

iKSAD
2. ULUSLARARASI
SOSYAL BİLİMLER
KONGRESİ

22-25 Kasım 2018
GAZİANTEP

KONGRE TAM METİN KİTABI

Cilt - 2

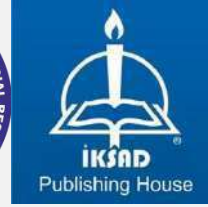

Editör
Dr. Ayşe ERKMEN
Samira KHADHRAOUI
ISBN 978-605-7923-35-6

Gaziantep Üniversitesi - Mavera Kongre Merkezi

TAM METİN KİTABI

Cilt - 2 Sayfa
506-1103

II. İKSAD ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22-25 Kasım 2018
GAZİANTEP

Editörler

Dr. Ayşe ERKMEN
Samira KHADHRAOUI

İKSAD YAYINEVİ®

(TC. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINEVİ RUHSAT NUMARASI: 2014/31220)

TÜRKİYE

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E-mail: info@iksad.com

Bu kitabın tüm hakları İKSAD Yayınevi'ne aittir.

Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.

Iksad Publications - 2018©

Yayın Tarihi: 11.12.2018

ISBN – 978-605-7923-35-6

KONGRE KÜNYESİ

KONGRE ADI

II. İKSAD ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

TARİHİ VE YERİ

22-25 Kasım 2018, Gaziantep

DÜZENLEYEN KURUMLAR

İKSAD- İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği
Gaziantep Üniversitesi

KONGRE ONURSAL BAŞKANI

Prof. Dr. Ali GÜR

KONGRE BAŞKANI

Prof. Dr. Osman Erkmén

DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

Mustafa Latif EMEK

KONGRE DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Sarash KONYRBAEVA

Prof. Dr. Necati DEMİR

Prof. Dr. Mustafa TALAS

Kaldygul ADILBEKOVA

Mehmet Nuri MAZICIOĞLU

KOORDİNATÖR

Samira ONTUNÇ KHADHRAOUI

YABANCI KONUŞMACILAR

Z. Sirazitdinov et.-*Başkordistan, Rusya*

Dr. Akbar Valadbígi - *Iran*

Afak Sultankızı MEHMETOVA et.- *Azerbaycan*

Нургул УТЕМИСОВА - *Kazakistan*

Wang Xiaoli – *Çin*

KONGRE DİLLERİ

Türkçe, İngilizce, Rusça

SUNUM ŞEKLİ

Sözlü Sunum

İKSAD
2. ULUSLARARASI
SOSYAL BİLİMLER
KONGRESİ

BİLİM VE DANIŞMA
KURULU

22-25 Kasım 2018
GAZİANTEP

İKSAD

2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

DR. ABDULHAMİT ŞUAYB	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. A.S. KİSTAUBAYEVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ABDULHALİM AYDIN	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR. ABDİKALIK KUNİM JAN	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ABDİGAPPAR MAVLYANOV	KYRGYZSTAN NATIONAL ÜNİVERSİTESİ
DR. ABDULLAH KIRAN	MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
DR. ADEM ÜZÜMCÜ	KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
DR. ADNAN OKTAY	MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
DR. ADİL AKINCI	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET BOZYİĞİT	SIİRT ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET GÜNDÜZ	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMED SALİH ABDULVEHHAB	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET İHSAN KAYA	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET KAYAOĞLU	MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
DR. ALİYE AKIN	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMED LİD	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET MAZLUM	CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET ULUSOY	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. AİOMİ KITAGAVA	TOHOKU ÜNİVERSİTESİ
DR. AYŞE ERKMEN	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. AKMARAL S. SYRGAKBAYEVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ALİ EROL	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR. ALİ RIZA GÜL	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ALİA R. MASALİMOVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ALLA A. TIMOFEVA	VLADİVOSTOK DEVLET EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ALMA T. AKAJANOVA	ABAY KAZAK MİLLİ PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. AMANBAY MOLDİBAEV	TARAZ DEVLET PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ANATOLİY LOGİNOV	UKRAYNA ŞEVÇENKO LUGAN MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ARMAĞAN KONAK	MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
DR. ARZU ÖZMERDİVANLI	KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
DR. ARZU TUNCER	HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
DR. ASLI GÜLER	ORDU ÜNİVERSİTESİ
DR. A.S. KIDIRŞAYEV	MAKHAMBET U. BATI KAZAKİSTAN DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. ATIF MUHAMMED EL EKRET	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. ATİLA DOĞAN	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. ATİLLA YÜCEL	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR. AYLA KAŞOĞLU	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. AYSLU B. SARSEKENOVA	ORLEU MİLLİ KALKINMA ENSTİTÜSÜ
DR. AYŞE ATAY	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR. AYTEN ER	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. AYŞE YANARDAĞ	CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
DR. BAHİT KULBAEVA	S.BAYBEŞEV AKTOBE ÜNİVERSİTESİ
DR. BAKİT OSPANOVA	H.AHMET YESEVİ ULUSLARARASI KAZAK-TÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. BARIŞ AYTEKİN	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ

DR. BARIŞ YILDIZ	GÜMÜŞHANEÜNİVERSİTESİ
DR. BAZARHAN İMANGALİYEVA	K.ZHUBANOV AKTOBE DEVLET BÖLGE ÜNİVERSİTESİ
DR. BEKİR BULUÇ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. BEKZHAN B. MEYRBAEV	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. BELGİN AYDINTAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. BERRİN GÜZEL	ADNAN MENDERESÜNİVERSİTESİ
DR. BENGÜ HIRLAK	KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
DR. B.K.ZAYADAN	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. BİROL YILDIRIM	KASTAMONU ÜNİ
DR. BOTAGUL TURGUNBAEVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. CANAN GAMZE BAL	KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
DR. CANER KARAVİT	MİMAR SİNANÜNİVERSİTESİ
DR. CEMAL İNCE	GAZİOSMANPAŞAÜNİVERSİTESİ
DR. CEMİL ÖRGEV	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR. CEYLAN GAZİ UÇKUN	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. CHOLPON TOKTOSUNOVA	RASULBEKOV KIRGIZ EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. CİHAN SEÇİLMİŞ	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. CYNTHIA CORREA	SAO PAULO ÜNİVERSİTESİ
DR. COŞKUN ERDAĞ	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. D.K.TÖLEGENOVA	MAKHAMBET U. BATI KAZAKİSTAN DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. DİNARAKHAN TURSUNALİEVA	RASULBEKOV KIRGIZ EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. DURSUN KÖSE	MEHMET AKİF ERSOYÜNİVERSİTESİ
DR. DZHAKİPBK A. ALTAEV	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR.EBRU GÜHER	OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
DR. EDA DİNERİ	HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
DR. EDİZ GÜRİPEK	GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
DR. ELBEYİ PELİT	AFYONKOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR. ELENA BELİK VENIAMINOVNA	VLADİVOSTOK DEVLET EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. EMİN ARSLAN	GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
DR. ENGİN ÇAKIR	ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
DR. ENGİN KANBUR	KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
DR. ERDİNÇ ŞAHİNÖZ	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. ERKAN ALSU	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. EŞREF SAVAŞ BAŞCI	HİTİT ÜNİVERSİTESİ
DR. FATİH TÜRKMEN	KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
DR. FATMA FEHİME AYDIN	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. FATMA ÖZTÜRK DAĞABAKAN	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. FETHİ DEMİR	YÜZÜNCÜ YILÜNİVERSİTESİ
DR. FİLİZ METE	BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
DR. FUJİMAKİ HARUYUKI	TOTTORI UNİVERSİTY
DR. FUNDA BUGAN	KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. F. ZİŞAN KARA	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. GEORGE RUDIC	MONTREAL PEDAGOJİ ENSTİTÜSÜ
DR. G.I. ERNAZAROVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. GİZEM AKBULUT	GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
DR. GÖKHAN KERSE	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. GÖNÜL ERDEM NAS	BARTIN ÜNİVERSİTESİ

DR. GULMİRA ABDİRASULOVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. GHULAM DASTGEER	PAKİSTAN AIR UNIVERSITY
DR. GULŞAT ŞUGAYEVA	DOSMUKHAMEDOV ATYRAU DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. GUZEL SADYKOVA	KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
DR. GÜLAY KARAMAN	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR. GÜLCAN AVŞİN GÜNEŞ	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR. HACER ARSLAN KALAY	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. HACER MUTLU DANACI	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. HACI YUNUS TAŞ	YALOVA ÜNİVERSİTESİ
DR. HASAN COŞKUN	GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
DR. HASAN TUTAR	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR. HARUN DEMİRKAYA	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. HAKAN CANDAN	KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
DR. HAKAN EVİN	ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ
DR. HALE ALAN	BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
DR. HALİL AKMEŞE	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
DR. HANİFİ MURAT MUTLU	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. HATİCE KADIOĞLU ATEŞ	İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
DR. HATİCE NUR GERMİR	MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR. HAYRİYE IŞIK	NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
DR. HEDİYE ŞİRİN AK	ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
DR. HİMMET KARADAL	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. HİKMETULLAH ERTAŞ	NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
DR. HİROSHİ NAKAHARA	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. H.KÂMİL BİÇİCİ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. HÜSEYİN ÇETİN	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR. HÜSEYİN KOTAMAN	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. HÜSEYİN YAŞAR	SIİRT ÜNİVERSİTESİ
DR. İBRAHİM BOZACI	KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. İBRAHİM KILIÇ	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR. İBRAHİM TÜRKERİ	GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. İBRAHİM TÜRKOĞLU	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR. İLKE BEZEN TOZKOPARAN	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR. İLKER YAKIN	MERSİN ÜNİVERSİTESİ
DR. İLYAS AKHİSAR	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. İLYAS ERPAY	SIİRT ÜNİVERSİTESİ
DR. İRFAN KALAYCI	İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
DR. İSA ÇELİK	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. İSAEVNA URKİMBAEVA	ABILAY HAN ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÜNİVERSİTESİ
DR. İSMAİL GÜMÜŞ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR. İSMAİL GÜNEŞ	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. İSMAİL SEKİ	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
DR. JUN NAGAYASU	TOHOKU ÜNİVERSİTESİ
DR. K.A.TLEUBERGENOVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. KADRI KURAM	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR. KADİR ÖZTAŞ	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR. KALEMKAS KALİBAEVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ

DR. KARLİGASH BAYTANASOVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. KELES NURMAŞULI JAYLIBAY	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. KEMAL EROL	YÜZÜNCÜ YILÜNİVERSİTESİ
DR. KENJEHAN MEDEUBAEVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. KENAN İLARSLAN	AFYON KOCATEPEÜNİVERSİTESİ
DR. KENES JUSUPOV	M. TINIŞBAYEV KAZAK ARAÇ VE İLETİŞİM AKADEMİSİ
DR. KULAŞ MAMİROVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. LATKİN A. PAVLOVIC	VLADİVOSTOK DEVLET EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MALİK YILMAZ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. MAHABBAT OSPANBAEVA	TARAZ DEVLET PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MAHA HAMDAN ALANAZİ	RİYAD KRAL ABDÜLAZİZ TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
DR. MAHBUB UL ALAM	BANGLADESH İSLAMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MAİRA ESİMBOLOVA	KAZAKİSTAN NARKHOZ ÜNİVERSİTESİ
DR. MAİRA MURZAHMEDOVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MERİNA B. VLADIMIROVNA	VLADİVOSTOK DEVLET EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MAVLYANOV ABDİGAPPAR	KIRGIZİSTAN ELARALIK ÜNİVERSİTESİ
DR. MASAYA SAITO	SAPPARO CİTY ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET AKSARAYLI	DOKUZ EYLÜLÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET ALİ TÜRKMENÖĞLÜ	MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET AVCI	MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET BURHANETTİN COŞKUN	OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET DİKKAYA	KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET EMİN USTA	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET GÜLLÜ	GAZİOSMANPAŞA
DR. MEHMET SAİT ŞAHİNALP	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET SALİH MERCAN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET OKUR	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET RECEP TAŞ	YÜZÜNCÜ YILÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET TUNÇER	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET YÜCENURŞEN	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. MELTEM KESKİN KÖYLÜ	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. METİN KOPAR	ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MİCHİO SUZUKI	TOHOKU ÜNİVERSİTESİ
DR. MİNE ERSEVİNÇ	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
DR. MİRAÇ EREN	ONDOKUZ MAYISÜNİVERSİTESİ
DR. MUHAMMED ASIF YOLDAŞ	AVRASYA ÜNİVERSİTESİ
DR. MUHAMMAD ISMAEEL RAMAY	BAHRİA ÜNİVERSİTESİ
DR. MUHSİN HALİS	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MURAT BAHADIR	ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. MURAT DİLMAÇ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. MURAT KARAHAN	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. MURAT YILMAZ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. MURATHAN KEHA	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA AKMAN	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA ÇAKIR	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA ÇAĞLAYANDERELİ	MERSİN ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA KARAAĞAÇLI	GAZİ ÜNİVERSİTESİ

DR. MUSTAFA METE	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA ŞİT	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA TALAS	NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
DR. MUTLU ÖZGEN	T.C. BAŞBAKANLIK VAKIFLAR GENEMÜDÜRLÜĞÜ
DR. NADEJDA HAN	E.A. BUKETOV KARAGANDA DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. NECATİ DEMİR	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. N. GAMZE ILICAK	İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
DR. NİHAN BİRİNCİOĞLU	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. NOBUAKİ TAKEDA	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. N.N. KERMANOVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. NURAN AKŞİT AŞIK	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR. NURHAN PAPATYA	SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
DR. NURETTİN BELTEKİN	MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
DR. NURAY PAMUK ÖZTÜRK	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR. NURİ KAVAK	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. OKTAY AKTÜRK	AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. OSMAN KUBİLAY GÜL	CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
DR. OZAN DENİZ YALÇINKAYA	DİCLE ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖMER ÇAKIN	ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR.ÖMER OKAN FETTAHLIOĞLU	KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖZLEM GÜZEL	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖMER METİN	ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖMER UĞUR	GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
DR. P.S. PANKOV	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. RAHMİ YÜCEL	ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
DR. RÖVŞEN MEMMEDOV	SUMGAYIT DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. RAMAZAN KHALIFE	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. RUSTEM KOZBAGAROV	M. TINIŞBAYEV KAZAK ARAÇ VE İLETİŞİM AKADEMİSİ
DR. RÜŞTÜ YAYAR	GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
DR. RYO YAMADA	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. SABİNA ABİD	ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
DR. SADETTİN PAKSOY	KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
DR. SUSIN HASENEYN EL-HUDHUDİ	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. SALİH YEŞİL	KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
DR. SARASH KONYRBAEVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. SEDAT CERECİ	MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
DR. SELAHATTİN AVŞAROĞLU	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
DR. SELAHATTİN KAYNAK	19 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR. SELÇUK BURAK HAŞILOĞU	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. SELİN SERT SÜTÇÜ	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. SERKAN ÇALIŞKAN	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. SEVCAN YILDIZ	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. SİBEL BAYRAM	DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
DR. SİBEL MEHTER AYKIN	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. SİNAN GERÇEK	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR. SHİGEKO KAMISHIMA	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. SUAT KOLUKIRIK	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

DR. ŞABAN ÇETİN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ŞAFAK KAYPAK	MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
DR. ŞARA MAJITAYEVA	E.A. BUKETOV KARAGANDA DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. ŞAYAN ULUSAN	MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR. ŞEFİK ÖZDEMİR	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. ŞİRİN ŞENGEL	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. TAKASHİ HASUNİ	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. T. M. ABDULFETTAH MUHAMMED	VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. TANSU HİLMİ HANÇER	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR. TSENDİN BATTULGA	MOĞOLİSTAN DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. T.O. ABİSEVA	KAZAKH STATE WOMEN'S TEACHER TRAINING UNIVERSITY
DR. TUGHRAL YAMIN	PAKİSTAN NATIONAL UNIVERSITY OF SCIENCE
DR. TÜRKMEN TAŞER AKBAŞ	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. UĞUR KURTARAN	KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
DR. ULBOSIN KIYAKBAEVA	ABAY KAZAK MİLLİ PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. USAM FARUK İMAM	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. ÜMMÜĞÜLSÜM CANDEĞER	T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
DR. ÜMRAN TÜRKYILMAZ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. VELİ URHAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. VECİHİ SÖNMEZ	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. VERA ABRAMENKOVA	RUSYA AİLE VE EĞİTİM ÇALIŞMALARI ENSTİTÜSÜ
DR. VEYSEL BOZKURT	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR. VEYSEL ÇAKMAK	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. VEYSİ GÜNAL	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. VLADİMİR VISLIVİY	UKRAYNA MİLLİ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. WAKAKO SADAHIRO	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. WALİ RAHMAN	SARHAD UNIVERSITY OF SCIENCE & INFORMATION
DR. YANG ZITONG	WUHAN ÜNİVERSİTESİ
DR. YASEMİN ERTEK MORKOÇ	MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR. YASİN ÇAKIREL	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. YASİN DÖNMEZ	KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
DR. YASSER ALİ MUHAMMED ALİ	VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. YAVUZ SELİM DÜĞER	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR. YOSHIO KANAZAKI	TOHOKU ÜNİVERSİTY
DR. YUNUS EMRE TANSÜ	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. YÜCEL GELİŞLİ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ZEKERİYA NAS	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. ZİA UR REHMAN	A/P NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
DR. ZEYNEP KARAÇOR	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR. ZUHAL ÖNEZ ÇETİN	UŞAK ÜNİVERSİTESİ
DR. ZÜBEYİR BAĞCI	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. ZÜLEYHA YILMAZ	ORDU ÜNİVERSİTESİ

FOTOĞRAF GALERİSİ

Kongre esnasında çekilen tüm fotoğraflara **IKSAD KONGRE TOPLULUĞU** Facebook Grubuna üye olarak erişim sağlayabilirsiniz..

İKSAD 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

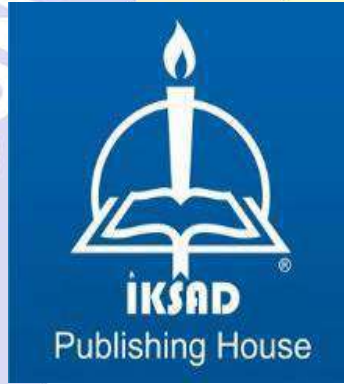
22-25 Kasım 2018

İKSAD 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22-25 Kasım 2018

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ

KONGRE YERİ: **MAVERA KONGRE MERKEZİ, GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ**

- Kayıt masası kongre süresince 08:00 – 17:00 saatleri arasında hizmet verecektir.
- Kaydınızı oturum saatinizden en geç yarım saat öncesine kadar yaptırabilirsiniz
- Sunum sıralaması, ara verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda oturum başkanları tam yetkilidir.
- Katılım belgeleri oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir
- Kongre programında yer ve saat değişikliği **gibi talepler dikkate alınmayacaktır**
- Programda herhangi bir eksiklik/yazım hatası olduğunu düşünüyorsanız lütfen en geç 11 Kasım 2018 tarihine (saat 17:00) kadar email ile bilgilendirme yapınız
- Katılım belgelerindeki yazar isimleri ve bildiri isimleri programdaki gibi basılacaktır

İKSAD 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22-25 Kasım 2018

22.11.2018- PERŞEMBE

SAAT 09:30 - 12:00

Salon 3, OTURUM -1	Oturum başkanı: DOÇ. DR. SİDİKA ÇETİN
DOÇ. DR. NAZAN AVCIOĞLU KALEBEK ÖĞR. GÖR. TUĞBA ÖZTÜRK DR. ÖĞR. ÜYESİ GÖKÇE ÖZDEMİR ÖĞR. GÖR. DR. HÜSEYİN ÖZDEMİR DOÇ. DR. EBRU ÇORUH	TUVALERDEN KUMAŞLARA YOLCULUK: KUMAŞ DESEN TASARIMLARI
DOÇ. DR. NAZAN AVCIOĞLU KALEBEK ÖĞR. GÖR. TUĞBA ÖZTÜRK DR. ÖĞR. ÜYESİ GÖKÇE ÖZDEMİR ÖĞR. GÖR. DR. HÜSEYİN ÖZDEMİR DOÇ. DR. EBRU ÇORUH	DOĞADAN İLHAM ALINARAK TASARLANAN KIYAFETLER
Dr. Öğr. Üyesi Ceren YILDIRIM	TEKNİĞİN SINIRLARINDA DOLAŞMAK –RESİMDE HİPERREALİZM, FOTOĞRAFTA SOYUT-
DOÇ. DR. SİDİKA ÇETİN EMİNE DAĞGEZEN	UŞAK ŞEKER FABRİKASININ ŞEHRİN SOSYAL VE MEKÂNSAL YAŞAMINA ETKİLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer İLHAN	CAHİT ZARİFOĞLU’NUN YAŞAMAK ADLI ESERİNİ KOPUK YAPIT KAVRAMI İŞİĞİNDA OKUMAK
Arş. Gör. Dr. Salim ORHAN	ULUSLARARASI HUKUKTA AZINLIKLARIN ANADİLİNDE EĞİTİM HAKKI VE TÜRKİYE

22.11.2018- PERŞEMBE

SAAT 13:30 - 16:00

Salon -3, OTURUM-2	Oturum başkanı: DR. ÖĞR. ÜYESİ FEHMİ SOĞUKOĞLU
DR. ÖĞR. ÜYESİ HALİL HACİMÜFTÜOĞLU	KURAN HÂLİHAZIRDA YAHUDİLERİN VE HRİSTİYANLARIN ELİNDE MEVCUT TEVRAT ZEBUR VE İNCİL’İ TASDİK EDİYOR MU?
DR. ÖĞR. ÜYESİ AYHAN ERDOĞAN	BELAGAT TANIMLARI
DR. ÖĞR. ÜYESİ ALPASLAN ALKIŞ BÜŞRA İLÇİ	İSLAM YÖNETİM HUKUKUNUN MUHAFET ANLAYIŞINA YAKLAŞIMI
DR. ÖĞR. ÜYESİ ALPASLAN ALKIŞ AYŞE KÜBRA ARGİN	İSLAM YÖNETİM HUKUKUNDA YÖNETİM İLKELERİ

İKSAD 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22-25 Kasım 2018

DR. ÖĞR. ÜYESİ ÜZEYİR KÖSE	İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN MİRASÇILAR LEHİNE YAPILAN VASIYETLER
DR. ÖĞR. ÜYESİ İBRAHİM TOZLU	KELABÂZÎ (Ö. 380/990) VE SÜNNET SAVUNUSU
DR. ÖĞR. ÜYESİ İBRAHİM TOZLU	KUŞEYRÎ'NİN (Ö. 465/1072) SÜNNET MÜDAFAASI
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET MÜFTÜOĞLU	BELA VE MUSİBETLER KARŞISINDA SABIR VE ŞÜKÜR EĞİTİMİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ FEHMİ SOĞUKOĞLU	KİYÂMETİN BÜYÜK ALÂMETLERİNİN TESPİTİ VE SIRALAMASI
DR. ÖĞR. ÜYESİ FEHMİ SOĞUKOĞLU Ahmet SOĞUKOĞLU	KUR'ÂN'IN BİLİMSEL YORUMUNA BİR KATKI DENEMESİ DUHÂN ÂYETİ (DUHÂN 44/10) VE KALDERA PATLAMASI

22.11.2018- PERŞEMBE

SAAT 09:30 - 12:30

Salon 4, OTURUM-1	OTURUM BAŞKANI: DR. SAİME SAĞIROĞLU
DR. ÖĞR. ÜYESİ AYŞEGÜL ERDOĞAN DR. ÖĞR. ÜYESİ RAMAZAN AZİM OKYAY	TIP FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNDE KENDİ KENDİNE İLAÇ KULLANIM YAYGINLIĞI: KESİTSEL BİR ÇALIŞMA
DOÇ. DR. MEHMET MURAT DR. ÖĞRT. ÜYESİ H. İREM ÖZTEKE KOZAN PROF. DR. MUSTAFA BALOĞLU PROF. DR. ŞAHİN KESİCİ	KADINLARA DAİR DOĞRU BİLİNER YANLIŞLAR
DOÇ. DR. MEHMET MURAT DR. ÖĞRT. ÜYESİ H. İREM ÖZTEKE KOZAN PROF. DR. ŞAHİN KESİCİ PROF. DR. MUSTAFA BALOĞLU	BOŞANMA SÜRECİNİN SAĞLIKLI YÖNETİLMESİ
DOÇ. DR. MEHMET MURAT DR. ÖĞRT. ÜYESİ H. İREM ÖZTEKE KOZAN PROF. DR. MUSTAFA BALOĞLU PROF. DR. ŞAHİN KESİCİ	EVLİLİKTE SAĞLIKLI YETİŞKİN OLMA: ETKİLİ ÇATIŞMA ÇÖZME STRATEJİLERİ
DR. SAİME SAĞIROĞLU	SİNÜZİTİN NEDEN OLDUĞU ORBİTAL KOMPLİKASYONLAR
Dr. Sedat ALEV Dr. Öğr. Üyesi Fatih BOZBAYINDIR	OKULLARDA YÖNETİŞİM VE ÖRGÜTSEL GÜVEN ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Arş. Gör. Merve AKIŞ Dr. Öğr. Üyesi. Fatih BUDAK Dr. Öğr. Üyesi. Ersin AYHAN	SAĞLIK HİZMETLERİ KULLANIMINDA SOSYAL MEDYA

İKSAD 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22-25 Kasım 2018

Oya ÖZKANLI Başak BOZ	GASTRONOMİDE YENİ TREND: MOLEKÜLER GASTRONOMİNİN UYGULAMA TEKNİKLERİ

22.11.2018- PERŞEMBE

SAAT 13:30 - 16:00

Salon 4, OTURUM-2	OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. ORHAN DOĞAN & DOÇ. DR. VEYSİ GÜNAL
PROF. DR. ORHAN DOĞAN	DAVETLİ KONUŞMACI
DOÇ. DR. VEYSİ GÜNAL	SOSYO-EKONOMİK GELİŞMENİN NÜFUSA ETKİSİNE BİR ÖRNEK: GAZİANTEP İLİNDEKİ YEREL NÜFUSUN ORANINDA AZALMA, GÖÇMEN NÜFUSUN PAYINDA ARTIŞ
DOÇ. DR. VEYSİ GÜNAL	GAZİANTEP İLİNDEKİ NÜFUSUN DOĞDUĞU İLLERE GÖRE MİKTAR VE ORANSAL DAĞILIMI (1950-2016)
Doç. Dr. Süreyya EROĞLU BİLGİN	KİLİS TEKKE (CANPOLAT PAŞA) CAMİ VE ÇİNİ SÜSLEMELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Dr. Murat FİDAN Dr. Tolga ULUSOY	1673 – 1806 TARİHLERİ ARASINDA KASTAMONU'DA ET VE ET ÜRÜNLERİNE AİT FİYAT HAREKETLERİNİN ANALİZİ
PROF. DR. AHMET GÜNDÜZ	SULTAN II. BAYEZİD'İN EŞİ BÜLBÜL HATUN'UN VAKIF VE VAKFIYELERİ
PROF. DR. AHMET GÜNDÜZ	XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA AYINTAB VAKIFLARI
DR. ÖĞR. ÜYESİ SELAHATTİN ÇELİK	AŞIRI ŞEHİRLEŞMENİN DOĞURDUĞU SORUNLAR
DR. ÖĞR. ÜYESİ GÖZDE İNAL KIZILTEPE DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZGÜN UYANIK AKTULUN	60-72 AYLIK ÇOCUKLARIN BİLİMSSEL SÜREÇ BECERİLERİ VE AKADEMİK BECERİLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
Arş. Gör. Dr. Salim ORHAN	ŞİDDET VE GEÇMİŞLE HESAPLAŞMA BAĞLAMINDA GÜNEY AFRİKA DENEYİMİ

22.11.2018- PERŞEMBE

SAAT 09:30 - 12:00

Salon -5, OTURUM-1	OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. Veli BATDI
Dr. Öğr. Üyesi Ebru ŞİRE KAYA Doç. Dr. Yonca ÖZKAN	ASSESSING MICRO-TEACHING PERFORMANCES OF PRE-SERVICE LANGUAGE TEACHERS: INTEGRATION OF ALTERNATIVE ASSESSMENT TOOLS
Dr. Öğr. Üyesi Aykar TEKİN BOZKURT Esma Nur DENİZ	OKUL YÖNETİCİLERİNİN YÖNETİCİLİK KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARININ METAFORLAR YOLUYLA İNCELENMESİ
Doç. Dr. Veli BATDI Fatma BUCAK	İLKOKUL 2. SINIF TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMINDA TAM ÖĞRENME MODELİNE GÖRE GELİŞTİRİLEN BAŞARI TESTİNİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI
Doç. Dr. Veli BATDI Şeyma ÖZKAN	PEDAGOJİK FORMASYON PROGRAMININ EĞİTSEL ELEŞTİRİ MODELİNİN DEĞERLENDİRME AŞAMASI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ
Doç. Dr. Veli BATDI Hafize TALAN	TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMININ BLOOM'UN PROGRAMIN ÖĞELERİNE DAYALI DEĞERLENDİRME MODELİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ
Arş. Gör. Dr. Aslıhan AYKARA Arş. Gör. Hande ALBAYRAK	OKUL SOSYAL HİZMETİ UYGULAMALARININ DEZAVANTAJLI ÇOCUKLARIN PSİKO-SOSYAL GELİŞİMLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ

İKSAD 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22-25 Kasım 2018

Arş. Gör. Hande ALBAYRAK Arş. Gör. Dr. Aslıhan AYKARA	EKOLOJİK SİSTEM VE OLUMLU GENÇLİK GELİŞİMİ YAKLAŞIMLARI DOĞRULTUSUNDA DEZAVANTAJLI KOŞULLARDA YAŞAYAN ÇOCUKLARIN PSİKO-SOSYAL GELİŞİMİNDE SPORUN KULLANILMASI

22.11.2018- PERŞEMBE

SAAT 13:30 - 16:00

Salon 5, OTURUM-2	OTURUM BAŞKANI: Dr. Öğr. Üyesi Feyzullah ŞAHİN
Dr. Öğr. Üyesi Feyzullah ŞAHİN Öğrt. Elif YILMAZ	ELEŞTİREL DÜŞÜNME ÖLÇEĞİ UYARLAMA ÇALIŞMASI VE PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Bülent DÖŞ	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLİNÇLİ TERCİH YAPIP YAPMADIKLARININ İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Feyzullah ŞAHİN	ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERDE EŞİK DEĞER HİPOTEZİNİN TEST EDİLMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Bülent DÖŞ	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN MOTİVASYONLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER
Dr. Öğr. Üyesi Feyzullah ŞAHİN	YARATICI DÜŞÜNME BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE YARATICI DRAMA
Dr. Öğr. Üyesi Bülent DÖŞ	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRETMENLİK MÜLAKATLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ
MUHARREM ÇAYIRCI	KENT DÜZEYİNDE GIDA POLİTİKASI VE TÜRKİYE TARTIŞMASI
MUHARREM ÇAYIRCI	GIDA KİRLİLİĞİ SORUNU VE YEREL EKONOMİK KALKINMA
Gülfem YARPINAR Dr. Öğr. Üyesi Tuba PEHLİVAN	ÇÖLYAK HASTALARININ BESLENMESİ; GLUTENSİZ KAFE VE RESTORANLARIN MENÜ KARŞILAŞTIRILMASI
Dr. Öğr. Üyesi Övünç Meriç FERMANOĞLU	YENİ MEDYA TİPOLOJİSİ
Doç. Dr. Selva ERSÖZ	TRANSAKSİYONEL ANALİZ KAPSAMINDA REKLAM FİLMLERİNİN ETKİLEŞİM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: HAVAYOLU SEKTÖRÜ

İKSAD 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22-25 Kasım 2018

23.11.2018- CUMA

SAAT 09:30 - 12:30

Salon 3, OTURUM-1	OTURUM BAŞKANI: DOÇ. DR. MINE NUR BOZDOĞAN
Dr. Öğr. Üyesi Nazife Özge KILIÇ Arş. Gör. Bengü AÇDOYURAN	YENİLENEBİLİR ENERJİ KULLANIMI VE CO2 SALINIMININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AMERİKA ÖRNEĞİ
Dr. Barış Gürsoy Doç. Dr. Murat Necip Arman	RUSYA FEDERASYONU VE AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDA BİR REKABET ALANI OLARAK KARADENİZ
Arş. Gör. Bengü AÇDOYURAN Dr. Öğr. Üyesi Nazife Özge KILIÇ	BRICS ÜLKELERİNDE FİNANSAL GELİŞME VE BÜYÜME İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Metin DAM Dr. Öğr. Üyesi Bülent YILDIZ Sümeyye AK	GELİŞMEKTE OLAN SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE CARİ AÇIĞIN BELİRLEYİCİLERİ: PANEL VERİ ANALİZİ
Dr. Öğr. Üyesi Murat ÇELİKDEMİR	KİLİS KÜRT DAĞI (DARMIK DAĞI) AŞİRETLERİNİN HİRİSTİYAN AHALİYE SALDIRILARI VE OSMANLI DEVLETİ'NİN BU SALDIRILARA KARŞI ALDIĞI TEDBİRLER
DOÇ. DR. MINE NUR BOZDOĞAN	GENEL TEŞVİK UYGULAMALARI KAPSAMINDA GAZİANTEP İLİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN YATIRIMLARIN ANALİZİ
DOÇ. DR. MINE NUR BOZDOĞAN	YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ ÇERÇEVESİNDE GAZİANTEP İLİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN BÖLGESEL YATIRIMLARIN ANALİZİ
ÖĞR. GÖR. EYLEM EROL ÖĞR. GÖR. TUĞBA TÖLEK ÖĞR. GÖR. ÖZNUR ÖZDİNÇ	HALI TASARIMININ COĞRAFİ BÖLGELERE GÖRE DEĞİŞİMİ
ÖĞR. GÖR. ÖZNUR ÖZDİNÇ ÖĞR. GÖR. EYLEM EROL ÖĞR. GÖR. TUĞBA TÖLEK	<i>MAKİNE HALISI ÜRETİMİNDE BOY KESİM PROSESİNİN ANALİZİ</i>
ÖĞR. GÖR. TUĞBA TÖLEK ÖĞR. GÖR. ÖZNUR ÖZDİNÇ ÖĞR. GÖR. EYLEM EROL	HALI SEKTÖRÜNDE TASARIM VE RENK ALGISI

23.11.2018- CUMA

SAAT 13:30 - 16:00

Salon 3, OTURUM-2	OTURUM BAŞKANI: Dr. Öğr. Üyesi Gönül KONAKAY
Dr. Öğr. üyesi Abdullah ÇETİN Dr. Öğretim üyesi Serkan ÜNSAL	2018 - 2019 ÖĞRETİM YILI SINAVLA ÖĞRENCİ ALACAK ORTAÖĞRETİM KURUMLARINA İLİŞKİN MERKEZİ SINAVIN KONUSU KAZANIM VE BLOOM TAKSONOMİSİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ
Dr. GÜLŞAH GÜRKAN Şulehan KIRAC	ÖĞRENCİLERİN UZAY VE UYDU KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI
Dr. Gülşah GÜRKAN	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN BİLİMSSEL EPİSTEMOLOJİK İNANÇLARI
Dr. Öğr. Üyesi Gönül KONAKAY	Z KUŞAĞI ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN YAŞAM DOYUMLARININ İŞ ETİĞİ ALGISINA ETKİSİ: KOCAELİ

İKSAD 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22-25 Kasım 2018

	ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ
Dr. Öğr Üyesi Ezlam SUSAM Öğr. Gör. Yahya ADANIR	UZAKTAN EĞİTİM İLE İŞLENEN ZORUNLU YABANCI DİL DERSİNE YÖNELİK ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ
Dr. GÜLŞAH GÜRKAN	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN BİLİŞ İHTİYAÇLARI İLE ZİHİNSEL RİSK ALMA DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ
Dr. Öğr. Üyesi Gönül KONAKAY	Z KUŞAĞI ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN YAŞAM DOYUMLARININ KARİYER TERCİHLERİNE ETKİSİ
Dr. Öğr Üyesi Ezlam SUSAM Öğr. Gör. Yahya ADANIR	UZAKTAN EĞİTİM İLE İŞLENEN İNGİLİZCE DERSİNE İLİŞKİN ÖĞRETİM ELEMANLARININ GÖRÜŞLERİ
Dr. Dilek KIRNIK Dr. Öğr. Üyesi Ezlam SUSAM	MİLLİ EĞİTİM ŞURALARINDA ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERE YÖNELİK ALINAN KARARLARA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ (MALATYA İLİ ÖRNEĞİ)
Dr. Öğretim üyesi Serkan ÜNSAL Abdullah ÇETİN	TÜRKİYEDE ORTAÖĞRETİM DÜZEYİ FELSEFE ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ
Doç. Dr. Melike Özer KESKİN Esma AKSAKAL	BİYOETİK EĞİTİMİNDE GAZETELER: ÖRNEK BİR UYGULAMA
Arş. Gör. Dr. İbrahim AKSU	EPİKÜRCÜ FELSEFENİN TEMEL ERDEMLERİ

23.11.2018- CUMA

SAAT 09:30 - 12:00

Salon 4, OTURUM-1	OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU
Doç. Dr. Berna BALCI İZGİ Birsen AY Gülistan ZENGİN	SANAYİ TEŞVİKLERİ KAPSAMINDA GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE EKONOMİSİNİN YAPISAL DÖNÜŞÜMÜ
Doç. Dr. Berna BALCI İZGİ Gülistan ZENGİN Birsen AY	TÜRKİYE'DE BEŞERİ SERMAYE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Bülent YILDIZ Dr. Öğr. Üyesi Bilge DOĞANLI Doç. Dr. Tuncay Ercan SEPETÇİOĞLU	BİST SİNAİ İŞLETMELERİNİN FİNANSAL PERFORMANSLARININ ÖLÇÜMÜ: VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE BİR UYGULAMA
PROF. DR. İBRAHİM KIRCOVA ALPASLAN KELLEÇİ ASLIHAN KÖSE MEHMET ÇOBAN	SON ÇEYREK YÜZYILDA PAZARLAMININ GELİŞİMİ VE YENİ DÖNEMDE CEVAP ARAYAN SORULAR
ARŞ. GÖR. BULUT DÜLEK	TÜKETİM EYLEMİNE FARKLI BİR BAKIŞ: TÜKETİM KARŞITLIĞI
Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU	ÖRGÜTSEL YABANCILAŞMA ve İŞ TATMİN İLİŞKİSİ
Doç. Dr. Hakan CANDAN	ÖRGÜTSEL SİNİZMİN ÇEŞİTLİ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER İLE İLİŞKİSİ: KARAMAN İLİNDE KAMU ÇALIŞANLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA
Doç. Dr. Hakan CANDAN	KAMU ÇALIŞANLARININ ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞİ İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER: KARAMAN ÖRNEĞİ

İKSAD 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22-25 Kasım 2018

23.11.2018- CUMA

SAAT 13:30 - 16:00

Salon 4, OTURUM-2	OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. M. Fatih Bilal ALODALI
Doç. Dr. M. Fatih Bilal ALODALI	TÜRK-İSLÂM DEVLET GELENEĞİNDE ADALET VURGUSU VE OSMANLI DEVLETİ'NDE ADÂLET DAİRESİ
Dr. Akbar VALADBİĞİ	CIVIL SOCIETY AND SOCIAL CAPITAL IN THE MODERN MENA REGION: A CONCEPTUAL ANALYSIS
Doç. Dr. M. Fatih Bilal ALODALI	KUTADGU BİLİĞ'DE İYİ YÖNETCİLERİN VASIFLARI
ASST. PROF. DR. SONER AKIN	EUROPEAN UNION'S INTEGRATED PUBLIC POLICY APPROACH AND RELATED POLITICAL INSTITUTIONS FOR ENVIRONMENTAL HEALTH
ASST. PROF. DR. SONER AKIN	THE POLITICAL INSTABILITY AND TURKISH AGENTS
Doç. Dr. M. Fatih Bilal ALODALI	İSLÂMİYET'İN KABULÜ ÖNCESİ TÜRK DEVLETLERİNDE YÖNETİM ANLAYIŞI
ASST. PROF. DR. SONER AKIN	THE POLITICAL INSTITUTIONS IN HATAY: AN OUTLOOK STUDY TO DISCUSS SYRIAN REFUGEES
Doç. Dr. Sefa USTA Gülseren ERGÜN	TÜRKİYE'DE GÖÇ POLİTİKALARI: AVRUPA BİRLİĞİ İLERLEME RAPORLARI ÜZERİNDEN BİR İNCELEME
Doç. Dr. Sefa USTA Gülseren ERGÜN	MÜLTECİLERİN KENTE UYUMLARI: KARAMAN İLİNDE BİR ARAŞTIRMA
Dr. Melih Öztıp Dr. Öğr. Üyesi Ozan Sever Dr. Yasemin Gök	TÜRKİYE'DE 21. YÜZYILDA SOSYO-KÜLTÜREL GELİŞMELERİN IŞIĞINDA FUTBOLUN YERİ VE ÖNEMİ
Cemre TOKATLI Dr. Öğr. Üyesi Kaplan UĞURLU	SPA VE WELLNESS TURİZMİNDE YENİ BİR TREND: BEBEK SPASI

23.11.2018- CUMA

SAAT 13:30 - 16:00

Salon 5, OTURUM-1	OTURUM BAŞKANI: Dr. Öğr. Üyesi. Günsu YILMA ŞAKALAR
Dr. Öğr. Üyesi Ali BİLGENOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Kemal Ramazan HAYKIRAN	TÜRK VE ARAP İSLAMCILIĞINI FARKLILIKLARINI ANLAMADA BİR KRİTİK İSİM İBN TEYMYİYE: DÖNEMİ, YAKLAŞIMI VE GÜNÜMÜZ İSLAMCILIĞINA ETKİLERİ
Öğr. Gör. Esin DEDEMOĞLU	ŞERİF GÖREN'İN "TOMRUK" FİLMİNİN MARX'İN EKONOMİ POLİTİK VE DİYALEKTİK YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Ali BİLGENOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Kemal Ramazan HAYKIRAN	TARİHTE KURULAN MÜSLÜMAN DEVLETLERDE DİN DEVLET İLİŞKİSİ: KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME
Dr. Öğr. Üyesi. Günsu YILMA ŞAKALAR	HANS SITT VE DAVID POPPER'İN VİYOLONSEL ESERLERİ VE OSMANLI'DAKİ TEMSİLLERİ

İKSAD 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22-25 Kasım 2018

Öğr. Gör. Alper ŞAKALAR Prof. Dr. Turan SAĞER	OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA MÜZİKTE MODERNLEŞME SÜRECİNDE ŞAN ÖĞRETİMİ
Prof. Dr. İbrahim Ethem TAŞ Araş. Gör. Yeter AVŞAR Elif ERKAN SEYDANOĞLU	KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI VE KİŞİSEL VERİLERİ KORUMA KURUMU
Prof. Dr. İbrahim Ethem TAŞ Araş. Gör. Yeter AVŞAR Ferit YILMAZ	TÜRKİYE'DE ASKERİ KOLLUK OLARAK JANDARMANIN ÖNEMİ VE KOLLUK HİZMETLERİNİN GELECEĞİ

23.11.2018- CUMA

SAAT 13:30 - 16:00

Salon 6, OTURUM-1	OTURUM BAŞKANI: DOÇ. DR. MEHMET HAN ERGÜVEN
Öğr. Gör. Adnan AKIN Dr. Öğr. Üyesi Aliye AKIN Öğr. Gör. Dr. Ayşe ERKMEN	TÜRKİYE VE RUSYA'NIN TURİZM ARZ KAYNAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK ARAŞTIRMA
Öğr. Gör. Adnan AKIN Dr. Öğr. Üyesi Aliye AKIN Öğr. Gör. Dr. Ayşe ERKMEN	TÜRK VE YUNAN TURİZM SEKTÖRÜNÜN SWOT ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ
DOÇ. DR. MEHMET HAN ERGÜVEN	ÜLKELERİN SAĞLIK HİZMETİ STANDARLARININ SAĞLIK TURİZMİNE ETKİSİ
DOÇ. DR. MEHMET HAN ERGÜVEN	SAĞLIKLI YAŞAMDA DOĞAL BİR WELLNESS TRENDİ: ORMAN BANYOSU
Öğr. Gör. Dr. Ayşe ERKMEN Öğr. Gör. Adnan AKIN Dr. Öğr. Üyesi Aliye AKIN	1987 GENEL SEÇİMİNDE TURİZM VAATLERİ
Öğr. Gör. Dr. Ayşe ERKMEN Öğr. Gör. Adnan AKIN Dr. Öğr. Üyesi Aliye AKIN	1991 GENEL SEÇİMİNDE TURİZM VAATLERİ
Öğr. Gör. Nurcan GÜNCE	BOBİ FR'S'NİN GETİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLERİN UYGULAYICILAR TARAFINDAN ALGILANMA DÜZEYİ: KOCAELİ İLİNDE BİR ARAŞTIRMA
Öğr. Gör. Nurcan GÜNCE	TURİZM İŞLETMELERİNİN MUHASEBE EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLERİ

İKSAD 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22-25 Kasım 2018

24.11.2018- CUMARTESİ

SAAT 09:30 - 12:00

Salon 3, OTURUM-1	OTURUM BAŞKANI: Dr. Saliha EMRE DEVECİ
Dr. Saliha EMRE DEVECİ	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KÜLTÜREL ZEKA DÜZEYLERİ İLE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİYİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR UYGULAMA
Dr. Öğr. Üyesi. Salih Kürşad DOLUNAY Onur DÖLEK	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN CÜMLE BAĞLAYICILARI KULLANIMLARINA İLİŞKİN GÖRÜNÜMLER
Dr. Saliha EMRE DEVECİ	KADIN GİRİŞİMCİLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ İLE CİNSİYET KAYNAKLI ZORLUKLARI ALGILAMA DÜZEYİ ARASINDAKİ FARKLILIKLARI BELİRLEMeye YÖNELİK BİR UYGULAMA
Doç. Dr. Mahmut SAĞIR Emrullah KUTTUR	AKILLI TAHTALARIN VERİMLİLİĞİNE İLİŞKİN OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ
Doç. Dr. Mahmut SAĞIR Mehmet YILMAZ	CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE EĞİTİM ALANINDA YAPILAN SOSYAL YARDIMLAR
PROF. DR. TUĞBA YANPAR YELKEN BURAK AYÇİÇEK	ÖĞRETMENLERİN YANSITICI DÜŞÜNME EĞİLİMLERİ İLE EĞİTİM İNANÇLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ
Doç. Dr. Mahmut SAĞIR Mehmet KARINSIZ	İLKÖĞRETİM OKULLARINDA UYGULANAN KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE İLİŞKİN OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ
ABDULKADİR BORAZAN RECEP ASLANER	DÖNÜŞÜMLER KONUSUNUN ÖĞRETİMİNDE DGY KULLANIMININ AKADEMİK BAŞARIYA ETKİSİ

24.11.2018- CUMARTESİ

SAAT 13:30 - 16:00

Salon 3, OTURUM-2	OTURUM BAŞKANI: Dr. Öğr. Üyesi Gülşah HALICI
Doç. Dr. Gül Banu DUMAN Öğr. Gör. Rabia KAHRAMAN	KIRGIZ ATASÖZLERİNDE AT VE KADIN
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Salih SÖNMEZDAĞ Arş. Gör. Yaşar SEVİMLİ Ayşe Gülnihal KAHRAMAN	SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS KAPSAMINDA DÜĞÜN GELENEKLERİ: KONYA 'ESENCE' KÖYÜ ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Gül Banu DUMAN Öğr. Gör. Rabia KAHRAMAN	KIRGIZ ATASÖZLERİNDEN HAREKETLE EVLİLİK MÜESSESESİ
Dr. Öğr. Üyesi Gülşah HALICI	GAZİANTEP TÜRKÜLERİNDE YER ALAN MADDİ KÜLTÜR ÜRÜNLERİ
Öğr. gör. Sibel Karadeniz YAĞMUR	TÜRK KÜLTÜRÜNDE KADIN ANLAYIŞININ MİTOLOJİ VE DİN EKSENİNDE KARŞILAŞTIRILMASI
Dr. Öğr. Üyesi Gülşah HALICI	TÜRKÜLERLE "VEDA"
Öğr. gör. Sibel Karadeniz YAĞMUR	GAZİANTEP VE DİYARBAKIR'DA ŞEHİRLEŞMEYLE TAZİYE EVLERİ
Gönül AÇIKGÖZ	AVRUPA DİL GELİŞİM DOSYASININ İÇERİĞİ VE YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETİM MATERYALİ YÖNTEM VE PROGRAM SEÇİMİNİN ÖNEMİ
Rabia UZUN Dr. Öğr. Üyesi Tuba PEHLİVAN	KÖY PAZARINDAKİ YENİLEBİLİR YABANİ OTLARIN GAZİANTEP MUTFAĞINDAKİ YERİ

İKSAD 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22-25 Kasım 2018

24.11.2018- CUMARTESİ

SAAT 09:30 - 12:00

Salon 4, OTURUM -1	OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. Metin AKSOY
Doç. Dr. Metin AKSOY	SOĞUK SAVAŞ'IN DÜNYA POLİTİKASINA ETKİSİ ÜZERİNE TARİHSEL BİR DEĞERLENDİRME
Öğr. Gör. Dr. Samet ZENGİNOĞLU	DOĞU-BATI TAHAYYÜLÜNDE İKİ FARKLI MEDENİYET İNŞASI
Doç. Dr. Metin AKSOY	GÖÇLERİN ŞEKİLLENDİRDİĞİ DÜNYA DÜZENİ
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TUNÇ	TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE YÖNETİCİ KADINLARIN ORANSAL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ
Zeynep Elçin KAMALAK	
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz EVAT	BU ÇAĞIN ADI'NDA KÖTÜ POLİTİKACILAR
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz EVAT	KADINDAN KENTLER'DE KONUŞMA KÜLTÜRÜ
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TUNÇ	TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ VE KAMU YÖNETİMİNE YANSIMALARI
Zeynep Elçin KAMALAK	
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz EVAT	BU ÇAĞIN ADI'NDA DEVLET KAVRAMI
Dr. Öğr. Üyesi Tuba PEHLİVAN	GAZİANTEP İLİNDE KIŞLIK HAZIRLIKLAR VE KURUTMALIKLAR
Özge ÇAYLAK	
Dr. Mehmet GÖK	TÜRK İŞGÜCÜ PİYASASININ ARA İNSAN GÜCÜ İHTİYACININ KARŞILANMASINA ETKİLERİ BAKIMINDAN GAZİANTEP VE KONYA ÖRNEĞİNDE SURİYELİ SİĞİNMACI GERÇEĞİ

24.11.2018- CUMARTESİ

SAAT 13:30 - 16:00

Salon 4, OTURUM-2	OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Nuray GİRGİNER
Dr. Öğr. Üyesi Necat AZARKAN	SORUMLULUK SİGORTALARINDA RİZİKONUN GERÇEKLEŞMESİNE KASTEN SEBEP OLMA
Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan KAYIK AYDINALP	SÖZLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜNÜN BİR UZANTISI OLARAK İTİRAZ HAKKI
Prof. Dr. Nuray GİRGİNER	ÇALIŞANLARIN ÖRGÜTSEL GÜVEN DÜZEYLERİNİN BOYUTLANDIRILMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA
Hülya SAOTAY	
Doç. Dr. Serdar BOZKURT	THE MEDIATING ROLE OF SELF-EFFICACY IN THE EFFECT OF MUSHROOM MANAGEMENT TO THE INTENTION TO QUIT: A MODEL PROPOSAL
Öğr. Gör. Gamze AYDIN	
Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan KAYIK AYDINALP	İŞÇİLİK ALACAKLARI KONUSUNDA BİR GÜVENCE: TEMİNAT HAKKI
Prof. Dr. Nuray GİRGİNER	BANKA ÇALIŞANLARININ ÖRGÜTSEL ÇATIŞMAYA YÖNELİK TUTUMLARININ BOYUTLANDIRILMASI
Hülya SAOTAY	
Prof. Dr. Nuray GİRGİNER	HİYERARŞİK ÖRGÜTLERDE İLETİŞİM ÜZERİNE. KURAMSAL BİR ÇALIŞMA
Fatih ALP	
Dr. Öğr. Üyesi. Beyhan YASLIDAĞ	BALKAN ÜLKELERİNDE FİNANS PİYASALARI VE YAPILMASI GEREKEN DÜZENLEMELER
Dr. Öğr. Üyesi. Beyhan YASLIDAĞ	BLOCHCHAIN VE KRİPTO PARALAR
Dr. Öğr. Üyesi. Beyhan YASLIDAĞ	KUR RISKİ YÖNETİMİ
Prof. Dr. Nuray GİRGİNER	YÖNETİCİ VE PERSONELLERİN İŞLETMELERİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN PERFORMANS DEĞERLENDİRME
Hazal DUMAN	UYGULAMALARINA YÖNELİK TUTUMLARININ BOYUTLANDIRILMASI
Fatih ALP	

İKSAD 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22-25 Kasım 2018

24.11.2018- CUMARTESİ

SAAT 09:30 - 12:00

Salon 5, OTURUM-1	OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. Aydın GÖRMEZ
Dr. Öğr. Üyesi Tahsin ÇULHAOĞLU	TAHAR BEN JELLOUN'UN LEAVING TANGIER ROMANINDAKİ NÂZİM HİKMET
Dr. Öğr. Üyesi. Ahmet İhsan KAYA Ahmet Gürkan KARATAŞ	ÇETİN ÖNER'İN ROMANLARINDA İLETİLER VE İLETİLERİN AKTARIM BİÇİMİ
Doç. Dr. Aydın GÖRMEZ Dr. Öğr. Üyesi Zeki EDİS Öğr. Gör. M. Şirin DEMİR	TOP GIRLS: A GLIMPSE INTO HISTORICAL WOMAN CHARACTERS
Doç. Dr. Aydın GÖRMEZ Dr. Öğr. Üyesi Zeki EDİS Öğr. Gör. M. Şirin DEMİR	VINEGAR TOM: WITCHCRAFT IN MEDIEVAL EUROPE
Öğr. Gör. M. Şirin DEMİR Doç. Dr. Aydın GÖRMEZ Dr. Öğr. Üyesi Zeki EDİS	MULTILAYERED - MULTIDIMENSIONAL INTERPRETATION AND ANALYSIS OF POETRY: A TRANS-DISCIPLINARY PERSPECTIVE
Öğr. Gör. M. Şirin DEMİR Doç. Dr. Aydın GÖRMEZ Dr. Öğr. Üyesi Zeki EDİS	TOWARDS A NEURO ESTHETICAL UNDERSTANDING OF POETRY AS A NEW EPISTEMIC REALM
Dr. Öğr. Üyesi Zeki EDİS Öğr. Gör. M. Şirin DEMİR Doç. Dr. Aydın GÖRMEZ	ESERLERİN VAROLUŞ TABAKALARI: MODERN VE KLASİK ONTOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN
Dr. Öğr. Üyesi Zeki EDİS Öğr. Gör. M. Şirin DEMİR Doç. Dr. Aydın GÖRMEZ	MULTI DIMENSIONAL FORMS OF RACISM AS MANIFESTED IN THE SOCIAL DISCOURSES OF THE WEST: A SOCIAL-ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İhsan KAYA Veysi ÇELEBİ	SEZA KUTLAR AKSOY'UN ÇOCUK ROMANLARININ ÇOCUĞA GÖRELİK İLKESİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

24.11.2018- CUMARTESİ

İKSAD 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22-25 Kasım 2018

SAAT 13:30 - 16:00

Salon 5, OTURUM-1	OTURUM BAŞKANI: Dr. Öğrt. Üyesi Mustafa KESKİN
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KESKİN	Hâşiyetü's-Şihab âla Tefsir'ı-Beydâvî - İna'yetü'l-Kadî ve Kifâyetü'r-Râdî - Adlî Eserde Nahiv ve Belagat Örnekleri
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KESKİN	Arap Dili ve Belagatında Şart Edatlarından اذی و ان نın Cümleye Kattığı Farklı Anlam: Kur'an'da Bazı Ayetler Örneği
Osman FİDAN Doc. Dr. Hanifi Murat MUTLU	TÜRKİYE VE ÇİN'İN LOJİSTİK PERFORMANS ENDEKSİNE GÖRE İNCELENMESİ
Doc. Dr. Cuma BOZKURT Ercan KİLİNÇ Osman FİDAN	HABERLEŞME TEKNOLOJİSİNDE YAŞANAN GELİŞMELERİN LOJİSTİK YÖNETİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ
Ercan KİLİNÇ Doc. Dr. Hanifi Murat MUTLU	TÜRKİYE VE RUSYA FEDERASYONU'NUN LOJİSTİK PERFORMANS ENDEKSİNE GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI
Asmar Şakir Kızı ALİYEVA	AZERBAYCAN FOLKLORUNDA METAMORFOZ DÖNÜŞÜMLER

24.11.2018- CUMARTESİ

SAAT 13:30 - 16:00

Salon 7	OTURUM BAŞKANI: DR. GULBAHAR AUBAKİROVA
Doç.Dr. Mehmet KAYA Doç.Dr. Bahar BURTAN DOĞAN Mustafa DEMİREL	SANAYİ 4.0 İÇİN DE EĞİTİM ŞART: AMA NASIL BİR EĞİTİM?
DR. GULBAHAR AUBAKİROVA	ETHNIC POLICIES IN KAZAKHSTAN
Doç.Dr. Bahar BURTAN DOĞAN Doç.Dr. Mehmet KAYA Mustafa DEMİREL	BÖLGESEL KALKINMADA ÜNİVERSİTELERİN ROLÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Liu Wang (MsD)	Monetary Theory and Policy Taught in China
Doç.Dr. Mehmet KAYA Doç.Dr. Bahar BURTAN DOĞAN Mustafa DEMİREL	ORTA GELİR TUZAĞINDAN ÇIKIŞ YOLU OLARAK İNOVASYON
Dr. Afak Sultankızı MEHMETOVA	XX YÜZYIL AZERBAYCAN'DA ROMANTİZM AKIMININ SOSYAL-SİYASAL TEMELLERİ
Dr. Doç. Habibe MAMMADOVA Dr. Doç. Rovşana KERİMOVA	Azerbaycanlı bestecilerin eserlerinde tarihsel-kahramanlık mevzuu
Arş. Gör. Beydullah SULAK	YENİ KENT STADYUM PROJELERİNİN KENTSEL BELLEK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
Arş. Gör. Beydullah SULAK	EYOF 2011 TRABZON GENÇLİK OYUNLARI İLE KAZANDIRILAN SPOR KOMPLEKSLERİNİN SOSYAL ETKİLERİ
Fuad Safarov	Азербайджанская диаспора в России

İKSAD 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22-25 Kasım 2018

25.11.2018- PAZAR

SAAT 10:00 - 12:00

Salon 5, OTURUM-1	OTURUM BAŞKANI: Dr. Öğr. Üyesi Esin ERTEMSİR
Dr. Öğr. Üyesi Esin ERTEMSİR Doç. Dr. Yasemin BAL	İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİCİLERİNİN İK BİLGİ SİSTEMLERİ KULLANIMI VE TERCİHLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
ÖMER TARKAN TUZCUOĞULLARI	TÜRKİYE ATLETİZM SÜPER LİGİNDE GÜLLE ATMA BRANŞINDA YARIŞAN BAZI KADIN ATLETLERİN BENCH PRESS MAKSİMALLERİ İLE GÜLLE ATMA DERECELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ
ÖMER TARKAN TUZCUOĞULLARI	MÜZİK EŞLİKLİ YAPILAN SPORİF YARIŞMA VE GÖSTERİLERDE TELİF HAKLARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
Dr. Öğr. Üyesi Esin ERTEMSİR Doç. Dr. Yasemin BAL	THE ROLE OF LEADERS IN EFFECTIVELY MANAGING WORKFORCE DIVERSITY
Elif Şerifoğlu Doç. Dr. Yasemin BAL	MOBBINGİN ÖZEL SEKTÖR ÇALIŞANLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: BİR NİTEL ARAŞTIRMA
Araş. Gör. Dr. Atilla Emre KESKİN	TÜRK TİYATROSU TARİHİNDE UYGULAMALARIYLA YER ETMİŞ BİR SANATÇI OLARAK HALE EREN'İN KOSTÜM TASARIMI ANLAYIŞI

İÇİNDEKİLER	
KONGRE KÜNYESİ	i
BİLİM KURULU	ii
FOTOĞRAF GALERİSİ	iii
KONGRE PROGRAMI	iv
İÇİNDEKİLER	v
SÖZLÜ SUNULMUŞ BİLDİRİ TAM METİNLERİ	
NAZAN AVCIOĞLU KALEBEK TUĞBA ÖZTÜRK GÖKÇE ÖZDEMİR HÜSEYİN ÖZDEMİR EBRU ÇORUH	1
DOĞADAN İLHAM ALINARAK TASARLANAN KIYAFETLER	
EMİNE DAĞGEZEN SİDİKA ÇETİN	22
UŞAK ŞEKER FABRİKASININ ŞEHRİN SOSYAL VE MEKANSAL YAŞAMINA ETKİLERİ	
HALİL HACİMÜFTÜOĞLU	33
KURAN HÂLİHAZIRDA YAHUDİLERİN VE HRİSTİYANLARIN ELİNDE MEVCUT TEVRAT ZEBUR VE İNCİL'İ TASDİK EDİYOR MU?	
ÜYESİ AYHAN ERDOĞAN	55
BELAGAT TANIMLARI	
ALPASLAN ALKIŞ BÜŞRA İLÇİ	61
İSLAM YÖNETİM HUKUKUNDA MUHALEFET ANLAYIŞI	
ALPASLAN ALKIŞ AYŞE KÜBRA ARGİN	71
İSLAM YÖNETİM HUKUKUNDA YÖNETİM İLKELERİ	
OYA ÖZKANLI BAŞAK BOZ	86
GASTRONOMİDE YENİ TREND: MOLEKÜLER GASTRONOMİNİN UYGULAMA TEKNİKLERİ	
VEYSİ GÜNAL	92
SOSYO-EKONOMİK GELİŞMENİN NÜFUSA ETKİSİNE BİR ÖRNEK: GAZİANTEP İLİNDEKİ YEREL NÜFUSUN ORANINDA AZALMA, GÖÇMEN NÜFUSUN PAYINDA ARTIŞ	
VEYSİ GÜNAL	100
GAZİANTEP İLİNDEKİ NÜFUSUN DOĞDUĞU İLLERE GÖRE MİKTAR VE ORANSAL DAĞILIMI (1950-2016)	
SÜREYYA EROĞLU BİLGİN	107
KİLİS TEKKE (CANPOLAT PAŞA) CAMİ VE ÇİNİ SÜSLEMELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	
SELAHATTİN ÇELİK	125
AŞIRI ŞEHİRLEŞMENİN DOĞURDUĞU SORUNLAR	
VELİ BATDI FATMA BUCAK	135
İLKOKUL 2. SINIF TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMINDA TAM ÖĞRENME MODELİNE GÖRE GELİŞTİRİLEN BAŞARI TESTİNİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	

VELİ BATDI ŞEYMA ÖZKAN	143
PEDAGOJİK FORMASYON PROGRAMININ EĞİTSEL ELEŞTİRİ MODELİNİN DEĞERLENDİRME AŞAMASI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	
VELİ BATDI HAFİZE TALAN	151
TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMININ BLOOM'UN PROGRAMIN ÖĞELERİNE DAYALI DEĞERLENDİRME MODELİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	
ASLIHAN AYKARA HANDE ALBAYRAK	161
OKUL SOSYAL HİZMETİ UYGULAMALARININ DEZAVANTAJLI ÇOCUKLARIN PSİKO-SOSYAL GELİŞİMLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ	
HANDE ALBAYRAK ASLIHAN AYKARA	165
EKOLOJİK SİSTEM VE OLUMLU GENÇLİK GELİŞİMİ YAKLAŞIMLARI DOĞRULTUSUNDA DEZAVANTAJLI KOŞULLARDA YAŞAYAN ÇOCUKLARIN PSİKO-SOSYAL GELİŞİMİNDE SPORUN KULLANILMASI	
BÜLENT DÖŞ	169
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLİNÇLİ TERCİH YAPIP YAPMADIKLARININ İNCELENMESİ	
BÜLENT DÖŞ	173
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN MOTİVASYONLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	
BÜLENT DÖŞ	177
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRETMENLİK MÜLAKATLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ	
GÜLFEM YARPINAR TUBA PEHLİVAN	180
ÇÖLYAK HASTALARININ BESLENMESİ; GLUTENSİZ KAFE VE RESTORANLARIN MENÜ KARŞILAŞTIRILMASI	
NAZİFE ÖZGE KILIÇ BENGÜ AÇDOYURAN	191
YENİLENEBİLİR ENERJİ KULLANIMI VE CO2 SALINIMININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AMERİKA ÖRNEĞİ	
BARIŞ GÜRSOY MURAT NECİP ARMAN	201
RUSYA FEDERASYONU VE AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDA BİR REKABET ALANI OLARAK KARADENİZ	
EYLEM EROL TUĞBA TÖLEK ÖZNUR ÖZDİNÇ	210
HALI TASARIMININ COĞRAFİ BÖLGELERE GÖRE DEĞİŞİMİ	
TUĞBA TÖLEK ÖZNUR ÖZDİNÇ EYLEM EROL	220
HALI SEKTÖRÜNDE TASARIM VE RENK ALGISI	
ÖZNUR ÖZDİNÇ EYLEM EROL TUĞBA TÖLEK	225
MAKİNE HALISI ÜRETİMİNDE BOY KESİM PROSESİNİN ANALİZİ	

ABDULLAH ÇETİN SERKAN ÜNSAL	
2018 - 2019 ÖĞRETİM YILI SINAVLA ÖĞRENCİ ALACAK ORTAÖĞRETİM KURUMLARINA İLİŞKİN MERKEZİ SINAVIN KONU KAZANIM VE BLOOM TAKSONOMİSİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	232
GÖNÜL KONAKAY	
Z KUŞAĞI ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN YAŞAM DOYUMLARININ İŞ ETİĞİ ALGISINA ETKİSİ: KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ	239
GÖNÜL KONAKAY	
Z KUŞAĞI ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN YAŞAM DOYUMLARININ KARIYER TERCİHLERİNE ETKİSİ	252
EZLAM SUSAM YAHYA ADANIR	
UZAKTAN EĞİTİM İLE İŞLENEN ZORUNLU YABANCI DİL DERSİNE YÖNELİK ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ	262
EZLAM SUSAM YAHYA ADANIR	
UZAKTAN EĞİTİM İLE İŞLENEN İNGİLİZCE DERSİNE İLİŞKİN ÖĞRETİM ELEMANLARININ GÖRÜŞLERİ (MUŞ İLİ ÖRNEĞİ)	270
DİLEK KIRNIK EZLAM SUSAM	
MİLLİ EĞİTİM ŞÛRALARINDA ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERE YÖNELİK ALINAN KARARLARA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ (MALATYA İLİ ÖRNEĞİ)	274
SERKAN ÜNSAL ABDULLAH ÇETİN	
TÜRKİYEDE ORTAÖĞRETİM DÜZEYİ FELSEFE ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ	285
İBRAHİM AKSU	
EPİKÜRCÜ FELSEFENİN TEMEL ERDEMLERİ	298
GÖKHAN OFLUOĞLU	
ÖRGÜTSEL YABANCILAŞMA VE İŞ TATMİN İLİŞKİSİ	306
HAKAN CANDAN	
ÖRGÜTSEL SİNİZMİN ÇEŞİTLİ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER İLE İLİŞKİSİ: KARAMAN İLİNDE KAMU ÇALIŞANLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	311
HAKAN CANDAN	
KAMU ÇALIŞANLARININ ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞİ İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER: KARAMAN ÖRNEĞİ	326
M. FATİH BİLAL ALODALI	
TÜRK-İSLÂM DEVLET GELENEĞİNDE ADALET VURGUSU VE OSMANLI DEVLETİNDE ADÂLET DAİRESİ	346
M. FATİH BİLAL ALODALI	
KUTADGU BİLİĞ'DE İYİ YÖNETCİLERİN VASIFLARI	356
SONER AKIN	
EUROPEAN UNION'S INTEGRATED PUBLIC POLICY APPROACH AND RELATED POLITICAL INSTITUTIONS FOR ENVIRONMENTAL HEALTH	365
SONER AKIN	
THE POLITICAL INSTABILITY AND TURKISH AGENTS	370
FATİH BİLAL ALODALI	
İSLÂMİYET'İN KABULÜ ÖNCESİ TÜRK DEVLETLERİNDE YÖNETİM ANLAYIŞI	373
SONER AKIN	
THE POLITICAL INSTITUTIONS IN HATAY: AN OUTLOOK STUDY TO DISCUSS SYRIAN REFUGEES	385

SEFA USTA GÜLSEREN ERGÜN	388
TÜRKİYE’DE GÖÇ POLİTİKALARI: AVRUPA BİRLİĞİ İLERLEME RAPORLARI ÜZERİNDEN BİR İNCELEME	
ALİ BİLGENOĞLU KEMAL RAMAZAN HAYKIRAN	399
TÜRK VE ARAP İSLAMCILIĞINI FARKLILIKLARINI ANLAMADA BİR KRİTİK İSİM İBN TEYMİYYE: DÖNEMİ, YAKLAŞIMI VE GÜNÜMÜZ İSLAMCILIĞINA ETKİLERİ	
ALİ BİLGENOĞLU KEMAL RAMAZAN HAYKIRAN	420
OSMANLI DEVLETİ’NDE DİN DEVLET İLİŞKİSİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME	
GÜNSU YILMA ŞAKALAR	428
HANS SITT VE DAVID POPPER’İN VİYOLONSEL ESERLERİ VE OSMANLI’DAKİ TEMSİLLERİ	
ALPER ŞAKALAR TURAN SAĞER	437
OSMANLI İMPARATORLUĞU’NDA MÜZİKTE MODERNLEŞME SÜRECİNDE ŞAN ÖĞRETİMİ	
İBRAHİM ETHEM TAŞ YETER AVŞAR ELİF ERKAN SEYDANOĞLU	446
KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI VE KİŞİSEL VERİLERİ KORUMA KURUMU	
İBRAHİM ETHEM TAŞ YETER AVŞAR FERİT YILMAZ	452
TÜRKİYE’DE ASKERİ KOLLUK OLARAK JANDARMANIN ÖNEMİ VE KOLLUK HİZMETLERİNİN GELECEĞİ	
ADNAN AKIN ALİYE AKIN AYŞE ERKMEN	474
TÜRKİYE VE RUSYA’NIN TURİZM ARZ KAYNAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK ARAŞTIRMA	
ADNAN AKIN ALİYE AKIN AYŞE ERKMEN	481
TÜRK VE YUNAN TURİZM SEKTÖRÜNÜN SWOT ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ	
MEHMET HAN ERGÜVEN	488
SAĞLIKLI YAŞAMDA DOĞAL BİR WELLNESS TRENDİ: ORMAN BANYOSU	
AYŞE ERKMEN ADNAN AKIN ALİYE AKIN	497
1987 GENEL SEÇİMİNDE TURİZM VAATLERİ	
AYŞE ERKMEN ADNAN AKIN ALİYE AKIN	506
1991 GENEL SEÇİMİNDE TURİZM VAATLERİ	
NURCAN GÜNCE	511
BOBİ FRŞ’NİN GETİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLERİN UYGULAYICILAR TARAFINDAN ALGILANMA DÜZEYİ: KOCAELİ İLİNDE BİR ARAŞTIRMA	
NURCAN GÜNCE	524
TURİZM İŞLETMELERİNİN MUHASEBE EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLERİ	

SALİHA EMRE DEVECİ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KÜLTÜREL ZEKA DÜZEYLERİ İLE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİYİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR UYGULAMA	534
SALİH KÜRŞAD DOLUNAY ONUR DÖLEK ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN CÜMLE BAĞLAYICILARI KULLANIMLARINA İLİŞKİN GÖRÜNÜMLER	545
SALİHA EMRE DEVECİ KADIN GİRİŞİMCİLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ İLE CİNSİYET KAYNAKLI ZORLUKLARI ALGILAMA DÜZEYİ ARASINDAKİ FARKLILIKLARI BELİRLEMeye YÖNELİK BİR UYGULAMA	554
MAHMUT SAĞIR EMRULLAH KUTTUR AKILLI TAHTALARIN VERİMLİLİĞİNE İLİŞKİN OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ	573
MAHMUT SAĞIR MEHMET YILMAZ CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE EĞİTİM ALANINDA YAPILAN SOSYAL YARDIMLAR	583
MAHMUT SAĞIR MEHMET KARINSIZ İLKÖĞRETİM OKULLARINDA UYGULANAN KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE İLİŞKİN OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ	602
GÜL BANU DUMAN RABİA KAHRAMAN KIRGIZ ATASÖZLERİNDE AT VE KADIN	617
GÜL BANU DUMAN RABİA KAHRAMAN KIRGIZ ATASÖZLERİNDEN HAREKETLE EVLİLİK MÜESSESESİ	623
GÜLŞAH HALICI GAZİANTEP TÜRKÜLERİNDE YER ALAN MADDİ KÜLTÜR ÜRÜNLERİ	631
SİBEL KARADENİZ YAĞMUR TÜRK KÜLTÜRÜNDE KADIN ANLAYIŞININ MİTOLOJİ VE DİN EKSENİNDE KARŞILAŞTIRILMASI	648
GÜLŞAH HALICI TÜRKÜLERLE “VEDA”	662
SİBEL KARADENİZ YAĞMUR GAZİANTEP VE DİYARBAKIR'DA ŞEHİRLEŞMEYLE TAZİYE EVLERİ	671
METİN AKSOY SOĞUK SAVAŞ'IN DÜNYA POLİTİKASINA ETKİSİ ÜZERİNE TARİHSEL BİR DEĞERLENDİRME	676
METİN AKSOY GÖÇLERİN ŞEKİLLENDİRDİĞİ DÜNYA DÜZENİ	680
YILMAZ EVAT BU ÇAĞIN ADI'NDA KÖTÜ POLİTİKACILAR	684
YILMAZ EVAT KADINDAN KENTLER'DE KONUŞMA KÜLTÜRÜ	689
YILMAZ EVAT BU ÇAĞIN ADI'NDA DEVLET KAVRAMI	695
NECAT AZARKAN SORUMLULUK SİGORTALARINDA RİZİKONUN GERÇEKLEŞMESİNE KASTEN SEBEP OLMA	699

ASLIHAN KAYIK AYDINALP	705
SÖZLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜNÜN BİR UZANTISI OLARAK İTİRAZ HAKKI	
NURAY GİRGİNER	737
HÜLYA SAOTAY	
ÇALIŞANLARIN ÖRGÜTSEL GÜVEN DÜZEYLERİNİN BOYUTLANDIRILMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	
ASLIHAN KAYIK AYDINALP	745
İŞÇİLİK ALACAKLARI KONUSUNDA BİR GÜVENCE: TEMİNAT HAKKI	
NURAY GİRGİNER	755
HÜLYA SAOTAY	
BANKA ÇALIŞANLARININ ÖRGÜTSEL ÇATIŞMAYA YÖNELİK TUTUMLARININ BOYUTLANDIRILMASI	
NURAY GİRGİNER	764
FATİH ALP	
HİYERARŞİK ÖRGÜTLERDE İLETİŞİM ÜZERİNE. KURAMSAL BİR ÇALIŞMA	
AHMET İHSAN KAYA	771
AHMET GÜRKAN KARATAŞ	
ÇETİN ÖNER'İN ROMANLARINDA İLETİLER VE İLETİLERİN AKTARIM BİÇİMİ	
AYDIN GÖRMEZ	785
ZEKİ EDİS	
M. ŞİRİN DEMİR	
TOP GIRLS: A GLIMPSE INTO HISTORICAL WOMAN CHARACTERS	
AYDIN GÖRMEZ	792
ZEKİ EDİS	
M. ŞİRİN DEMİR	
VINEGAR TOM: WITCHCRAFT IN MEDIEVAL EUROPE	
M. ŞİRİN DEMİR	796
AYDIN GÖRMEZ	
ZEKİ EDİS	
MULTILAYERED - MULTIDIMENSIONAL INTERPRETATION AND ANALYSIS OF POETRY: A TRANS-DISCIPLINARY PERSPECTIVE	
M. ŞİRİN DEMİR	801
AYDIN GÖRMEZ	
ZEKİ EDİS	
TOWARDS A NEURO ESTHETICAL UNDERSTANDING OF POETRY AS A NEW EPISTEMIC REALM	
ZEKİ EDİS	804
M. ŞİRİN DEMİR	
AYDIN GÖRMEZ	
MULTI DIMENSIONAL FORMS OF RACISM AS MANIFESTED IN THE SOCIAL DISCOURSES OF THE WEST: A SOCIAL-ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE	
AHMET İHSAN KAYA	811
VEYSİ ÇELEBİ	
SEZA KUTLAR AKSOY'UN ÇOCUK ROMANLARININ ÇOCUĞA GÖRELİK İLKESİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	
MUSTAFA KESKİN	821
ARAP DİLİ VE BELAGATINDA ŞART EDATLARINDAN وَ VE فَ NİN CÜMLEYE KATTIĞI FARKLI ANLAM: KUR'AN'DA BAZI AYETLER ÖRNEĞİ	
MUSTAFA KESKİN	826
HÂŞİYETÜ'Ş-ŞİHAB ÂLA TEFSİR'L-BEYDÂVÎ - İNAYETU'L-KADÎ VE KİFAYETU'R-RÂDÎ - ADLİ ESERDE NAHÎV VE BELAGAT ÖRNEKLERİ	

OSMAN FİDAN HANİFİ MURAT MUTLU	833
TÜRKİYE VE ÇİN’NİN LOJİSTİK PERFORMANS ENDEKSİNE GÖRE İNCELENMESİ	
CUMA BOZKURT ERCAN KILINÇ OSMAN FİDAN	849
HABERLEŞME TEKNOLOJİSİNDE YAŞANAN GELİŞMELERİN LOJİSTİK YÖNETİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ	
ERCAN KILINÇ HANİFİ MURAT MUTLU	866
TÜRKİYE VE RUSYA FEDERASYONU’NUN LOJİSTİK PERFORMANS ENDEKSİNE GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI	
ASMAR ŞAKİR KIZI ALİYEVA	882
AZERBAYCAN FOLKLORUNDA METAMORFOZ DÖNÜŞÜMLER	
BEYDULLAH SULAK	888
YENİ KENT STADYUM PROJELERİNİN KENTSEL BELLEK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	
BEYDULLAH SULAK	895
EYOF 2011 TRABZON GENÇLİK OYUNLARI İLE KAZANDIRILAN SPOR KOMPLEKSLERİNİN SOSYAL ETKİLERİ	
ESİN ERTEMSİR YASEMİN BAL	903
İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİCİLERİNİN İK BİLGİ SİSTEMLERİ KULLANIMI VE TERCİHLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	
ESİN ERTEMSİR YASEMİN BAL	911
THE ROLE OF LEADERS IN EFFECTIVELY MANAGING WORKFORCE DIVERSITY	
GAMZE AYDIN SERDAR BOZKURT	916
MANTAR YÖNETİMİN İŞTEN AYRILMA NİYETİNE ETKİSİNDE ÖZ-YETERLİLİĞİN ROLÜNE YÖNELİK BİR MODEL ÖNERİSİ	
NURAY GİRGİNER HAZAL DUMAN FATİH ALP	920
YÖNETİCİ VE PERSONELİN İŞLETMELERİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN PERFORMANS DEĞERLENDİRME UYGULAMALARINA YÖNELİK TUTUMLARININ BOYUTLANDIRILMASI	
ELİF ŞERİFOĞLU YASEMİN BAL	931
MOBBINGİN ÖZEL SEKTÖR ÇALIŞANLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: BİR NİTEL ARAŞTIRMA	
GÖZDE İNAL KIZILTEPE ÖZGÜN UYANIK AKTULUN	944
60-72 AYLIK ÇOCUKLARIN BİLİMSEL SÜREÇ BECERİLERİ VE AKADEMİK BECERİLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	
MERVE AKIŞ ERSİN AYHAN FATİH BUDAK	958
SAĞLIK HİZMETLERİ KULLANIMINDA SOSYAL MEDYA	

AHMET TUNÇ ZEYNEP ELÇİN KAMALAK	967
TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE YÖNETİCİ KADINLARIN ORANSAL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ	
AHMET TUNÇ ZEYNEP ELÇİN KAMALAK	977
TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ VE KAMU YÖNETİMİNE YANSIMALARI	
FEHMİ SOĞUKOĞLU AHMET SOĞUKOĞLU	986
KUR'ÂN'IN BİLİMSEL YORUMUNA BİR KATKI DENEMESİ: DUHÂN ÂYETİ (DUHÂN 44/10) VE KALDERA PATLAMASI	
FEHMİ SOĞUKOĞLU AHMET SOĞUKOĞLU	992
KİYÂMETİN BÜYÜK ALÂMETLERİNİN TESPİTİ VE SIRALAMASI	
AHMET GÜNDÜZ	999
XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA AYINTÂB VAKIFLARI	
MURAT ÇELİKDEMİR	1002
KİLİS KÜRT DAĞI (DARMIK DAĞI) AŞİRETLERİNİN HİRİSTİYAN AHALİYE SALDIRILARI VE OSMANLI DEVLETİ'NİN BU SALDIRILARA KARŞI ALDIĞI TEDBİRLER	
FEYZULLAH ŞAHİN	1005
ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERDE EŞİK DEĞER HİPOTEZİNİN TEST EDİLMESİ	
FEYZULLAH ŞAHİN Elif YILMAZ	1010
ELEŞTİREL DÜŞÜNME ÖLÇEĞİ UYARLAMA VE PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ	
FEYZULLAH ŞAHİN	1022
YARATICI DÜŞÜNME BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE YARATICI DRAMA	
EBRU ŞİRE KAYA YONCA ÖZKAN	1030
ASSESSING MICRO-TEACHING PERFORMANCES OF PRE-SERVICE LANGUAGE TEACHERS: INTEGRATION OF ALTERNATIVE ASSESSMENT TOOLS	
BENGÜ AÇDOYURAN NAZİFE ÖZGE KILIÇ	1038
BRICS ÜLKELERİNDE FİNANSAL GELİŞME VE BÜYÜME İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ	
ZEKİ EDİS M. ŞİRİN DEMİR AYDIN GÖRMEZ	1055
ESERLERİN VAROLUŞ TABAKALARI: MODERN VE KLASİK ONTOLOJİ PERSPEKTİVİNDEN	
ŞAHİN KESİCİ H. İREM ÖZTEKE KOZAN MEHMET MURAT MUSTAFA BALOĞLU	1065
EVLİLİKTE SAĞLIKLI YETİŞKİN OLMA: ETKİLİ ÇATIŞMA ÇÖZME STRATEJİLERİ	
ŞAHİN KESİCİ MEHMET MURAT H. İREM ÖZTEKE KOZAN MUSTAFA BALOĞLU	1068
KADINLARA DAİR DOĞRU BİLİNER YANLIŞLAR	

MEHMET MURAT H. İREM ÖZTEKE KOZAN MUSTAFA BALOĞLU ŞAHİN KESİCİ	1071
BOŞANMA SÜRECİNİN SAĞLIKLI YÖNETİLMESİ	
SEFA USTA GÜLSEREN ERGÜN	1075
MÜLTECİLERİN KENTE UYUMUNU ÖLÇMEYE YÖNELİK KARAMAN İLİNDE BİR ARAŞTIRMA	
Arş. Gör. Yaşar SEVİMLİ Ayşe Gülnihal KAHRAMAN Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Salih SÖNMEZDAĞ	1087
SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS KAPSAMINDA DÜĞÜN GELENEKLERİ: KONYA ‘ESENCE’ KÖYÜ ÖRNEĞİ	

1991 GENEL SEÇİMİNDE TURİZM VAATLERİ

Ayşe ERKMEN
Aliye AKIN
Adnan AKIN

GİRİŞ

Turizm; “insanların sürekli kaldıkları, her zamanki doğal ihtiyaçlarını karşıladıkları ve çalıştıkları yerlerin dışında, dinlenme, eğlenme, merak, spor sağlık, kültür, deneyim kazanma, kongre ve seminerlere katılma, dini ibadetlerini yerine getirme” gibi toplu olarak ya da kişisel nedenlerle gerçekleştirdikleri seyahattir (Özgen, 2012:251). Ayrıca turizm ülkeye döviz kazandıran ve çok sayıda insana aş ve iş imkânı sunma özelliğine de sahip bir sektördür.

Siyasal partiler iktidara gelmek için, seçim zamanında belirledikleri vaatlerini gerçekleştirmek, seçmene ulaşmak, geleceğe yönelik programlarını anlatmak ve bunu yaparak seçmeni ikna etmek amacıyla birçok yola başvurmaktadırlar. Seçmene ulaştırılacak vaatlerin etkin, yolunun seçim beyannameleri olduğunu söyleyebiliriz (Özkaynar, 2015: 441). Seçim beyannameleri/bildirgeleri genel seçimler öncesinde siyasi partiler tarafından hazırlanarak seçmene sunulan belgelerdir. Bu belgeler siyasi partilerin seçim sonrası uygulamaya koymayı planladıkları hedeflerini ve siyasi görüşlerini içerirler. Siyasi partilerin hazırladığı parti programları ise partilerin hem diğer partilerden onları ayıran siyasi özelliklerini hem de seçim vaatlerini ortaya koyma özelliğine sahip belgelerdir (Erkmen, 2018, 69).

Çalışmanın temel amacı 1991 genel seçimine katılan siyasi partilerin seçim beyannamelerinde veya parti programlarında belirttikleri turizm vaatlerini tespit edip değerlendirmektir. Araştırmada incelenen siyasi partilerin seçim beyannameleri ve parti programlarına TBMM Kütüphanesi’nden ulaşılmıştır. Ayrıca TBMM’de turizm konusunda kabul edilen kanunları tesbit etmek için TBMM kütüphanesindeki meclis bültenleri incelenmiştir. Çalışma bu çerçevede elde edilen veriler ve bulgular doğrultusunda sonuç ve tartışma bölümü ile değerlendirilmiştir.

1991 GENEL SEÇİMİNİNE KATILAN SİYASİ PARTİLERİN TURİZM VAATLERİ**Doğru Yol Partisi’nin Turizm Vaatleri**

Doğru Yol Partisi, turizmin Türkiye için çok önemli bir döviz kazandırıcı hizmet sektörü olduğunu ve ayrıca, imalat sanayisinde mevcut birçok alt sektör için önemli bir iç pazar kaynağı olduğunu vurgulamıştır. Parti, sektörün Gayrisafi Milli Hâsıla içindeki payının 1990 yılında yüzde 3,5 olduğunu belirtmiştir. Parti iktidar olursa alacağı tedbirler ile sektörün ekonomik katkısının, büyüyen ekonomi içinde yüzde 6’ya çıkacağını beyan etmiştir. Bu hedefin rakamsal ifadesinin 1990 yılında 3,5 milyar dolar olan turizm gelirlerinin 5 yıl içinde 10 milyar dolara çıkartılması olarak belirtmektedir. Doğru Yol Partisi, turizm yatırımlarında çevrenin azami derecede korunmasına birinci önceliği vereceklerini, turistik yörelerde çevreyi kirleten işletme ve yerleşim birimlerinin kirletme oranlarını azaltıcı önlemleri derhal alacaklarını, kıyı şeritlerindeki aşırı betonlaşmayı önleyeceklerini bildirmiştir. Dünya’daki gelişmeleri ve özellikle rakip ülkelerin koşullarını dikkate alarak zamanında ihtiyaçları karşılayacak bir teşvik sistemi geliştirmeyi vaat eden Doğru Yol Partisi, bunun için, teşvik politikalarının üretiminde, yönetimi ve denetiminde özel sektör ile en geniş dayanışma ve işbirliği imkânlarını arayacağını altını çizmektedir. Parti, dış pazara yönelik turizm yatırımlarında dış kredi sağlanmasını özendirecek, iç finansmanda sektörün özelliklerine göre kredi vadesinin tespitini, ayrıca geri ödeme planlarını yeniden düzenleyeceğini belirtmiştir. Turizm alanındaki sorunların çözümü için Doğru Yol Partisi, otelciler ve turizm işletmeleri birliği

yasası hazırlayarak yürürlüğe koyacağını bildirmiştir (Doğru Yol Partisi, Seçim Beyannamesi, 1991:151-153).

Anavatan Partisi'nin Turizm Vaatleri

Anavatan Partisi, turizm alanında, cumhuriyetin kuruluşundan 1983 sonuna kadarki 60 yılda Türkiye'nin turizminden kazandığı toplam geliri, 1990'da bir yılda kazandığını belirtmiştir. Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi'nin de planladığı gibi bir plan yaparak, iktidar olursa 1996 yılında turizm gelirlerinin 10 milyar dolara ulaşmasının hedefleri olduğunu beyan etmektedir. Turizmin hizmet sektöründe özel bir konuma sahip olduğunu belirten Anavatan Partisi, Türkiye'nin mevcut turizm potansiyelinin tam olarak değerlendirilmesini sağlayacaklarını bildirmektedir. Parti, bunu yaparken, çevrenin iyi korunması ve turizm sektörünün daha da geliştirilmesini sağlayacağını belirtmiştir. Anavatan Partisi, turizm açısından önemli gördüğü Türkiye'nin tabii güzelliklerinin korunmasına en öncelikli konu olarak yer vereceğini ve gelecekte turizm potansiyeli olan yörelerin korunmaya alınmasını sağlayacağını belirtmiştir. Anavatan Partisi, deniz kıyısı turizmi ile birlikte dağ ve yayla turizminin geliştirilmesi için de gerekli tedbirleri alacağını ve bunu yaparken kurulacak tesislerin çevrenin doğa güzelliğini bozmayacak bir şekilde yapılmasını sağlanacağını belirtmiştir. Anavatan Partisi, ayrıca kıyı şeridinde yapılan ve atıl olan kişisel yazlıkların kullanılmayan dönemlerde değerlendirilmesi için çalışmalar başlatacağını bildirmektedir. Anavatan Partisi, turizmdeki gelişmenin sağlıklı hale gelmesi için gerekli altyapının tamamlanmasına ve insan gücü eğitimine önem vereceğini, gelir düzeyi yüksek yabancı turistlerin çekilmesine çalışacağını, Türkiye'nin dışarıda tanıtılmasını destekleyeceğini beyan etmiştir (Anavatan Partisi, Seçim Beyannamesi, 1991: 54-55).

Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin Turizm Vaatleri

Sosyal Demokrat Halkçı Parti, Türkiye'de turizm politikasının saptanmasında sürekli olarak döviz kazanma amacıyla dış turizmi geliştirmeye yönelik bir çabanın ağırlık kazandığını ve ülke çalışanlarının dinlenme gereksinimini karşılayanın bu amaca göre sürekli olarak ikincil düzeyde kaldığını belirtmiştir. Sosyal Demokrat Halkçı Parti, dış turisti ülkeye çekmek amacıyla yapılan yatırımlardan yararlananların genellikle ülkenin üst gelir grupları olduğunu belirterek dış turizmi geliştirmek amacıyla devletin yaptığı harcamaların işlevlerini yerine getirmediğini ileri sürmektedir. Sosyal Demokrat Halkçı Parti, bu gerçeği göz önünde tutarak Türkiye'de çalışanların dinlenme gereksinimlerinin karşılanmasıyla, dış turizme yönelme arasında denge kurmaya çalışan bir politika izleyeceğini, bu kesimde içe ve dışa dengeli bir yönelimin sağlanması için kitle turizminin geliştirilmesi ilkesine önem vereceğini bildirmektedir. Sosyal Demokrat Halkçı Parti, turizm ve dinlenme tesislerinin yatırım ve işletilmesinde kamu, özel kesim ve yabancı sermayeden yararlanacağını, ekonomik açıdan uygun büyüklüklerin altında olmamak koşulu ile yabancı turizm yatırımlarına ve sermaye yapılarına bakılmaksızın özendirici girişimleri gerçekleştireceğini, işletme aşamasında, önemli ölçüde döviz girdisi sağlayacak yabancı işleticilere olanak sağlayacaklarını beyan etmektedir (Sosyal Demokrat Halkçı Parti Tüzük-Program ve Grup İçi Yönetmeliği, 1990:136).

Refah Partisi ve Demokratik Sol Parti'nin beyannamelerinde turizm konusunda bir başlık altında beyanda bulunmamışlardır.

Genel bir değerlendirme yapıldığında Doğru Yol Partisi ve Anavatan Partisi, seçim sonrası 1996 yılına kadar sürecek olan iki seçim arasında turizm gelirlerini artırmaya yönelik hedefler belirlemişlerdir. Sosyal demokrat halkçı parti ise Türkiye'deki düşük gelirli insanların da turizm imkânlarından faydalanması için ortam oluşturmaya vaat etmiştir. Doğru Yol Partisi ve Anavatan Partisi, turizm gelirlerini artırmak için yatırımlar yapılırken çevre korumasına duyarlı olma vurgusu yapmışlardır. Söz konusu üç parti de turizm gelirlerini artırmak için gerekli çalışmaları yapma sözü vermişlerdir. Anavatan Partisi turizm alanında çalışacakların eğitilmiş olmasını sağlama sözü

vermiştir. Doğru Yol Partisi turizm alanında ihtiyaç duyulan alt yapı yatırımlarını yapmayı vaat etmiştir. Çalışmada sözü edilen üç parti de turizm alanında çalışmaların devlet-özel sektör birlikte çalışmasını sağlama vurgusu yapmışlardır. Çalışmaya konu olan partilerin üçünün de turizm alanında çalışmalar yapılırken, yabancı şirketlerin de yatırım yapması taraftarı oldukları söylenebilir.

1991- 1995 YILLARI ARASINDA KABUL EDİLEN TURİZM KANUNLAR

Seçim sonucunda Doğru Yol Partisi yüzde 27'lik oy oranıyla 178 milletvekili kazanmış ve seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Anavatan Partisi yüzde 24 ile 115; Sosyal Halkçı Parti yüzde 20,8 ile 88 milletvekili çıkarmıştır. Refah Partisi, oy oranını yüzde 19. 9'a yükseltmiş ve tam 62 milletvekili çıkartmıştır. Oyların yüzde 10. 8'ini alan Demokratik Sol Parti, barajı güçlkle aşmış ve sadece 7 milletvekili çıkarabilmiştir (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2002:334).

Turizm konusu Anavatan Partisi iktidarları döneminde önem kazanmaya başlamıştır. Koalisyon Hükümeti de azda olsa bu konuda çalışmalar başlatmıştır. Doğru Yol Partisi- Sosyal Demokrat Halkçı Parti koalisyonu turizmi geliştirmek amacı ile uluslararası anlaşmalara katılmış bazı devletlerle ikili anlaşmalar yapmıştır. Bu anlaşmalardan önemlileri aşağıda verildiği şekildedir:

Dünya Turizm Teşkilatı Tüzüğünde yapılan değişikliğin onaylanmasının uygun bulunduğu dair kanun 4093 sayılı ve 9.3.1 1995 tarihli kanunla onaylanıp uygulamaya konulmuştur (TBMM Meclis Bülteni, Mart, 1995, S.40:21). Yine 1996 Türkiye Europalia Festivali'ne ilişkin Kanun TBMM'de 4033 sayı ve 22.9.1994 tarihle kabul edilmiştir. Bu kanunun amacı, Brüksel'de bulunan Europalia Vakfı tarafından Belçika ve diğer Avrupa devletlerine de yayılacak şekilde, 1996 yılı Eylül-Aralık ayları arasında Türkiye'yi siyasi, ekonomik, ticari, kültürel, sosyal, turistik ve benzeri alanlarda tanıtmak amacıyla düzenlenecek "Türkiye Europalia Festivali" için gerekli idari ve mali yapılanmayı düzenlemektir (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S.34:21). İlâveten, turizmin gelişmesi amacı ile, 28 Mart 1991 tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti arasında imzalanan Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması 3999 sayılı ve 11.3.1993 tarihli yasa ile onaylanması uygun bulunmuştur (TBMM Meclis Bülteni, Mart 1993, S.22:10). Yukarıdakilere ek olarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Fransa Cumhuriyeti Hükümeti arasında yapılan Turizm Alanında İşbirliği anlaşması, 3940 sayılı ve 7.12.1993 tarihli kanunla onaylanmıştır (TBMM Meclis Bülteni, Aralık 1993, S.28:16). Ayrıca 4092 sayılı ve 9.3.1995 tarihli kanun Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Danimarka Krallığı Hükümeti arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının onaylanmasının uygun bulunduğunu içermektedir (TBMM Meclis Bülteni, Mart, 1995, S.40:21).

SONUÇ

1991 genel seçiminde Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi ile Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin turizm konusunda beyannamelerinde vaatlerde bulundukları görülürken seçime katılan Demokratik Sol Parti ile Refah Partisi'nin turizm vaatleri tesbit edilememiştir. Turizm vaadinde bulunan söz konusu partilerin beyannamelerinde turizm vaatlerinin oldukça sınırlı vaatler olduğu da söylenebilir.

Seçimden birinci parti olarak çıkan Doğru Yol Partisi turizmin gelir sağlayan bir sektör olmasının yanı sıra imalat sanayinde de iş imkânlarını artırdığını vurgulamıştır. İktidar olursa yapacağı çalışmalarla turizm gelirlerini artıracığını belirtmiştir. Turizm alanında çalışmalar yapılırken özel sektör ile dayanışma ve işbirliği içinde olacağını ve dış pazara yönelik turizm yatırımlarında dış kredi sağlanmasını özendireceğini belirtmiştir. Turizm sorunlarının çözümünü kolaylaştırmak için bir otelciler ve turizm işletmeleri birliği yasası hazırlayacağını beyan etmiştir. Parti turizm yatırımları yapılırken çevrenin korunmasına yönelik gerekli tedbirlerin alınacağını bildirmiştir.

Anavatan Partisi tekrar iktidar olursa Türkiye'nin sahip olduğu turizm imkânlarını tam olarak değerlendireceğini ve bunu yaparken de çevreye duyarlı olacağını vaat etmiştir. Parti kıyı turizminin geliştirilmesinin yanı sıra dağ ve yayla turizminin geliştirilmesi gibi turizmin çeşitlendirilmesini ve dört mevsime yayılmasını sağlayacağını vurgulamıştır. Turizmde altyapı ihtiyaçlarını gidererek turizm alanlarını sağlıklı hale getireceğini ve turizm alanında çalışacakların gerekli eğitimlerden geçirilmesi için tedbirlerin alınacağını bayan etmiştir. Türkiye'nin dışarıda tanıtılmasını destekleyerek gelir düzeyi yüksek yabancı turistlerin Türkiye'ye gelmesinin sağlanacağını belirtmiştir.

Sosyal Demokrat Halkçı Parti, alt gelirliilerin dinlenme ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik çalışmalar yapacağını vurgulamıştır. Parti bunu yaparken kitle turizmi de geliştirme vaadinde bulunmuştur. Turizm alanında iç turizmin ve dış turizmin gelişmesi için dengeli bir politika güdeceğini belirtmiştir. Parti, Anavatan Hükümetleri'nin yabancı turistlerin Türkiye'ye gelmesi ve Türkiye'de ekonomik gücü iyi olanların turistik seyahatlere gitmesine yönelik bir politika güttüğünü ileri sürerek kendisi iktidar olursa ekonomik gücü düşük ailelerin de tatil yapabilmesi için gerekli imkânları oluşturmaya vaat etmiştir.

Sonuç olarak turizm vaatlerine beyannamelerinde yer veren üç parti de turizmi geliştirme ve buna bağlı olarak turizm gelirlerini artırma vaadinde bulunmuşlardır. bunu yaparken de Anavatan Partisi ile Doğru Yol Partisi çevreye duyarlı olma vaadinde bulunmuşlardır. 1991 genel seçiminde sonra Doğru Yol Partisi- Sosyal Demokrat Halkçı Parti koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Çalışmada bu koalisyon hükümetlerinin anlaşmalara katılım ve bazı devletlerle ikili anlaşmalar yapma gibi turizmi geliştirmeye yönelik çalışmalar yaptığı tesbit edilmiştir.

KAYNAK

Anavatan Partisi (1991), Anavatan Partisi Seçim Beyannamesi.

Doğru Yol Partisi (1991), Doğru Yol Partisi Seçim Beyannamesi.

Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2002. Cumhuriyet Ansiklopedisi 1981-2000, Yayın Kurulu: H. Ersel, A.

Kuyaş, A. Oktay, M. Tunçay 4. Cilt, Üçüncü Basım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Erkmen, A. (2018) 1983 Genel Seçiminde Siyasi Partilerin Dış Politika ile İlgili Vaatleri, *II. Paris International Congress On Social Sciences* (68-71), İKSAD Yayınları.

Özgen, Nurettin (2012), Siirt'in İnanaç Turizmi Mekânları: Ziyaret (Veysel Karani) veTillo (Aydınlar) Örnekleri, *Eastern Geographical Review*, 27 (17), 251-272.

Özkaynar, Kürşad. (2015), Siyasi Partilerin 2011 ve 2015 Yılı Seçim Beyannamelerine Bakış: Bir Doküman İncelemesi ve İçerik Analizi Çalışması. *The Journal of Academic Social Science*, 3(17), 439- 452.

Sosyal Demokrat Halkçı Parti (1990), Sosyal Demokrat Halkçı Parti Tüzük-Program ve Grup İçi Yönetmeliği.

TBMM Meclis Bülteni (1995), S.40, ss.1-38.

TBMM Meclis Bülteni, Aralık 1993, S.28, ss. 12-20.

TBMM Meclis Bülteni, Mart 1993, S.22, ss. 4-10.

TBMM Meclis Bülteni,1994, S.34, ss. 1-30.

ISBN 978-605-7510-81-5

BOBİ FRS'NİN GETİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLERİN UYGULAYICILAR TARAFINDAN ALGILANMA DÜZEYİ: KOCAELİ İLİNDE BİR ARAŞTIRMA

Nurcan GÜNCE

GİRİŞ

Türkiye'deki muhasebe sistemi, başta Vergi Usul Kanunu (VUK) ve Türk Ticaret Kanunu (TTK) ile Türkiye Muhasebe Standartları (TMS/TFRS) olmak üzere, MSUGT, Bankalar Kanunu ve bankacılık mevzuatı, Sermaye Piyasası Kanunu ve sermaye piyasası mevzuatı, Sigortacılık Kanunu ve sigortacılık mevzuatı vb. düzenlemelerden oluşmaktadır.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) uyarınca, 88. madde hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişiler münferit ve konsolide finansal tablolarını düzenlerken, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından yayımlanan, TMS'lere, kavramsal çerçevede yer alan muhasebe ilkelerine ve bunların ayrılmaz parçası olan yorumlara uymak ve bunları uygulamak zorundadır. TTK'da TMS'lerin oluşturulması ve yayımlanması görevinin KGK'ya ait olduğu belirtilmiştir. Diğer bir ifadeyle, KGK, işletmelerin finansal tablolarında uygulanacak geçerli finansal raporlama çerçevesini belirleme yetkisine sahip olan kuruluştur.(Doğan,2018:115-132)

Bağımsız Denetim Standartlarına (BDS) göre denetimin amacı, hedef kullanıcıların finansal tablolara duyduğu güven seviyesini artırmaktır. Bu amaca, finansal tabloların tüm önemli yönleriyle geçerli finansal raporlama çerçevesine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığına ilişkin denetçi tarafından verilen görüşle ulaşılır. Genel amaçlı çerçevelerin çoğunda söz konusu görüş, geçerli finansal raporlama çerçevesine uygun olarak finansal tabloların tüm önemli yönleriyle gerçeğe uygun bir biçimde sunulup sunulmadığı veya doğru ve gerçeğe uygun bir görünüm sağlayıp sağlamadığı hakkındadır (BDS 200, 2017: Para.3).

TMS/TFRS'ler, daha çok sermaye piyasalarında menkul kıymetleri halka arz edilmiş işletmeleri de kapsayan ve Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşların (KAYİK) ihtiyaçlarına cevap vermek üzere hazırlanmış, çok geniş kapsamlı standartlardır. TTK'nın denetime ilişkin hükümlerinin yürürlüğe girmesiyle birlikte, 2013 yılından itibaren KAYİK olmayan işletmeler de bağımsız denetime tabi olmuş ve TMS/TFRS'ler bağımsız denetime tabi tüm işletmeler için zorunlu hale gelmiştir. TMS/TFRS'lere uygun finansal tablo hazırlamanın karmaşık olması ve uzmanlık bilgisi gerektirmesi nedeniyle, 2014 yılında KGK, TMS/TFRS uygulama kapsamını KAYİK'lerle sınırlandırılmış, yeni bir belirleme yapıncaya kadar yürürlükteki mevzuatın (MSUGT) uygulanması gerektiği belirtilmiştir.

BOBİ FRS, bağımsız denetime tabi olup TMS/TFRS uygulamayan işletmelerde MSUGT ve İlave Hususlar'ın yerini almıştır.Bu işletmelerin TTK uyarınca genel kurullarına sunulacak finansal tablolarının hazırlanmasında esas alınacak finansal raporlama çerçevesi BOBİ FRS olacaktır. BOBİ FRS'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte bağımsız denetime tabi olup TFRS uygulamayan 4700 civarındaki şirket (KGK, 2017b) finansal tablolarını hazırlarken bu standardı uygulayacak olup, bu rakamın ilerleyen yıllarda bağımsız denetim kapsamının genişletilmesiyle birlikte kademeli olarak artacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada 1/1/2018 den itibaren uygulaması zorunlu olan BOBİ FRS nin uygulayıcılar açısından ne düzeyde algılandığı araştırmaya çalışılmıştır. Bu amaçla literatür taraması ve anket çalışması yapılmıştır. Kocaeli ilinde görev yapan muhasebe elemanlarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Literatür

Gücenme Gençoğlu, Ü. (2017). Temel Konularda BOBİ FRS ve TMS/TFRS Karşılaştırması konulu çalışmada; temel konularda BOBİ FRS ile TMS/TFRS'ler karşılaştırılmış, benzer ve farklı yönleri ortaya konmaya çalışılmıştır. BOBİ FRS'deki her bölümün hangi TMS/TFRS kapsamındaki düzenlemelere yer verdiği tablo şeklinde özetlenmiştir. BOBİ FRS'de, bazı TMS/TFRS'lere ilişkin düzenlemelere ise bu çalışmada yer verilmemiştir.

Ataman, B., & Cavlak, H. (2017). BOBİ FRS detaylı bir şekilde ele alınarak, tam set TMS/TFRS ile karşılaştırması yapılmıştır.1 Ocak 2018 tarihi itibarı ile uygulanacak olan BOBİ FRS hakkında genel bir çerçeve oluşturulmuş. BOBİ FRS ile Tam Set TMS/TFRS düzenlemeleri arasındaki farklılıkların neler olduğunu ortaya koyulmuştur.

Doğan,A.(2017) BOBİ FRS'nin hazırlanma gerekçeleri ve genel özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.BOBİ FRS ile TMS/TFRS'ler arasındaki önemli benzerlik ve farklılıklara değinmek suretiyle genel bir karşılaştırma yapmıştır.

Karacan,S., & Uygun, R. (2018). BOBBİ FRS'nin genel özelliklerine değindikten sonra BOBİ FRS'ile TMS/TFRS'ler arasında benzerlik ve farklılıkları ana hatlarıyla incelemişlerdir. BOBİ FRS'nin gündeme gelme amacının muhasebe uygulamalarında sadece vergi odaklı ve vergisel değil,etkin karar almayı sağlayacak veri oluşumu için doğru ve şeffaf bilgiler üreten raporlama sisteminin oluşturulması olduğunu belirtilmiştir.

Şen, İ. K., & Özbirecikli, M.(2018) BOBİ FRS'de yer alan ilkelerin TMS/TFRS ve mevcut muhasebe sistemi ile karşılaştırılması suretiyle BOBİ FRS'nin ülkemizdeki muhasebe uygulamalarına sağlayacağı faydayı, TMS/TFRS ve MSUGT açısından incelemişlerdir.

BOBİ FRS'nin Genel Özellikleri

Temel Kavramlar, İlkeler ve Özellikler açısından incelendiğinde;

Temel kavramlar şu şekildedir: İşletmenin Sürekliliği, Tahakkuk Esası, İhtiyatlılık, Önemlilik, Netleştirme, Raporlamanın Sıklığı, Karşılaştırmalı Bilgi, Sunumda Tutarlılık, TFRS ile ihtiyatlılık hariç uyum içindedir. MSUGT/VUK açısından işletmenin sürekliliği, ihtiyatlılık ve önemlilik kavramları benzer diğerleri farklıdır.

Finansal Tablolar, Finansal Durum Tablosu, Kâr veya Zarar Tablosu, Nakit Akış Tablosu, Özkaynak Değişim Tablosu ve Dipnotlar , BOBİ FRS ile uyumludur.

Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu BOBİ FRS'de sunulmaz TFRS'de sunulur. MSUGT/VUK ,BOBİ FRS ile uyumludur.

Kâr veya Zarar Tablosu Fonksiyon esasına göre düzenlenecektir. TFRS ve MSUGT/VUK göre hem fonksiyon esası ,hem de çeşit esasına göre düzenlenmektedir.

Politika değişikliğinde Geriye dönük Uygulama, Tahmin Değişikliğinde İleriye Yönelik Uygulama ve yanlışlıklarda geriye dönük düzeltme BOBİ FRS’de belirtilmiş ve TFRS ile uyumludur.

Raporlama Döneminden Sonraki Düzeltme Gerektiren Olaylar Dipnotlar dâhil raporlama dönemine ait finansal tablolarda yer alan tutarlar düzeltilir. Raporlama Döneminden Sonraki Düzeltme Gerektirmeyen Olaylar Raporlama dönemine ait finansal tablolarda yer alan tutarlarda herhangi bir değişiklik yapılmaz, önemli nitelikte olanlar dipnotlarda açıklanır

Karşılıkların kayda alma ölçütlerini sağladıklarında muhasebeleştirilirler. Her iki kanunda uyumludur.

Ticari ve Diğer Alacak ve Borçların Muhasebeleştirilmesi Vadesi bir yıl veya daha kısa olanlar itibari değeri üzerinden, Vadesi bir yıldan daha uzun olanlar itfa edilmiş değeri üzerinden ölçülmektedir. TFRS de itfa edilmiş olan maliyeti üzerinden ölçülür.

Ticari Alacaklara İlişkin Değer Düşüklüğü Değer düşüklüğüne ilişkin gözlemlenebilir kanıtların bulunması durumunda değer düşüklüğü karşılığı ayrılmaktadır.

Hisse Senedi Yatırımlarının Muhasebeleştirilmesi Borsada işlem görenler gerçeğe uygun değerleri (piyasa değeri) üzerinden, Borsada işlem görmeyenler maliyet bedelinden ölçülür. TFRS de gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülmektedir.

Borçlanma Aracı Niteliğindeki Menkul Kıymet Yatırımlarının Ölçümü İtfa edilmiş değeri üzerinden ölçülmektedir. Banka Kredileri ve İhraç Edilen Menkul Kıymetlerin Ölçümü İtfa edilmiş değeri üzerinden ölçülmektedir. Türev Araçlar Gerçeğe Uygun Değer ile ölçülmektedir. TFRS ile BOBİ FRS uyumludur.

Hasılatlar ve stoklar da vade farkı 1 yıldan uzunsa ayrıştırılır. TFRS de ise tüm vade farkları ayrıştırılır.

Stokların borçlanma maliyetleri üretimi 1 yıldan uzun sürenler stokların maliyetine dahil edilir. Dönem Sonu Ölçümde maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerden düşük olanı üzerinden ölçülür

Stok Maliyetinin Belirlenmesinde tam maliyet veya normal maliyet yöntemi kullanılmaktadır. TFRS de normal yöntemi ile stok maliyetleri belirlenmektedir.

Canlı varlıklar gerçeğe uygun değer yöntemi veya maliyet yöntemi ile ölçülür. Tarımsal Ürünlerin ölçümü gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülür. TFRS ile uyumludur.

Büyük işletmelerin konsolide finansal tablolarını hazırlamaları zorunludur. TFRS uygulayan büyük işletmelerinde konsolide finansal tablolarını hazırlamaları zorunludur.

Maddi Duran Varlıklar Maliyet bedelinin yeniden değerlendirilmiş tutarı ile değerlendirilir. TFRS ile uyumludur.

Vadeli alımlarda 1 yıldan uzun vadeli olarak satın alınan maddi duran varlıklar, vade farkı ayrıştırılarak peşin fiyat üzerinden ölçülür. TFRS ile uyumludur.

Amortisman her iki standartta da uygulaması zorunludur

Araştırma ve Geliştirme Giderleri araştırma safhasında yapılan giderler kar veya zarara yansıtılır, geliştirme safhasında yapılan giderler varlığın maliyetine eklenir

Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeler

BOBİ FRS'nin Getirdiği Değişikliklerin Uygulayıcılar Tarafından Algılanma Düzeyinin belirlenmesi amacıyla Kocaeli ilinde görev yapan muhasebe meslek mensuplarına anket uygulaması yapılmıştır. Bu amaçla 82 muhasebe meslek mensubundan cevap alınabilmektedir. Ankete verilen cevapların dağılımını belirlemek için frekans ve yüzde analizi yapılmıştır. Çalışmamızdaki anket soruları arasında ilişkiyi belirlemek için Ki-kare anlamlılık değerleri (P) hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin değerlendirilmesinde ; frekans(f), yüzde(%), ortalama (X) ve standart sapma(SS), gibi tanımlayıcı istatistiksel yöntemler uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin istatistiksel analizi SPSS 22.0 yazılımı kullanılarak yapılmıştır. Anketten alınan puanların, cinsiyet ve belgelere göre incelenmesinde t testi, yaş, eğitim, tecrübe, BOBİ FRS bilgi incelenmesinde ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Parametrik testler uygulanmadan önce, bu testlerin temel varyansları sorgulanmıştır. **Ölçeğin güvenirlik katsayısı 0,934 olarak bulunmuştur.**

Temel amaca bağlı olarak, BOBİ FRS'nin Getirdiği Değişikliklerin Uygulayıcılar Tarafından Algılanma Düzeyinin belirlenmesini Değerlendirme boyutlarından oluşan araştırmanın hipotezleri şunlardır:

H1: BOBİ FRS' na geçilmesi muhasebe çalışanlarına katkı boyutu güçlüdür.

H1a: BOBİ FRS' na geçilmesi muhasebe çalışanlarına katkı boyutunun düzeyi değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H2: Muhasebe Çalışanlarının BOBİ FRS ile ilgili aldıkları eğitim yeterlidir.

H2a: Muhasebe Çalışanlarının BOBİ FRS ile ilgili aldıkları eğitim boyutunun düzeyi değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H3: Muhasebe Çalışanlarına göre BOBİ FRS biçimsel yapısı, kapsamı ve içeriği bakımından Tekdüzene göre daha güçlüdür.

H3a: Muhasebe Çalışanlarına göre BOBİ FRS biçimsel yapısı, kapsamı ve içeriği bakımından Tekdüzene göre değişkenler açısından farklılık göstermektedir.

H4 Muhasebe Çalışanlarının:BOBİ FRS’ye göre raporlanmış finansal tabloları analiz etme boyutu güçlüdür.

H4a: Muhasebe Çalışanlarının:BOBİ FRS’ye göre raporlanmış finansal tabloları analiz etme boyutunun düzeyi değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H5: Muhasebe Çalışanlarının BOBİ FRS uygulamaları konusunda çıkan sorunları çözmede uygulama boyutu güçlüdür.

H5a: Muhasebe Çalışanlarının BOBİ FRS uygulamaları konusunda çıkan sorunları çözmede uygulama boyutu değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H6: Muhasebe Çalışanlarının BOBİ FRS uygulamaları konusunda esnek olunmasında uygulama boyutu güçlüdür.

H6a: Muhasebe Çalışanlarının BOBİ FRS uygulamaları konusunda esnek olunmasında uygulama boyutu değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H7: Muhasebe Çalışanlarının BOBİ FRS ilk uygulamaları konusunda uygulama boyutu güçlüdür.

H7a: Muhasebe Çalışanlarının BOBİ FRS ilk uygulamaları konusunda uygulama boyutu değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H8: Muhasebe Çalışanlarına göre BOBİ FRS ilgili taraflara tarafsız ,doğru ve güvenilir bilgi sağlama uygulama boyutu güçlüdür.

H8a: Muhasebe Çalışanlarına göre BOBİ FRS ilgili taraflara tarafsız ,doğru ve güvenilir bilgi sağlama uygulama boyutu değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H9: Muhasebe Çalışanlarının BOBİ FRS içerik ve uygulama şekli bakımından anlama boyutu güçlüdür.

H9a: Muhasebe Çalışanlarının BOBİ FRS içerik ve uygulama şekli bakımından anlama boyutu değişkenlere göre farklılık göstermektedir

H10: Muhasebe Çalışanlarının BOBİ FRS uygulamalarında sık yapılan değişikliklere uyum boyutu güçlüdür.

H10a: Muhasebe Çalışanlarının BOBİ FRS uygulamalarında sık yapılan değişiklikleri anlama boyutu değişkenlere göre farklılık göstermektedir

Bulgular

Bu bölümde araştırma sonuçlarına ilişkin elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuş ve değerlendirilmiştir. Araştırma Kocaeli ilinde bulunan muhasebe çalışanları ile yürütülmüştür.

Muhasebe Meslek Mensupları Demografik Dağılımı

Muhasebe Meslek Mensuplarına uygulanan ankete katılanların demografik özellikleri Tablolarda belirtilmiştir.

Tablo1.Cinsiyete Göre Dağılım

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kadın	15	18,3
Erkek	67	81,7
Toplam	82	100,0

Tablo 1’de görüldüğü gibi, ankete katılan 82 Muhasebe Meslek Mensuplarından %18,3’ü kadın, % 81,7’ si erkektir.

Tablo2.Bağımsız Denetçi Belge Olmasına Göre Dağılımı

Bağımsız Denetçi belgesi	Frekans	Yüzde
Var	13	15,9
yok	69	84,1
Toplam	82	

Bağımsız denetçi belgesi olanlar açısından ise %15,9’u bağımsız denetçi belgesine sahip,%84,1’nin ise belgesi bulunmamaktadır.

Tablo3.Yaş Göre Dağılımı

Yaş	Frekans	Yüzde
22-30	9	11,0
31-40	39	47,6
41 ve yukarısı	34	41,5
Toplam	82	100,0

Muhasebe Meslek Mensuplarının % 11,0’ı 20 ile 30 yaş arasında, % 47,6’sı 31 ile 40 yaş arsında ve % 41,5’i 41 yaş ve üzerinde yer almaktadır.

Tablo4.Öğrenime Göre Dağılımı

Öğrenim	Frekans	Yüzde
Lise	4	4,9
Önlisans	8	9,8
Lisans	68	82,9
Yükseklisans	2	2,4
Toplam	82	100,0

Öğrenim durumları ile ilgili sonuçlar ise % 82,9 ile çoğunluğunun üniversite mezunu olduğu ortaya çıkmıştır. .

Tablo5.BOBİ FRS Bilgi düzeyine Göre Dağılımı

Bilgi	Frekans	Yüzde
Bilgiliyim	16	19,5
Azbilgiliyim	35	42,7
Hiç bilgim yok	30	36,6
Toplam	82	100,0

Ankete katılanların %42,7'sinin kendisini BOBİ FRS hakkında az bilgili gördüğü ortaya çıkmıştır.

Tablo6.mesleki Tecrübeye Göre Dağılımı

Tecrübe yılı	Frekans	Yüzde
0-5	11	13,4
6-10	14	17,1
11-15	15	18,3
16-20	14	17,1
21 ve yukarısı	28	34,1
Toplam	82	100,0

Ankete katılanların %34,1'inin 21 yıldan fazla tecrübesi olduğu ,toplamda en yüksek sayı olduğu görülmüştür.

Tablo7.BOBİ FRS'nin Getirdiği Değişikliklerin Uygulayıcılar Tarafından Algılanma Düzeyinin belirlenmesi Açısından Değerlendirme Ölçeğinin Ortalama puanları ve Standart sapmaları

İFADELER	N	Ort	Ss
Soru 1	82	2,5732	1,4231
Soru 2	82	2,8902	1,2373
Soru 3	82	3,0976	1,1288
Soru 4	82	3,3537	1,1692
Soru 5	82	3,0366	1,0823
Soru 6	82	3,6220	1,0959
Soru 7	82	3,1220	1,1154
Soru 8	82	3,3049	1,1934
Soru 9	82	3,5610	1,0195
Soru 10	82	3,3293	,9944
Soru 11	82	3,5854	1,0298
Soru 12	82	3,4268	1,1002
Soru13	82	3,1098	1,0773
Soru 14	82	3,4756	1,0210
Soru 15	82	3,3659	1,0365
Soru 16	82	3,1220	1,1043

Soru 17	82	3,2805	1,2199
Soru 18	82	3,6098	1,0744
Soru 19	82	3,5488	1,1774
Soru 20	82	3,4756	1,0331
Soru 21	82	3,4512	1,1128
Soru 22	82	3,4512	1,1238

Tablo 6 incelendiğinde en yüksek ortalamanın $X=3,62$ ile (Soru 6) ‘BOBİ FRS Muhasebe standartlarının gelişimine katkı sağlayacaktır.’ $X=3,60$ ile (Soru 18) ‘BOBİ FRS İle Finansal bilgilerin güvenilirliği artacaktır.’ ve en düşük ortalamanın $X=2,57$ ile (Soru 1) ‘BOBİ FRS ile ilgili eğitim aldım.’ ve $X=2,89$ ile (Soru 2) ‘BOBİ FRS ‘ye uygun olarak mali tabloları düzenleyebilirim.’

Demografik değişkenlerin analizi

Tablo 8 BOBİ FRS’nin Getirdiği Değişikliklerin Uygulayıcılar Tarafından Algılanma Düzeyinin belirlenmesi Açısından Değerlendirme Ölçeğinin Cinsiyet bakımından T testi Sonuçları

	CİNSİYET	$\bar{X}$	S.S.	T DEĞERİ	df DEĞERİ	P DEĞERİ
BOBİ FRS	Kadın	72,4667	13,2118	0,921	82	,921
	Erkek	72,8657	16,5620			

$P<0,05$

Tablo 8’de görüldüğü gibi; cinsiyet değişkenine göre BOBİ FRS’nin Getirdiği Değişikliklerin Uygulayıcılar Tarafından Algılanma Düzeyinin belirlenmesi Açısından Değerlendirmede cinsiyete ilişkin t testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde; **cinsiyet açısından BOBİ FRS’nin Getirdiği Değişikliklerin Uygulayıcılar Tarafından Algılanma Düzeyinin belirlenmesinin homejen olmadığı tespit edilmiştir (sig değeri $-0,087<0,05$).** Sig. (2-tailed) değeri gruplar arasında fark olup olmadığını gösteren değerdir. Bu değer $0,05$ ’ten küçükse gruplar arasında fark olduğuna karar verilir. Eğer bu değer $0,05$ ’ten büyükse karşılaştırılan gruplar arasında anlamlı fark olmadığına karar verilir. Eğer fark olduğu kararı verilirse hangi grubun ortalaması büyükse o grubun diğer gruptan daha yüksek ortalamaya sahip olduğu söylenir. Fark çıkmazsa grupların ortalamaları birbirinden farklı bile olsa onların aslında aynı (birbirine denk) oldukları söylenir.

Çalışmada Sig. (2-tailed) değeri

($p=0,921>0,05$) $0,05$ ten büyük olduğu için gruplar arasında anlamlı bir fark yoktur. Ancak BOBİ FRS’nin Getirdiği Değişikliklerin Uygulayıcılar Tarafından Algılanma Düzeyinin belirlenmesi Açısından Değerlendirme ortalamasında kadın ($\bar{X}=72,4667$) ve erkek ($\bar{X}=72,8657$) çalışanların ortalamasının da yakın olduğu görülmüştür.

Tablo 9. BOBİ FRS'nin Getirdiği Değişikliklerin Uygulayıcılar Tarafından Algılanma Düzeyinin belirlenmesi Açısından Değerlendirme Ölçeğinin Eğitim Durumu Bakımından ANOVA testi Sonuçları

BOBİ FRS'nin Getirdiği Değişikliklerin Uygulayıcılar Tarafından Algılanma Düzeyinin belirlenmesi Açısından Değerlendirme one way anova testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde **BOBİ FRS'nin Getirdiği Değişikliklerin Uygulayıcılar Tarafından Algılanma Düzeyinin belirlenmesi Açısından eğitim dağılımının hõmejen olmadığı tespit edilmiştir(sig değeri 0,004<0,05).**

Bu nedenle Anova testine devam edilmez.

Betimsel İstatistik			
	N	ORTALAMA	ST.SAPMA
Lise	4	65,0000	12,1928
Önlisans	8	72,6250	28,0862
Lisans	68	73,1324	14,0753
Yükseklisans	2	77,5000	31,8198
Toplam	82	72,7927	15,9278

Eğitim durumu açısından betimsel istatistiklere bakıldığında ,dağılımın lisans düzeyine yığılma yaptığı, başka bir ifade ile homojen olmadığı görülmektedir.

Tablo 10 BOBİ FRS'nin Getirdiği Değişikliklerin Uygulayıcılar Tarafından Algılanma Düzeyinin belirlenmesi Açısından Değerlendirme Ölçeğinin BOBİ FRS bilgi düzeyine göre ANOVA testi sonuçları

BOBİ FRS'nin Getirdiği Değişikliklerin Uygulayıcılar Tarafından Algılanma Düzeyinin belirlenmesi Açısından Değerlendirme Ölçeğinin BOBİ FRS bilgi düzeyi bakımından one way anova testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde BOBİ FRS'nin Getirdiği Değişikliklerin Uygulayıcılar Tarafından Algılanma Düzeyinin belirlenmesi Açısından Değerlendirme Ölçeğinin BOBİ FRS bilgi düzeyi açısından dağılımının hõmejen olmadığı tespit edilmiştir(sig değeri 0,02<0,05).

Bu nedenle ANOVA testine devam edilmez.

Betimsel İstatistik			
	N	ORTALAMA	ST.SAPMA
Bilgiliyim	16	78,8750	22,1746
Az Bilgiliyim	35	72,1429	16,0864
Hiç Bilgim Yok	31	70,3871	10,9382
Toplam	82	72,7927	15,9278

BOBİ FRS ile ilgili bilgi düzeyine bakıldığında 66 kişinin hemen hemen hiç bilgisi yoktur.

SONUÇ

Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Standartlarının Uygulamasında Aldıkları Eğitimler Açısından tespit edilmesi amacıyla Kocaeli il merkezinde görev yapan ve Kocaeli Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odasına kayıtlı bulunan 140 muhasebe meslek mensubuna anket uygulaması yapılmış 127 geçerli anket elde edilmiştir..

Veriler önce açıklayıcı faktör analizine tabi tutularak, bir ölçek geliştirme çalışması gerçekleştirilmiş, daha sonra demografik özellikler ile tespit edilen bu faktör grupları arasında herhangi bir ilişkinin mevcut olup olmadığını tespit etmek için ki-kare analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede muhasebe meslek mensuplarının TFRS uygulamalarında Aldıkları Eğitimler Açısından analiz edilmiştir.

Muhasebe meslek mensupları;

Finansal raporlarda sunulan bilginin kalitesini TFRS'ye dayalı finansal tablolarda daha nitelikli buldukları, TFRS biçimsel yapı, kapsam ve içerik bakımından Tekdüzene göre daha güçlü olduğunu, TFRS'nin bilgi açısından muhasebeye daha çok hizmet ettiği, TFRS'yi yeterince öğrenebilmeleri için iyi bir eğitim almaları gerektiği, TFRS'nin ilgili taraflara daha tarafsız, doğru ve güvenilir bilgi sağladığı, TFRS Türkiye Finansal Raporlama Standartları'nın belirli derecede esnek olması uygulamada karşılaşılan sorunların çözümüne katkı sağlayacağı ,TFRS okuma boyutunda yapılan analiz sonucunda elde edilmiştir.

Anlama boyutunda ise meslek mensuplarının aldıkları eğitimler sonucunda TFRS'nı uygulayabileceklerine inanmaktadırlar. TFRS'ye göre raporlanmış finansal tabloları da Tekdüzen Muhasebe Sistemine göre raporlanmış finansal tablolarda olduğu gibi analiz edebileceklerine inanmaktadırlar. TFRS 'nda kullanılan bilimsel yöntemlerin tam olarak anlaşılmasının zor olması nedeniyle uygulamada sorun çıkardığını TFRS'na ilişkin örneklendirici-bilgilendirici kitap, bildiri, makale v.b. yayınların sayısının ve TFRS'nin uygulamasına yönelik hizmet veren firmaların sayısının yeterli olduğunu belirtmişlerdir.

Uygulama boyutunda ise farklı sektörlerde TFRS uygulamalarının zor olduğu ancak bu sorunun sektörlere göre ayrı düzenlenen standartlarla uygulamayı kolaylaştıracağı buna karşılık TFRS'nin sık değişmesinin finansal tabloların uygulamasında sorun çıkardığı belirtilmiştir. TFRS'nda geleceğe yönelik risk tahminlerinde, bilimsel yöntemlerin

kullanılmasının uygulamayı zorlaştıracağı uygulama boyutunda ortaya çıkmıştır.Uygulamada karşılaşılan sorunların eğitimle düzeleceği bu boyutta da önemli düzeydedir.

Muhasebe çalışanlarının Tek Düzen Muhasebe Sistemine hakimiyetlerinin TFRS yi uygularken herhangi bir katkısının olmadığı veya az olduğu anket sonuçlarında görülmüştür.

Demografik değişkenlere göre yapılan analizler sonucunda;

Cinsiyet açısından fark olmadığı , ortalamaların birbirine yakın olduğu, çalışmaya katılan bayan meslek mensupları toplam içinde %30 düzeyinde olması bu değişkenin hipotezler üzerinde bir etkisinin olmadığını göstermiştir. Ünvan değişkenine göre gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Muhasebe Standartlarının Uygulamasında Karşılaştıkları problemler Ölçeğinin mükellef Bakımından one way anova testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Ancak yapılan analiz sonucunda mükellef sayısının çok ve ya az olmasının TFRS uygulamasında sorun açısından farklılık oluşturmadığı verisi elde edilmiştir.

H1: Tekdüzen'den Türkiye Muhasebe Standartları (UFRS) 'na geçilmesi muhasebe çalışanlarına katkı boyutu güçlüdür.

H2: Muhasebe Çalışanlarının TFRS'leri ile ilgili aldıkları eğitim yeterlidir

H3: Muhasebe Çalışanlarına göre TFRS'nin biçimsel yapısı, kapsamı ve içeriği bakımından Tekdüzene göre daha güçlüdür.

H4 Muhasebe Çalışanlarının:TFRS'ye göre raporlanmış finansal tabloları analiz etme boyutu güçlüdür.

H5: Muhasebe Çalışanlarının TFRS uygulamaları konusunda çıkan sorunları çözmede uygulama boyutu güçlüdür.

H6: Muhasebe Çalışanlarının TFRS uygulamaları konusunda esnek olunmasında uygulama boyutu güçlüdür.

H7: Muhasebe Çalışanlarının TFRS ilk uygulamaları konusunda uygulama boyutu güçlüdür.

H8: Muhasebe Çalışanlarına göre TFRS ilgili taraflara tarafsız ,doğru ve güvenilir bilgi sağlama uygulama boyutu güçlüdür

H9: Muhasebe Çalışanlarının TFRS içerik ve uygulama şekli bakımından anlama boyutu güçlüdür.

Yukarıda belirtilen araştırmanın hipotezleri doğrultusunda yapılan analizlerde meslek mensupları TFRS uygulamalarında kullanılan bilimsel yöntemlerin, sık yapılan değişikliklerin, mevcut iş yükleri ve sorumluluklarının artmasının ,TFRS'nin ayrıntılı değerlendirme ölçütlerinin karşılaştıkları sorunlar olduğu,bu sorunun giderilebilmesinin TFRS eğitimleriyle mümkün olabileceği ortaya çıkmıştır.Muhasebe meslek mensupları TFRS konusunda alınan eğitimlerin ,kaynakların,

kaynaklara ulaşılabilirliğin mümkün olduğunu ,çıkan sorunların sık değişen mevzuat ve ağır iş yükünden kaynaklandığı konusunda fikir birliği içindedirler.

Kaynakça

Yazıcı, M. (2003). Muhasebe Standardının Tanımı. MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:18, Nisan: 33-37.

Doğan, A . (2018). Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı ile VUK/MSUGT Karşılaştırması. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (80), 115-132. DOI: 10.25095/mufad.465915

Doğan, Aziz (2017), “Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı ile TMS/IFRS Karşılaştırması”, İşletme Araştırmaları Dergisi, 9(4), Aralık, 770-786. doi:10.20491/isarder.2017.357

Gökçen, G., Ataman, B. ve Çakıcı, C. (2016). “Türkiye Finansal Raporlama Standartları Uygulamaları”, 2. Baskı, İstanbul: Beta Basım

Gençoğlu, Ü.G. (2017). “Temel Konularda BOBİ FRS ve TMS/IFRS Karşılaştırması”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, (76), 1 24

Karacan, S., & Uygun, R. (2018). BÜYÜK VE ORTA BOY İŞLETMELER İÇİN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI (BOBİ FRS) İLE TÜRKİYE MUHASEBE/FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARININ (TMS/IFRS) KARŞILAŞTIRILMASI. *Journal of International Social Research*, 11(56).

Ataman, B. ve Gökçen, G. (2017). “Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) Uygulamaları”, İstanbul: Beta Basım.

Şen, İ. K., & Özbirecikli, M. BÜYÜK VE ORTA BOY İŞLETMELER İÇİN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI İLE TÜRKİYE MUHASEBE/FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI VE MEVCUT MUHASEBE SİSTEMİ ARASINDAKİ FARKLILIKLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 2018, 462-484.

Çatıkkaş, Ö., Özgür, M., & Şuekinici, C. (2018). BÜYÜK VE ORTA BOY İŞLETMELER İÇİN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI (BOBİ FRS) VE YILLARA YAYGIN İNŞAAT MUHASEBESİ UYGULAMA ÖRNEĞİ. *Journal of Turkish Court of Accounts/Sayıstay Dergisi*, (108).

Kaya, H. P. (2018). STOKLARA İLİŞKİN TMS 2 VE BOBİ FRS KARŞILAŞTIRMASI. *World of Accounting Science*, 20(2).

Ataman, B., & Cavlak, H. (2017). Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) ile Tam Set Türkiye Muhasebe ve Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının (TMS/IFRS) Karşılaştırılması. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 153-168.

www.kgk.gov.tr Erişim tarihi:16.11.2018

<http://ankatrio.com.tr> Erişim tarihi:16.11.2018

<http://www.istanbulymmo.org.tr> Erişim tarihi:16.11.2018

<http://www.istatistik.gen.tr> Erişim tarihi:16.11.2018

ISBN 978-605-7510-81-5

TURİZM İŞLETMELERİNİN MUHASEBE EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLERİ

Nurcan GÜNCE

Giriş

Küreselleşen dünya piyasaları beraberinde bilgi teknolojilerinde gelişimi de meydana getirmiştir. Bilgi teknolojileri her alanda piyasaları etkilemektedir. İşletmelerin ortak dili olan muhasebe de karmaşık bir hal almıştır. Hizmet sektöründe faaliyet gösteren bu gelişmelere uyum sağlayabilmeleri, muhasebe verilerinin kayıtlanması, yorumlanması, analiz edilmesi, işletme yöneticilerinin alacakları kararlara yardımcı olunması eğitilmiş ve etkin çalışan muhasebe elemanlarına sahip olunması ile mümkün olabilecektir. Turizm sektöründe çalışan eğitilmiş elemanların yapısına bakıldığında turizm otelcilikten mezun olanlar yeterli muhasebe bilgisine sahip olamamakta, iktisadi idari bilimler fakültelerinden mezun olanlar da turizm sektörü hakkında yeterli bilgiye sahip olamamaktadır. Bu sorunun çözülebilmesi ancak üniversitelerle sektörün işbirliği yapmasına bağlı olabilecektir.

Ülkemizde milli gelirin içinde turizm sektörü büyük bir paya sahiptir. Her geçen gün turizmin sosyal ve toplumsal açıdan kazandığı değer artmaktadır. Küresel piyasalarda turizm sektöründe rekabet hızla artmaktadır. Pazar koşulları sürekli değişmektedir. Bu nedenle çok çeşitli hizmetler sunabilen işletmelerin sayısı da çoğalmaktadır. Bunların sonucunda muhasebe işlemleri giderek karmaşık bir yapıya bürünmektedir.

Bu çalışmada Kocaeli ilinde faaliyet gösteren turizm işletmelerinin muhasebe elemanlarından eğitim boyutunda beklentileri, karşılaşılan sorunlar ve bunlara çözüm önerileri ele alınmaya çalışılmıştır. Bu amaçla hazırlanan anket çalışması Kocaeli ilinde faaliyet gösteren 43 turizm işletmesine ulaşılmış, 3 anketin geçersiz olduğu tespit edilerek 40 anket üzerinden veriler incelenmeye çalışılmıştır.

Mesleki ve Teknik Eğitimi

Türkiye’de, 2017-2018 Eğitim öğretim dönemimde kayıtlı öğrenci sayıları;

Önlisans 2 768 757, Lisans 4 242 841, Yüksek lisans 454 673 ve Doktora 95 100 olduğu YÖK istatistiklerinde verilmiştir. <https://istatistik.yok.gov.tr/Erisim> Tarihi: 20.11.2018

Belirtilen öğrenci sayılarının içinde turizm ve otelcilik öğrencileri ise şöyledir:

	Birim sayısı	Önlisans Öğrenci Sayısı	Lisans Öğrenci Sayısı
Turizm Fakültesi	37	4957	24434
Turizm İşletmeciliği			
Ve Otelcilik Yüksekokul	28	1632	10830
Turizm ve Otel			
İşletmeciliği Yüksekokulu	2	15	142
Turizm ve Otelcilik			
Yüksekokulu	4	399	2155
Turizm Meslek			
Yüksekokulu	5	1174	4743
Turizm ve Otel			
İşletmeciliği MYO	1	47	214
Turizm ve Otelcilik MYO	5	545	2787
Toplam		8769	45 305

Turizm eğitimi alan 8769 önlisans öğrencisi, 45 305 Lisans öğrencisi bulunmaktadır. Eğitimin temel amacı nitelikli öğrenci yetiştirmektir. Mesleki ve teknik eğitimde ihtiyaca cevap verebilecek nitelikte öğrenci yetiştirebilmek için eğitim kadrosunun da bu amaçla yetişmiş olması gerekmektedir. Gelişmiş ülkeler, bireylere verilen Mesleki ve Teknik eğitimde bireylerin teknolojiyi anlayıp kullanabilecek temel becerilere, iletişim ve problem çözme becerilerine ve işbirliği içinde çalışabilecek disipline sahip olmasına önem vermektedirler.

Türkiye’de ile Avrupa Birliği arasında 2000 yılında ‘Türkiye’deki Mesleki ve Teknik Eğitimi güçlendirme projesi’(MEGEP) imzalanmıştır. Bu kapsamında eğitim programlarında yer alan modüller Türkiye’nin istihdam ihtiyaçlarına göre, işgücünü nitelikli eleman olarak sektörün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yetiştirmeyi amaçlamaktadır. MEGEP kapsamında programlar, uluslararası meslek sınıflandırılması doğrultusunda meslek standartları eğitim standartları ve mesleki yeterliliklere göre hazırlanmıştır. Mesleki ve Teknik ortaöğretimde istenen başarısının gelmemesinin nedeni artan talebi fiziksel alt yapının karşılayamaması gösterilmektedir. Ön lisans programlarına sınavsız geçişler nedeniyle bu okullarda öğrenci sayılarında artışa neden olmuştur.

Bu durumun sonucunda alt yapı, fiziksel mekan, donanım, yetişmiş öğretim elemanı sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Uçar,C.,Özerbaş,M.A.(2013)

Muhasebe Eğitimi

Muhasebe eğitiminde teori ve uygulama birbiriyle bağlantılıdır. Eğitimin her aşamasında önceden verilen bilgilerle yeni eklenen bilgilerin bütünleşmesi ve bu bilgilerin uygulamayla desteklenmesi gerekmektedir.

Günümüz ekonomik dünyasında meydana gelen her türlü değişim ve gelişme muhasebe alanında da aynı etkiyi göstermektedir. Muhasebe yasalarla belirlendiği ve bu yasalar sıklıkla değiştiği için eğitim verenler ve alanlar açısından sürekli değişime uyum sağlamak gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Karasioğlu, F., & Duman, H. (2011).

Meslek Yüksekokullarında YÖK-MEB projesi gereğince muhasebe eğitimi ile işletme eğitimi programlarında görülen derslerin içerik ve kredileri uyumlaştırılmıştır. Bu uygulamayla MYO 'larda okuyan öğrencilerin dersleri, içerikleri ve kredileri farklılık göstermeyecek biçimde çok büyük oranda birleştirilmiştir .Böylelikle eğitim birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Gençtürk ve diğerleri.(2008)

İşletmelerin ihtiyaç duydukları bilgilerin, tarafsız bir biçimde elde edilmesi ,verilen görevlerin yerine getirilmesi muhasebe alanında iyi bir eğitim almış bireyler tarafından gerçekleştirilebilecektir. Turizm sektörü yapısı gereği karmaşık bir üretim birimidir. Bu nedenle işletmeler muhasebe elemanlarının hizmet piyasasının talepleri doğrultusunda yetişmesini istemektedirler. Bu sektörü tanımayan elemanların yetiştirilmesi hem uzun zaman alacak hem de yüksek maliyetlere neden olacaktır. Bu nedenle üniversite sektör işbirliği çok büyük önem kazanmaktadır. UYAR, S., & YELGEN, E. (2012).

Analiz ve Bulgular

Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri açısından değerlendirme yapabilmek için Kocaeli ilinde 43 otel ile anket çalışması yapılmış,3 anket analize uygun olmadığı için çıkartılmıştır. Ankete verilen cevapların dağılımını belirlemek için frekans ve yüzde analizi beklentileri muhasebe yapılmıştır. Çalışmamızdaki anket soruları arasında ilişkiyi belirlemek için Ki-kare anlamlılık değerleri (P) hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin değerlendirilmesinde ; frekans(f), yüzde(%), ortalama (X) ve standart sapma(SS), gibi tanımlayıcı istatistiksel yöntemler uygulanmıştır.Araştırmadan elde edilen verilerin istatistiksel analizi SPSS 22.0 yazılımı kullanılarak yapılmıştır.Anketten alınan puanlar ,parametrik testler uygulanmadan önce, bu testlerin temel varyansları sorgulanmıştır .**Ölçeğin güvenirlik katsayısı 0,899 olarak bulunmuştur.**

Temel amaca bağlı olarak Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri Açısından Değerlendirme boyutlarından oluşan araştırmanın hipotezleri şunlardır:

H1: Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri muhasebe çalışanlarının katkı boyutu güçlüdür.

H1a: : Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden çalışanlarının katkı boyutunun düzeyi değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H2: Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri ile ilgili aldıkları eğitim yeterlidir.

H2a: Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri ile ilgili aldıkları eğitim boyutunun düzeyi değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H3: Turizm işletmeleri yöneticilerine göre muhasebe eğitiminin biçimsel yapısı, kapsamı ve içeriği bakımından güçlüdür.

H3a: Turizm işletmeleri yöneticilerine göre muhasebe eğitiminin biçimsel yapısı, kapsamı ve içeriği bakımından değişkenler açısından farklılık göstermektedir.

H4 Muhasebe Çalışanlarının:finansal tabloları analiz etme boyutu güçlüdür.

H4a: Muhasebe Çalışanlarının: finansal tabloları analiz etme boyutunun düzeyi değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H5: Muhasebe Çalışanlarının çıkan sorunları çözmede uygulama boyutu güçlüdür.

H5a:. Muhasebe Çalışanlarının çıkan sorunları çözmede uygulama boyutu değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H6: Muhasebe Çalışanlarının muhasebe uygulamaları konusunda uygulama boyutu güçlüdür.

H6a: Muhasebe Çalışanlarının muhasebe uygulamaları konusunda uygulama boyutu değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

Bulgular

Bu bölümde araştırma sonuçlarına ilişkin elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuş ve değerlendirilmiştir. Araştırma Kocaeli ilinde bulunan oteller ile yürütülmüştür.

Turizm İşletmelerinin Muhasebe Departmanları Bakımından Demografik Dağılımı

Turizm işletmelerinde ankete katılanların demografik özellikleri Tablolarda belirtilmiştir.

Tablo1.Muhasebe Departmanında Çalışan kişi sayısı

Kişi	Frekans	Yüzde
0-3	22	55
4-7	15	37,5
8 ve üzeri	13	7,5
Toplam	40	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi, ankete katılan 40 otelden %55’i 0-3 kişi arasında personel çalıştırmaktadır.

Tablo2.Personele Hizmet içi eğitim açısından

Hizmet içi eğitim	Frekans	Yüzde
Evet	34	85
Hayır	6	15
Toplam	40	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi personele 40 işletmeden 34 ‘ünün hizmet içi eğitim verdiği tespit edilmiştir.

Tablo3. İşletmede Muhasebe kayıtlarının tutulduğu yer

Kayıt	Frekans	Yüzde
İşletme içi	7	17,5
Muhasebe Departmanı	15	37,5
İşletme dışı	13	32,5

SMMM bürosu	5	12,5
Toplam	40	100

Tablo 3'te görüldüğü gibi Ankete katılanların %37,5'nun muhasebe departmanında,%32,5'nun işletme dışında muhasebe kayıtları tutulmaktadır.

Tablo4. Muhasebe derslerinin içeriği belirlenirken işletme talepleri açısından

İşletmelerin talepleri sor	Frekans	Yüzde
Evet	27	67,5
Hayır	13	32,5
Toplam	40	100

Tablo 4'te görüldüğü gibi Ankete katılanların %67,5'nun muhasebe ders içerikleri belirlenirken işletmelerin taleplerinin dikkate alındığını belirtmişlerdir.

Tablo5. Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri Açısından Değerlendirme Ölçeğinin Ortalama puanları ve Standart sapmaları

İFADELER	N	Ort	Ss
Soru 1	40	2,1000	,98189
Soru 2	40	1,7500	,77625
Soru 3	40	2,0000	,81650
Soru 4	40	2,2500	1,00639
Soru 5	40	2,2000	1,11401
Soru 6	40	1,5500	,55238
Soru 7	40	1,8750	,72280
Soru 8	40	1,9250	,91672
Soru 9	40	1,7750	,65974
Soru 10	40	1,6250	,70484
Soru 11	40	1,6250	,62788
Soru 12	40	1,9750	,83166
Soru13	40	1,9500	,93233
Soru 14	40	1,7750	,80024
Soru 15	40	2,4250	1,00989
Soru 16	40	1,6500	,89299

Tablo 5 incelendiğinde en yüksek ortalamanın $X=2,425$ ile (Soru 15) ‘Yeni mezun personelimizin işe uyumu hızlıdır.’ $X=2,250$ ile (Soru 4) ‘Muhasebede çalışan personelinizin turizm muhasebesi hakkında bilgileri yeterlidir.’ ve en düşük ortalamanın $X=1,550$ le (Soru 6) ‘Muhasebede çalışan personelimizin banka işlemleri ve muhasebesi hakkındaki bilgileri yeterlidir.’ ve $X=1,625$ ile (Soru 10 ve Soru 11) ‘Muhasebede çalışan personeliniz eğitimde öğrendiklerini uygulama becerilerine sahiptir.’ ‘Muhasebede çalışan personeliniz işi kolaylaştırıcı ve pratik bilgiye sahiptir.’ maddeleri olduğu görülmüştür.

Demografik değişkenlerin analizi

Tablo6. Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri Açısından Değerlendirme Ölçeğinin Personele Hizmet içi eğitim açısından T testi Sonuçları

		$\bar{X}$	S.S.	T DEĞERİ	df DEĞERİ	P
Alınan eğitim	Evet	27,9091	6,4535	4,69	40	,000
	Hayır	41,6667	7,5277			

P<0,05

Tablo 6’da görüldüğü gibi ;personele hizmet içi eğitim değişkenine göre **Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri** ilişkin t testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde; personele hizmet içi eğitim değişkenine göre **Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri Açısından Değerlendirme dağılımının homejen olduğu tespit edilmiştir(sig değeri $0,13>0,05$).** Sig. (2-tailed) değeri gruplar arasında fark olup olmadığını gösteren değerdir. Bu değer 0,05’ten küçükse gruplar arasında fark olduğuna karar verilir. Eğer bu değer 0,05’ten büyükse karşılaştırılan gruplar arasında anlamlı fark olmadığına karar verilir. Eğer fark olduğu kararı verilirse hangi grubun ortalaması büyükse o grubun diğer gruptan daha yüksek ortalamaya sahip olduğu söylenir. Fark çıkmazsa grupların ortalamaları birbirinden farklı bile olsa onların aslında aynı (birbirine denk) oldukları söylenir. **Çalışmada Sig. (2-tailed) değeri ($p=0,00<0,05$) 0,05 ten küçük olduğu için gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.** personele hizmet içi eğitim değişkenine göre **Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri** evet($\bar{X}=27,9091$) ve hayır ($\bar{X}=41,6667$) olduğu görülmüştür. **Turizm işletmelerinin personele hizmet içi eğitim konusuna dikkat etmediği ,eğitim verilmediği** söylenebilir.

Tablo 7. Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri Açısından Değerlendirme Ölçeğinin muhasebe derslerinin içeriği belirlenirken konaklama işletmelerinin taleplerinin dikkate alınması bakımından t testi Sonuçları

		$\bar{X}$	S.S.	T DEĞERİ	df DEĞERİ	P
Ders içerik sorma	Evet	30,4815	8,9716	0,33	40	,974
	Hayır	30,3846	7,9847			

P<0,05

Tablo 7’da görüldüğü gibi ; Ders içeriklerinin belirlenmesinde taleplerin sorulması değişkenine göre **Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri** ilişkin t testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde; Ders içeriklerinin belirlenmesinde taleplerin sorulması **Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri Açısından Değerlendirme** dağılımın homejen olduğu tespit edilmiştir(sig değeri 0,693>0,05).

Çalışmada Sig. (2-tailed) değeri (p=0,974>0,05) 0,05 ten büyük olduğu için gruplar arasında anlamlı bir fark yoktur Ders içeriklerinin belirlenmesinde taleplerin sorulması değişkenine **Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri** evet($\bar{X}$ =30,4815) ve hayır ($\bar{X}$ =30,3846)olduğu görülmüştür. Ortalamalar birbirine yakın çıkmıştır.

Tablo8. Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri Açısından Değerlendirme Ölçeğinin İşletmede muhasebe kayıtlarının tutulduğu yer Açısından Değerlendirme Ölçeğinin mükellefe göre ANOVA testi sonuçları

	Öğrenim	Kareler toplamı	Sd	ORTALAMA KARE	F	P
Alınan eğitim	GRUPLARARASI	134,061	4	44,687	0,591	,625
	GRUPLARIÇİ	2723,839	36	75,662		
	TOPLAM	2857,900	40			

P<0,05

Tablo 8’de görüldüğü gibi **Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri Açısından Değerlendirme Ölçeğinin İşletmede muhasebe kayıtlarının tutulduğu yer** açısından one way

anova testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde **Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri Açısından Değerlendirme Ölçeğin İşletmede muhasebe kayıtlarının tutulduğu yer açısından dağılımın homejen olduğu tespit edilmiştir.(sig değeri 0,625>0,05).**

ANOVA tablosunda en sonraki sig. değeri 0,05ten küçükse karşılaştırılan grupların ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğuna karar verilir. bu örnekte de üstteki resimde görüleceği gibi **gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.**

(p değeri 0,556>0,05)

SONUÇ

Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri açısından değerlendirme yapabilmek için Kocaeli ilinde 43 otel ile anket çalışması yapılmış,3 anket analize uygun olmadığı için çıkartılmıştır

Veriler önce açıklayıcı faktör analizine tabi tutularak, bir ölçek geliştirme çalışması gerçekleştirilmiş, daha sonra demografik özellikler ile tespit edilen bu faktör grupları arasında herhangi bir ilişkinin mevcut olup olmadığını tespit etmek için ki-kare analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri yöneticilerin perspektifinden analiz edilmiştir.

Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentilerinin yöneticilerin perspektifinden incelenmesi sonucu;

Yöneticiler çalışan personelin işe uyum sürecinin hızlı olduğunu ve muhasebede çalışan personelin turizm muhasebesi hakkında ki bilgilerinin yeterli olduğunu yüksek bir ortalamayla belirtmişlerdir.

Ankete verilen cevaplardan muhasebede çalışan personelin ticari belgeleri tanıyabilme bilgilerinin yeterli olduğunu düşündükleri ortaya çıkmıştır .Aynı şekilde eğitim sırasında alınan muhasebe eğitimi de yeterli görülmüştür.

Muhasebe elemanlarının eğitimde öğrendikleri bilgileri uygulamada eksik oldukları belirtilmiştir. Bu durumda muhasebe eğitimin ders içeriklerinin belirlenmesinde sektörle iş birliği yapılmamasından kaynaklandığından ortaya çıkmıştır.

Yöneticilerin genel olarak muhasebe elemanlarının bilgi seviyelerinin yeterli ancak uygulama ,pratik olma ,sorunlara anında müdahale edebilme yeteneklerinin bulunmadığı kanısındadırlar.

Sektörde çalışan personelin stajerlere yardımcı olma ve onları eğitme konusunda isteksiz oldukları, daha çok tecrübeli elemanların tercih edildiği görülmektedir.

Genel anlamda alınan eğitimin yeterli görülmesine karşılık, özelde sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Örneğin Bilgisayarlı muhasebe eğitimleri, banka işlemleri ve muhasebesi konusunda eksiklikler görülmüştür.

Demografik değişkenlere göre yapılan analizler sonucunda;

Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri personele verilen hizmet içi eğitim açısından değerlendirme dağılımının homejen olduğu tespit edilmiştir .yapılan t testi sonucunda gruplar arasında fark çıkmıştır.Personele verilen hizmet içi eğitim de Hayırların ortalaması daha fazla çıkmıştır. Bu durumda işletmelerin hizmet içi eğitime gereken önemi vermedikleri söylenebilir.

Turizm işletmelerinin muhasebe eğitiminden beklentileri Açısından Değerlendirme Ölçeğinin muhasebe derslerinin içeriği belirlenirken konaklama işletmelerinin taleplerinin dikkate alınması bakımından t testi sonuçlarına göre fark çıkmamıştır. İşletmelerin %67,5 luk bir oranı ders içeriklerinde işletme taleplerinin dikkate alındığı kanısındadır.

Sonuç olarak turizm işletmeleri çalışan personelin teorik bilgisinin bulunduğunu ancak bu bilgiyi kullanabilme, pratikte sorunları çözebilme açısından sorunlar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumun düzelebilmesi üniversite ve e işbirliğiyle mümkün olabilecektir. Ders içerikleri teorik bilginin yanı sıra uygulamaya yönelikte olmalı, muhasebe bilgisinin yanında turizm işletme bilgisinin de olması istenmektedir.

KAYNAKÇA

Uçar,C.,Özerbaş,M.A.(2013).Mesleki ve Teknik Eğitimin Dünyadaki ve Türkiye'deki konumu.Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi,2(2),242-253

Karasioğlu, F., & Duman, H. (2011). Meslek yüksekokullarında muhasebe eğitimi ve kalitesi üzerine bir not. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 10(1), 165

Gençtürk, M., DEMİR, Y., & ÇARIKÇI, Ö.(2008). MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN MUHASEBE-FİNANS EĞİTİMİNE BAKIŞ AÇILARI VE FARKINDALIKLARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1),209-228.

UYAR, S., & YELGEN, E. (2012). KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN MUHASEBE EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLERİ. *Trakya University Journal of Social Science*, 14(2).

<https://istatistik.yok.gov.tr/Erişim> Tarihi:20.11.2018

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KÜLTÜREL ZEKÂ DÜZEYLERİ İLE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİYİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR UYGULAMA

AN APPLICATION FOR IDENTIFICATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURAL INTELLIGENCE LEVELS OF SOCIAL ENTITIES AND SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

Saliha EMRE DEVECİ

1.GİRİŞ

Genel olarak, zekâ, değişen dünyada yaşamak ve değişimlere uyum sağlamak amacıyla bireyin sahip olduğu yetenekler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Zekâ konusunda yapılan çalışmalar, bireysel farklılıkları açıklayabilen birbirinden farklı ve genel bilişsel zekâdan ayrı zekâ türlerinin olduğunu ortaya koymuştur (Şahin vd.,2013).

Küreselleşen dünya, insan ilişkilerini bireyin beraberinde taşıdığı kültür gerçeğiyle birlikte ele almayı gerektirmiştir. Farklı kültürlerin giderek artan ve hızlanan etkileşimleri kimileri tarafından farklılıkların giderek azalması şeklinde yorumlansa da, aslında bu durum daha çok farklılığın ortaya çıkmasına veya mevcut farklılıkların daha görünür olmasına sebep olmuştur. Early& Ang (2003) bu dönemde küreselleşen dünyaya dikkat çekmişler ve kültürel zeka kavramından bahsetmişlerdir. Bu düşüncenin çıkış noktası öncelikle uluslar arası iş dünyası olmuştur. Sonraları birçok farklı alanda “kültürel zekâ” üzerine çalışılmaya başlanmıştır (Kahraman, 2016, 13).

Sosyal girişimcilik, sosyal sorunların bilincinde olup; toplumda değişim yaratma amacıyla olan girişimcilerin, mevcut veya olası sosyal problemlere yönelik ortaya koydukları çözümlerin sosyal yarar oluşturma amacıyla uygulanması sürecidir. Sosyal girişimciliğin asıl hedefi, sosyal sorunların farkına vararak var olan sorunları risk olarak analiz edip çözmek ve bu yolla sosyal kalkınmaya katkı sağlayarak toplumsal yenilik yaratmaktır (Ateş,2018,13).

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin kültürel zekâ düzeyleri ile sosyal girişimcilik eğilimleri arasında ilişki olup olmadığı ölçülmeye ve bu ilişkinin yönünü tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.Kültürel Zekâ

Kültürel zekâ kavramı olarak, en genel anlamıyla kişinin kişisel bir yetkinliği olarak, farklı kültürlerle olan ilişkisini ayarlama ve uyumlandırma, etkin şekilde yönetme becerisi olarak ifade edilebilmektedir. Kültürel zekâ aynı zamanda olayları ve sorunları doğru sebeplere dayandırarak çözebilmenin bir yeteneğidir ve benzer şekilde, kültürel yeteneğinin bir bileşeni olarak, kişinin yeni bir kültürün şartlarına uyum sağlama özelliğidir. Diğer bir tanımda ise kişinin, farklı kültürden bir kişinin hareket, davranış, ses, mimik, ton ve vurgusunu, o kişiyle aynı kültürden olan insanlar gibi anlayabilmesi, değerlendirmesi ve yorumlaması ifade edilmektedir(işçi vd.,2013,4).

Çok boyutu olan kültürel zekâ kavramına, farklı çalışmalarda farklı boyutlardan bakılmaktadır. Bunlardan bazılarını; bilgi, farkındalık, davranış ve beceriler, bilişsel, fiziksel, duygusal, kültürel

stratejik düşünme, motivasyon ve davranış ve bilişsel, üstbilişsel, motivasyonel ve davranışsal boyutlar kapsamaktadır. Ancak sonuçta dört temel boyut üzerinde uzlaşıldığı görülmektedir (Çetin, 2014,137). Bu çalışmada, kültürel zekâ dört faktör modeline dayalı olarak üst bilişsel, bilişsel, motivasyonel ve davranışsal boyutları kapsayacak şekilde incelenmektedir.

Üstbilişsel (Metacognitive-MC) boyut, diğer kişilerin kültürel tercihleri ile ilgili bilişsel farkındalığı göstermektedir.

Bilişsel (Cognitive-COG) boyut, bireyin kendi kişisel tecrübeleri veya eğitimi sonucunda farklı kültürlerdeki normlar, uygulamalar ve geleneklere ilişkin bilgilerini yansıtmaktadır.

Motivasyonel (Motivational-MOT) boyut, bireyin kültürlerarası deneyimler yaşama ve farklı kültürel ortamlara uyum sağlama konusundaki iç motivasyonunu ve öz yeterliliğini göstermektedir.

Davranışsal (Behavioral-BEH) boyut ise, farklı kültürlerden kişilerle etkileşimde sözlü ve sözlü olmayan hareketleri kapsamaktadır.

3.Sosyal Girişimcilik

Sosyal girişimcilik: varolan bir sosyal sorunu fark eden girişimcinin, bu soruna yenilikçi ve sürdürülebilir, dolayısıyla da kalıcı, bir çözüm getirme süreci olarak tanımlanabilir. Bu yönden sosyal girişimciler de aynı kâr amacı güden girişimciler gibi fırsatları gören, bu fırsatları yenilikçi yöntemlerle değerlendiren, risk alan ve sonucunda fayda yaratan kişilerdir. Ancak sosyal girişimcilerin kâr amacı güden girişimcilerden en temel farkı, kurdukları şirketlerin misyonlarında da belirttikleri gibi, aldıkları risk sonucunda sosyal değer yaratmayı amaçlamalarıdır, kâr elde etmek ise faaliyetlerin yan ürünüdür (İrengün,2014,11).

Sosyal girişimcilik yazınında ismi önde gelen yazarlardan birisi olan Dees “Sosyal Girişimciliğin Anlamı” (The Meaning of Social Entrepreneurship, 1998) adlı çalışmasında kavramın yeni olsa da fenomen olarak eskiden beri var olduğunu iddia ettiği ve yani bir kavram olması sebebiyle de zihinlerde farklı yaklaşımlara yol açtığını öne sürdüğü sosyal girişimcilik olgusuna bir yaklaşım getirmiştir. Temelde köken olarak girişimciliğe dayandıran Dees, seçtiği 4 temel figür üzerinden girişimciliğin kavramsal gelişimini tartıştıktan sonra sosyal misyon taşıyan sosyal girişimciliğe bir tanımlama getirmiştir. Sosyal girişimciliğin değişim aktörleri olduğunu vurgulayan Dees, bu aktörlüklerini de 5 temel etken üzerinden gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. İlk olarak sosyal misyonu merkeze yerleştirmek, ikinci olarak fırsatlara odaklanmak, üçüncü olarak ortaya konulan değeri devam eden bir süreç haline getirmek, dördüncü olarak fırsatların sınırlandırmalarına meydan okuyarak sınırları genişletmek ve beşinci olarak bir araya gelen paydaşlara talep ettikleri değerleri sağlamak olarak sosyal girişimciliğin değişim aktörlüğü olabileceğini ifade eden Dees, sosyal girişimcinin yeni nesil bir lider olduğunu kabul etmeye ve yeni yüzyılda sosyal gelişmeye katkı sağlamasına imkân vermeye davet etmektedir (Mengü,2016,49).

Saifan (2012)'e göre sosyal girişimciyi, girişimciden ayıran dört temel husus vardır; a) misyon odaklılık (mağdura sosyal değer sunma misyonu), b) girişimci davranma, c) girişim odaklı (yenilikçi ve açık) örgütlerde yer almak, d) finansal olarak bağımsız örgütlerde (kendi gelirini kendi yaratan) yer almak (Günlü, 2015,27).

4. Araştırmanın Metodolojisi

Bu bölümde öncelikle araştırmanın amacı ele alınmakta, daha sonra araştırmanın evreni ve örneklem kümesinin seçimi hakkında bilgi verilmekte, son olarak da hipotezleri sunulmaktadır.

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin kültürel zekâ düzeyleri ile sosyal girişimcilik eğilimleri arasında ilişki olup olmadığı ölçülmeye ve bu ilişkinin yönünü tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

4.2. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklem Kümesinin Seçimi

Araştırmada veri toplama aracı olarak yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Anket Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulunda eğitim gören 283 öğrenciye uygulanmıştır. Kültürel zekâyı ilişkin ölçeğin oluşturulmasında Şahin ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilen 20 önermeden oluşan ölçekten faydalanılmıştır. Sosyal girişimcilik eğilimi soruları içinde, Ateş (2018) tarafından kullanılan ölçekten faydalanılmıştır.

4.3. Araştırmanın Hipotezleri

Üniversite öğrencilerinin kültürel zekâ düzeyleri ile sosyal girişimcilik eğilimleri arasında ilişki olup olmadığı ölçülmeye ve bu ilişkinin yönünü tespit etmek amacıyla yapılan çalışmanın hipotezleri şunlardır:

H1:Üniversite öğrencilerinin davranışsal kültürel zekâ boyutları sosyal girişimcilik özelliklerini pozitif yönde etkilemektedir.

H2: Üniversite öğrencilerinin bilişsel kültürel zekâ boyutları sosyal girişimcilik özelliklerini pozitif yönde etkilemektedir.

H3: Üniversite öğrencilerinin üst bilişsel kültürel zekâ boyutları sosyal girişimcilik özelliklerini pozitif yönde etkilemektedir.

H4:Üniversite öğrencilerinin motivasyonel kültürel zekâ boyutları sosyal girişimcilik özelliklerini pozitif yönde etkilemektedir.

5.Bulgular

5.1.Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Yönelik Bulgular

Öğrencilerin demografik özelliklerine yönelik bulgular tablo 1'de verilmiştir. İlgili tabloya göre öğrencilerin % 50,2'si kadınlardan, % 49,1'i ise erkeklerden oluşmaktadır. Öğrencilerin % 63,6'sı birinci sınıflardan oluşurken, % 36,4'ü ise ikinci sınıflardan oluşmaktadır. Öğrencilerin % 36,4'ü işletme yönetimi bölümünde eğitim alırken, % 34,6'sı ise muhasebe ve vergi uygulamaları bölümünde eğitim almaktadır. Öğrencilerin % 20,1'lik kısmı ise bankacılık ve sigortacılık bölümünde eğitim aldığı görülmektedir. Öğrencilerin üniversite eğitiminden önce yaşadığı yer incelendiğinde öğrencilerin % 49,8'inin büyükşehirlerde, % 37,5'inin ise şehirlerde yaşadığı görülmektedir. Öğrencilerin % 82,3'ünün babası işçi ve serbest meslek erbabı olarak çalışırken, %

17,7'si ise memur olarak görev yapmaktadır. Öğrencilerin % 94'ünün annesinin çalışmadığı tespit edilirken, % 40,3'ünün koruyucu bir aileye sahip olduğu, % 33,9'unun demokratik bir aileye sahip olduğu, % 13,4'ünün ise mükemmelliyetçi bir aileye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1: Öğrencilerin Demografik özelliklerine İlişkin Bulgular

Değişken	n	%
Cinsiyet		
Erkek	139	49,1
Kadın	142	50,2
Kayıp Veri	2	0,7
Toplam	283	100
Sınıf		
1.Sınıf	180	63,6
2.Sınıf	103	36,4
Toplam	283	100
Eğitim Alınan Bölüm		
İşletme Yönetimi	103	36,4
Büro Yönetimi	25	8,8
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	98	34,6
Bankacılık Sigortacılık	57	20,1
Toplam	283	100
Üniversiteye Başlamadan Önce Yaşanılan Yer		
Köy	28	9,9
Kasaba	8	2,8
Şehir	106	37,5
Büyükşehir	141	49,8
Toplam	283	100

Baba Mesleği

İşçi, Serbest Meslek	233	82,3
Memur	50	17,7
Toplam	283	100

Annenin Çalışma Durumu

Çalışıyor	16	5,7
Çalışmıyor	266	94
Kayıp Veri	1	0,3
Toplam	283	100

Aile Tutumu

Demokratik	96	33,9
Otoriter-Baskıcı	25	8,8
Koruyucu	114	40,3
İlgisiz	10	3,5
Mükemmelliyetçi	38	13,4
Toplam	283	100

5.2.Öğrencilerin Sosyal Girişimcilik Boyutlarının Tespit Edilmesine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin sosyal girişimcilik boyutlarının tespit edilmesi amacıyla keşfedici faktör analizi yapılmış ve analizlerden elde edilen bulgular tablo 2’de sunulmuştur. Yapılan keşfedici faktör analizinde KMO değeri ve Barlett Küresellik testi sonuçları dikkate alınmış ve analiz sonucunda KMO değerinin,816, Barlett küresellik testinin ise ,000 olduğu tespit edilmiştir. Önermelerin faktör yüklerine bağlanma değeri olarak 0,5 katsayısı dikkate alınmış ve bu katsayıdan düşük olan önermelere faktör tablolarında yer verilmemiştir. Faktör analizinin döndürülmesinde “Varimax” rotasyonundan yararlanılmış ve iki faktöre aynı anda bağlanan önermelerin binişik önerme sayılabilmesi için 0,1 değeri dikkate alınmış ve iki boyuta bağlanma fark değeri 0,1’in altında olan önermelerin faktör tablosundan çıkarılmasına karar verilmiştir. Yapılan analiz sonucunda üç önermenin faktör yük değerinin 0,5’den küçük olması ve binişik önerme şeklinde nitelendirildiği için faktör tablosundan çıkarılmasına karar verilmiştir.

İlgili tabloya göre öğrencilerin sosyal girişimcilik boyutunu oluşturan ilk boyut ‘Fikir ve Görüş Alma’ şeklinde isimlendirilmiş olup bu boyutun 3 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Öğrencilerin sosyal girişimcilik boyutunu oluşturan ikinci boyut ‘özgüven’ şeklinde adlandırılmış ve bu ölçeğin 3 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin üçüncü boyutu ‘kararlılık ve farklılık’ şeklinde isimlendirilmiş olup bu boyut dört önermeden oluşmaktadır. Ölçeği oluşturan dördüncü boyut ‘yenilikçilik ve iletişim’ adında isimlendirilmiş olup söz konusu boyut 3 önermeden oluşmaktadır. Öğrencilerin sosyal girişimcilik boyutunu oluşturan son boyut ise ‘ilgi ve etki’ şeklinde isimlendirilmiş olup bu boyutun ise dört önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizi sonucunda boyutların sosyal girişimciliği açıklama toplam varyansının % 53,554 olduğu tespit edilmiş olup; sosyal girişimciliği en fazla % 24,850 varyans değeri ile ‘fikir ve görüş alma’ boyutunun etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 2: Öğrencilerin Sosyal Girişimcilik Boyutlarının Tespit Edilmesine İlişkin Bulgular

	1	2	3	4	5
Fikir ve Görüş Alma					
Bir işi yapmaya başlamadan önce başkalarının fikirlerini alırım.	,763				
Çevremdeki insanların fikirlerini dinleyerek özgün fikirler ortaya koyarım.	,708				
Bir işi yapmaya başlamadan önce bu işten etkilenecek kişilerin görüşlerini alırım.	,577				
Özgüven					
Başarıya ulaşacağım konusunda kendime güvenirim.		,790			
Mesleki bilgi ve beceri açısından kendime güvenirim.		,785			
Çok çalışarak her zorluğun üstesinden gelebileceğime inanırım.		,534			
Kararlılık ve Farklılık					
Olumsuzluklar, bir işi başarmam için beni daha da güçlü kılar.			,673		
Bir işi yapmaya karar verirsem bunu kimse engelleyemez.			,575		
Bir işi yapmaya başlamadan önce bu işi yapabileceğim farklı yöntemler olup olmadığını düşünürüm.			,573		
Mesleğimle ilgili sorunlara yönelik farklı görüş ve yorumlarım vardır.			,561		
Yenilikçilik ve İletişim					
İlk kez tanıştığım birine kendimi kolayca ifade edebilirim.				,719	
Başkalarının çözmeye yanaşmadığı sorunları çözmek isterim.				,629	

Mesleğimde üst düzey yöneticilik konumunda olsaydım birçok sorunun çözümüne yönelik uygulamalarda bulunabilirdim.				,532	
İlgi ve Etki					
Mesleğimle ilgili yazılı/görsel medyayı yakından takip ederim.				,637	
Mesleğimle ilgili güncel sorunların çözümüyle ilgili arkadaşlarımla tartışırım.				,589	
Bir işi yapmaya başlamadan önce bu işle ilgili başarılı kişileri model alırım.				,542	
Çevremdeki insanları kendi düşüncelerim doğrultusunda etkilerim.				,541	
Açıklanan Varyans	24,850	8,641	7,179	6,930	6,224
Toplam Açıklanan Varyans	53,554				
Kaiser Maier Olkins	,816				
Barlett Küresellik Testi	,000				
Ölçek Cronbach's Alpha	,776				

5.3.Öğrencilerin Kültürel Zekâ Boyutlarının Tespit Edilmesine İlişkin Bulgular

Öğrencilerden kültürel zekâyı oluşturan boyutlarının tespit edilmesi amacıyla keşfedici faktör analizi yapılmış ve analizlerden elde edilen bulgular tablo 3’de sunulmuştur. Yapılan keşfedici faktör analizinde KMO değeri ve Barlett Küresellik testi sonuçları dikkate alınmış ve analiz sonucunda KMO değerinin, 808, Barlett küresellik testinin ise ,000 olduğu tespit edilmiştir. Önermelerin faktör yüklerine bağlanma değeri olarak 0,5 katsayısı dikkate alınmış ve bu katsayıdan düşük olan önermelere faktör tablolarında yer verilmemiştir. Faktör analizinin döndürülmesinde Varimax rotasyonundan yararlanılmış ve iki faktöre aynı anda bağlanan önermelerin binişik önerme sayılabilmesi için 0,1 değeri dikkate alınmış ve fark değeri 0,1’in altında olan önermelerin faktör tablosundan çıkarılmasına karar verilmiştir. Yapılan analiz sonucunda üç önermenin faktör yük değerinin 0,5’den küçük olması ve binişik önerme şeklinde nitelendirildiği için faktör tablosundan çıkarılmasına karar verilmiştir.

İlgili tabloya göre öğrencilerin kültürel zekâsını oluşturan ilk boyut ‘davranışsal kültürel zekâ’ şeklinde isimlendirilmiş olup bu boyutun 5 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin kültürel zekâ boyutunu oluşturan ikinci boyut ‘bilişsel kültürel zekâ’ şeklinde adlandırılmış ve bu boyutun 6 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin üçüncü boyutu ‘üst bilişsel zekâ’ şeklinde isimlendirilmiş olup bu boyut 3 önermeden oluşmaktadır. Ölçeği oluşturan dördüncü boyut ise ‘motivasyonel kültürel zekâ’ adında isimlendirilmiş olup söz konusu boyut 3 önermeden oluşmaktadır. Faktör analizi sonucunda boyutların kültürel zekâyı açıklama toplam varyansının %

54,969 olduğu tespit edilmiş olup; kültürel zekayı en yüksek düzeyde % 26,049 varyans oranıyla ‘davranışsal ve kültürel zekanın etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 3: Öğrencilerin Kültürel Zekâ Boyutlarının Tespit Edilmesine İlişkin Keşfedici Faktör Analizi Sonuçları

	1	2	3	4
Davranışsal Kültürel Zekâ				
Konuşma biçimimi kültürlerarası iletişimin gereklerine göre ayarlarım.	,809			
Konuşurken tonlama ve duraksamayı, kültürlerarası duruma uygun olarak değişik bir şekillerde kullanırım.	,790			
Sözel davranışlarımı (ses tonu, aksan vb.) kültürlerarası iletişimin gereklerine göre ayarlarım.	,780			
Kültürlerarası iletişimde ne kadar gerekliyse sözel olmayan davranışlarımı ona göre ayarlarım.	,710			
Yüz ifademi kültürlerarası iletişimin gereklerine göre değiştiririm.	,621			
Bilişsel Kültürel Zekâ				
Başka dillerin kurallarını (kelime, gramer vb.) bilirim.		,723		
Başka kültürlerin yasal ve ekonomik sistemleri hakkında bilgi sahibiyim.		,686		
Başka kültürlerin el sanatları hakkında bilgi sahibiyim.		,668		
Başka kültürlerin evlilik sistemleri hakkında bilgi sahibiyim.		,646		
Başka kültürdeki jest, mimik vb. sözel olmayan davranışların sergileme kurallarını bilirim.		,592		
Başka kültürlerin değerlerini ve dini inançlarını hakkında bilgi sahibiyim.		,539		
Üst bilişsel Kültürel Zekâ				
Alışkın olmadığım kültürden birileriyle etkileşime geçtiğimde kültürel bilgimi duruma uygun olarak kullanırım.			,750	
Farklı kültürel geçmişi olan kişilerle birlikteyken kullandığım kültürel bilginin farkındayım.			,736	
Kültürlerarası etkileşimlerde kullandığım kültürel bilginin farkındayım.			,687	
Motivasyonel Kültürel Zekâ				
Alışkın olmadığım kültürlerde yaşamaktan hoşlanırım.				,813
Farklı bir kültürdeki alışveriş yapma kurallarına alışabileceğime eminim.				,776
Benim için yeni olan bir kültüre uyum sağlamada karşılaşacağım güçlüklerle başa çıkacağıma eminim.				,588

Açıklanan Varyans	26,049	12,310	8,630	7,980
Toplam Açıklanan Varyans	54,969			
KaiserMaierOlkins	,808			
Barlett Küresellik Testi	,000			
Ölçek Cronbach's Alpha	,811			

5.4. Öğrencilerin Kültürel Zekâ Düzeyleri İle Sosyal Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları

Öğrencilerin kültürel zeka düzeyleri ile sosyal girişimcilik eğilimleri arasındaki ilişkinin ortaya konulmasına yönelik yapılan korelasyon analizi sonuçları tablo 4’de verilmiştir. İlgili tabloya göre öğrencilerin kültürel zeka düzeyleri ile sosyal girişimcilik eğilimleri arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,587$; $p<0,05$). Diğer bir ifadeyle öğrencilerin kültürel zeka düzeyi arttıkça sosyal girişimcilik yönlerinin de arttığı ifade edilebilir.

Tablo 4:Öğrencilerin kültürel Zekâ Düzeyi ile Sosyal Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları

Korelasyon Tablosu			
		Sosyal Girişimcilik	Kültürel Zekâ
Sosyal Girişimcilik	Pearson Korelasyon Katsayısı (r)	1	,587**
	p		,000
	n	283	283
Kültürel Zekâ	Pearson Korelasyon Katsayısı	,587**	1
	p	,000	
	n	283	283

5.5.Öğrencilerin Kültürel Zekâ Boyutlarının Sosyal Girişimciliğe Olan Etkisine Yönelik Geliştirilen Çoklu Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Bulgular bölümünün bu başlığında öğrencilerin kültürel zekâ boyutlarının sosyal girişimciliğe olan etkisinin tespit edilebilmesi için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucunda kültürel zekâyı oluşturan dört boyutun sosyal girişimciliği açıklama oranının % 39,9 olduğu (r^2) ve geliştirilen modelin anlamlı olduğu ($p<0,05$) tespit edilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5: Kültürel Zekâ Boyutlarının Sosyal Girişimciliğe Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi Bulguları

Model Özeti						
Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Hesaplanan Standart Hata	F	p (Anova)
1	,631 ^a	,399	,390	,39893	43,076	,000

Yapılan regresyon analizi sonucunda r^2 değerinin yüksek olması ve modelin anlamlı olması sonucunda bağımsız değişkenler olan kültürel zekânın boyutlarının bağımlı değişken olan sosyal girişimciliğe olan etkilerinin tespit edilmesine yönelik regresyon etki tablosuna bakılmıştır (Tablo 6). Bu kapsamda öğrencilerin davranışsal kültürel zekasının (β :.384; $p<0,05$), üst bilişsel kültürel zekasının (β :.265; $p<0,05$) ve motivasyonel kültürel zekasının (β :.170; $p<0,05$) öğrencilerin sosyal girişimciliğine pozitif yönde etki eden boyutlar olduğu tespit edilirken; öğrencilerin bilişsel kültürel zekasının (β :.035; $p>0,05$) ise öğrencilerin sosyal girişimcilik eğilimlerine etki eden bir boyut olmadığı sonucu tespit edilmiştir.

Tablo 6: Kültürel Zekânın Sosyal Girişimciliğe Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi Bulguları 2

Model		Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	p
		Beta (β)	Standart Hata	Beta (β)		
1	(Mevcut)	1,762	,179		9,836	,000
	Davranışsal Kültürel Zeka	,239	,033	,384	7,320	,000
	Bilişsel Kültürel Zeka	,022	,031	,035	,703	,483
	Üst bilişsel Kültürel Zeka	,199	,038	,265	5,309	,000
	Motivasyonel kültürel zeka	,101	,030	,170	3,311	,001

6. SONUÇ

Gerçekleştirilen çalışmada üniversite öğrencilerinin kültürel zeka düzeyleri ile sosyal girişimcilik eğilimleri arasında ilişki olup olmadığı ölçülmeye ve bu ilişkinin yönünü tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla korelasyon analizi ile çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Bu kapsamda öğrencilerin davranışsal kültürel zekâsının, üst bilişsel kültürel zekâsının ve motivasyonel kültürel zekâsının öğrencilerin sosyal girişimciliğine pozitif yönde etki eden boyutlar olduğu tespit edilirken; öğrencilerin bilişsel kültürel zekâsının ise öğrencilerin sosyal girişimcilik eğilimlerine etki eden bir boyut olmadığı sonucu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Ateş Y.(2018). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Girişimcilik Özelliklerinin Ve Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin İncelenmesi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

Çetin K. Ç. (2014). Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 16/2 134-155.

Günlü E.(2015).Sosyal Girişimcilik Olgusunun Kavramsal Analizi ve Turizmde Sosyal Girişimcilik. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmalar Dergisi. 35.

İrengün O.(2014).Beş Faktör Kişilik Kuramının Sosyal Girişimcilik Yönelimine Etkisi ve Bir Alan Araştırması. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İstanbul.

İşçi E. & Söylemez Ö. & Yıldırım K. A.(2013).Örgütlerde Kültürel Zeka Ve Hastane İşletmelerinde Kültürel Zeka Düzeyinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma| Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.4-5 .1-18.

Kahraman M.(2016). Yabancı Dilde Kültürel Zeka. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi.5-2.

Mengü E.(2016).Sosyolojik Perspektiften Sosyal Girişimcilik Olgusu. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İstanbul.

Şahin, F.& Gürbüz, S., & Köksal, O., & Ercan, Ü. (2013). Measuring Cultural Intelligence in the Turkish context. International Journal of Selection and Assessment. 21(2), 135-144.

Şahin, F.& Gürbüz, S.& Ercan, Ü. & Köksal, O. (2012). Kültürel zekâ, duygusal zekâ ve sosyal zekâdan farklı mıdır? 10. İşletmecilik Kongresi, Selçuk Üniversitesi, Konya, ss. 356-365.

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN CÜMLE BAĞLAYICILARI KULLANIMLARINA İLİŞKİN GÖRÜNÜMLER

VIEWS ON THE USE OF THE SENTENCE CONJUNCTIONS OF THE SECONDARY
SCHOOL STUDENTS

Salih Kürşad DOLUNAY
Onur DÖLEK

GİRİŞ

Yazma, zihindeki duyguları, hayalleri, düşünceleri ve tasarımları karmaşık bilişsel işleme sürecinden sonra birtakım sembollerle kâğıda aktarma işi olarak tanımlanabilir. Eskiden beri yazma, bir iletişim aracı olmaktan çok edebî bir uğraş olarak görülürdü ve toplumda sadece kültürel anlamda ileri düzeyde olan insanların bir uğraşıydı. Bu durum toplum arasında yazmanın bir ihtiyaç olmadığı algısından kaynaklanmaktaydı. Çünkü iletişimin büyük bir bölümü konuşma ve dinleme üzerine kuruluydu. Ancak günümüzde gelişen teknoloji ve internet ortamları ile birlikte yazmanın işe koşulduğu özel blog sayfaları, sosyal medya ortamları, telefonlar arası yazılı iletiler, elektronik mektup gönderimleri gibi birçok alan ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra yazmanın insan psikolojisine yönelik olumlu etkilerini ortaya koyan araştırmaların artması pragmatik anlamda yazmanın değerini de artırmıştır. Yazma sadece edebiyat yazarlarının ya da akademisyenlerin kullandığı bir anlatım becerisi olmaktan çıkarak her kesimden insanın çeşitli nedenlerden dolayı başvurduğu bir iletişim aracı haline gelmiştir.

Yazılı bir metin, iletişimsel amaca uygun olarak kurgulanan soyut nitelikteki düşüncelerin somutlaştırılarak alıcıya ulaştırılması için oluşturulur. Metnin yapılandırılması sürecinde metnin anlamlı olabilmesi için düşüncelerin birbirleriyle bağlantılı olması gerekir (Dilidüzgün, 2017: 57). Günay (2003: 86), yazılı bir metnin sonsuz sayıda cümle ve her cümle arasında sonsuz sayıda bağıntılayan ifadesi ile oluşabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda yazılı bir metnin yetkin bir biçimde oluşturulması ve okurun metni eksiksiz olarak anlamlandırabilmesi için metnin yapısında bulunması gereken özellikler içinde bağdaşıklık önemli bir işleve sahiptir. Bağdaşıklık, sözcüksel ve dilbilgisel öğelerle tümceleri dilbilgisel, mantıksal ve anlamsal olarak bağıntılayan ve böylece alımlayıcı tarafından bir söylem olarak algılanmasını sağlayan bir metinsellik ölçütüdür (Çetinkaya, Ülper ve Bayat, 2016). Bağdaşıklık metnin yüzeysel yapısıyla ilişkilidir ve metindeki bir ögenin yorumunun bir başka ögeye bağlı oluşunu açıklar (İşeri, 2014: 94). Halliday ve Hasan (1976) bağdaşıklık; gönderim, değiştirim, eksilti yapı, bağlayıcı öğeleri ve sözcük bağdaşıklık olmak üzere beş ulamda incelemişlerdir.

Bağdaşıklık ilişkileri metinde aynı cümle içerisinde, art arda gelen cümleler arasında, paragraf içerisinde art arda gelmeyen birbirinden uzakta yer alan cümleler arasında ve paragraflar arasında ortaya çıkabilir (Can, 2014). Metin/söylem yapısının irdelendiği çalışmalara göre, bağdaşıklık ve tutarlılığı en açık olarak ortaya koyan dilsel öğeler bağlayıcılardır (Kurtul, 2011). Bağlayıcılar, görevdeş öğeleri ve anlamca ilgili cümleleri birbirine bağlayan sözcüklerdir. Bağlayıcılar, bağladıkları birimlere göre öge bağlayıcıları ve cümle bağlayıcıları olmak üzere ikiye ayrılabilir. Cümle bağlayıcıları iki cümle arasında anlam ve anlatım bütünlüğü sağlamanın bir aracıdır (Bilgin, 2013: 309-310). Bir cümle bağlayıcısı başında bulunduğu cümleyi; ya kendinden önceki cümle veya paragrafta ya da başında bulunduğu cümleden sonraki cümle veya paragrafta bağlamaktadır (Atabey, 2007).

Bağlayıcı, bir tümcede işlev açısından iki sözcüğü, iki sözcük öbeğini ya da hem aynı türden hem de ayrı işlevli iki tümceyi birbirine bağlayan biçim birim olarak tanımlanabilir (Vardar, 1998: 32). Bir başka tanımda Gencan (1979), bağlayıcıların anlamca ilgili cümleleri ya da görevdeş öğeleri bağlamaya yarayan sözcükler olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla bağlayıcılar hem yazılı hem de

sözlü anlatımda metnin oluşumuna katkı sağlayan önemli bir ögedir. Bu yüzden bağlayıcının bulunduğu yerde mutlaka kendisinden önce veya sonra bir yargı bütünlüğünün bulunması gerekmektedir (Yavuz, 2011).

Bağlayıcılar doğru kullanıldığında yazıya açıklık kazandırabilir (Duggleby, Tang ve Kuo-Newhouse, 2015). Bağlayıcı kullanımı, öğrencilere metnin özetlenmesinde ve bakış açılarını savunmalarında yardımcı olur (Graham ve Hebert, 2011). Bağlayıcılar metnin küçük ölçekli yapısında ardışık sözceler arasındaki anlamsal ilişkilerin metnin alıcısı tarafından açık olarak algılanmasını sağlayan belirginleştirici öğelerdir. Bu rolleriyle ardışık sözceler arasındaki eklem yerlerini işaret eder ve eklemlemenin sonucunda ortaya çıkan küçük ölçekli anlam ilişkilerini tanımlar. Bağlayıcıların kullanımındaki azlığın yanı sıra, bağlayıcı kullanmama ya da yanlış kullanma durumu öğrenci metinleri için bir metinleştirme sorunu olarak karşımıza çıkar. Bağlayıcı kullanımında sorunlar gözlenen öğrenci metinlerinde sözceler arasında anlamsal kopukluklar biçiminde ya da iki sözce arasındaki ilişkinin birden çok mantıksal bağa (neden-sonuç/amaç; karşıtlık/karşılaştırma gibi) işaret etmesi sonucu oluşacak “bulanık anlamlılık” da gözlenebilir (Uzun, 2006: 700).

Öte yandan alanyazında bağlayıcı bilgisinin okuduğunu anlama üzerindeki olumlu etkisini ortaya koyan çalışmalar (Khatib ve Safari, 2011; Crosson ve Lesaux, 2013; Genç, 2013; Duggleby, Tang ve Kuo-Newhouse, 2015) ile bağlayıcıları anlamına uygun ve yerinde kullanmanın yazının niteliğini artırdığını bulgulayan çalışmalar (Coşkun, 2005; Karatay, 2010) yer almaktadır. Bu bağlamda bağlayıcıların hem üretici hem de ifade edici dil becerilerinin gelişiminde önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Bu nedenle öğrencilerde bağlayıcı bilgisini artıracak, bağlayıcıları anlatma becerilerinde etkin bir biçimde kullanmaya özendirecek etkinliklerin tasarlanması ve sınıf içerisinde uygulanması gerekir.

Araştırmanın Önem ve Amacı

Nitelikli bir yazılı metnin en önemli özelliklerinden biri bağlayıcıları anlamına uygun ve yerinde kullanmaktır. Alanyazına bakıldığında bağlayıcı bilgi düzeylerini çoktan seçmeli testler aracılığıyla ve bağdaşıklık araçları içerisinde saptamayı amaçlayan çalışmalar olduğu görülmektedir (Altunay, 2007; Keklik ve Yılmaz, 2013; Can, 2014; Karadeniz, 2015; Çetinkaya, Ülper ve Bayat, 2016). Buna karşın ortaokul öğrencilerinin öyküleyici türde metin oluştururken hangi bağlaçlardan yararlandığına ilişkin bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda ortaokul öğrencilerinin bağlayıcı kullanımlarına ilişkin görünümeler sunmak, öğrencilerin bağlayıcılara ilişkin söz varlığı ve bağlayıcıların düzgün kullanımı noktalarında önemli veriler elde edilmesini sağlayacaktır. Bu doğrultuda araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinin yazılı anlatımlarında cümle bağlayıcılarını kullanım düzeylerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın problem cümlesi “Ortaokul öğrencilerinin cümle bağlayıcılarını kullanımları nasıl bir görünüm sergilemektedir?” biçiminde oluşturulmuştur. Araştırmanın alt problem cümleleri ise şunlardır:

1. 5. sınıf öğrencilerinin cümle bağlayıcılarını kullanımları nasıl bir görünüm sergilemektedir?
2. 6. sınıf öğrencilerinin cümle bağlayıcılarını kullanımları nasıl bir görünüm sergilemektedir?
3. 7. sınıf öğrencilerinin cümle bağlayıcılarını kullanımları nasıl bir görünüm sergilemektedir?
4. 8. sınıf öğrencilerinin cümle bağlayıcılarını kullanımları nasıl bir görünüm sergilemektedir?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu çalışma ortaokul öğrencilerinin cümle bağlayıcılarını kullanımlarına ilişkin bir görünüm sunmak amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden tarama deseni ile desenlenmiştir. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim-öğretim yılının ikinci döneminde Gaziantep ilindeki bir ortaokula devam eden 160 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeylerine ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf bilgileri

	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf	Toplam
Öğrenci sayısı	40	40	40	40	160

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bu araştırmanın verileri doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırmalarda doküman incelemesi, tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189).

Araştırmanın verilerini elde etmek için 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda öğrenim gören toplam 160 öğrenciye öykü tamamlama etkinliği biçiminde yazılı anlatım çalışması yaptırılmıştır. Öğrencilerin yazılı anlatım kâğıtları iki ayrı alan uzmanı tarafından incelenmiş ve ortak görüş çerçevesinde cümle bağlayıcıları belirlenmiştir. Üzerinde anlaşma sağlanamayan ve alan kaynaklarında ortak bir görüş içerisinde yer almayan sözcükler cümle bağlayıcısı olarak değerlendirilmemiştir.

Araştırma verilerinin çözümlemesinde betimsel çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Betimsel çözümlemede veriler araştırma sorularının ortaya çıkardığı temalara göre düzenlenebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239). Bu çözümleme yaklaşımının amacı belirli bir veri kümesini tanımlamak, özetlemek ya da anlamlandırmaktır (Johnson ve Christensen, 2014: 451).

Cümle bağlayıcılarının belirlenmesinde alan kaynaklarında yer alan bağlayıcılarla ilgili bölümler incelenmiş, cümle bağlayıcılarının abecesel olarak sıralandığı bir liste oluşturulmuş ve verilerin çözümlemesinde bu listeden yararlanılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde ortaokul öğrencilerinin cümle bağlayıcıları kullanımlarını belirlemek amacıyla öğrencilerden toplanan yazılı anlatım metinlerinde yer alan cümle bağlayıcılarına ilişkin istatistiksel bulgulara ve bu bulgulara ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

Çalışmada cümle bağlayıcıları belirlenirken alanyazında yer alan bağlayıcılarla ilgili kaynaklardan (Gencan, 1979; Ergin, 1998; Korkmaz, 2003; Akın, 2004; Kurtul, 2011; Bilgin, 2013; Karadeniz, 2015; Ediskun, 2017) yararlanılmıştır.

Tablo 2. Beşinci sınıf öğrencilerinin yazılı metinlerinde kullandıkları cümle bağlayıcılarına ilişkin görünüm

Bağlayıcılar	f	%	Bağlayıcılar	f	%

ve	158	43.40	yine	3	0.82
sonra	58	15.93	bu yüzden	3	0.82
ama	54	14.83	ne... ne de	2	0.54
ki	20	5.49	eğer	2	0.54
çünkü	15	4.12	hem... hem de	2	0.54
fakat	8	2.19	sonunda	2	0.54
sanki	7	1.92	ya...ya da	1	0.27
artık	5	1.37	böylece	1	0.27
de, da	4	1.09	bu sefer	1	0.27
önce	4	1.09	o sırada	1	0.27
o yüzden	4	1.09	belki	1	0.27
keşke	3	0.82	yani	1	0.27
tabii ki	3	0.82	o zaman	1	0.27
<i>Toplam kullanılan cümle bağlayıcı sayısı</i>				364	100

Tablo 2 incelendiğinde, çalışmaya katılan beşinci sınıf öğrencilerinin öyküleyici metin oluştururken 26 farklı cümle bağlayıcısını toplam 364 kez kullandıkları görülmektedir. Bu kullanımlar içerisinde öğrencilerin sırasıyla en çok “ve, sonra, ama, ki, çünkü” gibi cümle bağlayıcılarına başvurdukları gözlemlenmiştir.

Tablo 3. Altıncı sınıf öğrencilerinin yazılı metinlerinde kullandıkları cümle bağlayıcılarına ilişkin görünüm

Bağlayıcılar	f	%	Bağlayıcılar	f	%
ve	166	45.60	tabii ki	2	0.54
sonra	67	18.40	meğerse	2	0.54
ama	31	8.51	yani	2	0.54
çünkü	28	7.69	halbuki	1	0.27
ki	15	4.12	kısacası	1	0.27
önce	6	1.64	ondan	1	0.27
fakat	5	1.37	ancak	1	0.27
hem... hem de	5	1.37	keşke	1	0.27
bazı... bazıları	4	1.09	bu sırada	1	0.27
sonunda	4	1.09	gerçi	1	0.27
belki	3	0.82	bir daha da	1	0.27
mesela	3	0.82	bu yüzden	1	0.27
sanki	3	0.82	sanırım	1	0.27
zaten	2	0.54	yine	1	0.27
artık	2	0.54	bakın	1	0.27
aslında	2	0.54			
<i>Toplam kullanılan cümle bağlayıcı sayısı</i>				364	100

Tablo 3 incelendiğinde, çalışmaya katılan altıncı sınıf öğrencilerinin öyküleyici metin oluştururken 31 farklı cümle bağlayıcısını toplam 364 kez kullandıkları görülmektedir. Bu kullanımlar içerisinde öğrencilerin sırasıyla en çok “ve, sonra, ama, çünkü, ki” gibi cümle bağlayıcılarına başvurdukları gözlemlenmiştir.

Tablo 4. Yedinci sınıf öğrencilerinin yazılı metinlerinde kullandıkları cümle bağlayıcılarına ilişkin görünüm

Bağlayıcılar	f	%	Bağlayıcılar	f	%
ve	205	55.55	bu yüzden	2	0.54
sonra	46	12.46	böylece	2	0.54
ama	28	7.58	sadece	1	0.27
ki	19	5.14	belki	1	0.27
çünkü	16	4.33	keşke	1	0.27
artık	9	2.43	fakat	1	0.27
yine	6	1.62	ancak	1	0.27
sonunda	4	1.08	hatta	1	0.27
yani	4	1.08	bu sırada	1	0.27
tabii ki	4	1.08	sonuç olarak	1	0.27
sanki	3	0.81	yoksa	1	0.27
madem	2	0.54	de, da	1	0.27
önce	2	0.54	veya	1	0.27
mesela	2	0.54	gerçekten	1	0.27
hem... hem de	2	0.54	halbuki	1	0.27
<i>Toplam kullanılan cümle bağlayıcı sayısı</i>				369	100

Tablo 4 incelendiğinde, çalışmaya katılan yedinci sınıf öğrencilerinin öyküleyici metin oluştururken 30 farklı cümle bağlayıcısını toplam 369 kez kullandıkları görülmektedir. Bu kullanımlar içerisinde öğrencilerin sırasıyla en çok “ve, sonra, ama, ki, çünkü” gibi cümle bağlayıcılarına başvurdukları gözlemlenmiştir.

Tablo 5. Sekizinci sınıf öğrencilerinin yazılı metinlerinde kullandıkları cümle bağlayıcılarına ilişkin görünüm

Bağlayıcılar	f	%	Bağlayıcılar	f	%
ve	224	43.57	elbette	2	0.38
ama	67	13.03	ve de	1	0.19
sonra	63	12.25	bu sebepten dolayı	1	0.19
çünkü	28	5.44	ya	1	0.19
ki	25	4.86	yine de	1	0.19
artık	23	4.47	o günden bu yana	1	0.19
o sırada	8	1.55	ta ki	1	0.19
yine	6	1.16	bu yüzden	1	0.19

ancak	6	1.16	bu da	1	0.19
sanki	5	0.97	böylelikle	1	0.19
hem... hem de	4	0.77	ne... ne de	1	0.19
fakat	4	0.77	ya da	1	0.19
ardından	4	0.77	yoksa	1	0.19
tabii ki	4	0.77	sonunda	1	0.19
önce	3	0.58	halbuki	1	0.19
de, da	3	0.58	meğerse	1	0.19
zaten	3	0.58	ne de olsa	1	0.19
yani	3	0.58	o yüzden	1	0.19
böylece	2	0.38	belli ki	1	0.19
eğer	2	0.38	bak	1	0.19
belki	2	0.38	oysa	1	0.19
gene	2	0.38	bunun sonucunda	1	0.19
<i>Toplam kullanılan cümle bağlayıcı sayısı</i>				514	100

Tablo 5 incelendiğinde, çalışmaya katılan sekizinci sınıf öğrencilerinin öyküleyici metin oluştururken 44 farklı cümle bağlayıcısını toplam 514 kez kullandıkları görülmektedir. Bu kullanımlar içerisinde öğrencilerin sırasıyla en çok “ve, ama, sonra, çünkü, ki” gibi cümle bağlayıcılarına başvurdukları gözlemlenmiştir.

Tablo 6. Ortaokul öğrencilerin yazılı metinlerinde kullandıkları cümle bağlayıcılarına ilişkin genel görünüm

Bağlayıcılar	f	%	Bağlayıcılar	f	%
ve	753	46.74	yoksa	2	0.12
sonra	234	14.52	bak(ın)	2	0.12
ama	180	11.17	ne... ne de	2	0.12
çünkü	87	5.40	bu sırada	2	0.12
ki	79	4.90	madem	2	0.12
artık	39	2.42	aslında	2	0.12
sanki	18	1.11	bu sebepten dolayı	1	0.06
fakat	18	1.11	ya	1	0.06
yine	16	0.99	yine de	1	0.06
hem... hem de	13	0.80	o günden bu yana	1	0.06
tabii ki	13	0.80	ta ki	1	0.06
sonunda	11	0.68	bu da	1	0.06
o sırada	9	0.55	böylelikle	1	0.06
önce	9	0.55	ya da	1	0.06
ancak	8	0.49	belli ki	1	0.06
de, da	8	0.49	oysa	1	0.06

belki	7	0.43	ne de olsa	1	0.06
bu yüzden	7	0.43	bunun sonucunda	1	0.06
zaten	5	0.31	gerçekten	1	0.06
yani	5	0.31	hatta	1	0.06
böylece	5	0.31	veya	1	0.06
o yüzden	5	0.31	sonuç olarak	1	0.06
keşke	5	0.31	sadece	1	0.06
mesela	5	0.31	ya...ya da	1	0.06
ardından	4	0.24	sanırım	1	0.06
eğer	4	0.24	bir daha da	1	0.06
bazı... bazıları	4	0.24	gerçi	1	0.06
halbuki	3	0.18	ondan	1	0.06
meğerse	3	0.18	kısacası	1	0.06
gene	2	0.12	o zaman	1	0.06
elbette	2	0.12	bu sefer	1	0.06
ve de	2	0.12			
<i>Toplam kullanılan cümle bağlayıcı sayısı</i>				1611	100

Tablo 6 incelendiğinde, çalışmaya katılan öğrencilerin öyküleyici metin oluştururken 63 farklı cümle bağlayıcısını toplam 1611 kez kullandıkları görülmektedir. Bu kullanımlar içerisinde öğrencilerin sırasıyla en çok “ve, sonra, ama, çünkü, ki, artık” gibi cümle bağlayıcılarına başvurdukları gözlemlenmiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmanın temel amacı ortaokul öğrencilerinin cümle bağlayıcılarına ilişkin söz varlığını belirlemek ve cümle bağlayıcılarını kullanımlarına ilişkin bir görünüm sunmaktır. Bu bağlamda yapılan istatistiksel analizler, ortaokul öğrencilerinin öyküleyici türde metin oluştururken 63 farklı cümle bağlayıcısını toplam 1611 kez kullandıklarını ortaya koymuştur. Bu cümle bağlayıcılarından 25’inin sadece bir öğrenci tarafından kullanılmış olması da dikkat çekicidir.

Araştırmanın alt problem cümlelerine ilişkin elde edilen sonuçlar, beşinci sınıf öğrencilerinin 26 farklı cümle bağlayıcısını toplamda 364; altıncı sınıf öğrencilerinin 31 farklı cümle bağlayıcısını toplamda 364; yedinci sınıf öğrencilerinin 30 farklı cümle bağlayıcısını toplamda 369 ve sekizinci sınıf öğrencilerinin 44 farklı cümle bağlayıcısını toplamda 514 kez kullandıkları yönündedir. Ortaokul öğrencilerinin öyküleyici metin oluştururken sıklıkla “ve, sonra, ama, çünkü, ki, artık” gibi cümle bağlayıcılarına başvurdukları bulgulanmıştır. Öğrencilerin öyküleyici metin oluştururken sıklıkla kullandığı cümle bağlayıcılarının Karadağ (2013: 137-144) tarafından belirlenen ortaokul öğrencilerinin yaygın olarak başvurduğu sözcükler arasında yer alması bu araştırmanın sonuçları ile örtüşmektedir. Öte yandan Karadeniz (2015) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin en çok ekleyici (ve) ve en az örneklendirici (mesela) bağlayıcıları kullandıkları; Çocuk ve Kanatlı (2012) tarafından yapılan çalışmada ise Türkçe öğretmenliği 2. sınıf öğrencilerinin öyküleyici anlatımlarında ekleyici ve zıtlık bildiren cümle bağlayıcılarını daha fazla kullandıkları sonucuna varılmıştır. Benzer bir çalışmada Keklik ve Yılmaz (2013), lise öğrencilerinin öyküleyici metin oluştururken en çok ekleyici (ve) ve zaman sıralama (önce, sonra vb.) bildiren bağlayıcıları; en az ise, örneklendirici ve açıklama bildiren (yani, gerçi, zaten, meğerki, hani, açıkçası vb.) bağlayıcıları

kullandıklarını bulgulamışlardır. Bu iki çalışmanın sonuçları bu araştırmanın sonuçları ile büyük oranda benzerlik göstermektedir.

Öğrencilerin öyküleyici türde yazdıkları metinler incelenirken “ve” bağlayıcısını bir cümle içerisinde birden fazla kullandıkları belirlenmiştir. Bu durum anlatım bozukluğuna neden olmaktadır. Ayrıca öğrencilerin “ve” bağlayıcısını noktadan sonra genellikle küçük harfle kullandıkları görülmüştür. Bu da bağlayıcıların kullanımında yazım ve noktalama açısından sorunlar bulunduğunu göstermektedir. Yapılan metin incelemelerinde bir başka dikkat çeken konu ise “ki” bağlayıcısının genellikle “de-“ fiiliyle yan yana kullanıldığı ve genellikle de bitişik yazıldığıdır. Öte yandan “ama” ve “fakat” bağlayıcılarının aynı görev ve anlamda kullanılan iki bağlayıcı olmasına karşın öğrencilerin “ama” (f=180) bağlayıcısını “fakat” (f=18) bağlayıcısına oranla daha çok yeğledikleri görülmektedir.

Araştırma sonuçları göz önüne alındığında uygulayıcılar, ortaokul öğrencilerinin yazılı anlatımlarında sıklıkla başvurduğu cümle bağlayıcılarının işlevlerine ve doğru kullanımlarına ilişkin etkinliklere ağırlık verebilir. Ayrıca cümle bağlayıcıları kullanımlarına bakıldığında çoğu bağlayıcının öğrenciler tarafından yazılı anlatımlarında kullanılmadığı ya da çok az kullanıldığı görülmektedir. Uygulayıcıların bu bağlayıcıların kullanımını cesaretlendirici çeşitli önlemler alması gerekir. Böylelikle öğrencilerin hem sözcük dağarcığının hem de yazılı ve sözlü olarak ifade edebilme becerilerinin gelişimine katkı sağlanmış olur.

KAYNAKLAR

- Akın, L.** (2004). *Türkiye Türkçesinde bağlaçlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altunay, D.** (2007). *Neden-Etki İlişkisi Bağlaçları ve Metinde Bağdaşıklık*, 21. Ulusal Dilbilim Kurultayı, 10-11 Mayıs, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Atabey, İ.** (2007). Cümle bağlayıcıları ve Türkiye Türkçesindeki kullanımı. *Studia uralo-altaica*, 47, 39-54.
- Bilgin, M.** (2013). *Anlamdan anlatıma Türkçemiz*. 3. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Can, R.** (2014). Ortaöğretim öğrencilerinin bağdaşıklık araçlarını işlevlerine göre yazılı anlatımlarında kullanma becerileri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2), 204-228.
- Coşkun, E.** (2005). *İlköğretim öğrencilerinin öyküleyici anlatımlarında bağdaşıklık, tutarlılık ve metin elementleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Crosson, A. C. ve Lesaux, N. K.** (2013). Does knowledge of connectives play a unique role in the reading comprehension of English learners and English-only students? *Journal of Research in Reading*, 36(3), 241-260.
- Çetinkaya, G., Ülper, H. ve Bayat, N.** (2016). Bağlayıcı Kullanımına İlişkin Yanlıkların Çözümlemesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 9(2), 198-213.
- Çocuk, H. E. ve Kanath, F.** (2012). Yazılı anlatım ürünlerinde Türkçe eğitimi lisans öğrencilerinin metinsellik ölçütlerini kullanabilme durumları: Mersin Üniversitesi örneği. *Uluslararası Türkçenin Eğitimi Öğretimi Kurultayı*, 67-76.
- Dilidüzgün, Ş.** (2017). *Metindilbilim ve Türkçe öğretimi: Uygulamalı bir yaklaşım*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Duggleby, S. J., Tang, W. ve Kuo-Newhouse, A.** (2015). Does the use of connective words in written assessments predict high school students' reading and writing achievement? *Reading Psychology*, 36(8), 1-22.
- Ediskun, H.** (2017). *Yeni Türk dilbilgisi*. 13. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergin, M.** (1998). *Edebiyat ve eğitim fakültelerinin Türk dili ve edebiyatı bölümleri için Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.

- Gencan, T. N.** (1979). *Dilbilgisi*. 4. Baskı, İstanbul: TDK Yayınları.
- Gençer, Y.** (2013). *Türkçe metinlerdeki bağlantı öğeleri ile okuyucuların okuduğunu anlama durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Graham, S. ve Hebert, M.** (2011). Writing to read: A meta-analysis of the impact of writing and writing instruction on reading. *Harvard Educational Review*, 81(4), 710-744.
- Günay, V. D.** (2003). *Metin bilgisi*. Multilingual: İstanbul.
- Halliday M. A. K. ve Hasan, R.** (1976). *Cohesion in English*. NewYork: Longman Group Limited.
- İşeri, K.** (2014). *Türkçe ders kitaplarında metinlerin metinsellik özellikleri*. Hakan Ülper (Ed.) *Türkçe ders kitabı incelemeleri* (s. 91-112) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Johnson, B. ve Christensen, L.** (2014). *Eğitim araştırmaları: Nicel, nitel ve karma yaklaşımlar* (4. Baskı). Selçuk Beşir Demir (Çev. Ed.), Ankara: Eğiten Kitap.
- Karadağ, Ö.** (2013). *Kelime öğretimi*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Karadeniz, A.** (2015). Metin dil bilim temelli metin çözümlemesinin bağdaşıklık araçlarını kullanma ve tutarlı metin oluşturma becerilerine etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 1-17.
- Karatay, H.** (2010). Bağdaşıklık araçlarını kullanma düzeyi ile tutarlı metin yazma arasındaki ilişki. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 373-385.
- Keklik, S. ve Yılmaz, Ö.** (2013). 11. sınıf öğrencilerine ait öyküleyici metinlerin bağdaşıklık ve tutarlılık açısından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4), 139-157.
- Khatib, M. ve Safari, M.** (2011). Comprehension of discourse markers and reading comprehension. *English Language Teaching*, 4(3), 243.
- Korkmaz, Z.** (2003). *Türkiye Türkçesi grameri (Şekil bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları
- Kurtul, K.** (2011). *Türkçe ve İngilizcedeki bağlaçların yazılı metinlerde kullanımı*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uzun, L.** (2006). *Öğrencilerin yazılı anlatım sürecindeki metinleştirme sorunları*. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (s. 693-701). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Vardar, B.** (1998). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: ABC Kitabevi.
- Yavuz S.** (2011). Türkiye Türkçesi ağızlarında bağlaçlar. *Diyalektolog Dergisi*, Kış, 3, 59-107.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H.** (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*.10. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

KADIN GİRİŞİMCİLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ İLE CİNSİYET KAYNAKLI ZORLUKLARI ALGILAMA DÜZEYİ ARASINDAKİ FARKLILIKLARI BELİRLEMeye YÖNELİK BİR UYGULAMA

AN APPLICATION FOR DETERMINING THE DIFFERENCES BETWEEN THE DEMOGRAPHIC PROPERTIES OF WOMEN ENTREPRENEURS AND THE PERCEPTION OF THE GENDER DIFFICULTIES

Saliha EMRE DEVECİ

1.GİRİŞ

Kadınların ekonomik güç ve güvenliğinin geliştirilmesi ve dolayısıyla toplumun refahının artmasının ön koşulu, ekonomik, sosyal ve politik alanlarda sınıf, cinsiyet ve etnik gruplar arasında eşitlik ve adaletin sağlanabilmesi için önemli değişimlere yol açacak adımların atılmasıdır. Bu tür değişimler ise çok yönlü bir seferberliği gerektirir. Girişimcilik de bu seferberlikte kadınların çalışma hayatına kazandırılmasında önemli bir adımdır. 1980'lerden itibaren hızlı bir gelişme gösteren girişimcilik anlayışı, erkekler kadar kadınlarında ilgi alanı içerisine girmiştir. Son yıllarda dünyada çalışanların demografik yapısında görülen birçok değişiklik kadınları da etkileyerek onları iş yaşamının vazgeçilmez aktörleri haline getirmiştir. Sanayi Devrimi'ne kadar kadınların görevleri çok belirgin bir şekilde ev veya el işi olarak belirlenmişken, sonraki dönemlerde kadınların toplumdaki yerinde anlamlı değişimler olmuştur. Kadınlar bir taraftan düğme dikme vb. gibi ekonomik olarak üretken kabul edilen işleri yaparken, bir taraftan da yeniden üretimin temelini teşkil eden ev işlerini yapıyorlar. Kadınlar ev işlerinden sorumlu oldukları için geçici ve çalışma saatleri esnek işleri tercih ediyorlar (Karabat ve Sönmez, 2012, 5).

1980'li yıllarda kadın; yalnızca belirli bir mesleğin uygulayıcısı veya çeşitli kesimlerde kol gücü ile görev alan bir emekçi olarak değil, aynı zamanda bir girişimci olarak da varlığını ortaya koymaktadır. Kadın girişimciliği 1970'li yıllarda yeni kurulmaya başlayan bir sözcük olmasına karşın 1980'li yıllar "kadın girişimciliğin on yılı" olarak adlandırılmıştır (Narin, Marşap, Gürol, 2006, 69).

Toplumsal hayatta cinsiyet eşitliğini sağlama konusu küresel bir zorunluluk ve aynı zamanda bir zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olgu tüm dünyada gündemdedir ve gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke farkı olmaksızın her ülkede veya toplumda gerçekleştirilmesi zaman alan bir konudur. En mikro birimden küresel seviyeye kadar sürdürülen tüm çalışmalara rağmen kadınlar aile içinde, toplumsal ve ekonomik hayatta, karar verme mekanizmalarında ve liderlik pozisyonlarında halen erkeklerin gerisinde yer almakta, özellikle eğitim, istihdam ve girişimcilik konularında arada çok büyük farklılıklar bulunmaktadır (OECD 2014).

2.Girişimci Ve Girişimcilik

Girişimci kavramı ilk olarak Fransızca *entreprendre*'den gelen, girişmek fiilinden türemiş ve anlamı; bir şey yapmak olan kelimedir. İlk anlam olarak da araştırmacı, maceracı, hükümet alt yapı bağlantılarını kuran kişi, mimar ve tarım ile ilgilenen insanlar için kullanılmakta idi. Daha sonra sanayi alanında, risk alan veya riski hesaba katabilen sermayedarlar için de kullanılmış ve böylece anlamı genişlemiştir. 18. yüzyıldan bu yana birçok ekonomist tarafından girişimcinin çok değişik tanımları yapılmıştır. 20. yüzyıl da ise Schumpeter girişimcinin modern bir tanımını yapmıştır. Schumpeter; girişimciyi diğerlerinden ayıran en önemli özelliğin yenilikçilik (inovasyon) kavramı olduğunu vurgulamış ve girişimciyi, toplumda değişimi yaratacak kişi ve kurumlar olarak tanımlamıştır (Özyılmaz,2016,6).

Girişimcinin yenilikçilik yönünü vurgulayan Joseph Shumpeter, “Ekonomik Kalkınma Teorisi” kitabında, girişimcinin aşağıdaki beş görevden birini gerçekleştirdiğini savunur: 1)yeni bir malın ya da yeni bir kalitenin tanıtılması; 2) yeni bir üretim yönteminin oluşturulması; 3)yeni bir pazarın açılması; 4) yeni bir tedarik kaynağının ele geçirilmesi veya 5)yeni organizasyon veya endüstriyel alan oluşturulması (Li, 2013,6).

James A. Montanye girişimciyi “bir zamanlar dünyanın ve dünyanın düşüncelerini değiştiren toplumsal güçlerin temsilcisi ve yaratıcısı olarak bir zamanlar tarihsel bir sürecin bir ürünü ve bir ajanı” şeklindedir. Kısacası, girişimci bir yenilikçidir: üretim faktörlerini yeni bir şey yaratmak için değiştiren biri (Montanye,2006, 548).

Girişimciliğin tanımına gelince Hisrich ve Peter, girişimciliği, beraberinde getirebileceği finansal ve sosyal riskler önceden kabullenilen, buna karşın hasredilen zaman ve çaba sonucunda, parasal ve kişisel tatmin ve bağımsızlık niteliğindeki ödüllerin elde edileceği yeni bir şey yaratma süreci olarak ifade etmektedir (Hisrich R. D. Ve Peter, 2002 s.20).

Dollinger, risk ve belirsizlik koşulları altında kazanç veya büyüme amacıyla yenilikçi bir ekonomik organizasyonun oluşturulmasını girişimcilik şeklinde tanımlanmıştır (Dollinger,2003, s.5) .

Girişimciliğin bakış açısı, insan, fiziksel, ve bilgi kaynakları ve bunu verimli bir şekilde bir araya getirme sürecidir. Girişimciler insanları belirli yollarla bir araya getirir ve yeni bir ürün yaratır veya var olanı üretmek için fiziksel sermaye ve fikirler bulmaya çalışır (Lazear, 2005, 649).

2.Kadın Girişimciliği

Kadın girişimciler; bir ticari girişimi başlatan, organize eden ve işleten bir kadın veya bir grup kadın olarak tanımlanabilir. Ayrıca kadın girişimci ekonomik açıdan bağımsız olmak ve kişisel ihtiyaçlarını karşılamak için zorlu bir görevi kabullenen bir kişi olarak görülmektedir(Ödemiş, 2018, 42).

Kadın girişimcilik Ecevit'e göre ev dışı bir mekanda, kendi adına kurduğu bir işletmesi olan, bir işletmede tek başına veya çalıştırdığı diğer kişilerle birlikte çalışan veya sahibi olması sıfatıyla ortaklık kuran, iş ile ilgili olarak çeşitli kamu ve özel kuruluşlarla temasa geçen, işletmenin geleceği

ile ilgili planlar yapan, işletmeden elde ettiği kazancın yatırım ve kullanım alanları konusunda söz sahibi olan ve işletmesi adına tüm riski üstlenen kişi kadın girişimcidir. Dolayısıyla eğitimi gördükleri alanda mesleklerini icra eden kadınlar, herhangi bir risk üstlenmeden iş sahibi oldukları için girişimci olarak kabul edilmemektedirler (Soysal, 2010: 73)

Kadın girişimciliğinin anlaşılması, üç nedenden dolayı önem taşımaktadır. Birincisi, Schumpeter (1911) tarafından belirtildiği gibi, girişimcilik kalkınma sürecinde önemli bir rol oynar ve sadece erkek girişimcilere dikkat edilmesi, nüfusun yarısının ekonomik büyüme potansiyelinin göz ardı edilmesi demektir. İkincisi, kadınların öncülük ettiği mikro ve küçük işletmelerin, genel hane halkı refahı ve tüketimi üzerinde, erkek emsallerinden daha önemli bir etkisi olabilir. Kadın girişimciler ve hane halkı reisleri, hane halkının sağlığına, beslenmesine ve eğitimine erkeklerden daha fazla harcama yapma eğilimindedir. Üçüncüsü, kadın girişimciliğinin anlaşılması, işgücü piyasalarında cinsiyet eşitliğini teşvik etmek açısından önemlidir. Kadın girişimciliğinin artırılması sadece kadın işverenlerin sayısını değil, aynı zamanda işgücü piyasasındaki kadın çalışanların sayısını da arttırmaktadır, çünkü kadın girişimciler, erkeklerin yönettiği şirketlerden oransal olarak daha fazla kadın istihdam etme eğilimi göstermektedir (Nichter ve Goldmark, 2009,1455).

3.Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Zorluklar

Kadın çalışan ve kadın girişimcilerin önündeki en büyük engel cinsiyet ayrımcılığıdır. Ayrımcılık; insanların cinsiyet, dil, din, renk, ırk ya da etnik köken gibi nedenlerle farklı muameleye tabi tutulmasıdır. İşe almada, ücret ödemede, okula kabul etmede ya da çeşitli kamu olanaklarından yararlandırmada kişilere karşı adı geçen faktörlere göre farklı uygulamaların gerçekleştirilmesidir. İşgücü piyasalarında ayrımcılık ise; işgücü piyasasında benzer insan sermayesine sahip bireylere, yaş, cinsiyet ve ırklarına dayalı olarak farklı davranılması anlamına gelmektedir. Kadınlara yönelik ayrımcılığın gerekçesi olarak, erkeklerle olan farklılıkları şu şekilde yapılmaktadır. Kadınlar beceri istemeyen, erkekler beceri isteyen işlerde; kadınlar emek yoğun, erkekler sermaye yoğun işlerde; kadınlar el emeği kullanımında, erkekler makine kullanımında; kadınlar hafif işlerde, erkekler ağır işlerde; kadınlar parça birleştirmede, erkekler bütünü oluşturmada; kadınlar üretim sürecinin hazırlık ve bitirme işlerinde, erkekler esas üretim aşamalarında, çalışmaya uygun görülmektedir. Sosyal dışlanmanın en önemlisi tüm toplumlarda karşılaşılan cinsiyete dayalı ayrımcılıktır. Ancak cinsiyete dayalı ayrımcılığın, işbölümünün, erk ve düzenlemeler bakımından biyolojik değil, sosyal olarak gerçekleştiği kabul edilmektedir. Toplumda ve aile içinde öncelikli olarak ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu olarak kabul edilen kadın iş hayatında öncelikle dışlanmakta ve ayrımcılığa tabi tutulmaktadır. Bu yüzden kadınlara erkek arasındaki işgücü katılım oranları hep erkekler lehine artmıştır (Sarı, 2017,1191-1192).

Türkiye’de erkeklerin ve kadınların sahip oldukları ve yönettikleri işletmeler de farklıdır. Kadınların işletmelerinin, erkeklerin sahip olduğu işletmelerden daha küçük olduğunu ve bunlardan daha az büyüdüğünü görülmektedir. Ayrıca endüstrideki kıyaslamalarda bile, kadınların işletmeleri erkeklerin işletmelerinden daha az karlı olma ve daha düşük satış cirosu üretme eğiliminde olduğu bilinmektedir.(Ökten, 2015,8).

Kadın girişimcilerin önündeki bir diğer tehdit toplumun sosyal yapısıdır. Ataerkil bir toplumunda erkeklerin kadınlara üstün olduğu ve kadınların ev hanımı olmalarının onlar için en uygun pozisyon olduğu düşünülür. Bu toplumlarda kadın mekansal hareketliliğe sahip olup ayrıca sosyal sermayenin yokluğunu da yaşamaktadır (Roomi ve Parrott, 2008, 60).

Weiler ve Bernasek yaptıkları çalışmada kadın girişimciliğin gelişmesindeki en önemli iki engeli şu şekilde açıklamışlardır (Weiler ve Bernasek, 2001, 87):

1. Kadınlara karşı etkin olan ayrımcılığın azalmasına rağmen, uzun bir süredir etkili olan erkek işbirliğinin işe almalarda hala hissedilmesi ve sürdürülmesi,
2. Kadınların sahip olduğu işletmelerin erkek meslektaşlarına oranla daha zayıf bir şekilde işlemesi. Yine bunun da en önemli nedenlerinden birisi, kurulu erkek baskın sistemlerdeki müşteriler, kredi verenler ve kaynak sağlayanların erkek olması ve bunun da kadınların karşısına kaynak bulma zorluğu olarak ortaya çıkmasıdır.

4. Araştırmanın Metodolojisi

Bu bölümde öncelikle araştırmanın amacı ele alınmakta, daha sonra araştırmanın evreni ve örneklem kümesinin seçimi hakkında bilgi verilmekte, son olarak da hipotezleri sunulmaktadır.

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Bu çalışmada, Gaziantep’te faaliyet gösteren kadın girişimcilerin demografik özellikleri (Yaş, eğitim düzeyi ve faaliyet gösterdiği sektör- işletme özellikleri) ile cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama eğilimi arasındaki anlamlı farklılıklar bulunup bulunmadığı ölçülmek amacıyla yapılmıştır.

4.2. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklem Kümesinin Seçimi

Araştırmada veri toplama aracı olarak yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Anket Gaziantep’te faaliyet gösteren 137 kadın girişimciye uygulanmıştır. Kadın girişimcilerin karşılaştıkları cinsiyet kaynaklı zorluklara ilişkin soruların oluşturulmasında; Hülya Şekerler’ in “Kadın Girişimciler, Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu Sorunlara Çözüm Önerileri” başlıklı yüksek lisans tezin den yararlanılmıştır

4.3. Araştırmanın Hipotezleri

Kadın girişimcilerin demografik özellikleri (Yaş, eğitim düzeyi ve faaliyet gösterdiği sektör- işletme özellikleri) ile cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama eğilimi arasındaki anlamlı farklılıklar bulunup bulunmadığı amacıyla oluşturulan hipotezler şunlardır:

H1: Kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama düzeyi ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2: Kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama düzeyi ile eğitim düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H3: Kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama düzeyi ile faaliyet gösterilen sektör değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

5. Bulgular

Ölçeğin güvenilirliğine yönelik Cronbach Alpha Katsayısının ,827 olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin normal bir dağılım gösterip göstermediğine yönelik yapılan KolmogorovSmirnov testi sonucunun anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Öte yandan ölçeğin çarpıklık değerinin -,229, basıklık değerinin ise ,289 olduğu tespit edilmiştir. George ve Mallery (2010)'e göre ölçeğin basıklık ve çarpıklık değerinin -2 ile +2 arasında olması verilerin normal dağıldığını ifade etmektedir. Bu bulgudan hareketle verilerin normal bir dağılıma sahip olduğu ifade edilebilir.

5.1.Kadın Girişimcilerin Demografik özelliklerine Yönelik Bulgular

Kadın girişimcilerin demografik özelliklerine yönelik bulgular tablo 1'de verilmiştir. İlgili tabloya göre katılımcıların % 69,3'ünü 26-40 yaş aralığındaki kadın girişimciler oluştururken, % 26,6'sını 41 yaş ve üzeri kadın girişimciler oluşturmaktadır. Kadın girişimcilerin % 5,1'inin ise 25 yaş ve altı girişimcilerin oluşturduğu görülmektedir. Girişimcilerin % 37,2'si üniversite mezunuyken; % 28,5'inin ise lise mezunu olduğu görülmektedir. Ortaokul mezunu girişimcilerin oranı ise % 10,9'dur. Kadın girişimcilerin % 72,3'ü evliken, % 27,7'sinin ise bekar olduğu tespit edilmiştir. Girişimcilerin % 46'sının çocuğu yok iken % 29,2'si 1 çocuklu, % 18,2'si ise 2 çocuklu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1: Kadın Girişimcilerin Demografik özelliklerine yönelik bulgular

Değişkenler	n	%
Yaş		
25 Yaş ve Altı	7	5,1
26-40 Arası	95	69,3
41 ve Üzeri	35	25,6
Toplam	137	100
Eğitim Düzeyi		
İlkokul	26	19
Ortaokul	15	10,9
Lise	39	28,5
Üniversite	51	37,2
Y.Lisans ve Doktora	5	3,6
Doktora	1	0,7

Toplam	137	100
Medeni Durum		
Evli	99	72,3
Bekar	38	27,7
Toplam	137	100
Çocuk Sayısı		
Çocuk Yok	63	46
1	40	29,2
2	25	18,2
3 ve Üzeri	9	6,6
Toplam	137	100

5.2.Kadın Girişimcilerin Faaliyet Gösterdiği Sektör ve Sahip Olduğu İşletme Özelliklerine Yönelik Bulgular

Kadın girişimcilerin faaliyet gösterdiği sektör ve sahip olduğu işletme özelliklerine yönelik bulgular tablo 2’de verilmiştir. İlgili tabloya göre kadın girişimcilerin % 56,2’si ticarete faaliyetlerini sürdürürken % 40,9’u ise hizmet sektöründe faaliyetlerini sürdürmektedir. Üretim sektöründe faaliyet gösteren kadın girişimcilerin oranı ise % 2,9’dur. Kadın girişimcilerin % 50,4’ünün 0-5 yıl arasında işletme sahipliğinin olduğu tespit edilirken % 24,8’inin ise 6-10 yıl ve 11 yıl ve üzerinde bir süredir faaliyet gösterdiği işletmeye sahip olduğu görülmektedir. Kadın girişimcilerin yetiştiği aile ortamına bakıldığında % 52,6’sının demokratik aile ortamında yetiştiği tespit edilirken % 27’sinin baskıcı otoriter aile ortamında yetiştiği tespit edilmiştir. Girişimcilerin % 14,6’sının ise tam serbesiyetçi aile ortamında yetiştiği tespit edilmiştir. Kadın girişimcilerin % 66,4’ü işletmelerini kendilerinin kurduğunu belirtirken % 13,9’unun ise işletmenin aile fertlerinden birisinden kaldığını ifade etmişlerdir.

Tablo 2:Kadın Girişimcilerin Faaliyet Gösterdiği Sektör ve İşletme Özelliklerine Yönelik Bulgular

Çalıştığınız Sektör	n	%
Hizmet	56	40,9
Ticaret	77	56,2
Üretim	4	2,9
Toplam	137	100
Kaç Yıldır İşletmeye Sahip Olduğu		
0-5 Yıl	69	50,4
6-10 Yıl	34	24,8
11 Yıl ve Üzeri	34	24,8
Toplam	137	100
Yetişilen Aile Ortamı		
Baskıcı Otoriter	37	27
Demokratik	72	52,6
Tam Serbesiyetçi	20	14,6
Diğer	8	5,8
Toplam	137	100
İşletmeyi Kimin Kurduğu		
Kendisi	91	66,4
Aileden Kaldı	19	13,9
Eşinin İş Sebebiyle	10	7,3
Diğer	17	12,4
Toplam	137	100

5.3.Kadın Girişimcilerin Cinsiyet Kaynaklı Zorlukları Algılama Eğilimi ile Yaş Değişkeni Arasındaki Anlamlı Farklılıklara İlişkin Bulgular

Kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama düzeyi ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına yönelik gerçekleştirilen OneWayAnova Testi sonuçları tablo 3’de verilmiştir. İlgili tabloya göre kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama düzeyi ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Diğer bir ifadeyle kadın girişimcilerin yaşı ister 25 yaş ve altı olsun, ister 25-40 yaş arası olsun isterse de 41 yaş ve üzeri olsun, her üç grupta da kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama düzeyinin birbirlerine yakın seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3:Kadın Girişimcilerin Cinsiyet Kaynaklı Zorlukları Algılama Eğilimi İle Yaş Değişkeni Arasındaki Anlamlı Farklılığın Tespitine Yönelik Bulgular

Önermeler	Yaş	X	SS	F	P
İşi kurma aşamasında cinsiyetten kaynaklanan zorlukları	25 ve altı	2,286	1,380	0,11	0,896
	25–40 arası	2,137	1,027		
	41 ve üzeri	2,086	1,040		
	Toplam	2,131	1,042		
İşi kurduktan sonra cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	25 ve altı	2,286	0,951	0,584	0,559
	25–40 arası	2,368	0,900		
	41 ve üzeri	2,171	0,985		
	Toplam	2,314	0,922		
Toplumdaki “kadın girişimci” imajından kaynaklanan zorluklar	25 ve altı	2,714	1,254	0,042	0,959
	25–40 arası	2,611	0,914		
	41 ve üzeri	2,600	1,063		
	Toplam	2,613	0,964		
İşletmelerin kadın girişimcilere karşı olumsuz tavrının bulunmasından kaynaklanan zorluklar	25 ve altı	2,857	0,900	0,388	0,679
	25–40 arası	2,600	0,939		
	41 ve üzeri	2,514	1,011		
	Toplam	2,591	0,951		
Kalifiye elemanları kadın girişimcilerle çalışma veya çalışmama eğiliminden kaynaklanan zorluklar	25 ve altı	2,286	1,254	1,749	0,178
	25–40 arası	2,737	1,034		
	41 ve üzeri	2,400	1,006		
	Toplam	2,628	1,043		
Çalışanları yönlendirmede cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	25 ve altı	2,571	1,618	0,34	0,713
	25–40 arası	2,421	1,037		

	41 ve üzeri	2,600	1,311		
	Toplam	2,475	1,138		
Kadın girişimcilerin çalışanlarla iletişiminden kaynaklanan zorluklar	25 ve altı	3,571	0,787	1,304	0,275
	25-40 arası	2,979	1,021		
	41 ve üzeri	2,914	0,951		
	Toplam	2,993	0,996		
Kadınların duygusal özelliklerinin kararlara yansıma ihtimalinden kaynaklanan zorluklar	25 ve altı	3,286	0,756	2,279	0,106
	25-40 arası	2,421	1,017		
	41 ve üzeri	2,486	1,121		
	Toplam	2,482	1,044		
Bürokrasideki işlerin yürütülmesinde cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	25 ve altı	2,714	1,113	0,624	0,537
	25-40 arası	2,663	1,117		
	41 ve üzeri	2,914	1,197		
	Toplam	2,730	1,134		
Bağlı bulunulan Sivil Toplum Örgütlerinden destek almada cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	25 ve altı	3,286	0,756	2,366	0,098
	25-40 arası	2,853	1,176		
	41 ve üzeri	2,457	1,010		
	Toplam	2,774	1,131		
Pazarda kendilerine yer edinmede cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	25 ve altı	2,429	1,397	0,002	0,998
	25-40 arası	2,400	1,076		
	41 ve üzeri	2,400	1,218		
	Toplam	2,402	1,121		
Tedarikçilerle ilişkilerde cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	25 ve altı	3,000	1,528	0,352	0,704
	25-40 arası	2,705	1,193		
	41 ve üzeri	2,600	1,063		
	Toplam	2,693	1,173		
Fuar, toplantı, seminer gibi etkinliklere	25 ve altı	4,000	1,414	3,564	0,031

katılmada cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	25–40 arası	2,832	1,155		
	41 ve üzeri	2,714	1,202		
	Toplam	2,861	1,202		
Sektöründeki işletmeler arası ilişki ağlarında yer almada cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	25 ve altı	3,714	0,756	3,095	0,049
	25–40 arası	2,758	1,118		
	41 ve üzeri	2,600	1,035		
	Toplam	2,766	1,100		
Finans kurumlarının kendilerine yaklaşımlarında cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	25 ve altı	3,143	1,464	0,22	0,803
	25–40 arası	2,853	1,101		
	41 ve üzeri	2,857	1,115		
	Toplam	2,869	1,117		
Ticari faaliyetler için Mali Referanslar bulmada (kefil bulma, çek-senet temini gibi) cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	25 ve altı	2,857	1,069	3,882	0,023
	25–40 arası	2,663	1,277		
	41 ve üzeri	2,029	0,985		
	Toplam	2,511	1,225		
Zorluklar (Genel)	25 ve altı	2,938	0,505	1,606	0,205
	25–40 arası	2,625	0,534		
	41 ve üzeri	2,521	0,669		
	Toplam	2,615	0,573		

5.4.Kadın Girişimcilerin Cinsiyet Kaynaklı Zorlukları Algılama Eğilimi ile Eğitim Düzeyi Değişkeni Arasındaki Anlamlı Farklılıklara İlişkin Bulgular

Kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama düzeyi ile eğitim düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına yönelik gerçekleştirilen OneWayAnova Testi sonuçları tablo 4’de verilmiştir. İlgili tabloya göre kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama düzeyi ile eğitim düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Diğer bir ifadeyle kadın girişimcilerin eğitim düzeyi ister ilköğretim ve ortaokul, ister lise ve üniversite isterse de yüksek lisans ve doktora olsun, her üç grupta da kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama düzeyinin birbirlerine yakın seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: Kadın Girişimcilerin Cinsiyet Kaynaklı Zorlukları Algılama Eğilimi İle Eğitim Düzeyi Değişkeni Arasındaki Anlamlı Farklılığın Tespitine Yönelik Bulgular

Önerme	Eğitim Düzeyi	X	ss	F	p
İşi kurma aşamasında cinsiyetten kaynaklanan zorlukları	İlkokul	1,769	0,765	1,26	0,289
	Ortaokul	2,400	0,828		
	Lise	2,180	1,167		
	Üniversite	2,157	1,065		
	Y.Lisans ve Doktora	2,500	1,378		
	Toplam	2,131	1,042		
İşi kurduktan sonra cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	İlkokul	2,192	0,749	0,645	0,631
	Ortaokul	2,333	0,976		
	Lise	2,256	0,993		
	Üniversite	2,353	0,955		
	Y.Lisans ve Doktora	2,833	0,753		
	Toplam	2,314	0,922		
Toplumdaki “kadın girişimci” imajından kaynaklanan zorluklar	İlkokul	2,539	1,029	0,376	0,826
	Ortaokul	2,467	0,990		
	Lise	2,718	0,944		
	Üniversite	2,647	0,976		
	Y.Lisans ve Doktora	2,333	0,817		
	Toplam	2,613	0,964		
İşletmelerin kadın girişimcilere karşı olumsuz tavrının bulunmasından kaynaklanan zorluklar	İlkokul	2,385	0,804	1,334	0,261
	Ortaokul	3,000	1,134		
	Lise	2,462	1,022		
	Üniversite	2,686	0,883		
	Y.Lisans ve Doktora	2,500	1,049		
	Toplam	2,591	0,951		

Kalifiye elemanları kadın girişimcilerle çalışma veya çalışmama eğiliminden kaynaklanan zorluklar	İlkokul	2,615	1,359	2,41	0,052
	Ortaokul	2,467	1,060		
	Lise	2,385	0,847		
	Üniversite	2,941	0,925		
	Y.Lisans ve Doktora	2,000	1,095		
	Toplam	2,628	1,043		
Çalışanları yönlendirmede cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	İlkokul	2,077	0,891	2,043	0,092
	Ortaokul	3,000	1,195		
	Lise	2,462	1,253		
	Üniversite	2,588	1,117		
	Y.Lisans ve Doktora	2,000	0,894		
	Toplam	2,475	1,138		
Kadın girişimcilerin çalışanlarla iletişiminden kaynaklanan zorluklar	İlkokul	3,385	0,752	2,13	0,081
	Ortaokul	3,067	1,335		
	Lise	3,026	0,811		
	Üniversite	2,824	1,014		
	Y.Lisans ve Doktora	2,333	1,506		
	Toplam	2,993	0,996		
Kadınların duygusal özelliklerinin kararlara yansıma ihtimalinden kaynaklanan zorluklar	İlkokul	2,346	0,846	0,95	0,437
	Ortaokul	2,867	0,990		
	Lise	2,462	1,120		
	Üniversite	2,510	1,084		
	Y.Lisans ve Doktora	2,000	1,095		
	Toplam	2,482	1,044		
Bürokrasideki işlerin yürütülmesinde	İlkokul	2,423	1,206	3,866	0,005

cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	Ortaokul	3,133	1,187		
	Lise	2,385	1,091		
	Üniversite	3,098	0,985		
	Y.Lisans ve Doktora	2,167	1,169		
	Toplam	2,730	1,134		
Bağlı bulunulan Sivil Toplum Örgütlerinden destek almada cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	İlkokul	2,308	1,123	1,557	0,190
	Ortaokul	3,000	1,363		
	Lise	2,769	0,959		
	Üniversite	2,922	1,111		
	Y.Lisans ve Doktora	3,000	1,549		
	Toplam	2,774	1,131		
Pazarda kendilerine yer edinmede cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	İlkokul	2,308	1,289	1,628	0,171
	Ortaokul	3,067	1,163		
	Lise	2,231	1,087		
	Üniversite	2,392	1,021		
	Y.Lisans ve Doktora	2,333	1,033		
	Toplam	2,402	1,121		
Tedarikçilerle ilişkilerde cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	İlkokul	2,654	1,263	1,413	0,233
	Ortaokul	3,200	1,146		
	Lise	2,846	1,089		
	Üniversite	2,490	1,190		
	Y.Lisans ve Doktora	2,333	1,033		
	Toplam	2,693	1,173		
Fuar, toplantı, seminer gibi etkinliklere katılmada cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	İlkokul	2,808	1,234	0,645	0,631
	Ortaokul	3,200	0,775		
	Lise	2,974	1,328		
	Üniversite	2,745	1,181		
	Y.Lisans ve Doktora	2,500	1,378		
	Toplam	2,861	1,202		
	İlkokul	2,692	1,192	0,196	0,94
	Ortaokul	2,733	1,223		

Sektöründeki işletmeler arası ilişki ağlarında yer almada cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	Lise	2,897	1,210		
	Üniversite	2,726	0,981		
	Y.Lisans ve Doktora	2,667	0,817		
	Toplam	2,766	1,100		
Finans kurumlarının kendilerine yaklaşımlarında cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	İlkokul	2,692	1,050	0,722	0,578
	Ortaokul	2,533	1,125		
	Lise	2,949	1,297		
	Üniversite	3,000	1,039		
	Y.Lisans ve Doktora	2,833	0,753		
	Toplam	2,869	1,117		
Ticari faaliyetler için Mali Referanslar bulmada (kefil bulma, çek-senet temini gibi) cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	İlkokul	2,154	1,287	2,103	0,084
	Ortaokul	2,267	1,163		
	Lise	2,436	1,231		
	Üniversite	2,706	1,154		
	Y.Lisans ve Doktora	3,500	1,225		
	Toplam	2,511	1,225		
Zorluklar (Genel)	İlkokul	2,459	0,474	1,084	0,367
	Ortaokul	2,796	0,584		
	Lise	2,590	0,574		
	Üniversite	2,674	0,599		
	Y.Lisans ve Doktora	2,490	0,682		
	Toplam	2,615	0,573		

5.5.Kadın Girişimcilerin Cinsiyet Kaynaklı Zorlukları Algılama Eğilimi ile Faaliyet Gösterdiği Sektör Değişkeni Arasındaki Anlamlı Farklılıklara İlişkin Bulgular

Kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama düzeyi ile faaliyet gösterilen sektör değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına yönelik gerçekleştirilen OneWayAnova Testi sonuçları tablo 5’de verilmiştir. İlgili tabloya göre kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama düzeyi ile faaliyet gösterdiği sektör değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Diğer bir ifadeyle kadın girişimcilerin faaliyet gösterdiği sektör ne olursa olsun kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama düzeyinin birbirlerine yakın seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5: Kadın Girişimcilerin Cinsiyet Kaynaklı Zorlukları Algılama Eğilimi İle Faaliyet Gösterilen Sektör Değişkeni Arasındaki Anlamlı Farklılığın Tespitine Yönelik Bulgular

Önerme	Sektör	X	ss	F	p
İşi kurma aşamasında cinsiyetten kaynaklanan zorlukları	Hizmet	2,107	1,003	0,263	0,769
	Ticaret	2,130	1,068		
	Üretim	2,500	1,291		
	Toplam	2,131	1,042		
İşi kurduktan sonra cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	Hizmet	2,304	0,933	2,928	0,057
	Ticaret	2,377	0,904		
	Üretim	1,250	0,500		
	Toplam	2,314	0,922		
Toplumdaki “kadın girişimci” imajından kaynaklanan zorluklar	Hizmet	2,571	1,006	0,432	0,650
	Ticaret	2,662	0,940		
	Üretim	2,250	0,957		
	Toplam	2,613	0,964		
İşletmelerin kadın girişimcilere karşı olumsuz tavrının bulunmasından kaynaklanan zorluklar	Hizmet	2,571	0,912	0,045	0,956
	Ticaret	2,610	0,989		
	Üretim	2,500	1,000		
	Toplam	2,591	0,951		
Kalifiye elemanları kadın girişimcilerle çalışma veya çalışmama eğiliminden kaynaklanan zorluklar	Hizmet	2,536	1,026	0,549	0,579
	Ticaret	2,675	1,081		
	Üretim	3,000	0,000		
	Toplam	2,628	1,043		

Çalışanları yönlendirmede cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	Hizmet	2,286	1,124	1,519	0,223
	Ticaret	2,623	1,124		
	Üretim	2,250	1,500		
	Toplam	2,475	1,138		
Kadın girişimcilerin çalışanlarla iletişiminden kaynaklanan zorluklar	Hizmet	2,839	1,058	2,053	0,132
	Ticaret	3,065	0,937		
	Üretim	3,750	0,957		
	Toplam	2,993	0,996		
Kadınların duygusal özelliklerinin kararlara yansıma ihtimalinden kaynaklanan zorluklar	Hizmet	2,446	1,060	0,179	0,837
	Ticaret	2,520	1,059		
	Üretim	2,250	0,500		
	Toplam	2,482	1,044		
Bürokrasideki işlerin yürütülmesinde cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	Hizmet	2,679	1,208	1,056	0,351
	Ticaret	2,805	1,064		
	Üretim	2,000	1,414		
	Toplam	2,730	1,134		
Bağlı bulunulan Sivil Toplum Örgütlerinden destek almada cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	Hizmet	2,786	1,155	0,968	0,382
	Ticaret	2,805	1,064		
	Üretim	2,000	2,000		
	Toplam	2,774	1,131		
Pazarda kendilerine yer edinmede cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	Hizmet	2,446	1,143	0,303	0,739
	Ticaret	2,390	1,066		
	Üretim	2,000	2,000		
	Toplam	2,402	1,121		

Tedarikçilerle ilişkilerde cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	Hizmet	2,464	1,334	2,082	0,129
	Ticaret	2,831	1,018		
	Üretim	3,250	1,258		
	Toplam	2,693	1,173		
Fuar, toplantı, seminer gibi etkinliklere katılmada cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	Hizmet	2,768	1,175	0,952	0,389
	Ticaret	2,961	1,240		
	Üretim	2,250	0,500		
	Toplam	2,861	1,202		
Sektöründeki işletmeler arası ilişki ağlarında yer almada cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	Hizmet	2,643	1,167	2,78	0,066
	Ticaret	2,909	1,028		
	Üretim	1,750	0,957		
	Toplam	2,766	1,100		
Finans kurumlarının kendilerine yaklaşımlarında cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	Hizmet	2,857	1,197	0,241	0,786
	Ticaret	2,896	1,071		
	Üretim	2,500	1,000		
	Toplam	2,869	1,117		
Ticari faaliyetler için Mali Referanslar bulmada (kefil bulma, çek-senet temini gibi) cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	Hizmet	2,482	1,128	0,417	0,66
	Ticaret	2,558	1,313		
	Üretim	2,000	0,817		
	Toplam	2,511	1,225		
Zorluklar (Genel)	Hizmet	2,549	0,596	1,263	0,286
	Ticaret	2,676	0,559		
	Üretim	2,344	0,422		

	Toplam	2,615	0,573		

6. SONUÇ

Gerçekleştirilen çalışmada kadın girişimcilerin demografik özellikleri (Yaş, eğitim düzeyi ve faaliyet gösterdiği sektör- işletme özellikleri) ile cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama eğilimi arasındaki anlamlı farklılıklar bulunup bulunmadığı ölçülmeye çalışılmıştır ve bu amaçla One-Way Anova Testi uygulanmıştır. Ancak kadın girişimcilerin demografik özellikleri olan yaş, eğitim düzeyi ve faaliyet gösterdiği sektör- işletme özellikleri ile cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama eğilimi arasındaki anlamlı farklılıklar bulunmadığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Dollinger, J.Marc.(2003). Strategies and Resources. İndiana University: Third Edition. New jersey: Prentice-Hall.

Hisrich, R. D. &Peters, M.P. (2002).Entrepreneurship, McGraw-HillIrwin.

Karabat, B.Ç.&Sönmez, Ö.A.(2012).Bölgesel Kalkınmada Kadın Girişimciliğinin Rolü, Namık Kemal Üniversitesi Dergileri, 1,1-12.

Lazear, E.P.(2005).Entrepreneurship, Journal of LaborEconomics, 23, 649-680.

Li D.(2013). Essays On Entrepreneurship And Economic Growth. A dissertation submitted to the Faculty of the Graduate School of the University at Buffalo, State University of New York
Montanye, J. A. (2006) Entrepreneurship. TheIndependentReview, 10 (4), 549-571.

Narin, M.&Marşap A.&Gürol M.A. (2006).Global Kadın Girişimciliğinin Maksimizasyonunu Hedefleme: Uluslararası Arenada Örgütlenme ve Ağ Oluşturma,Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 8 -1: 65-78.

Nichter, S.&Goldmark, L.(2009).Small Firm Growth in Developing Countries. Word Development,37, 1453-1464.

Ödemiş, G.(2018).Kadın Girişimcilerin İş-Yaşam Dengesi Üzerine Bir Araştırma: İzmir İli Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir.

Ökten Ç. (2015). Türkiye’de Kadın Girişimciliği: Patrenler, Özellikler Ve Eğilimler.Türkiye’de Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Artırılması Projesi (2012-2017).R_por No. 102013-TR

Özyılmaz, A. M. (2016), Türkiye’de Kadın Girişimciliği Ve Girişimci Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

Roomi, M.A.&Parrot, G.(2008).Barriers to Development and Progression of Women Entrepreneurs in Pakistan. The Journal of Entrepreneurship,17,59-72.

Sarı M.(2017). Türkiye’de Cinsiyete Dayalı Ayrımcılığın Kadının Çalışma ve Siyasal Yaşamdaki Yerine Etkisi, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. Cilt: 6, Sayı: 2. 1189-1203.

Soysal, A.(2010).Türkiye’de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 1,84-114.

Şekerler, H. (2006). Kadın Girişimciler, Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kütahya.

Weiler, S.&Bernasek, A.(2001).Dodging the Glass Ceiling? Networks and The New Wave of Women Entrepreneurs.The Social Science Journal,38,5-103.

AKILLI TAHTALARIN VERİMLİLİĞİNE İLİŞKİN OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF SCHOOL ADMINISTRATOR'S OPINIONS ON THE EFFICIENCY OF SMART BOARDS

Mahmut SAĞIR
Emrullah KUTTUR

GİRİŞ

Yaşadığımız çağ sonsuz teknolojik gelişmelere neden olmaktadır. Toplumların gelişmişliği, bilimsel bilgiyi üretme ve onu kullanma düzeylerine bağlıdır. Geri kalmış ülkelerde bilgi üretimi sınırlı, gelişme yolundaki ülkelerde yetersiz; gelişmiş ülkelerde ise üst düzeyde görülmektedir (Can, 2003). Üretilen her yeni bilgiden insanlığın nasıl yararlanacağını, yani bilginin insanlığın hizmetine nasıl verileceğinin de araştırılması gerekir. İşte bir bilgiden ne şekilde yararlanılacağını bilmesi, bunun yollarının araştırılması, bilimin ürettiği bilgilerin insanlığın hizmetine sunulması teknolojinin konusudur (Karahana, 2001). Teknoloji, kuramsal bilgilerin ve bilimsel yasaların hızla gelişimi ile toplumun pek çok alanında önemli değişikliklere neden olmaktadır (Aypay ve Özbaşı, 2008). Teknolojide meydana gelen bu değişiklikler ile birlikte günümüzde eğitim ve öğretim anlayışı klasik öğretimden teknoloji destekli öğretime doğru kaymaktadır. Teknoloji destekli öğretim içerisinde akıllı tahtalar ülkemizdeki okullarda Milli Eğitim Bakanlığının yürütmüş olduğu FATİH (Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi) projesi ile kullanılmaya başlanmıştır. FATİH projesinin en temel bileşenlerinden bir tanesi de akıllı tahtalardır.

Günümüz teknolojisi, bilgi üretme, bilgiyi kullanma, bilgi depolama ve güvenli programlar yaratma çağıdır. Eğitim programları geliştirilirken sadece bilgiyi sunmak yeterli değildir, bu yüzden bilgi kullanma ve bilgi üretmeyi amaçlayan programlar oluşturulmalı ve kullanıcılar eğitilmelidir. Düşünme becerileri, öğrencilere zeka yeteneklerine göre eğitim programlarıyla desteklenerek üst düzey eğitim sağlanmalıdır. Tüm öğrencilere değerlendirme, planlama, öncelik sırasına koyma ve düşünme becerilerini kazandıracak eğitimlerin verilmesi gerekli ve önemlidir. Öğretimin; analiz, sentez, değerlendirme, ilişkilendirme, soyutlama gibi yüksek düzeyde düşünme becerilerini geliştiren; konuların özünü verebilen ve öğrenilenleri sınıf dışındaki dünya ile ilişkilendirilecek bir şekilde düzenlenmesi, eğitime farklı bir boyut kazandıracaktır (Saygın, 2012).

Dünya her geçen gün gelişmekte ve buna bağlı olarak, bilimdeki ve teknolojiadaki yenilikler; bilginin nitelik ve nicelik açısından sürekli gelişmesine neden olmaktadır (Güzeller & Korkmaz, 2007). Bilim ve teknolojiadaki bu gelişimler sonucunda eğitim açısından yeni olanaklar ortaya çıkacaktır. Teknolojinin en önemli icatlarından biri olan bilgisayarlar bu olanakların başında gelmektedir. Bilgisayarlar, öğretme ve öğrenme aracı olarak uzun yıllardır eğitimde kullanılmaktadır. Ve ayrıca okullarda bilgisayarla beraber birçok eğitim amaçlı geliştirilen teknolojik araçlar da kullanılmaktadır (OFSTED, 2002; DfES, 2001).

Eğitimin teknolojiden faydalanmaya başlamasıyla birlikte ilk getirdiği uygulama Bilgisayar Destekli Eğitim (BDE) olmuştur. Buna bağlı olarak sınıf içerisinde teknolojinin kullanılması yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Teknolojinin okullarda yaygınlaşmaya başlamasının ardından,

1991'lere gelindiğinde yeni bir teknolojik alet olan akıllı tahtalar (etkileşimli tahta) eğitimde yeni yeni kullanılmaya başlanmıştır (Şad, 2012).

Eğitimi kolaylaştıran bu teknolojik araçların yani etkileşimli tahtaların genel olarak çalışma sistemine bakıldığında; dokunmatik bir tahta, bir projeksiyon cihazı ve bir bilgisayardan oluşmaktadır (Şad, 2012). Akıllı tahta sisteminin kullanılmasıyla birlikte öğrenciler, dersleriyle etkileşimli bir şekilde öğrenme seviyelerini daha üst seviyelere çıkarmaktadır. Öğrenme seviyesinin üst düzeye çıkartılabilmesi için öğretmenler materyallerini hazırlarken, etkileşimli ve öğrencilerin katılabilecekleri düzeyde materyallerin kullanması gerekmektedir. Öğretmenlerin etkileşimli tahta kullanabiliyor olmaları bu açıdan çok önemlidir (Zengin, Kırılmazkaya & Keçeci, 2011).

Türkiye'deki okullarda, eğitim amaçlı teknolojik araçlara birçok yatırımlar yapılmıştır. 1998'den beri okullara yüz binlerce bilgisayar, projeksiyon cihazları, yazıcılar ve diğer teknolojik ürünler dağıtılmaktadır (Somyürek, Atasoy & Özdemir, 2009). Ülkemizde de (KKTC) ilköğretim okulları ve ortaöğretim okullarında birçok teknolojik araçlar bulunmaktadır. Birçok ülke akıllı tahta sisteminin, eğitimde kullanılması için ciddi miktarlarda teknoloji yatırımı yapmıştır. Akıllı tahta uygulamasına geçen ilk ülke İngiltere'dir. İngiltere'deki okulların akıllı tahta sistemi ile donatılması için 50 milyon pound harcanmıştır (Armstrong & diğ. 2005). Okullarda akıllı tahta teknolojisini kullanarak, öğrencilerin öğrenme becerisini kolaylaştırıp evde ders çalışma alışkanlıklarını artırmak ve başarılı bireyler eğitmek ülkemiz için çok önem arz etmektedir.

Akıllı tahtalar, dijital projeksiyona ve bilgisayara bağlanarak geniş ekranda dokunmaya duyarlı tahtalardır (BECTA, 2003:1). Akıllı tahtalar, bilgisayar görüntüsünün projeksiyon yardımı ile dokunmatik olan akıllı tahta zemine yansıtılması ve dokunmatik zemin kullanılarak bilgisayarın yönetilmesi şeklinde kullanılırlar (Ermiş, 2012). Akıllı tahta, çeşitli amaçlarla kullanılabilen, interaktif elektronik tahtalardır. Bilgisayara ve projeksiyona bağlanarak bilgisayar ekranındaki görüntüyü tahtaya yansıtan sistemdir (Gerard & Widener, 1999). Bir beyaz tahta üzerine monte edilebilen bir sistemdir. Hiçbir özelliği olmayan bir beyaz tahtayı interaktif hale getirilir. Bu sistem, kızılötesi / ses ötesi sinyalleri tespit edebilen bir algılayıcı ve kızılötesi ile ses ötesi sinyal gönderen bir kalemle oluşur. Algılayıcı, sinyal gönderen kalemin hareketlerine göre kalemin bulunduğu koordinatı belirler ve bu koordinatı çeşitli veri aktarım yolları oluşturarak bilgisayara aktarır. Bu sistemin taşınabilir ve beyaz olan zeminlerin hepsine uygulanabilmesi en faydalı yönüdür (Ermiş, 2012).

Mekanik etkileşimli tahtalar, çift katmanlı bir sistemdir ve dokunmaya duyarlı olan bu sistem, kalem veya herhangi cisimle dokunarak kullanılabilir. Çift katmanlı tahta yüzeyinin zamanla yıpranıp bozulması bu sistemin tek kötü yanıdır. Günümüzdeki üreticiler bu dezavantajı fark etmişlerdir ve daha kaliteli daha dayanıklı malzemeler kullanarak bu dezavantajı ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar (Ermiş, 2012).

Diğer akıllı tahta sistemlerinde karşılaşılan eksiklikler göz önüne alınarak yapılan bir sistemdir. Yeni nesil etkileşimli tahtaların yüzeyi, elektronik alıcılarla kaplıdır. Bu yeni teknoloji sayesinde yeni nesil dokunmatik etkileşimli tahtalar, dokunmaya daha duyarlı, aynı anda birden daha fazla dokunma işlemi yapabilen ve daha hızlı veri iletimi sağlayan bir yapıya dönüşmüştür (Ermiş, 2012). Bilgisayar bağlantı yöntemine "USB, LPT" den sonra "Wireless" de eklenmiştir. KKTC'deki okullarında en çok kullanılan modeli "Mimio" modelidir. Herhangi bir tahta üzerine monte edilen Mimio aleti bilgisayarla bağlantı ve kalibrasyon ayarı yapıldıktan sonra kullanılmaya hazır olan bir sistemdir.

YÖNTEM

Bu araştırmada, akıllı tahta ile yapılan eğitimin verimliliğinin yöneticilerin görüşlerini saptamak üzere yapılan bu araştırmada nitel araştırma yöntemi ve nicel araştırma yöntemlerinden görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim sürecidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 147). Araştırmada veriler görüşme formlarıyla toplanmış ve elde edilen bulgular içerik analizine göre yorumlanarak öneriler geliştirilmiştir.

Bu çalışmanın araştırma grubu türü amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitliliğe girmektedir. Maksimum çeşitlilik araştırma grubu, çeşitlilik gösteren durumlar arasında herhangi bir ortaklık ya da paylaşılan olguların olup olmadığını bulmaya çalışmada ve problemin farklı boyutlarını ortaya koymada kullanılır (Şimşek ve Yıldırım, 2013: 137). Çalışmanın araştırma grubu 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılında Kahramanmaraş Türkoğlu ilçesindeki akıllı tahta donanımına sahip ortaokullarda görev yapan 10 okul yöneticisi oluşturmaktadır. Araştırma grubu farklı yaşlardan 9 erkek 1 kadın okul yöneticisinden oluşmaktadır.

Tablo 1. Araştırmanın Çalışma Grubu

	Katılımcı özellikleri	Katılımcı sayısı
Cinsiyeti	Kadın	1
	Erkek	9
Yaşı	25-35	8
	35-45	2
Yöneticilikteki Hizmet Yılı	0-5	5
	5-10	3
	10-15	1
	15-20	1
Yöneticilik Ünvanı	Müdür	4
	Müdür Yardımcısı	6
Okuldaki Hizmet Yılı	0-1	4
	1-3	2
	3-5	3
	5-10	1
Öğrenim Durumu	Lisans	9
	Yüksek Lisans	1

Temel Eğitim kurumlarında okul yöneticisi olarak görev yapan personellere, akıllı tahta ile yapılan eğitimin verimlilikleri üzerine görüşlerinin alınmasıdır. Görüşme sadece akıllı tahta kullanan okulların yöneticileri ile yapılmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Okul yöneticilerinin, önceden hazırlanmış sorulara verdikleri yanıtlar, araştırmacı tarafından not edilmiştir. Uygulama, örnekleme yer alan her bir adaya 60 dakikalık bir zaman ayrılarak yürütülmüştür. Çalışma, haftada 5 adayla görüşme yapılabilecek şekilde planlanmıştır. Böylece veri toplama işi 2 haftada tamamlanmıştır. Daha sonra elde edilen veriler, alınan yazılı notlar incelenerek analiz edilmiştir. Araştırmada okul yöneticilerinin sorulara verdikleri yanıtlar analiz edilirken; verilerin kodlanması, derleme ve tema geliştirme aşamaları dikkate alınmıştır.

Ayrıca araştırmada bulguların analizinde, içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinin amacı verileri tanımlamak, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekleri ortaya çıkarmaktır(Yıldırım ve Şimşek, 2013:259). Verilerin analizinde kısaca şu çalışmalar yapılmıştır.

Verilerin kodlanması

Bu aşamada adayların, sorulara verdikleri yanıtlarla ilgili yazılı olarak tutulan 20 sayfalık yazılı kayıtlar, okuma tekniği ile dikkatlice okunmuştur. Her bir soru için verilen yanıtlar içerik analizi doğrultusunda incelenerek kodlanmıştır.

Derleme ve Kategori Geliştirme

Adayların sorulara ilişkin verdikleri yanıtlarda benzer şekilde kodlanan söylemler tablolastırılmıştır. Veri kaybını önlemek amacıyla, aynı kodla ifade edilen görüşler bir araya getirilerek derlenmiş ve oluşturulan temaların altında toplanmıştır. İlk inceleme sonucunda kodlamalar, ait oldukları temaları temsil edip etmedikleri açısından yeniden gözden geçirilmiştir. Temalara ayrılan verilerin ve bunlar içindeki kodların frekans ve yüzdeleri bulunarak tablolar halinde sunulmuştur.

BULGULAR

1. Tema “Akıllı tahtanın etkili kullanımı”

Bu tema katılımcılara “Akıllı tahtaların eğitimde daha etkili kullanımı hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. Akıllı Tahtaların Verimliliğine Ait Bulgular

Üst tema	Alt tema	Kodlar	F	%
Verimlilik	Etkili Kullanım	Kolaylık	3	30
		Anlaşılabilirlik	2	20
		Görsellik	4	40
		Maliyeti	5	50
		Öğretmen yeterliliği	7	70
		Öğrenci hazırbulunuşluğu	6	60

Verimlilik boyutunda akıllı tahtalarda olması gerek özellikler sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde okul yöneticilerinin genel anlamda 7/10’i(%70) anlaşılabilirlik alt teması üzerinde durduğu ortaya çıkmıştır. Bazı katılımcılar bu konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir.

OY3; “Akıllı tahtalar büyük bir yatırımdır. Asıl kullanıcılar olan öğretmenlere bu konuda ayrıntılı bir eğitim verilmelidir. Bu eğitim sadece öğretmenlere değil biz idari personellere de verilmelidir. Okulumuzda 23 adet akıllı tahta var tam verimli bir şekilde akıllı tahtalardan yararlanabildiğimizi söyleyemem. Bu sebepten dolayı hem eğitim verilmeli hem de bu konunun uzmanı olan Bilişim Rehber Öğretmeni her akıllı tahtanın bulunduğu okulda bulunmalıdır.”

OY2; “Akıllı tahta kullanımında en büyük etken öğrencileri daha aktif hale getiriyor mu sorusuna cevap verebilmelidir. Öğrencinin aktif hale gelmesi demek verilmek istenen konunun anlaşılması demektir. Bu sebepten dolayı öğretmen yeterliliği de devreye giriyor ve öğretmen ne kadar kullanabiliyor sorusunu akla getiriyor. Bu sebepten ötürü Milli Eğitim Bakanlığının açmış olduğu hizmet içi eğitim faaliyetlerine öğretmen arkadaşlarımıza hatırlatarak, yönlendirerek bu tür faaliyetlere katılmasını sağlamaya çalışıyoruz. Bu konuda “akıllı tahtayı öğretmen bilirse öğrenci

de bilir, öğretmen aktifse öğrenci de aktif” prensibiyle hareket etmeye çalışıyoruz.” demiştir. Akıllı tahtalarda görsel materyaller 4/10’i (%40) artırılması gerektiğini vurgulamıştır.

OY6; “Akıllı tahtaların okulumuza kazandırılmasında 3 yılı geride bıraktık. Akıllı tahtalarımız mevcut ama alt yapı olan fiber internet okulumuza daha gelmedi. Yavaşta olsa okulun 16 mega bitlik interneti ile idare etmeye çalışıyor. Buna rağmen elimizden geldiğince verimli kullanmaya gayret gösteriyoruz. Öğretmenlerden aldığımız dönütler sonucunda gerçekten işlerin çok kolaylaştırdığını söylüyorlar. Dersler açısından çok daha zengin somutlayıcı etkinliklerin var olduğundan bahsediyorlar. Bildiğiniz üzere ortaokullarda idari personellerinde az da olsa derse girme yükümlülüğü var. Bizler de ders anlatırken çok fazla akıllı tahtadan faydalanıyoruz. Örneğin ben derslerimde eğitsel oyunlardan faydalanmayı çok seviyorum ve öğrencilerimi de bu sayede her an aktif tuttuğumu gözlemliyorum. Bu çalışma şekli hem bana kolaylık sağlıyor hem öğrenciye öğrenme sağlıyor. Mali olarak da bir nebze de olsa test hazırlama külfetinden kurtulmuş oluyoruz. Fakat şunu da belirtmek isterim. Akıllı tahtayı bir diğer manada bilgisayar demektir. Bilgisayar kullanma yeterliliği olmayan öğretmen idarecilerin hepsinin akıllı tahtalar için hizmet içi eğitimlerin zorunlu yapılması gerektiği görüşündeyim. Çünkü öğretmen, idareci akıllı tahtayı kullanmayı bilmiyorsa öğretme faaliyetini de gerçekleştirmiş olamaz. Akıllı tahta büyük bir nimet olarak görülmemiştir. İş bilen işini kolaylaştıran, soyut bir olayı, durumu gayet basit bir şekilde somutlaştırmayı çok rahat bir şekilde somutlaştırabilen akıllı aletlerdir. Bu sebepten dolayı öğretmen ve idarecilerin bu konuda hizmet içi eğitim alması gerektiğini düşünmekteyim.”

2. Tema “Akıllı tahtanın eğitim materyallerinin yeterliliği”

Bu tema katılımcılara “Akıllı tahta üzerindeki eğitim materyalleri için ne söyleyebilirsiniz?” sorusuna ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 3. Eğitim Materyallerinin Yeterliliğine Ait Bulgular

Üst Tema	Alt Tema	Kodlar	F	%
Eğitim materyalleri	Akıllı tahta materyalleri	Somutlaştırılmış olması	9	90
		Anlaşılır olması	7	70
		Etkileşimli Sayfa	6	60
		Materyal oluşturma programları	3	30
		Yeterlilik	5	50
		Kullanım kolaylığı	8	80

Akıllı tahtanın eğitim materyallerinin yeterliliği; eğitim materyalleri üst teması ve akıllı tahta materyalleri alt teması adı altında incelenmiştir. Bazı katılımcılar bu konuyla ilgili şunları söylemiştir.

OY2; “Akıllı tahtaların daha etkileşimli olabilmesi için internetin hızının üst düzeyde olması gerekmektedir. Eğitim materyallerini yeterli görmemekteyim fakat var olan eğitim materyalleri gördüğüm kadarıyla öğrenci düzeyine uygun oluyor, somutlaştırmak yani anlatımı üst düzeyde kolaylaştırmış oluyor. Bu söylediklerim var olan ama yeterli olmayan materyallerden bahsediyorum. Bu bahsettiğim materyallere EBA’da yer alan uygulamalar da giriyor. Daha zengin, daha kullanışlı, anlaşılma şekli olarak kullanımı kolay olan eğitim materyallerinin geliştirilmesi gerekir. Bunlar tabi kendiliğinden olacak şeyler değil. Bunları oluşturacak yazılımcıların da olması gerekiyor. Ülkemiz dışında bu materyalleri almak bildiğim kadarıyla çok pahalı. Bu sebepten dolayı yerli yazılımcılarımızın artması lazımdır. Yerli yazılımcılar nasıl yetişecek, tabi ki eğitim öğretim müfredatımıza yazılımla ilgili derslerin konmasıyla, çocuklarımız çekirdekten yetişecek. Bu

öğrencilerimiz geleceğin yazılımcıları olacak ve hem eğitim için hem milli sermayenin korunması için üst düzey yazılımlar ortaya koyacaklardır. Bu milli yazılımcılar arttıkça eğitim materyallerindeki eksiklerimizi de aynı dili konuştuğumuz kişiye anlatmak daha kolay ve anlaşılır olacağından dolayı verimi üst düzey materyaller tasarlanacaktır. Oluşturulan materyallerin en önemli olan noktası ise ortaokul öğrencilerimizin daha soyut kavramlara yeni yeni geçmesi sebebiyle somutlaştırılmış kavramların daha yaygın olması gerektiğidir. Bu materyaller daha somut olmalı ve gerçekten öğrenciye hitap edip etmediğinin bir süzgeçten geçirilerek kontrol edilmesi gerekmektedir.” demiştir.

OY9; “Okulumuzda bulunan tahtaların en büyük eksiği aslında eğitim materyallerinin yetersizliğidir. Öğretmen arkadaşlar ile görüştüğüm zaman ders materyallerinin yetersizliği sebebiyle kendi oluşturduğu etkinliklerle dersi devam ettirdiğini, bazı derslerde ise öğretmenlerin akıllı tahtayı hiç kullanmadığını, materyallerin artırılması, bütün ders içerikleri bazında çeşitliliğin olması gerektiğini aksi takdirde akıllı tahtaların hiçbir anlam ifade etmeyeceğini.” belirtmiştir.

OY10; “Akıllı tahtaların içerisinde yer alan eğitim materyalleri gayet güzel hazırlanmış ve derse yönelik olduğunu söylemek istiyorum. Fakat bu materyaller yeterli midir? Değildir. Çünkü okulda her bir ders için ayrı ayrı etkinlikler yaptırmak gerekmektedir. Tabi ki bunlar hazırlamak zor olsa gerek. Bu materyalleri hazırlama aşamasında benim fikrimce öğretmenlerin de yer alması gerekmektedir. Bu materyalleri hazırlamak için bilgisayar programları kullanılıyor. Bunları ülke geneli için merkezi bir yerde 5-10 kişinin hazırlamasıyla bu dümen dönmez. Bu hazırlama aşamasına öğretmenleri de dahil etmemiz gerekir. Bunu ise öğretmenlere verilecek olan hizmet içi eğitimle tamamlamamız gerekmektedir. Bu hazırlanan materyaller EBA(Eğitim Bilişim Ağı)’ya yüklenmeli ve materyaller zenginliğini o zaman görmüş oluruz. Başka bir şekilde bunun hazırlanması çok güç olacaktır. Artık günümüz teknoloji çağıdır. Bilgisayardan, akıllı tahtadan anlamayan kişi sayısı çok az. Bilmeyenleri için ise internet var. Her şeyi internet aracılığı ile doğru kaynaklardan edinmek artık zor değil. Gerçekten bu işe öğretmenlerin de dahil edilmesiyle daha anlaşılır, daha öğrenciye seviyesine uygun, daha yeterli bir akıllı tahta kullanımı ortaya çıkacaktır.” demiştir.

3. Tema “Akıllı tahtanın yardımcı kaynaklarla uyumu”

Bu tema katılımcılara “Akıllı tahtaların yardımcı kaynaklarla uyumu hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 4. Yardımcı Kaynaklarla Uyumuna Dair Bulgular

Üst tema	Alt tema	Kodlar	F	%
Yardımcı kaynaklar	Etkinlikler	Uyumlu olma	8	80
		Aynı sonuca varma	6	60
		Kolaylık sağlama	9	90
		Basitleştirilmiş olma	4	40
		Somutlaştırılmış olma	8	80
		Kolay erişilebiliyor olma	9	90
		Çok kez tekrar edilebiliyor olma	4	40

Akıllı tahtanın yardımcı kaynaklarla uyumu; yardımcı kaynaklar üst teması ve etkinlikler alt teması adı altında incelenmiştir. Bazı katılımcılar bu konuyla ilgili şunları söylemiştir.

OY4; “Ülkemizde yardımcı kaynaklar dersler açısından çok önem arz etmektedir. Bununla birlikte akıllı tahtalar yardımcı kaynakların en büyük yardımcıları diyebiliriz. Öğretmen arkadaşlardan aldığımız dönütler sonucunda gerçekten uyumu mükemmel. Öğretmenlerimize çok fazla kolaylık sağladığını düşünmekteyim. Akıllı tahtaların internet ile destekleniyor olması sebebiyle yardımcı kaynaklarla uyumu çok kolay. En güzel yanlarından birisi aynı konuyu öğrenci anlamadığı zaman tekrar ettirmek daha kolay oluyor.” demiştir.

OY1; “Yardımcı kaynaklarla gayet uyumlu. Akıllı tahta bildiğimiz bir bilgisayar aslında. Akıllı tahtalarda internetin var olması öğretmenin de öğrencinin de işini çok kolaylaştırıyor. Öğretmen öğretme işini yardımcı kaynağı ile uyumlu olan akıllı tahta uygulamalarını kullanıyor. Öğrenci de akıllı tahta aracılığı ile dersi görsel bir zenginlik olarak görüyor ve böylelikle öğrenmesi hem kolay oluyor hem de daha kalıcı öğrenmeler elde etmiş oluyor.” demiştir.

Yardımcı kaynaklarla uyumu konusunda okul yöneticilerinin 9/10’u (%90) kolay erişim sağlandığı, kolaylık sağladığı görüşünde olduğunu ve 8/10’u (%80) yardımcı kaynaklar ile uyumlu olduğu görüşündedir.

4. Tema “Akıllı tahtaların sınıf yönetimine etkisi”

Bu tema katılımcılara “Akıllı tahtaların sınıf yönetimi etkisine ilişkin neler söyleyebilirsiniz?” sorusuna ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 5. Sınıf Yönetimine Etkisine Dair Bulgular

Üst tema	Alt tema	Kodlar	F	%
Sınıf Yönetimi	Etkili Yönetim	Sınıfın dikkatini daha kolay çekebilme	9	90
		Eğlenceli bir ortam oluşturma	7	70
		Kolay kontrol edebilme	5	50
		Etkileşimin artması	7	70
		Etkili ve verimli konu işleme	8	80

Akıllı tahtanın sınıf yönetimine etkisi; sınıf yönetimi üst teması ve etkili yönetim alt teması adı altında incelenmiştir. Bazı katılımcılar bu konuyla ilgili şunları söylemiştir.

OY3; “Sınıf yönetimi bilindiği üzere üniversite sıralarında başlı başına bir ders olarak gösterilmektedir. Akıllı tahtaların sınıf yönetimine etkisinin çok fazla olduğunu söyleyebiliriz. Akıllı tahta tek başına bile dikkat çekici olabilirken öğretmenin de büyük etkisi ile ders ortamı çok güzel bir hal alabilmektedir. Akıllı tahtayı kullanırken bu etkileşime öğrenci de dahil edildiği zaman hem sınıf kontrolü daha kolay olmuş olur hem de öğrencinin öğrenmesine, özgüvenin artmasına sebebiyet verir. Bu sebepler güzel sebeplerdir. Asıl amacımız da budur. Öğrencilere eğlenceli bir ortam oluşturmak ve bu eğlenceli ortamda öğrenmelerini sağlamaktır. Bu tip öğrenmelerde öğretmen çok önemlidir. Öğretmen tahtayı ne kadar verimli kullanırsa öğrencinin zaten ilgisi o yönde olacaktır. Buna öğrenciler meyillidir. Bunlar bir bütün halinde olursa öğrenci o öğretmenin dersine girerken bile canla başla girecektir. Sınıfı susturmaya gerek kalmayacaktır. Öğrenci zaten derse odaklanmış olacaktır. Böylelikle öğretmen etkili ve verimli bir ders ortamı oluşturmuş olacaktır.” demiştir.

OY7; “Sınıf yönetimi zor zanaat. Ama artık günümüzde çocuğun ilgisini çeken o kadar ders materyali var ki. Eskiden bu materyalleri öğretmen evde hazırlar gelirdi. Belki günler sürerdi.

Şimdi akıllı tahta var ve öğretmen bilgisayarda hazırlıyor ya da hazırlanmış olanlar akıllı tahtalarda mevcut. Bunları derste anlatmak daha kolay oluyor. Hem görsel olarak sunuluyor hem de öğrencinin dikkatini daha kolay çekmiş oluyor. Akıllı tahtanın diğer adı da etkileşimli tahta; bu tahtalarda yok yok ama öğretmenin bunu kullanmayı sınıfta yapmaması lazım. Hizmet içi eğitim alırsa öğretmen daha verimli olacaktır. Akıllı tahtadan gideremediği bir sorunu gidermekle uğraşırken sınıf hakimiyetini kaybedebilir ve dersin akışı bu sebeple bölünürse tekrar öğrencinin dikkatini toplamak kolay olmaz. Bunun için öğretmenin bu konuda donanımının tam olması lazım. Donanımı varsa öğrencinin dikkatini de çeker, ilgisini de çeker. Öğrencilere akıllı tahta ile eğitici oyunlar sayesinde öğretmek de artık çok kolaylaştı. Demem o ki akıllı tahtaların sınıf yönetimine katkısı bir öğretmen kadar fazladır.” demiştir.

OY8; *“Akıllı tahtalar öğretmenlerin iş yükünü bayağı bir aldı. Sınıf yönetimi akıllı tahtalar sayesinde çok daha kolay oldu. Sınıf hakimiyeti öğretmenin can damarı. Buna en büyük kolaylığı sağlayan, sınıf kontrolünü elinde tutmasını sağlayan akıllı tahtalardır. Ülke genelinde bütün öğretim kademelerinde olması gerektiğini düşünüyorum.” dedi.*

Akıllı tahtaların sınıf yönetimine etkisi konusunda okul yöneticilerinin 9/10'u (%90) akıllı tahtalar sayesinde sınıfın dikkatinin daha kolay çekebildiği görüşündedirler.

5. Tema “Akıllı tahtaların öğrencilerin derse katılımına etkisi”

Bu tema katılımcılara “Akıllı tahtaların öğrencilerin eğitim etkinliklerine katılımlarına etkisi nelerdir?” sorusuna ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin Derse Katılımına Ait Bulgular

Üst tema	Alt tema	Kodlar	F	%
Eğitim Etkinlikleri	Sınıf Etkinlikleri	Seviyeye uygun olması	8	80
		İlgi çekici olması	6	60
		Oyun içerikli eğitimlerin olması	9	90
		Etkileşimin fazla olması	7	70
		Dikkat çekici olması	8	80

Akıllı tahtanın öğrencilerin derse katılımına etkisi; Eğitim etkinlikleri üst teması ve sınıf etkinlikleri alt teması adı altında incelenmiştir. Bazı katılımcılar bu konuyla ilgili şunları söylemiştir.

OY5; *“Bizim en büyük amacımız eğitimin, öğretimin en iyi şekilde gerçekleştirilmesidir. Okul aslında hayatın bir küçük halidir. Sınıfta yapılan etkinlikler öğrencinin hayatta başarılı olması demektir. Bakanlığımız desteği ile okullarımızda akıllı tahtalar geldi ve eğitim öğretime dahil edildi. İnternet erişimimiz sağlandı. Her an akıllı tahtalarımızdan istediğimiz bilgiye ulaşır olduk. Demem o ki; akıllı tahtalarımız sınıfta her eğitim öğretim konusuna dahil oldu artık. Sınıf etkinliklerinde öğretmenlerin olmazsa olmazı durumundadır. Sorduğunuz soruya cevaben sınıf etkinliklerinde öğrenci seviyesine uygunluğu içerisindeki materyallerle, uygulamalarla alakalı bir durum. Genel manada öğrenci seviyesine uygun fakat yeteri derece çeşitlilik yok. Çeşitliliğin artırılması lazım ama içerisinde yer alan eğitsel oyunlar çok dikkat çekici olduğundan hem öğrenci tahtaya kalktığı zaman hem de öğretmen ders anlatırken akıllı tahtayı kullanıyor.” demiştir.*

OY9; “Akıllı tahta içerisinde yer alan uygulamalar; öğrencinin derse katılımını olumlu yönde çok fazla etkilemektedir. Akıllı tahta sayesinde bir dersi öğretmen dolu dolu geçirebiliyor. Sebebi ise hem oynuyor hem öğreniyor tarzında eğitimsel oyunlar yer aldığı için. Öğrencinin dikkatini hemen çekiveriyor.” demiştir.

OY1; “Akıllı tahta FATİH Projesi adı altında okulumuz bünyesine dahil edilmiştir. Akıllı tahtalar eğitimde çığır açan teknolojik araçlardır. Öğrencilerin derse katılımını tabi ki etkilemektedir. Öğrenciler günümüzde teknolojik aletlere de çok kolay uyum sağlıyorlar. Sınıfta hem öğretmen ile öğrencinin etkileşim halinde olmasını sağlayan yegane teknolojik araç akıllı tahtalardır.” dedi.

Akıllı tahtanın öğrencilerin derse katılımına etkisi konusunda okul yöneticilerinin 9/10'u (% 90) oyun içerikli eğitimlerin olmasına, 8/10'u (%80) seviyeye uygun olması ve dikkat çekici olması sebebiyle derse katılımı olumlu yönde etkilediği görüşünde olduklarını söylemişlerdir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmada okul yöneticileri akıllı tahtaların akıllı tahtaların eğitim öğretim etkinliklerinde çok sayıda yararı olduğu yönünde görüş belirttikleri söylenebilir. Akıllı tahtaların öğrenci öğretmen etkileşimini sağladığı, öğrencilerin derse katılımını arttırdığı, öğrencilerin sınıf içi etkinliklere daha fazla dikkatlerini çektiği, öğrenciyi sınıfta aktif tuttuğu sonucuna varılabilir. Bununla birlikte akıllı tahtaların kullanım sorunları, internet vb. alt yapı eksikliği, yazılımsal sorunlar vb. eksikliklerinin olduğu söylenebilir. Tercan (2012) ve Öztan (2012) yaptığı araştırmada akıllı tahta kullanımının öğrencilerin fen ve teknoloji dersi başarı, tutum ve motivasyonuna olumlu etki yaptığı sonucuna ulaşmıştır. Olgun (2012), yapmış olduğu çalışmada ise akıllı tahtanın ders anlatım aracı olarak kullanımının öğrencilerin dersi çekici bulmasına faydalı etkide bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Sünkür, Arabacı ve Şanlı (2012) tarafından yapılan çalışmada da akıllı tahta uygulamaları konusunda ilköğretim II. kademe öğrencilerinin görüşleri; akıllı tahtaların öğrencilerin ilgisini çekmekte ve öğrenmeyi kolaylaştırdığı yönünde olduğunu ortaya çıkarmıştır. Akçayır (2011) akıllı tahta kullanılarak işlenen matematik dersinin sınıf öğretmenliği birinci sınıf öğrencilerinin başarı, tutum ve motivasyonlarına olumlu etki yaptığını tespit etmiştir.

Ancak; sıra akıllı tahtaları en etkin şekilde kullanılamadığı, kullanılan materyal çeşitliliğini az olduğu, eğitsel oyunlarla her an öğrenciyi aktif tutmasına rağmen eğitsel oyun, görsel-işitsel tasarımların yetersiz olduğu, donanımsal ya da yazılımsal sorunların giderilmesinde güçlük çekildiği sonucuna varılabilir. Bulut ve Koçoğlu (2012), çalışmalarında sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin büyük kısmının akıllı tahta ile ilgili eğitim almadıkları ve öğretmenlerin akıllı tahta kullanımı ile ilgili bilgi ve beceri sahibi olmadıkları sonucuna varmışlardır. Bakadam ve Asiri (2012), Suudi Arabistan ortaokulundaki etkileşimli tahta kullanma haklarına ilişkin öğretmenlerin görüşleri toplamış ve çoğu öğretmen akıllı tahta kullanmak için isteksiz olduğu bunun nedenin da bilgi eksikliğinden olduğu ve eğitime ihtiyaç duydukları ortaya çıkmışlardır.

Eğitimin, öğretimin asıl amacının hedeflenen müfredat doğrultusunda öğrenmelerin gerçekleşmesi fakat bunun yanında toplumsal sorunlar, değerler eğitimi gibi sorunların giderilmesi de gerektiği, bu sebeple akıllı tahta uygulamaları içerisinde bu tarz uygulamaların da geliştirilmesi gerektiği düşünülebilir. Akıllı tahtalardan istenilen verimin alınabilmesi için, akıllı tahtaları kullanacak öğretim elemanlarının hizmet içi eğitimden geçmesi, sınıfta etkileşimin artması için programların, uygulamaların, materyallerin artırılması gerektiği söylenebilir. Akıllı tahtaların yazılımsal ve donanımsal sorunlarının giderilebilmesi için akıllı tahta bulunan bütün okullarda bilişim öğretmenlerinin sorumlu olması yararlı olabilir.

KAYNAKLAR

- Akçayır, M.** (2011). Akıllı tahta kullanılarak işlenen matematik dersinin sınıf öğretmenliği birinci sınıf öğrencilerinin başarı, tutum ve motivasyonlarına etkisi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar Ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Armstrong, V., Barnes, S., Sutherland, R., Curran, S., Mills, S. and Thompson, I.** (2005). Collaborative research methodology for investigating teaching and learning: the use of interactive white board technology. *Educational Review*, 57(4), 457-469.
- Bakadam, E. & Asiri M. J. S.,** (2012). Etkileşimli tahta kullanma haklarına ilişkin öğretmenlerin görüşleri: Suudi Arabistan ortaokul örneği. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 64 (2012) 179 – 185 International Educational Technology Conference IETC 2012.
- Bulut, İ. ve Koçoğlu, E.** (2012). Çalışmalarında Sosyal Bilgiler dersi öğretmenlerinin akıllı tahtaya yönelik öğretmen görüşleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 2012, 242-258.
- Can, T.** (2003). Bolu Orta Öğretim Okulları Yöneticilerinin Teknolojik Liderlik Yeterlilikleri. *The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET*, 3(2):94-107.
- Ermiş, U., F.** (2012). Fen ve teknoloji dersinde etkileşimli tahta kullanımının akademik başarı ve öğrenci motivasyonuna etkisi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Güzeller, C. & Korkmaz, Ö.** (2007). Bilgisayar destekli öğretimde bir ders yazılımı değerlendirmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15, 1155- 168.
- Olgun, H.** (2012). Fizik dersinde ortaöğretim öğrencilerinin akıllı tahta kullanımını ile ilgili algılarının araştırması. *Marmara Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü/ Ortaöğretim Fen Ve Matematik Anabilim Dalı/ Fizik Öğretmenliği Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.*
- Öztaş, A. C.** (2012). Fen ve teknoloji öğretiminde akıllı tahta kullanımının ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin akademik başarılarına etkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / İlköğretim Anabilim Dalı/ Fen Bilgisi Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.*
- Saygın, O.** (2012). 7 Düşünme Becerisi. Karma Kitaplar Gelişim, İstanbul.
- Öztaş, A. C.** (2012). Fen ve teknoloji öğretiminde akıllı tahta kullanımının ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin akademik başarılarına etkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / İlköğretim Anabilim Dalı/ Fen Bilgisi Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.*
- Sad, S. N.** (2011). Eğitimde akıllı tahta kullanımı için bir tutum ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Computers & Education* 58 (2012) 900–907.
- Somyürek, S., Atasoy, B. ve Özdemir, S.** (2009). Examining students attitudes and views towards usage an interactive white board in mathematics lessons. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 2533 - 2538.
- Sünkür, M., Arabacı, İ. B., Şanlı, Ö.** (2012). Akıllı tahta uygulamaları konusunda ilköğretim II. Kademe öğrencilerinin görüşleri. *e-Journal of New World Sciences Academy* 2012, Volume: 7, Number: 1, Article Number: 1C0496.
- Tercan, İ.** (2012). Akıllı tahta kullanımının öğrencilerin fen ve teknoloji dersi başarı, tutum ve motivasyonuna etkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü /Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.*
- Zengin, F.K., Kırılmazkaya, G. & Keçeci, G.** (2011). Akıllı tahta kullanımının ilköğretim öğrencilerinin fen ve teknoloji dersindeki başarı ve tutuma etkisi. *5th International Computer & Instructional Technologies Symposium*, s. 27702-27707.

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE EĞİTİM ALANINDA YAPILAN SOSYAL YARDIMLAR

SOCIAL AIDS AT EDUCATION FIELD FROM REPUBLICAN TO PRESENT

Mahmut SAĞIR
Mehmet YILMAZ

GİRİŞ

Sosyal Yardım Kavramının Tarihsel Gelişimi

Muhtaçlık ve yoksulluk insanlık tarihi kadar eski olup, bu bağlamda sosyal yardım kavramının geçmişini ilk çağlara kadar götürmek mümkündür. İlk çağlarda yardımlaşma genelde aile, akrabalık sistemi ya da klan vb. sosyal çevreler bünyesinde yürütülmekteydi. Dini güdülerin baskın olduğu bu türlü yardımlaşma davranışının bir sosyal kurum çerçevesinde ilk örnekleri, eski Yunanda esnaf teşkilatı vasıtasıyla gerçekleştirilen yardım faaliyetleridir. Bu yardımlar bir kurumsal zorunluluktan ziyade bireysel inisiyatiflerle yürütülmekte ve devamlılığı da bulunmamaktaydı (Türkcan, 2003:29). Türklerde ve Müslümanlarda bu faaliyetler çeşitli amaçlarla kurulan vakıflar vasıtasıyla yürütülmekteydi. Selçuklularda ve Osmanlılarda Ahilik ve Lonca sistemleri sosyal yardım anlayışının kurumsallaşmış örnekleriydi (Kılınç ve Çetinkaya, 2012:94).

Rönesans'la birlikte insanı merkeze alan akımların gelişmesi, Sanayi inkılabıyla sosyal ve ekonomik hayatta yaşanan değişimler ve Fransız ihtilaliyle insan hakları konusunda kat edilen mesafe, Anayasal düzenlerin kurulmasıyla bireysel hakların somutlaşması, Avrupa'da sosyal yardım anlayışın da yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu bağlamda 1601'de İngiltere'de yayınlanan yoksulluk kanunuyla, sosyal yardım devletin sorumluluğu altına alındı. Muhtaçlığın kategorize edildiği ve sosyal yardımlarda kullanılacak kaynakların tespit edildiği kanunla, çalışma durumuna göre yoksullar üç sınıfa ayrıldı. Modern dönemlerde ise, sanayinin gelişmesi, köyden kente göçün hızlanması ile sosyal yardım konusuna yönetim erklerinin bakışı, zorunluluk prensibi çerçevesinde şekillenir. Artık sosyal yardım bir kamu görevi olarak görülmeye başlanır. (Özdemir, 1989:44).

Sosyal Yardım Çeşitleri

Sosyal yardımlar, ayni ve nakdi yardımlar olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilir. Ayni yardımlar; yiyecek, giyecek, yakacak, kırtasiye, tıbbi malzeme ile rehabilitasyon amaçlı protez araçları benzeri sosyal inceleme raporuyla ihtiyaç durumuna göre tedarik edilen eşya ve malzeme yardımlarını ihtiva eder. Nakdi yardımlar ise, yapılan araştırmalardan sonra ihtiyaç sahiplerine verilen parasal yardımlardır. İhtiyaçlara göre tasnif edilen Sosyal yardımın uygulama şekline göre uygulamaları şu şekildedir; Gıda yardımları, barınma yardımları, eğitim yardımları, sağlık yardımları, yakacak yardımları, özürlülere yapılan yardımlar, yaşlılara yapılan yardımlar, , giyim ve ev eşyası yardımları, işsizlere yapılan yardımlar ve şeklinde kategorize edilebilir(www.shcek.gov.tr).

Sosyal Yardımın Olumlu Yönleri

Günümüzde sosyal yardımların amaçları, elde edilen sonuçları ve birey davranışları üzerinde bıraktığı tesirler açısından hayli tartışmalı bir alandır. Sosyal yardımlara olumlu yaklaşımların altında sosyo-ekonomik nedenler yatmaktadır. Çünkü sosyal güvenlik sisteminin kapsamadığı ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarının karşılanması bağlamında gerekli görülmektedir. Aynı zamanda yapılan yardımlarla bireylerin yoksulluk psikolojisinden uzaklaşmaları, sosyal yardımların psikolojik rahatlatma yönünü de ortaya çıkarmaktadır. Sosyal yardımların bir diğer olumlu yönü ise, yardımların belli bir merkezden yürütülmesi sonucu ihtiyaca göre belirlenmesi, tasarruf sağlanması imkanını da vermektedir (Taşcı, 2008: 23-26).

Sosyal Yardımların Olumsuz Yönler

Günümüzde sosyal yardımların olumlu taraflarının olduğu kadar bir takım olumsuzluklara da sebep olduğu vurgulanmaktadır. Bu olumsuzlukların başında bireyleri tembelleştirmesi ve bağımlılığa sürüklemesi gelmektedir. Bu konuda yapılan birçok çalışmada bu olumsuzluğu ortaya koyacak istatistiksel veri bulunmaktadır. Bunun yanında yardımları istismara açık bir konu olmasıdır. Ayrıca, bireyin psikolojisi üzerinde bıraktığı olumsuz etkiler de bulunmaktadır. Çünkü yardım alan kişilerin, bu yardımı alabilmek için başvuru sürecinde resmi mercilerde yapmış oldukları girişimler, insan onurunu zedeleyici bir sürece dönüşebilmektedir. Bununla birlikte bireylerin toplum tarafından damgalanmasına da sebep olmaktadır (Taşcı, 2008: 23-26).

Sosyal Politika Kavramı

Sosyal politika kavramı dar ve geniş olarak iki şekilde tanımlanabilir. Dar anlamda sosyal politika, ekonomik bakımdan bağımlı ve yetersiz insanları sermayeye karşı muhafaza etmek için, sömürülmelerini engellemek için devletin müdahalesi ile sınıflar arasında uyum ve denge sağlayıcı tedbirler alınması olarak tanımlanmaktadır. Geniş anlamda sosyal politika, toplumda çıkarları çatışan işçi ve işverenler arasında uzlaşma oluşturmaktan öte, toplumun düzenini koruyacak tüm faaliyetlerle ilgilenmektedir. Sosyal politika toplumun refahı ve sosyal barışın tesisi için ekonomik gelişmelerin sınıflar arasında oluşturması imkan dahilinde olan orantısızlıkları ve engelleme amacıyla geliştirdiği tedbirleri içermektedir. Sosyal politikalar genel olarak kamuya ait politikalardır ve devletin sosyal devlet olabilme öğelerini içerir. Sosyal politikalar, bir yandan devletin toplumsal sınıflar ve çıkarlar arasında uzlaşma sağlama ihtiyacı ve arayışıyla ilgiliyken öte yandan devletin daha geniş alanda sosyal eşitlik ve adalet sağlama yükümlülüğünden doğmaktadır (Bayraktar ve Karataş, 2016:72).

Sanayi İnkılabından sonra sanayileşmiş devletlerde ortaya çıkan işsizlik ve bu bağlı bir şekilde oluşan yoksulluk gibi sosyal problemlerin çözülmesi için geliştirilen sosyal politika anlayışı zaman içinde Avrupa'da insan hakları kavramında yaşanan gelişmelere paralel bir şekilde kavramsallaşmıştır (Koray, 2007:27). II. Dünya savaşından sonra savaşın insanlar üzerinde bıraktığı olumsuzlukların giderilebilmesi ve savaş sonunda yükselişe geçen komünist akımların sosyal bir taban bulamaması için Avrupa ve Amerika'da sosyal dengeyi kuracak bir takım ekonomik önlemler arayışına girilmiştir. Kapitalizmin getirdiği olumsuzlukları azaltabilmek için

girilen bu arayışlar sosyal politika, sosyal devlet, refah devleti gibi kavramları ön plana çıkarmıştır (Şenkal, 2005: 27).

Sosyal Güvenlik Kavramı

İnsanlar hayatları süresince iradi olarak veya iradeleri harici beklenmedik bir şekilde orta çıkan fizyolojik ya da sosyo-ekonomik bir takım olumsuzluklarla karşılaşabilirler. Bu olumsuzlukların giderilmesi kişiler üzerindeki olumsuz etkilerinin hafifletilmesi ve sonuçlarının minimize edilmesi gereklidir. Bunun yanında bireylerin artan güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması ve huzur içinde bir hayat sürdürebilmesi için cebir olguya ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaçların giderilmesi için ortaya çıkan sosyal güvenlik, bireyleri sosyo- ekonomik yönlerden geleceğinin güvence altına alınmasını sağlamayı amaçlayan sistem olarak tanımlanmaktadır (www.sgk.gov.tr).

Sosyal Hizmet Kavramı

Bireylerin sağlık durumlarının ve sosyo-ekonomik yapılarının iyileştirilmesi ve kendi kendilerine yeterli duruma gelebilmelerini, sağlık ve sosyal bakımdan başkalarına muhtaçlık durumlarının giderilmesi, sosyal fonksiyonlarını yerine getirebilen bireylerden oluşan bir toplum inşası için yapılan etkinliklerin bütünüdür (Can,1986:118).

Sosyal Devlet Kavramı

Temelde toplumun sosyal refah düzeyini yükseltmek için gerekli müdahalelerin yapılmasını gerekli gören bir yaklaşım olan sosyal devlet anlayışı, bireylerin ve toplumların refah seviyelerini artırmak gayesiyle sosyal ve ekonomik hayata dair bir takım programlar geliştirmeyi esas alır. Bu bağlamda ekonomik krizler, savaşlar doğal felaketler gibi olumsuz gelişmelerin doğuracağı sonuçları minimize etmek, gelir dağılımında adaleti sağlamak, gibi misyonları üstlenilir. Sosyal devlet anlayışının hedefleri şu başlıklar altında sıralanabilir. Bireylerin asgari gelir seviyesine getirilmesi, Bütün yurttaşların hayat standartlarının yükseltilmesi, fakirliğin önüne geçecek önlemler alınması, gelir dağılımında adaletin tesisi ve kişisel hak ve özgürlüklerin yaşanacağı gerekli ortamın hazırlanması (Yay, 2014:148).

Sosyal Refah Devleti Kavramı

Devletin, bireylerin sahip oldukları gelir ve gayrimenkullerin değerine bakmaksızın onlara ve ailelerine belli bir geliri taahhüt ederek; bireysel ve toplumsal olumsuzluklara yol açabilecek durumlarda ayırım yapmaksızın bütün yurttaşlara en üst standartlarda hizmet vermek amacıyla ülke kaynakları e yönetim erkini şuurlu bir biçimde kullanma eğilimidir. Piyasa unsurları ve özel mülkiyet anlayışını benimseyen refah devletinde sosyal ihtiyaçların karşılanması için ülke kaynaklarının doğru bir şekilde kullanılır. İşlevsel bir sağlık sistemi, herkes için ulaşılabilir ve kaliteli eğitim standartları, güvenli ve konforlu barınma ihtiyaçlarının karşılanması refah devletinin amaçlarındandır (Yay, 2014: 44).

Sosyal Risk Kavramı

Ne zaman meydana geleceği bilinmeyen, ancak ileriki bir zamanlarda olma ihtimali bulunan ve buna maruz kalan bireyin gelir seviyesinde azalmalara sebebiyet verebilecek olaylara sosyal risk denir. Sosyal risklerin ortak özelliği, bireylerin ekonomik gücünü sarsmalarıdır. Genel olarak sosyal riskler, hastalık, yaşlılık, sakatlık, işsizlik ve ölüm gibi istenilmeyen durumlardır. Meydana geliş sebeplerine göre sosyal riskler, trafik kazaları, işsizlik gibi sosyal hayatla ilgilidir. Kişilerin bu türlü sıkıntılara karşı korunması sosyal güvenlik kurumlarının görevidir. Sonuçlarına göre sosyal riskler ise, kişiler üzerinde ortaya çıkardığı sonuçlarla değerlendirilir (Özer, 2010: 18).

Sosyal Koruma Kavramı

Sosyal yardımlaşmayı ilgilendiren diğer bir kavram ise, sosyal korumadır. Sosyal koruma, risk faktörlerinden ya da bireylerin zorunlu ihtiyaçlarından kaynaklanan yaşam seviyesindeki geriye gidişleri önlemek amacıyla geliştirdiği sosyal önlemlerdir. Bireylere sağlanan yardımlar bu kapsamdadır. Sosyal korumanın kapsamı veya niteliği, toplumların sahip oldukları kültürel değerler veya hayat anlayışlarına göre şekillenir (Kılınç ve Çetinkaya, 1995).

YÖNTEM

Bu araştırmada cumhuriyetin ilanından günümüze kadar eğitim alanında yapılan sosyal yardımları incelemek amaçlanmıştır. Araştırmanın modeli nitel bir araştırmadır. Bu çalışmada, nitel araştırma desenlerinden “Durum Çalışması (örnek Olay)” kullanılmıştır. Araştırmada veriler doküman analizi yoluyla toplanmış ve betimsel analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. Örnek olay, bir sosyal olgunun kendi bağlamı içinde, çeşitli veri toplama teknikleriyle bilgi toplanarak deneye dayalı olarak incelenmesidir (Robson, 2000, 51-52).

Araştırmada verileri toplamak için Cumhuriyetin ilanından 2017 yılına kadar olan ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile dernek ve vakıfların eğitimde sosyal yardımlara ilişkin yaptıkları çalışmalar incelenmiştir. Araştırmada incelenen yasal kaynaklara ilişkin yapılan içerik analizi gereği temalar oluşturulmuş ve bulgular temalar altında verilmiştir. Araştırmanın güvenilirliği (tutarlılık ve teyit edilebilirliği) için araştırma süreci başka araştırmacıların görüş ve önerileri alınmıştır. Ayrıca raporlamada araştırmanın tüm aşamaları detaylı olarak sunulmuştur. Araştırmanın geçerliği için derinlemesine bilgi toplanmış, veriler yer yer doğrudan alıntılarla sunulmuştur.

BULGULAR

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Eğitim Alanında Sosyal Yardımlar

Osmanlı Devletinde eğitim alanında sosyal yardım anlayışının en önemli tezahürü bugünkü sivil toplum kuruluşları olarak görebileceğimiz vakıflardır. Kelime anlamı “bir şeyi daimi olarak durdurmak” olan vakıf kelimesi işlevine bir malı mülkiyetten çıkararak hayır işlerinde kullanmak üzere saklamak şeklinde anlam kazanmıştır. Genel anlamda vakıflar Osmanlı Devletinin sosyal hizmet anlayışının tezahüründe çok önemli bir fonksiyona sahiptirler. Sivil toplum hüviyetine sahip olan vakıflar sayesinde Osmanlı çoğu zaman merkezi bütçeden harcama yapmadan birçok sosyal faaliyeti gerçekleştirmişlerdir. Çok geniş bir uygulama alanına sahip olana vakıflar devletin ulaşamadığı alanlarda kamu hizmetlerinin çoğunu üstlenmişlerdir. Canlı yada cansız bütün varlıklara hizmet düşüncesinde olana vakıflar, dil-din ırk farkı gözetmeksizin işlevlerini yerine

getirmişlerdir. Vakıflar vasıtasıyla gerçekleştirilen imaret, misafirhane ve hastaneler doğrudan yoksullara hizmet vermektedir. Sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinde de vakıfların önemli bir yeri bulunmaktaydı. Bu hizmetlerin yanında Eğitim ve öğretim alanında da son derece önemli bir misyon yüklenmişti (Aydın, 2003:316).

Örnek olarak medreseler, Tanzimat dönemine kadar, tamamen vakıf yoluyla kurulmuş ve hizmet vermiştir. Bu eğitim kurumlarında (özellikle sıbyan mekteplerinde), fakirler öncelik hakkına sahiptiler. Osmanlı eğitim sisteminde talebeye verilen bütün hizmetlerin vakıf sistemi sayesinde ücret alınmadan gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Eğitim ve öğretim faaliyetleri yanında talebenin barınma, yeme içme giderleri de ücretsiz olarak karşılanmaktaydı. Aynı zamanda yatakhane bölümlerinin de bulunduğu medreselerde talebe hem eğitim faaliyetlerini sürdürür hem de kendisine ayrılan bölümde barınma ihtiyacını giderebilirdi. Vakıf gelirleri sayesinde imaretlerde öğrenciler yanında medresenin diğer personeli de kalabilir ücretleri vakıf sisteminden karşılanırdı. Bütün bu hizmetlerin para alınmada yapılması yanında, yüksek dereceli medreselerde başarılı talebelere belli bir miktar burs verildiği de olurdu. Özellikle darül kurra veya darül hadis gibi üst seviyedeki medreselerde bu tür uygulamalar yaygındı. Bu tür müesseselerde vakıf kayıtlarında öğrenciye tahsis edilecek burs miktarları da kayıt altındadır (Kürkçüoğlu,1962: 8-11).

Medrese ve mekteplerin bina tamirâtı ve her türlü vakıfları da yine vakıf gelirlerinden karşılanırdı. Büyük vakıflarda özellikle temizlik, bakım onarım için özel vazifelendirilmiş görevliler bulunur bunlara tahsis edilen aylıklar vakıf gelirleri vasıtasıyla ödenirdi. Daha vakfın kuruluş aşamasında bu tür masraflar için tahsisat ayrılırdı. Değişik nedenlerle vakıf eserlerinde bir hasar veya yıkıntı gibi durumlar hasıl olursa vakfın gelirleri öncelikle bu tür olumsuzlukların giderilmesine harcanırdı.

Klasik dönemde medreseler yanında bugünkü ilköğretim seviyesinde sıbyan mektepleri de bulunmaktaydı. Sıbyan mektepleri genelde padişah, valide sultan veya diğer hayırseverler tarafından yaptırılırdı. Bu kurumların masrafları da genelde vakıf gelirlerinden karşılanırdı. Ayrıca buralarda eğitim gören yetim ve fakir çocuklar için vakıflar, harçlık yada giyim şeklinde yardımlar gerçekleştirirlerdi. Mesela Mustafa Kemal Bey vakfiyesinde öğrencilere aylık 10 akçe harçlık 60 akçe giyim yardım verilmekteydi. Fatih Sultan Mehmet İstanbul’da açtığı sıbyan mektebine ancak yetim çocukların onlar bulunamazsa fakir çocukların alınmasını şart koşmuştu (Taşkın, 2008: 346).

Atatürk Dönemi Eğitim Alanında Yapılan Sosyal Yardımlar

Atatürk dönemi sosyal yardım yaklaşımının çerçevesinin oluşumunda Türk-İslam kültürünün içinde var olan yardımlaşma ve dayanışma gibi değerlerin yanında Avrupa’daki insan hakları kavramında yaşana gelişmeler sonucu yaşana sosyal ve ekonomik dönüşümlerin toplumsal algılardaki farklılaşmanın etkisi de bulunmaktadır. Avrupa’da sosyal yardım yaklaşımında yaşanan anlayış farklılıkları, bu konuda devletin sorumlulukları artması, bir takım sosyal güvencelerle bireyin yaşamsal unsurlarının garanti altına alınması, sosyal yardım anlayışının kurumsallaşması doğal olarak yeni kurulan Türkiye’de de etkilerini gösterecektir. Genel olarak Sosyal yardım anlayışının dönüşümünde Batıdaki örnekleri model alındı gibi, Osmanlı’dan tevarüs eden bir kısım kurumlar ve anlayışta etkisini bir süre daha devam ettirmiştir. Şer’iye ve evkaf Vekaletinin ilgasından sonra, sosyal yardım alanında da laiklik prensibinin ön plana çıktığı, bu alanında verilecek olan hizmetlerin dinsel bir takım dürtülerin dışında gerçekleştirilme isteği belirir (Giritli, 1988: 17).

Atatürk’ün ortaya koyduğu ilkelerden sosyal yardım anlayışını en çok şekillendiren devletçilik ilkesi olmuştur. Atatürk devletçilik ilkesiyle sadece ülkenin kalkınmasını değil aynı zamanda sosyal refahı da ön görmüştü. Devletçilik prensibiyle genç cumhuriyetin sosyal güvenlik, üretici ve tüketici faydasına fiyat tarifeleri, gelir dağılımında adaletin sağlanması gibi temel sorunlar çözülmeye çalışıldı. Cumhuriyetin ilk yıllarında savaşın getirdiği ağır yük ve halledilmesi gereken öncelikli

konular olduğundan sosyal yardım konusunda ciddi adımlar atılamamıştı. Bu döneme sosyal yardımla alakalı zikredilebilecek en önemli adım halk evlerinin açılmasıdır. Halkçılık ideolojisinin bir tezahürü olarak 1932’de açılan halk evleri, halkın eğitim kültür ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesinde de önemli bir rol üstlenmiştir. Halk evlerine bağlı olarak çalışan içtimai yardım şubesi, faaliyet gösterdiği yerlerde sağlık, eğitim gibi alanlarda ihtiyaç sahibi kişileri tespit etme ve bu ihtiyaçları karşılamak üzere çalışmalar yapmıştır (Ahmet,1933:1086).

Cumhuriyet’in ilk yıllarında kurulan Sıhhat ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti’nin yapısal dönüşümü gerçekleştirilmeye çalışılmış, toplumun sağlık alanında ve diğer temel alanlarda ihtiyaçlarını karşılayacak niteliğe kavuşturulmak istenmiştir. Bu bağlamda salgın hastalıkla mücadele, sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması gibi konular ön plana çıkmıştır. Bunun yanında Osmanlı bakiyesi üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı’dan devraldığı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Himaye-i Etfal Cemiyeti ve Darülaceze gibi sosyal yardımlaşma kuruluşlarını yeniden organize edilerek ve kaynak sağlanarak işlevsellikleri artırılmaya çalışıldı.

Merkezi Sosyal Yardım Kuruluşları

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti

23 Nisan 1920’de TBMM’nin açılmasıyla Anadolu’da kurulan meclis hükümeti sisteminde Yürütme işlemi çalışacağı alanlar itibariyle çeşit vekaletlere ayrılmıştı. Milli mücadelenin kaotik atmosferinde Ankara’da sağlık ve sosyal yardımlaşma konularına bakmak üzere Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti kurulmuştu. Milli mücadele dönemi salgın hastalıklardan savaşlardaki yaralıların tedavisine kadar bir çok fonksiyonu başarılı bir şekilde yerine getiren vekalet,savaş bittikten sonra yeniden yapılandırılmıştır. 1922’den itibaren sosyal yardım misyonunu da üstlenmiştir. Bu yardımların başında işgaller yüzünden yerlerini terk eden mülteci ve muhacirlerin sağlık, barınma, iâşe, sorunlarıyla yakından ilgilenmek geliyordu. Darülaceze, Darüleytam gibi sosyal yardımlaşma kurumlarının organizasyonu, ve kaynak tedariki gibi sorumluluklarını üstlenen vekalet, İstanbul’da yada Anadolu’da faaliyet gösteren yardımlaşma cemiyetlerinin faaliyetlerini de yakından takip ediyordu (Özkan,1982:201).

Hilal-i Ahmer Cemiyet

1863’de kurulup 1877’de faaliyetlerine başlayan Osmanlı Hilal-i Ahmer cemiyeti Kuruluşundan itibaren Osmanlı devletinin girmiş olduğu savaşlarda gerek savaş esnasında yaralana asker ve sivillerin bakımında gerekse de savaş şartlarından dolayı evlerini terk etmek zorunda kalan muhacirlerin iâşe, sağlık ve barınma ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli görevler ifa etmişti. Cumhuriyetin ilanından sonra savaşın getirdiği ağır yükün hafifletilmesi, zor şartlar içinde bulunan Anadolu halkına eğitimden sağlığa kadar birçok alanda faaliyet göstererek yaraların sarılmasına destek olmuştur. Organizasyonunu halkevlerine benzer bir şekilde yapılandıran cemiyet açmış olduğu bir çok şube ile, doğal afetler gibi beklenmedik olayların doğurduğu handikapları anında yerinde çözüm üretme imkanı bulmuştur. 27 Şubat 1933’de açılan Hilal-i Ahmer gençlik şubeleri vasıtasıyla faaliyet yelpazesini genişleten cemiyet, bu şubeler vasıtasıyla okullarda okuyan aç öğrencileri doyurmak için bir takım çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar, gençler arasında şefkat duygularını geliştirmek ve birbirleriyle dayanışma hislerini kuvvetlendirmek halkı sağlık konusunda bilinçlendirerek sağlıklı toplumu dış ülkelere Hilâl-i Ahmer’in yardım faaliyetlerini tanıtarak gelirleri arttırmak, gibi işlevlerdir (Akgün ve Uluğtekin, 2002: 249).

Himaye-yi Etfal Cemiyeti

Osmanlı Devletinde korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla ilgili ilk faaliyet, 1846'da sokaklarda ikamet eden çocukların durumunu tespit etmek için hazırlan değerlendirme çalışmasıdır. Bu çalışma ile ilk tespitler yapıldıktan sonra bu çocukların korunması ve bakımlarının yapılabilmesi için 1851'de eytam nizamnamesi yayınlanmıştır. Bu nizamnameden sonra atılan en önemli adım ise sokak çocukları için Mithat paşa döneminde açılan ıslahhanelerdir. 1873'de yetim çocukların eğitim masraflarını karşılamak üzere kurulan Darüşşafaka Cemiyeti bu konuda Osmanlıda hassasiyetin oluşmaya başladığının bir göstergesidir. Osmanlı'nın son döneminde bu tür çalışmalar hızla artmıştır. 1899'da II. Abdülhamid tarafından maddi durumu elverişsiz kadın ve çocuklar için Etfal hastanesi açılmıştır. Yine aynı dönemde açılan Darülhayr-ı Ali cemiyetiyle yetim çocukların sorunları çözümlenmeyi amaçlanmıştır (Ummanel, 2017:247).

Çocuk hakları konusunda farkındalık yaratmak ve çocukların korunması yönünde faaliyet yürütmek amacıyla 1908'de Kırklareli'nde kurulan Himaye-i etfal Cemiyeti Balkan savaşına kadar çalışmalarına devam etmiş 1917'de daha şümüllü faaliyet gösterebilmek için İstanbul'da tekrar kurulmuştur. 1922'de çocuklarla ilgili faaliyetlerine, tıbbi muayene, tedavi ve para yardımı gibi işlevleri de ekleyen cemiyet ilerleyen yıllarda yiyecek dağıtımını, okullarda süt dağıtımını gibi gıda takviyesi yanında çocukların kullanabilecekleri kurum banyoları, ve çocuk bahçeleri gibi bir takım sosyal aktiviteleri de hizmet portföyüne eklemiştir. Kültürel faaliyetlere de önem veren cemiyet Çocuk hakları konusunda farkındalık yaratacak çocuk oyunları, çocuk tiyatroları tertibi çocuk konulu pul basımı gibi aktiviteleri de gerçekleştirmiştir (Ummanel, 2017: 247).

Himaye-i Etfal cemiyetinin sosyal yardım konsepti içinde eğitim alanında yaptığı çalışmalar Cumhuriyetin ilk yıllarındaki imkansızlıklarla boğuşulduğu bir dönem olması itibariyle oldukça değerlidir. Cemiyet, eğitim konusunu aile ve çocuk bağlamında değerlendirmiş, bu bağlamda önceliği genç kızların ve annelerin eğitilmesine vermiştir. Sağlam bir toplumsal yapının annelerin eğitilmesiyle sağlanabileceğini düşünen cemiyet anneleri eğiterek çocuklarla ilgili bir çok sorunun çözülmesini amaçlamıştır. Cemiyet tarafından neşredilen Gülbüz Türk Çocuğu isimli dergi, ailelere çocuk eğitimi konusunda yönlendirmeler pedagojik yaklaşımlar açısından hayli önemlidir. Dergide yayınlanan sağlıklı gülbüz çocuk resimleri ile sağlıklı çocuk yetiştirme hususunda teşvik edilmişlerdir. Cemiyetin şubeleri vasıtasıyla açtığı kurslarda genç cumhuriyetin ihtiyaç duyduğu mesleklere yönelik istidam oluşturma gayretleri de önemlidir. Cemiyetin üzerinde durduğu konuların biride çocuk eğitimi konusunda ahlak prensiplerinin ön plana çıkartılmasıdır. Bu konuda zararlı alışkanlıklardan çocukların muhafazası için gerekli kültürel ve sosyal çalışmaları kendisine vazife edinen cemiyet, amaçlarına ulaşabilmek için neşrettiği süreli yayınlar ve kitaplarla ailelerde hassasiyet oluşturmaya çalışmıştır (Baytal, 2009: 107).

Fukaraperver Cemiyeti

Topkapı Fukara Perver Cemiyeti, Osmanlı Fukara Cemiyet- hayriyesinin bir şubesi olarak Topkapı'da 1908 de kurulmuştur. Doktor Galip Bey cemiyetin me kurucusu hem de faaliyetlerini sürdürmesi için gerekli olan kaynağı sağlayan en önemli isimdir. Dönemin en önemli sorunu olan yoksullukla kıt kaynaklarıyla ama samimi bir şekilde mücadele hedeflenir. Başlangıçta kendilerine hedef kitle olarak Topkapı semtinde yaşayan yardıma muhtaç insanlar seçilir. Ancak sonraki yıllarda İstanbul'un tamamında ve Anadolu'da da faaliyet yürütürler. Üyeleri arasında Ermeni ve Rum memur ve esnaf ta bulunan cemiyet din ve dil ayırt etmeksizin herkese yardım etmeyi amaçlar. Balkan savaşları ve I Dünya savaşının olumsuz şartlarında sınırlı kaynaklarıyla yetim fakir çocukların okul ihtiyaçları ile birlikte yiyecek ve giyecek temin edilir.Cemiyet bahçesinde gönüllü kadınların gözetiminde güneş banyosu için çıkarılan çocukların yükselen neşeli sesleri tüm semte

yayılır. Çeşitli sebeplerden okula gidemeyen ve eğitimleri yaşıtlarına göre geri kalmış çocuklara da öğretmenler eşliğinde dersler verilmiştir (Özbek,1998:324)

Cumhuriyet Döneminde de isim değiştirerek faaliyetlerini sürdüren cemiyet, Topkapı Fukaraperver ismiyle günümüzde de işlevine devam etmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Hilal-ı Ahmer cemiyeti ile koordineli bir şekilde faaliyet gösteren cemiyet, sağlıktan eğitime giyimden iase yardımına pek çok konuda ihtiyaç sahiplerine destek olmuştur (Baytal, 2009:111).

Darüşşafaka

Osmanlı Devletinde Tanzimat ile birlikte yaşana sosyal ve ekonomik değişimin bir sonucu olarak devletin eğitim faaliyetlerinin yanında gelişen sivil toplumunda eğitim faaliyetlerine katılması söz konusudur. Zaten bu süreçte Osmanlı gayri Müslim tebaası bu tür faaliyetleri sürdürmekteydi. Müslümanlar da modern anlamda dernek ve cemiyetler oluşturarak eğitim alanında bir takım girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu bağlamda 1860'larda bu faaliyetlerin belki de ilk örneği "Cemiyet-i Tedrise-i İlmiye"'dir. Üst seviyedeki bürokratlar ve esnaf tarafından kurulan cemiyet İstanbul'un değişik yerlerinde okullar açarak eğitim hayatına katkı sağlar. Cemiyetin açtığı okullar kısa sürede büyük başarı elde edince, gelen talepleri karşılamak üzere büyük bir okul açma projesi hazırlanır. Sakızlı Esat Paşa'nın da teşvikleriyle Darüşşafakül İslamiye ismiyle bir okul açılması kararlaştırılır. Okula yoksul ve başarılı Müslüman öğrenciler alınacaktır. 1868'de başlanan Darüşşafaka binası 1873'de bitirilir. Osmanlı'nın son döneminde modern eğitim veren eğitim kurumu olarak eğitim hayatında önemli bir yer edinir (Soydan, 2003: 250-252). Fakir çocukların imkansızlıklardan dolayı eğitim hizmetlerinden faydalanamaması Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşlarının en büyük sorunlarından biriydi. Bu sorunların üstesinden daha çok Darüleytamlar vasıtasıyla geliniyordu. Darüşşafaka'nın savaş yıllarında adından etkisiz kalmasının nedenlerinin başında içine düştüğü maddi problemler gelmektedir. Bir ara bu süreçte kurumun kapatılması gündeme gelmiş, ancak Evkaf Nezareti'nin desteğinde varlığına devam etmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra, Darüşşafakanın yaşatılması halka maddi ve manevi destek sağlaması bakımından önemliydi. Başta İsmet İnönü olmak üzere CHP yönetimi, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin gelirlerini katkı için Darüşşafaka adına düzenlenen deniz gezilerine bizzat katılmış, Darüşşafaka'nın yaşatılması için çaba harcamıştır. Aslında CHP Nizamnamesinde "kimsesiz çocuklar, yardıma muhtaç ihtiyarlar ve malûller milletin vesayet ve himayesi altındadır" ifadesine yer verilerek kimsesiz çocukların sağlıklarının korunması yanında eğitimlerinin karşılanacağı vurgulanmıştır, bu konuda Darüşşafakaya önemli vazifeler tevdi edilmiştir (Baytal, 2011:118).

Çok Partili Siyasal Süreçte Sosyal Politikalar ve Eğitim

Toplumsal refahın bütün toplumsal kesimlere eşit oranda dağıtılmasını sağlamak amacıyla geliştirilen sosyal politikalar, sağlık barınma, güvenlik, yanın da Anayasal bir hak olan eğitim hakkının bütün yurttaşlar tarafından kullanılabilmesi için devletin atmış olduğu bütün adımları içerir. Sosyal Politikalar, genel olarak devletin inisiyatifindedir. Devlet, bu politikalarla bir taraftan sosyal katmanlar arasındaki uzlaşmayı sağlarken diğer taraftan geniş bir tabanda adalet eşitlik gibi toplumu bütünleştirecek faaliyetlerde bulunur. Sosyal politikalar, bir yandan da temel hakların hayata geçirilmesini sağlar.Hak kavramı toplumsal yaşama geçişle beraber ortaya çıkmıştır. Hak ve özgürlük kavramları çoğu zaman aynı anlamda kullanılmakla beraber, aslında özgürlüğü daha geniş kapsamlı ve soyut, hakkı ise özgürlüğün özelleştirilmiş ve somutlaştırılmışı olarak anlamak gerekir (Bayraktar ve Karataş, 2016: 72).

Genel olarak, hak bir kimsenin isteyebileceği, ileri sürebileceği ve kullanabileceği bir durumu belirtmekte olup; devlet ve toplumun hukuk düzeni ve yasaları aracılığıyla güvence altına alınmış

bir durum olarak tanımlanabilir. Eğitim hakkı kavramı, 1789 Fransız Devrimi sonrası gündeme gelmiştir. Fransız ihtilali sonrası yaygınlaşan özgürlük, eşitlik, kardeşlik düşünceleri, hak eşitliği istemini de kamuoyunda tartışılır hale getirmiştir. Sosyal devlet eğitim ve öğretimi devletin başta gelen ödevi sayar ve tüm vatandaşların eşit imkanlar içinde, bilime dayalı düşündüren, bilinçlendiren, yaratıcı, barışçı, laik ve demokratik eğitim görmesini sağlar. Eğitimin toplumla bütünleşmesini sağlamak, eğitimin yaygınlaştırılması, sosyal devletin görevidir. Bir başka ifadeyle, devletin eğitimi parasız yapması, eğitim faaliyetlerinin planlanması, eğitim kurumlarını yurt çapına yayması, mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmesi, bu doğrultuda önlem alınması sosyal devletin öncelikli görevlerindendir. Eğitim temel bir insan hakkı olarak tüm dünyada kabul görmüştür (Çallı, 2009: 32).

Çocuk Haklarına dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, uluslararası hukukta çocuk haklarının tanınması ve korunmasına ilişkin en kapsamlı düzenlemeyi içeren metindir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun oy birliği ile kabul ettiği sözleşme metnini 26 Ocak 1990'da imzaya açmış ve 2 Eylül 1990'da ise sözleşmeyi onaylayan 21 devlet arasında yürürlüğe girmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. maddesi, çocukların eğitim hakkını tanımakta, taraf devletleri, çocuklara ücretsiz zorunlu temel eğitim sağlamak, ortaöğretimi genel ve mesleki olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlemek ve bunları tüm çocuklara açık bulundurmakla yükümlü tutmuştur. Bunların yanında devletlere uygun bütün araçları kullanarak yükseköğretimin yetenekleri doğrultusunda tüm çocuklara açık duruma getirilmesi, eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliğin bütün çocuklar tarafından elde edilebilmesi, görevlerini de vermektedir. Türkiye'de de Anayasanın 42. maddesindeki "İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır" hüküm ile her çocuk için eşitlik temelinde eğitim hakkının uygulanması hukuki olarak mecburi hale getirilmiştir (Işıkcı ve Karatepe, 2016: 89-90).

Ancak; bir taraftan gelir dağılımındaki eşitsizliğin sonucu olarak, bir yandan da 1995'de uygulamaya konulan ve çokuluslu ticaret sisteminin hizmetleri de kapsayacak biçimde genişlemesini sağlayan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)'nın 1998'de imzalanmasıyla eğitimin piyasalara açılması sürecinin etkisiyle eğitim konusu ciddi sıkıntılarla karşılaşmıştır. 1970'lerden sonra yükselen neoliberal söylemlerin etkisiyle devlet eğitim yatırımlarından gittikçe elini çekmekte ve tarihsel kökeni itibarıyla kamusal bir hizmet olarak üretilen ve sunulan eğitim konusu özel sektörün faaliyet alanına dönüştürülmektedir. Bu süreçte, devlet okulları yatırım yapılmayarak "değersizleştirilmektedir." Böylece nitelikli eğitim beklentisi karşılanmayan vatandaş, devlet eliyle özel okullara ve özel dershanelere yönlendirilmektedir. Özel okullar ve özel dershaneler de alt gelir grubuna sahip ailelerin çocukları için eğitimde zaten var olan eşitsizliği daha da derinleştirmektedir. Diğer yandan sosyo-ekonomik şartlardaki yetersizlik, bir taraftan, öğrencilerin bir kısmını okulu terk etmeye zorunlu kılarken, diğer taraftan eğitime devam eden öğrencilerin okul başarısı açısından geride kalmasına yol açmaktadır (Işıkcı ve Karatepe, 2016: 89-90).

1980 Yılı Sonrası Eğitimde Sosyal Yardımlar

Ülkemizde 2002 yılından itibaren iktidarda olan Ak Parti, sosyal politikalara özel bir önem vermiş ve eğitim alanında fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla birçok politika geliştirmiştir (Altan, 2006; Erdut, 2004). Nitekim 2001 yılında kurulan Parti, programında "bir sosyal sınıfın değil bütün vatandaşların refah ve mutluluğunu sağlayan, yoksullar, bakıma muhtaç yaşlılar, çocuklar ve işsizler için özel programlar oluşturan; işsiz, yoksul, düşkün hasta ve engellileri gözetken, onların insan onuruna yaraşır bir şekilde yaşamalarına olanak sağlayacak bir sosyal devlet anlayışının gerekliliğine" vurgu yapmıştır (Bayraktar ve Karataş, 2016: 72).

Bu bağlamda Parti, merkezi yönetimin yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve özel sektörle işbirliği içinde olmasını sağlayarak sosyal devlet hizmetlerinde verimliliği ve kaynak kapasitesini

arttırmayı hedeflediğini belirtmiştir. Diğer taraftan AK Parti tarafından Türkiye’de eğitimin eksikleri ayrıntılı olarak ele alınıp tespitler yapılırken, özel eğitimin destekleneceğine vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda 2003-2013 yılları arasında uygulanan eğitime ilişkin sosyal politikalar ana hatlarıyla şu başlıklar altında toplanabilir: SYDTFonundan yapılan eğitim materyal yardımı, ders kitaplarının ücretsiz dağıtılması, şartlı nakit transferi, öğle yemeği yardımı, taşımali eğitim, cinsiyet eşitliğini sağlayıcı uygulamalar, engelli öğrencilere yönelik uygulamalardır. (Biçer ve Ortakkaya, 2009: 182).

Özel Öğretim Desteği

Özel öğretim kurumları finansal açıdan ülkemizde özerktirler. Milli eğitim mevzuatı ekseninde kendi politikalarını oluşturup bu istikamette iş ve işlemler yürütebilirler. Özel öğretim kurumlarında gerçekleştirilen faaliyetlerin denetimleri Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütür. Özel okulların teşvik edilmesi amacıyla 2014-2015 Eğitim-Öğretim Yılından itibaren “Özel Okullarda Öğrenim Görecek Öğrencilere Verilecek Eğitim-Öğretim Desteği Uygulaması” uygulamaya konulmuştur. Organize sanayi bölgelerinde açılan özel mesleki ve teknik eğitim okullarında öğrenim gören her öğrenci için 2012-2013 eğitim ve öğretim yılından itibaren teşvik ödemesine başlanarak Mesleki ve teknik eğitimde kaliteyi ve istihdamı artırmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, 2014-2015 eğitim öğretim yılında 166.563 öğrenci için eğitim ve öğretim kademesine göre yıllık 2.500 TL ile 3.500 TL arasında değişen eğitim ve öğretim desteği uygulaması yürürlüğe girmiştir. 2016-2017 eğitim ve öğretim yılında ise ödeme miktarları artırılarak; eğitim ve öğretim kademesine göre yıllık 2.680 TL ile 4.000 TL arasında değişen eğitim ve öğretim desteği özel okullarda öğrenim görmek isteyen 315.716 öğrencinin bu destekten faydalanması planlanmıştır. (Birim kontrolleri sağlanacaktır.) Eğitim ve öğretim desteği; yörenin kalkınmada öncelik derecesi ve gelişmişlik durumu, öğrencinin ailesinin gelir düzeyi, eğitim bölgesinin öğrenci sayısı, desteklenen öğrenci ve öğrencinin gideceği okulun kontenjanı, başarı seviyeleri ile öncelikli öğrenciler gibi ölçütler dikkate alınarak belirlenmektedir. 2014-2015 eğitim öğretim yılında yaklaşık 166.563 öğrenciye eğitim öğretim desteği, 2016-2017 eğitim öğretim yılında eğitim öğretim desteğinden faydalanacak öğrenci sayısı 315.716’dır. Ayrıca mesleki ve teknik eğitimde kaliteyi ve istihdamı artırmak amacıyla organize sanayi bölgelerinde açılan özel mesleki ve teknik eğitim okullarında öğrenim gören her öğrenci için 2012- 2013 eğitim öğretim yılından itibaren teşvik ödemesine başlanmıştır. 2016-2017 eğitim ve öğretim yılında resmi ve teşvik kapsamına alınan Organize sanayi bölgeleri içinde 26, Organize sanayi bölgeleri dışında ise 7 olmak üzere toplam 33 özel mesleki ve teknik eğitim okulunda öğrenim gören 23.683 öğrencinin eğitim ve öğretim desteği ödemesi karşılanacaktır. Öte yandan görme, işitme, dil-konuşma, ses bozukluğu bulunan; ortopedik, zihinsel, otistik, sosyal ve duygusal bozukluğu olan özel eğitim ihtiyacı olan bireylerden, Rehberlik Araştırma Merkezleri bünyesinde özel eğitim değerlendirme kurulları tarafından destek eğitimi almaları uygun görülen özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin destek eğitimi kapsamındaki eğitim giderleri, sosyal güvencesi olup olmadığına bakılmaksızın 1 Haziran 2006 tarihinden itibaren Millî Eğitim Bakanlığınca karşılamaktadır. 2016 Ekim ayı itibariyle destek eğitimden 325.860 öğrenci faydalanmıştır (<http://sgb.meb.gov.tr>).

Yetişkin Eğitimi ve Öğretiminin Finansmanı

Yetişkin eğitiminin temel finansman kaynağını devlet ödeneği oluşturmaktadır. Yetişkin öğrencilere MEB tarafından istedikleri eğitimleri alabilme imkânı sağlanmakta olup öğrencilere doğrudan bir maddi destek verilmesi söz konusu değildir. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, 9 Mart 2013 tarihinden itibaren İşsizlik Sigortası Fonundan İstihdam Teşvikleri kapsamında “meslek edindirme ve geliştirme kurslarına” ve “işbaşı eğitim programlarına” katılanlara günlük 20-30 TL harçlık ödemesi yapmaktadır (<http://sgb.meb.gov.tr>).

İlk ve Orta Öğretim Bursları

İlk öğretim ve Orta öğretimde parasız yatılı ve burslu öğrenci okutma ve bunlara yapılacak sosyal yardımlara ilişkin 2684 sayılı kanunun 17 Haziran 1982’de yürürlüğe girmesiyle ilk öğretim ve orta öğretimde okuyan ihtiyaç sahibi öğrencilere parasız yatılı ve burslu okuma imkanının sağlanması ve sosyal yardımda bulunma görevi Milli Eğitim Bakanlığı’na verilmiştir.

Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü

Sosyal devlet olma yönünde atılan önemli adımlardan biri olan 1961 Anayasası’nın 50’nci maddesinde; “Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindendir. İlköğrenim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecbûridir ve Devlet okullarında parasızdır. Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.” şeklinde belirtilmiştir. Anayasa ile Devlete ait olduğu bildirilen bu görevlerin yerine getirilmesi için 22 Ağustos 1961 tarihinde yürürlüğe giren 351 sayılı Kanun ile Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu tüzel kişiliğe haiz, özel hukuk hükümlerine tabi, Milli Eğitim Bakanlığının bağlı kurulmuştur. 351 sayılı Kanun’a göre Kurumun organları; Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Genel Müdürlüktür. Genel Kurul; Kurumun üst karar organıdır. Millî Eğitim Bakanı, Genel Kurulun tabii başkanıdır. Genel Müdürlük ise Kurumun yürütme organıdır. Kurum, merkez teşkilatı ile 20 bölge müdürlüğü ve bu bölge müdürlüklerine bağlı yurt müdürlüklerinden oluşmaktadır. Kurumun finansman yapısı, büyük ölçüde hazine yardımına dayanmaktadır. Diğer gelirleri ise; kredi geliri, yurt işletme geliri ve alınan paylardan oluşmaktadır. Hazine yardımının yıllara göre Kurum bütçesi içindeki payı % 70-75 arasında seyretmektedir (Tunç, 2009:100).

Öğrenci Beslenme Yardımları

Kurumumuza bağlı yurtlarda barınan öğrencilere kaliteli ve hijyenik şartlara uygun olarak piyasadan daha uygun fiyata yemek hizmeti sağlanmaktadır. Bu hizmet yurtlarımız bünyesinde küçük işletmeler statüsüne göre işletilen lokanta-kantin-kafeterya işletmecileri tarafından sağlanmaktadır. Ayrıca; aynı statüye göre ayakkabı tamiri, kuru temizleme, kırtasiye, fotokopi, terzi, kuaför, berber, çamaşırhane, vb. işletmeler de açılmakta ve işletilmektedir. Bu işletmelerin ehil kişi veya kuruluşlar tarafından çalıştırılması, işletme yerlerinin hijyenik şartlara uygun olarak hizmet vermesi ve devamlı denetlenmesi için her türlü tedbir alınmaktadır. Kuruma bağlı yurtlarda barınan öğrencilerin beslenmelerine devlet yardımı yapılmaktadır. 2016 yılında 3 TL sabah kahvaltısı, 6,50 TL akşam yemeği yardımı olmak üzere günlük 9,5 TL (aylık 285 TL) yemek yardımı yapılmıştır. Devletin koruması altındaki öğrencilere 2016 yılında 10 TL olarak günlük beslenme yardımı yapılmıştır. Ayrıca, diğer öğrencilere uygulanan 9,50 TL beslenme yardımından da yararlanan bu öğrencilere yapılan toplam yardım 19,50 TL’ye ulaşmıştır. Yurtlarımızda beslenme yardımının kullanımı parmak izi sistemiyle elektronik ortamda yapılmaktadır. 2016 yılında öğrenci beslenme giderleri için toplam 692.029.773,20 TL harcama yapılmıştır (Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2016).

Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü

Yoksul hanelerin eğitim çağındaki çocuklarına yönelik olarak sağlanan eğitim yardımları, ailelerin ilköğretim ve ortaöğretimde okuyan çocuklarının okul ihtiyaçlarını karşılamaları için ayni ve nakdi yardım yapılmak suretiyle yürütülen programlardır. Eğitim yardımları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun yardım faaliyetleri içerisinde büyük bir yer tutmaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kapsamında yardım programlarına aktarılan kaynaklar

incelendiğinde 2002 yılında eğitim yardımlarının payı %23 iken 2015 yılında yaklaşık %32 olarak gerçekleşmiştir (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr>).

Eğitim Materyali Yardımları

Toplumu oluşturan bireylerin yoksulluk ve sefalet içinde yaşaması eğitim imkanlarına erişimini zorlaştırmakta ve eğitimde fırsat eşitliğini ortadan kaldırmaktadır. Yoksulluğu etkileyen en önemli kriterlerden biride toplumdaki bireylerin yeterli derecede eğitim alamamasıdır. Yoksullukla mücadelede eğitim faktörü büyük bir öneme sahiptir, dolayısıyla sosyal yardım programları ile eğitim alamayan bireylere veya eğitim seviyesinin yükseltilmesi amacıyla fon kaynağının büyük bir kısmı eğitim yardımları çerçevesinde kullanılmaktadır. Her öğretim yılının başlangıcında dar gelirli ailelerin ilk ve orta öğretimde okuyan çocukları için eğitim yardımları yapılmakta, önlük, çanta ve kırtasiye gibi okul ihtiyaçlarının karşılanması için Fon'dan Vakıflara yörenin nüfusu, sosyo - ekonomik gelişmişlik düzeyi göz önüne alınarak kaynak aktarılmaktadır. Bu amaçla, 2003-2004 eğitim-öğretim dönemi başında 10.227.000 YTL; 2004-2005 döneminde 30 milyon TL kaynak aktarılmış; 2005-2006 döneminde bu kaynak yaklaşık %60 oranında artırılarak 50 milyon TL'ye ulaşmış; 2007-2008 eğitim dönemi Eğitim Materyali Yardımları için de Fon'dan 70 milyon TL kaynak ayrılmış ve Vakıflara aktarılmıştır. 2008 yılı Haziran ayından itibaren Eğitim Materyali yardımları her eğitim ve öğretim döneminin başında olmak üzere iki kez yapılmaya başlanmıştır. 2008 yılında bu kapsamda Fondan 94,9 Milyon TL; 2009 Eylül ayı itibariyle ise 114,4 Milyon TL kaynak aktarılmıştır. 2016 yılında toplam 55.631 hanede yaşayan 86.633 öğrenci için 16,67 milyon TL kaynak kullanılmıştır.

Ders Kitabı Yardımı

2003–2004 eğitim öğretim yılından itibaren kaynağı Fondan aktarılmak suretiyle Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim öğrencilerinin kitapları ücretsiz verilmektedir. Bu kapsamda ayrılan kaynak Milli Eğitim Bakanlığına doğrudan aktarılmaktadır (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr>).

Taşımalı Eğitim

1997 yılında başlatılan 8 yıllık temel eğitim kapsamında uygulanmaya başlanan ve okulların bulunduğu merkezlere taşınan yoksul öğrencilere öğle yemeği verilmesini içeren taşımalı eğitim, 2003-2004 öğretim yılından itibaren kaynağı Fondan karşılanmak üzere il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir.

Engelli Öğrencilere Yapılan Eğitim Yardımları

Bu program ile özel eğitime gereksinim duyan engelli öğrencilerimizin okullarına ücretsiz olarak ulaşmaları sağlanmaktadır. Uygulama, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği ile yürütülmektedir. 2004-2005 eğitim ve öğretim yılında uygulama, sadece zihinsel engelli ve otistik engel gruplarını kapsayacak şekilde yürütülmekte iken, 2005-2006 eğitim ve öğretim yılında kapsama tüm engel grupları (görme, işitme, ortopedik, otistik, zihinsel ve özel eğitim sınıfları) dâhil edilmiştir. 2004-2005 eğitim-öğretim yılında 6.900 engelli öğrenci 1.945.503 TL; 2005- 2006 eğitim-öğretim yılında 16.171 engelli öğrenci 16.563.641 TL; 2007 yılında 21.075.018 TL kaynak kullanılarak 28.500 öğrenci; 2008 yılında 25.933 engelli öğrenci için 30,37 Milyon TL; 2009 yılında ise bu kapsamda, 27.205 öğrenci için 31,43 Milyon TL kaynak kullanılmıştır (<http://www.aile.gov.tr>).

Öğrenci Taşıma Barınma ve İaşe Yardımı

Taşınmalı sistem dışında kalan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin ulaşım, barınma vb. ihtiyaçlarına yönelik SYD Vakıflarınca verilen desteklerdir. 2016 yılında taşınmalı eğitim dışında öğrencilerin barınma ve iaşe giderleri için 340.151 TL kaynak aktarılmıştır. Ayrıca bu kapsamda Vakıfların periyodik paylarından yıl içerisinde yaptıkları yardımlara bakıldığında 2016 yılında toplam 2.083 hane için 1.144.765-TL kaynak kullanılmıştır (<http://www.aile.gov.tr>).

Şartlı Eğitim Yardımları

Çocuklara yapılan yatırımların geleceğe taşınma özelliğinden hareketle çocukları hedefleyen yardım programları, yoksulluğun nesiller arası transferini önlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için çocukların temel eğitim hizmetlerine ulaşımını arttırmak yoluyla beşeri sermaye birikimi sağlanabilmelidir. Bu gereklilikler Dünyada, ülkemizle beraber 20'yi aşkın ülkede uygulanmakta olan Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) Programları ile sağlanabilmektedir.

Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemindeki ŞNT Modülü sayesinde; başvuruların alınması; online veri paylaşımı yoluyla gelir, sosyal güvence, mülkiyet durumu gibi kayıtlı bilgilerin sorgulanması, şartlılık ilkesinin yerine getirilip getirilmediğinin yukarıda sayılan sistemler üzerinden kontrol edilmesi ve ödemelerin yapılması şeklindeki aşamaların hepsinde merkezi bir yazılım kullanılması sağlanmıştır. Ödemeler, anneler adına açılan banka hesaplarına yatırılarak kadınların kendi sorumluluklarında olan bu paralar ile çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılamaları ve aynı zamanda aile içinde ve toplumda kadınların statülerinin yükseltilmesi sağlanmaktadır. Hak sahibi kadınlar ödemelerini PTT şubelerinden çekebilir veya debit kart özellikli Sosyal Yardım Kartlarını kullanarak yardım ödemelerini alışverişlerinde kullanabilirler. 13.02.2014 Tarih ve 2014/1 Sayılı Fon Kurulu Kararı ile “Sosyal Yardım ve İstihdam Arasındaki Bağlantının Etkinleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar” Kabul edilmiş olup, mevcutta haksahibi olan hane içerisinde kişi ya da kişilerin sosyal güvenli olarak işe girmeleri durumunda Şartlı Eğitim Yardımlarının devam etmesine karar verilmiştir.

Öğle Yemeği Yardımı

1997 yılında başlatılan 8 yıllık temel eğitimdeki taşınmalı eğitim uygulaması kapsamında, okulların bulunduğu merkezlere taşınan yoksul öğrencilere öğle yemeği verilmesini içeren bu program, 2003–2004 öğretim yılından itibaren kaynağı Fondan karşılanmak üzere il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir (<http://www.aile.gov.tr>).

Vakıflar Genel Müdürlüğü

Vakfiyelerde yer alan hayır şart ve hizmetleri yerine getirmek, hayrat taşınmaz malların tahsis işlemlerini yürütmek, vakfiyelerde yazılı hayır şart ve hizmetleri yerine getirmek üzere her seviyeden eğitim-öğretim tesisleri, öğrenci yurtları sağlık ve sosyal yardım kurumları, aşevleri gibi tesisler açmak, yönetimini sağlamak, öğrencilere eğitim yardımı yapmak, ihtiyaç sahibi insanlara sosyal yardımlarda bulunmak, muhtaç ve 7 engellilere aylık bağlamak. usul ve esasları Genel Müdürlükçe çıkarılan yönetmelikle belirlenmek üzere ihtiyaç sahibi yükseköğrenim öğrencilerine 3/3/2004 tarihli ve 5102 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs Kredi Verilmesine İlişkin Kanun hükümlerine tabi olmaksızın burs vermek, sosyal yardım hizmeti veren kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak, uluslararası kuruluşlarla işbirliği yaparak sosyal politikalar ve sosyal yardım projeleri üretmek ve yürütmek görevlerini yerine getirmektedir.

Eğitim Odaklı Çalışan Belli Başlı Sivil Toplum Örgütleri

Son dönemlerde yaşanan toplumsal değişimler ile sivil toplum olgusu, ekonomiden politikaya, kültürden sosyal hayata kadar geniş bir yayılma alanına sahip olmaya başlamıştır. Bu nedenle bireyler, olayları daha iyi algılayabilmek için, devlet dışı sosyal organizasyonlar olarak da ifade edilebilecek olan sivil örgütlenmeleri dikkate almaları gerekmektedir. Türkiye’de sivil toplum ile ilgili yapılan araştırmalar, Osmanlı dönemi ve cumhuriyet yıllarına dayanan ve kendi kültürümüzle özdeş bir sivil toplumun olduğunu ortaya koymaktadır. Dünya Bankası’nın 1997 yılında Türkiye’de STK’lar konusunda hazırladığı raporda; Türkiye’deki sivil toplumun gönüllülük kavramı ile geliştiği ve bunun Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş yıllarına dayanan yaklaşık 700 yıllık bir süreç olduğu belirtilmiştir. Özellikle AB’nin etkisiyle giderek artan STK’lar, toplumsal yaşamın her alanında etkinlik göstermektedir. Bu alanların başında ‘eğitim’ alanı gelmektedir. Türkiye’de 80’li yıllardan sonra hızlanan 1990’lardan sonra hızla ivme kazanan, sivil eğitim merkezleri, aile danışma merkezleri, özel okullar, özel çocuk yuvaları, vakıf ve dernekler, dayanışma kurumları, proje ve girişimcilik merkezleri gibi yeni örgütsel faaliyetler, sivil toplumsal anlayışının önem kazanmaya başladığının göstergeleri olarak kabul edilmektedir (Özan vd, 2015:60).

Sivil toplum kuruluşlarından bazılarının eğitimsel hizmetlerine baktığımızda eğitim alanında da önemli hizmetler yaptıkları söylenebilir. Özellikle vakıf, dernek türündeki sivil toplum örgütleri eğitimsel etkinliklere yönelmişlerdir. Böylece Türk demokrasisinin gelişmesine katkı sağladıkları gibi eğitim sistemine olan etkileri de inkâr edilemez Eğitim alanında sivil inisiyatiflerin varlığı tarihsel bir geçmişe sahip olmakla beraber, günümüzde binlerce STK eğitim alanında faaliyet göstermektedir. Türkiye’de sivil toplum kuruluşları içerisinde dernekler de büyük bir öneme sahiptir. Özellikle eğitim derneklerinin spesifik alanlara yöneldiği görülmektedir. Örneğin; Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği çok çeşitli eğitim projelerinin yanı sıra özellikle eğitimde fırsat eşitsizliğini gidermek amacıyla kız çocuklarının okullaştırılmasını artırma ve kadınların eğitimi ve meslek sahibi bireyler olmalarının desteklenmesi konularında derinlikli çalışmalar yapmaktadır. Türkiye Eğitim Vakfı ise yetenekli fakat maddi olanaklardan yoksun çocuklara ve gençlere, eğitim ve öğretimlerini desteklemek için parasal ve ayni, karşılıklı ve karşılıksız yardımlar yapmakta, burs vermektedir (İlter, 2009: 60-61).

Genelde tüm STK’larda özelde ise eğitim alanındaki sivil toplum kuruluşları arasındaki rekabet daha sağlıklı, nitelikli ve başarılı hizmet üretmeye değil, daha çok kaynakları paylaşmaya yönelik bir rekabettir. Çünkü STK’lar arasında tanımlı, kurallı, gelişmelerini destekleyici bir rekabet ortamı bulunmamaktadır. Bununla birlikte sayıları binleri bulan eğitim STK’larının işbirliği içerisinde geniş katılımlı bir eğitim projesi gerçekleştirmemesi de ilgi çekici bir durumdur. İşbirliğinin oluşmamasının en büyük nedenlerinden biri STK’ların birbirlerini rakip olarak görmesidir. Oysa sivil toplumun örgütlü gücü ile oluşacak bir platform ile kapsamlı birçok eğitim projesi gerçekleştirilebilecektir. Eğitim alanında faaliyet gösteren STK’lar genel olarak “hayırseverlik” bağlamında kurulmakta, kuruluşa üye olan gönüllüler de bu doğrultuda çalıştıklarını ifade etmektedirler(İlter, 2009: 62).

Türk Eğitim Vakfı

Ülkemizde uzun yıllardan beri uygulanmak zorunda kalınan, toplumsal maliyeti çok yüksek, ekonomik istikrar programları karşısında, eğitim alanında gittikçe artan gereksinimleri ve istekleri salt Devlet tarafından karşılama olanağı bulunmamaktadır. Bu nedenle, kamu kaynaklarının yetersiz kaldığı günümüzde, başta varlıklı vatandaşlarımız olmak üzere, herkesin gücü oranında milli eğitimimizin temel sorunlarının çözümüne destek olması büyük önem taşımaktadır. İşte, TEV, 4

Mayıs 1967 tarihinde merhum Vehbi Koç'un önderliğinde eğitime gönül vermiş 205 hayırsever tarafından bu misyonla kurulmuştur.

Türk Eğitim Vakfı, 11 Şubesi, 3 kız öğrenci yurdu ve Genel Müdürlüğü'yle birlikte bünyesinde yaklaşık 130 çalışanı istihdam etmektedir. Stratejik planı çerçevesinde de İzmir, Trabzon ve Ankara'da kız öğrenci yurdu açarak faaliyet alanını genişletmiştir. Vakıf içinde Bilgi Sistemleri, Muhasebe Birimi, Hukuk ve İnsan Kaynakları Birimleri gibi destek birimleri dışında özellikle Vakfın kuruluş amacı olan burs süreci için Eğitim Birimi, gayrimenkullerin değerlendirilmesi, kiraya verilmesi vb. işlemler için Emlak Birimi, okul, yurt yapımları ve mevcut gayrimenkullerin bakım ve onarım içinde İnşaat Birimi, Fon Yönetimi ve Kaynak Geliştirme, Vakıf kurumsal tanıtımları için Kurumsal İletişim Birimi hizmet vermektedir. Vakfın hizmetlerinden biri olan Çelenk Birimi ise kalabalık bir kadroyla çalışmalarını sürdürmektedir. Kuruluşundan itibaren Vakıf, 231.000 kişiye Yurt İçi Bursu, 1.816 kişiye Yurt Dışı Bursu vermiştir. Eğitime katkı bununla da sınırlı kalmamış, 17 İlköğretim Okului 3 Anadolu Lisesi, 3 Öğrenci Yurdu, 1 Çok Amaçlı Toplum Merkezi 1 Çıraklık Eğitim Merkezi, 1 Kütüphaneyi eğitim hayatına kazandırmıştır (<http://www.tev.org.tr>).

Çağdaş Yaşamı Destekleme Vakfı

Atatürk ilke ve devrimlerini korumak, geliştirmek, çağdaş eğitim yoluyla çağdaş insan ve çağdaş topluma ulaşmak amacını güden Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, ülkenin “çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkması” ülküsü için bilgi, beceri ve deneyim birikimiyle, gönüllü çalışan bir sivil toplum örgütüdür (<https://www.cydd.org.tr/>).

1997 yılında Siirt Pervari Kaymakamı'nın Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinden kız öğrencilerin lise öğrenimi görmeleri için destek istemesiyle başlamıştır. Derneğimizin Pervarili 17 öğrenciye burs vererek hayata geçirdiği kız öğrenci bursları, çeşitli kuruluşların ve bireysel destekçilerin bağışlarıyla büyük bir proje haline gelmiştir. İlköğretim ve lise kız öğrenci burs projesi kapsamında kurumsal bağışçılar için “Kardelenler”, “Baba Beni Okula Gönder” vb. adlar altında özel burs projeleri oluşturulmuş, bireysel bağışçıların destekleriyle yürütülen burs projesine de “Anadolu'da Bir Kızım Var, Öğretmen Olacak” adı verilmiştir. 1997 yılından bu yana bireysel ve kurumsal bağışçılarımızın destekleriyle toplam 67.077 ilköğretim ve lise öğrencisine burs verilmiştir. Bunlardan 19.877 ilköğretim ve lise bursu “Anadolu'da Bir Kızım Var, Öğretmen Olacak” projesi kapsamında bireysel bağışçılarımızın destekleriyle sağlanmıştır (<https://www.cydd.org.tr/>). ÇYDD'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra bir grup tıp fakültesi öğrencisiyle başlayan üniversite burslarımız kısa zamanda çoğalarak, “Bir Işık da Siz Yakın” adıyla büyük bir projeye dönüşmüştür. 1995 yılında 500 üniversite öğrencisine verilen burslarla başlayan projede, bugüne kadar 34.150 üniversite öğrencisi ÇYDD burslarıyla eğitimini tamamlamıştır (<https://www.cydd.org.tr/>).

Okul öncesi eğitimi konusunda yapılan araştırmalar, okul öncesi öğrenimi görmeden ilköğretime başlayan çocukların büyük zorluklarla ve uyumsuzluklarla karşılaştıklarını, okul öncesi eğitim almış çocukların böyle bir eğitim almamış olanlara oranla okul yaşamında daha başarılı olduklarını göstermektedir. Derneğimiz bu verilerden yola çıkarak, 1997 yılından bu yana “Anasınıfları ve Oyun Parkları” projesini yürütmektedir. Proje kapsamında bugüne kadar kurumsal ve bireysel bağışçılarımızın desteğiyle toplam 769 anasınıfı donanımı ve 558 oyun parkı yapılmıştır. Bunun 500 tanesi 2004–2009 yılları arasında Danone firması ve Milli Eğitim Bakanlığı ile ortaklaşa yapılan işbirliği doğrultusunda, Türkiye'nin çeşitli yörelerinde yapılan anasınıfı donanımı ve oyun parklarıdır (<https://www.cydd.org.tr/>).

Hacı Ömer Sabancı Vakfı

Sabancı Vakfı faaliyetlerini malvarlığından sağlanan gelirler ve Sabancı Topluluğu şirketlerinin bağışları ile sürdürmektedir. Ayrıca, Vakıf kuruluş senedi hükümlerine göre, Sabancı ailesinin hiçbir ferdi Vakıf gelirlerinden yararlanamamaktadır. Sabancı ailesi, kurmuş olduğu pek çok sanayi kuruluşuyla Türk ekonomisinin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Sosyal ve kültürel kurumların açılmasına da büyük önem veren aile bireyleri, çok sayıdaki hayır girişimlerinde aktif rol almışlardır. Bu kapsamda, Sabancı ailesinin hayır faaliyetlerini kurumsallaştırmak amacıyla 1974 yılında Hacı Ömer Sabancı Vakfı (Sabancı Vakfı) kurulmuştur. Merhume Sadıka Sabancı'nın tüm malvarlığını bağışlaması ve aile bireylerinin katkılarıyla Sabancı Vakfı, kısa sürede Türkiye'nin en büyük vakıflarından birisi olmuştur. Her yıl Lisans Yerleştirme Sınavında (LYS) üstün başarı gösteren öğrencilere sağlanan "[Üniversiteye Giriş Bursu](#)" dışında yine LYS'de üstün başarı gösteren ve Sabancı Vakfı tarafından belirlenen "[Kalkınmada Öncelikli İllerdeki Liselerden Mezun Öğrenciler](#)" ile "[Engelli Öğrencilere](#)" de burs sağlanmaktadır. Ayrıca, VİSTA Turizm ve Seyahat A.Ş.'nin şartlı bağışı ile "[Sabancı Vakfı-Vista Bursu](#)" da 2009-2010 öğretim yılından başlayarak uygulamaya konulmuştur. Şartlı bağışçılar tarafından belirlenen kriterlere göre verilen burslar için "[Diğer Burslar](#)" sayfasını ziyaret edebilirsiniz. Kuruluş yılı 1974'ten bugüne kadar 44.000'den fazla burs veren Sabancı Vakfı burs programına her yıl 400 yeni öğrenci eklemekte, eski bursiyerler ile birlikte yıllık bursiyer sayısı 1.500'e yakın olmaktadır. Sabancı Vakfı Bursları üniversiteye yeni giren öğrencilere aşağıda belirtilen koşullarda verilmektedir. Ara sınıf öğrencilerine, ikinci öğretim öğrencilerine ve lisansüstü öğrencilerine burs verilmemektedir (<http://www.sabancivakfi.org>).

Toplum Gönüllüleri Vakfı

Toplum Gönüllüleri Vakfı, Gençliğin enerjisini toplumsal faydaya dönüştürmeye dönüştürmeyi amaçlayan bir değişim ve dönüşüm projesidir. Aralık 2002'de kurulan vakıf, gençlerin öncülüğünde ve yetişkinlerin rehberliğinde toplumsal barış ve dönüşümü amaçlamaktadır. Toplum Gönüllüleri Vakfı olarak gençlik destek çalışmaları kapsamında 2003 yılından bugüne hem maddi desteğe ihtiyacı olan gençlere eğitim bursu desteği, hem de gençleri sosyal ve mesleki anlamda güçlendirmeye yönelik mentorluk ve staj olanakları sağlıyoruz. 2015- 2016 yılında Gençlik, Kardelenler, Öğretmen Çocuğu ve Soma Madenci Çocukları Burs fonları kapsamında; 1100 öğrenciye burs desteği sağlanarak onların gönüllük temelinde sosyal sorumluluk projelerinde yer almalarına katkıda bulunulmuştur. 2015-2016 yılında 86 genç ve 75 yetişkin gönüllü, Rehberlik Projesi'nde yer almış, şimdiye kadar 650 gencementorluk desteği sağlanmıştır (<https://www.tog.org.tr>).

Yüzyıl Eğitim ve Kültür Vakfı (YEKÜV)

21. Yüzyılı Eğitim ve Kültür Vakfı (YEKÜV), Ülkemizde yaşanan sorunların temelinde eğitim olduğunu görerek bu sorunların çözümüne katkı vermek amacıyla 10 Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrencisine burs vermek amacıyla kurulmuştur. Özellikle okumak için kırsal bölgelerden İstanbul'a gelen, başarılı ancak maddi olanakları kısıtlı üniversite gençlerine eğitimde fırsat eşitliği sunmak ve en iyi düzeyde yetişmelerine katkı vermek amacıyla her yıl bursiyer sayısını artırmaktadır (<http://www.yekuv.org>).

Vehbi Koç Vakfı

Vehbi Koç Vakfı, eğitimde fırsat eşitliği yaratmak hedefiyle 1969 yılından bu yana verdiği eğitim burslarıyla yetenekli fakat maddi imkanları yetersiz gençleri destekliyor. Vakfın burslarından her yıl 2 bine yakın genç yararlanıyor. Son başvuru tarihi ise 29 Eylül 2017 olarak belirlenmiş durumda.

Başvurular vakfın internet sitesi üzerindeki Burs Portalı'ndan yapılıyor. Başarı notunun en az 100 üzerinden 60, 4 üzerinden ise 2,5 olması şart koşuluyor. Şimdiye dek 50 binden fazla öğrenciye burs sağlamıştır(<http://www.vkv.org.tr>).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Eğitim bir kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması için en önemli faktörlerden birini teşkil etmektedir. Bu yüzden daha ilk çağlardan başlayarak eğitim üzerine pek çok farklı düşünce ortaya konmuştur. Eğitim hakkı uluslararası düzeyde kabul görmüş bir dizi insan hakları sözleşmesinde garanti altına alınmıştır. Uluslararası sözleşmeler sadece eğitim hakkını değil aynı zamanda eğitimde insan haklarını da düzenlemektedir. Uluslararası insan hakları sözleşmelerinde garanti altına alınan eğitim hakkı ve eğitimde insan hakları belli ölçüde Türkiye'deki ulusal hukukta da garanti altına alınmış bulunmaktadır. Temel bir insan hakkı olarak Anayasanın ortaya koyduğu ilkeler bağlamında herkesin bu haktan fırsat eşitliği çerçevesinde faydalanması gerekir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden günümüze sürekli olarak eğitime verdiği önemle övünmektedir. Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti'nin bugüne kadar imzalayıp onayladığı tüm insan hakları sözleşmelerinde çekince koyduğu yegâne maddenin "eğitim hakkıyla" ilgili maddelerden oluştuğunu göz önüne aldığımızda, söz konusu eğitimin uluslararası insan hakları standartlarıyla tam olarak uyuştuğunu söylemek pek de mümkün değildir. Üstelik eğitim hakkına erişim konusunda hala ciddi sıkıntılar bulunmaktadır.

Yapılan son araştırmalara göre, Türkiye'de 6-13 yaş grubunda 10 milyon 398 bin 454 çocuk bulunurken bunların 273 bin 634'ü okula gitmemektedir. Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi'nin (BETAM) yaptığı araştırmaya göre, Türkiye'de 15-19 yaş grubundaki 6.3 milyon gencin 3.5 milyonu okula kayıtlı bulunmuyor. Özellikle yoksulluk gibi nedenlerden dolayı eğitim hakkından faydalanma noktasında bireylerin önüne bir takım engeller çıkabilmektedir. Ülkemizin nüfus yapısı, pek çok Avrupa ülkesinden ve komşu ülkelere farklı olarak oldukça genç bir niteliğe sahiptir. TÜİK verilerine göre nüfusumuzun yüzde 52'si 25 yaş altıdır. Her yıl ilköğretime 1,4 milyon yeni öğrenci başlamaktadır. 2007–2008 eğitim öğretim yılında ilköğretimde okuyan öğrenci sayısı da yaklaşık 11 milyon olmuştur. Bu durum eğitime olan talebin yüksekliğini gözler önüne sermektedir. Yüksek talep var olan eğitim hizmetlerinin yetersiz kalmasına yol açmakta ve sorunları büyütmektedir. Üniversite kapılarında yığılan lise mezunlarına, temel zorunlu eğitimin ve genel olarak lise eğitiminin meslek kazanıma yönelik olmaması da eklenince, mesleksiz ve işsiz genç ordusu ile karşılaşmaktadır.

Türkiye Cumhuriyetinde herkesin eğitim hakkına sahip olabilmesi açısından bu haktan maddi sebeplerden dolayı faydalanamayan bireyler için sosyal devlet, sosyal politikalar ve sosyal yardım kavramları ön plana çıkmaktadır. Sosyal korumanın en önemli bileşenlerinden birisi olan sosyal yardım, vazgeçilemez bir haktır. Muhtaç bireylerin sosyal haklardan mahrum kalması kabul edilemezdir ve bu hak uluslararası anlaşmalarda garanti altına alınmıştır. Sosyal yardımların bir "hayırseverlik" olgusu değil, bir insane hakkı olmasından dolayı yardımların yapılmasında, önceden belirlenmiş objektif kriterlere dayanan "haktemelli" adil ilkeler benimsenmelidir.

2002 sonrasında sağlanan siyasi istikrar sosyal politikalar da yansımıştır. Türkiye, sosyal politika alanında önemli aşamalar katetmiştir. Hayırseverlik anlayışıyla yürüyen yardımların bir hak olduğunu; ırk, dil ve din gözetmeden vatandaşlık bağı olan herkese yapılması zorunluluğu kabul edilmiştir. Bu yüzden sosyal yardımların ülke ekonomisi için değeri, yalnızca bir harcama kalemi olarak değerlendirilmemelidir. Sosyal yardımlarla sosyo-ekonomik eşitsizliklerden herhangi birisinin önlenmesi, uzun dönemde ülkenin ekonomik yapısı ve sosyal dokusu için büyük önem taşımaktadır. Alt ve orta gelir grubu olarak nitelendirilen dezavantajlı kesimlerin ülkenin ekonomik ve sosyal yapısına katılımını kolaylaştıran sosyal yardımlar, 2002 sonrasında nitelik, nicelik ve

zihniyet açısından yapısal bir değişim yaşamıştır. 2008 küresel ekonomik kriziyle birlikte başta Avrupa ülkelerinde olmak üzere dünya devletlerinde de sıklıkla tartışılan sosyal yardım uygulamaları, ülkelerin kendi dinamiklerine göre farklılık göstermektedir. Türkiye’de sosyal yardım niteliğindeki harcamaların GSYH’ye oranı, 2002 yılından 2014 yılına kadar yaklaşık üç kat artarak yüzde 0,5’ten yüzde 1,38’e yükselmiştir. Bu yükseliş, yoksulluk oranlarının azalmasına önemli katkılar sağlamıştır. Türkiye’de sosyal yardım harcamalarına ayrılan kaynağın 2002 yılında 1,37 milyar TL’den 2014 yılında 25,5 milyar TL’ye çıkması seçmenler açısından da olumlu bir politika olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de sosyal yardım alanında son 10 yılda süregelen değişiklikler göz önüne alındığında devletin sosyal yardım alanını sivil toplum, özel sektör ve aileye bırakması isteği ve eğilimine rağmen devletin gerek kurumlarıyla gerek yaptığı harcamalarla bu alandan çekildiğini ya da böyle bir gidişatın olduğunu söylemek mümkün değildir.

Köylerden kentlere olan göçlerin artması, aile yapısındaki değişimler ve gecekonduların çözülmesinin yanı sıra işsizliğin yapısal bir sorun haline gelmesi, esnekleşen piyasa rejimi ve çalışan yoksulluğunun artması gibi sebeplerle Sosyal yardım sosyal politikanın önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu sebeple, hayırseverlik vurgusu, sosyal yardım yapan sivil toplum kuruluşlarındaki artış ve bunların devlet tarafından teşvik edilmesi, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM)’nin kurulması, kurumsallaşması ve kamu kaynaklı sosyal yardım harcamalarının artmasıyla eş zamanlı gerçekleşmiştir.

Yoksulluk sınırı ile asgari ücretlerin örtüşmediği ülkemizde her kesin eğitim hakkından faydalanabilmesi için sosyal yardımların kapsamını daha da genişletmek önemlidir. Ancak, bunun yanında gelir dağılımında adaletin sağlanması da gereklidir. Çünkü sosyal yardımlar kadar herkesin gelir dağılımında eşit faydalanabildiği bir sistem inşa ederek yoksulluk oranını düşürmeye çalışmak gerekir.

Sosyal yardımlarla ilgili en çok tartışılan konulardan birisi de yardımların politize olması meselesidir. Sosyal yardımlardan yararlanan kişilerin herhangi bir hükümet değişikliğinde yardımları kaybetme konusunda endişesinin olmaması gerekmektedir. Dolayısıyla sosyal yardımlar yalnızca seçim öncesi mümkün olmayan vaatlere hapsolmemalıdır. Ayrıca yardımlar, ülkedeki siyasi konjonktürden etkilenmeyecek şekilde bir sisteme bağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

AKGÜN, S. K., & ULUĞTEKİN, M. (2002). *Hilal-ı Ahmer'den Kızılaya*. Ankara.

AYDIN, V. (2003). Türk Yönetim Sistemi Açısından Vakıf Sistemi ve Eğitim Yönetimine Katkısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 8(1), 313-338.

BAYRAKTAR, İ., & KARATAŞ, İ. H. (2016). Eğitime İlişkin Sosyal Politikalar Konusunda Okul Müdürlerinin Görüşleri Göynük İlçesi Örneği. *Anemon*, 4(1), 72-88.

BAYTAL, Y. (2009). *Tatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Ankara.

CAN, T. (1986). *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*. Ankara: Alfa Yayın.

ÇALLI, Y. (2009). *Türk Anayasa Hukukunda Eğitim Hakkı. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Ankara.

- GİRİTLİ, İ. (1988). *Atatürk İdeolojisi*. Ankara: TTK yayınları.
- İLTER, O. (2009). Sosyal Yardım Alanında SYDV ve STK İşbirliği, Sorunlar, Çözüm Önerileri. (*Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi*). Ankara.
- KILINÇ, R., & ÇETİNKAYA, Ş. (2012). Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardım Stratejileri ve Bir Model Önerisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(34), 93-114.
- OZAN, M. b. (2015). Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitimdeki Yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 59-70.
- ÖZBEK, N. (1998). 90 Yıllık Bir Hayır Kurumu Topkapı Fukara Perver Cemiyeti. *Tarih ve Toplum*(180), 324-330.
- ÖZER, M. (2010, Ekim). Türkiye’de Sigorta Sektörü ve Risk Yönetim. *Reasürer Dergisi*, 14-32.
- ÖZKAN, O. (1982). *Atatürk Dönemi Sağlık Politikaları*. Ankara: AÜSBF.
- SHÇEK. (2017). www.shcek.gov.tr.
- ŞENKAL, A. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*. Ankara: Alfa Yayın.
- TAŞCI, F. (2008). Sosyal yardım yapma(ma) üzerine Tartışmalar. *Kamu-İş*, 9(4), 21-30.
- TAŞKIN, Ü. (2008). Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 343-366.
- TUNÇ, A. (2009). Türkiye’de 1983’ten buyana Sosl yardımların Değerlendirilmesi. (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Malatya.
- UMMANEL, A. (2017). Türkiye Himayeyi etfal Cemiyeti Yayınlarından Bir tane karpotalın Çocuk Hakları Bağlamında incelenmesi. *Elementary Education*, 16(1), 245-255.
- YAY, S. (2014). Sosyal Refah Devletinde Sosyal Yardımlar: Türkiye’de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu Uygulaması. (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). İzmir.
- YAY, S. (2014). Tarihsel Süreçte Türkiye’de Sosyal Devlet. *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 9(4), 147-161.
- TUİK (2017). www.tuik.gov.tr.(2017, Kasım 29).
- VGM (2017). www.vgm.gov.tr.(2017, Kasım 29).
- www.vkv.org.tr (2017, Kasım 29).
- www.tog.org.tr (2017, Kasım 29).
- www.cydd.org.tr (2017, Kasım 29).

İLKÖĞRETİM OKULLARINDA UYGULANAN KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE İLİŞKİN OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ

OPINIONS OF SCHOOL ADMINISTRATOR ON THE INCLUSION EDUCATION USED IN PRIMARY SCHOOLS

Mahmut SAĞIR
Mehmet KARINSIZ

GİRİŞ

“Kaynaştırma, genel olarak özel gereksinimli olan ve olmayan çocukların genel eğitim sınıflarında, gerekli düzenlemeler ve uyarlamalar yapılarak birlikte eğitim almaları olarak tanımlanmaktadır” (Acarlar, 2013, s.23). “Kaynaştırma (mainstreaming ya da inclusion) aslında bir felsefik görüş hareketi olarak adlandırılabilir. Bu görüş ya da felsefe; farklılıkları, farklılıklar ile bireyleri (öğrencileri, aileleri, profesyonelleri) bir araya getirmeyi hedefler. Eğitim öğretim bağlamında ise güçlü ve zayıf yönleri ile birlikte ama öğrencilerin güçlü ve zayıf yönlerinin göz önüne alındığı bir bağlamda tüm öğrencilerin birlikte eğitim alabileceği anlamına gelmektedir” (Diken ve Batu, 2010, s.4). “Kaynaştırma yoluyla eğitim; özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerini, destek eğitim hizmetleri de sağlanarak yetersizliği olmayan akranları ile birlikte resmî ve özel; okul öncesi, ilköğretim, orta öğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan özel eğitim uygulamalarıdır” (MEB, 2012).

Kaynaştırma eğitiminde fiziksel kaynaştırma ve eğitimsel kaynaştırma kavramlarıyla karşılaşmaktayız. “Kaynaştırma, yetersizliği olan öğrencilerin genel eğitim sınıf ve okullarına bütünüyle dâhil olması ve eğitimlerinin yetersizliklerine değil yeteneklerine dayalı olması inanç ve felsefesini temsil etmektedir. Kaynaştırma, öğrencilerin yetersizliği olmayan yaşlılarıyla aynı sınıfa yerleştirilmesi olan fiziksel kaynaştırmayı, öğrencilerin yaşlılarıyla ve yetişkinlerle ilişkilerinin desteklenmesi olan sosyal kaynaştırmayı ve öğrencilerin önceden belirlenmiş program standartlarına göre değil gereksinimlerine dayalı olarak öğretimi olan eğitimsel kaynaştırmayı içermektedir” (Eripek, 2007, s.6).

Öğretmen, sınıf ortamında farklı özellik ve ihtiyaçları olan tüm öğrencilerin öğretmenidir ve hepsine de hitap etmek zorundadır. Sınıf ortamındaki öğrenciler hiçbir zaman homojen bir grup değildir. Eğitim ortamında zihinsel özel gereksinimli, bedensel özel gereksinimli, ruhsal özel gereksinimli, dikkat dağınıklığı ve hiperaktivite bozukluğu, özel öğrenme güçlüğü, üstün nitelikli gibi, bir çok farklı engel grubuna sahip birey sıralamak mümkündür (Kıran, 2012: 305). “Günümüzde özel gereksinimli öğrencilerin, genel eğitim sınıflarında akranlarıyla birlikte eğitilmelerinin başlıca engelleri; olumsuz öğretmen tutumları, uygun personel ve destek servislerinin olmayışı, genel ve özel eğitim arasındaki ayrım, müfredat programlarının özelliği, fiziksel çevrenin yetersizliği olarak tanımlanmaktadır” (Sucuoğlu ve Kargın 2006, s.65). “Kaynaştırmanın başarısı, özel gereksinimli bireylerin gerekli özel eğitim ve normal eğitim hizmetlerini yeterli biçimde alabilmelerine bağlıdır. Kaynaştırmanın başarıyla gerçekleştirilmesi için gerekli olan unsurlar; öğretmenler, normal öğrenciler, kaynaştırma öğrencileri, okul yönetimi, kaynaştırma öğrencilerinin aileleri, fiziksel ortam, normal çocukların aileleri ve destek eğitim hizmetleri ve ek hizmetlerdir” (Batu ve Kırcaali-İftar, 2005, s.23).

MEB Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin 68. maddesine göre kaynaştırma yoluyla eğitim uygulama ilkeleri şunlardır:

1. Özel eğitim gerektiren her bireyin akranları ile birlikte aynı kurumda eğitim görme hakkı vardır.
2. Hizmetler bireylerin yetersizliklerine göre değil, bireylerin eğitim gereksinimlerine göre plânlanır.
3. Hizmetler okul merkezli olur.
4. Karar verme süreci aile-okul-eğitsel tanılama, izleme ve değerlendirme ekibi dayanışmasına dayalı olarak gerçekleşir.
5. Bütün bireyler öğrenebilir ve öğretilebilir.
6. Kaynaştırma, bir program dâhilinde verilen bir özel eğitim uygulamasıdır (MEGEP-Mesleki Eğitim Geliştirme Programı, 2007).
7. Kaynaştırmanın amacı, özel eğitime ihtiyacı olan bireyi normal hale getirmek değildir. Kaynaştırmanın amacı özel eğitime ihtiyacı olan çocukların; Kendi gerçeğini benimsemesini sağlamak,
8. Onun ilgi ve yeteneklerini en iyi şekilde kullanmasını sağlamak ve toplum içinde yaşayabilmesini kolaylaştırmak,
9. Okul düzenini ve okuldaki uygun davranış biçimlerini tanımalarını sağlamak, herhangi bir engeli olmayan diğer çocuklarla nasıl iletişim kurabileceklerini öğrenmeleri ve yaşlıtlarına uyum sağlayabilmelerini gerçekleştirmek,
10. Normal çocukların özürsüz yaşlıtlarına karşı daha olumlu tutumlar geliştirmelerine yardım etmek,
11. Ana-babaların diğer çocuklar içinde çocuklarının başarılı yönlerini görmelerine, onun sınırlı yeteneklerini daha gerçekçi olarak değerlendirmelerine ve buna göre tavır takınmalarına yardımcı olmaktır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

“Nitel araştırmada elde edilen verilerin analizi için iki genel yöntem önerilebilir. Bunlardan ilki betimsel, ikincisi ise içerik analizidir. Betimsel analiz, derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılır. Betimsel analizde elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır” (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çalışma ile Kahramanmaraş ili Türkoğlu ilçesindeki ilköğretim okullarında görevli okul yöneticilerinin kaynaştırma uygulamaları hakkındaki görüşlerinin ortaya konması amaçlandığından, betimsel yöntem kullanılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu, Türkoğlu ilçesindeki 77 ilköğretim okulu içersinde okullarında kaynaştırma öğrencilerinin olduğu 10 okul yöneticisi oluşturmaktadır. “Görüşmeler, uygulanan kuralların katılığına göre de; yapılanmış, yarı yapılanmış veya yapılanmamış olmak üzere, üçe ayrılabilir. Yapılanmış görüşme, daha çok, önceden yapılan ve ne tür soruların ne şekilde sorulup, hangi verilerin toplanacağını en ayrıntılı biçimde saptayan görüşme planının aynen uygulandığı bir görüşmedir. Yapılanmamış görüşme ise, görüşmeciyeye büyük hareket ve yargı serbestisi veren, esnek, kişisel görüş ve yargıların kökenlerine inmeyi sağlayan bir görüşme şeklidir. Görüşmeler çoğunlukla bu iki uç arasında bir ortamda yapılır ki, bunlara da yarı yapılanmış görüşmeler denir” (Karasar, 2014, s.167-168). Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniğine uygun alanyazında yer alan kaynaklar ve yapılan çalışmalar incelenerek görüşme soruları oluşturulmuştur. Soruların öğretmenler tarafından açık ve anlaşılır bir şekilde olup olmadığını tespit etmek amacıyla bir öğretmen ile pilot görüşme yapılmıştır. Pilot görüşmede de gerçek görüşmede kullanılan; görüşme kılavuzu, sözleşme, kişisel bilgi formu ve görüşme soruları kullanılmıştır. Görüşmede, konuşma

hızında yazılı kayıt yapılamayacağı belirtilerek ses kaydı yapılması kararlaştırılmıştır ve imzalatılan sözleşmede bunun izni katılımcı öğretmenden alınmıştır. Gerçekleştirilen pilot görüşmeyle sorulan soruların öğretmen tarafından anlaşılır olduğu belirlenmiştir. Gerçekleştirilen pilot görüşmeden sonra görüşme sorularına son şekli verilmiştir. Yapılan görüşmelerden sonra; araştırma verileri betimsel analiz tekniği ile çözümlenerek dökümü yapılmıştır. “Betimsel analiz, derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılır. Betimsel analizde elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır” (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Görüşme dökümleri sonucunda veriler frekansa dönüştürülerek sayısallaştırılmıştır.

Verilerin dökümü ve analizi aşağıdaki sırasıyla şu şekilde yapılmıştır:

1. Araştırmacı tarafından yapılan ses kayıtlarının, her yönetici için herhangi bir değişiklik yapılmadan görüşme formuna dökümü yapılmıştır.
2. Yazılı hale getirilen tüm görüşmeler incelenerek her bir soru maddesinin altında kategoriler oluşturularak Görüşme Kodlama Anahtarı oluşturulmuştur.
3. Araştırmacı tarafından görüşme sonuçlarının dökümünde kullanılabilecek, diğer görüşmelerde de sıkça karşılaşılabilecek cevapların olduğu görüşme kodlama anahtarı görüşme kayıtları incelenerek analiz edilmiştir.

Creswell (2007) nitel araştırmalarda verilerin analiz sürecini oldukça açık bir şekilde özetlemiştir. Buna göre nitel araştırmalarda ilk olarak, mülakatlar sonrasında elde edilen oldukça kapsamlı olabilen verileri anlamlı hale getirmek için belirli parçalar halinde azaltılması gerekir. Bu süreç kodlama olarak adlandırılmıştır. Ancak kodlamaya başlamadan önce elde genellikle literatüre dayalı olarak oluşturulan geçici bir kod seti ile çalışmaya başlanır. Daha sonra mülakat kayıtlarının deşifre edilmesiyle elde edilen veriler birkaç kez okunarak, önemli kısımlar ve temalar belirlenir. Verileri kodlamak, kodları daha kapsamlı kategoriler ve temalar haline getirmek, kodları karşılaştırma/yorumlama, nitel veri analizinin temel boyutları olarak sıralanmıştır. Bu süreç tanımlama, sınıflama ve yorumlama şeklinde özetlenebilir.

İlköğretim okullarındaki kaynaştırma uygulamalarına ilişkin yöneticilerin görüşleri, yarı-yapılandırılmış görüşme formu vasıtasıyla alınmıştır. Tüm görüşmeler tamamlandıktan sonra kayıtlar araştırmacı tarafından deşifre edilmiştir. Görüşmelerin tamamlanmasının ardından görüşme formunda yer alan sorular ve, okul yöneticilerinin verdikleri cevaplar doğrultusunda temalar ve alt kategoriler oluşturulmuştur. Nitel araştırmalarda araştırmada ele alınan konuya ilişkin kuramsal temeller veya kavramsal çerçeve mevcut ise, konuya ilişkin veriler toplanmadan önce, bu verilerin toplanmasına rehberlik edecek bir tema, kategori veya kod listesi oluşturmanın uygun olabileceği, buna karşılık verilerin analizi yapılırken ortaya çıkarılan yeni tema, kategori ve kodların bu listeye dâhil edilebileceği belirtilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu doğrultuda araştırmada kullanılan temalar ve alt kategorilerin listesi, araştırma öncesinde oluşturulan başlangıç tema ve kodları ve bunlara verilerin analizi sürecinde ortaya çıkan yeni tema ve kodların ilave edilmesiyle son şeklini almıştır.

Bu araştırmada verilerin toplanması ve analizi sürecinde geçerliliği ve güvenilirliği sağlamak amacıyla çeşitli yöntem ve tekniklerden faydalanılmıştır. Araştırmanın geçerliğini sağlamak

amacıyla faydalanan yöntemlerden biri uzun süreli katılımdır (Creswell, 2015, s. 250; Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 258). Uzun süreli etkileşim, katılımcılarla yapılan görüşmelerde katılımcıların görüşmelerin ilk dakikalarından araştırmacının etkisinde kalma düzeyinin daha yüksek olduğu, bu nedenle görüşülen süre artırılarak oluşturulacak güven algısıyla birlikte katılımcılardan daha nitelikli veri elde edilebileceği varsayımına dayanır. Bu doğrultuda mülakatlar olabildiğince uzun tutturularak elde edilen veri miktarı ve niteliğinin artırılmasına çalışılmıştır.

Geçerliği sağlamak için başvurulmuş bir diğer yöntem üye kontrolüdür (Creswell, 2015, s. 252). Bu kapsamda araştırma kapsamında görüşleri alınan katılımcılara, araştırmada ortaya konan bulgu ve yorumlarının doğruluğuna ilişkin görüşlerini ve eleştirileri talep edilmiştir. Bulgu ve yorumlara ilişkin görüş bildiren katılımcıların hiçbirinden olumsuz geri bildirim veya eleştiri alınmamıştır. Araştırmanın geçerliğini artırmak amacıyla ayrıntılı betimleme ve amaçlı örnekleme yöntemlerinden faydalanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2011, s. 270) ayrıntılı betimlemeyi "ham verinin ortaya çıkan kavram ve verilere göre yeniden düzenlenmiş bir biçimde okuyucuya yorum katmadan ve verinin doğasına mümkün olduğu ölçüde sadık kalınarak aktarılması" olarak ifade etmektedir. Yazarlar, bu amaçla doğrudan alıntılarının kullanılabileceğini belirtmektedir. Bu öneri doğrultusunda, mevcut araştırmada geçerliği artırmak amacıyla yeri geldikçe doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde; Kahramanmaraş ili Türkoğlu ilçesindeki okul yöneticilerinin kaynaştırma uygulamaları hakkındaki görüşlerinin ortaya konması amacıyla; hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme soruları yoluyla toplanan veriler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiş ve sayısallaştırılmasıyla elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulguların sunulmasında görüşme formunda yer alan soruların sıralanması esas alınmıştır. Dökümü yapılan bulgulardan yapılan alıntılara yer verilmiştir.

Yöneticilere “Kaynaştırma eğitime ilişkin ne kadar bilgi sahibisiniz? Size neyi ifade ediyor?” sorusu sorulmuştur. Yöneticilerin bu soruya ilişkin verdikleri cevaplar ve frekans dağılımları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Yöneticilerin Kaynaştırmaya İlişkin Tanımları

Cevaplar	Frekans	Yöneticiler
Normal sınıfta eğitim alması	3	y3,y4,y7
Özel eğitime muhtaç olma	3	y1,y5,y6
BEP uygulanması	2	y2,y8
Akranları seviyesine getirme	1	y9
Topluma kazandırma	1	y10

Tablo 1.’de görüldüğü gibi, kendileriyle görüşülen yöneticilerden; üçü akranlarından geri kalan öğrencilerin normal sınıfta eğitim alması gerektiğini, üçü özel eğitime muhtaç öğrencilerin akranlarıyla beraber aynı ortamda eğitim alması gerektiği, ikisi sınıfta akranlarından geri kalan öğrencilere BEP uygulanması, biri diğer öğrencilerden bireysel farklılık gösteren öğrencileri

akaranları seviyesine getirme, biri hafif engelli öğrencileri topluma kazandırma şeklinde kaynaştırmayı ifade etmişlerdir. “Kaynaştırma eğitime ilişkin ne kadar bilgi sahibisiniz? Size neyi ifade ediyor?” sorusuna 1. Yönetici, “(...) *Özel eğitim öğrencisi olup bu seviyeyi çevresi, öğretmenleri, ailesi sayesinde aşmış olup normal örgün eğitime geçebilecek öğrencilerin normal sınıflara alınmasıdır.*” şeklinde; 6. Yönetici de benzer ifadelerle, “ *Özel eğitime ihtiyacı olan çocukların kendi akranları içerisinde topluma faydalı olma, istenilen bilgi ve becerileri öğrenebilmesidir.*” şeklinde ifade etmişlerdir. Aynı soruya 7. Yönetici farklı olarak; “Normal zeka seviyesinden geride olan, öğrenim güçlüğü olan öğrencilerin diğer sınıfların içerisinde birlikte eğitim görmesidir.” şeklinde; 4. Yönetici “ *Akranlarından geri kalan öğrencilerin sınıfa uyum sağlayabilecek olanlara verilen eğitimin genel adına kaynaştırma denir.*” şeklinde ifade etmişlerdir.

Yöneticilere “Normal sınıflarda uygulanan kaynaştırma eğitime ilişkin görüşleriniz nelerdir?” sorusu sorulmuştur. Yöneticilerin bu soruya ilişkin verdikleri cevaplar ve frekans dağılımları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Normal Sınıfta Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler

Cevaplar	Frekans	Yöneticiler
Elzem bişey, faydalı uygulama	3	y10,y1,y3
Faydalı olduğunu düşünmüyorum	2	Y9,y5
Sosyalleşmesi için faydalı akademik olarak Faydalı değil	2	Y2,y8
Sınıf mevcudu azsa faydalı	1	y6
Birebir ilgilenilirse faydalı	1	y4
Ayrı bir sınıf oluşturulmalı	1	y7

Tablo 5’de görüldüğü gibi, kendileriyle görüşülen yöneticilerden; üçü kaynaştırmanın elzem bişey olduğunu, faydalı bir uygulama olduğunu, ikisi şuanki durumda faydalı olduğunu düşünmüyorum, ikisi kaynaştırma sosyalleşmesi için faydalı ancak akademik olarak faydalı değil, biri kaynaştırma sınıf mevcudu azsa faydalı olur, yine biri kaynaştırma birebir ilgilenilirse faydalı olur, biri ise kaynaştırma öğrencileri için ayrı bir sınıf oluşturulmalıdır şeklinde normal sınıftaki kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşlerini belirtmişlerdir. “Normal sınıflarda uygulanan kaynaştırma eğitime ilişkin görüşleriniz nelerdir?” sorusuna 1. Yönetici, “*Kaynaştırma fikri güzel bir fikir. Sınıflarda öğrencilere biraz zorluk çıkarsa da bireysel olarak ilgilenildiğinde ne kadar faydalı olduğu ortaya çıkacaktır. Ders süresinin küçük bir bölümü öğrenciye ayrılırsa iyi bir eğitim öğretim süreci gerçekleşecektir.*” şeklinde; 10. Yönetici de benzer görüşlerle, “ *Kaynaştırma elzem bir şey, gerekli bir şey. Sınıflarda uyum sorunu yaşadığımız oluyor, öğrencilerden şikayet geliyor. Ancak bu öğrencilerin eğitimi açısından önemli olup daha iyi eğitim ortamları, daha fazla materyal desteği sağlanmalıdır.*” şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir. Aynı soruya farklı görüş bildiren yöneticilerde mevcut. 5. Yönetici “ *Şuan ki durumda faydalı olduğunu düşünmüyorum. Bireysel ilgilenmek gerekiyor. Öğretmen 40 dakikalık dersinde 10 dakika ilgilendiğinde dersi bitiyor. Yani gerekli ilgilenme olsa faydalı olabilir. Öğretmen kazanımdır, derstir yetiştirmekte zorlanıyor bide bireysel ilgilenmesi gereken öğrenci olursa işin içinden çıkamaz. Bunun gibi durumlardan dolayı günümüzde pek faydalı olduğunu düşünmüyorum.*” şeklinde 9. Yönetici de benzer görüşe sahip

olup "Kaynaştırma öğrencilerinin akranlarıyla aynı sınıfta eğitim alması çok fazla sorunu çözümüyor." şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

Az da olsa yöneticilerin kaynaştırma uygulamasının belli şartlar sağlandığında faydalı olabileceğine inandıklarını belirten görüşleri vardır. Bunlardan ilki 6. Yönetici " Normal sınıflarda kaynaştırma, sınıf mevcudu azsa faydalı olur. 40 kişilik bir sınıfta öğretmen nasıl ilgilenebilir? O yüzden sınıf mevcudunun çok olduğu sınıflarda öğretmenden yeterli ilgiyi göremez." şeklinde; 4. Yönetici "Kaynaştırma uygulaması birebir ilgilenme olursa faydalı olur." şeklinde belirterek birebir ilgilenilmesi gerektiğini ifade etmiştir. 7. Yönetici ise " Kaynaştırma öğrencilerinin çoğunluğu için ayrı bir sınıf oluşturulup, onlara ayrı bir öğretmen verip kendi seviyelerinde ders alması daha uygundur." şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

Yöneticilere "Normal sınıflarda uygulanan kaynaştırma eğitiminde ders öğretmenin öğrencilere vakit ayırabilmesine ilişkin görüşleriniz nelerdir?" sorusu sorulmuştur. Yöneticilerin bu soruya ilişkin verdikleri cevaplar ve frekans dağılımları Tablo 5.3.'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Normal Sınıfta Öğretmenin vakit ayırmasına İlişkin Görüşler

Cevaplar	Frekans	Yöneticiler
Yeterince vakit ayırdığını düşünmüyorum	6	y2,y4,y5,y6,y7,y9
Fikrim yok	2	y1,y10
Tam olarak olamasa da ilgileniliyor	2	y3,y8

Tablo 3'de görüldüğü gibi, kendileriyle görüşülen yöneticilerden; altısı öğretmenin yeterince vakit ayırdığını düşünmüyor, ikisi bu konuda fikri olmadığını söylüyor, diğer ikisi ise tam olarak olmasa da öğretmenlerin ilgilendiğini düşünüyorum şeklinde vakit ayırmaya ilişkin görüşlerini ortaya koymuşlardır. "Normal sınıflarda uygulanan kaynaştırma eğitiminde ders öğretmenin öğrencilere vakit ayırabilmesine ilişkin görüşleriniz nelerdir?" sorusuna verilen en fazla cevap yeterince vakit ayrılmadığı yönündedir. Bu konuyla alakalı görüşlerden 7. Yönetici, " Öğretmen ihmal edebiliyor. Sosyal aktiviteler için normal sınıfta olması uygun olsa da öğretmen ders süresi içinde ayıracağı vakit yok denecek kadar az olacaktır." şeklinde; 5. Yönetici benzer ifadelerle " Aynı ortamda eğitim alması görünüşte güzel ancak öğretmen 40 dakikalık derste diğer öğrencilere kazanımları yetiştirme telaşı içerisinde olacağı için kaynaştırma öğrencisine özel bir vakit ayıramayacaktır." şeklinde öğretmenlerin ders içersinde kaynaştırma öğrencilerine vakit ayırmaya ilişkin görüşlerini ifade etmişlerdir. Aynı soruya farklı görüş bildiren yöneticiler de vardır. 3. Yönetici " Kaynaştırma öğrencilerinde illaki ilerleme oluyor. Bu da öğretmenimizin sınıfta ilgilendiğini gösterir. Biz zaten sık sık denetlemeyi yapıyoruz." şeklinde bir diğer benzer görüş; 8. Yönetici "Öğretmenlerimiz kaynaştırma öğrencileri için BEP'leri hazırlıyorlar, bu öğrencilere özel sınav yapıyor. Sınıf içerisinde muhakkak ilgileniyor." şeklinde ilgilendiğine dair görüşleri belirtmişlerdir.

Yöneticilere "Özel eğitim sınıflarına ilişkin görüşleriniz nelerdir? sorusu sorulmuştur. Yöneticilerin bu soruya ilişkin verdikleri cevaplar ve frekans dağılımları Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4.Özel Eğitim Sınıflarına İlişkin Görüşler

Cevaplar	Frekans	Yöneticiler
Birebir ve işi bilen kişilere verildiği için faydalı	6	y3,y4,y5,y6,y8,y9
Sıkıntı yaratmıyor uyumları iyi	2	y1,y10,
Davranış problemi olmayanlar için güzel	1	y2
İmkan çerçevesinde yaygınlaştırılmalı	1	y7

Tablo 4'de görüldüğü gibi, kendileriyle görüşülen yöneticilerin; altısı özel eğitim sınıfları birebir ve işi bilen kişilerce yapıldığı için hem faydalı hem de gerekli olarak görülmüştür. İki özel eğitim sınıfları sıkıntı yaratmıyor, okula uyumlarının iyi olduğunu, biri eğer öğrencilerin davranış problemi yoksa özel eğitim sınıflarının güzel olacağını, biri ise özel eğitim sınıflarının imkan çerçevesinde yaygınlaştırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. "Özel eğitim sınıflarına ilişkin görüşleriniz nelerdir? sorusuna 8. Yönetici, "Özel eğitim sınıfları daha faydalı en azından oradaki arkadaşlar bu işi bilen ve öğrenciye birebir vakit ayırabildikleri için faydalıdır." şeklinde; 9. Yönetici, "Özel eğitimin daha faydalı olduğunu düşünüyorum. Çünkü daha iyi eğitim ve daha fazla ilgi alabilirler." şeklinde yine benzer ifadelerle 5. Yönetici, "Özel eğitim okullarda kesinlikle gereklidir. Özel eğitim öğrencilerinin özel eğitim öğretmenlerince bireysel eğitim alması onlar için daha fazla yararlı olacağına inanıyorum. Çünkü bu öğrencilerin her biri birbirinden farklı düzeydeler ve birebir ilgi gerektiği için bu sınıflarımız daha verimli olacağı kanaatindeyim." şeklinde özel eğitim sınıflarının öğrenciler için faydalı olduğu yönünde görüşlerini belirtmişlerdir. Aynı soruya iki yöneticimiz özel eğitim sınıfları için okullarında uyum sorunu yaşamadıklarını ifade etmiştir. Bu soruya ilişkin 1. Yönetici, "İki tane özel eğitim sınıfımız var. Biri hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler için diğeri ise orta ağır düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler için açılmıştır. İki sınıfımızdaki öğrencilerin okula uyumuna ilişkin bir sorun yaşamadık. Teneffüslerde de diğer öğrencilerle uyumu gayet iyi." şeklinde ifade etmiştir. 10. Yönetici, "Okulumuzdaki özel eğitim sınıfından memnunuz. Öğrencilerin okula uyumu iyi, diğer öğrencilerden de herhangi bir şikayet almadık. Bu öğrenciler bu sınıflarda eğitim alarak bir noktaya geliyorlar. Geçenlerde özel eğitim öğrencimiz okula gelmemişti. Velisi okula gitmek için ağladığını söyledi. Bu çocuklar için bu sınıflar ve eğitim çok çok önemlidir." şeklinde görüşlerini belirterek özel eğitim sınıflarının okullarda bir sıkıntı yaratmadığını ifade etmişlerdir.

Yöneticilere "Okullarda kaynaştırma öğrencileri için yapılan destek eğitim odalarına ilişkin görüşleriniz nelerdir? sorusu sorulmuştur. Yöneticilerin bu soruya ilişkin verdikleri cevaplar ve frekans dağılımları Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Destek Eğitim Hizmetlerine İlişkin Görüşler

Cevaplar	Frekans	Yöneticiler
Faydalı olduğunu düşünüyorum	7	y2,y3,y6,y7,y8,y9,y10
Olmazsa olmaz, kesinlikle yapılmalı	2	y1,y4
Az da olsa faydalı	1	y5

Tablo 5'de görüldüğü gibi, kendileriyle görüşülen yöneticilerin; yedisi okullarda kaynaştırma öğrencileri için yapılan destek eğitim hizmetleri için faydalı olduğunu, ikisi olmazsa

olmaz,kesinlikle yapılmalı yönünde, biri az da olsa faydalı olduğunu yönünde görüşlerini belirtmişlerdir. "Okullarda kaynaştırma öğrencileri için yapılan destek eğitim odalarına ilişkin görüşleriniz nelerdir? sorusuna 2. Yönetici, " Destek eğitim odalarının faydalı olduğunu düşünüyorum, birebir olduğu için faydalıdır. Ancak birebir eğitiminde uzun süreli olmaması gerekir. Çünkü öğrenci sıkılıyor,yoruluyor bu öğretmen için de zor bir durum o yüzden en azından iki ders üst üste olmamalıdır bunu belirtmek isterim." şeklinde; yine benzer bir görüş olarak 9. Yönetici, " Destek eğitim odamız yok ancak bu öğrenciler için faydalı olur. Öğretmen normal sınıfta yeterince ilgilenemiyor. Bu yüzden bu noktada destek eğitim odası devreye giriyor." şeklinde yine benzer ifadelerle 6. Yönetici, " Okulumuzda kaynaştırma öğrencileri var bunlar için destek eğitim yapılırsa faydalı olur elbet. Sınıflarımız çok kalabalık olduğu için öğretmenlerimiz yeterince vakit ayıramıyor. Bu yüzden destek eğitim odaları açılıp bu öğrencilere en azından Türkçe,Matematik dersleri verilmelidir." şeklinde destek eğitim odalarının faydalı olduğu yönünde görüşlerini belirtmişlerdir.

Yöneticilere “Okulunuzda kaynaştırma öğrencileriniz için destek eğitim yapıyor musunuz?" sorusu sorulmuştur. Yöneticilerin bu soruya ilişkin verdikleri cevaplar ve frekans dağılımları Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Destek Eğitim Yapma Durumu

Cevaplar	Frekans	Yöneticiler
Yapılmıyor	7	y2,y3,y6,y7,y8,y9,y10
Yapılıyor	2	y1,y4
Onay bekliyoruz	1	y5

Tablo 6’da görüldüğü gibi, kendileriyle görüşülen yöneticilerin; yedisi okullarda kaynaştırma öğrencileri için destek eğitim yapmadıklarını, ikisi destek eğitim hizmetlerini yapıyor olduklarını, biri ise başvurusunu yaptıklarını ve onay beklediklerini ifade etmişlerdir. “Okulunuzda kaynaştırma öğrencileriniz için destek eğitim yapıyor musunuz?" sorusuna 2. Yönetici, " İki sene önce açmıştık şimdi yapmıyoruz" şeklinde; yine benzer bir görüş olarak 8. Yönetici, " Hiç açmadık. Geçen yıl açmaya çalıştık ama olmadı." şeklinde yine benzer ifadelerle 7. Yönetici, " Hiç açmadık geçmişte de açmadık." şeklinde destek eğitim hizmetlerini okullarında yapmadıkları yönünde görüşlerini belirtmişlerdir. Aynı soruya iki yöneticimiz farklı olarak destek eğitim hizmetlerini okullarında yapmış olduklarını ifade etmişlerdir. Bu yöndeki görüşlerini ise 1. Yönetici, " Bütün kaynaştırma öğrencilerine destek eğitimi veriyoruz. Hem özel eğitim öğretmenlerimizden hem de branş öğretmenlerimizden oluşan kadromuzla dersler veriliyor. Teftiş ettiğimde ise öğrencilerde müthiş ilerlemenin olduğunu gördüm. " şeklinde benzer ifadelerle 4. Yönetici, " Bizim okulumuzda var. Destek eğitimde kaynaştırma öğrencilerine birebir eğitim verilme fırsatı oluyor." şeklinde görüşlerini belirterek destek eğitim hizmetlerini okullarında verimli bir şekilde yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Yöneticilere “Okulunuzda kaynaştırma öğrencileriniz için destek eğitim yapılmamasının sebepleri nelerdir?" sorusu sorulmuştur. Yöneticilerin bu soruya ilişkin verdikleri cevaplar ve frekans dağılımları Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Destek Eğitim Yapılmama Sebebi

Cevaplar	Frekans	Yöneticiler
Girişimde bulunmama	3	y7, y9,y10
Prosedürün yorması	2	y2,y8
Gönüllü öğretmen bulamama	1	y3
Yer yok	1	y6

Tablo 7'de görüldüğü gibi, kendileriyle görüşülen yöneticilerin; üçü herhangi bir girişimde bulunmadıkları için destek eğitim yapmadıklarını, ikisi prosedürün kendilerini yorduğundan dolayı, biri destek eğitim yapacak gönüllü öğretmen bulamadığını, diğer biri ise okullarında destek eğitim yapmak için yer olmadığını söyleyerek destek eğitim yapmadıklarını belirtmişlerdir. "Okulunuzda kaynaştırma öğrencileriniz için destek eğitim yapılmamasının sebepleri nelerdir?" sorusuna 7. Yönetici, " Biz açmadık, geçmişte de açmadık. Talep olmadı. O yüzden bizde harekete geçmedik" şeklinde; yine benzer bir görüş olarak 10. Yönetici, "Açmadık bir girişimde bulunmadığımızdan açamadık. Okula yeni başladığım için okulun fiziksel ihtiyaçlarından destek eğitime eğilemedim." şeklinde destek eğitim hizmetlerini okullarında bir girişimde bulunmadıklarından dolayı yapamadıklarını belirtmişlerdir. Aynı soruya iki yöneticimiz farklı olarak destek eğitim hizmetlerini yapabilmek için işin resmi prosedürünün uzun ve yorucu olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu yöndeki görüşlerini ise 2. Yönetici, "Destek eğitim odasını iki sene önce açmıştık. Şimdi yapmıyoruz. Destek eğitimin prosedürü bizi yoruyor. Prosedür biraz daha esnek olsa daha verimli olur." şeklinde benzer ifadelerle 8. Yönetici, " Biz açamadık. Sistemin bunu kolaylaştırması lazım. Bir ara uğraştık açmak için belge eksik, şu plan eksik gibi gerekçelerle geri döndü yazımız." şeklinde görüşlerini belirterek destek eğitim hizmetlerini okullarında prosedürden dolayı açamadıklarını ifade etmişlerdir.

Yöneticilere "Kaynaştırma öğrencilerinin topluma kazandırılması için neler yapılabilir?" sorusu sorulmuştur. Yöneticilerin bu soruya ilişkin verdikleri cevaplar ve frekans dağılımları Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Topluma Kazandırılması Boyutu

Cevaplar	Frekans	Yöneticiler
Yapabildikleri ölçüde yararlanma	3	y3, y6,y7
İyi bir eğitim sunma	2	y1,y10
Akranlarıyla beraber olma	2	y2,y4
Öğrenciyi kabul etme	2	y5,y9
Sosyalleşmesini sağlama	1	y8

Tablo 8'de görüldüğü gibi, kendileriyle görüşülen yöneticilerin; en fazla ortak görüş bildikleri nokta olarak üç yöneticimiz, yapabildikleri ölçüde çocuklardan yararlanmamız gerektiğini, ikisi iyi bir eğitim sunulması ve eğitimi için elimizden geleni yapmamızı, ikisi öğrencilerin akranlarından koparılmasından, beraber olması, diğer iki yöneticimiz ise öğrencilerimizi her şeyden önce onları gereksinimleri ile kabul etmemiz gerektiğini, biri sosyalleşmesi için imkanlar sağlanmalı şeklinde kaynaştırma öğrencilerinin topluma kazandırılması için çeşitli önerileri söylemişlerdir.

"Kaynaştırma öğrencilerinin topluma kazandırılması için neler yapılabilir?" sorusuna 3. Yönetici, *"Kaynaştırma öğrencisi Türkçe, matematik,fen derslerinde iyi olmayabilir. Biz bu çocuğu sportif faaliyetlerde ön plana çıkardığımızda hem sınıfta hem de toplumda kabul görür. Çocuğun güçlü yanını ön plana çıkarabilecek bir yönünü bulmalıyız. Hem bu sayede çocuk onaylanmış olur."* şeklinde benzer görüş olarak 6. Yönetici, *"Mümkün olduğu kadar toplumun içerisinde rol verilmeli, sorumluluk verilmelidir. Sen yapamazsın diye düşünülmemelidir. Gerekirse tekerlekli sandalyesi ile gitsin bir tezgahın başında kitap satsın, limon satsın, bir eliyle de olsa telefon bağlasın,santral memuru olsun. Bunlar muazzam şeyler, insanı bir şey toplumun bir parçası olsunlar."* şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir. Aynı soruya iki yöneticimiz farklı olarak kaynaştırma öğrencilerimizin topluma kazandırılması için eğitimlerine vurgu yapmışlardır. Bu yöndeki görüşlerini ise 1. Yönetici, *"Biz bu öğrenciler için kaynaştırma eğitim olsun,destek eğitim ve özel eğitim olsun elimizden geleni yapıyoruz. Bunları da topluma uyum için yapıyoruz. Akademik olarak destekleyerek görevimizi yerine getiriyoruz."* şeklinde benzer ifadelerle 10. yönetici, *" Özel eğitimi çoğaltmak lazım. Bu öğrencilerimiz için güzel bir bahçesi olan bir okul, kendilerini yaralamayacakları bir sınıf ve eğitim araç, gereç,materyalleri ile donatılmış sınıflar oluşturulmalıdır."* şeklinde ifade etmişlerdir.

Yöneticilere "Kaynaştırma öğrencilerinin okuldaki sosyal kabulün artırılması için hangi çalışmaların yapılmasını önerirsiniz?" sorusu sorulmuştur. Yöneticilerin bu soruya ilişkin verdikleri cevaplar ve frekans dağılımları Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Sosyal Kabulün Arttırılması

Cevaplar	Frekans	Yöneticiler
Yapabildiği işle öne çıkarma	5	y2,y3, y7,y8,y9
Toplum bilinçlenmeli	3	y5,y6,y10
Sosyal aktivitelere katma	2	y1,y4

Tablo 9'da görüldüğü gibi, kendileriyle görüşülen yöneticilerin; en fazla ortak görüş bildikleri nokta olarak beş yöneticimiz, yapabildiği işle öne çıkarılması gerektiği. Bunun devamında ise üç yöneticimiz, toplumun bilinçlenmesi gerektiğini vurgulamış, iki yöneticimiz ise sosyal aktivitelere katmanın önemli olacağı hususunda görüş belirtmişlerdir."Kaynaştırma öğrencilerinin okuldaki sosyal kabulün artırılması için hangi çalışmaların yapılmasını önerirsiniz?" sorusuna en fazla ortak görüş yapabildiği işle öne çıkarma yönünde olmuştur. Bu hususta 2. Yönetici, *"Sosyal kabulü arttırmak için en çok görev öğretmene düşüyor.Öğrenci kapasitesine göre hangi konuda iyiye görev vererek,sorumluluk vererek, öne çıkarılarak arkadaşlarıyla desteklenmelidir. Yapabildiği işle öne çıkarıldığı takdirde sınıfta arkadaşları arasında kabul görmüş ve kendi kendine olan kabulünü,özgüvenini de sağlamış olacaktır."* şeklinde yine aynı konuda benzer ifadelerle 9. Yönetici, *"Sosyal kabulünü artırabilmek için öğrencinin yapabildiği şeyleri yaptırıyorum. Örneğin akıllı tahtayı açtırma, okul içinde kulüp çalışması, sınıf defterlerini toplatma gibi yapabildiği görevler verilerek öğrencinin hem sınıfta hem de okulda sosyal kabulü artacaktır."* şeklinde ifade ederek öğrencilerin sosyal kabulünü artırabilmek için yapabildikleriyle ön plana çıkarılması gerektiği yönünde görüşlerini ifade etmişlerdir. Aynı soruya üç yöneticimiz farklı olarak kaynaştırma öğrencilerinin sosyal kabulünü arttırabilmek için toplumun bilinçlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu noktada 6. Yöneticimiz bunu şu sözlerle *" Toplumun bilinçlenmesi lazım. Bu*

daha çok tutumla alakalıdır. Bu öğrencilere karşı herkes olumlu tutum içerisinde olmalıdır. Başta derse giren öğretmen bu öğrencilerimizi sınıfa ait olduğunu hissettirmelidir. Kaynaştırma öğrencisi bir işi iyi yapamasa bile arkadaşlarına dahil edilmelidir." şeklinde yine benzer ifadelerle 10. Yönetici, " Okulumuzdaki kaynaştırma öğrencilerine karşı sosyal kabulü arttırmak için başta öğretmenlerimiz olmak üzere devamında öğrencileri de bu konuda bilinçlendirerek öğrencilerin yetersizlikleri ile beraber kabul edilmesi gerektiği konusunda bilgi ve olumlu tutum sahibi olmalıdırlar. Öğretmen öğrenciye nasıl davranırsa diğer öğrencilerde o şekilde davranır. O yüzden öğretmenlerimize bu konuda büyük görev düşüyor." şeklinde ifade ederek sosyal kabulün artırılması için bilinçlenmenin önemini ifade etmiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Okul yöneticilerin kaynaştırma eğitimini nasıl ifade ettiklerine ilişkin bulgulardan çıkan sonuçlara bakıldığında; üçü akranlarından geri kalan öğrencilerin normal sınıfta eğitim alması gerektiğini, üçü özel eğitime muhtaç öğrencilerin akranlarıyla beraber aynı ortamda eğitim alması gerektiği, ikisi sınıfta akranlarından geri kalan öğrencilere BEP uygulanması, biri diğer öğrencilerden bireysel farklılık gösteren öğrencileri akranları seviyesine getirme, biri hafif engelli öğrencileri topluma kazandırma şeklinde kaynaştırmayı ifade etmişlerdir. Sonuç olarak yöneticilerin kaynaştırmayı ifade etme biçimlerinde yanlışlık olmadığı, okulda veya öğretmenlik hayatında deneyimleri, gördükleriyle ifade etmişlerdir. Örneğin yöneticilerin akranlarından geri kalan öğrencilere BEP uygulanmasıdır, hafif engelli öğrencileri topluma kazandırılmasıdır, bireysel farklılığı olan öğrencileri akranları seviyesine getirilmesidir ifadeleri yanlış değildir. Ancak kaynaştırma eğitimi ifade edilirken eksikliklerin olduğu, kaynaştırmayı tamamen ifade eden bir görüşün alınmadığı ortaya çıktığı görülmektedir. Zaten görüşme esnasında yöneticilerin çoğunluğunun kaynaştırmaya ilişkin bir eğitim almadıklarını ifade etmişlerdir. Görüşülen on okul yöneticisinin sadece üç tanesi kaynaştırmaya ve özel eğitime ilişkin hizmet içi eğitim aldığını belirtmiştir. Aldıkları hizmet içi eğitimin ise çok verimli olmadığını, kısa sürede geri unuttukları için kaynaştırma eğitimine ilişkin yeterince bilgi sahibi olamadıklarını ifade ettikleri görülmektedir.

Öncelikle normal sınıfta eğitim gören kaynaştırma öğrencileri için görüşleri ele aldığımızda yöneticilerden; üçü kaynaştırmanın elzem bir şey olduğunu, faydalı bir uygulama olduğunu, ikisi şuanki durumda faydalı olduğunu düşünmüyorum, ikisi kaynaştırma sosyalleşmesi için faydalı ancak akademik olarak faydalı değil, biri kaynaştırma sınıf mevcudu azsa faydalı olur, yine biri kaynaştırma birebir ilgilenilirse faydalı olur, biri ise kaynaştırma öğrencileri için ayrı bir sınıf oluşturulmalıdır şeklinde normal sınıftaki kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşlerini belirtmişlerdir. Yöneticilerin çoğunluğunun genel anlamda kaynaştırmanın faydalı olduğunu, bazı yöneticilerin faydalı olduğunu ancak bir takım şartlar veya eksiklikler giderilirse daha faydalı ve verimli olacağını, sadece iki yönetici ise şu an ki durumda faydalı olmadığını düşündüğünü ifade ettikleri görülmektedir.

Yöneticilerin destek eğitim odalarına ilişkin görüşlerine baktığımızda, kendileriyle görüşülen yöneticilerin; yedisi okullarda kaynaştırma öğrencileri için yapılan destek eğitim hizmetleri için faydalı olduğunu, ikisi olmazsa olmaz, kesinlikle yapılmalı yönünde, biri az da olsa faydalı olduğunu yönünde görüş belirttikleri görülmüştür. Okul yöneticilerinin tamamı kaynaştırma öğrencileri için yapılan destek eğitim hizmetlerinin bu öğrenciler için faydalı olduğu kanaatinde. Yöneticilere okullarında kaynaştırma öğrencisi var mı diye sorulduğunda tamamı olduğunu söylemiştir. Bu öğrenciler için destek eğitim yapıp yapmadıkları sorulduğunda ise sadece iki yöneticinin okullarında destek eğitim yaptığı görülmektedir. Yöneticilerin tamamının destek eğitimin faydalı olduğuna inandığı halde destek eğitimi çeşitli sebeplerle yapmadığı görülmektedir.

Kendileriyle görüşülen yöneticilerin destek eğitim yapmama sebeplerini; üçü herhangi bir girişimde bulunmadıkları için destek eğitim yapmadıklarını, ikisi prosedürün kendilerini yordduğundan dolayı, biri destek eğitim yapacak gönüllü öğretmen bulamadığını, diğer biri ise okullarında destek eğitim yapmak için yer olmadığını söyleyerek destek eğitim yapmadıklarını belirtmişlerdir. Bazı yöneticilerin ise destek eğitim yapabilmek için birçok belgenin, planın istendiği için bu işin resmi boyutunun zor ve yorucu olduğunu ifade etmiş olup, prosedürün biraz esnek ve kolay olması gerektiğini ifade ettikleri görülmektedir. Bu gerçekleşirse daha çok destek eğitim hizmeti yapılabileceği kanaatindedirler.

Kendileriyle görüşülen yöneticilerin; en fazla ortak görüş bildikleri nokta olarak üç yöneticimiz, yapabildikleri ölçüde çocuklardan yararlanmamız gerektiğini, ikisi iyi bir eğitim sunulması ve eğitimi için elimizden geleni yapmamızı, ikisi öğrencilerin akranlarından koparılmaması, beraber olması, diğer iki yöneticimiz ise öğrencilerimizi her şeyden önce onları gereksinimleriyle kabul etmemiz gerektiğini, biri sosyalleşmesi için imkanlar sağlanmalı şeklinde kaynaştırma öğrencilerinin topluma kazandırılması için çeşitli önerileri söylemişlerdir.

Yöneticilerin sosyal kabulün artırılması için en fazla ortak görüş bildikleri nokta olarak beş yöneticimiz, yapabildiği işle öne çıkarılması gerektiğini, bunun devamında ise üç yöneticimiz, toplumun bilinçlenmesi gerektiğini vurgulamış, iki yöneticimiz ise sosyal aktivitelere katmanın önemli olacağı hususunda görüş belirttikleri görülmektedir.

Yöneticilere kaynaştırma eğitimi nasıl ifade ettiklerini ve kaynaştırma eğitimiyle ilgili bilgilerinin neler olduğu sorulduğunda yöneticiler farklı cevaplar vermişlerdir. Yöneticilerin çoğu bu öğrencilerin eğitimi hakkında az da olsa bilgilerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Yöneticilerin mesleki kıdemleri de göz önünde bulundurulduğunda kaynaştırma öğrencilerle mesleki yaşantılarında bir şekilde karşılaştıkları, sınıflarında olmasa da bulundukları eğitim ortamlarında bu öğrencilerin eğitimi hakkında gözlem yapma ve bilgi sahibi olma durumunda kalmışlardır. Yöneticilerin Milli Eğitim Bakanlığı'nın düzenlemiş olduğu hizmet içi kurslarla bilgi sahibi oldukları görülmektedir. MEB, (2010b).’ ye göre; İlkokul ve Ortaokulda kaynaştırma eğitimi veren öğretmenlere yönelik yapılan araştırmada, okul yöneticileri ve öğretmenlerin kaynaştırma konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı, herhangi bir hizmet içi eğitim almadığı, materyal eksikliğinin olduğu, okullarında özel eğitim öğretmenin olmadığı, kaynaştırma eğitimi verilen sınıfların kalabalık olduğu ve kaynaştırma uygulamalarından velilerin memnun olmadığı, okul idarecilerinin ise kısmen memnun olduğu tespit edilmiştir.

Yöneticilere normal sınıfta ve özel eğitim sınıflarında uygulanan kaynaştırma eğitime ilişkin görüşleri alındığında, öğrencilerin teneffüslerde ve eğitim öğretim faaliyetleri süresince okula uyumlu oldukları, bir sorunla karşılaşmadıkları ve şikayet almadıklarını belirtmişlerdir. Yekta (2010)’a göre; özel gereksinimi olan öğrencilerin, kaynaştırma uygulaması içerisinde, bulundukları sınıflara, sınıflarındaki arkadaşları, öğretmenleri ile ilişkilerine ve okula yönelik yaşantılarının genellikle olumlu olduğunu ortaya koyması bakımından mevcut araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Güleriyüz (2009), Konya ili Sarayönü ilçesinde 9 resmi ilköğretim okulunda 27 öğrenci ile yapmış olduğu araştırma sonucunda; kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin akranları ile sorunlar yaşadığı, arkadaşlık ilişkisi kuramadığı, normal öğrenciler tarafından şiddete maruz kaldığını ve dışlandığını ortaya koyması bakımından mevcut araştırma ile farklılık göstermektedir.

Yöneticilere ders öğretmenlerinin sınıflarında kaynaştırma öğrencilerine vakit ayırıp ayırmadıkları sorulduğunda büyük çoğunluğu vakit ayıramadıklarını ifade etmişlerdir. Kaynaştırma öğrencilere hazırlanan BEP doğrultusunda birebir eğitim alması gerektiğini savunmalarına sınıfların kalabalık olması ve yetiştirilmese gereken kazanım ve müfredatlar gibi çeşitli sebeplerden dolayı vakit ayrılmadığını ifade etmişlerdir. Araştırmada sonuçlarına paralel olarak Öztürk (2009)’a göre: Farklı

şekillerde program hazırlanması, her çocuğun farklı özelliğe sahip olduğu, çocuklara uygun olduğu, grup eğitimi yapılamayacağı, birebir ilgilenmek gerektiği için bireyselleştirilmiş eğitim programının gerekli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Gök'ün (2013), kaynaştırma öğrencisi ile yaşanan iletişim sorunları, diğer öğrencilerin kaynaştırma öğrencisini kabullenememesi, sınıfların kalabalık oluşu; bu nedenle öğretmenin kaynaştırma öğrencisine yeterli zamanı ayıramaması, kaynaştırma öğrencileri için fiziki imkânların yetersizliğini ifade etmeleri bakımından mevcut araştırma sonuçları ile benzemektedirler.

Yöneticilere destek eğitim odalarına ilişkin görüşleri sorulduğunda tamamı kaynaştırma öğrencileri için faydalı ve gerekli olduğuna inanmaktadır. Ders içerisinde kaynaştırma öğrencisiyle öğretmenin yeterince ilgilenemediği için en azından Türkçe ve matematik derslerinde DEO' da ders alması öğrencinin akademik olarak ilerlemesine katkı sağlayacağı belirtilmiştir. DEO ile öğrencinin, kendine güven, değerli hissetme ile benlik algısının geliştiği de söylenebilir. Doğrudan DEO kapsamında olmamakla birlikte genel eğitim sınıflarında özel gereksinimli öğrencilerin istenilen düzeyde eğitim alamadıkları sonucuna ulaşılan araştırmalar (Demir ve Açar, 2011; Gök, 2013; Güler, 2009; Güler, 2014; Sadioğlu, 2011, Sadioğlu, Batu ve Bilgin, 2012) bulunmaktadır. Dolayısıyla özel gereksinimli öğrencilerle birebir ilgilenilmesine imkân tanıyan destek eğitimin bu tür öğrencilerin eğitimsel ihtiyaçlarını karşılanmasına katkı sağladığı söylenebilir.

Destek eğitim odası ile ilgili bulguya paralel olarak Akay (2011) kaynaştırma ortamında eğitime devam eden işitme engelli ilköğretim öğrencilerine sunulan destek eğitim sürecinin incelenmesinin amaçlandığı araştırmada; destek odası eğitimi gayretinin özellikle öğrenciler ve destek odası öğretmeninde olumlu gelişmeler yarattığı görülmüştür. Öğrencilerin akademik, sosyal ve iletişimsel davranış ve becerilerinde gelişme göstermiş oldukları gözlenmiştir. Benzer şekilde Kış (2013) Bolu ilinde özel eğitim sınıflarının bulunduğu ilköğretim okullarında görev yapan rehber öğretmenler ile özel eğitim sınıflarında görevli öğretmenlerin destek eğitim odası uygulamalarına ilişkin görüş ve önerilerinin alındığı araştırmada; rehber öğretmenler ile özel eğitim sınıflarında görevli öğretmenlerin destek eğitim odası uygulamalarını olumlu buldukları ifade edilmiştir. Destek eğitim odasını açarken kimi yöneticiler zorlandıklarını, evrak, plan gibi prosedürlerin çok olduğunu, işlerin biraz daha kolaylaşması için esnetilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bunun gibi sebeplerden ötürü açamadıkları görülmüştür. DEO'nun yaygınlaşması için mevzuatta yenilenmeye gidilmelidir. Bu konuyla alakalı bir başka paralel görüşü İşman özel eğitim yönetmeliğinde uygulamada belirsizliğe neden olan eksikliklerin olduğunu belirtmektedir (İşman, 2009)

Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak, programın uygulanmasına ve uygulayıcılarına yönelik aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

1. Süreç içerisinde bulunan; okul idaresi, öğretmen, veli, rehber öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi hakkında bilgilendirilmesi sağlanabilir.
2. Özel eğitim gereksinimli bireylerin eğitimi ile ilgili düzenlenen yasal düzenlemeler hakkında tüm paydaşlar bilgilendirilebilir.
3. Okul idaresi, veli, sınıf öğretmeni, özel eğitim sınıf öğretmeni ve rehberlik öğretmeni iletişim halinde bulunmalı, işbirliği içerisinde çalışmalar yürütülebilir.
4. Normal gelişim gösteren öğrencilerin özel eğitim gereksinimli öğrenciler ile ilgili olumlu tutum ve davranışlar sergilemeleri üzerinde çalışmalar yapılabilir.
5. İş başında ve uygulamalı hizmet içi eğitimler verilerek öğretmenlerin, okul yöneticilerinin DEO ve kaynaştırma eğitimi ile ilgili her yönüyle bilgilencmeleri ve donanım sahibi olmaları sağlanabilir.
6. Özel eğitim sınıfları ve destek eğitim odalarında özel eğitim gereksinimli öğrencilere eğitim veren öğretmenlere verilen % 25 fazla ek ders olması daha da iyileştirilerek destek eğitim odalarında görev almak isteyen öğretmenler için daha da cazip hale getirilebilir.
7. DEO açılmasına yönelik resmi prosedürün biraz daha esnek ve kolay olmasına yönelik

çalışmalar yapılabilir.

8.

KAYNAKLAR

- ACARLAR, F.** (2013). Kaynaştırma modeli ve özel gereksinimli küçük çocukların özellikleri.
- AKAY, E.** (2011). Kaynaştırma ortamındaki işitme engelli ilköğretim öğrencilerine sunulan destek eğitim odası sürecinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- BATU S., KIRCAALİ İFTAR G.** (2005). Kaynaştırma. Ankara: Kök.
- CRESWELL, W. J.** (2013). Araştırma deseni. Ankara: Eğiten Kitap.
- ERİPEK, S.** (2007). Özel eğitim ve kaynaştırma uygulamaları. Eripek, S. (Ed.).
- GÖK, R.** (2013); “Kaynaştırma Eğitimi Öğrencisi Bulunan İlkokul Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf Yönetiminde Karşılaştıkları Zorluklar ve Bu Zorluklarla Başa Çıkma Yöntemleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- GÜLERYÜZ, B.** (2014). Sınıf öğretmenlerinin ve sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- İŞMAN, H.** (2009). Engellilerin eğitime yönelik bir politika aracı olarak özel özel eğitim kurumlarının eğitimde eşitlik bağlamında değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- KARASAR, N.** (2014). Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar ilkeler teknikler (26. Baskı).Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- KIŞ, H.** (2013). Destek eğitim odalarındaki uygulamalara ilişkin rehber öğretmenler ve özel eğitim sınıf öğretmenlerinin görüşleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- MEB.** (2010). Neden Nasıl Niçin Kaynaştırma Eğitimi. Ankara.
- MEB.** (2012). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. Resmi Gazete. 26184: 31 Mayıs 2006.
- MEB.** Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2000). Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Ankara.
- ÖZTÜRK, M.** (2009). “İnsan Kaynakları Yönetimi Nedir?”, “İş, Güç, Bakış” İş Yaşamı Dergisi.
- SADIOĞLU, Ö.** (2011). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin sorunları, beklentileri ve önerilerine yönelik nitel bir araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- SUCUOĞLU, B. & KARGIN, T.** (2006). İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları; yaklaşımlar, yöntemler, teknikleri. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- YEKTA, Y.** (2010); “Kaynaştırma Uygulamaları Yapılan İlköğretim Okullarına Devam Eden Zihinsel Engelli Bireylerin Eğitim Yaşantılarına Yönelik Görüşlerinin Betimlenmesi ”,

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

YILDIRIM, A. ŞİMŞEK, H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ISBN 978-605-7510-81-5

KIRGIZ ATASÖZLERİNDE AT VE KADIN¹

Rabia KAHRAMAN
Gül Banu DUMAN

GİRİŞ

Atasözleri, bir ulusun tecrübeleri sonucu söylenmiş kısa ve öz kalıp ifadelerdir. Bu ifadeler "...toplumun tecrübelerini, hayat görüşünü, toplum terbiyesini, hatta estetik zevkini yeni kuşaklara aktaran özlü ve sözlü edebi ürünlerdir." (Duman, 2016: 105). Türklerin tarihine bakıldığında en eski metinlerden olan Orhun Abidelerinde ilk örneklerine rastlanıldığı ve burada atasözünün; sab, sav, mesel ve tabir şeklinde anıldığı görülmektedir. "Atasözlerine 14. yüzyıl Kıpçak kaynaklarında sav/sab denilmiştir." (Oğuz vd., 2012:203). Ayrıca Dîvânü Lugâti't-Türk, Atabetü'l Hakayık ve Oğuznâme gibi birçok edebî eserde örnekleri bulunmaktadır. Aksoy (1998: 14), Dîvânü Lugâti't-Türk'te atasözünün, Arapça mesel, Türkçe sav sözcükleriyle anıldığını, Divan edebiyatında ve Osmanlıcada bu kavramın mesel ve darbimesel olarak da geçtiğini aynı zamanda darbimeselin, aslında "mesel getirmek, duruma uyan yaygın bir söz ya da bir atasözü söylemek" olduğunu ama atalar sözü anlamında da kullanıldığını ifade etmiştir.

Türkiye Türkçesinde "atasözü" olarak bilinen bu kalıp ifadeler Kırgız Türkçesinde "makal" olarak bilinmektedir. "Makal, insanların uzun yıllardan beri gelen felsefi fikir sonuçlarını özetleyerek, onların hayat tecrübelerinin temelinden alınan, kafiyelinmiş ve ahenkleşmiş bir veya birkaç cümlede düşünceyi tamamlayan, terbiye etme amacıyla kullanılan folklor eserleridir." (Muratov vd., 2014:85).

Kadın, varlığıyla etrafındaki birçok insanı güvende hissettirir. Bulunduğu en ufak bir grubu bile derleyip düzenleyici güce sahiptir. Onda bu gücün farkında olan milletlerden biri de Türklerdir. Türk kültüründe geçmişten bugüne dek kadının önemi sözlü ve yazılı eserlerin birçoğunda vurgulanmıştır. Kırgız kadınının da tam anlamıyla gelişimini görebilmek için ilk önce İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası eserlerdeki varlığına bakmak gerekir. Çünkü bir milletin atasözleri geçmişi aynasıdır ve geçmişten bağımsız değerlendirilmemelidir. Türk destanlarında kadının varlığı şu şekildedir:

"Altay Türklerinin yaratılış destanlarını incelerken, Verbitskiy'in topladığı efsanede bir "Ak-Ene," yani Ak-Ana görmekteyiz. Tanrı Ülgen dünyayı yaratmağı düşünürken, su içinden birdenbire Ak-Ana görünüyor ve Ülgen'e akıl veriyor. Efsanenin metni, "Ak-Ana'nın buyruğu üzerine Tanrı böyle yaptı" demektedir." (Ögel, 2010: 570).

"Oğuz-Han gökten, bir nur içinde düşmüş olan çok güzel bir kızla evlenmiş ve ondanda üç oğlu olmuştu. Yine bir gün, avlanmak için dolaşırken, bir göl ortasındaki bir adaya gelmiş ve orada da bir ağaç koğuşunun ortasında çok güzel bir kızı oturur görmüştü." (Ögel, 2010: 136).

Bunun dışında Orhun Abidelerinde de kadın hep kağanla birlikte anılmış ve değerli görülmüştür. Bu değer Tekin'in (2010: 53), Orhon Yazıtları üzerine yapmış olduğu çalışmasında Bilge Kağan Yazıtında geçen Türk halkının yok olmaması için Türk Tanrısı, kutsal yer ve su ruhlarının babası İlteriş Hakanı ve annesi İlbilge Hatun'u göğe çıkardıkları şeklindeki ifadede görülmektedir.

İslamiyet öncesi eserlerde bu şekilde toplumda varlığını sürdüren kadın İslamiyet sonrası eserlerden biri olan Dede Korkut'ta da şu şekilde yer almaktadır:

Ergin (2011: 18), kadını Dede Korkut kitabının giriş kısmında dört tipe ayırmıştır. "Dede Korkut dilinde ozan der: Karılar dört türdür. Birisi solduran soptur. Birisi dolduran toptur. Birisi evin dayağıdır. Birisi ne kadar dersen bayağıdır." Saçkesen (2007: 492) ise Er Tabıldı Destanında kadını üç tipte incelemiştir. Bunlar; İdeal Eş ve Anne Tipi, İdeal Sevgili Tipi ve Yardımcı Tiptir. Yakıcı (2007: 44) ise Dede Korkut üzerine yapmış olduğu bir çalışmada kadından sanatçı tipi adı altında "kadın ozan" olarak bahsetmiş ve bu kadın ozanların da bazen alp-ozanlar kadar etkili

¹ Bu makale "Kırgız Türkçesinde Kadın Konulu Atasözleri" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

olduklarını belirtmiştir. Bunların dışında yine İslamiyet sonrası Türk eserlerinden olan “Türk Dilleri Sözlüğü” anlamına gelen Dîvânü Lugâtî’t-Türk adlı eserde Akalın, kadından ve kadının güzelliğinden şu şekilde bahsedildiğini ifade etmiştir:

“Kâşgarlı Mahmud, Divanü Lugati’t-Türk’ta kadınlara verilen *özük* unvanından söz ederken ‘ruhu altın gibi temiz olan kadın’ın *altun özük*, ‘vücudu inci gibi pürüzsüz kadını’n da *ertini özük* diye tanımlandığı belirtiyor. Kadının güzelliğinin maden ve taşlarla tanımlanması ilgi çekicidir. *Ertini* sözünün ‘emsalsiz inci’ anlamında kullanıldığı bilgisini veren Kâşgarlı Mahmud, kadının süslenmesini de *bezendi*, *bilezüklendi*, *büründi* gibi madde başı sözlerde çeşitli cümlelerle örneklemiştir.” (2008: 110).Sözlü edebiyat türlerinden olan destanlardan ve yazıtlardan anlaşıldığı üzere Türk mitolojisinden bugüne değin kadın sosyal hayatın içinde hep var olmuştur.

Bozkır kültürünün ve Türk erkeğinin bir simgesi olan “at” bozkır yaşamının önemli parçasıdır. Geçmişten günümüze Türk kavimleri attan birçok yönüyle istifade etmiştir. Aynı zamanda Türk kağanlarının özel bir ganimeti olup ve halk arasındaki statüsünü de etkilemiştir. Türkler uzunca bir süre atlı-göçebe bir hayat sürmüştür. “Türkleri göçebe yapan da at sürüleridir. Zira Türkler at sürülerini beslemek için yaylak ve kışlak olmak üzere iki türlü hayat yaşamışlardır.” (Kaplan, 2010: 92). Görülmektedir ki at yaşam şeklinin en temelini oluşturmaktadır. Ayrıca Kaplan (2010: 92), eski Türklerden kalma mezarlarda da insan iskeletlerinin yanı başında yer alan bir bölme ile ayrılmış at iskeletlerinin de bulunduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Alptekin (2010: 120), İslamiyet sonrası eserlerinden olan Dede Korkut Hikâyeleri üzerine yapmış olduğu bir çalışmada hikâyenin ortasında yer alan kalıp ifadelerin “At ayağı külüg ozan...” şeklinde başladığına değinmiştir. Tekin (1989: X) ise yine İslamiyet sonrası eserlerinden olan Dîvânü Lugâtî’t - Türk’ta “Kuş kanatın, er atın” şeklinde cümle sonu uyaklı olan bir atasözü örneğini kullanmıştır. Görülmektedir ki at tarihi dönem içerisinde birçok eserde yer almıştır. Türk kültürünün ayrılmaz parçasından biri olması da eserlerde sıklıkla kullanılmasının bir sebebidir.

Bu çalışmada Kırgız sahası atasözleri incelenmiş; toplumun ve ailenin en önemli yapı taşı olan kadınla, Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan atın birlikte ele alındığı atasözleri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda “at ve kadının karşılaştırılması sırasında kullanılan sıfat ve benzetmeler” bir başlık altında incelenirken, “kadın erkek ilişkisinde at ve kadın” ise ikinci bir başlıkta ele alınmıştır.

1. At ve Kadın Karşılaştırılmasında Kullanılan Sıfatlar ve Benzetmeler

Kadın, hangi toplumda var olursa olsun daima düzenin tamamlayıcısı olmuştur. Ayrıca toplumu oluşturan en küçük yapının da önemli bir parçasıdır. Bu yüzden geçmişten bugüne değin birçok esere konu olmuş ve incelenmiştir. Kırgız atasözlerinde de kadın hakkında birçok bilgiye ulaşmak mümkündür. Taranan atasözleri örneklerinde kadının sıklıkla “at” ile birlikte bazı yönlerden ilişkilendirildiği görülmüştür.

Ataerkil bir yapıya sahip olan Türklerde “at, avrat, silah” Türk erkeğinin koruyup kollaması gereken üç temel şeydir. Bu sebeptendir ki kadının at ile bazı özellikler açısından benzetilmesi olası bir durumdur. Atın Kırgız erkeği için ayrı bir önemi vardır. Erkeğin halk arasındaki gücünü temsil etmektedir. Ayrıca Belek (2008:11) atın Kırgız erkeği ile bir bütün olduğunu Kırgızlar arasında söylenegelen “at adamdın kanatı” sözüyle de temellendirmiştir.

At ve kadın, Kırgız atasözlerinde sosyal hayattaki bazı durumlarla benzetme ve karşılaştırılmalı olarak kullanılmıştır. Bu benzetme ve karşılaştırmalarda özellikle “kötü” yani “caman” sıfatının kullanıldığı görülmüştür. Kırgız atasözlerinden şu örnekler verilebilir:

“Attın camanı tay menen oynoyt, / Katındın camanı bay menen oynoyt.” (Atın kötüsü tay ile oynar, / Kadının kötüsü zenginle oynar.) (İbragimov, 2008: 100).

“Caman attı cal basat, caman ayaldı çaç basat.” (Kötü atı yele basar, kötü kadını saç (kıl) basar.) (İbragimov, 2008: 241).

Bu örneklerde “kötü” sıfatıyla kadın ve at karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalar aynı eyleme bağlanmıştır. İlk örnekte “ oynamak ” ikinci örnekte ise “ basmak ” eylemi kadın ve atın kötü olmasıyla meydana gelecek durumu özetlemektedir. Ayrıca “ basmak ” eyleminin yer aldığı atasözü örneğinde at ve kadının fiziksel yönden (saç, kıl) karşılaştırıldığı da görülmektedir.

İncelenen Kırgız atasözlerinde benekli, obur, asil ve zayıf gibi sıfatların örneklerine de rastlanılmıştır. Örneğin;

“Ala at bakandın köönü tıñç, çaar katın algandın köönü tıñç.” (Benekli at besleyenin gönlü rahat, benekli kadın alanın gönlü rahat.) (İbragimov, 2008: 53).

“Baatır eneden, argımak beeden tuulat.” (Kahraman anneden, asil at kısraktan doğar.) (İbragimov, 2008: 121).

“Atıñ çeştüü bolso bedri kудay, katınıñ çeştüü bolso urdu kудay.”(Atın obur olursa verdi tanrı, kadının obur olursa vurdu tanrı.) (İbragimov, 2008: 102).

“At arıktıgınan buzulat, katın karıptıgınan buzulat.” (At zayıflığından bozulur, kadın garipliğinden bozulur.) (İbragimov, 2008: 83).

İlk atasözü örneğinde at ve kadın birtakım fiziksel özellikler açısından birbiriyle karşılaştırılmıştır. Aynı zamanda kadın-erkek ilişkisine de gönderme yapıldığı görülmektedir. İkinci örnekte, at ve kadın doğurganlık özellikleri ile karşılaştırılmış olup erkek çocuğun da önemi göze çarpmaktadır. Üçüncü örnekte de atın zayıf, kadının ise garip olması “bozulmak” eylemi ile sonuca bağlanmıştır.

“Külük mingendin közü tıñç, / Çeber katın algandın köönütıñç.” (Koşu atı binenin gözleri rahat, / Eli usta kadın alanın gönlü rahat.) (İbragimov, 2008: 363).

“Corgo mingen coldo mas, katını suluu kündö mas.” (Rahvan ata binen yolda sarhoş, karısı güzel her gün sarhoş.) (İbragimov, 2008: 285).

Bu iki atasözü örneğine bakıldığında ata binen kişinin hâl ve vaziyeti ile kadının becerikli ve bir eş olarak güzel olması durumlarının karşılaştırıldığı görülmektedir.

Sıfatlar hususunda Kırgız kadını ile birlikte atın fiziksel, biyolojik ve huy yönüyle değerlendirildiği tespit edilmiştir. Bu atasözleri örneklerinde sadece verilen sıfatlar değil Kırgız kadının toplumdaki yeri hakkındaki düşünceler de dikkati çekmiştir.

2. Kadın -Erkek İlişkisinde At ve Kadın

Birey var olma çabasını hem toplumsal hem de özel yaşamında sürdürmektedir. Ailede başlayan bu çaba zamanla toplum içinde şekillenir. Birey ilk olarak cinsiyeti doğrultusunda sınırlanmış bir yaşam alanına sahiptir. Bu sınırlar biyolojik olarak belirlenir. Örneğin; kadının anne olmasıyla erkeğin baba olması cinsiyetin biyolojik sınırlarından biridir.

Göçebe bir toplumdan gelen Türk milletinde kadın, evdeki işlerin yanında dış dünyadaki birçok işte de erkeğin yanında görev almıştır. Ancak İslamiyet’in kabul edilmesiyle birlikte yerleşik bir yaşama geçilmiş ve kadın ile erkek arasındaki iş bölümü değişmiştir. “Erkekler dış dünya ile ilgili faaliyetleri üstlenmişlerdir. Kadınlara ev içi faaliyet ve aile ilişkilerini düzenleme gibi sınırlı görevler verilmiştir. Bu iş bölümü sonucunda kadınlar dış dünya ile ilgili faaliyetlerde görev alıp kendilerini geliştirme, kanıtlama ve üretken olma şansından mahrum olmuşlardır. Annelik ve evlilik görevleri dışında hayatın bütün alanlarında ikinci derecede rol almışlardır veya bazı alanlarda hiç

varlık gösterememişlerdir.” (Günay, 2000: 4) Kadın ve erkek bu toplumsal faktörlerle şekillenirken zamanla cinsiyetler arasında eşitsiz bir görev dağılımı oluşmuştur.

Kırgız kadınının bazı özellikleri atasözlerinde çeşitli canlı ve cansız varlıklarla benzetme ve karşılaştırma ilgisi kurularak verilmiştir. Bu benzetmelerde ve karşılaştırmalarda en çok göze çarpan bozkır kültürünün bir parçası olan “at” ile ilgili olanlardır.

“Kadın attır/ kısraktır: Ataerkil ya da erkek egemen düşüncenin bir uzantısı olarak kadının, at ya da kısrakla ilişkilendirilmesi, hayvanların faydaları için beslenen ve hizmet için var olan varlıklar oldukları düşünülürse, kadının toplum içindeki rollerinin nasıl dikte edildiği ortaya çıkar. Aslında içerisinde olumlu çağrışımlar da barındıran ‘Kadın kısraktır’ eğretilmesi içinde yaratılan gerçeklik, benzerlik kurulan her iki varlıktaki fiziksel benzerliktir...“ ‘At gibi kadın’ hasleti, kesinlikle Türk erkeğinin avrat ve pusat (silah) zihniyetinin devamıdır. Atın dayanıklılığı ve kullanışlılığı at ile kadın arasındaki özdeş imgelemenin doğmasına yol açmıştır. Aynı şekilde atın asaleti ile kadının asaleti arasında da bir benzetme söz konusudur.” (Alagözlü, 2009: 44). Atın ve kadının Türk kültüründeki bu ilişkisi Kırgız atasözlerinde de yerini almıştır.

Kırgız atasözlerinde “kadın” teması çok özenle işlenmiş ve örneklerle somutlaştırılarak verilmiştir. Bu atasözleri örneklerinde at ile kadın-erkek ilişkisinin daha çok evlilik teması üzerine kurulduğu görülmektedir. Bu tema Kırgız atasözlerinden şu örnekler verilerek açıklanabilir:

“At alsañ cakından al, katın alsañ ıraaktan al.” (At satın alırsan yakından al, kadın alırsan (evlenirsen) uzaktan al.) (İbragimov, 2008: 82).

“At alsañ – ay keñeş, katın alsañ – cılkeñeş.” (At alırsan bir ay danış, kadın alırsan bir yıl danış.) (İbragimov, 2008: 82).

“Ayt küñü katın alba, / Camgır küñü at çappa.” (Bayram günü, kadın alma (eş), / Yağmurlu gün at koşturma.) (Çelik Şavk, 2002: 44).

“Caman attı mingençe cöö cürgön artık, / Caman katın algança boydok cürgön artık.” (Kötü ata binene kadar yaya yürümek daha güzel, / Kötü kadın alıncaya kadar bekâr olmak daha iyi.) (İbragimov, 2008: 241).

“Caman eerden caydagım artık, caman katından boydogum artık.” (Kötü eyerden eyersiz atım daha iyi, kötü kadından bekârlığım daha iyi.) (İbragimov, 2008: 247).

“At-mingendiki, ton kiygendiki, ayal-tiygendiki, er eldiki.” (At binenin kürk giyenin, kadın evlenenin, er halkın.) (Güngör, 1998: 64).

Yukarıdaki atasözü örneklerine bakıldığında “kadın alma” ifadesine çokça yer verildiği görülmektedir. Burada seçen kişi kadından ziyade erkek olduğu ve atasözü örneklerinde erkeğe hitap edilşte “kadın al ya da alma” ifadesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu atasözü örneklerinde atın satın alınması ile kadının alınması yani evlenilmesi olayı birbiriyle karşılaştırılmıştır. Bu ifadenin altında ataerkil toplum anlayışının da yattığı söylenebilir. Ayaz (2013: 56), bununla ilgili olarak ataerkil yapıdan önce ilkel topluluklarda anaerkil anlayışın olduğunu ve erkeğin neredeyse yok sayıldığını ifade etmiştir. Buna rağmen Türk toplumunun genelinde geleneksel olarak yapılan evliliklerde kadın “alınan” erkek ise “alan” olmuştur.

Dikkati çeken diğer bir husus ise “kötü kadın” ve “kötü atın” karşılaştırıldığı atasözlerindeki kadın-erkek ilişkisidir. Bu örneklerde Kırgız erkeğinin ne olursa olsun kötü at ve kadına sahip olmak istemediği belirtilmiştir. Bu durum oldukça abartılı bir şekilde dile getirilerek önemini ortaya koymaktadır. Örneğin; “Kırgızlarda eer (eyer), at koşumunun en önemli ve asıl öğesi olarak değerlendirilir.” (Belek, 2017: 329). Atasözü örneğinde ise eyersiz at kötü ata tercih edilmiştir. Bu kadar önemli bir öğenin olmamasının böyle bir durumda hiç önemi yoktur. Aynı zamanda kötü kadınla evlenmek yerine ömür

boyu bekâr olmanın tercih edilmesi de abartılı bir durumdur. Çünkü iki cinsiyetinde toplumda var olabilmesi için birbirlerine ihtiyacı vardır. Özellikle Türk erkeği için eş ayrıca bir statüdür.

Toplumun temelini oluşturan ailedir. Bu temel aile içindeki karı-koca ilişkisiyle güçlenir. Türk toplumlarının geçmişine bakıldığında kadın erkek kadar toplumda söz sahibidir; ancak zamanla çeşitli dini ve sosyal etkilerle Türk kadınının toplumdaki konumu da değişmiştir. Özellikle erkeğin kadına olan yaklaşımı bu değişimi etkilemiştir. İncelenen Kırgız atasözleri örneklerinde kadın ve atın karşılaştırılmasıyla birlikte karı-koca ilişkisine de değinilmiştir. Kırgız kültüründe kadından beklenen eşine saygı duyması ve onu utandıracak şeyler yapmamasıdır. Bu şekilde bir davranış sergileyen kadının kocası tarafından hoş görüleceği hakkında da nasihatle bulunulmuştur. Bu durum “kötü at” sıfatlandırmasıyla karşılaştırılarak verilmiştir. Örneğin;

“Caman at eesin cerge cıgat, caman katın erin cerdi karatat.” (Kötü at sahibini yere yıkar, kötü kadın kocasının başını eğdirir.) (İbragimov, 2008: 241).

“At sıylagan azamat cöö baspayt, er sıylagan katın eşikte kalbayt.” (Ata saygı gösteren yiğit yaya yürümez, kocaya saygı duyan kadın dışarıda kalmaz.) (İbragimov, 2008: 87).

Bu örneklerin dışında kötü olan her şeyden kurtulmanın mümkün olduğu (örneğin; kötü at), ancak kötü bir eşten kurtulmanın ise güç olacağı ve bir eş olarak kadının suçunu kabul etmemesi gibi durumların bahtsızlığından bahsedilmiştir. Örneğin;

“Atıñ caman bolso satıp kutulasıñ, / Dosuñ caman bolso kaçıp kutulasıñ, / Katınıñ caman bolso kanday kutulasın.” (Atın kötü olursa satarak kurtulursun, / Dostun kötü olursa kaçarak kurtulursun, / Karın kötü olursa nasıl kurtulursun.) (İbragimov, 2008: 102).

“At kaçagan bolğan soñ, aştan, toydon kalğan soñ, / Külüktüğü ne payda! Katınıñ sulu bolğonsoñ, / Arkırap betten ağlan soñ, suluuluğu ne payda!” (Azman atın var ise aş düğünden kaldıktan sonra, / Külük olmasından ne fayda kadının güzel olduktan sonra, / Kabahat edip suçunu bilmezse, güzelliğinden ne fayda.) (Güngör, 1998: 61).

Kırgız atasözlerinde kadın ve atın birlikte anıldığı atasözü örneklerinde kadın-erkek ilişkisinin evlilik, eşlerin davranışı gibi hususları barındırdığı tespit edilmiştir. Bu hususlar at ve kadının çeşitli yönlerle karşılaştırılmasıyla birlikte verilerek atasözlerindeki ifade gücünü de arttırmıştır.

SONUÇ

Bu çalışma, kadınla atın Kırgız kültüründe birlikte değerlendirilmesini atasözleri aracılığıyla tespit etmeye çalışmıştır. Atasözü örnekleri incelendiğinde kullanılan sıfatlar noktasında en çok “kötü” sıfatının olduğu tespit edilmiştir. Bu örneklerde Kırgız kültüründe at ile kadının iyi ve kıymetli olmasının erkeğin yaşantısında birçok yönden önemli olduğu görülmüştür. Kırgız erkeğinin kötü kadına sahip olmasındansa bekâr kalmak istemesi kadının hayatındaki önemini açıkça belirtmektedir. Çalışmada incelenen atasözleri örneklerinde; Kırgız kültüründe kadından beklenen davranış kalıpları, kadının evlilik aşamasındaki konumu, karı-koca ilişkisi gibi hususlar yer almıştır. Bu hususlar çerçevesinde Kırgız kültüründe kadının erkek bakış açısıyla değerlendirildiği görülmüştür.

Kırgız atasözleri örneklerinde kadın-erkek ilişkisine sıkça yer verilmiştir. Bu ilişkide kadın seçen değil seçilen konumdadır. Bununla birlikte kadının eşine karşı sorumluluklarını bilmesi noktasında da nasihatlerde bulunulduğu gözlemlenmiştir. Atın geçtiği her atasözünde erkek cinsiyetinin de varlığı hissedilmiştir. Aynı zamanda Türk erkeğinin vazgeçilmezi olan “at, avrat, pusat” üçlemesi atasözlerinde birbirini tamamlamış ve ilişkilendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Halûk (2008); *BinYıl Önce BinYıl Sonra KâşgarlıMahmud ve DivanüLugati't-Türk*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aksoy, Ömer Asım (1998); *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I Atasözleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitapevi Yayın, İstanbul.
- Alagözlü, Nuray (2009); "Türkçe Atasözlerinde ve Deyimlerde Kadın Üzerine Eğretilmeler ve Toplum Bilişsel Yapı," *International Journal of Central Asian Studies*, Volume 13, p: 37-48, Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Alptekin, Ali Berat (2010); "*Dede Korkut Hikayelerinde Kalıp İfadeler*," (İslamiyet Öncesi Türk Destanları (Sakaoğlu, Saim ve Ali Duymaz Alptekin,), s. 115-137, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Ayaz, Berna (2013); "*Balıkesir Yöresinde Kan Bağı ve Evlilik Dışı Akrabalık İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme*," Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Belek, Kayrat (2008); "*Kırgızlarda At ve At Kültürü*," Kırgızistan -Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırgızistan.
- Belek, Kayrat (2017), *Kırgızlarda At Koşum Takımları ve Fonksiyonları*, Emine Gürsoy Naskali, At Kitabı, (s. 325-338), İstanbul: Kitabevi.
- Çelik Şavk, Ülkü (2002); *Kırgız Atasözleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Duman, Gül Banu (2016); "Kırgız Atasözlerinin Söz Dizimi Bakımından İncelenmesi," *Aşmarinin Okumaları 10. Uluslararası Bilimsel Pratik Konferansı*, 20-21 Ekim, Çeboksarı, s. 105-109.
- Ergin, Muharrem (2011); *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, 46. Baskı, İstanbul.
- Günay, Umay (2000); "İslâmî Dönem Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Önemi," *Millî Folklor*, Cilt 6, Sayı 46, Ankara.
- Güngör, Ahmet ve Asel Cailova Güngör (1998); *Türkçe Açıklamalı Kırgız Atasözleri*, Engin İbragimov, Muhamed (2008); *Kırgız Makal, Lakap, UçkulSözdörü*, Bişkek: ST art. Yayınevi, Ankara.
- Muratov, Abdikerim, Ceelalı Şeriev ve Kanıbek İsakov (2014); *Kırgız Adabiyatı: Maalimattama*, Bişkek.
- Oğuz, M. Öcal, Metin Ekici, Mehmet Aça ve Dilaver Düzgün, R. Bahar Akarınar, Mustafa Arslan, Aktan Müge Yılmaz, Gülin Ögüt Eker, Tuba Özkan (2012); *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, 9. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Ögel, Bahaeddin (2010); *Türk Mitolojisi (Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar)*, I. Cilt, 5. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Kahraman, Rabia (2017); "Kırgız Türkçesinde Kadın Konulu Atasözleri", Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Kaplan, Mehmet (2010); *Oğuz Kağan-Oğuz Han Destanı*, (İslamiyet Öncesi Türk Destanları (Sakaoğlu, Saim ve Ali Duymaz Alptekin,), s.90-107, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Tekin, Talât (1989); *XI. Yüzyıl Türk Şiiri Divânı Lugâti't Turk'teki Manzum Parçalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tekin, Talât (2010); *Orhon Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara.
- Yakıcı, Ali (2007); "Dede Korkut Kitabı'nda Görülen Ozan Tiplerinin Türkiye Sahası Âşıklık Geleneğinin Oluşumuna Etkisi," *Milli Folklor*, Sayı 73, s. 40-47.

KIRGIZ ATASÖZLERİNDEN HAREKETLE EVLİLİK MÜESSESESİ

Gül Banu DUMAN
Rabia KAHRAMAN

GİRİŞ

Evlilik bağları, toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin kurulmasında çok önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple her toplumda toplumun geleneklerine göre şekil almış bir evlilik müessesinden bahsetmek mümkündür. Gelin olacak kızın ya da damat olacak erkeğin yetiştirilmesinden, eşlerin birbirini görüp beğenmesine, aracılardan ailelerin razı edilmesindeki işlevine; düğünden önce, düğün esnasında ve düğün sonrasındaki ritüellere kadar birçok uygulama toplumdan topluma değişiklik gösterir.

İki insanın bir araya gelmesine, soyun ve toplumun sürekliliğine bir anlamda vesile olan evlilik, ona bağlı uygulamalar, her toplumda farklıdır. Her toplumda birbirine benzesin ya da benzemesin evlilikle ilgili uyulması gereken kurallar, yerine getirilmesi gereken ritüeller mevcuttur ve toplum için bu kurallar büyük bir önem taşır. Toplumlarda evliliğe bu denli önem verilmesinin sebebi, toplumsal yapının devamı ve evlilik yoluyla toplumun, soyun sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesinin teminidir. Bir anlamda belki de nasıl başlarsa öyle gider anlayışından hareketle yeni bir aile kurmak, aileye yeni akrabalar almak belirli kurallarla sağlamlaştırılmak istenmiş, bu durum da evliliğe bağlı uygulamaların sayısını çoğaltmıştır.

Kırgız kültürü içinde evliliğe bağlı uygulamalar, zaman zaman genel Türk uygulamaları ile paralel zaman zaman da sadece Kırgız toplumuna has bir şekilde kendini gösterir. “Kırgızlara göre toplumun aynası olan sağlıklı bir aile kurmanın yolu, evlilikten geçer. Evlilik ise insanoğlunun geleceğinin en önemli kaynağı, nesilleri terbiye etme ve yetiştirme fırsatı, ata babadan gelen iyi geleneklerin birleşkesidir.” (Polat, 2008: 126). Kısacası Kırgızlarda da sağlıklı bir toplum kurabilmenin yolu iyi bir evlilikten geçtiği için toplumda evliliğe bağlı birçok düzenleme oluşmuştur.

Kırgızlarda akraba evliliğine pek sıcak bakılmaz, baba tarafından evlilik yasakken, kısmen de olsa anne tarafından evliliğe müsaade edilebilmektedir. Makbul olan ise yedi göbek geçmeden akraba evliliği yapılmamasıdır. Bu konuda Aynakulova (2006: 96) Kırgızlar için “Akrabalık sistemi evlilik kural ve geleneklerine çok bağlıdır. Kırgızlarda dışarıdan, yani kan bağı olmaksızın evlenme (exogamie) esastır; çiftlerin evlenebilmeleri için kabile içindeki kurallara uymaları gerekmektedir. Mesela, bir erkeğin aynı kabilenin kızıyla evlilik yapabilmesi için aralarında yedi göbek öncesine kadar akrabalık bağı bulunmaması gerekir. Fakat bu kurallar kabilelere göre değişmektedir.” demektedir.

Bilindiği üzere Kırgızlar en eski Türk boylarından biridir. Manas destanı gibi devasa hacimde bir destana sahip olan Kırgızların sözlü edebiyatta ne denli ileri olduklarını başka bir ispata gerek yoktur. Atasözleri bakımından da Kırgız edebiyatı oldukça zengindir. Atasözlerini toplumun aynası olarak nitelendirmek yanlış olmaz. O halde atasözlerinin toplum açısından son derece öneme sahip olan evlilikle ilgili toplumsal bakış açısını yansıtmaları son derece normaldir. Kırgız atasözlerinde Kırgızların evlilikle ilgili toplumsal bakış açısını bulmak mümkündür. Bu çalışmada

Kırgız atasözlerinden hareketle Kırgızların evlilik müessesine bakışı, evlilikle ilgili değer yargıları ve evliliğe bağlı toplumsal kurallar ortaya konulacaktır. Çalışmada Şavk'ın "Kırgız Atasözleri" (2002), Güngör'ün "Türkçe Açıklamalı Kırgız Atasözleri" (1998) ve İbragimov'un "Kırgız Makal, Lakap, Uçkul Sözdözü" (2008) adlı atasözleri kitapları taranarak öncelikle evlilikle ilgili atasözleri tespit edilmiş, daha sonra bu atasözleri Kırgız kültüründe evlilik anlayışı doğrultusunda incelenmiştir.

1. Düğün Öncesi Süreç:

Düğün öncesi süreç içine eş seçimi, evlenilecek gelin adayının bulunmasından sonra görücülerin devreye girmesi, ailelerin ikna edilmesi, başlık parası üzerinde anlaşılması gibi hususlar girer.

1.1.Doğru eş seçimi:

Düğün öncesi denilince akla öncelikle eş seçimi gelir. "Evlilik olayına gelin adayı (koluktu) seçmekle başlanmaktadır." (Polat, 2008: 142). Kız daha çok seçilen pozisyonundadır. Ama yine de evliliğin olabilmesi için her iki tarafın da rızası, kafalarının uyuşması gerekir.

Evlilik iki taraflı bir akit, gelinle damadın verdikleri bir sözdür. İyilik bir baştan olmaz. Evliliğin sağlıklı yürüyebilmesi her iki tarafın da güzel huylu, iyi niyetli olması gerekir. Doğru eş seçimi her iki tarafın da geleceğini etkileyen, hayatın önemli kararlarından biridir. Yanlış eş seçimi insanı pişmanlığa sürükleyen, ömür boyu etkileri olan çok olumsuz bir durumdur. Kırgız atasözlerinde bu kötü durum konusunda gençleri ve aileleri uyaran çok sayıda örnek vardır:

"Zayıf ata tuz verme, akılsıza kız verme." (Arık atka tuz berbe, akılsızga kız berbe.) (Güngör ve Cailova Güngör, 1998: 45)

"Arpa vereceksen ata ver, kütür kütür çiğnesin, Kızını vereceksen gence ver, kucaklaşıp oynaşsın." (Arpa berseñ atka ber, kütür, kütür çaynasın. Kızdı berseñ çaşka ber, kuçaktaşıp oynosun) (Güngör ve Cailova Güngör, 1998: 51)

"İyi adamla kız evlenirse sıvazlaya sıvazlaya sultan eder. Kötü adamla kız evlenirse, döve döve ultan (kösele) eder." (Cakşı erge kız barsa, sılap sılap sultan kılát. Caman erge kız barsa, urup-soğup ultan kılát.) (Güngör ve Cailova Güngör, 1998: 126)

Yukarıdaki üç atasözü daha çok kız babalarına seslenir gibidir. Kızın ailesine akıllı damat seçimi öğütlenmektedir. Kırgızlarda halen "kalın" olarak adlandırılan başlık parası alma geleneği yaygındır. Bazen genç kızlar başlık parası için denkleri olmayan çok yaşlı kimselerle de evlendirilebilmektedir. "Kızı vereceksen gence ver kucaklaşıp oynaşsın." atasözü de, kızın kimle evleneceği konusunda asıl söz hakkı olan ailesine yapılan bir uyarıdır.

"Atın kötü olursa satarak kurtulursun, / Dostun kötü olursa kaçarak kurtulursun, / Karın kötü olursa nasıl kurtulursun." (Atıñ caman bolso satıp kutulasıñ, / Dosuñ caman bolso kaçıp kutulasıñ, / Katınıñ caman bolso kanday kutulasın.) (İbragimov, 2008: 102).

"Kötü ata binene kadar yaya yürümek daha güzel, / Kötü kadın alıncaya kadar bekâr olmak daha iyi.(Caman attı mingençe cöö cürgön artık, / Caman katın alğança boydok cürgön artık.) (İbragimov, 2008: 241).

Bu iki atasözü de erkekler için uyarı mahiyetindedir. Erkeklerle “yanlış bir kadınla evlenmektense bekâr gezmek daha iyidir” öğüdü verilerek gelin alırken dikkat etmeleri istenmiştir.

“Babasını görüp oğul yetişir, annesini görüp kız yetişir.” (Atanı körüp uul ösöt, eneni körüp kız ösöt.) (Güngör ve Cailova Güngör, 1998: 68) sözüyle dolaylı da olsa yine eş seçiminde eş adayının yetiştiği aileye de dikkat etmek gerektiğine vurgu vardır. Anne ve baba çocuğun yetişmesinde birinci etken faktörlerdir. Bu atasözü Türkiye sahasındaki “Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.” atasözü ile paralel bir yapıdadır.

Biriyle hayatını birleştirmeye karar vermek basit bir olay, basit bir seçim değildir. Yanlış bir karar her iki tarafı da etkileyecek ciddi sorunlar ortaya çıkarır. Ömrümüzün geri kalanını mutlu ya da mutsuz geçirmek büyük oranda evlilikte doğru kişiyi bulmaya bağlıdır. Bu sebeple atasözleri gerek kızları “doğru koca” seçiminde gerekse erkekleri “doğru zevce” seçiminde uyarır. Eş seçerken ilk olarak dış güzellik öne çıkar; fakat tek başına dış güzellik yeterli değildir. “Güzel kadın, insanın meleği; akıllı kadın erkeğin ortağı (müttefiki).” (Acardu ayal adamın periştesi, akılduu ayal adamın şerikteşi.) (Şavk, 2002: 2-3) atasözünde güzel kadın her ne kadar insanın meleği olarak nitelendirilmişse de akıllı kadının da kocasına müttefik, yoldaş olacağı vurgulanmıştır. Elbette herkes güzel / yakışıklı eş ister; fakat tek başına güzelliğin de yeterli olmadığını unutmamak gerekir. Bu konuda Türkiye sahasında da “Güzel yüzün kırk gün, güzel huyun kırk yıl hatırı vardır.” atasözü karakterin, davranışın güzel olmasının yüz güzelliğinden daha makbul olduğunu; iç güzelliğin dış güzellikten daha muteber olduğunu belirtmektedir. Bu arada Kırgız atasözlerinde de tek başına güzelliğe aldanmamak gerektiği, güzel karakterin daha önemli olduğuna vurgu vardır.

“At azgın olduktan sonra, / Aştan, ziyafetten (seni) alakoyduktan sonra, /Yürüklüğünden ne fayda./ Karın güzel olduktan sonra, /Haykırıp yüze saldırdıktan sonra, /Güzelliğinden ne fayda.” (At kaçagan bolgon soñ, /Aştan, toydon kalgan soñ/ Külüktüğü ne payda. / Katınıñ suluu bolgan soñ, /Arkırıp betten alğan soñ, suluuluğu ne payda.) (Şavk, 2002: 31)

“İyi kadın evin serdarı, kötü kadın evin şeytanı.” (Cakşı ayal üydün caysañı, caman ayal üydün şaytanı.) (Şavk, 2002: 82)

Yukarıdaki bu iki atasözünde de saygısız, geçimsiz bir eş güzel olsa da fayda etmez denilmekte; kötü huylu kadın şeytana benzetilmektedir. Atasözleri iyi huyluluğu yüceltmektedir. Bu durum sadece zevce seçimi için de geçerli değildir. Erkeğin de iyi huylusunun, hürmetli olmasının makbul olduğu atasözlerinde evleneceklerle bir uyarı niteliğinde yerini alır. “Oğlan iyisi hürmet, gelin iyisi güzelliştir.” (Uul cakşısı-urmat, kelin cakşısı-kelbet.) (Güngör ve Cailova Güngör, 1998: 320) atasözünde hürmetli oğlanlar iyi olarak nitelendirilmektedir.

İyilik iki baştandır. Evliliğin sağlıklı yürümesi için karı ve kocanın karşılıklı saygı ve sevgileri, birbirlerine karşı yapıcı tutumları önemlidir. O halde “iyi eş seçimi” evliliğin olmazsa olmazı evlenmeden önce en dikkat edilmesi gereken husustur. “İyi canına yoldaş, kötü malına yoldaş.” (Cakşı canıña coldoş, caman malına coldoş.) (Şavk, 2002: 82) atasözünde belirtildiği gibi aslında herkes iyi eş yani canına yoldaş aramaktadır. İyi eşin nasıl olacağı, iyi bir eşten neler beklendiği gibi konulara da atasözleri yanıt verir:

“Yüzünden nakışı gittikten sonra, / İpekli bile olsa bezle denk. / Saygın olunca zevcen, / Yaşlansa da kızla denk.” (Betinen beder ketken soñ, / Kımkap da bolso bözğö teñ. /Kadırman bolso zayıbıñ, /Kartaysa da kızga teñ.)(Şavk, 2002: 66) Bu atasözü de esas olanın iç güzellik olduğuna dikkat çekmekte, bir zevcede aranması gereken en önemli şeyin saygı olduğuna vurgu yapmaktadır. Saygılı olan bir zevcenin yaşlansa da insanın gözüne güzel görüneceği anlatılmaktadır.

“Aldığın (karın) kötü ise, soğuk söz duyup beklersin; aldığın (karın) iyi ise, bal sözünü duyup seversin.” (Alganıñ caman bolso, suuk söz ugup küyösüñ; Alganıñ cakşı bolso bal sözün ugup süyösüñ.) (Şavk, 2002: 17) Bu atasözüne göre ise iyi bir eş olmanın yolu tatlı dilli olmak olarak verilmiştir.

Alınan zevce aynı zamanda da evi çekip çevirebilmeli hamarat, çalışkan ve temiz olmalıdır. Bu durum da “Aldığın (karın) iyi olursa yakan ağarır; aldığın (karın) kötü olursa sakalın ağarır. (Alganın cakşı bolso cakañ agarır, alganın caman bolso sakalın ağarır.) (Şavk, 2002: 17)” atasözü ile anlatılmaktadır. Kötü eşin ömür törpüsü olduğu da yine atasözünden çıkarılmaktadır.

Evi çekip çeviren kadındır. Bozkır kültürünü uzun yıllar yaşatan Kırgızlarda kadının omzunda çok ağır bir iş yükü vardır. O kadar hayvanı çekip çevirecek, her işe yetişecek güçlü kuvvetli bir kadın, aynı zamanda ağır bozkır kültürünün de bir gereğidir. Bu sebeple atasözlerinde hayvanı besiyeye koşmuş işini gücünü yetiştirmiş kadınların “iyi kadın” olarak ve kuvvetli kadının “baht” olarak nitelendirilmesi oldukça normaldir.

“Çocuğun faydalı ise ekinin biçilmiş; karın iyi ise hayvanın besiyeye konmuş.” (Balañ paydaluu bolso, aştıgıñ aydaluu; katının cakşı bolso malıñ baylanuu.) (Şavk, 2002: 54). “Karın kuvvetli ise bahtın; karın kurnaz ise yandın.” (Ayalıñ mıktı bolso baktın; ayalıñ kıydı bolso kattıñ.) (Şavk, 2002: 40).

Eş seçimleri için söylenmiş atasözlerinin ağırlıklı olarak “iyi zevcenin nasıl olması” üzerinde durması, kadınların evlilikte daha çok seçen taraf değil de seçilen taraf olmasından kaynaklanmaktadır. Hatta çoğu zaman yeteri kadar başlık parası alan aileler, evlenme konusunda kızlarının fikrini bile almamakta, kız ailesinin verdiği karara razı olmak durumunda kalmaktadır. Yine de zaman zaman ideal koca formülü de atasözlerinde verilir:

“İyi yiğit dışarda efendi, evde kul; kötü yiğit evde efendi, dışarda kul.” (Cakşı cigit sırtta mırza, üydö kul; caman cigit üydö mırza, sırtta kul.) (Şavk, 2002: 82) iyi yiğidin, iyi kocanın özelliği evinde yiğitlik taslamayıp yumuşak huylu olması olarak atasözünde belirtilmiştir.

1.2.Kız İsteme ve Aracılar:

İyi bir gelin adayı bulunduktan sonra sıra kızın ailesinin ikna edilmesine gelir. Bunun için devreye “cuuçı” adı verilen araçlar, elçiler girer. “Kız istemeye giden elçilerin temel görevi kızın anne babasına kimin adına elçi geldiklerini bildirip kızı istemek, eğer cevap olumlu olursa başlık parasını çözüme kavuşturmaya çalışmaktır.” (Dor, 1993: 35-36) (Polat, 2008: 144’ten) Aracı ya da araçların ağzı laf yapan, ikna kabiliyeti güçlü, saygın kişiler olmasında fayda vardır. Beceriksiz bir aracının bir çuval inciri berbat edeceği atasözlerinde uyarı niteliğinde yerini alır.

“Ahmak, aracı bozar aranı, ahmak yönetici alır paranı (rüşvetini).” (Akmat cuuçu buzat aranı, akmak başçı, alat, paranı.) (İbragimov, 2008: 43)

“Ahmak aracı, düğün bozar.” (Akmat cuuçu, toy buzat.) (İbragimov, 2008: 43) Bu iki atasözü de oğlunu evlendirecek ailelere iyi aracı seçmeleri konusunda uyarmakta, aksi halde olacak işin de bozulacağı vurgulanmaktadır.

İyi ata kamçı gerekmez, iyi yâre aracı gerekmez. (Cakşı atka kamçı kerek emes, cakşı carga cuuçu kerek emes.) (İbragimov, 2008: 218) Bu atasözünde de tarafların anlaşması durumunda aracıya bile gerek olmadığı anlatılmak istenmiştir.

“Hazır yemeğe selam söyleyen çok, yetim kıza görücü çoktur.” (Dayar aşka salamçı köp, cetim kığa cuuçu köp.) (Güngör ve Cailova Güngör, 1998: 175) sözüyle de yetim kızın çaresiz herkese varacağı, başlık parasının az olacağı hesaplanarak isteyeninin çok olacağı anlatılmak istenmektedir.

“Aracıya horluk yok, elçiliğe ölüm yok.” (Cuuçulukka korduk çok, elçilikke ölüm çok.) (İbragimov, 2008: 288) sözünün bir benzeri de “Elçiye zeval olmaz.” şeklinde Türkiye sahasında vardır. “Aracıya (cuuçulukka) horluk yok” sözü sadece Kırgızların değil genel Türk kültür anlayışının bir sonucudur. Kızın ailesi kızı vermeye istekli olmasa da bu anlayış doğrultusunda aracı olarak gelenlere hürmette kusur etmez, kızı vermeyecekse de bunu usulünce karşı tarafı incitici sözler kullanmadan ifade eder.

Polat aracılardan işlerin ters gittiği, kızın verilmeyeceğini anladıklarında kızın ailesini ikna için söyledikleri atasözlerine de yer verir:

“Kıımızı içene, kıızı isteyene ver.” (Kıımızı içkenge, kıızı suraganga ber.); “Buğdayın gideceği yer değirmen, kıızın gideceği yer kocasıdır.” (Buğdayın barar ceri teğirmen, kıızın barar ceri küyöö.); “İyiye dünürücü, kötüye kovucu gider.” (Cakşığa cuuçu, camanga kuuçu barat.) (Polat, 2008: 145). Aracılar bu tür sözlerle kız tarafını iknaya çalışır.

Biricik kız evladını başka bir aileye gelin vermek kolay bir karar değildir; çünkü bu küçük gibi görünen seçim, bir insanın tüm ömrünü etkileyecek önemli sonuçları olan bir karardır. Bu sebeple de çabuk karar verilmemesi çok doğaldır. Bir anlamda bu Türk kültüründe bir âdete de dönüşmüş, kız evinin naz etmesi, kendini ağırdan satması âdetten olmuştur. Aynısı Kırgızlarda da geçerlidir. Kırgızlarda da “Kız evi naz evi.” atasözüne benzer olarak “Kızı olanın nazı var.” (Kızı bardın nazı bar) (İbragimov, 2008: 411) denilmektedir. Kırgızlarda da kız tarafı kızı verecek de olsa işi biraz yokuşa sürmekte, çok da istekli görünmemektedir.

1.3. Başlık Parası:

Başlık parası verme geleneği Kırgızlarda geçmişten gelen halen yaygın olarak da varlığını sürdüren bir gelenektir. “Kırgızlarda evliliğin yapılabilmesi için kalın”ın (başlık parasının) verilmesi en önemli koşuldur.” (Aynakulova, 2006: 96) Aynakulova, kız evine ödenen başlık parası ile kıza verilecek çeyiz arasındaki ilgiye dikkat çeker: “Karşılık olarak kızlara çeyiz verilir. Çeyiz baba malından kızlara düşen bir paydır. Çeyizin miktarı doğrudan doğruya verilecek olan başlık

parasının miktarına bağlı olmasa da, kalıñ ile çeyiz arasındaki oran bir dereceye kadar muhafaza edilirdi.” (Aynakulova, 2006: 98)

“İki yarım bir bütün becerikli kızın başlık parası, /Seksen at, sekiz deve çeyizli kızın başlık parası.” (Eki cartı bir bütün – eptüü kızdın kalıñı / Seksen cılkı, segiz töö – septüü kızdın kalıñı.) (İbragimov, 2008: 604) Bu atasözü çeyiz ile başlık parası için ödenen miktarın birbirine etki ettiğini gösterir niteliktedir. “Çeyiz kalinga direk bağlı değilse de belli bir ölçüde çeyiz ile kaling arasında denklik olmuştur.” (Polat, 2008: 150)

Kalıñ geleneği, evliliğin olmazsa olmazıdır. “Kız başlık parasız olsa da, âdetsiz olmaz.” (Kız kalıñsız bolso da, kaadasız bolboyt. / Kalıñsız kız bolso da, kaadasız bolboyt.) (İbragimov, 2008: 408/ 321) atasözü tam da bu noktaya dikkat çekmekte, maddi durumu iyi olmayan ailelerin bile âdet yerini bulsun diyerekten kızın ailesine göstermelik de olsa başlık vermesi gerektiğini hatırlatmaktadır.

Akmataliyev (2001: 27) başlık miktarının ailelerin maddî durumuna göre değiştiğini belirtmekte öte yandan dokuz yüz baş hayvana kadar çıktığını, ekin ve külçe gümüş şeklinde de ödenebildiğini belirtmektedir. Bu da güzel kızı olan aileler için zaman zaman bir fırsat olarak görülmüştür. “Çünkü bazı aileler kızları sayesinde sadece maddi durumlarını iyileştirmekle kalmıyorlar üstelik zengin olabiliyorlardı.” (Aynakulova, 2006: 72) “Başlık yarım servet.” (Kalıñdık carım döölöt.) (İbragimov, 2008: 321) atasözü, başlık parasının kızın ailesine getirdiği maddî katkıya dikkat çekmektedir.

“Verilmez kızın başlığı ağır olur.” (Berbes kızdın salığı oor.) (Güngör ve Cailova Güngör, 1998: 112) sözyle de kız evinin kızı vermeye gönlü yoksa erkek tarafını vaz geçirmek için başlık parasını çok istemesi anlatılmaktadır.

2. Evlilik Bağıyla Oluşan Akrabalık:

Kan bağına dayalı akrabalık ve evlenme vesilesiyle oluşan akrabalık olmak üzere iki tür akrabalık vardır. Kan bağına dayalı akrabalık doğumumuzla birlikte doğal yolla kazandığımız bir akrabalıktır. Bunun için doğmamız yeterlidir. İkincisi ise evlenip eş seçimi vesilesiyle dünür olma şeklinde eşimiz ve eşimizin akrabaları ile sonradan kazandığımız akrabalıklardır. Bunun gerçekleşmesi için evliliğin gerçekleşmesi gerekir. “Akrabalık terimlerinin oluşmasında kan bağı etkili olmakta ve bu terimlerin temelini kan bağına göre akrabalıkla ilgili farklı terimler oluşturmaktadır. Bunun dışında akrabalık terimlerini nikâh bağına göre oluşan terimler, evlatlık edinmeyle oluşan terimler, olarak sıralayabiliriz.” (Aydoğmuş, 2018: 107)

“Kuda” (dünür; damat ya da gelinin babası), “kudagıy” (dünür; damat ya da gelinin anası ya da kadın akrabaları) terimleri, evlilik vesilesi ile kazanılan yeni akrabalar için kullanılan genel kapsayıcı terimlerdir. Bu iki terimden hariç “söök” kelimesi de “dünür” (Yudahin, 1994: 665), “sıhri hısım” (Çankaya, 2014: 485) anlamında “kuda” kelimesiyle aynı anlamda kullanılmaktadır.

Evlilik sadece iki kişi arasında olan bir hadise değildir. Evliliğin gerçekleşmesi ile birlikte hayatımıza sadece eşimiz girmemekte, eş olarak seçilen gelin ve damadın akrabası da hayatımızda yerini almaktadır. Evlilik “Yalnızca iki insanı ilgilendiren bir mesele gibi görünse de aslında özel anlamda iki aileyi; genel anlamda da toplumu ilgilendiren bir durumdur. Toplumun en küçük yapı

taşı olan ailenin meydana gelme vesilesidir.” (Kapusuzoğlu, 2015: 515) Bu durum da eş olarak seçilecek kişinin yani dünür olunacak ailenin hakkında ayrıntılı araştırma yapmayı, titiz davranmayı gerektiriyor. “Kırgızlar dünür oluncaya kadar çok hassas davranır, gelin adayı hakkında iyi araştırma yaparlar. Dünür olduktan sonra ise birbirlerine oldukça hürmet eder, iyi geçinmeye çalışırlar. Nitekim ‘Dünür oluncaya kadar kul mu efendi mi olduğunu araştırın, dünür olduktan sonra köle de olsa hürmet edin.’ (Kuda bolgonço kulu, biyindi suraş, kudalaşkandan kiyin kul da bolso sıylaş.” atasözü bu hususu açıklar.

Dünür seçimi oldukça önemli ve hassas bir konudur. Bu sebeple atasözlerinde dünür seçimine yönelik uyarılara rastlanır:

“İtle dünür olursan, bokla düğün yaparsın. /Cimri ile dünür olsan ‘yok’ ile düğün yaparsın” (İt menen kuda bolsoñ, bok menen toy kılasıñ./ Bakıl menen kuda bolson, cok menen toy kılasın.) (İbragimov, 2008: 301) Bu atasözü saygın olmayan ve cimri olan kişilerle dünür olmaktan kaçının öğüdünü vermektedir. Bir benzer atasözü de “Kuzgunla dünür olursan yiyeceğin leş olur.” (Kuzgunla kuda bolson cegeniñ tarp bolor.) (İbragimov, 2008: 400) şeklindedir.

Türkiye’de “beşik kertmesi” adıyla bilinen doğumdan önce söz kesme geleneğinin Kırgızlarda karşılığı “bel kuda”dır. “Bel Kuda geleneğinin amaç ve gerekçelerinden biri bu şekilde dostluk kurmak iken, bir başka gerekçe de kurulan dostlukların, akrabalıkların nesiller arasında da yaygınlaşıp sürekli olmasını sağlamaktır... Çünkü Kırgızların anlayışına göre dünürlük dostluktan daha sağlam bir bağıdır.” diyen Polat (2008:128), bu durumun ispatı için “Dos ayrılar söök kayrılát.” (Dost ayrılır, dünür kalır.) atasözünü örnek vermektedir.

“Dünüre uzaktan karşılıklı saygı gösterme (gerek)” (Kudaga alıştan sıylaş) (İbragimov, 2008: 397) “Dünürün uzak olsa, hürmetli olursun, dünürün yakın olsa kavgalı olursun.” (Kudañ alıs bolso, sıyluu bolosuñ, kudañ cakın bolso, çırлуу bolosuñ.) (İbragimov, 2008: 397) Her ne kadar dünürlük dostluktan daha sağlam bir bağ olsa da bazı atasözlerinde de dünürden uzak olmanın daha iyi olacağına vurgu yapılmaktadır.

İki iyi bir yaylaya çıksalar dünür olup iner, / İki kötü bir yaylaya çıksalar,kovalaşıp inerler.” (Eki cakşı bir cayloogo çıksa- kudalaşıp tüşöt, / Eki caman bir cayloogo çıksa- kubalaşıp tüşöt.) (Çelik Şavk: 2002: 117) atasözü de evliliğe karar verecek ailelerin iyi niyetli ve karşılıklı anlayış içerisinde olmaları durumunda dünür olunabileceğini belirtmektedir.

“Evlilikte sosyal dengeler de gözetilmektedir. İslâm dininde olduğu gibi Kırgızlar’da da evlenecek kız ve erkeğin bir birine denk olması aranan şartlardandır... Nitekim Kırgız atasözünde ‘denk dengiyle tezek kabıyla’ (Teng tengi menen, tezek kabı menen) denerek evlilikte denkliğin şart ve önemine işaret edilmektedir.” (Polat, 2008: 136)

“Kocakarıya - ihtiyar, geline - damat, kıza - delikanlı.” (Kempirge – çal, keling – küyöö, kızga – bozoy.) (İbragimov, 2008: 351) sözü de evlenecek kişilerin birbirine denk olması gerektiğini anlatmaktadır. Denklik sadece yaşla da sınırlı değildir. Bir anlamda maddi durum da denklikte önemlidir. “İki zengin dünür olsa, birbirinden rahvan at alır, / İki fakir dünür olsa, birbirinden torba alır.” (Eki bay kuda bolso- corgo alıшат, Eki kedey kuda bolso- dorbo alıшат.) (İbragimov, 2008: 603) atasözü adeta “Davul bile dengi dengine demektedir.”

SONUÇ

Toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin temeli evlilik ile atılır. Her toplumun kendi kültür dairesi içerisinde evlilikten önce ve sonra yerine getirmesi gereken bir takım kurallar mevcuttur. Sözlü edebiyat ürünü olan atasözlerinde aile kurumunun oluşumunu hazırlayan evlilikle ilgili örnekler olması çok doğaldır; çünkü atasözleri bir anlamda topluma yön vermeyi amaçlamakta, gelecek kuşakların yetişmesine öncülük etmektedir. Evlilik bağı gibi toplumu yakından ilgilendiren bir konu atasözlerinin de malzemeleri arasında yerini almıştır. Zengin bir sözlü kültüre dolayısıyla da zengin bir atasözü hazinesine sahip olan Kırgızlarda da evlilik konusu, atasözlerinde sıkça ele alınmıştır. Evlilik konulu Kırgız atasözleri incelendiğinde eş seçiminden, mutlu aile sırlarına, düğün adetlerine kadar evliliği yakından ilgilendiren birçok hususa dikkat çekildiği görülür. Atasözleri üzerinden Kırgızlarda evlilik geleneği hakkında birçok detaya ulaşmak mümkündür.

KAYNAKÇA

Akmataliyev, Abdıldacan (2001); Kırgız Folkloru ve Tarihî Kahramanlar: Evlilik Geleneği ve Türküleri, Çocuk Folkloru. Edebî Eseri ve Tarihî Kahramanlar, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Aydoğmuş, Erdal (2018); “Kazak Türkçesinde Akrabalık Terimleri”. Akademik Bakış Dergisi Sayı: 65, s.106-114.

Aynakulova, Gülnisa (2006); “Kırgızlarda Evlilik ve Evlenme Törenleri”; Millî Folklor, 2006, Yıl 18, S. 72, s. 95-106.

Çankaya, Selahaddin (2014); Kırgız Sözlüğü. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Çelik Şavk, Ülkü (2002); Kırgız Atasözleri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dor, Remi (1993); Ogan Pamirindeki Kırgızlar. Bışkek.

Güngör, Ahmet, Cailova Güngör, Asel (1998); Türkçe Açıklamalı Kırgız Atasözleri. Ankara: Engin Yayınevi.

İbragimov, Muhamed (2008); Kırgız Makal, Lakap, Uçkul Sözdörü. Bışkek: ST art.

Kapusuzoğlu, Gökçen (2015); “Çin Kaynaklarına Göre Türk Kültür Çevresinde Evlenme ve Cenaze Gelenekleri”; TAD, C. 34/ S. 58, s.507-522.

Polat, Kemal (2008); Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yudahin, Konstantin Kuzmiç (1994); Kırgız Sözlüğü. 3. Baskı, Ankara: TDK Yayınları.

GAZİANTEP TÜRKÜLERİNDE YER ALAN MADDİ KÜLTÜR ÜRÜNLERİ

Gülşah HALICI

Giriş

Kültür bir toplumu oluşturan bireyleri birlik ve beraberlik çerçevesinde buluşturan maddi ve manevi değerler bütünüdür. Kültür kelimesi edebiyat kelimesine nazaran daha geniş mânâ taşır. Edebiyat dışındaki bütün güzel sanatlar, resim, musiki, dans, heykel, mimari kültür sahasına girdiği gibi, güzel sanatların dışında insanoğlunun elinden çıkma eşya, yiyecek, içecek, elbise, silah, alet vesaire de kültür sahasına girerler (Kaplan, 1983:11).

Kültür, maddi kültür ve manevi kültür olmak üzere ikiye ayrılır. Manevi kültür ise bir milleti tanıtan âdetler, değerler, ahlak kuralları ve davranışlardır. Maddi kültür kendi elimizden çıkma aletler, kullandığımız eşyalardır. Bazı sosyologların aynı zamanda medeniyet ismini verdikleri maddi kültür, yapılarımız, tekniklerimiz, yollarımız, istihsal ve ulaştırma vasıtalarımız gibi gözle görülür maddi unsurlardan ibaret ve kendi eserimiz olan çevre şartlarımızdır (Bilgiseven'den akt. Kocadaş 2005:3). Glassie'ye göre maddelerle başlama zorunluluğuna rağmen, maddelerle bitme zorunluluğu olmayan maddi kültür, insan düşünce ve hareketlerini anlamak için nesneleri kullanır (Çev. Sarıtaş, 2008:1122).

Kültürün içinde ayrı bir öneme sahip olan türküler ise mitolojik dönemden günümüze uzanan süreçte Türk milletinin yaşamını kare kare fotoğraflamış, geçmişten günümüze ayna tutmuş, Türk'ün davranış, düşünce ve duygusunu ezgilerle ifade etmiştir. Türküler, Türk'ün yaşadığı coğrafyada çok küçük ağız değişiklikleriyle söylenerek insanların duygularının, düşüncelerinin, hayallerinin, isteklerinin dışa vurumunu sağlarlar (Halıcı, 2016: 309). Ana dili Türkçe olan ya da Türk diliyle bildirimde bulunan insanların yaşadığı her yerde varlığı bilinen, sözlü geleneğin vazgeçilmez icra ürünlerinden olan ve Türk dünyasının müştereklerinden kabul edilen türküler, Türk kültürünün temel unsurlarından biridir (Yakıcı, 2010:91).

Türküler yaşamın kendisidir. Yaşam gibi akıp giderler, yaşamı özetlerler. Yaşanılanlar türkü olup ezgilerle dile gelir.

Gaziantep, kültürel zenginliğin fazla olduğu bir ildir ve bu kültürel zenginliği türküler içinde görmek mümkündür. Çünkü insanoğlunun üretimi olan maddi kültür ürünleri, bireyin geçmişini ve yaşadığı dönemi yansıtır. Yine bu maddi kültür ürünleri ile dönemin yaşam mücadelesi, inancı,

duygusu gibi olgular da türkülerde dile gelmiştir. Bu bildiride, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) yayını olan Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi 1. , 2. ve 3. Ciltler taranarak Gaziantep iline ait yüz yirmi üç türkü tespit edilmiş ve bu türkülerin yirmi yedi adetinde maddi kültür ürünlerine rastlanılmıştır. Bildirinin, amacı TRT repertuarında bulunan Gaziantep türkülerindeki maddi kültür ürünlerinin tespitiyle halk yaşantısının nasıl olduğu konusunu aydınlatmaktır. Bu bağlamda ilin kültürel zenginliğinin türkülerde hangi ölçüde görüldüğü ve kültür aktarımının türküler aracılığıyla sözlü kültür çerçevesinde nasıl oluştuğu tahlil edilmeye çalışılmıştır. Tahlil yapılırken maddi kültür ürünleri; giyim-kuşam, süslenme, takı; savaş aletleri; ev, mimari, mekânlar; günlük hayatta kullanılan eşyalar olarak sınıflandırılmıştır.

Giyim - Kuşanma, Takı ve Süslenme

Fes

Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleri ile sadece din alanında değişiklik olmamış aynı zamanla kıyafetlerde de birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Fes, İslamiyet’in kabulü ile Türkler arasında yaygınlaşmış ve kullanılmaya başlanmıştır. II. Mahmut’un yeniçeri ocağı ile birlikte askeri kıyafetleri de kaldırması, giyimde yeni bir döneme girilmesine yol açmıştı. Yeni kurulan orduya da bir başlık belirlemek gerekiyordu. Daha sonra mecliste yeni orduya fes giydirilmesi kararlaştırılınca 1829 Nisanında bir elbise tüzüğü (nizamname) hazırlanarak yürürlüğe konmuştu. Çok eski bir tarihi olan fes’in kökeni büyük bir olasılıkla Anadolu olup Firikyalılara kadar geriye gitmektedir (Turan, 2014: 245-246).

Kuzey Afrika’nın batısında Fas şehrinde icat edilmiş kırmızı renkli bir baş kisvesidir, bütün Osmanlı memleketlerinde ve diğer bazı Müslüman memleketlerinde yayılmış, giyilmiştir (Sami’den akt. Koçu, 2015:119).

Fes II. Sultan Mahmut devrinde, önce askerin sonra halkın erkek serpuşu olduğu zaman fesi bir de püskül süslemiştir. Fes Başına türküsünde de bu püsküle değinilmiştir.

Fes Başına Fes Başına

Fes başına fes başına

Püskülü ben olayım

Başım ağrıyor başım ağrıyor

Başına kurban olayım
Sabah pazara varayım
Başına bir fes alayım (Cilt 1, s.359, 1. ve 6. dize)

Ay Karanlık Süremedim Yolumu

Bir balıkçı kaptı kaçtı fesimi
Çok çağırdım işitmedi sesimi
Anam yoktur bacım çeksın yasımı
Dört gaziler gelen sunam kimindir (Cilt 3, s. 18, 17. Dize)

Benim Aşnam Kemer Bağlar Beline

Bir balıkçı kaptı kaçtı fesimi
Çok çağırdım (di yaman) işitmedi sesimi
Anam yoktur (di yaman) bacım çeksın yasımı
Hey ağalar gelen suna kimindir (Cilt 3, s.32, 9. Dize)

Benim Aşnam Kemer Bağlar Beline (2. Varyant)

Bir balıkçı kaptı kaçtı fesimi
Çok çağırdım işitmedi sesimi
Anam yoktur bacım çeksın yasımı
Hey ağalar gelen suna kimindir (Cilt 3, s. 32, 5. Dize)

Kuşak

Şemseddin Sami, Kamus-ı Türki adlı eserinde beli sıkı tutmak için sarılan uzun ve dar kumaş, şal, vesaire ... olarak tanımlamıştır (Akt. Koçu, 2015: 165). Kuşak sözü de, aslında eski Türkçe kurşak sözünden gelmiş olmalıdır. Eski Türkçede kur-la-mak fiili, "bağlamak, kuşaklamak" manasına gelirdi. En eski Türkçede ise, kemere yalnızca kur denirdi. Eski Anadolu metinlerinde de, eski "süslü ve altın kakmalı hükümdar kuşağı" için, kur ku-şak denişine çok rastlanırdı (Ögel, 1978:73-74). Kuşak, Eski Türk giyim kuşamında hem erkek hem kadın belinde çok önemli bir yeri olmuştur. Eski kıyafette kuşak, hem bir erkek süsü olmuş hem de öne gelen kıvrımlarından cep gibi istifade edilmiştir. Eski kadın giyim kuşamında da entariler üstüne sarılan dış kuşakları önemli yer almıştır (Koçu, 2015: 165-166). Aşağıdaki türküde de delikanlı iki kardeşin giyiminde kuşağı kullandığı vurgulanmıştır.

Bize Derler Saçaklı'nın Uşağı

Bize derler Saçaklı'nın uşağı

İki gardaş çift bağlamış kuşağı

Düztepe'den indirdiler aşağı (Cilt 1, s.168, 2. Dize)

Düğme

Düğme çok uzun zamandır kullanılmaktadır. Düğme sözü, eski Türkçe tüg-mek, yani "düğmek, bağlamak" kökünden geliyordu. Bu söz, Selçuk çağıının başlangıçlarında tügme, şeklinde geçiyordu. Orta Asya Türkleri ise "düğme" için, çoğu zaman topçu sözünü kullanırlardı. Görülüyor ki düğmenin de, en eski ve orijinal şekli ile manası da, yine Anadolu'da yaşamaktadır (Ögel, 1978: 60). Eski Türk giyim kuşamında “düğme” gördüğü işten başka esvabın süsleri arasında yer alırdı. Tarihimizde servet ve kudreti temsil eden kimselerin altın tel ve ipek nakışlı en ağır, en kıymetli kumaşlardan kesilmiş esvaplarındaki düğmeler, o esvapların maddi kıymetini yükselten elmaslardan, yakutlardan, zümrütlerden yapılmıştı (Koçu, 2015: 104). Aşağıdaki türkde de sevgiliye güzel vücuduna bakışı düğme ile engellememesi söylenmektedir.

Bahçalarda Mor Meni

Bahçalarda meleme

Yar göğsün düğmeleme

Ölürsem kanlım sensin

Gözlerin sürmeleme (Cilt 1, s.106, 10. Dize)

Pantolon

Alafranga kıyafette belden aşağı giyilen kisvenin adı; Frenkler iç donuna da, vücudun belden aşağısını örten ve bacaklara ayrı ayrı geçirilen her libasa pantolon derler (Sami'den akt. Koçu, 2015:191). II. Sultan Mahmut'un yaptığı kıyafet inkılabından sonra şalvarın, çakşırın, patorun yerine giyilmiştir; avam ağzında pantol denilir (Koçu, 2015: 191). Aşağıdaki dörtlükte kumaş pantolon vurgulanmıştır.

Çadır Altı Minare

Çadır altı minare

El ettim eski yâre

Anam kurban ben kurban (da)

Setre pantollu yâre (Cilt 1, s.205, 4. Dize)

Şalvar

İslam öncesinde deriden yapılan iç donunun yerini dokumalardan yapılan yeni bir altlık almış buna da Farsça da olduğu gibi şalvar denilmiştir. Şalvarda zamanla değişiklikler oluşmuştu. Şalvar, giderek bir iç don olmaktan çıkmıştı. Şalvar, donun üstüne giyilen üstlük niteliğini kazanmıştı. Toplumun ve ülkenin genişlemesine koşut olarak, görülen işe ve yöresel özelliklere göre çok çeşitli şalvar tipleri ortaya çıkmıştı. Bu çeşitlenmede, Anadolu'nun eski kültürlerinden gelen öğelerle, iklim özellikleri, kullanılan kumaşlar, uzunluk, kısalık, genişlik, darlık gibi nedenler rol oynamıştı. Ege'de zeybeklerin, Erzurum yöresinde dadaşların, Karadeniz'de uşakların, Çukurova'da Türkmenlerin giydikleri şalvarlar arasındaki farklar kuşkusuz bu değişik etkenlere dayanmaktadır (Turan, 2014: 243). Kadın şalvarları, giyecek olanın tabakasına göre, en ağır ipekli ve işlemeli kumaşlardan en adi, harcıalem pamuklu bezlere kadar her kumaştan kesilirdi. Erkek şalvarları ise cins cins yünlü kumaşlardan çuhalardan, kazmirlerden, şalilerden, bazen aşırı süslü gençler için de atlastan kesilirdi. Her renkte kumaştan şalvar yapılmıştır (Koçu, 2015: 218). Aşağıdaki dörtlükte de kumaş şalvara vurgu yapılmıştır. 2. örnek dörtlükte erkek, burada sevgilinin şalvarına olan beğenisini dile getiriyor.

Dama Çıkma İz Olur (Emm'öğlü)

Dama çıkma iz olur (emm'öğlü)

Çuha şalvar toz olur (emm'öğlü)

Gündüz gelme gece gel (emm'öğlü)

Komşularda söz olur (emm'öğlü) (Cilt 1, s.251, 2.dize)

Benim Aşnam Kemer Bağlar Beline

Süt mavi şalvar halebin çizmesi

Ne hoş olur onu giyip gezmesi

Bin altuna burnunun bir hızması

Hey ağalar gelen suna kimindir (Cilt 3, s.32, 9.dize)

Fistan

Fistan, kadınların bel bölgesinden ayağa doğru giydikleri uzun ve geniş, tek parçadan oluşan kadın giysisidir. Çeşitli kumaşlardan düz ve pileli olarak dikilebilen fistan, bulunulan kültüre göre nakışlarla işlemeler ve süslemeler yapılarak kullanılmaktadır. Fistan, giysileri ve kıyafetleri ifade eden bir genel anlamlı kelime olarak da düşünülebilir. Aşağıdaki dörtlüklerde güzel kızların giydiği fistanlara değinilmiş ve hangi kumaştan yapıldığı da vurgulanmıştır.

Dama Çıkma İz Olur

Kalenin ardı bostan (emm'oğlu)

Yıkılsın o gülistan (emm'oğlu)

Benim sevdiğim güzel (emm'oğlu)

Giyinir gezer fistan (emm'oğlu) (Cilt 1, s.251, 8. Dize)

Lamba Da Şişesiz Yanmaz Mı

Asmadan gel asmadan

Cicim fistan geymiş basmadan (yallah)

Gel buradan kaçalım

Bizi devriyeler basmadan (yallah) (Cilt 2, s. 576, 8. Dize)

Sürme

Göz kenarlarına ve kirpiklere sürülen kara boya, gayetle ince madeni kara toz (Kazım'dan akt. Koçu 2015:214). Şiirlerde güzel tasviri yapılırken sürmeye de sıkça değinilmiştir.

Bahçalarda Mor Meni

Bahçalarda meleme

Yar göğsün düğmeleme

Ölürsem kanlım sensin

Gözlerin sürmeleme (Cilt 1, s.106, 10.dize)

Fes Başına Fes Başına

Gözüm ağrıyo gözüm ağrıyo

Gözüne kurban olayım

Sabah pazara varayım

Gözüne sürme alayım

Sürme gözüne sürme gözüne, hıdat kaşına
Fes başına püskülü ben olayım (Cilt 1, s. 359,18. Dize)

Hızma (Hırzma)

Kadınların genellikle burunlarına taktıkları, altın ya da gümüşten yapılmış süs halkası olarak tanımlanır. Sevgili tasviri yapılırken, sevgilini taktığı takılara da yer verilmiş hızmaya da vurgu yapılmıştır.

Fes Başına Fes Başına

Burnum ağrıyo burnum ağrıyo
Burnuna kurban olayım
Sabah pazara varayım
Burnuna hırzma alayım
Hırzma burnuna, sürme gözüne hıdat kaşına
Fes başına püskülü ben olayım (Cilt 1,s.359, 24. ve 25 dize)

Benim Aşnam Kemer Bağlar Beline

Süt mavi şalvar halebin çizmesi
Ne hoş olur onu giyip gezmesi
Bin altuna burnunun bir hızması
Hey ağalar gelen suna kimindir (Cilt 3, s.32, 11.dize)

Küpe

Kadınların kulağa astıkları süs (Sami'den akt. Koçu, 2015:167). Bu tanımın dışında Türk erkekleri de küpe kullanmışlardır. Eski çağlardan günümüze küpe kadın kulağını süsleme için kullanılır. Elmas, altın, pırlanta ve inci küpe önemli mücevheratlardandır. Aşağıdaki dörtlükte de küpenin inci olduğu vurgulanmıştır.

Hış Hışı Hançer Boynuma

Hış hışı hançer boynuma(le le)
Küpe kızlar yanıma
Ben halayın başıyam le le
İncili küpe kaşıyam (Cilt 2, s.468, 2. ve 4. Dize)

Dolak (Yazma)

Yazma, *Güncel Türkçe Sözlük*'te Bohça, yemeni, başörtü, yorgan vb. şeyler yapmakta kullanılan, üstüne boya ve fırça ile veya tahta kalıplarla desen yapılmış bez olarak tanımlanmaktadır. Aşağıdaki dörtlüklerde de güzellerin başlarına bağladıkları yazmalar dile getirilmektedir.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bf6b8c75bafc4.94620286

Karpuz Kestim Sulandı

Karpuz kestim sulandı (ağam levaki)
Gine gönlüm bulandı (paşam levaki)
Mahmur gözlüm başına (ağam levaki)
Mavi dolak dolandı (paşam levaki) (Cilt 2, s.525, 4. Dize)

Pınara Vurdum Kazmayı

Pınara vurdum kazmayı (gülüm aman)
Güzeller bağlar yazmayı
Güzel yâr terk et gezmeyi (gülüm aman) (Cilt 2, s.653, 2. Dize)

Kemer

Koçu kemeri şöyle tanımlar; Bir şerit şeklinde yapılan ve giyilen esvabı belden sıkıp tutmak için veya sadece süs olarak kullanılan ve bele yalnız bir defa dolanarak önden bir toka ile tutturulan şey. Eski toplum hayatımızda kadın ve erkek tvaletinde pek çok çeşidi kullanılmıştır. Bunlar; yüksek tabakanın kullandığı ağır kumaşlardan yapılmış ve çeşitli mücevherlerle bezenmiş murassa kemerler, en kıymetli kumaşlardan yapılmış altın sırma ile işlenmiş kemerler, ince kuyumculuk işi alın ve gümüş tellerle örülmüş altın ve gümüş kemerler, altın ve gümüş plaklardan yapılmış kuyumculuk işi murassa kemerler, orta halli kimselerin, avamın bağladıkları, alelade kemerler meşin kayış kemerler, palaska denilen kayıştan asker kemerleri (Koçu, 2015: 156-157). Aşağıdaki dörtlüklerde de güzel kızların ince bellerinin vurgusu, vücutlarının güzellikleri yansıtılırken kemerden faydalanılmıştır.

Ay Karanlık Süremedim Yolumu

Suya gider bir incecik yolu var
Kemer sıkmış bir incecik beli var
Şeker yemiş dudağında balı var
Dört gaziler gelen sunam yaman hey (Cilt 3, s.18, 6. Dize)

Benim Aşnam Kemer Bağlar Beline

Benim Aşnam kemer bağlar beline
 Ben kurbanım (di yaman) aşretine eline
 Bin naz ile (di yaman) bir gül verdim eline
 Hey ağalar gelen suna kimindir (Cilt 3, s.32, 1. Dize)

Benim Aşnam Kemer Bağlar Beline

Benim Aşnam kemer bağlar beline
 Ben kurbanım (di yaman) Aşretine eline
 Dört gaziler (di yaman di yaman) gelin sunam gibi
 Hey ağalar gelen suna kimindir (Cilt 3, s.32, 1. Dize)

Çizme

Ayağı bacak ile beraber örten, koruyan, koncu baldıra, hatta diz kapağına kadar çıkan uzun konçlu ayakkabı (Koçu, 2015: 83). Eski vezir, padişah, şehzade çizme-mestlerinin üstleri ve konçları türlü nakışlar ile süslenirdi.

Benim Aşnam Kemer Bağlar Beline

Süt mavi şalvar halebin çizmesi
 Ne hoş olur (di yaman) onu giyip gezmesi
 Bin altuna (di yaman di yaman) burnunun bir hızması
 Hey ağalar gelen suna kimindir (Cilt 3, s.32, 9. Dize)

Ev, Mimari, Mekânlar**Çadır**

Şemsiyenin eski adı, bilhassa Rumeli Türkleri geçen yüzyıl sonlarına kadar şemsiyeye çadır demişlerdir; aslında da o alete çok daha uygun bir isimdir. Çadır adı artık çok fazla kullanılmıyor hem güneşte gölgelenmek hem yağmura karşı ıslanmamak için kullanılan aletin çadır adını korumak şemsiyeye karşı çok daha güzel olur (Koçu, 2015; 65).

Çadır Altı Minare

Çadır altı minare
 El ettim eski yâre
 Anam kurban ben kurban (da)
 Setre pantollu yâre (Cilt 1, s.205, 1. Dize)

Minare

Işık yeri, ezan okuma yeri. Çoğulu "minârât" ve "menâvir"dir. Câmilerin tamamlayıcı bir unsuru olarak görülen minârenin, ne zaman ortaya çıktığına dair kesin bir bilgi yoktur. Önceleri "mi'zene" yani; ezan okunan yer, denilmekteydi. Daha sonraları "minâre" denilmeye başlandı. Minâre, câmilerin bitişiğinde ve dışarda ezan okumak ve bunu çevreye duyurmak için, ince bir kule şeklinde, yüksek olarak yapılan, ezan okumağa mahsus, bir veya birkaç şerefesi bulunan yapıdır. Minâreler genellikle taştan inşa edildiği gibi, beton, tuğla ve hatta ahşaptan da yapılır. (<https://sorularlailamiyet.com/kaynak/minare>)

Ana hatlarıyla bir minare kürsü, pabuç, gövde, şerefe, petek, külâh ve alem bölümlerinden meydana gelir. Kürsü minarenin toprak üstündeki tabanıdır ve camiye bitişik yahut ayrı, kübik, silindirik ve çokgen prizma şeklinde olabilir; kapı genellikle buradan açılır. Pabuç kürsüyle gövde, gövde pabuçla şerefe arasındaki bölüm, şerefe ise müezzinin minare etrafında dolaşarak ezan okumak için kullandığı balkondur. Adı “çıkıntılı yer, burç” anlamındaki “şürfe” kelimesinden gelen şerefenin başlıca kısımları üstünde yürünen taban, tabanı taşıyan çıkmalar ve kenarlarındaki korkuluklardır. Yapıldıkları dönemin mimari özelliklerini yansıtmaları bakımından ayrı bir önem taşıyan şerefeler minare üzerinde birkaç adet olabilmektedir. Osmanlı geleneğinde birden fazla minare ve şerefe sadece hânedan mensupları tarafından yaptırılan selâtin camilerine mahsustu. Gövdenin üstündeki konik çatıyı (külâh) taşıyan petek bölümünün kible yönünde şerefeye açılan kapı yer alır. Osmanlılar’da genellikle ahşap iskeletli ve kurşun kaplamalı olan külâhların bazıları İslâm dünyasının diğer bölgelerinden etkilenilerek geç devirlerde taştan ve değişik biçimlerde yapılmıştır. Minarenin en üst kısmında bulunan alem daha çok Osmanlı minarelerinde görülür ve gövdenin zarif biçimde sona ermesini sağlar (<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=300098>).

Çadır Altı Minare

Çadır altı minare
El ettim eski yâre
Anam kurban ben kurban (da)
Setre pantollu yâre (Cilt 1, s.205, 1. Dize)

Kale

Türkçe sözlükte kale, düşmanın gelmesi beklenen yollar üzerinde, askerî önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı olarak tanımlanmıştır

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c0631a495ef9.08462234).

Dama Çıkma İz Olur

Kalenin ardı bostan (emm'oğlu)

Yıkılsın o gülistan (emm'oğlu)

Benim sevdiğim güzel (emm'oğlu)

Giyinir gezer fistan (emm'oğlu) (Cilt 1, s.251, 5. Dize)

Bedesten

Kumaş, altın, mücevher vb. değerli eşyaların alınıp satıldığı kapalı tarihî çarşıya bedesten denir. Gaziantep'te değişik dönemlerde altı bedestenin olduğu bilinir. Günümüzde ise Zincirli Bedesten ve Kemikli Bedesten aktiftir.

Gafil Gezme Şaşkın Bir Gün Ölürsün

Sen söylersin söz içinde sözün var

Çalarsın çırparsın (ley li leyli leyli) oğlun kızın var

Şu dünyada üç beş arşın bezin var

Tüm bedesten senin olsa ne fayda (olsa ne fayda) (Cilt 1, s.365, 8. Dize)

Havuz

Havuz, su biriktirme, yüzme, çevreyi güzelleştirme vb. amaçlarla altı ve yanları mermer, beton vb. şeylerden yapılarak içine su doldurulan, genellikle üstü açık yer olarak tanımlanmıştır. (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bf6d8f99b7600.14021171).

Pınara Vurdum Kazmayı

Pınarın başında havuz gülüm aman

Havuzda oynar kılavuz

Güzel yar evde de yalnız gülüm aman (Cilt 1, s.653, 6.ve 7. Dize)

Konak

Amerikalı yazar George Thomas Kurlan'ın "Dünyanın En Eski Şehri" adlı eserinde 5.600 yıl önce kurulan bir şehir olduğu yazar Gaziantep'in. Şehrin ilk uygarlıkların doğduğu Mezopotamya

ve Akdeniz arasında bulunuşu güneyden ve Akdeniz'den doğuya, kuzeye ve batıya giden yolların kavşağında oluşu uygarlık tarihine ve bugüne yön vermiştir. Bu nedenle Gaziantep, tarih öncesi çağlardan beri insan topluluklarının yerleşme sahası ve uğrak yeri olmuştur. Tarihi İpek Yolu'nun da buradan geçmiş olması ilin önemini ve canlılığını devamlı olarak korumasını sağlamıştır (<http://m.arkitera.com/gorus/668/gaziantep-te-konut-yapilanmasinin-gelisimi>). Konak büyük, gösterişli ev olarak tanımlanır. Gaziantep'te konak sayısı oldukça fazladır. Konak, aşağıdaki türküde de dile getirilmiştir.

Açmayın Pencereyi Esmesin Yeller

İki durna uçurdum da karşı konaktan

Eşini yitirmiş de (aney) gene gelir yarıktan (aman aman)

(aman) Bir sevdiğim vardı da (aney) gene geçti Barak'tan (Cilt 3, s.1, 8. Dize)

Savaş Aletleri

Hançer

Hançer, ucu eğri ve sivri, kamaya benzer, silah olarak kullanılan bir tür bıçak olarak tanımlanmıştır

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c06bfb1a9c1a3.20293898).

“Tanzimat öncesi eski toplumhayatımızda hançer, erkek tuvaletinin, aynı zamanda mertlik nişanı olan en önemli süslerden biriydi. Erkek çocuğun delikanlılık çağı, belindeki kuşağın kıvrımına sokulmuş bir hançer taşıması ile başlardı. “Hançerin kını ve kabzası, memleketimizde yüzyıllar boyunca en zengin kuyumculuk konulardan biri olmuş, irili ufaklı zümrütler, yâkutlar, elmaslar, pırlantalar ile süslenmiş, yüksek kıymetlerine kıymet biçilmesi güç ve güzelliklerinin seğrine doyum olmaz hançerler, Osmanlı Pâdişahları tarafından vezirlere, serdarlara, yabancı hükümdarlara hediye olarak verilmiş, gönderilmiştir; ve Osmanlı Pâdişahları bizzat kendileri de en muhteşem hançerleri taşımışlardır” (Koçu, 2015: 133).

Hış Hışı Hançer Boynuma

Hış hışı hançer boynuma(le le)

Küpeli kızlar yanıma

Ben halayın başıyam le le

İncili küpe kaşıyam (Cilt 2, s.468, 1. Dize)

Kurşun

Kurşun, tüfek ve tabanca gibi ateşli silahlarda kullanılan mermiye denmektedir.

Anamdan Doğdum da Geldim Cihana

Annamdan doğdum da geldim cihana
Kır ata bindim de döndüm şahana
Acel yeterse de kurşun bize mahana
(aman) Çiçeğim uy uy giderken gördüm (Cilt 3, s.11, 3. Dize)

Atına Binmiş Elinde Dizgin

Atına binmiş elinde dizgin
Girdiği cephede hiç vermez bozgun
Çeteler içinde Yılan Bey azgın (Cilt 3, s. 17, 1. Dize)

Bilal Bey Dersen De Elbeyli'nin Ulusu

Böyle bilseydim de ben bu Halep'ten gelmezdim
Tatlı canımı da bir kurşuna vermezdim
Haberim olsa da kirve ben de sana inmezdim
Beyler yanarım gardaş yanarım
Alınan avlandık da vallah ben de ona yanarım (Cilt 3, s.34, 7. Dize)

Mızrak

Mızrak, uzun saplı, sivri demir uçlu silah olarak tanımlanır.

Bir Haber Geldi De Koca Duraktan

Bir haber geldi de koca duraktan
Şekvacın mı geldi Türk'ten Arap'tan
Eğer mevlam kurtarırsa beni bu dertten
Geçiririm (de) mızrağımı taş a ben (Cilt 3, s.40, 4. Dize)

Günlük Hayatta Kullanılan Eşyalar**Halı**

Güncel Türkçe Sözlükte halı, Yere veya mobilya üstüne serilmek, duvara gerilmek için, genellikle yünden dokunan, kısa ve sık tüylü, nakışlı, kalın yaygı olarak tanımlanmaktadır (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c06c0c0458109.30176552).

Evlerinde Bir İpekten Halı Var

Evlerinde bir ipekten halı var

Şeker yemiş dudağında balı var

Ben de bildim bir vefasız yârim var (Cilt 1, s. 339, 1. Dize)

Sepet

Sepet, kamış, dal, tel gibi malzemeler kullanılarak hasır biçiminde örülerek yapılan, saplı bir kaptır. Kullanılacağı yere göre boyutları ve biçimleri değişkenlik göstermektedir. Sepet, elde ya da sırtta yiyecek, içecek veya eşya taşımak için kullanılmaktadır. Günlük hayatı kolaylaştırmaya yarayan bir gereçtir ve birçok kullanım alanı vardır. Aşağıdaki dörtlükte de sepet üzüm taşıma için kullanılacaktır.

Evlerinde Bir İpekten Halı Var

Sepet aldım bağa girdim üzüme

Yollar uzak yar görünmez gözüme

Uyma dedim uydu eller sözüne (Cilt 1, s. 339, 6. Dize)

Mendil

Büyük Türkçe Sözlük'te mendil, burun ve ter silmekte, el ve yüz kurulamakta kullanılan küçük, kare biçiminde dokuma veya yumuşak, ince kâğıt olarak tanımlanmıştır (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c068bd82d6da5.87896755).

El, yüz, burun mendilleri kadın ve erkek mendili olarak ikiye ayrılır; kadın mendilleri hem küçük, hem de yüzü ve kenarları nakış ve oyalar, dantelalarla süslü olagelmıştır (Koçu, 2015:176).

Git Kaladan Kar Getir

Git kaladan kar getir (hele yâr yâr yâr)

Mendiline koy getir (şinanay nay nay)

Mendilin kirli kokar (hele yâr yâr yâr)

Altın tase koy getir (şinanay nay nay) (Cilt 1, s. 411, 2. Dize)

Tas

Tas, içerisine genellikle sıvı maddelerin konulduğu, metal, plastik vb. den yapılan, genellikle mutfak eşyası olarak kullanılan kaptır. Taslar, mutfak eşyası olmasının yanında hamamlarda ya da çeşitli yerlerde de kullanılabilir. Hamamlarda kullanılan taslara, hamam tası denmektedir. Aşağıdaki dörtlükte tasın altından olduğu vurgulanmıştır.

Git Kaladan Kar Getir

Git kaladan kar getir (hele yâr yâr yâr)
Mendiline koy getir (şinanay nay nay)
Mendilin kirli kokar (hele yâr yâr yâr)
Altın tasa koy getir (şinanay nay nay) (Cilt 1, s. 411, 4. Dize)

Karanfilem Ez Beni

Karanfilem ez beni
Altun tasta süz beni
Sen divit ol ben kalem
Al sinene yaz beni (Cilt 2, s. 522, 2. Dize)

Kova

Kova, genellikle su ve sulu şeyler taşımaya, kuyudan veya denizden su çekmeye yarayan üstünden kulplu kap olarak tanımlanır.

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bf6d9e53cdaa2.50116639).

Kova Kova Endirdiler Yazıya

Kova kova endirdiler yazıya
Tut ettiler al kınalı tazıya
İş başa düşünce bakma kuzuya
Kaç kuzulu ceylan yad avcı geldi (Cilt 2, s.560, 1. Dize)

Kazma

Toprağı kazıp havalandırma, toprak üzerini düzeltme işlemlerinde kullanılan, sap ve metal, demir uç kısımdan oluşan alete kazma denmektedir. Aşağıdaki dördlükte de su kaynağına vurulan kazmadan bahsedilmektedir.

Pınara Vurdum Kazmayı

Pınara vurdum kazmayı (gülüm aman)
Güzeller bağlar yazmayı
Güzel yâr terk et gezmeyi 8gülüm aman) (Cilt 2, s.653, 1. Dize)

Sonuç

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) yayını olan Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi 1. , 2. ve 3. ciltler taranarak Gaziantep iline ait yüz yirmi üç türkü tespit edilmiş ve bu türkülerin yirmi yedi adetinde maddi kültür ürünlerine rastlanılmıştır. Bu tespit edilen maddi kültür ürünleri; giyim-kuşam, süslenme, takı; savaş aletleri; ev, mimari, mekânlar; günlük hayatta kullanılan eşyalar olarak sınıflandırıldı ve bu ürünler doğrultusunda ilin kültürel zenginliğinin, halkın yaşam tarzının türkülere yansıdığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

Halıcı, Gülşah (2016). “Dersini Almış Da Ediyor Ezber: “Yozgat Sürmelisi”, *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu*, s. 308-316, Yozgat.

Kaplan, Mehmet (1983). *Kültür ve Dil*, Dergah Yayınları, İstanbul.

Kocadaş, Bekir (2005). “Kültür ve Medya”, *Bilig*, s. 34.

Koçu, Reşat Ekrem (2015). *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Doğan Kitap, İstanbul.

Ögel, Bahaeddin, (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş V Türklerde Giyecek ve Süslenme (Göktürklerden Osmanlılara)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Sarıtaş, Süheyla (2008). “Maddi Kültür ve Onun El Sanatlarına Yansımaları”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (38.)*, s. 1121-1129, Ankara.

Turan, Şerafettin (2014). *Türk Kültür Tarihi/ Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, (2006). C.1-2-3, TRT Müzik Dairesi Yayınları, Ankara.

Yakıcı, Ali (2010). “Orta Asya’dan Avrupa İçlerine Akan Sözlü Kültür Hazinesi: Türküler. Türkünün Tarihçesi, Tanımı, Türk Dünyasındaki Yeri”, *Türk Yurdu*, Cilt,30, Sayı, 269, s.91-98.

İnternet Tabanlı Kaynaklar

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bf6b8c75bafc4.94620286

<https://sorularlailamiyet.com/kaynak/minare>

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=300098>

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c0631a495eff9.08462234

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bf6d8f99b7600.14021171

<http://m.arkitera.com/gorus/668/gaziantep-te-konut-yapilanmasinin-gelisimi>

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c06bfb1a9c1a3.20293898

TÜRK KÜLTÜRÜNDE KADIN ANLAYIŞININ MİTOLOJİ VE DİN EKSENİNDE KARŞILAŞTIRILMASI

Sibel Karadeniz Yağmur

GİRİŞ

Günümüzde hemen her toplumda ve platformda güncelliğini koruyan önemli konulardan biri de kadındır. Kadınların toplumsal durumları, aile içinde, eğitim ve iş hayatında, politikada ve sporda kadının durumu, toplumların kadına bakış açıları ile kadın-erkek eşitliği, ataerkillik ya da anaerkillik gibi konu ve kavramlar sürekli olarak konuşulmakta ve tartışılmaktadır. Kadının pek çok toplumda haklarının erkeklere göre kısıtlandığı görüşü ve inancı yer almaktadır. Bu bağlamda tartışmaların ve konuşmaların bir ayağı da toplumların kültür kodlarında ve dinlerde kadına bakış konusudur. Genelde bunun nedeni dini birtakım inanış ve uygulamalara dayandırılmaktadır. Bu nedenle Türk mitoloji, destanları ve inanmalarındaki kadına bakış, öne çıkan kimi Arap ve Avrupa toplumlarının mitoloji ve destanlarının kadına bakışıyla karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Türk toplumunda kadın anlayışının mitoloji ve din ekseninde karşılaştırılması başlıklı çalışmamızda, mitolojide kadın, Semitik mitolojide kadın, Yunan mitolojisinde kadın, Eski Yunan'da ve Roma'da kadın, eski Mısırda kadın, eski İran'da kadın, eski Hind'de kadın, eski Çin'de kadın, Anadolu medeniyetlerinden Sümerlerde kadın, Hititlerde kadın, eski Türkler'de kadın, İskitler'de ve Doğu Hunlar'da kadın, Orta Asya Türklerinde kadın ve Kur'an ve kadın başlıkları altında bulgular ve tartışmalar yapılarak, Arap ve Avrupa toplumlarının mitoloji ve destanlarındaki kadına bakış ile Türk mitoloji, destanları ve inanmalarındaki kadına bakış konuları mitoloji ve din ekseninde karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Dünyanın önemli mitolojilerine sahip halklarının kadına bakışı ile yine bu halklar arasında yayılmış olan kutsal kitaplardaki bilgilere bakıldığında; kadınların tarihin uzunca bir döneminde ve günümüzde bazı toplumlarda ikinci planda yer almasının aslında kutsal kitaplardan değil, mitolojik dünya görüşünden kaynaklandığı görülmektedir.

Semitik mitolojide, Yahudi mitolojisine göre kadının yaratılması ile inanma Havva'dan önce ilk kadın olan Lilith'in varlığıdır. Lilith, Âdem ile anlaşamayınca cenneti terk eder ve dünyaya gider. Tanrı, Âdem uyurken kaburga kemiği yöntemiyle Havva'yı yaratır. Havva'nın da yasak meyveyi yiyerek cennetten kovulması mitolojik anlatıdır. Buna göre de Havva hem yaratılışa eşit değildir hem de Lilith gibi isyan ederek kötü olmuştur.

Yunan mitolojisinde kadının kötülüklerin kaynağı olduğu hatta dünyaya erkekleri cezalandırmak için özellikle Zeus tarafından yaratıldığı görülmektedir. Eski Yunan'da kadın çok aşağı bir seviyede görülür, vatandaşlık haklarından yararlanamazlardı. Roma'da kız çocuklar aç-susuz ve çıplak olarak Tanrı heykelleri önüne bırakılırdı

Eski Mısır'da Firavunlar Dönemi'nde kadının Tanrı soyundan geldiğine inanılırdı. Saltanat kadından çocuğuna geçtiği için, hanedan dışından Firavun olmak isteyen biri hanedandan bir kız ile evlenmeliydi. Bu yüzden veliahtlar, genelde kız kardeşler ile protokol evliliği yaparlardı ki hanedan ailede kalsın.

Eski İran'da kadınlara Avrupalılardan farklı bakmıyorlardı. Kadın alınıp satılabiliyordu. Eski Hind'de kadın bir köledir. Eski Çin'de kadını insan saymazlardı. Kız çocukları uğursuzluk sebebi görülürlerdi.

Sümerlerde kadın toplumsal anlamda geri kalmış ve gittikçe egemenliğini erkeğe kaptırmıştır. Hititlerde kadın sözde özgürdür; fakat uygulamada kesinkes köle haline getirilmiştir. Hiçbir alanda öne çıkamamışlardır.

Eski Türklerde Türk kadınının hakları ve tekâmülü bakımından yerinin belirlenmesinde hem Anadolu'da kurulmuş devletler hem de Anadolu dışında ve Orta Asya'da kurulmuş bazı devletlerin etkisi olmuştur. Orta Asya Türklerinde VII. ve VIII. yüzyıllarda kadın, eşit hak ve özgürlüklere sahip bir değerdi. XVI. yüzyılda Türk kadını, çok saygılı ve şerefli bir konumdadır.

Atatürk sayesinde Türk kadını seçme ve seçilme hakkını kazanmış, eğitim ve öğretime adım atmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de kadınların sayılması ve haklarının korunması ile ilgili pek çok ayet vardır.

SONUÇ

Dünyanın önemli mitolojilerine sahip halklarının kadına bakışı ile yine bu halklar arasında yayılmış olan kutsal kitaplardaki bilgilere bakıldığında; kadınların tarihin uzunca bir döneminde ve günümüzde bazı toplumlar da ikinci planda yer almasının aslında kutsal kitaplardan değil, mitolojik dünya görüşünden kaynaklandığı görülmektedir. Bu inanmalar kutsal kitaplarla gelen hükümlere uydurulmuştur. Bu yüzden de günümüzde kadının ikinci plana itilmesi ile ilgili inanmaların din eksenli olduğu yanılması yayılmıştır. Bundan Türk kültürü de nasibini almıştır.

Anahtar kelimeler: Kadın, Türkler, Mitoloji, Din

Giriş

Günümüzde hemen her toplumda ve platformda güncelliğini koruyan önemli konulardan biri de kadındır. Kadınların toplumsal durumları, aile içinde, eğitim ve iş hayatında, politikada ve sporda kadının durumu ve toplumların kadına bakış açıları ile kadın-erkek eşitliği, ataerkillik ya da anaerkillik gibi konu ve kavramlar sürekli olarak konuşulmakta ve tartışılmaktadır. Bu bağlamda tartışmaların ve konuşmaların bir ayağını da toplumların kültür kotlarında ve dinlerde kadına bakış konusudur. Bu çalışmada Türk mitolojisi ve kültüründe kadına bakış ile kimi Avrupa ve Arap dünyasında kadına bakış konuları mitoloji ve din ekseninde karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

BULGULAR TARTIŞMALAR

Mitolojide Kadın

Kadının pek çok toplumda erkeklerden aşağı olduğu, haklarının erkeklere göre kısıtlandığı, hayattaki yerlerinin iğreti olduğu görüşü ve inancı yer almaktadır. Genelde de bunun nedeni dini bir takım inanış ve uygulamalara dayandırılmaktadır. Ancak gerçekte durum dinlerin getirdiği hükümler midir yoksa bu toplumların kökleri mitolojiye uzanan, gelenek ve temelde din dışı inançlardan mı kaynaklanmaktadır? Bu sorunun cevabını vermek kolay olmamakla birlikte, özellikle kitabi dinlerden daha eskilere uzanan mitoloji ve destanlarda kadın hakkındaki görüşleri ortaya koymak günümüze değin uzanan kadının toplumdaki yeri ile ilgili anlayışların nedenlerini ortaya koymak için gereklidir. Bize göre de kadının ötelenmişliği ile ilgili inanç ve anlayışlar toplumların mitolojik inanmalarında, dolayısıyla kültürel kodlarında yatmaktadır. Bu nedenle öne çıkan büyük kimi Arap ve Avrupa toplumlarının mitoloji ve destanları ile inanmalarındaki kadın olgusu ile Türk mitoloji, destanları ve inanmalarındaki kadın olgusuna bakmaya çalışılacaktır.

Semitik Mitolojide kadın

Çok eski çağlardan beri Kuzey Afrika ve Arap yarımadasında önemli bir nüfusa sahip olan Araplar bu coğrafyalarda büyük medeniyetler kurmuşlar ya da Mısır medeniyeti gibi büyük bir medeniyet içerisinde önemli roller almışlardır. Özellikle Yahudilerin bu medeniyetler üzerinde etkileri büyük olmuştur. Yahudi inanmaları ve mitolojisi pek çok kültürü hala etkilemektedir. Bugün bu inanmalar özellikle Hristiyan dünyasında kabul edilmiş olmakla birlikte kimi Müslüman toplumlarda da görülmektedir. Bu inanmalardan biri kadının yaratılması ile ilgili olandır. Yahudi mitolojisine göre kadının yaratılması ile ilgili iki önemli inanma vardır. Bunlardan biri Havva'dan önce ilk kadın olan Lilith'in varlığıdır. Buna göre:

“Lilith; Adem'in ilk eşi olarak Tanrı tarafından, Âdem ile aynı anda çamurdan yaratılmıştır. Bu nedenle de Lilith, eşitlik iddiasında bulunan ilk insan olarak tarihte yerini almıştır.

Efsaneye göre, Tanrı insanı başlangıçta Âdem ve Lilith olarak çift yaratır. Tanrının bir lütfü olarak Lilith ve Âdem cennet bahçesinde birlikte yaşamaya başlarlar. Ancak bu birliktelik mutlu bir beraberlik değildir. Âdem, Lilith'in olaylara neden kendisinden farklı yaklaştığını anlayamaz onu kendisine hizmet etme, bahçeyi bakımlı ve düzenli tutma konusunda tembel ve isteksiz olmakla suçlar.

Kısacası anlaşmazlık sebebi Adem'in sürekli olarak kadına üstünlük taslaması, ona hükmetmeye çalışmasıdır. Lilith ise ikisi de aynı topraktan yaratıldığına göre eşit olmaları gerektiğini savunur ve erkeğin kendisinden üstün olmak istemesine bir anlam veremez. Sonunda birlikte yaşamalarının imkânsız hale geldiğine karar verir ve Tanrı'nın söylenmemesi gereken adını anarak (ki bu isim cennetten çıkış için tek paroladır) uçup gider ve yeryüzünde Kızıl Deniz yakınlarındaki bir mağaraya sığınır. Lilith, Âdem ile anlaşamayınca cenneti terk eder ve dünyaya gider.

Kendisine sunulan sıcak yuvayı kapıyı çarparak terk ettiği için artık yeri de cennetten dışlanmışlar arasında olacaktır. Çevresindeki cinlerle ve cinlerin kralı (ya da şeytanın ta kendisi)

Samael ile ilişkiye girer ve onlardan cin çocuklar doğurur, hem de günde yüz çocuk gibi yüksek bir oranda. İnaniş'a göre dünyada kötülüklerin bu kadar yaygınlaşmasının sebebi budur.

Cennette yalnız kalan Âdem ise Lilith'i geri getirmesi için Tanrı'ya yalvarır. Tanrı da, Lilith'e, Senoy, Sansenoy ve Semangelof isimli üç meleği elçi olarak gönderip "evine dön" çağrısı yaptırır. O da kesinlikle dönmeyeceğini bildirir. Melekler kendisini, geri dönmemesi halinde her gün yüz çocuğunu öldüreceklerini söyleyerek tehdit ederler. Tehdit yerine getirilir. Lilith, duyduğu acıyla bundan sonra Âdem soyundan gelen bütün insan yavrularının, hamile ve doğum yapmakta olan kadınlarla bebeklerin baş düşmanı olmaya yemin eder. Erkek çocuklarının doğduktan sonra ilk sekiz gün içinde, kız çocuklarının ise ilk yirmi gün içinde canını alacaktır. Sadece yakınında üç meleğin ismi veya sureti bulunan çocuklara dokunmayacaktır.

Lilith'in dönmesinden ümidi kesen Tanrı, Âdem uyurken bilinen kaburga kemiği yöntemiyle Havva'yı yaratır. Bu yeni kadının, vücudunun bir parçası olduğu erkeğe karşı çıkamayacağını düşünmektedir. Havva Lilith'e o kadar benzemektedir ki Âdem uyanınca yanında bulduğu kadının başka biri olduğunu anlamaz. Onun kendisine Lilith gibi karşı çıkmayıp boyun eğmesini ise "nihayet hidayete erip yola geldi" diye yorumlar." (cnnturk.com; 2017).

Bu Yahudi mitolojisinin Havanın yaratılmasına kadar olan kısmı, bugün dahi Yahudi ve Hristiyanlarca önemli bir inanç unsurudur. Havanın erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı düşüncesi ise Arap mitolojisinde de kadının yaratılışı ile ilgili yer alan bir unsurdur. Bu anlatının birinci bölümünde öne çıkan “kadının Tanrı buyruğuna ve erkeğe isyanı ve bu isyanın sonucunda da cezalandırılması” gelmektedir. Bunun sonucunda da kadın kötü olarak nitelendirilmiş olmaktadır.

İkinci kısımda da Havva da erkekle eşit yaratılmamış ve bunun sonucunda da erkeğe itaat etmesi gereken bir parça olarak vurgulanmıştır. Daha sonra Havva'nın da yasak meyveyi yiyerek yine Tanrı buyruğuna ve Adem'in ikazlarına karşı gelişi ve cennetten kovulması ve bu sefer Ademi de beraberinde sürüklemesi pek çok toplumda hala inanılan mitolojik anlatıdır. Buna göre de Havva hem yaratılıştaki eşit değildir hem de Lilith gibi isyan ederek kötü olmuştur. Bu nedenle de erkeğe göre zayıf ve aşağı duruma düşmüştür (cnnturk.com; 2017).

Günümüzde her ne kadar Yahudiler ve Araplar ayrı birer kavimmiş gibi algılsa da bu iki kavim kardeş kavimlerdir. Dolayısıyla Yahudi ve Arap toplumları ile birlikte aslen Yahudi toplumuna peygamber olarak gelmiş olan Hz. İsa vasıtasıyla bu anlatılar Hristiyan dünyasında da yayılmıştır. Buradan hareketle özellikle Arap toplumunda İslamiyetten önce kız evlat sahibi olmanın bir utanç sayılması, kız çocukların diri diri toprağa gömülmesi, sosyal hayatta ikinci planda olması Lilith ve Havva'nın işledikleri hatadan dolayı kadının hor görülmesi ve günahkâr sayılması ile ilgili olmalıdır.

Yunan mitolojisinde kadın:

Hristiyan Batı dünyasını önemli ölçüde etkileyen hatta Avrupa bilim ve kültürünün temelleri olarak görülen Yunan mitolojisinde kadın şu şekilde ortaya çıkar:

“1. Zeus, oldukça başarılı bir usta olan oğlu Hephaistos'tan ilk kadını yaratmasını istedi.

Mite göre, Zeus'un kadının yaratılmasını istemesinin ana nedeni: Prometheus'un kurnazlıkla çalarak, verdiği akıl yüzünden şımaran insanlara ceza vermek istemesiydi.

2. Hephaistos, babası Zeus'un isteği üzerine çamurla suyu yoğurdu. Ve görenleri şaşırtacak güzellikte bir kadın heykeli yaptı. Bu heykeli yaparken tanrıça Aphrodit'i örnek almıştı. Heykel bitince onun kalbine ruh yerine bir kıvılcım koydu.

3. Onu süslemek için bütün tanrılar ve tanrıçalar yardım ettiler. Herkes ona bir şey armağan etti.

4. Athena ona güzel bir kemer, süslü elbiseler verdi.

5. Letafet perileri; beyaz göğsüne parlak altın gerdanlık taktılar.

6. Aphrodite başına güzellikler saçtı.

Güzel saçlı Horalar ilkbahar çiçekleriyle onu süslediler.

Hermes ise Pandora'nın kalbine, hıyanet ve aldatıcı sözler yerleştirdi.

7. Zeus da ona esrarlı bir kutu armağan etti ve dedi ki; *“Sakin verdiğim kutuyu açma, içindeki iyi şeyler uzaklara kaçır ve onların yerine fenalıklar gelir, seni rahatsız ederler. Bu kutuyu iyi sakla bütün insanların saadeti ve felaketi bu kutunun açılıp açılmamasına bağlıdır.”*

8. Böyle dedikten sonra baş tanrı ilk kadını yeryüzüne indirdi ve Prometheus'un kardeşi Epimetheus'a gelin olarak gönderdi.

9. Prometheus, kardeşine Zeus'tan hiçbir şekilde hediye kabul etmemesini tembih ettiği halde Pandora'nın güzelliğine hayran kalan Epimetheus öğüdü tutmadı ve onunla evlendi.

10. Pandora ise yaradılışından dolayı meraklı olduğu için dünyaya gelir gelmez kutunun içinde ne olabileceğini düşünmeye başladı. Ve merakına yenilip bir gün kutuyu açtı. Kutunun içindeki hastalık, keder, ıstırap, yalan, riya gibi insanları rahatsız edecek ve onları felakete sürükleyecek ne kadar kötülük varsa serbest kaldı. Pandora hatasını anlayarak biraz sonra kutuyu kapattı. Ancak kutuya kapatılan kötülüklerin arasında, insanları yaşatacak, teselli edecek "ümit" de vardı. Fakat ümit dışarı çıkamamış kutuda kalmıştı...

Böylece Zeus ilk kadını beraberinde kötülüklerle dolu bir kutuyla yeryüzüne yollayarak insanlardan intikam almıştı.” (Yılmaz, 2004: 113; onedio.com, 2017)

Burada da kadının kötülüklerin kaynağı olduğu hatta dünyaya erkekleri cezalandırmak için özellikle Zeus tarafından yaratıldığı görülmektedir. Kadın, dünyaya “hastalık, keder, ıstırap, yalan, riya gibi insanları rahatsız edecek ve onları felakete sürükleyecek” kötülüklerin taşıyıcısı olarak görülmektedir. Ve Pandora'nın kutusu da her zaman kötülüklerle anılmıştır. Dolayısıyla Eski Yunan ve onun birikimleri üzerine kurulduğunu söyleyen Batı toplumlarında kadının ikinci planda kalmasına neden olan mit kökenli inanmaların birini daha görmüş oluyoruz.

Yunanlı düşünür Aristo; “*halkın tabakasından birinin sahip olabileceği tek köle kadındır*” demektedir (Yılmaz, 2004: 113). Yine, Aristo; “*Kadın, yaratılışta yarım kalmış bir erkektir.*” demiştir. (www.ruzad.org, 2017).

Yunan düşünür Eflatun da; “*Kadın elden ele, orta malı olarak gezmelidir.*” (www.ruzad.org, 2017).

Eflatun ve Aristo’dan yüzlerce yıl sonra İngiliz filozof Bacon da; “Kadında erdem ve yumuşak başlılığın koşulu, kocasının akıllı bir insan olduğuna inanmasıdır” (Yılmaz, 2004: 113) derken temeli mitolojiye uzanan ve Eski Yunan’ın önemli filozoflarından olan Aristo’nun da desteklediği bu görüşleri savunmuş olmaktadır. Eski Yunan ve Roma’daki kadına bakış bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Eski Yunan’da ve Roma’da Kadın:

Eski Yunan’da kadın çok aşağı bir seviyede görülür, vatandaşlık haklarından yararlanamazlardı.

Bir Yunan Sözü şöyle der: “Yangın ve yılan sokmasının bir çaresi vardır; ama kadının kötülüğünün çaresi yoktur.”

* Kadın, ya babasının veya kocasının, o da yoksa akrabadan bir erkeğin vesayeti veya velayeti altında yaşar,

* Evlilik, sırf nesli idame içindir; kadının görevi ev düzenini yani ev işlerini yürütmekten ibarettir.

* Hiçbir işte kadının fikri sorulmaz,

* Erkek istediği zaman karısını boşayabildiği halde, kadının bunu talep etmesi son derece güçtür,

* Hayattayken erkeğin karısını bir başkasına devretmesi veya ölümünden sonra kimin vasiliğine vereceğini belirtmesi olasıdır,

* Dul kadın, ikinci bir kocaya varırsa, tüm malları elinden alınır.

* Roma’da kız çocuklar aç-susuz ve çıplak olarak Tanrı heykelleri önüne bırakılırdı (Tınaz [ruzad.org](http://www.ruzad.org), 2017).

İncil ve Tevrat'ta Yahudi mitolojisi ile birlikte Eski Yunan mitolojisinin de girdiği görülmektedir. Her iki kitapta da kadının aşağı görülmesi ile ilgili bazı ayetler bulunmaktadır:

“Kadın hor, erkek çok üstündür: "Çünkü kocan, seni yaratandır." (İşaya, 54/5, s. 714).

"(Rab Allah) Kadına dedi: Zahmetini ve gebeliğini ziyadesiyle çoğaltacağım; ağrı ile evlat doğuracaksın. Ve arzun kocana olacak, o da sana hâkim olacaktır. Ve Âdem'e dedi: Karının sözünü dinlediğin ve: Ondan yemeyeceksin, diye sana emrettiğim ağaçtan yediğin için, toprak senin yüzünden lanetli oldu." (Tekvin, 3/16-17, s. 3).

"Kadının öğretmesine ve erkeğe hâkim olmasına izin vermem, ancak sükûtta olsun. Âdem aldanmadı. Fakat kadın aldanarak suça düştü." (Pavlos'un I. Timoteos'a Mektubu, 2/11-15, s. 218)."

Bu pasajlarda kadının ikinci sınıf olduğu açıkça görülmektedir.

Bunların yanı sıra Eski Yunan ve Roma'da kadın hep ikinci sınıf insan olarak görülmüştür.

Diğer Eski Toplumlarda Kadın

Eski Mısırda Kadın:

* Firavunlar Dönemi'nde kadının Tanrı soyundan geldiğine inanılırdı. Saltanat kadından çocuğuna geçtiği için, hanedan dışından Firavun olmak isteyen biri hanedandan bir kız ile evlenmeliydi. Bu yüzden veliahtlar, genelde kız kardeşler ile protokol evliliği yaparlardı ki hanedan ailede kalsın.

* Kraliçe Hatşepsut (Velikovsky'ye göre Sabâ Melike'si Belkis'tır), eşi II. Tutmoses'in ölümünden sonra takma sakal ve erkek kıyafeti ile 22 yıl ülkeyi idare etmiştir. (MÖ:1479-1457)

* Firavunun saltanatı birlikte yürüttüğü eşi dışında 3-4 eşi daha olurdu ve bunlar farklı saraylarda otururlardı (Tınaz ruzad.org, 2017).

Eski İran'da kadın:

* Mecuzî Dervişler döneminde, kız kardeş ve anne gibi kan yakınlığının bir değeri yoktu. Onlar kız kardeşleri ile evlenirlerdi.

* İranlılar da kadınlara Avrupalılardan farklı bakmıyorlardı. Kadın alınıp satılabiliyordu.

* Özel günündeki kadın evden çıkarılır, kent dışında kurulan bir çadıra kapatılırdı. Onlara yemek götüren hizmetçiler dahi, ona ve onun dokunduğu eşyaya pis muamelesi yaparak, ellerini, burunlarını ve kulaklarını bez parçaları ile sararlardı.

* Milâdî V. Yüzyılın 2.yarisında hüküm sürmüş olan Yezdücürd, kendi kızıyla evlenmiş, sonra da onu öldürtmüştür (Tınaz ruzad.org, 2017).

Eski Hind'de Kadın:

* Kadın bir köledir. Kocasının ölümünden sonra onun da hayat hakkı yoktur. Kocasının öldüğü gün, onunla birlikte o da yakılırdı.

Eski Çin'de kadın:

* Kadını insan saymazlardı. Erkek çocuklar üstün sayılır, kız çocuklar ise uğursuzluk sebebi görülürlerdi.

* Çinliler kız torunlarına isim koymazlar, "BİR, İKİ, ÜÇ" diye seslenirlerdi (Tınaz ruzad.org, 2017).

ANADOLU'da KADIN

Sümerlerde Kadın:

Yazılı tabletlerden çıkarıldığı kadarıyla kadın, ilk olarak Sümer'de, toplumsal anlamda geri kalmış ve gittikçe egemenliğini erkeğe kaptırmıştır. Ancak bu egemenlik Hristiyanlık ve İslâmiyet'te olduğu gibi kayıtsız-şartsız olmamıştır.

*Çocuğu olmayan erkeğin üstüne kadının birden fazla kocasının olması yasaklanmış; ama çocuğu olmayan kadının üstüne erkeğin yeni bir kadın alma hakkı sürmüştür.

*Kadın, tek başına mahkemede tanıklık yapabilmektedir.

*Kocasından ayrılmak istemezse, mahkemeye başvurarak, malların yönetimine bizzat sahip olabilmektedir.

*Kızların evlilik yapabilmeleri, anne ve babalarının onayına bağlıdır.

*Çok tanrılı inançlara sahip Sümerlerde tanrıçalar önemli yer tutuyorlardı. Sümerde kadın, bereketin temsilcisiydi (Tınaz ruzad.org, 2017).

Hititlerde Kadın:

*MÖ.1000'li yıllarda, Hitit Devletinde, iki başlı aile yapısından, tek eşli aileye geçiş görülmektedir.

*Ancak erkek evlilik bağına çözerek karısını boşayabilir.

*Kadın, ömrü boyunca çalıştırılır. Kocasından cezalandırılabilir, öldürülebilir; ancak erkek bu yaptığından dolayı cezalandırılmaz.

*Kadın sözde özgürdür; fakat uygulamada kesinkes köle haline getirilmiştir. Hiçbir alanda öne çıkamamışlardır.

2.Amazonlar (Hititlerle Çağdaş Kadın) Devleti:

*MÖ.1300'lü yıllarda Amazonlar, kadınlar tarafından kurulmuş ilk ve tek kadın devletidir.

*Ma adlı bir savaş tanrıçasının, bir tür silahlanmış rahibeleri olduğu sanılmaktadır. Hititler ile Yunan Adaları'ndaki halklar arasında bir tür tampon olarak, Ege Bölgesi, İzmir civarında yaşamışlardır. Efes'i kuran Mirna, önemli hükümdarlarından. Asıl mekânlarının Midilli olduğu sanılmaktadır.

*Son derece savaşçı olan bu kadınlar, ancak 3 büyük krallığın orduları birleştirilerek hile ile alt edilebilmişlerdir (Tınaz ruzad.org, 2017).

Eski Türkler'de Kadın

Türk kadınının hakları ve tekâmülü bakımından erinin belirlenmesinde hem Anadolu'da kurulmuş devletler hem de Anadolu dışında ve Orta Asya'da kurulmuş bazı devletlerin etkisi olmuştur. Bu araştırmalarda, Türk kadınının tarihçesi Sümerler ile başlatılmış, İskitler, Doğu ve Batı Hunlar da Türk olarak kabul edilerek karşılaştırma yapılmıştır.

* İskitlerde ve Doğu Hunlarda Kadın:

Her İskit kadını, her İskit erkeği gibi asker, savaşçı olarak yetiştirilirdi. Doğu Hundaki kadın ise, daha çok Çin gelenek ve göreneklerinden etkilenmiştir.

* Göktürk ve Uygurlarda Kadın: (Örnek Kadın Hakları Uygulaması)

VIII. ve IX. yüzyıllarda, Orhun Kitabelerinde, "Aile Hukuku, Mülkiyet Meseleleri" kurallara bağlı olarak düzenlenmiştir. Bu konuda Türkçe belgeler bulunmuştur.

* Evlilikte ana-babanın onayı gerekliydi. Erkek tarafı, kız tarafına ağırlık, hediye vermektedir.

* Evli kadın kutsaldı ve ona tecavüz edenin cezası idamdı.

* Kadın, aile içinde eşit haklara sahipti.

* İnanç olarak hem kadının hem de erkeğin ayrı tanrıçaları vardı.

* Şamanizme göre, Gökyüzü ve Güneş (Hayatın kaynakları) Kadın, Yeryüzü ve Ay, erkek olarak belirlenmişti.

* İyilik tanrıçaları kadın olarak düşünülmüştü.

* Kadın, giyimi itibarıyla kapalı değildi.

* Erkekle kadın arasında, hakça paylaşım vardı.

* Kavmin bütünlüğü ve devletin otoritesinde, kadın ile erkek, birlikte temsil edilmekteydi.

* Bu dönem kadının en belirgin özelliği, erkeklerin, evlenme çağına gelmiş kızları ata binme ve silah kullanma maharetlerine göre seçtikleridir. Orduda kadın askerler vardı ve kadınlar, erkekleriyle birlikte savaşmaktadırlar. (Tınaz ruzad.org, 2017).

* Orta Asya Türklerinde Kadın:

* VII. ve VIII. yüzyıllarda Türklerde kadın, eşit hak ve özgürlüklere sahip bir değerdi. Hatta buradaki Türk ülkelerinin çoğu, kadın hükümdarlarla yönetilmekteydi.

* Şamanizm döneminde, kadınlı erkekli toplantılar yapılır, cinsiyet ayırt etmeksizin el ele, daire halinde mahalli oyunlar oynarlardı.

* Bu özgürlük havası, yabancı gezginlerin de dikkatini çekmiştir. XIII. yüzyılın ünlü gezgini Marco Polo, seyahatleri sırasında, Türk kadının özgürlüğüne şahit olmuştur. Türk hükümdarın kızlarından söz ederken, şöyle demiştir: *"Prenses öylesine güçlü ki, tüm ülkede onunla başa çıkabilecek erkek bulmak güç. Babası kızına yazılı olarak, dilediği erkekle evlenebileceği konusunda söz vermiştir."*

* Türk kadınının üstün tutulduğu, hatta hükümdarlık yaptığı o dönemde Orta Doğu ve Yakın Doğu'da kadın, ikinci plana atılmış durumdadır. Sözelimi Kirman'da hüküm süren Kutluğhanlar soyundan Kutbeddin Mehmed'in karısı, şaire Lâle Hatun, eşinin ölümü üzerine başa geçmiştir (1257). Sonra saltanatı, oğlu Sultan Haccac'a bırakmıştır. Şiirlerini Farsça yazmıştır. (Ö:1282)

* XVI. yüzyılda Türk kadını, çok saygılı ve şerefli bir konumdadır. Avamdan bir kadın, şatafatlı bir at arabasında, yanında hizmetçisi ile yolculuk ederdi. Başında tavus kuşu tüyü ile süslenmiş bir türban olur, peçe takmaz, yüzü açık dolaşırdı. Erkek ise, arabanın arkasından yürüyerek, yarı koşarak onu izlerdi." (Tınaz ruzad.org, 2017).

Bunun yanında kadın Dede Korkut'ta:

"Beri gelsene başım bahtı, evim tahtı!

Evden çıkıp yürüyende selvi boylum,

Kurulu yaya benzer çatma kaşlum

İkiz badem sığmayan dar ağızlum,

Güz elmasına benzer al yanaklum,

Kadınım, direğim, devleğim!"(Gökyay, 1976: 3)

Sonraki dönemlerde İbn Fadlan ve Gardizî gibi İslâm yazarları da Türk kadınının temiz ahlâkını söz konusu ederler. Marko Polo'ya göre de, Türk kadınları *"bütün dünyanın en temiz ve ahlâklı kadınlarıdır"* (Duygu,1973: 615).

Tarihte Türk kadını konusunda dikkat çekici bir diğer husus da kadın adlarıdır. Türklerin kız çocuklarına temiz, erdemli anlamlarına gelen *Hun, Sabir, Arıg, Uygur Silig, Kazan Sılu* gibi adlar vermesi sebepsiz değildir. (Türkdoğan,1992: 46).

Jean Paul Raux'un ifadesiyle Türklerde: *"İmparatorluğun kaderi kağanınkine olduğu gibi kuşkusuz daha az ölçüde olmakla birlikte, hatunların kaderine de bağlıdır."* (Raux,1989: 187-198)

Hatunların da haremde devlet adamları gibi eğitildiği ve yetiştirildiği (Ögel, 1971; 41, Haloun: 309, Türkdoğan, 1992: 35) bir toplumda hatunlara da hakana verildiği gibi “Bilge” unvanı verilmiştir. O dönemlerde Hatunlar da törenle tahta oturtulmuş ve eşleri veya oğullarının yokluğunda “Terken” unvanı ile eşlerine vekalet vazifesini üstlenmişlerdir (Türkdoğan, 1992: 44).

Eski Türklerde, kadının erkekle paylaştığı sosyal mevki XI. yüzyılda Nizamü'l- Mülk'ün tespitlerinde de dikkatlerden kaçmaz.: *“Acem hükümdarları devrinde kadınların siyasi bir tesiri olmazdı. Türkistan hakan- ları ve Türkmen padişahları devlet işlerinde hatunların fikirlerine kıymet verirlerdi. Kadınlar asker oluyorlar, babasız aileye reislik ediyorlardı. Türkler Müslüman oldukları zaman kadının cemiyetteki yeri değişmekle beraber, bu değişim, Türklerin şehir medeniyetine geçmelerinden ileri gelmiştir. Sebebi ne olursa olsun kadının toplum ve aile içi konumundaki değişimin olumsuz yönde olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan dikkatlerden kaçmayan bir husus da köylerdeki kadınların da şehirdekiler kadar müslüman olduğu halde onlardan farklı bir hayat yaşadıklarıdır.”* (Güngör,2000: 212).

Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi'nde kadının toplum içindeki konumunu şöyle ifade eder:

“Türklerde kadın tabu olmadığından, güzel tür, güçlü türün karşıtı ve onun karşısında eksik değil, aksine onun eşi tamamlayıcısı olmuştur.

“Türklerde, cinsel iş bölümü de yoktu. Çünkü, cinsel iş bölümü, kadının tabu olmasından ileri gelmiştir. Eski Türklerde, kadın tabu olmadığından, erkeğin her çalışmasına katılırdı. Avda, savaşta, ziyafetlerde, toplantılarda ve genel dinî, siyasî, ahlâkî, güzel sanatlar, dil ve ekonomi alanlarında kadın erkekle beraberdi...” (Gökalp, 1987: 257-258)

Diğer toplumlarda örneğine sıklıkla rastlanan “kadın esareti, kadın ticareti, kadın hediyesi (büyük birine, mesela hükümdar ve vezire kadın takdimi) gibi Türk'e yabancı olan içtimai çarpıklıkları Türk töresi şiddetle menetmişti” (Ülkütaşır,1967).

Yine, Atatürk sayesinde Türk kadını pek çok Batı toplumundan da seçme ve seçilme hakkını kazanmış, eğitim ve öğretime adım atmıştır. Atatürk Türk kadını ile ilgili olarak:

“Dünyada hiçbir milletin kadını, ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını gibi emek verdim diyemez. Belki erkeklerimiz memleketi istila edenlere karşı süngüleriyle, düşmanın süngülerine göğüslerini germekle düşman karşısında bulundular. Fakat erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayatlarını kadınlarımız işletmiştir... Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, aile ocaklarının dumanını tüttüren, bütün bunlarla beraber sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip cephenin harp malzemesini taşıyan hep onlar, hep o yüce, o fedakâr, o ilahî Anadolu kadınları olmuştur. Bundan ötürü hepimiz, bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle sonsuza kadar aziz ve kutsal bilelim.”

Kur'an ve Kadın

İslam dininin gelmesi ile birlikte cahiliye dönemi Araplarının başta kız çocukları diri diri toprağa gömmek olmak üzere kız çocuklarının aşağılanması, mirastan men edilmesi ya da az bir pay alması gibi uygulamalar zamanla kalkmıştır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de kadınların sayılması ve haklarının korunması ile ilgili pek çok ayet vardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

“Mümin sur. 40: Kötü bir iş yapan, sadece yaptığı kadarıyla cezalandırılır. Erkek ve kadından mümin olarak iyi bir iş yapana gelince, işte böyleleri cennete girerler ve orada hesapsız bir biçimde rızıklandırılırlar.

Nisa sur. 32: Allah'ın, bir kısmınıza bir kısmınızdan farklı olarak lütfettiği şeyleri isteyip durmayın. Erkeklerle kendi kazandıklarından bir pay var; kadınlara da kendi kazandıklarından bir pay var.

Nisa sur. 124: Erkek veya kadın, inanmış olarak hayra ve barışa yönelik işler yapanlar cennete gireceklerdir. Ve zerre kadar zulme uğratılmayacaklardır.

Tevbe sur. 71: Mümin erkeklerle mümin kadınlar birbirlerinin dostlarıdır.....

Ali İmran 195: Rableri onlara cevap verdi: “Ben sizden, erkek-kadın hiçbir çalışanın ürettiğini boşa çıkarmayacağım.

Nisa suresi 7: Ana-baba ve akrabanın geriye bıraktığından erkeklerle bir pay vardır. Ana-baba ve akrabanın geriye bıraktığından farz kılınmış bir nasip olarak kadınlara da bir pay vardır.”

Sonuç

Yukarıda, dünyanın önemli mitolojilerine sahip halklarının kadına bakışı ile yine bu haklar arasında yayılmış olan kutsal kitaplardaki bilgilere bakıldığında; kadınların tarihin uzunca bir döneminde ve günümüzde bazı toplumlarda ikinci planda yer almasının aslında kutsal kitaplardan değil, mitolojik dünya görüşünden kaynaklandığı görülmektedir.

Eski dünyanın pek çok halkında ait mitolojilerde kadınların daha yaratılıştan oyun bozan, asi, günahkâr olduğu, erkekleri de baştan çıkardığı ve onların da cezalandırılmasına neden olduğu inancı yer almaktadır. Hatta Eski Yunan mitolojisinde, ilk kadın olan Pandora sadece dünyadaki insanları cezalandırmak için yaratılmıştır ve dünyaya her türlü kötülüğü taşıyan kutuyu getirerek kötülüğü serbest bırakmıştır. Yine Yahudilerin ilk kadın olarak kabul ettikleri Lilith de dünyaya kötülüğü getiren asi biridir.

Bu inanmaların pek çok toplumu etkilediği görülmektedir. Ama asıl ilginç olan bu inanmaların Kutsal kitaplarla gelen hükümlere uydurulmasıdır. Bu yüzden de günümüzde kadının ikinci plana itilmesi ile ilgili inanmaların din eksenli olduğu yanlışlığı yayılmıştır. Bundan Türk kültürü de nasibini almıştır.

Türk mitolojisinde ve kültüründe erkeğinin yanında olan kadın, İslam coğrafyasındaki inanmalardan dolayı bir dönem ikinci plana atılmış ve bu birtakım çevrelerce İslam dininin bir gereği olarak algılanmış ve algılatılmıştır. Ancak durumun dini emirlerle ve uygulamalarla değil, kökleri mitolojiye uzanan birtakım inanmalarla ilgili olduğu örülmektedir.

Günümüz İslam dünyasında kadınların hem diğer İslam ülkeleri hem de pek çok Batılı ülkedeki kadınlardan daha rahat ve erkelerle pek çok konuda eşit haklarda olduğu, eğitim ve öğretim ile iş dünyasında daha fazla yer aldığı da düşünüldüğünde Türk kadını Türk kültürünün de bir özelliği olarak eski yanlış inanmalardan ve kabullerden büyük ölçüde kurtulmuştur.

Kaynakça

- DUYGU, Süleyman, (1973). “Türk Sosyal Hayatında Kadın” Türk Kültürü, C.XI, S.128
- GÖKALP, Ziya, (1989). Türk Medeniyeti Tarihi, İstanbul.
- GÖKYAY, O. ŞAİK, (1976). Dede Korkut Hikâyeleri, MEB Yay., İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol, (2000). Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk, İstanbul.
- RAUX, Jean Paul, (1989). “Orta Çağda Türk Kadını”, Erdem, C.I, S.13.
- TINAZ, Hayri, (2017). *Kadim İnançlarda Kadın*, <http://www.ruzad.org/kadin/id2.htm>
- TÜRKDOĞAN, Orhan, (1992). “Türk Ailesinin Genel Yapısı”, Sosyokültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, C I.
- ÜLKÜTAŞIR, M.Şakir, (1967). “Türk Toplumunda Kadının Yeri” Hayat-Tarih Mecmuası, C.I, S.4.
- YILMAZ, Ayfer, (2004). *Türk Kültüründe Kadın*, Millî Folklor, Yıl 16, Sayı 61, ss. 111-123.

e kaynaklar

- <https://onedio.com/haber/antik-yunan-mitolojisine-gore-yaratilan-ilk-kadin-pandora-689570>
- <https://www.cnnturk.com/fotogaleri/yasam/efsaneye-gore-havvadan-onceki-ilk-kadin-lilith?>
- <http://www.ruzad.org/kadin/id2.htm>

TÜRKÜLERLE “VEDA”

Gülşah HALICI

Giriş

Sinema, konu edindiği bir olguyu, olayı ya da bireyi, onun ait olduğu toplumsal ve kültürel değerleri ve özellikleri açısından ele aldığı gibi hedef kitlesinin değer yargılarını kendi belirlediği bir düzlemde ele alıp, konumlandırarak seyirciye sunan etkili bir görsel sanat ürünüdür. Bu anlamda, sinema filmlerinde bir kültüre ait değer yargılarının ele alınışı ve sunuluşunda filmi yapan yapımcı ve senaristin bakış açısı önemlidir.

Beyaz perdeye yansıtılanlar çoğunlukla nesnellikten uzaktır ve kimin, neyin, nasıl temsil edileceği/sunulacağı, filmi yapanların seçimine bağlıdır. Bu temsil ve sunum aracılığıyla, benimsenen toplumlar, uluslar ya da değer yargıları yüceltilebileceği gibi, karşıt kültür ve onun temsilcileri konumunda olanlar kötülenip değersizleştirilebilmektedir (Selçuk 2006:184). Özellikle Hollywood filmlerinde sanal kahramanlar ve değerler yaratılarak, diğer toplumlara değerlerini empoze etmeleri ve ekonomik katma değer sağlamaları dikkat çekici bir durumdur. Bu açıdan sinemanın sanatsal boyutu yanında bireyler ve toplumlar üzerinde etki bırakan en önemli propaganda araçlarından biri olduğu söylenebilir.

Filmlerin senaryolarına yerleştirilen kültürel öğeler aracılığıyla belli bir duygu, düşünce ve bakış açısının yanı sıra birtakım anlamlar ya da yan anlamlar üretir ve hedef kitleye ulaştırılır (Büker,1991:27; Wollen,1989:42). Ayrıca filmlerle, yapımcı ve senaristlerin kurguladıkları değer yargıları, ideal insan tipi ve rol modeller iyi bir imajla vurgulanır (Güçhan 1999:185). Bu bağlamda, film yapımcıların bir kültüre, bir olaya ya da bir bireye ilişkin bakış açıları, filmin içeriğini ve sunuluşunu belirleyen en önemli unsurdan biridir.

Film üretenlerin kendi değer yargılarını ve bakış açılarını yansıttıkları sanat eserlerinin başında, millî ve evrensel kültür ve sosyal yaşamı etkilemiş ve tarihe not düşürmüş önemli bireyleri konu olan filmler gelir. Son yıllarda yapılan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal ATATÜRK'ü konu alan Zülfü Livaneli'nin “Veda” filmi örnek gösterilebilir.

Bu bildiride, “Veda” filmi kısaca tanıtılarak, filmde geçen türkü ya da türküler ile görüntüsel öğelerin nasıl desteklendiği, hangi kültürel motiflerin ve duyguların desteklendiği, türkülerde hangi enstrümanların kullanıldığı ve türkülerin hikâyesi ile türkünün desteklediği görüntüsel öğe arasındaki ilişkinin boyutu üzerinde durulacaktır.

“Veda” Filminin Künyesi, Filmin İçinde Geçen Türkü ve Jenerik Müzikler

“Veda”, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş aşamalarından daha çok, Atatürk’ü ömrü boyunca hiç yalnız bırakmayan, çocukluk arkadaşı ve yaveri Salih Bozok’un anlatımıyla ve onun gözüyle, Atatürk ve hayatının dönüm noktalarını, özel durumlarından kesitlerini ele alan bir filmidir.

Dostluk, savaş, aşk, sevgi gibi temalara daha çok vurgu yapılmış ve Salih Bozok’un Atatürk’e bağlılığı neticesinde onun için almış olduğu notlar ve günlükler vasıtasıyla sahnelenmiştir.

Senaryosunu Zülfü Livaneli’nin yazdığı, yönettiği 26 Şubat 2010’da gösterime giren filmin müzikleri yine Zülfü Livaneli’ye aittir. Müziklerin aranjörlüğünü ve müzik yönetmenliğini "Henning Schmidt" yapmıştır. Müzik Kayıtları ise; Studio P4 - Berlin Niclas Schminke (Tr 9,10,11,12,13,15), Abbey Road Studio - London (Tr 14), Stüdyo Ferhat Livaneli - İstanbul - Ozan Saltık (Tr 1,2,3,4,5,6,7,8) stüdyolarında yapılmıştır.

Filmde kullanılan türküler, sahnelerdeki dramatizasyonları destekler biçimde kullanılmıştır. Bu türküler şunlardır:

- Selanik Türküsü (Çalın Davulları)
- Kırmızı Gül’ün Alı Var
- Yeni Cami Avlusunda
- Bir Fırtına Tuttu Bizi
- Manastır Türküsü
- Koca Arap Zeybeği
- Vardar Ovası (Mayadağ’dan Kalkan Kazlar)

Filmde türkülerin yanı sıra Livaneli tarafından bestelenen, batı orkestrasyon tekniği içeren beste formunda çok sesli düzenlemeler de vardır. Bu müzikler;

- Veda
- Kapalı Gözler
- Çocukluk Günleri
- Savaş Oyunu
- İnsanlar ve Acılar
- Hatırla Ey Peri

- A View World

Filmde Kullanılan Türkülerin Görüntüsel Öğelerle İlişisine İlişkin Analiz ve Değerlendirmeler

Filmin başlangıcında Mustafa Kemal'in çocukluk yıllarından bahsedilmektedir. Babası ve Mustafa Kemal yolda yürürken Mustafa Kemal'in mahalle mektebine gitmek istemediğini söylemesi üzerine babası A.Rıza Efendi, annesini memnun etmek için bunu yapması gerektiğini söylemiştir. Babası ile beraber camiye giderler ve “Allah kabul etsin baba” der ve A.Rıza Efendi “Annen seni çok iyi yetiştiriyor” cevabını verir. Bir Ramazan gecesi A. Rıza Efendi Mustafa Kemal'i eğlenceye götürür ve M. Kemal yanan lambaları görünce bunları Allah'ın yakıp yakmadığını sorar ve babasından Allah'ın çok büyük bir güç olduğu ve lambalarla uğraşmayacağı cevabını alır. Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal'i Mahalle Mektebine göndermek isterken A.Rıza Efendi askerî okula gidip asker olmasını istemektedir. Mektepteki ilk gün Mustafa Kemal'in yaptığı fedakârlıkla Salih Bozok ile ömür boyu sürecek dostluğun ilk adımı atılmıştır. Salih Bozok ile sokakta oyun oynadıkları o gün çok mutludurlar. Dayısının çağırması üzerine bu mutluluk yerini huzursuzluğa bırakmıştır. Bu huzursuzluk A.Rıza Efendi'nin ölüm döşeginde yaptığı konuşmayla üzüntüye dönüşmüştür. Babası Mustafa Kemal'e kendi silahını vererek asker olmasını vasiyet etmiştir. A. Rıza Efendi'nin ölümünün ardından “Selanik” türküsü çalınırken Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal'e bir masal anlatmaya başlamıştır. Mustafa Kemal, masalın sonunu dinleyemeden uyuyakalır. Zübeyde Hanım, eşini kaybetmiştir ve bundan dolayı, hissettiği üzüntü türkünün çalındığı sahneye hâkimdir. Bu üzüntü arkadan duyulan türküyle beraber seyirciye de daha yoğun hissettirilmiştir. Ayrıca türküdeki ölüm temasıyla beraber, Zübeyde Hanım'ın gösterdiği metanet, üzüntüsünü Mustafa Kemal'e yansıtmaması, dirayetli olması işlenmeye çalışılmıştır. Anne oğlun bu sahnede birbirlerine verdikleri desteğe dikkat çekilmiştir. Gücünü annesinden alan Mustafa ağlamayarak küçük bir çocuktan beklenmeyecek kadar metanetli davranmıştır. Babasının sözleri Mustafa Kemal'in aklında yinelerken, ölümünün onu derinden sarstığını ifadelemeye çalışmıştır. Bunlara ek olarak Ali Rıza Efendi'nin Selanik'te ölmesi, Selanik ve ölüm kavramını Mustafa Kemal'in kafasında birleştirmiştir.

Türkünün hikâyesi ile türkünün kullanıldığı sahne arasında bir ilişkinin olduğu gözlemlenmektedir. Türkünün Selanik'te geçen mutluluk ve üzüntünün iç içe olduğu bir hikâyesi vardır. Hikâyedeki Mehmet evleneceği kadını kolera hastalığından, Zübeyde hanım ise Ali Rıza Efendi'yi bağırsak kanserinden kaybetmiştir. Selanik'te kaybedilen iki hayat

arkadaşı, çekilen acı hikâyelerin ortak yanıdır. Mehmet, Camii avlusunda sevdiğini uğurlarken bu türküyü söylemektedir. Zübeyde Hanım da metanetli durmaya çalışırken bu türkü çalınmaktadır.

Türkün sosyal yaşamında türkünün yeri üzerine vurgu yapılmıştır. Türkü mezar başında ağıt olur (Bekki, 2004:38) olgusu bu sahne ile dile getirilmiştir. Ayrıca ölüm gibi travmatik bir kayba karşı metanet içinde olma, ölüme isyan etmeme, hatıraya saygı gibi kültürel değerler bu türkü eşliğinde vurgulanmıştır.

Babasının vasiyetini yerine getirip askerî okula giden Mustafa Kemal Harbiye’den mezun olup eve döndüğünde Salih Bozok ve arkadaşları ile birlikte tavernaya gider. Burada ülkenin içinde bulunduğu durumdan, Selanik’ten, ileride olabileceklerden bahsederler. Mustafa Kemal’in en büyük korkularından biri Selanik’i bir daha görememektir. Trablusgarp’a gideceği o günlerde annesi ve kardeşini Salih Bozok’a emanet eder. Bu sohbet sırasında tavernada “Kırmızı Gülün Alı Var “ isimli türkü çalınmaktadır.

Babasının vasiyetini yerine getiren ve ülke sorunlarını arkadaşları ile paylaşan ve yeni bir cepheye gidecek olan Mustafa Kemal, bir taraftan umudunu korurken bir taraftan da Selanik’ten ve ailesinden ayrılmanın hüznünü yaşamaktadır. Selanik’ten Trablusgarp çöllerine giderken Türk Rumeli’nin, doğduğu, doğup büyüdüğü toprakları elden çıkacağını sezerek “acaba Selanik’i bir daha göreceğim miyim” deyip giden ve sezgisinde yanılmayan Atatürk de sık sık o toprakların hasretini Rumeli havalarıyla, zeybekleri ile dinlemesi (Önay, 2010:111) ile bu sahnenin bu Rumeli türküsüyle verilmesi çok anlamlı ve duygulu bir his uyandırmıştır.

Mustafa Kemal’in annesini ve kız kardeşini bırakıp Trablusgarp’a gitmek zorunda olması, Selanik’in geleceği ile ilgili olumsuz hislere sahip olması ve dönüp dönmeyeceğinin belli olmaması türkünün hikâyesi ile bütünleşmektedir. Türküdeki hikâyede geçen gencin de ailesini bırakarak savaşa gitmiş olması bakımından Mustafa Kemal ile benzerlik göstermektedir. Bu sahnede Türk subaylarının ve gençlerinin (Mustafa Kemal ve arkadaşlarının) vatan ve milletin geleceğine ilişkin değerlendirmeleri ve sorumluluktan kaçmamaları, vatan için en sevdiklerini bırakıp gitmeleri gibi önemli bir Türk hassasiyetine vurgu yapılmaktadır.

Mustafa Kemal ve arkadaşları tavernadan karışık duygularla ayrılırken, Mustafa Kemal’in çok sevdiği Arap Zeybeği çalar ve Mustafa Kemal kapıdan dönüp hayran bakışlar

arasında zeybek oynar. Zeybek oynarken beden duruşu ve hareketleri çok manidardır. Kollarını açışı oyun figürlerindeki kararlılığı ilerisi için yapacaklarına bir işaret niteliğindedir ve aynı şekilde yüzündeki ifadeden kendine güven okunuyordur. Önemli bir ayrıntı da zeybek oynarken O orkestraya değil orkestra ona uyar, burada O'nun lider özelliğine vurgu yapılmaktadır. Son olarak yaptığı tüm figürlerde zorluklara nasıl göğüs gereceğini gösterir gibidir. Bir Türk subayının kararlılığı, liderliği vurgulanan motiflerdir.

Mustafa Kemal'in öngördüğü gibi Selanik kaybedilmiştir. Bu sırada Mustafa Kemal Trablusgarp'tadır. Zübeyde Hanım ve Makbule diğer Türklerle birlikte göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu göç sahnesinde "Yeni Camii Avlusunda Ezan Sesi Var" türküsü söylenmektedir. Sahnede Türklerin Selanik'ten nasıl göç ettikleri ilişkilendirilmiştir. Mustafa Kemal ve arkadaşları Trablusgarp'tayken Selanik işgal altındaydı. Emperyalistler Osmanlıyı parçalıyordu. Yunan ordusunun şehre girmesi üzerine Türkler akın akın Selanik'i terk etmeye başlamıştı. Bu sahne, Mustafa Kemal'in türküdeki yeni camii avlusu diye söylenilen kısım ile, yeni vatanı olan Türk topraklarını bağdaştırdığı hissini vermektedir. Aynı şekilde sevdiğimin yası derken de geride bırakılan Selanik topraklarını düşündüğü, oraları özleyeceği ve bir daha göremeyecek olmasının üzüntüsünü yoğun olarak yaşadığı duygusu seyirciye verilmektedir. Burada çocukluk arkadaşı Salih ile muhabbet ederken annesinin göçte olduğunu ve arkadaşının verdiği sözü tutamadığını öğrenir. O çalan türküde daha çok annesinin göç sahnelerini görsek de Atatürk annesini çok özlemiştir. O'nu son bir kere de olsa görmek istemektedir. Annesine bir şey olacağından endişeli olsa da "Vatan Sağ olsun" diyecek kadar mağrurdur. Yukarıda da değinildiği gibi bir Türk komutanı için vatan sevgisi anne sevgisinden daha kutsaldır. Bu sahnede her şeye rağmen Mustafa Kemal'in mağrur duruşu ve geleceğe ilişkin umutlarının olduğu seyirciye sunulmaktadır.

Mustafa Kemal, Trablusgarp'tan dönüp Çanakkale savaşında zafer kazandıktan sonra Paşa unvanı ile Anadolu'da millî harekâtı başlatır. Bu dönemde Padişah tarafından unvanının geri alınması bir şeyi değiştirmemiş, Kazım Karabekir'in desteğiyle hedefleri yolunda devam etmiştir. Daha sonraki günlerde Çankaya'da kendisine hediye edilen evde Fikriye Hanımla birlikte yaşamaya başlamışlardır. Fikriye Hanım ev işleri yaparak yardımcı olmaktadır. Mustafa Kemal'in arkadaşlarının yemeğe geldiği bir akşam gündüz konuşulan inkılâp fikirlerinin ilk adımı atılmıştır. "Bir inkılâp yapacaksak evimizden başlamalıyız" fikriyle Mustafa Kemal Fikriye Hanım'ın başörtüsünü çıkarmasını istemiştir. Yemek masasında keyifli bir şekilde rakı kadehleri koyulmuş ve Fikriye Hanım eşlik etmiştir. Mustafa Kemal'in isteği üzerine çavuş gramofona plak koymuştur. Aşağıda bahsi geçen

“Bir Fırtına Tuttu Bizi” türküsü çalmıştır. Mustafa Kemal’in arkadaşlarının yanında Selanik’i hatırlayıp üzülmeyen Fikriye Hanım plakın bozuk olduğunu söyleyip değiştirmiş ve “Vardar Ovası” türküsünü açmıştır. “Vardar Ovası” türküsü ile Fikriye Hanım Mustafa Kemal’in Selanik’i daha iyi hatırlamasını istemiştir. Bu türkü doğası gereği dinleyenleri daha mutlu, daha eğlenceli kılmaktadır. Ayrıca Fikriye Hanım’ın asıl amacı Mustafa Kemal’i ilk türkünün hüznünden kurtulup, dostları ile sohbet edip, eğlenmesini sağlamaktır. Müzik; Mustafa Kemal’in dostlarıyla birlikte, gelecekte inşa edecek Türkiye Cumhuriyeti için yapacak olduğu inkılâpların planları ve masaya ilk defa bir kadını (Fikriye Hanım) davet ederek, kafasından geçen çağdaşlaşmanın ilk adımını atmanın verdiği keyif ile bütünleştirilmeye çalışılan sahnede kullanılmıştır.

Türkünün hikâyesindeki korunup kollanan kız Fikriye hanımla benzetilmiş olabilir. Aynı şekilde yaşanan olumlu gelişmelere karşın memleket özleminin yarattığı burukluk hem hikâyede hem de film sahnesinde işlenmiştir. Mustafa Kemal de başarılarla, çağdaşlaşma yolundaki adımlara rağmen Selanik’in elden çıkmasından dolayı buruk bir sevinç yaşamakta, memleket özlemi çekmektedir.

Mustafa Kemal, arkadaşları gittikten sonra, Fikriye’ye neden o plağı değiştirdiğini sorar ve Fikriye Mustafa Kemal’in arkadaşlarının yanında üzülmeyi istemediği için değiştirdiğini söyler. Mustafa Kemal o an tekrar o türküyü gramofona koymasını söyler. Ancak Fikriye gramofona koymak yerine uduyla çalıp kendisi söylemeye başlar. Bu kısımda türküyü Fikriye’nin söylemesi Atatürk’ü derinden etkilemiş ve seyirciye Atatürk ile Fikriye arasında duygusal bir bağ kurulduğunun hissini vermiştir. Fikriye ile Mustafa Kemal arasında yaşanan etkileşim işlenmeye çalışılmıştır. Fikriye o günden sonra Mustafa Kemal’e ağabey demeyi bırakmış, Paşam demeye başlamıştır. Fikriye’nin Mustafa Kemal’e olan aşkı alevlenmiştir. İki Selanikli olarak memleket özlemini birlikte gidermişlerdir. Filmin bu görsel kısmında Fikriye’nin “ud” çalarak türküyü kendi söylemesi, Mustafa Kemal’in yapacağı devrimleri, Türk kadının gelecekteki toplumsal yeri açısından önemli bir figürü temsil etmektedir. Filmin bu sahnesinde “bir fırtına tuttu bizi” söylenmesi ile türkünün hikâyesi arasında bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Selanik’ten Anadolu’ya göç eden Sabri ağa, “bir fırtına tuttu bizi” türküsünü mırıldanmıştır. Mustafa Kemal de türkünün mucidi olan Sabri Ağa gibi Selanik topraklarını istemeye istemeye geride bırakan ama o toprakları her fırsatta hatırlayarak, o Türk şehrine özlem duyan biri olarak, bu özlemini türkülerle dile ifade edecek kadar cesurdur. Yine bu sahnede “vatan” topraklarının önemi ve doğduğu, sokaklarında oynadığı şehre karşı özlem dile getirilmiştir.

Mustafa Kemal, İzmir’e ordusuyla birlikte girdiğinde Rumlar kaçışları sırasında şehre zarar vermişlerdir. Mustafa Kemal, İzmir’de Latife Hanım’ın misafiri olarak onun evinde kalmıştır. Bir gece balkondan Rumların kaçışlarını izlerken Latife Hanım’ın Mustafa Kemal’e hayranlığı vurgulanmıştır. Kazanılan zafer evde neşe ortamı yaratmıştır. Latife Hanım da piyanosuyla birlikte “Manastır” türküsünü söyleyerek Mustafa Kemal’in mutluluğunu pekiştirmiştir. Türkünün ilk sahnesinde Mustafa Kemal ve Salih Bozok türküyü birlikte seslendirebildiği dostane bir ezgi amaçlı verilmiştir. Latife Hanım misafirleri çağdaş bir şekilde ağırlayarak ve piyano eşliğinde bu şarkıyı çalarak, Mustafa Kemal’in gözünde yaratmak istediği batılı Türkiye’yi temsil eden kadını figürü vurgulanmaktaydı. Latife Garb’ı temsil ediyordu, Fikriye ise Şark’ı. Fikriye geçmişi, Latife ise geleceği temsil ediyordu artık. Türküde geçen kızların hepsi de yavuz mısrasıyla birlik beraberlik vurgulanmaktadır. Erkeklerin kadınların öne geçmesi için yol verdiği sahnede bu sözlerin söylenmesi eşitlik vurgusunu desteklemektedir. Bu durumdan duyulan memnuniyet türkünün neşeli doğasıyla eşleştirilebilir. Filmin başında çocukluk döneminde mutlu olduğu bir anda bu türküyü seslendirmiştir. İzmir’in kurtuluşunun ardından bu türkünün söylenmesi yaşanan mutluluğu hissettirir niteliktedir.

Fikriye Hanım ağzından kan gelmesi sonucu, tedavisi için yurt dışına gönderilir ve bu arada Mustafa Kemal ve Latife evlenmişlerdir. Evliliklerini duyan Fikriye dayanamaz ve hemen köşke Mustafa Kemal’i görmeye gelir. Fakat köşk hem çalışanlarıyla hem de sosyal ortamı ile oldukça değişmiştir. Görevliler Fikriye Hanım’ı tanımazlar. Fikriye Hanım geldiğinin Paşa’ya haber verilmesini ister ama başarılı olamaz. Fikriye, Mustafa Kemal’i görmeye geldiğinde Latife Hanım tarafından kapı dışarı ettirilir ve Fikriye eleminden dayanamaz kendisini at arabasına biner binmez vurur. Bu sırada “bir fırtına tuttu bizi” türküsü çalınmaya başlar. Türkünün geçtiği üçüncü sahnede, Fikriye, Latife ile giriştiği aşk mücadelesini kaybetmiş, büyük hayal kırıklığıyla köşkün kapısında kalmıştır. “Hak etmedim ben bunu zengin kızı, ben bunu hiç hak etmedim. Alacağın olsun senin. Senin de bitecek saltanat günlerin!” sözleri, dili ile dışı arasından ısıklık gibi çıkmıştı. Gözleri sanki bir ateş topuydu.” Gün ışığına pek çıkarılmayan hayatı ve ölümü üzerindeki muammalar, Fikriye’yi yakın tarihimizin en ilgi çekici kadınlarından birisi yapmaktadır. Onu bu kadar ilginç ve özel kılan, hayatını hiçbir karşılık beklemezsizin Mustafa Kemal’e sunmasıydı belki; belki de tutkuyla bağlandığı insana duyduğu aşkın, onu ölüme götürmesiydi. İntihar söylentilerinin ötesinde, Mustafa Kemal’in uğruna atıldığı ve Latife’ye karşı ölümüne giriştiği aşk mücadelesinin kurbanıydı. Fikriye’nin intiharı esnasında çalınan türkünün

zamanında Mustafa Kemal'e kendisinin söylediği türkü olması aralarındaki duygusal bağı yeniden hissettirmektedir ve bu duygu seyirciyi derinden etkilemektedir. O bizim kavuşmalarımız mahşere kaldı sözlerinin Fikriye'nin ölüm sahnesiyle birleşmesi, büyük kavuşmanın mahşerde olacağının göstergesidir. Bu olay, Mustafa Kemal'i derinden sarsar. Kendisi için ölüme giden o genç kadının anısı Mustafa Kemal'i hiç yalnız bırakmaz.

Daha sonra Mustafa Kemal ve Latife anlaşılamamaya başlar. Mustafa Kemal, Latife'nin davranışlarından çok rahatsızlık duymaktadır. Latife, köşkte her şeyi kontrol etme çabası, onun sonunu getirmektedir ve Mustafa Kemal köşkten gönderilmesini söyler. Mustafa Kemal'in son zamanları, artık diktiği fidanların meyvelerini toplama vaktiydi. Köşkten kaçıp halkın arasına karışıp onların modernleşmeye ne kadar uyum gösterip göstermediklerini gözlüyordu. Onlardaki değişimi gördükçe mutlu olup, gurur duyuyordu. İnsanlara sevgi dolu gözlerle, gururla bakıyordu. Zeybeği çok seven Atatürk, o gün oldukça keyiflenmiş ve son kez de olsa zeybek oynamak istemiştir. Zeybek oynarken fenalaşmış, sık sık soluk almaya çalışan Atatürk yine de zeybeğin bir figürü olan dizini yere koymayı gerçekleştirmiş ve yere düşmemiştir. Son gücünü toplayarak da olsa çocukluk yıllarında birbiri üzerinden atlanarak oynanan, oyunda bile eğilmeyeceğini söyleyen Paşa, yine yere eğilmemiştir, düşmemiştir.

Sonuç

Sanat dalları arasında görsel olanların, özellikle de sinemanın, toplumların kültürel değerlerini ve kültürlerarası ilişkilerini yansıtmada özel bir yeri ve önemi vardır. Sinema, çeşitli teknolojik aygıtlardan yararlanarak (ses efektleri ve müzik gibi) verilmek istenen mesajları, çok daha etkili bir biçimde hedef kitlesine sunmaktadır (Selçuk, 2006: 208).

Veda filminde de verilmek istenen mesajlar türkülerle kuvvetlendirilerek seyirciye sunulmuştur. Türküler, Türkün yaşamını ve kültürünü anlatır. Dolayısıyla, Mustafa Kemal'in yaşamını anlatan bir film ancak türküyle izleyicinin ruhuna işlenirdi. Yapımcı, türkünün ruhu ile filmin ruhunu birleşmiş ve seyircisine aktarmıştır. Çünkü türkülerde; mertlik, yiğitlik, aşk, heyecan, gizem vardır. Kıskançlık, şüphe ve endişe vardır. Emek, çile vardır (Yakıcı, 2007:13). Zulme, haksızlığa, vefasızlığa, soysuzluğa karşı başkaldırı vardır. Sevinç, dostluk, vefa vardır (Yakıcı, 2010:91). Filmde ise; Mustafa Kemal'in kişiliğinin ve yaşam tarzının ve Türk kültürünün motifleri vardır, Türkün sosyal yaşamı vardır. Ölüme karşı saygı, arkadaş ve dostluk, haksızlığa başkaldırı, umutsuzluğa kapılmama, kararlılık, uzak görüşlülük, sevgi, aşk, kıskançlık, dost sofrası, devrimcilik, alçakgönüllülük, hoşgörü vardır.

Kaynaklar

- Bekki, Selahattin, *Baş Yastıkta Göz Yolda - Sivas Türküleri*, , İstanbul: Kitabevi Yayınları.2004.
- Büker, Seçil. *Sinemada Anlam Yaratma*. Ankara: İmge Yay.1991.
- Güçhan, Gülseren. *Tür Sineması Görüntü ve İdeoloji*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları.1999.
- Önay, M. Nadir. “Yaşayanların ve Ölmüşlerin Ruhlarını Buluşturan Ses: Türküler”. *Türkü Yurdu*. Cilt 30. Sayı: 269. Ocak. 2010.
- Selçuk, Ayhan. “Kurtlar Vadisi Irak Filminde Kültürel Ögeler ve Kimlik Sunumları Üzerine Bir İnceleme” *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. Sayı 22 Kış-Bahar 2006.
- TRT. *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi 1-2*.Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları. 2000.
- Üstün, Hulusi. *Türkü Öyküleri*. İstanbul: Pozitif Yayıncılık. 2003
- Wollen, Peter. *Sinemada Göstergeler ve Anlam* (Çev: Z. Aracagök). İstanbul: Metis Yayınları. (1989).
- Yakıcı, Ali. *Halk Şiirinde Türkü/Tanım-Tasnif-İnceleme-Metin*. Ankara. Akçağ Yayınları, 2007.
- Yakıcı, Ali. “Orta Asya’dan Avrupa İçlerine Akan Sözlü Kültür Hazinesi: Türküler. Türkünün Tarihçesi, Tanımı, Türk Dünyasındaki Yeri.” *Türk Yurdu*. Cilt,30, Sayı, 269. 2010.

GAZİANTEP VE DİYARBAKIR'DA ŞEHİRLEŞMEYLE TAZİYE EVLERİ

Sibel Karadeniz Yağmur

GİRİŞ

Canlının ölümü hayatının bir parçasıdır. Her toplumun kültürel özelliği, ölümden defin'e kadar yapılan bazı geleneksel uygulamaları ortaya çıkarmıştır. Yas tutma törenleri, kültürel farklılık göstermekle beraber hem ilkel hem de yüksek kültürel medeniyetlerde, dinsel tutum ve anlayışlar ile örf ve adetleri kapsayan zengin ritüeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Arapçada sabır ve tahammül etmeye teşvik manasına gelen taziye, Türkçede yakını ölen bir kimseye başsağlığı dileme manasına gelmektedir. Güneydoğu'da taziye alanlarının ölen kişinin evinden taşınabilir çadıra daha sonra kentlileşme ve modernleşme mantığı ile modern müstakil taziye evlerine dönüştüğü görülmektedir. Bu çalışmada Diyarbakır ve Gaziantep'te taziye alanlarının dönüşümü ile ilgili araştırma yapılması planlandı.

YÖNTEM

Diyarbakır ve Gaziantep'te bulunan taziye evlerinin yeri, sayısı, gerçekleştirildiği mekânın fiziki şartları, taziyenin süresi, taziye evlerinde kadınlar için ayrı bölümlerin olup olmadığı incelenecektir.

BULGULAR

Diyarbakır'da sayıları günden güne değişmekle beraber 200'den fazla taziye evi bulunmaktadır. Diyarbakır'da taziye evleri için yasevi kelimesi kullanılmaktadır. Yasevlerinin sivil toplum örgütleri, dernekler, hayırseverler ve belediyeler tarafından yapıldığı görülmektedir. Diyarbakır'da yasevlerini genelde erkekler için yapıldığı görülmektedir. Taziyeler, bütün eş, dost, akraba ve hatta aşiret üyelerinin buluştuğu, bütünleştiği anlar olarak görülür. Taziyede küslüklerin ve dargınlıkların kalktığı ve kişiler ve aileler arasında barışların olduğu görülür. Son yıllarda kadınlar için ayrı yasevleri veya erkek kadın ayrı girişli altlı üstlü veya önlü arkalı yasevleri yapılmıştır. Yasevini yöneten seyda, mele, imam, vaiz gibi din adamları vardır. Taziye 3 gün sürmektedir, binlerce kişiye taziye boyunca çay ve yemek ikramında bulunmaktadır.

Gaziantep'te Şehitkamil ilçesi belediyesi tarafından yapılan 148 taziye evi ve Şahinbey ilçesi belediyesi tarafından yapılan 50 taziye evi vardır. Sivil toplum örgütleri, hayırsever vatandaşlar tarafından yaptırılanlar dahil tüm ilçelerle beraber Gaziantep'teki taziye evi sayısı 300 civarındadır. Taziye evleri erkek ve bayan kısmı olarak erkek hakimiyetli taziye modelinden çıkmaktadır. Taziye evlerinde matem havası yoktur. Sayıları binleri gören kalabalıkları ağırlayan mekanlar görünümündedir. Taziye evlerinin proje kapsamında 1000m2 betonarme 2 Katlı yapıldığı, bayan ve erkekler için ayrı girişlerin olduğu görülmüştür. Modern taziye evleri haricinde, belediyeler taziye çadırlarını ölen kişinin evinin önüne talep halinde kurmaktadır.

SONUÇ

Kentlileşme ile modern yapılaşmanın etkileri ve özellikle Gaziantep büyükşehir ilçe belediyelerinin bu konuda öncü hizmetler yapmasıyla taziye evleri büyük değişime uğramıştır.

Taziyeler ölen kişiye ait evden modern taziye evlerine taşınmıştır. Taziyeler Diyarbakır ve Gaziantep'te barıştıracı bütünleştirici yönünü devam ettirmektedir. Taziye evleri erkek ağırlıklı olmaktan son yapılan modern taziye evleri ile kadın erkek ayrı girişli taziye evlerine dönüşmüştür. Taziye evleri modern haliyle toplantı yapılan alanlar gibi sosyal alanlara dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Taziye evleri, Gaziantep, Diyarbakır

GİRİŞ

Hayat ve ölüm tüm organizmaların tecrübe ettiği birbirinin içine girmiş olgulardır. Canlının ölümü hayatının bir parçasıdır. İnsan hayatı boyunca birçok canlının ölümüne şahit olmakta ve yakınlarının ölümünü görmektedir. Bilinen en eski uygarlıklarda ve bütün toplumlarda ölüm hiçbir zaman basit bir olay olarak algılanmamıştır. Her toplumun kültürel özelliği, ölümden defin'e kadar yapılan bazı geleneksel uygulamaları ortaya çıkarmıştır. Bütün kültürlerde, hayatın son safhası olan ölümle ilgili gelenekler oluşmuştur (Tapucu 2004).

Çeşitli dinler incelendiğinde, ölüm bir son ve yok oluş olarak değerlendirilmemekte, yeni bir hayatın başlangıcı ve yeniden bir doğuş olarak belirtilmektedir. Bu inanç insanın ölümü algılayışını şekillendirdiği gibi, hayatı algılayışını da şekillendirmektedir. İslam dininde de, ölüm konusuna geniş yer ayrılmış ve ölüm olayının tüm canlılar için muhakkak gerçekleşeceği belirtilmiştir (Pekergil 2009).

Yas tutma törenleri, kültürel farklılık göstermekle beraber hem ilkel hem de yüksek kültürel medeniyetlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu içerimi zengin ritüellerde dinsel tutum ve anlayışlar ile örf ve adetler birlikte etkili olur (Parin 2012). Bu törenlerde ölen kişiye saygı ve dini bir görev yerine getirilirken aynı zamanda geride kalan yakınlarının acısını paylaşılır, ölen kişinin yakınları yalnız bırakılmaz ve oluşan yeni duruma alışmaları sağlanır.

Arapçada, sabır ve tahammül etmeye teşvik manasına gelen taziye, Türkçede de yakını ölen bir kimseyi teselli etme, başsağlığı dileme manasına gelmektedir. Başsağlığı dileme, sözün etkileyici ve iyileştirici gücünden yararlanarak hem acıyı hem de yası azaltmaya yönelik bir adettir. Ölenin yakınları, tanıdıkları, dostları ailenin acısını paylaşmak ve ruhsal sarsıntısını giderme hususunda yardımcı olmak için başsağlığı dilemektedir (ALBAYRAK 2007).

Güneydoğu'da taziye alanlarının ölen kişinin evinden taşınabilir çadıra, daha sonra kentleşme ve modernleşme mantığı ile modern müstakil taziye evlerine dönüştüğü görülmektedir. Bu açıdan bu çalışmada Diyarbakır ve Gaziantep'te taziye alanlarının dönüşümü ile ilgili araştırma yapılması planlandı.

YÖNTEM

Diyarbakır ve Gaziantep'te bulunan taziye evleri yeri incelendi. Her iki şehrimizdeki taziye evleri sayı, gerçekleştirildiği mekânın yeri ve fiziki şartları, taziyenin süresi, taziye evlerinde kadınlar için ayrı bölümlerin olup olmadığı, kadın erkek beraber oturulan taziye evleri, taziye evlerindeki atmosfer, taziye evlerine modernleşen toplumun bakış tarzı, taziye evlerinde yapılan ikramlardaki değişim yönünden incelendi.

BULGULAR TARTIŞMALAR

Diyarbakır'da sayıları günden güne değişmekle beraber 200'den fazla taziye evi bulunmaktadır. Taziye evleri uygulamasının merhum hayırsever Liceli Hacı Sait Şanlı tarafından başlatıldığı görülmüştür. Diyarbakır'da taziye evleri için yasevi kelimesi kullanılmaktadır. Yasevlerinin sivil toplum örgütleri, dernekler, hayırseverler ve belediyeler tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu yasevlerinin genelde erkekler için yapıldığı görülmektedir. Yasevleri 3 gün boyunca kalabalıktır. Taziyeler, bütün eş, dost, akraba ve hatta aşiret üyelerinin bulunduğu, bütünleştiği anlar olarak görülür. Dolayısıyla toplum bireylerinin büyük bir çoğunluğu taziyelere iştirak etmek için ayrı bir çaba gösterir. Taziyelere katılmayan ölen kişinin başta akrabaları, yakınları, dostları ve aşiret üyelerine karşı toplumsal gelenek olarak baskı vardır. Böylece Diyarbakır'da herkes gelenek olarak yas için başsağlığına gitmektedir. Bu açıdan konunun toplumsal hassasiyet haline geldiği, oturmuş bir gelenek halini kazandığı, taziye küslüklerin ve dargınlıkların kalktığı, kişiler ve aileler arasında barışların olduğu görüldü. Diğer taraftan taziye icap etmemenin küslükler doğurabileceği görüldü. Taziye sahipleri taziye boyunca 3 gün işyerlerini kapatıp taziye evinde oturmaktadır. 2007 yılında başlayarak son yıllarda kadınlar için ayrı yasevleri veya erkek kadın ayrı girişli altlı üstlü veya önlü arkalı yasevleri yapılmıştır. Yasevini yöneten imam vaiz, seyda, mele gibi din adamları vardır. Bu kişiler ara sıra Kur'an okumaktadır. Yasevlerinde gelen herkes içeri girer girmez yasevini yöneten kişi sesli olarak merhumun ruhu bakilerin selameti için El Fatiha demekte ve içeri giren kişi içerideki toplulukla vefat eden için Fatiha okumaktadır. Taziye 3 gün sürmektedir ve taziye boyunca çay ve yemek ikramında bulunmaktadır. Elektrik su, ısınma, temizlik, çay, şeker ve yemek gibi gider kalemleri ile taziye süresince sunulan hizmetin maliyeti taziye sahipleri ve gönüllüler tarafından karşılanmaktadır.

Gaziantep'te Şehitkamil ilçesi belediyesi tarafından sosyal tesis kapsamında tip proje olarak 148 taziye evi ve Şahinbey ilçesi belediyeleri tarafından sosyal tesis kapsamında 50 taziye evi vardır (www.sahinbey.bel.tr). Sivil toplum örgütleri, hayırsever vatandaşlar tarafından yaptırılanlar dahil tüm ilçelerle beraber sayı 300 civarındadır. Taziye evleri bu modern hali ile erkek ve bayan kısmı olarak erkek hakimiyetli taziye kültüründe kadınların taziye evleri katılımını arttırmıştır. Taziye evlerinde matem havası yoktur. Sosyolojik boyutu ile ölen kişinin sosyal ekonomik gücüne göre sayıları günlük 3000'leri gören kalabalıkları ağırlayan mekanlar görünümündedir. Belediyeler çadır, masa ve sandalye vererek taziye sahiplerine destek çıktıkları ve son yıllarda modern taziye evlerini çoğaltarak iyi şartlarda başsağlığı dileklerini karşılayacakları alanlar sağladıkları görülmektedir. Elektrik, su ısınma, temizlik hizmetin maliyeti belediyeler tarafından karşılanmaktadır. Taziye evlerinin proje kapsamında 1000m2 betonarme 2 Katlı yapıldığı bayan ve erkekler için ayrı girişlerin yapıldığı görülmüştür. Modern taziye evleri haricinde belediyelerin, masa, sandalye, yemek, semaver, çay, şeker, masa örtüsü, ses sistemi ve diğer malzemelerle birlikte taziye çadırlarını ölen kişinin evinin önüne talep halinde kurdukları görüldü.

TARTIŞMALAR

Ölüm sonrası seremonik ritüeller, ölen bireyin ekonomik, sosyal, dinsel, kültürel ve siyasal yapılarla kurduğu ilişki belirleyici olmaktadır. Geleneksel taziye olgusu Güneydoğu'da 1990'lardan sonra hızlanan mekânsal ve toplumsal dönüşümün beraberinde getirdiği yapılaşmalarla farklılaşmış bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu törenler geleneksek olarak ölen kişinin evinde

müstakil, tek katlı, önü açık ya da bahçeli ev alanı içinde yapılırken son yıllarda sayıları hızla artan modern taziye evlerine veya taşınabilir taziye çadırlarına taşınmıştır (Parin 2012).

Kırsal alandaki nüfusun kente taşınması dinsel, kültürel, sosyal ve ekonomik yaşam pratiklerinin de kent ortamına aktarılmıştır. Başta Gaziantep ve Diyarbakır'da olmak üzere tüm Güneydoğu'da hızla artan modern taziye evlerinin bir zorunluluk halini aldığı görülmektedir. Taziye evlerini başlangıçta Sivil toplum örgütleri ve vatandaşlar tarafından, gelinen bölgedeki topluluklar için Diyarbakır'da "Silvanlılar Yasevi", "Hazrolular Yasevi" "Hanililer Yasevi" gibi veya Gaziantep'te "Besnililer Taziye Evi" gibi hemşehri dernekleri çatısı altında sürdürerek demografik ve kültürel kentleşme sürecinde şekillenirken, son yıllarda başta Gaziantep olmak üzere araştırmamızda da tespit ettiğimiz yüzlerce tip proje taziye evlerini belediyeler tarafından yapıldığı, artık bu bölgelerde taziye evlerinin çok büyük işadamları haricinde, belediyelerden talep edildiği görülmektedir.

2000'li yıllarla birlikte Diyarbakır'da ölen kişinin toplumsal uzamdaki yerine bağlı olarak 1000-3000 kişinin iştirak ettiği taziye törenleri de konut tipinde görülen farklılaşma ile birlikte "evin dışında fakat evden bütünüyle kopmamış bir alanda", apartmanların bodrum ya da zemin katlarında kendine yer bulmaya başlamıştır (Parin 2012). Diyarbakır'da camilere bitişik veya camilerin altında taziye evlerine rastlanmaktadır. Son yıllarda ölen kişinin evinden tamamıyla kopmuş alanlarda, taziye evlerinin müstakil olarak yapıldığını görmekteyiz. Gaziantep'te taziye evlerine mahalle isminden ziyade numaralandırarak, sosyal tesis adında hizmet vermekle, başka mahalledeki ölen kişilerin yakınlarının kendi mahalleri dışında taziye yapmasına kolaylık sağlama olduğunu görmekteyiz. Böylece taziye evi o mahalle sakinleri için değil tüm halkın kullanımına açılmıştır.

Bu taziye evlerinde şık bir mimari olup, içinde sandalye masaları olan salon, yemek yenecek alan, çay hazırlamak için mutfak alanı, abdest alma ve namaz kılma alanları çok iyi bir şekilde dizayn edilmiştir. Mutfak bölümüne yemekler dışarıdan öğle ve akşam gelmektedir. Taziyeler 3 gün sürmektedir. Burada son zamanlarda konu olan önemli bir sorun taziye evlerinde günde 2 öğün 3 gün için 6 defa sayıları 1000'lerin üzerine çıkan misafirlere yemek vermektir. Taziye sahipleri en az 2 öğün vermektedir. Bu da ekonomik yük doğurmaktadır. Bazı taziye sahiplerini 6-7 bin lirayı bulan masraflar için kredi çektiği zaman zaman duyulması üzerine Diyanet İşleri Başkanlığı güncel hutbesinde taziye esnasında yemek vermenin zorunlu olmadığını, zaten acılı olan ailelere daha fazla yük getirilmemesini belirtmiştir. Diyarbakır İl Müftülüğü 30.08.2018 tarihinde taziye adabı altında yapılması gerekenleri şöyle sıralamıştır: Taziye süresi 3 gündür. Taziyede teselli verilir, sabır dilekleri sunulur. Kur'an-ı Kerim okunurken konuşulmaz. Taziye yerinde yemek verilmez. Taziye yeri temiz bir şekilde teslim edilir.

İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlerin hemşehri dernekleri çatısı altında yaptıkları taziye evlerinin; Gaziantep'te belediyeler tarafından yapıldığı ve yakın gelecekte beklentilerin böyle devam edeceği, hemşehri derneklerinin de faaliyetlerini sosyolojik başka alanlarda yapacağı öngörülmektedir.

Taziye çadırı özellikle Gaziantep'te ölen kişinin yakınlarının isteğiyle evlerinin bahçesine kurulmaktadır. Böylece taziyelerini kendi mekanlarında yapacak olanlara büyük kolaylık sağlanmaktadır.

Sonuç

Taziye evleri büyük değişime uğramıştır. Bunda kentlileşme ile modern yapılaşmanın etkileri ve büyükşehir belediyelerinin bu konuda öncü hizmetler yapması etkili olmuştur. Taziyeler ölen kişiye ait evden modern taziye evlerine taşınmıştır. Taziye evleri erkek ağırlıklı olmaktan, son yapılan modern taziye evleri ile kadın erkek ayrı girişli taziye evlerine dönüşmüştür. Taziyeler Diyarbakır ve Gaziantep'te barıştıracı bütünleştirici yönünü devam ettirmektedir. Taziye esnasında ağıt gibi duygular yerine sosyolojik boyutu ile matem atmosferi olmayan, ara ara Kur'an okunan ve ara ara dini sohbetler yapılan şekle dönüşmüştür. Taziye evleri modern haliyle toplantı yapılan alanlar gibi sosyal alanlara dönüşmüştür.

KAYNAKLAR

1. Albayrak A, Arıcı İ. Elazığ'da taziye geleneği. İlahiyat Fakültesi Dergisi 2007;12:2, 33-44.
2. Parin S. Bilgili AE, Menak Z. Kent (Li) leşme pratiğinde yeni bir olgu: Taziye evlerine farklılaşan sosyo-kültürel pratikler. YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi. 2012;5(2):212-235.
3. Pekergil, Murat Ölüm olgusunun din sosyolojisi açısından incelenmesi (Konya örneği). 2009 acikerisim.selcuk.edu.tr
4. Tapucu A, Aksoy Ş. Şanlıurfa'da ölümden defin'e kadar yapılan uygulamalara genel bir bakış. Harran Tıp Fak Der 2004; 1 (3) 53-57.
5. www.sahinbey.bel.tr/taziye-evleri

SOĞUK SAVAŞ'IN DÜNYA POLİTİKASINA ETKİSİ DEĞERLENDİRME ÜZERİNE

Metin Aksoy

Giriş

Geçen yüzyılın kimi politik sürprizlerinin etkisi içinde bulunduğumuz dönemde de hala sürdürmektedir. Dünya siyasetinde 1991 yılında gerçekleşen olaylar yüzyılın ilk yarısında meydana gelişmelerin bir anlamda sonucudur. Aynı yılın ağustos ayında Sovyetler Birliği'nde meydana gelen değişimi kimse beklemiyordu. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çözülmesi ve Bağımsız Devletler Topluluğunun kurulması yalnızca Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan dönemin sonunu getirmemiştir. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Doğu-Batı çatışmasının da sonuna gelindiği anlaşılmıştır. Bu çöküşün sonucunda Nükleer silahlanma sorunu büyük ölçüde yavaşlamış veya kimi ülkelerle sınırlı olarak devam etmiştir. Üçüncü ülkelerin Doğu-Batı çatışması periyodunca oluşturduğu ekonomik yapılanma nitelik değiştirmiştir. Yine Soğuk Savaş çatışmasının ürünü olan ve/veya şekillendirdiği Uluslararası Organizasyonlar dönüşüme uğramıştır. Bu sayede iki blokun dengelediği ve müdahale aracı olarak kullandığı enstrümanların ortadan kalkmasıyla blokların kendi taraftarlar ülkelerini disipline etmeleri zorlaşmıştır (Düffer, 2008:58). Bu nedenle küresel düzeyde güç boşluğunun meydana geldiğini söylemek mümkündür.

Nükleer Silahlanma Yarışı

Nükleer Silahlara sahip olma ve onların geliştirilmesi hakkı İkinci Dünya Savaşının galibi ve bu denklemlerle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK)beş daimi temsilcilerine mahfuzdu. Soğuk Savaş'ın sonuna kadar İsrail, Hindistan, ve Pakistan Atom gücüne sahip ülkeler arasında olduğu; Brezilya ve Arjantin'in Atom silahlarına sahip olmaya elverişli olduğu; Irak ve Kuzey Kore'nin ise buna sahip olmak için programları olduğu bilinmekteydi. Seksenli yıllarda Uluslararası Nükleer Rejiminin yürütülmesi Atom silahlarına meşru olarak sahip olan beş BMGK üyesinin kontrolünde olmasının yanında diğer küresel sorunlar konusunda genel olarak zımni bir anlaşma içindeydiler. Birliğin dağılmasıyla güç dengesi ortadan kalktığı için uluslararası nükleer rejim tehlikeye girmiş ve nükleer silahların yayılma tehlikesi de başlamıştı.

Nükleer silahlara sahip olmalarına meşru gözle bakılan İngiltere, Fransa, SSCB, ABD ve Çin arasında geçerli olan atom hiyerarşisi mevcuttu. ABD ile SSCB bu yarışta ayrıcalığa sahipti. Doğu-Batı çatışmasında iki ülkenin kıtalararası stratejik nükleer balistik füzelerle sahip olması istikrarın sağlanması garanti edilmiştir. *Mutual assured destruction or mutually assured destruction (MAD)* Karşılıklı güvence imhası ya da karşılıklı güvence altına alınmış imha (MAD) doktrini bu amaca hizmet etmiştir. (Muller 2004) Buna göre iki ya da daha fazla tarafın nükleer silahları kullanılmasının hem saldırganın hem de savunanın tamamen yok edilmesine neden olacağı bir askeri strateji ve ulusal güvenlik doktrini sayesinde elli yıl boyunca çatışmalardan kaçınılmıştır. İster bu doktrin sayesinde isterse kimi başka sebeplerle olsun Küba krizinde olduğu gibi iki Blokun çatışması bir şekilde engellenebileceği taraflar arasında açıkça ortaya çıkmıştı (Sywottek, 1999:76). Buna ulaşmak için birbirine paralel iki yol izlendi. Birinci yol 1963 yılında imzalanan Nükleer testleri durdurma sözleşmesi ve Nükleer Silahların yayılmasını önleme sözleşmesi 1969, SALT1 ve SALT 2 (The Strategic Arms Limitation Talks) stratejik silahların azaltılması yönündeki antlaşma,

Avrupa'daki tüm orta menzilli kara füzelerinin yok edilmesiyle ilgili antlaşma INF (The Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty) 1987, 1991 de ilk kez imzalanan stratejik silahların yok edilmesi antlaşması START 1 (Strategic Arms Reduction Treaty) tutarlı bir yöntem başlamış oldu. Bunun yanında ikinci yol ise yüksek düzeyli nükleer silahlanma ve teknolojik modernleşme bu süreçte terkedilmedi. Bunun bir nedeni ise İngiltere, Fransa ve Çin'in Nükleer güç olarak kendi konumlarını güçlendirmek istemeleridir. Diğer nedeni ise sözü edilen sözleşme ve antlaşmaların güven unsuruna dayalı önlemler olması ve/fakat mevcut durum ile ilgili olarak esaslı değişiklikler getirecek olgunlukta olmamasıdır. Tamda bunlardan dolayı bu antlaşmalar Küresel güçleri amaçlarından döndürebilecek etki yapabilmektedir. Kaldı ki bu çerçevede niteliksel ve niceliksel ilerlemede de kaydedilememiştir bunun tersi durumda durumda uygulanan Caydırıcılık Politikası çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilirdi. 1945 yılında Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atılan atom bombasının kitlesel ölümlere neden olması ve uzun yıllar etkisi sürecektir doğal yaşam tehdidinin Doğu ve Batı arasında yürütülen soğuk savaşın hangi mirası sahip aldığı anılarda tazeliğini korumaktadır. Koşullar değişmesine rağmen devasa Nükleer silahlar hala varlığını sürdürmektedir.

Soğuk Savaş ve Uluslararası Örgütler

Doğu- Batı arasındaki çatışmanın Atom silahlanma alanında kendin göstermesi kaçınılmaz olarak ekonomik siyasal ve askeri alanda etkilerini göstermeye başladı. 1956 yılında Alman Şansölyesi Konrad Adenauer' e büyük nükleer silahlar kutupların az veya çok tarafsızlaşması gibi kimi özellikleri de beraberinde getirdi (Küsters, 1986:163) Nükleer silahlanma mantığı dönemin süper güçlerini Atom Bombası tehdidi nedeniyle caydırıcılığa iterek onları küresel güç mücadelesinde eylem sınırlandırmasına itmiştir. Ancak bloklara dahil olmayan üçüncü tarafların kimi tasarruflarında müdahale opsiyonu göz ardı edilmemektedir. Daha açık bir ifadeyle Süveyş kanalı Krizinde Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme girişimine karşı İngiltere ve Fransa'nın girişimiyle İsrail'in müdahalesi hem kendi çıkarlarının tehlikeye girmesi hem de uluslararası sistemde statükonun bozulacağı düşüncesidir. ABD ve SSCB ise direkt müdahil olmak yerine surunun kendi lehlerine gelişmesinin yollarını savaşa başvurmadan bulmaya çalışmışlardır. Bu durum aynı zamanda soğuk savaş döneminin genel mantığını yansıtmaktadır.

Blokların arasında geçerli olan bu mantık blokların kendi içinde aynı oranda geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Soğuk savaşın sonuna kadar iki süper güç blok disiplininin imkanlarını sonuna kadar kullanmışlardır. Doğu-Batı cepheleşmesi dünya ekonomisini ölçsüz derecede olumsuz etkilediği gibi yanlış da yönlendirmiştir. Bu geride bırakılan rakamlarla, verilerde ve yapısal sorunlarda görülebilir. Çünkü her şey zamanın iki kutuplu dünyasının ruhuna uygun planlanmıştı. İki blok arasındaki ekonomik ilişkiler ikincil derecede rol oynamıştır. Doğu Bloğu ülkelerde 25 Ocak 1949 yılında sosyalist ülkeler arasında ekonomik iş birliği ve dayanışma amacıyla COMECON kuruldu. Böylece Doğu bloğu kendi içinde ekonomik ilişkileri düzenleyen bir konseyle birbirine bağlanmıştı. Bu yapılanma başlangıçta bütün üye devletler için güvenli hammadde temini, fiyat istikrarını ve ürün satışını garanti etmekteydi. Haziran 1991 yılında SSCB'nin çözülmesiyle SSCB'yi oluşturan üye ülkeler bağımsız devlet olma yolunda istikrarlı bir şekilde ilerleyemedikleri gibi birçok problemi de yaşamaya başlamışlardır.

Dünya ekonomisi ve ticareti çatışma süresince genel olarak bölgeselleşme yönünde eğilim göstermiştir. Bu bir bakıma Doğu-Batı çatışmasının kendine özgü sonucu olarak görülebilir da görülebilir. Bölgeselleşme hareketleri Avrupa Topluluğu, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve hayata geçirilemeyen Avrupa Savunma Topluluğu örgütlenmelerinde görülebilir. 1957-60 yılları arasında Avrupa Topluluğunun kuruluş aşamasında birçok motive edici faktör rol oynamıştır. Doğu-Batı çatışmasının sonucu olarak gittikçe artan potansiyel vadeden Almanya'nın baştan itibaren dizginlenmesi ve kontrol altına alınmasını yanında Avrupa içindeki düşmanlıklara son vererek geleceğe yönelinmesi, ekonomik, siyasal ve askeri olarak SSCB'nin meydan okumalarına karşılık verilmesi gerekecekti. 1965 yılında imzalan Füzyon Antlaşması (Birleşme Anlaşması) Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu için tek bir Konsey ve tek bir Komisyon oluşturularak birleştirilmesi de bir bakıma dışsal baskıların etkisiyle olmuştur (Kaelble 2011). Bu baskı SSCB'nin değil ekonomi alanında, hammadde ve enerji tedariki ve güvenli alanındaki ABD politikalarıdır. Bu veya Asya-Pasifik bölgesinde yeni ekonomik oluşumun gerçekleşmesi ve 1993 yılında itibaren yeniden adlandırılan Avrupa Birliği Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yeni politikalar oluşturma konusunda kararsızlıklar yaşarken bir yandan da geleneksel politikalarını devam ettirdiler. Yine bu bağlamda 1995 yılında Finlandiya, Avusturya ve İsveç'in AB'ye kabulü veya Yunanistan'ın Para Birliği'ne kabul edilmemesi ve İngiltere, İsveç ve Danimarka'nın girmek istememesi geleceği tasarlamının ne kadar zor olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Dönemin koşullarında oluşan uluslararası toplum yine dönemin özelliklerini yansıtan bir ürün olduğu söylenebilir. Varşova paktının 1991 yılında kendini lağvetmesi soğuk savaşın bitişi somut bir göstergesi olarak görülmüştür. Bu dönemde önemli işler üstelen BM AGİT ve NATO gibi uluslararası organizasyonlarında geleceği sorgulanmaya başlandı. İçine düşülen meşruiyet krizi ve yeniden yapılanarak değişen dünya koşullarında hangi rolleri oynayacağı tartışılmaya başlanmıştır. Yeniden yapılanma özellikle BM için gerekliydi. Hitler tehlikesinin ortadan kaldırılmasına kadar giden BM'nin kurulması Soğuk Savaşın ortadan kalkmasıyla anlam krizi yaşamaya başladı. BM'ye yeni bir misyon yüklenmesi bakımından BM'nin üçüncü dünya savaşını engellemesi gerektiği bu çerçevede tartışılmaya başlanmıştır. İki kutuplu dünya süresi boyunca bütün sorunlar soğuk savaş paradigması altında değerlendirilmiş ve BM kimi roller üstlenmiştir. Bu anlamda Kore Savaşı, İsrail ve Filistin Sorunu, Somali, Kamboçya, Vietnam ve İran-Irak savaşında olduğu gibi BM arabuluculuk rolü üstlenerek bir bakıma süper güçler arasında çözüm aramıştır. Soğuk Savaşın bitmesiyle BM'ye yönelik reform talepleri de yükselmeye başlamıştır. Bu bağlamda BM'nin yapısının değişikliği ve yeni görev tanımı ile ilgili kimi teklifler yapılmıştır. Ancak büyük reform talepleri dikkate alınmadan ve en çok tartışmaların yasadışı BM güvenlik konseyinde değişikliğe gidilmeden BM mevcut yapısıyla işlevi sürdürmektedir. Tek kutuplu dünyanın süper gücü olarak ayakta kalan ABD BM'de önemli etkinliklerde bulunarak onun taşıyıcısı ve yönlendiricisi sıfatıyla küresel operasyonları meşrulaştırıcı bir rol oynamaktadır.

Soğuk Savaş döneminde önemli bir rol oynayan NATO Mayıs 1949 yılında SSCB tehlikesine karşı savunma paktı olarak kuruldu. Soğuk savaş boyunca hiçbir organizasyon küresel düzeyde politik/ekonomik rakibine karşı üyelerinin özgürlüğünün, bağımsızlığını korumayı garanti edememiştir. Bu bakımdan NATO kendisine yüklenen misyonu yerine getirebilmiştir. Bu başarı

sayesinde dünyada barışın ve istikrarın sürdürülebilir olduğu kanısı yaygınlaşmıştır. Ancak arka arkaya çıkan krizler, çatışmalar ve savaşlar Soğuk Savaş ortamının oluşturduğu politik gerçek bu algıya gölge düşürmekteydi. Doğu-Batı çatışmasının sona ermesiyle birlikte patlak veren Yugoslavya krizi NATO'nun misyonunu devam ettirme ve çözüm yeteneğinin hala geçerli olduğunu göstermesine fırsat sağlamıştır. Burada dikkate değer diğer bir gelişme ise İkinci Dünya savaşından sonra Almanya'nın 1995 yılında kendi sınırları dışında NATO'ya bağlı barış gücüne 3000 askerle Bosna'ya konuşlanmıştır. 1998 yılında ise Almanya hava saldırısına katılmıştır. Bosna savaşıyla birlikte ortaya çıkan tel gerçeklik Doğu bloğunun tamamen ortadan kalktığı ve Batı bloğunun küresel siyaseti şekillendirdiği söylenebilir (Schröter 2009).

Sonuç

Soğuk savaş döneminin retoriği iki kutuplu dünyanın oluşumunu mümkün kılmıştır. Her alanda yürütülen yarış nedeniyle taraflar kendi üyeleriyle aralarında ekonomik ve askeri paktlar kurarak kendi bloğunu idare ve disipline etme imkânı bulmuştur. Büyük güçlerin sahip olduğu nükleer silahların büyük bir yıkım getireceği düşüncesiyle olası bir direkt çatışmadan kaçınılmıştır. Bu bir bakıma soğuk savaş döneminin istikrarını da sağlamıştır. Yine dönemin ürünleri olarak ortaya çıkan Avrupa Topluluğu, BM ve NATO COMECON ve Varşova Paktı gibi uluslararası organizasyonlar Paktların küresel düzeyde operasyon yapmalarını mümkün kılacak imkanlar sağladığı gibi ABD ve SSCB'nin hegemonyasını da güçlendirici rol oynamışlardır. Soğuk savaşın mantığı içinde şekillenen ekonomi ve güvenlik anlayışı yapısal olarak birçok sorun bırakmıştır. Soğuk savaşın bitmesiyle SSCB ve onun temsil ettiği blok dağılırken üyeleri de yeni döneme ayak uyduracak alt yapıdan yoksunlardı. Bu bakımdan Batı bloğunun sunduğu tercihleri takip etmek durumunda kaldılar.

Kaynakça

Muller, Richard R. (2004) The Origins of MAD: A Short History of City-Bustin, .(Ed.)Henry D. Sokolski, Getting Mad Nuclear Mutual Assured Destruction, Its Origins And Practice, [Nonproliferation Policy Educatio Center](#)

Küsters, Hanns Jürgen, (1986), Adenauer Teegespräche 1950-1961. Adenauer Rhöndorfer Ausgabe. Hrsg. von Rudolf Morsey/Hans-Peter Schwarz im Auftrag der Stiftung Bundeskanzler-Adenauer-Haus. Berlin

Sywottek, Arnold (1999), Der Kalte Krieg--Vorspiel zum Frieden? Lit Verlag Münster

Jost Dülffer (2008), Frieden stiften: Deeskalations- und Friedenspolitik im 20. Jahrhundert, Böhlau Verlag Köln Weimar

Schröter, Lotar, (2008) Die NATO im Kalten Krieg 1976-1991 Band 2: Die Geschichte des Nordatlantikpaktes bis zur Auflösung des Warschauer Vertrages, Kai Homilius Verlag, Österreich

Kaelble, Hartmut (2011) Kalter Krieg und Wohlfahrtsstaat: Europa 1945-1989, C.H.Beck, Frankfurt

GÖÇLERİN ŞEKİLLENDİRDİĞİ DÜNYA DÜZENİ

Metin Aksoy

Giriş

Mevcut Dünya düzeninin temel karakteristik özelliği, coğrafi olarak birbirinden uzak bölgelerin artan biçimde ekonomik, siyasal ve kültürel olarak birbirine bağlanmasıdır. Karşılıklı bağımlılığın daha belirgin ifadesi ise gün geçtikçe artarak fazlalaşan sayıda insanın kendi isteğiyle ve/veya zorlamayla belirli bir zaman veya sürekli olarak yaşam alanını değiştirmesidir. Yer değiştirme kendi yaşam alanının yakını olabileceği gibi anavatanın dışı da olabilir. Bu faaliyetler göç ve mültecilik şeklinde gerçekleşmektedir. İnsan hareketliliğinin belirleyici motivasyon gücü olarak Göç ve Mültecilik hem bireysel bir mesele olarak yaşam koşullarının iyileştirilmesinde hem de baskı ve zulümden kaçışta motive edici bir rol oynamıştır. 2017 yılı sonu itibarıyla dünyada 68,5 milyon zorla yerinden edilmiş insan 25,4 milyon mülteci, 40 milyon kendi ülkeleri içinde yerinden edilmiş kişi ve 3,1 milyon sığınmacı bulunmaktadır.¹

Toplu göçlerin çoğu zaman sorunlu bir biçimde gerçekleşmektedir. Göçmenler her zaman mevcut sosyal hiyerarşileri bozan sosyal bir sürecin içindedirler. Bu durumdan kimi yerliler ve göçmenler olumlu etkilenirken diğerleri olumsuz etkilenmektedir. İç göçlerin neden olduğu güvensizlikle ilgili olarak birçok örnek verilebilir. Bunun yanında uluslararası göçlerde ulus devletlerin sunduğu “biz” ve “onlar” tanımlamaları ulusların savunma reaksiyonları daha da güçlenmektedir. Göçmenlikten olumsuz etkilenenlerin baskısıyla devletler sınırlarını göçmenlere kapatmaktadır. Ancak kendi vatandaşların zarar görmesini engellemek amacıyla göçmenlerin engellenmesi ve sınırların kapatılması başka bir meşruiyet krizini de ortaya çıkarmaktadır. Göçmenler temel motivasyonu ne olursa olsun yerlerini terk ettikleri andan itibaren kimi hukuksal tanımlamaların içine girmekte ve bu tanım çerçevesinde hayatlarını şekillendirmektedirler.

Göç Çeşitleri

Göçmenler ile ilgili kavramlar arasında temel ayrımlar bulunmaktadır. Bu ayrım uluslararası toplumu oluşturan devletleri göçmenler karşısında sorumluluklarına göre yapılandırdığı için gereklidir. Uluslararası hukuka göre sığınmacı; ırk, cinsiyet, din, milliyet, politik inancı veya herhangi bir sosyal gruba üyeliğinden dolayı takibata uğrayarak vatanını terk etmeye zorlanan kişidir. Cenevre Mülteci sözleşmesinin bu tanımı 1951 yılında imzalanan Uluslararası Mülteci hukukunun temelini oluşturduğu gibi 130’den fazla ülkeyi bağlamaktadır. Sözleşme mültecilik ile ilgili yapılan tanımda herhangi bir yoruma ihtiyaç bırakmayacak kadar kesin ifadeler kullanmış olmasına rağmen imzacı devletleri tüm politik sığınmacıları kabul etmeleri hususunda yükümlü kılmamaktadır. Ülkeler bu konuda birbirinden farklı davranarak tanımı farklı biçimde yorumlamakta bundan dolayı mültecilik koşulları ve mültecilerin kabulü ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Nihai olarak Sözleşme özgürlüğü veya yaşamı tehdit edilen kimsenin geri çevrilmesini veya sınır dışı edilerek ülkesine gönderilmesini yasaklamaktadır. 1967 yılında Cenevre

¹ <https://www.unhcr.org/tr/19707-zorla-yerinden-edilen-insan-sayisi-2017de-68-milyonu-asti-multeciler-icin-kuresel-bir-anlasmanin-saglanmasi-kritik-onemde.html>

Mülteci sözleşmesine eklenen protokol Uluslararası Mülteci rejiminin temelini oluşturmuştur.² Bu sözleşmeye istinaden hazırlanan ve çoğunluktaki ülkeler tarafında imzalanan ek protokolde kişilere mülteci başvuru hakkı verilmiş ancak mülteci statüsü garanti edilmemiştir. Daha sonra Birleşmiş Milletler bünyesinde Mülteci hizmetleri ile ilgili Mülteci Yüksek Komiserliği kurulmuştur.

Sosyal açıdan yerli vatandaşlar gibi eşit haklara sahip olunabilmesi için gerekli olan Tanınmış Mülteci Statüsü veya Siyasi Mülteci hakkına sahip olunması gerekmektedir. Bunun içinde Mülteci başvurusunun yapılmış olması gerekmektedir. Mülteci başvurusunu alan ülke Cenevre Mülteci sözleşmesi çerçevesinde Mülteci başvuru yöntemlerini, süresini ve başvuru süresince Mülteci adayının yaşam koşullarının belirlenmesinden sorumludur. Ülkeler Uluslararası Hukukun tanıdığı düzenli Mülteci prosedürünün yanında mültecilere sığınma ve korunma hakkı tanımaktadırlar. Bu ifade edilen enstrüman kitlesel olarak başlayan ve nedeni açık olarak bilinen ve hemen müdahale edilmesi gereken göç durumlarında uygulanmaya konmaktadır. Örneği 1990 yılında Kosovalı mültecilerin Almanya tarafından kabul edilmesi veya 2015 yılından itibaren Suriyeli göçmenlerin Türkiye tarafından kabul edilmesi bu konuda örnek olarak verilebilir. Bu gibi durumlarda Kabul Ülkesi Uluslararası Hukuk açısından göçmenlerin hukuksal durumu ve hukuki çerçevesi hakkında karar verme yetkisine sahiptir. Göçmenler için de Uluslararası bir rejim oluşturulmuştur. Ancak bu rejim uluslararası hukuk açısından Mülteci rejimine göre daha yumuşak hukuksal ve kurumsal güvenliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu rejimin görev tanımı içinde işçi göçmenler için uluslararası asgari standartların oluşturulmasına ve geri dönen göçmenlerin tekrar uyum sağlamalarına yardımcı olmaktır. Göçmenler oturma hakkı statülerine göre ayrıştırılmaktadır. Bazı devletler göçmenlerin kalıcı olarak yasal izinler almasına imkan sağlamaktadır. Bu imkanı ABD, Kanada ve Avustralya gibi çok az sayıda klasik göçmen ülkeleri sunmaktadır. Bu ülkelere göç eden kişilerin aile üyeleri de göçmen olarak kabul edilir. Klasik olarak göçmen ülkesi olamayan ancak bir süre dönemsel olarak emek göçüne izin vermiş batı Avrupa ülkeleri de kimi koşullar altında aile üyelerinin birleşmesine izin vermektedir. Bunun yanında bazı ülkeler de geçmişte birlikte yaşamış ancak şimdi farklı ülkelerin sınırı içinde yaşayan soydaşlarının yeniden göç etmelerine izin vermektedirler. Bu durum koloncilik dönemindeki Fransa ve İngiltere ile Alman soyundan gelen kişilerin yeniden Almanya'ya dönebilmesiyle ilgilidir. Bu göçmenler geçici göçmenlerden ayrılmaktadır. Geçici göçmenler belirli bir zaman diliminde, genel olarak çalışma sözleşmesi içinde bulunan ve göçmen ülkesinin kabulüyle gelenlerdir. Kimi ülkeler bu göç biçimini işgücü piyasasındaki emek gücü eksikliğini kapatmak için uygulamaktadır. Bu durum endüstrinin ihtiyacı olan işçi açığının yerli emek gücü ile kapatılamadığı durumlarda bu ihtiyacı kapatmak için daha az ödemelerin yapıldığı vasıfsız emek gücü veya tarım için gerekli olan sezon işçiler için geçerlidir. Yine aynı şekilde turizm döneminde ihtiyaç duyulan sezon işçiler de bu gruba dahil edilebilir. Diğer bir göç çeşidi ise yüksek nitelikli işgücü göçüdür. Bu göçmenler diğerlerine göre daha az engellerle karşılaşmaktadırlar. Bunların varlıkları ülkeler tarafından avantaj olarak algılanmaktadır. Bu gruptakiler genellikle yönetici, uluslararası şirketin teknikeri, sanatçı, öğretim üyesi ve öğrencilerdir. Göçmenler yine hukuksal olarak göç biçimlerine göre kaçak veya düzensiz

² Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü

[http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C(1).pdf)

gibi kategorilere ayrılmaktadır. Burada belirleyici olan göçmenin göç motivasyonu değil kabul eden ülkenin göçmene izin verip vermemesidir. Bunlar politik haklara sahip olmamalarına rağmen işverenin ve devlet kurumunun isteğine bağlı olarak minimal düzeyde sosyal haklara sahiplerdir. Bu tür göçmenlerin eğer ekonomik olarak katkıları var ise illegal varlıkları bazı durumlarda göz ardı edilmektedir. Bazı ülkelerde kaçak göçmenler çok kötü hukuksal koşullarda yaşamlarını sürdürürlerken kimi durumlarda ABD’de de olduğu gibi sınırlı tıbbi yardımlar alabilmektedirler. Bazı Avrupa ülkelerinde ise belirli süre zarflarında kaçak göçmenlere yasal oturma izni tanınarak onların süresiz oturma almalarına imkân tanınmaktadır.

Büyük Göç Eğilimleri

BM’nin Uluslararası Göç Günü nedeniyle yayınladığı rapora göre, uluslararası göçmenlerin sayısı 2000 yılından bu yana yüzde 49’luk artışla 2017’de 258 milyona yükselmiştir. Bu göçmenlerin 49,8 milyonuna (yüzde 19’una) ABD ev sahipliği yapmaktadır. Raporda, ABD’den sonra en fazla göçmene ev sahipliği yapanların sırasıyla her birinde 12 milyon civarında göçmenin yaşadığı Suudi Arabistan, Almanya ve Rusya olduğu, 5. sırada İngiltere’nin (yaklaşık 9 milyon) geldiği, yüksek gelirli ülkelerin, uluslararası göçmenlerin yaklaşık 165 milyonunu (yüzde 64’ünü) ağırladığı ifade edilmektedir.³ Bazı durumlarda göçmen sayısı tam olarak bilinemediğinden kesin rakam verilememektedir. Örneğin yalnızca Çin’de kendi ülkesinin dışında is arayanlarının sayısı 100 milyon olarak ifade edilmektedir. Sınırı aşan göç hareketlerinde daha çok az gelişmiş fakir ülkelerin vatandaşlarının olduğu görülmektedir. Endüstri ülkelerinin vatandaşlarının oranı bu göç hareketliliğinde oldukça az düzeyde kalmaktadır.

Göç Hareketlerinin nedenleri

Göç hareketleri analizinde itme ve çekme faktörleri önemli parametre olarak ortaya çıkmaktadır. Göç faktörleri arasında politik nedenli olanlar ayrı bir yer tutmaktadır. Politik baskı faktörleri çok farklı biçimlerde olabilirler. Bunlar sistematik olarak yapılan zulümler, toplu insan hakları ihlalleri, bölgesel askeri çatışmalardır. Bu itme faktörlerine karşı çekim faktörlerinin de söz konusu olması gerekir ki göç gerçekleştirilebilsin. Bu duruma maruz kalanlar gerekçelendirilmiş bir umutla ve mümkün olan imkânlarla ya ülkenin daha güvenli bölgelerine doğru hareket edecekler ya da başka ülkelerin kendilerine sağlayacakları korumadan yararlanacaklardır.

Ampirik çalışmalarda açıkça görüldüğü gibi göçler kaotik olarak değil belirli bir sıra takip edilerek gerçekleştirilmektedir. Bu durum hem iş göçlerinde hem de politik motivasyonlu göçlerde göze çarpmaktadır. Göç serüveni hedef ülke veya göç rotası hakkında bilginin yeterli, kontak kurulan kişilerin güvenilirliği ve yolculuğun ihtiyaçlarının önceden karşılandığı oranda emniyetli biçimde gerçekleşmektedir. Makro ekonomik göç faktörlerinde iki faktör öne çıkmaktadır; bunlar göçmen eğilimi ve hedef ülkenin bu göç için gerekli izinleri vermesidir. Bu ekonomik temelli göçlerde konjonktürel olarak ekonomik koşullar ve ülkenin sosyal refah düzeyi belirleyici olmaktadır.

Nüfusun çoğalma hızı ve coğrafi olarak yayılımı uzun vadede iç ve dış göç motivasyonları üzerinde etkili olmaktadır. Hızlı nüfus artışı öncelikli olarak iç göçü arttırmakta ve kırsal nüfus şehirlere göç etmektedir. BM Nüfus fonunun tahminine göre dünya nüfusu 2025 yılına kadar sekiz milyar 2050

³ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunyada-258-milyon-uluslararasi-gocmen-bulunuyor/1008721>

yılına kadar ise 9,4 milyara ulaşacaktır. Bu nüfus artışının yüzde 95'i ise gelişmekte olan Asya ülkelerinde olacaktır.⁴

Çevresel felaketler de ortalama olarak göç üzerinde etkili olmaktadır. Örneğin Bangladeş'te sel baskınları, Güney Afrika bölgesinde çölleşme ve kuraklıktan dolayı 100 milyon insanın göç etmesi yine SSCB döneminde askeri olarak yapılan tatbikatların yaşam alanlarını etkilemesi ve nükleer sızıntılar büyük çevresel felaketlere neden olduğu gibi göçü de zorunlu hale getirmektedir.

Sonuç

Göçün biçimleri, nedenleri ve sonuçları göçün niteliğine göre değişmektedir. Artan siyasi istikrarsızlık, dünyanın birçok bölgesinin fakirleşmesi ve ekolojik dengenin bozularak büyük çevre felaketlerinin meydana gelmesi göç potansiyellerini harekete geçirmektedir. Göçmenler sınırı aşarak zengin ülkelere giriş yapmayı istemektedirler. Önlem olarak sınır kontrolleri geçici olarak göçmen sayısını düşürebildiği gibi tamamen ortadan kaldıramamaktadır.⁵ Göçün engellenmesinde diğer önlem olarak göçün nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır.⁶ Bu faaliyetler genel olarak hızlı nüfus artışının ve çevre felaketlerinin engellenmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve insan hakları ihlallerinin engellenmesini kapsamaktadır. Uluslararası toplumun sıkı işbirliği yapması, diplomatik olarak gerekli önlemlerin alınması ve insani yardım müdahalesinin gecikmeden yapılarak insani trajedilerden kaçınılması ve fakirliğin nedeni olarak görülen sorunlarda etkin işbirliğinin gerçekleşmesi göçün engellenmesi konusunda gerekli önlemler olarak ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

Hoefer, M./Rytina, N./Baker, B. (2012): Estimates of the Unauthorized Immigrant Population Residing in the United States: January 2011, Population Estimates. DHS Office of Immigration Statistics, März.

http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/statistics/publications/ois_ill_pe_2011.pdf

Elmas, Fatma Yılmaz (2016) Avrupa 'Kapı Duvar': Göç Yaklaşımında Söylem-Eylem Tutarsızlığı International Strategic Research Organization (USAK)

<https://www.unhcr.org>

<https://www.aa.com.tr>

<http://www.goc.gov.tr>

United Nations Population Division

⁴ United Nations Population Division, World Population Prospects, 1959-2050, New York 1997

⁵ Hoefer, M./Rytina, N./Baker, B. (2012): Estimates of the Unauthorized Immigrant Population Residing in the United States: January 2011, Population Estimates. DHS Office of Immigration Statistics, März.

⁶ Elmas, Fatma Yılmaz (2016) Avrupa 'Kapı Duvar': Göç Yaklaşımında Söylem-Eylem Tutarsızlığı International Strategic Research Organization (USAK), S. 15

BU ÇAĞIN ADI'NDA KÖTÜ POLİTİKACILAR

Yılmaz EVAT

GİRİŞ

Politika kelimesi devletler arası ilişkiler kurma, devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı anlamına gelir (Ayverdi, 2006: 2519). Tanımından da anlaşılacağı gibi politika hem yereli hem evrenseli ilgilendiren bir sanattır. Hâliyle politikacının vereceği karar sadece kendi ülkesiyle sınırlı kalmamakta dış ülke vatandaşlarının da kaderine çok ciddi tesir etmektedir.

Kötü kelimesinin gerekli vasıfları taşımama, zararlı ve tehlikeli... anlamları vardır (Ayverdi, 2006: 1770). İnsanlar akıllarını iyi yönde kullanabildiği gibi kötü yönde de kullanabilmektedir. Zıtların mekânı olan dünyada iyi politikacı olduğu gibi kötü politikacı da vardır. Geçen yüzyılın ünlü kalemlerinden olan Tarık Buğra makalelerinden oluşan *Bu Çağın Adı* isimli eserinde kötü politikacılara dair şu tespitlerde bulunmuştur:

1.METNİN İNCELENMESİ

1. 1. Düşmanlığın Sebebi Politikacılar

Tarık Buğra Türkiye'deki demokrasi tarihini kötü politikacıların macerası olarak değerlendirir. Sanatkâra göre kötü politikacı, vatandaşlar arasındaki fikir ve inanç ayrılıklarından nemalanır. Sözelimi milletin Alevi, Sünnî, sağcı, solcu, örtülü, örtüsüz, bıyıklı, bıyıksız... gibi konularda birbiriyle kanlı bıçaklı olmasının sebebi bu politikacılarıdır: “Kötü politikacı –hep söylemişimdir– vatandaşlar arasındaki düşünce ve inanç ayrılıklarından beslenir. Bunun için de bu ayrılıkları, semirmek için körükler, uzlaşmaya ve barış’a kapalı düşmanlıklara dönüştürmeye çalışır.” (Buğra, 2018: 44-45). Buğra, ayrıca yeryüzünde anadilini tartışma konusu -öztürkçeci, yaşayan Türkçeci-yapan tek millet olmamızın sebebini yine kötü politikacılar olarak açıklar.

Mütefekkir Buğra insanoğlunun psikolojik olarak çok kolay düşman edinen bir yapıya sahip olduğu kanaatini taşır. Başarılı milletler vatandaşlarını bu bağlamda iyi eğitmektedir. Sözelimi Batılılar spordan ve çeşitli yarışlardan kalan enerjilerini harici düşmanları çalışarak harcarlar. Ülkemizdeki kötü politikacılar ise insanoğlunun düşman edinme ihtiyacını kendi insanımız üzerinde gidermelerini teşvik etmiştir: “Bu parti, öteki parti; şu düşünce, o düşünce derken kendi kendimize –o ne çılgın, o ne sar’alı ve gözü kanlı coşkuydu ya Rabbi- düşman olduk.” (Buğra, 2018: 39).

1. 2. Değerlendirilemeyen Fırsatların Müsebbibi Politikacılar

Entelektüel Buğra insanlık tarihinin kaçırılan imkânlar ve fırsatlar tarihi olduğunu söyler. Bunların da müsebbibi kötü politikacılarıdır: “İnsanlık tarihi verilen sözlerin, atılan imzaların, boşa harcanan imkânların çöplüğüdür. Bu çöplük de, kendilerine tanınan yetkileri doğru dürüst kullanmamış –küçük, büyük- liderlerin yüzünden oluşmuştur. Çekilen acılar, katlanılan sefaletler, yokluklar onların yüzündendir.” (Buğra, 2018: 25).

1. 3. Sahtekâr Politikacılar

Mütefekkir Buğra, politikacıların arasında sahtekârların, üçkâğıtçıların bulunduğunu belirtir. Bunlar sadece kendilerini düşünen kötü politikacılar olup milleti mantıksız vaatlerle kandırmaktadır. Milletimiz kötü politikacıların ağır faturalarını ödediği için artık daha şuurlidir: “Türkiye, yutturmacı politikayı tasfiye etmiştir; inanıyorum.” (Buğra, 2018: 35).

1. 4. İktidar Tutkusuna Sahip Olan Politikacılar

Bu Çağın Adı'nda kötü politikacıların bir özelliğinin iktidar tutkusu olduğu belirtilir. Yazarın "Ankara'yı ele geçirme savaşı" dediği bu tutkudan dolayı kötü politikacılar, Türkiye'ye karşı asıl sorumluluklarını unutmaktadırlar. Kötü ve yeteneksiz politikacılar bu tutkularından dolayı milleti birbirine düşürmektedir. Asıl bunalımın kaynağı kötü siyasetçilerdir: "Bizim bunalımlarımızın, sendelemelerimizin, sarsıntılarımızın özet gerçeği budur; yeteneksiz politikacıların kızıştırdığı, Ankara fethine yönelik savaşa bizi sürükleyip sokaklarımızı, mahallelerimizi, kasabalarımızı, şehirlerimizi unutturuşları ve unutuşlarıdır." (Buğra, 2018: 38). Buğra kötü politikacıların iki yüzlü ve iki hukuklu olduğunu belirtir.

1. 5. Milletin Aşırı Politize Olması

Türkiye'de adeta bir politika salgını yaşanmaktadır. Her şey partilerden ibaret görülmektedir. Liderler arasındaki kavgalar, polemikler bütün gündemi işgal etmektedir. Kötü politikacıların ortaya çıkmasının bir sebebi milletin bu şekilde politikayı aşırı önemsemesidir. Yazar bu durumun çözümünü şöyle gösterir: "...ama ben politikadan ibaret değilim. Yaşayışına yaptığı etkiler yüzünden kendimi politika ile sınırlar, politikaya kaptırıp gidersem –işte ancak o zaman- politika her şey olup çıkar. Ben de politikanın esiri, politikacının uydusu olup çıkarım. Zaten kötü politikacının istediği de bundan başka bir şey değildir." (Buğra, 2018: 51). Kötü politikacıları dinmeyen bir fırtınaya benzeten Tarık Buğra Türkiye'de bunların dahilerinin yetiştğini belirtir. Bu politikacıların halkı politize etmekten başka amaçları yoktur: "Politikadan anladıkları bu; yani, milletin işi gücü bırakıp ana meselelerden koparak, sırf onları iktidar yapmak için ayaklanması, cephele bölünmesi! Baş sloganlarını da biliyoruz. Benden olmayan benim düşmanımdır." (Buğra, 2018: 61). Yazar insanların kendi hayatlarını ve işlerini bırakıp ihtiraslı bir şekilde politikayla ilgilenmelerini politize olmak ifadesiyle anlatır. Kötü politikacıyı kurda benzeten Buğra kurtların politizasyonu sevdiği tespitini yapar. Çünkü kurt dumanlı havayı sevmektedir. Yazar bu meyanda kötü politikacıların kasıtlı olarak milleti depolitizasyonla suçladığını belirtir. Çünkü onlar insanların kendilerinin uydusu olarak yaşamasını ister: "Gerçekten de, biz bu tür politikacılar yüzünden ne taş dolu tabutlar taşıdık. Ne dualar ettik, ne hayırlar umduk, ne zamanlarımızı harcadık. Bunun adı da, onlara göre, politika oldu. Onların bu politika anlayışı yüzünden birbirimize girdik ve o boş tabutun içine girmemize de ramak kaldı." (Buğra, 2018: 95).

Tarık Buğra politikayı devlet ve memleket kaderi üzerine düşünmek olarak tarif eder. İnsanlar kaderlerini etkileyen kararlara bilinçli bir şekilde katılmalıdır. Politikanın önemli olduğunu kabul eden yazar insanların politikayı her şey olarak görmelerini çok mühim bir kusur sayar. Bu çerçevede yazar, insanlara politika dışı sözgelimi edebiyat, sanat, ilim, teknik, ve meslekî konularda gelişmelerini tavsiye eder. Dünyadaki gelişmiş devletlerin vatandaşları tamamen politika ile uğraşmayıp bilim, sanat ve edebiyatta çığır açarak medenileşmişlerdir: "İyi bir kunduracı veya terzi olabilmek için de edebiyatla ilgilenmek şarttır; çünkü gönlümüzün, kafamızın çölleşmemesi için, kötü politikacının esiri olmamak için; kişilik ve kültür sahibi, uygar bir insan olmak için şarttır bu." (Buğra, 2018: 55).

1. 6. İyi Politikacıları Engellemeleri

Mütefekkir Buğra'ya göre kötü politikacının bir başka özelliği kötü paranın iyi parayı kovması gibi iyi politikacıların önünü kesmeleridir.

1. 7. İkbal Düşkünü Olan Politikacılar

Bu Çağın Adı'nda kötü politikacıların bir diğer özelliği her vasatta ikbali kovalamaları ve çok çabuk saf değiştirmeleridir. Yazar burada kötü politikacılar ile dışi hindiler arasında bağ kurar. Dışi hindiler erkek hindilerin kavgasının sonucunu sabırla bekledikten sonra kazananın haremine

girerler. Bu sabır ise dışı hindi mizaçlı politikacılarda yoktur. Onlar horlanma korkusuyla ve lokma kapamama endişesiyle peşinen kazanacağını tahmin ettikleri tarafa geçerler. Bunu da memleket yararına ileri görüşlülük olarak ilan ederler.

1. 8. Demagog ve Şarlatan Olan Politikacılar

Tarık Buğra kötü politikacıların beyin yıkayan demagog ve şarlatan olduklarını söyler. Onlar bir bardak suda fırtına koparılır. Okyanusları aşacak kapasitedeki bir milleti bir bardağa hapsederler. Kötü politikacıların aşırı hırslarını dış güçler iyi çalışmaktadır. Dış güçler kötü politikacıların bu zaaflarını Türkiye'nin aleyhine çevirebilmektedirler: "...kökü dışarıda olan şer kuvvetleri, kötü politikacıların gözü dönmüş tutkularını kendilerine, beşinci kol gibi, müttefik yapabilmektedir." (Buğra, 2018: 65). Bununla birlikte Buğra kötü politikacıların Türkiye'yi sadece refah yolunda engelleyebileceğini belirtir: "Türkiye batmaz. Türkiye'yi 1960 ve 1970'lerin koalisyon hükümetleri bile batıramadı." (Buğra, 2018: 65).

1. 9. Değer Yargılarından Uzaklaşmaları

Mütefekkir Buğra'ya göre kötü politikacıların akıl, vicdan, hak, hakikat ve idrak kavramları dumura uğramıştır. Büyük bir dalaletle her şeyi küçümseyerek ileri gideceklerini sanırlar. Bundan dolayı memleketteki birçok güzellikleri ve değerleri göremezler. Kaliteli insanlarda görülen beğenmek, takdir etmek, övmek, hayran olmak gibi nitelikler kötü politikacılarda görülmez.

1. 10. Genel Af Çıkarmayı Sevmeleri

Bu Çağın Adı'nda kötü politikacılara dair bir başka tespit onların genel af çıkarma düşüncelerine dairdir. Yazar genel affa karşı çıktığı için eleştirildiğini belirtir: "Konu genel af idi ve ben cânilerin affına karşı çıkmıştım." (Buğra, 2018: 153).

1. 11. Politik Saplantılar

Sanatkâr Buğra kötü politikacılarda politik saplantılar bulunduğunu tespit eder: "Politik saplantılarımıza aykırı, hatta uymayan yazıları, kitapları, filmleri hâlâ aynı büyülteyle inceliyor ve onları, sâdece Türkiye endişesi ile yazılmış olsalar da, duraklamadan suçluyor, ipe göndermek istiyoruz. Yazık." (Buğra, 2018: 152).

1. 12. İktidardayken Bütün Seçmeni Kuşatan Politika Üretememeleri

Tarık Buğra kötü politikacının iktidara geldiğinde sadece kendine oy verenlerin yöneticisi gibi çalışırken oy vermeyenlere ise saygısızlık ettiğini belirtir. Bu tip politikacılar diğer insanları dışlamakta hatta onların temel haklarına karışma siyaseti izlemektedirler: "Hâkim otorite, şunu sevecek, ötekini sevmeyeceksin; şöyle giyinecek, böyle giyinmeyeceksin diyor ve bu tutumu yasalara bağlayabiliyorsa, o psikopatolojik keyfin müptelâsı demektir." (Buğra, 2018: 160).

1. 13. Sözlerine Tam Dikkat Etmemeleri

Kötü politikacıların bir başka özelliği millet gerçekleri hakkında konuşurken özellikle hüküm verirken sözlerine tam dikkat etmemeleridir. İhtirash, hissî davranan politikacılar ayrıca tenkit çizgilerini doğru ve sağlam çizememektedirler. Kötü politikacılar bu üsluplarıyla kendi taraftarlarını militanlaştırırlar.

Tarık Buğra'ya göre kötü politikacılar büyük laf etme meraklısıdır: "Velhâsıl i kelâm, bana bizim politikacıları târif et deseler, vaadlarını ve eleştirilerini büyük lâflar furyasında hiçleştiren, ele aldıkları konuyu öldüren kimselerdir derim." (Buğra, 2018: 171). Yazar bunun sebebinin bu

politikacıların bir çeşit ruhî hastalık olan narsistlikleriyle izah eder. Buğra bunların hakkında konuştukları konuları bile asla kavrayamayacak birer palavracı olduklarını belirtir.

1. 14. Partizanca Atamalar

Entelektüel Buğra devlet kurumlarının tarafsız olmasını savunur. Kötü politikacılar ise mutlaka tarafsız olması gereken devlet kurumlarına çengel atmaktadır: “...Danıştay gibi kesinlikle tarafsız olması gereken devlet kurumlarına atılan çengeller...” (Buğra, 2018: 164).

1. 15. Bilgisizliklerinden Dolayı Memleket Meselelerini Doğru Teşhis Edememeleri

Bu Çağın Adı’nda kötü politikacılara dair yapılan bir başka belirleme bilgisizliklerinden dolayı memleket meselelerine doğru teşhis koyamamalarıdır. Bilgili politikacı yetişmeyince onların yerini şarlatanlar, demagoglar, üçkâğıtçılar almaktadır. Meşrutiyet’ten beri böyle bir ortamda yaşandığı için siyaset bir dert olmuştur, anarşi bile bu sebeple oluşmuştur: “Yuvarlak lâflar yüzünden altın zamanlar ve pırlanta imkânlar kaybettik. Hasretimiz meseleleri kavramış ve çözüm yolları bulmuş, bu sâyede açık, kesin ve somut konuşabilen politikacılaradır.” (Buğra, 2018: 169).

1. 16. Anayasa Güvencesindeki İlkelerin Suistimali

Mütefekkir Buğra, kötü politikacıların anayasa güvencesindeki ilkelerin komisyonculuğunu yaptıklarını söyler. Sözelimi bazı politikacılar rakip düşünceleri “irtica hortluyor” (Buğra, 2018: 172) bahanesiyle devlet güçlerine ezdirtmişlerdir.

1. 17. İbnü’l Vakt Olamamaları

Entelektüel Buğra, kötü politikacıların bir başka vasfını ibnü’l vakt olamamakla izah eder. Onlar zamana göre kafalarını güncelleyemezler: “Kafa, değişimleri, gelişmeleri, ortaya çıkan yeni durumları ve meseleleri kavramayınca; bir başka deyişle, geçip giden şartlara ve gündemden düşen meselelere takılıp kalınca ihtiyarlamış, köhneleşmiş, bitmiştir.” (Buğra, 2018: 176). Bu politikacıların diğer insanları, memleketi peşinden sürüklemeyi başarması ülke için felakete yol açar.

1. 18. Zamanında Siyaseti Bırakamamaları

Bu Çağın Adı’nda kötü politikacılara dair yapılan bir başka tespit ise zamanı geldiğinde siyaseti bırakmayı bilmeyişleridir. Politikacının siyaseti vaktinde bırakması aynı zamanda vatan sevgisinin gereğidir. Ayrıca vaktinde kazandıkları saygıyı da yitirmemelerini sağlar: “Başa güreşen politikacılar ihtiraslarını meşrulaştıracak, güzelleştirecek durumdan uzaklaşmış iseler köşelerine çekilmesini bilmelidirler.” (Buğra, 2018: 178).

SONUÇ

Bu çalışmada Tarık Buğra’nın makalelerinden oluşan *Bu Çağın Adı* isimli eserinde kötü politikacılara dair görüşleri araştırılmıştır. Yazara göre Türkiye’nin demokrasi tarihi kötü politikacı tarihidir. İktidar tutkularından dolayı milletin politize olmasını isterler. Kifayetsiz muhteristirler. İnsanları kendilerine uydu yapmak için kasten milleti depolitizasyonla suçlarlar. Vatandaşlar arasında ayrılıkları kışkırtırlar. İnsanların inanç ve düşünce farklılıklarından nemalanırlar. İyi politikacıların önünü keserek her ortamda makam peşinde koşarlar. Narsist oldukları için çok büyük laflar ederler ve kendilerini memleketin üstünde görürler. Politik saplantılar içinde olup zamana göre kendilerini güncelleyemezler. Bu politikacılar bilgisiz oldukları için memleket sorunlarını doğru teşhis edemezler. Bundan dolayı demagoji ve şarlatanlık yaparlar. Zamanı ve fırsatları boşa harcarlar. Felaketlere sebep olurlar. Zamanı gelince siyaseti bırakmazlar. Anayasa güvencesindeki ilkelerin komisyonculuğunu yaparlar. Konuşmalarına tam dikkat etmezler, millete bol vaat verirler,

iki yüzölçü olup sözlerinde durmazlar. Devlet kurumlarının tarafsızlığına gölge düşürürler. Ayrıca genel af çıkarmayı severler.

KAYNAKÇA

Ayverdi, İlhan (2006), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük 1, 2, 3*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.

Buğra, Tarık (2018); *Bu Çağın Adı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

ISBN 978-605-7510-81-5

KADINDAN KENTLER'DE KONUŞMA KÜLTÜRÜ

Yılmaz EVAT

GİRİŞ

Sanatkârlar hayata dair dikkatli insanlardır. Bundan dolayı edebî eserde birçok düşüncüyü işlerler. Okur edebî eserdeki düşünceler yardımıyla kendini tanıma, değerlendirme ve geliştirme fırsatı yakalar. Murathan Mungan, *Kadından Kentler* isimli hikâye kitabında olay örgüsünün içinde konuşmaya dair birçok fikrini okurlarıyla paylaşmaktadır. Yazarın konuşmaya dair görüşleri şöyle tasnif edilebilir.

1.METNİN İNCELENMESİ

1.1. İnsanın Kendi İçiyile Konuşması

Murathan Mungan insanın kendi içiyile konuşması gerektiğini savunur. *Adana Sıcağında Erguvanlar* isimli hikâyenin kahramanı Gülsüm'de bu bilinç yoktur. Gülsüm kısa sessizliklere bile tahammülü olmayan iletişimi sürekli konuşma sanan birisidir: “Sessizlik, ona göre yalnızlık demektir. Sürekli konuşur halde olmayı, iletişim kurmak sananlardandı besbelli.” (Mungan, 2016: 25). Emine ise sessizliğin kadrine vakıf ve içini dinleyen biridir: “Emine yayıldığı geniş kanapeden camdan dışarı dalarak şu sesizlik ânının tadını çıkarmaya çalışıyor... İnsan bir kere yalnızlığın tadına vardı mı bir daha evlenemez demişti Sevim Teyzesi... Şimdi Seyhan Oteli'ndeki geçici odası bile, birçok evliliğin vaat ettiğinden çok fazlasını hayal ettiriyor ona. Uzaklara dalmış karışık düşünceler eşliğinde içini dinliyor bir süre.” (Mungan, 2016: 29-30).

1.2. Sohbet Adabı

Kadından Kentler'de sohbet adabı irdelenir. Değirmen taştan muhabbet iki baştan misali sohbetin karşılıklı olması gerektiği ifade edilir. Metinde bazı kahramanlar sadece kendisi konuşmakta karşıdakinin konuşmasına fırsat vermemektedir. Sağlıklı bir diyalogtan yana olan yazar bu meyanda şöyle der: “Aralarında gidip gelen sözlerin bir diyalog olmadığının farkındaydı Emine... Gülsüm ona pek bir şey sormamış, sürekli kendinden söz edip durmuştu.” (Mungan, 2016: 26-33). Hatta sohbet esnasında sorgulayıcı üslup benimseyenler vardır: “Bu kısa ve kesin yanıtlarla konuşmanın bir sohbetten çok bir sorgulama havasına dönüştüğünü fark eden Gülsüm sustu.” (Mungan, 2016: 33).

1.3. Dinleme Bilinci

Yazar konuşmayı dinlemeyle birlikte değerlendirir. Bir öykü kahramanı sorduğu soruların cevabını tam dinlemez. İlk birkaç sözden sonra damdan çardağa atlar gibi hemen konu değiştirir. Ayrıca sadece duymak istediği cevaba odaklı kendini ve hayatını doğrulayacak sorular sorar.

1.4. Konuşma ve Mahremiyet

Türkçede çekilen sıkıntıları sezdirmemek anlamına gelen kan kusup kızılılık şerbeti içtim demek deyimi vardır (Aksoy, 1988: 906). Deyimden anlaşılacağı gibi insan kendisiyle ilgili mahrem konuları başkalarına anlatmayıp kendi içinde halledebilir. Mungan'ın öykü kahramanlarından Emine böyle biridir: “Annesinin, o zamanlar bile onun için, ‘Herkesin her şeyini bilir, kendisinin bir şeyini anlatmaz.’ dediğini hatırladı. İçini dışarıya tutumlu verenlerdendi Emine; her zaman kapalı bir insan olmuş, her şeyi kendi içinde halletmeye bakmıştı. Örneğin kocasından niye ayrılmış olduğunun yanıtını herkese yıllar yılı tek sözcükle vermişti: Anlaşamadık.” (Mungan, 2016: 33). Şu

cümle de aynı çerçevededir: “... halbuki içinde fırtınalar kopsa bile kolay kolay renk vermeyenlerdendi.” (Mungan, 2016: 55).

1.5. Konuşma Değişik Kelimelerle Renklendirilmeli

Mungan konuşurken hep aynı sözlerin tekrar edilmesini eleştirir: “Bütün bunları otelin lobisindeyken hiç konuşmamışlar gibi, aynı lafları tekrarlayıp duruyorlar ikisi de.” (Mungan, 2016: 27). Yazar ayrıca konuşmada değişik kelimelerin kullanılmasını tavsiye eder: “...akmayan trafik, o hercümerç... arada bir böyle eski sözler kullanmayı seviyor.” (Mungan, 2016: 26).

1.6. Doğru Kelimelerin Seçilmesi

Konuşurken doğru kelimeleri seçmek gerekir. *Kadından Kentler*’de bunun önemine şöyle işaret edilir: “Kekeliyor, belli ki doğru sözcükleri arıyor...” (Mungan, 2016: 34). Şu cümle de kelime seçiminin önemine bir örnektir: “Özellikle ‘boşanmak’ değil ‘ayrılmak’ demişti.” (Mungan, 2016: 60).

1.7. Beden Dili

Murathan Mungan konuşmada beden dilini önemser. Bazı erkekler bakışlarıyla bir şeyler söyleyerek kadınları taciz etmektedir: “Yanlarından geçerken, kendileri bir şey söylemese bile bakışları söylerdi. Hele üçü dördü bir araya geldiklerinde birbirlerinden aldıkları güç ve güvenle bakışları kıyıcılaşır, o bakışlardaki yoklayıcı ifadede ürkerdi.” (Mungan, 2016: 12). Bir kısım insan da insanın içini okumak niyetiyle adeta yüzüne domuz gibi dünyayı delercesine bakmaktadır: “...İnsan senin karşında kendini hep çıplak hissediyor demişti. Düşük göz kapaklarının altından, insanın yüzüne dünyayı delercesine bakan koyu renk iri gözbebeklerinin gücünü ilk böyle keşfetmişti. Annesinin, o çocukken ‘Domuz domuz bakma öyle demesinin nedenini, sevgilisinin bu sözleriyle iyice anlaşılır olmuştu... Fazlasıyla gören gözlerdi bunlar.” (Mungan, 2016: 37-38).

1.8. Söz Verme

Söz vermek insanı vebal altında bırakır. *Kadından Kentler*’de söz vermeye dair insan şöyle düşündürülür: “Söz verir gibi baktı. Kendisine, ona ve hayata söz verir gibi baktı. Bütün kalbiyle baktı.” (Mungan, 2016: 13).

1.9. Karşı Cinslerin Konuşma İsteği

Karşı cinslerin birbirleriyle konuşma arzusu şu cümlelerle ifade edilir: “Onun ardından gelmesini, peşine takılmasını, gelip kendisiyle konuşmasını istiyordu.” (Mungan, 2016: 14).

1.10. Dilin Kifayetsizliği

Dilin insan duygularını tam ifade edemeyebileceği şöyle ifade edilmektedir: “Belki de kelimeleri yetmiyordu sezdiklerine.” (Mungan, 2016: 15).

1.11. Konuşma ve Tecrübe

Metindeki şu ifadeler konuşma ve tecrübe ilişkisini yorumlamaktadır: “Annesinin sözlerinde kendisinin henüz sahip olmadığı bir deneyim bilgisinin yattığını seziyordu Nurhayat.” (Mungan, 2016: 15).

1.12. Konuşma ve Zaman İsrarı

Mungan okurlarını konuşma ve zamanı israf etme bağlamında şöyle düşündürür: “Bu seste canı sıkılan zamanı bol kadınların genişliği vardı. Onlar sonu gelmeyen diyaloglar, etraflıca tarifler ve uzun tekrarlar için zamanları olan kadınlardı.” (Mungan, 2016: 19).

1.13. Haddini Bildirmek

Yazarın şu cümlesi nezaket kuralları dâhilinde insana haddinin bildirileceğine dairdir: “Sesinde, nezaketini korumakla birlikte, karşı tarafa hafif bir haddini bildirme tonu vardı.” (Mungan, 2016: 19).

1.14. Konuşmanın Uzunluğu ve Kısıklığı

Konuşmanın kısıklığı ve uzunluğuna şöyle dikkat çekilir: “Konuşmayı uzatmaya niyetli görünmüyor; kısa, kesin cümleler kuruyordu.” (Mungan, 2016: 20).

1.15. Konuşmanın İçeriği

Mungan şu ifadeyle okura konuşmanın içeriğini –ne konuşuluyor?- düşündürür: “En son çıkan plakların, yeni filmlerin konuşulduğu...” (Mungan, 2016: 21).

1.16. Kestirip Atmak

İletişim esnasında kestirip atmalar yaşanabilmektedir. Bazı zamanlar yapılmasını lüzumlu gören yazar bu hâli şöyle gündeme getirir: “Dönünce ben seni ararım dedi Emine. Sesinde verilmiş bir sözden çok, kestirip atma tonu vardı.” (Mungan, 2016: 21).

1.17. Kibir, Övünmek, Görgüsüzlük

Konuşmada kibir, övünmek ve görgüsüzlük kusurlu davranışlardır. Bu durumlar şöyle vurgulanır: “Gülsüm bu kez de mobilyalarından, eşyalarından söz etmeye başlıyor. Görgüsüzce ya da övünürcesine değil de, daha çok Emine evi görmeden kendince önlem almak için...” (Mungan, 2016: 27). Bununla birlikte iletişimde kusurların yüze vurulmaması erdemli bir davranıştır: “Kimse kimsenin yüzüne vurmamak istemezdi.” (Mungan, 2016: 22).

1.18. Gevezelik

Yazar şu ifade ile okura gevezeliği düşündürür: “Çenesini tutamayan bir kız olduğu halde...” (Mungan, 2016: 22).

1.19. Dargınların Konuşması

Mungan bazı küslüklerin azalıp iletişimin tekrar başlaması için zaman gerektiğini ifade eder: “Şimdiye belli ki, geçen zaman içinde aradaki buzlar erimiş, yeniden görüşmeye başlamışlardı.” (Mungan, 2016: 22).

1.20. Tebrik Etmek

Marifet iltifata tabidir misali insanları tebrik etmek erdemli bir davranış olup konuşma kültürüne girer: “...çalışkanlığına aferin bekler gibiydi.” (Mungan, 2016: 24).

1.21. İstişare

Ortak akıl üretmek olan istişare güzel ve verimli konuşmaya girer: “Birlikte ne yapacaklarına karar vermek üzere, bir süre lobide oturup havadan sudan konuşarak buzlu çay içtiler.” (Mungan, 2016: 24).

1.22. Ayrıntıların Yorumlanması

Mungan hayattaki ayrıntıların yorumlanması gerektiğine inanır: “Emine ayrıntıları yorumluyordu.” (Mungan, 2016: 24).

1.23. Israr Etme

Konuşma kültürüne giren ısrar etme ve üstelemenin ne niyetle yapıldığı önemlidir. Yazar bu durumu şöyle düşündürür: “...kendi hazırladığı programını aksatmaktansa şansını bir kez daha denemeyi yeğliyor, üstelerse fikrini değiştirebilir mi acaba, diye yoklayan gözlerle birkaç kez ısrarlı biçimde yüzüne bakıyor Emine’nin.” (Mungan, 2016: 26-27).

1.24. Azarlama

Konuşmada azarlama, azarlama sıklığına ve tesirine dair şu cümle manidardır: “Kızın yüzünde azar arsız olmuş yılışık bir ifade var.” (Mungan, 2016: 28). Haksız yere insanları azarlamanın bir konuşma kusuru olduğu ise şöyle belirtilir: “...İrem’e haksız yere çıktığını düşündü, böyle zamanlarda kendini sevmiyordu.” (Mungan, 2016: 55).

1.25. Samimiyet ve Mesafe

Konuşmada samimiyet, içtenlik ve karşıdakiyle mesafe şu ifadeyle irdelenir: “Bunu söylerken sesine çocuksu bir ton katma gereğini duyurtan şeyin, kurmaya çalıştığı yakınlıkta ileri giderek içtenliğin ölçüsünü kaçırmak korkusu olduğunu düşünüyor Emine.” (Mungan, 2016: 28). Şu cümle de konuşmada mesafeye dairdir: “Emine, işe yaradı mı bari diye sormayı geçirdi aklından, ama bunun fazladan yakınlık kurmak anlamına geleceğini düşünerek sustu.” (Mungan, 2016: 32).

1.26. Yeni Konular Açmak

İletişimde yeni konular açmanın önemine şöyle değinilir: “Nereden de çıkartırsınız bu vejetaryenliği? diye konu açmaya çalışıyor.” (Mungan, 2016: 29). Şu cümle de aynı bağlamdadır: “Gömüldüğü kısa sessizlikten sonra bir anahtar cümle bulmuş gibi, sevinçle, ‘Tamam şimdi hatırladım dedi.’ (Mungan, 2016: 35).

1.27. Ses ve Ses Tonu

Kadından Kentler’de ses ve ses tonu birçok açıdan irdelenir: Sözelimi bir büyükannenin sesine dair şöyle denilir: “Sesi köpüklü kahve gibidir, derlerdi anneannem için...” (Mungan, 2016: 34). Şu cümle de ses tonuna dairdir: “Hay Allah! Kaç yıl oldu ben erguvan görmeyeli ya... Bunu derin bir hayıflanma ile söylemişti... Sesine suçluluk, pişmanlık gibi duygular cam kırıkları gibi dağılmıştı.” (Mungan, 2016: 34). Ses tonundaki sertlik ve hıçnlığa şöyle dikkat çekilir: “Sesi engelleyemediği biçimde sert çıkmıştı. Birdenbire bu hırçnlıkta, sorusuna yanıt almaktan çok azarlamak için bahane bulmak amacı seziliyordu.” (Mungan, 2016: 52).

1.28. Hitap Biçimi

İletişimde kime nasıl hitap edildiği önemlidir: “Tülin, ona adıyla hitap etmesini istemişti daha ilk tanıştıkları gün.” (Mungan, 2016: 54).

1.29. Öfkeliyken Konuşma

Konuşmada hassas olunması gereken zamanlardan biri öfke dilimleridir. Yazar sakinleşmeden konuşulmaması fikrindedir: “Şu an gereksindiği şeyin sakinleşmek olduğunu biliyordu.” (Mungan, 2016: 55).

1.30. Suçlayıcı Konuşmalar

Kadından Kentler’de karşıdakini haksız yere suçlayıcı mizaca sahip olmak bir konuşma kusuru olarak değerlendirilir: “Bu durumlarda kullanılabilecek, kolaylıkla başkalarını suçlu çıkartacak klişelere sahip değildi.” (Mungan, 2016: 58).

1.31. Yönetici Ruhla Konuşmak

Mungan’a göre birçok kadın yönetici ruhlu olup eşlerini yönetmektedir. Bu durum konuşma kusuru olarak işlenir: “Birçok kadın gibi Esme de kocasına hem analık, hem karılık yapmak isteyen yönetici ruhlu eşlerdendi. Ev içinde kararları çoğu kez Esme alıyor, hatta bazen Engin’e danışma gereği bile duymuyordu.” (Mungan, 2016: 58).

1.32. Uygun Zamanı Kollamak

Bir konuyu uygun bir zamanda konuşmak konuşma kültüründendir: “Esme bütün gün bu konuyu açmak için uygun vakit kollamıştı.” (Mungan, 2016: 59).

1.33. İkna Kabiliyeti

Konuşarak insanı ikna etmek önemli bir meziyettir. İkna kabiliyetine şöyle dikkat çekilir: “Kendilerini ve çevresindekileri iknaya yarayacak bütün cümleleri art arda kuruyorlardı.” (Mungan, 2016: 59).

1.34. Nezaket

Konuşmada her zaman ve her durumda incelik tavsiye edilir. *Yakası Beyaz Kürklü Taba Rengi Kaban* isimli öyküde Engin eşi Esme’den ayrılma iznini aldıktan sonra karısının ailesinden de aynı izni almak ister: “Eğer ayrılmamıza izin verersen bunu ailene ben açıklamak isterim demişti Engin; ertesi günün akşamına Esme’nin ailesini arayarak, kızınızı sizden istemiştin; ayrılma iznini de sizden almak istiyorum diye başlayan uzun bir konuşma yaptı.” (Mungan, 2016: 61).

1.35. Devamlı Geçmiş Gündeme Getirmek

Temcit pilavı gibi ısıtıp ısıtıp koymak bir şeyi çok sık ve bıktırarak kadar tekrarlamak anlamına gelir (Aksoy, 1988: 1070). Deyimden de anlaşılacağı gibi bir şeyi çok tekrar etmek doğru değildir. Murathan Mungan’a göre devamlı geçmiş karıştırmak bir konuşma kusuru olup zaman kaybindan öte bir şeye yaramamaktadır: “Geriye bakmaktan, geçmiş didiklemeden hiç hoşlanmazdı. Geçmiş onun için her zaman ölü bir şey olmuştu. İnsana zaman kaybettirmekten başka bir şeye yaramazdı.” (Mungan, 2016: 58).

SONUÇ

Murathan Mungan *Kadından Kentler*'de konuşmaya dair özetle şunları söyler. Dil insan duygularını yüzde yüz ifade edemez. İnsan kendi içiyle konuşmalıdır. İnsan kendisiyle ilgili her şeyi söylememelidir. Devamlı insanlarla konuşmak kaliteli bir iletişim değildir. Sohbet adabı önemlidir. Güzel konuşmak için iyi dinlemek gerekir. Bazı insanlar sorduğu soruların cevabını dinlememektedir. Bir kısım insan sadece duymak istediği cevaba odaklanarak sorular sormaktadır. Konuşurken ikide bir konu değiştirmek doğru değildir. Konuşurken zaman israf edilmemelidir. Hayattaki ayrıntılar konuşulup yorumlanmalıdır. Konuşmada tecrübe önemlidir. Ne konuşulduğuna dikkat edilmelidir. Konuşma kısa ve özlü olmalıdır. Konuşmada her vakit ve her hâlde kibar olunmalıdır. İnsanlar uygun zamanda tebrik edilmelidir. Bir konuyu konuşmak için en uygun zaman seçilmelidir. İstişare etmek bir konuşma kültürüdür. Eşlerin yönetici ruhlu olup ev içindeki kararları tek başına alması bir konuşma kusurudur. İnsanları haksız yere suçlayan bir mizaca sahip olmak, bir insanı sürekli azarlamak ve konuşurken devamlı geçmişi hatırlatmak konuşmaya dair hatalardandır. İnsanlara nasıl hitap edildiği önemlidir. Öfkeliyken konuşulmamalı sakinleşilmelidir. Ses ve ses tonu konuşmada önemlidir. Konuşurken yeni konular açacak kapasitede olmak gerekir. Konuşurken samimi olunmalı fakat muhatapla mesafe iyi ayarlanmalıdır. Konuşurken gevezelik, kibir, övünmek, görgsüzlük ve insanların hatalarını yüzüne vurmak kusurlu davranışlardır. Konuşurken bazen kestirip atmak gerekir. Israr etmek ve üstelemenin ne niyetle yapıldığına kafa yorulmalıdır. Bazı dargınlıklardan sonra iletişimi başlatmak için biraz zaman geçmesi hayırlıdır. Erkeklerin bir kısmı bakışlarıyla konuşarak kadınları taciz etmektedir. Doğru kelimeler seçilerek konuşulmalı ve farklı kelimeler kullanmaya özen gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

Aksoy, Ömer Asım (1988), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 Deyimler Sözlüğü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.

Mungan, Murathan (2016), *Kadından Kentler*, Metis yayınları, Yedinci Basım, İstanbul.

BU ÇAĞIN ADI'NDA DEVLET KAVRAMI

Yılmaz EVAT

GİRİŞ

Devlet kelimesi belli bir toprakta bir hükümet idaresinde örgütlenmiş bulunan özgür siyasi topluluk, milletin hukuken şahsiyet kazanmış biçimidir (Ayverdi, 2006: 689). Tariften de anlaşıldığı gibi devlet bütün vatandaşlarını igilendiren bir teşkilattır. Devletin gelişmesi vatandaşının da güçlenmesidir. 20. yüzyılın kalem sahibi yazarlarından olan Tarık Buğra devlet kavramını yazılarında irdeler. Buğra devletleri yönetenlerin “bir avuç insan” olduğunu ifade eder. Onların yapacakları iyi ve kötü işler ise çok geniş kesimlerin kaderine tesir etmektedir. Devlet kavramına çok değer veren Buğra devleti gemiye benzetir: “Fakat gemimiz için, devletimiz için, güçlenmemiz, büyümemiz için varmak istediğimiz liman uzakta değildir, ulaşamayacak gibi değildir.” (Buğra, 2018: 15). Sanatkârın *Bu Çağın Adı* isimli eserinde devlete dair söyledikleri şöyledir:

1.METNİN İNCELENMESİ

1. 1. Temel Bir Değer: Devlete Saygı

Tarık Buğra vatan, bayrak ve devlete saygıyı şerefli yaşamının temel direkleri olarak görür. Bu temel değerlere saygıyı eğitimin aşılması gerektiğini ifade eder: “Bu değer’lere saygı duymayan bir milletin başka milletlerden saygı beklemeye hakkı olamaz.” (Buğra, 2018: 26). Buğra bu meyanda Alman şair Goethe’nin “Kralı sevmem, ama ona şapka çıkarırım.” (Buğra, 2018: 26) sözünü örnek verir. Kralın devleti temsil ettiğinin bilincinde olan Goethe devletinin yıpranırsa kendisinin de aşağılanacağını bilincindedir. Bu meyanda Buğra ülkemizdeki bir vekilin cumhurbaşkanı için “Benim cumhurbaşkanım değil ki ayağa kalkayım!” (Buğra, 2018: 27) demesini şiddetle eleştirir. Bu vekili devlet idrakinden yoksun megaloman ve ultra bencil olarak tavsif eder. Yazar, İngiltere’de de parlamentonun açılışını devlet başkanı olan kral ve kraliçenin yaptığını zikreder. Ant içen vekillerden bazıları kral ve kraliçeyi sevmemelerine rağmen devlet sembolleri olmalarından dolayı onlara saygıda hiçbir kusur etmezler: “Sembolüne saygı göstermek de kendini saygın kılmanın bırakılmaz şartıdır.” (Buğra, 2018: 28).

Vatan, millet Sakarya tüccarlarının ve komisyoncularının her zaman bulunacağını kaydeden Buğra, bunların bulunmasını bu değerlere saygısızlığın bahanesi olamayacağını belirtir: “Devlet sembollerinin – bayrağın, kralın, cumhurbaşkanının- yağcılar, yordakçılar vardır. Hep olmuştur ve olacaktır. Onları aşağılayınız. Bir haktır bu. Fakat bu hak o değerlere karşı saygısız davranmanın, bu değerleri küçümsemenin sebebi sayılmaz.” (Buğra, 2018: 26).

1. 2. Devlet ve Hükümet Kavramlarının Karıştırılması

Sanatkâr Buğra, *Bu Çağın Adı*’nda Türkiye’de her şeye karşı çıkmak ve yıkmak zevkinin şekillendiğini tespit eder. Yazar bu zevki psikolojik çarpıklık ve sapık zevk olarak niteler. Bu zevk yüzünden hükümet ve devlet kavramları birbirine karıştırılmakta hükümet eleştirilirken devlet yıpratılmaktadır. Devlet kavramının pek de önemsenmediği kanaatinde olan yazar, bir grup muhalefetin, bir kısım medyanın bazı sendikaların, aydınların, bilim ve sanat insanlarının... devletle hükümeti karıştırıp hükümete muhalefet edeceğim diye devlete zarar verdiklerini düşünmektedir: “Türkiye devlet ile iktidar kavramlarını birbirine karıştıran politikacılar ve aydınlar ülkesi hâline gelmiş gibi görünmektedir şimdilik.” (Buğra, 2018: 30). Yazar bu bağlamda bir gazeteye günde bir öğün yemek yediğine dair mektup yazan bir kız çocuğu haberinin devleti yıpratmak için kasıtlı olarak yapıldığı kanaatinde. Söz konusu haberde dört kişilik ailede üç kişinin çalışmasına rağmen kız çocuğunun bir öğün yemek yediği belirtilmektedir. Buğra bunun mantıksız olduğunu söyler:

“Zaten belli olan oyun, moral bozmak, insanları ülkesinden de devlet’inden de soğutmak.” (Buğra, 2018: 30).

1.3. Devlet Personeli

“Bordro mahkûmları” ifadesini ilk kez kullanan yazar olan Tarık Buğra, devleti nihayetle devlet personeli olarak tanımlar. Yazar devletler arasındaki gelişmişlik farkını da personeller arasındaki farklarda görür. Personeline daha üstün yaşama ve yetişme imkânı veren devletler daha büyüktür. Devletin geçimini iyi sağlayamadığı personeli tarafından yağmalanacağı ifade edilir: “Borçlu ölmez benzi sararır deriz. Personeli borçla yaşayan bir devlet’te sararan beniz, önünde sonunda devletin benzidir. Kaldı ki insan sonuna kadar borçla yaşayamaz ve bir süre sonra borçlanmanın yerini rüşvet alır, irtikâb alır. Akla gelen gelmeyen bin bir çeşit suistimal alır. Türkçesi, devlet personeli artık devlet’e değil, devlet kemiricilere çalışmaya başlar. Böylece de devlet kaşeksiye, devlet anemiye, devlet tüberküloze açık düşer; zayıflar, kansızlaşır, verem olur.” (Buğra, 2018: 66). Yazar devleti yüceltmenin yolunu devlet memurunu güçlendirmede görür: “Devleti güçlendirecek, sağlığına kavuşturacak, kısacası devleti devlet yapacak yatırım, bordro mahkûmları’na adam gibi yaşamayı sağlayacak yatırımdır.” (Buğra, 2018: 71). Rüşvet ve irtikap engellenemediği sürece devlet kendi kendini yiyen bir organizmaya dönüşecektir: “Bilginlere ve yüksek bürokratlarla ve teknokratlara ne kadar bayağı, ne kadar avâmî gelirse gelsin devleti sağlığına kavuşturabilmenin ilk ve vazgeçilmez şartı, rüşveti, irtikabı sâdece haram süt emmişlere açık bırakmaktır...” (Buğra, 2018: 80).

Yazar, Türkiye’de geçmiş dönemde insanların devlet memuruna kız vermek istemesini devlet personelinin altın çağı olarak niteler: “Lâf olsun diye söylenmemiştir o söz. Beyler, paşalar ve öğretmenler ve efendiler! Devlet, işte bunların toplamıdır ve Türkiye, kızını evereceksen ya beli kılıçlıya, ya eli kalemliye, yâni ya subaya ya memura dönemi yaşamış...” (Buğra, 2018: 68-69).

1.4. Devlet Kadrolarının Eğitimi

Tarık Buğra güçlü bir devlet için devlet kadrolarının kaliteli seçilmesini ve iyi yetiştirilmesini şart görür. Kadrolar ihtiyaca binaen ve yeterli sayıda olmalıdır. Bu yapılmadığı takdirde devletin belini ithal edilen hiçbir sistem doğrultamayacaktır. Bu konuların devletin şahdamarını ilgilendirdiğini düşünen yazar mutlaka personel reformunun yapılmasını savunur.

1. 5. Devlet Şahsiyeti

Tarık Buğra’ya göre dünyada var olmak isteyen bir devlet şahsiyetli olmalıdır. Bu durum da devleti yöneten iktidarlara göre değişmeyen muhkem siyasetlerle mümkündür: “Bir devletin, gel git iktidarlara değişmeyen ve değiştirilemez gerçeklere göre ayarlanmış bir dış politikası olmalıdır. Uydu durumuna düşmemenin, Dünya önünde kişiliği korumanın başka yolu yok ki!” (Buğra, 2018: 18).

1. 6. İktidar Hırsı ve Devlet

Entelektüel Buğra, iktidar hırsının devleti çürüttüğü fikrindedir. Bazı siyasetçiler “Ben iktidar olamadığım için memleket batıyor.” (Buğra, 2018: 94) demektedir. Bu tutum yazara göre devlet idaresini iktidar kavgası derekesine düşürmek olup oldukça yanlıştır. Bu bağlamda devlet sırtından nemalanma ve devlet kesesinden bol ve boş vaatlerde bulunma eleştirilir: “Her çeşit uzlaşmaya

razıdır, hiçbir tâvizden çekinmez; devlet sırtından, millet sırtından kurban kesmek için duraklamaz.” (Buğra, 2018: 73).

Yazar iktidarlara her şeyden önce devlet ve millet demelerini tavsiye eder. Medeniyet bu düsturla gelişecektir. Bu denilmediği takdirde devlete ait kurumlar, kuruluşlar çeşitli güçlerin, odakların eline geçmektedir. Buğra’ya göre TRT bunun bariz bir örneğidir: “İktidar her şeyden önce devlet ve millet deseydi böyle kuklalaşır da kendisine emanet edilen böyle önemli bir kurumu ve ötekileri başka ellere kaptırır mıydı?” (Buğra, 2018: 75).

1. 7. Vatandaşın Bilinç Düzeyi

Tarık Buğra milletin siyaset konusunda bilinçli olmasını savunur. İnsanlar devlet kesesinden her türlü vaadi veren siyasetçiye kanmamalıdır. Bu vaatlerin devlete ve millete bir faturası olacağı hesaplanmalıdır. Sonra devletimizin yetmiş sente muhtaç olduğu utanç zamanlarında bilinçsiz insanlar en azından susmalıdır.

Entelektüel Buğra gelişmiş bir millete ve devlete ulaşmanın yolunun kaliteli fertlere sahip olmaktan geçtiğine inanır. Bir milletin eğitim sistemi fertlerin benliğini geliştirmeli bencilliğini ise mutlaka engellemelidir: “O kadar ki, toplumlar bencillikleri önleyebildikleri ölçüde gelişebilir ve gelişmişlerdir diyesim geliyor.” (Buğra, 2018: 124).

1. 8. Aydınlar ve Politikacılarda Devlet Bilinci

Mütefekkir Buğra aydınlar ve politikacılarda devlet yönetimi ve devlet idrakine dair yüksek bir bilincin bulunmasını şart görür. Bu kesim yaşanan küçük olayları çok iyi okumalıdır. Çünkü büyük olaylar birden bire değil biriken damlalar sonucu oluşur. 12 Eylül ve 27 Mayıs darbeleri biriken küçük olaylar, damlalar sonucu olmuştur. Yazar çeşitli türlerde edebî ürünler vermiş bir edebiyatçı olarak ülkemizde yine yaşanan küçük olayların ileride devlete zarar vereceği fikrindedir. Yazar bazı politikacıların ve aydınların bu duruma çanak tuttuğunu savunur: “Damlalar, evet, yeniden başladı ve dağarcıklarında hakîkî devlet yönetimi ve düpe düz devlet idrâki ile kırıntı bulunmayan sözde politikacılar –ve artı sözde aydınlar bu damlaların üstüne, yani önlerine atılan ve –gene- kavgaya dönüşmesi önlenemeyecek olan çatışma konularının üstüne, mal bulmuş Mağribî’ler gibi atlamayı –gene- bir mârifet saymaktadırlar.” (Buğra, 2018: 113-114).

1. 9. Devlet Adamı

Kaht-ı rical ifadesi nitelikli insan yetişmemesinden kaynaklanan üst düzey devlet adamı ve yönetici azlığı anlamına gelir (Ayverdi, 2006: 1517). Türkiye’de kaht-ı rical hâli yaşandığını söyleyen mütefekkir Buğra devlet adamı kavramına çok değer verir. Yazar *Bu Çağın Adı*’nda Fahri Korutürk’ü üstün devlet adamı olarak niteler. Çünkü Korutürk kendisinden ziyade Türkiye’yi önemsemiştir: “Çünkü onun için kendisi yoktu, biz vardık. Türkiye vardı. Türkiye adına üstlendiği görevi vardı. Deyim ne kadar büyüklük ve şeref yüklüyse o kadarıyla, bir Devlet Adamı idi o.” (Buğra, 2018: 43).

1. 10. Devlet ve Millet Değerleri

Bu Çağın Adı’nda daima üstün devlet ve millet değerleri yetiştirmek için çalışılması gerektiği vurgulanır. Bu meyanda Türkiye’de her şeyin 1881 ve 1938 arasında yaşanmış gibi bir yanlış anlayışın varlığı ifade edilir. Millet sanki rahmetli büyük Atatürk’ten başka hatta Atatürk’e yakın büyük bir değer yetiştirememiş gibi davrananlar vardır: “...10 Kasım’da her şeyin bittiğine inanır gibi görünüyorlar; sanki fikir, sanki yapma gücü Türk milleti için onunla sona ermiş.” (Buğra, 2018: 97). Buğra Atatürk’ün atılımcı, kalkınmacı ve medeni bir devlet anlayışının sembolü olmasına rağmen bazı çevrelerce tabulaştırıldığını belirtmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada Tarık Buğra'nın *Bu Çağın Adı* isimli eserinde devlet kavramıyla ilgili düşünceleri araştırıldı. Sanatkârın görüşleri özetle şöyledir. Türkiye'de hükümet ve devlet kavramları karıştırıldığı için hükümeti eleştirmek isteyenler farkında olmadan devleti yıpratmaktadırlar. Devlet nihayetinde personel demektir. Gelişmiş devletler personeline iyi imkânlar sunar. Bu bağlamda bordro mahkûmlarının durumu düzeltilmelidir. Rüşvet sadece sütü bozuklara kalmalıdır. Personel reformu mutlaka yapılmalıdır. Devlet personelini iyi yetiştirmelidir. Devlet ihtiyaca binaen personel almalıdır. Aydınlar ve politkacılarda üstün bir devlet idraki bulunmalıdır. Türkiye'de kaht-ı rical söz konusudur. Üstün devlet adamları yetiştirilmelidir. İktidar tutkusu devleti çürütmektedir. İktidarlar önce devlet demeyi bilmelidir. Küçük hadiseler iyi okunmalı ileride devlete zarar vermesinin önüne çabuk geçilmelidir. Kaliteli bir devlete ulaşmak kaliteli fertlere sahip olmaktan geçer. Nihayetinde devleti yönetenler bir avuç insandır. İcraatları ise milletin kaderini etkiler. Vatan, bayrak ve devlete saygı haysiyetle yaşamının gereklerindendir. Devlet küçümsenirse vatandaş aşağılanır.

KAYNAKÇA

Ayverdi, İlhan (2006), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük 1, 2, 3*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
Buğra, Tarık (2018); *Bu Çağın Adı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

SORUMLULUK SİGORTALARINDA RİZİKONUN GERÇEKLEŞMESİNE KASTEN SEBEP OLMA

Necat AZARKAN

GİRİŞ

İlk çağlardan beri sürekli tehlikelere maruz kalıp yaşam mücadelesi veren ve bu mücadeleleri sonucunda can, mal ve mülkiyet kaybeden toplumlar, yaşamları boyunca risklerin gerçekleşmesi sonucu meydana gelebilecek zararları önlemek için çeşitli çarelere başvurmuşlardır¹. Modern yaşamla beraber toplu halde yaşama olanaklarının artması ve ekonomik gelişmelerle bağlantılı olarak halkın refah seviyesinin yükselmesi bir yandan fertlerin, hem kendi varlık bütünlüğü üzerinde hem de ekonomik, sosyal kültürel vb. varlıklarını geliştirme hususunda bir takım haklara sahip olduklarının bilincine varmalarına vesile olmuş, diğer yandan ise toplumda, herkesin “duçar olduğu rizikolara katlanması gerektiği” şeklindeki kaderci yaklaşımın yerine, bu rizikoları telafi edecek muhakkak birisinin bulunduğu, yani kaderin dava edilebilir olduğu düşüncesinin hâkim olmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, ekonomik kaybın, zarara uğrayanlar tarafından karşılanması çoğu zaman mümkün olmadığından, küçük bir prim karşılığında bunun tazmininin daha geniş kitlelere yayılması gereği ortaya çıkmış ve bu durum insanları tarih boyunca çeşitli risk yönetim türleri üretmeğe ve geliştirmeye yöneltmiştir. İşte bu risk yönetim türlerinden biri olan sigortacılık faaliyetlerinin amacı, sigortalanması mümkün olan risklerin sistemli organizasyonlara devredilmesi suretiyle, bu risklerin meydana gelmesinden kaynaklanan zararların teminat altına alınarak maddi varlıkların kaybını önlemek, mali sorumlulukların karşılanmasını temin etmek, hayat sigortalarında ölüm halinde sigortalının ailesine ya da lehtarına, hayatta kalma halinde ise sigortalıya güvence ve koruma sağlamaktır². Risklerin bu şekilde, sigorta şirketi adı verilen sistemli organizasyonlara devredilmesi, gerçek ve tüzel kişilerin ister doğrudan doğruya kendi faaliyetlerinden, ister kullandıkları kimselerin eylemleri dolayısıyla 3. şahıslara verebilecekleri bedeni veya maddi zararları hem vicdani bir yükümlülük olarak hem de başkalarına karşı verebilecekleri zararlar nedeniyle malvarlıklarının pasifinde meydana gelecek artışları engellemek gereği duymalarından dolayı sorumluluk sigortalarının ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Esas itibarıyla sigorta ettirenin kendi kusurlu davranışlarından kaynaklanan eylemleri neticesinde üçüncü kişilere verdiği zarar nedeniyle kendi malvarlığında meydana gelen azalmayı önlemeyi amaçlayan sorumluluk sigortaları ilk ortaya çıktığı dönemlerde ahlaki prensiplere ve kamu düzenine aykırı

¹ HANCI, Melahat, Katılım Bankalarında Sigortacılık İşlemleri ve Uygulanması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Konya, 2007, s. 1.

² ARSEVEN, Haydar, Sigortanın tarihçesi ve Geri Kalmışlığımızın Sebepleri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Prof. Dr. S. F. Ülgener’e Armağan, C. 43, İstanbul, 1987, s. 416 vd.

görülmüştür³. Bu durum sorumluluk sigortalarının dünyada ve ülkemizde yeterince gelişmemesine neden olmuştur. Öyle ki, 6762 sayılı eski TTK'da sorumluluk sigortalarına ilişkin düzenlemelerin hemen hemen yok denecek düzeyde az olması⁴, bu sigortalara uygulanacak hükümlerin belirlenmesi açısından uygulamada ve öğretide tereddütlere yol açmıştır. Ancak, sadece sigorta ettirenin değil, sigorta ettirenin eylemlerinden dolayı zarar gören üçüncü kişilerin oluşan zararlarını giderme ve onları da koruma esasıyla topluma büyük hizmetlerde bulunacağına inanılan sorumluluk sigortaları toplumsal fayda ve amaç unsurları da dikkate alınarak 6102 sayılı TTK'da özel bir kısımda düzenlenmiş ve sorumluluk sigortalarına ilişkin genel hükümlere (TTK m. 1473-1482) ve zorunlu sorumluluk sigortalarına ilişkin özel hükümlere (TTK m.1483-1484) yer verilmiştir.

I. Sorumluluk Sigortası ve Özellikleri

Sorumluluk sigortaları, ödenecek prim karşılığında, işbu hukuki sorumluluklar nedeniyle, sigorta ettirenin malvarlığında ortaya çıkan pasifleri bertaraf ederken, sigorta ettireni, kendisine yöneltilen haksız taleplere karşı da korumaktadır⁵. Bu şekilde, zarara uğrayan üçüncü kişilerin haklı taleplerinin tazmin kabiliyeti de sağlanmış olmaktadır.

Sorumluluk sigortasında sigorta ettirenin zararı, malvarlığının aktif kısmında yer alan bir malın zıya veya hasarı sonucu malvarlığının aktif kısmında bir azalmanın meydana gelmesi değil; malvarlığının pasif kısmında tazminat yükümlülüğünün doğması suretiyle bir artışın meydana gelmesi şeklinde gerçekleşmektedir⁶.

³ MUTLU, Ahmet, Avukatın Sorumluluk, Sigortası, Genel Olarak Avukat, Avukatlık ve Avukatlık Sözleşmesi, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 7, Ankara, 2007, s. 34.

⁴ 6762 sayılı TTK m.1309'da yangından doğan hukuki sorumluluğun sigorta ettirilebileceği, m.1320'de hırsızlıktan zarar gören kimselere ve hırsızlık sebebiyle hukuki sorumluluğa maruz kalan kimselere teminat sağlamak maksadıyla hırsızlık sigortası yaptırılabilirliği; m. 1335'de ise bir kişinin sebep olduğu kaza sebebiyle ödemeye mecbur olacağı kaza tazminatı veya zarar gördüğü kaza nedeniyle ortaya çıkan zararlarının giderilmesi maksadıyla kaza sigortası yaptırılabilirliği öngörülmüştü. Bunun dışında uygulamada boşluklar Sigorta Genel Şartları ile doldurulmaktaydı.

⁵ KENDER, Rayegan, Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku, On iki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 212.

⁶ ŞENOCAK, Kemal, Türk Ticaret Kanunu'nun Mal Sigortasına İlişkin Hükümlerinin Sorumluluk Sigortalarına Uygulanabilirliği, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 58, S. 1, Ankara, 2009, s. 191.

Görüldüğü üzere sorumluluk sigortası, sigorta ettirenin sorumluluğunun ortadan kalkmasını sağlayan bir mekanizma yaratmamakta, aksine, sorumluluk sigortası ile sigorta ettirenin sorumluluğu mevcut kalmaya devam etmekte; fakat sigorta ettirenin fiilinin malvarlığını azaltıcı sonuçları, sigortacı tarafından karşılanmaktadır. Bu itibarla, sigorta ettiren ile onun eylemlerinden zarar gören üçüncü kişilerin menfaatlerini dengeleyen “sui generis” bir sigorta türü olan sorumluluk sigortasını, sigorta ettirenin üçüncü kişilere verdiği zararlar sonucunda ortaya çıkan sorumluluğunun, yani bu hâlde bir başkasının malvarlığında ortaya çıkabilecek değer azalmasının, bir ücret (prim) karşılığında sigortacı tarafından tazminin yüklenilmesini öngören bir sigorta türü olarak tanımlamak mümkündür.

Sorumluluk sigortası ile sigortacı, sigortalının sözleşmede öngörülen ve zarar daha sonra doğsa bile, sigorta süresi içinde gerçekleşen bir olaydan kaynaklanan sorumluluğu nedeniyle zarar görene, sigorta sözleşmesinde öngörülen miktara kadar tazminat ödemeyi taahhüt eder (TTK m.1473). Sigortacı, sözleşmede öngörülen ve sigorta süresi içinde meydana gelen bir olaydan kaynaklanan zararları gidermekle yükümlüdür. Poliçe kapsamına girmeyen olaylar ile poliçe kapsamına girdiği halde sigorta süresi geçtikten sonra meydana gelen olaylar sigortacının sorumluluğunda değildir.

II. Sorumluluk Sigortalarında Riziko Kavramı

Alman hukukçu ve sosyolog Niklas Luhmann’a göre kuvvetle muhtemel bir olasılıkla ilk olarak gemicilik ve ticaret sahalarında kullanılan bir özel hukuk terimi olan “riziko” kavramı⁷ sigorta sözleşmesinin unsurlarından biri olup, “sigorta sözleşmesinin taraflarının münhasır iradeleri haricinde kalan, gerçekleşmesi veya gerçekleşme tarihi belirsiz olan, zarar veya başkaca uygun olmayan bir hal doğuran istikbale ait bir olay” şeklinde tanımlanabilir⁸. 6102 sayılı TTK’nun⁹ 1473. maddesinde *“aksine sözleşme yoksa, sigortacı sorumluluk sigortası ile, sigortalının sözleşmede öngörülen ve zarar daha sonra doğsa bile, sigorta süresi içinde gerçekleşen bir olaydan kaynaklanan sorumluluğu nedeniyle zarar görene, sigorta sözleşmesinde öngörülen miktara kadar tazminat öder”* şeklinde tanımlanmış olan sorumluluk sigortaları açısından ise riziko sigorta

⁷ LUHMANN, Niklas, Risk a Sociological Theory, (Second Edition in English). New Jersey, 2006, s. 9.

⁸ OMAĞ, Merih Kemal, Türk Sigorta Hukukunda Rizikonun Ağırlaşması Sorunu, Sigorta Hukuku Türk Derneği Yayınları, İstanbul, 1985, s. 9.

⁹ Türk Ticaret Kanunu, 13.01.2011 tarihinde, 6102 sayılı kanun numarası ile kabul edilmiş ve 14.02.2011 tarih ve 27846 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. 14.01.2011 tarihinde de 6103 sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu’nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Bu Kanun da aynı gün ve sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Her iki Kanun da 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

ettirenin üçüncü kişilere tazminat ödemek zorunda kalması veya ödemek zorunda kalma olasılığının bulunmasıdır. Başka bir ifade ile bu sigortalarda riziko, sigorta ettirenin malvarlığında bir eksilmenin meydana gelmiş olması veya eksilme olasılığının bulunması olarak kabul edilmektedir.

III. Hukuki Sorumluluk ve Kusur Kavramları

Felsefi tartışmalarda teorik olarak ele alınan ve uygulama kökenleri kimilerine göre 19. yüzyıldaki hayırseverlik uygulamalarına dayanan sorumluluk kavramı hukuki açıdan, bir kimsenin hukuk düzeninin öngördüğü kurallara aykırı bir biçimde davranması nedeniyle hukuk sistemi içerisinde karşılaşacağı yaptırımlar olarak tanımlanabilir¹⁰. Modern hukuk sistemlerinde sorumluluk hukukunun temelini esas itibariyle “kusur sorumluluğu” oluşturmaktadır¹¹. Genel olarak, toplum düzeni tarafından kabul görmüş belli davranış kurallarına uyma konusundaki irade tersliği veya irade eksikliği olarak tanımlanabilecek¹² kusur, gerek sorumluluğun doğması gerekse tazminatın kapsamını belirlemede önemli role sahiptir. *Zira sorumluluk hukukunun öncelikli amacı, bu ilkeye aykırı davranışlar bir başkasına zarar verilmesi durumunda, zararın zarar görenden zarar verene aktarılmasıdır*¹³. *Bir başka ifadeyle, zarar gören sebep olduğu zararı karşılamakla yükümlüdür. Ancak böyle bir yükümlülüğün ortaya çıkabilmesi için zarar verenin sadece bir zarara sebep olması yeterli olmayıp, ayrıca, “nulla indemnitas sine culpa - kusursuz tazminat olmaz” ilkesi gereğince zarar verenin kusuru da aranmaktadır.* Kusur hukuka aykırı sonucun bilerek istenmesi şeklinde ortaya çıkan kasta dayalı olabileceği gibi, hukuki sonucun istenmemekle birlikte sonucun meydana gelmemesi için şartların gerekli kıldığı özenin gösterilmemesi şeklinde ortaya çıkan ihmale dayalı olabilir¹⁴.

IV. Sigorta Ettirenin Rizikonun Gerçekleşmesine Kasten Sebep Olması

Kişinin iç dünyasına ilişkin bir olgu olan kast, ve kusurun en ağır şeklini teşkil eder. Sigorta ettirenin, akdetmiş olduğu sorumluluk sigorta sözleşmesine güvenerek, vermiş olduğu zarar nedeniyle kendinin mal varlığından herhangi bir azalma olmayacağından kasıtlı olarak karşı tarafa

¹⁰ ŞENOCAK, Zarife, Özel Hukukta Hekimin Sorumluluğu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1998, s. 3.

¹¹ KILIÇOĞLU, Mustafa, Sorumluluk Hukuku, C. 1, Turhan Yayınevi, Ankara, 2002, s. 28.

¹² TUNÇOMAĞ, Kenan, Borçlar Hukuku, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1968, s. 278.

¹³ BAŞOĞLU, Başak, Sözleşme Dışı Kusursuz Sorumluluk Hukuku ve Özellikle Tehlike Sorumluluğuna İlişkin Değerlendirmeler, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 2, Malatya, 2015, s. 30.

¹⁴ EREN, Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Yetkin Yayınları, 23. Bası, Ankara, 2018, s. 569 vd.

zarar verebileceği olasılığından hareket eden Kanun Koyucu, sigorta hukukunun ana ilkelerinden biri olan ve TTK'nun 1429/1 hükmünde ifadesini bulan, sigorta ettirenin kastından kaynaklanan rizikolar sebebiyle oluşan zararların hiçbir şekilde sigorta güvencesi altına alınamayacağı ilkesini, sorumluluk sigortaları içinde öngörmüştür. Nitekim TTK'nun 1477. maddesinde sigorta ettirenin kasten neden olacağı riziko ve buna dayalı zararlardan sigortacının sorumlu olmayacağı açık bir şekilde düzenlenmiş ve TTK'nun 1486/1 hükmü ile bu düzenlemenin emredici olduğu öngörülmüştür¹⁵. Öğreti de, sigorta teminatının devre dışı sayılması için, sadece zararın sebebine ilişkin değil, zararlı sonuca ilişkin de kastın varlığının gerekli sayılmasının yerinde olacağı belirtilmiştir¹⁶.

SONUÇ

6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu ile 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Sigorta Kitabı köklü değişikliklere uğramış ve sorumluluk sigortaları konusunda da önemli yenilikler getirilmiştir. 6762 sayılı TTK'da sorumluluk sigortalarına ilişkin düzenlemelerin yeterli olmaması nedeniyle, bu sigortalara uygulanacak hükümlerin belirlenmesinde uygulamada ve öğretide tereddütler yaşanmıştır. Bu nedenle 6102 sayılı TTK, sorumluluk sigortalarını özel bir kısımda düzenlemek suretiyle 6762 sayılı TTK'nun boşluğunu doldurarak öğretideki birçok tartışmayı sonlandırmış ve uygulamadaki tereddütleri de büyük ölçüde gidermiştir. Bu bağlamda kanun koyucu TTK'nun 1477. maddesindeki emredici bir düzenleme sigorta ettirenin kasten neden olacağı riziko ve buna dayalı zararlardan sigortacının sorumlu olmayacağını açık bir şekilde ifade etmiştir.

KAYNAKLAR

Arseven H (1987) Sigortanın tarihçesi ve Geri Kalmışlığımızın Sebepleri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Prof. Dr. S. F. Ülgener'e Armağan, Cilt: 43, İstanbul, 415-431.

¹⁵ KARASU, Rauf, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Sorumluluk Sigortalarına İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, C. 2, Malatya, 2015, s. 690.

¹⁶ ÜNAN, Samim, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Altıncı Kitap, Sigorta Hukuku, C. II, Sigorta Türlerine İlişkin Özel Hükümler, Birinci Bölüm, Zarar Sigortaları (Madde 1453-1486), On iki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016. s. 346.

Baçoğlu B (2015) Sözleşme Dışı Kusursuz Sorumluluk Hukuku ve Özellikle Tehlike Sorumluluğuna İlişkin Değerlendirmeler, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, Malatya, 29-56.

Eren F (2018) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Yetkin Yayınları, 23. Bası, Ankara, 1367 s.

Hancı M (2007) Katılım Bankalarında Sigortacılık İşlemleri ve Uygulanması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Konya, 2007, 175 s.

Karasu R (2015) 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Sorumluluk Sigortalarına İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, C. 2, Malatya, 683-706.

Kender R (2016) Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku, Genişletilmiş 16. Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 550 s.

Kılıçoğlu M (2002) Sorumluluk Hukuku, Cilt: 1, Turhan Yayınevi, Ankara, 685 s.

Luhmann N (2006) Risk a Sociological Theory, (Second Edition in English). New Jersey, 344 s.

Mutlu A (2007) Avukatın Sorumluluk, Sigortası, Genel Olarak Avukat, Avukatlık ve Avukatlık Sözleşmesi, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 7, Ankara, 33-46.

Omağ M K (1985) Türk Sigorta Hukukunda Rizikonun Ağırlaşması Sorunu, Sigorta Hukuku Türk Derneği Yayınları, İstanbul, 169 s.

Şenocak K (2009), Türk Ticaret Kanunu'nun Mal Sigortasına İlişkin Hükümlerinin Sorumluluk Sigortalarına Uygulanabilirliği, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD), Cilt: 58, Sayı: 1, Ankara, 189-229.

Şenocak Z (1998) Özel Hukukta Hekimin Sorumluluğu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 128 s.

Tunçomağ K (1968) Borçlar Hukuku, Cilt: 1, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 788 s.

Ünan S (2016) Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Altıncı Kitap, Sigorta Hukuku, C. II, Sigorta Türlerine İlişkin Özel Hükümler, Birinci Bölüm, Zarar Sigortaları (Madde 1453-1486), Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 526 s.

SÖZLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜNÜN BİR UZANTISI OLARAK İTİRAZ HAKKI

Aslıhan KAYIK AYDINALP

I. GİRİŞ

Tarafların hukuk düzeni sınırları içinde yapacakları sözleşmeler aracılığıyla, özel borç ilişkilerini serbestçe düzenlemelerine sözleşme özgürlüğü denilmektedir¹. Sözleşme özgürlüğünün temeli Anayasaya dayanmaktadır. Zira sözleşme özgürlüğü, temel hak ve özgürlük olarak 1982 Anayasasında garanti altına alınmıştır². Anayasanın 48. maddesi ile “Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir” hükmü getirilmiştir.

Sözleşme özgürlüğü; sözleşme yapma, sözleşmenin karşı tarafını seçme, sözleşmenin içeriğini düzenleme, sözleşmenin şeklini seçme, sözleşmeyi ortadan kaldırma ya da içeriğini değiştirme özgürlüklerinden oluşmaktadır³. İşyeri devrinde işçilerin rızaları olmaksızın, kanun gereği sözleşmenin diğer tarafı değişmektedir⁴. İtiraz hakkı ise devralan işveren ile iş ilişkisinin devam etmesini engellemektedir. Bu nedenle Anayasal özgürlük olan sözleşme özgürlüğü, sözleşmenin karşı tarafını seçme özgürlüğünü de kapsadığından itiraz hakkı anayasal bir haktır. İtiraz hakkı ile sözleşmenin karşı tarafını seçme özgürlüğüne kanun tarafından yapılan müdahale, meşrulaştırılmıştır denilebilir⁵.

İtiraz hakkı çalışanın karar verme özgürlüğünü koruyan bir unsurdur. İtiraz hakkının kullanılması neticesinde üçüncü bir kişi, sözleşmenin diğer tarafını sözleşmenin devamı hususunda

¹ **Esener** Turhan: *İş Hukuku*, 3. Bası, Ankara 1978, s. 32; **Tekinay** Selahattin Sulhi/ **Akman** Sermet/ **Burcuoğlu** Haluk / **Altop** Atilla: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 7. Baskı, İstanbul 1993 , § 10, s. 59; **Kocayusufpaşaoğlu** Necip / **Hatemi** Hüseyin/ **Serozan** Rona/ **Arpacı** Abdulkadir: *Borçlar Hukuku'na Giriş, Hukuki İşlem Sözleşme*, 5. Baskı, İstanbul 2010, § 40, s. 501; **Kılıçoğlu** Ahmet: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Yeni Borçlar Kanunu'na Göre Hazırlanmış Genişletilmiş 16. Bası, Ankara 2012, § 11, s. 73; **Eren** Fikret: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 14. Baskı, Ankara 2012, s. 300; **Yavuz** Cevdet/ **Acar** Faruk/ **Özen** Burak: *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 9. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 14; **Antalya** Gökhan: *6098 sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, C. 1, 1. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 53.

² Eren, Genel Hükümler, s. 300; Kılıçoğlu, § 11, s. 73; Kocayusufpaşaoğlu/ Hatemi/ Serozan/ Arpacı, § 40, s. 501.

³ Esener, s. 32-33; **Çelik** Nuri / **Caniklioğlu** Nurşen/ **Canbolat** Talat: *İş Hukuku Dersleri*, Yenilenmiş 29. Bası, İstanbul 2016, s. 205; **Tunçomağ** Kenan / **Centel** Tankut: *İş Hukukunun Esasları*, 7. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 5; **Mollamahmutoğlu** Hamdi/ **Astarlı** Muhittin: *İş Hukuku*, 5. Bası, Ankara 2012, s. 477, 478; **Eyrenci** Öner / **Taşkent** Savaş/ **Ulucan** Devrim: *Bireysel İş Hukuku*, Beta Yayıncılık, 7. Baskı, İstanbul 2016, s. 55; **Astarlı** Muhittin: “Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda İşyeri Devrinde İşçinin İş İlişkisinin Devralan İşverene Geçişine İtiraz Hakkı”, *Çalışma ve Toplum Hukuk ve Ekonomi Dergisi*, 2013/1, s. 86; Kılıçoğlu, § 11, s. 74-77; Kocayusufpaşaoğlu/ Hatemi/ Serozan/ Arpacı, § 40, s. 503; Eren, Genel Hükümler, s. 300; **Senyen Kaplan** Emine Tuncay: *Bireysel İş Hukuku*, Gazi Kitabevi, Yenilenmiş 7. Baskı, Ankara 2015, s. 88; **Demircioğlu** Murat / **Centel**: *İş Hukuku*, Beta Yayıncılık, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 18. Bası, İstanbul 2015, s. 80.

⁴ Alpagut, devirde işçinin süreli fesih hakkının varlığı karşısında işçi bakımından çalışma hakkına ya da sözleşme özgürlüğüne aykırılığın olmadığı görüşündedir, **Alpagut** Gülsevil: *İşyerinin Devri ve İş Sözleşmesini Fesih Hakkı*, İstanbul 2010, s. 25.

⁵ **Kayık Aydınalp** Aslıhan: *İş Hukuku Açısından Ticaret Şirketlerinde Yapısal Değişiklikler*, İstanbul 2017, s. 138.

zorlayamayacaktır⁶. Hukuk sistemimizde işçilere ilk kez 178. madde ile tanınan itiraz hakkı, kanun gereği iş ilişkilerinin devralan işverene geçişini engelleyerek, anayasal sözleşme özgürlüğünü korumaya hizmet etmektedir.

Birleşme, bölünme ve tür değiştirme durumunda iş ilişkilerinin geçişini düzenleyen Türk Ticaret Kanununun 178. maddesi, itiraz hakkının temel hukuki dayanağını teşkil eder⁷. Bu maddeye göre işçilerin iş sözleşmeleri işçi itiraz etmediği takdirde, devir gününe kadar bu sözleşmeden doğan bütün hak ve borçlarla birlikte devralana geçer. Yine aynı maddenin ikinci fıkrasına göre, işçinin itiraz etmesi durumunda iş sözleşmesi, kanuni işten çıkarma süresinin yani İş Kanununun 17. maddesinde düzenlenen, işçinin kıdemine göre değişen bildirim süresinin sonunda sona ermektedir. Eğer bu süre içinde yapısal değişiklik nedeniyle işyeri devri ve bunun sonucu olarak işveren değişikliği gerçekleşmişse devralan işveren ve işçi bildirim süresi bitene kadar sözleşmeyi yerine getirmekle yükümlüdürler.

Bu nedenle şirketlerin yapısal değişiklik geçirmesi durumunda Türk Ticaret Kanununun 178. maddesi tarafından işçilere tanınan itiraz hakkı, Türk iş hukuku açısından yeni fakat aslında yapısal değişikliğin sebebiyet vermediği işyeri devirlerinde de olması gereken bir kurumdur.

II. İTİRAZ HAKKININ HUKUKİ NİTELİĞİ

Yenilik doğuran haklar, tek taraflı bir hukuki işlem ile somut bir hukuki ilişkiye biçim verme gücü sağlayan haklardır⁸. Yenilik doğuran hakların kullanılmasının meydana getirdiği etkiye dayanarak yapılan ayrıma göre yenilik doğuran haklar; ya bir hak veya hukuki ilişkinin kurulmasına ya da söz konusu hak veya hukuki ilişkinin içeriğinin değişmesine veya sona ermesine yol açar⁹.

⁶ **Karlsfeld** Stephan: *Das Widerspruchsrecht der Arbeitnehmer beim Betriebsübergang nach dem Umwandlungsgesetz*, Band 10, Hamburg 2001, Teil 4, II, s. 132; **Bachner** Michael/ **Köstler** Roland/ **Matthiessen** Volker / **Trittin** Wolfgang: *Arbeitsrecht bei Unternehmensumwandlung und Betriebsübergang*, 4. Auflage, Baden-Baden 2012, Rn. 112, s. 357; Astarlı, s. 89; Alpagut, s. 192; **Özkaraca** Ercüment: “Şirketlerin Birleşmesi, Bölünmesi ve Tür Değiştirmesinin İş Hukuku’na Etkileri”, *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İş Hukukunda Güncel Sorunlar (2) Seminer*, İstanbul 2012, s. 128; **Süzek** Sarper: “İşyeri Devri ve Hukuki Sonuçları”, *Prof. Dr. M. Polat SOYER’ e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Özel Sayı (I), İzmir 2014, s. 327; **Gündoğdu** Gökmen / Hasan Ali **Kaplan**: “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’nda Bölünmenin İş İlişkilerine Etkisi”, *İş Dünyesi ve Hukuk, Prof. Dr. Tankut Centel’ e Armağan*, İstanbul 2011, s. 1016 vd.

⁷ İşçilere iş ilişkilerinin geçişine itiraz hakkı tanınmakla birlikte, 6762 sayılı TTK’ nın aksine alacaklılara birleşmeye itiraz hakkı tanınmamıştır, **Kendigelen** Abuzer: *Yeni Türk Ticaret Kanunu Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler*, Değişiklikler İşlenmiş ve Güncellenmiş 2. Bası, İstanbul 2012, s. 145; **Kavak** Ahmet: *Sermaye Şirketlerinin Tasfiye, Birleşme, Devir ve Bölünme İşlemleri*, Ankara 2005, s.53.

⁸ **Seckel** Emil: *Die Gestaltungsrechte des Bürgerlichen Rechts*, Berlin 1954, s. 12; Kılıçoğlu, s.21; **Oğuzman** Kemal/ **Barlas** Nami: *Medeni Hukuk Giriş Kaynaklar Temel Kavramlar*, 15. Bası, İstanbul 2008, s. 142; **Serozan** Rona: *Medeni Hukuk Genel Bölüm/ Kişiler Hukuku*, 6. Bası, İstanbul 2015, § 4, s. 225.

⁹ **Baycık** Gaye: *İş Hukukunda Yenilik Doğuran Haklar*, Ankara 2011, s. 78; Seckel, s. 212; **Buz** Vedat: *Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar*, Ankara 2005, s. 191; Eren, s. 61; Kılıçoğlu, § 3, s. 21; Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, § 2, s. 16.

Kurucu yenilik doğuran haklar, kullanılmaları ile bir hakkın ya da hukuki ilişkinin kurulmasına yol açan haklardır¹⁰. Örnek olarak; vefa, şufa ya da iştira hakları verilebilir. Değiştirici yenilik doğuran haklar ise kullanılmaları ile bir hak ya da hukuki ilişkinin içeriğinde değişiklik yapan haklardır¹¹. Bunlara örnek olarak da seçimlik borçlarda seçim hakkı, borçlunun temerrüdü halinde alacaklının aynen ifadan vazgeçerek müspet zararının tazminini talep etmesi verilebilir. Bozucu yenilik doğuran haklar ise kullanılmaları ile bir hakkı ya da hukuki ilişkiyi sona erdiren haklardır. Fesih, dönme, iptal gibi haklar da bozucu yenilik doğuran hakların tipik örnekleridir¹².

İtiraz hakkı da bozucu yenilik doğuran haklardandır¹³. Zira kullanılması ile mevcut bir hukuki ilişkiyi sona erdirmektedir. Bundan dolayı itiraz, işçinin tek taraflı, varması gerekli, kullanıldıktan sonra kural olarak geri alınamayan, şarta bağlanamayan, başkasının hukuk alanında hukuki sonuç doğuran irade açıklamasıdır¹⁴. Bozucu yenilik doğuran hak kullanıldığında, hüküm ve sonuçlarını doğurmaya devam eden hukuki ilişkinin ortadan kalkmasına sebebiyet verir. Gerekçe belirtmek gerekli değildir¹⁵. Bu hak bizzat işçi ya da yetkilendirdiği kişi aracılığıyla kullanılmalıdır¹⁶.

¹⁰ **Serozan** Rona: *Medeni Hukuk Genel Bölüm/ Kişiler Hukuku*, 6. Bası, İstanbul 2015, § 4, s. 225; **Oğuzman/ Barlas**, s. 143; **Buz**, s. 192; **Kılıçoğlu**, § 3, s. 21; **Eren**, s. 63; **Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop**, § 2, s. 16.

¹¹ **Buz**, s. 192; **Serozan**, § 4, s. 225; **Eren**, s. 64; **Kılıçoğlu**, § 3, s. 21; **Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop**, § 2, s. 16.

¹² **Baycık**, s. 92; **Buz**, s. 193; **Oğuzman/ Barlas**, s. 144; **Serozan**, § 4, s. 225; **Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop**, § 2, s. 16; **Eren**, s. 64; **Kılıçoğlu**, § 3, s. 22.

¹³ **Alp** Mustafa: “Yeni Türk Ticaret Kanunu’na Göre Bölünme, Birleşme ve Tür Değiştirmenin İş İlişkilerine Etkisi (TTK 178; 158; 190)”, *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 2012/1 (32), s. 61; **Kayık Aydınalp**, s. 141.

¹⁴ **Kayık Aydınalp**, s. 141.

¹⁵ **Karthauss Boris / Richter** Julian: “§ 613a BGB Rechte und Pflichten bei Betriebsübergang”, **Wolfgang Däubler/ Jens Peter Hjort/ Micheal Schubert/ Martin Wolmerath** (Ed), *Nomos Kommentar Arbeitsrecht*, 3. Auflage, Baden-Baden 2013, § 613a BGB, Rn. 189; **Staehelin** Adrian: *Obligationenrecht, Der Arbeitsvertrag Art. 330b-355, Art. 361-362*, **Jörg Schmid** (Hrsg) *Kommentar zum schweizerischen Zivilrecht*, Zürich 2013, Art. 333 OR, Rn. 13; **Boecken** Winfried: *Unternehmens- umwandlungen und Arbeitsrecht*, aus Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln 1996, Rn. 90, s. 67; **Ahrendt** Martina / **Koch** Ulrich: *Umwandlung und Betriebsübergang*, **Günter Schaub/ Ulrich Koch/ Rüdiger Linck/ Jürgen Treber/ Hinrich Vogelsang/ Martina Ahrendt/ Tilman Anuschek**, *Arbeitsrechts-Handbuch*, 16. Neu bearbeitete Auflage, aus C.H.Beck, München 2015, § 118, Rn. 45; **Bachner** Michael / **Köstler** Roland/ **Matthiessen** Volker/ **Trittin** Wolfgang: *Arbeitsrecht bei Unternehmensumwandlung und Betriebsübergang*, 4. Auflage, Baden-Baden 2012, Rn. 116, s. 359; **Joost** Detlev: “Rechte und Pflichten bei Betriebsübergang”, § 324, Rn. 14, **Marcus Lutter/ Martin Winter** (Ed), *Umwandlungsgesetz Kommentar*, Band II, §§135-325, aus Verlag Dr. Otto Schmidt, 4. Neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Köln 2009, § 324, Rn. 69.

¹⁶ **Streif** Ullin / **von Kaenel** Adrian/ **Rudolph** Roger: *Arbeitsvertrag Praxiskommentar zu Art. 319-362 OR*, 7. Auflage, Basel 2012, Art. 333, N11; **Kradolfer** Dean Andreas: *Der Betriebsübergang Auswirkungen auf das Individualarbeitsverhältnis, eine arbeitsrechtliche Abhandlung unter Berücksichtigung des gesellschaftsrechtlichen und des erbrechtlichen Betriebsübergang*, Volume 28, Zürich 2008, § 6, s. 96; **Willemssen** Heinz Josef: “Rechte und Pflichten bei Betriebsübergang”, *Kallmeyer Umwandlungsgesetz Kommentar, Verschmelzung, Splatung und Formwechsel bei Handelsgesellschaften*, aus Verlag Dr. Otto Schmidt, 5. Neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Köln 2013, § 324, Rn. 42; **Brändli** Thomas: *Outsourcing Vertrags-, Arbeits- und Bankrecht*, **Wolfgang Wiegand** (Hrsg), *Stämpfli Verlag AG*, Bern 2001, § 12, Rn. 324; **Boecken**, Rn. 90, s. 67; **Ahrendt/ Koch**, § 118, Rn. 45; **Bachner/ Köstler/ Matthiessen/ Trittin**, Rn. 116, s. 359; **Joost**, § 324, Rn. 69; **Karthauss/ Richter**, *Nomos Kommentar Arbeitsrecht*, § 613a BGB, Rn. 189; **Staehelin**, Art. 333 OR, Rn. 13; **Wildhaber** Isabelle: *Das Arbeitsrecht bei Umstrukturierungen*, Zürich 2011, § 3, 4, a, ii; **Junker** Abbo: *Grundkurs Arbeitsrecht*, 12. Auflage, München 2013, s. 77; **Reichold** Hermann: *Arbeitsrecht*, 4. Auflage, München 2012, *Arbeitsrecht*, s. 234

III. HÜKMÜN EMREDİCİ NİTELİĞİ VE UYGULAMA ALANI

İtiraz hakkını kullanıp kullanmamak, tamamen işçinin tasarrufu altındadır. İşveren, işçinin bu hakkını kullanmasına mani olamayacağı gibi kullanması yönünde zorlama da yapamaz. Bu bağlamda itiraz hakkından önceden feragat kesin olarak hükümsüz sayılmalıdır.

Diğer hukuk düzenlerinden farklı olarak Türk Hukuk düzeninde, itiraz hakkı işçilere, her işyeri devri için tanınmamıştır. Zira işyeri devirlerini düzenleyen genel hüküm niteliğindeki İş Kanununun 6. maddesinde, işyeri devri nedeniyle işçilere tanınmış bir itiraz hakkı söz konusu değildir. Bu nedenle yapısal değişikliğin sebebiyet vermediği bir işyeri devri söz konusu ise işçilerin, iş ilişkilerinin devrine itiraz hakları olmayacaktır. Bu hak ticaret şirketleri bünyesinde çalışırken çalışmış olduğu şirket, bölünme ve birleşme tabi olan işçiler bakımından geçerli olacaktır¹⁷.

Her ne kadar itiraz hakkını kullanma bakımından yapısal değişiklik türleri arasında “tür değiştirme” ye yer verilmiş olsa da burada aslında iş ilişkilerinin başka bir işverene devri söz konusu olmayıp, sadece şirketin hukuki türü değiştiğinden, işçilerin itiraz hakkı olmayacaktır¹⁸.

IV. İTİRAZ HAKKININ KULLANILMASI

A. İtiraz Hakkının Sahibi

Yenilik doğuran hakkın sahibi, kanun veya hukuki işlem ile diğer bir kişinin hukuki alanında sonuç doğurmaya yetkili kılınan kişidir¹⁹. Buradan hareketle itiraz hakkının sahibi iş ilişkisinin devralan işverene geçişine itiraz ederek, iş ilişkisinin sona ermesine sebebiyet verecek işçidir. Yapısal değişiklik durumlarında itiraz hakkı, her zaman yapısal değişikliğe uğrayan şirkette çalışan işçilerin hepsine tanınmamıştır. Eğer işyerinde yapısal değişiklik durumundan etkilenmeyecek yani iş ilişkilerinin devralan işverene devri söz konusu olmayacak işçiler mevcutsa bu işçilerin itiraz hakkı da olmayacaktır²⁰. Örneğin ayırma yoluyla bölünme söz konusu ise devreden işverende kalmaya devam eden işçilerin itiraz hakları söz konusu olmayacaktır. Çünkü bu işçilerin iş ilişkilerinin başka bir işverene devri söz konusu değildir. Bilakis devreden işverende kalmaya devam etmektedir. Yine yapısal değişiklik türlerinden tür değiştirme söz konusu ise burada da iş ilişkilerinin başka bir işverene devri söz konusu olmayıp işçiler tür değiştiren şirkette kalmaya devam ettiğinden, bu işçilerin de itiraz hakları mevcut değildir²¹. Ancak ayrılma yoluyla bölünmede ya da gerek devralma gerek yeni kuruluş yoluyla birleşmede devreden şirket sona ereceği için, burada çalışan işçilerin hepsi itiraz hakkına sahip olacaktır.

¹⁷ Kayık Aydınalp, s. 142.

¹⁸ Kayık Aydınalp, s. 142.

¹⁹ Buz, s. 203.

²⁰ Kayık Aydınalp, s. 144.

²¹ Alp, s. 62; Özkara, s. 122; Kayık Aydınalp, s. 144.

B. İtiraz Hakkını Kullanmaya Yetkili Kişi

İş sözleşmesinin konusunu işçinin kişiliğinin bir parçası olan emek oluşturduğundan, doktrinde fesih işçinin kişiliğine bağlı hak olarak kabul edilmektedir²². İtiraz hakkı da fesih hakkı gibi, kullanıldığı takdirde iş ilişkisinin sona ermesine sebebiyet verdiği için kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardandır²³. Kişiye sıkı sıkıya bağlı haklar kişiliği yakından ilgilendiren haklar olduğundan, bunların kullanılmasına karar verme yetkisi başkasına bırakılamaz. Bu hakların şahsen kullanılması zorunluluğun anlamı, hakkın kullanılmasına karar verme yetkisinin hak sahibine ait olmasıdır²⁴. Dolayısıyla hak sahibi karar verdikten sonra kararın sonuç doğurması için gerekli işlemleri bizzat yapması şart değildir²⁵. Buradan hareketle yenilik doğuran haklar, her zaman bizzat hak sahibi tarafından kullanılmak zorunda değildir. Hakkın sahibi ile bu hakkı kullanacak kişi birbirinden farklı olabilir²⁶.

Yenilik doğuran haklar bizzat hak sahibi tarafından kullanılabileceği gibi, onun adına kanuni ya da iradi temsilcisi tarafından da kullanılabilir. Ancak temsilcinin, yenilik doğuran hakkı kullanabilmesi için temsil yetkisinin varlığını derhal kanıtlaması gerekmektedir²⁷. Dolayısıyla işçi itiraz hakkını kullanması için üçüncü bir kişiyi yetkilendirebilir. Bu kişi sendikası işyeri temsilcisi, avukat ya da yetkilendirilen diğer bir kişi olabilir²⁸.

V. İTİRAZ SÜRESİ VE İTİRAZ SÜRESİNİN BAŞLANGICI

Türk Ticaret Kanununun 178. maddesinde itiraz hakkı düzenlenmiş olmasına rağmen, işçiler tarafından bu hakkın hangi süre içinde kullanılacağına dair bir düzenlemeye yer verilmemiştir. İtiraz süresinin belirlenmemiş olması nedeniyle, bu hakkın hangi süre içinde kullanılması gerektiği hususunda bir takım problemlerin ortaya çıkması mümkündür. Kanunda, işçilere yönelik bir bildirim yükümlülüğü de söz konusu olmadığı için, bu hakkın ne zaman doğduğu hususunda da uygulamada problemler yaşanabilir²⁹.

Türk Hukukunda da itiraz hakkının kullanılmasına ilişkin bir süre, mehzaz İsviçre Borçlar Kanununda olduğu gibi mevcut değildir. Kanun yapım sürecinde mehzaz hukuk sistemindeki, itiraz hakkının kullanılmasına ilişkin süre gibi eksiklik arz eden konulara yönelik tartışmaları dikkate alınarak bu gibi konuların, açık bir şekilde belirlenmiş olması yerinde olurdu. Ancak itiraz hakkının

²² Oğuzman Kemal: *Türk Borçlar Kanunu ve İş Mevzuatına Göre Hizmet “İş” Sözleşmesinin Feshi*, İstanbul 1955, s. 124,172; Baycık, s. 289.

²³ Kayık Aydınalp, s. 144.

²⁴ Oğuzman/ Barlas, s. 147.

²⁵ Oğuzman / Barlas, s. 147.

²⁶ Buz, s. 203.

²⁷ Buz, s. 203,205.

²⁸ Ahrendt/ Koch, § 118, Rn. 46; Bachner/ Köstler/ Matthiessen/ Tritten, Rn. 118, s. 359.

²⁹ Alp, s. 62; Alpagut, s. 185.

kullanımına ilişkin herhangi bir süre tayin edilmemiştir. Bu nedenle süre hususu da doktrinde farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Bu görüşlerden ilkinе bakacak olursak Alp, İş Kanununun 22. maddesinde işçilere tanınmış altı günlük sürenin, daha uzun bir süre tanınmanın gerekli olmadığı hallerde burada da kıyasen uygulanması gündeme gelebileceğini savunmaktadır³⁰. İş sözleşmelerinde esaslı değişiklik yapılması durumunda uygulanması gereken 22. maddeden hareket edildiğinde işyerinin devri, işçiler bakımından, iş sözleşmesinin tarafının değişmesi sonucunu doğurduğundan, bir nevi esaslı değişiklik niteliği taşımaktadır. Bundan dolayı 22. maddedeki altı günlük sürenin kıyasen uygulanması gündeme gelebilir. Ancak buradaki altı günlük süre işçilerin mantıklı bir şekilde düşünerek, itiraz edip etmeme hususunda karar verebilmeleri için yeterli gelmeyebilir. Özkaraca, makul süre olarak Alman Medeni Kanunu § 613a/f.6’ da öngörülen bir aylık sürenin kabul edilmesinin uygun olacağı kanaatindedir³¹. Astarlı da Özkaraca gibi § 613a/f.6’ da yer alan bir aylık itiraz süresinin, hakkın kullanım amacına uygun olduğu görüşündedir³². Bir diğer görüş olarak Süzek, işçilerin dürüstlük kuralına uygun makul bir süre içinde bu haklarını kullanabileceklerini savunmaktadır³³. Ancak makul süre kavramı kendi içinde belirsizlik içermektedir. Herşeyden önce işçilerin itiraz haklarını hangi süre içinde kullanabileceklerini, önceden hesaplayabilmeleri önem taşır. Tek başına kabul edilmiş bir “makul süre” kavramı ise çoğu zaman bir açıklık sağlamaktan uzaktır. Bu sebeple tek başına makul süre ölçütü, itiraz hakkının amacına uygun düşmeyebilir. Diğer bir görüş olarak Gündoğdu/ Kaplan, işçilerin bölünme anına kadar itiraz haklarını kullanabileceklerini savunmaktadır³⁴. Farklı bir öneri olarak, işçilerin kıdemlerine göre belirlenmiş olan 4857 sayılı İş Kanununun 17. maddesinde belirlenmiş olan bildirim sürelerinin itiraz hakkını kullanma noktasında da uygulanabilmesi verilebilir³⁵. Burada her işçinin kıdemine göre belirlenmiş sürenin, işçiler tarafından öngörülebilecek bir süre olması hususu işlevseldir. Fakat bildirim sürelerinin işçilerin kıdemine göre değişmesi, zaman zaman da taraflarca farklı bildirim sürelerinin gerek bireysel gerekse toplu iş sözleşmeleri ile kararlaştırılmış olması, itiraz hakkının kullanılacağı sürenin tespit edilmesi hususunda, kafa karışıklığına sebep olabilir. İtiraz hakkını kullanma süresi bakımından, işe iade davası açma süresi olan bir aylık süre benimsenebilir. Yukarıda bahsedilen seçenekler ve akabinde bahsedilen çekinceler dikkate alındığında, işe iade davaları için İş

³⁰ Alp, s. 63.

³¹ Özkaraca, s. 130, 132.

³² Astarlı, s. 92.

³³ Süzek, s. 328.

³⁴ Gündoğdu/Kaplan, s. 1018.

³⁵ Kayık Aydınalp, s. 149, 150.

Kanununun 20. maddesinde belirlenmiş bir aylık sürenin kabul edilmesi ve bu doğrultuda da yasal bir düzenlemenin yapılması uygun olacaktır³⁶.

VI. İTİRAZIN ŞEKLİ

İtirazın şekli hususunda 178. maddede herhangi bir düzenlenme yer almamıştır. Bu nedenle itiraz yazılı ya da sözlü hatta örtülü şekilde yapılabilir³⁷. Ancak ispat açısından yazılı yapılmasında fayda vardır³⁸. İtiraz hakkında da bildirimde olduğu gibi İş Kanununun 109. maddesinden hareket edilerek, itirazın yazılı yapılması gerektiğini söyleyebiliriz³⁹. Yazılı şekil aynı zamanda işçileri acele karar vermekten de koruyacaktır. Bundan dolayı yazılı şekil uyarıcı bir fonksiyona da sahip olacaktır. Hiç şüphesiz ki buradaki yazılı şekil, bir geçerlilik koşulu olmayıp bir ispat kolaylığı sağlamaktadır.

VII. İTİRAZIN İÇERİĞİ

İşçiler tarafından yöneltilen itiraz açıklamasının içeriğinde, şirketlerdeki yapısal değişiklik ile gerçekleşen işveren değişikliği neticesinde işçilerin iş ilişkisine devralan işverenle devam etmek istemediği hususu yer alır. Gerek Türk Hukukunda gerekse kaynak hukuk düzeni olan İsviçre Hukukunda işçilerin itirazına bağlanan sonuç, iş sözleşmelerinin belirli bir süre sonra sona ermesi olgusudur. Bundan dolayı itiraz hakkının içeriğini, işçilerin yeni işverenle iş ilişkisine devam etmek istemedikleri hususu oluşturacaktır. İtirazın konusu, iş sözleşmeleri konusunda hep iş sözleşmesinin karşı tarafı olan işveren değişikliğidir⁴⁰. İtiraz açıklamasının içeriğinde açık bir şekilde “itiraz” kelimesinin geçmesi gerekli değildir⁴¹. Önemli olan iş ilişkisine, yeni işveren ile devam edilmek istenmediğinin belirtilmesidir⁴². İşçi itiraz hakkını kullanırken, itiraz açıklamasında herhangi bir gerekçeye yer vermek zorunda değildir⁴³. Aynı şekilde süreli fesih hakkını kullanan işçi de fesih hakkını kullanırken herhangi bir gerekçe sunmak zorunda değildir.

³⁶ Kayık Aydınalp, s. 150.

³⁷ Gündoğdu/ Kaplan, s. 1018; **Senyen Kaplan** Emine Tuncay: “İşyeri Devrinin, Türk Ticaret Kanunu m. 178 ve İş Kanunu m.6 Hükümleri Çerçevesinde İş İlişkilerine Etkisi”, *Sicil İş Hukuku Dergisi*, Mart 2013, Yıl 8, Sayı 29, s. 27.

³⁸ Senyen Kaplan, Türk Ticaret Kanunu m. 178 ve İşK. m. 6, s. 27; Alp, s. 63.

³⁹ Kayık Aydınalp, s. 150.

⁴⁰ Bachner/ Köstler/ Matthiessen/ Tritten, Rn. 125, s. 361.

⁴¹ Karthaus/ Richter, Nomos Kommentar Arbeitsrecht, § 613a BGB, Rn. 192; Ahrendt/ Koch, § 118, Rn. 45a.

⁴² Kayık Aydınalp, s. 151.

⁴³ Kradolfer, § 6, s. 99; Karthaus/ Richter, Nomos Kommentar Arbeitsrecht, § 613a BGB, Rn. 190; Joost, § 324, Rn. 69; **Arens** Wolfgang / **Düwell** Franz Josef/ **Wichert** Joachim: *Handbuch Umstrukturierung und Arbeitsrecht*, Übertragung und Sanierung von Unternehmen Übertragung und Sanierung von Unternehmen, 2. Auflage 2013, § 4, Rn. 271; Willemsen, § 324, Rn. 45; Bachner/ Köstler/ Matthiessen/ Tritten, Rn. 126, s. 361; Ahrendt/ Koch, § 118, Rn. 50; **Rehbinder** Manfred / **Stöckli** Jean-Fritz: *Der Arbeitsvertrag Art. 331-355 und Art. 361-362 OR*, Art § 333, Rn. 2, Berner Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch Das Obligationenrecht, Heinz Hausheer/ Peter Hans Walter (Ed), Bern 2014, Art. 333, Rn. 12; Wildhaber, § 3, 4, a, i; Astarlı, s. 90.

İşçi itiraz hakkını kullanırken gerekçe belirtmek zorunda olmamakla birlikte, bozucu yenilik doğuran itiraz hakkı, sebebe bağlı yenilik doğuran bir haktır⁴⁴. Sebebe bağlı bu hakkın kullanılabilmesi için sebebin gerçekleşmesi gerekmektedir. İtiraz hakkının sebebi ise şirketlerin yapısal değişiklik geçirmesiyle birlikte, işveren değişikliğinin gerçekleşecek olmasıdır⁴⁵.

VIII. İTİRAZIN MUHATABI VE İTİRAZ HAKKINDAN FERAGAT

Türk Ticaret Kanununun 178. maddesine bakıldığında itirazın kime yöneltileceği hususunda bir bilgiye yer verilmemiştir. O nedenle itiraz açıklaması, devreden ya da devralan işverene yöneltilebilir⁴⁶.

İtiraz hakkı, şahsa bağlı bir hak olduğundan, bu haktan toplu iş sözleşmesi, işletme toplu iş sözleşmesi gibi kollektif haklara ilişkin sözleşmeler aracılığıyla feragat edilmesi mümkün değildir⁴⁷. İtiraz hakkından sadece işçiler feragat edebilir. Bundan dolayı devralan işveren karşısında, işçi tarafından yapılmış bir feragat ya da işçi ve devralan işveren arasında bir anlaşmanın yapılması söz konusu ise bu haktan feragat mümkün olabilecektir. Ancak hiç şüphesiz ki iş sözleşmesi akdedilirken bu haktan feragat ilişkin bir açıklama ya da bir anlaşmanın yapılması hukuki sonuç doğurmayacaktır⁴⁸.

İtiraz hakkından feragat, itiraz hakkını doğuran olayın gerçekleşmesinden sonra mümkün olacaktır. Dolayısıyla itiraz hakkının kullanılması için yukarıda belirtmiş olduğumuz, yapısal değişiklik ile işlemeye başlayacak süre içinde yapılacak bir feragat geçerli olacaktır⁴⁹. İşçiler itiraz hakkını kullanabilecekleri süre içinde ki bu hakkı kullanma açısından 178. maddede bir süre tayin edilmemiştir, bu hakkın kullanılmasından feragat edilebilir.

İtiraz hakkının kullanılmasına ilişkin şekil şartı getirilmemiş olup, hukuki açıklık sağlanması açısından itirazın yazılı yapılması gerektiğini vurgulamış idik. Bu nedenle itiraz hakkından feragatin de, yazılı olarak yapılmasında fayda vardır. İtiraz hakkından feragat açık bir şekilde yapılabileceği⁵⁰ gibi örtülü bir şekilde de yapılabilir⁵¹. Ancak burada susma ile örtülü feragati birbirinden ayırmak gerekmektedir. İşçinin itiraza konu olay gerçekleştikten sonra bilgilendirilmesi durumunda susması,

⁴⁴ Baycık, s. 339.

⁴⁵ Kayık Aydınalp, s. 152.

⁴⁶ Alman Hukuku'na göre itiraz, bildiri yapılmış işverene karşı yönlendirilmek zorunda değildir, Junker, s. 77; Aynı görüş için bkz. Astarlı, s. 90; Alp, s. 62; Senyen Kaplan, Türk Ticaret Kanunu m. 178 ve İşK. m. 6, s. 28.

⁴⁷ Willemsen, § 324, Rn. 45; **Henssler** Martin: "Das Arbeitsrecht des Unternehmenskaufs", § 12, Rn. 149, **Picot** Gerhard: *Unternehmenskauf und Restrukturierung*, 4. Völlig neu bearbeitete Auflage, C.H.BECK, München 2013, § 12, Rn. 138; **Gaul** Björn: *Der Arbeitsrecht der Betriebs- und Unternehmensspaltung, Gestaltung von Betriebsübergang Outsourcing Umwandlung*, Köln 2002, § 11, Rn. 49; Joost, § 324, Rn. 69; Astarlı, s. 93.

⁴⁸ Baeck/ Haußmann, § Kapital 3, Rn. 4163; Henssler, § 12, Rn. 138; Gaul, § 11, Rn. 49; Willemsen, § 324, Rn. 45; Joost, § 324, Rn. 69.

⁴⁹ Kayık Aydınalp, s. 153.

⁵⁰ Astarlı, s. 93.

⁵¹ Buz, s. 427.

itiraz hakkından örtülü bir şekilde feragat ettiği anlamına gelmez. Ancak bilgilendirme yapılmasına rağmen işçi, işveren ile rekabet yasağına ilişkin bir sözleşme ya da ilerleyen dönemlerde iş ilişkisinin devam etmesine bağlı olan sözleşmeler yapar ya işlemlerde bulursa itiraz hakkından örtülü bir şekilde feragat ettiği şeklinde anlaşılmaya müsait olacaktır⁵².

IX. İTİRAZIN HÜKÜM VE SONUÇLARINI DOĞURMA ANI

Bozucu yenilik doğuran hak niteliğindeki itiraz hakkı, muhataba varması ile hüküm ve sonuçlarını kendiliğinden doğurur⁵³. İrade beyanının varması, muhatabın hâkimiyet alanına ulaşmasıdır⁵⁴. Yani irade beyanının varmasından amaç muhatabın hukuk ve hâkimiyet alanına ulaşmasıdır⁵⁵. Varması gerekli irade beyanlarının kabul edilmesinin sebebi, bu beyanların başkasının hukuk alanını etkilediği içindir⁵⁶. İtiraz açıklamasıyla birlikte yasal bildirim süresi işlemeye başlayacaktır⁵⁷.

X. İTİRAZIN HUKUKİ SONUÇLARI

A.İtiraz Hakkının Kullanılmamasına Bağlanan Hukuki Sonuçlar

İşçiler yapısal değişiklik halinde, kendilerine tanınan itiraz hakkını kullanıp kullanmama noktasında serbesttir. İsviçre, Alman ve Türk Hukuklarında itiraz hakkı kullanılmadığı takdirde, iş ilişkileri devralan işverene geçer⁵⁸. İş Kanununun 6. maddesinde işyeri devrine bağlanan sonuç olan iş ilişkilerinin otomatik olarak devralan işverene geçmesi durumu⁵⁹, itiraz hakkının kullanılmamasında da söz konusu olur⁶⁰.

B.İtiraz Hakkının Kullanılmasına Bağlanan Hukuki Sonuçlar

⁵² Kayık Aydınalp, s. 154.

⁵³ Eren, s. 66; Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, § 2, s. 17; Baycık, s. 245; Zira itiraz hakkının varmasıyla birlikte, yasal bildirim süresi işlemeye başlayacaktır, Brühwiler, Art. § 333, Rn. 2; Rehbinden/ Stöckli, Art § 333, Rn. 12; Borçlar Hukukuna göre, yenilik doğuran irade beyanları varma anından itibaren hüküm ve sonuçları doğurur. İş Kanununda düzenlenen iş sözleşmesinin sona erdirilmesine ilişkin fesih bildirimine varma anından itibaren hüküm ve sonuçlarını doğurmayıp, bildirimin karşı tarafta öğrenilmesini esas alan görüş hakkında bkz. **Atabek** Reşat: *İş Akdinin Feshi*, İstanbul 1938, s. 39; **Çenberci** Mustafa: *İş Kanunu Şerhi*, 4. Bası, Ankara 1978; Kemal **Oğuzman**, *Türk Borçlar Kanunu ve Mevzuatına Göre Hizmet (İş) Akdinin Feshi (İş Akdinin Feshi)*, İstanbul 1955, s. 174 vd.; Fesih hakkının hüküm ve sonuçlarını doğurma anına ilişkin olarak, "...Fesih bildirimini karşı tarafa ulaştığı anda sonuçlarını doğurur. Ulaşma, muhatabın hakimiyet alanına girdiği andır...", Y. 9. HD., 10.05.2011, E. 2009/ 8483, K. 2011/14092, <http://www.hukuklink.com/>, E.T. 8.9.2014.

⁵⁴ Kılıçoğlu, § 8, s. 45; Eren, s. 140.

⁵⁵ Eren, s. 141; Kılıçoğlu, § 8, s. 45.

⁵⁶ Eren, s. 141.

⁵⁷ Brühwiler, Einzelarbeitsvertrag, Art. § 333, Rn. 2.

⁵⁸ Kradolfer, § 6, s. 136; Brändli, § 12, Rn. 328; **Friedrich** Alain / **Tobler** Meret: *Arbeitsrecht im Unternehmen*, Bern 2014, § E, s. 198; **Andermatt** Arthur / **Bianchi** Doris/ **Bruchez** Christian/ **Gabathuler** Thomas/ **Häberli** Christoph/ **Zürcher** Susanne Kuster/ **Molo** Romolo/ **Rieger** Andreas/ **Roncoroni** Giacomo/ **Schmid** Peter: *Handbuch um kollektiven Arbeitsrecht*, Basel 2009, § E, Rn. 40; Junker, s. 77; Kaplan Senyen, TTK. m. 178 ve İşK. m. 6, s. 24.

⁵⁹ Özkaraca, s. 142.

⁶⁰ 6102 sayılı Kanun yürürlüğe girmeden önce işçilere tanınmış bir itiraz hakkı olmadığı için, iş ilişkileri otomatik olarak devralan işverene geçmekteydi, **Köseoğlu** Ali Cengiz: *İşyerinin Kapanmasının İş Sözleşmelerine Etkisi*, İstanbul 2004, İşyerinin Kapanması, s. 70; Kayık Aydınalp, s. 157.

İtiraz hakkının kullanılmasına Türk ve mehz İsviçre Hukukunda bağlanan sonuç iş ilişkisinin sona ermesidir⁶¹. Böylece itiraz hakkını kullanan işçinin iş sözleşmesi, bildirim süresinin sonunda sona erecektir⁶². Konuyu düzenleyen 178. maddede iş sözleşmelerinin bildirim süresinin sonunda sona ereceği düzenlenmiş olup, bu sona ermenin türüne ilişkin herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Bundan dolayı öncelikle yapılan itiraz neticesinde iş ilişkisinin sona ermesini, iş ilişkisini sona erdiren nedenlerden hangisi kapsamında değerlendirilebileceğine bakmak gerekmektedir. Zira 178. maddesinin 2. fıkrasına bakıldığında “kanuni işten çıkarma süresi” ifadesi kullanılmıştır. Hiç şüphesiz ki, bu ifadeden fesih bildirim süresi kastedilmektedir⁶³. Öncelikle buradaki sona ermenin, fesih başta olmak üzere iş sözleşmesini sona erdiren nedenlerden hangisi içine gireceğinin tespiti yapılmalıdır. Ancak bu konuya geçmeden önce, itiraz hakkından faydalanacak işçiler incelenecektir.

C. İtiraz Hakkından Faydalanacak İşçiler

Türk Hukukunda, şirketlerdeki yapısal değişikliğin sebebiyet verdiği işyeri devirlerinde, devirden etkilenen işçilerin itiraz hakları mevcuttur. Devrin temelinde yatan hukuki neden bir yapısal değişiklik işlemi yani birleşme, bölünme ve tür değiştirmeye yol açan bir hukuki işlem değilse işçilerin itiraz hakları mevcut olmayacak, bu işçilere İş Kanununun 6. maddesi uygulanacaktır. Yine yapısal değişiklik gerçekleşmekle birlikte şirketin sadece bir kısmı yapısal değişiklikten etkileniyorsa, yapısal değişiklikten etkilenmeyen kısımda çalışan işçilerin de itiraz hakları söz konusu olmayacaktır⁶⁴.

Yapısal değişiklikten etkilenmekle birlikte itiraz hakkından faydalanacak işçilerin, İş Kanunu kapsamında kalan işçilerle sınırlı değildir⁶⁵. Bu nedenle uygun düştüğü ölçüde İş Kanununun 4. maddesi ile kanunun kapsamı dışında tutulan işçiler ile Türk Borçlar Kanunu, Basın İş Kanunu ve Deniz İş Kanunu kapsamında kalan işçilerin de bu haktan yararlanma imkânı olmalıdır⁶⁶.

İş sözleşmesinin türü ise itiraz hakkına sahip olmak bakımından önem arz etmemektedir. Dolayısıyla iş sözleşmesinin belirli ya da belirsiz süreli olması, kısmi ya da tam süreli olması arasında bir fark söz konusu olmaksızın devreden işveren ile arasında iş sözleşmesi bulunan işçilerin kural olarak itiraz hakkına sahip olması gerekir⁶⁷.

⁶¹ Kayık Aydınalp, s. 159.

⁶² Brühwiler, Einzelarbeitsvertrag, Art. § 333, Rn. 2.

⁶³ Alp, Bölünme, Birleşme ve Tür Değiştirmenin İş İlişkilerine Etkisi, s. 63; Astarlı, s. 94; Alpagut, s. 196; Gündoğdu/ Kaplan, s. 108; Özkaraca, s. 132,133; Kayık Aydınalp, s. 159.

⁶⁴ Kayık Aydınalp, s. 160.

⁶⁵ Kayık Aydınalp, s. 160.

⁶⁶ Kayık Aydınalp, s. 161.

⁶⁷ Kayık Aydınalp, s. 161.

Bazı iş sözleşmesi türlerine göre çalışan işçilerin itiraz haklarını ayrıca incelemekte fayda vardır. Bunlardan belirli süreli iş sözleşmesi ile çalışan işçilere bakacak olursak; belirli süreli iş sözleşmesi ⁶⁸ yasal bildirim süresinin dolmasından önce sona erecekse itiraz hakkının kullanılmasının belirli süreli iş sözleşmesinin süresini uzatmaması gerekir⁶⁹. Diğer bir anlatımla yasal bildirim süresi içinde belirli süreli iş sözleşmesinin süresinin dolması ile iş sözleşmesi sona erecek, bildirim süresinin sonu beklenmeyecektir. Eğer belirli süreli iş sözleşmesi, yasal bildirim süresinin dolmasından sonra sona erecekse yasal bildirim süresinin sonunda iş sözleşmesi sona ermeli, sözleşmenin süresinin dolması beklenmemelidir ⁷⁰. Aksi takdirde itiraz hakkının kullanılmasının bir anlamı olmayacaktır.

Ödünç iş ilişkisi çerçevesinde çalışan işçiler söz konusu ise hiç şüphesiz bu işçilerin itiraz hakları olmayacaktır⁷¹. Zira ödünç iş ilişkisi çerçevesinde çalışan işçiler geçici bir süre için rızaları alınarak, iş görme edimlerini farklı bir işveren bünyesinde yerine getirmektedirler⁷². Yani ödünç iş ilişkisi kapsamında çalışan işçilerin işvereni, yapısal değişikliğe uğrayan işveren değildir. Yapısal değişikliğin gerçekleşmesi durumunda bu işçilerin süreleri dolmamış olsa da kendi işyerlerine

⁶⁸ Belirli süreli iş sözleşmeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Ekonomi** Münir: “Belirli Süreli İş Sözleşmelerinin Hukuka Uygunluğu, Kavram Süre ve Yenilenme”, *Legal İSGHD*, 9/2006, s. 16-32; **Çelik** Nuri: *İş Hukuku Dersleri*, İstanbul 2010, s. 85 vd.; **Taşkent** Savaş: “Belirli Süreli İş Sözleşmelerinin Yapılabilirliği”, *Legal İSGHD*, 9/2006, s. 33-39; **Alpagut** Gülsevil: “4857 sayılı Yasa Çerçevesinde Belirli Süreli İş Sözleşmesi”, *Mercek Dergisi*, Ocak 2004, s. 5 vd.; **Ertürk** Şükran: “Türk ve Alman Hukukunda Belirli Süreli İş akidlerine Genel Bir Bakış”, *Prof. Dr. Turhan Esener’e Armağan*, Ankara 2000, s. 225 vd.; **Canbolat** Talat: “Mevzuatta Öngörülen Bazı İş Sözleşmesi Türlerinin 4857 sayılı İş Kanununun Belirli Süreli İş Sözleşmesine İlişkin Esasları Yönünden Değerlendirilmesi”, *Legal İHSGHD*, 2007/13, S. 190 vd.; **Güler** Mikdat: “Belirli Süreli İş Sözleşmesi”, *Legal İHSGHD*, 2005/5, s. 30 vd.; **Güzel Ali/ Özkaraca** Ercüment/ **Ugan** Deniz: “Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda Belirli Süreli İş Sözleşmesi, Yapılma ve Yenilenme Koşulları”, *Prof. Dr. Sarper SÜZEK’ e ARMAĞAN*, Cilt I, s. 475-562; Esener, s. 134; Çelik/ Caniklioğlu/ Canbolat, s. 127-141; Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 370-392; Eyrenci/ Taşkent/ Ulucan, s. 64-81; Korkmaz/ Alp, s. 113-115; Demircioğlu/ Centel, s. 70, 71; Yiğit, İş Sözleşmesinin Devri, s. 70; Akyiğit, İş Hukuku, s. 160; Senyen Kaplan, Bireysel İş Hukuku, s. 58-63; Yavuz, s. 393.

⁶⁹ Alp, Bölünme, Birleşme ve Tür Değiştirmenin İş İlişkilerine Etkisi, s. 64; Süzek, İşyeri Devri, s. 328; Alpagut, İşyeri Devri, s. 196-197; Gündoğdu/ Kaplan, s. 1018-1019; Kayık Aydınalp, s. 161.

⁷⁰ Alp, Bölünme, Birleşme ve Tür Değiştirmenin İş İlişkilerine Etkisi, s. 64; Kayık Aydınalp, s. 161.

⁷¹ Kayık Aydınalp, s. 161.

⁷² Geçici iş ilişkisi hakkında detaylı bilgi için bkz. Ercan **Akyiğit**, *İş Hukukunda Ödünç İş İlişkisi, Kamu-İş, Ankara 1995*; Murat **Engin**, “İşverenin İşin Görülmesini İsteme Hakkını Devri, Ödünç İş İlişkisi”, *İHD*, C. 1, 1991; Aydın **Başbuğ**, “İş Sözleşmesinde Üçlü İlişki”, *TÜHİS*, C. 18, S.2-3, 2003; Polat **Soyer**, “İşçinin Bir Başka İşverenin Yanında Çalışması ve Bireysel İş Hukukuna İlişkin Sonuçlar”, *İHD*, III, Mart 1980, s. 339; Münir **Ekonomi**, “Teknolojik ve Ekonomik Gelişmeler Karşısında Yeni Yaklaşımlar”, *Orhim Seminerler Serisi, Görüşler, Kamu ve Özel Kesim İşletmelerinde Yönetimin Beşeri Yönü ve Endüstriyel İlişkiler Sistemimiz*, İstanbul 1986, s. 189; Çelik/ Caniklioğlu/ Canbolat, s. 169-191; Tunçomağ/ Centel, s. 145; **Ekonomi** Münir / **Eyrenci** Öner: “Hizmet Sözleşmesinin Devri ile İşverenin Değişmesi”, *Prof. Dr. Nuri ÇELİK’ e ARMAĞAN*, İstanbul 2001, s. 1202; **Eyrenci** Öner: 4857 sayılı İş Kanunu ile Getirilen Yeni Düzenlemeler Genel Değerlendirme, *Legal İSGHD*, Yıl 2004, C. 1, S. 1, s. 29; **Alp** Mustafa: “İş Sözleşmesinin Devrinde Bazı Sorunlar”, *Prof. Dr. Ünal NARMANLIOĞLU’ na ARMAĞAN, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Özel Sayı 2007, İzmir 2007, s. 195; Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 175, 322, 323; Eyrenci/ Taşkent/ Ulucan, s. 117; Senyen Kaplan, Bireysel İş Hukuku, s. 73, 74; **Özkaraca** Ercüment: *İşyeri Devrinin İş Sözleşmelerine Etkisi ve İşverenlerin Hukuki Sorumluluğu*, İstanbul 2008, s. 103; Köseoğlu, s. 50; **Kılıçoğlu** Mustafa / **Şenocak** Kemal: *İş Kanunu Şerhi*, Cilt 1, 2. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 123.

gönderilmeleri gerekir⁷³. Zira ödünç iş ilişkisinin gerçekleşmesi için işçi tarafından verilen rıza devreden işveren içindir. Ancak yapısal değişikliğin sonucu devralan işveren, ödünç veren işveren ve işçi arasında yapılacak yeni bir ödünç iş ilişkisi çerçevesinde, bu işçilerin devralan işverende çalışmalarına bir mâni yoktur⁷⁴. Burada gerçekleşen ödünç iş ilişkisi eski iş ilişkisinin devamı olmayıp, yeni bir ödünç iş ilişkisidir.

Alt işverenin işçilerinin de asıl işverenin yapısal değişikliğe uğraması durumunda itiraz hakları olmayacaktır⁷⁵. Zira bu işçiler ile yapısal değişikliğe uğrayan asıl işveren arasında herhangi bir iş sözleşmesi olmayıp, alt işveren ile asıl işveren arasında yapılan alt işverenlik sözleşmesi nedeniyle asıl işverenin işyerinde çalışmaktadırlar. Bu nedenle asıl işverenin birleşme ya da bölünmeye tabi olması durumunda asıl işverenin işçileri gibi bu işçilerin itiraz hakkı olmayacaktır⁷⁶. Bu işçiler ancak kendi işverenleri olan alt işverenin birleşme ya da bölünmeye tabi olması halinde bu hakka sahip olacaktır⁷⁷.

Yapısal değişikliğin gerçekleştiği bir şirkette işverenin tabi olduğu yapısal değişiklikten etkilenmeyen işçiler mevcutsa bu işçilerin itiraz hakları söz konusu olmayacaktır⁷⁸. O nedenle devirden etkilenen işçileri incelerken yapısal değişiklik türlerin ayrı ayrı bakmakta fayda vardır.

D.İtiraz Yoluyla İş Sözleşmesinin Sona Erdirilmesi

1. Hukuki Niteliği

İtiraz hakkı, işçinin iradesi dışında değişen işveren ile çalışmak istememesi halinde, iş ilişkisinin devralan işverene geçişine engel olan bir haktır. Esasen burada işçinin iradesi fesihte olduğu gibi iş sözleşmesini sona erdirmeye yönelik değil, iş sözleşmesinin devralan işverene geçişine engel olmaya yöneliktir⁷⁹. Ancak kanun tarafından itiraz hakkının kullanılmasına, iş sözleşmesinin yasal bildirim süresi sonunda sona ermesi sonucu bağlanmıştır. Bu sona erme ise taraf iradesinden değil, kanundan kaynaklanmaktadır⁸⁰. Dolayısıyla itiraz yoluyla iş sözleşmesinin sona ermesinin, kanundan kaynaklanan bir sona erme halidir⁸¹.

⁷³ Kayık Aydınalp, s. 162.

⁷⁴ Kayık Aydınalp, s. 162.

⁷⁵ Asıl işverenin değişmesi halinde alt işverenin işçilerinin konumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Çankaya Osman Güven / Çil Şahin**: “Asıl İşveren Alt İşveren İlişkisinde İşverenlerin Değişmesi ve Bunun İş İlişkisine Etkileri”, *Prof. Dr. Devrim ULUCAN’ a ARMAĞAN, Legal Yayıncılık Hukuk Kitapları Serisi*: 119, s.187-228.

⁷⁶ Kayık Aydınalp, s. 162.

⁷⁷ Kayık Aydınalp, s. 162.

⁷⁸ Kradolfer, § 6, s. 132.

⁷⁹ Kayık Aydınalp, s. 166.

⁸⁰ Aynı yönde bkz. Astarlı, s. 95; Senyen Kaplan, Türk Ticaret Kanunu m. 178 ve İşK. m. 6, s. 28; Mollamahmutoglu/ Astarlı, s. 251; Aksi yönde, “Sözleşmenin kendiliğinden sona ermesi sisteme yabancı olduğundan burada işveren tarafından sona erdirildiğinin kabulü gerekir.”, Alpagut, İşyeri, s. 196; Herhangi bir irade beyanı bulunmayan işveren tarafından yapılan bir fesih bulunduğunu söylemenin güç olduğu, iş

İşçiler kural olarak belirsiz süreli iş sözleşmelerini istedikleri zaman, bildirim sürelerine de uyarak sona erdirmeye hakkına sahiptir. İstifa olarak nitelendirilebileceğimiz bu durumda işçi tarafından yapılan süreli fesih, işçinin yapısal değişiklik olmasa da kullanabileceği bir haktır. Ancak işçinin bu hakkı kullanması durumunda, kıdem tazminatı gibi bazı haklardan mahrumiyet doğmaktadır. Bir yandan hak veren kanun koyucunun diğer yandan bazı haklardan mahrumiyet sonucunun doğmasını istediği amacından söz edilemez. Yani işçinin iş sözleşmesinin sona ermesine bağlanan haklardan, itiraz hakkını kullanması durumunda işçinin faydalanamayacağı yönünde bir sonuca varamayız⁸². Zira işçi yararına yorum ilkesi de bu sonuca ulaşmamıza izin vermez. İtiraz hakkının bozucu yenilik doğuran hak olması nedeniyle iş ilişkisini sona erdirmeye gibi hususlarda fesih hakkına benzetmekle birlikte bir fesih olmayıp, kanundan doğan bir sona erme halidir⁸³.

Mehaz İsviçre Hukukunda, cüz'i halefiyet yoluyla gerçekleşen işyeri devirlerinde olduğu gibi şirketlerde meydana gelen yapısal değişikliklerde de devre yapılan itirazın hukuki niteliğinin fesih olmayıp, kanun tarafından tanınmış bir sona erme hali olduğu kabul edilmektedir⁸⁴. İtirazın bozucu yenilik doğuran haklar arasında olup, fesih olmadığı kabul edilir⁸⁵. Dolayısıyla fesih için gerekli olan çoğu kural, itiraz açıklamasında uygulanmaz⁸⁶.

2. İtiraz Hakkı ile Süreli Fesih Hakkının Karşılaştırılması
 - a. Hukuki Nitelik Bakımından

Fesih, işçi veya işverenin tek taraflı irade beyanı ile iş sözleşmesini sona erdirmeye yönelik irade açıklamasıdır⁸⁷. İş sözleşmesinin sona erebilmesi için fesih beyanının, tek taraflı olarak karşı tarafa yöneltilmesi gerekmektedir. Fesih beyanı bozucu yenilik doğuran haklardandır⁸⁸. Karşı tarafa

sözleşmesinin devre itiraz eden işçi tarafından sonlandırıldığı yönünde görüş için bkz. Gündoğdu/ Kaplan, s. 1020; Rehbinden/ Stöckli, Art § 333, Rn. 12.

⁸¹ Kayık Aydınalp, s. 166.

⁸² Kayık Aydınalp, s. 167; Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 251; Süzek, İş Hukuku, s. 228.

⁸³ **Astarlı** Muhittin: "Karşılaştırmalı Hukuk Işığında İşyeri Devrinde İşverenin İşçiyi Bilgilendirme Yükümlülüğü", *TBB Dergisi*, 2013 (104), s. 174; Süzek, İşyeri Devri, s. 329; Aksi yönde bkz. Alpogut, İşyeri, s. 196; Kayık Aydınalp, s. 167.

⁸⁴ Rehbinden/ Stöckli, § 333, Rn.12; Brändli, § 12, Rn. 324; Kradolfer, § 6, s. 137.

⁸⁵ Brühwiler, Einzelarbeitsvertrag, Art. § 333, Rn. 2.

⁸⁶ Brühwiler, Einzelarbeitsvertrag, Art. § 333, Rn. 2' den naklen, Staehelin, N 14; **Portmann** Wolfgang: "Art. § 333a" (Art. § 333a), Heinrich Honsell/ Nedim Peter Vogt/ Wolfgang Wiegand (Ed), *Basler Kommentar, Art. 1-529*, 5. Auflage, 2011 Basel, N 26; Streiff/ von Kaenel/ Rudolph, N 11; Brändli, § 12, Rn. 324; Rehbinden/ Stöckli, § 333, Rn.12; Kradolfer, § 6, s. 137.

⁸⁷ Oğuzman, Hizmet Sözleşmesinin Feshi, s. 41-42; **Kaplan** Emine Tuncay: *İşverenin Fesih Hakkı, Sınırları, Hüküm ve Sonuçları*, Ankara 1987, s. 14; Çelik/ Canikoğlu/ Canbolat, s. 347; Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 812; Tunçomağ/ Centel, s. 197; Eyrenci/ Taşkent/ Ulucan, s. 170; Kılıçoğlu/ Şenocak, s. 350; Senyen Kaplan, Bireysel İş Hukuku, s. 192; **Korkmaz** Fahrettin / **Alp** Nihat Seyhun: *Bireysel İş Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara 2014, s. 188; Demircioğlu/ Centel, s. 158; **Topal** Güneş: *İş Kanununa Göre Geçerli Nedenlerle Yapılan Fesih ve İş Güvencesinin Uygulanmadığı Durumlarda Bildirimli Feshin Karşılaştırılması*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008, s. 15; **Keser** Hakan: *4857 sayılı İş Kanunu ve Yargıtay Uygulamasında İş Sözleşmesinin Bildirimli Feshinde Geçerli Sebep*, Seçkin Yayıncılık, 2. Güncellenmiş Baskı, Ankara 2012, s. 20.

⁸⁸ Esener, s. 221; Baycık, s. 92; Buz, s. 193; **Caniklioğlu** Nurşen: "İşçinin Çalışma Koşullarında Tek Taraflı Değişiklik Sözleşmeyi İşverenin Feshetmiş Sayılacağı", *Sicil İş Hukuku Dergisi*, Haziran 2010, Yıl 5, Sayı 18, s.

ulaştığı, yani egemenlik alanına girdiği anda hüküm ve sonuçlarını doğurur⁸⁹. Bu hak tarafların sürekli olarak bir iş sözleşmesi ile bağlı kalmalarını önlemeye yönelik olarak, bireysel özgürlüğü korumak amacıyla getirilmiştir. Bundan dolayı süreli fesih hakkının doğabilmesi için iş sözleşmesinin belirsiz süreli olması yeterlidir⁹⁰.

İtiraz hakkı da tıpkı fesih hakkı gibi bozucu yenilik doğuran haklardandır. O nedenle itiraz açıklaması, karşı tarafın hâkimiyet alanına girdiği anda hüküm ve sonuçlarını doğurur.

Fesih ve itiraz beyanının hüküm ve sonuç doğurabilmesi için karşı tarafın kabulüne ihtiyaç yoktur. Yenilik doğuran hakların herhangi kayıt ya da şarta bağlanması mümkün olmadığı gibi, bu haklar kullanıldıktan sonra bundan dönülmesi de kural olarak mümkün değildir. Kural olarak bir kez kullanıldıktan sonra hüküm ve sonuçlarını doğurur⁹¹.

b. Hakkın Sahibi Bakımından

Fesih hakkı sadece belirsiz süreli iş sözleşmesi ile çalışan işçilere ve işverene tanınmış bir haktır⁹². İtiraz hakkı ise belirsiz süreli iş sözleşmesiyle çalışan işçiler tarafından kullanılabilirdiği gibi belirli süreli iş sözleşmesi ile çalışan işçiler tarafından da kullanılabilir⁹³. Fesih hem işçi hem de işveren tarafından kullanılabilen bir hakken, itiraz sadece işçiler tarafından kullanılabilir.

c. Korunmak İstenen Menfaat Bakımından

Süreli fesihte yöneltilecek irade beyanı, iş sözleşmesini sona erdirmeye yöneliktir⁹⁴. Bu hakkın kullanılabilmesi için birleşme ya da bölünme gibi bir yapısal değişiklik türünün gerçekleşmesi gerekli değildir. Süreli fesih hakkının tanınması ile belirsiz süreli iş sözleşmesi ile bağlı olan taraflara, bildirim sürelerine uymak şartıyla iş sözleşmesini sona erdirebilme imkânı sağlanmıştır. Burada korunan menfaat ne zaman sona ereceği belli olmayan belirsiz süreli iş sözleşmesine,

108; Oğuzman/ Barlas, s. 144; Serozan, § 4, s. 225; Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, § 2, s. 16; Eren, Genel Hükümler, s. 64; Kılıçoğlu, § 3, s. 22; **Bedük** Mehmet Nusret: “İş Sözleşmesinin Feshinde Kötüniyet Tazminatı”, *Prof. Dr. Sarper SÜZEK’ e ARMAĞAN*, İstanbul 2011, 922; Korkmaz/ Alp, s. 188; Çelik/ Canikoğlu/ Canbolat, s. 348; Tunçomağ/ Centel, s. 197; Eyrenci/ Taşkent/ Ulucan, s. 170; Senyen Kaplan, Bireysel İş Hukuku, s. 192; Kılıçoğlu/ Şenocak, s. 350; Keser, Geçerli Sebep, s. 20; **Baycık** Gaye: “Türk Borçlar Kanunu ve İş Kanunu Çerçevesinde Fesih Sebebinin Belirtilmesi ve Değiştirilmesi Sorunu”, *Legal İş Hukuku Dergisi*, 2012, s. 77-103; “...Fesih hakkı iş sözleşmesini derhal veya belirli bir sürenin geçmesiyle ortadan kaldırabilme yetkisi veren bozucu yenilik doğuran ve karşı tarafa yöneltilmesi gereken bir haktır...”, Y. 7. HD., 15.01.2014, E. 2013/15874, K. 2014/310, <http://www.hukuklink.com/>, E.T. 25.5.2015.

⁸⁹ Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 812; “...Fesih beyanı bozucu yenilik doğuran haklardan olup, karşı tarafa ulaşmakla muhatapın kabulüne bağlı olmaksızın sonuçlarını doğurur...”, Y9HD, 16.1.2001-15536/256, **Akyiğit** Ercan: *İçtihatlı ve Açıklamalı 4857 sayılı İş Kanunu Şerhi*, Cilt 1, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008, s. 613.

⁹⁰ Çelik, s. 188.

⁹¹ Kılıçoğlu, s.22; Eyrenci/ Taşkent/ Ulucan, s. 155; Çelik, s. 191.

⁹² Çelik/ Canikoğlu/ Canbolat, s. 347; Kılıçoğlu/ Şenocak, s. 350.

⁹³ Kayık Aydınalp, s. 173.

⁹⁴ Senyen Kaplan, Bireysel İş Hukuku, s. 192.

tarafların sonsuza dek bağlı kalmalarını önlemek ve böylece kişi özgürlüklerinin ihlal edilmesini ortadan kaldırmaktır⁹⁵.

İtiraz hakkının kullanılması ise iş ilişkilerinin devirle birlikte devralan işverene kendiliğinden geçmesini engellemektedir. Bu yolla korunmak istenen menfaat ise sözleşme özgürlüğü kapsamında sözleşmenin karşı tarafını seçebilme serbestisidir⁹⁶. Dolayısıyla süreli fesih hakkı ile itiraz hakkında korunmak istenen menfaatler, ikisinin temeli sözleşme özgürlüğüne dayanmakla birlikte, birbirinden farklıdır. Zira birinde sözleşmeyi sona erdirmeye özgürlüğü, diğerinde ise sözleşmenin karşı tarafını seçme özgürlüğü korunmaktadır⁹⁷.

d. Meydana Getirdikleri Hukuki Sonuç Bakımından

Gerek fesih hakkının kullanılması⁹⁸ gerek itiraz hakkının kullanılması, iş sözleşmesinin bildirim süresi sonunda sona ermesine neden olmaktadır. Fesih hakkının kullanılması durumunda işleyecek olan bildirim süresi akdi ya da yasal bildirim süresi olabilirken, itiraz hakkının kullanılması durumunda işleyecek olan bildirim süresi yasal bildirim süresidir⁹⁹. Ancak fesih durumunda taraflardan birinin iradesine dayanan bir sona erme hali söz konusu iken, itiraz hakkının kullanılmasında yasadan kaynaklanan bir sona erme hali söz konusudur¹⁰⁰.

XI. BİLDİRİM SÜRESİ

A. Genel Olarak

Kural olarak bildirim süresi süreli fesihte her iki taraf için uyulması gerekli bir usul olarak öngörülmüştür. İşçi veya işveren tarafından sözleşmenin feshedilmesi halinde, sözleşmeyi fesheden tarafın kural olarak belirlenen bildirim sürelerine riayet etmesi gerekir¹⁰¹. Bildirim süresi, sözleşmeyi sona erdirmek üzere kullanılan fesih beyanından başlayan, bildirim süresinin sona erdiği tarihe kadar geçen süreyi kapsamaktadır¹⁰². Türk Ticaret Kanununun 178/f.2. maddesi, işçinin itiraz etmesi halinde iş sözleşmesinin “kanuni işten çıkarma süresinin” sonunda sona ereceğinden bahsetmektedir. Bilindiği üzere, 178. madde İsviçre Borçlar Kanunu § 333 ve İsviçre Birleşme Kanunu § 49’ un çevirisinden ibarettir. Daha önceden de bahsedildiği üzere çeviri hatası olarak

⁹⁵ **Alpagut** Gülsevil: “İş Sözleşmesinin Feshinde Haklı-Geçerli Neden Ayrımı ve Yargıtay’ın Konuya İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi”, *Sicil İş Hukuku Dergisi*, Mart 2006, s. 72; Çelik/ Canikoğlu/ Canbolat, s. 347; Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 808.

⁹⁶ Kayık Aydınalp, s. 173.

⁹⁷ Kayık Aydınalp, s. 173.

⁹⁸ Esener, s. 225.

⁹⁹ Kayık Aydınalp, s. 174.

¹⁰⁰ Brändli, § 12, Rn. 324; Rehbindler/ Stöckli, § 333, Rn.12; Kradolfer, § 6, s. 137.

¹⁰¹ Çelik/ Canikoğlu/ Canbolat, s. 354, 355; Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 815; **Yürekli** Sabahattin: *Türk Borçlar Kanunu’na Göre Hizmet Sözleşmesinin Sona Ermesi*, Seçkin Yayıncılık, Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara 2014, s. 171.

¹⁰² Mollamahmutoğlu / Astarlı, s. 816.

yasal bildirim süresi, kanuni işten çıkarma süresi olarak çevrilmiştir¹⁰³. Dolayısıyla burada telaffuz edilen işten çıkarma süresi ile bildirim süresi anlaşılmalıdır.

İş Hukukunda bildirim süresi daha çok karşımıza bildirimli fesihte ve bildirim süresine dayanılarak hesaplanan tazminatlarda çıkmaktadır. İş sözleşmesinin süreli fesih yoluyla sona erdirilmesinde her iki taraf gerek yasal gerek akdi bir bildirim sürelerine uymakla yükümlüdür. Dolayısıyla bildirim süreleri kanundan ya da sözleşmeden kaynaklanmalarına göre ikiye ayrılmaktadır. Bu ikili ayırım itiraz hakkının kullanılması açısından da özel bir öneme sahiptir.

B. Türk Ticaret Kanununun 178. Maddesinde Kabul Edilen Bildirim Süresi

Türk Ticaret Kanununun 178. maddesinin 2. fıkrasında “İşçi itiraz ederse, hizmet sözleşmesi kanuni işten çıkarma süresinin sonunda sona erer...” ifadesi yer almaktadır. Bu fıkra da geçen “kanuni işten çıkarma süresi” ile kastedilen, İş Kanununun 17. maddesinde işçinin kıdemine göre belirlenen bildirim süreleridir. Mehaz İsviçre Borçlar Kanunu § 333, bu durumu ifade etmek üzere “gesetzlichen Kündigungsfrist” ifadesi kullanılmıştır. Aynı Kanunun 335c paragrafına bakıldığında, 4857 sayılı İş Kanununun 17. maddesinde olduğu gibi işçinin kıdemine göre bildirim sürelerinin belirlenmiş olduğunu görmekteyiz. Gerek 17. maddede gerek 335c paragrafında belirlenmiş olan bu süreler yasal bildirim süreleridir. Burada bildirim süresinin başına “yasal/kanuni (gesetzlich)” ifadesinin konulmasının amacı, yasal bildirim süresi ile akdi bildirim süresini birbirinden ayırt etmektir. Bilindiği üzere bildirim sürelerine ilişkin hüküm nisbi emredici nitelikte olup, her zaman işçinin lehine değiştirilmesi mümkündür. Ancak ilgili fıkralarda “yasal/kanuni” kelimesinin özellikle yazılması ile amaçlanan, itiraz durumunda bildirim süresi olarak taraflarca belirlenmiş bir akdi bildirim süresi olsa da yasal bildirim süresinin uygulanması gerektiğini vurgulamak içindir¹⁰⁴. Zira pek çok İsviçre kaynağına da bakıldığında özellikle kanuni bildirim süresinin (akdi bildirim süresinin değil) uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır¹⁰⁵. Dolayısıyla iş sözleşmesi ya da toplu iş sözleşmelerinde belirlenen akdi bildirim süreleri burada geçerli olmayacaktır¹⁰⁶.

¹⁰³ Süzek, İşyeri Devri, s. 328; Alp, Bölünme, Birleşme ve Tür Değiştirmenin İş İlişkilerine Etkisi, s. 63; Alpagut, İşyeri, s. 196; Gündoğdu/ Kaplan, s. 1018; Özkara, Birleşme Bölünme ve Tür Değiştirme, s. 133; Kayık Aydınalp, s. 174.

¹⁰⁴ Kayık Aydınalp, s. 176.

¹⁰⁵ Friedrich/ Tobler, § E, s. 199; Bauer, Teil III, Rn. 445; Staehelin, Art. 333 OR, Rn. 14; Kradolfer, § 6, s. 136; Vischer/ Müller, § 23, Rn. 4.

¹⁰⁶ Alp, Bölünme, Birleşme ve Tür Değiştirmenin İş İlişkilerine Etkisi, s. 64; Astarlı, İtiraz, s. 95.

C. Bildirim Süresinin İşlemeye Başlaması

Bildirim süresi işveren tarafından itiraz açıklamasının alınmasıyla birlikte işlemeye başlayacaktır¹⁰⁷. İtiraz açıklamasının varması gerekli bir irade beyanı¹⁰⁸ olduğunu kabul ettiğimizden dolayı, bu sürenin işleyebilmesi için itiraz açıklamasının işverene varmış olması gerekir¹⁰⁹. İtiraz hakkının kullanılması halinde, ayrıca bir fesih bildiriminde bulunmaya gerek yoktur. Zira kullanılmış bir itiraz, fesih gibi iş sözleşmesini sona erdirmeye işlevini yerine getirecektir. Hiç şüphesiz ki bildirim süresi içinde gerek işçi gerek işveren açısından haklı nedenle fesih sebebi meydana gelirse, fesih hakkına sahip olan taraf iş sözleşmesini bildirim süresinin dolmasını beklemeksizin derhal feshedebilecektir¹¹⁰.

D. İş Sözleşmesinin Sona Erme Anı

Bildirim süresi iş sözleşmesi taraflarının, aniden sürpriz bir şekilde sözleşmenin sona ermesi durumuyla karşılaşmaması için tanınmıştır¹¹¹. Yasal bildirim süresinin sona ermesi ile iş sözleşmesi sona erecektir. Bu sürenin de itiraz hakkının amacından yola çıkıldığında kural olarak devirden önce gerçekleşmesi beklenir. Geç yapılmış bir itiraz açıklaması ya da yasal bildirim süresinin kıdemden dolayı uzun olması halinde, iş sözleşmesi işyeri devrinden sonraki bir tarihte sona erebilir. Bu gibi durumlarda iş ilişkisi dolayısıyla iş sözleşmesi¹¹², açıklanmış bir itiraz söz konusu olsa da işyerini devralan işverene geçecektir¹¹³.

Türk Ticaret Kanununun 178/f.2. maddesine baktığımızda, işçinin itiraz etmesi durumunda iş sözleşmesinin yasal bildirim süresinin sonunda sona ereceği ve o tarihe kadar devralan işveren ve itiraz eden işçinin, sözleşmeyi yerine getirmekle yükümlü olduğundan bahsedilmektedir. Bu düzenleme bildirim süresinin devir tarihinden sonra da devam ettiği durumlar için getirilmiştir. Zira bildirim süresinin sonuna kadar iş sözleşmesi devreden işveren ile işçi arasında zaten devam edecektir. Maddede açık bir şekilde “devralan” işverenden bahsedilmesinin sebebi, yapısal değişiklik tarihinde itiraza rağmen bildirim süresi dolmadığı için iş ilişkilerinin devralan işverene

¹⁰⁷ Brühwiler, Einzelarbeitsvertrag, Art. § 333, Rn. 2; **Glanzmann** Lukas: *Umstrukturierungen*, Eine systematische Darstellung des schweizerischen Fusionsgesetzes, 3. Überarbeitete und erweiterte Auflage, Stämpfli Verlag AG, Bern 2014, § 39, Rn. 666; Rehbindler/ Stöckli, Art § 333, Rn. 12.

¹⁰⁸ Eren, s. 66; Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, § 2, s. 17; Baycık, s. 245.

¹⁰⁹ Kayık Aydınalp, s. 177.

¹¹⁰ Kayık Aydınalp, s. 177.

¹¹¹ Alpagut, Haklı-Geçerli Neden Ayrımı, s. 72; Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 823; Eyrenci/ Taşkent/ Ulucan, s. 172; Senyen Kaplan, Bireysel İş Hukuku, s. 196.

¹¹² İş sözleşmelerinin değil sadece iş ilişkilerinin devredildiği hakkında görüş hakkında bkz. Gündoğdu/ Kaplan, s. 1016.

¹¹³ Vischer/ Müller, § 23, Rn. 4; Portmann/ Stöckli, § 6, Rn. 619; Streiff/ von Kaenel/ Rudolph, Art. 333, N12; Brändli, § 12, Rn. 328; Kradolfer, § 6, s. 136; Staehelin, Art. 333 OR, Rn. 15; Bauer, Teil III, Rn. 445; Friedrich/ Tobler, § E, s. 199; Brühwiler, Art. 333, Rn. 2; Alp, Bölünme, Birleşme ve Tür Değiştirmenin İş İlişkilerine Etkisi, s. 65; Astarlı, İtiraz, s. 96; Kayık Aydınalp, s. 177.

geçeceğini belirtmek içindir. Diğer bir anlatımla, şirketin bölünmesi ya da birleşmesi tarihinde itiraz eden işçilere ait yasal bildirim süresi henüz dolmamışsa bu süre, birleşme ve bölünme tarihinden sonra devralan işveren bünyesinde de işlemeye devam edecektir¹¹⁴. Bu halde devam eden iş ilişkisi başlangıçta mevcut olan iş sözleşmesinden kaynaklanmakta olup, devralan işveren ile itiraz eden işçi arasında yeni bir iş sözleşmesinin kurulması söz konusu değildir. O nedenle işçinin, iş sözleşmesinden doğan bütün hak ve borçları da devralan işveren bünyesinde devam eder. Örneğin, işçi hangi ücretle çalışıyorsa bildirim süresini dolduracağı işveren yanında da aynı ücrete hak kazanır.

Özetlemek gerekirse; yasal bildirim süresi ilk olarak yapısal değişikliğin meydana gelmesinden sonra başlarsa ya da önce başlamakla birlikte yapısal değişiklik tarihinde sona ermezse devralan işveren bildirim süresi sona erene kadar var olan iş sözleşmesini yerine getirmekle yükümlü olacaktır (TTK. m. 178/f.2, İBK. § 333/f.2). Dolayısıyla işçinin itiraz açıklaması şirketler hukukuna ilişkin işyeri devrinde, iş ilişkilerinin devrine her durumda mâni olmaz, bilakis kanun tarafından yasal bildirim süresinin bitimine kadar devam eder¹¹⁵.

E. Bildirim Süresi İçinde Tarafların Durumları

Bildirim süresi içinde fesih hakkının kullanılmasında olduğu gibi itiraz hakkının kullanılmasında da tarafların durumunda herhangi bir değişiklik olmaz¹¹⁶. Yani bildirim süresinin sona ermesine kadar işçi ve işveren arasındaki iş sözleşmesinden doğan bütün hak ve borçlar aynen devam eder (TTK. m. 178/f.2). Bildirim süresinin sonuna kadar işçi ve devralan işveren iş sözleşmesinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadırlar¹¹⁷.

İş Kanununun 17. maddesinde ve Türk Borçlar Kanununun 421/f.2. maddesinde, işçilere bildirim süresi içinde mesai saatleri dâhilinde günlük en az 2 saatlik yeni iş arama izninin verilmesi gerektiği düzenlenmiştir¹¹⁸. İşçi ya da işveren tarafından fesih bildiriminde bulunma arasında bir fark

¹¹⁴ Kayık Aydınalp, s. 178.

¹¹⁵ Kradolfer, § 6, s. 136; Kayık Aydınalp, s. 178.

¹¹⁶ Brunner/ Bühler/ Waeber/Bruchez, Kommentar zum Arbeitsvertragsrecht, Art. 333, s. 195; Bildirimli fesih halinde de bildirim süresi içinde tarafların durumunda herhangi bir değişiklik olmayıp, işçi eskisi gibi işini görmeye devam eder, işveren de bunun karşılığında ücret öder, Çelik/ Canikoğlu/ Canbolat, s. 360; Süzek, İş Hukuku, s. 565; Esener, s. 226; Kaplan Senyen, TTK. m. 178 ve İşK. m. 6, s. 28; Senyen Kaplan, Bireysel İş Hukuku, s. 200; Özkaraca, İşyeri Devri, s. 178.

¹¹⁷ Staehelin, Art. 333 OR, Rn. 15; Brühwiler, Einzelarbeitsvertrag, Art. § 333, Rn. 2; Streiff/ von Kaenel/ Rudolph, Art. 333, N12; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 39, Rn. 666.

¹¹⁸ Kılıçoğlu/ Şenocak, s. 355; Murat Şen, “Yargıtay Kararları Işığında Süreli Fesihte Yeni İş Arama İzni”, *TÜHİS*, Ağustos 2006, s. 31; Demircioğlu/ Centel, s. 161; Çelik/ Canikoğlu/ Canbolat, s. 360; Çelik, s. 199; Süzek, İş Hukuku, s. 566; Tunçomağ/ Centel, s. 199; Esener, s. 226; Eyrenci/ Taşkent/ Ulucan, s. 176; Senyen Kaplan, Bireysel İş Hukuku, s. 200; Korkmaz/ Alp, s. 191; Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 824; Yürekli, s. 200; Senyen Kaplan, Bireysel İş Hukuku, s. 200; Keser, Geçerli Sebep, s. 25; İş arama izni hakkında detaylı bilgi için bkz. **Özkaraca** Ercüment: “Yeni İş Arama İzninin Süresi ve İspatı”, *Sicil İş Hukuku Dergisi*, Aralık 2010, Yıl 5, Sayı 20, s. 102-109.

olmaksızın, işçiye kanun hükmü gereği iş arama izni verilir¹¹⁹. İtiraz hakkının kullanılmasına ilişkin durumlarda da iş sözleşmelerinin yasal bildirim süresi sonunda sona ereceğine ilişkin düzenlemenin amacı da aslında işçilerin aniden işsiz, ücretsiz kalmalarını engellemektir¹²⁰. Dolayısıyla her ne kadar konuya ilişkin düzenlenme olan 178. maddede bu yönde bir düzenleme olmasa da bildirim süresinin amacından yola çıkıldığında, itiraz hakkını kullanan işçilere de günlük iki saat iş arama izninin tanınması gerekir¹²¹.

F. Peşin Ödeme Yoluyla İş Sözleşmesinin Feshi

İşverenin fesih bildirim süresi içinde işçiye çalıştırmak istememesi halinde, bildirim süresine ilişkin ücreti peşin ödemek suretiyle sözleşmeyi derhal sona erdirmesi mümkündür¹²². Ancak peşin ödeme yoluyla iş sözleşmesini sona erdirmeye hakkı, sadece işverene tanınmış bir haktır. Sadece işverene tanınmış bu hak aslında işçinin de menfaatinedir. Zira bildirim sürelerine ilişkin ücreti peşin alan işçinin, bu süre içinde çalışmaması ve tüm zamanını yeni iş aramaya ayırması söz konusudur¹²³.

Yapısal değişiklikte işçilere itiraz hakkının tanınmasıyla güdülen amaç değişen işveren ile işçinin, iş ilişkisine devam etmek zorunda bırakılmamasıdır. Yani işçi, yapısal değişiklik ile işyeri devri neticesinde rızası olmaksızın değişen iş sözleşmesinin diğer tarafı ile iş ilişkisini devam ettirmek istemediğinden itiraz hakkını kullanmaktadır. Peşin ödeme yoluyla iş sözleşmesini sona erdirmeye hakkının işverene tanınmış olması ise artık işveren ile çalışmak istemediği için fesih beyanında bulunan işçinin iş sözleşmesini peşin ödeme yoluyla sona erdirerek, iş ilişkisinin devamına katlanmasının engellenmesidir. Diğer taraftan bakıldığında bildirim süresinin uzunluğu nedeniyle yeni işverenin de bildirim süresi sonuna kadar iş ilişkisinin tarafı haline gelmesinde, devralan işveren belirli bir süre sonunda iş ilişkisinin sona ereceğini bildiği işçiye katlanmak zorunda kalmaktadır¹²⁴. İş ilişkisinin belirli bir süre sonra sona ereceğini bilen işçi de bu çalışma süresinde, kendisinden beklenen performansı gösteremeyecektir. Zira yeni bir işveren nedeniyle alışma süreci geçirecektir. Dolayısıyla süreli fesihte işverene tanınan peşin ödeme yoluyla iş sözleşmesini sona erdirmeye hakkının, itiraz hakkının kullanılması durumuna muhatap olan işverenlere tanınmasının

¹¹⁹ Çelik/ Canikoğlu/ Canbolat, s. 360; Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 824.

¹²⁰ Kayık Aydınalp, s. 179.

¹²¹ Alp, Bölünme, Birleşme ve Tür Değiştirmenin İş İlişkilerine Etkisi, s. 65; Astarlı, İtiraz, s. 98; Süzek, İşyeri Devri, s. 328; Kayık Aydınalp, s. 179.

¹²² Akyiğit, İş Kanunu Şerhi, s. 673; Şen, s. 38; Esener, s. 227; Eyrenci/ Taşkent/ Ulucan, s. 174; Çelik/ Canikoğlu/ Canbolat, s. 362, 363; Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 840-844; Süzek, İş Hukuku, s. 570; Senyen Kaplan, Bireysel İş Hukuku, s. 201; Demircioğlu/ Centel, s. 161; Kılıçoğlu/ Şenocak, s. 357; Akyiğit, İş Hukuku, s. 270; Yürekli, s. 205; Keser, Geçerli Sebep, s. 26.

¹²³ Eyrenci/ Taşkent/ Ulucan, s. 157; Çelik/ Canikoğlu/ Canbolat, s. 363, 364.

¹²⁴ Kayık Aydınalp, s. 180.

daha da önemlidir¹²⁵. Böylece itiraz hakkının kullanılmasında, işverenlerin bu haktan faydalanması iş ilişkisinin her iki tarafının da daha lehine olacaktır.

G. Bildirim Süresine Uyulmamasının Yaptırımı

İş Kanununun 17. maddesine göre fesih bildirim süresine uymadan işi terk eden işçi ya da aynı şekilde işçinin işine son veren işveren, Kanunundaki bildirim sürelerine ilişkin ücret tutarında, ihbar tazminatı adı verilen tazminat ödemek zorundadır¹²⁶. İhbar tazminatı için bildirim sürelerine uyulmadan iş sözleşmesinin feshedildiğinin ispatı yeterli olup, ayrıca zararın doğduğunu ispat gerekli değildir¹²⁷. Zira ihbar tazminatı kesin ve maktu olarak belirlenmiştir¹²⁸.

Türk Ticaret Kanunun 178. maddesinde gerek işçiye, gerek işverene bildirim süresinin sonuna kadar, sözleşmeden doğan yükümlülüklerini hiçbir değişiklik olmaksızın yerine getirmeleri belirtilmiştir. Dolayısıyla tıpkı bildirimli fesihte olduğu gibi işçinin ya da işverenin bu süreleri uymaması söz konusu olursa uymayan taraf aleyhine ihbar tazminatına hükmedilmesi uygun olacaktır¹²⁹. Zira burada da bildirim süreleri ile amaçlanan, fesih bildiriminde olduğu gibi, iş sözleşmesinin birden sona ermesini engellemek olup, tarafları sözleşme sonrası duruma hazırlamaktır. İtiraz hakkının kullanılmasında, bildirim süresine uyulmamasına ilişkin olarak ihbar tazminatı ödeneceğine ilişkin kanunda bir hüküm bulunmamakla birlikte, feshe ilişkin düzenlemenin kıyasen uygulanması yerinde olacaktır. Ya da tereddütlere mahal vermemek adına bu konuda yasal bir düzenlemenin yapılması, hukuki netlik açısından daha iyi sonuçlar verecektir.

¹²⁵ Alp, Bölünme, Birleşme ve Tür Değiştirmenin İş İlişkilerine Etkisi, s. 65; Aksi görüş için bkz. Astarlı, İtiraz, s. 99; Özkaraca, Birleşme Bölünme ve Tür Değiştirme, s. 134; Kayık Aydınalp, s. 180.

¹²⁶ Çelik/ Canikoğlu/ Canbolat, s. 364; Esener, s. 228-229; Tunçomağ/ Centel, s. 200; Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 832; Süzek, İş Hukuku, s. 573; Eyrenci/ Taşkent/ Ulucan, s. 177; **Köseoğlu** Ali Cengiz: “İş Sözleşmesinin Geçersiz Nedenle Feshinin İhbar ve Kıdem Tazminatına Etkisi”, *Sicil İş Hukuku Dergisi*, Aralık 2010, s. 95; **Doğan Yenisey** Kübra: “Hizmet Sözleşmesi”, *Türk Borçlar Kanunu Sempozyumu Makaleler Tebliğler*, İstanbul 2012, s. 329; Senyen Kaplan, Bireysel İş Hukuku, s. 202; “...İhbar tazminatı, belirsiz süreli iş sözleşmesini haklı bir neden olmaksızın ve usulüne uygun bildirim öneli tanımadan fesheden tarafın, karşı tarafa ödemesi gereken bir tazminattır. Buna göre, öncelikle iş sözleşmesinin Kanunun 24 ve 25 inci maddelerinde yazılı olan nedenlere dayanmaksızın feshedilmiş olması ve 17 nci maddesinde belirtilen şekilde usulüne uygun olarak ihbar öneli tanınmamış olması halinde ihbar tazminatı ödenmelidir. Yine haklı fesih nedeni bulunmakla birlikte, işçi ya da işverenin 26 ncı maddede öngörülen hak düşürücü süre geçtikten sonra fesih yoluna gitmeleri durumunda, karşı tarafa ihbar tazminatı ödeme yükümlülüğü doğar. İhbar tazminatı, iş sözleşmesini fesheden tarafın karşı tarafa ödemesi gereken bir tazminat olması nedeniyle, iş sözleşmesini fesheden tarafın feshi haklı bir nedene dayansa dahi, ihbar tazminatına hak kazanması mümkün olmaz. İşçinin 1475 sayılı Yasanın 14 üncü maddesi hükümleri uyarınca emeklilik, muvazzaf askerlik, evlilik gibi nedenlerle iş sözleşmesini feshetmesi durumunda ihbar tazminatı talep hakkı bulunmamaktadır. Anılan fesihlerde işveren de ihbar tazminatı talep edemez. Yasada ihbar tazminatının miktarı “bildirim süresine ait ücret” olarak belirlenmiştir. Buna göre ihbar tazminatı, yasadaki doğan götürü tazminat olarak nitelendirilebilir. Bu niteliği itibarıyla Borçlar Kanununun 125 inci (6098 sayılı TBK 146) maddesine göre on yıllık zamanaşımı süresine tabidir...”, Y. 9. HD., 29.01.2014, E. 2011/52614, K. 2014/2342, <http://www.hukuklink.com/>, E.T. 28.9.2015.

¹²⁷ Çelik/ Canikoğlu/ Canbolat, s. 365; Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 833; Eyrenci/ Taşkent/ Ulucan, s. 177; **Köseoğlu** Ali Cengiz: “İş Sözleşmesinin Geçersiz Nedenle Feshinin İhbar ve Kıdem Tazminatına Etkisi”, *Sicil İş Hukuku Dergisi*, Aralık 2010, s. 95.

¹²⁸ Eyrenci/ Taşkent/ Ulucan, s. 177; Köseoğlu, İhbar ve Kıdem Tazminatı, s. 95; Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 833.

¹²⁹ Kayık Aydınalp, s. 181.

XII. İŞ SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİNE BAĞLANAN HAKLAR

A. Kıdem Tazminatı

İtiraz hakkının hukuki niteliği incelenirken, bunun bozucu yenilik doğuran bir hak olduğu, itiraz hakkının kullanılması ile iş sözleşmesinin sona ermesinin ise bir fesih olmayıp, kanun tarafından düzenlenmiş bir sona erme hali olduğu vurgulanmıştır. Her ne kadar itiraz hakkı, kıdem tazminatına hak kazandıran sona erme halleri arasında yer alan iş sözleşmesinin sona erme nedenlerinden olmasa da itirazın kıdem tazminatına hak kazandıran bir sona erme halidir¹³⁰. Zira yapısal değişiklikte işçilere tanınmış bir itiraz hakkı söz konusudur. Kanun tarafından tanınmış bir hakkın kullanılmasına, başka bir haktan mahrumiyet sonucunun bağlanması ise düşünülemez¹³¹. İtiraz açıklaması, işçi tarafından yapılan bir fesih teşkil etmediğinden, işveren iş ilişkisinin işçi tarafından yapılan bir fesihle sona erdiğini ileri sürerek, kıdem tazminatını ödemezlik yapamaz. Zira burada taraf iradesine dayanan değil, kanundan doğan iş ilişkisinin sona ermesi söz konusudur¹³².

1475 sayılı İş Kanunu 14/f.2. maddesine göre işyerinin el değiştirmesi halinde işçinin kıdemi, işyeri veya işyerlerindeki iş sözleşmeleri sürelerinin toplamı üzerinden hesaplanır¹³³. İtiraz hakkını kullanmayan işçilerin iş sözleşmeleri sona ermeyeceğinden, kıdem tazminatına da hak kazanmaları söz konusu olmaz. Fakat kıdeme bağlı hakları hesaplanırken, devreden ve devralan işveren bünyesinde geçen çalışma sürelerinin birleştirileceği hususu açıktır. İtiraz hakkını kullanması nedeniyle kıdem tazminatına hak kazanacak işçinin, bildirim süresinin sona ermesi devralan işveren bünyesinde gerçekleşecekse hiç şüphesiz ki devralan işverende geçen bu çalışma süresi, devreden

¹³⁰ Özkaraca, Birleşme Bölünme ve Tür Değiştirme, s. 137; Senyen Kaplan, Türk Ticaret Kanunu m. 178 ve İşK. m. 6, s. 28; Kayık Aydınalp, s. 183.

¹³¹ Süzek, İşyeri Devri, s. 329; Alp, Bölünme, Birleşme ve Tür Değiştirmenin İş İlişkilerine Etkisi, s. 66; Özkaraca, Birleşme Bölünme ve Tür Değiştirme, s. 136.

¹³² İsviçre Borçlar Kanunu'nun kıdem tazminatını düzenleyen 339c maddesinin 3. fıkrasına bakıldığında, kıdem tazminatını azaltan ya da ortadan kaldıran sebepler olarak iş ilişkisinin işçi tarafından herhangi bir haklı sebep olmaksızın sonlandırılması ya da işveren tarafından haklı nedenle derhal sonlandırılması olarak sayılmıştır. İtiraz durumunda ise kanun tarafında iş ilişkisinin sona ermesi söz konusu olduğu için bu kıdem tazminatı ortadan kaldıran sebepler arasında sayılamaz, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19110009/201407010000/220.pdf>, ET. 21.12.2015; Brändli, § 12, Rn. 324; Astarlı, Bilgilendirme, s. 174; Astarlı, İtiraz, s. 96; Süzek, İşyeri Devri, s. 329; Gündoğdu/ Kaplan, s. 1020; Kayık Aydınalp, s. 184.

¹³³ 12.7. 1975 tarihinden itibaren işyerinin devri veya herhangi bir suretle el değiştirmesi halinde işlemiş kıdem tazminatından her iki işveren birlikte sorumludur. Fakat işyerini devreden işverenlerin bu sorumlulukları işçiyi çalıştırdıkları sürelerle ve devir esnasındaki işçinin aldığı ücret seviyesiyle sınırlıdır, **Reisoğlu** Seza: "İşyerinin Bir Diğer İşverene Devrinin Hizmet Akitlerine Etkisi", *Prof. Dr. Nuri ÇELİK' e Armağan*, Cilt II, İstanbul 2001, s. 1282; Ekonomi/ Eyrenci, s. 1223; **Ekonomi** Münir: "İşyerinin Bir Bölümünün Devri (Kısmi Devir) ve İş İlişkilerine Etkisi", *Prof. Dr. Turhan ESENER' e ARMAĞAN, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi*, Ankara 2000, s. 334; Esener, s. 251; Çelik/ Canikoğlu/ Canbolat, s. 518, 519; Tunçomağ/ Centel, s. 64, 240; Süzek, İşyeri Devri, s. 319; Gündoğdu/ Kaplan, s. 1013; **Okur** Ali Rıza: "Şirket Birleşmelerinin Kıdem Tazminatına Etkisi", *Şirket Birleşmeleri*, Haluk Sumer/ Hemut Pernsteiner (Ed), İstanbul 2004, s. 66,67; Özkaraca, Karar İncelemesi, s. 609; **Ulucan** Devrim: "İşyeri Devrinin İş İlişkilerine Etkisi ve Devir Nedeni İle Yapılan Fesihlerin Hukuki Sonuçları", *İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi 30. Yıl Armağanı*, Ankara 2006, s. 69; Senyen Kaplan, Türk Ticaret Kanunu m. 178 ve İşK. m. 6, s. 34; Senyen Kaplan, Bireysel İş Hukuku, s. 262; Eyrenci/ Taşkent/ Ulucan, s. 244; Korkmaz/ Alp, s. 92; Korkmaz/ Alp, s. 255; Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 243, 1023.

işverende geçmiş çalışma süresi ile birleştirilecektir¹³⁴. Dolayısıyla yapısal değişiklikte kıdem tazminatına hak kazanacak itiraz eden işçinin kıdem süresi hesaplanırken, devreden ve devralan işveren bünyesinde gerçekleşen çalışma süreleri toplanacaktır.

Birleşme halinde işveren değişikliği olmakta, devreden işveren tüzelkişiliğini kaybetmektedir. Devralan işveren külli halefiyet yoluyla devreden işverenin yerine geçer. Artık burada devreden ve devralan işverenden değil, birleşme sonucu mevcut olan tek bir işverenden bahsedilir¹³⁵. Dolayısıyla kıdem tazminatı açısından işçi karşısında sorumlu olan devreden ve devralan işverenden değil, gerek devirden önce gerek devirden sonra çalışma süresi açısından sorumlu tek bir işveren mevcuttur¹³⁶. İş sözleşmesinin birleşmenin gerçekleşmesinden sonra kıdem tazminatını gerektirecek şekilde sona ermesi halinde, tüm çalışma süresinden mevcut olan devralan işveren sorumludur¹³⁷. Ayrılma yoluyla bölünmede de aynı durum geçerlidir. Fakat ayırma yoluyla bölünmede, devreden işveren kendi dönemiyle sınırlı olarak kıdem tazminatı açısından sorumlu kalmaya devam edecektir¹³⁸.

B. Rekabet Yasağı

1. İtiraz Hakkının Kullanılmaması Halinde Rekabet Yasağı

Rekabet yasağı işletmeyle ilgili ekonomik bir değer taşıyıp, işverenin kişiliği ile ilgili değildir¹³⁹. Yasağın işverenden ziyade işyerine bağlı olması nedeniyle, işyeri devri durumunda bu yasak devralan işverene geçecektir¹⁴⁰. Yapısal değişiklik hallerine ilişkin olarak rekabet yasağı sözleşmesi birleşme, bölünme ile işyerini devralan işverenler bünyesinde de geçerli olacaktır¹⁴¹. Ancak burada rekabet yasağının kapsamını tayin ederken, yapısal değişiklik türlerine göre ayırım yapmamız gerekmektedir.

Rekabet yasağının işyeri devri durumunda mevcudiyeti incelenirken işyerinin özelliği, rekabet yasağının konusu ve kapsamının göz önünde tutulması gerekir¹⁴². Devralan işverenin farklı bir

¹³⁴ Kayık Aydınalp, s. 185.

¹³⁵ Okur, Şirket Birleşmeleri, s. 68, 69.

¹³⁶ Kayık Aydınalp, s. 185.

¹³⁷ Okur, Şirket Birleşmeleri, s. 69.

¹³⁸ Kayık Aydınalp, s. 185.

¹³⁹ Süzek, İş Hukuku, s. 392.

¹⁴⁰ Staehelin, Art. 333 OR, Rn. 9; Mollamahmutoğlu/ Astarlı, s. 555; "...İşçi ve işveren arasında rekabet yasağını öngören düzenleme, işyeri devri halinde de kural olarak geçerliliğini sürdürür. Devralan işverenin başka bir amaca yönelmesi ve faaliyet alanını değiştirmesi halinde ise rekabet yasağı sona erer...", Y. 7. HD., 08.04.2013, E. 2013/2542, K. 2013/5823, <http://www.hukuklink.com/>, E.T. 8.8.2015.

¹⁴¹ "...Devredilen bölümde çalışan işçi ile önceki işveren rekabet yasağı sözleşmesi yapmış ise yeni işveren kural olarak bu hususta önceki işverenin yerini alır...", Ekonomi, Kısmi Devir, s. 358.

¹⁴² Ekonomi, Kısmi Devir, s. 358; "...Hizmet ilişkisi devam ederken işverenin değişmesi halinde, hizmet akdiyle birlikte rekabet yasağı sözleşmesinin de yeni işverene intikal etmesi kural olarak mümkündür. Ancak, rekabet yasağı sözleşmesinin yeni işverene intikali, bu sözleşmenin devir sırasında geçerli olması şartına da bağlıdır...",

işletme amacına yönelmesi durumunda, rekabet yasağının mevcudiyetinin tekrar gözden geçirilmesi gerekir¹⁴³. Rekabet yasağının şartları açısından bakıldığında birleşme ya da bölünme sonucu işletmenin faaliyet alanı değişmiş ve işçinin vakıf olduğu işyerine ilişkin mahrem ve sır niteliğindeki bilgilerin¹⁴⁴ kullanılması işvereni zarara uğratmayacaksa artık rekabet yasağının devam ettiğinden bahsedemeyiz¹⁴⁵. 447/f.1. maddesi rekabet yasağının, işverenin bu yasağın devam ettirilmesinde gerçek bir yararının olmadığına tespit edilmesi durumunda sona ereceğini düzenlemektedir¹⁴⁶. Dolayısıyla yapısal değişiklikte rekabet yasağının devam edip etmediğini tespit edilirken, rekabet yasağının şartları ile işverenin gerçek bir yararının olup olmadığı unsurlarını beraber değerlendirmek gerekmektedir.

Gerek devralma gerek yeni kuruluş yoluyla birleşmede, devreden şirket sona erer¹⁴⁷. Bu durumda birleşmeye katılan şirketler birleşmeden sonrada aynı işletme konusunda faaliyette bulunurlarsa, birleşmeye katılan şirketlerin menfaatine olarak rekabet yasağı devam edecektir. Eğer birleşmeye katılan şirketler, devreden işverenin faaliyet alanından farklı konularda faaliyet göstereceklerse rekabet yasağı da sona erecektir¹⁴⁸. Zira rekabet yasağının bir şartı olan işçinin işvereni zarara uğratma unsuru, artık burada mevcut olmayacaktır.

Bölünme açısından bölünme türlerine göre ayırım yapmakta fayda vardır. Ayrılma yoluyla bölünmede devreden işveren sona ermektedir¹⁴⁹. Bölünmeye katılan şirketler, devreden şirketle aynı konuda faaliyet göstermeye devam ediyorsa bu şirketler açısından rekabet yasağı devam etmelidir¹⁵⁰. Ancak ayırma ya da yavru şirket yoluyla bölünmede devreden işveren varlığını devam

Soyer Polat: “Olay ve Görüş: İşverenin Değişmesi-Rekabet Yasağı Sözleşmesi X”, *Prof. Dr. Mahmut Tevfik BİRSEL’ e ARMAĞAN*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir 2001, s. 374.

¹⁴³ Ekonomi, Kısmi Devir, s. 358.

¹⁴⁴ Sır niteliğindeki bilgiler hakkında bkz. **Alpagut** Gülsevil: “İşçinin Sadakat Borcu ve Türk Borçlar Kanunu ile Getirilen Düzenlemeler”, *Sicil İş Hukuku Dergisi*, Mart 2012, Yıl 7, Sayı 25, s. 27-29.

¹⁴⁵ Kayık Aydınalp, s. 191.

¹⁴⁶ Çelik/ Canikoğlu/ Canbolat, s. 251; Alpagut, Hizmet Sözleşmesinin Devri, s. 953; Soyer, s. 371; **Keser** Hakan: “6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’na Göre Rekabet Yasağı”, *Sicil İş Hukuku Dergisi*, Aralık 2011, s. 100; Eyrenci/ Taşkent/ Ulucan, s. 129; Senyen Kaplan, Bireysel İş Hukuku, s. 116.

¹⁴⁷ Baeck/ Haußmann, Kapital 3, Rn. 4001; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 5, Rn. 50; **Bauen** Marc / **Jegher** Gion/ **Wenger** Boris/ **Zen-Ruffinen** Marie-N: *Merger Law, Loi sur la fusion, Fusionsgesetz, Legge sulla fusione*, 1. Auflage, 2005 Zürich, s. 254; Bauer, Teil IV, Rn. 477; **İpek-Kayalı** Fena: *Türk Ticaret Kanunu’ na Göre Birleşmeler*, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2014, s. 19; Korkmaz/ Alp, s. 150.

¹⁴⁸ İşyerini devretmenin, işvereni önemli bir zarara uğratma ihtimalinin kalmaması teşkil ettiği yönündeki görüş için bkz. Soyer, s. 94; Soyer, s. 374; Kayık Aydınalp, s. 192.

¹⁴⁹ Brändli, § 12, Rn. 320; Bauen/ Jegher/ Wenger/ Zen-Ruffinen, s. 263; Vogel/ Günter, § IV, s. 139; Glanzmann, Gesellschafts-und Handelsrecht, § 21, Rn. 5; Portmann/ Stöckli, Kapital 6, Rn. 628; Kradolfer, § 2, s. 6; **Winkler** Michael: *Unternehmensumwandlungen und ihre Auswirkungen auf Arbeitsverträge*, Zürich 2001, § 3, s. 8; Gaul, § 3, Rn. 10; Boecken, Rn. 13, s. 12; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 6, Rn. 120; Baeck/ Haußmann, Kapital 3, Rn. 4002; Bauer, Teil IV, Rn. 486; Tekinalp, § 25, s. 726; **Vogel** Alexander / **Heiz** Christoph/ **Behnisch** Urs/ **Sieber** Andrea: *FusG Kommentar*, 2. Auflage, Zürich 2012, Art. 29, Rn. 16.

¹⁵⁰ Kayık Aydınalp, s. 192.

ettireceği için¹⁵¹, devreden işverenin aktif bir şekilde devam ettirdiği faaliyetine yönelik, işçinin işvereni zarara uğratma ihtimali söz konusu ise rekabet yasağı da devam edecektir¹⁵².

2. İtiraz Hakkının Kullanılması Halinde Rekabet Yasağı

Türk Borçlar Kanunu 447/f. son maddesi uyarınca; “Sözleşme haklı bir sebep olmaksızın işveren tarafından veya işverene yüklenebilen bir nedenle işçi tarafından feshedilirse, rekabet yasağı sona erer.”. Bu kuralın uygulanabilmesi için haklı nedenle feshe yol açan olayda işçinin kusurlu olması şart değildir¹⁵³. İtiraz hakkının kullanılması ile iş sözleşmesinin sona erme halinin, bu madde kapsamında sayılıp sayılmayacağının değerlendirilmesi gerekir. İtiraz hakkında iş sözleşmesinin haklı bir neden olmaksızın işveren tarafından sona erdirilmesi durumu söz konusu değildir. Rekabet yasağının bu madde kapsamında sona ermesine neden olan diğer bir ihtimal ise iş sözleşmesinin işverene yüklenebilen bir nedenle işçi tarafından feshedilmesidir. Daha önce de bahsetmiş olduğumuz üzere itiraz hakkının kullanılmasında, kanundan kaynaklanan bir sona erme hali mevcuttur. Burada bir fesih söz konusu değildir. Ancak işçiyi itiraz hakkının kullanmaya iten neden, işverenin yapısal değişiklik kararı almasıdır. Dolayısıyla her ne kadar madde metninde, işçinin itiraz hakkını kullanması rekabet yasağını sona erdiren nedenler arasında yer almasa da işçiyi itiraz hakkını kullanmaya iten nedenin işveren tarafından alınan bir karar olması nedeniyle, itiraz hakkının kullanılması halinde de rekabet yasağı sözleşmesinin sona ermesi gerekir¹⁵⁴.

İsviçre Hukukunda hâkim olan görüş ise itirazın rekabet yasağının sona ermesine sebep olduğudur¹⁵⁵. Zira itiraz hakkının kullanılması ile iş sözleşmesinin sona ermesi, İsviçre Borçlar Kanunu § 340c/f.2 uyarınca işverenden kaynaklanan sebep olarak kabul edilmektedir. Ancak itiraz hakkı kullanılmayıp iş ilişkileri devralan işverene geçer ve devralan işveren de devreden işverenle aynı faaliyet alanında çalışmaya devam ederse rekabet yasağının sadece işveren tarafı değişir, içeriği aynı kalır¹⁵⁶.

¹⁵¹ Winkler, § 3, s. 9; Brändli, § 12, Rn. 320; Glanzmann, Gesellschafts-und Handelsrecht, § 21, Rn. 3; Kradolfer, § 2, s. 6; Vogel/ Heiz/Behnisch/ Sieber, Art. 29, Rn. 20; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 6, Rn. 120; Bauen/ Jegher/ Wenger/ Zen-Ruffinen, s. 263; Portmann/ Stöckli, Kapital 6, Rn. 628; Bauer, Teil IV, Rn. 486; Ulrich, 123 Abs 2 Nr 1-2, s. 1013; Baeck/ Haußmann, Kapital 3, Rn. 4003; Vogel/ Günter, § IV, s. 139; Gaul, § 3, Rn. 10; Tekinalp, Sermaye Ortaklıkları, § 25, s. 726.

¹⁵² Kayık Aydınalp, s. 192.

¹⁵³ Yavuz, s. 403.

¹⁵⁴ Kayık Aydınalp, s. 193.

¹⁵⁵ Thomas Geiser/ Roland Müller, *Arbeitsrecht in der Schweiz*, 2. Auflage, Bern 2012, § 2, Rn. 728.

¹⁵⁶ Geiser/ Müller, § 2, Rn. 728; Planlanmış bir birleşme meydana gelmezse, bu birleşmeye bağlanmış olan hukuki sonuçlar da meydana gelmez. Bu sebepten dolayı bir firmanın satış temsilcisi itiraz hakkından faydalananarak, akdi rekabet etmeme yasağından kurtulamaz, BGE 4P.234/2006 vom 20.11.2006 E.6.2 und 6.5=JAR 2007 S. 349, Streiff/ von Kaenel/ Rudolph, Art. 333, N12; Çebi, s. 238.

C. İşsizlik Sigortası

İşsizlik sigortası, 25.8.1999 tarih ve 4447 sayılı Kanun¹⁵⁷ ile düzenlenmiştir. İşsizlik, sosyal risklerden birini oluşturmaktadır. İşsizlik sigortası, geçici bir süreliğine işini kaybeden işçiye sağlanan ücret kaybını gidermeye yönelik parasal bir yardımdır¹⁵⁸.

İşsizlik sigortası kapsamında yapılan yardımlardan en önemlisi de işsizlik ödeneğidir. İşsizlik ödeneğinden faydalanabilmek için kanun tarafından istenilen şartların yerine getirilmesi gerekir. Bu şartlardan biri de iş sözleşmesinin kanunun aradığı şekilde sona ermiş olmasıdır. Bu nedenle 4447 sayılı Kanunun 51. maddesine göre iş sözleşmesinin; işverence süreli fesih yoluyla sona erdirilmesi, işveren veya işçi tarafından haklı nedenle derhal sona erdirilmesi, süreli iş sözleşmesinin süresinin bitimiyle sona ermesi, 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanunun 21. maddesi kapsamında işsiz kalmak şeklinde sona ermiş olması gerekmektedir.

İtiraz hakkının kullanılmasının amacı farklı olmakla birlikte, bu amacın gerçekleştirilmesi için itiraz hakkına bağlanan sonuç, iş sözleşmesinin sona ermesidir. Yani burada işçinin iradesi iş sözleşmesini sona erdirmek yönünde değildir. Dolayısıyla işsizlik sigortasından yararlanabilmek için gerekli olan sigortalının isteği ve kusuru dışında işini kaybetmesi, yapısal değişiklik durumunda itiraz hakkının kullanması nedeniyle iş sözleşmesi sona eren işçi açısından da mevcut olduğu kabul edilmelidir¹⁵⁹.

İşsizlik sigortasında, kıdem tazminatında olduğu gibi bir durum söz konusudur. Kanun koyucunun işçilere tanımış olduğu itiraz hakkının kullanılmasına, işçilerin işsizlik ödeneğinden mahrumiyet sonucunu bağladığı düşünülemez. Zira burada işçilere iradeleri dışında gerçekleşen işyeri devrine ilişkin olarak tanınmış bir hak söz konusudur. Bu hakka bağlanan sonucun da amacı işçilerin geçici bir süre ücret kaybını gidermek olan işsizlik sigortasından mahrum kalmaları olmaması gerekir¹⁶⁰.

Mehaz İsviçre Hukukuna bakıldığında itiraz hakkının fesih benzeri bir hak olup, işsizlik sonucunu doğurduğu için işçinin işsizlik sigortasından yararlanması gerektiği kabul edilmektedir¹⁶¹.

¹⁵⁷ RG, 8.9.1999, S. 23810.

¹⁵⁸ **Güzel Ali / Okur Ali Rıza/ Caniklioğlu** Nurşen: *Sosyal Güvenlik Hukuku*, Yenilenmiş 15. Bası, İstanbul 2014, s. 806; Süzek, İş Hukuku, s. 809.

¹⁵⁹ Özkaraca, Birleşme Bölünme ve Tür Değiştirme, s. 144.

¹⁶⁰ İş Kanununun 25. maddesinin 4. fıkrasının, 4447 sayılı Kanunda öngörülen bir fesih sebebi olmamasına rağmen, bu hükme dayanılarak iş sözleşmesi feshedilen işçinin işsizlik ödeneğinden yararlanmasından hareket ederek, itiraz hakkını kullanan işçiye de bu hakkın tanınması yönünde görüş hakkında bkz. Özkaraca, Birleşme Bölünme ve Tür Değiştirme, s. 144.

¹⁶¹ Streiff/ von Kaenel/ Rudolph, Art. 333, N12.

XIII. SONUÇ

İşçinin itiraz hakkını kullanmasına iş sözleşmesinin sona ermesi sonucu bağlanmış olmakla birlikte, işçilik alacaklarına yönelik bir düzenleme getirilmemiştir. İş sözleşmesinin sona ermesi durumunda en önemli konuyu ise kıdem tazminatı oluşturmaktadır. Bu konu anlatılırken bahsetmiş olduğumuz üzere itiraz hakkının kullanılmasına kanun koyucunun kıdem tazminatından mahrumiyet sonucunu bağladığı düşünülemez. İşçilere iş sözleşmelerinin devralan işverene geçmesine itiraz etme hakkı tanınmış olmasına rağmen, bu hakkın hangi süre içinde kullanılacağına dair bir düzenleme yer almamaktadır. Dolayısıyla itiraz hakkının kullanılması için bir süre tayininin gerektiği aşîkârdır.

KAYNAKÇA

Akyiğît Ercan: İş Hukukunda Ödünç İş İlişkisi, Kamu-İş, Ankara 1995.

Akyiğît Ercan: İctihatlı ve Açıklamalı 4857 sayılı İş Kanunu Şerhi, Cilt 1, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008.

Alp Mustafa: “Yeni Türk Ticaret Kanunu’na Göre Bölünme, Birleşme ve Tür Değıştirmenin İş İlişkilerine Etkisi (TTK 178; 158; 190)”, Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, 2012/1 (32).

Alp Mustafa: “İş Sözleşmesinin Devrinde Bazı Sorunlar”, Prof. Dr. Ünal NARMANLIOĞLU’na ARMAĞAN, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 9, Özel Sayı 2007, İzmir 2007.

Alpagut Gülsevil: İşyerinin Devri ve İş Sözleşmesini Fesih Hakkı, İstanbul 2010.

Alpagut Gülsevil: “4857 sayılı Yasa Çerçevesinde Belirli Süreli İş Sözleşmesi”, Mercek Dergisi, Ocak 2004.

Alpagut Gülsevil: “İş Sözleşmesinin Feshinde Haklı-Geçerli Neden Ayrımı ve Yargıtay’ın Konuya İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi”, Sicil İş Hukuku Dergisi, Mart 2006.

Alpagut Gülsevil: “İşçinin Sadakat Borcu ve Türk Borçlar Kanunu ile Getirilen Düzenlemeler”, Sicil İş Hukuku Dergisi, Mart 2012, Yıl 7, Sayı 25.

Ahrendt Martina / **Koch** Ulrich: Umwandlung und Betriebsübergang, Günter Schaub/UlricKoch/ Rüdiger Linck/ Jürgen Treber/ Hinrich Vogelsang/ Martina Ahrendt/ Tilman Anuschk, Arbeitsrechts-Handbuch, 16. Neu bearbeitete Auflage, aus C.H.Beck, München 2015.

Andermatt Arthur / **Bianchi** Doris/ **Bruchez** Christian/ **Gabathuler** Thomas/ **Häberli** Christoph/ **Zürcher** Susanne Kuster/ **Molo** Romolo/ **Rieger** Andreas/ **Roncoroni** Giacomo/ **Schmid** Peter: Handbuch um kollektiven Arbeitsrecht, Basel 2009.

Antalya Gökhan: 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. 1, 1. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul 2012.

Arens Wolfgang / **Düwell** Franz Josef/ **Wichert** Joachim: Handbuch Umstrukturierung und Arbeitsrecht, Übertragung und Sanierung von Unternehmen Übertragung und Sanierung von Unternehmen, 2. Auflage 2013.

Astarlı Muhittin: “Karşılaştırmalı Hukuk Işığında İşyeri Devrinde İşverenin İşçiyi Bilgilendirme Yükümlülüğü”, TBB Dergisi, 2013 (104).

Astarlı Muhittin: “Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda İşyeri Devrinde İşçinin İş İlişkisinin Devralan İşverene Geçişine İtiraz Hakkı”, Çalışma ve Toplum Hukuk ve Ekonomi Dergisi, 2013/1.

Atabek Reşat: İş Akdinin Feshi, İstanbul 1938.

Bachner Michael/ **Köstler** Roland/ **Matthiessen** Volker / **Trittin** Wolfgang: Arbeitsrecht bei Unternehmensumwandlung und Betriebsübergang, 4. Auflage, Baden-Baden 2012.

Başbuğ Aydın: “İş Sözleşmesinde Üçlü İlişki”, TÜHİS, C. 18, S.2-3, 2003;

Bauen Marc / **Jegher** Gion/ **Wenger** Boris/ **Zen-Ruffinen** Marie-N: Merger Law, Loi sur la fusion, Fusionsgesetz, Legge sulla fusione, 1. Auflage, 2005 Zürich.

Baycık Gaye: İş Hukukunda Yenilik Doğuran Haklar, Ankara 2011.

Baycık Gaye: “Türk Borçlar Kanunu ve İş Kanunu Çerçevesinde Fesih Sebebinin Belirtilmesi ve Değiştirilmesi Sorunu”, Legal İş Hukuku Dergisi, 2012.

Bedük Mehmet Nusret: “İş Sözleşmesinin Feshinde Kötüniyet Tazminatı”, Prof. Dr. Sarper SÜZEK’ e ARMAĞAN, İstanbul 2011.

Boecken Winfried: Unternehmens- umwandlungen und Arbeitsrecht, aus Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln 1996.

Brändli Thomas: Outsourcing Vertrags-, Arbeits- und Bankrecht, Wolfgang Wiegand (Hrsg), Stämpfli Verlag AG, Bern 2001.

Buz Vedat: Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar, Ankara 2005.

Canbolat Talat: “Mevzuatta Öngörülen Bazı İş Sözleşmesi Türlerinin 4857 sayılı İş Kanununun Belirli Süreli İş Sözleşmesine İlişkin Esasları Yönünden Değerlendirilmesi”, Legal İHSGHD, 2007/13.

Caniklioğlu Nurşen: “İşçinin Çalışma Koşullarında Tek Taraflı Değişiklik Sözleşmeyi İşverenin Feshetmiş Sayılacağı”, Sicil İş Hukuku Dergisi, Haziran 2010, Yıl 5, Sayı 18.

Çankaya Osman Güven / **Çil** Şahin: “Asıl İşveren Alt İşveren İlişkisinde İşverenlerin Değişmesi ve Bunun İş İlişkisine Etkileri”, Prof. Dr. Devrim ULUCAN’ a ARMAĞAN, Legal Yayıncılık Hukuk Kitapları Serisi: 119.

Çenberci Mustafa: İş Kanunu Şerhi, 4. Bası, Ankara 1978.

Çelik Nuri: İş Hukuku Dersleri, İstanbul 2010.

Çelik Nuri / Caniklioğlu Nurşen/ Canbolat Talat: İş Hukuku Dersleri, Yenilenmiş 29. Bası, İstanbul 2016.

Demircioğlu Murat / Centel Tankut: İş Hukuku, Beta Yayıncılık, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 18. Bası, İstanbul 2015.

Doğan Yenisey Kübra: “Hizmet Sözleşmesi”, Türk Borçlar Kanunu Sempozyumu Makaleler Tebliğler, İstanbul 2012.

Ekonomi Münir: “Belirli Süreli İş Sözleşmelerinin Hukuka Uygunluğu, Kavram Süre ve Yenilenme”, Legal İSGHD, 9/2006.

Ekonomi Münir: “Teknolojik ve Ekonomik Gelişmeler Karşısında Yeni Yaklaşımlar”, Orhim Seminerler Serisi, Görüşler, Kamu ve Özel Kesim İşletmelerinde Yönetimin Beşeri Yönü ve Endüstriyel İlişkiler Sistemimiz, İstanbul 1986.

Ekonomi Münir / Eyrenci Öner: “Hizmet Sözleşmesinin Devri ile İşverenin Değişmesi”, Prof. Dr. Nuri ÇELİK’ e ARMAĞAN, İstanbul 2001.

Ekonomi Münir: “İşyerinin Bir Bölümünün Devri (Kısmi Devir) ve İş İlişkilerine Etkisi”, Prof. Dr. Turhan ESENER’ e ARMAĞAN, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi, Ankara 2000.

Engin Murat: “İşverenin İşin Görülmesini İsteme Hakkını Devri, Ödünç İş İlişkisi”, İHD, C. 1, 1991.

Eren Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Ankara 2012.

Ertürk Şükran: “Türk ve Alman Hukukunda Belirli Süreli İş akidlerine Genel Bir Bakış”, Prof. Dr. Turhan Esener’e Armağan, Ankara 2000.

Esener Turhan: İş Hukuku, 3. Bası, Ankara 1978.

Eyrenci Öner / Savaş Taşkent/ Devrim Ulucan: Bireysel İş Hukuku, Beta Yayıncılık, 7. Baskı, İstanbul 2016.

Eyrenci Öner: 4857 sayılı İş Kanunu ile Getirilen Yeni Düzenlemeler Genel Değerlendirme, Legal İSGHD, Yıl 2004, C. 1, S. 1.

Friedrich Alain / Tobler Meret: Arbeitsrecht im Unternehmen, Bern 2014.

Gaul Björn: Der Arbeitsrecht der Betriebs- und Unternehmensspaltung, Gestaltung von Betriebsübergang Outsourcing Umwandlung, , Köln 2002.

Geiser Thomas/ Müller Roland: Arbeitsrecht in der Schweiz, 2. Auflage, Bern 2012.

Glanzmann Lukas: Umstrukturierungen, Eine systematische Darstellung des schweizerischen Fusionsgesetzes, 3. Überarbeitete und erweiterte Auflage, Stämpfli Verlag AG, Bern .

Gündoğdu Gökmen / Hasan Ali **Kaplan**: “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’nda Bölünmenin İş İlişkilerine Etkisi”, İş Dünyesi ve Hukuk, Prof. Dr. Tankut Centel’ e Armağan, İstanbul 2011.

Güler Mikdat: “Belirli Süreli İş Sözleşmesi”, Legal İHSGHD, 2005/5.

Güzel Ali/ Özkaraca Ercüment/ **Ugan** Deniz: “Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda Belirli Süreli İş Sözleşmesi, Yapılma ve Yenilenme Koşulları”, Prof. Dr. Sarper SÜZEK’ e ARMAĞAN, Cilt I.

Güzel Ali / Okur Ali Rıza/ **Caniklioğlu** Nursen: Sosyal Güvenlik Hukuku, Yenilenmiş 15. Bası, İstanbul 2014.

Mollamahmutoğlu Hamdi/ **Astarlı** Muhittin: İş Hukuku, 5. Bası, Ankara 2012.

İpekel-Kayalı Fena: Türk Ticaret Kanunu’ na Göre Birleşmeler, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2014.

Joost Detlev: “Rechte und Pflichten bei Betriebsübergang”, § 324, Rn. 14, Marcus Lutter/ Martin Winter (Ed), Umwandlungsgesetz Kommentar, Band II, §§135-325, aus Verlag Dr. Otto Schmidt, 4. Neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Köln 2009.

Junker Abbo: Grundkurs Arbeitsrecht, 12. Auflage, München 2013.

Henssler Martin: “Das Arbeitsrecht des Unternehmenskaufs”, § 12, Rn. 149, Picot Gerhard: Unternehmenskauf und Restrukturierung, 4. Völlig neu bearbeitete Auflage, C.H.BECK, München 2013.

Karlsfeld Stephan: Das Widerspruchsrecht der Arbeitnehmer beim Betriebsübergang nach dem Umwandlungsgesetz, Band 10, Hamburg 2001.

Karthauss Boris / **Richter** Julian: “§ 613a BGB Rechte und Pflichten bei Betriebsübergang”, Wolfgang Däubler/ Jens Peter Hjort/ Micheal Schubert/ Martin Wolmerath (Ed), Nomos Kommentar Arbeitsrecht, 3. Auflage, Baden-Baden 2013.

Kavak Ahmet: Sermaye Şirketlerinin Tasfiye, Birleşme, Devir ve Bölünme İşlemleri, Ankara 2005.

Kaplan Emine Tuncay: İşverenin Fesih Hakkı, Sınırları, Hüküm ve Sonuçları, Ankara 1987.

Kayık Aydınalp Aslıhan: İş Hukuku Açısından Ticaret Şirketlerinde Yapısal Değişiklikler, İstanbul 2017.

Keser Hakan: 4857 sayılı İş Kanunu ve Yargıtay Uygulamasında İş Sözleşmesinin Bildirimli Feshinde Geçerli Sebep, Seçkin Yayıncılık, 2. Güncellenmiş Baskı, Ankara 2012.

Keser Hakan: “6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’na Göre Rekabet Yasağı”, Sicil İş Hukuku Dergisi, Aralık 2011.

Kendigelen Abuzer: Yeni Türk Ticaret Kanunu Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler, Değişiklikler İşlenmiş ve Güncellenmiş 2. Bası, İstanbul 2012.

Kılıçoğlu Ahmet: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Yeni Borçlar Kanunu’na Göre Hazırlanmış Genişletilmiş 16. Bası, Ankara 2012.

- Kılıçoğlu** Mustafa / **Şenocak** Kemal: İş Kanunu Şerhi, Cilt 1, 2. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Korkmaz** Fahrettin / **Alp** Nihat Seyhun: Bireysel İş Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara 2014.
- Kocayusufpaşaoğlu** Necip / **Hatemi** Hüseyin/ **Serozan** Rona/ **Arpacı** Abdulkadir: Borçlar Hukuku'na Giriş, Hukuki İşlem Sözleşme, 5. Baskı, İstanbul 2010.
- Köseoğlu** Ali Cengiz: İşyerinin Kapanmasının İş Sözleşmelerine Etkisi, İstanbul 2004.
- Köseoğlu** Ali Cengiz: “İş Sözleşmesinin Geçersiz Nedenle Feshinin İhbar ve Kıdem Tazminatına Etkisi”, Sicil İş Hukuku Dergisi, Aralık 2010.
- Kradolfer** Dean Andreas: Der Betriebsübergang Auswirkungen auf das Individualarbeitsverhältnis, eine arbeitsrechtliche Abhandlung unter Berücksichtigung des gesellschaftsrechtlichen und des erbrechtlichen Betriebsübergang, Volume 28, Zürich 2008.
- Oğuzman** Kemal: Türk Borçlar Kanunu ve Mevzuatına Göre Hizmet (İş) Akdinin Feshi (İş Akdinin Feshi), İstanbul .
- Oğuzman** Kemal/ **Barlas** Nami: Medeni Hukuk Giriş Kaynaklar Temel Kavramlar, 15. Bası, İstanbul 2008.
- Okur** Ali Rıza: “Şirket Birleşmelerinin Kıdem Tazminatına Etkisi”, Şirket Birleşmeleri, Haluk Sumer/ Hemut Pernsteiner (Ed), İstanbul 2004.
- Özkaraca** Ercüment: İşyeri Devrinin İş Sözleşmelerine Etkisi ve İşverenlerin Hukuki Sorumluluğu, İstanbul 2008.
- Özkaraca** Ercüment: “Şirketlerin Birleşmesi, Bölünmesi ve Tür Değiştirmesinin İş Hukuku'na Etkileri”, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İş Hukukunda Güncel Sorunlar (2) Seminer, İstanbul 2012.
- Özkaraca** Ercüment: “Yeni İş Arama İzninin Süresi ve İspatı”, Sicil İş Hukuku Dergisi, Aralık 2010, Yıl 5, Sayı 20.
- Portmann** Wolfgang: “Art.§ 333a” (Art.§ 333a), Heinrich Honsell/ Nedim Peter Vogt/ Wolfgang Wiegand (Ed), Basler Kommentar, Art. 1-529, 5. Auflage, 2011 Basel.
- Rehbinder** Manfred / **Stöckli** Jean-Fritz: Der Arbeitsvertrag Art. 331-355 und Art. 361-362 OR, Art § 333, Rn. 2, Berner Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch Das Obligationenrecht, Heinz Hausheer/ Peter Hans Walter (Ed), Bern 2014.
- Reichold** Hermann: Arbeitsrecht, 4. Auflage, München 2012.
- Reisoğlu** Seza: “İşyerinin Bir Diğer İşverene Devrinin Hizmet Akitlerine Etkisi”, Prof. Dr. Nuri ÇELİK’ e Armağan, Cilt II, İstanbul 2001.
- Seckel** Emil: Die Gestaltungsrechte des Bürgerlichen Rechts, Berlin 1954.

Senyen Kaplan Emine Tuncay: Bireysel İş Hukuku, Gazi Kitabevi, Yenilenmiş 7. Baskı, Ankara 2015.

Senyen Kaplan Emine Tuncay: “İşyeri Devrinin, Türk Ticaret Kanunu m. 178 ve İş Kanunu m.6 Hükümleri Çerçevesinde İş İlişkilerine Etkisi”, Sicil İş Hukuku Dergisi, Mart 2013, Yıl 8, Sayı 29.

Serozan Rona: Medeni Hukuk Genel Bölüm/ Kişiler Hukuku, 6. Bası, İstanbul 2015.

Serozan Rona: Medeni Hukuk Genel Bölüm/ Kişiler Hukuku, 6. Bası, İstanbul 2015.

Soyer Polat: “İşçinin Bir Başka İşverenin Yanında Çalışması ve Bireysel İş Hukukuna İlişkin Sonuçlar”, İHD, III, Mart 1980.

Soyer Polat: “Olay ve Görüş: İşverenin Değişmesi-Rekabet Yasağı Sözleşmesi X”, Prof. Dr. Mahmut Tevfik BİRSEL’ e ARMAĞAN, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir 2001.

Süzek Sarper: “İşyeri Devri ve Hukuki Sonuçları”, Prof. Dr. M. Polat SOYER’ e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 15, Özel Sayı (I), İzmir 2014.

Stahelin Adrian: Obligationenrecht, Der Arbeitsvertrag Art. 330b-355, Art. 361-362, Jörg Schmid (Hrsg) Kommentar zum schweizerischen Zivilrecht, Zürich 2013.

Streif Ullin / **von Kaenel** Adrian/ **Rudolph** Roger: Arbeitsvertrag Praxiskommentar zu Art. 319-362 OR, 7. Auflage, Basel 2012.

Taşkent Savaş: “Belirli Süreli İş Sözleşmelerinin Yapılabilmesi”, Legal İSGHD, 9/2006.

Tekinay Selahattin Sulhi/ **Akman** Sermet/ **Burcuoğlu** Haluk / **Altop** Atilla: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, İstanbul 1993.

Topal Güneş: İş Kanununa Göre Geçerli Nedenlerle Yapılan Fesih ve İş Güvencesinin Uygulanmadığı Durumlarda Bildirimli Feshin Karşılaştırılması, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008.

Tunçomağ Kenan / **Centel** Tankut: İş Hukukunun Esasları, 7. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul 2015.

Ulucan Devrim: “İşyeri Devrinin İş İlişkilerine Etkisi ve Devir Nedeni İle Yapılan Fesihlerin Hukuki Sonuçları”, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi 30. Yıl Armağanı, Ankara 2006.

Vogel Alexander / **Heiz** Christoph/ **Behnisch** Urs/ **Sieber** Andrea: FusG Kommentar, 2. Auflage, Zürich 2012.

Wildhaber Isabelle: Das Arbeitsrecht bei Umstrukturierungen, Zürich 2011.

Willemsen Heinz Josef: “Rechte und Pflichten bei Betriebsübergang”, Kallmeyer Umwandlungsgesetz Kommentar, Verschmelzung, Splatung und Formwechsel bei Handelsgesellschaften, aus Verlag Dr. Otto Schmidt, 5. Neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Köln 2013.

Winkler Michael: Unternehmensumwandlungen und ihre Auswirkungen auf Arbeitverträge, Zürich 2001.

Yavuz Cevdet/ **Acar** Faruk/ **Özen** Burak: Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 9. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul 2012.

Yürekli Sabahattin: Türk Borçlar Kanunu'na Göre Hizmet Sözleşmesinin Sona Ermesi, Seçkin Yayıncılık, Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara 2014.

ISBN 978-605-7510-81-5

ÇALIŞANLARIN ÖRGÜTSEL GÜVEN DÜZEYLERİNİN BOYUTLANDIRILMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON THE DIMENSION OF ORGANIZATIONAL RELATIONSHIPS OF
EMPLOYEES

Nuray Girginer
Hülya Saotay

1.GİRİŞ

İki veya daha fazla kişinin birlikte oluşturdukları sosyal hareketler olarak tanımlanabilen “Güven”, örgütlerde özellikle uzun vadeli karlılık ve çalışanların verimliliği açılarından önemlidir. İşletmelerde güven ortamının oluşturulması ve adaletli yaklaşımların yerleşmesi, örgüt yapısında sağlam temellerin atılması için gereklidir. Güvenli bir örgüt ortamında çalıştığını hisseden çalışanın verimliliği artarak örgütü kendini daha rahat ifade edebildiği ve bağlı olarak sahiplendiği bir ortam olarak algılayacaktır.

Dikey yönetim anlayışları yerine yatay yönetim yaklaşımlarının hakim olduğu yönetsel yapılarla birlikte işletmeler için insan kaynağı önemli hale gelmiştir. Pasif yönetim yaklaşımları yerine çalışanların da yönetimde ve kararlarda söz sahibi olabildiği yönetim yaklaşımları çalışanların aktif olmalarını sağlamıştır. Günümüz koşullarında üretimdeki çıktının yanında insan kaynağının önemi yadsınamaz derecede artmıştır. Örgütsel verimliliğin sağlanması için çalışanlar tarafından iş ortamının güvenli ve adaletli olarak algılanması, çalışanların örgütsel bağlılıklarının sağlanması ve artırılması gereklidir.

Örgütlerde adaletli uygulamalar, güven ortamının bağlı olarak da örgütsel bağlılığın oluşmasına katkı sağlamaktadır. Çalışanların örgütlerini benimsemesi, örgütlerine karşılıksız fedakârlıklarda bulunması, örgütsel bağlılıklarının oluştuğunu göstermektedir. Örgütlerde bireylerin ve grupların güveninin kurumun uzun ömürlülüğü ve istikrarında önemli olduğu literatürdeki çalışmaların bulgularıyla da desteklenmektedir. Yapılan çalışmalardan bazıları şu şekilde özetlenebilir:

Tan v.d. (2000), yöneticiye güven ve organizasyona duyulan güven üzerine yaptıkları çalışmalarında her bir boyutun kendi öncülleri ve sonuçlarının farklı ancak birbiriyle ilişkili yapılar olduğunu iddia etmişlerdir. Araştırma bulgularına göre; yöneticiye güven ve örgüte güven arasında önemli derece ilişki bulunmakta olup yöneticiye güven boyutu kabiliyet, yardımseverlik ve denetimcinin bütünlüğü ile organizasyondaki güven boyutu ise küresel değişkenler ile daha güçlü ilişki içindedir. Yılmaz (2005), öğretmenlerin kuruma bağlılığını incelediği çalışmasında; öğretmenlerin örgütsel güven düzeyinin bazı alt boyutlarda cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı,

öğretmenlerin hizmet yılına göre ise farklılaşmadığı bulgularına ulaşmıştır. Cinsiyete göre yöneticiye güven boyutunda erkek öğretmenlerin bayan öğretmenlere göre okul müdürlerini daha güvenilir bulmakta, okulda var olan iletişim ortamının daha iyi olduğunu ve okulların yeniliğe daha fazla açık olduğunu düşünmektedirler. Kitapçı v.d. (2005), yöneticiye güven, örgütsel kimlik ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkileri inceledikleri çalışmalarında; yöneticiye güven ve örgütsel kimlik bağımsız değişken olarak alındığında, örgütsel kimliğin değil yöneticiye güvenin daha çok işten ayrılma niyeti ile ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Ercan (2006) okullardaki öğretmenlerin örgütsel güven düzeyini bazı değişkenlere göre incelediği araştırmasında, örgütsel güvenin alt boyutları (çalışanlara duyarlılık, yöneticiye güven, iletişim ortamı ve yeniliğe açıklık) puan ortalamasının öğretmenlerin cinsiyet, okul dışında beraber sosyal etkinlik yapıp yapmama durumları, okuldaki öğretmen sayısı değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğini tespit etmiştir.

Canipe (2006), iş ortamında güvenin ne anlama geldiğini işyerindeki gerçek güven ilişkileri ve değerli örgütsel faktörlerle olan ilişkilerine daha fazla dikkat göstererek özellikle iş arkadaşları arasındaki görmezden gelinen ilişkileri incelemiştir. Araştırma sonuçları iş arkadaşlarına duyulan güven, denetçilere güven ve örgütlere güvenin anlamlı ilişkilere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Yeh (2007), Tayvan'daki 20 sivil toplum kuruluşundan 417 gönüllüye yönelik çalışmada, kar amacı gütmeyen bir vakıfta yöneticilerin liderlik davranışları, kuruluşa olan güven ve bağlılık duygusu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda yöneticilerin liderlik davranışlarının gönüllüler arasındaki güven ve bağlılık düzeyleri üzerinde etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Kaneshiro (2008) bir kamu kuruluşundaki 70 çalışana yönelik çalışmada, örgütsel bağlılığın örgütsel güven ve örgütsel adaleti ile korelasyonunu incelemiştir. Araştırma sonuçları, katılımcıların orta düzeyde örgütsel adalet, güven ve bağlılık gösterdikleri, örgütsel adalet ve örgütsel güvenin, özellikle duygusal ve normatif bağlılık olmak üzere örgütsel bağlılıkla ilişkili olduğunu göstermiştir. Örgütsel adalet ve güven arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Polat ve Celep (2008), ortaöğretim okullarında görevli öğretmenlerin örgütsel adalet, örgütsel güven ve örgütsel vatandaşlık davranışlarına yönelik algı düzeylerini incelemişler; örgütsel adalet, örgütsel güven ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının ve bütün alt boyutlarının birbiri ile olumlu ilişkide bulunduğunu belirtmişlerdir. Bökeoğlu ve Yılmaz (2008), ilköğretim okulunda görev yapan öğretmenlerin örgütsel güven algılarını inceleyerek; örgütsel güven algılarının cinsiyete, branşa ve kıdeme göre farklı olmadığını ortaya koymuşlardır. Khan (2011) bir kamu bankası çalışanlarına yönelik çalışmada; örgütsel kültürel özelliklerin katılımı ve çalışanların değişime hazır olmalarına uyum sağlama ve bunun sonucunda örgütsel birim düzeyinde değişimin başarılı bir şekilde uygulanmasını güven için aracı değişken olarak incelemiştir. Araştırma

sonuçlarında beklenenin aksine yöneticilere duyulan güven yüksek olduğunda değil, güveni düşük olduğunda uyum kültürü ve hazır bulunuşluk arasında pozitif ilişki daha da güçlenmiştir.

Tokgöz ve Aytemiz Seymen (2013), bir devlet hastanesinin çalışanlarının örgütsel güven, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında, örgütsel güven, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasında anlamlı ve pozitif ilişki bulunmuştur. Arslan ve Esatoğlu (2017), Ankara'daki bir eğitim araştırma hastanesinde çalışan memur ve hizmet alım personeli üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmalarında işten ayrılma niyeti, bilişsel güven ve duygusal bağlılık arasında pozitif ilişki tespit etmişlerdir. Günüşen ve Karabulut (2017), konaklama işletmesi çalışanlarına yönelik çalışmalarında, örgütsel güvenin örgütsel bağlılığı pozitif yönlü etkilediği bulgusuna ulaşmışlardır. Özafşarlıoğlu, Sakallı ve Örucü (2017), kişilik özelliklerinden uyumluluk, sorumluluk ve açık görüşlülük boyutlarının örgütsel adalet ile örgütsel güven ilişkisinde düzenleyici bir etkiye sahip olduğu, çalışanların örgütsel adalet algılarının, örgütsel güven üzerindeki etkisini düzenlemede, kişilik özelliklerinden uyumluluk, sorumluluk ve açık görüşlülüğün etkili olduğunu ortaya koymuşlardır.

Literatür incelemesinden de görüldüğü gibi işletmelerde çalışanların örgütlerine olan güven düzeylerinin belirlenmesiyle ilgili çalışmalar, daha çok özel sektör çalışanlarına yönelik olup kamu bağlamında çoğunlukla sağlık çalışanları ve öğretmenlere yönelik gerçekleştirilmiş, kamu çalışanlarına yönelik çalışmalar belirli bir kesimde yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda farklı alanlardaki kamu çalışanlarında örgütsel bağlılığın incelenmesinin yararlı olacağı düşüncesiyle bu çalışmada; İl Belediye çalışanlarının örgütsel güven düzeylerine etki eden faktörleri belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda; belediye çalışanlarının örgütsel güven düzeylerinin çeşitli demografik özellikleri (yaş, tecrübe, cinsiyet) bakımından farklılık oluşturup oluşturmadıkları incelenmiştir. Çalışanların güven düzeylerinin tespit edilmesinin işletme performans ve verimliliğinin artmasına katkı yaparak örgütler açısından yararlı olacağı öngörülmektedir.

2.YÖNTEM

Belediye çalışanlarının örgütsel güven düzeylerini boyutlandırmak ve bu boyutların çeşitli demografik özelliklere göre farklılıklarını belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmanın verileri, bir büyükşehir belediyesi çalışanlarından Basit Tesadüfi Örneklem Tekniğiyle seçilen 130 çalışandan elde edilmiştir. Veri toplama aracı olan anket iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm araştırmacılar tarafından hazırlanmış olup çalışanların demografik özelliklerini ölçmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Anketin ikinci bölümünde örgütsel güveni ölçmek için Nyhan ve Marlowe (1997) tarafından geliştirilen ve Demircan Çakar (2008) tarafından Türkçe olarak da test edilen 12 maddelik ölçek kullanılmıştır. Bu ölçeğin 9 maddesi yöneticiye güveni, 3 maddesi ise örgüte güveni

ölçmektedir. 12 maddeden oluşan 5'li likert tipi ölçek 5) Kesinlikle Katılıyorum 4) Katılıyorum 3) Kararsızım 2) Katılmıyorum 1) Kesinlikle Katılıyorum şeklinde puanlanmıştır. Güvenilirlik analizi yapılan Örgütsel Güven Ölçeği'nin (ÖGÖ) Cronbach Alfa değeri 0.956 olarak belirlenirken, anketin güvenilirliği 0,922 olarak belirlenmiştir.

ÖGÖ'nin Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucunda belirlenen faktörler bakımından öğrencilerin çeşitli demografik özelliklere göre farklılıklarının analizinde cinsiyet değişkenine bağımsız örneklem t testi uygulanmıştır. Çalışanların yaş ve tecrübelerinin alt ölçek puan ortalamalarının karşılaştırılmasında ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Çalışmada yapılan tüm istatistiksel analizlerde anlam düzeyi %5 olarak alınmış ve SPSS 18.0 paket programından yararlanılmıştır.

3.BULGULAR

Araştırmaya katılan çalışanların bazı demografik özelliklere göre dağılımı şu şekilde özetlenebilir:

- Çalışmanın kapsadığı 130 çalışanın %24,6'ü (32) kadın, %75,4'ü (98) erkektir.
- Çalışanların %6,2'si 20-25 yaşında, %44.6 25-35 yaşında, %41.5 i 35-45 yaşında, %7,7'si 45+ yaş ve üstüdür.
- Çalışanların tecrübeleri (çalışma süreleri); %16,2 0-3 yıl tecrübe, %31,5 3-9 yıl tecrübe, %32,3 9-15 yıl tecrübe , %20,0 15+ yıl tecrübe şeklindedir.

Çalışanların örgütsel güven düzeylerini boyutlandırmak amacıyla 12 maddeden oluşan ÖGÖ'ne uygulanan Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucunda çalışanların örgütsel güven düzeyleri 2 faktör olarak belirlenmiştir.(Tablo 1). Söz konusu boyutlar literatürle benzerlik göstermekte olup literatüre bağlı olarak söz konusu boyutlar; "Yöneticiye Güven" ve "Örgüte Güven" şeklinde adlandırılmıştır. Elde edilen iki alt ölçeğin güvenilirliği, bütün maddelerin toplam korelasyonunun bir ölçüsü olarak Cronbach Alpha kullanılarak incelenmiş ve Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo1'e göre birinci faktör varyansın %68,745'sini, ikinci faktör %10,22'sini açıklamaktadır. AFA ile elde edilen boyutlar örgütsel güven değişkenliğinin %78,965'ini açıklamakta olup sosyal araştırmalar için yüksek bir varyans açıklama yüzdesidir.

Yöneticiye Güven boyutundaki en önemli madde 0,896 faktör yükü ile 5.maddedir (Yöneticimin 'işini makul bir biçimde yaptığına' olan güvenim tamdır). Bu maddeyi 0,884 faktör yükü ile 4.madde (Yöneticimin 'işiyile ilgili olarak makul düzeyde kavrama yeteneğine sahip olduğuna' olan güvenim tamdır.) izlemektedir.

Örgüte Güven boyutundaki en önemli madde 0,913 faktör yükü ile 12.maddedir. (Bu kurumda birbirimize güvenme düzeyi çok yüksektir.). Bu boyuttaki diğer maddeler; 0,860 faktör yüküyle 11.madde (Bu kurumda yöneticiler ve çalışanlar arasındaki güven düzeyi çok yüksektir.) ve 0,792 faktör yükü ile 10.maddedir (Bu kurumun bana adil davranacağına olan güvenim tamdır).

Tablo 1: ÖGÖ Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) Sonuçları

Faktörler	Özdeğer	Faktör Yük.	Açıklanan varyans%	Küm. Varyans	Cronbach Alpha
Faktör 1: Yöneticiye Güven	8,249		68,745	68,745	0,959
S5: Yöneticimin ‘işini makul bir biçimde yaptığına’ olan güvenim tamdır.		,896			
S4: Yöneticimin ‘işiyile ilgili olarak makul düzeyde kavrama yeteneğine sahip olduğuna’ olan güvenim tamdır.		,884			
S8: Yöneticimin ‘iş sırasında yaptıklarını dikkatlice düşüneceğine’ olan güvenim tamdır.		,848			
S9: Yöneticimin ‘işiyile ilgili üzerinde iyi düşünülmüş kararlar alacağına’ olan güvenim tamdır.		,843			
S7: Yöneticimin ‘işini başka sorunlara yol açmadan yapabileceğine’ olan güvenim tamdır.		,828			
S2: Yöneticimin ‘işiyile ilgili üzerinde iyi düşünülmüş kararlar alacağına’ olan güvenim tamdır.		,782			
S1: Yöneticimin ‘işiyile ilgili önemli konularda teknik olarak yeterli olduğuna’ olan güvenim tamdır.		,762			
S6: Yöneticimin ‘herhangi bir konuda söylediklerinin doğruluğuna’ olan güvenim tamdır.		,712			
S3: Yöneticimin ‘görevinden ayrılmayacağına’ olan güvenim tamdır.		,576			
Faktör 2: Örgüte Güven	1,226		10,220	78,965	0,902
S12: Bu kurumda birbirimize güvenme düzeyi çok yüksektir.		,913			
S11: Bu kurumda yöneticiler ve çalışanlar arasındaki güven düzeyi çok yüksektir.		,860			
S10: Bu kurumun bana adil davranacağına olan güvenim tamdır.		,792			
Toplam Varyans:78,965					
KMO: 0,931 Küresellik Testi Ki-kare: 1618,605 P: 0,000 SD: 66 Cronbach: 0,956					

AFA ile elde edilen boyutlara göre diğer demografik özellikler (yaş, tecrübe) bakımından farklılığı belirlemek amacıyla yapılan ANOVA sonuçlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 2’de ÖGÖ’nin alt faktörlerinin cinsiyete göre farklılığının analizinde kullanılan bağımsız örneklem t testi sonuçları verilmiştir. AFA sonucunda elde edilen yöneticiye güven ve örgüte güven boyutlarının cinsiyete göre bağımsız örneklem t testi sonuçlarına göre; erkek ve kadın çalışanların yöneticiye güven (ortalama fark=-,53656 P= 0,216) boyutunda tutumları farklılık göstermezken, örgüte güven (ortalama fark= ,29067 P=0,002) boyutundaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır. Analiz bulgularından hareketle erkek çalışanların kadın çalışanlardan daha fazla yöneticilerine ve örgütlerine güven duydukları söylenebilir.

Tablo 2: ÖGÖ’nin Alt Faktörlerin Cinsiyete Göre Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Faktörler	Cinsiyet	Ortalama	Ortalama Fark	Ort. Fark Standart hata	t	sd	p
Faktör1: Yöneticiye Güven	Kadın	2,8750	-,53656	0,22820	,643	128	0,216
	Erkek	3,4116					
Faktör 2: Örgüte Güven	Kadın	3,4792	0,29067	0,19699	,963	128	0,002
	Erkek	3,7698					

*.05 anlam düzeyinde fark istatistiksel açıdan anlamlıdır.

4.DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye’deki bir büyükşehir belediyesinin 130 çalışanının örgütsel güven düzeylerini ölçmek için yapılan bu çalışmada, çalışanların örgütsel güven düzeylerine etki eden 2 faktör yöneticiye güven ve örgüte güven olarak belirlenmiştir. Elde edilen bu boyutlar literatürde ortaya konulan örgütsel güven kümeleriyle benzerlik göstermektedir.

AFA sonucunda elde edilen 1. Faktör ‘Yöneticiye Güven’ boyutudur. Çalışanlar yöneticiye duydukları güveni, yöneticinin örgütü temsil etmesi nedeniyle örgütün tamamına yayabilmektedir. Bir anlamda çalışanların gözünde yönetici eşittir örgüt haline gelmektedir. Yöneticiler çalışanların güvenlerini kazanmak için davranışlarında tutarlı olmak zorundadırlar. Tutarlılık, yöneticinin söylemleri ile yaptıkları arasındaki uyumu yansıtmaktadır. Uyumun yüksek olması, yöneticiye güveni artırmaktadır. Bir diğer güven artırıcı etken ise yöneticinin çalışanlar karşısındaki adil yönetim şeklidir. Çalışanların yöneticinin işini, makul bir şekilde yaptığına, işini kavrama düzeyine

sahip olduğuna, işini yaparken dikkatli ve iyi bir şekilde soruna yol açmadan yapacağına yönelik güvenlerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Elde edilen 2. Faktör ‘Örgüte Güven’, çalışanların belirsizlik ve risk durumlarında örgütün sunduğu imkanların tutarlı olduğu durumları ifade etmektedir. Örgütte görev tanımları net, kimlere bağlı olduğu açık ve hangi sorumluluklara sahip olduğunun bilindiği doğru iletişim kanallarının kullanılması, vizyon ve misyonun olması, güven ortamının oluşmasını sağlamaktadır. Bu faktörde örgütte çalışanların birbirlerine yönelik, yöneticiler ve çalışanlar arasında güven düzeyinin ve örgütün adil davrandığı yönündeki güvenlerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Araştırmada çalışanların örgütsel güven boyutlarına etki eden demografik özelliklerle karşılaştırılması amacı ile yapılan analizler sonucunda; cinsiyet değişkenine bağlı olarak yöneticiye güven boyutunda istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır. Bökeoğlu ve Yılmaz (2008) yaptıkları araştırmalarında örgütsel güven düzeyinin cinsiyete göre farklılaşmadığını belirlemişlerse de bu çalışmada cinsiyete göre yapılan analizde örgüte güven boyutunda anlamlı fark elde edilmiştir. Erkek çalışanların kadın çalışanlara göre örgüte daha çok güven duydukları tespit edilmiştir. Söz konusu faktörün içerdiği maddelerden hareketle erkek çalışanların kadın çalışanlara göre kurumdaki kişilerarasındaki güvenme düzeyinin yüksek olduğu, yöneticiler ve çalışanlar arasındaki güven düzeyinin yüksek olduğu ve erkek çalışanların kurumun kendilerine adil davranacağına olan güvenlerinin tam olduğu söylenebilir. Kadın çalışanlarda ise örgüte güven düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak bu çalışmada belediye çalışanlarının örgütsel güven boyutlarına yönelik eğilimleri ve bu değerlere etki edeceği düşünülen bazı demografik değişkenler incelenmiştir. Araştırmanın literatüre uygun ve farklı olan bulgularının daha sonra yapılacak olan çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca bu çalışmada sadece tek bir ilin belediye çalışanları incelenmiştir; dolayısıyla daha sonraki çalışmaların daha fazla şehrin belediye çalışanlarını kapsayacak şekilde yapılması, belediyeler arasında yapılacak karşılaştırmalarla bu kesim kamu çalışanlarının güven düzeylerinin belirlenmesinde daha fazla katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Arslan, D. T. ve Esatoğlu, A.E., 2017, Hastane İdari Personelinin Örgütsel Güven ve Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi, İşletme Araştırmaları Dergisi, 315-352.

Bökeoğlu, Ö.Ç., ve Yılmaz, K., 2008, İlköğretim Okullarında Örgütsel Güven Hakkında Öğretmen Görüşleri, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, s. 54, ss.211-233.

Canipe, J. S., 2006, Relationships among trust, organizational commitment, perceived organizational support, and turnover intentions, Alliant International University, Doktora Tezi, San Diego.

- Çakar, N.D., 2008, Üretim Sektöründe Örgütsel Güven, Adalet Algıları ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi, İktisat İşletme ve Finans, 23 (269) , ss.110-132.
- Ercan, Y., 2006, Okullardaki Örgütsel Güven Düzeyinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s. 16. Ss. 739-756.
- Günüşen, Z. E. ve Karabulut, T., 2017, Örgütsel Güvenin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi ve Bir Uygulama, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.31, ss. 425-440.
- Kitapçı, H., Çakar, N.D., ve Sezen, B., 2005, The Combined Effects Of Trust And Employee Identification on Intention to Quit, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,
- Khan, Z. S., 2011, Organizational Change: The Role Of Organizational Culture and Employees Trust In Their Managers, The State University Of New Jersey Master Thesis.
- Kaneshiro, P., 2008, Analyzing The Organizational Justice, Trust, And Commitment Relationship In A Public Organization, Northcentral University, Doktora Tezi.
- Özaşarlıoğlu Sakallı, S. ve Örucü, E.,2017, Örgütsel Adalet ile Örgütsel Güven İlişkisinde Kişilik Özelliklerinin Düzenleyici Rolü ve Bir Alan Araştırması, International Journal Of Academic Value Studies, vol. 3, Issue. 16, pp. 214-236
- Polat, S. ve Celep, C., 2008, Ortaöğretim öğretmenlerinin örgütsel adalet, örgütsel güven, örgütsel vatandaşlık davranışlarına ilişkin algıları, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, cilt 14, sayı 2.
- Tan, H.H and Tan, C.S.F., Toward the differentiation of trust in supervisor and trust in organization, Genetic, Social and General Psychology Monographs, 126 (2), pp. 241-260.
- Tokgöz, E. ve Aytemiz, O.S., 2013, Örgütsel güven, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki: Bir devlet hastanesinde araştırma, Öneri Dergisi, 10 (39), ss.61-76.
- Yeh, T. J. (2007). “Leadership Behavior, Organizational Trust and Organizational Commitment Among Volunteers in Taiwanese Non-Profit Foundations”, Doktora Tezi, University of Incarnate Word, San Antonio.
- Yılmaz, E, Okullarda Örgütsel Güven Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 14.

İŞÇİLİK ALACAKLARI KONUSUNDA BİR GÜVENCE: TEMİNAT HAKKI

Aslıhan KAYIK AYDINALP

I. GİRİŞ

Yapısal değişiklik hallerinde, özellikle devreden işverenin ortadan kalktığı hallerde, mevcut borçlar söz konusu ise bunların borçlusu ortadan kalkmakta ve bu borçlardan dolayı sorumlu olan başka bir işveren devreye girmektedir¹. Devreye giren devralan işverenin ekonomik durumu gibi hususlar göz önüne alındığında alacaklıların korunması büyük önem arz etmektedir². Konumuz açısından genel olarak işverenlerin borçlu olduğu kimseleri çalıştırmış olduğu işçiler ve işçiler dışında kalan üçüncü kişi olarak nitelendirebileceğimiz diğer alacaklılar oluşturmaktadır. Diğer alacaklılara örnek vermek gerekirse, işverenin hammadde satın aldığı kişiler, ihracat yaptığı kişiler ya da işyerinin mülkiyetine sahip olan kişiler verilebilir. Şüphesiz ki işçiler yanında bu alacaklıların da korunması gerekmektedir. O nedenle kanun koyucu işçileri korumaya yönelik hükümler getirdiği gibi alacaklıları korumaya yönelik hükümler de getirmiştir.

Şirketlerin bölünme, birleşme ve tür değiştirmeye maruz kalması durumunda gerçekleşen yapısal değişiklik türlerine göre alacaklıların, konumuz itibarıyla işçilerin korunmasını gerektirecek durumlar ortaya çıkabilir. Zira gerçekleşen bazı yapısal değişiklik türlerinde, işverenlerin ödeme gücünün kötüleşmesi söz konusu olabilir. Ya da devreden işverenin sona ermesi durumunda, işçiler alacaklarını talep için bir muhatap bulamayabilirler. Bu ve benzeri olumsuz durumları gözetken kanun koyucu, işçilerin maruz kalabilecekleri olumsuzlukları gidermek adına alacaklıları ve özelde işçileri koruyucu hükümler getirmiştir.

Türk Ticaret Kanununun 134 ila 194 maddeleri genel bağlamda bölünme, birleşme ve tür değiştirmeyi düzenleme altına almıştır. Konumuz itibarıyla alacaklıların ve özelde işçilerin korunmasına ilişkin hükümler bu kısım altında incelenmiştir. Belirtmek gerekir ki; yapısal değişiklikte iş ilişkilerinin geçmesine ilişkin temel madde olan 178. maddede, sorumluluk ile ilgili farklı hükümlere yer verilmiş olmakla birlikte bu hükümler detaylandırılmamıştır. O nedenle bu hususlarda bölünme, birleşme ve tür değiştirme kapsamında düzenlenen alacaklıların korunması hakkındaki sorumluluk hükümlerinden faydalanılarak, bu hususlar açıklığa kavuşturulacaktır³.

II. İŞÇİLİK ALACAKLARINI KORUMAYA YÖNELİK ARAÇLAR

Yapısal değişiklik durumlarında işçileri koruyucu nitelikte getirilmiş çeşitli hükümler söz konusudur. Koruyucu nitelikteki hükümlerden bir kısmı, işçilik alacakları açısından sorumluluğa yöneliktir. Bu hükümlerin uygulanması, yapısal değişiklik türlerine göre zaman zaman

¹ Fena İpek-Kayalı, Türk Ticaret Kanunu' na Göre Birleşmeler, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2014, s. 309.

² Birleşme halinde alacaklıların korunmasına ilişkin Türk Ticaret Kanununun 157. maddesinin gerekçesinde, alacaklıların hangi sebeplerden ötürü korunması gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre, "...İsviçre Kanununun gerekçesinde, çoğu birleşmenin alacaklıların haklarını ihlâl etmeyebileceğine, sonuçta iki veya daha fazla malvarlığının birleşmesiyle alacaklılar için daha güvenceli bir durum oluşabileceğine, alacaklıların korunmasının abartılmaması gerektiğine işaret edilmiştir. 157 nci maddedeki düzenleme, bu anlayışı yansıtmaktadır. Ancak bu gerekçe her birleşme için doğru değildir. Birleşen şirketlerden biri veya bazıları zararda, hatta borca batık ise, finansal durumu güçlü olan şirket zararları kapatıyor demektir. Durum, bu şirketin alacaklıları yönünden önem taşıyabilir...."; Bölünme halinde alacaklıların korunmasına ilişkin Türk Ticaret Kanununun 174. Maddesinin gerekçesinde, alacaklıların hangi sebeplerden ötürü korunması gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre, "...Bölünme, alacaklılar açısından özel korunmayı gerektiren sonuçlar doğurur. Tam bölünme, alacaklılar yönünden borçlunun değişmesidir. Çünkü tam bölünmede, bölünen şirket parçalanır ve ortadan kalkar. Bu, borçlunun ortadan kalkması ve yerine devralan şirketlerin gelmesi demektir. Kısmî bölünmede ise bölünen şirketin malvarlığı küçülür, bu sermayenin azaltılması sonucunu bile doğurabilir. Devredilen malvarlığı bölümü veya bölümleri sebebiyle oransal da olsa fiilen azalan sermaye ile alacaklıların ortak teminatları da azalmış olur. Onun için bölünmenin alacaklılar yönünden tehlikesi birleşmeden farklıdır ve daha fazladır...", <http://www.ticaretkanunu.net/turk-ticaret-kanunu-madde-gerekceleri-ikinci-kitap-ticaret-sirketlerimadde-124-644/>, E.T. 15.8.2015.

³ Kayık Aydınalp Aslıhan: İş Hukuku Açısından Ticaret Şirketlerinde Yapısal Değişiklikler, İstanbul 2017.

farklılaşmaktadır. Alınan bu önlemleri şu şekilde saymak mümkündür; iş ilişkilerinin devri, danışma ve bilgilendirme yükümlülüğü, işçilik alacakların teminat altına alınmasını isteme hakkı, işçilik alacakları nedeniyle şirket ortaklarının şahsi sorumluluğu, şirketlerin müteselsil sorumluluğu gibi. İş ilişkilerinin devri ile danışma ve bilgilendirmeye ilişkin önlemler daha önce ayrı başlıklar halinde incelenmiş olup, burada çalışma konumuz açısından işçilik alacaklarından doğan sorumluluk çerçevesinde teminat incelenecektir.

III. İŞÇİLİK ALACAKLARININ TEMİNAT ALTINA ALINMASI

A. Uygulanacak Hüküm

Türk Ticaret Kanununun 178. maddesinin 5. fıkrasında “İşçiler muaccel olan veya birinci fıkra da öngörüldüğü şekilde muaccel olacak alacaklarının teminat altına alınmasını isteyebilirler” hükmü yer almaktadır. Bu hüküm ile hukuk düzenimizde işçilere daha önce tanınmamış, işçilik alacakları için teminat isteme hakkı tanınmıştır. İşçilere işçilik alacaklarının teminat altına alınmasını isteme hakkı tanınmış olmasına rağmen, bu fıkra bağlamında teminatın nasıl gerçekleşeceği gibi hususlar detaylandırılmamıştır.

Türk Ticaret Kanununun 178. maddesi özellikle İsviçre Birleşme Kanunu § 49’ dan faydalanılarak kaleme alınmıştır. Mehaz Kanunun 49. paragrafına baktığımızda ise işçilerin alacaklarının teminat altına alınmasını isteme hususunda işverenin diğer alacaklılarına ait alacakların teminatına ilişkin § 46’ya atıf yaptığı görmektediriz. Mehaz Kanunun 46. paragrafı ise çeviri yapılarak Türk Ticaret Kanununun 175. maddesinde yerini bulmuştur⁴. Bölünmede işverenin diğer alacaklılarına ait alacakların teminat altına alınmasını isteme hakkını düzenleyen 175. maddeye, birleşme halinde karşılık gelen madde ise 157. maddedir. Bu nedenle birleşmede işçilik alacakları için teminat isteme hakkı açıklanırken, 157. maddeden faydalanılacaktır⁵.

Alacakların teminat altına alınması ise İsviçre Birleşme Kanununda ayrı fakat birbirine atıf yapan maddelerde incelenmiştir. İşçilik alacaklarının teminat altına alınmasına ilişkin usulün, işverenin diğer alacaklılarına ait alacakların teminat altına alınmasına ilişkin usulün aynısı olduğu vurgulanmaktadır⁶. Bu nedenle işçilik alacaklarının teminat altına alınması hususunda açıklama

⁴ “...TTK’ nın 175. maddesi varken, TTK’nın 178 (5). maddesi hükmüne neden ihtiyaç duyulduğu sorulabilir. Bu gereklilik şöyle açıklanabilir: TK m. 175 uyarınca alacakların tümünü kapsayan tek teminat verildiği hallerde, işçiler TTK m. 178 (4)’ e dayanarak ayrı ve özel teminat isteyebilirler. İşçilerin bu talebine karşı TTK m. 175(2) uygulanabilir.”, Reha **Poroy/ Ünal Tekinalp/ Ersin Çamoğlu**, Ortaklıklar Hukuku I, Güncelleştirilmiş 13. Bası, İstanbul 2014, s.164.

⁵ Türk Ticaret Kanununun 157. maddesinin gerekçesi için bkz. “...Alacaklıların korunması 157 nci maddede yeni bir anlayış üzerine yapılandırılmıştır. 6762 sayılı Kanunun 150 nci maddesinde, birleşme kararının ilân gününden üç ay sonra hüküm ifade etmesi, alacaklıları koruyucu bir önlem olarak düşünülmüş ve bu süre içinde alacaklılara itiraz hakkı tanınmıştır. Bu hak birleşmeyi engelleyen bir rol oynamaktadır. Anonim şirketlerde ise 451 inci madde, malvarlıklarının ayrı yönetimini ve müteselsil sorumluluğu, koruyucu nitelikte mütalâa etmiştir. Oysa, malvarlıklarının 6762 sayılı Kanunun 451 inci maddesindeki işlemler bitinceye kadar ayrı yönetimi, uygulamada işlememektedir. İtalyan ve İsviçre sistemlerini yansıtan eski hükümler birleşmeyi engellemeleri ve geciktirmeleri bir yana, etkili ve amaca uygun da değildir. Bu sistemlerin Avrupa’da halen devam etmesi sebebiyle 78/855/AET Yönergesi alacaklıların korunmasını öngören belirli, her üye ülkenin uymak zorunda olduğu bir sistem önermemiş, 13 üncü maddesinde birleşme planının ilânından önce varolan ve sona ermemiş bulunan alacakların alacaklılarının korunabilmeleri için uygun bir koruma sisteminin üye ülkelerce kabulünü öngörmekle yetinmiştir. İsviçre Kanununun gerekçesinde, çoğu birleşmenin alacaklıların haklarını ihlâl etmeyebileceğine, sonuçta iki veya daha fazla malvarlığının birleşmesiyle alacaklılar için daha güvenceli bir durum oluşabileceğine, alacaklıların korunmasının abartılmaması gerektiğine işaret edilmiştir. 157 nci maddedeki düzenleme, bu anlayışı yansıtmaktadır. Ancak bu gerekçe her birleşme için doğru değildir. Birleşen şirketlerden biri veya bazıları zararda, hatta borca batık ise, finansal durumu güçlü olan şirket zararları kapatıyor demektir. Durum, bu şirketin alacaklıları yönünden önem taşıyabilir...”<http://www.ticaretkanunu.net/turk-ticaret-kanunu-madde-gerekceleri-ikinci-kitap-ticaret-sirketlerimadde-124-644/>, E.T. 15.8.2015.

⁶ Manfred **Rehbinder/ Jean-Fritz Stöckli**, “Schweizerisches Zivilgesetzbuch Das Obligationenrecht, Der Arbeitsvertrag Art. 331-355 und Art. 361-362 OR”, Art§ 333a, Rn. 16; Adrian **Staehelin**, Obligationenrecht, Der Arbeitsvertrag Art. 330b-355, Rn. 10; **Glanzmann** Lukas, Umstrukturierungen, Eine systematische Darstellung des

yaparken, bazı istisnalar olmakla birlikte, işverenin diğer alacaklılarına ait alacakların teminat altına alınmasına ilişkin düzenlemelerden de faydalanılacaktır⁷.

Uygulanacak hüküm noktasında sonuç olarak yapısal değişiklik türlerinden birleşmenin gerçekleşmesinden sonra, işçiler alacaklarını garanti sağlamak adına işverenden işçilik alacaklarının teminat altına alınmasını isteyebilirler. Alacakların teminat altına alınması 157. maddede düzenlenmiştir. Buna göre gerek işçi alacakları gerekse diğer şirket alacaklılarına ait alacaklar koruma altına alınmıştır.

B. Teminat İsteme Hakkı

Türk Ticaret Kanununun 157/f.1 hükmüne göre; “Birleşmeye katılan şirketlerin alacaklıları birleşmenin hukuken geçerlilik kazanmasından itibaren üç ay içinde istemde bulunurlarsa, devralan şirket bunların alacaklarını teminat altına alır.” Bu hükümden yola çıkıldığında birleşmede teminat isteme hakkı, birleşmeye katılan şirketlerin işçilerine tanınmış bir haktır. Yani birleşmeye katılarak devreden işverenin sona ermesine neden olan şirketin işçilerine bu hak tanınmıştır. Yoksa devralan şirketin işçilerinin böyle bir hakkı söz konusu değildir⁸. Dolayısıyla devralma yoluyla birleşmede bünyesinde birleşilen şirkette daha önceden çalışan işçilerin, alacakları için teminat isteme hakları olmayacaktır⁹.

Teminat isteme hakkı devreden işverenin işçilerine tanınmış bir hak olmakla birlikte, bu hakkı ayrılma yoluyla bölüme ve ayırma yoluyla bölünmeye ilişkin olarak ayrı ayrı incelemekte fayda vardır. Ayrılma yoluyla bölünmede, devreden işveren sona ereceğinden teminat isteme hakkı devreden işverende çalışmakta olan bütün işçilere tanınmalıdır. Ancak ayırma yoluyla bölünmede devreden şirket infisah etmeyip sadece bir bölümü ayırma yoluyla bölündüğünden ayırma yoluyla bölünmede teminat isteme hakkı, ayırma yoluyla ayrılan bölümde çalışan işçilere tanınmalıdır¹⁰. Yavru şirket yoluyla bölünmede de ayırma yoluyla bölünmede olduğu gibi teminat hakkı tanınmalıdır. Zira burada da devreden işveren bölünme ile sona ermemektedir.

Yapısal değişiklik türlerinden tür değiştirme Türk Ticaret Kanununun 180 ila 190. maddelerinde düzenlenmiştir. Daha önceden de bahsedildiği üzere tür değiştirme, şirketin sadece hukuki türünün değişmesine sebebiyet verir. Burada ne külli halefiyet ne işyeri devri ve işveren değişikliği ne de malvarlığı devri söz konusudur¹¹. Dolayısıyla işyeri devri söz konusu olmadığından, sorumlu tutulacak devreden ve devralan işveren olarak nitelendirebileceğimiz birden fazla işveren mevcut değildir¹². Bu nedenle devreden ve devralan işverenlerin müteselsil sorumluluğu, tür değiştirmede söz konusu olmaz¹³. Tür değiştirmede işyeri devri söz konusu olmadığı için işçilerin özel olarak

schweizerischen Fusionsgesetzes, 3. Überarbeitete und erweiterte Auflage, Stämpfli Verlag AG, Bern 2014, § 39, Rn. 684.

⁷ Aynı yönde, **Özkaraca** Ercüment, “Şirketlerin Birleşmesi, Bölünmesi ve Tür Değiştirmesinin İş Hukuku’na Etkileri”, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İş Hukukunda Güncel Sorunlar (2) Seminer, İstanbul 2012, s. 167; **Gündoğdu** Gökmen / Hasan Ali **Kaplan**, “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’nda Bölünmenin İş İlişkilerine Etkisi”, İş Dünyesi ve Hukuk, Prof. Dr. Tankut Centel’ e Armağan, İstanbul 2011, s. 1022; Kayık Aydınalp, s. 250.

⁸ Kayık Aydınalp, s. 250; **Senyen Kaplan** Emine Tuncay, “İşyeri Devrinin, Türk Ticaret Kanunu m. 178 ve İş Kanunu m.6 Hükümleri Çerçevesinde İş İlişkilerine Etkisi”, Sicil İş Hukuku Dergisi, Mart 2013, Yıl 8, Sayı 29, s. 30; Aksi görüş için bkz. **Özkaraca**, Birleşme Bölünme ve Tür Değiştirme, s. 165,166.

⁹ Kayık Aydınalp, s. 250.

¹⁰ Kayık Aydınalp, s. 250.

¹¹ Glanzmann, Umstrukturierungen, § 39, Rn. 663; **Vischer** Frank / M. Roland **Müller**, Der Arbeitsvertrag, 4. Auflage, Basel 2014, § 23, Rn. 17; **Brunner** Christiane / Jean-Michel **Bühler**/ Jean Bernard **Waeber**/ Christian **Bruchez**, Kommentar zum Arbeitsvertragsrecht, 3. Auflage, Basel 2005, s. 195; **Özkaraca** Ercüment, İşyeri Devrinin İş Sözleşmelerine Etkisi ve İşverenlerin Hukuki Sorumluluğu, İstanbul 2008, s. 358; **Doğrusöz** Hanife, “Ticaret Ortaklıklarının Birleşme ve Nev’i Değiştirmelerinin Ferdi ve Toplu İş Hukuku Bakımından Temel Sonuçları”, Doç. Dr. Mehmet Somer’e Armağan, İstanbul 2006, s. 609.

¹² **Özkaraca**, İşyeri Devri, s. 358; Aynı yazar, Birleşme Bölünme ve Tür Değiştirme, s. 107.

¹³ Kayık Aydınalp, s. 285.

korunma ihtiyacı sadece ortakların sorumluluğu bakımından mevcuttur¹⁴. Şirketin borçlarından dolayı tür değiştirme öncesi şahsen sorumlu olan ortaklar, tür değiştirme gerçekleşmeden önce doğan borçlardan şahsi olarak sorumlu kalmaya devam ederler¹⁵.

Diğer yapısal değişiklik türlerinden olmakla birlikte, tür değiştirmede teminat altına alma yükümlülüğü söz konusu değildir¹⁶. İsviçre Hukukuna baktığımızda tür değiştirme halinde herhangi bir teminat hakkı tanınmamışken, tıpkı birleşmede olduğu gibi kişisel sorumluluğun İsviçre Birleşme Kanunu § 68/f.2’ de düzenlemiş olduğunu görmekteyiz. Zira § 68, birleşmeye ilişkin ortakların şahsi sorumluluğunu düzenleyen § 27/f.3’ ya atıf yapmaktadır¹⁷. Dolayısıyla Mehaz Kanunda olduğu gibi Türk Ticaret Kanununun 190. maddesinde yer alan atfın, 178. maddenin hepsine değil, 178. maddenin sadece 6. fıkrasına yapıldığı kabul etmek yerinde olacaktır¹⁸.

C. Teminata İlişkin İşçilik Alacakları ve Teminatı Konusu

Teminat altına alınması istenebilecek alacakların hangisi olduğu konusunda Türk Ticaret Kanununun 157. maddesinde açık bir hüküm yer almamaktadır. Ancak 157/f.1’in yorumundan, bu alacakların birleşmenin gerçekleşmesinden önce gerçekleşen alacaklar olduğu sonucunu çıkarmaktayız¹⁹.

Türk Ticaret Kanunu 178/f. 5’ te “...muaccel olan ve birinci fıkra da öngörüldüğü şekilde muaccel olacak alacaklarının...” ifadesi yer almaktadır. Buradan hareketle de işçiler, muaccel olmuş alacakları ile muaccel olmamakla birlikte devir gününe kadar doğmuş alacaklarının teminat altına alınmasını isteyebileceklerdir.

Teminat hakkının sadece mutlak alacakları mı yoksa şarta bağlı, çekişmeli, İcra İflas Kanununa göre imtiyazlı kabul edilen alacakları da kapsayıp kapsamadığı sorusu gündeme gelebilir. Mehaz İsviçre Hukukunda bu hususa ilişkin hâkim olan görüşe göre, teminat hakkı sadece mutlak, kesinleşmiş alacaklara yönelik olmayıp, aynı zamanda çekişmeli, şarta bağlı ya da imtiyazlı alacak olarak kabul edilmiş alacaklar için de verilmesi gerekmektedir²⁰. Aksi görüş genel olmayıp, aksi görüşte olanlar da mevcuttur.

İşçilik alacaklarının çoğunluğunun çekişmeli alacak olduğu düşünüldüğünde, sadece işveren tarafından kabul edilmiş mutlak nitelikteki alacakları teminat korumasından faydalandırıp, çekişmeli olanları bu korumadan faydalandırmamak hükmün amacına ters düşecektir. Bu nedenle bizim hukuk düzenimizde de mutlak alacakların olduğu gibi, çekişmeli, şarta bağlı işçilik alacaklarının da bu korumadan faydalandırılması gerekir²¹.

¹⁴ **Brühwiler** Jürg, Einzelarbeitsvertrag, Kommentar zu den Art. 319-343 OR, 3. Auflage, Basel 2014, Art. § 333, Rn. 6; Tür değiştirmede sadece şirketin türünün değişmesi, buna karşılık tüzelkişilik aynen devam ettiği için, bölünme ve birleşmenin aksine hiçbir şekilde tasfiyesiz infisah ve külli halefiyet meydana gelmeyeceği, bu nedenle şirket çalışanlarının özel olarak korunmasına gerek olmadığı yönünde görüş için bkz. **Kendigelen** Abuzer, Yeni Türk Ticaret Kanunu Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler, Değişiklikler İşlenmiş ve Güncellenmiş 2. Bası, İstanbul 2012, s. 157.

¹⁵ Rehbinden/ Stöckli, Art. 333, Rn. 15; Brunner/ Bühler/ Waeber/ Bruchez, Kommentar zum Arbeitsvertragsrecht, Art. 333, s. 195; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 35, Rn. 605; FusG Art. 68; Brühwiler, Art. 333, Rn. 6; **Boecken** Winfried, Unternehmens- umwandlungen und Arbeitsrecht, aus Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln 1996, s. 171; Özkaraca, Birleşme Bölünme ve Tür Değiştirme, s. 158.

¹⁶ Kayık Aydınalp, s. 285

¹⁷ Glanzmann, Umstrukturierungen, § 36, Rn. 610; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 21, Rn. 73.

¹⁸ Kayık Aydınalp, s. 285.

¹⁹ Zira maddenin gerekçesine bakıldığında da bu hususun açıklandığı görülmektedir “...Alacaklıların korunması birleşmenin hukukî geçerlik kazanmasından sonra ortaya çıkar... Söz konusu olan, birleşmeden önce doğmuş alacaklardır...”, <http://www.ticaretkanunu.net/turk-ticaret-kanunu-madde-gerekceleri-ikinci-kitap-ticaret-sirketlerimadde-124-644/>, E.T.28.9.2015, Kayık Aydınalp, s. 251.

²⁰ Glanzmann, Umstrukturierungen, § 36, Umstrukturierungen, Rn. 614; **Affentranger** Markus, Stämpflis Handkommentar, FusG, Art. 46, Rn. 2.

²¹ Kayık Aydınalp, s. 252.

D. Teminat Vermekle Yükümlü Şirket

Birleşmenin her iki türünde de yani gerek devralma yoluyla gerekse yeni kuruluş yoluyla birleşmede devreden işveren sona erer²². Devreden işveren sona ereceği için sadece devralan işverenin teminat verme yükümlülüğü söz konusudur²³. Hükmün gerekçesine bakıldığında da “Alacaklıların korunması birleşmenin hukukî geçerlik kazanmasından sonra ortaya çıkar. Bu sebeple, alacaklılara geçerlilikten itibaren üç ay içinde, alacaklarının güvence altına alınmasını isteme hakkı tanınmıştır...” düzenlemesi yer almaktadır²⁴. Birleşmenin hukuken geçerlilik kazanmasından sonra bu hak talep edilebileceğinden, birleşmenin hukuken geçerlilik kazanmasından sonra devreden işveren de sona ereceğinden, bu yükümlülük devralan işverene ait olacaktır²⁵. Zira birleşme yoluyla devreden işveren sona ererek, onun yerine külli halefiyet ilkesi gereği devralan işveren geçmektedir. Yeni kuruluş yoluyla birleşme suretiyle meydana gelen şirketin yükümlülüğü, şirketin tescili ile doğacaktır²⁶. Devir olgusu gerçekleşmeden devreden işveren tarafından işçilik alacaklarına ilişkin bir teminat söze konu olsa da devirden sonra bu işverenin yerini devralan işveren alacağı için, bu teminat da devralan işveren tarafından verilmiş gibi kabul edilir²⁷.

Türk Ticaret Kanununun gerekçesinde yer verdiği İsviçre Borçlar Kanunu § 333/f.3’ te devreden ve devralan arasında müteselsil sorumluluk öngörmüş olmakla birlikte, birleşme durumunda devreden işveren sona ereceği için işçiler devralan işveren karşısında iş sözleşmesinden doğan işçilik alacaklarının teminat altına alınmasını isteme hakkına sahip olurlar²⁸.

Bölünmede ise teminat, bölünmenin hukuken geçerlilik kazanmasından önce gösterilmelidir. Bu nedenle, teminat talebi borçlu olan devreden şirkete yöneltilir²⁹. Zira 175. maddenin 1. fıkrasında da “bölünmeye katılan şirketler” in teminat göstermekle yükümlü oldukları belirtilmiştir.

E. Teminat Talebinin Şekli

Gerek Türk Ticaret Kanununda gerek İsviçre Birleşme Kanununda, teminat isteme hakkının şekline ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Dolayısıyla teminat talebinin herhangi bir şekle

²² Baeck Ulrich / Katrin **Haußmann**, “Betriebsinhaberwechsel Arbeitgeberwechsel”, Klemens Dörner/ Stefan Luczak/ Martin Wildschütz/ Ulrich Baeck/ Axel Hoß (Ed), Handbuch des Fachanwalts Arbeitsrecht, 12. Auflage, Luchterhanf Verlag, 2015 Köln, Kapital 3, Rn. 4001; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 5, Rn. 50; **Bauen** Marc / Gion **Jegher**/ Boris **Wenger**/ Marie-N **Zen-Ruffinen**, Merger Law, Loi sur la fusion, Fusionsgesetz, Legge sulla fusione, 1. Auflage, 2005 Zürich, s. 254; Bauer, Teil IV, Rn. 477; İpekeli-Kayalı, s. 19; Keşli, § 4, s. 164.

²³ **Bauer** Christoph, Parteiwechsel im Vertrag Vertragsübertragung und Vertragsübergang, Unter besonderer Berücksichtigung des allgemeinen Vertragsrechts und des Fusionsgesetzes, 2010 Zürich Bauer, Teil IV, Rn. 483; **Andermatt** Arthur / Doris **Bianchi**/ Christian **Bruchez**/ Thomas **Gabathuler**/ Christoph **Häberli**/ Susanne Kuster **Zürcher**/ Romolo **Molo**/ Andreas **Rieger**/ Giacomo **Roncoroni**/ Peter **Schmid**, Handbuch um kollektiven Arbeitsrecht, Basel 2009, § E, Rn. 50; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 36, Umstrukturierungen, Rn. 616; Özkaraca, Birleşme Bölünme ve Tür Değiştirme, s. 167.

²⁴ Bkz. <http://www.ticaretkanunu.net/turk-ticaret-kanunu-madde-gerekceleri-ikinci-kitap-ticaret-sirketlerimadde-124-644/>, E.T.28.9.2015.

²⁵ Kayık Aydınalp, s. 252.

²⁶ Staehelin, Art. 333 OR, Rn. 10; Rehbinder/ Stöckli, Art. 333, Rn. 16; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 36, Umstrukturierungen, Rn. 616; Andermatt/ Bianchi/ Bruchez/ Gabathuler/ Häberli/ Zürcher/ Molo/ Rieger/ Roncoroni/ Schmid, § E, Rn. 50; **Vogel** Alexander / Christoph **Heiz**/ Urs **Behnisch**/ Andrea **Sieber**, FusG Kommentar, 2. Auflage, Zürich 2012, Art. 46, Rn. 5; Vischer/ Martini/ Müller, Art. 49, Rn. 5; Urs **Kägi**/ Felix R. **Ehrat**, “Spaltung von Gesellschaften”, Art. 46, Rn. 2, Rolf Watter/ Nedim Peter Vogt/ Rudolf Tschäni/ Daniel Daeniker (Ed), Fusionsgesetz Basler Kommentar, 2. Auflage, Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel 2015; **Kradolfer** Dean Andreas, Der Betriebsübergang Auswirkungen auf das Individualarbeitsverhältnis, eine arbeitsrechtliche Abhandlung unter Berücksichtigung des gesellschaftsrechtlichen und des erbrechtlichen Betriebsübergang, Volume 28, Zürich 2008, § 9, s. 267.

²⁷ Kayık Aydınalp, s. 252.

²⁸ Kradolfer, Der Betriebsübergang, § 9, s. 264; Brühwiler, Art. 333, Rn. 6; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 21, Rn. 43.

²⁹ Kayık Aydınalp, s. 267.

bağlı olmaksızın yöneltilebileceğini kabul etmekteyiz³⁰. Ancak ispat açısından teminat gösterme noktasında sorumlu şirket nezdinde yazılı bir teminat talebinin olması faydalı olacaktır. Yazılı şekilde yapılmasında fayda bulunan teminat talebinde, özellikle teminat talep eden işçinin kimliğinin ve teminat talebine konu işçilik alacağının gösterilmesinde ve teminata konu aşağı yukarı tahmini bir miktarın belirtilmesinde fayda vardır³¹. Özellikle teminata konu alacağın tahmini miktarının belirtilmiş olması, gösterilen teminatın bu alacağa uygun olup olmadığı noktasında fayda sağlayacaktır³².

F. Teminat İsteme Zamanı

Türk Ticaret Kanunu 157/f.1’ de birleşmeye katılan şirketin alacaklılarının birleşmenin hukuken geçerlilik kazanmasından itibaren üç ay içinde istemde bulunmaları halinde, devralan şirketin bu alacakları teminat altına alacağından bahsedilmektedir³³. Burada üç aylık sürenin başlangıcı olarak, birleşmenin hukuken geçerlilik kazanma tarihi esas alınmıştır.

Kaynak İsviçre Hukukunda olduğu gibi birleşmeye katılan şirketlerin alacaklıları, bu haklarından Türkiye Ticaret Siciline yapılacak ilanla haberdar olurlar. Birleşmeye katılan şirketlerin alacaklıları, alacaklarını bildirmeleri için yapılan çağrıya ilişkin ilanın yayımı tarihinden itibaren üç ay³⁴ içinde istemde bulunmaları halinde devralan şirket, istemde bulunan alacaklıların alacaklarını teminat altına almak zorundadır. Bunun için işçilerin alacaklarının teminat altına alınması amacıyla başvuru yapmaları gerekmektedir. Yani teminat için, işçiler tarafından bir talep yöneltilmelidir. Devralan şirketin kendiliğinden hareket etme gibi bir yükümlülüğü söz konusu değildir.

Alacaklıların başvuru yapmaları için gereken süre konusunda Türk Ticaret Kanunu m. 157 (İBirK. m. 25)’ de, birleşmeye katılan şirketin alacaklıları, Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde, yedişer gün aralıklarla üç defa yapacakları ilanla ve ayrıca internet sitelerine konulacak ilanla haklarını bildirirler, alacaklarını bildirmeye ve teminat verilmesi için istemde bulunmaya çağırılırlar, şeklinde düzenleme getirilmiştir. Alacaklıların, alacaklarının teminat altına alınmasını isteme hakları bu ilandan itibaren üç aylık süre (hak düşürücü) ile sınırlandırılmıştır³⁵.

Türk Ticaret Kanununun 178. maddesine bakıldığında işçilere teminat hakkı tanınmakla birlikte, talebe ilişkin bir süre tayin edilmemiştir. Burada her ne kadar süreye ilişkin bir kısıtlama getirilmemiş olsa da süre mevzuunun da, işverenin diğer alacaklılarına ait alacaklar için teminat istenmesinde olduğu gibi, üç aylık bir süreyle sınırlandırılması gerekir³⁶. Aksi takdirde devralan işveren devamlı şekilde teminat talepleri ile karşı karşıya kalabilir.

³⁰ Kayık Aydınalp, s. 253.

³¹ Vogel/ Heiz/ Behnisch/ Sieber, Art. 46, Rn. 9; Kägi/ Ehrat, Basler Kommentar, Art. 46, Rn. 9; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 36, Umstrukturierungen, Rn. 639; Kägi/ Ehrat, Basler Kommentar, Art. 46, Rn. 9.

³² Kayık Aydınalp, s. 253.

³³ **Kendigelen** Abuzer, Yeni Türk Ticaret Kanunu Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler, Değişiklikler İşlenmiş ve Güncellenmiş 2. Bası, İstanbul 2012, s. 145; Hükmün gerekçesi, “Bu sebeple, alacaklılara geçerlilikten itibaren üç ay içinde, alacaklarının güvence altına alınmasını isteme hakkı tanınmıştır...”, [http://www.ticaretkanunu.net/turk-ticaret-kanunu-madde-gerekceleri-ikinci-kitap-ticaret-sirketlerimadde-124-644/](http://www.ticaretkanunu.net/turk-ticaret-kanunu-madde-gerekcileri-ikinci-kitap-ticaret-sirketlerimadde-124-644/), E.T.28.9.2015.

³⁴ FusG Art. 25/Abs.1.

³⁵ Rehbinden/ Stöckli, Art. 333, Rn. 16; Vischer/ Martini/ Müller, Art. 46, Rn. 1; Kradolfer, Der Betriebsübergang, § 9, s. 266; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 21, Rn. 43; Kägi/ Ehrat, Basler Kommentar, Art. 46, Rn. 9; Affentranger, Art 46, Rn. 1; **Reinert** Peter, FusG Stämpfis Handkommentar, Art 28, Rn. 2, Baker&McKenzie (Ed), 2. Auflage, Bern 2015, Art. 49, Rn. 7; **Amstutz** Marc / Ramon **Mabillard**, Fusionsgesetz Kommentar zum Bundesgesetz über Fusion, Spaltung, Umwandlung und Vermögensübertragung vom 3. Oktober 2003, 2008 Basel, Art 46, Rn. 3; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 36, Umstrukturierungen, Rn. 627; Bauen/Jegher/ Wenger/Zen-Ruffinen, s. 274; Andermatt/ Bianchi/ Bruchez/ Gabathuler/ Häberli/ Zürcher/ Molo/ Rieger/ Roncoroni/ Schmid, § E, Rn. 50; **Pulaşlı** Hasan, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’na Göre Şirketler Hukuku Şerhi, Cilt I, Ankara 2011, § 7, s. 164; Senyen Kaplan, Türk Ticaret Kanunu m. 178 ve İşK. m. 6, s. 29.

³⁶ Kayık Aydınalp, s. 254.

G. Teminatın Türü

Türk Ticaret Kanununun 157. maddesinde olduğu gibi mehz İsviçre Birleşme Kanununda da teminattan bahsedilmekle birlikte, bu teminatın türü konusunda bir düzenleme yer almamaktadır. Bu nedenle teminatın şahsi teminat (garanti, kefalet, kefil değişikliği, üçüncü kişinin borca dâhil olması gibi) türünde mi yoksa aynı teminat (rehin ve ipotek) türünde mi olması gerektiği sorusu akla gelmektedir. Teminatın türüne ilişkin herhangi bir sınırlandırma olmadığından, teminat gerek şahsi gerek aynı teminat şeklinde verilebilir³⁷.

Teminatın, teminat altına alınması istenen alacağı karşılayacak olması ya da en azından onun değerine göre düşük olmaması gerekir³⁸. Bu konuda uyumsuzluk çıkması halinde taraflar türünün ve teminatın belirlenmesi konusunda yargıya başvurabilirler³⁹. Aynı zamanda teminat asıl alacağı karşıladığı gibi fer'i alacakları da kapsmalıdır⁴⁰. Bu alacak devam ettiği sürece verilen teminat da varlığını koruyacaktır⁴¹.

H. Tehlikenin Olmadığı Durumlarda, Teminat Yükümlülüğünün Durumu

Mehaz İsviçre Birleşme Kanunu § 25/f.3 ve Türk Ticaret Kanununun 157/f.3'in ilk şekline göre birleşmeye katılan şirketler, birleşme ile alacaklarının alacaklarının tehlikeye düşmediğini, bir işlem denetçisinin raporuyla⁴² kanıtladıkları takdirde, teminat yükümlülüğünden kurtulacaklardır⁴³. Denetçi tarafından birleşmeye katılan şirketlerin teminata konu alacaklarının ifasının tehlikede olmadığına yönelik verilecek bir rapor, farklı yöntem ve veriler kullanılarak hazırlanabilir. Örnek vermek gerekirse, şirket yıllık hesabı gibi sayısal veriler, bu raporların hazırlanmasında etkili olacaktır. Yine iflas durumunda işçi alacaklarının birinci sırada yer alan imtiyazlı alacaklar olduğundan bahisle tehlikede olmadığı iddia edilebilir. Ancak bu husus alacakların ifasının tehlikede olmadığı anlamına gelmez⁴⁴. Zira bu hükme rağmen hukuk düzenimizde bu hak kabul edilmiştir.

İşçi alacaklarının ifasının tehlikede olmadığına bir işlem denetçisinin raporuyla ispatlanması halinde işçi ikna olmazsa, mahkemeye başvurarak teminat gösterilmesini talep edebilir⁴⁵. Türk Ticaret Kanununun yukarıda bahsettiğimiz 157. maddesinin 3. fıkrası, 6335 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun⁴⁶un 12. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Dolayısıyla işverenlerin,

³⁷ Kayık Aydınalp, s. 255.

³⁸ Kayık Aydınalp, s. 255.

³⁹ Vogel/ Heiz/ Behnisch/ Sieber, Art. 46, Rn. 12; Vischer/ Martini/ Müller, Art. 46, Rn. 1; Boecken, s. 150; Tekinalp, § 25, s. 740; Çebi Hakan, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Anonim Ortaklıkların Bölünmesi, İstanbul 2010, s. 263.

⁴⁰ Kayık Aydınalp, s. 255.

⁴¹ Kradolfer, Der Betriebsübergang, § 9, s. 267; Kägi/ Ehrat, Basler Kommentar, Art. 46, Rn. 10; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 36, Umstrukturierungen, Rn. 626; Vogel/ Heiz/ Behnisch/ Sieber, Art. 46, Rn. 12; Vischer/ Martini/ Müller, Art. 46, Rn. 1; Boecken, s. 150; Tekinalp, § 25, s. 740; Çebi, s. 263.

⁴² Tehlikenin yokluğu hususunda anlaşmazlık ortaya çıkması halinde hâkime başvurma yolu açıktır, Affentranger, Art. 46, Rn. 3; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 21, Rn. 43; Reinert, Art. 49, Rn. 7; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 36, Umstrukturierungen, Rn. 617; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Şerhi, § 7, s. 164; Senyen Kaplan, Türk Ticaret Kanunu m. 178 ve İşK. m. 6, s. 29.

⁴³ İpek Kayalı, s. 322; Kaplan Senyen, TTK. m. 178 ve İşK. m. 6, s. 30.

⁴⁴ Kayık Aydınalp, s. 256.

⁴⁵ Kägi/ Ehrat, Basler Kommentar, Art. 46, Rn. 13; Vischer/ Martini/ Müller, Art. 46, Rn. 2; Andermatt/ Bianchi/ Bruchez/ Gabathuler/ Häberli/ Zürcher/ Molo/ Rieger/ Roncoroni Schmid, § E, Rn. 50; Streif Ullin / Adrian von Kaenel/ Roger Rudolph, Arbeitsvertrag Praxiskommentar zu Art. 319-362 OR, 7. Auflage, Basel 2012, Art. 333, N16; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 36, Umstrukturierungen, Rn. 617; Baki Kuru/ Ramazan Arslan/ Ejder Yılmaz, İcra ve İflas Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara 2006, s. 602; Rehbindler/ Stöckli, Art. 333, Rn. 16; Kradolfer, Der Betriebsübergang, § 9, s. 267.

⁴⁶ RG., 30.06.2012, S. 28339.

alacakların tehlikede olmadığını ispatlayarak teminat gösterme yükümlülüğünden kurtulmalarının önüne geçilmiş oldu.

Kaynak İsviçre Birleşme Kanunu § 46/f.2 ve Türk Ticaret Kanununun 175. maddesinin 2. fıkrasında bölünmeye katılan şirket, bölünme ile alacaklının alacaklarının tehlikeye düşmediğini kanıtlaması halinde teminat yükümlülüğünden kurtulacaktır⁴⁷. Maddenin 6335 sayılı Kanun ile değişmeden önceki halinde, bölünme ile alacakların tehlikeye düşmediği işlem denetçisinin raporuyla⁴⁸ kanıtlaması gerekmekte idi. Birleşme halinde 6335 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonucu, alacakların tehlikeye düşmediğinin ispatı halinde teminat yükümlülüğünün kalkacağına ilişkin düzenleme tamamen yürürlükten kaldırılmış olmasına rağmen, bölünme halinde bu durum muhafaza edilmiş olup sadece işlem denetçisi raporu şati kaldırılmıştır⁴⁹.

I. Teminat Yerine Borcun İfası

Teminat verilmesinin amacı, alacağın ifasını garanti altına almaktır. Bu nedenle işverenlere teminat verme yerine şarta bağlı olmak üzere başka bir hak daha tanınmıştır. Türk Ticaret Kanununun 157/f.3 ve İsviçre Birleşme Kanununun 25/f.4 hükümleri uyarınca yükümlü işveren teminat göstermek yerine, teminata konu alacağı ifa etme yoluna da gidebilir⁵⁰. Teminat göstermeyip borcun ödenmesine karar verme yetkisi, teminat göstermekle yükümlü olan işverene aittir⁵¹. Devralan işverenin bunu bir raporla ispatlaması yeterli olup, ihtilaf halinde kararı mahkeme verir⁵².

İşverenlere alacaklara yönelik teminat gösterme yerine o alacağı ifa etme hakkı şarta bağlı olarak tanınmıştır. Bu borcun ifası diğer alacaklıları zarara uğratiyorsa, teminat gösterme yerine borcun ifası mümkün değildir⁵³. Zira birleşmede özellikle işçiler açısından bakıldığında, tek alacaklının olması imkânsız gibidir. Alacaklılardan birinin tatmin edilmesi, diğerlerinin de tatmin edilebilme şansını azaltmamalı ya da ortadan kaldırmamalıdır⁵⁴.

IV. SONUÇ

Türk Ticaret Kanununun 178. maddesi ile işçilik alacaklarından dolayı işçilere teminat isteme hakkı tanınmıştır. Bu düzenleme de iş hukuku açısından oldukça yeni ve yerinde bir düzenlemedir. Zira çoğu zaman işyeri devrinin maliyeti işçilere yüklenmekte, her ne kadar işçiler işçilik alacaklarına hak kazansalar da bu alacakların tahsilatı konusunda sıkıntı yaşamaktadırlar. Bu düzenleme ile işçilik alacaklarının bir nebze daha tahsil edilebilir hale getirildiği kanaatindeyiz. Ancak konuyu anlatırken bahsetmiş olduğumuz üzere teminat hususunun detaylandırılması ya da bu konuda ilke kararlar alınması yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- ⁴⁷ Rehbinden/ Stöckli, Art. 333, Rn. 16; Kradolfer, Der Betriebsübergang, § 9, s. 272; Kägi/ Ehrat, Basler Kommentar, Art. 46, Rn. 15; Vischer/ Martini/ Müller, Art. 46, Rn. 2; Streiff/ von Kaenel/ Rudolph, Art. 333, N17; Andermatt/ Bianchi/ Bruchez/ Gabathuler/ Häberli/ Zürcher/ Molo/ Rieger/ Roncoroni/ Schmid, § E, Rn. 50; Vogel/ Heiz/ Behnisch/ Sieber, Art. 46, Rn. 3, 13; Glanzmann, Umstrukturierungen, § 36, Umstrukturierungen, Rn. 617; Tekinalp, § 25, s. 740; Çebi, s. 262; Gündoğdu/ Kaplan, s. 1023.
- ⁴⁸ Kaynak İsviçre Birleşme Kanunu'nda böyle bir şart söz konusu değildir. Ancak tehlikenin yokluğu hususunda anlaşmazlık ortaya çıkması halinde hâkime başvurma yolu açıktır, Affentranger, Art. 46, Rn. 3; Reinert, Art. 49, Rn. 7.
- ⁴⁹ Kayık Aydınalp, s. 269.
- ⁵⁰ Kradolfer, Der Betriebsübergang, § 9, s. 267; Reinert, Art. 49, Rn. 7; Vischer/ Martini/ Müller, Art. 46, Rn. 5; Kägi/ Ehrat, Basler Kommentar, Art. 46, Rn. 16; Affentranger, Art. 46, Rn. 4; Streiff/ von Kaenel/ Rudolph, Art. 333, N16; Kendigelen, s. 146; Gündoğdu/ Kaplan, s. 1023.
- ⁵¹ İpek Kayalı, s. 321.
- ⁵² Bkz. 157. maddenin gerekçesi, <http://www.ticaretkanunu.net/turk-ticaret-kanunu-madde-gerekceleri-ikinci-kitap-ticaret-sirketlerimadde-124-644/>, E.T.28.9.2015; Kayık Aydınalp, s. 257.
- ⁵³ Reinert, Art. 49, Rn. 7; Vischer/ Martini/ Müller, Art. 46, Rn. 5; Affentranger, Art. 46, Rn. 4; Streiff/ von Kaenel/ Rudolph, Art. 333, N16; Kradolfer, Der Betriebsübergang, § 9, s. 267; Kägi/ Ehrat, Basler Kommentar, Art. 46, Rn. 16.
- ⁵⁴ Kayık Aydınalp, s. 257.

Affentranger Markus: Stämpflis Handkommentar, FusG.

Amstutz Marc / Ramon **Mabillard**: Fusionsgesetz Kommentar zum Bundesgesetz über Fusion, Spaltung, Umwandlung und Vermögensübertragung vom 3. Oktober 2003, 2008 Basel.

Andermatt Arthur / Doris **Bianchi**/ Christian **Bruchez**/ Thomas **Gabathuler**/ Christoph

Baeck Ulrich / Katrin **Haußmann**: “Betriebsinhaberwechsel Arbeitgeberwechsel”, Klemens Dörner/ Stefan Luczak/ Martin Wildschütz/ Ulrich Baeck/ Axel Hoß (Ed), Handbuch des Fachanwalts Arbeitsrecht, 12. Auflage, Luchterhanf Verlag, 2015 Köln.

Bauen Marc / Gion **Jegher**/ Boris **Wenger**/ Marie-N **Zen-Ruffinen**: Merger Law, Loi sur la fusion, Fusionsgesetz, Legge sulla fusione, 1. Auflage, 2005 Zürich.

Bauer Christoph: Parteiwechsel im Vertrag Vertragsübertragung und Vertragsübergang, Unter besonderer Berücksichtigung des allgemeinen Vertragsrechts und des Fusionsgesetzes, 2010 Zürich.

Boecken Winfried: Unternehmens- umwandlungen und Arbeitsrecht, aus Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln 1996.

Brühwiler Jürg: Einzelarbeitsvertrag, Kommentar zu den Art. 319-343 OR, 3. Auflage, Basel 2014.

Brunner Christiane / Jean-Michel **Bühler**/ Jean Bernard **Waeber**/ Christian **Bruchez**: Kommentar zum Arbeitsvertragsrecht, 3. Auflage, Basel 2005.

Çebi Hakan: Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’na Göre Anonim Ortaklıkların Bölünmesi, İstanbul 2010.

Doğrusöz Hanife: “Ticaret Ortaklıklarının Birleşme ve Nev’i Değiştirmelerinin Ferdi ve Toplu İş Hukuku Bakımından Temel Sonuçları”, Doç. Dr. Mehmet Somer’e Armağan, İstanbul 2006.

Glanzmann Lukas: Umstrukturierungen, Eine systematische Darstellung des schweizerischen Fusionsgesetzes, 3. Überarbeitete und erweiterte Auflage, Stämpfli Verlag AG, Bern 2014.

Gündoğdu Gökmen / **Kaplan** Hasan Ali: “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’nda Bölünmenin İş İlişkilerine Etkisi”, İş Dünyesi ve Hukuk, Prof. Dr. Tankut Centel’ e Armağan, İstanbul 2011.

Kägi Urs / **Ehrt** Felix R.: “Spaltung von Gesellschaften”.

Kendigelen Abuzer, Yeni Türk Ticaret Kanunu Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler, Değişiklikler İşlenmiş ve Güncellenmiş 2. Bası, İstanbul 2012.

Kradolfer Dean Andreas: Der Betriebsübergang Auswirkungen auf das Individualarbeitsverhältnis, eine arbeitsrechtliche Abhandlung unter Berücksichtigung des gesellschaftsrechtlichen und des erbrechtlichen Betriebsübergang, Volume 28, Zürich 2008.

Kayık Aydınalp Aslıhan: İş Hukuku Açısından Ticaret Şirketlerinde Yapısal Değişiklikler, İstanbul 2017.

Kuru Baki/ **Arsan** Ramazan/ **Yılmaz** Ejder: İcra ve İflas Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara 2006.

Häberli/ Susanne Kuster **Zürcher/** Romolo **Molo/** Andreas **Rieger/** Giacomo **Roncoroni/** Peter **Schmid:** Handbuch um kollektiven Arbeitsrecht, Basel 2009.

İpekeli-Kayalı Fena: Türk Ticaret Kanunu' na Göre Birleşmeler, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2014.

Özkaraca Ercüment: İşyeri Devrinin İş Sözleşmelerine Etkisi ve İşverenlerin Hukuki Sorumluluğu, İstanbul 2008.

Özkaraca Ercüment: “Şirketlerin Birleşmesi, Bölünmesi ve Tür Değiştirmesinin İş Hukuku'na Etkileri”, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İş Hukukunda Güncel Sorunlar (2) Seminer, İstanbul 2012.

Poroy Reha/ **Tekinalp** Ünal / **Çamoğlu:** Ersin, Ortaklıklar Hukuku I, Güncelleştirilmiş 13. Bası, İstanbul 2014.

Pulaşlı Hasan: 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Şirketler Hukuku Şerhi, Cilt I, Ankara 2011.

Rehbinder Manfred / **Stöckli** Jean-Fritz: Schweizerisches Zivilgesetzbuch Das Obligationenrecht, Der Arbeitsvertrag Art. 331-355 und Art. 361-362 OR.

Reinert Peter: FusG Stämpfis Handkommentar, Art 28, Rn. 2, Baker&McKenzie (Ed), 2. Auflage, Bern 2015.

Rolf Watter/ **Vogt** Nedim Peter / **Tschäni** Rudolf / **Daeniker** Daniel (Ed): Fusionsgesetz Basler Kommentar, 2. Auflage, Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel 2015.

Senyen Kaplan Emine Tuncay: “İşyeri Devrinin, Türk Ticaret Kanunu m. 178 ve İş Kanunu m.6 Hükümleri Çerçevesinde İş İlişkilerine Etkisi”, Sicil İş Hukuku Dergisi, Mart 2013, Yıl 8, Sayı 29.

Staehelin Adrian: Obligationenrecht, Der Arbeitsvertrag.

Streif Ullin / **Adrian von Kaenel/** Roger **Rudolph:** Arbeitsvertrag Praxiskommentar zu Art. 319-362 OR, 7. Auflage, Basel 2012.

Vischer Frank / M. Roland **Müller:** Der Arbeitsvertrag, 4. Auflage, Basel 2014.

Vogel Alexander / Christoph **Heiz/** Urs **Behnisch/** Andrea **Sieber:** FusG Kommentar, 2. Auflage, Zürich 2012.

BANKA ÇALIŞANLARININ ÖRGÜTSEL ÇATIŞMAYA YÖNELİK TUTUMLARININ BOYUTLANDIRILMASI

THE DIMENSION OF THE ATTITUDES OF THE BANK EMPLOYEES FOR ORGANIZATIONAL CONFLICT

Nuray Girginer
Hülya Saotay

GİRİŞ

Çatışma terimi kişiler ya da gruplar arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlık, uyumsuzluk, stres ve kaygı durumlarını ifade etmektedir. Bu tarz durumların ortaya çıkmasında yapılan işlerin ve çalışma ortamlarının büyük bir etkisi vardır. Çatışma genellikle olumsuzluk olarak algılansa da doğru yönetilmesi durumunda bu olumsuzluk, olumlu sonuçlara dönüştürülebilmektedir. Hatta belli bir oranda yaşanan ve doğru yönetilen çatışma, işletme için yaratıcılık, verimlilik ve yüksek performans kaynağı haline gelebilmektedir.

Çatışma durumunun ortaya çıkması, insan faktörünün etkin olduğu işletmeler açısından yaşanmışlığı ve varlığı kaçınılmazdır. Özellikle birbirinden farklı duygu, düşünce, ihtiyaç, ilgi ve tutumlara sahip çalışanların bir birleri ile iyi geçinip benzer yönlerde hareket etmesi zor görülmektedir. İşletmelerde yaşanan çatışma halinin, farklı yönlerde olumlu ve performans artırıcı sonuçlar doğurabileceği savunulsa da olumsuzluk yarattığı birçok durumla da karşılaşılabilir.

Çatışma, olumlu ve olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Olumlu olarak nitelendirebilecek etkilerine örnek olarak motivasyon ve iş performansında artış verilebilir. Mevcut çatışma durumundan galip olarak ayrılmak isteyen çalışan kendisini geliştirip bilgilerini artırabilir. Sahip olduğu yeni ve farklı bilgiler bakış açısını genişletir ve yenilikçi düşüncelerin doğmasını kolaylaştırır. Çatışmanın yol açabileceği olumsuzluklardan biri ise çalışanların kendilerini işlerine vermesini zorlaştırmasıdır. Daha verimli bir çalışma zamanı geçirebilecekken bu zamanı çatışmayı çözmek için kullanmak durumunda kalmaktadırlar. Ayrıca çatışma, çalışanın fiziksel ve/veya psikolojik anlamda sağlığının bozulmasına dahi neden olabilmektedir.

Gerek yöneticiler gerekse çalışanlar tarafından çatışmanın nasıl yönetildiği, bağlı olarak olumsuz olarak algılanan bu durumun olumlu bir örgüt yapısı haline dönüştürülebilirliği önemli hale gelmektedir. Çatışmadan kaynaklı olumsuz durumları olabildiğince azaltmak için çatışmanın doğru değerlendirilip kazançlı hale getirilmesi gerekmektedir. Çatışma ortamının kazançlı hale getirilmesi, çatışmanın doğru şekilde yönetimine ve mevcut çatışma durumunda çalışanların algılarına da bağlıdır. Dolayısıyla çalışanların çatışma yönetimine yönelik algılarının/tutumlarının belirlenmesi doğru bir çatışma yönetimi için gereklidir. Bu bağlamda çatışmanın başarılı ve önemli

kazanımlar elde edebilecek şekilde atlatılabilmesi için işletmelerde bu konuda gerekli ve yeterli eğitim sağlanmalıdır.

Örgütsel çatışmanın yönetimi, hem işletme hem de personel verimliliğinin artırılmasındaki sözü edilen etkileri nedeniyle literatürde de yoğun çalışılan bir alan olmuştur. Yapılan çalışmalardan bazıları şu şekilde özetlenebilir:

Labovitz, G.H. (1980) çatışma yönetimi ve çözüm sürecini incelediği araştırmasında, geleneksel çatışma yönetiminin daha çok çatışmanın bastırılması ve ortadan kaldırılmasına yönelik olduğunu belirterek, literatürü destekler nitelikte çalışmanın sonucunda anlaşmazlıklara karşı koymak ve bunları verimli bir şekilde işleme konusunda hazırlanacak süreçle yöneticilerin çatışmayı olumlu yönleri çekerek örgütlerinde verimliliğe yansıtabileceklerini savunmuştur. Yıldız (2003), bir üniversitede gerçekleştirdiği araştırmasında; yöneticilerin geleneksel personel yönetiminin çatışmayı çözme ve güven sağlama görüşünü benimsediklerini, insan kaynakları yönetiminin öngördüğü örgüt iklimi ve kültürünün gerektiği biçimde çatışmayı yönetiminde uygulanmadığını tespit etmiştir. Şahin vd. (2006), hastane yönetici, doktor ve çalışanları üzerine yaptıkları araştırmada; mevcut gruplar arasında çatışma yönetimi konusunda fikir birliği söz konusu olmadığını belirlemişlerdir. Reich (2007), çatışma yönetim biçimlerinden olan ödün verme ve kaçınmanın en çok tercih edilen ve desteklenen çatışma yönetim biçimleri olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Aktaş vd. (2007), turizm sektöründe faaliyet gösteren beş yıldızlı otel yöneticilerinin çatışma ve çatışma yönetimi yaklaşımları ile bireyler arası çatışma yönetim tarzlarını belirlemek üzere yaptıkları araştırmada, yöneticilerin çatışma yönetimine bakış açıları konusunda tam bir tavır belirleyemedikleri sonucuna varmışlardır. Üngüren vd. (2009), konaklama işletmelerinde çalışan bölüm yöneticileri, bölüm yöneticilerinin yardımcıları ve bölüm çalışanlarına yönelik çalışmalarında; konaklama işletmelerinde çalışanların örgütsel çatışmada uyguladıkları çatışma stratejilerinin, iş tatmin durumlarını belirlemede önemli bir ayırıcı fonksiyona sahip olduğunu belirlemişlerdir. Arslantaş ve Özkan (2012), ilköğretim okullarında çalışan 142 okul müdürünün çatışma yönetimi stillerini inceledikleri çalışmalarında; yöneticilerin 'tümleştirme' stilini daha çok kullandıkları, cinsiyet ve medeni durum değişkenlerine göre öğretmen görüşleri arasında anlamlı bir fark olmadığı; yöneticilik deneyimi değişkenine göre 'hükmetme' stilinde öğretmen görüşleri arasında anlamlı bir fark olduğu bulgularına ulaşmışlardır. Demireli vd. (2012), Mersin'de Gençlik Merkezi ve Spor İl Müdürlüğü'nde çalışan iş görenlerin çatışma yönetimi algıları ve iş doyumlarının demografik özelliklere göre farklılıklarını ortaya koymayı amaçlamışlardır. Eğitim durumu değişkeni ile çatışma yönetimi algıları alt ölçeklerinden problem çözme, hükmetme ve

uzlaşma faktörleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu, buna karşılık ödün verme ve kaçınma alt faktörlerinin ise eğitim durumundan etkilenmediği bulguları elde edilmiştir.

Karcioğlu vd.(2012), 100 banka çalışanı üzerine yaptıkları araştırmada çalışanların demografik özellikleri ile onların tercih ettikleri çatışma yönetim tarzları arasında pozitif ilişki tespit etmişlerdir. İnandı vd. (2013), Mersin ilinde okul yöneticileri üzerine yaptıkları çalışmalarında, yöneticilerin öz yeterlilik algılarının, çatışmayı çözme stratejilerinde etkili olduğu ve uzlaşma boyutu dışındaki çatışmayı çözme stratejilerini etkilediği, öz yeterlilik algısı yüksek yöneticilerin kendilerini daha fazla mücadele gücü bulabildiği ve zorluklardan yılmadıkları bulgularına ulaşmışlardır. Serin vd.(2014) kamu ve özel sektörde çalışan 171 yüksek lisans öğrencisi üzerine yaptıkları araştırmada uzlaşmanın izlenim yönetimi taktiklerinden tehdit ve kendini sevdirmeye ile anlamlı ilişki tespit etmişlerdir. Çalışmada ayrıca hükmetmenin, tehdit ve işe sahip çıkma ile tümleştirmenin, kendini sevdirmeye ile işe sahip çıkma ile anlamlı ilişkisi bulunurken, kaçınmanın ise hiçbir izlenim yönetimi taktiği ile anlamlı bir ilişkisine rastlanmamıştır. Flink (2015), organizasyonlarda stratejik planlar üzerinde yaşanan çatışmaların işletmenin performansını nasıl etkilediğini incelediği araştırmasında; tek bir strateji üzerinde yaşanan çatışmaların örgüt performansı üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını bununla birlikte, genel stratejik planlar üzerinde yaşanan çatışmanın performansı olumsuz etkilediğini tespit etmiştir. Hu vd.(2017), görev ve ilişki çatışmalarının ekip yaratıcılığı üzerindeki etkilerini ve liderliğin örgütler arası takımlardaki aracı rolünü incelemişler ve örgütler arası takımlardaki çatışmaların yaygın olduğunu tespit etmişlerdir.

Literatürde örgütsel çatışma yönetimi yoğun olarak incelenen konulardan birisi olmakla birlikte banka gibi çatışmanın en çok yaşandığı sektörle ilgili çalışmaların sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Banka çalışanlarının örgütsel çatışma yönetimi stratejileri boyutlarının belirlenmesi işletme verimliliğinin artırılması açısından yararlı olacaktır. Bu çalışmada; banka çalışanlarının çatışma yönetimi stratejilerinin boyutlandırılması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Banka çalışanlarının çatışma ortamına yönelik tutumlarının boyutlandırılması amacıyla yapılan bu çalışmada, 20 özel ve devlet bankasından Basit Tesadüfi Örnekleme Tekniğiyle seçilen 133 banka çalışanına anket uygulanmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde araştırmacılar tarafından hazırlanan ve çalışanların demografik özelliklerini ölçmeye yönelik sorular bulunmaktadır. İkinci kısımda Rahim (1983) tarafından geliştirilen ve 28 maddeden oluşan ‘Örgütsel Çatışma Ölçeği II’(ÖÇÖII) (literatürde ‘The Rahim Organizational Conflict Inventory II ve ROC II olarak isimlendirilen ölçek) kullanılmıştır. ÖÇÖ II, bireyin kendi kendisini değerlendirdiği türden bir ölçektir. Ölçeği cevaplayanların, iş arkadaşlarıyla olan çatışmaları çözmede beş çatışma çözme yöntemlerinden hangilerini ne ölçüde kullandıklarını belirlemek için geliştirilmiş bir ölçme

aracıdır (Yılmaz, 2016,115). Bu çalışmada cevaplayıcılar 5'li likert tipindeki 28 madde için 1: Kesinlikle Katılmıyorum 5: Kesinlikle Katılıyorum şeklinde katılımlarını belirtmişlerdir.

Güvenilirlik analizi yapılan anketin Cronbach Alfa değeri 92,4, ÖÇÖ'nin Cronbach Alfa değeri %93,8 olarak belirlenmiştir Verilerin analizinde 28 maddeden oluşan örgütsel çatışma yönetimi ölçeği için açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanarak banka çalışanlarının çatışmaya yönelik tutumları boyutlandırılmıştır. Çalışmada SPSS 18,0 paket programından yararlanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan çalışanların bazı demografik özelliklere göre dağılımı incelendiğinde;

- Çalışmanın kapsadığı 133 çalışanın %46,6'sı kadın, % 53,4'ü erkektir
- Çalışanların yaş dağılımları 20-25 yaş arası %7,5, 25-30 yaş arası % 36,8, 30-35 yaş arası %21,3, 35-40 yaş arası %24,8, 40-45 yaş arası %7,5, 45-50 yaş arası %1,5
- Çalışanların tecrübe durumları 0-3 yıl arası %19,5, 3-6 yıl arası %23,3, 6-9 yıl arası %16,5, 9-12 yıl arası %21,1, 12-15 yıl arası %10,5, 15 yıl ve üstü %9,0 şeklindedir.

Banka çalışanlarının örgütsel çatışma yönetimi tutumlarını bağlı olarak tarzlarını boyutlandırmak amacıyla 28 maddeden oluşan ÖÇÖ'ne uygulanan Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucunda, çalışanların çatışmaya yönelik tutumları 5 boyut olarak ortaya çıkmıştır. (Tablo 1). Söz konusu boyutlar literatüre de dayalı olarak tarafımızdan; Problem Çözücü, Zorlayıcı, Uzlaşmacı, Kaçınmacı ve Soyutlayıcı (kabuğuna çekilme) şeklinde isimlendirilmiştir. Belirlenen 5 alt ölçeğin güvenilirliği, bütün maddelerin toplam korelasyonunun bir ölçüsü olarak Cronbach Alpha kullanılarak incelenmiş ve Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo1'e göre birinci faktör varyansın %42,815 'ini, ikinci faktör %12,378'ini, üçüncü faktör varyansın %5,866'sını dördüncü faktör varyansın %4,325'sini, beşinci faktör varyansın %3,714'sini açıklamaktadır. AFA ile elde edilen beş faktör toplam değişkenliğin %69'unu açıklayabilmektedir.

AFA ile elde edilen faktörlerden birinci faktörde 16 madde yer almaktadır ve 2. Madde (Genellikle iş arkadaşlarımla gereksinimlerini karşılamaya çalışırım) en büyük ağırlığa sahiptir. İkinci faktörde yer alan 4 maddeden 9. madde (İstediğim doğrultuda karar çıkması için otoritemi kullanırım) en büyük ağırlığa sahiptir. Üçüncü faktörde 3 madde olup 11. madde (İş arkadaşlarımla dileklerine boyun eğirim) en yüksek faktör yüküne sahip, dördüncü faktörde 3 maddeden 17. madde (İş arkadaşlarımla karşı karşıya gelmekten kaçınırım) en yüksek faktör yüküne sahip, beşinci faktördeki 2 maddeden 26. madde (İnciten duygulara yol açmamak için iş arkadaşlarımla anlaşmazlıklarımı kendime saklamaya çalışırım) en büyük ağırlığa sahiptir.

Tablo 1: ÖÇÖ Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) Sonuçları

Faktörler	Özdeğer	Faktör Yükleme	Açıklanan varyans %	KAV %	Cronbach Alpha
Faktör 1: PROBLEM ÇÖZÜCÜ	11,988		42,815	42,81	0,962
S2: Genellikle iş arkadaşlarımla gereksinimlerini karşılamaya çalışırım.		0,865			
S4: Görüşlerimi iş arkadaşlarımla görüşleriyle bütünleştirerek ortak bir karara varılmasına çalışırım.		0,863			
S1: Herkes tarafından kabul edilebilir bir çözüm bulunabilmesi için meseleleri iş arkadaşlarımla birlikte ele almaya çalışırım.		0,855			
S12: Sorunları birlikte çözebilmek için iş arkadaşlarımla tam ve doğru bilgi alışverişinde bulunurum.		0,822			
S5: Sorunların tüm iş arkadaşlarımla beklentilerini karşılayacak şekilde çözülebilmesi için kendileriyle birlikte çalışırım.		0,813			
S14: Anlaşmazlıklarda tıkanmayı gidermek için bir orta yol öneririm.		0,801			
S7: Çözumsuz görünen sorunları çözebilmek için orta yol bulmaya çalışırım.		0,798			
S10: Genellikle iş arkadaşlarımla dileklerini göz önüne alırım.		0,792			
S22: Sorunlara en iyi çözümü bulabilmek için herkesin kaygılandığı konuları açığa çıkartmaya çalışırım.		0,777			
S15: Uzlaşmaya varılabilmesi için iş arkadaşlarımla görüşmelerde bulunurum.		0,777			
S21: Beni ilgilendiren meseleleri sonuna kadar takip ederim.		0,764			
S28: Sorunların herkes tarafından doğru anlaşılabilmesi için iş arkadaşlarımla çalışmaya çaba gösteririm.		0,757			
S23: Herkes tarafından kabul edilebilir kararlara varabilmek için işbirliği yaparım.		0,756			
S24: İş arkadaşlarımla beklentilerini karşılamaya çalışırım.		0,678			
S19: Genellikle iş arkadaşlarımla önerilerine uyarım.		0,648			
S20: Uzlaşma için bazı şeyleri alabileceğim gibi ödün de verebilirim.		0,633			
Faktör 2: ZORLAYICI	3,466		12,378	55,19	0,807
S9: İstediğim doğrultuda karar çıkması için otoritemi kullanırım.		0,818			
S8: Fikirlerimi kabul ettirmek için etkimimi kullanırım.		0,754			
S25: Rekabet içeren bir durumda kazanmak için bazen yönetim gücümü kullanırım.		0,702			
S18: İstediğim doğrultuda karar çıkması için		0,661			

uzmanlığımı kullanırım.					
Faktör 3: UZLAŞMACI	1,643		5,866	61,06	0,722
S11:İş arkadaşlarımla dileklerine boyun eğirim.		0,770			
S6: İş arkadaşlarımla görüş farklılıklarımı açıkça konuşmaktan genellikle kaçınırım.		0,678			
S13: İş arkadaşlarıma genellikle ayrıcalık tanırım.		0,605			
Faktör 4: KAÇINMACI	1,211		4,325	65,38	0,728
S17:İş arkadaşlarımla karşı karşıya gelmekten kaçınırım.		0.823			
S16:İş arkadaşlarımla anlaşmazlık içine düşmekten uzak durmaya çalışırım.		0.764			
S3:Kendimi ortaya atmaktan kaçınırım ve iş arkadaşlarımla olan çatışmalarımı kendime saklamaya çalışırım.		0.505			
Faktör 5: SOYUTLAYICI/KABUĞUNA ÇEKİLEN	1,040		3,714	69,09	0,661
S26: İnciten duygulara yol açmamak için iş arkadaşlarımla anlaşmazlıklarımı kendime saklamaya çalışırım.		0,716			
S27: İş arkadaşlarımla hoş olmayan bir konuşmadan kaçınırım.		0,553			
Toplam Varyans:67,139					
KMO: 0,911 Küresellik Testi Ki-kare: 2743,147 P: 0,000 SD: 378 Cronbach: 0,938					

SONUÇ VE TARTIŞMA

Örgütsel çatışmaya zemin hazırlayabilecek yoğun çalışma şartlarında oluşabilecek çatışma durumlarının doğru yönetilmesi işletmenin performansı açısından önemlidir. Her ne kadar çatışma kelime olarak olumsuz olarak algılsa da bu olumsuzluğu fırsat olarak değerlendirerek olumlu yansımalar elde etmek doğru yönetilmesi ile mümkündür. Örgütsel çatışma doğru yönetilmediği ve kontrol edilemediği durumlarda işletmelerin olumsuz etkilendiği bir süreci ifade etmektedir. Çalışanların çatışmaya yönelik tutumlarının belirlenmesi ve bunların boyutlandırılması; işletmelerin olumsuz olarak algılanan bu ortamı olumluya çevirerek işletme için verimli bir çalışma ortamı yaratmasını sağlamalarında katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı; örgütsel çatışma yönetiminde ortamın önemli taraflarından olan ve çatışmayı yaşayanlar olarak çalışanların tutumlarına ve söz konusu tutumların boyutlandırılmasına yöneliktir.

Çalışmada 20 özel ve devlet bankasının 133 çalışanına uygulanan ÖÇÖ, AFA'ne tabi tutularak 5 boyut (Problem Çözücü, zorlayıcı, uzlaşmacı, kaçınmacı, soyutlaştırıcı) elde edilmiştir.

Elde edilen boyutlardan çalışanların en fazla kullandığı çatışma yönetim tarzı Problem Çözücü Boyut, olduğu çatışma durumunda her iki taraf içinde kabul edilebilir çözüm yollarını ifade eder. Hem işbirliği hem de yardım severlik düzeyinin yüksek olduğu kişinin hem kendisinin hem de karşı tarafın istek ve ilgilerini göz önüne bulundurarak çatışmayı çözüme kavuşturmayı tercih etmektedir. Empati hakim olduğu açık iletişim yaşandığı demokratik bir çözümün hakim olduğu gözlemlenmektedir.

İkinci çatışma yönetim tarzı Zorlayı Boyut, taraflar arasında gerginliği artırarak saldırgan davranışların yaşandığını bir çatışma yönetim tarzıdır. Burada birey karşı taraftan daha çok kendisi için endişelendiği için bu yöntemi kullanmaktadır. Bu yöntemde uzun dönemde çatışma çözümleneceğine tekrardan alevlenebilmektedir. İşbirliği çok düşük ve yüksek oranda kendine güven vardır. Negatif bir iş tutumu ve davranışı ile sonuçlanabilen durumlar söz konusudur. Araştırma faktörlerinde zorlayıcı boyutta yönetici pozisyonundaki çalışanların yer aldığı ve çatışmayı çözmek için pozisyon ve etkilerini kullanarak çatışmayı çözmeyi tercih ettikleri söylenebilir.

Üçüncü çatışma yönetim tarzı Uzlaşmacı Boyut, karşılıklı kabul edilebilir bir karara ulaşmak için her iki tarafında bazı şeylerden vaz geçmesi söz konusudur. Birey hem kendisi hem de karşı taraf için eşit düzeyde endişelenmektedir. Kazanan ya da kaybeden yoktur her iki tarafta eşit düzeyde kazanmaktadır. Çatışma durumunda geçici çözümler üretmektedir. Çalışan karşı tarafın isteklerine boyun eğen, çalışma arkadaşlarına ayrıcalık tanıyan ve düşüncelerini açıklamaktan çekinen bir yönetim tarzı tercih etmektedir.

Dördüncü çatışma yönetim tarzı Kaçınmacı boyut çatışmaya müdahale etmeme sorumluluğu başkasına yükleme ya da geri çekilme şeklindedir. İşbirliği olmayan çatışmadan geri çekilme veya kayıtsız kalma durumudur. Çatışma konularını görmezden gelme durumudur. Çatışmaya kısa dönemli çözümler getirmektedir ve her iki tarafında tatmini söz konusu değildir. Bu boyuttaki çalışanlar iş arkadaşlarıyla karşı karşıya gelmekten , anlaşmazlık içine düşmekten ve kendini ortaya atmaktan çekinen bir çatışma yönetim stratejisi tercih etmektedir.

Beşinci çatışma yönetim tarzı soyutlayıcı/ kabuğuna çekilen boyutunda karşı tarafın isteklerine uyularak ilişkilerin bozulmaması ve devam etmesi amaçlamaktadır. Yardımseverlik ve işbirliği yüksektir. Çatışmayı yaşayan taraflardan birinin karşı tarafın istek ve beklentilerini tatmin edebilmek için görüş ya da fikir farklılıklarının görmezden gelerek ortak noktaları vurgulamaktadır.

Karcıoğlu ve Alioğulları,2012, banka çalışanların çatışma yönetimi stratejilerini ölçtüğü çalışmada en fazla çatışma çözüm yönetimi olarak problem çözme tarzı olduğu saptanmıştır. Araştırmamızda çalışanların yoğun olarak kullandıkları ikinci tarz uzlaşmacı tarzıdır. Uzlaşmacı tarzı, kaçınma ve uyma tarzı izlemektedir. Zorlama tarzı ise en az kullanılan çatışma yönetim tarzı olduğu görülmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre banka çalışanlarının çatışma yönetim tarzı olarak, problem çözücü bir yaklaşımı çatışma yönetim tarzını ağırlıklı olarak tercih etmekle birlikte yönetici pozisyonunda ya da yetki düzeyine sahip çalışanların çatışmayı yönetme konusunda zorlayıcı yani otoritesini ve yetkisini kullanabilecek bir çatışma yönetim tarzını tercih ettiklerini söyleyebiliriz.

Araştırmanın kısıtı bankalardaki çalışma ortamlarının yoğun ve çalışan sayılarının az olmasından dolayı hedeflenen çalışan sayısına ulaşmakta zorlanılmıştır. Dolayısıyla örneklem mevcudunun daha yüksek değerleri için çalışmanın yinelenmesi bu çalışmadan elde edilen bulguların karşılaştırılmasında ve geçerliliğinin tartışılmasında yararlı olacaktır. Bu çalışmadan elde edilen bulguların ileriki çalışmalara bir başlangıç oluşturması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Arslandaş, H.İ. ve Özkan, M., 2012, İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Görüşlerine Göre Okul Müdürlerinin Çatışma Yönetimi Yaklaşımlarının İncelenmesi, Kastamonu Eğitim Dergisi, cilt 20, no. 2, ss. 555-570.

Aktaş, H., Kılınç, T., 2007, TUROB üyesi Beş Yıldızlı Otel Yöneticilerinin Çatışma Yönetimi Yaklaşımları ile Bireyler Arası Çatışma Yönetim Tarzları İlişkisi, Yönetim/İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi, 18 (58), ss. 76-87.

Demireli, C., Munzur, Ç., 2012, Personelin Çatışma Yönetimi Algıları ve İş Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi: Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü Örneği, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 34, 295-306.

Flink, C. M., 2015, Multidimensional Conflict and Organizational Performance, American Review of Public Administration, Parkville, vol. 45, iss. 2: 182.

Hu, N., Chen, Z., Gu, J., Huang, S., Liu, H., 2017, Conflict and creativity in inter-organizational teams: The moderating role of shared leadership, International Journal of Conflict Management, Bowling Green, vol. 28, iss. 1: 74-102.

İnandı, Y., Tunç, B. ve Gündüz, B., 2013, Okul Yöneticilerinin Özyeterlilik Algıları ile Çatışmayı Çözme Stratejileri Arasındaki İlişki, Educational Administration : Theory and Practice, vol. 19, Issue 2, pp. 275-294.

Karcioğlu, F., Alioğulları, Z. D., 2012, Çatışma nedenleri ve çatışma yönetim tarzları ilişkisi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 26(3-4), ss.215-238.

Labovitz, G.H. , 1980, Managing Conflict, Business Horizons, Greenwich, vol. 23. Iss. 3: 30.

Reich, W. A., Wagner-Westbrook, B.J., Kressel, K., 2007, Actual and Ideal Conflict Styles and Job Distress in a Health Care Organization, The Journal Of Psychology, vol. 141. Iss. 1, pp. 5-15.

Serin, A.E., Balkan, M.O. ve Soran, S., 2014, Çatışma Yönetim Stratejilerinin İzlenim Yönetimi Taktiklerine Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, cilt 13, sayı 50, ss. 23-37.

Şahin, A., Emimi Tufan, F., Ünsal, Ö., 2006, Çatışma Yönetimi Yöntemleri ve Hastane Örgütlerinde Bir Uygulama, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (15), ss.553-568.

Üngüren, E, Cengiz, F. ve Algür, S., 2009, İş Tatmini ve Örgütsel Çatışma Yönetimi Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8(27), ss.36-56.

Yılmaz, Ö.,2016, Örgütsel Çatışma Yönetiminde Örgütsel Vatandaşlık Davranışının Rolüne İlişkin Bir Araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Programı Doktora Tezi.

Yıldız, K, 2003, Üniversitelerde Çatışma ve Çatışma Yönetimi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3 (5), ss.107-124.

HIYERARŞİK ÖRGÜTLERDE İLETİŞİM ÜZERİNE KURAMSAL BİR ÇALIŞMA

Nuray GİRĞİNER
Fatih ALP

Giriş

Tüm canlılar gibi insanlar da isteklerini tek başına yerine getirebilmekte yetersiz kaldıklarında bir araya gelerek gruplar oluştururlar. İnsanların oluşturdukları veya üye oldukları bu gruplar örgüt olarak adlandırılırlar. Örgütler, ortak amaçlar için birlikte çalışan bireylerin oluşturdukları büyük çaplı ve sistemli sosyal yapılardır. Örgütlerin üyelerinin ve sayılarının her geçen gün sayıca çoğalması ve ihtiyaçlarının çeşitlenmesi, çok sayıda insanı bünyesinde barındıran örgütlerin ortaya çıkmasına ve kişiler arası iletişimin öneminin her geçen gün artmasına sebep olmaktadır.

İnsanlar arası iletişim, başta psikoloji ve sosyoloji olmak üzere birçok bilim dalında çeşitli araştırmalara konu olmasının yanı sıra örgütsel yönetim alanında da sıklıkla karşılaşılan ve birçok araştırmayı bünyesinde barındıran bir konudur. İletişim kavramının çok sayıda değişkenle ilişkili olması, her ne kadar o alanda yapılan ampirik çalışmaların sayısının artmasına sebep olsa da kavramsal çalışmaların derinleşmesine de engel olan bir durumdur. Bu nedenle bu çalışmada, hiyerarşik sistemlerde iletişimi etkileyen faktörlerin kuramsal olarak araştırılması amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında, hiyerarşik örgütlerde karşılaşılan iletişim sorunlarının sebeplerini açıklayabilecek temel kuramlara göre iletişimi etkileyen faktörlere göre çözüm önerileri konusunda konunun taraflarının fikir üretebilmelerine katkı sağlanması beklenmektedir. Böylece hiyerarşik örgütlerde, çalışanlar arasındaki iletişimden kaynaklı sorunların minimize edilmesi ve iş süreçlerinin verimliliği ile birlikte çalışanların motivasyonlarının artırılmasına yardımcı olunacağı öngörülmektedir. Ayrıca iletişim konusunda yapılmış en temel, kabul görmüş ve günümüzde geçerliliğini koruyan ve hiyerarşik örgütleri etkileyeceği değerlendirilen kuramsal çalışmaların incelenmesi yoluyla kuramsal temele dayalı olması, içerik ve sonuç itibarıyla özgün ve genellenebilir olmasına katkı sağlamıştır. Evrensel kuramlar temelinde yapılmış bir çalışmanın, tüm hiyerarşik örgütlerde uygulama alanı bulabileceği ve iletişim konusunda mevcut durumunu belirleyerek çözüm önerileri getirmek isteyen örgütler için bir başvuru dokümanı olarak kullanılabileceği değerlendirilmektedir.

Literatür araştırması sonucunda tüm dünyada kabul görmüş ve hiyerarşik örgütlerde iletişimi etkileyen faktörleri belirlemede kullanılabilecek kuramlardan; Elton Mayo'nun (1933) "İnsan İlişkileri Kuramı", Chris Argyris'in (1996) "Olgunlaşma Kuramı", Chester Barnard'ın (1958) "Kabul Teorisi" ve Geert Hofstede'nin (1994) "Güç Mesafesi Kuramı" detaylı olarak incelenmiş, genel kabul görmüş yönetim ilkelerinden; "Yönetim Alanı İlkesi", "Yetki ve Sorumluluk İlkesi" ve "Kumanda Birliği İlkesi" konuları ise genel olarak incelenmiş ve çalışma sonunda tasarlanan envanter çalışmasında faydalanılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

İletişimin birçok tanımı olmakla birlikte genel sözlük tanımı; kişiler arasında, duygu, düşünce, bilgi, haber alışverişi, duygu, düşünce, bilgi ve haberlerin, akla gelebilecek her türlü biçim ve yolla kişiden kişiye karşılıklı olarak aktarılmasıdır. Bu çalışmaya ilham vermesi yönünden en kısa ve öz tanımlarından bir tanesi ise; iletişim, kişilerin birbirlerini anlamasıdır. Bu bağlamda kişilerin birbirlerini anlaması, emir komuta sistemi içinde faaliyet gösteren hiyerarşik örgütlerde kritik öneme sahiptir.

İletişimle ilgili en eski ve köklü çalışmalardan bir tanesi Elton Mayo ve arkadaşları tarafından, 1927-1933 yılları arasında yapılan ünlü Hawthorne Araştırmalarıdır. Bu araştırmalar sonucunda; teknik ve fiziksel şartlarda yapılan olumlu bir iyileştirmenin her zaman verimliliği artırmadığının tespit edilmesi üzerine iş yerlerindeki sosyal faktörlerin de teknik ve fiziksel faktörler kadar önemli olduğu gözlemlenerek bugün hala kabul gören “İnsan İlişkileri Kuramı” ortaya çıkmıştır. (Koçel, 1998; Şahin, 2004)

Hawthorne araştırmaları ile insanların bireysel ihtiyaçlarını ve amaçlarını karşılama konusunda gayretli ve istekli oldukları kadar üyesi olduğu örgütün amaçlarını gerçekleştirmede de aynı gayreti ve isteği göstermeyebildikleri tespit edilmiştir. Böylece yöneticiler tarafından kurumsal verimliliğin insan davranışlarının verimliliği ile doğru orantılı olduğunun keşfedilmesini sağlamıştır. Ayrıca başarılı bir örgütün, fiziksel ve finansal kaynaklar ile insan gücünün verimli bir bileşimi ile ortaya çıkabileceği fark edilmiştir. Bu bileşimin en önemli faktörlerinden birisinin de insanlar arasındaki iletişim kalitesi olduğu görülmüştür.(Şahin, 2004)

İletişimin hiyerarşik düzenden nasıl etkilendiğine bakıldığında; yetki, sorumluluk ve güç gibi faktörlerin en dikkat çekici faktörler olduğu görülmektedir. Hiyerarşi “Bir toplulukta veya örgütte yer alan kişilerin ast üst ilişkileri ile görev ve yetkilerine göre sınıflandırılmalarıdır”¹ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu nedenle hiyerarşik örgütlerde insan ilişkileri yaklaşımından söz ederken unutulmaması gereken faktörlerden birisi, çalışanların sorumluluk alanlarının artırılmasının onu olgunlaşma düzeyinin ve dolayısıyla işletmedeki verimliliğin artmasına neden olduğunu ortaya koyan Chris Argyris’in “Olgunlaşma Kuramı”dır. (Argyris ve Schön, 1996; Sağsan, 2002) Bu kurama göre; örgüt çalışanlarının üstlerine bağımlı olmaları ve kendilerini kontrol etme şansı tanımaması gibi nedenlerden dolayı kişilerin olgunlaşmadığı belirtilmektedir. Diğer bir deyişle; örgütün hiyerarşik düzeni içinde, çalışanlara yeterince sorumluluk verilmemesi, çalışanların olgun kişilik davranışı sergileyememesine neden olmaktadır. Özet olarak olgunlaşma, kişinin doğuştan gelen potansiyelinin zaman içerisinde ortaya çıkmasıdır. Ancak örgütsel yönetim sorunları nedeniyle çok az kişi tam bir olgunluğa erişebilmektedir. (Arslan, 2016; Öztürk, 2016) Bununla birlikte çalışanlara yetki ve yükselme imkânı verilmeyen örgütlerde, çalışanlar tarafından olgunlaşma belirtilerinin tam tersi sergilenmekte ve buna bağlı olarak iş yerindeki verimliliğin azalması sonucu ortaya çıkabilmektedir. (Gökmoğol, 1999; Öztürk, 2016)

Hiyerarşik yönetimin dar boğazlarından birisi ve aynı zamanda iyi yönetildiğinde başarıyı beraberinde getiren faktörlerden birisi de, doğru yetki devri sistematığının kurulmasıdır. Örgüt içerisinde yatay ve dikey iletişimsizlik, yetki devrinin önündeki önemli engellerden birisidir. Başarılı bir yetki devri, yöneticilere boş zaman kazandırır. Bu boş zamanı personeliyle daha fazla zaman geçirerek ve onlarla daha sık temasta bulunarak karşılıklı iletişimi güçlendirmek için kullanan yöneticilerin başarılı olma potansiyelleri artar. (Ak, 2010) Örgüt içinde talimatların iletilmesi, sonuçların raporlanması ve gerekli performansın elde edilebilmesi için iletişim kanallarının etkili şekilde işletilmesi büyük öneme sahiptir. Bu iletişimin kurulabilmesi için de doğru bir sorumluluk-yetki devri ilişkisinin kurulması gerekmektedir. (Erdost, 1996; Ak, 2010)

Yetkinin gerçekte alt basamaklardan geldiğini ileri süren ve astların verilen talimatları kabul etmediği sürece kimsenin yetki sahibi olamayacağını öne süren Chester Barnard’ın “Kabul Teorisi” ne göre; astlar kendilerine verilen talimatları bazen anında kabul edip yerine getirme eğilimi gösterirken, bazen de durumu değerlendirerek kabul etmeme eğilimi gösterebilirler. Bu eğilimler, talimatların anlaşılabilir ve net olmasına, astların talimatları dikkate almalarına, talimatların örgütün amaçlarına uygun olup olmamasına ve bununla birlikte kendi amaçlarıyla uygun olup olmamasına göre değişmektedir. Aslında bu teori, hiyerarşik örgütlerde etkili bir talimatın hangi özellikleri taşıması ve nasıl iletilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. (Barnard, 1958; Ak, 2010)

¹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Hiyerarşi>

Hiyerarşik örgütlerde iletişimi etkileyen en önemli faktörlerden birisi olan güç kavramıdır ve bu konuda kabul görmüş önemli kuramlardan birisi, Geert Hofstede tarafından ortaya atılan “Güç Mesafesi Kuramı”dır. Bu kurama göre güç mesafesi; örgüt üyelerinin statü, zenginlik, büyüklük ve saygınlıktan kaynaklanan gücün eşit olmayan dağılımını kabul etme derecesidir. (Hofstede, 1994; Uslu ve Ardıç, 2013) Örgütlerin hiyerarşik olması güç mesafesini artıran bir faktördür ve aynı şekilde güç mesafesinin yüksek olması da hiyerarşiyi artıran bir faktördür. Güç mesafesi arttıkça aslında insanlar arasındaki mesafenin de arttığı söylenebilir. İnsanlar arasında mesafe arttıkça da doğal olarak iletişimde aksamalar meydana gelmesi kaçınılmazdır. Bu yüzden güç mesafesinin artması iletişimi olumsuz etkileyen bir faktördür ve bu mesafenin optimum seviyede tutulması örgütsel iletişimi doğrudan etkileyen faktörlerden birisidir.

Güç mesafesinin düşük veya yüksek olmasının bir örgüt içinde nasıl bir anlayış değişikliğine sebep olduğu aşağıdaki tabloda açıkça belirtilmiştir.

Güç Mesafesi Düşük ve Yüksek Örgütler Bulunması Gerken Özellikler

Düşük Güç Mesafesi	Yüksek Güç Mesafesi
İnsanlar arasındaki eşitsizlik en aza indirgenmelidir.	İnsanlar arasında eşitsizlik olması hem beklenir hem de istenir.
Güçlü ve az güçlü insanlar arasında belirli ölçüde bir bağımsızlık olmalıdır.	Az güçlü insanlar güçlü insanlara bağımlı olmalıdır.
Örgütlerdeki hiyerarşi, uyumlu çalışma için gerekli olan bir rollerin eşitsizliği durumudur.	Örgütlerde hiyerarşi ast ve üstler arasında varoluşsal eşitsizlik anlamındadır.
Merkeziyetçi değildir ve bu yaygın bir durumdur.	Merkeziyetçilik çok popülerdir.
Örgütün en üst kademesi ile en alt çalışan arasındaki maaş farkı azdır.	Örgütün en üst kademesi ile en alt çalışan arasındaki maaş farkı yüksektir.
Çalışanlar kendilerine danışılmasını beklerler.	Çalışanlar kendilerine ne yapacaklarının anlatılmasını beklerler.
İdeal yönetici, kaynakları bol olan ve demokrat bir kişiliktir.	İdeal yönetici, yardımsever, babacan tavırlı ve otokrattır.
Ayrıcalıklar ve statü göstergeleri hoş karşılanmaz.	Yöneticiler ayrıcalıklı ve statü göstergelerine sahiptir ve böyle olmaları beklenir.
Örgüt içinde herkes eşit haklara sahiptir.	Örgüt içinde güçlü olan ayrıcalıklara sahiptir.

Hiyerarşik düzenin temelinde emir komuta sisteminin yer alması nedeniyle iletilmesi gereken tüm mesajlar, her kademedeki kişilere kusursuz olarak ulaşması gerekmektedir. Ancak bununla birlikte, bu mesajlar hem aşağıdan yukarıya, hem de yukarıdan aşağıya iletilirken çeşitli süzgeçlerden geçerler ve işte bu durum, bilginin zaman zaman yanlış iletilmesine veya sonucunun

yanlış ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. (Akyürek, 2001) Güç mesafesinin yüksek veya alçak olması da bu durumların ortaya çıkmasına sebep olan en önemli faktörlerden birisidir.

Yönetim kuramlarının tümünün örgütsel iletişimi doğrudan etkilediği tartışmasız bir konudur. Bu nedenle yönetim kuramlarını teoriden pratiğe en yüksek oranda tatbik edebilen örgütlerde insanlar arası iletişimin de o oranda iyi ve kaliteli olması beklenen bir durumdur. Özellikle bir yöneticinin astları ile etkili bir iletişim tesis etmesi ve doğru bir yönetimi hayata geçirebilmesi için; kendisine bağlı ast sayısının 3-10 arasında olmasını öngören “Yönetim Alanı İlkesi” (Ülgen, 1997; Türkeli, 2000), olgunlaşma kuramında da belirtildiği gibi çalışanlara verilen sorumluluklar ile yetkilerin birbirine denk olması gerektiğini söyleyen “Yetki ve Sorumluluk İlkesi” (Eren, 1998; Türkeli, 2000) ve her çalışan sadece bir yöneticiden emir alması ve sadece ona karşı sorumlu olması gerektiğini belirten “Kumanda Birliği İlkesi” (Ülgen, 1997; Türkeli, 2000) gibi temel yönetim ilkelerine uyulmasının çok önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Henry Mintzberg tarafından yapılan araştırmalarda, yöneticilerin zamanının %50-90’lık bir bölümünü iletişim için harcadıkları belirtilmiştir. Bu durumda örgüt içinde iyi bir iletişim sistemi kurulamaz ise örgüt üyeleri faaliyetlerini birbirinden bağımsız ve kopuk bir şekilde gerçekleştirmeye çalışır. Bu da örgütsel amaçlara ulaşmayı bazen imkânsız kılarken, bazen de daha uzun zaman ve daha çok emek harcamayı gerektirebilir. Bu durum çalışanların iş tatminini olumsuz etkileyen en önemli faktörlerden birisidir. (Eroğlu, 2011)

Çalışanlar stratejik konularda ve üretim aşamalarında kendi fikirlerinin sorulmamasından şikayetçidirler. Seslerini duyurma konusunda ümitsizdirler. Bu yüzden de üstlerinin kendilerine vermek istedikleri mesajları almazlar. Büyük şirketlerin sadece %45’inin çalışanlarına anketler yaptıkları, bu şirketlerin büyük çoğunluğunun da anket sonuçlarını değerlendirmedikleri tespit edilmiştir. Çalışanlarını dinlemeyen yöneticiler aslında kendilerini dinlemeyen çalışanlarına işletme stratejisi, yenilikler ve üretim kalitesi hakkında vermek istedikleri bir çok bilgi aslında boşa gitmektedir. Bununla birlikte çalışanların kendilerini dinlemeyen yöneticilerini dinlemedikleri, yöneticiler için unutulmaması gereken bir gerçektir. (Barney ve Griffin, 1992; İbicioğlu ve Çağlar, 1999)

Yöntem

Hiyerarşik örgütlerde iletişimi etkileyen faktörler üzerine yapılan bu kuramsal çalışmada; üzerinde çalışılan kuramlara dayalı olarak, hiyerarşik örgütlerdeki kişiler arası iletişimin mevcut durumunun tespit edilmesini amaçlayan bir envanter oluşturulmuştur. Tasarlanan envanterin, çalışma kapsamında seçilmiş temel kuramların tanımlarından yararlanılarak hazırlanması sebebiyle, mevcut durum tespiti için tasarlanmış özgün bir envanter ortaya çıkmıştır. Envanterin ve cevaplandırma sürecinin sade ve basit olması envanterin yaygın kullanımını kolaylaştırıcı niteliktedir.

Envanter 14 sorudan oluşmaktadır ve ilk üç soruda, kuramlardan bağımsız olarak kişinin kendisinin ve üyesi olduğu örgütün iletişim kapasitesinin genel olarak görülebilmesi amaçlanmaktadır. Diğer 11 soru ise iletişim kuramlarının en temel halinden esinlenerek hazırlanmıştır ve örgütün iletişim sorununun ilgili kurama göre mevcut durumunu ölçmeyi amaçlamaktadır. 4-11. soruların cevaplanması sürecinde, kişilerin üyesi olduğu örgütün genel durumunun değerlendirerek en uygun seçeneğin işaretlenmesi talep edilmiş ve envanterin tekrarlarından arındırılmış sade yapısının korunması için soru cümleleri kullanılmamıştır.

Kuramsal bağlamda hazırlanan sorularından;

- 4 ve 5. sorular; Elton Mayo’nun “İnsan İlişkileri Kuramı”,
- 6 ve 7. sorular; Chris Argyris’in “Olgunlaşma Kuramı”,
- 8, 9, 10 ve 11. sorular; Chester Barnard’ın “Kabul Teorisi”,

- 12. soru; Geert Hofstede'nin "Güç Mesafesi Kuramı",
- 13. soru; "Yönetim Alanı İlkesi",
- 14. soru; "Kumanda Birliği İlkesi" ne göre örgüt üyesi kişiler arası iletişimin mevcut durumunu ölçmeye yönelik olarak hazırlanmıştır.

Envanterin doldurulmasının basit olması gibi değerlendirilmesi sürecinin de basit ve en temel kullanıcı seviyesinde yapılabilmesi için MS Office uygulamaları kullanılmaktadır. Cevap seçenekleri; kaçamak cevapların önlenmesi için 5'li likert ölçeğinden "kararsızım" seçeneği çıkarılarak 4'lü likert ölçeğine göre tanzim edilmiştir. Cevapların değerlendirilmesi, 1-4 seviyesinde ağırlıklandırılarak ortalamalarının alınması ve envanterin sonunda örneği yer alan grafik sayesinde çok basit şekilde tek sayfada görülebilmektedir. Tüm sonuçların tek sayfada görsel olarak görülebilmesi; iletişim konusunda sıkıntı yaşayan hiyerarşik örgütlerin sorunlarına çözüm önerileri geliştirebilmelerini ve çözüm kapasitelerini arttırabilmelerinde kolaylaştırıcı niteliktedir. Ayrıca iletişim konusunda mevcut durumun tespiti için tasarlanmış olan envanterin, belirlenen sorunların çözüm sürecinde belirli periyotlarda uygulanması, örgütsel olarak yaşanan gelişimin ve çözüm önerilerinin verimliliğinin de görece olarak değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Sonuç

Çalışma sonucunda hiyerarşik örgütlerde sıklıkla rastlanan iletişim sorunlarının kuramsal temelde belirlenmesine çalışılmıştır. Ayrıca genel kabul görmüş köklü kuramların temel felsefelerine uygun olarak tasarlanan envanter sayesinde örgütsel iletişim sorunlarına çözüm önerileri getirilebilecek bir model geliştirilmiştir. Çalışmanın bilimsel temellerinin köklü ve genel kuramlara dayalı olması çalışmanın gücünü artırmasının yanında sade bir yapıda olmasını sağlamıştır.

Temel alınan kuramların son 50 yılda birçok çalışmada kullanılmasına karşın hiyerarşik örgütlerdeki iletişim sorunlarının çözümü ortak paydasında bir arada kullanıldığı başka bir çalışma olmaması bu çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca kuramsal çalışma sonunda aynı temellere dayalı olarak tasarlanan envanterin, tamamen özgün olmasının yanında kolay kullanılabilir olması, gelecek dönemlerde örgütler tarafından kullanılma oranının artacağı öngörülmektedir.

Bu çalışmanın örgütler tarafından kullanılması sonrasında elde edilecek deneyimlere ve geri dönüşlere göre, başka iletişim kuramlarının da çalışmaya dâhil edilebileceği ve böylece çalışmanın güvenilirliğinin daha da artırılabilceği değerlendirilmektedir.

Günümüz toplumunda ve bu çalışma özelinde hiyerarşik örgütlerde yaşanan en temel sorunlardan birisi olan iletişimin kalitesini artırmayı hedefleyen bu çalışmanın amacına ulaşması halinde; çalışanların motivasyonlarının artacağı, işverenlerin iş yükünün azalacağı, çalışma ortamlarındaki iş stresinin azalacağı ve bunların sonucu olarak örgütlerin genel verimliliğinin artacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Ak, Akın (2010). *"Türk Kamu Yönetiminde Yetki Devri ve Karşılaşılan Sorunlar"*, Başbakanlık Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Akyürek, Salih (2001). *"Türk Silahlı Kuvvetlerinde Güç Mesafesi ve İletişime Etkisi"*, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Argyris, C. ve Schön, D.A. (1996). “*Organizational Learning II: Theory, Method and Practice*”. Reading, Mass.: Addison-Wesley
- Arslan, M. (2016). “*İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon (Ders Notları)*”, Harran Üniversitesi, Birecik Meslek Yüksekokulu, s.35, (Çevrimiçi),
http://birecik.harran.edu.tr/ders_notlari/yonetim_organizasyon.pdf.
- Barnard, Chester (1958), “*The Functions of Executive*”, Cambridge, London, s.128.
- Barney, B ve Griffin, Ricky W. (1992). “*The Management of Organizations*”, Houghton Mifflin Company, Boston Toronto, s.658-660.
- Erdost, Hayat Ebru (1996). “*Kamu ve Özel Sektör Yöneticilerinin Yetki Devri Konusundaki Tutumları*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.50, Ankara.
- Eren, Erol (1998). “*Yönetim ve Organizasyon*”, İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Yayını, No.401, İstanbul, s.19-180.
- Eroğlu, Kemal (2011). “*Örgütsel İletişim ile İş Tatmini Unsurları Arasındaki İlişkiler: Kuramsal Bir İnceleme*”, Ege Akademik Bakış, Cilt:11, Sayı:1, Ocak, s.121-136, (Çevrimiçi) <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423876905.pdf>, 30 Kasım 2017.
- Gökmogol, M. R. (1999). “*Ankara Garnizonu’nda Kara Kuvvetleri Komutanlığı’na Bağlı Birimlerin Depolama, Dağıtım ve Mutfak İşlemlerinde Toplam Kalite Yönetimine Geçişle İlgili Sorunları ve Çözüm Önerileri*”, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.15.
- Hofstede, Geert (1994) “*Cultures and Organizations Software of the Mind*”, Great Britain: Harper Collins Publishers. s.28-37.
- İbicioğlu, Hasan ve Çağlar, Nedret (1999). “*İşletmelerde İnsangücü Verimliliğinin Arttırılmasında Örgüt İçi İletişimin Rolü*”, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran, Sayı.2, (Çevrimiçi), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/55114>, 02 Kasım 2017.
- Koçel, Tamer (1998). “*İşletme Yöneticiliği*”, Yenilenmiş 6. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, s.147-149.
- Öztürk, Cemal (2016). “*Argyris’in Olgunlaşma Teorisine Liderlikte Durumsallık Yaklaşımlarından Çözüm Arayışları*”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi Cilt: 5, Sayı: 8, s.3085-3085, (Çevrimiçi), <http://www.itobiad.com/download/article-file/254273>, 28 Kasım 2017.
- Sağsan, Mustafa, (2002). “*Örgütsel Seçimlerde Küme Modeli: İnsan İlişkileri, Bilgi Yönetimi ve Örgütsel Öğrenmenin Ara Kesitinde İnsan*”, Bilgi Dünyası, e-ISSN:2148-354X, Cilt.3, Sayı.2, s.205-230, (Çevrimiçi),
<http://bd.org.tr/index.php/bd/article/viewFile/245/239>, 31 Ekim 2017.
- Şahin, Ali (2004). “*Yönetim Kuramları ve Motivasyon İlişkisi*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ISSN 1302-1799, Sayı 11, Konya, (Çevrimiçi), <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/747/699>, 01 Kasım 2017.
- Uslu, Osman ve Ardıç, Kadir (2013), “*Güç Mesafesi Örgütsel Güveni Etkiler mi?*”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt.XV, Sayı.II, s.313-338, (Çevrimiçi),
<http://acikerisim.aku.edu.tr/bitstream/handle/11630/1525/313338.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 28 Kasım 2017.

- Ülgen, Hayri (1997). *“İşletmelerde Organizasyon ve Uygulaması”*, İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Yayını, No.3, İstanbul, s.26-62.
- Türkeli, Üstün (2000). *“Yönetimde Yetki ve Sorumluluk Denklığı İlkesi Açısından Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü”*, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ISBN 978-605-7510-81-5

ÇETİN ÖNER'İN ROMANLARINDA İLETİLER VE İLETİLERİN AKTARIM BİÇİMİ

Ahmet İhsan KAYA
Ahmet Gürkan KARATAŞ

GİRİŞ

İnsanlar bilim ve sanat dalları aracılığıyla yaşamlarını düzenler. Süreklilik gösteren her iki yapı da nesillere eğitim aracılığıyla aktarılır. Birey, eğitim sürecinde sanat dallarından en çok edebiyattan beslenir. Sanat ve eğitimden söz edildiğinde ise akla ilk çocuk edebiyatı gelir. Çocuk edebiyatı, çocukluk çağına gelmiş bireylerin öncelikle anlama ve anlatma gibi temel dil becerilerini geliştirmek; duygu, hayal, düşünce, özlem, istek, ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamak; estetik dünyasını ve güzellik algısını zenginleştirmek için usta yazarlarca oluşturulmuş sözlü ve yazılı bütün eserlerden oluşan edebiyatın bir dalıdır (Ciravoğlu, 1999; Gökçe ve Sis, 2011; Oğuzkan, 2000; Sınar Çılgın, 2007; Şahbaz, 2008; Tuncer ve Yardımcı, 2000; Yalçın ve Aytaş, 2002). Çocuk edebiyatı da tıpkı yetişkin edebiyatı gibi çocukta sanat algısını ve anlayışını zenginleştiren; dilsel ve görsel iletilerle çocuğun beğeni, anlama ve anlamlandırma düzeyini geliştiren; belirli ilkeleri, tekniği olan, güzel ve etkili sanatsal ürünlerden oluşan bir edebiyattır (Gökşen, 1980; Sever, 2010). Bu ürünler aynı zamanda çocukların zihinsel aktivitelerini kuşatıp anlama ve algılamayı güçlendirdiği gibi çocukların okuma alışkanlığı kazanmasını da sağlar.

Okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandıran çocuk edebiyatı, bireyle erken yaşlarda tanıştırılmalıdır. Çocuk edebiyatı ürünlerinde önemli olan unsur eserin çocuğun bilişsel ve duyuşsal özelliklerine uygun olmasıdır (Dilidüzgün, 2007; Karatay, 2007). Çocuklar küçük yetişkinler değildirler, deneyim-tecrübe açısından yetişkinlerden farklılıklar göstermektedirler (Lukens, 1999). Bu sebeple çocuk edebiyatı yapıtları da onların deneyim ve tecrübelerini gözetenek kurgulanmalıdır.

Günümüzde bir sektör özelliği kazanan çocuk edebiyatı ürünlerine internet, kitap fuarları-festivalleri ve kitapçılar aracılığıyla kolayca ulaşılmaktadır. Son zamanlarda eser sayısı hızla artmakta ancak nitelikli kitap sayısının aynı oranda arttığını söylemek zordur. Çocuğun yapısına uygun kitaplar seçmek çok önemlidir. Kitaplar genellikle çocukların zihinsel ve duygusal gelişiminden sorumlu olan öğretmen, ebeveyn ve diğer aile büyükleri tarafından belirlenir. Yetişkinler onlara rehberlik ederken daha dikkatli olmalıdır (Oğuzkan, 1997: 12). Ancak yetişkinlerin de seçecekleri kitabı belirlerken tüm kitapları tek tek okumaları ve incelemeleri mümkün olamaz. Bu yüzden çocuk kitaplarıyla ilgili ölçütlere ve eserlerle ilgili bilimsel çalışmalara ulaşmak gerekmektedir.

Çocuklar için yazılan kitaplarda biçim ve içerik önemlidir. İçerikte özellikle iletilerin seçilip aktarımına özen gösterilmelidir. İleti “Bir anlatının iletmek istediği temel düşünce, bildiri, mesaj”¹ olarak tanımlanmaktadır. Her yazar, düşüncelerini açık ya da örtük olarak okuyucuya aktarmak

¹ <http://www.dildernegi.org.tr/TR.274/turkce-sozluk-ara-bul.html> (17.05.18)

ister. Aktarımın etkili olması için de iletileri “açık” değil “örtük” bir biçimde yani metnin içine yedirerek, başka bir ifadeyle sezdirerek vermesi uygundur. Çünkü iletiler dikte yoluyla değil sezdirme yoluyla aktarılırsa okuyucuyu zihnen harekete geçirir. Bu yolda okur, eserde yer alan kişilerle mutlaka bir iletişime geçerek kahramanlarla özdeşim kurup metinde verilen iletileri daha sağlıklı alır.

Çocuk kitaplarında iletilere yer verilmesi gerçeğinden hareketle çocuk edebiyatının önemli yazarlarından Çetin Öner’in çocuk romanlarındaki iletilerin nasıl olduğu merak konusu olmuştur. Bu çalışmada Öner’in hangi iletilere yer verdiği ve nasıl aktardığı üzerinde durulmuştur.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni ve Yöntemi

Bu çalışmada, Çetin Öner’in romanlarının çocuk edebiyatının temel öğeleri arasında yer alan iletiler açısından incelenmesi hedeflenmiştir. Çalışma, bir durumu olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçladığından tarama türünde bir araştırmadır.

Çalışma, bir yazılı metnin (roman) incelenip belirli ölçütler dikkate alınarak çözümlenmesini gerektirmektedir. Bu sebeple çalışmada belge inceleme (doküman incelemesi) kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Belge inceleme, hemen her araştırma için kaçınılmaz olan bir veri toplama tekniğidir (Madge, 1965). Belge incelemede, verilerin toplanarak belirli bir sistem içinde sınıflandırılıp çözümlenmesi işlemi yapılmaktadır. Bu nedenle bu yöntem, tarihsel ve nitel araştırmalarda öne çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

İletilerin sınıflandırılmasında Uzuner Yurt ve Şimşek’ten (2016) yararlanılmıştır. İletilerin sınıflandırılmasında aşağıdaki kriterler/başlıklar kullanılmıştır:

1. Duygular ve Duyguların İfadesine Yönelik İletiler
2. Sosyal Gelişime Yönelik İletiler
3. Ahlaki Değerler ve İfadelerine Yönelik İletiler
4. Bilişsel Gelişime Yönelik İletiler
5. Fiziksel Görünümle İlgili İletiler
6. Öz Bakım Becerilerine Yönelik İletiler

Yararlanılan kaynakta olumsuz iletiler başlığı yer almamaktadır. Fakat alanyazında olumsuz iletilere dönük çalışmalar da bulunmaktadır (Yılmaz ve Erem, 2017). Olumsuz ileti cimrilik, inatçılık, öfke gibi olumsuz birtakım davranışları, duyguları ve tutumları olumlayan iletilerdir (Karagöz, 2018). Bu iletiler bireyde kavram yanılgısı yaratmaktadır. Bu iletilere problemlili/olumsuz iletiler denmektedir. Çalışmada olumsuz iletiler göz ardı edilmemiş ve olumsuz birkaç iletiye diğer iletiler (olumsuz iletiler) başlığı altında yer verilmiştir. Ayrıca bu

iletirler grafiklere dâhil edilmemiştir.

Evren ve Örneklem

Çalışmada Öner'in yazmış olduğu çocuk romanları inceleneceğinden çalışmanın evrenini Çetin Öner'in çocuklara yönelik yazmış olduğu tüm romanları oluşturmaktadır. Çalışmada tüm evren incelenmiştir. Evren, “*Piyango, Kargalar Kara Değildi, Portakal, Mavi Kuşu Gören Var mı? ve Gülibik*” adlı çocuk romanlarından oluşturmaktadır. Tablo 2’de incelenecek olan eserlerin künyeleri yer almaktadır.

Tablo 2. Araştırmada kullanılan çocuk romanları ve künyeleri

Sıra nu.	Kitap adı	Yayın yılı	Baskı sayısı	Sayfa sayısı	Boyut
1	Piyango	2016	10. Basım	62	12.5 x 19.5 cm
2	Kargalar Kara Değildi	2017	11. Basım	68	12.5 x 19.5 cm
3	Portakal	2016	15. Basım	45	12.5 x 19.5 cm
4	Mavi Kuşu Gören Var mı?	2017	21. Basım	88	12.5 x 19.5 cm
5	Gülibik	2014	23. Basım	78	12.5 x 19.5 cm

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bu çalışmada “betimsel çözümleme yöntemi” kullanılmıştır. Betimleme bütün nitel araştırmaların temelini oluşturmaktadır. (Patton, 2014: 438). Betimsel çözümlemeye göre elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizin amacı elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu sebeple betimsel analizde dikkat çekici yönleri yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilmektedir. Düzenlenmiş ve yorumlanmış bulgular neden-sonuç ilişkisi içerisinde ele alınır ve birtakım sonuçlara ulaşılır. Ortaya çıkan temaların ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve ileriye yönelik tahminlerde bulunulması da, araştırmacının yapacağı yorumların boyutları arasında yer alabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239-240).

Corbin ve Strauss (2008)’a göre üç tür kodlama çeşidi bulunmaktadır. Bunlar:

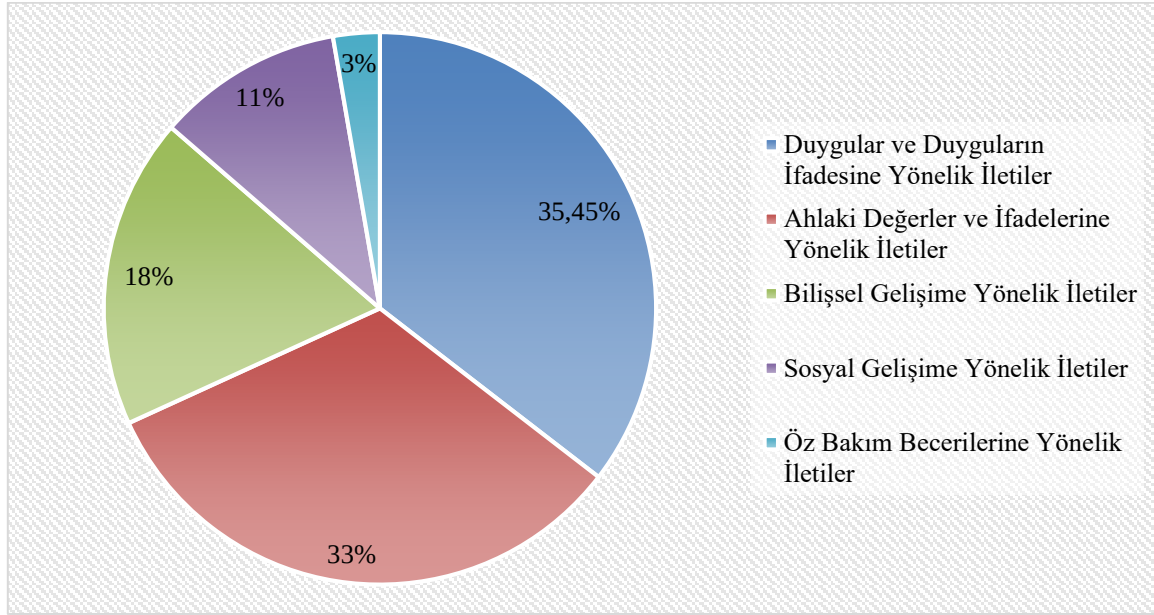
1. Daha önce tanımlanmış kavramlara dayalı olarak yapılan kodlama,
2. Verilerden türetilen kavramlara dayalı olarak yapılan kodlama,
3. Genel bir çerçeveye bağlı olarak yapılan kodlama.

Çalışmada, Strauss’un sıraladığı kodlama çeşitlerinden *daha önce tanımlanmış kavramlara dayalı olarak yapılan kodlama* yöntemine başvurulmuştur.

BULGULAR VE YORUMLAR

Romanlarda iletilerin dağılımı

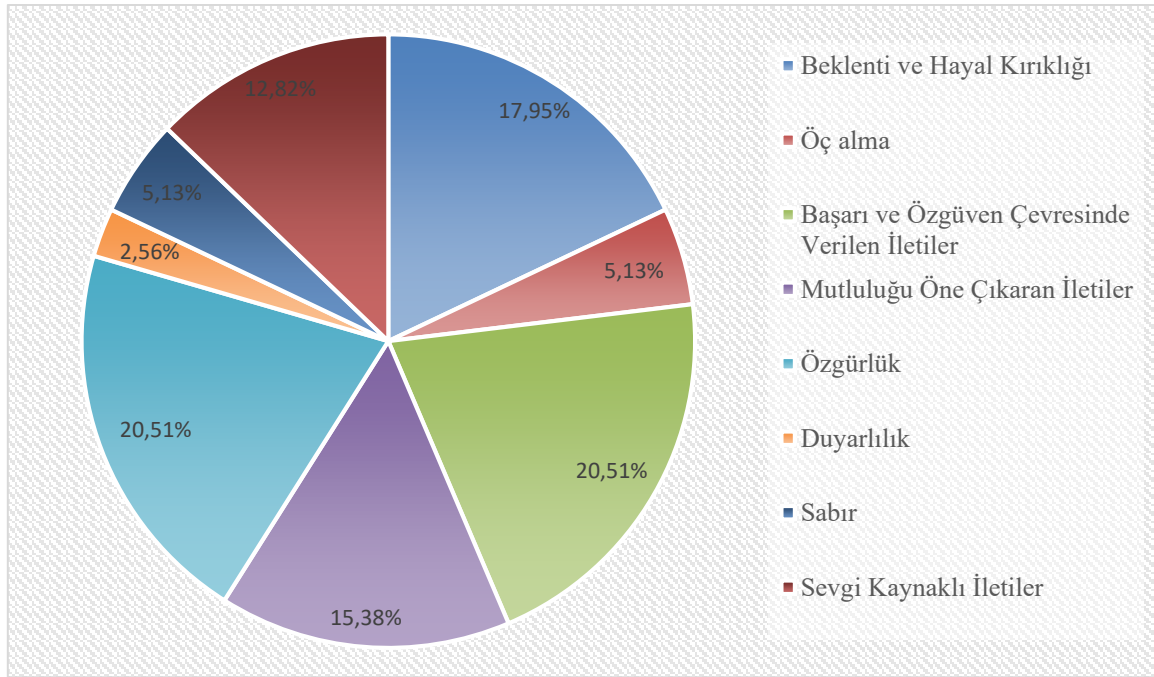
Romanlardaki iletiler yukarıda belirtilen ölçütlere göre tasnif edilmiş ve Grafik 1’de konu başlıklarına göre iletilerin dağılımına yer verilmiştir.

Grafik 1. Romanlarda iletilerin dağılımı

Grafik 1’de yazarın romanlarında en fazla duygular ve duyguların ifadesine yönelik iletilere (%35,45), hemen ardından ise ona çok yakın bir oranda ahlaki değerler ve ifadelerine yönelik iletilere (%33) yer verdiği, ardından sırasıyla da bilişsel gelişime yönelik (%18), sosyal gelişime yönelik (%11) ve öz bakım becerilerine yönelik (%3) iletilere yer verdiği tespit edilmiştir. Yazarın romanlarında toplam 110 ileti saptanmıştır.

Duygular ve Duyguların İfadesine Yönelik İletiler

Grafik 2. Duygular ve duyguların ifadesine yönelik ileteler

Grafik 2'ye bakacak olursak romanlarda sekizer defa başarı ve özgüven (%20,51) ile özgürlük (%20,51), 7 defa beklenti ve hayal kırıklığı (%17,95), 6 defa mutluluğu öne çıkaran (% 15,38), 5 defa sevgi kaynaklı (%12,82), ikişer defa öç alma (%5,13) ile sabır (%5,13) ve bir defa da duyarlılık (%2,56) ile ilgili iletilere yer verildiği görülmektedir.

Duygular ve duyguların ifadesine yönelik ileteler tüm iletelerin %35,45'ini oluşturmaktadır. Yazar, romanlarında en fazla duygulara yer verir. Okuyucularına duyguları doğa, hayvanlar ve insanlar aracılığıyla sezdirme yoluyla aktardığı söylenebilir. Romanlarda en çok başarı ve öz güven ile özgürlük duygusuna yer verilir. Öner, sıkça kullanılan “Sürüden ayrılanı kurt kapar.” atasözü üzerinden özgürlük duygusuna göndermelerde bulunur. Sürüyle birlikte hareket etmenin önemli olduğunu fakat bazen sürüden ayrılmanın hoş bir deneyim olabileceğini, bireye yeni ufuklar açabileceğini belirtir. Önemli olanın “sürü” içinde birey olabilmeyi başarmak olduğuna vurgu yapar (Öner, 2017a: 33). Bireyi mutlu eden en önemli duygulardan biri olan özgürlük mücadeleye kazanılır. “Uğrunda savaşım verilmeyen hiçbir başarı kalıcı olamaz. Üstelik de yasağa karşı direnmenin en doğru yolu yasağın üstüne gitmektir.” (Öner, 2017b: 44). Yazar, *Mavi Kuşu Gören Var mı?* kitabında ağaçların maviye ve kuşlara olan tutkunluğundan bahsederek özgürlük duygusunu betimler. Aynı zamanda yasaklara karşı kazanılmak istenilen zaferlerin de yasakların üstüne giderek elde edileceğine vurgu yapar. Başarı da özgürlük gibi Öner'in ön planda tuttuğu diğer bir öğedir. “Yanlış yapmaktan korkma! Yapılan her yanlışlık, doğruya atılan bir adımdır.” (Öner, 2017a: 13). İfadesinde yazar, doğruya ulaşmak için bazı yanlışların yapılmasının kaçınılmaz olduğunu belirtir.

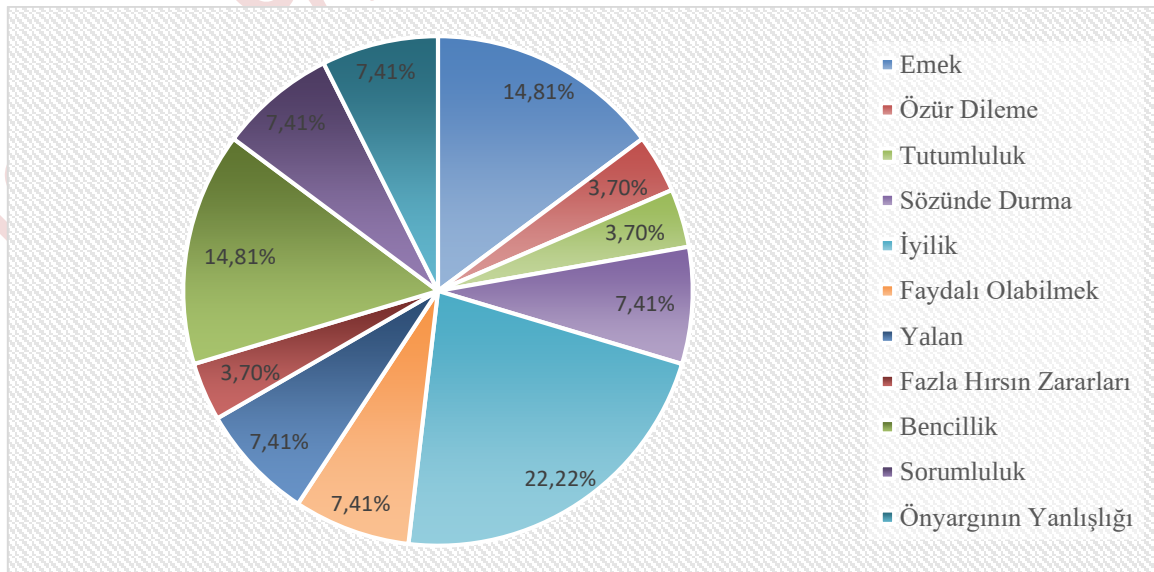
Romanlarda beklenti ve hayal kırıklığına da çok sık rastlanır. İdealist bir köy öğretmeni, çalıştığı

köyde insanlardan umduğunu bulamayıp bazı problemler yaşar ve çocuklara eğitim vermek için direnip sonunda pes eder. Öğretmenin pes edişi şu cümlelerle dile getirilir: “Öğretmen de gençliğinin, inancının olanca içtenliğiyle direndi ama yenik düştü eğitim savaşımında. Bir rapor tuttu, Köy Yaşlılar Kurulu ile muhtara imzalattı, vurdu kilidi okulun kapısına. Odasına kapanıp tütün sarmasını, kıtlama çay içmesini, kendi başına dama oynamasını öğrendi.” (Öner, 2016b: 32). Toplumda çaba, emek, insan yetiştirmek ve sabır deyince şüphesiz herkesin aklına öğretmen ve öğretmenlik mesleği gelir. *Portakal* romanındaki öğretmenin yukarıdaki davranışı sergilemesi pek beklenen bir davranış değildir. Ancak çabalarına karşılık bulamayan bir insanın zamanla mücadele azmini yitirdiği görülmektedir. Bu durum yaşamın hemen evresinde kendini göstermektedir.

Beklenti ve hayal kırıklığı kapsamında değerlendirilen bir diğer örnek ise *Piyango* romanındadır. Rahatsızlığı git gide artan çocuğun iyileşmesi için anne ve babası evde sirkeli bezi çocuğun başına sererler. Tarhana çorbası içirip bedenine kekik yağı sürerler. Bunlardan da sonuç alamayınca köyün imamına giderler ve bu çaba da sonuçsuz kalır. “Sonunda köyün imamının kapısına dayanır ana oğul. (...) Çocuk muskaya karşın yine de bir türlü iyileşmez. Giderek artar öksürüğü, ağrıları. Korkunç hayaller, karabasanlar görür. Geceleri bağırarak uyanır uykusundan. Tir Tir titrer yatağında” (Öner, 2016a: 17-18). Kırsal kesimde yeterli sağlık hizmeti alamayan insanlar, çareyi yetkisi ve yetkinliği olmayan kişilere başvurmakta bulurlar. Bu yol, sorunu çözmek yerine daha da derinleştirmektedir.

Ahlaki Değerler ve İfadelerine Yönelik İletiler

Grafik 3’e bakacak 6 defa iyilik (%22,22); dörder defa emek (%14,81) ile bencillik (%14,81); ikişer defa sözünde durma (%7,41), faydalı olabilmek (%7,41), yalan (%7,41), sorumluluk (%7,41), ön yargının yanlışlığı (%7,41); birer defa ise özür dileme (%3,70), tutumluluk (%3,70) ve fazla hırsın zararlarına (%3,70) yönelik iletilere yer verildiği görülmektedir

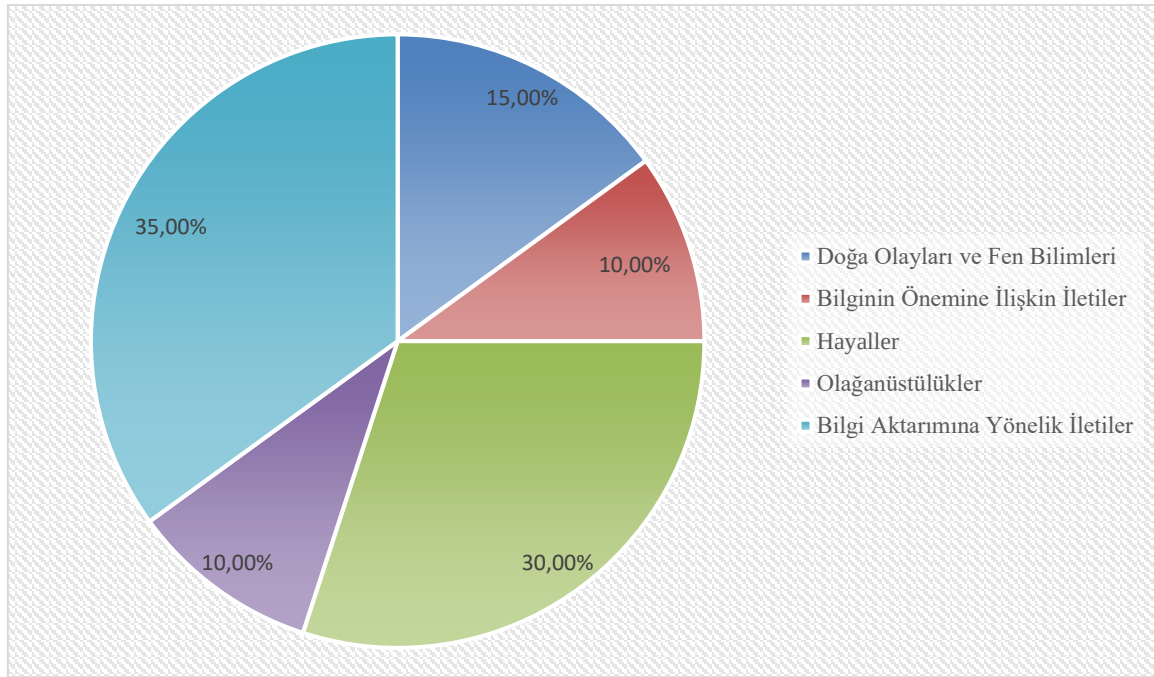

Grafik 3. Ahlaki değerler ve ifadelerine yönelik iletiler

Emek, insanın yaşamında önemli bir yere sahiptir. İnsanlar tohumu bin bir güçlkle ekip alın teriyle yetiştirdikleri gibi bir meslekte yetkin olmak için de emek harcamalıdır. *Emeksiz yemek olmaz*, atasözünü de göz önünde bulundurursak emeğin insan yaşamındaki önemini kavramak daha kolay olur. Yazar, *Gülibik*'te yer alan baş kahramanın babasıyla olan anısına değinirken emeğin ve çalışmanın önemine vurgu yapar: “Babamla ben yaz aylarında her pazar, pazar yerine girerdik. Yumurta, tavuk, yoğurt satar, evimize gerekli öteberiyi alırdık. Yoksul olduğumuz için pazar günleri de çalışmak zorundaydık. Bilmezsiniz, yoksulların hafta tatilleri yoktur. Onlar sürekli çalışmak zorundadırlar. Yoksa aç kalırlar kışın ortasında.” (Öner, 2014: 25). İnsanlar, yaşamlarını sürdürebilmek için çalışmalıdırlar. İnsanları zor zamanlarda ayakta tutan şey verdikleri emekler sayesinde kazandıklarıdır.

Bakarsan bağ olur bakmazsan dağ olur, atasözü ise verilen emek karşısında alınacak verimi işaret etmektedir. İnsanın emeğini ve vaktini harcayarak yaptığı şeyler atasözündeki bağ misali verimli olur. *Mavi Kuşu Gören Var mı?* adlı romanda çocuk bir fidanın yanına bir çiçek diker. Günlerce bu çiçeğe bakım yapar; toprağını eşer, böcekleri kovar ve sular. Yılmadan, usanmadan bakım yapmakta fakat çiçekte herhangi bir değişiklik olmamaktadır. “Zaman zaman yılgınlığa düştüğü de oluyormuş ama, ‘Belki de toprağını beğenmedi,’ diye düşünüyormuş. Ama bakımını bir gün bile aksatmazmış Çiçek’in. Bir sabah onu sulamaya avluya girdiğinde, Çiçek kıpkırmızı burnunu çıkartıp gülümsemiş ona, ‘Günaydın,’ demiş” (Öner, 2017b: 28). İnsan ömrü boyunca birçok eylemde bulunur. Fakat insanoğlu güçlüklerle karşılaştığında hemen pes eder. Yaptığı işlerin sonuçlarını hemen görmek ister. Bu durum insanı başarısız kılar. İnsan emek harcamalı ve ardından sabırlı olmalıdır. Başarıya ancak bu şekilde ulaşılabilir.

İyilik, Öner’in eserlerini kuşatan diğer bir unsurdur. *Portakal* romanındaki iki iyi arkadaş olan Aşir ve İzbat kabakulak, boğmaca gibi hastalıkları birlikte atlatırlar. Birbirlerine destek olurlar. İlkokula başladıkları yıl ikisi de suçüçeği çıkarırlar. Ateşler içinde yatarlar. Aşir, bir hafta geçmeden ayağa kalkar ve dostu İzbat’ın evine koşar ve ona destek olur. “Aşir, her gün yokladı İzbat’ı. Dut kurusu, kara üzüm boyalı şekerler taşıdı ona. Cevizleri başucunda kırıp ağzına verdi.” (Öner, 2016b: 10). Aşir, hasta olan arkadaşını düşünmektedir ve onun iyileşmesi için çok çaba sarf etmektedir. Fedakârlık gösterip kendisinin olan şeyleri arkadaşıyla paylaşmaktadır. Arkadaşlığın önemi, zorluklara birlikte göğüs germenin önemi ön plana çıkarılarak iyilik teması başarılı bir biçimde sezdirilerek verilmiştir.

Bilişsel Gelişime Yönelik İletiler

Grafik 4. Bilişsel gelişime yönelik iletiler

Grafik 4'e bakacak olursak 7 defa bilgi aktarımına yönelik (%35), 6 defa hayaller (%30), 3 defa doğa olayları ve fen bilimleri (%15), ikişer defa da olağanüstülükler (%10) ile bilginin önemine (%10) ilişkin iletilere yer verildiği görülmektedir.

Bilgi aktarımı ve hayalleri oluşturan iletiler romanların büyük bir bölümünü kapsamaktadır. *Kargalar Kara Değildi* adlı romanda kargalar karga okuluna gitmektedir. Burada uçuş biçimleri, karga edebiyatı ve yaşam bilgisi gibi dersler bulunmaktadır. Sınavlar ise bir kurul ve sınıf öğretmeni tarafından yapılmaktadır. Yaşam bilgisi dersi sınavı sonunda öğretmen öğrencilere son bir uyarı yaparak sınavı bitirir: “Yaşamak bir sanattır kargalar dünyasında. Avcıdan sakınmak, alıcı kuştan sakınmak, doğal tehlikelere; kara, soğuğa fırtına ve yıldırıma karşı önlemler almak, salt yaşamı uzatmakla kalmaz, sağlıklı, bilgili, deneyimli olmayı da kazandırır bir kargaya. Eğitimle kazanılan beceriler, ancak yaşam içinde sınanarak doğrulanır” (Öner, 2017a: 33). Evrensel bir nitelik taşıyan eğitim, günlük yaşamla ilişkilendirildiği zaman birey ve toplum üzerinde daha etkili olur. Romanda öğretmenin yaptığı açıklamalar eğitimin hayatilik ilkesini de desteklemektedir.

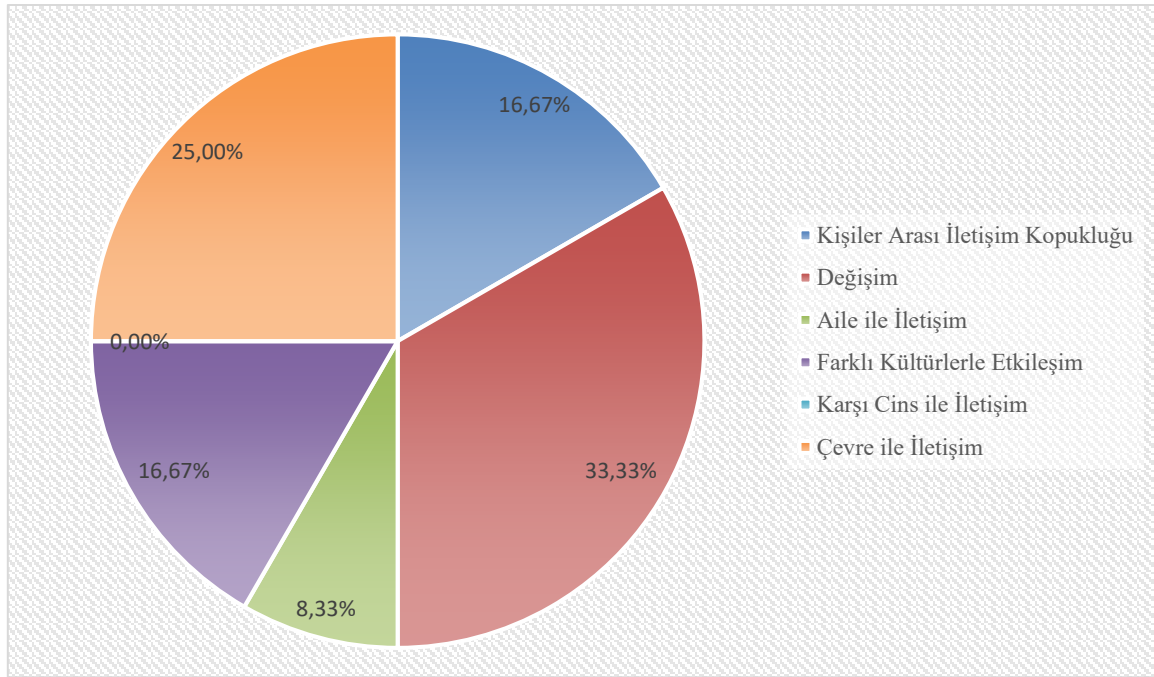
Hayatın kendisi esasında bir okuldur. Birey doğumdan ölüme dek bir öğrenim süreci içinde yaşamını sürdürür ve yaşamı anlamlandırmaya çalışır. Bazen yıllarca okullarda okuyarak öğrenilemeyecek bilgiler hayatın içinde edinilmektedir. *Gülibik*'te adı belirtilmeyen, başkarakter olan çocuk, yazları babasıyla birlikte pazar yerine gider ve orada ticaretin nasıl yapıldığını görür. Diğer günlerdeyse babası tarlada ot biçer, düven sürer, mercimek yolar. Çocuk ise babasının yanında ona yardım eder. Azık götürür, düven sürer ve tarladan kağı ile ot taşır. “Babamla tarlada çalışmak yorucu olmasına karşın çok güzel bir şeydi. Toprağı, otları, çiçekleri anlatırdı babam

çalışırken. Okulda öğrenemeyeceğim şeylerdi bunlar. Buğdayı arpadan, arpayı nohuttan, nohutu mercimekten ayırmasını babamdan öğrendim. Kır çiçeklerini, nergisi, sümbülü, sarıçiğdemi, daha nicesini ondan öğrendim. Babam benim ilk öğretmenimdi.” (Öner, 2014: 25). Öğrenme, hayatın içinde gerçekleştiğinde yaparak ve yaşayarak öğrenme mümkün olur. Bununla birlikte de öğrenme kalıcı bir hâle gelir. Bu bitmeyen serüven ailede başlar. Anne babalar yaşantılarını ve deneyimlerini çocuklarına aktararak onları yaşama hazırlar. Anne babaların iyi birer “öğretmen” olmaları çocukların gelişimi açısından da önemli olacaktır.

Her canlı yaşamını sürdürmek ve güçlü kalmak için diğerleriyle bir mücadeleye girer. İnsanoğlu da hedeflerine ulaşabilmek için birbirini öldürmektedir. Toprağın insana değil, insanın toprağı ait olduğunu unutan birey hemcinsine yıkım yaşatmakta, hatta zevki için diğer canlılara da eziyet etmektedir. Bu durum, *Kargalar Kara Değildi*’de etkili bir biçimde anlatılır: “...Giderek hızlanan Kuno’ya yetişti Rupen, ‘Doğru yöne uçtuğumuza emin misin?’ diye sordu. ‘Neden? Ne oldu?’ diye yanıtlar Kuno. Rupen, ‘Kartalın uçtuğu yolu izliyoruz gibi geldi bana. Bu belanın üstüne üstüne uçmak olmaz mı?’ der. Kuno, ‘Hayır. O bir av kokusu almasa o yöne uçmazdı. Çoktan doyurmuştur karnını. Tok bir kartaldan zarar gelmez bize. Ama sen tok insanlardan sakın kendini. Onların ne yapacağı belli olmaz’ ...” (Öner, 2017a: 40). Kendine ve diğer canlılara saygı duymayan insan dünyada sadece kendisi varmış gibi davranır. Bu durum yaşamı çekilmez kıldığı gibi dünyanın da sonunu hazırlar. Yazar her canlının bir gün öleceğine (Öner, 2014: 39), karda uyuyan bir insanın donabileceğine (Öner, 2016a: 27), evrensel kabul edilen bazı şeylerin sorgulanacağına ve neticede geçerliliğini yitireceğine (Öner, 2017a: 7) dair iletiler göndermektedir.

Öner’in romanlarında hayaller de önemli bir paya sahiptir. Hayallerin *Portakal* ve *Piyango* romanlarında diğer romanlara göre daha baskın olduğu görülür. Köylüler için köyden kente gitmek bir hayli zordur. Kente yalnızca önemli ihtiyaç hâlinde gidilmektedir. Köylüler için yılbaşında piyango bileti almak da önemlidir. Öyle ki köy ahalisi her yıl para toplayıp birini şehre yılbaşı bileti almaya gönderir. Romanda bir köy sakininin yılbaşı bileti alması ve köylülerin bu piyango bileti etrafında kurduğu hayaller dile getirilir (Öner, 2016a: 15, 19, 25, 47). *Portakal*’da ise bu meyveyi görmemiş yoksul köy çocukları, hayallerinde, bir zamanlar dedelerinin karşılaştığı gibi portakal taşıyan bir aracın devrilmesini beklerler (Öner, 2016b: 36, 40).

Sosyal Gelişime Yönelik İletiler

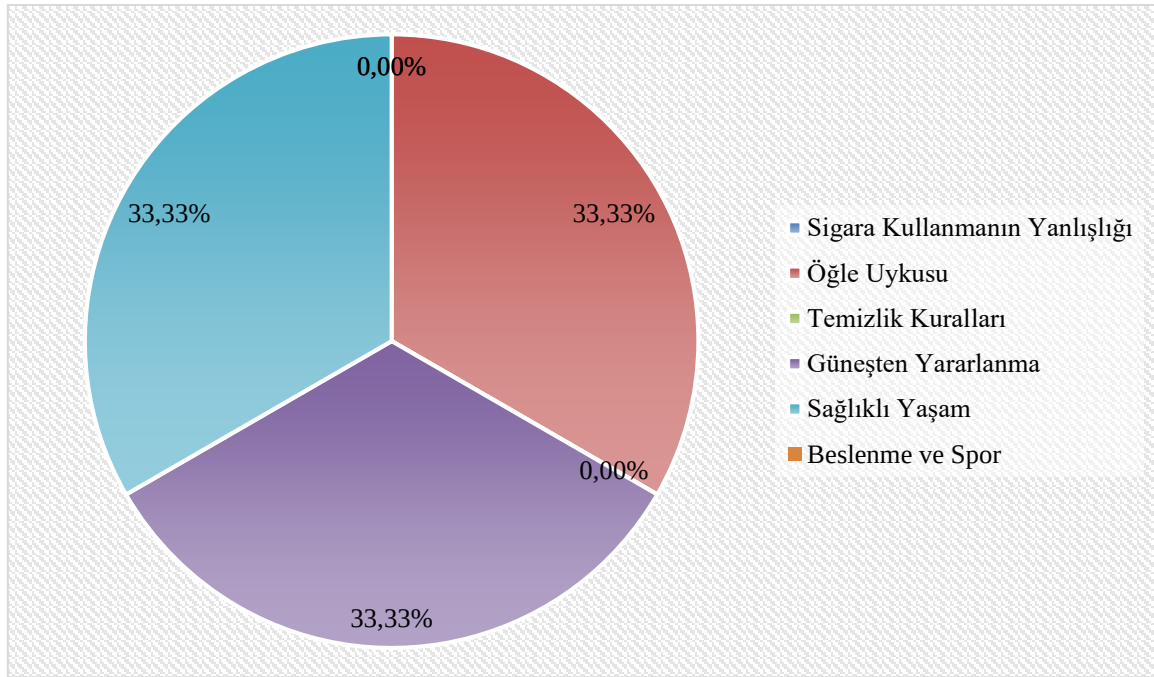
Grafik 5. Sosyal gelişime yönelik iletiler

Grafik 5'e bakacak olursak 4 defa değişim (%33,33), 3 defa çevre ile iletişim (%25), ikişer defa kişiler arası iletişim kopukluğu (%16,67) ile farklı kültürlerle etkileşim (%16,67) ve 1 defa da aile ile iletişim ile ilgili iletilere yer verildiği görülmektedir. Karşı cinsle iletişim başlığında ise herhangi bir ileti bulunmamaktadır.

Değişim, romanlarda önemli bir yer tutar. *Kargalar Kara Değildi*'de beyaz bir karga olan Rupen, roman boyunca diğer kargaları büyük bir bulutun gelerek dokunduğu her şeyi karartacağı konusunda uyarır. "Tuben'le Haben bu garip kuşa bakakaldılar. Rupen, kendini tanımadıklarını anladı. (...) "Bir casus olmalısın sen, üstelik de dilimizi öğrenmiş bir casus. Çek git buradan! Yoksa seni doğduğuna pişman ederiz!" diyerek üstüne yürüdüler (Öner, 2017a: 62).

Farklı kültürlerle etkileşim az da olsa romanlarda kendine yer bulur. İnsanların eşit olduğu, birbirlerinden daha aşağıda ya da daha yukarıda olmadıkları bir gerçektir. Dil, din, ırk, renk ve statü fark etmeksizin tüm insanlar eşittir. *Kargalar Kara Değildi*'de "Siz Tanrınızın başka olduğunu düşünmekte özgürsünüz ama Tanrı, hepimizi yaratan Tanrı için, Kızılderili ile Beyaz'ın arasında bir ayrım yoktur." (Öner, 2017a: 42) şeklinde insanlar arasındaki mutlak eşitliğin Tanrı buyruğu olduğu, farklı kültürleri dışlamamak gerektiği açık bir biçimde dile getirilir.

Öz Bakım Becerilerine Yönelik İletiler

Grafik 6. Öz bakım becerilerine yönelik iletiler

Grafik 6'ya bakacak olursak birer defa öğle uykusu (%33,33), güneşten yararlanma (%33,33) ve sağlıklı yaşam (%33,33) ile ilgili iletilere yer verilmiştir. Temizlik kuralları (%0), beslenme ve spor (%0) ile sigara kullanmanın yanlışlığı (%0) ile ilgili iletilere yer verilmediği görülmektedir.

Öz bakım becerilerine yönelik iletilere bakıldığında bu gruptaki iletilere çok az yer verildiği söylenebilir. Birer kez öğle uykusu, güneşten yararlanma ve sağlıklı yaşam ile ilgili iletilere yer verilmiştir. Öz bakım becerilerine dönük iletilerin toplamda üç kez yer aldığı saptanmıştır.

Öğle uykusuyla ilgili *Portakal* romanında, soğuktan titremekte olan Aşir, bulutların ardından çıkarak etrafı ısıtmaya başlayan güneşin altında mahmurlaşarak uyuklamaya başlar. Bu durum doğrudan öğle uykusuyla ilgili olmasa da bu açıdan değerlendirilmesi mümkündür (Öner, 2016b: 14). Güneş canlıların yaşamında çok önemli bir yere sahiptir. Isı ve ışık kaynağı olan Güneş canlıların yaşamı için vazgeçilmezdir. "...Oysa Çiçek'in iyileşmesi için güneşin gerekli olduğunu biliyormuş çocuk. 'Üzülme. Birazdan güneşin ışınları yapraklarına düşünce bişeyciğin kalmaz,' diyebilmiş." (Öner, 2017b: 55). Güneşten yararlanmanın canlılar için önemli olduğu ve onları koruduğu açık bir biçimde yer almıştır.

İnsanlar için sağlıklı yaşam önemlidir. Sanayileşmeyle birlikte dünyanın birçok ülkesindeki büyük şehirlerde kirlilikler ortaya çıkmıştır. *Mavi Kuşu Gören Var mı?* adlı romanda bütün cılızlar (yönetilenler) birlik olup işi bırakmışlardır. Tombalaklar (yönetenler) ise bir toplantı düzenleyip onları ikna edip uzlaşmak istemişlerdir. Kentin en büyük meydanında tüm halka söylevler çekmeye başlamışlardır: "Kirli havadan sağlıkları bozulanlar için yeni bakımevleri kuracağız. Sağlıksız çocuklarınız için yeni süt fabrikaları, ilaç fabrikaları. Sağlam, güzel giysiler; bol temiz yiyecekler.

Kuracağınız! Yapacağız! Edeceğiz!” (Öner, 2017b: 70). *Tombalakların* vaat ettiği ve yapmayı kurguladıkları şeyler sağlıklı yaşamın en temel dayanaklarıdır. Bu sebeple bu vaatleri bu kapsamda değerlendirmek isabetli olacaktır.

Diğer İletiler (Olumsuz İletiler)

Romanlarda dört ileti olumsuz kategorisinde değerlendirilmiştir. Çocukları sigaraya ve olumsuz birtakım alışkanlıklara yönlendirebilecek yerler göze çarpmaktadır. Ayrıca bazı iletiler çocukların karakterlerle olumsuz özdeşim kurmasına yol açabilir.

Portakal romanındaki başkarakter İzbat toprak yeme alışkanlığına tutulur. Bu alışkanlığından rahatsız olan ailesi birtakım çözümler aramaya koyulur. Tüm köyde çocuğun bu alışkanlığı dilden dile dolaşır. Annesi yalvarır, babası döver, öğretmeni azarlar, köy imamı ise okuyup üfler. Fakat bunlar fayda etmez, İzbat toprak yemeyi bırakmaz. Aile ise son çare köydeki bir büyükten duyduğunu uygular. “Sonunda köyün kocamışlarından biri: ‘Cigara içirin ona, cigara içerse toprak yemeyi bırakır.’ der. Babası kalın bir cigara sarar İzbat’a: -‘Al, iç,’ ‘İç boyu devrilesi.’” (Öner, 2016b: 26-27). İzbat git gide sigaraya alışır ve onun bu durumunu gören köyün diğer çocukları ona özenirler ve tıpkı İzbat gibi sigara içmeye yönelirler (Öner, 2016b: 38). Kitabın hitap ettiği yaş grubundaki (9, 10, 11+) çocukların romanda verilmek istenen örtük iletiyi (bilimsel çözümlere başvurmadan duyumlarla hareket etmenin zararları) kavrayabilmeleri biraz güç olabilir. Böylece çocuk okuyucular yüzey yapıda görünen alışkanlığa yönelebilirler.

Diğer kitaplarda da sigara ve tütün ürünleriyle ilgili kısımlar yer almaktadır. *Kargalar Kara Değildi* adlı romanda Kızılderililer bir çadır etrafında toplanmış otururken birisi reise “tütün çubuğu”nu uzatır ve reis ondan sonra konuşmasına başlar (Öner, 2017a: 46). *Piyango* romanındaki köy okulunun öğretmeni ise okul kapandıktan sonra zorunlu olarak köy kahvesine gidip köylülerle birlikte çay içer, sigaraya alışıp tütün sarar ve dama, tavla, satranç oynayarak günlerini geçirir (Öner, 2016a: 9). Burada yine öğretmenden beklenen davranışlar yerine beklenmedik birtakım davranışlar görmektediriz. Öğretmen çocuklar için ana babalarından sonra örnek alınacak bir kişidir. Örnek aldıkları, rol model birinin böyle bir davranış göstermesi onlarda olumsuz bir çağrışım yaratabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son yıllarda internet aracılığıyla kitap -özellikle de bir sektör halini alan çocuk edebiyatı ürünlerini- satın alma işinde hızlı bir artış görünür. Satıcı firmalar, çocuk kitaplarında ticari kaygıdan ziyade çocuğun beklentileri ve kitabın niteliklerini dikkate almalıdır. Bu olmadığı takdirde eserlerin estetik değeri arka plana itilir ve nitelikli eserlerin tespiti zorlaşır. İletilerin aktarılma şekli çocuklara yönelik eserlerin niteliklerinin belirlenmesinde önemlidir. İletiler genellikle açık veya örtük olarak

okuyucuya sunulur. Çalışmaya konu olan Çetin Öner'in romanlarında iletiler genellikle örtük/gizil olarak okuyucuya aktarılmaktadır.

Romanlarda, fiziksel görünüme yönelik iletilere yer verilmediğinden var olan iletiler altı başlık altında incelenmiştir. Bunlardan duyguların ifadesine yönelik olanların 39; ahlaki değerlerin 36; bilişsel gelişimin 20; sosyal gelişimin 12 ve öz bakım becerilerinin ise 3 kez yer aldığı görülür. Dört olumsuz iletinin dışında 110 iletiye yer verilir. Akıl ve duygularıyla bir bütün olan birey, yaşamını zihinsel ve duygusal unsurlarla şekillendirir. Çetin Öner'in her iki unsura –zihinsel ve duygusal– yönelik iletilere fazlaca yer verdiği söylenebilir.

Toplumların erdemli yaşam sürmeleri ahlaki değerlere bağlılıklarıyla doğru orantılıdır. Bu yüzden her çocuk edebiyatı yazarı eserlerinde ahlaki öğelere yer vermeye çalışır. Öner de toplumun bu hassasiyetini göz ardı etmez. Ahlaki değerleri emek, çalışma ve sabretme gibi unsurlarla destekler. Ahlaki iletileri, birkaç yerde açık genelinde ise örtük olarak vermeye çalışır. Eserlerde bu değerlere uyan insanların başarıya ulaşacağı sezdirilir.

Yazarın ahlaki değerleri verirken kişiler, aile ve karşı cins ile iletişim kopukluğu, değişim, kültürel etkileşim gibi sosyal gelişime yönelik iletilere daha az yer verdiği görülür. Ayrıca öz bakım becerileriyle ilgili iletiler ise yok denecek kadar azdır. Bunun yanında eserlerinde sigara içen kahramanlara yer verdiği ve kahramanları sigara içmeye yönlendirdiği de görülür. Bu yönüyle yazarın bazen okuyucuyu olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Oysa yazarın okuyucusunu kötü alışkanlıklar üzerinden iyi olan davranışlara yönlendirmesi beklenir.

Çocuk edebiyatı üzerin yapılan bu tür çalışmalar aracılığıyla ebeveynler ve öğretmenler, çocuklara yönelik kitapları daha sağlıklı seçme imkânı bulacaktır. Ayrıca Çetin Öner'in farklı boyutlarıyla değerlendirilmesi araştırmacılara çalışmalarında yeni imkânlar sunacaktır.

KAYNAKLAR

- Ciravoğlu, Ö. (1999). *Çocuk edebiyatı*. İstanbul: Esin Yayınevi.
- Corbin, J. M. ve Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (3rd ed.). London: SAGE Publications, Inc.
- Dil Derneği. (2017). dilderneği.org.tr. İnternette Erişim. Erişim Tarihi: 09.12.2017.
- Dilidüzgün, S. (2007). *Çağdaş çocuk yazını: Yazın eğitime atılan ilk adım*. Morpa Kültür Yayınları.
- Gökçe, B., & Sis, N. (2011). Gülten Dayıoğlu'nun çocuk öykülerinin “hikâye haritası” yöntemine göre incelenmesi ve genel bir değerlendirme. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(3).
- Gökşen, E. N. (1980). *Örnekleriyle çocuk edebiyatımız*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Karagöz, B. (2018). Resimli çocuk kitaplarında gözden kaçan bir alan: İleti problemi (anne tavuk serisi örneği). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(68), 1765-1787.
- Karatay, H. (2007). Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), s. 463-475.
- Lukens, R. J. (1999). *A critical handbook of children's literature*. New York: Longman.
- Madge, J. (1965). *The tools of science an analytical description of social science techniques*. Anchor Books Doubleday and Comp.
- Oğuzkan, A. F. (1997). *Yerli ve yabancı yazarlardan örneklerle çocuk edebiyatı*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Oğuzkan, A. F. (2000). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Öner, Ç. (2014). *Gülibik*. (23. Basım) İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Öner, Ç. (2016a). *Piyango*. (10. Basım). İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Öner, Ç. (2016b). *Portakal*. (15. Basım). İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Öner, Ç. (2017a). *Kargalar kara değildi*. (11. Basım). İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Öner, Ç. (2017b). *Mavi kuşu gören var mı?*. (21. Basım). İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. *Çeviri Editörleri: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir*, Ankara: Pegem Akademi.
- Sever, S. (2010). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Sınar Çılgin, A. (2007). *Çocuk edebiyatı*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Şahbaz, N. K. (2008). Çocuk edebiyatında ihmal edilmiş bir edebî tür: Deneme. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 9(15), s. 189-203.
- Tuncer, H. ve Yardımcı, M. (2000). *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Uzuner Yurt, S. ve Şimşek, T. (2016). Sevim Ak'ın öykülerinin eğitsel değerleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(4), 474-488
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2002). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, O. ve Özdemir Erem N. H. (2017). Okul öncesi çocuk kitaplarında ileti problemi: Leyla Fonten'den öyküler serisi. *Ekev Akademi Dergisi*, 72, 241-262.

TOP GIRLS: A GLIMPSE INTO HISTORICAL WOMAN CHARACTERS

Aydın GÖRMEZ
Zeki EDİS
M. Şirin DEMİR

INTRODUCTION

The starting point of the *Top Girls* is the idea of bringing a group of historical women from the past to meet an important and successful woman of our day at a dinner. As a part of this plan, of those historical women that would celebrate the modern woman for her success, the traveller Isabella Bird (1831-1904), travelling around the world; the emperor's prostitute who later becomes a Buddhist nun Lady Nijo (d. 1258); Dul Gret, a woman character in one of paintings of Brueghel, dressed in an apron and armour and the leader of a group of women passing through hell and fighting devils; Pope Joan who is believed to have lived between 846-856 and risen to become the Pope; the Patient Griselda, the submissive woman whose story is told in Geoffrey Chaucer's *the Canterbury Tales*. Women seem to rebel against history, order and traditional practises coming from different times, places and traditions. Thus the author prepares a rebellious ground. Joseph Marohl believes that having watched the play, the audience is made to go beyond the ordinary with the sense of alienation effect (Marohl, 1987: 377).

Top Girls (1982) begins with scene at a restaurant where a successful woman, Marlene awaits her guests who are famous historical or fictional woman characters. Marlene is promoted as the head of the employment agency where she works, and is celebrating the event. The guests arrive and they begin to talk about their personal struggles and how hard they tried to achieve their goals that end up either in success or failure. They were pressurized under the rules of authority and society and obliged to face adversities. However, they did not give in. Among other adversities what they had in common was that they had cruel husbands and all lost their children.

Isabella Bird (1831-1904)

She was born in 1831, the senior little girl of a wealthy Anglican priest. Like other girls in her neighbourhood Isabella did not go to school. However, she was self-taught and instructed at home. Her father used to take her to trips out of the town while she was too young. As an adult she came to conclusion and recognition that her forces of perception had been prepared by her father in her later life. Isabella moved to live in Scotland. She attempted to satisfy her dad by adjusting to the part of priest's daughter, taking part in embroidery, music and act accordingly. Her next stop was Australia for the benefit of her wellbeing. She found the nation repulsive, however, then she hated the consistent murk and terrible places there.

She was enormously cheered and energized setting out from Australia to the Sandwich Islands. She was bound up with the nature of the ocean. Circumstances were horrific on board however she felt totally freed, finding another world. She lamented at her dad's passing away. She began to overlook her Latin and religious philosophy. Bird came back to Europe after a straining travel of

investigation among those places such as Ainu of the remote northern district of Japan. She had just softened her adventure up to somewhere else like Singapore. She was recommended that she should take a journey to the Malay States as chance to escape from civilisation, thus it took her some exclusive time to admit this surprising welcome. Later on she set out for China.

Isabella Bird, a lady from the Victorian time, grasps the special experience for her periods of being a private vacationer. Since she is of the posterity of a priest, who spends a large portion of his life in familial works, she keeps on doing such works as long as her dad is alive for it was believed that all unmarried ladies were obliged to comply with their fathers while they lived under their wings. Isabella Bird ended up renowned amid the Victorian time for her records which depended on her road trips. Isabella's colleagues commented on the difference between her generous wellbeing while she travelled and the sicknesses that tormented her when she endeavoured to live nearby.

Isabella Bird composes a fascinating book. There is some trouble in deciding whether it is Isabella Bird or Bishop who wrote it. Be that as it may, she has been the subject of two full-length accounts. In her seniority, she asked her companion, Anna Stoddart who had known her while in England, for a long time to keep in touch with her life story after she passes away. It showed up at the beginning of the ninetieth century an obedient and customary tribute to a recognized late-Victorian common figure, a fruitful writer and a fellow of the Royal Geographical Society, a respect just unwillingly concurred to ladies in her day.

She met such renowned ladies as Florence Nightingale and Elizabeth Barrett Browning, and like them the imperatives of ordinary working-class life disappointed her and made her sick. She found the chance to go to America. Upon her arrival once again from her travelling she composed of her first travel book which was distributed secretly by John Murray who was to be her close companion and her distributor for a long time. After this concise investigation of remote parts she came back to live in England and Scotland subsequently. Due to her father's death, her family returned to Edinburgh. The scholarly condition of Edinburgh animated her brain, yet its serious mood detained her soul. During her childhood she had experienced a spinal protest which caused her inconvenience on her movements. In any case, as she moved toward middle-age, her infection was of the soul.

She additionally trusted that a woman's position in the social world had to be characterized under familial terms and have a peaceful life as a wife, a girl, or sister, the roles that characterize local duty. Such attitude which resisted the presence of a woman's own personality discouraged her way forward. Isabella felt the need of her male relatives and could not consider doing anything against their desires. Isabella-like women were not prepared to battle their own battles and a male leading community.

From her extended and lifelong adventures described in two books, she came back to her dull life in Edinburgh. This also made her sick again, so in 1878 she headed out to investigate the Ainu and

later to Malaya islands. She got married to Dr. John Bishop who had been pursuing her since the year 1877. Bishop was a gentleman and profoundly dedicated to her. However, Bishop died for a disease transmitted from one of patients in 1886. After Bishop's death "she devoted herself exclusively to the humanistic mission which had involved her so deeply with travel, her sister, and her husband" (Bird, 1973: xx). It was in the fallout of Henrietta's passing and amid Bishop's disease that Isabella altered her letters from Malaya for production as 'The Golden Chersonese', which is devoted to Henrietta's memory. She dies in Edinburg in 1904.

Lady Nijo (1258-1307)

Lady Nijo arrives and joins the dinner and promptly starts to discuss her encounters as a mistress to the Emperor of Japan. Lady Nijo was born in 1258, a Japanese emperor's whore then she became a Buddhist nun, who went through all around Japan on foot. She compiled her adventurous life from 1271 to 1306 in a book called *Towazugatari*, or *the Confessions of Lady Nijo* which "was not widely circulated after it was written perhaps because of the dynastic quarrel that soon split the imperial family, or perhaps because of Lady Nijo's intimate portrait of a very human emperor" (Brazel, 1974: vii). Entirely overwhelmed by the man-centric society, she was hurt so much because she loses her children. Lady Nijo meets the emperor of Japan looking for his assistance on specific issues however she is assaulted and raped by him. She considers it her fate yet she cannot be with the kid she delivers as he has imperial blood.

Lady Nijo remembers her four kids taken from her, especially her little girl. Lady Nijo indicated that despite the fact that her boy was the more favourite male new-born child, "oddly enough I felt nothing for him" (Churchill, 1990: 20). At a certain point, Nijo shouts out, "Nobody gave me back my children" (Churchill, 1990: 28) and afterwards begins to cry uncontrollably. Nijo reviews that both her dad and the emperor passed away in the fall and that she was not allowed to enter the royal residence when the emperor was on his deathbed.

Every one of these ladies has lost their kids in a way. Nijo recounts an account of an existence of two parts, first at Court and next, in compliance with her dad's desire, as a vagrant Buddhist nun. At fourteen she was one of the ladies when twenty-nine year-old emperor asked her dad to send Nijo to him. He sent her an eight-layered outfit which she sent back, not understanding its significance. She was upset when the time came, yet soon ended up noticeably accommodated to her part, it was what she had been raised for, and was miserable if the emperor remained away. She never delighted in taking additional ladies to him, which was equally part of her portion.

Lady Nijo, the girl of Koga Masatada gives us a real life record of hers and close associations with imperative authentic public figures about the two ex-emperors, Go-Fukakusa (1243-1304) and Kameyama (1249-1305). Nijo lived amid the Kamakura time and her recollections point her adoration life, containing her fall from the elegance. While concerning a stationary religious life in the wake of leaving the court was a communally satisfactory option for high society women in her period, Nijo was extraordinary for choosing to meander as a Buddhist nun devotee among the

ordinary people. Nijo regularly communicates through sentimental poetry and furthermore gives careful consideration to her pieces of clothing, the two attributes that had gorgeous representative significance in graceful life. Her biography had been lost to lack of definition before researchers rediscovered and construed her compositions in the mid of the sixtieth century.

The first of Lady Nijo's four kids was a boy by the ex-emperor and was given the best of care until his death. Besides, the main part of the work underlines the significance of magnificent support and family notoriety and supporter age. Later she commits herself to religion and poetry.

Nijo as a nun figures out how to hold her advanced courses as she extended herself in poetry. Nijo discovers some happiness recollections of the past of her magnificence so as to see them pleasurable. Thus, Nijo can be seen that she is going through a good life in poetry. However, she is lamenting the event of the third death memorial of the ex-emperor Go-Fukakusa, the man she thinks about her one intimate romance.

Dull Gret

Dull Gret is one of five Marlene's guests gathering together in the restaurant. The name Dull Gret is taken from a popular painting "dulle griet" and also known as Mad Meg, "who describes what is recognizably Bruegel's hellish landscape from the first-hand perspective of a woman placed there through no doing of her own" (Bryant-Bertail, 2000: 84). Dutch and Flemish renaissance painter Pieter Brueghel presents a huge number of women who are guided by an armored woman against an army of demons. She takes some dishes and food in her bag while the other guests are busy with narrating their stories to each other. She does not relate her story until the end of the Act one that she bonds with her involvement of leading an army of women over hell, a photo based on Brueghel's drawing Dulle Griet. She defines what strange things that she saw.

Dull Gret is exceptional on account of her low social class, as well as in that she was motivated by the focal picture in Brueghel's Dulle Griet. In her depiction of Gret, Churchill can be viewed as recovering the character Dulle Griet who is generally decoded in a misanthropic way as a man assembling lady who could frighten devils and escape from hellfire without any pain.

She describes her army that they were not even annoyed with any horrible things while she talks about those hard situations that they confronted in their lives. It can be seen the strong character of Dull Gret who is tough, strong and identified as a successful leader with confidence in her own life. Apart from her personality, she hides her weakness and cannot be seen as a naive woman who makes a decision to go outside and scream out until all other women around come out and they all join together so as to challenge and get a better life and freedom. Dull is acting more than talking. And a revenge is sparkling in her eyes for what she lost in the past. She is looking forward to taking a revenge from those who wronged her, as she is keen to kill devils in hell. In the nightmarish portrayal, Gret is diving into hell in the midst of a large group of devils and vices, counting "a bum with a face," "and faces on things that don't have faces on" (Churchill, 1990: 30).

Isabella indicates her interest when Gret first enters and then requests for everybody to be calm and pay attention to Gret's portrayal of her plunge into hell. It is this portrayal that moves Isabella to relate her triumphant visit to the Emperor of Morocco.

Pope Joan

Pope Joan is one of Marlene's supper party visitors and the fourth to arrive. She talks about transcendentalism and religious philosophy. Pope Joan is camouflaged as a man, and rises to the statue of the Pope in the ninth century. While Catholics dismissed her story as a fiction, Protestants denounced her as a "harlot and servant of Antichrist" (Rustici, 2006: 15). There are a few renditions of her tale and it is not obvious when or how the tale started.

She is a lady from the ninth century who apparently filled in as the pope from 854 to 856. Pope Joan is to some degree standoffish, making important, wise presentations all through the discussion. At the point when the subject swings to religion, she really wants to call attention to dissents which herself incorporated, however she does not endeavour to change others to her belief. Joan uncovers some parts of her life. She starts dressing as a boy at her age of twelfth so she could keep on studying and she carries on with whatever is left of her life as a man.

Pope Joan is one of the successful characters in the play depending on her brave decision and struggles against the devils by calling other women around. She is a triumphant character in the opening scene as well. Pope Joan can also be a favourite character, with a leading role. She is keen, however, on surrendering excessively of her womanhood and becomes Pope, but she is so insensible about her femininity. However, she has male darlings and is inevitably chosen as the pope. She wound up plainly pregnant by her chamberlain darling and conveys her child amid a religious parade. In this case, she is to be killed. Toward the end of the scene, Joan recounts an entry in Latin. Like all the supper visitors, Joan's life and disposition replicate approximately of the central character Marlene.

In the primary scene of the play Pope Joan's story shows the play's focus on performed gender parts and lost babies. Pope Joan's memory of starting to be a worker in a funny way is especially amusing in that she is so separated from her female's body and amazed by the procedure. Pope Joan's story additionally makes a move in a state of mind from entertainment to agony.

Griselda

One more character in the supper scene is Griselda who is last to join the dinner, a popular figure in the thirteenth-century writing, and the daughter of a broke and a pitiable agriculturalist, however the wife of a rich marquis. "The story of patient Griselda is one that exerted a considerable influence upon the imagination of writers in the late Middle Ages" (Kirkpatrick, 1983: 231). Being a marchioness is something that she cannot reject, a prize that she cannot dismiss. She has no choice,

yet to admit the wealth conveyed to her from deliverer, who is her husband, and she cannot let whatever other thought, however, her money related achievement as the main priority, while wedding him. She expresses that she must be married definitely, and it would be greatly improved on that she weds a rich man, as opposed to a poor one.

More obviously, she requests what kind of reasons make life successful. Every one of the visitors is alcoholic and amused. Churchill takes the character Griselda from Chaucer, Petrarch and Boccaccio who depict her as an ideal of wifely tolerance. Griselda can be viewed and shown as a maid to the woman characters who are protected by their rulers and Griselda's kids are being brought up in mystery.

Her tale begins with her marriage. The little girl of a labourer, Griselda is marked for her magnificence by the decision marquis, Walter, at the age of fifteen. Upon the arrival of his wedding, nobody knows whom he is to marry, yet the parade halts at her home and he addresses her dad. He chooses Griselda to be his wife. He informs Griselda of his intention to marry her, and asks if she accepts him as a husband, to love and obey, for better or for worse, and never criticize him nor question his authority. She agrees, and they marry.

Unsure about her character, marquis decides to test her loyalty and her patience. Soon after the birth of their first child, a beautiful girl, he informs her that his subjects are unhappy with the child and that the girl is to be put to death. Without hesitation she obeys her husband's demands and surrenders the child. However, instead of killing the baby girl, Walter sends her away and hides in a secret place. Soon Griselda gives birth to a son, and her husband, intent on carrying his test still further, says that this child is also to be murdered. She again accepts his demands without complaint, and as before, he takes the child to a secret place where he is cared for.

Still unsatisfied, Walter devises a final test. He publicly denounces Griselda, claiming that the pope has granted him dispensation to divorce her and to take a better wife. Griselda is sent back to her father again without complaint. Walter is supposed to take a new bride and asks Griselda to return home to help the preparations. Griselda returns, now as a cleaning woman and servant, to make preparations for her former husband's wedding. Walter introduces Griselda's daughter, now twelve years old, dressed in bridal clothes, and Griselda doesn't know that this is her own child. Griselda even wishes happiness for them. At last recognizing Griselda's sincerity, faithfulness, and patience, Walter reveals to her the trials that he had devised to test her loyalty. With tears of joy, she receives her children and once again assumes her position as Walter's ever patient and obedient wife.

All the women are surprised by her tale and cannot consider she put up with Walter's actions, but Griselda simply responds, "it would have been nicer if Walter hadn't had to [test her]." (Churchill, 1990: 30).

CONCLUSION

These

historical women share their successes, failures and agonies, in short their experiences at the

celebration dinner. With their individual stories, they convey common universal woman problems. Each of them have suffered greatly and paid a price. They express their desire to reach beyond a traditional world exposing patriarchal, oppressive practices, with the identities of different women in the society. Women get fed up with tyrannies. Isabella breaks the self-limiting chains and starts long-term trips. Nijo, weary of being a mistress, so becomes a nun. she plans to conspires against the emperor with the other women. Joan has made an extraordinary effort fooling men around and surmount the nsurmountable by hiding her woman identity and eventually rises to become a pope. Gret ignites the spirit of rebellion in neighboring women and urges them to fight against demons by pushing their homes, kitchens, and household chores backwards. For the feminist historian Rosalind Miles, all these women in *Top Girls*, who represent women from different parts of society around the world and coming from different periods, are not only trapped in traditional roles provided by the patriarchy but also doomed to face a desperate future (Aston, 2001: 44).

WORKS CITED

- Aston, E.** (2001). *Caryl Churchill*, Plymouth: Northcote House Publishers.
- Bird, I.** (1973). *Unbeaten Tracks in Japan*. Tokyo: Charles E. Tuttle Company.
- Brazel, K.** (1974). *The Confessions of Lady Nijo*. (trans. from Jap. by Karen Brazel). California: Stanford Univ. Press.
- Bryant-Bertail, S.** (2000). *Space and Time in Epic Theater: The Brechtian Legacy*. Rochester: Camden House.
- Churchill, C.** (1990). *Top Girls, Plays: Two*, London: Methuen.
- Kirkpatrick, R.** (1983). "The Wake of the Commedia: Chaucer's Canterbury Tales and Boccaccio's Decameron". *Chaucer and the Italian Trecento* (ed. Piero Boitani). Cambridge University Press.
- Marohl, J.** (1987). "De-realised Women: Performance and Identity in *Top Girls*", *Modern Drama*, vol. 30, no. 3, September 1987, 376-88; 377.
- Rustici, C. M.** (2006). *The Afterlife of Pope Joan: Deploying the Popes Legend in Early Modern England*, Ann Arbor: The University of Michigan Press

VINEGAR TOM: WITCHCRAFT IN MEDIEVAL EUROPE

Aydın GÖRMEZ
Zeki EDİS
M. Şirin DEMİR

INTRODUCTION

English Marxist-feminist playwright Caryl Churchill is interested in the place of women throughout the history and her play *Vinegar Tom* (1976) takes as its subject matter witch hunt in an England countryside in the 17th century. The play, on one hand, revolves around the story of Alice, in her twenties and living in a small village with her mother Joan who are accused of witchcraft after a quarrel with their neighbours, the couple Jack and Margery, but it gives a record of witchcraft in the 17th century England in general on the other hand. Witchcraft is the main subject she deals with in this play. And she has some objections on how this issue was mishandled and manipulated by the patriarchy just to blame women: “I wanted to write a play about witches, but no witches in it; a play not about evil, hysteria and possession by the devil, but about poverty, humiliation and prejudice, and how the women accused of witchcraft saw themselves” (1985: 130)

Vinegar Tom: Witchcraft in Medieval Europe

Witchcraft, with cultural and social differences in different geographies from Africa to Europe throughout the history, is known to humanity almost all around the world. Its definition is hard. However, it is the name given to people, often old and experienced women, who are believed to have supernatural powers in general and use this power mostly to harm people. Witchcraft is nearly as old as the history of mankind, but its history is complex. The fact that women were accused of witchcraft in Europe through magic dates back to the old Roman period. However, it has undergone its most intense period in Europe in the Middle Ages. There are many reasons lying beneath this phenomenon. Economic reasons come first. Poor women used to roam in nature for different reasons, but notably to find food and feed their children. This allowed them to recognize edible plants and plant roots (Gündoğdu, 2011: 492). In time, those women got to use their knowledge of plants in different fields including medicine. Some of them applied this knowledge for the good of people such as in the treatment of diseases while some others were commissioned to harm people. This being the case, this harming issue earned them notoriety even among those who applied their science for the good of the people. People began to attribute more functions and roles to them such as having supernatural powers and using their power only to do evil.

As a result women well-informed about plants and their roots begin to come into prominence with their knowledge. Therefore, they begin to assume an active role in society by using this information for useful works such as treatment of diseases. In their book *Witches, Midwives and Nurses* (1973), Barbara Ehrenreich and Deirdre English emphasize that the treating witches worked very well in their time and that they practiced some kind of science (48). However, the fact that women assuming such active roles in society creates uneasiness in among religious authorities. The church in medieval age tries to limit the societies in certain patterns, and they begin to slander and blame the heterodox women they see dangerous referring to religious laws and prohibitions. For this purpose, women all over Europe and the US found to be witches with fabricated tests by inquisitorial courts are burned alive in squares to threaten and deter others from similar actions.

Hundreds of thousands of people are burned alive in Europe between the 15th and 17th centuries with the accusation of witchcraft. These accusations and executions exceed European borders and takes hold of America. Towards the end of the 17th century witch trials come to an end in Europe to

a great extent, but nowadays accusations of witchcraft and punishments still continue in underdeveloped countries, particularly in Africa (Oster, 2004: 215).

It is not a coincidence that the period in which witch hunts and trials spike concurs the most terrifying period of hunger and misery. This is the period that climate scientists name ‘little ice age’ during which the economic situation worsens after cold and drought. In the face of all these troubles, people look for scapegoats to blame and ultimately find one: witches since it was believed that witches could control weather events (Oster 2004).

The History of Witchcraft

The term ‘witch’ is quite an old one and the history of witchcraft dates back to ancient times. For the first time in the history this term is seen in chapters “Exodus” and “Leviticus” in the Old Testament, the first chapter of the Bible, which is regarded as the holy book of the Jews: “You shall not allow a sorceress (witch women) to live (Exodus 22: 18) and “A man or woman who is a medium or spiritist among you must be put to death. You are to stone them; their blood will be on their own heads” (Leviticus 20: 27).

Accordingly, witches were believed to have existed and what is more it is stated that they must be killed and punished. However, for the Christian religious scholar St. Augustine of Hippo (St. Augustinus) (400 A.D.) neither the devil nor the witches could have supernatural forces and therefore there was no point for the church in worrying about them because theirs were completely heretical thoughts of pagans.

Churches had adopted this view for a long time and ignored the witchcraft and other magic claims. In 1208, the Pope Innocent III waged a war on Catharism, a sect which believes that Satan, like God, has superpowers and that God and Satan are at war. Towards the end of the 13th century, Thomas Aquinas, in his book *Summa Theologian*, argues that witches exist and that their purpose is to seduce people (Linder, 2005)

In the mid-1400s, many Cathars took refuge in Germany and Savoy for fear that they would be punished by the church. Accused of witchcraft and having sexual intercourse with demons, Cathars are forced to make meaningless confessions, such as flying on a broom, attending meetings presided by Satan dressed as a goat, or activating hurricanes, and thus paving the way for witch-hunt and trials.

Towards the end of the 15. century Pope VIII. Innocentius argues that demons in Germany have organized meetings, damaged harvests, and led to infant abortions, and commissioned two German Catholic priests, Heinrich Kramer and Jacob Sprenger prepare a comprehensive report on this subject (Linder, 2005).

At the end of the two-year study, Kramer and Sprenger completed the book *Malleus Maleficarum*, in three parts in 1486. The book deals with the subject of witchcraft and the trial of witches. In the first chapter of the book, it is emphasized that witches are devils’ helpers. In the second part, how the witches practise magic, how to avoid this magic, and how to help those affected. The third part deals with how the witches will be judged step by step, and how to question them, including torture. Witches are shown to harm people such as eating human flesh and killing babies. *Malleus Maleficarum* played an important role in the witches’ prosecution and imprisonment in the 15th and 16th centuries. These accusations and executions were made entirely on behalf of the state and the church.¹⁰ (Görmez, 2013: 85-86).

Malleus Maleficarum was accepted by both Catholics and Protestants in most of Europe. Finally, in the early 1500s, Medieval Europe witnesses an inexhaustible witch-hunt, trials and countless massacres. Only in Como, Italy, about 1000 people are punished burning alive. In 1515 in Geneva, Switzerland, 500 people were burned in a year. By the middle of the 16th century, there was no difference in the proportion of witches who were tried and killed by Catholics or Protestants. However, the number of people killed in Germany is more than the whole of continental Europe.

In the late 16th century, Scotland was influenced by this trend, and the punishment of those accused of witchcraft is officialised. The Danish princess Anne, who was on her way to marry the king of Scotland, James VI, had to go back when she was caught in a storm on her sea voyage. King James, who was later to be the king of England, went to Denmark and the wedding was held there. On their return to Scotland they encounter a stormy sea again. The companions of the king blame the witches, so that on returning home, affected by all these, the king punishes by burning a record number of women accused of witchcraft in British history.

It is no coincidence that the famous English playwright William Shakespeare writes *Macbeth*, one of the most popular tragic plays in which he employs witch characters. Towards the end of the 17th century, witch hunt and trials in Europe ends with the effect of Enlightenment. Although it is too late, it is understood that such accusations do not have a concrete justification, that the alleged damages caused by the women accused of witchcraft are not real and the punishments given are not fair and humane, which is also what is criticised in *Vinegar Tom*.

CONCLUSION

Throughout the history, the identity of women, their place and function in society, and different point of views toward them have been focus of interest for researchers. In this context, most studies have revealed that women have been underestimated. Women have either been ignored totally or given in their passive roles: mother, wife, maid and the like. Woman who has attempted to go beyond the limits or assume an active role has been labelled ‘bad’ and punished severely. The image ‘bad woman’ has found an expression in such different ways as ‘witch’. However, in the past wise women about diseases and their treatments were accused of witchcraft too.

The definition of the witch made in Medieval Europe is quite close to the female understanding of Christianity (Cohn, 1975: 153). It is noteworthy that witches are women. In other words, femininity is identified with evil and church plays the main role. “The women accused of witchcraft were often those on the edges of society are outcasts, old, poor, single...” (Churchill, 1976: 130). It is believed that as witches get older, they have greater powers. Therefore, the majority of those accused of witchcraft are older women.

WORKS CITED

- Churchill, C. (1985). *Vinegar Tom*, Plays: One, London: Methuen.
- Cohn, N. (1975). *Europe’s Inner Demons: An Enquiry Inspired by the Great Witch Hunt*, New York: Basic Books.
- Ehrenreich, B. and English D. (1973). *Witches, Midwives and Nurses: A History of Women Healers*, New York: The Feminist Press.
- Görmez, A. (2013). Caryl Churchill ve Feminizm, Konya: Aybil Yayınları.
- Gündoğdu, G. (2011). Köşe yazıları 2000-2011, <https://books.google.com.tr/books>. (26.06.2018).

Linder, D. (2005). “A Brief History of Witchcraft Persecutions before Salem”

<http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/salem/witchhistory.html> (20.06.2018).

Oster, E. (2004). “Witchcraft, Weather and Economic Growth in Renaissance Europe”, *Journal of Economic Perspectives* (18: 1).

ISBN 978-605-7510-81-5

MULTILAYERED - MULTIDIMENSIONAL INTERPRETATION AND ANALYSIS OF POETRY: A TRANSDISCIPLINARY PERSPECTIVE

M. Şirin DEMİR
Aydın GÖRMEZ
Zeki EDİS

INTRODUCTION

A transdisciplinary perspective to be adopted for delving into multilayered dimensions of poetry has been deemed quintessentially imperative in order to rise higher above the mere mundanity and take a deep insight into the deeper layers of the conceivable and observable entities, facts and phenomena. The chief focus of concern in this study has been to investigate some suprationally characterized dimension of poetry. Artistic outputs especially interrelated with poetry, which have recently become the subject of transdisciplinary studies, have long fascinated literary critics as well as linguistic analysts, as there always emerges an awful urge for self realization ideals to be obtained within the artistic realm which necessitates an in-depth analysis and thorough explanation transcending the boundaries established between the various layers of the mere reality with which our phenomenologies which are solely based on the linearly observed mundanity are in epistemic synchronicity. Therefore it would be of paramount importance to conceive the transdisciplinary approach as a brand new epistemic paradigm that allows a supra-rationally orienting deliberation on the investigative task at hand, having a meta imaginatively characterized wider outlook from the observation of the superficially mundane reality to the complex set of interrelated and multilayered ontological paradigms facilitating the deepest and the widest contemplation and interpretation to be propounded while delving into the crux and the bulk of any work of art, chief among them poetry (Brenner, 2003).

In order to have an adequate understanding of various phenomena around us and apprehend the real crux of matter in the world that surrounds us, it is necessary to appeal to representations that allow us to reconstruct a phenomenolog meta perspective and a deep situational awareness facilitating to the more suprarational and meta cognitive framework of the comprehension process.

Throughout the argumentation we expounded and the premises we interspersed into the bulk of our manuscript, the chief focus of concern that we intended to promulgate has been to develop meta interpretations that allow building an artistically-designed specific

ontological order signified and symbolized in any work of poetry, constructing a universe of meaning within a meta-meaningful universe. Reality itself is, therefore, to be judged as a complex multidimensional set of facts, phenomena and processes, and as a supra-rational realm that can be considered to be much deeper than anticipated. Within this context, aesthetic reality evolves into supra-rationalities bound to turn into symbolic elements capable of being subjected to a metaphysical, metaphorical and meta rational processing by the individual without having to go repeatedly to the direct observation of the real world. In this way it will be enough for us to have the ideal model and methodology of literary criticism in front of us to properly approach the description and explanation of what actually exists in the lower ontological layers of the work of art.

Given the peculiarities of epistemic complexity about the field of literary criticism, some considerations for becoming more careful and discrete come to the fore, which make such mystic realm a terrain that always keeps open doors to incorporations, maleabilities, transformations and changes that are taking place in direct proportion to the exhilarating and perspiring efforts that are being paid, both in reality as a whole and in the deeper layers of artistic manifestations in particular, which constitutes, in its meta-understanding, a substantial part of its strategy of legitimation as a meta-scientific discipline (Marshall, 2014).

As can be observed, the issues addressed by the aforementioned methodologies for the analysis and interpretation of poetry can be considered from divergent epistemological and ontological perspectives, which do not detract from the categories of knowledge as well as from the preconceived mental categories in a Kantian sense which propounds the idea that human beings are ontologically equipped with preconceived mental-intellectual categories capable of rising higher above the mere reality and transcending to supra rational and multidimensional epistemologies, a transdisciplinary vision that makes possible the holistic understanding of any work of art and thereby delving into its deeper ontological layers.

The varied epistemological outputs sustained and derivable in the analysis of poetry may not convey any epistemic coherence in their face values or macro ontological layers, while in a deeper analysis they may reflect an artistic unity, complement each other in micro ontological planes in

order to form a holistic vision of aesthetical superstructure when observing them from different angles, so that they could allow us to obtain a more interrelated and complete knowledge of artistic elements adroitly plotted in a coherent and unified whole. In our case we want to raise an urgent need for a more comprehensive view of the poetically incorporated ontological dimensions through a multi disciplinary perspective and build a new critical paradigm of artistic reformulation that allows to develop new models that make possible the description and explanation of new poetic modalities such as deliberation-mediated poetic analysis, which presupposes the reconstruction of superstructures of the reality in the case of poetic communication that is the result of multiple variables, and which can be viewed from the joint perspective of different disciplines in order to understand quite complex and interrelated elements in its deeper or super dimensions. We understand therefore that the characteristics of such an endeavor necessarily require a transdisciplinary analysis that under the premise of artistic unity we should try to deepen the our understanding related with human condition within the context of preconceived mental categories that may facilitate a movement towards overcoming the limits between closed and hierarchical specialties in the establishment of a field of discourse and social practices which is legitimized and rationalized depending on the sociocultural codes and contexts that are produced and constructed. However a literary artist like TS Eliot, who received an overwhelmingly great recognition and reflected an ingenious artistic personality throughout his literary career for his propensity to bring the seemingly unrelated artistic elements and converge them into a coherent whole in his famous works *The Love Song of J.Alfred Prufrock* and *Four Quartets*, in which rudimentary images are incorporated and converged within a multi layered and dimensional poetic paradigm characterized by aesthetic effect and artistic unity, multifaceted imageries are interesting cases in point within the context of our argumentational analysis(Weitz, 1952).

The cognitive processes and the ontological phenomena related with and incorporated into the layers of any work of art, namely poetry, are extremely complex, and can be derived from and related to a multitude of factors that can not be explained in a simplistic way or on a realistic basis. It is rather related to the theory of chaos, complexity, a level of ontology which resists our experiences, representations, descriptions, images or mathematical formulations and formalizations. Given its complexity, which goes beyond the directly observable, it can be conceived in a multidimensional way; therefore, coherence between the seemingly unrelated entities may not be conspicuous and thus haphazardly come to the center stage. The levels are not compartments strictly separated from each other, but there are bridges that unite them. In such super organization

of entities there are territories in which contents of one level coexist with the other (Montuori, 2013).

A multitude of different researchers have recently expressed the need for a transdisciplinary vision of literary criticism that involves conceptual criteria common to the Social Sciences, which is consistent with the Piagetian perspective of the interdependence between disciplines, formulated several decades ago. Therefore there has existed and growing tendency among researchers in various disciplines, who affirm that the challenges for the understanding of new knowledge layers lead to transdisciplinarity, in line with the current trend towards convergence in the Social Sciences. (Nicolescu, 2006)

the transdisciplinary paradigms observed in the realm of poetry are considered to be an indispensable corollary in the process of ontological scrutinization for the convergence of social sciences.

CONCLUSION

Agreeing in general terms with the aforementioned criteria and premises, it would be much more tempting for us to assume that poetic analysis and interpretation of various sorts becomes the focus of transdisciplinary studies, because its in-depth analysis and thorough explanations transcend the boundaries established between the various fields of specialization. This does not necessarily mean disqualifying the achievements made in this field up till now, given a large corpora of research conducted and theoretical conceptualizations developed by the disciplines that have addressed these phenomena emerging in literary criticism for decades. In the realm of science, paradigms guide the investigative tasks, from the observation of reality to the quantitative interpretation of the results obtained. For Derrida ,for example, each paradigm can be visualized as a theoretical position, which involves a certain field of vision with a limited horizon. According to the guiding paradigm of their perception of the world, the specialist in any field of sciences will see reality from his own scientific view, which he has developed as a consequence of his epistemological codes, social-cultural contexts and professional praxis. To put it in other terms, the scientist will make his observation of

the phenomena, which he will later describe and explain, in accordance with his criterion of what reality means, whereas the artist will rise above superpositions meta-epistemic realms, metacognitive strata and meta ontological layers. Naturally, the validity and reliability of the results obtained and the ideals attained will be in line with respect to the aforementioned principles put forth.

BIBLIOGRAPHY

- 1- Brenner, J. E. (2003). Logic, art and transdisciplinarity: A new logic for the new reality. Technoetic Arts, 1(3), 169-180.
- 2- Marshall, J. (2014). Transdisciplinarity and art integration: Toward a new understanding of art-based learning across the curriculum. Studies in Art Education, 55(2), 104-127.
- 3- Montuori, A. (2013). Complexity and transdisciplinarity: Reflections on theory and practice. World Futures, 69(4-6), 200-230.
- 4- Nicolescu, B. (2006). Transdisciplinarity: past, present and future. Moving Worldviews: Reshaping sciences, policies and practices for endogenous sustainable development, ETC/COMPAS, Leusden, 142-166.
- 5- Weitz, M. (1952). TS Eliot: Time as a mode of salvation. The Sewanee Review, 60(1), 48-64.

TOWARDS A NEURO ESTHETICAL UNDERSTANDING OF POETRY AS A NEW EPISTEMIC REALM

M. Şirin DEMİR
Aydın GÖRMEZ
Zeki EDİS

INTRODUCTION

The multitude of different artistic paradigms especially within the framework of poetic manifestations which appeared in the past couple of decades and implicated in the works of artistic ingenuity have given way to a brand new approach in literary criticism that has laid out some of the unprecedented and unconventional aesthetical foundations which suggested an ever-growing emphasis to be made on the engagement, immersion, self identification of the recipient in an effort to lay the foundations of reader- response theories and neuro aesthetical postulates in the interpretational process as part of the neuroaesthetically driven transdisciplinary criticism and aesthetical constructivism of the literary work on a cooperative on a cooperative dialectics an metacommunication to be established between the work of art and the recipient..

Based on the above premises In the first quarter of the twentieth century the reader was not merely considered as a receiver but a cooperator and, ultimately, a creator in the same sense as the author (Miall, D. S. (2009).

This brand new approach and understanding have had important consequences and far reaching implications both in the artistic production itself, since the artists, by assuming the creative role of the recipients, propose new forms of expression in which the active participation of the recipient was explicitly taken into consideration, and in the analysis and interpretational process since a simplistic inquiry into the text itself becomes insufficient, as was the case in the unidimensional and inadequate ways of conventional interpretation of poetry.

Therefore in accordance with the aforementioned argumentation and promises, in such newly emerging neuro aesthetical paradigms, the different branches of sciences like psychology and neurosciences have been engaged in the process in recent years on a multidisciplinary basis in order to study the processes and mechanisms that are involved in these realms of artistic output, which up until now were known as an act of reception and, ultimately, an act by which the literary work reaches its full ontological potential and maturation within the context of feelings, meanings and intentionalities (Bundgaard, 2015).

Aesthetical interpretation has thus evolved into a state of affairs related to metacognitive processes which transform into neuro-aesthetical output and evaluations when we want to discover the inexplicable and the inscrutable ontological phenomena in these processes far from the quantitative methodologies, as has been the case in conventional approaches.

Throughout the development of the argumentation process in our manuscript, we have adopted a qualitative research methodology and approach based on literature reviews and descriptive interpretations.

NUROESTHETICAL PARADIGMS OF POETRY

Although neurosciences have recorded great achievements for investigating the neural circuits involved in any given task related with artistic interpretation during an aesthetical activity of readers and harvest important information to understand what happens inside the human brain when responding to and being engaged in all kinds of aesthetical elevational excitement and dialectics absolute explanations and corollaries could not yet be found. That is to say, the experience is deemed as irreducible to the organic processes which can be unraveled through means and modes of scientific scrutinization and discovery, electro chemical and electro physical activations that constitute such aesthetical experiences (Leder, 2013).

Examining the brain with powerful new devices that non-invasively peer into the human skull, see brain at work and record some neurobiological phenomena in any given task, aesthetic experiences included, can teach us many things and provide us powerful insights about the genesis of aesthetic experience and the offspring of emotions (Jacobsen, 2018).

But it would be of paramount importance for us not to fall into reductionist fallacies and misargumentations based on positivist scientific paradigms of evolutionary biology, since there may every time exist a danger of plunging into reductionism.

The definition of art and experiences involved in any artistic activity do not have a direct correspondence and correlation to neurosciences without the premises and postulates of anthropology, aesthetics, sociology, religion, philosophy etc, which can certainly contribute to a much better understanding of this process, as far as the level of easthetic epistemology of the recipient is concerned within a given sociological context in Aristotelian sense who propounds the

idea that the best and the most virtuous life is a life of unimpeded and uninterrupted activity (Reeve, 2014).

Indeed these domains can effectively contribute to the debate related with different patterns of mental and cerebral activity and behavior and aesthetically- characterized emotional excitements. Although artistic experiences are situated preferentially in meta emotional states, they can not be conceived apart from the objects that arouse it, even though it is possible, in certain cases, in confrontation with the phenomena without any clear differential feature.

CONCLUSION

In these arguments we propose an approach to neuro aesthetical understanding of poetry and its different levels of neurobiological correlates and manifestations in the reader in the receptional process, in the reading experience, propounding the idea that literary theory constitutes an integrating point of view that will have to select , interpret and relate the findings of other scientific disciplines but also aesthetics, philosophy, religion and other branches of humanities. The meeting point of all of them is the experience of the reader or spectator, which can be considered to be a difficult terrain to explore insofar as it is neither identified with the cerebral processes, nor with the immediate representation of the perceived objects with the literality of the literary texts, nor with the possible interpretative elaborations that can be drawn from them.

BIBLIOGRAPHY

- 1- Bundgaard, P. F. (2015). Feeling, meaning, and intentionality—a critique of the neuroaesthetics of beauty. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*, 14(4), 781-801.
- 2- Jacobsen, T. (2018). Neuroaesthetics and the Psychology of Aesthetics. In *Neuroaesthetics* (pp. 27-42). Routledge.
3. Leder, H. (2013). Next steps in neuroaesthetics: Which processes and processing stages to study?. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 7(1), 27. Chicago
- 4- Miall, D. S. (2009). Neuroaesthetics of literary reading. *Neuroaesthetics*, 233-247. Chicago
- 5- Reeve, C. D. C. (2014). Aristotle, Nicomachean Ethics. Indianapolis: Hackett.

MULTI DIMENSIONAL FORMS OF RACISM AS MANIFESTED IN THE SOCIAL DISCOURSES OF THE WEST: A SOCIAL-ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE

Zeki EDİS
M. Şirin DEMİR
Aydın GÖRMEZ

Introduction

When we talk about racism we tend to fall into a racist bias on an implicit basis, and we immediately think that it is a problem whose existence and definition take place in various parts of the world, and we forget or even deny racial processes and implications in any geographies of the world, for example, in some places of America and Europe or even entrenched and ingrained in us ourselves. Not only are these disturbing realities subconsciously denied, but the historical and sociocultural elements that have made them emerge and given rise to them are also hidden and distorted.

Consequently, the causes that have really produced the phenomena associated with various kinds of inequalities such as those observed in economic, political, social and scientific spheres, for the benefit of an interpretation made directly or indirectly by the ruling classes are to be considered as unfounded, annulled or misinterpreted.^[1] If we take a historical look that relates the different social, political and economic transformations within the context of a metainterpretational outlook, we can think that ethnicities may be forcefully-fictated social constructs whereas racism may be a structurally designed and a historically diabolical phenomenon. That is to say, it is a system of elements that are distributed in a determined way to delimit the function and the parts of a whole; and our study has delineated the fact that such archetypally ingrained and subconsciously conceived construct maybe at the root of many social problems emerging both on a regional and global level that has long emerged in the manifestations of specific trajectories in the social structures and interpersonal relationships.^[2] Within the context of a variety of themes and topics characterized by interdisciplinary research related to multi dimensional and neoracist paradigms drawn from a social anthropological perspective, various articles related to such phenomena and a multitude of different interpretations and analyses, findings and data presented in this study conducted with a descriptive methodology and documentary analysis have been qualitatively reanalyzed and reinterpreted,

In this study, we have developed a meta perspective grounded in social anthropological underpinnings and briefly reviewed the concept of different forms of racism, understood as a process that has to do, on the one hand, with how science has participated in the production and

reproduction of such forms, and on the other, it has to do with the scientific practices that are accompanied by racial biases. In other words, we refer both to how science has generated racism, and to the process by which racism has generated different applications of science.

Being a structural phenomenon, racism is translated into various forms of social and cultural relations, mediated by discrimination and subordination of one anthropological entity over the other, based on a supposedly fixed difference of possibilities and opportunities for biological or sociocultural reasons supposedly making the inferior groups themselves subordinate and disadvantaged, giving away to a political conjunctures and social paradigms that also articulate and reproduce stereotypes, not only of race, but of class and status. (Moses)

That is, they allow us to evoke certain images in connection with certain words, and not with others, in relation to who we have been taught to be "inferior", "primitive", "weak", or who are "strong", "civilized", "superiors". In other words, we associate certain images and qualities with certain persons or groups of persons, and not with others, which also offers us a framework of identification and determined relationships.

Origins, modalities and forms of racism

From the explicit racism of antiquity to masked racism of the modern-day America and Europe, historical periods have unleashed an anthropologically disturbing panorama for understanding the inequality between ethnically divided and socially stratified different human populations. In order to have an adequate understanding of such primitive propensity found in human beings to dehumanize their own fellow species, due attention should, first of all, be directed to two catastrophic world wars taking place in the past hundred years of period which can be regarded as one of the most prominent cataclysmic dangers ever appeared in the history of mankind, to which racist paradigms contributed, among other factors, not to mention a number of other wars and conflicts emerging throughout different geographies of the world leading to preposterous human desperation and misery.

The various forms of racism and their different manifestations and implementation put on stage in the modern world and in the various ethnic diaspora on a global basis especially throughout the distinct periods of European in American history against the “inferior other” can also be considered as cases in point; (Hervik)

Therefore it would be imperative to propound an outlook which requires, at the outset, a meta perspective and a scrutinizing insight as well as an intrepid endeavor in order to be able to unveil historical origins and controversial undertones of racism.

Racism based on politically-motivated, ill-intentioned scientific outlooks, paradigms and explorations:

We cannot have an adequate understanding of what racism is unless we take into consideration the fact that ,in the past couple of centuries, there have emerged new forms of discrimination interpreted within the framework of neo-racism, which have been put into expression and formulation drawn from controversial scientific research.^[1]Advances in genetic sequencing have given way to a new era of ethnocentric dehumanization and scientific racism, despite decades of efforts to reverse attitudes used to justify the promulgation of discriminatory social stratification, postmodern and implicit forms of dehumanization, slavery, slave trade and Neonazist, Neosionist paradigms still exist; therefore it is a fact universally acknowledged that new forms of discrimination, known as neo-racism, are emerging in different parts of the globe, which brought about a concern for further cataclysmic states of affairs and undesirable circumstances to be unleashed on the horizon since such neoracist paradigms are grounded in illicitly motivated misconceptions that races are structurally different in terms of biology, behavior and culture, overlooking the fact that scientific research can be misused and manipulated to propagate the belief that people have inherently different abilities based on skin color or ethnic background.^[2]

In recent years, these racist tendencies have unfortunately found expression in some educational settings allegedly drawn from racism-dominated scientific research that recommends that children be identified based on their genetically predetermined educational abilities and then put them into separate schools that can be used to stimulate their pedagogically determined individual competences and learning capabilities ushering in a new era of discrimination in which people are separated in schools and some of them are considered inferior.^[3]

Neo-Nazi tendencies result, in part, from these misconceptions. Cultural anthropologists, who described these attitudes as discriminatory, are of the conviction that another concern comes with the ancestry studies that are now commonly conducted and which can be considered as a trend that feeds the notion that a person's hereditary heritage may indicate their health status. (Schmoll)

Misconceptions and misassumptions based on paradigms of criminal justice applications drawn from discriminatory attitudes over the last decade entailed the expansion of DNA databases

that include genetic profiles of people detained but not convicted of committing crimes, which can also be regarded as a source of concern.

Ironically, what does seemingly good intentioned scientific research conducted on the illumination of diseases in some research institutions have evolved into ill-intentioned research conducted as a new perspective to be propounded for race taken as the basis of genetics when the US National Institutes of Health (NIH) - one the world's largest health research financiers - determined that all their genetic studies are to be conducted on as diverse a basis as possible in an effort to eliminate health disparities and to include more people of color or distinct ethnicities in clinical trials.^[1]

The ethical and financial pressure to 'racialize' research and its applications made ironically evolve into undesirable and on intentioned circumstances and consequences. Therefore it should be noted that science does not just describe reality. There is a risk that it will be used as a form of discriminatory power.

Racism is a multidimensional phenomenon that results in exclusion and restriction in access to different spheres of public life of a person or a group of people, for rationalizations based on color as well as national or ethnic origin.^[2]

However good intentioned scientific wisdom tells us that, although races biogenetically do not exist, racism as an ideology does. From an anthropological perspective a long process has had to take place where history and the production of scientific knowledge have mixed and impacted the different forms of social organization. That is why racism has also been installed as a way to know the world and relate people with each other.^[3]

Racialized groups are often used for the benefit of those who pretentiously defend differences reflecting the supposed social structures of inferiority-superiority. These racialized groups are, in this sense, stealthily stripped of their status as "persons" and understood in terms of distance and discrimination for the "unquestionable" rights and benefits of those privileged groups seeking to establish a nested hierarchy of social organization.

At the basis of all this is a misconceptual fundamental belief and practice that the existence of a social class constituted of the adult-white-western men from whom civilized values of life are enshrined even "channeled" to others " could supposedly be established at all costs. This process is known as "alteration" and consists of naming in terms of antagonistic differentiation of some people from a hegemonic point of view, based on a certain idea of "us and them ".

The catastrophically problematic aspect of this illicitly defined dialectical relationship puts us to the insurmountable human predicament that when presented in terms of antagonistic differences from the hegemonic group, the "other" groups are also easily "reified", and their ways of life easily dismissed or replaced by those that are considered "better". For that reason, racism is directly related to violence human desperation and misery. Violence that has also been one of the constants in the historical process of expansion of Western ways of life and their determined modes of production on a colonial and postcolonial basis.

Thus, in the background of racism is the expansion of the hegemonic world view characterized by discriminatory attitudes and the "western ways of life", where fundamentally racist forms of contact are established and legitimized. That being the case, racism is something that has been part and parcel of the history of our societies, but also of their forms and foundations of economic production and knowledge creation.

Scientific racism: between knowledge and ideology

Since the scientific discourse was positioned as the one that offers us the true and valid answers about the world, and about ourselves, their knowledge has been gradually located in the background of many theories, as well as in the background of different forms of identification and relationship.

Specifically in the reproduction of racism, science has participated directly and indirectly through supposed findings that legitimized visions marked by invisible racial biases. Segos that were made invisible, among other things, because people who have been recognized as competent subjects to do science, have been precisely white and western adult men.

Within this context, the research that emerged in the 19th century and which marked the scientific production in biology and history as scientific disciplines was especially important. The latter from the rise of evolutionary theories, in which it was argued that human species has changed after a complex genetic and biological process, where it is possible that some people have evolved "more" or "less" than others. What also validates the principle of natural selection applied to human beings, along with the idea that between each other there is a permanent competition for survival.

A series of supposed demonstrations about the existence of racial hierarchies within the human species are then displayed; demonstrations that soon settle in the social imagination, both at the micro and macro-political levels. That is to say that it not only impacts how we think of ourselves on a daily basis, how we see "others" and what ways of life are "desirable", but that they

have also become visible in the wars of colonial expansion, where the extermination of the lowest links of the supposed hierarchy is justified. (Skutnabb-Kangas)

Not only that, but the scientific confirmation of inferiority by race ended up having a direct impact on the ways to build and impart formal education, to politically and legally organize social participation, economic management and opportunities for each group, and so on.

Biological determinism and Intellectual Coefficient

Biological determinism was positioned in this way as a social philosophy. And one of the most contemporary processes where this becomes visible, is in the research on the innate intellectual characteristics, based on the construct of the Intellectual & Intelligence Quotient, understood as a measurement capable of linearly classifying people, whose basis is mainly genetic and immutable.

Among other things, this affected the reduction of possibilities of social participation and inequality of opportunities for those who are located outside the average. Such paradigms made it easier for some other problematic tendencies to be centered on class and gender biases which were also rendered invisible from the eyes of civilized man^[1]. This was because the ethnographically Western white model was taken as ideal under arguments of heritability, paving the way for misconceptions on a consensus that many studies showed that, for example, the black population had an IQ supposedly lower than that of the white population.

Such disturbing facts related to ethnographically determined IQ based on premises of biological determinism manipulated by politically motivated scientists were brought to our concern delineated by studies conducted in decent research institutions. (Wilson)

In these studies and under the arguments of biological determinism, issues such as the difference of opportunities that exist for each population within a concrete sociopolitical context were omitted, and for that reason, the differences are not treated as a problem that is structural, but as if it was an unchangeable and immutable characteristics of a certain group of people.

Science: a practice of knowledge and power

Contemporary research focused upon scientific racism in terms of distorted relations between science and racist ideology, where, in addition, if we follow Foucault, we can see that scientific practice has not only been a practice of "knowing", but of "power", which means that it has direct effects on what it studies and validates.

This becomes even more complex if we take into consideration the fact that although effects and application of science are concrete and visible, it has traditionally been divided between the production of knowledge in laboratories and specialized journals, and what happens on a day-to-day basis , in the social reality.

From recognizing this paradox, racial biases in the production of knowledge, and their consequences, have been especially assumed and criticized after the Second World War. It tipped specifically to the highest point when casualties exterminations occurred from a geopolitically European group to another geopolitically European group, based on biological superiority-inferiority justifications.

However, even though many scientists made it known that the theories were strongly marked by racial biases, in many cases there was no possibility of curbing the relations of violence that were being legitimized. This is because the public way and laymen are often put in a compartmentalized state of affairs far from the realm of sciences , and the political value of the results of the investigations that question racist postulates has fallen short.^[1]In short, racism as a system, ideology and a form of relationship offers a paradoxically coherent vision for the new modes of production (both economic and knowledge) on which our social system is based on a global level. It is part of the conception of the world where a rationality of violence is incorporated, and as such, it offers a series of social engineering projects and plannings as well techniques where scientific activity is, as if, not to be judged as an accomplice and as if it has not had any minor participation in that problematic state of affairs.

SEZA KUTLAR AKSOY'UN ÇOCUK ESERLERİNİN ÇOCUĞA GÖRELİK İLKESİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Ahmet İhsan KAYA
Veysi ÇELEBİ

1. Giriş

Geleceğini sağlam bir şekilde inşa etmek isteyen toplumlar, yarının büyükleri olan çocuklarını uygun şekilde yetiştirmelidir. Çocukların eğitilmesinde aileye, çevreye ve eğitim kurumlarına görevler düştüğü kadar amacına uygun hazırlanan nitelikli çocuk eserlerine de önemli sorumluluklar düşer. Çünkü edebiyat “hoş vakit geçirtici, eğlendiricidir; ruha canlılık verir, bireyin yaşama gücünü artırır; dolayısıyla başkalarının hayatını, yaşayışını, töresini, düşünce yolunu keşfetmesine olanak sağlar.” (Oğuzkan, 2001: 5-6). Hayatı ve yaşama yollarını öğrenmede bireylere rehberlik eden edebi eserler, çocuğun kişiliği üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Kişiliğin oluşmasını bir süreç olarak niteleyen Yalçın ve Aytaş (2008: 51) çocuğun dinlediği veya okuduğu eserlerin ona bir kişilik kazandırması, toplumla uyumlu bir birey olmasına katkı sunması gerektiğini hatırlatır.

Çağlar boyunca insanların kendilerini en etkili şekilde dile getirmesini sağlayan edebiyat, okurlara çok çeşitli duyma, düşünme ve davranma örneklerini gösterir. Birey böylesi geniş bir ortamda ancak kendisine uygun olanı seçebilir. Tek bir roman okumak bile bize insanların karakteri, sosyal durumu, duygu ve düşünce dünyaları bakımından ne kadar farklı olduklarını göstermeye yeterlidir (Kavcar, 1999: 4). Bireyin psikolojik ve zihinsel gelişiminde etkin bir yapıya sahip olan çocuk kitaplarında yazar, söz ve çizgiler yoluyla adeta sıcaktan bunalan, susuzluktan dudakları çatlayan bir insan için buz gibi bir suyun; soğuktan tir tir titreyen biri için gürül gürül yanan bir sobanın önemini çocuklara hissettirmelidir (Sever, 2008: 19).

Birey ve toplum için önem arz eden çocuk edebiyatının çeşitli amaçları vardır. Karatay (2007: 466-467) çocuk edebiyatının ve ürünlerinin amaçlarını maddeler halinde şöyle sıralar:

1. Bilgilendirme,
2. Zevk verme,
3. Çocuğa yaşamı tanıtmak,
4. Kendine güven duygusunu geliştirme,
5. Başarma isteği uyandırma,
6. İnsana ve çevreye karşı duyarlı olma bilincini kazandırma,
7. Çocuğu sosyalleştirme,

- 8.Öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirme,
- 9.Farklı alanlara ve kavramlara karşı ilgi uyandırma,
- 10.Güzellik ve estetik gibi duyuşsal ihtiyaçları karşılama,
- 11.Çocukta dil gelişimini sağlama,
- 12.Çocuğun zihinsel gelişimine katkı sağlama,
- 13.Hayal gücünü, yaratıcı düşünme yeteneğini geliştirme,
- 14.Kişilik gelişimine olumlu katkılarda bulunma,
- 15.Kitabı sevdirmek, kitabın vazgeçilmez bir eğlenme, öğrenme ve bilgilenme aracı olduğunu fark ettirme,
- 16.Okul öncesinde dinlediğini anlama ve görselleri anlamlandırma; okul döneminde bunlara ek olarak metin ve görsel okuryazarlığını geliştirme,
- 17.Düşündüklerini ve hissettiklerini yazı yoluyla anlatma isteği uyandırmadır.

Çocuk edebiyatının amaçlarını yerine getirebilmesi için yazarların bazı unsurlara dikkat etmesi zaruridir. Çocuk edebiyatının başat ilkesi olarak da karşımıza çıkan “çocuğa görelik ilkesi” (Çer, 2016: 1401) dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan biridir. Çünkü bu ilkeye uygun hazırlanmayan, çocuğu bir yetişkinin kendince oluşturduğu doğrulara bağımlı kılan güdümlü yayınlar; çocuk-kitap ilişkisini bile zedeler (Sever, 2008: 18). Çocuğa uygun eserler ise “çocukların ilgileri, beklentileri, ihtiyaçları, dil seviyeleri” dikkate alınarak oluşturulur (Alan vd.: 224).

Çocuğa görelik ilkesi eserin hem biçimsel hem de içerik yönünden çocuğa uygun hazırlanmasını gerektirir. Biçimsel olarak sağlam bir yapısı bulunmayan, albenisi olmayan bir eser, çocuğun ilgisini çekemez. İçerik yönünden nitelikli olmayan eserlerin de amacına ulaşamayacağı bir gerçektir. Bu sebeple bir eserin biçim ve içerik yönünden birbirini tamamlaması önem arz eder.

Çocuk kitaplarında bulunması gereken biçimsel özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- Kitapların boyutları, çocuğun yaşına uygun olup kolay taşınabilir ve okunabilir olmalı.
- Kitapların kapakları; dayanıklı ve resimli olmalı ayrıca bu resimlerin çocuğun ilgisini çekebilecek ve içerikle ilgili olacak nitelikte olmalı.
- Kitaplarda kullanılan kâğıtlar, mat ve dayanıklı olmalı.
- Kitapların yırtılmaması ve yıpranmaması adına sağlam bir şekilde ciltlenmesi gerekir.
- Kitaplardaki harflerin puntosu, hitap ettikleri yaş seviyesine göre farklılık gösterir. Bu sebeple yaş seviyesine uygun bir punto tercih edilmeli. 1. sınıflar için 20-24; 2. sınıflar için 18; 3. sınıflar için 14; 4. sınıflar için 12; 5. sınıflar için 11 ve 6+ sınıflar içinse 10-11 punto büyüklüğünde olmalı (Sever, 2008; Kıbrıs, 2010).

Çocuk kitaplarında yer alması gereken içerik özellikleri ise şunlardır:

- Yaşama sevinci ve iyimserlik aşılamak,
- Çocuğun dilsel gelişimine katkı sunmak,
- İnsanı, doğayı ve hayvanları sevdirmek,
- Çocuğun düzeyine uygun ruhsal çözümler yapmak,
- Mizah öğelerine yer vermek,
- Ulus ve yurt sevgisi aşılamak,
- Yardımlaşma, dayanışma duygusunu geliştirip barışa katkı desteklemek (Nas, 2002).

Çocuğa göre hazırlanan edebi eserlerde olması gereken nitelikler olduğu gibi olmaması gereken unsurlar da vardır. Güleriyüz (2002: 296)'e göre “çocuğa göre” olan bir eserde politik ve tahrik edici bir içeriğe yer verilmemeli, eserin aşırı öğretici bir yapıda olmamasına dikkat edilmelidir. Nas (2002) ise “çocuğa göre” olan bir edebi metinde aşağılayıcı ve küçük düşürücü öğelerin yer almaması ve ideal insan tipi oluşturma gayreti içine girilmemesi gerektiğini bildirir.

Çocukların yetiştirilmesinde önemli bir sorumluluk üstlenen edebi eserlerin işlevlerini yerine getirebilmesi için çocuğa görelilik ilkesine uygun hazırlanması zaruridir. Günümüz çocuk edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Seza Kutlar Aksoy¹'un eserlerinin de çocuğa görelilik ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi merak konusu olmuştur. Dolayısıyla bu çalışmada; yazarın iki eseri biçim ve içerik yönünden çocuğa görelilik bağlamında incelenmiştir.

2. Çalışmanın Yöntemi ve Örneklemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme/kaynak tarama tekniği kullanılmıştır. Bu teknik araştırmanın amacına dönük kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar (Karasar, 1994: 183). Bu çalışmanın dokümanlarını ve örneklemi ise Seza Kutlar Aksoy'un *Uğurböceği'nin Mutluluk Hapları* ile *Küçük Prenses ve Kardelen* adlı iki eseri oluşturmaktadır.

¹ Tam adı Hatice Seza Kutlar Aksoy olan yazar 15 Şubat 1945'te, Asiye Kutlar ile Yargıç Ali Rıza Kutlar'ın kızı, Yazar Onat Kutlar'ın kardeşi olarak Gaziantep'te dünyaya gelmiştir. 1963 yılında İstanbul Kız Lisesini bitirip İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne bir süre devam etmiş ancak fakülteyi tamamlamadan ayrılmıştır. 1968-1970 yılları arasında Devlet Planlama Teşkilatı Çeviri Bürosunda çalışmış, ardından İstanbul'a taşınmıştır. TYS üyesi olan Seza Kutlar Aksoy, Çocuk Yayınları Derneği yönetim kurulunda ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinin çocuk bölümünde çalışmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir.

TYS, Uluslararası PEN ve ÇGYD üyesi olan Seza Kutlar Aksoy, ÇGYD tarafından, dünyanın en büyük çocuk ve gençlik edebiyatı ödülü olan Astrid Lindgren 2011 Anma Ödülü (ALMA) için Türkiye adayı olarak gösterilmiştir (Atalay, 2017: 40-41).

3. Bulgular ve Yorumlar

3.1.Eserlerin Biçimsel Yönden İncelenmesi

Çocuğa görelilik ilkesi çerçevesinde incelenen bu eserlerde biçimsel yönden kitapların boyutu, yazı puntosu, ciltlenme biçimi, kâğıdın kalitesi ve resimleri ele alınıp değerlendirilmiştir.

6 – 10 yaş seviyesine hitap eden *Uğurböceği'nin Mutluluk Hapları*, biçimsel olarak değerlendirildiğinde hitap ettiği yaş aralığına uygun bir şekilde tasarlandığı görülür. 7 – 10 yaş aralığındaki çocuklar için uygun olan *Küçük Prenses ve Kardelen* ise 13,5x19,5 cm boyutlarında olup kolay taşınabilir, okunabilir bir niteliktedir. Dolayısıyla iki eserin de boyut/ebat yönüyle çocuğa görelilik ilkesine uygun olduğu söylenebilir.

İncelenen iki eser de 1, 2, 3 ve 4. sınıf düzeyine uygundur. Eserlerin yazı puntosunun 1. sınıflar için 20-24; 2. sınıflar için 18; 3. sınıflar için 14 ve 4. sınıflar içinse 12 olması gerektiğinden hareketle özellikle 1 ve 2. sınıfa giden öğrenciler için olması gerekenden az olduğu görülmektedir.

Edebi eserlerde kullanılan kâğıdın kalitesi; okumayı kolaylaştırma, gözlerin daha az yorulmasını sağlama ve arka sayfanın belli olmamasına katkı sunar. Bu sebeple eserdeki kâğıdın mat ve 1. hamur olmasına dikkat edilmesi zaruridir. Bu yönüyle iki eser de incelendiğinde kullanılan kâğıdın mat ve hamurun nitelikli olduğu söylenebilir. Zira resimler, arka sayfada belli olmamakla birlikte kâğıtlar; gözleri yormayan bir niteliğe sahiptir.

Ciltleme, eserin yırtılmaması veya yıpranmaması noktasında önem arz eder. Özellikle çocuklar için tasarlanan eserler, sağlam bir şekilde ciltlenmediği takdirde kolaylıkla yırtılabilir veya yıpranabilir. Bu sebeple eserin en sağlam şekilde ciltlenmesine özen gösterilmelidir. Formlama yönteminde tel veya iplikle dikilen eser, tutkalla desteklendiği için tercih edilmesi gereken bir ciltlenme yöntemidir. Ancak incelediğimiz iki eserin de tutkalla yapıştırıldığı görülmektedir. Bu yönüyle sağlamlık açısından iki eserin de eksik kaldığı söylenebilir.

Resimleme, çocuk edebiyatı için tamamlayıcı başat öğelerden bir tanesidir. Zira uygun şekilde hazırlanan resimler anlatılan olayın somutlaşmasını sağlar, kurgunun çocuklar tarafından daha anlaşılır olmasına katkı sunar, hayal gücünü geliştirir ve metnin de güzelleşmesine katkı sağlar. Özellikle küçük çocuklar için resimlemenin ne kadar önem arz ettiğinden hareketle çalışmamıza konu olan iki eserde de basit çizimler aracılığıyla resimlerin açık ve anlaşılır bir şekilde sunulduğu görülmektedir. Ayrıca anlatılan olayı veya durumu destekleyen ve somutlaştıran

resimlerin kullanıldığı gözlenmektedir. Dolayısıyla iki eserin de resimleme yönüyle çocuğa görelilik ilkesine uygun olduğu ifade edilebilir.

3.2.Eserlerin İçerik Yönüyle İncelenmesi

Çocuğa görelilik ilkesi açısından incelenen iki eser içerik özellikleri bakımından tema, konu, iletiler ve dil-anlatım yönüyle ele alınmıştır.

Uğurböceği'nin Mutluluk Hapları'nda altı beneği bulunan yavru uğurböceği Cıra'nın dokuz benekli olup insanların dileklerini yerine getirebilmesi için üç büyülü sözcüğe ihtiyacı vardır. Cıra, bu sözcükleri annesinden öğrenmek istese de annesi bu isteğe karşı çıkar. Çünkü hazırda konulmaması gerektiğini hatırlatır. Eser, Cıra'nın bu büyülü üç sözcüğe ulaşma maceralarını dile getirmektedir. Cıra, uğraşları neticesinde aradığı sözcüklerin **kahkaha**, **oyun** ve **hayal gücü** olduğunu öğrenir. Her bulduğu kelimedede içi kıpır kıpır olur ve yeni bir beneğe kavuşur. Cıra, bu macera esnasında hem oldukça eğlenir hem de görevini başarıyla yerine getirmenin mutluluğunu tadar.

Uğurböceği'nin Mutluluk Hapları'nda yer verilen temalar; hayal gücü, oyun ve değerlerimizdir. Eserde işlenen temel konular ise cesaret, buluş, oyun ve arkadaşlıktır. Dolayısıyla tema ile konuların birbirini tamamladığı, birbiriyle bağlantılı olduğu gözlenmekte ve çocuğa görelilik ilkesine de uygun olduğu görülmektedir.

Küçük Prenses ve Kardelen; Masal Cadısı, Kum Saati, Ay Dede, Uç Uç Böceğim, Küçük Prenses ve Kardelen ile Açgözlü Dev adlı altı masaldan oluşmaktadır. Yıllardır kulübesinde yaşayan masal cadısı, uzun yıllar boyunca insan yüzü görmediği için canı sıkılır üstelik masal anlatma yeteneğini kaybetmeye başlar. Bu özelliğini tekrardan kazanmak için masal anlatacak çocuklar aramaya başlar. Parkta oynayan çocuklardan biri, diğerine “cadı” diye seslenince çocukların yanına gidip onlara ne istediklerini/istemediklerini sorar. Sonrasında ise sihirli değneği ile çocukları pastadan yapılmış bir kulübeye götürür. Onlara birer birer masal anlatmaya koyulur. Masallarda temel olarak sevgi, değerlerimiz ve arkadaşlık/dostluk temaları işlenir. Emegin, dayanışmanın, yardımlaşmanın, sevginin önemi konuları ele alınır. Dolayısıyla eserde yer alan tema ve konuların birbirini tamamlayan bir nitelikte olduğu görülmektedir. Bu yönüyle eserin çocuğa göre olduğu söylenebilir.

Uğurböceği'nin Mutluluk Hapları'nda aile sevgisi, çalışkanlık ve okumaya önem verme değerlerine yer verildiği görülmektedir. Dolayısıyla eserde yer verilen iletilerin çocuğa uygun olduğu ifade edilebilir. Aile sevgisinin önemi şu ifadelerle dile getirilmiştir:

"Biliyorsun bebeğim, beneklerin çıkmadan, larvayken de sevdim seni. Her zaman seveceğim." (s.10).

"Hadi babaya bir öpücük ver..." (s.26).

"Anne ve babayı kanepede yan yana kitap okurken gördün. Babanın kolu annenin omzunda... Arada birbirlerine bakıp gülümsüyorlardı." (s.29-30).

Cıra'nın altı olan beneklerini dokuza çıkarmak için üç büyümlü sözcüğe ihtiyacı vardır. Cıra, üç sözcüğe hazır bir şekilde konmak isteyerek annesinden yardım ister. Ancak annesi bu isteğe karşı çıkarak gidip keşfetmesi, hazıra konmaması gerektiğini belirtir. Böylece emek ve çalışkanlık değerinin önemini hatırlatır.

"Hazıra konmak, yok, dedi annecik. Yaşayarak öğreneceksin. Çok mutlu olacaksın inan. Çok da eğleneceksin." (s.10).

Uğurböceği'nin Mutluluk Hapları'nda yazarın kitap okumanın önemine de dolaylı yoldan değindiği görülür:

"Anne baba kanepede yan yana kitap okurken gördü." (s.28).

Küçük Prenses ve Kardelen bir masal kitabıdır. Dolayısıyla masalların temel niteliklerinden biri olan mutlu son yöntemine bu eserde de başvurulur. Mutlu son, iyilerin kazanıp kötülerin kaybettiği sonlar için kullanılır. Bu yolla çocuklara iyilerin yanında yer alırsanız kazanırsınız; kötülerin safında olursanız kaybedersiniz mesajı sezdirilir. Eserdeki masalların tamamında çeşitli iletilere -çalışmanın önemi, arkadaşlık, sevgi, yardımlaşma, dayanışma, hoşgörü, kanaatkâr olma gibi değerlere- yer verildiği görülmektedir. Dolayısıyla çocuğa kazandırılması gereken iletilere yer vermesi yönüyle eserin çocuğa görelilik ilkesine uygun olduğu söylenebilir.

Ay Dede Masalı'nda Sinem, okuldaki derslerinde başarılı olamadığı için okuldan alınır. Ancak bir süre sonra çokça sıkılmaya ve geceleri gizli gizli dışarı çıkmaya başlar. Bunu fark eden Ay Dede, Sinem'i tekrardan okula başlaması gerektiğine ikna eder ve ona yardım edeceğine dair söz verir. Sinem, babasını ikna edip tekrardan okula başlayınca çok başarılı bir performans sergiler. Bu başarıya oradaki balıkçılar, genç çift, martılar, kırlangıçlar da yardım ederek katkı sağlar. Bu yolla yazar; çalışmanın, arkadaşlığın, yardımlaşma ve dayanışmanın insanı başarıya ulaştıracağı iletisini okura hissettirir.

Haziranda bir gece, kıyıda bir şölen vardı ki sormayın! Balıklar, balıklı ekmekleri yetiştiremiyorlardı... Sinem'in karnesi gagalarda dolaşıp duruyordu.

Hepsi pekiyi. Hepsi pekiyi." (s.27).

Açgözlü Dev’de gün ışığını altın zanneden Dev, onun peşine düşüp onu yakalar. Ayrıca gün ışığının annesi Güneş’i de yakalayıp her şeyi altına çevirmeyi planlar. Bu amaçla köylülerden çok büyük bir siyah ağ örmelerini isteyerek onlara eziyet etmekten de kaçınmaz. Köylüler bu isteği yerine getirmek istemese de korktukları için emre itaat etmek zorunda hisseder. Ancak Çıpa, bu isteğe karşı çıkarak Dev ile mücadele etmeyi seçer ve yoğun uğraşlar neticesinde onu yenmeyi başarır, gün ışığını da kurtarır. Bunun üzerine Dev’in gözleri görmemeye başlar ve ömrünün sonuna kadar karanlığa mahkûm kalır. Üstelik Dev’in evinde yer alan tüm altınlar da köydeki yoksul insanlara verilir. Yazar açgözlü bu Dev’den hareketle kötülerin eninde sonunda kaybedeceğini, açgözlülerin elindekini de yitireceğini sezdirir.

“Bir zamanlar açgözlü, üç gözlü, bencil mi bencil bir Dev vardı. Kocamandı midesi. Ne yese doymazdı. Bir de altın tutkusu vardı bu Dev’in, evlere şenlik. Hani içtiği su bile altın kesse sevinirdi.” (s.63).

Küçük Prenses ve Kardelen masalında yazar, doğanın güzelliklerini yansıtmayı ve doğa sevgisine değinmeyi ihmal etmez.

“Ak güvercinler papatya tohumları taşıdılar. Martılar ak zambak soğanlarını... Küçük prenses fırladığı ilk kez döndürdüğünde minik bir kır papatyası „günaydın gün ışığı günaydın küçük prenses” dedi. Bahar tüm görkemiyle gelmişti. Sarayın bahçesi, dağlar, ovalar... Sümbül, lale, zambak ve papatya ile dolup taşı.” (s. 61)

İncelememize konu olan iki eser de dil ve anlatım yönünden incelendiğinde çocuğa görelilik ilkesine uygun olduğu görülür. Zira Türkçenin zenginliğini yansıtan birçok deyim/atasözü; ikileme; benzetme, kişileştirme, intak sanatına yer verildiği gözlenir.

Uğurböceği’nin Mutluluk Hapları’nda kullanılan deyim/atasözlerinden bazıları şunlardır: hazıra konmak (s. 10), iç çekmek (s. 18), gözünü dört açmak (s. 19), çılgık atmak (s. 20), başını döndürmek (s. 20), içi içine sığmamak (s. 20), içi geçmek (s. 23), öpücük kondurmak (s. 36). *Küçük Prenses ve Kardelen*’de yer alan masallarda bulunan deyimlerden bazıları ise şunlardır: *Kum Saati* masalında; gülmekten çatlamak (s. 14), gözünün içine bakmak (s. 14), geri çekilmek (s. 14), suratı (yüzü) asılmak (s. 14), gönlü razı olma(mak) (s. 18). *Ay Dede* masalında; göz kulak olmak (s. 20), keyfi yerinde olmak (s. 23), denize açılmak (s. 25). *Uç Uç Böceğim* masalında; gözüne sokmak (s. 28), tepeden bakmak (s. 32), söylenip durmak (s. 33), içi içine sığmamak (s. 33), keyfi yerine gelmek (s. 35), maymun iştahlı (s. 33), kulaklarına inanmamak (s. 36), yüreği ağzına gelmek (s. 40). *Küçük Prenses ve Kardelen* masalında; gıkı çıkmamak (s. 43), kendini avutmak (s. 44), suratı (yüzü) asılmak (s. 44), yola koyulmak (s. 50), eski köye yeni adet getirmek (s. 50), içi sıkılmak (s. 52), bir yolunu bulmak (s. 54), açlıktan kırılmak (s. 59). *Açgözlü Dev* masalında; kaçacak delik aramak (s. 64), gülmekten kırılmak (s. 65), ağzı (bir karış) açık kalmak (s. 65), akli başına gelmek

(s. 67), kafa tutmak (s. 69), haddini bildirmek (s. 71), yer yerinden oynamak (s. 71), bildiğini okumak (s. 74), küçük dilini yutmak (s. 75).

Uğurböceği'nin Mutluluk Hapları 'nda kullanılan ikilemelerden bazıları şunlardır: çın çın (s. 10), pıt pıt (s. 20), pırl pırl (s. 20), al al (s. 20), mışıl mışıl (s. 28), kikir kikir (s. 34), pır pır (s. 39). *Küçük Prenses ve Kardelen* masalında yer alan ikilemelerden bazıları ise şunlardır: *Kum Saati* masalında; cıvıl cıvı (s. 13), ciddi ciddi (s. 14), ciyak ciyak (s. 15), pırl pırl (s. 16), uslu uslu (s. 18). *Ay Dede* masalında; pırl pırl (s. 19), horul horul (s. 20), nefes nefese (s. 20). *Uç Uç Böceğim* masalında; üzgün üzgün (s. 28), ağır aksak (s. 29), nefes nefese (s. 30), ters ters (s. 32), istemeye istemeye (s. 30), uslu uslu (s. 35), hızlı hızlı (s. 38), lapa lapa (s. 42). *Küçük Prenses ve Kardelen* masalında; zıp zıp (s. 43), şapur şapur (s. 44), el ele (s. 46), al al (s. 48), fırl fırl (s. 50), hızlı hızlı (s. 55), kötü kötü (s. 59). *Açgözlü Dev* masalında; bencil mi bencil (s. 63), pırl pırl (s. 63), soluk soluğa (s. 73), uslu uslu (s. 76).

Uğurböceği'nin Mutluluk Hapları masalımsı nitelikler taşıyıp mutlu sonla biter. Dolayısıyla masallarda çokça kullanılan benzetme, kişileştirme ve intak sanatı birçok yerde karşımıza çıkar. Başkişinin Cıra adında yavru bir ağustosböceği olduğu düşünüldüğünde eserde bolca intak ve kişileştirme sanatına yer verildiği söylenebilir. Eserde yer alan bazı benzetmeler ise şunlardır: benim gibi bir uğurböceği olmak hoşuna gitmez mi? (s. 10), hadi beni kocaman, babam gibi biri yap uğurböceği (s. 18), baba gibi bir erkek beklediler (s. 18), çınlamalar müzik gibiydi (s. 28), çocuklar el ele tutuşup arada bir kollarını kanat gibi çırparak... (s. 35). Bir masal kitabı olan *Küçük Prenses ve Kardelen*'de de intak ve kişileştirme sanatının çokça kullanıldığı görülmektedir. Eserde yer alan masalların tamamında benzetme sanatına bolca yer verildiği gözlenmektedir. *Kum Saati* adlı masallarda kullanılan benzetmelerden bazıları şunlardır: usta bir dansçı gibi kıvrılıp bükülüyordu (s. 14), kızıl saçları gün ışığında ateşböcekleri gibi bir yandı (s. 16). *Ay Dede* masalında; sarı saçları ay ışığında altın gibi parlıyordu (s. 20), taç yaprakları ışıktaki altın gibi parlıyordu (s. 22), yaşlı biri gibi beliniz mi tutuldu (s. 23), Dünya, Güneş'in çevresinde bir pervane gibi döner (s. 23), sandalın biri sınıf gibi düzenlenmişti (s. 26), sınıftaki küçük çocuklar gibi itişip kakıştılar (s. 27). *Uç Uç Böceğim* masalında; adı gibi biliyordu ki bu kızın öğretmeni, en iyi öğretmendi (s. 28), nar gibi, ateş gibi kıpkırmızıydı (s. 34), kar gibi ak (s. 34), odayı mis gibi bir gül kokusu doldurdu (s. 40). *Küçük Prenses ve Kardelen* masalında; saçları ipek gibi kaygandı (s. 43), dişleri inci taneleri gibi ışıldadı (s. 46), pamuk gibiydi bulutlar (s. 48), gözleri kar taneleri gibi parlıyor (s. 48), yüreği bir kuş gibi çırpınıyor (s. 55), aşçıbaşı da bir prenses gibi ağladı (s. 58). *Açgözlü Dev* masalında; bir boğa gibi tarlanın ortasında koşturup durdu (s. 64), gözleri cam misket gibi (s. 68), cam misketler gibi havada

çarptı misketler (s. 69), çocuklar gibi ağlıyordu (s. 70), bir balık gibi tutarım onu (s. 71), bir sinek gibi vızıldadı (s. 75), takma dişini bir altın gibi parlattılar (s. 75), bir kızak gibi kaydı (s. 77).

Sonuçlar

Çocuğun kitaplardan sağlıklı bir şekilde yararlanması için kitapların çocuğa görelilik ilkesine uygun hazırlanması önem arz eder. Çünkü çocuğun yaşına uygun olmayan, biçim ve içerik yönüyle çocuğa hitap etmeyen eserler; çocukları okuma eyleminden de uzaklaştırabilir. Dolayısıyla yetişkinlerin, çocukları nitelikli eserlerle tanıştırmaları zaruridir.

İncelediğimiz iki eserin de içerik –tema, konu, iletiler ve dil-anlatım- yönüyle çocuğa görelilik ilkesine uygun şekilde hazırlandığı söylenebilir. Ancak iki eserin biçimsel –boyut, punto, ciltleme, kâğıt ve resimleme- yönden bazı noktalarda çocuğa göre olmadığı belirtilebilir. Zira 1, 2, 3 ve 4. sınıf düzeyine hitap eden iki kitabın da çok sağlam bir şekilde ciltlenmediği görülür. Kitapların sağlam bir şekilde ciltlenmemesi ise yırtılmalarını ve yıpranmalarını kolaylaştırır. Ayrıca harflerin puntosu da özellikle 1 ve 2. sınıf düzeyindeki okurlar için olması gerekenden daha az olduğu söylenebilir.

Yazarın iki eseri de çocuklara okuma alışkanlığı kazandırma noktasında önemli bir konuma sahiptir. Çocukların hayal dünyasına hitap eden iki kitaptan da yararlanılabilir.

Kaynakça

- Aksoy, S. K. (2010). *Küçük Prenses ve Kardelen*. İzmir: Tudem Yayınevi
- Aksoy, S. K. (2014). *Uğurböceği'nin Mutluluk Hapları*. İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Alan, Y., Hüküm, M. ve Biçer, N. (2016). Çocuğa görelilik ilkesi açısından Cemal Süreyya'nın Aritmetik İyi, Kuşlar Pekiyi adlı eseri. *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, (s. 222-233). Elazığ: Fırat Üniversitesi. Asos Yayınları.
- Atalay, E. (2017). *Seza Kutlar Aksoy'un eserlerindeki eğitsel değerler ve bu değerlerin davranışlara yansıma biçimleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çer, E. (2016). Türkçe Öğretiminde Çocuğa Görelilik İlkesine Uygun Edebiyat Yapıtlarının Önemi. *Elementary Education Online*, 1399-1410.
- Güleryüz, H. (2002). *Yaratıcı çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Karatay, H. (2007). Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 463-475.
- Karasar, N. (1994). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara.

- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Engin Yayıncılık.
- Kıbrıs, İ. (2010). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Nas, R. (2010). *Örneklerle Çocuk Edebiyatı*. Bursa: Ezgi Yayınevi.
- Oğuzkan, A. F. (2001). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S. (2008). *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem Yayınları.
- Yalçın, A., & Aytaş, G. (2008). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ISBN 978-605-7510-81-5

ARAP DİLİ VE BELAGATINDA ŞART EDATLARINDAN **إِذَا** VE **إِنْ** NİN CÜMLEYE KATTIĞI FARKLI ANLAM: KUR’AN’DA BAZI AYETLER ÖRNEĞİ

Mustafa KESKİN

GİRİŞ

İslam’ın ilim kültür mirasında yer alan ve İslam’i literatüre “lugavi” tefsir olarak geçen yaklaşım, sahabe döneminden günümüze kadar tefsir çalışmalarında etkinliği muhafaza edilmiş günümüze kadar gelebilmiştir. Hatta tefsir çalışmaları çerçevesinde oluşturulmuş olan iki ana ekolden biri olmuştur. Bunlar nakle ağırlık veren “Rivayet” tefsiri ve reye ağırlık veren “Dirayet” tefsiridir. Biz bu çalışmada lugavi/dirayet tefsiri alanına giren ve Arap Dili ve Belagatı çerçevesinde bazı ayetleri iki şart edatı olan **إِذَا** ve **إِنْ** nın bulundukları ayetlerde ifade ettikleri mesajı ortaya koymaya çalıştık. Bu hususta **إِذَا** ve **إِنْ** edatına ilişkin Arap belagatı âlimlerinin görüşlerinin tefsir kaynaklarında nasıl karşılandığını araştırmaya gayret ederek müfessirlerin görüşlerine yer verdik. Şimdi konuya başlamadan önce “şart edat” ile ilgili bazı ön bilgiler verelim:

I. **إِذَا** ve **إِنْ** ARASINDA ANLAM FARKI VE KULLANIMLARI

1. **إِذَا** ve **إِنْ** Edatının Cümleye Kattıkları Anlam

Şart anlamını ifade eden **إِنْ** edatının gelecekte vuku bulması kesin olmayan cümlelerin başına gelmesi dolayısıyla daha çok muzari fiil ile kullanılmaktadır. Şart edatı **إِنْ** den sonra muzari fiilin zikredilmesi, cümlelerin ifade ettiği anlamın muzari kalıbının ifade ettiği müstakbel zaman diliminde vuku bulmasının kesin olmadığına işaret etmektedir. Ancak şart ifade eden **إِذَا** da durum farklıdır; mütekellimin gelecekte vuku bulması kesin olduğuna kanaat ettiği durumlarda kullanılır.

Bu nedenle daha çok muhtevası bakımından gerçekleşmesi ağır basan cümlelerin başında gelir. Sonrasında ise fiili mazi getirilerek bu kati duruma işaret edilir.

1.1. Şart Edatı **إِنْ** in Zikredildiği Ayetler

Şart edatı **إِنْ** in geçtiği ayetlerin tamamını burada tahlile tabi tutmak çalışmanın kapasitesini aşacağı için biz burada seçilen örnekler üzerinde konuyu tahlil edeceğiz.

Örnek: 1

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ De ki: *Muhakkak ki ben Rabbime isyan edersem o büyük günün azabından korkarım.*¹ Bu ayetin tefsiri ile ilgili müfessirlerin görüşleri şu şekildedir:

Razî ve Alusî; Kuşku ifade eden şart edatı اِنْ in' geçmiş zaman fiili ile kullanılmış olmasını varsayıma dayalı manaya işaret ettiğini ifade etmişlerdir.²

Ebu Hayyan; Bu ayetteki koşul bildiren عَصَيْتُ fiilinin mana olarak vuku bulması mümteni olduğunu zira masumiyet sıfatından dolayı peygamberlerin masum olduklarını zikretmiştir.³

Beydavî: Bu ayette şart edatı اِنْ in mazi fiil ile kullanılmasını müşrikleri düşünmeye sevk etmeğe yönelik bir manaya -ta'rid- işaret olduğunu ifade etmiştir.

Beyzavî'nin haşiyesi Konevî ise konunun izahı bağlamında şunları kaydetmiştir; Peygamberden isyanın olmadığı halde ayette mazi fiil ile birlikte اِنْ edatının kullanılmasını faraziye üzerine kurulan bir hükümdür. Ve zahir mananın dışında bir manaya işaret ederek "tarid" sanatı yolu ile müşriklerin Allah'a karşı asi olduklarını ve Allah'tan korkmadıklarına işaret etmektedir.⁴ Bu ayete ilişkin yukarıda tefsir kaynaklarından naklettiğimiz yorumlar şunu gösteriyor: Şart edatı اِنْ in sonrasında gelen fiili şart-şart bildiren cümle- anlam itibarıyla vuku bulmuş değildir. Müfessirlerin şart edatı اِنْ den sonra gelen cümlelerin anlam bakımından gerçekleşmediği yönündeki görüşlerini bu edata dayandırmaları belagat âlimlerinin اِنْ edatına ilişkin görüşlerini teyit etmektedir.

Örnek:2

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنْ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ كَفَىٰ بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

Yoksa "Onu uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer ben onu uydurmuşsam, Allah'ın beni cezalandırmaya karşı sizin bana yapacağınız hiçbir şey (fayda) olamaz. O, sizin, hakkında yaygara kopardığınız şeyi daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter! O, çok bağışlayandır,

¹ Enam,6/15.

² er-Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, Beyrût, Dâru'l-Fikr, 1. Baskı, 1401/1981.XII,180;Alusî, Şihabüddin Mahmud, Tefsiru'l Kur'ani'l Azim, ves'ebi'l Mesânî, Daru İhyai't Turaâsi'l Arabiyyi, Beyrut, trh. VII,111.

³ Ebû Hayyân, el-Endülüsî Muhammed b. Yûsuf, *el-Bahru'l-Muhît*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, vd., Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût,1. Baskı, 1413/1993;Beydâvî, Nâsirüddîn, Ebü'l-Hayr Abdullah b. Ömer, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Dâru İhyâ et-Turâsi'l-'Arabiyy, Beyrût, ty. II,156;Konevî, Usamuddîn İsmail b. Muhammed Haşiyetu'l Konenevî, Ala Tefsiri!! Beydavî,Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut,1422/2001,1. Baskı, XIII,35.

⁴ Konevî, Usamuddin İsmail b. Muhammed Haşiyetu'l Konenevî, Ala Tefsiri'l Beydavî,Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1422/2001.s. XIII,35.

*çok merhamet edendir.*⁵Fahrüddin er-Razi bu ayetin tefsirine ilişkin şunları ifade etmektedir: Allah, (c.c) surenin başında tevhitte, nübüvvetten ve mucizelerden bahsettikten sonra müşriklerin vahiyile ilgili *Muhammed'in uydurmasıdır*. İddialarına ilişkin Yoksa "Onu uydurdu" mu diyorlar? İfadesini zikretmiştir. Ayetin başındaki istifham(soru)hemzesi inkâr amaçlıdır. Yani Allah, (c.c) müşriklerin sözlerini baştan reddetmiştir. Bununla birlikte müşriklerin iddialarına farazi olarak cevap vermesini emrederek: De ki: *Eğer ben onu uydurmuşsam, Allah'tan gelecek olana (cezaya) karşı siz benim için hiçbir şey yapamazsınız.* ⁶ ayetini vahyetmiştir.

Bu ayette Allah,(cc.) müşriklerin peygambere yönelttikleri iftirayı defetmek ve böyle bir şeyin olamayacağını ifade etmek için اِنْ edatını zikretmiştir. Zira bu edat, şart anlamını ifade etmekle birlikte kendinden sonra gelen şart bildiren cümlelerin vuku bulmadığına da işaret etmektedir. Buna binaen Allah,(c.c) peygamberini tasdik etmiş, müşriklerin peygambere ilişkin iddia ve iftiralarının doğru olmadığına işaret etmiştir.

1.2. Şart Edatı اِنْ in Bulunduğu Ayetler

Şart edatı اِنْ nın geçtiği ayetlerde şart bildiren cümlelerin anlam bakımından vuku bulması kesin olduğu anlaşılmaktadır. Biz burada şart edatı اِنْ nın zikredildiği ayetlerden birkaç örnek vererek konuyu ortaya koymaya çalışalım:

Örnek:1

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ سَيَّرَتْ وَإِذَا الْعُشَارُ عُطِّلَتْ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ وَإِذَا الْبُحَارُ سُجِّرَتْ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ وَإِذَا الْمَوْؤُودَةُ سُئِلَتْ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ وَإِذَا الْجَبَابِطُ سُجِرَتْ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُرْفِطَتْ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ

*Güneş, dürüldüğü zaman, Yıldızlar, bulanıp söndüğü zaman, Dağlar, yürütüldüğü zaman, Gebe develer saltıverildiği zaman, Yaban hayatı yaşayan (irili ufaklı) tüm canlılar toplandığı zaman, Denizler kaynatıldığı zaman, Ruhlar (bedenlerle) eşleştirildiği zaman, Diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahından ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman, Amel defterleri açıldığı zaman, Gökyüzü (yerinden) sıyrılıp koparıldığı zaman, Cehennem alevlendirildiği zaman, Cennet yaklaştırıldığı zamana yemin olsun ki Herkes önceden hazırlayıp getirdiği şeyleri bilecektir.*⁷ Bu

⁵ Ahkaf,8/ 46.

⁶ er-Râzî, Fahrüddin, *Mefâtihu'l-Ğayb*, X.XVIII,6;Abdulmecid Muhammed Kaffe, Şart cümlesinin tahlili ve Tefsire etkisi, Muhammed suresinden Ahkaf suresine kadar, uygulamalı bir çalışma, İlmi Araştırmalar Enstitüsü, Dini İlimler Fakültesi, İslam Üniversitesi, Gazze, Filistin Macester, Tezi, 2017.s.52.er-Râzî, Fahrüddin, *Mefâtihu'l-Ğayb*, X.XVIII,6;Abdulmecid Muhammed Kaffe, Şart cümlesinin tahlili ve Tefsire etkisi, Muhammed suresinden Ahkaf suresine kadar, uygulamalı bir çalışma, İlmi Araştırmalar Enstitüsü, Dini İlimler Fakültesi, İslam Üniversitesi, Gazze, Filistin Macester, Tezi, 2017.s.52.

⁷ Tekvir, 81/1-14

suredeki kıyamete yakın bir zamanda gerçekleşecek olan bir takım hadiselerden söz edilmiştir. İslam inanç esaslarına göre adı geçen hususların tamamı gerçekleşmesi kesin hususlardır. Bu nedenle cümlelerin başına da إِذَا getirilmiştir. Şart edatı إِذَا'nın katiyet ifade eden bu cümlelerin başında kullanılması belagat âlimlerinin söz konusu edatın cümleye katiyet attettiği görüşlerini teyit etmektedir.

Örnek:2

كتب عليكم إذا حضر أحدكم الموت إن ترك خيراً الوصية للوالدين والأقربين

*Sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman, eğer geride bir hayır (mal) bırakmışsa, anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması -Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak- size farz kılındı.*⁸Bu ayette de vuku bulması muhakkak olan ölüm vakası başında şart edatı إِذَا kullanılmıştır. Bu ayetin devamında ise şart edatı إِنْ kullanılmıştır: *eğer geride bir hayır (mal) bırakmışsa, anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması....* Çünkü kişinin geride mal bırakması kesin bir şey değildir. Bu durum şart edatı إِنْ in cümleye şüphe veya gerçekleşmeme anlamını yansıttığı görüşe uygun düşmektedir.

Buraya kadar vermiş olduğumuz örneklerden ve özellikle kıyamet ilişkin birçok ayette ve gerçekleşmesi kati olan meselelere dair hep edatı zikredilmiştir. Bu durum Kur'an'ın Arap dili ve belagati âlimlerinin ifade ettikleri gibi bu edat vasıtasıyla mesaj verdiği kanaat edilmektedir. Dolayısıyla Kur'an'ı yorumlarken dilbilimsel boyutuna dikkat edilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Zira Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde *Düşünüp manasını anlamanız için Biz, onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.* buyurulmaktadır. O, halde Kur'an'ı yorumlarken Arap dilinin dikkate alınması gerektiğini düşünüyoruz. Konumuz bağlamında olduğu gibi Arap belagatını dikkate alıp bu iki edatın geçtiği ayetleri bu çerçevede tefsir edildiğinde Kur'an'ın "icaz"vasfını da ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmanın sonunda elde ettiğimiz sonuçları şu şekilde ifade edebiliriz: Arap dil grameri ve belagat âlimleri şart edatlarında إِذَا ve إِنْ'nın cümle içinde önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda nahiv ve belagat âlimleri bu iki edatın lafız bakımından birbirinden farklı bir işleve sahip olduğu gibi cümleye kattığı anlam bakımında da birbirinden farklı olduğu yönünde görüş ortaya koymuşlardır: Şart edatlarından إِنْ in kendinden sonra gelen şart bildiren fiili ve cevap konumunda olan fiili, cezm ettiğini ifade etmişlerdir. Yanı sıra Arap dili ve belagat âlimleri bu

⁸ Bakara, 2/180

edatın, başında bulunduğu cümleye kuşkuyu, vuku bulması ihtimal dışı olmayı veya mümteni olma anlamını yansıttığını dile getirmişlerdir. Arap Belagati âlimleri şart edatı إذا için ise lafız bakımından cezm işlevini yapmadığını ancak mana bakımından cümleye kesinlik ve katiyet kattığını ifade etmişleridir. Arap dili ve belagati âlimleri bu iki edatın farklı anlam-lar- yansıttığı görüşünde büyük ölçüde ittifak etmişlerdir. Biz bu hususu Kur'an ayetlerinden bir takım örnekler üzerinde inceleyerek farklı anlam yansımalarının ayetlerde de mevcut olduğunu tespit ettik. Bu bağlamda tefsir kaynaklarına başvurduk. Müfessirlerin şart edatı إذا ve ان nin bulunduğu ayetleri nahiv ve belagat âlimlerinin görüşlerini teyit edecek mahiyette yorumlar da bulunduklarını belirledik. Bu çerçevede müfessirler, şart edatı ان in kendinden sonraki cümleye şüphe ve vuku bulmama anlamı yansıttığını إذا ise sonrasında gelen cümleye kesinlik anlamını yansıttığını ifade ettiklerini belirledik.

KAYNAKÇA

Abdulfettah Laşin, İbn Kayyım ve Kur'an Tefsirindeki Belagi Hissi, Daru er-Raid el-Arabiyyi, b.y.1402/1982.

Abdulmecid Muhammed Kaffe, Şart cümlesinin tahlili ve Tefsire etkisi, Muhammed suresinden Ahkaf suresine kadar, uygulamalı bir çalışma, İlmi Araştırmalar Enstitüsü, Dini İlimler Fakültesi, İslam Üniversitesi, Gazze, Filistin Macester, Tezi, 2017.

Alusî, Şihabüddin Mahmud, Tefsiru'l Kur'ani'l Azim, ves'ebi'l Mesânî, Daru İhyai't Turaâsi'l Arabiyyi, Beyrut, ts.

Beydâvî, Nâsirüddîn, Ebü'l-Hayr Abdullah b. Ömer, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru İhyâ et-Turâsi'l-'Arabiyy, Beyrût, ts.

Ebû Hayyân, el-Endülüsî Muhammed b. Yûsuf, *el-Bahru'l-Muhît*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, vd., Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 1. Baskı, 1413/1993.

Konevî, Usamuddin İsmail b. Muhammed Haşiyetu'l Konenevî, Ala Tefsiri'l Beydavî, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, 1422/2001.

HÂŞİYETÜ'Ş-ŞİHAB ÂLA TEFSİR'L-BEYDÂVÎ - İNAYETU'L-KADÎ VE KİFAYETU'R-RÂDÎ - ADLİ ESERDE NAHİV VE BELAGAT ÖRNEKLERİ

Mustafa KESKİN

GİRİŞ

Kur'an'ı anlamak ve anlamlandırmak Hz. Peygamber ve sahâbe döneminde olduğu gibi bu günde Müslümanların en önemli gayelerinden biridir. Peygamber döneminden günümüze kadar bu gayeye matuf yoğun bir çaba sarf edilmiştir. Vahiy döneminde Peygamberin beyanı ve sahabenin açıklamaları, inananların Kur'an'ı anlama gayretlerini karşılamaya dönük bir faaliyet olarak gerçekleşmiştir. İslami ilimlerin teşekkül ettiği hicri ikinci asırdan itibaren Müslümanların Kur'an'ı anlama ihtiyaçlarını karşılamak üzere tefsir faaliyetleri başlamış ve yüz yıllarca yoğun bir şekilde devam etmiştir. VI/XII. asırdan itibaren müstakil tefsir çalışmaları yoğunluğunu kaybetmiş Kur'an odaklı çalışmalar hâşîye ve ta'lıka edebiyatıyla literatürde kendini göstermeye başlamıştır. İslam'ın ilk dönemlerinde yazılan tefsirlerdeki anlaşılamayan ifadelerin açıklanması, eksik kalan kısımların tamamlanması ve hataların tashih edilmesi amacıyla hâşîye ve talike dair eserler tefsir literatürüne girmiştir.

Bu çalışmanın konusu olan *İnâyetu'l Kâdî ve Kifâyetu'r Râdî* adlı eser Ahmed b. Muhammed b. Ömer Şihâbuddîn el-Hafâcî (ö.1069/1659) tarafından Kâdî Beydâvî'nin (ö. 685/1286) *Envâru't Tenzîl ve Esrâru't Tevîl* adlı eserine hâşîye olarak yazılmıştır. Bu hâşîye, Beydâvî tefsirinin birçok ibaresine atıfta bulunmuş ve açıklayıcı mahiyette ifadelerden sonra muhteva ve metot tahlili yaparak eserin ana metni Arap Dili ve Belagatı açısından değerlendirilmiştir. Yanı sıra el-Hafâcî, tefsir metni üzerine yapılan tenkitleri de cevaplandırmıştır. Bu itibarla el-Hafâcî, Beydâvî tefsirinin daha kolay anlaşılmasına vesile olduğu gibi Kur'an'ın sahih bir şekilde anlaşılmasına da katkı sağlamıştır.

Kaldığı el-Hafâcî'nin bu eseri sadece Beydâvî tefsirini şerh etmekle kalmamış, bir kısım âyetlerin tefsirine ilişkin açıklama ve yorumlarda da bulunmuştur. Bu itibarla el-Hafâcî'nin eseri sadece tefsir hâşîyeciliği değil, Kur'an'ın anlaşılması açısından da önemli bir yere sahiptir.

I. HAFÂC'Î'NİN HAYATI ve İLMİ ŞAHSİYETİ

Asıl adı, Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Hafâcî'dir. (d. 977/1569) Mısır'ın Seryâkus kasabasında doğmuştur. ¹ el-Hafâcî, Hafâce adındaki bir kadına mensubiyeti ² veya kabile reisi olan

¹ NUVEYHİD, Adil *Mu'cemu'l-Mufessirin min Sadri'l-İslam Hatta'l-Asri'l-Hadır*, (Beyrut, Muessesetu'n-Nuveyhidi's-Sekâfiyye,1983), s.75; MUHİBBÎ, Muhammed *Hulâsatu'l-Eser fi A'yanî'l-Karnî'l-Hadi 'Aşer*, (Beyrut, Daru's-Sâdır, 1290), I, 331-343; Hayruddîn ez-Ziriklî, *el- A'lam Kamusu Teracim li Eşheri'r-Rical ve'n-Nisa mine'l-Arab ve'l-Musta'ribin ve'l-Mustegrikin*, XV. bas. (Beyrut, Daru'l-İlim, 2002), I, 238-239; İsmail Paşa, *Hediyyetu'l-*

ve Muaviye adında şahsın lakabına nisbeti ifade ettiği konusunda ihtilaf vardır.³ el-Hafâcî, Osmanlı döneminin ulemasından Arap Dili ve Edebiyat alanında önemli bir yere sahiptir. Yanı sıra fıkıh ve tefsir alanında da âlim olup rahle-ı tedrisatında birçok kişinin yetişmiş olduğu bir şahsiyettir.⁴

Osmanlı dönemi padişahı IV. Murat (1623-1640)döneminde Üsküp ve Selânik'te kadılık görevlerinde bulunduktan sonra Mısır'a kazasker olarak atanmıştır. Ancak daha sonra hakkında yapılan bir takım şikâyetler ve Şeyhülislâm Zekeriyâyâde Yahyâ Efendiyi “ *Bahri olup suyu bulunmayan aruz gibi, adı olan, fakat kendisi bulunmayan bir vezir*” anlamında bir şiirle eleştirmesi şeyhülislam ile olan münasebetleri kopma noktasına getirmiştir. El-Hafâcî, hakkındaki şikâyetlere cevap vermek ve görevine devam etmek için İstanbul'a geri gelmesine rağmen ne ilmiye sınıfından ne de Osmanlı idaresinden iltifat görmemiştir. Bunun üzerine kendisine Kahire'de bir kadılık maaşı bağlanarak İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır.

Görevden ayrıldıktan sonra Mısır'a yerleşerek kendini ilme adanmış ve öğrenci okutmaya başlamıştır. Hayatının kalan kısmını tedrisatla iştigal ederek geçirmiştir. el-Hafâcî, 12 Ramazan 1069 (3 Haziran 1659) tarihinde Kahire'de vefat etmiştir.

II. ESERLERİ(matbu)

el-Hafâcî, kadılık görevinden sonra yerleştiği Mısır'da kendini yoğun bir şekilde ilme adayarak farklı ilim dallarında eser telif etmiştir. “**Şihâbüddîn El-Hafâcî: Hayatı, İlmi Şahsiyeti ve Eserleri**”⁵ konulu çalışmamızda Hafâcî'nin eserleriyle ilgili detaylı bilgi verdiğimiz için burada Hafâcî'nin telif ettiği eserleri,⁶ dipnota aktarmayı ve geniş bilgi için adı geçen çalışmaya havale etmeyi uygun buluyoruz.⁷

¹ *Arifin Esmâu'l- Muellifin ve Asaru'l-Musannifin*, (İstanbul, Vekâletü'l-Ma'ârif Matbası,1951), I, 160-161; İBN MASUM el-Hüseynî, *Sela fetu'l-Asır fi Mahasini's-Şuara bi Kulli Asr*, (pdf, al-Mustafa com. ty.) s, 430-431; İLYAN, Serkis *Mucemu'l-Matbuati'l-Arabiyye*, (pdf, www.al-mostafa.com.ty), I, 843-45; ŞEMSÜDDİN, Muhammed İbnu'l-Gazzi, b. Abdurrahman, *Divanu'l-İslam*, thk. Seyyid Kısrevi Hasan, I. bas. (Beyrut, Daru'l-Kutub'l- İlmiyye],1990), II/228-229; Muhammed Abdilmun'im Hafâcî, *el-Ezher f i Elfi 'Am*, (Beyrut-'llemu'l-Kutub, 1408/1988), I,135-149; Ahmed b. Muhammed, el-Ednevi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, thk. Süleyman b. Salih el-Hazzi, I. bas. (Medine, Mektebetu'l-Ulumi ve'l-Hikmet, 1997), 415-416; ZEBİDÎ, Muhammed Murtaza el- Huseynî *Tacu'l-Urus*, thk. Mustafa Hicazî, (Kuveyt, Matbaatu Hukumeti'l-Kuveyt, 1389/1969),V,526; Şevki Dayf, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabi*, II. bas. (Kahire, Daru'l-Maarif, h.1119), s.459-460; ERGİN, Ali Şakir *el-Hafâcî Şihabüddin*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul-1997, XV,72,73.

² EDNEVÎ, *el-Alam*, II/351-352; İBNU'L-ESİR, el-Cezeî, İzzuddin, *Ellubab fi Tehzibi'l-Ensab*, (Bağdat, Mektebetu'l-Musenna, t. y.), I, 454-455; ZEBİDÎ, *Tacu'l-Urus*, V,526.

³ MUHİBBÎ, *Hulâsatu'l-Eser*, I, 343.

⁴ ERGİN, Ali Şakir Hafâcî, *Şehâbeddin* (DİA), İstanbul, cilt: XV, 72-73. Geniş Bilgi için tarafımızdan yazılan *Şihabuddin el-Hafâcî: Hayatı, İlmi Şahsiyeti ve Eserleri*, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi • Cilt: 3 • Sayı 2 • s. 101-130.

⁵ Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi • Cilt: 3 • Sayı 2 • s. 101-130

⁶ 1. Habâya'z-zevâyâ fimâ fi'r-ricâl mine'l-beķâyâ Bir genel kültür (edeb) kitabıdır. 2. Reyhânetü'l-Elibbâ ve Zehretü'l-Hayati'd-Dünya Mısır'a giderken Şam'da istinsah ettiği nakledilen bu eser, genel kültür (edeb) kitabı olup Habâya'z-zevâyâ adlı eserin şerhi mahiyetindedir. 3. Şerhu Durreti'l-Ğavvâs fi Evhâmi'l-Havâs Durreti'l- Ğavas adlı eserinin

III. HÂŞİYETÜ'Ş-ŞİHAB'DA NAHİV ÖRNEKLERİ

3.1.Kelime irabı ve manaya etkisi

Beydâvî, tefsirinde besmelenin tefsiri çerçevesinde irap boyutuna değinerek şu ifadeyi zikretmiştir;

1. Örnek

{والباء متعلقة بمحذوف تقديره بسم الله أقرأ لأن الذي يتلوه مقروء وكذلك يضمن كل فاعل ما يجعل التسمية مبدأ له وذلك أولى من أن يضمن أبداً لعدم ما يطابقه}

Besmelenin başındaki harfı cer olan { ب } “ba” düşürülmüş olan {أقرأ} fiiline taalluk etmektedir. Zira ortam okumayı gerektirmektedir. Buna binaen başlanacak olan ne ise ona uygun mana ifade eden bir muallak takdir edilir. Bu nedenle burada okuma anlamını ifade eden {أقرأ} fiilin takdir edilmesi } {başlama manasındaki “fiilinden daha evladır.”⁸ Hafâcî, bu ifadeye atıfta bulunarak şunları kaydetmektedir; Müellife göre burada takdir edilecek olan fiili muzaridir. Ancak bazı âlimler hadiste geçen {بسم ربي وضعت جنبي} “Rabbimin adıyla yatağa girdim”⁹ ifadesine uygunluk arz etmesi bakımından fiili mazinin takdir edilmesini tercih etmişlerdir. Bazıları da harfı

şerhidir. 4. Şifâu'l-Ğalîl fimâ fi Kelâmi'l-Arabi mine'd-Dâhilb Bu kitapta Arapça 'ya farklı dillerden giren kelimeler işlenmektedir. 5. Tirâzu'l-Mecâlis Bu eser, şiir, belagat, fıkıh tefsir, hadis, usul ve nahiv gibi farklı ilimlerle ilgili konuları ele almaktadır. 6. Divânu'l-Edeb el- Hafâcî bu eserinde, Halis Arap şairleri ile Arap toplumunda doğmuş şairlerin şiirlerini işlemiştir. 7. Nesimu'r-Riyâd fi Şerhi Şifâi'l-Kâdî İyâd Bu eser, Kâdî İyâd'ın (544/1149) eş-Şifâ bi Târifi Hukukî'l-Mustafa adlı eserin şerhidir. Kâdî İyâd'ın kitabı, Peygamber (a.s)'in hadisleri ve şahsiyetiyle ilgili konuları içermektedir. 8. İnâyetu'l-Kâdî ve Kifâyetu'r-Râdî Çalışmamızın konusu olan bu eser el-Hafâcî'nin Kâdî Beydâvî'nin (ö. 685/1286) Envâru't-Tenzîl ve Esrârut-Te'vîl adlı tefsirine yazdığı haşiyedir. Gerek hacim gerekse tefsirin birçok ibaresine atıfta bulunması bakımından el-Hafâcî'nin en kapsamlı eseridir. Matbu Olmayan Eserleri: Şihabüddin el-Hafâcî adı geçen matbu eserleriyle beraber matbu olmayan eserleri de bulunmaktadır. Matbu olmayan eserleri de şu şekilde verebiliriz.1-Hadikatu's-Sihr 2-Kitâbu's-Sevânih 3-Havâşi'r-Râdî ve'l-Câmî 4-Haşiye Şerhi'l-Farâiz 5-Havâşi't-Tehzib 6-Tefsiru ayeti “İnna'Aradna'l-Emanete 7-Tefsiru'l-Ayeteyni'l-Evveleyn min Sûreti'l-En'âm 8-Reyhânetu'n-Niddi (Divan) 9-er-Resâilu'l-Erbai'n 10-el-Fusûlu'l Kısâr 11-el-Keşfu âlel-Keşşâf 12- Şerhu Muğni'l-Lebîb 13- Resâil ve Mekâtib 14-Risale fi Kul Huvellah ve'l-Mu'avvezeteyn 15-Risletun fi Mâna't-Taşahhus 16-Risaletun fi İttisali'd-Demiri bi Gayri 'Amili'hi 17- Nefhetu'l-Kudsiyye fi Beyani Hakikati's-Salâti âla Hayri'lBeriyeti 18- el-Makâmetu'r-Rûmiyye 19- el-Makâmetu's-Sâsâniyye 20- Makametu'l-Gurbet 21-Kasîde Ğazeliyye fi Medhi Şeyhi'l-İslâm el-Bekrî 22- el-Mâkâmetu'l-Mağribiyye

⁷ Eserlerle ilgili taranan kaynaklar şunlardır; MUHİBBÎ, Hulâsatu'l-eşer, I, 334; İLYAN, *Mucem'l-Matbuati'l-Arabiyye*, I, 844; ERGİN, Ali Şakir (DİA, İstanbul, 2008) cilt: XXXV, 42-43; HAFÂCÎ, *Reyhânetu'l-Elibba*, II, 340; HAFÂCÎ, *İnâyetu'l-Kâdî ve Kifâyetu'r-Râdî*, I/109-VIII,356; MUHİBBÎ, *Hulâsatu'l-Eser*, I, 333; İbn Masum, *Selâfetu'l-Asr*, s.431; İLYAN, *Mucemul-Matbuati'l-Arabiyye*, s. 844; MUHİBBÎ, *Hulâsatu'l-Eser*, I/333; İLYAN, *Mucemu'l-Matbuat*, s.844; MUHİBBÎ, *Hulâsatu'l-Eser*, I, 333; HAFÂCÎ, *Reyhânetu'l-Elibbâ*, II, 340; MUHİBBÎ, *Hulâsatu'l-Eser*, I/333; İLYAN, *Mucemu'l-Matbuati'l-Arabiyye*, s.845; İBN MASUM, *Selâfetu'l-Asr*, s.431; HAFÂCÎ, *Reyhânetu'l-Elibbâ*, Mukaddime, s.17; HAFÂCÎ, *Reyhânetu'l-Elibbâ*, Mukaddime, s.17; HAFÂCÎ, *Reyhânetu'l-Elibbâ*, II, 340-367; MUHİBBÎ, *Hulâsatu'l-Eser*, I/333; İBN MASUM *Selâfetu'l-Asr*, s.431; HAFÂCÎ, *İnâyetu'l-KadiveKifâyetu'r-Radi*, I, 69. İBN MASUM, *Selâfetu'l-Âsr*, s. 431; MUHİBBÎ, *Hulâsatu'l-Eser*, I,334. ZUHEYR HAŞİM, eş-Şihabu'l- Hafâcî ve Menhecuhû fi-Tefsir, s. 45. FEHRESU'Ş-ŞAMİL, el-Mecme'u'l-Meleki, el-Fehresu'ş-Şamil, li't-Turasi'l-Arabi, el-İslami, el-Mahtut, Ulûmu'l-Kur'an,(el-Mecme'ul-Meleki, li Buhusi'l-Hadareti'l-İslamiyeti, Amman, el-Mecme'i'l-Meleki],1989), II, 702; FEHRESU'Ş-ŞAMİL, II, 702-712; KARABULUT, Yazmalar Kataloğu, Kayseri, I, 105-345; İBN MASUM, *Selâfetu'l-Asr*, s.123-431; HAFÂCÎ, *Reyhânetu'l-Elibbâ*, II, 340-396; MUHİBBÎ, *Hulâsatu'l-Eser*, I, 333; HAFÂCÎ, *İnâyetu'l-Kâdî ve Kifâyetu'r-Râdî*, I, 62; HAFÂCÎ, *İnâyetu'l-Kâdî ve Kifâyetu'r-Râdî*, III, 88; Karl Brockelmann, *tarihu'l-Edebi'l-Arabiyyi*, tercüme. Abdulhalim Neccar,(Kahire, Daru'lMaarif, yy.ty.) II, 368.

⁸ BEYDÂVÎ, Nâsirüddîn, Ebü'l-Hayr Abdullah b. Ömer, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Daru Sadır, Beyrut, s.32.

⁹ Buhari, *Fethu'l Bari* 11/127(mektebetu şamile)erişim tarihi 21.11.2018.

cer'in emir fiiline mutaallık olmasını tercih etmişlerdir. Ferra'da mukadder olan “okuyunuz, başlayınız” anlamındaki fiili emir olması Allah'ın kullarına ibadeti teşvik etmesi açısından daha uygun olduğunu ifade etmiştir. Suyuti de *İbn Abbas'tan* bu konuda şu rivayeti nakletmektedir; “Allah'ın kullarına ibadeti öğretme makamına “ba”nın mutaallak fiili emir olması daha uygun düşmektedir”¹⁰

Verilen metinden de anlaşıldığı gibi Hafâcî, besmeledeki harfı cer'in irabına ilişkin geniş bir açıklama getirerek her bir farklı irabın gerekçesini ve manaya yansımalarını ifade etmektedir. Açıklamanın sonunda da kendisinin tercih ettiği görüşü ortaya koymaktadır.

Açıklamalardan da izah edildiği gibi besmele'nin başındaki “ba” harfinin Arap dil grameri bakımından farklı değerlendirilmesi manayı farklı etkilemektedir. Bu durum dil bilimsel yaklaşımın Kur'an yorumuna çeşitlilik yansıttığının işaretidir.

2. Örnek

{وما تنفقوا من شيء} أي من أي شيء محبوب أو غيره ومن لبيان ما {فإن الله به عليم} فيجازيكم بحسبه

*Allah, sizin harcadığınız her şeyi biliyor.*¹¹ Beydâvî, bu ayeti tefsir ederken şu açıklamayı getirmektedir; “sizin sevdiğiniz veya sevmediğiniz mallarınızdan infak ettiğiniz ne varsa Allah hepsini biliyor. Ona göre sizinle muamele edecektir.”¹² Hafâcî, bu açıklamayı dilsel açıdan gerekçelendirerek şunları kaydetmektedir; Şart edatından sonra nekre bir ismin (شيء) gelmesi umum ifade etmektedir. Bu nedenle müfessir {وما تنفقوا من شيء} {ayetini tefsir ederken “sevdiğiniz veya sevmediğiniz mallarınızdan diyerek şart edatını umum ifade edecek tarzda beyan etmiştir. Zira şart edatına umum manası verilmemiş olsaydı bu ayetten önce zikredilen “sevdiğinizden infak etmedikçe hayra erişmiş olamazsınız” ifadesinden dolayı, “Allah, sizin (sadece) sevdiğiniz mallarınızdan infak ettiğiniz her şeyi biliyor” şeklinde bir mana anlaşılabilir ki bu da kastedilmemektedir.”¹³ Zira Allah infak edilen her şeyi (sevilen veya sevilmeyen) bilmektedir.

Bu iki örnekten de anlaşıldığı gibi Hafâcî, Beydâvî'nin kelime irabına ilişkin ifadelerine atıfta bulunmuş ve işaret edilen kelime irabını daha da açarak tefsir metninin daha kolay anlaşılmasına yönelik ifadeler zikretmiştir. Bununla birlikte Hafâcî'nin bu izahı, okuyucunun Kur'an'ı daha doğru anlamasına da katkı sağlamıştır.

¹⁰ Hafâcî, Şihabüddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer, *Hâşiyetü's-Şihab âla Tefsir'l-Beydâvî - İnayetu'l-Kadi ve Kifayetu'r-Râdi*, Daru Sadır, Beyrut, I, s.32.

¹¹ Alı İmran, 3/92

¹² *Hâşiyetü's-Şihab*, III, s.46.

¹³ Hafâcî, *Hâşiyetü's-Şihab*, III, s.46. Kelime irabıyla ilgili *Hâşiyetü's-Şihab* geçen diğer bazı örnekler için bk; II,16,35,48,III,46,72,168,180,204,IV,II,16,46,83, V,5,3,10,96,VI,8,21,39,VII,25,36,66,VIII,191,192,193.

3. Örnek

{ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ }

Onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi, elbette kendileri için daha iyi olurdu. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.¹⁴ Beydavî bu ayetin tefsirinde {حَتَّى} “hatta” ile {إِلَى} “ila” arasındaki farka değinmiş ve {حَتَّى}nın gerçek gayeye yönelik mana ifade ettiğini {إِلَى} ise daha genel bir gayeye matuf kullanıldığını ifade etmiştir. Hafacî bu ifadeyi izah ederek şunları kaydetmiştir:¹⁵Müellif bu iki edat arasındaki farka işaret etmektedir;

{ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ } bu ayette Allah(c.c.) sahabilere peygamberi evinden çıkana kadar sabredip beklemeleri daha hayırlıdır olacağını ifade etmektedir. Ayette “hatta” edatından sonra gelen { حَتَّى تَخْرُجَ } “peygamberin çıkana kadar” gerçek gaye olduğuna işaret etmektedir. Bu durumda sabredip beklemeleri gerekmektedir. Oysa “hatta” yerine “ila” zikredilmiş olsaydı bu kadar kesin bir mana anlaşılmaya bilirdi.¹⁶

Bu ayette de Hafaci, Beydavi’nin işaret ettiği iki edat arasındaki farkı daha da açarak cümleye nasıl bir anlam kattığını izah etmiştir.

IV. HÂŞİYETÜ’Ş-ŞİHAB’DA BELAGAT ÖRNEKLERİ

4.1. MEANİ

4.1.1. İsim Cümlesi ve Fiil Cümlesinin Anlam Farkı

Örnek:1

Şihabuddin el- Hafâcî Fatiha tefsirinde Beydâvî’nin Fatiha tefsiri çerçevesinde dile getirdiği

{الْحَمْدُ} {kelimesinin merfu okunarak isim cümlesi olarak zikredilmesi sübut ve devamı ifade etmektedir} şeklindeki görüşünü, Arap Belagati bakımından izaha tabi tutarak şunları kaydetmiştir; isim cümlesinin sübut ve devam anlamını ifade etmesi fiil cümlesinin ise var olma ve yenilenmeyi var ifade etmesi belagatın önemli konularından biridir. Belagat alimlelerinden Abdulkahir el-Cürcanin de ifade ettiği gibi {زيد منطلق} isim cümlesi olarak ifade edildiği zaman Zeyd adındaki şahsın gittiği anlamını ortaya koymaktadır. Bu fiilin zaman içinde tekrarlanması kast edilmemektedir. {زيد ينطلق} dediğiniz vakit Zeyd adındaki şahıstan meydana gelen fiilin parça parça oluştuğu anlamı ifade etmektedir.

¹⁴ Hucurat,49/5

¹⁵ Hafâcî, Şihabuddin *Hâşiyetu’ş-Şihab VIII*, s.75.

¹⁶ a. y.

Fatiha suresindeki “hamd” kelimesinin merfu okunarak isim cümlesi olarak zikredilmiş olması bu övgülerin Allah’a daimi ve sürekli bir şekilde sabit olduğuna işaret eder. Hafâcî, bu konuda birçok kaynaktan örnekler ve görüşler aktararak “meanî” ilminde önemli bir konu olan isim ve fiil cümlesinin belâgi anlamını ortaya koymaktadır.¹⁷

4.2. BEYAN

4.2.1. Mecaz

Hafâcî Fatiha tefsirinde Beydâvî’nin “Gökten üzerlerine sağanak(bol yağmurlar) yağdırdık”¹⁸ tefsiri çerçevesinde şunları kaydetmiştir; Bu ayette gönderme fiilini } {وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ göklere isnadı mecazi bir isnattır. Zira yağdırılan gök değil yağmurdur. Yağmurun yağdırıldığı yerin zikredilip yağmur kastedilmiştir.¹⁹ Hafâcî Bedi ilmine dair de birçok konu başlıklarını eserinde yer vermiştir.²⁰ Netice itibarıyla Beydâvî’nin tefsirinin işaret ettiği bir konuyu detaylandırarak okuyucuya aktarmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada ele aldığımız *İnayetü’l-Kadi ve Kifayetu’r-Râdî- Hâşiyetü’s-Şihab âla Tefsir’l-Beydâvî* – Adli eseri bu iki temel ekolden biri olan dirayet tefsir metodunun önemli kaynaklarından *Envaru’t Tenzil ve Esraru’t Tevil* isimli tefsire yazılmış haşiyedir. Ancak yapmış olduğumuz çalışma neticesinde bu haşiyenin gerek hacim bakımından gerekse içerdiği değerli bilgiler bakımından geleneksel haşiye sınırlarını oldukça aşmış olduğunu gördük. Bu bağlamda *Haşiye*, Beydâvî tefsirine adeta bir *şerh* niteliğinde olduğu kanaatine vardık. Zira *Beydâvî tefsirinin* belli bir takım bölümleri değil bilakis Beydâvî tefsirini kahir ekseriyetle mercek altına almış ve üzerinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu çalışma neticesinde haşiyenin iki temel işlevi yerine getirdiğinin sonucuna vardık; Birincisi Arapça metin kurgusu bakımından oldukça muğlak bir metin üslubuna sahip olan Beydâvî tefsirini basit ifadelerle açıklayıp rahatça anlaşılacak hale getirmiştir. Bu yönüyle haşiye bir *şerh*(tek tek kelimeyi açıklayan telif çeşidi) görevini yerine getirmiştir. Yanısıra Haşiye Arapça ilmi derinliği olmayanların da bu metin kurgusundan istifade etmeye vesile olmuştur. İkincisi haşiye Beydâvî tefsirinin birçok ayete yönelik dilbilimsel yaklaşımlarını mercek altına almıştır. Beydâvî’nin kısa ifadelerle bu yaklaşım üslubunu izah ederek anlaşılır hale

¹⁷ Hafâcî, Şihabuddin Hâşiyetü’s-Şihab I, s.82-83. Haşiyede Meanî ile ilgili konu başlıkları şunlardır; İnşa cümlesi a. Emir, Nehiy, İstifham, Temenni, Nida, Kasr, Fasl ve Vasıl, Müsavat, İcaz, İtnab, Zıkr ve Hazf, Tazmin, İhtibak, Tağlib.

¹⁸ Enam,6/6.

¹⁹ Hafâcî, Şihabuddin Hâşiyetü’s-Şihab IV, s.22.diğer yerler için bkz.142,146, 243,265, Haşiyede Beyan ile ilgili diğer konu başlıkları şunlardır; Teşbih, Mücmel Teşbih, Mufassal Teşbih, Belîğ Teşbih, Hakikat, Mecaz, İstiare

²⁰ Hafâcî’nin değindiği konu başlıkları şunlardır;Tıbak, Müşakele, Cinas, İstidrak, Akis, Tevriye, Lef ve Neşir, Neht, Fevasıl, İltifat, İstirad, Tecrid, Mübalağa,İcaz.

getirmiştir. Bu yönüyle haşiye Beydâvi'nin dil ve belagata dair vurgularını detaylı bir şekilde ifade ederek açıklığa kavuşturmuştur. Çalışmada Arap dili ve belagatına ilişkin haşiyeden birkaç örnek vererek eserin bu yönünü ortaya koymaya çalıştık. Amacımız bu denli zengin içerikli eserin dilbilimsel özelliğini ortaya koyarak daha zengin ve geniş çalışmalara zemin hazırlamaktır.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Muhammed, el-Ednevî, *Tabakatu'l-Mufessirin*, thk. Süleyman b. Salih el-Hazzi, I. bas. (Medine: Mektebetu'l-Ulumi ve'l-Hikmet, 1997).

Cezerî, İzzuddin, *Ellubab fi Tehzibi'l-Ensab*, (Bağdat: Mektebetu'l-Musenna, t.y.).

Ergin, Ali Şakir *el-Hafâcî Şihabüddin*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi DİA), 1997.

Hafâcî, Şihabüddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer, *Hâşiyetü's-Şihab âla Tefsir'l-Beydâvî - İnayetu'l-Kadi ve Kifayetu'r-Râdî*, Daru Sadır, (Beyrut: ty.).

Hayruddîn ez-Ziriklî, *el- A'lam Kamusu Teracim li Eşheri'r-Rical ve'n-Nisa mine'l-Arab ve'l-Musta'ribin ve'l-Musteşrikin*, XV. bas. Daru'l-İlim, (Beyrut, 2002).

İbn Masum el-Hüseynî, *Sela fetu'l-Asır fi Mahasini's-Şuara bi Kulli Asr*, (pdf, al-Mustafa com. ty.).

İsmail Paşa, *Hediyetu'l-'Arifin Esmau'l- Muellifin ve Asaru'l-Musannifin*, (İstanbul, Vekâletu'l-Ma'ârif Matbası, 1951).

Muhammed Abdulmun'ım Hafâcî, *el-Ezher fi Elfi 'Am*, (Beyrut-Alemu'l-Kutub, 1408/1988).

Muhibbî, Muhammed *Hulâsatu'l-Eser fi A'yani'l-Karni'l-Hadi 'Aşer*, (Beyrut, Daru's-Sâdır, 1290).

Mustafa Hicazî, (Kuveyt, Matbaatu Hukumeti'l-Kuveyt, 1389/1969).

Nuveyhid, Adil *Mu'cemu'l-Mufessirin min Sadri'l-İslam Hatta'l-Asri'l-Hadır*, (Beyrut, Muessesetu'n- Nuveyhidi's-Sekâfiyye, 1983).

Şemsüddin, Muhammed İbnu'l-Gazzi, b. Abdurrahman, *Divanu'l-İslam*, thk. Seyyid Kısrevi Hasan, I. bas. (Beyrut, Daru'l-Kutub'l- İlmiyye], 1990).

Şevki Dayf, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabi*, II. bas. (Kahire, Daru'l-Maarif, h.1119),.

Şihabuddin el-Hafâcî; *Hayatı, İlmi Şahsiyeti ve Eserleri*, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi • Cilt: 3 • Sayı 2 • s. 101-130.

İlyan, Serkis *Mucemu'l-Matbuati'l-Arabiyye*, (pdf, www.al-mostafa.com.ty.),.

TÜRKİYE VE ÇİN’İN LOJİSTİK PERFORMANS ENDEKSİNE GÖRE İNCELENMESİ

COMPARISON OF TURKEY AND CHINA ACCORDING TO
THE LOGISTIC PERFORMANCE INDEX

Osman FİDAN
Hanifi Murat MUTLU

GİRİŞ

İletişim ve bilginin hızlı olduğu bu dönemde, ekonomik stratejilerinde hizmetler sektörü ön plana çıkmaktadır. Haberleşme ve haberleşme teknolojisinin gelişmesi ile, bilgiye ulaşma kolaylaşmıştır. Bilgiye ulaşmak günümüzde kolay olmasına karşın, hızlı ve amaca uygun kullanmak daha önemlidir. Teknoloji, iletişim ve bilgi sistemlerindeki gelişmeler bir iletişim ağı üzerinde dünyada dolaşan bilgiler, yaşamı kolaylaştırmakta ve bilgi üretim kapasitelerini hızla artırmaktadır. Mal ve hizmetin bilgi ve üretim tekniği neredeyse eş zamanlı olarak üreticiler tarafından kullanılıyor ve global ticarete yön veriyor. Bilgi iletişim teknolojileri dünya ticaretinde, yani uluslararası ticarete iş yapış şekillerini değiştirmekte ve kolaylaştırmaktadır. Yeni yaklaşım ve teknoloji ile birlikte bırakın şirketleri, devletleri, bireyle bile ticaret yapabilmektedir. Keşfedilen her yenilik, ticaret koşullarını hızlı bir şekilde değiştirmektedir. Rekabet, artık küresel bir olgu olup, ölçek ekonomisi, maliyet, hız vb. öğeler teknoloji ve iletişim teknoloji sayesinde, ticareti geliştirmektedir. Teknoloji, bilgiyi üreten veya geliştiren ülkeler, şirketler ticarete yön vermektedirler. Dolayısı ile altyapı, uluslararası mevzuat, hız, takip ve izleme ile bu gelişmeler küresel bazda ticarete ivme kazandırmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye ve Çin arasındaki ticaret ve LPE durumlarının karşılıklı olarak incelemeyi amaçlamaktadır.

Yeni rekabet ortamında özellikle uluslararası ticaret için ülkelerin lojistik performans durumu sürekli bir şekilde elden geçirmesi ve geliştirilmesi için çalışmalara ağırlık vermesi önemli bir hal almıştır. Hem Türkiye’nin hem de Çin’in altyapı yatırımları artırması, gümrükleme işlemlerinde gerekli düzeltmeleri yapması, teknolojik yeniliklere ayak uydurması, hızlı ve zamanında ürün teslimatı gerçekleştirilmesi, lojistik kalite ve yetkinliği sağlaması, çevreci ve sürdürülebilir bir lojistik anlayışı ile yatırımları yönlendirmesi gerekmektedir.

Bu çalışma kapsamında ilgili literatür detaylı bir şekilde değerlendirildikten sonra lojistik kavramı, lojistik performans endeksi ve önemi, Türkiye ve Çin lojistik performans göstergeleri verilmiştir. Daha sonra Dünya Bankası tarafından açıklanan verileri ile 6 başlıkta Türkiye ve Çin ülkelerinin lojistik kabiliyetleri karşılaştırılmış ve lojistik sektörünün büyüklüğünü gösteren veriler karşılaştırılmıştır.

1. Lojistik Kavramı

Türk Dil Kurumuna göre lojistik; “askerlik geri hizmet, askerlik geri hizmetle ilgili, kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere her türlü ürünün, hizmetin ve bilgi akışının çıkış noktasından varış noktasına kadar taşınmasının etkili ve verimli bir biçimde planlanması ve uygulanması, mantık modern mantık” olarak tanımlanmaktadır.

CSCMP'ye göre (Tedarik Zinciri Yönetimi Profesyonelleri Konseyi) lojistik; “Müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak için malların ve hizmetlerin tüm ürünlerin ve üretimin başlangıç noktasından tüketim noktasına kadar etkili ve verimli bir biçimde taşınması ve depolanması için gerekli prosedürleri planlayan, uygulayan ve kontrol eden süreçtir.” (<https://cscmp.org/> 06.11.2018).

Lojistik kelimesi sonuçla ilgili veya aritmetiğe ilişkin yetenek anlamına gelen yunanca “lojistikos” ‘dan türetilmiştir (Kayabaşı, 2007:49). Lojistik insanlık tarihi kadar geriye doğru götürülebilir. Lojistiğin amacı; işletmede meydana gelen tüm lojistik faaliyetleri maliyeti minimuma indirmek, etkin ve verimi maksimize ederek, müşteri memnuniyetini sağlamak, ve bunu başarılı bir biçimde yerine getirilmesidir (Terzi ve Bölükbaş, 2016:207). İlk olarak askeri bir terim olarak karşımıza çıkan lojistik kavramı ticarette başlarda pazarlama ve üretimin bir fonksiyonu olarak açıklanırken 1950’li ve 1960’lı yıllarda pazarlama talep yaratma üzerine odaklanırken; lojistik pazarlama kaynaklı talepleri karşılayarak satışları destekleyen bir işletme fonksiyonu olarak tanımlanmıştır (Mutlu ve Ölmez, 2016:100). Özellikle 1960’lı yılların başından itibaren lojistik kavramı iktisadi literatüre girmeye başlamıştır.

Lojistik, üretim-tüketim noktasına kadar, tüm süreçlerde geçen, ürün, bilgi ve para akışının yönetilmesine yardımcı olan faaliyetlerin tümüdür (Bayraktutan ve Özbilgin, 2015:96). Lojistik, nakliye, satınalma, depolama, eleçleme, satış, ithalat-ihracat, enformatik, iş hazırlama, yer değiştirme, düzenlenme ile ilgili bütün işlemleri kapsamaktadır (Yapraklı ve Ünal, 2017:592).

Lojistiğin bilinen yedi doğrusu (7D); doğru ürün, doğru kaynaktan, doğru miktarda, doğru biçimde, doğru zamanda, doğru yolla, doğru fiyata sağlanmasıdır (Yavaş, 2013:5).

Genel anlamda değeriendiğimizde ise “lojistik faaliyetlerin tarihsel süreç içerisinde askeri alanda kullanıldığı dönemden, ticaret alanında kullanıldığı döneme buradan da modern lojistik dönemi olarak adlandırabileceğimiz yönetsel lojistik (tedarik ve lojistik yönetimi) ve operasyonel lojistik (materyal ve üretim-operasyon yönetimi) dönemine geçiş yaptığı söylenebilir” (Akiş, 2016:3). Lojistik faaliyetleri müşterilerin ihtiyaçlarını gidermek amacıyla mal ve hizmetlerin ilk noktadan son tüketim noktasına kadar olan taşıma, depolama ve dağıtım süreçlerini kapsayan fiziksel hareketliliğin planlanması, uygulanması ve kontrolünün yapılması olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Küresel Lojistik Performans Endeksi (LPE) ve Önemi

“Dünya Bankası tarafından her iki yılda bir yayımlanan, Dünya’daki lojistik profesyonelden anket yoluyla toplanan nitel verilere dayalı olarak oluşturulan ve yaklaşık 160 ülkenin lojistik performansını gösteren endeks” olarak tanımlanmaktadır (LODER, Kasım, 2018).

Küreselleşme süreci ile beraber çok uluslu şirketlerin ve uluslararası ticaretin gelişmesi ile birlikte lojistik faaliyetler önemli bir konuma yükselmiştir. Ulus ötesi ticaret beraberinde lojistik sektörünü de etkilemiş ve ülkeleri lojistik performansını rekabet avantajı sağlayacak düzeye çıkarmasını yönlendirmektedir. Bu nedenle, Dünya Bankası tarafından 2007 yılında 150 ülkenin lojistik konusundaki performanslarını belirlenmeye başlamış, daha sonra bu sayı 155 ve 2014 yılından sonra da 160 ülke olmuştur. Dünya Bankasının hazırladığı “Küresel Lojistik Performans Endeksi ve Göstergeleri” adlı rapor son olarak 2018 yılı içerisinde açıklanmıştır. Bu rapora göre ülkeler; gümrükler, altyapı, lojistik kalite yetkinlik, zamanlama, uluslar arası sevkiyat, takip ve izleme izlenebilmesi, zamanında teslim ve yurtiçi lojistik sektörünün yetkinliği başlıklarına göre değerlendirilmektedir. Bu sayede tedarik zinciri yönetimin performans kriterleri kullanılarak

ülkelerin lojistik konusundaki mevcut durumları ortaya çıkarılmaktadır. Lojistik Performans Endeksi (LPE), Dünya Bankası tarafından 2007 yılında başlayarak 2018 yılına kadar 6 defa ülkelerin lojistik performanslarını ölçmek için, her ülkenin çeşitli lojistik sektöründe çalışanlar ve yöneticileri ile anket yoluyla puanlamaya göre belirlenmesi ile sıralanmaktadır.

Lojistik Performans Endeksi (LPE), lojistik performansın çok boyutlu bir değerlendirmesidir. Dünya Bankası tarafından hazırlanmakta ve bir rapor haline getirilerek açıklanmaktadır. LPE, ülkelerin lojistik konusunda karşılaştıkları zorlukları ve değerlendirebilecekleri fırsatları belirlemelerine yardımcı olmak amacıyla oluşturulan kapsamlı bir endekstir. LPE bir anlamda lojistik verimliliği ölçmektedir (Akdoğan ve Durak, 2017:625). Uluslararası Lojistik Performans Endeksi ise ülkelerin ticaret yapma kabiliyetlerini ölçen bir endekstir (Demirbilek, 2017:2). Lojistik Performans; lojistik hizmet üreten firmaların kendi stratejik planları çerçevesinde belirli bir dönemdeki hizmet çıktılarının amaçlara, politikalara, stratejilere, planlara ve hedeflere ne derece yaklaştığını kurumsal açıdan ifade etmesi ile ilgili çalışmalar bütünü hakkında bilgi sunmaktadır (Bayat ve Özdemir, 2016:2).

Ülkeler LPE puanları dağılımına göre dört grup altında değerlendirilmektedir. Bunlar; LPE 1: Lojistikte kötü olan ülkeler, LPE 2: Lojistikte kısmen iyi performans gösteren ülkeler, LPE 3: Lojistikte istikrarlı performans gösteren ülkeler ve LPE 4: Lojistik dostu ülkelerdir (Bayat ve Özdemir, 2016:2).

Lojistik performansı açısından yapılan değerlendirmeler sonucunda performansı iyi olan ülkeler 4 puan almakta ve lojistik dostu ülke olarak adlandırılmakta, lojistik performansı kötü olan ülkeler ise 1 puan almaktadır.

Tablo1: Lojistik Performans Endeksi (LPE) Alt Kriter ve Hazırlanan Yılları

	Lojistik Performans (LPE) Ölçme (Alt Kriterler)	Kullanıldığı Yıllar
1	Gümrükleme	2007, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018
2	Altyapı	2007, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018
3	Uluslararası Sevkiyatlar	2007, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018
4	Lojistik Kalite ve Yetkinlik	2007, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018
5	Takip ve İzleme	2007, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018
6	Zamanlama	2007, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018
7	Yurt içi lojistik maliyetler	2007

Kaynak: Dünya Bankası, Lojistik Performans Endeksi Raporu, 2018

Dünya bankası tarafından 150 ülkenin “Lojistik Performans Endeksi” 2007’de ilk defa açıklanmaya başlamıştır. İlk başta performans kriterleri belirlenirken 7 başlıkta değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Ancak daha sonraki lojistik performans kriterleri 6 başlık altında değerlendirilmektedir. Tablo 1’de yıllara göre Dünya Bankası tarafından açıklanan lojistik performans kriterleri gösterilmiştir. Ülkelerin Lojistik Performans Endeksi 6 kriterin ağırlıklı ortalaması alınarak hesaplanmaktadır.

Şekil 1: Lojistik Performans Endeksi (LPE) alt bileşenleri, LPE girdi ve Çıktı

Kaynak: Lojistik Performans Endeksi 2018.

Şekil 1’de Lojistik Performans Endeksi girdi ve çıktı bileşenleri gösterilmektedir. Alt bileşen olarak girdiler; gümrükler, altyapı, lojistik kalite ve yetkinlik yer alırken, çıktılar kısmında ise; zamanlama, uluslararası sevkiyatlar, takip ve izleme yer almaktadır. Günümüzde performans yönetimi, uluslararası ticaretin küreselleşmesi ile birlikte rekabet ortamında olan ülkelerin, şehirlerin ve işletmelerin gerçekleştirdikleri faaliyetlerde çok önemli bir konuma sahip alanların başında gelmektedir. Lojistik performans, ekonomik gelişmişlik göstergesi ve belirleyicisi olmak yanında, ekonomik gelişme düzeyinin ölçülmesinde bir araç olarak değerlendirilmektedir. Artık devletler, bölgeler ve Şehirler lojistik altyapı gelişmişliğine göre de sıralanmaktadır (Bayraktutan ve Özbilgin, 2015:96). Bir ülkenin lojistik performansını etkileyen unsurların başında hem ekonomik hem de toplumsal gelişmeler önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte ulusal ve küresel ticaret lojistik sektörünün en önemli iki bileşenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. (Uca vd., 2016:37). Global lojistik performans ölçümü, malların uluslararası piyasaya ne ölçüde rahat ve düşük maliyetle çıkabildiğini belirlemektedir. “Malların uluslararası pazara ulaştırılma kapasitesi” ya da “ticaret lojistiği”; gelişmekte olan devletler açısından rekabet gücünün iyileşmesi globalleşmenin sağladığı avantajlardan yararlanma ve giderek entegre hale gelen küresel dünyada yoksullukla mücadele için yaşamsal önem taşımaktadır (Kara vd., 2009:78). Global ticaretin hızla artmasının yanında, global üretimin daha fazla paylaşılması, ürünlerin kısalan raf ömürleri ve gittikçe artan rekabet sonucunda, lojistik hizmetler, “stratejik rekabet avantajı” sağlamanın önemli bir aracı haline gelmiştir. Global ticaret dinamiklerindeki değişimler, hem ticaret akımının yönünü, hem de hacmini belirlemektedir (Kara vd., 2009:70). Etkin, verimli ve sürdürülebilir bir lojistik performans yönetimi ülkelere, şehirlere ve firmalara küresel rekabet ortamında önemli kazanımlar sağlayacaktır. Lojistik performansın geliştirilmesi için “maliyet etkinliği, kârlılık, zamanında teslim, verilen sözlerin tutulması, esneklik, müşteri memnuniyeti vb.” hedeflerin sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle lojistik performansın önemi her geçen gün artmaktadır.

Tablo 2: Ülkelerin Dünyada LPE Puanlarında İlk 10'da ve Son 10'da Yer Alanların Ortalaması

Yıllara Göre Puanlar	LPE 2007	LPE 2010	LPE 2012	LPE 2014	LPE 2016	LPE 2018
İlk 10 LPE sıralamasında yer alan Devletlerin ortalaması	4,06	4,01	4,01	3,99	4,13	4,03
Son 10 LPE sıralamasında yer alan Devletlerin ortalaması	1,84	1,98	2	2,06	1,91	2,08
Tüm Ülkelerin Ortalaması	2,74	2,87	2,87	2,89	2,88	2,87
Toplam Ülke Sayısı	150	155	155	160	160	160

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Tablo 2'de yer alan verilere göre dünyada LPE puanlamasında ilk 10'da yer alan ülkelerin, 2007 yılında LPE ortalaması 4,06 iken, LPE puanlamasında son 10'da yer alan ülkelerin, 2007 yılında LPE ortalamaları 1,84 oranında gerçekleşmiştir. Yine Dünya Bankası tarafından 2018 yılında açıklanan verilere göre; LPE puanlamasında ilk 10'da yer alan ülkelerin, 2007 LPE ortalaması 4,03 iken, LPE puanlamasında son 10'da yer alan ülkelerin 2018 yılında LPE ortalamaları 2,08 oranında gerçekleşmiştir. Ayrıca 2007 yılında tüm ülkelerin LPE puanı ortalaması 2,74 iken, 2018 yılında tüm ülkelerin LPE puanı ortalaması 2,87 oranına yükselmiştir. Yine tabloda yer alan verilere göre 2007 yılında 150 ülke LPE puanlamasına dâhil olurken 2018 yılında 160 ülke LPE puanlaması kapsamında değerlendirilmiştir. Tablo 2'ye bakıldığında son yıllarda ülkelerin, lojistik faaliyet alanlarında gelişme gösterdiği görülmektedir.

3. Küresel Lojistik Performans Endeksi ve Türkiye

Türkiye konumu olarak, Avrupa, Asya, Orta Doğu, Kuzey Afrika arasında bir köprü ve aktarma merkezi oluşturmasından avantajlı konumu ile birçok kuruluş tarafından lojistik üssü olma iddiası veya ideali ile tanımlanmaktadır. Türkiye lokasyonu lojistik bakış açısıyla önemli üstünlükleri vardır. Türkiye, sahip olduğu genç ve dinamik nüfusu, dünya coğrafyası üzerindeki konumu ve lojistik sektörüne verilen önem ve yatırımlar sayesinde lojistik sektöründe önemli bir lojistik üs konumuna gelebilecek bir potansiyele sahiptir (Terzi ve Bölükbaş, 2016:207). Lojistik sektörü, Türkiye'nin stratejik sektörüdür (Akçetin, 2010, s.11). Bu durumu üç temel sebebe bağlanırsa; birincisi, 3 tarafının denizlerle çevrili olması, deniz kıyılarının liman yapmaya müsait olması, lojistik sektörünün Türkiye'de stratejik sektör olmasının 2. Sebebi; jeopolitik konumu Kıta Anadolu'nun geniş ovalara sahip olmasıdır. Stratejik olma yolunda 3. sebep ise Türkiye'nin geçmişinden gelen ve kültür haline gelmiş olan lojistik yeteneğidir. Dünya Bankası tarafından 2007 yılından bu yana gerçekleştirilen lojistik performans endeksi çalışmasına Türkiye sürekli yer almıştır. Çalışmaya katılan 160 ülke dâhil edilmektedir. Dünya Bankası tarafından açıklanan 2018 yılı verilerine göre Almanya 4,20 puanla LPE sıralamasında 1. sırada yer alırken, İsveç 4,05 puanla 2. ve Belçika 4,04 puanla 3. sırada yer almıştır.

Tablo 3: Türkiye'nin Yıllara Göre LPE Kriterlerine Göre Sıralama ve Puanları

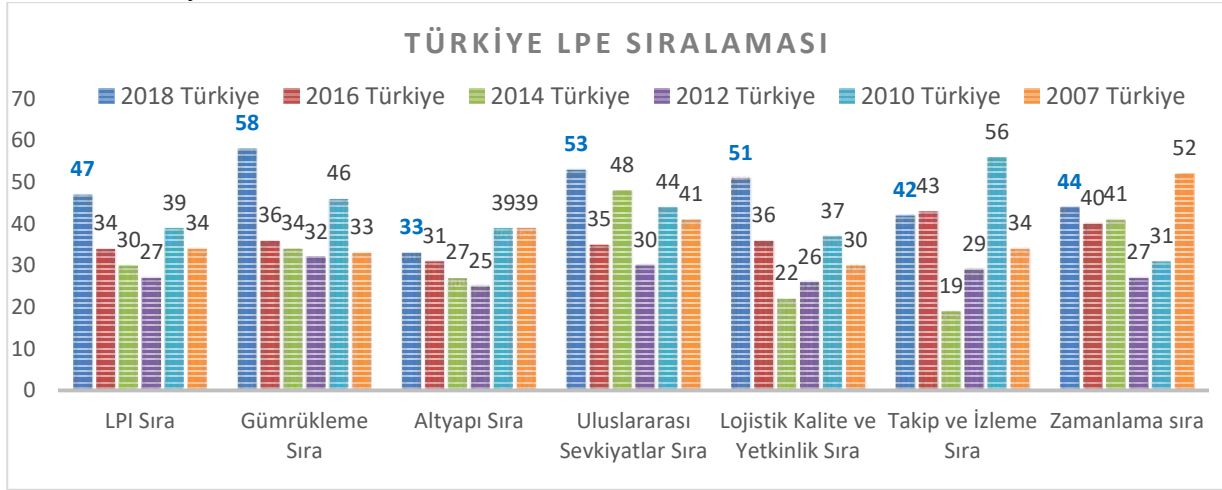
ülke	Yıl	LPE Sıra	LPE Puan	Gümrükleme	Altyapı	Uluslararası Sevkiyatlar	Lojistik Kalite ve Yetkinlik	Takip ve İzleme	Zamanlama
Türkiye	2018	47	3,15	2,71	3,21	3,06	3,05	3,23	3,63
Türkiye	2016	34	3,42	3,18	3,49	3,41	3,31	3,39	3,75
Türkiye	2014	30	3,5	3,23	3,53	3,18	3,64	3,77	3,68
Türkiye	2012	27	3,51	3,16	3,62	3,38	3,52	3,54	3,87
Türkiye	2010	39	3,22	2,82	3,08	3,15	3,23	3,09	3,94
Türkiye	2007	34	3,15	3	2,94	3,07	3,29	3,27	3,38
Türkiye	Kümülatif	37	3,29	2,94	3,36	3,19	3,23	3,37	3,68

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Tablo 3 üzerinde Türkiye'nin yıllara göre LPE kriterlerine göre sıralama ve puanları yer almaktadır. 2018 yılında Türkiye'nin LPE sıralamasında bir düşüş olmasına karşın LPE puanlamasında değişimin olmadığı söylenebilir. Türkiye LPE sıralamasında 2007 yılında 34. sırada yer alırken, 2018 yılında 160 ülke içinde 47. sırada ve kümülatifte ise LPE'de ise 37. sırada yer aldığı görülmektedir. Türkiye en iyi LPE performansının 2012 yılında 27. sırada yer almıştır. 2018 yılı verilerine baktığımızda LPE başlıklar en iyi sıralaması; "Zamanlama 3,63 puan", "Takip ve İzleme 3,23 puan" ve "Altyapı 3,21 puan" seviyesindedir. Türkiye'nin 2018 yılı verilerine baktığımızda LPE kriterlerine göre en zayıf olduğu başlıklar; "Gümrükleme 2,71 puan", "Lojistik Kalite ve Yetkinlik 3,05 puan" ve "Uluslararası Sevkiyatlar 3,06 puan" seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin LPE performansında en iyi puan kriter "Zamanlama" dır. Yıllara göre baktığımızda zamanlama başlığında istenilen verimliliğin sağlandığı görülmektedir. Türkiye'nin LPE performansında tablodan hareketle en fazla gelişme göstermesi gereken başlığın "gümrükleme" dir. 2007 ve 2018 yıllara göre baktığımızda gümrükleme başlığında istenilen verimliliğin yakalanamadığı görülmektedir. Genel LPE puanı da bu durumdan dolayı olumsuz etkilenmekte ve aşağıya düşmektedir. Diğer kriterlerde zaman içerisinde gelişme göstermiş ancak istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

"Türkiye'nin ticarete kolaylaştırma alanında gerekli reformları tamamladığı sonucuna ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Genel olarak avantajlı lojistik hizmetleri, hava ve kara yolu altyapısı, finansal hizmetler, gümrük hizmetleri ve çok taraflı ticaret kurallarına sahip olan ülkemizi ticareti kolaylaştırma anlaşmasının fırsatlarından yararlanıracak alanlar arasında; Gümrük idarelerinin etkinliği ve şeffaflığı, bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanımı ve güvenlik koşullarının iyileştirilmesi sayılabilir" (Çakmak, Ö.A., 2016, 11).

"LP ilişkin yazın, lojistik faaliyetlere verilen önem ve bu faaliyetlerin etkilediği ve etkilendiği değişkenlerin taşıdığı kritik yapıları nedeniyle hızlı bir şekilde artış göstermektedir" (Mutlu H. M. ve Ölmez S., 2017).

Şekil 2: Türkiye'nin Yıllara Göre LPE Kriterlerine Göre Sıralaması

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Şekil 2’de Türkiye’nin yıllara göre LPE kriterlerine göre sıralamaları verilmektedir. Burada Türkiye 2007 yılında “gümrükleme kriterinde” 33. sırada iken, 2018 yılında 58. sıraya gerilemiş, “altyapı kriterinde” 2007 yılında 39. sırada iken 2018 yılında 33. sıraya yükselmiş, “uluslararası sevkiyatlar kriterinde” 2007 yılında 41. sırada iken 2018 yılında 53. sıraya gerilemiş, “lojistik kalite ve yetkinlik kriterinde” 2007 yılında 30. sırada iken 2018 yılında 51. sıraya gerilemiş, “takip ve izleme kriterinde” 2007 yılında 34. sırada iken 2018 yılında 42. sıraya gerilemiş ve “zamanlama kriterinde” 2007 yılında 52. sırada iken 2018 yılında 44. sıraya yükselmiştir. Şekilde görüldüğü üzere LPE kriterlerinde sadece iki başlıkta Türkiye ilerleme gösterirken diğer 4 başlıkta gerileme göstermiştir.

“Türkiye; Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu arasında transit bir köprü konumunda olması sebebi ile taşımacılık noktasında sahip olduğu büyük potansiyel, denizyolu ile fazlası ile giderilmektedir. Türkiye, üç kıtanın geçiş yollarında olan coğrafi konum nedeniyle, Cebelitarık Boğazı ile Atlas Okyanusu’na, Süveyş Kanalı ile Arap Yarımadası ve Hint Okyanusu’na, İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Avrasya ve Uzakdoğu’ya kadar ulaşan ağın merkezinde konumlanmıştır. Tüm bu verilerin kazanıma dönüşmesi denizyolu taşımacılığı ile gerçekleşebilmektedir” (Sacar,2018,15). Altyapıdaki eksiklikler ve Kurumsal yapı eksikliklerine karşın, Türkiye lojistik sektörü, coğrafi konumu mevcut ve potansiyel pazara hizmet verebilecek düzeylere gelmiştir. Rekabette lojistik hizmetlerin artan önemi ise lojistik sektörünü girişimciler açısından cazip bir yatırım alanı durumuna getirmiştir. Ulusal, yerel birçok firma lojistik hizmeti verme yolunda önemli adımlar atmıştır. Bunların yanında uluslararası ve küresel firmalar Türkiye pazarına yönelmiş, satın alma, birleşme ya da doğrudan sermaye yatırımları ile sektörde rol almaya başlamıştır. Mevcut eksikliklerin giderilmesi durumunda, sektörün Türkiye ekonomisine katkısı çok önemli düzeylere çıkabilecektir. Türkiye'nin dünya coğrafyasındaki konumu da, Türkiye lojistik sektörünü, küresel düzeyde belli başlı oyuncular arasına girmede üstünlük sağlayan, en önemli doğal rekabet üstünlüğü yaratan, faktörlerden birisidir (Sahavet, 2006: 48).

4. Küresel Lojistik Performans Endeksi ve Çin

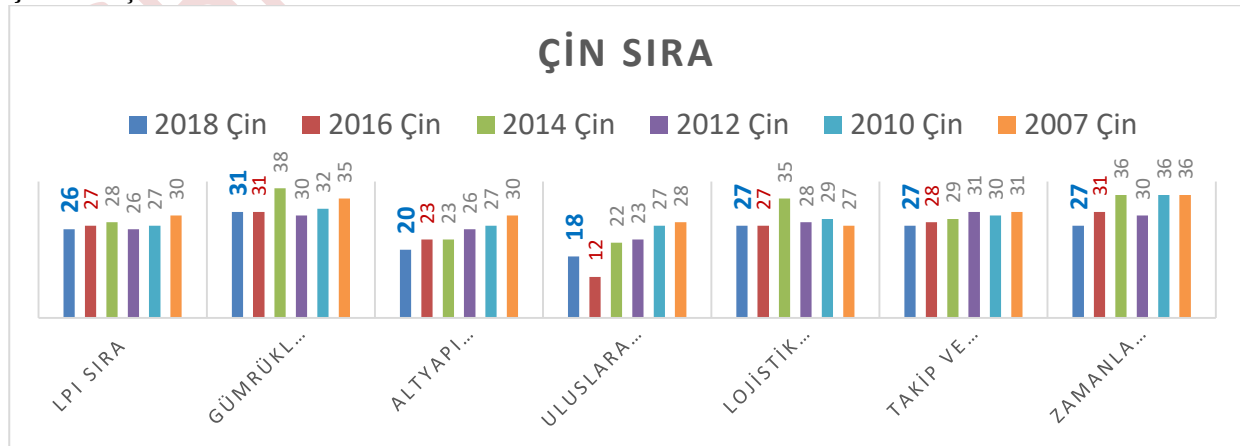
Tablo 4: Çin'in Yıllara Göre LPE Kriterlerine Göre Sıralama ve Puanları

	Yıl	LPE Sıra	LPE Puan	Gümrüklem e	Altyapı	Uluslararası Sevkiyatlar	Lojistik Kalite ve Yetkinlik	Takip ve İzleme	Zamanlama
Çin	2018	26	3,61	3,29	3,75	3,54	3,59	3,65	3,84
Çin	2016	27	3,66	3,32	3,75	3,70	3,62	3,68	3,90
Çin	2014	28	3,53	3,21	3,67	3,50	3,46	3,50	3,87
Çin	2012	26	3,52	3,25	3,61	3,46	3,47	3,52	3,80
Çin	2010	27	3,49	3,16	3,54	3,31	3,49	3,55	3,91
Çin	2007	30	3,32	2,99	3,20	3,31	3,40	3,37	3,68
Çin	Kümülatif	27	3,60	3,28	3,73	3,57	3,58	3,63	3,86

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Tablo 4 üzerinde Çin'nin yıllara göre LPE kriterlerine göre sıralama ve puanları yer almaktadır. Genel olarak baktığımızda Çin'nin LPE sıralamasında ve LPE puanlamasında küçük de olsa yükseliş olduğu görülmektedir. Çin 2007 yılı LPE sıralamasında 30. sırada yer alırken, 2018 yılı LPE sıralamasında 26. sırada ve kümülatif lojistik performans endeksine göre ise 27. sırada yer almıştır. Tablo 4'e baktığımızda Çin'in en iyi LPE performansını 2018 ve 2016 yılında gösterip 26. sırada yer almıştır. Çin'in 2018 yılı verilerine baktığımızda LPE kriterlerine göre en iyi olduğu başlıklar; "Zamanlama 3,84 puan", "Altyapı 3,75 puan" ve "Takip ve İzleme 3,65 puan" seviyesinde gerçekleşmiştir. Çin'in 2018 yılı verilerine baktığımızda LPE kriterlerine göre en zayıf olduğu başlıklar ise; "Gümrükleme 3,29 puan", "Uluslararası Sevkiyatlar 3,54 puan" ve "Lojistik Kalite ve Yetkinlik 3,59 puan" seviyesinde gerçekleşmiştir. Çin'in LPE performansında en fazla gelişmiş kriter "Zamanlama" olduğu görülmektedir. Yıllara göre baktığımızda zamanlama başlığında istenilen verimliliğin sağlandığı görülmektedir. Çin'in LPE performansında tablodan hareketle en fazla gelişme göstermesi gereken başlığın ise "gümrükleme" olduğu görülmektedir. Yıllara göre baktığımızda "zamanlama", "Altyapı" ve "Takip ve İzleme" başlığında verimlilik sağlanmış ve geriye kalan 3 başlıkta verimlilik sağlanamamıştır. Genel anlamda diğer kriterlerde zaman içerisinde gelişme göstermiş ancak istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

Şekil 3: Çin'in LPE Kriterlerine Göre Sıralamaları

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Şekil 3’de Çin’in yıllara göre LPE kriterlerine göre sıralamaları verilmektedir. Burada Çin’in 2007 yılında “gümrükleme kriterinde” 35. sırada iken 2018 yılında 31. sıraya yükselmiş, “altyapı kriterinde” 2007 yılında 30. sırada iken 2018 yılında 20. sıraya yükselmiş, “uluslararası sevkiyatlar kriterinde” 2007 yılında 28. sırada iken 2018 yılında 18. sıraya yükselmiş, “lojistik kalite ve yetkinlik kriterinde” 2007 yılında 27. sırada iken 2018 yılında 27. sırada kalmış, “takip ve izleme kriterinde” 2007 yılında 31. sırada iken 2018 yılında 27. sıraya yükselmiş ve “zamanlama kriterinde” 2007 yılında 36. sırada iken 2018 yılında 27. sıraya yükselmiştir. Şekilde görüldüğü üzere LPE kriterlerinde yıllara göre Çin’in sadece “lojistik kalite ve yetkinlik kriterinde” sıralamasını muhafaza etmiş ve diğer 5 başlıkta ilerleme göstermiştir. LPE kriterlerine göre belirlenen 6 başlıkta da istenilen verimi sağladığı söylenebilir.

5. Türkiye ve Çin’in Küresel Lojistik Performans Endeksine Göre Karşılaştırılması

Trade Map verilerine göre Türkiye 2017 yılında 157.054.789 bin dolar ihracat yaparken, 233.791.662 bin dolar ihracat yaparak toplamda 390.846.451 bin dolar dış ticaret hacmine sahip olduğu görülmektedir. Çin’in ise 2017 yılında 2.263.370.504 bin dolar ihracat yaparken, 1.843.792.939 bin dolar ithalat yaparak toplamda 4.107.163.443 bin dolar dış ticaret hacmine sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’den 2.936.041 bin USD ithalat yapmasına karşın, 23.370.849 bin USD ihracat yapmıştır.

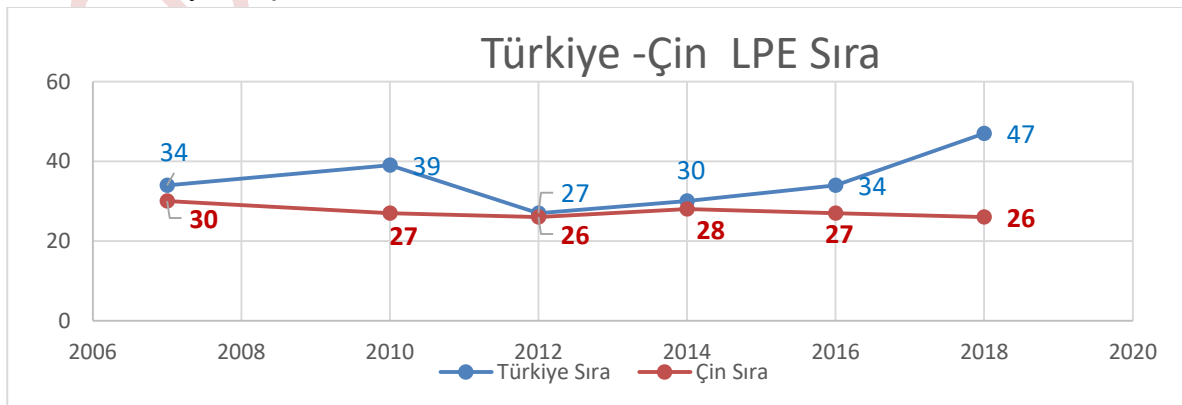
Türkiye’nin Çin’den ithal ettiği başlıca ürünler; “Elektrikli makine ve ekipman ve bunların parçaları; ses kaydediciler ve çoğaltıcılar, televizyon”, “Makine, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar; bunların parçaları”, “Organik kimyasallar”, “Plastikler ve bunların ürünleri”, “Optik, fotografik, sinematografik, ölçme, kontrol, hassas, medikal veya cerrahi”, “İnsan yapımı filamentler; insan yapımı tekstil malzemelerinin şerit ve benzerleri”,

Türkiye’nin Çin’e ihraç ettiği başlıca ürünler; “Tuz; sülfür; toprak ve taş; Sıva malzemeleri, kireç ve çimento”, “Cevherler, cüruf ve kül”, “İnorganik kimyasallar; Nadir toprak metalleri, değerli metallerin organik veya inorganik bileşikler”, “Makine, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar; bunların parçaları”, “Demir veya çelik eşya”,

Dünyanın en kalabalık ve en büyük ülkelerinden biri olan Çin, 1990’dan itibaren büyüyen ekonomisi ile ABD’den sonraki en büyük ekonomi konumundadır (Beluş, 2008).

5.1. Türkiye ve Çin’in Yıllara Göre LPE Puan ve Sıralamaları

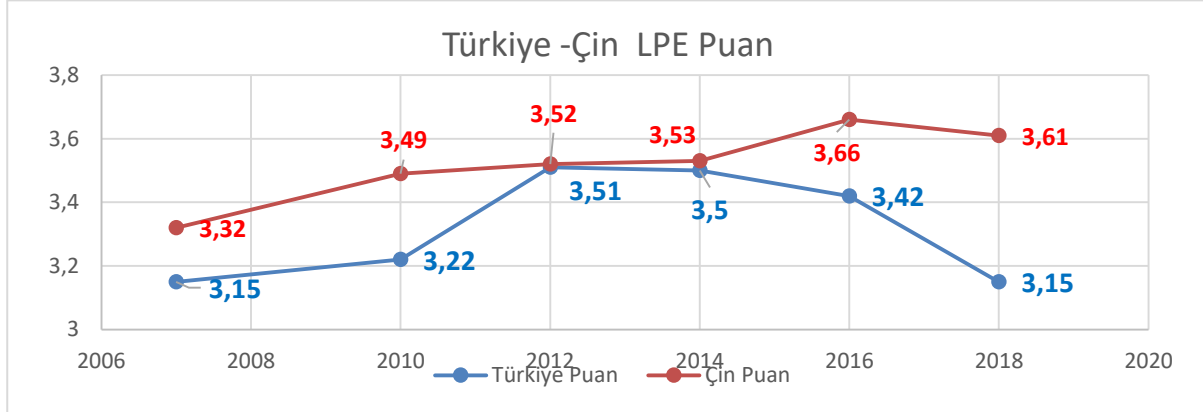
Şekil 4: Türkiye ve Çin’in LPE Sıralamaları

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Şekil 4 üzerinde Türkiye ve Çin'in 2007 ile 2018 yılları arasındaki LPE sıralamaları yer almaktadır. Burada Türkiye 2007 yılında 150 ülke içerisinde LPE sıralamasında 34. sırada yer alırken, Çin 30. sırada yer almaktadır. 2018 yılında ise Türkiye 47. sırada yer alırken, Çin 26. sırada yer almaktadır. Türkiye en iyi LPE performansını 2012 yılında 27. sırada yer alarak göstermiştir. Çin ise 2018 ve 2012 yılında 26. sırada yer alarak göstermiştir.

Şekil 5: Türkiye ve Çin'in LPE Puanları

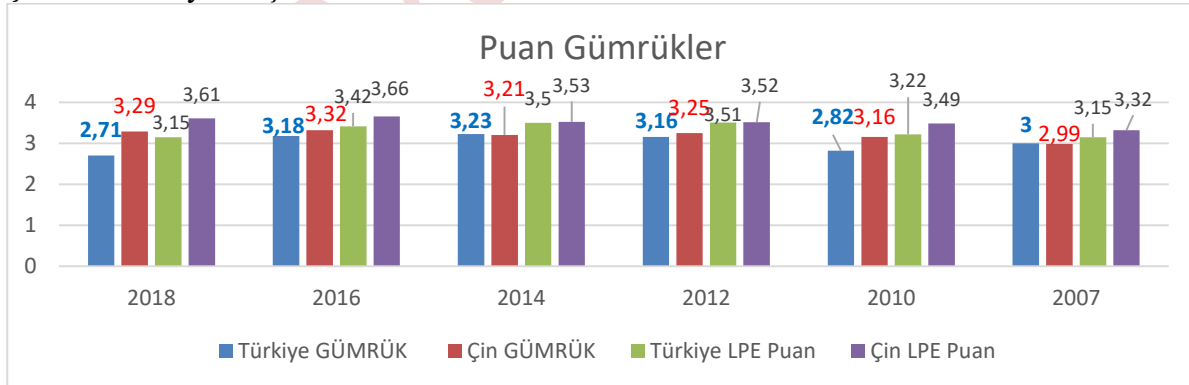
Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Şekil 5 üzerinde Türkiye ve Çin'in 2007 ile 2018 yılları arasındaki LPE puanları yer almaktadır. Burada Türkiye 2007 yılında 150 ülke içerisinde LPE puanlamasında 5 puan üzerinden yapılan değerlendirmede 3,15 puan almışken, Çin 3,32 puan almıştır. 2018 yılında ise Türkiye yine 3,15 puan almışken, Çin 3,61 puan almıştır. Türkiye en iyi LPE puan performansını 2012 yılında 3,51 puan alarak göstermiştir. Çin ise 2016 yılında 3,66 puan alarak göstermiştir.

5.2. Türkiye ve Çin'in LPE Kriterine Göre Karşılaştırmaları

5.2.1. Gümrükler Puanı Bazında Karşılaştırma

Şekil 6: Türkiye ve Çin'in Gümrükler Kriterine Göre LPE Puanları

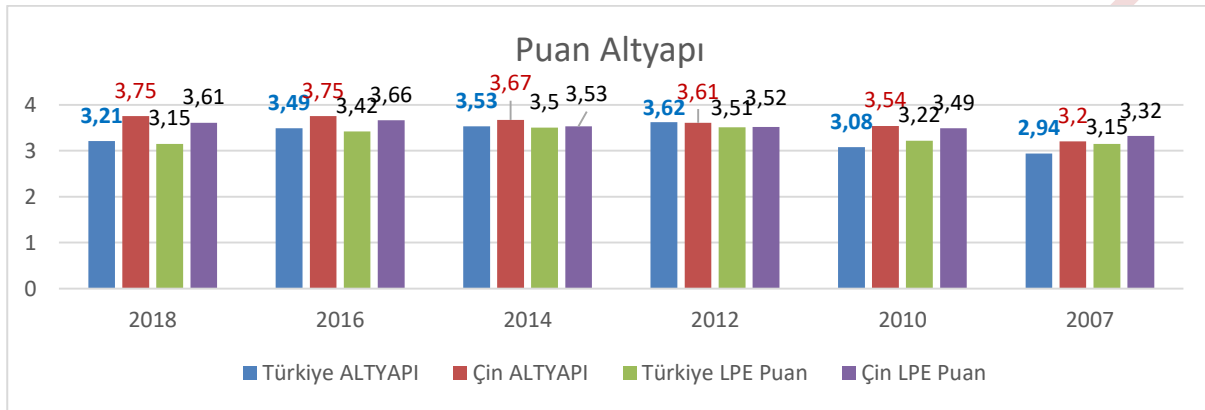
Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Şekil 6 üzerinde Türkiye ve Çin'in Gümrükler Kriterine Göre LPE Puanları verilmiştir. Şekil üzerinde görüldüğü üzere 2007 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Gümrükler puanı 3 iken, Çin'in Gümrükler puanı 2,99 puan seviyesindedir. 2018 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Gümrükler puanı 2,71 iken, Çin'in Gümrükler puanı 3,29 puan seviyesindedir. Türkiye en iyi Gümrükler puanını 2014 yılında 3,23 puan olarak gerçekleştirmiştir. Çin ise en iyi Gümrükler puanını 2016 yılında 3,32 puan alarak göstermiştir. Türkiye ve Çin

gümrükler puanı çok aşağıda kalmaktadır. Gümrükler kriteri hem Türkiye'nin hem Çin'in lojistik performansını gerileyen en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Gümrükler puanının düşük olmasının sebebi; sınır kapılarındaki beklemler, dış ticaretteki belge sayısının fazlalığı, ücretlerin yüksekliği, işlemleri zorlaştıran uygulamalar, kamu kurumları arasındaki farklılıklar ve bürokrasisinin gümrükler puanı üzerinde negatif bir etki oluşturduğu düşünülmektedir. Her iki ülkenin de gümrükler sorunu acil bir şekilde çözüme kavuşturması gerekmektedir.

5.2.2. Altyapı Puanı Bazında Karşılaştırma

Şekil 7: Türkiye ve Çin'in Altyapı Kriterine Göre LPE Puanları

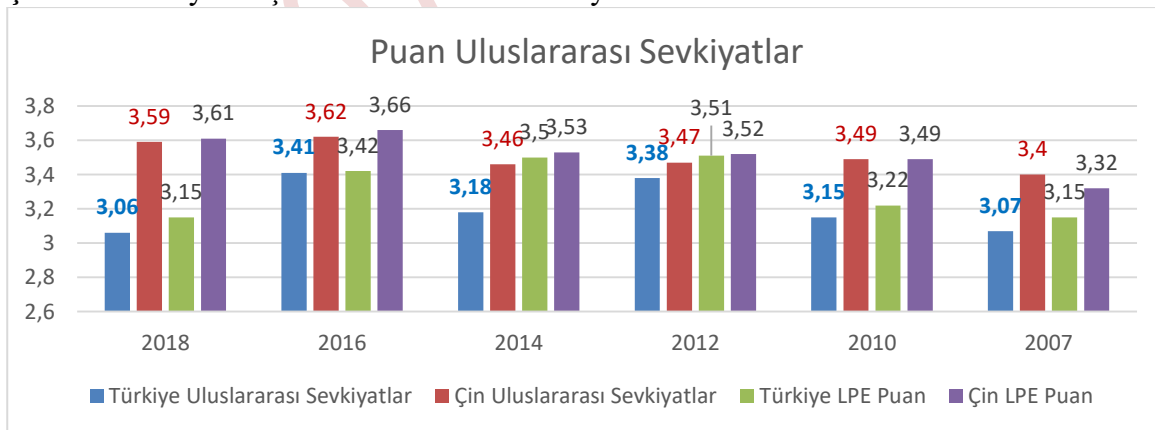

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Şekil 7 üzerinde Türkiye ve Çin'in Altyapı Kriterine Göre LPE Puanları verilmiştir. Şekil üzerinde görüldüğü üzere 2007 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Altyapı puanı 2,94 iken, Çin'in Altyapı puanı 3,2 puan seviyesindedir. 2018 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Altyapı puanı 3,21 iken, Çin'in Altyapı puanı 3,75 puan seviyesindedir. Türkiye en iyi Altyapı puanını 2012 yılında 3,62 puan olarak gerçekleştirmiştir. Çin'in ise en iyi Altyapı puanını 2018 ve 2016 yılında 3,75 puan olarak göstermiştir. Türkiye ve Çin'in LPE performansında Altyapı puanı iyi olarak değerlendirilebilir.

5.2.3. Uluslararası Sevkiyatlar Puanı Bazında Karşılaştırma

Şekil 8: Türkiye ve Çin'in Uluslararası Sevkiyatlar Kriterine Göre LPE Puanları

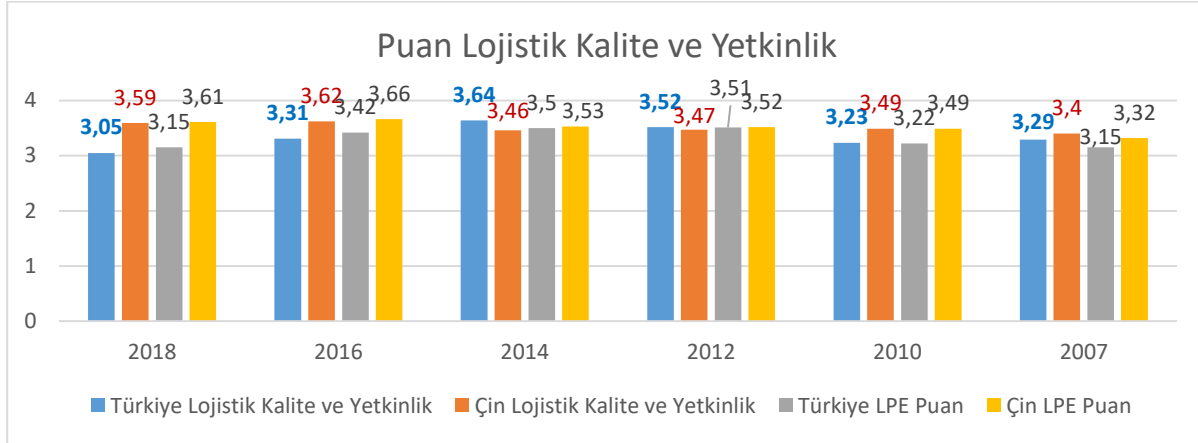
Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Şekil 8 üzerinde Türkiye ve Çin'in Uluslararası Sevkiyatlar Kriterine Göre LPE Puanları verilmiştir. Şekil üzerinde görüldüğü üzere 2007 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Uluslararası Sevkiyatlar puanı 3,07 iken, Çin'in Uluslararası Sevkiyatlar puanı 3,4 puan seviyesindedir. 2018 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Uluslararası Sevkiyatlar puanı 3,06 iken, Çin'in Uluslararası Sevkiyatlar puanı 3,59 puan seviyesindedir. Türkiye en iyi

Uluslararası Sevkiyatlar puanını 2016 yılında 3,41 puan olarak gerçekleştirmiştir. Çin'in ise en iyi Uluslararası Sevkiyatlar puanını 2016 yılında 3,62 puan olarak göstermiştir. Türkiye ve Çin'in LPE performansında Uluslararası Sevkiyatlar puanı iyi olarak değerlendirilebiliriz.

5.2.4. Lojistik Kalite ve Yetkinlik Puanı Bazında Karşılaştırma

Şekil 9: Türkiye ve Çin'in Lojistik Kalite ve Yetkinlik Kriterine Göre LPE Puanları

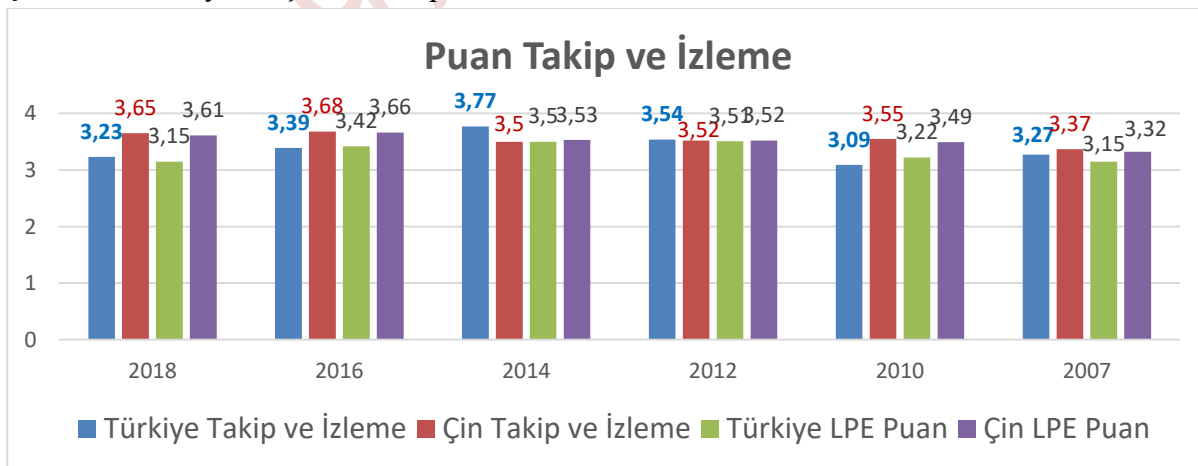

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Şekil 9 üzerinde Türkiye ve Çin'in Lojistik Kalite ve Yetkinlik Kriterine Göre LPE Puanları verilmiştir. Şekil üzerinde görüldüğü üzere 2007 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Lojistik Kalite ve Yetkinlik puanı 3,29 iken, Çin'in Lojistik Kalite ve Yetkinlik puanı 3,4 puan seviyesindedir. 2018 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Lojistik Kalite ve Yetkinlik puanı 3,05 iken, Çin'in Lojistik Kalite ve Yetkinlik puanı 3,59 puan seviyesindedir. Türkiye en iyi Lojistik Kalite ve Yetkinlik puanını 2014 yılında 3,64 puan olarak gerçekleştirmiştir. Çin'in ise en iyi Lojistik Kalite ve Yetkinlik puanını 2016 yılında 3,62 puan olarak göstermiştir. Türkiye ve Çin LPE performansında Lojistik Kalite ve Yetkinlik puanı iyi olarak değerlendirilebiliriz.

5.2.5. Takip ve İzleme Puanı Bazında Karşılaştırma

Şekil 10: Türkiye ve Çin'in Takip ve İzleme Kriterine Göre LPE Puanları

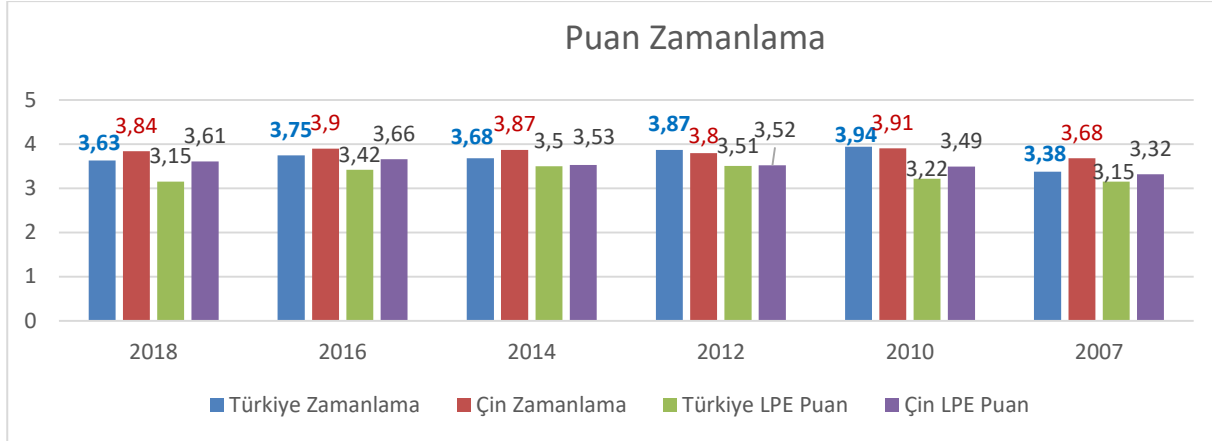
Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Şekil 10 üzerinde Türkiye ve Çin'in Takip ve İzleme Kriterine Göre LPE Puanları verilmiştir. Şekil üzerinde görüldüğü üzere 2007 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında

Takip ve İzleme puanı 3,27 iken, Çin'in Takip ve İzleme puanı 3,37 puan seviyesindedir. 2018 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Takip ve İzleme puanı 3,23 iken, Çin'in Takip ve İzleme puanı 3,65 puan seviyesindedir. Türkiye en iyi Takip ve İzleme puanını 2014 yılında 3,77 puan olarak gerçekleştirmiştir. Çin'in ise en iyi Takip ve İzleme puanını 2016 yılında 3,68 puan olarak göstermiştir. Türkiye ve Çin'i LPE performansında Takip ve İzleme puanı iyi olarak değerlendirebiliriz.

5.2.6. Zamanlama Puanı Bazında Karşılaştırma

Şekil 11: Türkiye ve Çin'in Zamanlama Kriterine Göre LPE Puanları

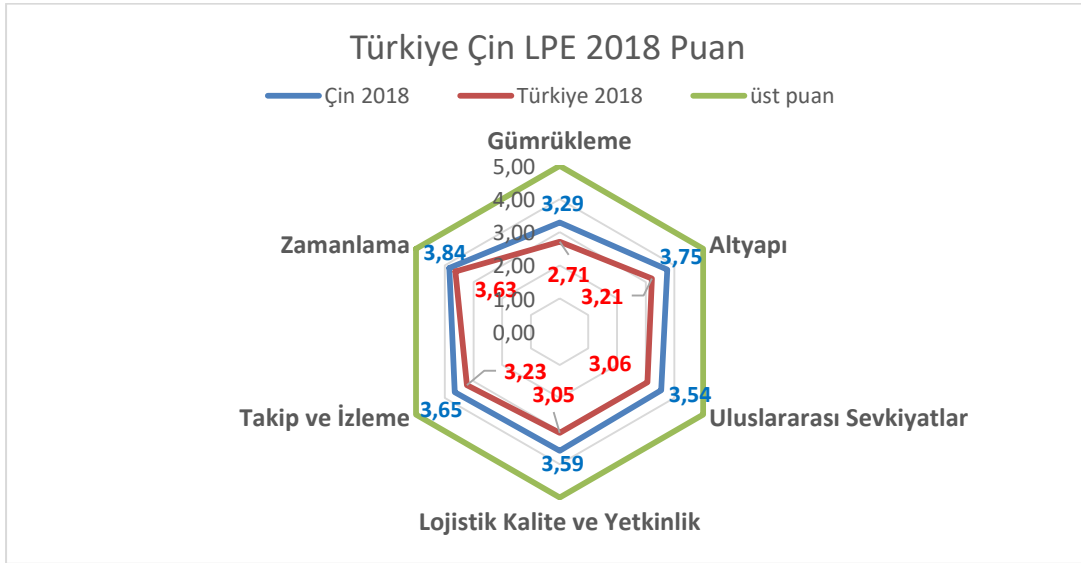

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Şekil 11 üzerinde Türkiye ve Çin'in Zamanlama Kriterine Göre LPE Puanları verilmiştir. Şekil üzerinde görüldüğü üzere 2007 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Zamanlama puanı 3,38 iken, Çin'in Zamanlama puanı 3,68 puan seviyesindedir. 2018 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Zamanlama puanı 3,63 iken, Çin'in Zamanlama puanı 3,84 puan seviyesindedir. Türkiye en iyi Zamanlama puanını 2010 yılında 3,94 puan olarak gerçekleştirmiştir. Çin'in ise en iyi Zamanlama puanını 2010 yılında 3,91 puan olarak göstermiştir. Türkiye ve Çin LPE performansında Zamanlama puanı iyi olarak değerlendirebiliriz.

Lojistik performansının artırılmasında inovasyonun önemli bir etki yaratabileceği düşünülmektedir. Bu durum, firmaların tamamının içinde bulunduğu ulusal ekonomi perspektifinden bakıldığında ise sinerjik etkiyle daha büyük bir güç haline dönüşebilecektir. Dolayısıyla ulusal inovasyon sisteminin doğru bir şekilde kurgulanması ile lojistik sektörüne inovatif bir ortamın sağlanması sayesinde lojistik firmaları için küresel rekabet ortamında daha önemli kazanımlar elde edilebileceği açıktır (Burmaoğlu, 2012:197).

Türkiye'nin LPE sıralamasında üst sıralara yerleşebilmesi için altyapı yatırımlarının hızlandırılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra altyapı hizmetleri için kamu-özel işbirliklerinin daha da arttırılması gerekmektedir. Dünya Bankasının açıklamasına göre Türkiye gelişmekte olan ülkeler arasında kamu-özel sektör işbirliğinde en çok altyapı yatırımı yapan ikinci ülke olmuştur. Türkiye' deki yatırımları arttıran en önemli yatırımlar arasında 3. Boğaz Köprüsü, Salıpazarı Limanı, Avrasya Tüneli, Kanal İstanbul, Çanakkale Köprüsü, Osmangazi Köprüsü, 3. Havalimanı, şehirlerarası hızlı tren projeleri yer almaktadır (Canbolat, 2016:60).

Şekil 12: Türkiye ve Çin'in Alt Bileşen LPE Puanları

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Şekil 11 üzerinde Türkiye ve Çin'in LPE başlıklarına göre 2018 puanları verilmiştir. Türkiye LPE başlıklarına göre en iyi olduğu puan 3,63 puan ile Zamanlama ve en kötü olduğu alan ise 2,71 puan ile Gümrükleme olduğu görülmektedir. Çin ise LPE Türkiye daha iyi olup, en iyi olduğu alan 3,84 puan ile Zamanlama ve en kötü olduğu alan 3,29 puan ile Gümrükleme olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya Bankası tarafından açıklanan 2018 LPE raporuna göre Türkiye 2016 yılı verilerine göre 13 sıra gerileyerek 160 ülke arasında 3,15 puan ile 47. olmuştur. LPE alt başlık kriterlerine göre Türkiye, "Gümrükler" alanında bir önceki yayınlanan verilere göre 22 sıra gerileyerek 2,71 puan ile 58. sırada yer almıştır. "Altyapı" alanında 2 sıra gerileyerek 3,21 puan ile 33. sırada yer almıştır. "Uluslararası Sevkiyat" alanında 18 sıra gerileyerek 3,06 puan ile 53. sırada yer almıştır. "Lojistik Yeterlilik ve Kalite" alanında 15 sıra gerileyerek 3,05 puan ile 51. sırada yer almıştır. "Takip ve İzleme" alanında 1 basamak ilerleyerek 3,23 puan ile 42. sırada yer almıştır. "Zamanlama" alanında 4 sıra gerileyerek 3,63 puan ile 44. sırada yer almıştır.

Dünya Bankası tarafından açıklanan 2018 LPE raporuna göre Çin 2016 yılı verilerine göre 1 sıra ilerleyerek 160 ülke arasında 3,61 puan ile 26. olmuştur. LPE alt başlık kriterlerine göre Çin, "Gümrükler" alanında bir önceki yayınlanan verilere göre yerinde sayarak 3,29 puan ile 27. sırada yer almıştır. "Altyapı" alanında 3 sıra ilerleyerek 3,75 puan ile 20. sırada yer almıştır. "Uluslararası Sevkiyat" alanında 6 sıra gerileyerek 3,54 puan ile 18. sırada yer almıştır. "Lojistik Yeterlilik ve Kalite" alanında yerinde sayarak 3,59 puan ile 27. sırada yer almıştır. "Takip ve İzleme" alanında 1 basamak ilerleyerek 3,65 puan ile 27. sırada yer almıştır. "Zamanlama" alanında 4 sıra ilerleyerek 3,84 puan ile 27. sırada yer almıştır.

Sonuç olarak, 2007-2018 LPE sıralama ve puan olarak Çin puan ve sırasını artırmıştır. Ancak konumu nedeniyle potansiyeli bulunan Türkiye lojistik LPE sıra ve puanda geriye gitme eğilimine olduğu söylenebilir. Gümrüklemede her iki ülke de zayıf olmasına karşın, Çin 2007'de 2,99 olan puanını 2018'de 3,29 çıkarmıştır. Türkiye ise 2007 yılında 3,0 olan puanı 2018'de 2,71'e düşmüştür. Türkiye ve Çin zamanlama kriteri bakımından güçlü görünmektedir. Diğer 5 göstergede Çin LPE puanı Türkiye LPE puanı üzerindedir. Çin GSYH göre dünyanın ABD'den sonra gelen ikinci en büyük ekonomisidir. 2000 yılından bu yana da gerek büyümesi, gerekse de ihracatını

artırmakta, dünyanın neredeyse tamamına yakınına ihracat yapmakta, LPE puan ve sırasını da yükseltmektedir. Türkiye'nin LPE endeksinde düşme nedenlerin birinin 2011 yılında başlayan Arap Baharı ile Suriye savaşı olduğu söylenebilir. Başta Gümrükte yapılacak yasal düzenlemeler, ihracat-ithalat dengesinin sağlanması ile, Avrupa, Ortadoğu, Karadeniz, Türki Cumhuriyetler ve Kuzey Afrika ülkeleri ile geliştirebileceği ticari işbirliği sayesinde, Türkiye'nin gerek LPE sıra ve Puanını yükseltmesinde bir engel bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan M. Ş. ve Durak A. (2017). Lojistik Şirketlerin İlişki Pazarlaması Yönelimlerinin Lojistik Performans ve Pazarlama Performanslarına Etkisi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 10 Sayı: 50 Haziran 2017.
- Akiş E. (2016). Türkiye'de Lojistik Sektörü ve Rekabet Gücüne Etkisi, 11-12 Nisan 2016 tarihlerinde düzenlenen 2.Üretim Ekonomisi Kongresi, İstanbul.
- Bayat T. ve Özdemir Ş. (2016). Yeni Bir Lojistik Performans Endeks Oluşturmak İçin Gerekli Olan Kriterlerin Belirlenmesi Üzerine Araştırma, V. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi Mersin 26-28 Mayıs 2016,
- Bayraktutan Y, Tüylüoğlu Ş, ve Özbilgin M. (2012). Lojistik Sektöründe Yoğunlaşma Analizi ve Lojistik Gelişmişlik Endeksi: Kocaeli Örneği, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Yıl:2012, C:4, S:3, s. 61-71
- Bayraktutan Y. ve Özbilgin M. (2015). Lojistik Maliyetler ve Lojistik Performans Ölçütleri Lojistik Maliyetler ve Lojistik Performans Ölçütleri, Maliye Araştırmaları Dergisi, 2015, Yıl:1, Cilt:1, Sayı:2
- Burmaoğlu S. (2012). Ulusal İnovasyon Göstergeleri ile Ulusal Lojistik Performansı Arasındaki İlişki: AB Ülkeleri Üzerine Bir Araştırma, Ege Akademik Bakış, Cilt: 12, Sayı: 2 Nisan 2012 ss. 193-208.
- Canbolat N. (2016). Küresel Rekabet Endeksinin Lojistik Performans Endeksinin Alt Boyutları Üzerine Moderatör Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lojistik Yönetimi Ana Bilim Dalı.
- Demirbilek A. ÖZ S. ve Fidan Y. (2007). Lojistik Performans Endeksi ve Havayolu Kargo Taşımacılığı İlişkisi: 2007-2016 Türkiye Örneği, Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi Cilt/Vol:2, Sayı/Issue:1, 2018 Sayfa: 1-24.
- Kara M., L. Tayfur ve Basık H. (2009). Küresel Ticarete Lojistik Üslerin Önemi ve Türkiye, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:2009, Cilt:6 Sayı:11, 69-84.
- Kayabaşı A. (2007). İşletmelerin Rekabet Gücünün Geliştirilmesinde Lojistik Faaliyetlerin Performansının Arttırılması: Üretim İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı.
- Mutlu H. M. ve Ölmez S. (2016). Lojistik Performans ve İlişki Kalitesi Üzerine Alanyazın İncelemesi, 5. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi, Mersin.
- Terzi N. ve Bölükbaş Ö. (2016). Türkiye'de Lojistik Sektörü ve Lojistik Köyler, Global Business Research Congress (GBRC - 2016), Vol.2.
- Uca N. , İnce H. ve Sümen H. (2016). The Mediator Effect of Logistics Performance Index on the Relation Between Corruption Perception Index and Foreign Trade Volume, European Scientific Journal September 2016 edition vol.12, No.25 ISSN: 1857 – 7881 (Print) e - ISSN 1857- 743.
- Yapraklı T. Ş. ve Ünalın M. (2017). Küresel Lojistik Performans Endeksi ve Türkiye'nin Son 10 Yıllık Lojistik Performansının Analizi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 31 2017 Sayı: 3.

- Yavaş V. (2013). Lojistik Merkezlerin Havayolu Ulaştırması Yönlü Analizi: Türkiye İçin Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Ana Bilim Dalı.
- https://cscmp.org/CSCMP/Educate/SCM_Definitions_and_Glossary_of_Terms/CSCMP/Educate/SCM_Definitions_and_Glossary_of_Terms.aspx?hkey=60879588-f65f-4ab5-8c4b-6878815ef921 06.11.2018).
- Trademap, ithalat ve ihracat verileri, Kasım 2018
https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1|792||156||TOTAL||2|1|1|2|2|1|1|1|1
- Dünya Bankası Uluslar Arası LPE 2018 (World Bank International LPI 2018)
<https://lpi.worldbank.org/international/global/2018>,
- Connecting to Compete 2018 Trade Logistics in the Global Economy, The Logistics Performance Index and Its Indicators
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29971/LPI2018.pdf>
- arvis, J.F., Ojala, L., Wiederer, C., Shepherd, B., Raj, A., Dairabayeva, K., Kiiski, T., (201), “Connecting to Compete 2018: Trade Logistics in the Global Economy, The Logistics Performance Index and Its Indicators”
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29971/LPI2018.pdf>
- Buluş, A., (2008), “Çin Ekonomisi ve Türkiye ile Çin'in Ekonomik İlişkilerinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri” Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sahavet G.G., (2006), Türkiye Lojistik Sektörü Altyapı Analizi, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2006-14. <https://docplayer.biz.tr/1282182-Turkiye-lojistik-sektoru-altyapi-analizi.html>, Kasım 2018
- Akçetin, E.,(2010), Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Küresel Lojistik Üs Olma Yolunda Türkiye, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı : 5 Aralık 2010.
- Sacar, Ö., (2018), İpek Yolu Güzergahında Yapılan Lojistik Etkinliklerin Günümüz Lojistik Faaliyetleri İle Karşılaştırılması, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Çakmak, E. A.,(2016), “WTO-Ticareti Kolaylaştırma Anlaşması ve Türkiye İçin Değerlendirmeler”, AKÜ İİBF Dergisi-Cilt: XVIII Sayı: 1 Yıl: Haziran 2016, Sayfalar:1-13
- Mutlu H. M. ve Ölmez S. (2017), Lojistik Performans ve İlişki Kalitesi Üzerine Alanyazın İncelemesi, 5. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi
- Türkiye Lojistik Derneği (LODER), Kasım, 2018.
<http://www.loder.org.tr/tr/terimler.html?harf=L&sayfa=2>

HABERLEŞME TEKNOLOJİSİNDE YAŞANAN GELİŞMELERİN LOJİSTİK YÖNETİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

DEVELOPMENTS IN COMMUNICATION TECHNOLOGIES EFFECTS ON LOGISTICS MANAGEMENT

Cuma BOZKURT
Ercan KILINÇ
Osman FİDAN

GİRİŞ

Günümüzde nüfus artışı ile birlikte toplumsal yaşamda başlayan değişim ve dönüşüm süreci teknolojiye olan ihtiyacı sürekli olarak arttırmıştır. Teknolojik gelişmeler insan yaşamının tüm alanları etkilemekte ve özellikle zaman tasarrufu sağlayarak, hızlı ve kolay çözümler sunmaktadır. Teknolojik gelişmeler ile birlikte özellikle haberleşme teknolojilerinde; akıllı cihazlar ve akıllı ürünler piyasaya sunulmakta ve kullanılmaktadır. Küresel dünyada yaşanan teknolojik gelişmeler beraberinde ekonomik faaliyetlerde haberleşme ve internet teknolojilerinin üretim safhalarının her aşamasında yoğun bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Bununla birlikte son yıllarda lojistik faaliyetlerde; veri yönetimi, müşteri ilişkileri yönetimi, depo ve stok yönetimi ile özellikle otomasyon alanında önemli etkileri bulunmaktadır. Bu kapsamda yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde üretim faaliyetlerinde etkin ve verimli uygulamalar ile birlikte özellikle müşteri memnuniyetinin sağlanması ve stok kontrolünün başarılı bir şekilde sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Haberleşme teknolojisi ile başlayan gelişmeler firmaların sadece üretim bölümlerinde değişimlere sebep olmamış, aynı zamanda üretimi etkileyen bütün süreçlerin daha verimli, müşterinin isteklerine daha hızlı uyarlanabilir, müşteriye tam istediği özelliklerde ve tam zamanında kusursuz hizmet gibi hedefleri, diğer departmanların da değişime ayak uydurmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle haberleşme teknolojisi toplumun tamamına yakınına etkisi altına almaktadır. Özellikle lojistik yönetiminin tüm süreçlerinde büyük bir değişime yol açmaktadır. Lojistik yönetiminde bilgi alışverişi çok hızlı bir şekilde gerçekleşmekte ve mobil çözüm önerileri iş akışında yüksek verimlilik sağlamaktadır. Çünkü lojistik sektörünün depo yönetimi, veri yönetimi, taşımacılık planlaması, liman operasyonları, araç takipleri ve mobil saha operasyonları ile birlikte her alanda haberleşme teknolojilerinde yaşanan değişimden etkilenmektedir. Haberleşme teknolojileri hedef kitle ve pazar ile etkileşim konusunda önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde elektronik haberleşme teknolojileri insan yaşamının her alanına nüfuz etmekte ve haberleşme sektörü çeşitli sektörleri de ekonomik anlamda etkileyerek ekonomik verimliliği sağlamaktadır. Haberleşme teknolojilerinin ekonomik etkisi ve avantajları yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu sayede hem insanlar hem de tüm nesneler internet ile birbirine bağlanmaya doğru başlamıştır. Endüstri 4.0 ile birlikte güçlü bir elektronik haberleşme altyapısı ve internete bağlanmayı sağlayan haberleşme teknolojileri firmalara çok önemli katkılar sunmaktadır. Bu çalışmada haberleşme teknolojileri kavramı ve önemi haberleşme alanındaki yeni gelişmelerin lojistik yönetimi üzerine etkileri açısından mevcut durumu, yenilikçi yaklaşımlar, fırsatlar, gelişme alanları ve ortak tehdit algıları avantajları ve dezavantajları ile birlikte ortaya konularak gelecek perspektifi açısından değerlendirme ortaya konulmuştur.

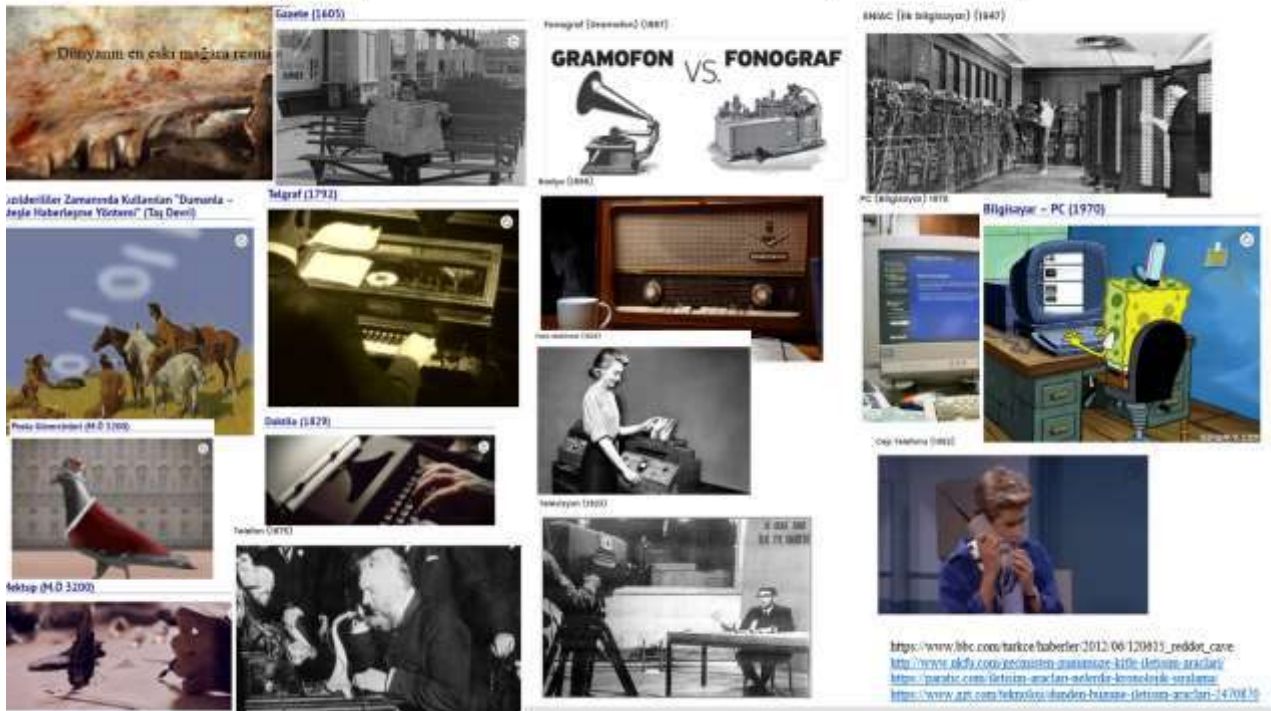
1.Haberleşme Kavramı ve Gelişimi

İletişim “communis” kelimesinden türetilmiştir. “Commun” ortak anlamına gelir. Bu nedenle iletişim kurulabilmesi için ortak anlamlı sembollerin ve kavramların bulunmasına ihtiyaç

vardır. Günümüzde batı dillerindeki “communication” sözcüğünün karşılığı ol an iletişim kavramının, kapsamadığı alan kalmadığı gibi, günlük yaşantımızın da vazgeçilmez bir parçası olmuştur. İletişim; haberleşme olarak da bilinen iletişim, bireyler arasında ortak bir simgeler sistemiyle gerçekleştirilen anlam ve bilgi alışverişi olarak tanımlanabilir (Bilgiç, 2018:23). Haberleşme gereksinimi insanların bilgi akışını yakın ve uzak bölgelere iletmesi amacıyla ortaya çıkmıştır. İletişim, bir ileten ve bir iletilen olarak bölgesel sınırlarını çizmektedir (Yazıcı 2018:5). İletişim, mesaj, gönderici ve mesajı alan olmak üzere, üç önemli unsuru olan ve bilgi, duygu, görüntü veya sesin iletilmesi ve işlenmesi süreci olarak da tanımlanmıştır (Gür, 2015:25). İnsanlığın haberleşme serüveni, bir hayal olarak görülen tek bir haberleşme cihazı ile dünyanın her yerinden haberleşebilme olanağı bugün gerçekleşmiştir. Bugün “küresel haberleşme sistemleri” ile dünyanın her yerinden ve cep telefonunu ile haberleşme yapmak mümkün olmuştur (Topçu, 2017:2). Teknoloji, toplumların ihtiyaçları bazında kendini yenilemekte ve denetim halinde toplumu yeniden inşa edebilecek gücü elinde bulundurmaktadır. Bireyin hayatını idame ettirebilmesi için gerekli olan iletişimin gerçekleşebilmesi aşamasında bu yeni toplum düzeni birçok alternatif iletişim kanalı yaratabilmektedir. Diğer bir tanım ile elektronik ağlar yaşamımızın omurgasını oluşturmaktadır (Uygun ve Akbulut, 2018:73). Bununla birlikte dünya genelinde pek çok alanda gelişen teknolojiler ve yaşanan gelişmeler ile birlikte değişimler görülebilmektedir. Geliştirilen teknolojiler insanların iletişimini ve bilgi paylaşımını etkilemekte, yeni bilgi teknolojilerini ve iletişim biçimlerini günlük hayatta sıklıkla kullanır hale getirmektedir (Yapraklı ve Altay, 2017:200). Haberleşme, insanların hayatının her alanında farklı noktalarda zaman içerisinde önemli ölçüde yer almaktadır. Teknoloji ile birlikte gelişen haberleşme araçları insanların hayatına önemli katkılar sağlamıştır. Bu gelişmeler insanların hem haberleşme araçlarını hem de insanların sosyal yaşamları üzerinde önemli etkiler meydana getirmiştir.

Şekil1: Geçmişten Günümüze İletişim Araçları

GEÇMİŞTEN BUGÜNE İLETİŞİM ARAÇLARI

Kaynak: www.bbb.com/türkce/haberleşme

Sekil 1’de iletişim ve haberleşme amacıyla kullanılan araçlar gösterilmiştir. Şekil 1’de görüldüğü üzere haberleşme araçları insan tarihi kadar eski dayanan bir süreci kapsamaktadır. Haberleşme araçları yazının icadından önce mağara resimleri ile başlamakta ve 2. Sanayi Devrimi ile elektriğin icadı ile birlikte telgraf, telefon, radyo, televizyon, uydu, bilgisayar ve en son cep telefonuna kadar gelinmiştir. Bu süreç günümüzde özellikle endüstri 4.0 ile birlikte Nesnelerin ve Hizmetlerin interneti, yapay zeka vb. teknolojileri ile daha ileri bir konuma yükselmiştir.

2.Haberleşme Teknolojisindeki Son Gelişmeler

Haberleşme, bilgi akışını sağlayan temel araçları oluşturulma ve iletim biçimlerine bağlı olarak iki grupta ele alınabilir: Bunlar; Basılı İletişim Araçları ve Elektronik İletişim Araçları olarak iki gruba ayırabiliriz. Elektronik İletişim Araçları; Akıllı Telefonlar, Sabit Telefonlar, Bilgisayarlar, Fax Makinesi, Radyo, Televizyon, Telsiz, Yapay uydular elektronik haberleşme araçları olarak kullanılmaktadır. Basılı iletişim araçları olarak ise genelde; gazete, dergi, afiş, broşür vb. şeklinde tanımlanmaktadır (Gür, 2015:26). Tarih öncesi devirlere dayanan haberleşmede ilk büyük adım 1800’lü yıllarda önce Samuel Morse, sonra Guglielmo Marconi tarafından atılmıştır. Morse alfabesi ve uzun mesafeli kablosuz haberleşme ile atılan bu adımlar bir kırılım noktası oluşturmuş ve gel işim süreci hızlanmıştır. Yakın tarihimizde meydana gelen savaşlardan dolayı öncelikle askeri haberleşmeyi etkinleştirmek için kullanılan iletişim teknolojileri, İkinci Dünya Savaşından sonra sağlanabilen küresel barış antlaşmaları ile sivil hayatta uygulama alanı bulmuştur (Yücel, 2014:2).

Tablo1: Telekomünikasyon Teknolojilerinin Tarihsel Gelişimi

	1G	2G	3G	4G	5G
Kullanıma Başlandığı Tarih / Tarih Aralığı	1970 - 1984	1980 – 1999	1990 – 2002	2000 – 2010	2010 – 2020
Kullanılan Teknoloji	Analog hücreli teknoloji	Dijital hücreli Teknoloji, Dar bant	Geniş bant, IP	Birleşik IP ve kesintisiz (mobil)geniş bant	Birleşik IP ve kesintisiz geniş bant
Sağlanan Servisler	Analog ses hizmeti / Veri hizmet yok	Dijital ses hizmeti / SMS, MMS ve ilave olarak kısıtlı Veri transferi	Genişletilmiş ses ve video, video konferans, yüksek hızda WEB tarama, internet tabanlı TV (IPTV)	3G’ye ilave olarak IP teknolojisi ve HD mobil TV	Dinamik bilgi erişimi, tüm özelliklere sahip taşınabilir mobil cihazlar
Hız	2kb/s	14.4 – 64 kb/s	2Mb/s	200Mb/s - 1Gb/s	>1Gb/s

Standart	AMPS	GSM, TDMA, CDMA	UMTS, WCDMA, CDMA2000, (EDGE)	LTE - WiMax	Tek birleşik standart

Kaynak: İnce, 2018:50.

Tablo1 üzerinde telekomünikasyon teknolojilerinin tarihsel gelişimi ile ilgili veriler yer almaktadır. Zaman içerisinde G teknolojisinin değişimi, sağlanan servisler, hız ve standart yönünden özellikleri verilmektedir. Günümüzde G teknolojisi dinamik bilgi erişimi ve tüm özelliklere sahip taşınabilir mobil cihazlar ile ilgili servisler sağlamaktadır.

2.1. Haberleşme Teknolojisi ile ilgili Türkiye'deki Gelişmeler

Tablo2 de Türkiye bilgi toplumu ile ilgili veriler yer almaktadır. Bu verilere göre girişimlerde bilişim teknolojileri kullanımında Bilgisayar kullanımı 2015 yılında 95,2 iken 2018 yılında 97 oranına çıkmış, internet erişimi 2015 yılında 92,5 iken 2018 yılında 95,3 yükselmiş ve web sitesi sahipliği 2015 yılında 65,5 iken 2018 yılında 66,1 oranında gerçekleşmiştir. Yine aynı verilere göre hanelerde bilişim teknolojileri kullanımı ile ilgili verilere baktığımızda 2015 yılında erkeklerin %64'ü hanelerde bilgisayar kullanırken kadınların %45'i hanelerde bilgisayar kullanmaktadır. 2018 yılında ise erkeklerin %59,6 sı kadınların da 50,6 sı hanelerde bilgisayar kullanmaya başlamıştır. Yine tabloya göre 2015 yılında internet kullanımında erkeklerin 65,8 kadınların da %46,1 hanelerde internet kullanmaktadır. 2018 yılında ise hanelerde internet kullanımı verilerinde erkeklerin %80,4 kadınların ise %65,5 kullanmaktadır. TÜİK verilerine göre Türkiye'de yıllara göre bilgisayar ve internet kullanımının artışı gözlemlenmektedir.

Tablo2:Türkiye'de Bilgi toplumu İstatistikleri 2015-2018

Bilgi Toplumu İstatistikleri, 2015-2018		2015	2016	2017	2018
Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı					
	Bilgisayar Kullanımı	95,2	95,9	97,2	97,0
	İnternet Erişimi	92,5	93,7	95,9	95,3
	Web Sitesi Sahipliği	65,5	66,0	72,9	66,1
Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı					
	Bilgisayar Kullanımı (Toplam)	54,8	54,9	56,6	59,6
	Erkek	64,0	64,1	65,7	68,6
	Kadın	45,6	45,9	47,7	50,6
	İnternet Kullanımı (Toplam)	55,9	61,2	66,8	72,9
	Erkek	65,8	70,5	75,1	80,4
	Kadın	46,1	51,9	58,7	65,5
	Hanelerde İnternet erişimi	69,5	76,3	80,7	83,8

Kaynak: Tuik Verileri

Şekil 2’de yer alan verilere göre 81 milyon nüfusa sahip olan Türkiye’de nüfusun %67’sini oluşturan 54.3 milyon kişi aktif internet kullanıcısı, nüfusun %63’ünü oluşturan 51 milyon kişi aktif sosyal medya kullanıcısı, nüfusun %73’ünü oluşturan 59 milyon kişi mobil telefon kullanıcısı ve nüfusun %54’ünü oluşturan 44 milyon kişi aktif sosyal mobil kullanıcısı konumundadır.

Şekil 2: Türkiye’deki Sosyal Medya ve Mobil Kullanıcı İstatistikleri

We Are Social 2018 Türkiye İnternet, Sosyal Medya ve Mobil Kullanıcı İstatistikleri

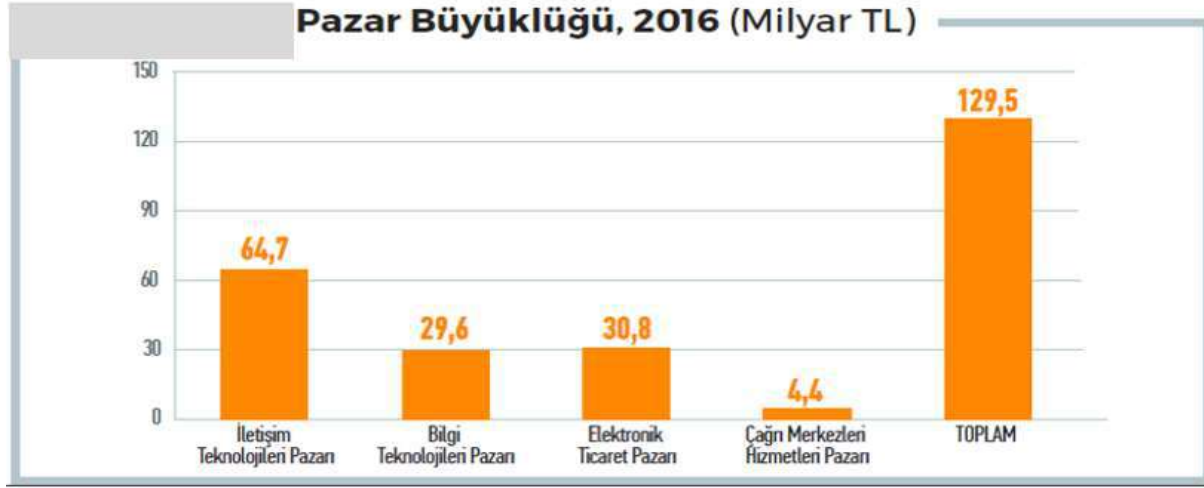
Kaynak: <https://wearesocial.com/blog/2018/10/the-state-of-the-internet-in-q4-2018>

Yine Türkiye Bilişim Derneği verilerine göre; “genişbant verilerine bakıldığında, 11,4 milyonu sabit abone, 56,5 milyonu mobil abone olmak üzere toplam yaklaşık 67,9 milyon genişbant internet abone sayısına ulaşılmış, internet abone sayısı bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla yüzde 14,9 artmıştır. 1 Nisan 2016 tarihinde ülkemizde kullanılmaya başlanan 4.5G hizmeti aboneliğine, 2017 3. çeyrek sonunda yaklaşık 63 milyon kişi geçmiştir. Ancak bazı vatandaşlarımızın cihazı veya SIM kartının 4.5G hizmetine uyumlu olmaması nedeniyle aktif olarak bu hizmeti kullanabilenlerin sayısı Eylül ayı sonu itibarıyla yaklaşık 28 milyon olarak gerçekleşmiştir. Mobil genişbant internet abonelerinin aylık ortalama kullanımı 3,2 GByte seviyesinde iken, cihazı ve SIM kartı 4.5G hizmetine uygun olan 4.5G abonelerinin data kullanımı ise aylık 6,5 GByte olmuştur. Fiber altyapı açısından ise, bir önceki yılın aynı döneminde 284.044 km olan fiber uzunluğu, 2017 yılı üçüncü çeyreğinde 311.214 km’ye ulaşarak yüzde 9,6 oranında artış gerçekleşmiştir” (Türkiye Bilişim Derneği, 2018:16).

Şekil 3 üzerinde Türkiye’de bilişim sektörünün pazar büyüklüğü ile ilgili veriler yer almaktadır. Şekil 3 üzerinde yer alan verilere göre Türkiye’de 2016 yılında iletişim teknolojileri

pazarı 64,7 milyar TL, bilgi teknolojileri pazarı 29,6 milyar TL, elektronik ticaret pazarı 30,8 milyar TL ve çağrı merkezleri hizmetleri pazarı 4,4 milyar TL Pazar payına sahiptir. Genel toplamda ise Türkiye’de bilişim sektörünün pazar büyüklüğü 2016 yılında 129,5 milyar TL ile büyük öneme sahip bir konumdadır.

Şekil 3:Türkiye’deki Bilişim Sektörünün Pazar Büyüklüğü

Kaynak: Ulaşan ve Erişen Türkiye (2017). Haberleşme Raporu.

2.2. Haberleşme Teknolojisi ile ilgili Dünyada Yaşanan Gelişmeler

Tablo 3’e göre mobil iletişimin başlangıcından bu tarafa piyasada olan bir firma ortalama 5,5 senede bir teknoloji değiştirmek zorundadır. Bu ise, yeni ekipman maliyeti ve yeni teknoloji için uygun spektrum maliyeti anlamına gelmektedir. Her 5 senede bir bu yatırımların yapılması operatörlerin maliyetlerini etkilemekte ve yükseltmektedir (İnce, 2018:70).

Tablo3: Mobil Teknolojilerin Ortalama Kullanım Süreleri

TEKNOLOJİ	ORTALAMA KULLANIM SÜRESİ (YIL)
1G	16,81
2G	8,29
2.5G	4,14
3G	2,37
3.5G	1,24
4G	-
4.5G	-
ORTALAMA	5,63

Kaynak: İnce, 2018:70.

Tablo 4 üzerinde dünyanın en büyük haberleşme firmaları, ülkeleri ve marka değerleri gösterilmektedir. Tablo 4 üzerinde yer alan verilere göre 2017 yılı ve 2018 yılında dünyanın en büyük ilk 6 firmasında sıralama ve marka değerinde değişiklik olmadığı görülmektedir. Dünyanın en büyük haberleşme firmasının Amerikalı AT&T firması olduğu ikincisi ise yine Amerikalı

Verizon Firması olduğu ve üçüncü sırada ise Çin firması China Mobile yer almaktadır. Türkiye’den ise listeye Türk Telekom 67 ve Turkcell 69 sırada sıralamada yer almaktadır.

Tablo 4: Dünyadaki En Büyük Haberleşme Firmaları

SIRA				MARKA DEĞERİ		Marka değerlendirmesi	
				(USD \$ MİLYON)			
2018	2017	FİRMA	ÜLKE	2018	2017	2018	2017
1	1	AT&T		82,422	87,016	AAA-	AAA
2	2	Verizon		62,826	65,875	AAA-	AAA-
3	3	China Mobile		53,226	46,734	AAA	AAA
4	4	NTT Group		40,872	40,542	AA+	AA+
5	5	T (Deutsche Telekom)		40,152	36,433	AA+	AA+
6	6	Xfinity		26,121	26,18	AA+	AA+
7	10	China Telecom		23,979	17,599	AA+	AA+
8	8	Orange		22,206	21,526	AAA-	AAA-
9	9	SoftBank		18,928	20,621	AA+	AA
10	7	Vodafone		18,744	21,831	AA+	AA+
67	50	Turk Telekom		*	*	*	*
69	65	Turkcell		*	*	*	*

Kaynak: http://brandfinance.com/images/upload/brand_finance_telecoms_300_report_2018_locked_05.09.18.pdf

Tablo 5 üzerinde Türkiye, Avrupa ve Dünya genelinde toplam sabit telefon abonelikleri ile ilgili Dünya Bankası verileri yer almaktadır. Bu verilere göre 2015 yılında Türkiye’de 11.4 milyon kişi, Avrupa’da 155 milyon kişi ve Dünya genelinde 1 milyar kişi sabit telefon abonesi konumundadır. 2017 yılında ise Türkiye’de 11 milyon, Avrupa’da 153 milyon ve Dünyada 963 milyon kişi sabit telefon abonesi konumundadır. Dünya Bankası verilerine göre sabit telefon aboneliği sayısı giderek azalmaktadır.

Tablo 5: Türkiye, Avrupa ve Dünya Sabit Telefon Abonelikleri Yıllara Göre Değişimi

Ülkelerin Sabit telefon abonelikleri X1000	2015	2016	2017
Türkiye	11.493	11.078	11.308
Avrupa	155.081	154.907	153.762
Dünya	1.046.107	1.007.699	963.182

Kaynak: Dünya Bankası Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Tablo 6 üzerinde Türkiye, Avrupa ve Dünya genelinde toplam sabit telefon aboneliklerinin olanların nüfusun yüzdesi ile ilgili Dünya Bankası verileri yer almaktadır. Bu verilere göre 2015 yılında Türkiye’de %15 kişi, Avrupa’da %46 kişi ve Dünya genelinde %14 kişi sabit telefon abonesi konumundadır. 2017 yılında ise Türkiye’de %14, Avrupa’da %14 ve Dünyada %13 kişi sabit telefon abonesi konumundadır. Dünya Bankası verilerine göre sabit telefon aboneliğine sahip kişilerin yüzdesi giderek azalmaktadır.

Tablo 6: Türkiye, Avrupa ve Dünya Sabit Telefon Abonelikleri Yıllara Göre Değişimi

Ülkelerin Sabit telefon abonelikleri (Her 100 Kişi İçin)	2015	2016	2017
Türkiye	15	14	14
Avrupa	46	46	46
Dünya	14	14	13

Kaynak: Dünya Bankası Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Tablo 7 üzerinde Türkiye, Avrupa ve Dünya genelinde toplam Mobil Hücresel Abonelikleri ile ilgili Dünya Bankası verileri yer almaktadır. Bu verilere göre 2015 yılında Türkiye’de 73 milyon kişi, Avrupa’da 405 milyon kişi ve Dünya genelinde 7 milyar kişi Mobil Hücresel Abonesi konumundadır. 2017 yılında ise Türkiye’de 77 milyon kişi, Avrupa’da 416 milyon kişi ve Dünyada 7.7 milyar kişi Mobil Hücresel Abonesi konumundadır. Dünya Bankası verilerine göre Türkiye, Avrupa ve Dünya genelinde Mobil Hücresel Aboneliği sayısı giderek arttığı görülmektedir.

Tablo 7: Türkiye, Avrupa ve Dünya Mobil Hücresel Aboneliklerinin Yıllara Göre Değişimi

Ülkelerin Mobil hücresel abonelikler X1000	2015	2016	2017
Türkiye	73.639	75.062	77.800
Avrupa	405.582	413.172	416.520

Dünya	7.181.920	7.512.114	7.683.302

Kaynak: Dünya Bankası Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Tablo 8 üzerinde Türkiye, Avrupa ve Dünya genelinde toplam Mobil Hücresel Abonelikleri olanların nüfusun yüzdesi ile ilgili Dünya Bankası verileri yer almaktadır. Bu verilere göre 2015 yılında Türkiye’de her 100 kişi için %94, Avrupa’da %121 ve Dünya genelinde %97 Mobil Hücresel Abonesi konumundadır. 2017 yılında ise Türkiye’de her 100 kişi için %96, Avrupa’da %123 ve Dünyada %104 kişi Mobil Hücresel Abonesi konumundadır. Dünya Bankası verilerine göre Türkiye, Avrupa ve Dünya genelinde Mobil Hücresel Aboneliği sayısı giderek arttığı görülmektedir.

Tablo 8: Türkiye, Avrupa ve Dünya Mobil hücresel aboneliklerinin Yıllara Göre Değişimi

Ülkelerin Mobil hücresel abonelikleri (her 100 kişi için)	2015	2016	2017
Türkiye	94	94	96
Avrupa	121	123	123
Dünya	97	101	104

Kaynak: Dünya Bankası Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Tablo 9 üzerinde Türkiye, Avrupa ve Dünya genelinde interneti kullanan kişilerin nüfusun yüzdesi ile ilgili Dünya Bankası verileri yer almaktadır. Bu verilere göre 2015 yılında Türkiye’de her 100 kişi için nüfusun %53,7, Avrupa’da %77,5 ve Dünya genelinde %43 kişi interneti aktif bir şekilde kullanmaktadır. 2017 yılında ise Türkiye’de her 100 kişi için nüfusun %64,68, Avrupa’da %79,70 ve Dünyada 2016 yılı verilerine göre nüfusun %45,79 kişi interneti aktif bir şekilde kullanmaktadır. Dünya Bankası verilerine göre Türkiye, Avrupa ve Dünya genelinde interneti aktif bir şekilde kullanan sayısı giderek arttığı görülmektedir. Günümüzde bilgiye ulaşma ve iletişim aracı olarak kullanılan internet kullanımının artırılması gerekmektedir.

Tablo 9: Türkiye, Avrupa ve Dünya İnterneti Kullanan Kişilerin Yıllara Göre Değişimi (Nüfusun% 'si)

İnterneti Kullanan Kişiler (Nüfusun% 'si)	2015	2016	2017
Türkiye	53,74	58,35	64,68
Avrupa	77,51	79,36	79,70
Dünya	43,01	45,79	..

Kaynak: Dünya Bankası Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Tablo 10 üzerinde Türkiye, Avrupa ve Dünya genelinde Güvenli İnternet Sunucuları ile ilgili Dünya Bankası verileri yer almaktadır. Bu verilere göre 2015 yılında Türkiye’de 1 milyon kişi başına 364, Avrupa’da 1 milyon kişi başına 2.493 ve Dünya genelinde 572 güvenli internet sunucusu bulunmaktadır. 2017 yılında ise Türkiye’de 3.367, Avrupa’da 19.609 ve Dünyada 3.511 güvenli internet sunucusu bulunmaktadır. Dünya Bankası verilerine göre Türkiye, Avrupa ve Dünya genelinde güvenli internet sunucusu sayısı giderek arttığı görülmektedir. Bu durum özellikle elektronik ticaretin artmasını ve lojistik tedarik zincirini olumlu anlamda etkilemiştir.

Tablo 10: Türkiye, Avrupa ve Dünya Güvenli İnternet Sunucuları (1 Milyon Kişi Başına)

Güvenli İnternet Sunucuları (1 Milyon Kişi Başına)	2015	2016	2017
Avrupa	2.493,47	6.792,82	19.609,03
Türkiye	364,73	1.306,15	3.367
Dünya	572,32	1.264,91	3.511,41

Kaynak: Dünya Bankası Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Günümüzde haberleşme teknolojisi alanında gelişmiş ülkelerin birçoğunda altyapı yatırımları tamamlanmış olan 4G aktif olarak kullanılmaktadır. Günümüzde ise artık beşinci nesil 5G telekomünikasyon hizmetleri konuşulmaktadır. 4G teknolojilerine nazaran 10 kat daha hızlı veri transferinin sağlanabileceği 5G teknolojilerin altyapı yatırımlarının ve planlamaların 2020 yılına kadar tamamlanması beklenmektedir (İnce, 2018:49).

3. Lojistik Yönetimi ve Önemi

Lojistik kelimesinin ilk kullanıldığı yerlere ve kavramın gelişim evrelerine bakıldığında, lojistiğin temelde hesaplama ve sonuçlara yönelik düşünce sisteminin odak noktasını oluşturduğu görülmektedir. Lojistik kelimesi sonuçla ilgili veya aritmetiğe ilişkin yetenek anlamına gelen yunanca “lojistikos” sıfatından türetilmiştir (Kayabaşı, 2007:49). Lojistik faaliyetlerinin başlangıç noktası insanlık tarihi kadar geriye doğru götürülebilir. Lojistiğin amacı; işletmede meydana gelen tüm lojistik faaliyetleri minimum maliyetle, etkin ve verimliliği maksimize ederek müşteri memnuniyetini sağlamaktır ve bunun başarılı bir biçimde yerine getirilmesidir (Terzi ve Bölükbaş, 2016:207). Lojistik, bilinen yaygın 7D ifadesiyle; doğru ürünün, doğru kaynaktan, doğru miktarda, doğru biçimde, doğru zamanda, doğru yolla, doğru fiyata sağlanmasıdır (Yavaş, 2013:5).

CSCMP’ye göre (Tedarik Zinciri Yönetimi Profesyonelleri Konseyi) lojistik; “Müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak için malların ve hizmetlerin tüm ürünlerin ve üretimin başlangıç noktasından tüketim noktasına kadar etkili ve verimli bir biçimde taşınması ve depolanması için gerekli prosedürleri planlayan, uygulayan ve kontrol eden süreçtir.” (<https://cscmp.org/> 06.11.2018).

Genel anlamda değerlendirildiğimizde ise “lojistik faaliyetlerin tarihsel süreç içerisinde askeri alanda kullanıldığı dönemden, ticaret alanında kullanıldığı döneme buradan da modern lojistik dönemi olarak adlandırabileceğimiz yönetsel lojistik (tedarik ve lojistik yönetimi) ve operasyonel lojistik (materyal ve üretim-operasyon yönetimi) dönemine geçiş yaptığı söylenebilir” (Akiş, 2016:3). Lojistik faaliyetleri müşterilerin ihtiyaçlarını gidermek amacıyla mal ve hizmetlerin ilk

noktadan son tüketim noktasına kadar olan taşıma, depolama ve dağıtım süreçlerini kapsayan fiziksel hareketliliğin planlanması, uygulanması ve kontrolünün yapılması olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. Haberleşme Teknolojisindeki Son Gelişmelerin Lojistik Yönetimi Üzerine Etkileri

Günümüzdeki en ucuz, en hızlı ve en kolay iletişim aracı şüphesiz internettir. İnternet ile birlikte gelişme gösteren, e-posta, haber grupları, postalama listeleri, anında mesaj sistemleri (MSN gibi), Facebook, Twitter, LinkedIn, FriendFeed gibi sosyal paylaşım siteleri pek çok kullanıcının kullandığı, iletişim ve haberleşme araçlarıdır. Günümüzde internet özellikle de markaların konuşulduğu, eleştirilerin, yönlendirmelerin olduğu bir ortam haline dönüşmüştür (Gülmez, 2011:31). İnternetin doğuşundan günümüze kadar yaşanan bu teknolojiye hızlı artış ülkelerdeki, dolayısıyla dünyadaki internet kullanıcı sayısının hızlı bir şekilde artmasına sebep olmuştur (Bayzın, 2009:384). İnternet başta olmak üzere iletişim çalışmaları son yıllarda giderek önemli bir araştırma alanı haline gelmektedir. Özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren iletişim çalışmalarının önemli bir bölümü internet kullanımı ele alan çalışmalar oluşturmaktadır (Atabek, 2006:1). Bilgisayar ve internet teknolojileri gelişip yaygınlaştıkça, günlük iş ve işlemler elektronik ortamlara taşınmakta ve kolaylaşmaktadır. Son yıllarda, artık bilgisayarlarla aynı fonksiyonelliğe sahip olan mobil cihazlar, bilgisayarlar gibi pek çok işlemi yürütmekte ve aynı hassasiyete sahip bilgileri taşımaktadır (Sağiroğlu ve Bulut, 2008:499). Yeni nesil mobil cihazlar özellikle gençler arasında çokça yaygınlaştığından, sadece haberleşme amacıyla değil, birçok farklı uygulama için de kullanılmaktadır. Dünyada hemen hemen yarım milyar yeni nesil mobil cihaz (akıllı telefonlar) kullanılmaktadır (Atmaca vd. 2014:2).

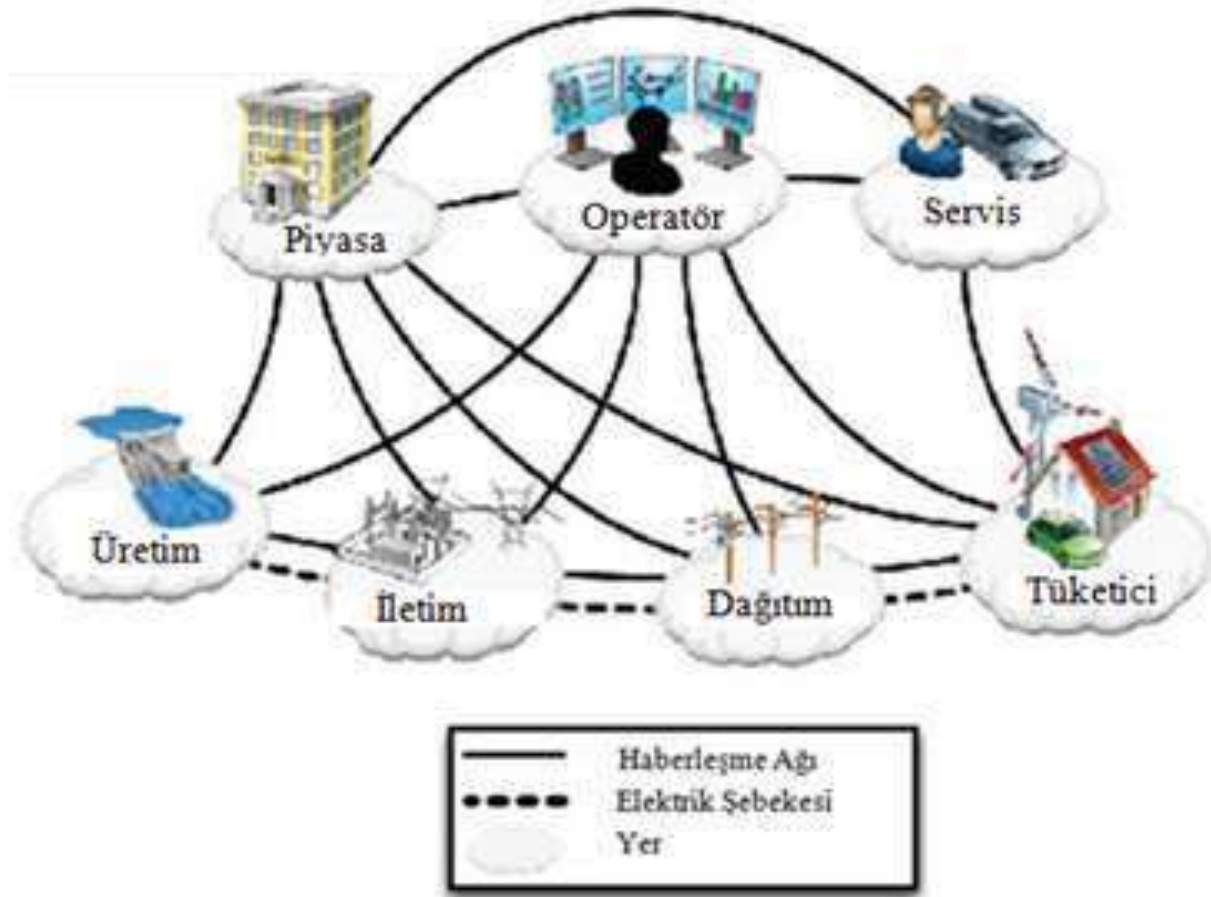
Bilgi toplumu; yeni temel teknolojilerin gelişimiyle bilgi sektörünün, bilgi üretiminin, bilgi sermayesinin ve nitelikli insan faktörünün önem kazandığı, eğitimin sürekliliğinin ön plana çıktığı, iletişim teknolojileri, bilgi otoyolları, elektronik ticaret gibi yeni gelişmeler ile toplumu ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal açıdan sanayi toplumunun ötesine taşıyan bir gelişme aşaması olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte haberleşme teknolojisi gelişmesi ile bilişim teknolojilerinin ortaya çıkıp hızla gelişmesi de benzer bir etkiyi yeni oluşan toplumda oluşturmuştur. (Aktan ve Vural, 2016:3). Bununla birlikte toplumda yaşanan nüfus artışına bağlı olarak teknolojiye duyulan ihtiyaç da artmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte akıllı cihazlar, akıllı ürünler, akıllı binalar, akıllı şehirler, akıllı fabrikalar da hayatımızda yer almaya başlamıştır (Zorlu vd., 2018:348). Bilgi ve iletişim teknolojileri günümüz dünyasının vazgeçilmez enstrümanları olup bu teknolojileri etkin ve verimli bir şekilde takip edip iş yapış süreçlerinin bir parçası haline getirmek bireyler, ticari işletmeler ve kamu kurumları için uzun vadeli tasarlanmış ve izlenecek yolu ana hatlarıyla net bir şekilde çizen bir planlama gerektirmektedir (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2018:4).

Gelişen teknoloji ile birlikte önemi artan telekomünikasyon sektörü içerisinde yer alan mobil servisler, sabit servislere nazaran daha da öne çıkmaktadır. Gelişim süreci içerisinde önemli atılımları bulunan mobil haberleşmenin sağladığı teknik imkânlar ile fotoğraf makinesi, MP3 Çalar ve PDA, yüksek hızda internet bağlantısı, Televizyon vb. fonksiyonlarını birlikte içerebilen mobil cihazlar insanlar tarafından günlük yaşamın her safhasında kullanılır duruma gelmiştir. Mobil haberleşme sektörü kullanım alanları, kullanıcı ve abone sayısının gün geçtikçe artmasının yanında kültürel sosyal ve ekonomik getirisi, teknolojinin fazlaca kullanılması ve istihdam imkânları bakımından ticari anlamda dünyada ve ülkemizde hak ettiği yeri almıştır (İnce, 2018:51).

Şekil 4 üzerinde NIST (Ulusal Standart ve Teknoloji Enstitüsü) tarafından geliştirilen “enerji marketi, kontrol, haberleşme ve güç altyapısı” ile ilgili akıllı şebeke kavramsal modeli açıklanmıştır. Şekilde de görüldüğü üzere haberleşme ürününün piyasadan tüketiciye kadar olan süreç içerisinde son derece önemli bir konuma sahiptir. Akıllı şebekeler sayesinde durum bilgileri kısa sürede toplanarak yazılım sistemlerine iletir. Akıllı yazılımlar ile bilgilerin değerlendirilmesi veya durum tahminleri yapılır. Seçilen kontrol yöntemi ve sınır değerlerine bağlı olarak sistemin güncellenmesi sağlanır. Kontrol sistemleri, güç sistemlerinin verimli çalışmasını sağlamakla

kalmaz, sistemin çökmesini veya arzu edilmeyen bir duruma düşmesini engeller. Akıllı şebeke haberleşme sistemlerinde devam eden çalışmaların çoğu tüketici bölgesi üzerine yoğunlaşmıştır (Akçin vd, 2013:4). Haberleşme Ağı, üretim sürecinden tüketime dek olan süreçte hem üreticiye hem de tüketiciye bilgi akışı sağlamaktadır.

Şekil 4: Akıllı Şebekeler Kavramsal Modeli

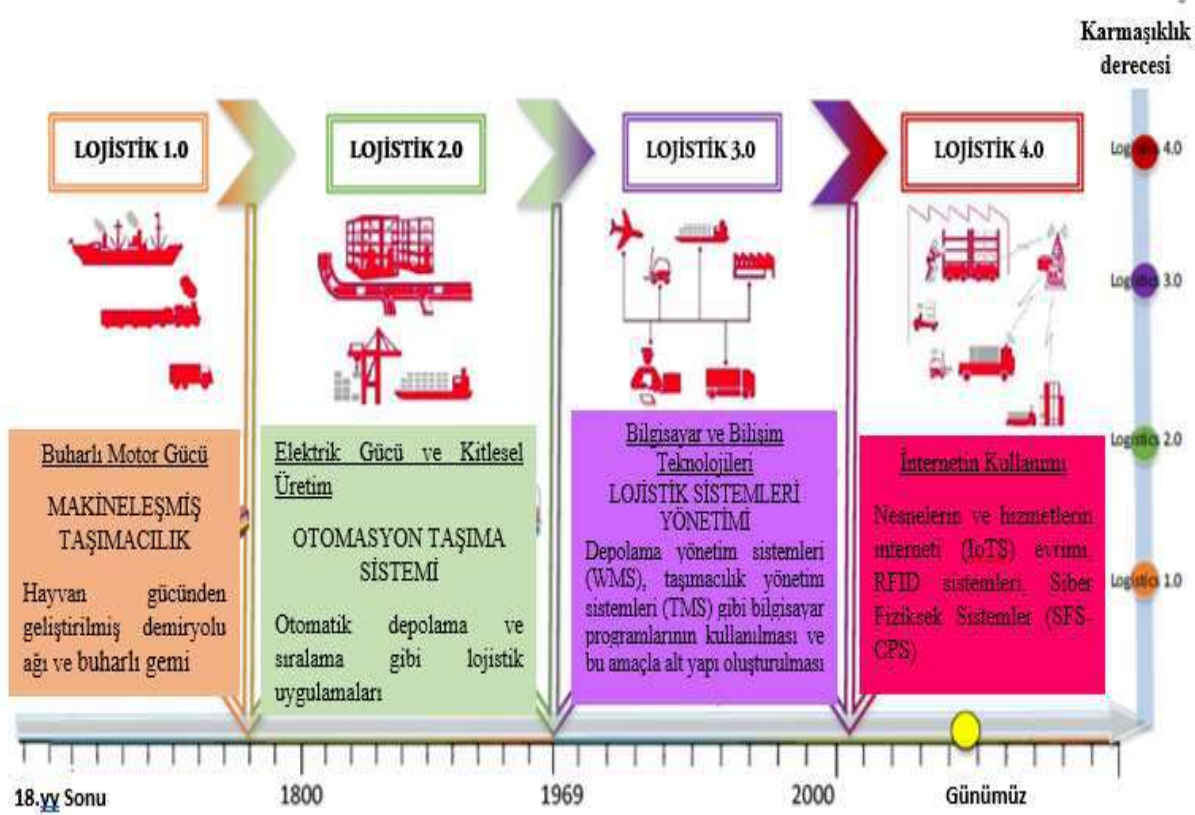

Kaynak: Akçin vd. 2013:3

Şekil 5 üzerinde geçmişten günümüze lojistik faaliyetlerdeki değişim süreci ve değişimi hazırlayan dinamikler ile ilgili veriler yer almaktadır. Şekilde de görüldüğü üzere Lojistik 1.0 dönemde endüstri devrimi ve buhar makinesinin icadı ile birlikte kırsal yaşamdan sanayileşmeye geçilmiştir. Manüel araçlar ya da hayvan kuvveti ile yapılan üretim ve taşımacılık faaliyetleri makinelerle yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde çoğunlukla karayolu taşımacılığı yapılmaktaydı. Buhar makinesinin ulaşımda da kullanılmaya başlanması ile tren yolu ve havayolu taşımacılığı yapılmıştır. Lojistik 2.0 yaşanan teknolojik değişiklikler ile birlikte lojistik sektöründe elektriğin varlığı ile depolarda elektrikli lojistik ekipmanları kullanılmaya başlanmıştır. Bu sayede ürünler raflara otomatik bir biçimde yerleştirilip çıkarılabilir hale gelmiştir. Lojistik 3.0 lojistik sektöründe ise teknoloji temelli lojistik yönetim sistemleri kavramı gelişmeye başlamıştır. Bunun etkisi ile depo yönetim sistemi ve taşımacılık yönetim sistemi gibi önemli yazılımlar yaygınlaşmaya başlamıştır. Lojistik 4.0 ile birlikte sabit işlevleri olan, esnekliğin söz konusu olmadığı geleneksel cihazların yerini, kullanıcının ihtiyacına uygun ve gerektiğinde yeni işlevler kazanma esnekliğine sahip

yazılım tabanlı cihazların alması anlamına gelmektedir. Bu dönüşüm öncelikle üretim ve lojistik süreçlerinin bilgi teknolojileriyle entegrasyonu ile başlamaktadır (Şekkeli ve Bakan, 2018:26).

Şekil 5: Lojistik Sürecin Geçmişten Günümüze Evrimi

Kaynak: Şekkeli ve Bakan, 2018:25

Dördüncü Sanayi Devrimi (Endüstri 4.0) tüm sektörler için yeni bir çağdır ve akıllı tesislere geçiştir (Göçmen ve erol, 2018:76). Endüstri 4.0 ve temsil ettiği yeni teknolojik dönüşüm süreci bugün dünyayı büyük meydan okumalarla karşı karşıya bırakmaktadır. Artık üretimden ticarete, sağlıktan eğlenceye kadar günlük yaşamın her noktasına etki edecek yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönem kapsamı ve karmaşıklığı bakımından insanlığın daha önce yaşadıklarının hiçbirine benzememektedir. Dahası bu yeni devrimin hızı ve genişliği henüz tam olarak kavranabilmiş de değildir. Milyarlarca insanın ve nesnenin mobil cihazlara bağlanmasının, eşi görülmedik büyüklükte işlem gücünün, depolama yeteneklerinin ve bilgi erişiminin ortaya çıkaracağı fırsatlar ve meydan okumalar söz konusudur (Soylu, 2018:54). Nesneler arasında haberleşmenin sağlanmasında farklı teknolojilerden faydalanılmaktadır. Amaç, sistem işleyişi ve sistem gereksinimlerine göre en uygun bağlantı türünü seçmek, yapılacak işlemlerin etkin halde çalışmasını sağlayacaktır (Söğüt ve Erdem, 2017:3). Endüstri 4.0'ın müşterilerden toplanan anlık verileri en hızlı biçimde üretim süreçlerine yansıtma hedefi müşterilerin tutum ve davranışlarının sürekli takibini ve sürekli analizi gerektirmektedir (Bilgiç ve Esen, 2018:2).

Şekil 6'da Endüstri 4.0 oluşturan geliştiren 9 unsura yer verilmektedir. Bu unsurlar hem ürünleri hem de teknolojik süreçleri etkilemektedir. Bu unsurlar; nesnelerin interneti, akıllı robotlar, büyük veri ve analiz, simülasyon, bulut bilişim ve artırılmış gerçeklik gibi unsurlar endüstri 4.0 tetiklemiştir. Bu teknolojik gelişmeler verimlilik ve üretkenlik sağlamaktadır.

Şekil 6: Endüstri 4.0 Oluşturan Temel Unsurlar

Kaynak: Tubitak, 2016.

Lojistik sektörü tüm bu gelişmelerden büyük oranda etkilenmektedir. Öncelikle endüstri 4.0 ile gelen tüm yenilikçi çözümler ve yaklaşımlar lojistik ve tedarik zinciri iş süreçlerini büyük oranda değiştirmektedir. İnsan gücü ile yürütülen operasyonel süreçler hızla yerini otonom araçlara ve robotlara bırakmaktadır. Data analizi lojistik sektörü için artık çok daha önceliklidir. Verimlilik artışı için araçların otonom yönlendirilmesi ve rota optimizasyonlarının etkin yapılması artık bir zorunluluk olmuştur. Depo sistemlerine gelen yenilikçi yaklaşımlar ve endüstri 4.0 felsefesi içerisinde yer alan akıllı ürünler verimlilik ve karlılık artışına destek vermektedir. Lojistik sektörü sadece yerel değil küresel rekabetin yaşandığı büyük bir pazardır. Doğru yatırımlar yapılması ve yatırımların sonuçlarının etkili olması büyük önem taşımaktadır. Karar alma döneminde kullanılacak simülasyon yöntemleri de bu konuda öncelik taşımaktadır. Lojistik sektöründe yer alan tüm alt kollar aynı oranda bu değişimden etkilenecektir. Hiç bir lojistik firmasının bu değişimden etkilenmeden hayatına devam etmesi mümkün olmadığı gibi lojistik yapısı da kendi iç dinamikleri ile hızla değişecektir (Öztemel ve Gürsev, 2018:4). Endüstri 4.0'ın hedefleri; bilgi teknolojilerinin ürettiği ürünlerin toplu olarak özelleştirilmesini sağlamak, üretim zincirinin otomatik ve esnek uyumunu sağlamak, parçaları ve ürünleri izlemek, parçalar, ürünler ve makineler arasındaki iletişimi kolaylaştırmaktır (Yıldız, 2018:549).

Bilgi teknolojisindeki hızlı gelişmeler, bilgi toplamak, iletmek ve depolamak için bir kanal olan internet gibi yenilikleri ortaya çıkarmıştır. İnternet, tedarik zinciri boyunca çeşitli koordinasyon mekanizmalarını destekleme-sinin yanı sıra bir tedarik zinciri için bilgi entegrasyonunu ve paylaşımını sürdürmenin etkili bir aracı olarak ortaya çıkmıştır (Yıldız vd. 2018:422).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Haberleşme teknolojileri 1970’li yıllardan günümüze kadar hızlı bir değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. İnsanların birbiri ile iletişim ve haberleşmesi ile başlayan haberleşme teknolojisi günümüzde müşterilerin, makinelerin ve işletmelerin birbiri ile iletişimi ve veri transferi yapabilmelerini sağlamaktadır. Özellikle 2000’li yılların başından itibaren hayatımıza daha fazla girmeye başlayan internet ve mobil teknoloji bir sürü sektörü olduğu gibi lojistik sektörünü de etkilemektedir. Haberleşme teknolojisindeki gelişmeler ile birlikte mobil cihazların birbiri ile entegrasyonu ve iletişimi sayesinde dünya yerel bir pazar haline dönüşmüştür. Bu gelişmeler beraberinde nesnelerin interneti ve akıllı sistemlerin dünya ticaret hacminin önemli bir kısmını etkilemekte ve kapsamaya başlamaktadır. Endüstri 4.0 ile birlikte lojistik yönetim süreçleri de etkilenmiş ve önemli bir değişim yaşamıştır. Endüstri 4.0’ı geliştiren unsurlar; dijitalleşme, otomasyon, bulut bilişim, siber güvenlik, nesnelerin interneti, blok zinciri, 3D baskı, sürücüsüz araçlar, yapay zeka, otonom robotlar, sensörler, kablosuz iletişim teknolojileri, büyük veri, akıllı fabrika, akıllı şehirler vb.) haberleşme ve internet altyapısı ile birlikte lojistik yönetimini de etkilemektedir. Bununla birlikte firmalar lojistik yönetimlerini Endüstri 4.0 imkanları doğrultusunda daha hızlı, daha etkin ve verimli bir şekilde düşük maliyetler ile yönetmektedir.

Haberleşme teknolojileri, firmaların ekonomik süreçlerin tasarlanması noktasında önemli bir etkiye sahiptir. Haberleşme teknolojileri, “ürün ve hizmet üretilmesine yönelik operasyonlar, pazarlama ve satış, siparişlerin işlenmesi ve mal ve hizmetlerin tüketiciye ulaştırılması, satış sonrası tüketici hizmetleri ve müşteriler” ile ilgili süreçlerde etkilidir. Elektronik haberleşme teknolojileri genel olarak, verimli sistemler, müşteri memnuniyeti ve müşterilere daha kaliteli mal ve hizmet sunulması, maliyet etkinliği, teknolojik ve bilgiye dayalı ürünlerin geliştirilmesi ve rekabet edebilirliğinin artırılması gibi avantajlar sağlamaktadır.

Genel olarak firmaların haberleşme teknolojileri yakından takip ederek değişime ayak uydurması ve endüstri 4.0 kapsamında teknolojik değişimi hızlandırıcı altyapıyı kurması ve nesnelerin interneti yani akıllı sistemleri yaygınlaştırarak üretim sistemlerini revize etmeleri gerekmektedir. Endüstri 4.0 kapsamında firmalar lojistik yönetim süreçlerini, stok ve depo yönetimi, 3D depolar ve bulut teknolojisini müşteri ihtiyaçları doğrultusunda yapılandırmalıdır. Endüstri 4.0 ile birlikte ortaya çıkan ve gelişen Lojistik 4.0 süreci de yenilikçi elektronik haberleşme teknolojilerinin ekonomik üretim süreçlerinde birleştirilmesi ve endüstriyel sistemlerde bütünleşmesini amaçlayan çözümler sunmaya çalışmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akçin M., Kaygusuz A., Keleş C., Karabiber A. Ve Alagöz B. (2013). Akıllı Şebekelerde Kontrol ve Haberleşme: Günümüzden Geleceğe Fırsatlar (<https://www.researchgate.net/publication/258266443>).
- Akiş E. (2016). Türkiye’de Lojistik Sektörü ve Rekabet Gücüne Etkisi, 11-12 Nisan 2016 tarihlerinde düzenlenen 2. Üretim Ekonomisi Kongresi, İstanbul.
- Aktan C. C. ve Vural İ. (2016). Bilgi Toplumu, Yeni Temel Teknolojiler ve Yeni Ekonomi, Yeni Türkiye, sayı 88. Cilt 1, Bilim ve Teknoloji Özel Sayısı. 2016.
- Atabek Ü. (2006) İnternette Etik Sorunların Ekonomi Politik Bağlamı, Küresel İletişim Dergisi, sayı 2, Güz-2006.
- Atmaca U. İ., Uygun N. G. ve Çağlar M. F. (2014). Haberleşme Mühendisliği için Mobil Öğrenme Uygulaması, URSI-TÜRKİYE’2014 VII. Bilimsel Kongresi, 28-30 Ağustos 2014, ELAZIĞ
- Bayzan Ş. (2009). Türkiye ve Dünyada İnternet Yasakları ve Sansür Kavramı ile Zararlı İçeriğe Karşı Yaptırım ve Uygulamalara Genel Bir Bakış, Akademik Bilişim’09 - XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri 11-13 Şubat 2009 Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.

- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2018). 2019-2023 Stratejik Planı.
- Bilgiç E. Ve Esen M. F. (2018). Endüstri 4.0 Işığında Veri Madenciliği Ve Pazarlama: Literatür Taramasıyla Son Gelişmeler, Yeni Trendler, İşletme Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi Yıl: 2018 Sayı: 2 / 21 – 29.
- Brand Finance (2018). Telecoms 300 2018 Report.
- Göçmen E. Ve Erol R. (2018).Türk Lojistik Firmalarından Birinde Endüstri 4.0'a Geçiş, International Journal Of 3d Printing Technologies And Dıgıtal Industry 2:1 (2018) 76-85.
- Gülmez M. (2011).İnternet Üzerinde Ağızdan Ağıza Pazarlama Uygulama Örnekleri, E-pazarlama'2011 çalıştayında sunulan bu çalışma, yazarın “Güncel Pazarlama Yaklaşımlarından Seçmeler” İsimli Kitap Bölümünden geliştirilerek derlenmiştir.
- Gür S. (2015). İletişim Ekonomisi, Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.
- Kayabaşı A. (2007). İşletmelerin Rekabet Gücünün Geliştirilmesinde Lojistik Faaliyetlerin Performansının Arttırılması: Üretim İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı.
- M. R. İnce (2018). Türkiye Mobil Haberleşme Piyasasının Yarışılabilir Piyasalar Modeli Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Öztemel E. Ve Gürsev S. (2018). Türkiye'de Lojistik Yönetiminde Endüstri 4.0 Etkileri ve Yatırım İmkanlarına Bakış Üzerine Anket Uygulaması, Marmara Fen Bilimleri Dergisi 2018, 2: 157-168.
- Sağiroğlu Ş. ve Bulut H. (2009). Mobil Ortamlarda Bilgi ve Haberleşme Güvenliği Üzerine Bir İnceleme, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. Cilt 24, No 3, 499-507, 2009.
- Soylu A. (2018). Endüstri 4.0 ve Girişimcilikte Yeni Yaklaşımlar, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 32, Denizli, s.43-57.
- Söğüt E. Ve Erdem O. A. (2017). Günümüzün Vazgeçilmez Sistemleri: Nesnelerin Haberleşmesi ve Kullanılan Teknolojiler,
- Şekkeli Z. H. Ve Bakan İ. (2018). Endüstri 4.0'ın Etkisiyle Lojistik 4.0, Journal Of Life Economics, E-ISSN: 2148-4139 Cilt:5, Sayı:2, Nisan 2018.
- Terzi N. ve Bölükbaş Ö. (2016). Türkiye’de Lojistik Sektörü ve Lojistik Köyler, *Global Business Research Congress (GBRC - 2016)*, Vol.2.
- Topcu M. (2017). Türkiye Uydu Haberleşme Sistemlerindeki Gelişmeler Ve Gps Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi.
- Türkiye Bilişim Derneği (2018). Değerlendirme Raporu. Yayın Tarihi 17 Şubat 2018, Ankara, TBD Yayın No: 2018/1.
- Ulaşan ve Erişen Türkiye (2017). Haberleşme Raporu.
- Uygun E. ve Akbulut D. (2018). Karnavalesk Kuramı Ve Instagram Ortamına Yansımaları, e-Journal of New Media / Yeni Medya Elektronik Dergi - eJNM ISSN: 2548-0200, May 2018 Volume 2 Issue 2, p.73-89 Research Article - Submit Date: 03.02.2018, Acceptance Date: 08.04.2018
- World Bank (2018). 2018 Information and Communications for Development, Data-Driven Development. ISBN (electronic): 978-1-4648-1355-9.
- Yapraklı T. Ş. ve Altay Ş. (2017). Mobil Anlık Mesajlaşma Servislerinin Kullanımı Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi: Ardahan Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Saha Araştırması, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi • Cilt 12, Sayı 48, Temmuz 2017, ISSN 1300-0845, ss. 199-216.
- Yavaş V. (2013). Lojistik Merkezlerin Havayolu Ulaştırması Yönlü Analizi: Türkiye İçin Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Ana Bilim Dalı.

- Yazıcı M. U. (2018). Elektronik Ağızdan Ağıza İletişim: Tüketici Motivasyonlarına Göre Ağızdan Ağıza İletişim Platformlarından Sosyal Medya Kullanımı, Yüksek Lisans Tezi
- Yıldız A. (2018). Endüstri 4.0 ve akıllı fabrikalar Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 22 (2), 546~556, 2018.
- Yıldız A., Karakoyun F. ve Parlak İ. E. (2018). Endüstri 4.0 Temelli Dijital Tedarik Zinciri, Mühendislik Alanında Akademik Araştırmalar.
- Yücel H. (2014). 4G Haberleşme Teknolojilerinin İncelenmesi ve Kara Kuvvetleri Taktik Seviye Birliklerinde Muharebe Koşullarında Uygulanabilirliğinin Analizi, Yüksek Lisans Tezi
- Tubitak (2016), Endüstri 4.0 Yeni Sanayi Devrimi Yol Haritası, 3-4 Kasım 2016, Tubitak Ankara
- Zorlu G. H., Öztürk M.G. ve Köseoğlu A. M. (2018). İşletmelerde Endüstri 4.0'ın Stok Kontrol Yöntemlerine Etkisi, 4th Global Business Research Congress (GBRC - 2018), Vol.7-p.348-351.
- https://cscmp.org/CSCMP/Educate/SCM_Definitions_and_Glossary_of_Terms/CSCMP/Educate/SCM_Definitions_and_Glossary_of_Terms.aspx?hkey=60879588-f65f-4ab5-8c4b-6878815ef921 06.11.2018).
- <https://www.researchgate.net/publication/313580728>, Researchgate 24.11.2018.
- Türkiye İstatistik Kurumu (Tüik), Kasım 2018, <http://tuik.gov.tr/>

TÜRKİYE VE RUSYA FEDERASYONU'NUN LOJİSTİK PERFORMANS ENDEKSİNE GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON OF TURKEY AND RUSSIAN FEDERATION ACCORDING TO THE LOGISTIC PERFORMANCE INDEX

Ercan KILINÇ
Hanifi Murat MUTLU

GİRİŞ

Günümüzde lojistik faaliyetleri haberleşme, üretim ve bilgi teknolojilerinde yaşanan değişim ve dönüşüm ile birlikte önemli bir konuma gelmiştir. Bu gelişmeler özellikle lojistik faaliyetlerde, bilgi transfer sürecinin hızlanmasına, ihtiyaç duyulan bilgiye daha kolay erişim sağlanmasına ve doğru bir şekilde kullanılmasına önemli katkılar sunmaktadır. Bu açıdan lojistik performansın sektörler ve ülkeler bazında incelenmesi önem kazanmaya başlamıştır.

Küreselleşme süreci ile birlikte artan uluslararası ticaret ve ülkeler arasındaki sınırların kalkması ile birlikte lojistik sektörü son yıllarda çok fazla önem kazanmaya başlamış ve günümüzde sürekli gelişim gösterip büyüyen bir sektör haline gelmiştir. Günümüzde sınırların da önemli ölçüde kalkması ile beraber mal ve hizmetler dünyanın herhangi bir yerinde üretilerek, üretildiği yer ile sınırlı kalmayarak tüm dünyaya pazarlanabilir hale gelmiştir. Lojistik yönetimi bu noktada ortaya çıkmakta, ürünlerin dünyadaki herhangi bir noktaya taşınmasında, gerekli noktalarda depolanmasında, ambalajlanmasında, gümrüklenmesinde ve daha birçok faaliyetin gerçekleştirilmesinde görev almaktadır. Bu sebeple ülkeler lojistik performanslarını arttırarak küresel rekabet sürecinde öncü olmaya ve lojistik faaliyetleri avantajlı hale getirecek etkin politikalar geliştirmeye başlamaktadır. Kısacası bir ülkenin lojistik performansının iyi ve gelişmiş olması o ülkenin rekabet gücünün de gelişmiş olduğunu gösteren unsurlar arasında yer almaktadır.

Bu çalışma kapsamında ilgili literatür detaylı bir şekilde değerlendirildikten sonra lojistik kavramı, lojistik performans endeksi ve önemi, Türkiye ve Rusya Federasyonunun lojistik performans göstergeleri verilmiştir. Daha sonra Dünya Bankası tarafından açıklanan verileri ile 6 başlıkta Türkiye ve Rusya Federasyonu ülkelerinin lojistik kabiliyetleri karşılaştırılmış ve lojistik sektörünün büyüklüğünü gösteren veriler karşılaştırılmıştır.

1. Lojistik Kavramı

Lojistik kelimesinin ilk kullanıldığı yerlere ve kavramın gelişim evrelerine bakıldığında, lojistiğin temelde hesaplama ve sonuçlara yönelik düşünce sisteminin odak noktasını oluşturduğu görülmektedir. Lojistik kelimesi sonuçla ilgili veya aritmetiğe ilişkin yetenek anlamına gelen yunanca “lojistikos” sıfatından türetilmiştir (Kayabaşı, 2007:49). Lojistik faaliyetlerinin başlangıç noktası insanlık tarihi kadar geriye doğru götürülebilir. Lojistiğin amacı; işletmede meydana gelen tüm lojistik faaliyetleri minimum maliyetle, etkin ve verimliliği maksimize ederek müşteri memnuniyetini sağlamaktır ve bunun başarılı bir biçimde yerine getirilmesidir (Terzi ve Bölükbaş, 2016:207). İlk olarak askeri bir terim olarak karşımıza çıkan lojistik kavramı ticarete başlarda pazarlama ve üretimin bir fonksiyonu olarak açıklanırken 1950'li ve 1960'lı yıllarda pazarlama talep yaratma üzerine odaklanırken; lojistik pazarlama kaynaklı talepleri karşılayarak satışları destekleyen bir işletme fonksiyonu olarak tanımlanmıştır (Mutlu ve Ölmez, 2006:100). Özellikle 1960'lı yılların başından itibaren lojistik kavramı iktisadi literatüre girmeye başlamıştır.

Lojistik, bilinen yaygın 7D ifadesiyle; doğru ürünün, doğru kaynaktan, doğru miktarda, doğru biçimde, doğru zamanda, doğru yolla, doğru fiyata sağlanmasıdır (Yavaş, 2013:5).

CSCMP'ye göre (Tedarik Zinciri Yönetimi Profesyonelleri Konseyi) lojistik; “Müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak için malların ve hizmetlerin tüm ürünlerin ve üretimin başlangıç noktasından tüketim noktasına kadar etkili ve verimli bir biçimde taşınması ve depolanması için gerekli prosedürleri planlayan, uygulayan ve kontrol eden süreçtir.” (<https://cscmp.org/> 06.11.2018).

Lojistik, üretim alanından tüketim noktasına kadar geçen süreç içerisinde her türlü ürün, bilgi ve para akışının yönetilmesine yardımcı olan faaliyetler bütünüdür (Bayraktutan ve Özbilgin, 2015:96). Lojistik, taşıma, satın alma, depolama, satış, ithalat-ihracat, enformatik, iş hazırlama, yer değiştirme ve düzenlenmesi ile ilgili bütün hareketleri kapsamaktadır (Yapraklı ve Ünalın, 2017:592).

Genel anlamda değerlendirdiğimizde ise “lojistik faaliyetlerin tarihsel süreç içerisinde askeri alanda kullanıldığı dönemden, ticaret alanında kullanıldığı döneme buradan da modern lojistik dönemi olarak adlandırabileceğimiz yönetsel lojistik (tedarik ve lojistik yönetimi) ve operasyonel lojistik (materyal ve üretim-operasyon yönetimi) dönemine geçiş yaptığı söylenebilir” (Akiş, 2016:3). Lojistik faaliyetleri müşterilerin ihtiyaçlarını gidermek amacıyla mal ve hizmetlerin ilk noktadan son tüketim noktasına kadar olan taşıma, depolama ve dağıtım süreçlerini kapsayan fiziksel hareketliliğin planlanması, uygulanması ve kontrolünün yapılması olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Küresel Lojistik Performans Endeksi (LPE) ve Önemi

Günümüzde ekonomik açıdan değerlendirilme olanağı bulunan tüm faaliyetlerde, performans kavramı ön plana çıkmaktadır. Performans yönetimi, yönetimin planlama ve denetim faaliyetlerinin daha geniş bir çerçevede ele alınması gereği olarak gelişme göstermiştir (Kayabaşı, 2007:99). Küreselleşme süreci ile beraber çok uluslu şirketlerin ve uluslararası ticaretin gelişmesi ile birlikte lojistik faaliyetler önemli bir konuma yükselmiştir. Ulus ötesi ticaret beraberinde lojistik sektörünü de etkilemiş ve ülkeleri lojistik performansını rekabet avantajı sağlayacak düzeye çıkarmasını yönlendirmektedir. Bu bağlamda Dünya Bankası tarafından 2007 yılında ülkelerin lojistik konusundaki performanslarını belirlenmeye başlamıştır. Dünya Bankası tarafından “Küresel Lojistik Performans Endeksi ve Göstergeleri” adlı rapor son olarak 2018 yılı içerisinde açıklanmıştır. Bu rapora göre ülkeler; gümrük prosedürleri, lojistik maliyetler ve altyapı kalitesi, sevkiyatların izlenebilmesi, zamanında teslim ve yurtiçi lojistik sektörünün yetkinliği başlıklarına göre değerlendirilmektedir. Bu sayede tedarik zinciri yönetimin performans kriterleri kullanılarak ülkelerin lojistik konusundaki mevcut durumları ortaya çıkarılmaktadır. Lojistik Performans Endeksi (LPE), Dünya Bankası tarafından ülkelerin lojistik performanslarını ölçmek için her ülkenin çeşitli lojistik sektöründe çalışanlar ve yöneticileri ile anket yoluyla puanlamaya göre belirlenmesi ile sıralanmaktadır.

Lojistik Performans Endeksi (LPE), lojistik performansın çok boyutlu bir değerlendirmesidir. Dünya Bankası tarafından hazırlanmakta ve bir rapor haline getirilerek açıklanmaktadır. LPE, ülkelerin lojistik konusunda karşılaştıkları zorlukları ve değerlendirebilecekleri fırsatları belirlemelerine yardımcı olmak amacıyla oluşturulan kapsamlı bir endekstir. LPE bir anlamda lojistik verimliliği ölçmektedir (Akdoğan ve Durak, 2017:625). Aynı zamanda LPE ülkelerin ticaret yapma kabiliyetlerini de ölçen bir endekstir (Demirbilek, 2017:2). Lojistik Performans; lojistik hizmet üreten firmaların kendi stratejik planları çerçevesinde belirli bir dönemdeki hizmet çıktılarının amaçlara, politikalara, stratejilere, planlara ve hedeflere ne derece yaklaştığını kurumsal açıdan ifade etmesi ile ilgili çalışmalar bütünü hakkında bilgi sunmaktadır (Bayat ve Özdemir, 2016:2).

Ülkeler LPE puanları dağılımına göre dört grup altında değerlendirilmektedir. Bunlar;

- LPE 1: Lojistikte kötü olan ülkeler,
- LPE 2: Lojistikte kısmen iyi performans gösteren ülkeler,

- LPE 3: Lojistikte istikrarlı performans gösteren ülkeler ve
- LPE 4: Lojistik dostu ülkelerdir (Bayat ve Özdemir, 2016:2).

Lojistik performansı açısından yapılan değerlendirmeler sonucunda performansı iyi olan ülkeler 4 ve üzeri puan almakta ve lojistik dostu ülke olarak adlandırılmakta, lojistik performansı kötü olan ülkeler ise 1 ve altında puan almaktadır.

Tablo1: Lojistik Performans Endeksinin Alt Kriterleri ve Kullanıldığı Yıllar

	Lojistik Performans Endeksi (LPE) Ölçüm Kriterleri	Lojistik Performans Endeksi (LPE) Kriterlerinin Kullanıldığı Yıllar
1.	Gümrükleme Kriteri	2007-2010-2012-2014-2016-2018
2.	Altyapı Kriteri	2007-2010-2012-2014-2016-2018
3.	Uluslararası Sevkiyatlar Kriteri	2007-2010-2012-2014-2016-2018
4.	Lojistik Kalite ve Yetkinlik Kriteri	2007-2010-2012-2014-2016-2018
5.	Takip ve İzleme Kriteri	2007-2010-2012-2014-2016-2018
6.	Zamanlama Kriteri	2007-2010-2012-2014-2016-2018
7.	Yerel Lojistik Maliyetler Kriteri	2007

Kaynak: Dünya Bankası, Lojistik Performans Endeksi Raporu, 2018

Dünya bankası tarafından ilk kez ülkelerin “Lojistik Performans Endeksi” 2007 yılında açıklanmaya başlamıştır. İlk başta performans kriterleri belirlenirken 7 başlıkta değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Ancak daha sonraki lojistik performans kriterleri 6 başlık altında değerlendirilmektedir. Tablo 1’de yıllara göre Dünya Bankası tarafından açıklanan lojistik performans kriterleri gösterilmiştir. Ülkelerin Lojistik Performans Endeks puanları 6 kriterin ağırlıklı ortalaması alınarak hesaplanmaktadır.

Günümüzde performans yönetimi, uluslararası ticaretin küreselleşmesi ile birlikte rekabet ortamında olan ülkelerin, şehirlerin ve işletmelerin gerçekleştirdikleri faaliyetlerde çok önemli bir konuma sahip alanların başında gelmektedir. Lojistik performans, iktisadi gelişmişlik göstergesi ve belirleyicisi olmak yanında iktisadi gelişme düzeyinin ölçülmesinde bir araç olarak değerlendirilmektedir. Artık ülkeler, bölgeler ve kentler lojistik altyapı gelişmişliğine göre de sıralanmaktadır (Bayraktutan ve Özbilgin, 2015:96). Bir ülkenin lojistik performansını etkileyen unsurların başında hem ekonomik hem de toplumsal gelişmeler önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte ulusal ve uluslararası ticaret lojistik sektörünün en önemli iki bileşenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. (Uca vd., 2016:37). Küresel lojistik performans ölçümü, malların uluslararası piyasaya ne ölçüde rahat ve düşük maliyetle çıkabildiğini belirlemektedir. “Malların uluslararası pazara ulaştırılma kapasitesi” ya da “ticaret lojistiği”; gelişmekte olan ülkeler açısından rekabet gücünün iyileşmesi küreselleşmenin sağladığı avantajlardan yararlanma ve giderek entegre hale gelen dünyada yoksullukla mücadele için yaşamsal önem taşımaktadır (Kara vd., 2009:78). Küresel ticaretin hızla artmasının yanında, küresel üretimin daha fazla paylaşılması, ürünlerin kısalan raf ömürleri ve gittikçe artan küresel rekabet sonucunda lojistik hizmetler, “stratejik rekabet avantajı” sağlamanın önemli bir aracı haline gelmiştir. Küresel ticaret dinamiklerindeki değişimler

hem ticaret akımlarının yönünü, hem de hacmini belirlemektedir (Kara vd., 2009:70). Etkin, verimli ve sürdürülebilir bir lojistik performans yönetimi ülkelere, şehirlere ve firmalara küresel rekabet ortamında önemli kazanımlar sağlayacaktır. Lojistik performansın geliştirilmesi için “maliyet etkinliği, kârlılık, zamanında teslim, verilen sözlerin tutulması, esneklik, müşteri memnuniyeti vb.” hedeflerin sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle lojistik performansın önemi her geçen gün artmaktadır. Bununla birlikte özellikle lojistik performansının artırılmasında teknolojik inovasyonun önemli bir etki oluşturacağı düşünülmektedir. Bu durum lojistik sektörüne inovatif bir ortamın sağlanması sayesinde lojistik firmaları için küresel rekabet ortamında daha önemli kazanımlar elde edilebileceği açıktır (Burmaoğlu, 2012:197).

Tablo 2:Dünyada LPE Puanlarında İlk 10 ve Son 10 Sırada Yer Alan Ülkelerin Ortalamaları

Yıllara Göre Puanlar	LPE 2007	LPE 2010	LPE 2012	LPE 2014	LPE 2016	LPE 2018
İlk 10 sırada yer alan ülkelerin ortalaması	4,06	4,01	4,01	3,99	4,13	4,03
Son 10 sırada yer alan ülkelerin ortalaması	1,84	1,98	2	2,06	1,91	2,08
Tüm Ülkelerin Ortalaması	2,74	2,87	2,87	2,89	2,88	2,87
Toplam Ülke Sayısı	150	155	155	160	160	160

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Tablo2’de yer alan verilere göre dünyada LPE puanlamasında ilk 10 sırada yer alan ülkelerin 2007 yılında LPE ortalaması 4,06 iken, LPE puanlamasında son 10 sırada yer alan ülkelerin 2007 yılında LPE ortalamaları 1,84 oranında gerçekleşmiştir. Yine Dünya Bankası tarafından 2018 yılında açıklanan verilere göre LPE puanlamasında ilk 10 sırada yer alan ülkelerin 2007 yılında LPE ortalaması 4,03 iken, LPE puanlamasında son 10 sırada yer alan ülkelerin 2018 yılında LPE ortalamaları 2,08 oranında gerçekleşmiştir. Ayrıca 2007 yılında tüm ülkelerin LPE puanı ortalaması 2,74 iken, 2018 yılında tüm ülkelerin LPE puanı ortalaması 2,87 oranına yükselmiştir. Yine tabloda yer alan verilere göre 2007 yılında 150 ülke LPE puanlamasına dâhil olurken 2018 yılında 160 ülke LPE puanlaması kapsamında değerlendirilmiştir. Tablo2’ye bakıldığında son yıllarda ülkelerin, lojistik faaliyet alanlarında gelişme gösterdiği görülmektedir.

3. Küresel Lojistik Performans Endeksi ve Türkiye

Türkiye lokasyon olarak Orta Doğu, Türk Cumhuriyetleri ve Avrupa arasında bir aktarma merkezi ve köprü oluşturmaktan kaynaklanan avantajlı konumu ile birçok otorite tarafından lojistik üssü olma iddiası veya ideali ile tanımlanmaktadır. Türkiye coğrafyasının lojistik bakış açısıyla önemli üstünlükleri vardır. Türkiye, dünya coğrafyası üzerindeki konumu, sahip olduğu genç ve dinamik nüfusu ve lojistik sektörüne verilen önem ve yatırımlar sayesinde lojistik sektöründe dünyada önemli bir lojistik üs konumuna gelebilecek bir potansiyele sahiptir (Terzi ve Bölükbaş, 2016:207). Lojistik sektörü Türkiye’nin stratejik sektörüdür (Akçetin, 2010, s.11). Bu durumu üç temel sebebe bağlamak mümkündür. Birincisi, ülkenin 3 tarafının denizlerle çevrili olması ve deniz kıyılarının liman yapmaya çok müsait olması, ikincisi, ülkenin jeopolitik konumu ve Kıta Anadolu’nun geniş ovalara sahip olmasıdır. Stratejik olma yolunda üçüncü sebep ise Türkiye’nin geçmişinden gelen ve kültür haline gelmiş olan lojistik yeteneğidir(Tunç ve Kaya, 2016:59). Türkiye’nin bulunduğu jeopolitik ve coğrafi yapısı ile yapılan üçüncü hava limanı ve köprü, geliştirilen hızlı tren projeleri sayesinde Türkiye lojistik üssü olma yolunda ilerlemektedir (Wolff ve Yıldız, 2018:187). Dünya Bankası tarafından 2007 yılından bu yana gerçekleştirilen lojistik performans endeksi çalışmasına Türkiye sürekli yer almıştır. Dünya Bankası tarafından açıklanan 2018 yılı verilerine göre Almanya 4,20 puanla LPE sıralamasında ilk sırada yer almakta, İsveç 4,05 puanla ikinci ve Belçika 4,04 puanla üçüncü sırada yer almıştır.

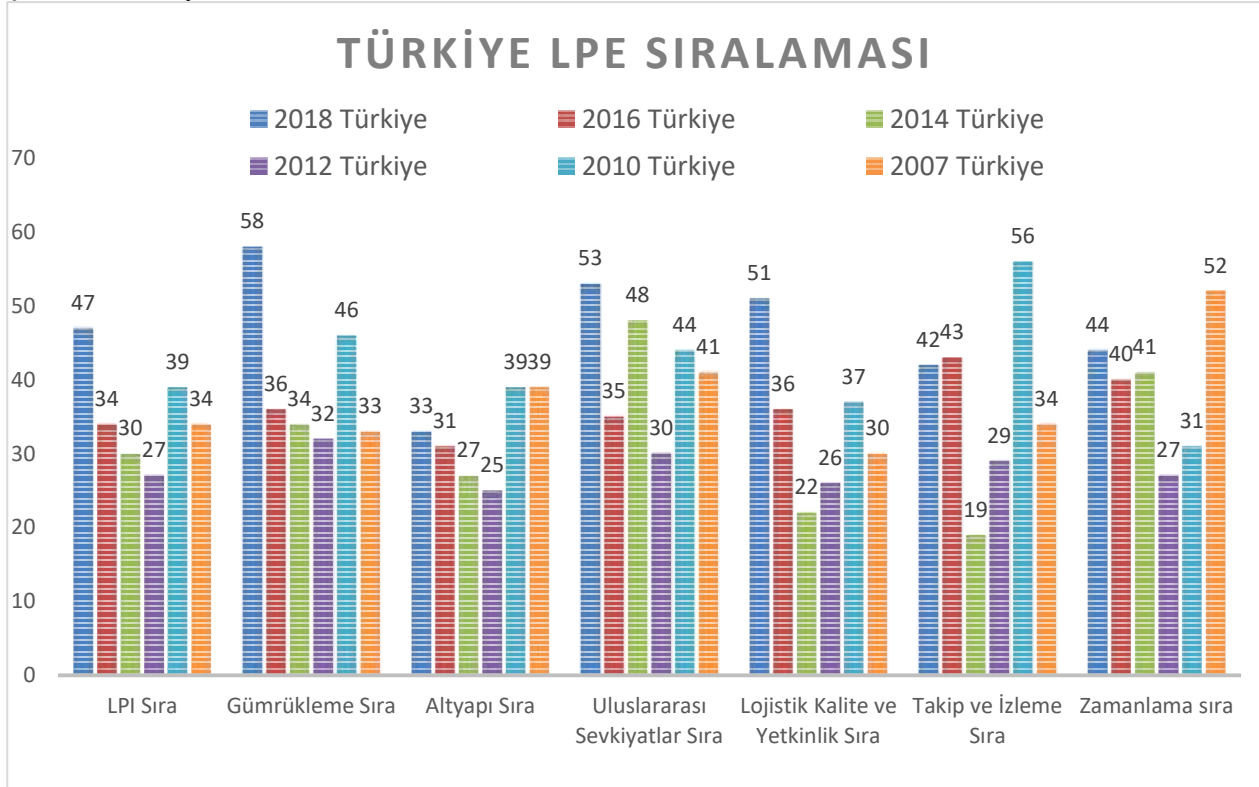
Tablo3: Türkiye'nin Yıllara Göre LPE Kriterlerine Göre Sıralama ve Puanları

Yıllar	LPE Sıra	LPE Puan	Gümrükleme	Altyapı	Uluslararası Sevkiyatlar	Lojistik Kalite ve Yetkinlik	Takip ve İzleme	Zamanlama
2007	34	3,15	3	2,94	3,07	3,29	3,27	3,38
2010	39	3,22	2,82	3,08	3,15	3,23	3,09	3,94
2012	27	3,51	3,16	3,62	3,38	3,52	3,54	3,87
2014	30	3,5	3,23	3,53	3,18	3,64	3,77	3,68
2016	34	3,42	3,18	3,49	3,41	3,31	3,39	3,75
2018	47	3,15	2,71	3,21	3,06	3,05	3,23	3,63
Kümülatif	37	3,29	2,94	3,36	3,19	3,23	3,37	3,68

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Tablo3 üzerinde Türkiye'nin yıllara göre LPE kriterlerine göre sıralama ve puanları yer almaktadır. Genel olarak baktığımızda Türkiye'nin LPE sıralamasında bir düşüş olmasına karşın LPE puanlamasında 3,15 ile 3,51 puan arasında değişim olduğu görülmektedir. Türkiye 2007 yılı LPE sıralamasında 34. Sırada yer alırken, 2018 yılı LPE sıralamasında 47. Sırada ve kümülatif lojistik performans endeksinde göre ise 37. sırada yer almıştır. Tablo3'e baktığımızda Türkiye en iyi LPE performansını 2012 yılında gösterip 27. Sırada yer almıştır. Türkiye'nin 2018 yılı verilerine baktığımızda LPE kriterlerine göre en iyi olduğu başlıklar; "Zamanlama 3,63 puan", "Takip ve İzleme 3,23 puan" ve "Altyapı 3,21 puan" seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2018 yılı verilerine baktığımızda LPE kriterlerine göre en zayıf olduğu başlıklar ise; "Gümrükleme 2,71 puan", "Lojistik Kalite ve Yetkinlik 3,05 puan" ve "Uluslararası Sevkiyatlar 3,06 puan" seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin LPE performansında en fazla gelişmiş kriter "Zamanlama" olduğu görülmektedir. Yıllara göre baktığımızda zamanlama başlığında istenilen verimliliğin sağlandığı görülmektedir. Türkiye'nin LPE performansında tablodan hareketle en fazla gelişme göstermesi başlığın "gümrükleme" olduğu görülmektedir. Yıllara göre baktığımızda gümrükleme başlığında istenilen verimliliğin yakalanamadığı görülmektedir. Dolayısıyla genel LPE puanı da bu durumdan dolayı olumsuz etkilenmekte ve aşağıya düşmektedir. Genel anlamda diğer kriterlerde zaman içerisinde gelişme göstermiş ancak istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

Şekil 1: Türkiye'nin Yıllara Göre LPE Kriterlerine Göre Sıralaması

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Şekil 1’de Türkiye’nin yıllara göre LPE kriterlerine göre sıralamaları verilmektedir. Burada Türkiye 2007 yılında “gümrükleme kriterinde” 33 sırada iken 2018 yılında 58 sıraya gerilemiş, “altyapı kriterinde” 2007 yılında 39 sırada iken 2018 yılında 33 sıraya yükselmiş, “uluslararası sevkiyatlar kriterinde” 2007 yılında 41 sırada iken 2018 yılında 53 sıraya gerilemiş, “lojistik kalite ve yetkinlik kriterinde” 2007 yılında 30 sırada iken 2018 yılında 51 sıraya gerilemiş, “takip ve izleme kriterinde” 2007 yılında 34 sırada iken 2018 yılında 42 sıraya gerilemiş ve “zamanlama kriterinde” 2007 yılında 52 sırada iken 2018 yılında 44 sıraya yükselmiştir. Şekilde görüldüğü üzere LPE kriterlerinde sadece iki başlıkta Türkiye ilerleme gösterirken diğer 4 başlıkta gerileme göstermiştir.

4. Küresel Lojistik Performans Endeksi ve Rusya Federasyonu

Asya’nın kuzeyinde Kuzey Buz denizini çevreleyen Rusya, Avrupa’dan Kuzey Pasifik okyanusuna uzanarak 17.098.242 km² alana yayılmıştır. Rusya; Kuzey Avrupa, Batı Asya, Orta Asya ve Uzakdoğu gibi altı jeopolitik bölge ile çevrelenmiş bir ülkedir. Toprak bakımından dünyanın en büyük ülkesi olan Rusya’nın 14 ülke ile sınır komşuluğu vardır. (Eser, 2017:6). Rusya Federasyonu, büyük bir ekonomik gücün temeli olan doğal kaynaklara ve insan gücüne sahip dünyadaki belli başlı ülkelerden biri konumundadır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından bu yana merkezi planlı bir ekonomiden piyasaya dayalı bir sisteme doğru ilerleyerek önemli değişiklikler geçirmiştir. Son yıllarda ekonomik büyüme ve reformların gerilemesine rağmen dünyanın önde gelen petrol ve doğal gaz üreticilerinden biri olmaya devam etmekte olup, aynı zamanda da çelik ve alüminyum gibi metallerin en iyi ihracatçısıdır

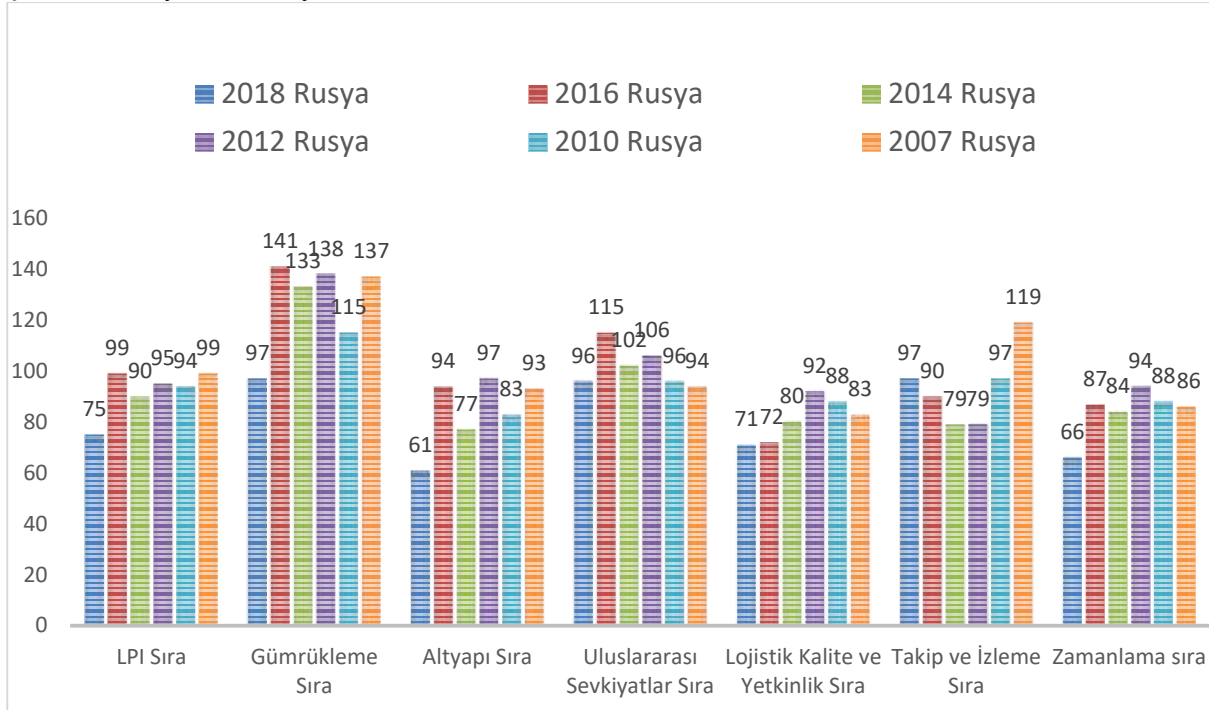
Tablo4: Rusya Federasyonu’nun Yıllara Göre LPE Kriterlerine Göre Sıralama ve Puanları

Yıllar	LPE Sıra	LPE Puan	Gümrükleme	Altyapı	Uluslararası Sevkiyatlar	Lojistik Kalite ve Yetkinlik	Takip ve İzleme	Zamanlama
2007	99	2,37	1,94	2,23	2,48	2,46	2,17	2,94
2010	94	2,61	2,15	2,38	2,72	2,51	2,6	3,23
2012	95	2,58	2,04	2,45	2,59	2,65	2,76	3,02
2014	90	2,69	2,2	2,59	2,64	2,74	2,85	3,14
2016	99	2,57	2,01	2,43	2,45	2,76	2,62	3,15
2018	75	2,76	2,42	2,78	2,64	2,75	2,65	3,31
Kümülatif	85	2,69	2,25	2,64	2,59	2,74	2,67	3,23

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Tablo 4 üzerinde Rusya Federasyonu’nun yıllara göre LPE kriterlerine göre sıralama ve puanları yer almaktadır. Genel olarak baktığımızda Rusya Federasyonu’nun LPE sıralamasında ve LPE puanlamasında küçük de olsa yükseliş olduğu görülmektedir. Rusya Federasyonu 2007 yılı LPE sıralamasında 99 sırada yer alırken, 2018 yılı LPE sıralamasında 75 sırada ve kümülatif lojistik performans endeksine göre ise 85 sırada yer almıştır. Tablo4’e baktığımızda Rusya Federasyonu’nun en iyi LPE performansını 2018 yılında gösterip 75 sırada yer almıştır. Rusya Federasyonu’nun 2018 yılı verilerine baktığımızda LPE kriterlerine göre en iyi olduğu başlıklar; “Zamanlama 3,31 puan”, “Altyapı 2,78 puan” ve “Lojistik Kalite ve Yetkinlik 2,75 puan” seviyesinde gerçekleşmiştir. Rusya Federasyonu’nun 2018 yılı verilerine baktığımızda LPE kriterlerine göre en zayıf olduğu başlıklar ise; “Gümrükleme 2,42 puan”, “Uluslararası Sevkiyatlar 2,64 puan” ve “Takip ve İzleme 2,65 puan” seviyesinde gerçekleşmiştir. Rusya Federasyonu’nun LPE performansında en fazla gelişmiş kriter “Zamanlama” olduğu görülmektedir. Yıllara göre baktığımızda zamanlama başlığında istenilen verimliliğin sağlandığı görülmektedir. Rusya Federasyonu’nun LPE performansında tablodan hareketle en fazla gelişme göstermesi gereken başlığın ise “gümrükleme” olduğu görülmektedir. Yıllara göre baktığımızda sadece zamanlama başlığında verimlilik sağlanmış ve geriye kalan 5 başlıkta verimlilik sağlanamamıştır. Genel anlamda diğer kriterlerde zaman içerisinde gelişme göstermiş ancak istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

Şekil 2: Rusya Federasyonu’nun LPE Kriterlerine Göre Sıralamaları

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

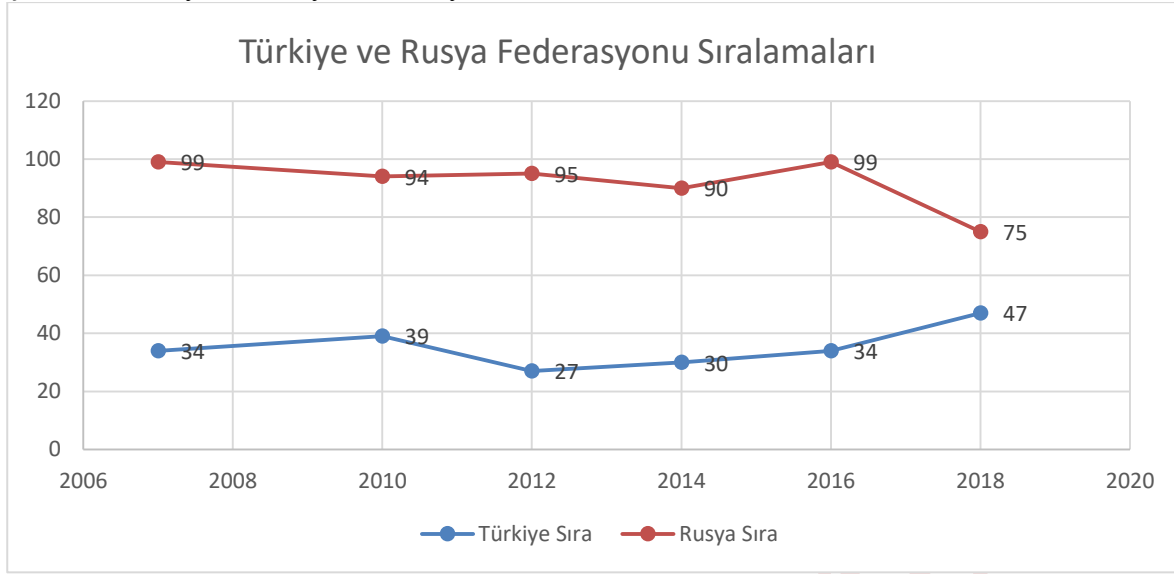
Şekil 2’de Rusya Federasyonu’nun yıllara göre LPE kriterlerine göre sıralamaları verilmektedir. Burada Rusya Federasyonu’nun 2007 yılında “gümrükleme kriterinde” 137 sırada iken 2018 yılında 98 sıraya yükselmiş, “altyapı kriterinde” 2007 yılında 93 sırada iken 2018 yılında 61 sıraya yükselmiş, “uluslararası sevkiyatlar kriterinde” 2007 yılında 94 sırada iken 2018 yılında 96 sıraya gerilemiş, “lojistik kalite ve yetkinlik kriterinde” 2007 yılında 83 sırada iken 2018 yılında 71 sıraya yükselmiş, “takip ve izleme kriterinde” 2007 yılında 119 sırada iken 2018 yılında 97 sıraya yükselmiş ve “zamanlama kriterinde” 2007 yılında 86 sırada iken 2018 yılında 66 sıraya yükselmiştir. Şekilde görüldüğü üzere LPE kriterlerinde yıllara göre Rusya Federasyonu sadece “uluslararası sevkiyatlar kriterinde” gerileme göstermiş ve diğer 4 başlıkta ilerleme göstermiştir. Ancak LPE kriterlerine göre belirlenen 6 başlıkta da istenilen verimi sağlayamamıştır.

5. Türkiye ve Rusya Federasyonu’nun Küresel Lojistik Performans Endeksine Göre Karşılaştırılması

Türkiye ile Rusya hem coğrafi yakınlık hem de ticaret, turizm ve enerji alanlarındaki ticaret ilişkileri nedeniyle önemli potansiyellere sahip ülkelerdir. Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki önemli ekonomik ilişkiler ticaret, turizm ve enerji sektörleri ekseninde gelişme göstermektedir. Türkiye ve Rusya karşılıklı olarak birbirlerinin önemli ticaret ortakları arasında yer almaktadır. Günümüzde ülkelerin lojistik performansı artan rekabet ve gelişen teknoloji ile birlikte uluslararası ticaretin önemli bir parçası olma özelliği kazanmıştır. Her iki ülke arasında artan yoğun ticari gelişmeler lojistik faaliyetler kapsamında yüksek performans sergileyerek rekabet avantajı elde etmeyi gerektirmektedir. Lojistiğin ekonomik etkilerinden birisi de ülkeler arası lojistik güzergâhları ve hizmetleri açısından rekabettir. Ülkeler lojistik rotalarındaki yerlerini korumayı ve güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca lojistik avantajlar sağlayarak üretim tesisleri ve yabancı sermaye için ülkelerini cazip kılmayı hedeflemektedir. Bu durum özellikle son yıllarda daha çok önem kazanmıştır. Firmalar artık yatırım iklimini değerlendirirken pazarlara yakınlık yanında lojistik kalitesini de göz önünde tutmaktadırlar (Başar ve Bozma, 2017:450).

5.1. Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Yıllara Göre LPE Puan ve Sıralamaları

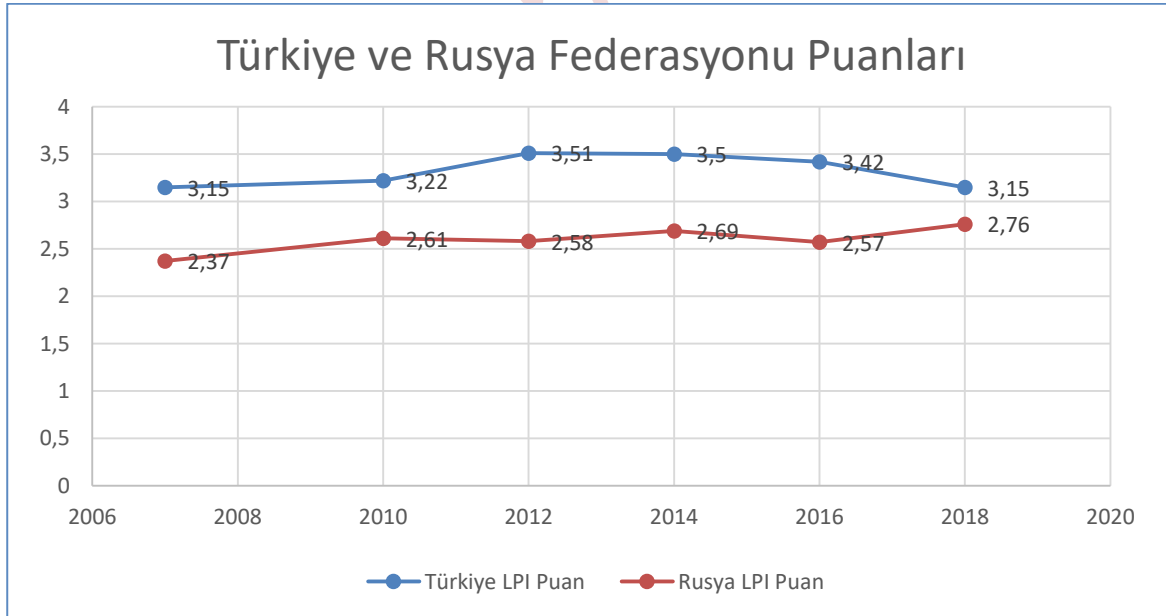
Şekil 3: Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun LPE Sıralamaları

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Şekil 3 üzerinde Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun 2007 ile 2018 yılları arasındaki LPE sıralamaları yer almaktadır. Burada Türkiye 2007 yılında 150 ülke içerisinde LPE sıralamasında 34 sırada yer alırken, Rusya Federasyonu 99 sırada yer almaktadır. 2018 yılında ise Türkiye 47 sırada yer alırken, Rusya Federasyonu 75 sırada yer almaktadır. Türkiye en iyi LPE performansını 2012 yılında 27 sırada yer alarak göstermiştir. Rusya Federasyonu ise 2018 yılında 75 sırada yer alarak göstermiştir.

Şekil 4: Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun LPE Puanları

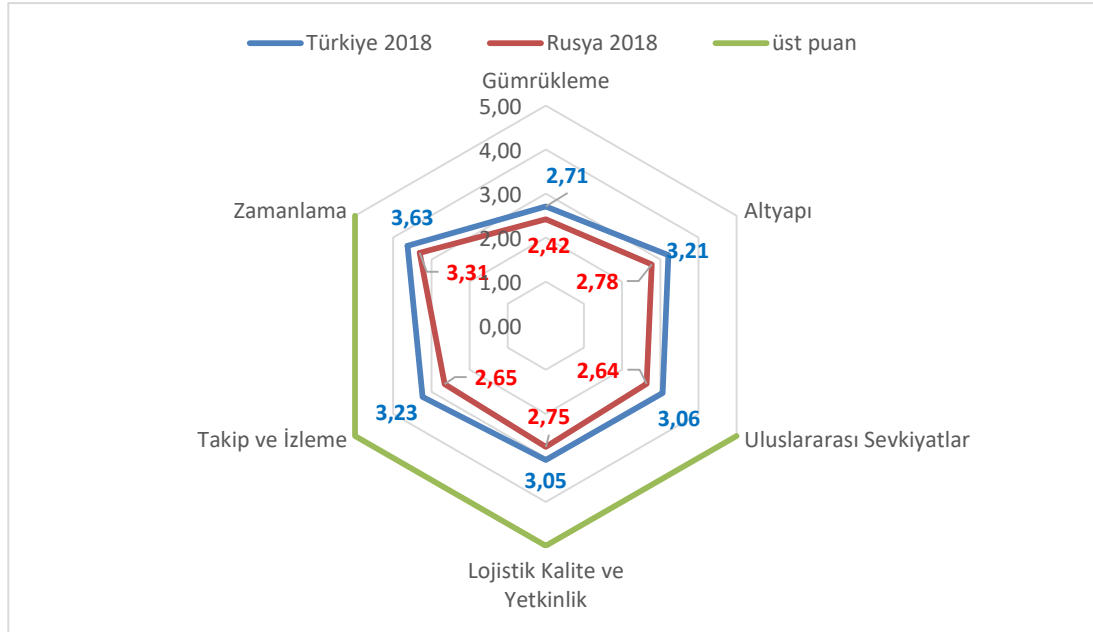

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Şekil 4 üzerinde Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun 2007 ile 2018 yılları arasındaki LPE puanları yer almaktadır. Burada Türkiye 2007 yılında 150 ülke içerisinde LPE puanlamasında 5 puan üzerinden yapılan değerlendirmede 3,15 puan almışken, Rusya Federasyonu 2,37 puan

almıştır. 2018 yılında ise Türkiye yine 3,15 puan almışken, Rusya Federasyonu 2,76 puan almıştır. Türkiye en iyi LPE puan performansını 2012 yılında 3,51 puan alarak göstermiştir. Rusya Federasyonu ise 2018 yılında 2,76 puan alarak göstermiştir.

Şekil 5: Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun LPE Başlıklarına Göre 2018 Puanları

Kaynak:

Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

Şekil 5 üzerinde Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun LPE başlıklarına göre 2018 puanları verilmiştir. Türkiye LPE başlıklarına göre en iyi olduğu puan 3,63 puan ile Zamanlama ve en kötü olduğu alan ise 2,71 puan ile Gümrükleme olduğu görülmektedir. Rusya Federasyonu da Türkiye ile benzer şekilde en iyi olduğu alan 3,31 puan ile Zamanlama ve en kötü olduğu alan 2,42 puan ile Gümrükleme olduğu görülmektedir.

5.2. Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun LPE Kriterine Göre Karşılaştırmaları

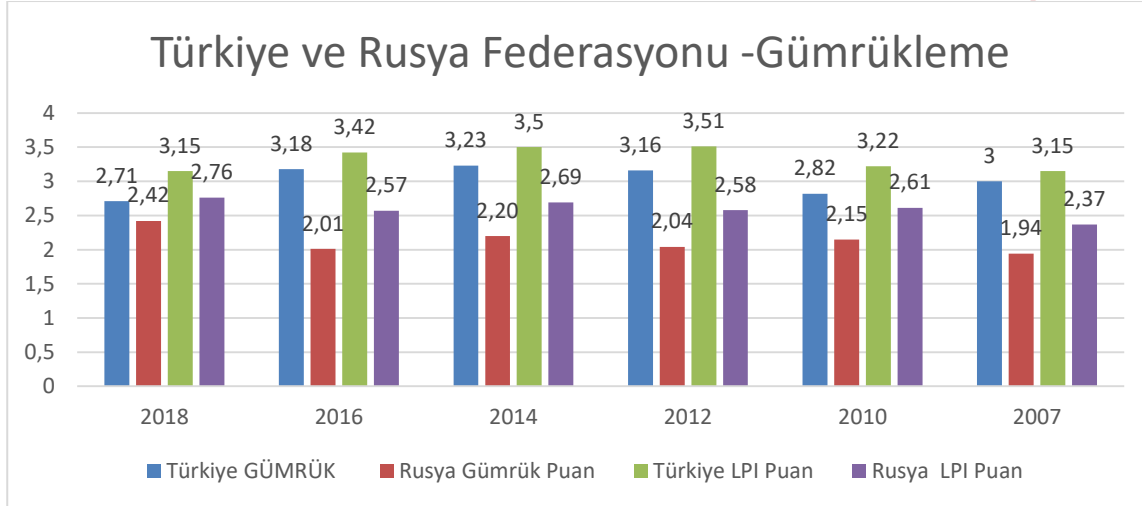
Trade Map verilerine göre Türkiye 2017 yılında toplam 157.054.789 dolar ihracat yaparken yine 2017 yılında toplam 233.791.662 dolar ithalat yaparak genel toplamda 390.846.451 dolar dış ticaret hacmine sahip olduğu görülmektedir. Yine aynı verilere göre Türkiye'den Rusya Federasyonu'na 2.735.484 dolar ihracat yapılırken, 19.513.833 dolar ithalat gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Rusya Federasyonuna ihraç ettiği ilk üç ürünü şöyle sıralayabiliriz; Yenilebilir meyve ve fındık; narenciye veya kavun kabuğu, makine, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar; bunların parçaları ve demiryolu veya tramvay haddehanesi dışındaki taşıtlar ve bunların parçaları ve aksesuarları yer almaktadır. Yine aynı verilere göre Rusya Federasyonu'nun 2017 yılında toplam 359.151.975 milyon dolar ihracat yaparken yine 2017 yılında toplam 228.212.750 milyon dolar ithalat yaparak genel toplamda 587.364.725 milyon dolar dış ticaret hacmine sahip olduğu görülmektedir. Rusya Federasyonunun Türkiye'ye ihraç ettiği ilk üç ürünü şöyle sıralayabiliriz; Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, mineral demir ve çelik ve hububat yer almaktadır. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere hem Türkiye ve hem de Rusya karşılıklı olarak birbirlerinin önemli ticaret ortakları arasında yer almaktadır.

5.2.1. Gümrükleme Puanı Bazında Karşılaştırma

Şekil 6 üzerinde Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Gümrükleme Kriterine Göre LPE Puanları verilmiştir. Şekil üzerinde görüldüğü üzere 2007 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Gümrükleme puanı 3 iken, Rusya Federasyonu'nun Gümrükleme puanı 1,94 puan

seviyesindedir. 2018 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Gümrükleme puanı 2,71 iken, Rusya Federasyonu'nun Gümrükleme puanı 2,42 puan seviyesindedir. Türkiye en iyi Gümrükleme puanını 2014 yılında 3,23 puan olarak gerçekleştirmiştir. Rusya Federasyonu ise en iyi Gümrükleme puanını 2018 yılında 2,42 puan alarak göstermiştir. Gümrükleme kriteri hem Türkiye'nin hem Rusya Federasyonu'nun lojistik performansını gerileten en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Gümrükleme puanının düşük olmasının genel olarak; sınır kapılarındaki uzun beklemler, dış ticaret işlemlerindeki belge sayısının fazla olması, yüksek ücretler, ticari faaliyeti zorlaştıran uygulamalar, kamu kurumları arasındaki farklı uygulamalar ve bürokrasisi gümrükleme puanı üzerinde negatif bir etki oluşturmaktadır. Her iki ülkenin de gümrükleme sorunu acil bir şekilde çözüme kavuşturması gerekmektedir.

Şekil 6: Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Gümrükleme Kriterine Göre LPE Puanları

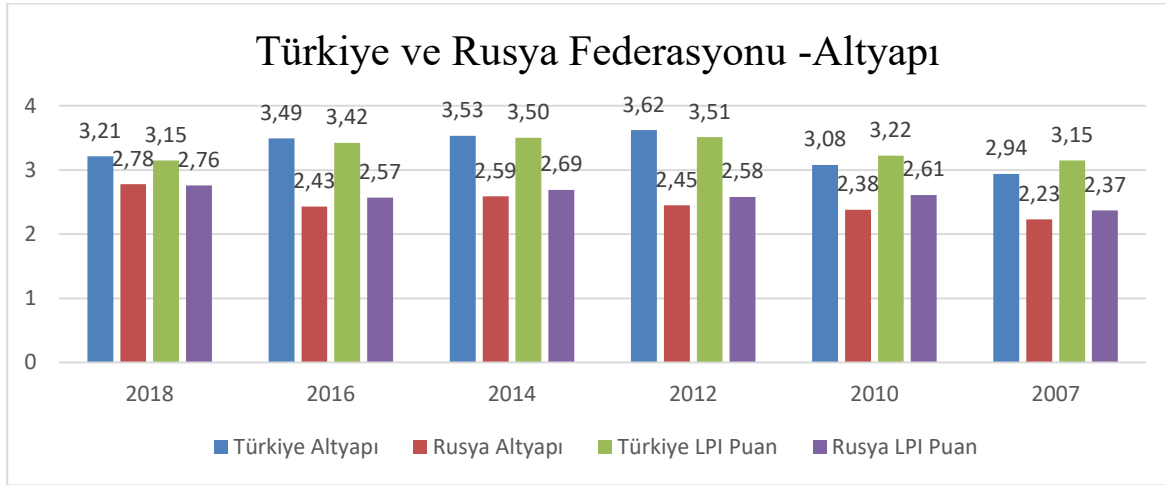

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

5.2.2. Altyapı Puanı Bazında Karşılaştırma

Şekil 7 üzerinde Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Altyapı Kriterine Göre LPE Puanları verilmiştir. Şekil üzerinde görüldüğü üzere 2007 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Altyapı puanı 2,94 iken, Rusya Federasyonu'nun Altyapı puanı 2,23 puan seviyesindedir. 2018 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Altyapı puanı 3,21 iken, Rusya Federasyonu'nun Altyapı puanı 2,78 puan seviyesindedir. Türkiye en iyi Altyapı puanını 2012 yılında 3,62 puan alarak gerçekleştirmiştir. Rusya Federasyonu ise en iyi Altyapı puanını 2018 yılında 2,78 puan alarak göstermiştir. Türkiye LPE performansında Altyapı puanı iyi olarak değerlendirebiliriz ancak Rusya Federasyonu LPE performansında Altyapı puanı olarak istenilen noktada olmadığını görmekteyiz. Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun LPE sıralamasında üst sıralara yerleşebilmesi için altyapı yatırımlarının hızlandırılması gerekmektedir. Dünya Bankasının açıklamasına göre Türkiye gelişmekte olan ülkeler arasında kamu-özel sektör işbirliğinde en çok altyapı yatırımı yapan ikinci ülke olmuştur. Türkiye' deki en önemli yatırımlar arasında 3. Boğaz Köprüsü, Salıpazarı Limanı, Avrasya Tüneli, Kanal İstanbul, Çanakkale Köprüsü, Osmangazi Köprüsü, İstanbul Havalimanı ve şehirlerarası hızlı tren projeleri yer almaktadır (Canbolat, 2016:60).

Şekil 7: Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Altyapı Kriterine Göre LPE Puanları

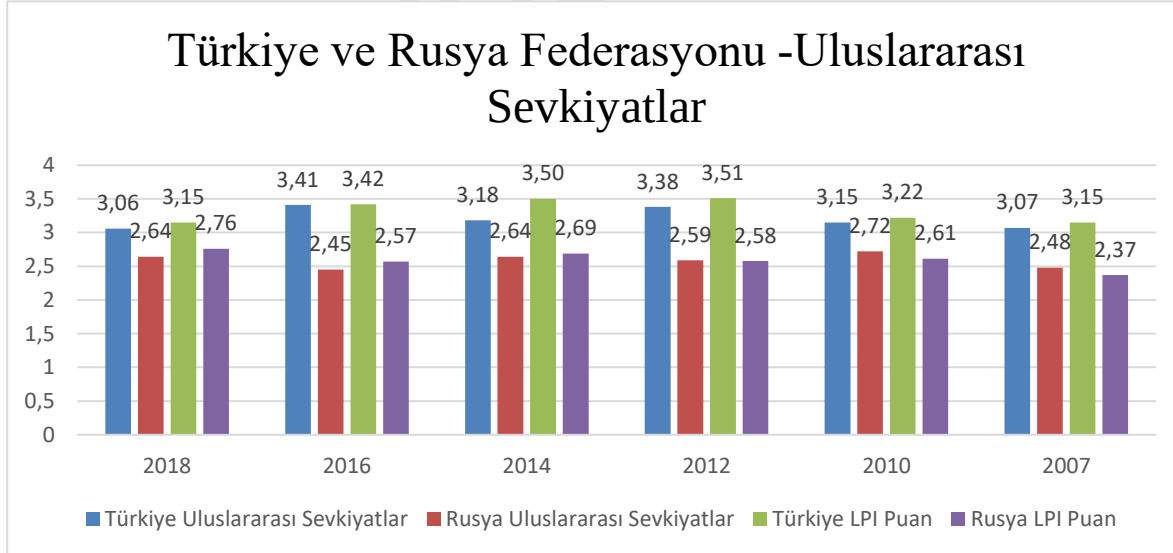

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

5.2.3. Uluslararası Sevkiyatlar Puanı Bazında Karşılaştırma

Şekil 8 üzerinde Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Uluslararası Sevkiyatlar Kriterine Göre LPE Puanları verilmiştir. Şekil üzerinde görüldüğü üzere 2007 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Uluslararası Sevkiyatlar puanı 3,07 iken, Rusya Federasyonu'nun Uluslararası Sevkiyatlar puanı 2,48 puan seviyesindedir. 2018 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Uluslararası Sevkiyatlar puanı 3,06 iken, Rusya Federasyonu'nun Uluslararası Sevkiyatlar puanı 2,64 puan seviyesindedir. Türkiye en iyi Uluslararası Sevkiyatlar puanını 2016 yılında 3,41 puan olarak gerçekleştirmiştir. Rusya Federasyonu ise en iyi Uluslararası Sevkiyatlar puanını 2010 yılında 2,72 puan olarak göstermiştir. Türkiye LPE performansında Uluslararası Sevkiyatlar puanı iyi olarak değerlendirebiliriz ancak Rusya Federasyonu LPE performansında Uluslararası Sevkiyatlar puanı olarak istenilen noktada olmadığını görmekteyiz.

Şekil 8:Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Uluslararası Sevkiyatlara Göre LPE Puanları

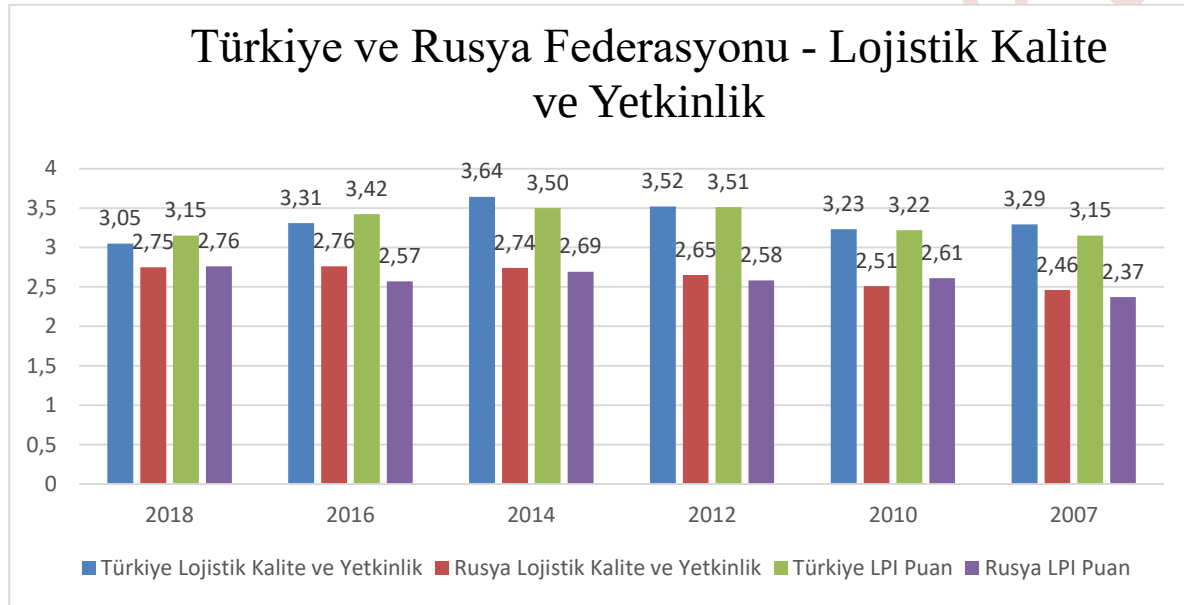

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

5.2.4. Lojistik Kalite ve Yetkinlik Puanı Bazında Karşılaştırma

Şekil 9 üzerinde Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Lojistik Kalite ve Yetkinlik Kriterine Göre LPE Puanları verilmiştir. Şekil üzerinde görüldüğü üzere 2007 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Lojistik Kalite ve Yetkinlik puanı 3,29 iken, Rusya Federasyonu'nun Lojistik Kalite ve Yetkinlik puanı 2,46 puan seviyesindedir. 2018 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Lojistik Kalite ve Yetkinlik puanı 3,05 iken, Rusya Federasyonu'nun Lojistik Kalite ve Yetkinlik puanı 2,75 puan seviyesindedir. Türkiye en iyi Lojistik Kalite ve Yetkinlik puanını 2014 yılında 3,64 puan olarak gerçekleştirmiştir. Rusya Federasyonu ise en iyi Lojistik Kalite ve Yetkinlik puanını 2016 yılında 2,76 puan olarak göstermiştir. Türkiye LPE performansında Lojistik Kalite ve Yetkinlik puanı iyi olarak değerlendirebiliriz ancak Rusya Federasyonu LPE performansında Lojistik Kalite ve Yetkinlik puanı olarak istenilen noktada olmadığı görülmektedir.

Şekil 9: Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Lojistik Kalite ve Yetkinliğe Göre LPE Puanları

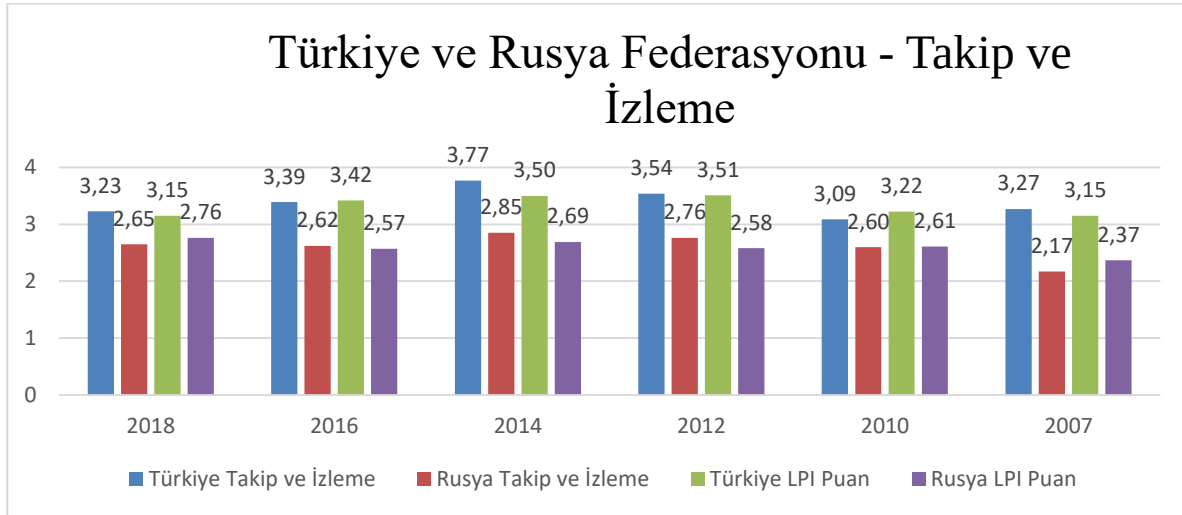

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

5.2.5. Takip ve İzleme Puanı Bazında Karşılaştırma

Şekil 10 üzerinde Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Takip ve İzleme Kriterine Göre LPE Puanları verilmiştir. Şekil üzerinde görüldüğü üzere 2007 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Takip ve İzleme puanı 3,27 iken, Rusya Federasyonu'nun Takip ve İzleme puanı 2,17 puan seviyesindedir. 2018 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Takip ve İzleme puanı 3,23 iken, Rusya Federasyonu'nun Takip ve İzleme puanı 2,65 puan seviyesindedir. Türkiye en iyi Takip ve İzleme puanını 2014 yılında 3,77 puan olarak gerçekleştirmiştir. Rusya Federasyonu ise en iyi Takip ve İzleme puanını 2014 yılında 2,85 puan olarak göstermiştir. Türkiye LPE performansında Takip ve İzleme puanı iyi olarak değerlendirebiliriz ancak Rusya Federasyonu LPE performansında Takip ve İzleme puanı olarak istenilen noktada olmadığını görmekteyiz.

Şekil 10: Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Takip ve İzleme Kriterine Göre LPE Puanları

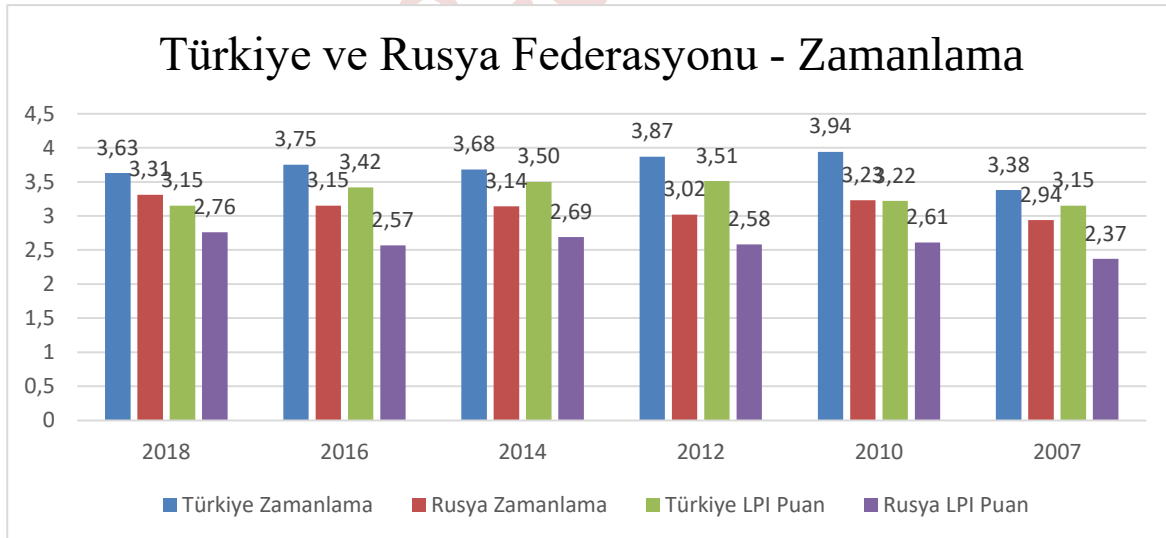

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

5.2.6. Zamanlama Puanı Bazında Karşılaştırma

Şekil 11 üzerinde Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Zamanlama Kriterine Göre LPE Puanları verilmiştir. Şekil üzerinde görüldüğü üzere 2007 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Zamanlama puanı 3,38 iken, Rusya Federasyonu'nun Zamanlama puanı 2,94 puan seviyesindedir. 2018 yılında Türkiye LPE performans sıralamasında Zamanlama puanı 3,63 iken, Rusya Federasyonu'nun Zamanlama puanı 3,31 puan seviyesindedir. Türkiye en iyi Zamanlama puanını 2010 yılında 3,94 puan olarak gerçekleştirmiştir. Rusya Federasyonu ise en iyi Zamanlama puanını 2018 yılında 3,31 puan olarak göstermiştir. Türkiye ve Rusya Federasyonu LPE performansında Zamanlama puanı iyi olarak değerlendirilebilir.

Şekil 11: Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Zamanlama Kriterine Göre LPE Puanları

Kaynak: Dünya Bankası, LPE Raporu Verileri İle Hazırlanmıştır, 2018

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya Bankası tarafından açıklanan 2018 LPE raporuna göre Türkiye 2016 yılı verilerine göre 13 sıra gerileyerek 160 ülke arasında 3,15 puan ile 47'inci olmuştur. LPE alt başlık kriterlerine göre Türkiye, “Gümrükleme” alanında bir önceki yayınlanan verilere göre 22 sıra gerileyerek 2,71 puan ile 58'inci sırada yer almıştır. “Altyapı” alanında 2 sıra gerileyerek 3,21 puan ile 33'üncü sırada yer almıştır. “Uluslararası Sevkiyat” alanında 18 sıra gerileyerek 3,06 puan ile 53'üncü sırada yer almıştır. “Lojistik Yeterlilik ve Kalite” alanında 15 sıra gerileyerek 3,05 puan ile 51'inci sırada yer almıştır. “Takip ve İzleme” alanında 1 basamak ilerleyerek 3,23 puan ile 42'inci sırada yer almıştır. “Zamanlama” alanında 4 sıra gerileyerek 3,63 puan ile 44'üncü sırada yer almıştır.

Dünya Bankası tarafından açıklanan 2018 LPE raporuna göre Rusya Federasyonu 2016 yılı verilerine göre 24 sıra ilerleyerek 160 ülke arasında 2,71 puan ile 75'inci olmuştur. LPE alt başlık kriterlerine göre Rusya Federasyonu, “Gümrükleme” alanında bir önceki yayınlanan verilere göre 44 sıra ilerleyerek 2,42 puan ile 97'inci sırada yer almıştır. “Altyapı” alanında 33 sıra ilerleyerek 2,78 puan ile 61'inci sırada yer almıştır. “Uluslararası Sevkiyat” alanında 19 sıra ilerleyerek 2,64 puan ile 96'ıncı sırada yer almıştır. “Lojistik Yeterlilik ve Kalite” alanında 1 sıra ilerleyerek 2,75 puan ile 71'inci sırada yer almıştır. “Takip ve İzleme” alanında 7 basamak gerileyerek 2,65 puan ile 97'inci sırada yer almıştır. “Zamanlama” alanında 21 sıra ilerleyerek 3,31 puan ile 66'ıncı sırada yer almıştır.

Yeni rekabet ortamında özellikle uluslararası ticaret için ülkelerin lojistik performans endeksi göstergelerini sürekli olarak takip etmesi ve performansın geliştirilmesi noktasında gerekli çalışmalara ağırlık vermesi gerekmektedir. Bu kapsamda hem Türkiye'nin hem de Rusya Federasyonu'nun küresel lojistik performanslarının geliştirmesi adına; gümrükleme işlemlerinde gerekli düzeltmeleri yapması, uluslararası ticareti kolaylaştırıcı uygulamaları başlatması, altyapı yatırımlarını arttırması, teknolojik yeniliklere ayak uydurması, hızlı ve zamanında ürün teslimatı gerçekleştirmesi, lojistik kalite ve yetkinliği sağlamak noktasında çalışma yapmalıdırlar. Bu doğrultuda hem Türkiye'nin hem de Rusya Federasyonu'nun yeni gelişmeleri göz önünde bulundurarak teknolojik, çevreci ve sürdürülebilir bir lojistik anlayışı ile kamu-özel sektör yatırımlarını teşvik edici düzenlemeler gerçekleştirmesi ve uygulaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan M. Ş. ve Durak A. (2017). Lojistik Şirketlerin İlişki Pazarlaması Yönelimlerinin Lojistik Performans ve Pazarlama Performanslarına Etkisi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 10 Sayı: 50 Haziran 2017*.
- Akiş E. (2016). Türkiye’de Lojistik Sektörü ve Rekabet Gücüne Etkisi, *11-12 Nisan 2016 tarihlerinde düzenlenen 2.Üretim Ekonomisi Kongresi, İstanbul*.
- Başar S. İ. ve Bozma G. (2017). Ülkelerin Lojistik Performanslarının Belirleyicileri, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı 20, 447-458 Sonbahar 2017*.
- Bayat T. ve Özdemir Ş. (2016). Yeni Bir Lojistik Performans Endeks Oluşturmak İçin Gerekli Olan Kriterlerin Belirlenmesi Üzerine Araştırma, *V. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi Mersin 26-28 Mayıs 2016*,
- Bayraktutan Y, Tüylüoğlu Ş, ve Özbilgin M. (2012). Lojistik Sektöründe Yoğunlaşma Analizi ve Lojistik Gelişmişlik Endeksi: Kocaeli Örneği, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Yıl:2012, C:4, S:3, s. 61-71*
- Bayraktutan Y. ve Özbilgin M. (2015). Lojistik Maliyetler ve Lojistik Performans Ölçütleri Lojistik Maliyetler ve Lojistik Performans Ölçütleri, *Maliye Araştırmaları Dergisi, 2015, Yıl:1, Cilt:1, Sayı:2*

- Burmaoğlu S. (2012). Ulusal İnovasyon Göstergeleri ile Ulusal Lojistik Performansı Arasındaki İlişki: AB Ülkeleri Üzerine Bir Araştırma, *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 12, Sayı: 2 Nisan 2012 ss. 193-208.
- Canbolat N. (2016). Küresel Rekabet Endeksinin Lojistik Performans Endeksinin Alt Boyutları Üzerine Moderatör Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lojistik Yönetimi Ana Bilim Dalı.
- Demirbilek A. ÖZ S. ve Fidan Y. (2007). Lojistik Performans Endeksi ve Havayolu Kargo Taşımacılığı İlişkisi: 2007-2016 Türkiye Örneği, *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi Cilt/Vol:2, Sayı/Issue:1, 2018 Sayfa: 1-24*.
- Eser M. (2017). Rusya Federasyonu'nun Dış Ticaret ve Siyasetinde Oligarkların Yeri, Yüksek Lisans Tezi Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret ve Finansman Anabilim Dalı.
- Kara M., L. Tayfur ve Basık H. (2009). Küresel Ticarete Lojistik Üslerin Önemi ve Türkiye, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:2009, Cilt:6 Sayı:11, 69-84.
- Kayabaşı A. (2007). İşletmelerin Rekabet Gücünün Geliştirilmesinde Lojistik Faaliyetlerin Performansının Arttırılması: Üretim İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı.
- Mutlu H. M. ve Ölmez S. (2016). Lojistik Performans ve İlişki Kalitesi Üzerine Alanyazın İncelemesi, 5. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi, Mersin.
- Terzi N. ve Bölükbaş Ö. (2016). Türkiye’de Lojistik Sektörü ve Lojistik Köyler, *Global Business Research Congress (GBRC - 2016)*, Vol.2.
- Tunç H. ve Kaya M. (2016). Türkiye’de Lojistik Sektörünün Gelişmesinde Dış Ticaretin Rolü Üzerine Bir Nedensellik Analizi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Yıl: 2016, Cilt: 7, Sayı: 14, Ss.58-65.
- Uca N. , İnce H. ve Sümen H. (2016). The Mediator Effect of Logistics Performance Index on the Relation Between Corruption Perception Index and Foreign Trade Volume, *European Scientific Journal September 2016 edition vol.12, No.25 ISSN: 1857 – 7881 (Print) e - ISSN 1857- 743*.
- Wolff R. A. ve Yıldız D. (2018). Türkiye’de Lojistik Yönetimindeki Gelişmeler: Stratejik Bir Bakış Açısı, *Social Sciences Research Journal*, Volume 7, Issue 3, 187-198 (September 2018), ISSN: 2147-5237
- Yapraklı T. Ş. ve Ünal M. (2017). Küresel Lojistik Performans Endeksi ve Türkiye’nin Son 10 Yıllık Lojistik Performansının Analizi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 31 2017 Sayı: 3.
- Yavaş V. (2013). Lojistik Merkezlerin Havayolu Ulaştırması Yönlü Analizi: Türkiye İçin Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Ana Bilim Dalı.
- World Bank LPI Report (2018).
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29971/LPI2018.pdf>
05.11.2018).
- https://cscmp.org/CSCMP/Educate/SCM_Definitions_and_Glossary_of_Terms/CSCMP/Educate/SCM_Definitions_and_Glossary_of_Terms.aspx?hkey=60879588-f65f-4ab5-8c4b-6878815ef921
06.11.2018).

AZERBAIJAN FOLKLORUNDA METAMORFOZ DÖNÜŞÜMLER

Asmar Şakir Kızı Aliyeva

GİRİŞ

Büyük bir tarihe, kadim ve zengin kültüre sahip olan Azerbaycan halkı anlam, içerik, motif, aynı zamanda süjet açısından değerli, evezolunmaz halk anlatıları, folklor örnekleri yaratmıştır. Sözlü şekilde yaranıp kendisinde halkımızın tüm geleneklerini, kültürel ve ahlaki özelliklerini yansıtan ve böylece, geçmişimizi yaşatan, koruyan bu nadir örneklerin her biri folklor abideleri olarak kabul edilmiştir. Zengin bir yapıya sahip olan bu örnekler kültürlerin binlerce yıllık tecrübelerini ve geleneklerini motifler ve tipler vasıtasıyla gelecek kuşaklara aktarır. Bu metinlerin yapısını düzenleyen motiflerden biri orijinal tonları ile kültürel mirasımızı zenginleştiren dönüşüm motifidir. Evrensellik arz eden dönüşüm motifi farklı isimlerle her dönemde, her uygarlıkta ve her edebi türde karşılaştığımız bir motiftir.

Halk anlatılarında pek çok metamorfoz örneklerine rastlanmaktadır. Metamorfoz insan şüurunun yaratıcı gücünden meydana çıkan arzuların ifadesi ve hayal gücünün ürünü olmakla, aslında mensup olduğu etnosa dair öğeleri kendisinde yansıtan bir semboldür. Aynı zamanda Azerbaycan, dünya halklarının mit ve efsanelerinde mitik yaratılış formülü gibi sık-sık rastlanmaktadır. Bir çok örneklerde kozmoqonik yaratılışın gerçekleşmesine hizmet etmiştir: “Lap önceler Allahdan başka heç kes yoxuymuş. Yer üzü de başdan-ayağa suyumuş. Allah bu suyu lil eliyir. Sonra bı lili kurudup toprak eliyir. Sonra topraktan bitkileri cücerdir. Onnan sonra da topraktan palçık kayırıp insannarı yaratır, onnara ruh verir” (1, 35).

Dönüşme motifi bir çok folklor araştırmacıları tarafından tetkik edilmiştir, onlar tarafından söylenilen bazı görüşlere dikkat edelim:

V.Propp meditasyon zamanı dönüşmeni ruhun dönüşümü, S.Neklyudov ise herhangi bir dönüşümü ruhun farklı varlıklarda aks etmesi şeklinde anlatmıştır (2, 111). V.V.İvanova göre, “metamorfozlar – mitolojide belirli varlık, veya eşyaların başkalarına dönüşmesidir ” (6, 147).

P.N.Boratav tarafından, “insanların, hayvanların, bitkilerin, cansız varlıkların öz niteliklerini yitirip birinden ötekine geçmesi; cansız varlığın canlanması, canlı varlığın cansız madde haline gelmesi; dönüşüm (biçim değiştirme)” (3, 62) şeklinde tanımlanmaktadır.

S.Sakaoğluna göre, bir efsanede yer alan canlı veya cansız unsurlar bir üstün güç tarafından cezalandırılması veya bir felaketten kurtarılması için o andaki şekillerinden daha farkı bir şekle dönüşmesidir. Değişikliğin temel sebebi cezadır; felaketten veya sonu felakete varabilecek bir tehlikeden kurtarma ikinci derecede kalır (11, 29).

Mitoloji araştırmalardaki şekilden şekile düşmeyi metamorfoz adlandıran R.Aliyevin fikrine göre, dönüşüm motifi ölüp dirilme aktını kendisinde yaşatan ilk bakış açısidir. V.N.Toporovun qanaetince metamorfoz neticesinde insan ruhu transformasyon olunarak hayvan veya başka varlıkların vücuduna geçer (4, 144).

R.Gafarlı'ye göre, sıradışı tasvirler, gariplikler, tuhaflıklar, mucizeler, değişimler, metamorfozlar, dünyanın çeşitli nesnelerinin canlandırılmış ve şuura sahip karakterlere dönüşmesi ve s. efsanevi fantezinin ürettikleri ürünlerdir (7, 55).

Metamorfoz farklı isimlerle her dönemde ve her edebi türde karşımıza çıkmıştır. İnsanların farklı bir varlığa – hayvana, ağaca, taş, kayaya, dağa, denize, rüzgara ve b. dönüşmesi ve aynı zamanda aksine dönüşmesi eski inançlardan kaynaklanmaktadır. Metamorfoz neticesinde varlıklar yeni nitelikler kazanır. “Dönüşme sonunda masal karakterleri kendi dış ve iç şeklini deyişirse tam dönüşme oluyor. Tam dönüşme dedikte nesnenin cansız eşyaya dönmesi kastediliyor. Bu zaman kahraman sehr veya sihirli nesne vasıtasıyla cansız eşyaya dönderilir. Natamam dönüşme sonucunda sadece dış görünümde değişiklik oluyor. Dinamizmin esas olduğu bu dönüşümde insanın hayvana, kuşa, balığa ve s. dönüşmesini görüyoruz. Bu zaman karakter hiçbir dış gücün etkisi, yardımı olmadan sık sık şeklini deyişip başka biçime düşebiliyor (8, 390).

Folklor araştırmacıları efsanelerde, masallarda daha çok tesadüf edilen metamorfozların bu ve diğer türlere mitden keçdiyini söylemiştir: “Bilindiği gibi, mitler belirli bir gelişim aşamasından sonra parçalanmış ve böylece folklorun çeşitli türleri de dahil olmak üzere masallar yartılmıştır.Odur ki, "Masalın mite genetik ilişkisi şüphesizdir(E.M.Mletinski).” (5, 77-78).

R.Gafarlıya goreise, mit masallara geçtiğinde obrazlaşır, sembolize olunur, inanış şeklini kaybeder, sanatsal detaya, kalıba, sanatın yansıma mekanizmasına dönüşür.

Azerbaycan folklorunda mevcut olan dönüşme motifi mit, rivayet, efsane ve masallarda daha çok rastlansa da, diğer türlerde de deyişme ile bağılı örneklere yeterince tesadüf etmek olur. Bu türlerden biri inançlardır. Mitik inançlarda rstlanan metomorfozlara dikkat edelim: Gökkuşağının içinden geçen adam kız ise oğlan, oğlan ise kız olur(1, 369); Bir ejderha yüz yıl yaşasa, o dönüp olur insan. Ya kız, ya oğlan folklor (9, 45); Zahı, lohusa kadın karanlıkta ağac altında otursa, başına kurt donu (elbise) düşer, olar adameıl, başlıyar çocuk yemeye (1, 150).

Bayatılarda (manılerde) olan dönüşüm motifleri:

Ezizim gelin yaşa,

Dolmamış gelin yaşa;

Eğyare el vermeyip

Dönübdü gelin taş. (“Gelin kayası”/10, 64)

Ezizinem, başa ben,
Kirpiye ben, kaşa ben.
Yarım elimden getdi,
Nöş dönmedim taşa ben? (“İncebel”/10, 88)

Tanrı beni kuş eyle.
Kanadı gümüş eyle.
Elde rüsvay eyleme,
Dağda günüm hoş eyle,
Daşlara yoldaş eyle. (“Keklik”/ 10, 176)

Verdiyimiz bu bayatılarda zor durumdan kurtulmak isteyen, sevgililerine kavuşamayan, iffet sahibi talihsiz kız, gelinler sevgilerinin, namuslarının lekelenmemesi için taş olmayı diler ve dilekleri gerçek olur.

Metamorfozlar mitolojik varlıklara dönüşmede de kendisini gösteriyor. Mitolojik varlıklar ile ilgili Azerbaycan folklor metinlerinde mevcut olan zengin karakter ve motifler içerisinde dönüşüm motifi özel öneme sahiptir. *Dönüşüm* – canlı varlığın veya eşyanın kendi yapısını, dış görünümünü, görüntüsünü (ipostasını) değişme gücü, başka bir değişle başka bir varlığa, bitkiye, eşyaya, taşa vb. dönüşüm imkanı ile ilgili halk inançlarının yansıdığı folklor motifidir (14, 67). Folklor metinlerindeki dönüşüm canlı ve cansız varlıkların üstün bir güç tarafından cezalandırılması veya ortaya çıkan her hangi bir zorlu durumdan kurtulması için mevcut olduğu yapıdan daha farklı bir yapı veya şekle dönüşümüdür. Mitolojik varlığa dönüşüm konusunun öğrenilmesi bizden öncelikle “*mitolojik varlık*” kavramının anlam alanına önem vermesi talep etmektedir. Celal Beydili (Memmedov) yazıyor, “mitolojik varlık esatirdeki yaratıcı bilincin kendi ürünü olup, duygusal-mekansal kavramların kesin bir şekilde yansımasıdır. Mitolojik varlığın özellikleri çeşitli nedenlerden zaman zarfında değişebilir. Nitekim tesadüfler canlı doğada sahip olduğu önemli rolü mitolojik varlık özelliklerle donatımı sürecinde de oynamaktadır. Bu ve diğer nedenlerle onun bugünkü çizgileri ile yüzyıllar bundan önce geleneksel şeklinin aynı olduğunu düşünmek zordur. Bir mitolojik karaktere bazen bir kaç isim uygun gelir. Aslında, cisimden, maddeden mahrum olduklarından, onlar ölmüyorlar veya ölümleri canlı insan ölümünden farklıdır. Bu anlamda herhangi bir mitolojik varlık ölümsüz olabilir” (2, 39).

S.Şirokogorov’un yaklaşımına göre, folklor metinlerindeki mitolojik olağanüstü varlıkların hayırsever veya kötü niyetlerine göre birbirinden farklı tutulması önemlidir. Zira kendi “hayırsever” varlıklardan zarar gelebileceği gibi, “kötü” varlıkların davranışlarında da olumlu eğilimlerin

görülmesi mümkündür (örneğin eğer kurbanları zamanında verilirse, onlar insanları rahat bırakırlar vb.) (12). Bildiğimiz gibi, mitolojik kahramanın temelinde varlığı bir bütün olarak gören mitolojik tefekkür mövcuttur. S.Tokarev'e göre, mitolojik kahramanın birinci temel özelliği onda harikulade, olağanüstü özelliklerin olması, ikincisi de ona olan inancın olmasıdır (13, 15). Mitolojik varlığı belirleyen ana özellikler onun kavranılma düzeyi ve gerçeklik şeklinde yansıtılmasıdır. Fonksiyonu, görünümü ve nitelikleri de onu karakterize eden özelliklerindendir.

Bilimsel yaklaşımlara göre, “pozitif” ve “negatif” yapıları mitolojik varlıkların insana ikili davranması insanların ritüellere ve geleneksel davranış normlarına uyulması ile koşullanmaktadır. Bununla birlikte, tipolojik yönden çeşitli olan, insanlara yalnız zarar veren karakterler de vardır.

Folklor metinlerindeki mitolojik varlıkları koşullu olarak iki gruba ayırmakla araştırabiliriz:

- a) mitolojik varlık olarak doğanlar;
- b) sonradan mitolojik varlığa dönüşenler.

Azerbaycan folklorunda mitolojik varlık olarak doğup, çeşitli dönüşümlerde iştirak eden bu varlıklar, genel olarak, insani özelliklere sahipler. Bu mitolojik varlıklar hem pozitif, hem negatif kahramanlardır ve daha ziyade insana dönüşürler. Onlar içerisinde en önemlilerinden ejderhaların, devlerin, güvercinlerin vb. isimlerini belirtebiliriz.

Zorlu durumdan kurtulmak için bulunduğu ortama uygun her hangi bir mitolojik varlığa dönüşüm Azerbaycan efsane ve esatirleri için geçerlidir. Genellikle bu gibi dönüşüm varlıklara dokunulmayınca, onlardan zarar gelmiyor. Onlar dua, dilek sonucu dönüşüme maruz kalmışlar. Bazı örneklerde ise bunun tam tersini de görebiliriz. Örneklere bakalım: “Denizkızı önceleri güzel bir kızmış. Bi gün bı kız çayda çimende sel gelir, az kalır ki, boğulsun. Allahın bına yazığı gelir. Bı vakit dalga vırır, kızın kurşakdan yukarı hissesi eşiye çıkar. Eşiye çıkan hissesi kalır, ancak suda kalan hissesi balığa çevrilir. Ona göre de su perisinin kurşakdan yukarısı kızdı. Kurşakdan aşağısı balıktır” (1, 88).

Gördüğümüz gibi, denizkızının yaranması ile ilgili olan bu esatirde kıızı zorlu durumdan (nehirde boğulmaktan) kurtarmak için bedeninin yarısının balık şekline dönüştüğünü, böylece, boğulmaktan kurtulduğunu görürüz. İnsanın mitolojik varlığa dönüşümü yeni bir varlığın yaranmasına neden olur.

Başka bir esatire bakalım: “Eranınan bizim eramızdan Aras çayı akıyor. Ezel bizder gedip-gelerdiğ oyza. Bir defa cahıllar (gençler) gediller o taya gezmeye. Arası keçende bakıyorlar ki, çayın ortasında kayanın üzerinde üç tane kız oturup. Kızdar çıplakıdı, ancak uzun saçları vardı, töhmüşdüler vücutlarını örtmüşdü. Cahıllar yakınnışanda bınnar özderin atır Arasa. Cahıllar bakır ki, bınnar kurşakdan aşağı balıkdılar. Demiyesen bı kızdar su perisiymişder” (1, 88).

Her iki örnekte karşılaştığımız su perisi Azerbaycan Türklerinin geleneksel demonik tasavvurlarında su yaşamı ile ilgili olan mitolojik varlıktır. Bezen ihtiyar kadın cildinde olduğuna ve her zaman nehirde yaşadığına inanılır. “Eyelerden biri olan su anası ise adam cildinde tasavvur olunmuştur. O da Albastı gimi çay kenarında adamlara görünür. İnanırmışlar ki, su anası özü ile quraklık, hastalık getirip, hetta adamları suda belə batıra bilər. Ona göre de birinci defa su getirmeye giden cavan gelin su anasına bahşeyiş, ya da sadağa olsun deye suya demir para atardı. Tobol tatarlarına görə ise su anası adamları ayaqlarından tutub suya batıran acıqlı ruhların başçısıydı. Onu uzun, çal və dağınıq saçlı bir qoca karı görkeminde tasavvur ederdiler.

SONUÇ

Dönüşme motifi ile bağlı folklor örnekleri ve bilimsel edebiyatlar üzerinde apardığımız ilk gözlemler sonucunda aşağıdaki bilimsel sonuçlara vardık:

1. Dönüşme – ilk olarak folklor metnlerine has olan motiftir.
2. Dönüşme – folklor metnlerinde karakterlerin şekil değişimi, yani kendi zahiri görkemlerini değişmesi, bir varlıktan başka varlığa dönüşümleri, bir ciltten başka cilde düşmeleri şeklinde oluyor ki, buna bilimde aynı zamanda metamorfoza denir.
3. Dönüşme – şaman (kam-şaman, derviş) tecrübesinde meditasyon, yani bir mekandan (dünyadan) diğer dünyaya geçmek için şekil değişme aktıdır.
4. Dönüşme – mit-folklor metnlerinde trikster obrazlara ait davranış biçimlerinden biridir: Trikster – bir karakterin belirli bir folklor örneği kapsamında birbiriyle çelişen iki bağımsız obraz gibi gündeme gelmesi veya pozitif karakterli subyektin olumsuz niteliklerinin kabardılarak takdim olunmasıdır.
5. Dönüşme – aynı zamanda dönergelik, yani obrazın kendi ilk orijinal şekline geçici dönmesi gibi tezahür eder.
6. Dönüşme – kozmogonik yaratılış aktıdır.
7. Dönüşmenin ana formlardan biri paltardeyişmedir (dondeyişme).
8. Dönüşme avcılık maskelenmesi gibi (rituel – törenlerde) gibi kendini gösteriyor.
9. Dönüşme totemist, animist kavram gibi (efsanevi karakterlerin zooantropomorfik doğasında) kendini gösteriyor.
10. Dönüşme – gerçek-yalan çatışması gibi (gerçek olanın yalanla perdelenmesidir).
11. Dönüşme – geçiş törenleri ile ilgili bir mekanizma olarak (ölüp-dirilme statusdeyişme)
12. Dönüşme – yalancı nişanlı gibi örneklerde tesadüf olunmuştur.
13. Folklorda travestik dönüşmelerde de kendini gösteriyor.

KAYNAKLAR

1. **Azerbaycan mifoloji metnləri.** Tertib eden: A.Acalov. Bakı, Elm, 1988, 196 s.
2. **Beydili, (Memedov) C.** (2007). *Türk mifoloji obrazlar sistemi: struktur və funksiya.* Bakı: Mürtəcim nəşriyatı.
3. **Boratav,** Pertev Naili. 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar). İstanbul: Gerçek yayınevi, 1973, 272 s.
4. **Eliyev, R.** (2014). *Türk mifoloji düşüncəsi və onun epik tpansformasiyaları.* Bakı: Elm nəşriyatı, 2014, 332 s.
5. **Eliyev, O.** Azərbaycan nağıllarının poetikası, Bakı, “Seda”, 2001, 192 s.
6. **İvanov, V.V.** Oçerk “Metamorfozi”/ Mif narodov mira. V 2-x tom. Moskva: Sovetskaya ençiklopediya, 1982, c. 147-149
7. **Qafarlı, R.** Mifologiya. 6 cildde. I cild. Mifogenez: rekonstruksiya, struktur, poetika, Bakı, “Elm və Tehsil”, 2015, 454 səh.
8. **Memmedov, M.** Azərbaycan efsanelerinde çevrilme (daşadönme motifi)/ Müasir Azərbaycan filologiyası: axtarışlar, problemler, perspektivler. Respublika elmi konfransı. Bakı, 14-15 noyabr 2011. s.389-394.
9. **Naxçıvan folkloru antologiyası.** III cild. Tərtib edənlər: M.Cəfərli, R.Babayev. Naxçıvan: 2012, 765 s.
10. **Pirsultanlı, S.P.** Azərbaycan türklərinin xalq efsaneləri. Toplayanı, tərtib edəni S.P.Pirsultanlı. Bakı: Azərneşr, 2009, 427 s.
11. **Sakaoğlu, S.** Anadolu – Türk efsanelerinde taş kesilme motifi ve bu efsanelerin tip kataloğu, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1980, 140 s.
12. **Şirokogorov, S.M.** Trudnosti issledovaniya psixomentalnovo kompleksa,
//http://iohs/wl/dvgu/ru/shir/conf/php?id#1#pril
13. **Tokarev, S.A.** (1957). Reliqiozne verovaniya vostočno-slavyanskix narodov XIX- naçala XX veka. Moskva: İzdatelstvo AN SSSR.
14. **Vinoqradova, L.N.** (2004). Prevraşenie. İz slovarya “Slavyanskije drevnosti”// Slavyanovedenie . № 6, s. 67-70.

YENİ KENT STADYUM PROJELERİNİN KENTSEL BELLEK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

THE EFFECTS OF NEW CITY STADIUM PROJECTS ON URBAN MEMORY

Beydullah SULAK

ÖZET

Kentsel bellek bir kenti kent yapan sosyal ve kültürel tüm öğeleridir. Bu öğeler sivil yapılar, anıtlar, mühendislik yapıları, camiler vb. mimari eserler olabileceği gibi bir mekân yâda bir meydan da olabilirler. Kentlilerin belleğinde yer etmiş bu tür yapı ve mekânlar ziyaretçilerin sürekli ilgi odağındadır. Kentleri diğer kentlerden farklılaştıran bu özellikler aynı zamanda kentin kimliğini de oluşturmaktadır. Sadece kültürel miras öğeler değil yakın zamanda yapılmış yapıt ve eserler de doğal, sosyal ve yapı çevre arasında ilişki ve etkileşim içerisindedir. Görüntü, mekân, algı ve aidiyetlik belleğin oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Tarihi, kültür ve mimari bir değeri olmasa da kentin belleğinde yer etmiş bazı yapıtlar zamanla güncel trendler veya eskimleri sonucunda yıkılabilmektedir. Bazı kentlerdeki stadyumlar bu yapılara bir örnektir. Ancak ülkemizde son yıllarda birçok şehirde yeni kent stadyumları yapılmasına hız verilmiştir. Oysaki kent belleğinde önemli yer tutmuş bu stadyumların eskiye dair iz bırakmadan tamamen ortadan kaldırılması bellek açısından olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Gençlik ve Spor Bakanlığı'na eskiyen stadyumlar yerine, kentin dokusuyla uyumlu, standartları yüksek, sadece spor alanı olmakla kalmayan, sosyal ve kültürel alanlar da içeren yeni stadyum ve spor kompleksi alanları oluşturmaktadır. 23 şehir ve 25 stadyum projelerinden biri Trabzon Medical Park Stadyumu'dur. Yapılan yeni stadyum ile birlikte Trabzon kent kullanıcıları için bellekte önemli yer etmiş Avni Aker Stadyumu da yıkılmıştır. Avni Aker Stadyumu ve çevresi tarihsel dönemlerde Kavaklık Meydanı olarak bilinen kültürel ve sportif karşılaşmaların yapıldığı bir alandır. Dolayısıyla hem tarihsel süreçten beri kent belleğinde yer etmiş hem de günümüzde önemli bir landmark olan bu yapının ortadan kaldırılmasının etkileri tartışılması gereken bir konudur. Bu bağlamda çalışmanın amacı yapılan yeni kent stadyum projelerinin kentsel bellek üzerindeki etkilerini Avni Aker Stadyumu örneği üzerinden tartışmaktır. Çalışma kapsamında bazı kent kullanıcılarıyla görüşmeler yapılarak kent belleği üzerindeki etkileri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent Belleği, Kimlik, Trabzon, Kavak Meydanı, Avni Aker Stadyumu

ABSTRACT

Urban memory is one of the social and cultural elements that make the city a city. These elements are civil structures, monuments, engineering structures, mosques and so on. they may be architectural or architectural buildings. These types of buildings and places that are located in the memory of the citizens are always in the focus of attention of the visitors. These characteristics that make cities different from other cities also constitute the identity of the city. Not only cultural heritage elements, but also recent works and works are in interaction and interaction between natural, social and built environment. Image, space, perception and belonging play an important

role in the formation of memory. Although historical, cultural and architectural values do not have any value, some of the works that have taken place in the memory of the city can be demolished by current trends or aging. The stadiums in some cities are an example of these structures. However, new city stadiums have been accelerated in many cities in our country in recent years. On the other hand, the complete elimination of these stadiums, which have an important place in the memory of the city, has negative effects on memory.

Instead of the old stadiums, the new stadium and sports complex areas, which are not only sporty areas but also include social and cultural areas, are formed by the Ministry of Youth and Sports. One of the 23 cities and 25 stadium projects is Trabzon Medical Park Stadium. In addition to the new stadium, Avni Aker Stadium, which had a significant place in memory for the city users of Trabzon, was destroyed. Avni Aker Stadium and its environs are an area where cultural and sporting encounters are known in the historical periods. Therefore, the effects of the elimination of this structure, which has been included in the memory of the city since the historical period and which is an important landmark in the present day, should be discussed. In this context, the aim of the study is to discuss the effects of the new urban stadium projects on urban memory through the example of Avni Aker Stadium. Within the scope of the study, some urban users were interviewed and their effects on urban memory were examined.

Keywords: City Memory, Identity, Trabzon, Kavak Square, Avni Aker Stadium

GİRİŞ

Kentler (kentliler) yaşayan birer organizma gibidirler. Geçmişten günümüze yaşanan tüm gelişmeler kent belleğinde saklı tutarken; bu birikim de farklı biçimlerde kent mekânına ve kent yaşantısına yansımaktadır. Geçmiş, mekân ve yapı ile belleğin içinde yalın bir halde değildir, kültürel ve sanatsal değer açısından yaşanmışlığı temsil etmektedir. Geçmiş ile şimdi arasındaki etkileşim bellek ile canlı tutularak kültürel önem kazanmaktadır (Huyssen, 1999:13).

Türk Dil Kurumuna göre bellek; öğrenilen konuları geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü diye tariflenir. Türkçe'de eş anlamlısı olarak kullandığımız hafıza; arapça 'hıfz' kökünden gelmekte, muhafaza eden anlamına gelen daha önceden öğrenilmiş hatırlama edimidir (Baysal, 2017). Farklı kültürlerin etkileriyle veya sosyal çevrelerle değişen algısal bilgi hafızada saklanmaktadır. Bellek bireyin karakteristiği olarak tanımlanır (Assmann, 2001). Connerton (1999) toplumların, bireyleri sanal olarak eşleştirerek anılarını anlamlı bir yere koymalarına izin veren bir çerçeve oluşturduğunu ileri sürmektedir. Bu haritalama, toplum tarafından sağlanan zihinsel bir bağlamda gerçekleşir. (Connerton, 1999). Bellek duygusu; kişinin kendini niteleyici (kolektif bellek) kentsel bir alanda kenti fiziksel bir manzara ve geçmişin hatırlatılmasına olanak tanıyan ve kentin ardışık binasının ve yeniden inşasının izlerini taşıyan geçmişi birleştiren nesnelerin ve uygulamaların bir topluluğu olarak da karşımıza çıkar (Crimson, 2005).

Kentin belleği aynı zamanda toplumun belleği olup mekân/yer-zaman-anı-kimlik birlikteliğinden oluşmaktadır. Kentsel belleğin oluşturulmasında anıtlar, tarihi yapılar, müzeler, kamusal alanda yer alan sanat eserleri, fotoğraf, film, resim, gravür vb. görsel kültür öğeleri olan sanatsal ve mimari

çalışmaların yeri ve önemi büyüktür. Lynch'e (1981) göre kentleri farklılaştıran doğal, sosyal ve yapısal çevre özelliklerin kentin kimliğini oluşturmaktadır.

Halbwachs (1950) kentsel belleği üç mekân üzerinden değerlendirir:

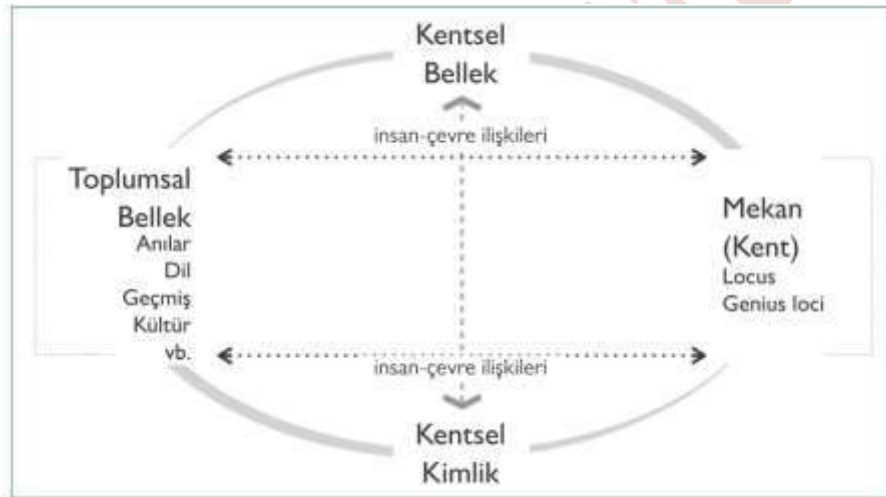
1) Hafızanın sosyal kareleri

- Zaman: kişisel (yaşam evreleri) ve tarihi (şehir geçmişi);
- Mekan: Uzak: şehir, mahalleler, belirli yerler;
- Gruplar: aile ve toplum bağlamı, eğitim ve iş yörüngesi;

2) Uzamsal belleğin kroki haritası;

3) Şehrin sosyal temsili (güncel günlük hayatta deneyimler, görüşler, klişeler, tutumlar, bilgi, duygular, kentsel uygulamalar).

Kentsel bellek, mekândaki değişimlere koşut olarak sürekli değişebilmekte, buna bağlı olarak kentsel kimlikte dönemsel olarak önemli farklılıklar oluşabilmektedir (Ünlü, 2017, Şekil 1).

Şekil 1. Kentsel bellek ve kimlik oluşum sürecinde toplumsal bellek ile mekan arasındaki karşılıklı ilişki (Ünlü, 2017)

ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAM VE YÖNTEMİ

Kentsel bellek bir kenti kent yapan sosyal ve kültürel tüm öğeleridir. Bu öğeler sivil yapılar, anıtlar, mühendislik yapıları, camiler vb. mimari eserler olabileceği gibi bir mekân yâda bir meydan da olabilirler. Sadece kültürel miras öğeler değil yakın zamanda yapılmış yapıt ve eserler de doğal, sosyal ve yapısal çevre arasında ilişki ve etkileşim içerisinde. Görüntü, mekân, algı ve aidiyetlik belleğin oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Tarihi, kültür ve mimari bir değeri olmasa da kentin belleğinde yer etmiş bazı yapıtlar zamanla güncel trendler veya eskimleri sonucunda yıkılabilmektedir. Bazı kentlerdeki stadyumlar bu yapılara bir örnektir. Oysaki kent belleğinde

Bu bağlamda çalışmanın amacı yapılan yeni kent stadyum projelerinin kentsel bellek üzerindeki etkilerini Avni Aker Stadyumu örneği üzerinden tartışmaktır. Çalışma kapsamında bazı kent kullanıcılarıyla görüşmeler yapılarak kent belleği üzerindeki etkileri irdelenmiştir.

Gençlik ve Spor Bakanlığı'na eskiyen stadyumlar yerine, kentin dokusuyla uyumlu, standartları yüksek, sadece spor alanı olmakla kalmayan, sosyal ve kültürel alanlar da içeren yeni stadyum ve spor kompleksi alanları oluşturmaktadır. Bu bağlamda 23 şehirde 25 yeni kent stadyumu projesi hayata geçirilmiştir (URL-1).

Şekil 2. Çalışma Alanının (Trabzon) konumu

Avni Aker Stadyumu ve çevresi tarihsel dönemlerde Kavaklık Meydanı olarak bilinen kültürel ve sportif karşılaşmaların yapıldığı bir alandır. Dolayısıyla hem tarihsel süreçten beri kent belleğinde yer etmiş hem de günümüzde önemli bir landmark olan bu yapının ortadan kaldırılmasının etkileri tartışılması gereken bir konudur (Şekil 3.).

Şekil 3. Yıkılan Avni Aker Stadyumu ve Tarihi Kavak Meydanı

Tarihsel dönemlerde Kavaklık Meydanı'nın ve bulunduğu bölgenin hipodrom gibi kültürel ve sportif karşılaşmaların yapıldığı bir alan olduğu görülmektedir. Kentin eğimli topografik yapısı düşünüldüğünde Kavaklık Meydanı nispeten sportif karşılaşmaların yapılabileceği ender düz alanlardan biridir. Dolayısıyla Hüseyin Avni Aker Stadyumu açık spor alanları ve kapalı spor salonu ile birlikte güçlü bir kent belleği üzerine inşa edilmiştir (URL-2)

Şekil 3. Tarihi Kavak Meydanı (URL-3)

Kavak meydanı için “Anabasis’ten Atatürk’e Seyahatnamelerde Trabzon” kitabında:

- 1) Aşık Mehmet Bin Ömer 1598’de yazdığı “Menazilü’lavalim” adlı eserinde Kabak Meydan adındaki geniş meydandan söz ettiği,
- 2) Ünlü gezginci Evliya Çelebi, 1640’da geldiği Trabzon’da, kentin en önemli mesire yerlerinden biri olarak Kavak Meydan’ı gösterdiği,
- 3) Çağdaş Katip Çelebi ünlü eseri Cihannüma’da Kabak Meydan’ı olarak bu alandan bahsettiği,
- 4) Bijişkyan 1817-19 yılları arasında yazdığı “Pontus Tarihi”nde, kentin en önemli iki meydanından biri olan Kabak Meydan’da at koşturulduğunu ve cirit oynandığını,
- 5) Fransız Hükümeti tarafından Karadeniz’i araştırması için gönderilen doğacı gezgin Teophile Deyrolle, 1875’de ülkesinde yayınlanan bir dergide yer alan “Lazistan’dan Ermenistan’a Seyahat” adlı bir makalede Kabak Meydan’ı şöyle anlatır: “Trabzon’un bayram yeri Kabak Meydanı denilen

yerde kurulur. Eski bir mezarlığın kabir taşları ve türbelerin etrafında uzanan çayırarda, atlılar at koşturup cirit atıyorlar. Bayram günleri burası kahveciler ve lokumcular, salepçilerle dolar...” şeklinde tanımlandığı görülmektedir (URL-2).

SONUÇ

Geçmiş, bugün ve gelecek arasında bağlantı kuran bu mekânlar, kent kimliğinin devamlılığını sağlayan “bellek mekanları”dır (Assmann, 2001). Kültürel çeşitliliğin buluşma noktası ve toplumsal yaşamın birincil mekânı olarak kentler, toplumsal belleği oluşturan bütünün önemli bir parçası durumundadır. Kent belleği kentin mekânsal gelişim tarihinden, kentte yaşayanların anıları, kentte yaşanan olayları içeren gündelik yaşam tarihine dek uzanan oldukça zengin bir içerik sunmaktadır. Dolayısıyla, “kent belleği” kavramı, kente ait her türlü bilgi ve veriyi içine alan bir hafıza kaydı anlamına gelmektedir (Gök ve Ünlü, 2010).

Hüseyin Avni Aker Stadyumu kentin Kavaklık Meydanı olarak bilinen bölgesinde yer almaktadır. Tarihsel dönemlerde Kavaklık Meydanı'nın ve bulunduğu bölgenin hipodrom gibi kültürel ve sportif karşılaşmaların yapıldığı bir alan olduğu görülmektedir. Trabzonspor'un kentin en önemli marka ve değerlerinden birisi olarak kent içinde yerleşmiş olması son derece anlamlıdır. Stadyumu açık spor alanları ve kapalı spor salonu ile birlikte güçlü bir kent belleği üzerine inşa edilmiştir.

Stadyum, kent hafızasındaki yeriyle başka bir alana taşınmak yerine bulunduğu yerde güçlü bir kentsel odak olarak yeniden tasarlanması kentsel kimlik için daha önemli olacaktır. Kent içi stadyumu olarak geliştirilip fonksiyonel alanlarla birlikte kentle daha kolay bütünleşmesi kavak meydanını daha yaşanabilir kılacaktır. Özellikle Trabzon ve Trabzonspor olgusunun kentlinin en öncelikli gündemini oluşturduğunu düşünüldüğünde kavak meydanının spor ve rekreasyon amacını hedefleyen bir dönüşüm olmasını gerekmektedir. Ancak bugün itibariyle stadyum tamamen yıkılarak kaldırılmıştır. Bundan sonraki süreçte yıkılan alanın kent belleği ve kavak meydanı imajına uygun olarak sporaktif organizasyonların yapılacağı alan olarak planlanması en azından bu alanı daha yaşanır kılacaktır.

Son söz olarak; kent kimlikleri korunabilen kentlerde kentlilerin aidiyet duygusu güçlenecek, aynı kimliği paylaşmanın onuru yaşanacak ve sahiplenme ile birlikte koruma duygusu da gelişecektir.

KAYNAKLAR

Assmann, J., (2001), *Kültürel Bellek*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Baysal, E., Ö., (2017) *Kent - Bellek İlişkisinde Güncel Sanat Pratikleri: İstanbul'u Belgelemek*, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Connerton, P., (1999), *Toplumlar nasıl anımsar?*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

- Crinson, M.,** (2005), *Urban Memory History And Amnesia In The Modern City*, British Library Cataloguing in Publication Data, London
- Demirarslar, D., ve Savcı, B.,** (2017). 17. -20. Yüzyıl Arası Resim Sanatı Örneklerinde İstanbul Tasvirleri Ve Kentsel Bellek, Journal of Architectural and Life, Vol: 2, No: 1, ss.121-151
- Gök, T., ve Ünlü, T. S.,** (2010). *Kent Belleği İçin Bir Model Önerisi: Mersin Üniversitesi Akdeniz Kent Araştırmaları Merkezi Kent Hafıza Merkezleri, Kent İhtisas Kütüphaneleri, Kent Arşivleri ve Kent Müzeleri Sempozyumu*, Kayseri
- Halbwachs, M.,** (1950). *La mémoire collective*. Paris: P.U.F.
- Huyssen, A.,** (1999). *Alacakaranlık Anıları*, (çev. Kemal Atakay). İstanbul: Metis Yayınları
- Lynch, K.** (1981). *A Theory of Good City Form*. Cambridge, Massachusetts, and London: The MIT Press.
- Ünlü, T., S.,** (2017). *The Relation Between Urban Memory and Urban Space on Evolution of Urban Character: Case of Mersin*, Planlama 27(1), ss. 75–93
- URL-1:** <http://www.gsb.gov.tr> (E.T. 12.11.2018)
- URL-2:** <http://www.arkitera.com> (E.T. 12.11.2018)
- URL-3:** <http://www.viratrabzon.com/> (E.T. 12.11.2018)

EYOF 2011 TRABZON GENÇLİK OYUNLARI İLE KAZANDIRILAN SPOR KOMPLEKSLERİNİN SOSYAL ETKİLERİ

THE SOCIAL EFFECTS OF SPORT COMPLEXES WHICH RECEIVED BY EYOF 2011

TRABZON YOUTH GAMES

Beydullah SULAK

ÖZET

Büyük ölçekli spor etkinlikleri tanıtım, pazarlama ve turizm açısından dünya genelinde pek çok ülke için cezbedici olmuştur. Ülkeler kendi sınırları içerisinde sadece bir kez yapılacak etkinlik için bile önemli tesis ve alt yapı yatırımları gerçekleştirmektedirler. Bu tür etkinliklerin kentin ve ülkenin gelişiminde olumlu veya olumsuz etkileri olduğu tartışmasız bir gerçektir. Türkiye’de özellikle 2000’li yıllardan sonra büyük ölçekli spor etkinliklerine ev sahipliği yapmıştır ve yapmaktadır. Etkinliğin gerçekleşebilmesi için kentlerde eksik olan kapalı veya açık spor kompleksleri, konaklamaya ilişkin tesisler ve ulaşım alt yapılarında iyileştirmeler veya yeni tesisler inşa edilmektedir. Türkiye’de gerçekleştirilmiş İzmir 23. Dünya Üniversite Yaz Oyunları (2005), Formula 1 Türkiye Grand Prix (2005-2011), Erzurum 25. Dünya Üniversite Kış Oyunları (2011), Avrupa Gençlik Olimpik Oyunları (EYOF 2011, Trabzon) ve Mersin 17. Akdeniz Oyunları (2013) önemli büyük ölçekli spor etkinlikleri arasında yer almaktadır. Bu etkinliklerde EYOF 2011 gençlik oyunları çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Avrupa Olimpiyat Komitesi’nin (EOC) organizasyonu olan ve Avrupa Gençlik Olimpik Oyunları olarak da adlandırılan EYOF 2011, Türkiye’nin olimpiyat düzeyinde düzenlediği ilk spor organizasyonu olma özelliğine sahip olmuştur. Trabzon’da gerçekleştirilmiş olan olimpik oyunlar için kapalı, açık, yüzme, jimnastik, tenis ve atletizm dallarında altı adet yeni spor tesis yapısı inşa edilmiştir. Olimpik oyunlar sonrasında kente kazandırılan bu tesislerin bazıları halka açık rekreatif ve spor amaçlı kullanılmalarına izin verilirken bazıları da önemli müsabakalara ev sahipliği yapmaya devam etmektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacı EYOF 2011 Trabzon gençlik oyunları ile kente kazandırılan spor komplekslerinin kente yarattıkları olumlu sosyal etkilerini irdelemektedir. Çalışmanın yöntemini yarı yapılandırılmış anket ve görüşmeler oluşturmaktadır. Bu kapsamında yapılan spor tesisleri kullanan kişiler ile görüşmeler yapılarak, kullanım sıklığı, zamanları ve amaçları belirlenerek sosyal açıdan gelişmelerine etkileri sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: EYOF 2011, Trabzon, Sosyal gelişim, Spor

ABSTRACT

Large-scale sporting events have been attractive to many countries around the world in terms of promotion, marketing and tourism. Countries carry out significant plant and infrastructure investments even for once-only activity within their borders. It is an undisputed fact that such activities have positive or negative effects on the development of the city and the country. Turkey in particular has hosted large-scale sporting events after the 2000s and serves. In order to the event to take place, improvements or new facilities are constructed in indoor or outdoor sports complexes, accommodation facilities and transportation infrastructures that are missing in the cities. Izmir 23rd

World University Summer Games in Turkey (2005), Formula 1 Grand Prix of Turkey (2005-2011), Erzurum 25th World University Winter Games (2011), the European Youth Olympic Festival (EYOF 2011 Trabzon) and Mersin 17 Mediterranean Games (2013) is one of the major large-scale sporting events. EYOF 2011 youth games are the subject of this study. İzmir 23rd World University Summer Games in Turkey (2005), Formula 1 Grand Prix of Turkey (2005-2011), Erzurum 25th World University Winter Games (2011), the European Youth Olympic Festival (EYOF 2011 Trabzon) and Mersin 17 Mediterranean Games (2013) are important large-scale realized in Turkey, between the active sports.

European Olympic Committee (EOC) and the European Youth organization, also called EYOF 2011 Olympic Games, has had the distinction of being the first sports event held at the Olympic level in Turkey. For the Olympic Games in Trabzon, six new sports facilities were built in indoor, outdoor, swimming, gymnastics, tennis and athletics. Some of these facilities, which were brought to the city after the Olympic games, were allowed to be used for public recreation and sports purposes, while others continued to host important competitions. In this context, the aim of the study is to examine the positive social effects of the sports complexes that were brought to the city by EYOF 2011 Trabzon youth games. The method of the study consists of semi-structured questionnaires and interviews. Interviews were conducted with individuals using sports facilities within this scope, and the frequency, times, and objectives of use were determined and their effects on social developments were questioned.

Keywords: EYOF 2011, Trabzon, Social development, Sport

GİRİŞ

Spor etkinlikleri bireylerin sosyal ve fiziki gelişimine yardımcı olmalarının yanında ülkelerin ve kentlerin tanınmasında da önemli rolü olan bir etkinlik türüdür. Günümüzde kentsel yaşantıda rekreatif amaçlı boş zamanların değerlendirilmesinde sporun bir eğlence unsuru olarak kabul edilmesi ile bireysel veya kitlesel olarak bu etkinlik türü önem kazanmıştır (Çaha, 1999). Doğu (2012) spor etkinliklerinin sosyal faydalarını şöyle açıklar: 1) Spor toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi sağlar, 2) insanları sosyalleştirir, 3) ulusal ruhun güçlendirilmesi, aile bağlarının güçlenmesi, yaşlıları kabul, vb. sosyal ve toplumsal davranışların gelişmesinde de olumlu etkileri vardır, 4) insanların uluslar üstü kültürel bir kimlikte toplumsal bilinç geliştirmesine yardımcı olur. Küçük ve Koç, bazı bilimsel araştırmalarda sportif etkinliğin kişilik üzerine etkilerine şöyle genelleştirmektedirler: 1) Spor karakteri şekillendirir, 2) Takım sporları işbirliği yapmayı öğretir, 3) Bireysel sporlar kişisel disiplini geliştirir, 4) Spor erkekçe mücadeleyi öğretir, 5) Bazı spor dalları yüksek iletişim değerlerine sahiptir. Özellikle bedensel temasın olduğu spor dallarında bu daha belirgindir.

Spor etkinlikleri bireysel ve ulusal düzeyde olabileceği gibi uluslararası düzeyde de olabilir. Uluslararası önem taşıyan ve büyük kitlelere hitap eden, düzenlendiği bölgenin kültürünü yansıtan, devlet kurumları ya da özel kuruluşlar tarafından çeşitli amaçlarla (spor, kültürel, sanatsal, ticari, eğitim vb.) gerçekleştirilen büyük ölçekli etkinlikler mega etkinlik olarak tanımlanmaktadır (Roche, 2000). Bu etkinliklerin düzenlendiği şehir, bölge ve ülke için önemli etkilere sahiptir (Horne ve

Manzenreiter, 2010). Aynı zamanda mega spor etkinlikleri uzun vadede turizm talebinde pozitif değişimlere sebep olmasına karşın etkinliğin düzenlendiği şehrin ihtiyaç duyduğu yatırım maliyetlerinin sağlanan ek gelirlerle karşılanamama sorunu ortaya çıkabilmektedir (Solberg ve Preuss,2007).

Bu tür etkinliklerin kentin ve ülkenin gelişiminde olumlu veya olumsuz etkileri olduğu tartışmasız bir gerçektir. Türkiye’de özellikle 2000’li yıllardan sonra büyük ölçekli spor etkinliklerine ev sahipliği yapmıştır ve yapmaktadır. Etkinliğin gerçekleşebilmesi için kentlerde eksik olan kapalı veya açık spor kompleksleri, konaklamaya ilişkin tesisler ve ulaşım alt yapılarında iyileştirmeler veya yeni tesisler inşa edilmektedir. Türkiye’de gerçekleştirilmiş İzmir 23. Dünya Üniversite Yaz Oyunları (2005), Formula 1 Türkiye Grand Prix (2005-2011), Erzurum 25. Dünya Üniversite Kış Oyunları (2011), Avrupa Gençlik Olimpik Oyunları (EYOF 2011, Trabzon) ve Mersin 17. Akdeniz Oyunları (2013) önemli büyük ölçekli spor etkinlikleri arasında yer almaktadır. Bu etkinliklerden EYOF 2011 gençlik oyunları çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Avrupa Olimpiyat Komitesi'nin (EOC) organizasyonu olan ve Avrupa Gençlik Olimpik Oyunları olarak da adlandırılan EYOF 2011, Türkiye'nin olimpiyat düzeyinde düzenlediği ilk spor organizasyonu olma özelliğine sahiptir. Trabzon’da gerçekleştirilmiş olan olimpik oyunlar için kapalı, açık, yüzme, jimnastik, tenis ve atletizm dallarında altı adet yeni spor tesis yapısı inşa edilmiştir. Olimpik oyunlar sonrasında kente kazandırılan bu tesislerin bazıları halka açık rekreatif ve spor amaçlı kullanılmalarına izin verilirken bazıları da önemli müsabakalara ev sahipliği yapmaya devam etmektedir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı EYOF 2011 Trabzon gençlik oyunları ile kente kazandırılan spor komplekslerinin kente yarattıkları olumlu sosyal etkilerini irdelemektedir.

Çalışmanın yöntemini yarı yapılandırılmış anket ve görüşmeler oluşturmaktadır. Bu kapsamında yapılan spor tesisleri kullanan kişiler ile görüşmeler yapılarak, kullanım sıklığı, zamanları ve amaçları belirlenerek sosyal açıdan gelişmelerine etkileri sorgulanmıştır.

AVRUPA GENÇLİK OLİMPİK OYUNLARI EYOF 2011

Dünya genelinde gerçekleşen başlıca büyük ölçekli spor organizasyonları:

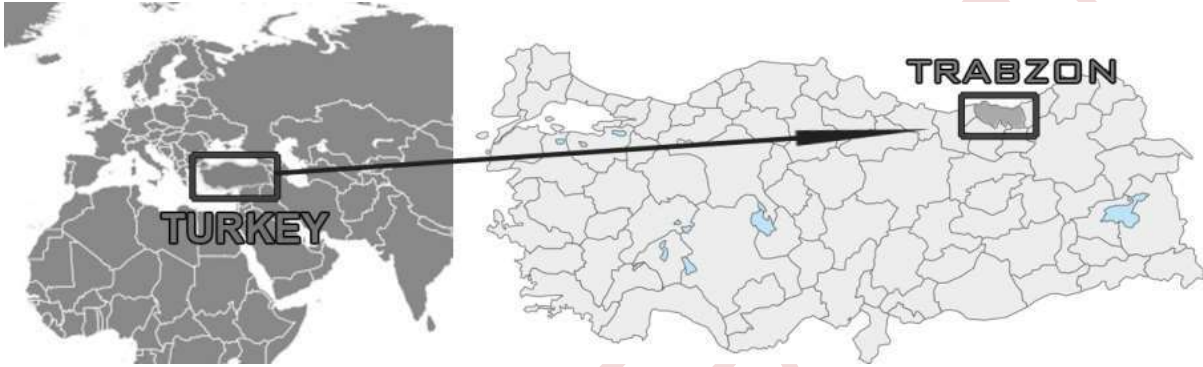
- 1) Olimpiyat Oyunları
- 2) FIFA Dünya Kupası
- 3) Atletizm Şampiyonası (IAAF)
- 4) Futbol Şampiyonası (UEFA) şeklindedir (Toksöz vd,2014).

Ülkemizde gerçekleşen başlıca büyük ölçekli spor organizasyonları ise:

- 1) İzmir 23. Dünya Üniversite Yaz Oyunları (2005)
- 2) Formula 1 Türkiye Grand Prix (2005-2011)
- 3) Erzurum 25. Dünya Üniversite Kış Oyunları (2011),

- 4) Avrupa Gençlik Olimpik Oyunları (EYOF 2011, Trabzon)
- 5) Mersin 17. Akdeniz Oyunları (2013)
- 6) UEFA Champions League Final 2005, İstanbul,
- 7) 1st Black Sea Games, Trabzon, 2007
- 8) IAAF World Indoor Championships 2012, İstanbul
- 9) The European Capital of Sports 2012, İstanbul
- 10) Expo Antalya 2016, şeklindedir (Karaca ve Beyhan, 2016).

Bu organizasyonlardan biri olarak ve Türkiye'nin olimpiyat düzeyinde düzenlediği ilk spor organizasyonu olan Avrupa Gençlik Olimpik Oyunları EYOF 2011, Trabzon kentinde gerçekleştirilmiştir (Şekil 1).

Şekil. 1. Trabzon kentinin konumu

EYOF 2011 kapsamında;

- 1) Hayri Gür Spor Salonu
- 2) Mehmet Akif Ersoy Yüzme Havuzu
- 3) Beşirli Tenis Kompleksi
- 4) Yomra Jimnastik Salonu
- 5) Söğütlü Atletizm Salonu, spor tesisleri inşa edilmiş/ geliştirilmiş veya organizasyon için tahsis edilmiştir (Şekil 2).

Şekil. 2. EYOF 2011 kapsamında inşa edilmiş/ geliştirilmiş veya organizasyon için tahsis edilmiş spor komplekslerinin Trabzon Kentindeki konumsal dağılımları

BULGULAR

EYOF 2011 Trabzon gençlik oyunları ile kente kazandırılan spor komplekslerinin kente yarattıkları olumlu sosyal etkileri irdelemek için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- ❖ S.1- Kente kazandırılan spor komplekslerinin genel kullanım amaçları?
- ❖ S.2- Hangi dönemlerinde halk tarafından yoğun kullanıldığı?
- ❖ S.3- Haftanın hangi günlerinde en yoğun kullanıldığı ? Günün en yoğun kullanıldıkları saatler?
- ❖ S.4- Genel kullanıcılar düşünüldüğünde en çok kullanan kesim ?
- ❖ S.5- Ortalama günde kullanan kişi sayısı? Ya da en yoğun olduğu zaman kullanan kişi sayısı?
- ❖ S.6- Kullanım amaçları?
- ❖ S.7- Kente kazandırılan spor komplekslerinin sosyal açıdan olumlu etkileri?
- ❖ S. 8- Tesise erişimde, tesis çevresinde, sorun ve zorluklar var mı? Tesisin konumuna ilişkin sorunlar?
- ❖ S.9- Tesislerin kullanımına yönelik genel öneriler?

Yukarda verilen sorular tesisi kullanan kişilere ve tesisin idari yönetimine sorularak cevap aranmıştır. Arazi çalışmalarıyla elde edilen bulgular Tablo 1’de özetlenmiştir.

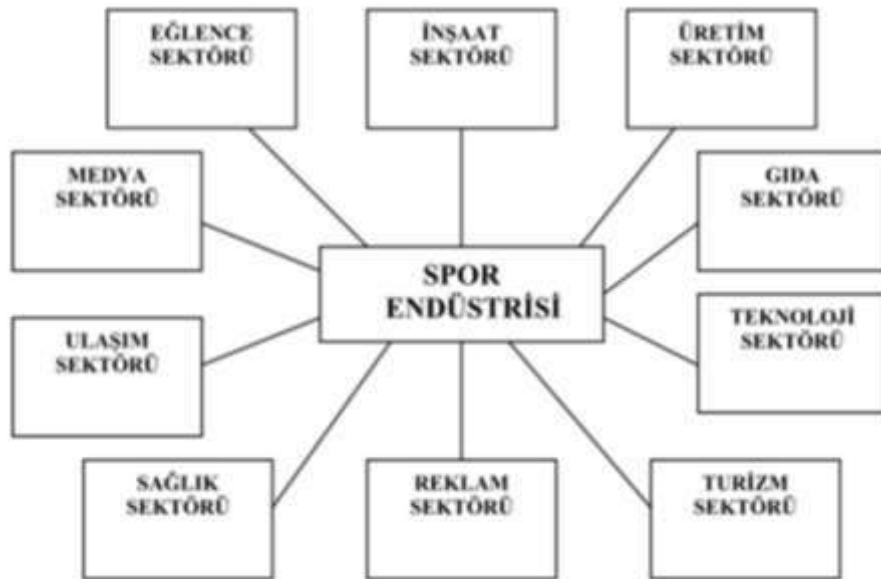
Tablo 1. Çalışma alanından elde edilen bulgular.

Soru	Hayri Gür Spor Salonu	Mehmet Akif Ersoy Yüzme Havuzu	Beşirli Tenis Kompleksi	Yomra Jimnastik Salonu	Söğütlü Atletizm Salonu
1	Halka açık değil, TS ve bazı amatör kulüpler	Halka açık	Halka açık	Halka açık, gençlik spor ve halk eğitim kursları, öğrencilere açık	Halka açık
2	Kış aylarında, müsabakalarda	Yazın ve hafta sonları	Yazın ve hafta sonları	Yılın her dönemi aktif	Yazın ve hafta sonları, sabah koşusu yapıldığı saatlerde
3		Akşam saatleri	Akşam saatleri	Günün her saatinde	Sabahları

4	Amatör sporcular,	Çocuk ve ergen ağırlıklı	Genç kız ve kadın ağırlıklı	Çocuk ve Karma kullanım, Pazar günleri en yoğun	Orta yaş üstü karma kullanım
5	20 kişi	50 kişi	30 kişi	300 kişi	50 kişi
6	Takım sporu Voleybol Futbol	Bireysel spor faaliyeti, Yüzme	Bireysel spor faaliyeti, Tenis	Bireysel spor faaliyeti, takım Jimnastik, hentbol, futbol	Bireysel spor faaliyeti Koşu
7	Spora farklı mekânsal alanlardan erişim, Sosyal faydaları oldukça fazla, Farklı türde kullanma imkânları				
8	Toplu taşıma mevcut ve ulaşım sorunsuz,				
9	Kent içinde ve güney bölgede futbol tesisi önerilebilir, Trabzonspor kulübünün sadece futbolda değil diğer spor dallarında da etkinlik göstermesi, tesis sayısı artırılabilir,				

TARTIŞMA VE SONUÇ

Spor endüstrisi tüketicilerine spor, fitness, rekreasyon, serbest zaman etkinlikleri ve bunlarla ilgili ürün, hizmet, insan, yer ve düşünceler sunan pazarın ismidir. Sadece sosyal fayda içermeyip tanıtım ve reklamcılık, yatırım ve para toplama / biriktirme fonları, kentsel peyzaj yenileme, spor turizmi gelişimi, şehirdeki tesislerin ve sportif altyapının satın alınması, yapıların güçlendirilmesi, spor kültürünün gelişimi, kentsel dönüşüm ve iyileştirme, kalkınma politikalarının çeşitlendirilmesi (Karaca ve Beyhan, 2016) gibi faydaları da bulunmaktadır. Bu kapsamda inşaat turizm sağlık gibi pek çok disiplin ile etkileşim halindedir (Şekil 3).

Şekil 3. Spor Endüstrisinin Diğer Sektörlerle ilişkisi(Devecioğlu, 2005).

Spor ve sosyalleşme ilişkisinin temelinde her yaştan ve gruptan insanın spora nasıl yönlendirildiği ve buradan edinilen tecrübelerin onun yaşamını nasıl etkilediği soruları yatar. Bu bağlamda sporun başlıca sosyal faydaları: 1) Spor demokratik toplum yaratılmasına önemli bir katkı sağlar; Bilhassa takım sporları sayesinde kişi, diğerleriyle olan ilişkilerini kurallar çerçevesinde yürütme, guruba liderlik yapma ve / veya liderle birlikte hareket etme, alınan kararları kabullenme, ortak hedefler doğrultusunda birlikte hareket etme, vb. değerleri geliştirir, 2) Spor insanları sosyalleştirir; daha çok sosyal ilişkiler kurmasında ve geliştirmesinde büyük rol oynar, 3) Spor ve Rekreatif yaklaşım toplumda çeşitliğin artmasına yardımcı olur, 4) Rekreasyon ve sporun ulusal ruhun güçlendirilmesi, sosyal uyum(ulusal hemfikirlik), aile bağlarının güçlenmesi(aile ilişkilerinde yakınlaşma), yaşlıları kabul(ilgi alanları oluşturarak kendilerini yararlı hissetmeleri), vb. sosyal ve toplumsal davranışların gelişmesinde de olumlu etkileri vardır (URL-1).

Sporun bu işlevlerinin yanı sıra sosyal açıdan olumlu yönde şekillendiren bir kavram olması, gerek gençlerin gerekse çocukların yetiştirilmesinde ve geliştirilmesinde ne derece önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda çocukların ve gençlerin kişiliklerinin geliştirilmesinde sporun eğitici fonksiyonu kullanılarak duygusal ve sosyal yönden daha sağlıklı bir toplum yaratmak daha kolay olacaktır (Küçük ve Koç).

EYOF 2011 gençlik oyunları ile Trabzon kentine spor kompleksleri ve alt yapı yatırımları gerçekleştirilmiştir. Etkinlikten sonra bu tesislerin kullanılmaya devam etmesi kentlinin sosyal gelişimde önemli katkıları olmuştur. Çalışma kapsamında ele alınan spor komplekslerinin dördü halk tarafından istenildiği zaman kullanılmaya devam etmektedir. Bireysel gelişim ve sosyalleşme için spor aktivitelerinin kent yaşantısında önemi büyüktür. Bu tür tesislerin yapılması da ayrıca önem taşımaktadır. Yapılmış olan spor tesisler sosyal gelişmeye etkilerine bakıldığında, çok farklı kesimden olan kullanıcıların etkilenme düzeyleri de farklılaşmaktadır. Ergen ve çocuk kesimi için kent içinde eksik olan donatıları karşıladığından bireysel gelişmede, boş zamanları verimli değerlendirmede, toplumsal dayanışma ve birliktelikli yaşamın öğrenmesinde, beceri farkındalığının gelişmesinde vb. katkıları söylenebilir. Orta yaş ve üstü kullanıcılar için, sağlıklı yaşam alışkanlıklarının kazanılması ve bu alışkanlıkların devamlılığında, günün ve haftanın monoton işleyişinden kurtulmada, kent yaşantısının stresini atıp daha sağlıklı yaşama gibi katkıları olmaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse yaş ve cinsiyet fark etmeksizin bireylerin sosyal gelişmesinde bu tür spor komplekslerinin önemi oldukça fazladır. Bu tür tesislerin varlığı EYOF 2011 gençlik oyunları gibi farklı uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapmada potansiyel oluşturmaktadır. Sosyal gelişmede oldukça önemli olan bu tesislerin bireylerin becerilerine ve taleplerine de cevap verecek şekilde planlanarak geliştirilmesi sürdürülebilir kentsel yaşam için önemlidir.

KAYNAKLAR

- Çaha,Ö.**, (1999). *Spora Yaslanarak Bir Nefes Almak*, Düşünen Siyaset, Sayı 1, s.115-125,
- Devecioğlu, S.**, (2005). *Türkiye’de Spor Sektörü Stratejilerinin Geliştirilmesi*. Verimlilik Dergisi, 2005/2, pp. 117-134.
- Doğu, G.**, (2012). *Sporun Sosyal Ve Ekonomik Faydaları*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Spor Yönetim Bilimleri, Ders Notları
- Horne, J. ve Manzenreiter, W.** (2006). *An Introduction to the Sociology of Sports Mega-Events*, The Sociological Review, 54 (2): 1-24.
- Karaca, S., Beyhan, B.**, (2016) *The Impact of Multi-Sport Events on the Developmental Dynamics of Cities: the Case of Erzurum, Trabzon and Mersin in Turkey*, Planlama 27(1): s.38–56
- Küçük, V., Koç, H.**, *Relationship Between Human And Sports In Psychosocial Develpoment Process*, (https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_9/211-222.pdf, E.T. 18.11.2018)
- Roche, M.** (2000). *Mega-Eventsand Modernity: Olympics and expos in the growth of global culture*. London: Routledge,1-29.
- Solberg, H. A., Preuss, H.** (2007). Major Sport Events and Long-Term Tourism Impacts, Journal of Sport Management, 21: 213-234.
- Toksöz, D., Bak, E., Benli, S.**, (2014) *Mega ve Özellikli Spor Etkinliklerinin Dünyadan Ve Türkiye’den Örneklerle Benzerlik Ve Farklılıkları*, 3. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu, Mersin
- URL-1:** <http://www.sporbilim.com/sayfa.asp?mdl=haber&param=123> (E.T. 18.11.2018)

İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİCİLERİNİN İK BİLGİ SİSTEMLERİ KULLANIMI VE TERCİHLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Esin ERTEMSİR
Yasemin BAL

GİRİŞ

İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri (İKBS), işletmelerde İnsan Kaynakları Yönetimi (İKY) stratejileri, politikaları ve etkinliklerinin web-tabanlı kanallar üzerinden yürütüldüğü, İK veri bilgi gereksinimlerinin karşılandığı, veri girişi ve takibinin yapıldığı yazılımlar veya çevrimiçi çözümler olarak tanımlanabilir. Literatürde İKBS kullanımının, veri depolamadaki maliyet avantajlarına, raporlamadaki zaman tasarrufuna, artan kurumsal şeffaflığa, değişen çevre şartlarına cevap verme becerisine ve karar verme sürecinin etkinliğini ve hızını artıran analiz sürecine değinilmektedir. İK yöneticileri, organizasyonda hem idari hem de stratejik rolleriyle daha katılımcı olmayı amaçladıkları bu dönemde, İK bilgi sistemlerinin yardımıyla verilere hızla ulaşmakta, ayrıntılı ve karşılaştırmalı analizler yapabilmekte ve üst yönetime sundukları raporlarla daha ikna edici olabilmektedir.

Milkovich ve Boudreau (1993), insan kaynakları bilgi sistemlerini, bir kuruluşun insan kaynakları, personel faaliyetleri ve organizasyon yapısının özellikleri hakkında ihtiyaç duyduğu verilerin toplanması, saklanması, korunması, düzenlenmesi ve onaylanması için sistematik prosedürler olarak tanımlamıştır.

Yirminci yüzyılda çalışan, örgütsel sistemdeki en kolay değiştirilebilir faktörlerden biri olarak kabul edilmekteyken, yirmibirinci yüzyılda sürdürülebilir rekabet üstünlüğünün temel kaynaklarından biri haline gelmiştir (Thite, Kavanagh, & Johnson, 2012). Teknolojik gelişmelere paralel olarak 1990'larda İKY fonksiyonu, teknolojik gelişmelerle giderek dinamikleşen ve hız kazanan iş ortamından etkilenmeye başlamıştır ve Stratejik İKY kavramı ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak İKBS'nin kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır.

Kettley ve Reilly'e göre (2003) bilgisayarlara dayalı bir insan kaynakları bilgi sistemi; İK fonksiyonlarını bütünleştirebilen elektronik bir ortam yani "E-İKY" (E-HRM) olarak da adlandırılabilir. E-İKY kavramı, İK işlemlerine dayanan kurum çapında bir İK veri, bilgi hizmetleri, veri tabanı ağı kullanmaktadır. Bununla birlikte, sistemler insan kaynakları yönetiminin pek çok fonksiyonunda kullanılabilir. Örneğin, işgücü arz ve talep tahminleri için insan kaynakları planlamasını destekleyebilir; eşit istihdam fırsatı, iş ilanları, işten ayrılanlar ve işe yeni başvurular hakkında bilgi sağlayabilir; eğitim ve geliştirme sürecinde ise eğitim programı maliyetleri ve çalışma performansları hakkında bilgileri raporlayabilir.

İKBS kullanımı ile veri depolamada maliyet avantajlarına, raporlamada zaman tasarrufuna, artan kurumsal şeffaflığa, değişen çevre şartlarına cevap verme becerisine, karar verme sürecinin etkinliğini ve karar verme hızını arttıran analiz sürecine sahip olunmaktadır.

Boudreau'a (2014) göre, İKBS insan kaynakları yönetimini; bilgi toplama, özetleme ve dağıtma maliyetlerini azaltma, karar vericilerin insan kaynakları bilgi işlemlerini en etkin ve verimli şekilde nasıl tasarlayacaklarını dikkatlice özendirmeye teşvik ederek iş süreçlerinin geliştirilmesi ve alıcının, program veya kişisel tercihler hakkındaki kararlarını iyileştirmesine yardımcı olacak veriler sağlayarak karar verme desteği sağlayarak geliştirmektedir.

Bu araştırma ile İstanbul’da farklı sektörlerde kurumsal işletmelerin İKBS kullanımı, sıklıkla kullanılan ERP yazılımlarla ilgili yöneticilerin tercihleri, yazılımın kurum içinde geliştirilmesi veya dışarıdan satın alınması kararlarını etkileyen faktörler, İK yöneticilerinin İKBS’de aradıkları nitelikler gibi boyutların belirlenmesi amaçlanmıştır.

Metod

Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden olan görüşme yönteminden faydalanılmıştır. İKBS ile ilgili literatür taraması sonrasında geliştirilen soru formunda demografik sorular ve 10 adet açık uçlu soru bulunmaktadır. Gerekli durumlarda daha derinlemesine bilgi alabilmek için sondaj sorularına da başvurulmuştur. Sorular Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Görüşme Formunda Bulunan Sorular

Sorular	Kaynakları
İnsan kaynakları bilgi sistemlerinin kullanımı iş yeriniz için bir stratejik gereklilik midir?	Jahan (2014) çalışmasından uyarlanmıştır.
Tepe yönetim insan kaynakları bilgi sistemlerinin katkılarından haberdar mıdır?	Jahan (2014) çalışmasından uyarlanmıştır.
Tepe yönetim insan kaynakları bilgi sistemlerinden gelen sonuçları değerlendirmek adına insan kaynakları çalışanlarından raporlar talep etmekte mi? Ediyorsa ne sıklıkla talep etmektedir?	Jahan (2014) çalışmasından uyarlanmıştır.
İnsan kaynakları bilgi sistemleri insan kaynakları personelinin çalışma verimliliğini ne yönde etkilemektedir?	Jahan (2014) çalışmasından uyarlanmıştır.
Rakipleriniz insan kaynakları bilgi sistemlerinden ne ölçüde yararlanmaktadır?	Araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir
İnsan kaynakları bilgi sistemlerinde hangi ürünleri kullanıyorsunuz?	Araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir
İK bilgi sistemlerine yapılan yatırım maliyetleri ne kadar sürede geri dönüş sağlamaktadır?	Araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir
Çalışanlarınız bilgi sistemleri kullanmanızdan memnun mu?	Araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir
Program çıktıları ile yapılan sunumlar tepe yönetimi ikna etme kabiliyetinizi arttırdı mı?	Araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir
ERP paket programlar (SAP/Oracle vd.) programlarını kullanmanızdan öncesi ve sonrası arasındaki farklar nelerdir?	van Slooten & Yap (1999) çalışmasından uyarlanmıştır

Araştırmanın örneklemini İstanbul’da 18 kurumsal işletmede çalışan toplam 19 orta ve üst düzey İK yöneticisinden oluşmaktadır. Yarı-yapılandırılmış yüz yüze görüşmelerin her biri ortalama kırk dakika sürmüştür. Görüşmenin öncesinde izin alınarak ses kayıtları ve görüşme notları tutulmuştur. Ses kayıtları deşifre edilerek veriler düzenlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Sektörel dağılım ve

katılımcılarla ilgili demografik bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur. Görüşülenlerin %58’i erkek, %42’si kadın ve yaş ortalaması ise 39 olarak bulunmuştur. Bazı işletmeler isim kullanımına izin vermediği için isimler yerine kısa kodlamalar kullanılmıştır.

Tablo 2.Görüşülenlerle İlgili Demografik Bilgiler

Firma	Sektör	Görş. Kişi Sayısı	Cinsiyeti	Yaşı	Görüşülen Kişinin Pozisyonu
BAN1	bankacılık (özel)	1	KADIN	36	İnsan Kaynakları Eğitim Yöneticisi
BAN2	bankacılık (özel)	1	KADIN	35	Akademi Yönetmeni (Kıdemli İş Yöneticisi)
BAN3	bankacılık (özel)	1	ERKEK	31	Genel Müdürlük İşe Alım Uzmanı
BAN4	bankacılık (özel)	2	ERKEK	40	İnsan Kaynakları Müdürü
			ERKEK	45	Kıdemli Eğitim Uygulamaları Yönetmeni
BAN5	bankacılık (kamu)	1	KADIN	47	Yönetmen
BAN6	bankacılık (kamu)	1	ERKEK	33	İK Müdür yardımcısı
TEK1	teknoloji	1	ERKEK	43	Muhasebe ve İK Müdürü
TEK2	teknoloji	1	KADIN	45	Liderlik Gelişimi ve Yetenek Yöneticisi
GSM	telekomünikasyon	1	ERKEK	36	İK İş Ortağı Müdürü
ÇM	çağrı merkezi	1	ERKEK	43	İK' dan Sorumlu Genel Müdür Yardımcısı (CHRO)
PER1	perakende (market zinciri)	1	ERKEK	34	Kıdemli Eğitim Uzmanı
PER2	perakende (market zinciri)	1	ERKEK	37	İnsan Kaynakları ve Eğitim Müdürü
PER3	perakende (lüks tüketim)	1	ERKEK	39	İK Koordinatörü
TEKS1	tekstil	1	KADIN	39	İK Direktörü
TEKS2	tekstil	1	ERKEK	51	İnsan Kaynakları Direktörü
TEKS3	tekstil	1	KADIN	43	İK Grup Başkanı
TEKS4	tekstil	1	KADIN	30	İnsan Kaynakları Yönetici
İŞM	İş makinesi	1	KADIN	41	İK Müdürü

Analiz

Araştırma kapsamında «Betimsel Analiz» yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde farklı kişilerin aynı soru hakkında farklı düşünceleri, görüşülenlerden elde edildiği tarzda aktarılır. Görüşmelerden elde edilen veriler, daha önceden belirlenen başlıklar altında özetlenir ve yorumlanır (Altunışık vd. , 2010).

Bulgular ve Tartışma

Görüşülen İK yöneticilerinin “İnsan kaynakları bilgi sistemlerinde hangi ürünleri kullanıyorsunuz?” sorusuna verdiği yanıtlar Tablo 3’te bir adada görünmektedir.

Tablo 3.İnsan Kaynakları Bilgi Sistemlerinde Kullanılan Ürünler

İŞLETME	İKBS ADI	İKBS KAYNAĞI KURUMİÇİ/KURUMDIŞI	İKBS KAYNAĞI ULUSAL/ U. ARASI
BAN1	SAP ERP	satın alınmış	Uluslararası
	Bilin Hümanist Portal	satın alınmış	Ulusal
	Mylearning LMS	satın alınmış	Uluslararası
BAN2	Bilin Hümanist (eğitim ve işe alım, özlük)	satın alınmış	Ulusal
	Success (performans)	Kurum içinde geliştirilmiş	Uluslararası
	Kudos Tool (takdir programı)	Kurum içinde geliştirilmiş	Uluslararası
BAN3	SAP ERP	satın alınmış	Uluslararası
	FİNSOFT	satın alınmış	Uluslararası
	GYS (GAYRİMENKUL YÖNETİM SİSTEMİ)	Kurum içinde geliştirilmiş	Ulusal
	PERFORMANS SİSTEMİ	Kurum içinde geliştirilmiş	Ulusal
BAN4	BOA (Banking Framework)	Kurum içinde geliştirilmiş	Ulusal
BAN5	Bilin Hümanist Portal	Kurum içinde geliştirilmiş	Ulusal
BAN6	SAP	satın alınmış	Uluslararası
TEK1	Kendi yazılımları	Kurum içinde geliştirilmiş	
TEK2	SAP & SAP Success Factors	satın alınmış	Uluslararası
GSM	SAP	satın alınmış	Uluslararası
ÇM	CCMS (global entegrasyon)	Kurum içinde geliştirilmiş	Uluslararası
	Peoplebox (işe alım)	satın alınmış	Uluslararası
	LOGO İK Çözümleri (özlük işleri)	satın alınmış	Ulusal
	SAP	satın alınmış	Uluslararası
PER1	Kendi yazılımları	Kurum içinde geliştirilmiş	Ulusal
PER2	Kendi yazılımları	Kurum içinde geliştirilmiş	Ulusal
PER3	ATÜ HR	Kurum içinde geliştirilmiş	Ulusal
	SAP	satın alınmış	Uluslararası
TEKS1	SAP & SAP Success Factors	satın alınmış	Uluslararası
TEKS2	MICROSOFT AXAPTA	satın alınmış	Uluslararası
	HUMANSOFT	satın alınmış	Ulusal
	Bilin Hümanist Portal	satın alınmış	Ulusal
	SFS	satın alınmış	Ulusal
	POLDY	satın alınmış	Ulusal
	LUMESSE	satın alınmış	Uluslararası
TEKS3	SAP	satın alınmış	Uluslararası
	HUMANSOFT	satın alınmış	Ulusal
TEKS4	MICROSOFT AXAPTA	satın alınmış	Uluslararası
İM	ERP Sistemleri	satın alınmış	

Görüşülen şirketlerin %50'sinde ERP yazılımlarından biri olan SAP'inin, paket yazılım olarak işletmenin tüm fonksiyon ve süreçlerinde veya modül satın alınarak sadece İnsan Kaynakları süreçlerinde kullanıldığı saptanmıştır. 11 işletmede ulusal yazılım kullanıldığı, bunlardan altısında destekleyici olarak kullanılırken, iki banka ve üç perakende zincirinin kurum içinde geliştirilen yazılımlar dışında başka bir satın alma gerçekleştirilmediği bilgisine ulaşılmıştır.

“İnsan kaynakları bilgi sistemlerinin kullanımı iş yeriniz için bir stratejik gereklilik midir?” sorusuna İK profesyonellerinin verdikleri cevaplar arasından öne çıkan ifadeler aşağıda sunulmuştur.

BAN3 kodlu görüşülen: Açıklık ve adil olmak gibi değerlerimizle örtüşüyor bir kere. Hem benim işimi kolaylaştırıyor, hem de çalışanların aklında soru kalmıyor. Bak diyorum sistemde bu bu böyle görülüyor. Yöneticin performansın ile ilgili böyle yazmış şu notu vermiş sen de girip bakabilirsin. O nedenle kesinlikle gereklilik evet.

İM kodlu görüşülen: Evet, gerekliliktir. IT'yi kullanmadan gerçekleşen bir strateji sizi sonuca götürmez.

Görüşülenlere “tepe yönetim insan kaynakları bilgi sistemlerinin katkılarından haberdar mıdır?” sorusu yöneltildiğinde bazı katılımcılardan yanıt alınamamış, bazıları çekimser cevaplar vermiştir.

TEK1 kodlu görüşülen: İK bilgi sistemlerine yatırım yapma kararı, Üst Yönetim tarafından alınmış bir karardır. Büyük bütçeleri gerektiren yatırımlar söz konusu olup, bu yatırımın hangi katma değeri getireceği konusunda da detaylı bilgi paylaşımları hem yatırım yapılmadan önce onay aşamasında, hem de yatırım gerçekleştikten sonra periyodik olarak İK süreçlerinin çıktıları olarak ve raporlama anlamında üst yönetimle paylaşılmaktadır.

PER3 kodlu görüşülen: Tabi ki. Hem operasyon anlamında hem de İK uygulamaları hakkında SAP'nin bize sağladığı olanaklardan haberdar.

BAN1 kodlu görüşülen, soruya cevap vermek istememiş, bu nedenle soru atlanmıştır.

BAN5 kodlu görüşülen: (Derin nefes aldı) %100 haberdar. Burada kurulan en küçük cümle yukarıdan duyulur. Burası kurumsal ve aynı zamanda devlet kökenli bir yer. Bu nedenle tepe yönetim her şeyden haberdardır.

“Tepe yönetim İKBS'den gelen sonuçları değerlendirmek adına insan kaynakları çalışanlarından raporlar talep etmekte mi? Ne sıklıkla talep etmektedir?” sorusuna süre aralığı olarak birbirinden oldukça farklı cevaplar gelmiştir.

TEKS2 kodlu görüşülen: İnsan Kaynakları, bilgi sistemleri ile ilgili olarak iş performansıyla ilgili bilgi ve raporlamaları periyodik olarak adhoc ile holding üst yönetimine sunmaktadır.

BAN1 kodlu görüşülen: Aylık düzenli raporlamamızı yapıyoruz. Düzenli bir biçimde raporlama yapıyoruz tepe yönetime çünkü bu sene daha çok ağırlık verdik. Bazı şeylerin eğitim ile geliştirilebileceği tepe yönetim tarafından da farkedildi ve eğitime verilen önem arttı.

BAN2 kodlu görüşülen: Talep ediyorlar tabi, performans için tam emin değilim ama yılda 4 kez yani her çeyrekte isterler. Biz eğitim için her ay işkollarına raporlama yaparız onlar tepe yönetimle paylaşırlar.

“İnsan kaynakları bilgi sistemleri, insan kaynakları personelinin çalışma verimliliğini ne yönde arttırmaktadır?” sorusuna gelen cevaplardan öne çıkanlar aşağıda bulunmaktadır.

TEKS1 kodlu görüşülen: Olumlu yönde artırıyor tabi, bilgi sistemleri olmasa kaos olurdu resmen. Yani bence muhakkak pozitif yönde etkiliyor.

BAN3 kodlu görüşülen: Oldukça pozitif. Bir kere hayatımızı kolaylaştırdı. Ekranlar çok user friendly. Bu sistem yokken ne yapıyormuş gerçekten tahmin bile etmek istemiyorum. Düşünsene her şeyin kağıt üzerinde olduğunu bi kere depolama alanının çok büyük olması lazım. Daha sonra bunda tasnifleyecek bir sürü adam lazım. Kaybolma riski var ve en önemlisi gizlilik. Ben gayet memnumum bu sistemlerden.

İM kodlu görüşülen: Büyük avantajlar sağlamaktadır, zaman yönetimi açısından oldukça yardımcı olmaktadır.

TEK1 kodlu görüşülen: Bir sistem olması her zaman daha iyidir. Artık günümüzde böyle bir sistem olmadan çalışmak, yaşamak mümkün değil. Var olan hard copy arşivlerin bile soft copy'e dönüştürülmesi artık hard copy arşivlerinin yapılmaması söz konusu. Ama Türkiye'de hâlâ ıslak imza istendiği için ta olarak bu uygulamalara geçilemiyor. Ama gidişat bu yönde. SAP de diğer İK araçları da buna dahil. Zamanında üç kişi dört kişi yaptığınız işi tek başınıza yapabilir hale geliyorsunuz. Bu, çalışan açısından çok anlamlı olmayabilir ama çalışan sayısı bir tarafta azalsa bile öbür tarafta yeni iş alanları açılıyor insanlar o taraflara kanallı oluyor. Önemli olan verimlilik olduğu için yaptığınız işin katma değeri kadar insan çalıştırmak lazım.....

“Rakipleriniz insan kaynakları bilgi sistemlerinden ne ölçüde yararlanmaktadır?” sorusuna gelen yanıtlardan işletmelerin çoğunluğunun rakipleri ile bir kıyaslama yapmadığı yönünde bilgi alınmıştır.

- *Hemen hemen eş düzeydeyiz diyebiliriz.*
- *Bilmiyorum.*
- *Yine onlara sormak lazım (Gülüyor.)*
- *Cevap alınamadı.*
- *Bu konuda bir rakip analizi yapılmadı.*
- *Teknolojiyi kullanma konusunda rakiplerimizden öndeyiz.*
- *Rakiplerimizin İK bilgi sistemlerinden ne ölçüde faydalandığını araştırmak kolay değil.*

“İK bilgi sistemlerine yapılan yatırım maliyetleri ne kadar sürede geri dönüş sağlamaktadır?” sorusu finansal içerik taşıdığı için bazı İK yöneticileri bu soruya genel veya çekimser cevaplar vermeyi tercih etmiştir.

BAN3 kodlu görüşülen: Kısa sürede alınıyor. Tüm sistemi etkiledikleri için mesela daha verimli çalışıyoruz oradan bir cost saving, sonra kağıttan save ediliyor.

BAN6 kodlu görüşülen: Geri dönüşü üç ile beş aylık bir süredir.

BAN4 kodlu görüşülen: Ortalama 1 yıl diyebiliriz.

ÇM kodlu görüşülen: Maliyet ile ilgili bilgi veremeyeceğim.

PER3 kodlu görüşülen: Bir kaç yıldan önce bu sistemlerden tam verim alamazsınız. Biz tam entegre çalışamadığımız için en olabilecek seviyede verim almaya çalışıyoruz.

“Çalışanlarınız bilgi sistemleri kullanmanızdan memnun mu?” sorusuna verilen cevaplarda paralellik görülmüş, çalışanların memnuniyetiyle ilgili görüşler beyan edilmiştir. Konuyla ilgili geçmiş bir çalışmada, İKBS’ni algılama ve sistemden duyulan memnuniyetin çalışanın pozisyonuna bağlı olarak değişebileceğine yönelik bulgular elde edilmiştir (Bal, Bozkurt ve Ertemsir, 2013). Bu bağlamda, mevcut araştırmada örneklemin orta ve üst düzey İK yöneticilerinden oluşması, sistemden duyulan memnuniyetin yüksekliğini açıklar niteliktedir.

- Çok memnunlar evden oturdukları yerden eğitimlerini yapabiliyorlar.
- Memnunlardır herhalde net biçimde bunun araştırılması yapıldı mı bilemiyorum. Ama olumsuz dönüş gelmedi şimdiye kadar.
- Memnunlar tabi. Özellikle eski çalışanlarımız sistemden önce hayatlarının ne kadar zor olduğunu söylerler.
- İşlerini çok fazla kolaylaştırdığı için memnun olmamak elde değil.
- Evet ben çok memnun olduklarını düşünüyorum.

“Program çıktıları ile yapılan sunumlar ile tepe yönetimi ikna etme kabiliyetiniz arttı mı?” sorusuna alınan yanıtlarda İKBS’nin somut çıktılarından ve veri yönetiminin öneminden bahsedildiği görülmektedir.

TEK1 kodlu görüşülen: Tabi mutlaka. Birtakım delillerle, ölçülebilir, ölçülmüş verilerle hareket etmek daha mantıklı oluyor. Bizim iki yılda bir yaptığımız Engagement Survey’imiz var. Bu anket sonuçları her yerden gözlenebiliyor. Bu anketin sonucuna göre mavi yakalı üretimde çalışanların genellikle mutsuz olduğu alanlar bunlar, buralara müdahale etmemiz gerekiyor demek çok daha etkili oluyor. Veri ile gittiğinizde kimse sorgulayamıyor, her şey çok daha kolay oluyor.

ÇM kodlu görüşülen: Zaten İK’nın tepe yönetimi ikna etme konusunda bir sıkıntı yaşadığını düşünmüyorum.

BAN5 kodlu görüşülen: İkna edebiliyoruz tepe yönetimini. Tepeye müşteri sorunları, şikayetler vs gitmekte. Gerek çağrı merkezlerinden gerek sosyal medyadan gerek e-maile bu sorunlar tepe yönetime ulaştırılır. Bu nedenle İK personelimi eksik aktif olarak hizmet verebilmem için 1000 personele ihtiyacım var diyorsa tepe yönetim şikayetleri azaltmak için İK’nın dediğini uygular.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kurumsal işletmeler, çalışanlarının kayıtlarını daha istatistiksel ve bilimsel metotlarla tutabilmek ve bu veriyi etkin yönetebilmek için İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri’ni yaygın olarak kullanmaktadır. Bu çalışmada görüşülen 18 işletmenin tümünde insan kaynakları fonksiyonlarında bir veya daha fazla sayıda sistemin kullanıldığı görülmüştür. Yapılan görüşmeler sonucunda, insan kaynakları bilgi sistemlerinin İK fonksiyonlarında hız ve etkinlik sağladığı, özellikle sistemin şeffaflık, açıklık, adillik gibi kurumsallaşma ilkelerine destek sağlayarak hem çalışanlar hem de üst yönetim açısından tercih edildiği saptanmıştır. Sistemler satın alınsa da, kurum içinde geliştirilse de yatırım maliyetleri yüksek olması sebebiyle KOBİ’lerden ziyade büyük ve kurumsal işletmeler tarafından tercih edilmektedir. Görüşmelerde, finansal yatırımlarla ilgili bilgi paylaşılması konusundaki çekinceler sebebiyle limitli bilgiye erişilse de, sistemlerin sağladığı fayda ile kısa zamanda yatırımın karşılığını verdiğine yönelik ifadelere rastlanmıştır. Veri depolama, saklama,

sınıflandırma gibi özellikleri sayesinde daha güvenilir ve erişilebilir görülen sistemlerin, çoğunlukla yaygın kullanımı olan uluslararası paket yazılımlardan tercih edildiği, daha az sayıda firmanın kendi yazılımını geliştirdiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Ülkemizde İKBS kullanımı konusunda literatürde yeterli çalışma bulunmaması nedeniyle, bu çalışmasının konu ile ilgili derinlemesine bilgi sunarak özgün bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Konuyla ilgili gelecek çalışmalar, İKBS’de depolanan verilerin İK analitiğine bir girdi oluşturacağından hareketle, sistemdeki verilerin etkin yönetimi ve yapay zeka ile sınıflandırılmasına yönelik olabileceği gibi, benzer bir çalışmanın daha geniş bir örneklem ile tekrarlanması da önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Altunışık R, Çoşkun R, Yıldırım E ve Bayraktaroğlu S** (2010) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* 6.Baskı, Sakarya: Sakarya Kitabevi
- Bal Y, Bozkurt S ve Ertemsir E** (2013) The Importance of Using Human Resources Information Systems (HRIS) and a Research on Determining the Success of HRIS, *Strategic Human Resource Management at Tertiary Level*, Ed. M.D.Tiwari, River Publishers, Alborg, Denmark, ss. 197-208.
- Boudreau J W** (2014) Wiley Encyclopedia of Management. Sir Cary L Cooper (ed.) John Wiley & Sons, Ltd.
- Jahan S** (2014) Human Resources Information System (HRIS): A Theoretical Perspective. *Journal of Human Resource and Sustainability Studies*, 2, 33-39.
- Kettley P ve Reilly P** (2003) e-HR: An Introduction, Report No 398, London: Institute of Employment Studies, Brighton.
- Milkovich G T ve Boudreau J W** (1993) *Human Resource Management*. R.D. Irwin, Homewood, IL.
- Thite M, Kavanagh M J ve Johnson R D** (2012) Evolution of HRM & HRIS: The Role of Information Technology. In M. J. Kavanagh, M. Thite, & R. D. Johnson (2ed.) *HRISs: Basics, Applications & Directions*, New Delhi: India, Sage, pp. 2-34.
- van Slooten K ve Yap L** (1999) Implementing ERP Information Systems using SAP. *AMCIS 1999 Proceedings*, 81.

THE ROLE OF LEADERS IN EFFECTIVELY MANAGING WORKFORCE DIVERSITY

Esin ERTEMSİR
Yasemin BAL

INTRODUCTION

Diversity is a subject that can be very powerful and emotional for everyone who deals with it either directly or indirectly. Diversity challenges and opportunities impact all nations around the world to one extent or another (Mujtaba & Sunghawan, 2009). Managing diversity is one of the most important issues in business administration. The fact that multinational enterprises have employees from different languages, religions, races, cultures and nationalities make this diversity management more important in business life as globalization increases. Especially in this process, leaders have an important role.

The meaning of effective leadership in a changing world is a question plaguing people in all kinds of organizations in all sectors and areas of the world. Leadership commitment to valuing diversity and leadership training and development for diversity challenges are essential elements of diversity management (Chen & Velsor, 1996). Diversity perspectives, however, look beyond the individual superior-subordinate relations and beyond organizational identities to social, racial and cultural issues that may originate outside the organizational boundaries but nevertheless affect leader-member interaction inside the organization (Chen & Velsor, 1996).

DIVERSITY MANAGEMENT

Diversity is a subject that can be very powerful and emotional for everyone who deals with it directly or indirectly. It is a local, national and international challenge and an opportunity for every human being. Diversity has made our lives more interesting, attractive and less monotonous. Also it has made our lives more complicated, challenging and unpredictable (Mujtaba & Sunghawan, 2009).

Increasing diversity among employees and customers is one of the most critical adaptive challenges organizations facing today. Understanding the meaning and implications of diversity is at the core of the difficulty inherent in successful globalization (Chen & Velsor, 1996). Diversity can be a source of competitive advantage for the company and diversity management has strategic importance for the long term sustainable competitive advantage. Well-executed diversity results in positive outcomes such as engagement, commitment and performance at the individual level; better problem solving and decision-making at the group level; and higher productivity and overall effectiveness at the organizational level (Cox, 1993). On the other hand, if not executed well, diversity may result in lower group cohesion, lower productivity, higher turnover rates (Jehn, 1999), higher absenteeism, higher legal costs and damage to the attraction and retention of good talent (Robinson & Dechant, 1997). Research has also shown that mismanagement of diversity leads to less frequent communication (Zenger & Lawrence, 1989) and lower psychological attachment (Tsui, Egan & O-Reilly, 1992).

Diversity management is defined as the planned, systematic and comprehensive managerial process for developing an organizational environment that works for all employees (Thomas, 1990). Diversity management is also defined in terms of the formal activities used by the firm to “enhance stakeholder diversity in order to create a positive working relationship among diverse sets of

stakeholders and create value from diversity”. Firms with strong diversity management possess better learning, innovating and problem solving capabilities. Firms can become more innovative as workforce diversity is associated with better creativity and problem solving (Mullins, 2018).

Despite the fact it is the organizational dynamics that shape the employees within, the leader becomes especially important in directing the employees and involving them in the overall organizational purpose. The leader also influences and intervenes the organizational culture in order to maximize the contribution of the human assets (Shipp & Davison, 2001). Successful diversity management has been related to increased job satisfaction and a higher sense of well-being among employees as well as career advancement and decrease in turnover (Jin, Lee & Lee, 2017).

THE ROLE OF LEADERSHIP IN DIVERSITY MANAGEMENT

Leadership and diversity are two areas connected if the target organization is demographically and culturally diverse. Diversity management involves strategic, structural, cultural and personnel considerations. Leadership commitment to diversity and leadership training and development for diversity challenges are essential elements of diversity management. Leadership and diversity management have been a part of the work life since the beginning of formal organizations and a critical element of globalization. To be successful in today’s market, companies need an extremely capable, flexible and dedicated workforce, a flexible and innovative management, and the capability to hold on to develop talent. To accomplish these objectives, the company needs a talented HR department. In addition to hiring the right people to carry out specific jobs, HR managers have to build up dedication and allegiance among the workforce (Visagie, Linde & Havenga, 2011).

Leaders and managers are part of the society and deal with diversity challenges and opportunities almost every day. Those managers and leaders who are properly prepared to deal with the challenges and take advantages of the opportunities it offers will likely to succeed by being effective coaches in a diverse workplace (Mujtaba & Sungkhawan, 2009). Diverse organizations tend to have different goals, management styles, decision-making processes and systems that cause communication and coordination difficulties (Visagie, Linde & Havenga, 2011).

Due to all these facts, leveraging diversity and managing it effectively requires deliberate engagement of leaders. Leaders of the diversified workforce have to serve as role models in order to create an organizational culture that provides collaboration among the diverse employees (Loden & Rosener, 1991). Furthermore, well-executed diversity helps to build effective global relationships that enhance cultural competence, produce higher quality problem solving, increase creativity and improve marketplace understanding (Robinson & Dechant, 1997). If certain organizational dynamics are truly leveraged by diversity, employees do not feel compelled to check their differences but they are encouraged to offer their range of talents, perspectives, etc. in order to attain organizational goals (Matlbia & Power, 2009).

Due to globalization and emerging concepts like “the new economy”, the role of the leader transforms rapidly, as a consequence, the theories of leadership change as well. As an example to this argument, path-goal theory may be addressed. Path-goal theory has asserted that there were four types of leadership and the most instrumental one was depended on the situation. This theory assumed that the followers were a homogeneous group of employees and it had taken a pluralistic point of view, but today, in such a diverse workforce, this theory does not seem to operate anymore (Stockdale & Crosby, 2004). Therefore the modern leadership theories take diversity into consideration and try to manage diversity which consists of visible and non-visible differences such as sex, age, background, race, disability, personality and workstyle. Notably race differences are

critically important at multinational companies and the leaders should be prepared to act as transforming agents to challenge stereotypes and prejudices within a multicultural environment (Canen & Canen, 2002). Leaders must be aware of these kinds of differences among individuals. On the other hand, trying to be “aware” of these differences may lead to certain problems. Treating everyone as if they were alike may result in sending a message that employees are not valued as members of the organization and as if their differences are minimized (Cox, 1994). However, leaders should also be careful about the biases they may hold such as the “similarity-attraction paradigm” (Bryne, 1971). In other words, especially during processes of recruitment and selection, leaders may tend to be attracted to people who are similar to themselves. Again, the impact of such bias may also be present in the performance appraisal process.

According to Barrett and Beeson (2002) who undertook extensive research into developing leadership competencies for competitive advantage, leadership competencies will change as the competitive environment changes. They predicted that five forces would shape leadership competencies (requirements) in the future, namely global competition, information technology, rapid and flexible organizations, teams and differing employee needs (Visagie, Linde & Havenga, 2011). This is consistent with the views of Mintzberg who believes an engaging interactive leadership style is required.

Chang and Thorenou (2004) established five key leadership competencies for managers who manage multicultural groups, namely *cultural empathy*, *learning of the job*, *communication competence*, *managerial skills* and *personal style*:

- *Cultural empathy*: Cultural awareness, cultural understanding, respect for values, treating people as individuals, using perspectives and experience in other cultures.
- *Learning of the job*: Adapting to the context, curiosity, willingness to learn, tolerance for ambiguity and being observant.
- *Communication competence*: Listening, open-door policy, clear expression, non-verbal nuances, knowing other languages.
- *Generic managerial skills*: Motivating, consulting, human resource factions, conflict resolution, planning, goal and task focus, budgeting.
- *Personal Style*: Emotional stability.

Shipp and Davison (2001) assert that diversity is seen as a source of distress rather than source of strength; and that leaders must be proactive rather than reactive in order to benefit from diversity. They also emphasize that if organizational culture does not support them, leaders can't apply what they learn through diversity awareness (Shipp & Davison, 2001).

In order to succeed in leveraging diversity, leaders;

- *Need to take a structured approach,*
- *Must be able to recognize and use the full potential of all the individuals in the organization,*
- *Must be self-aware,*
- *Must monitor themselves.*

In addition to the points mentioned above a leader should know where the organization is headed and clarify the vision in order to create a sense of inspiration within the minds of the followers. Also, empowering the workforce and giving feedback are crucial points in managing diversity as they are critical factors in leading people. Having a diversity expert on the corporate staff is associated with firms engaging in diversity management. With regard to the firm's leadership, top management team support has been found to be critical for diversity management. Moreover, boards of directors play an important role for firms' use of diversity management (Mullins, 2018).

CONCLUSION

In today's turbulent business environment, in order to sustain success, organizations have to be adaptive and innovative. One of the main sources of innovation has become the utilization of diverse workforce. Diverse workforce is an important asset if it is used right. Managing diversity is one of the most important issues in business administration. The fact that multinational enterprises have employees from different languages, religions, races, cultures and nationalities make this diversity management more important in business life as globalization increases. When the diversity of labor is managed effectively, it can be seen that the enterprises that have this diversity can be more creative and innovative.

Leaders also play an important role in managing labor diversity. It is seen that leaders with strong communication skills, who are particularly empathic and sensitive to intercultural differences, are more successful in managing labor diversity. Leaders of enterprises with a diversity of labor should be more responsive to cultural differences and adopt a management style that will prioritize the creativity of employees. Leaders should also manage these differences in harmony by motivating their diversified employees. It should also adopt a leadership style in such a way as to bring out the potentials of its employees and to obtain more efficiency from them.

REFERENCES

- Bryne, D. (1971). *The Attraction Paradigm*. New York: Academic Press.
- Canen, Alberto G. and Canen, A. (2002) *Innovation Mangement Education for Multicultural Organizations: Challenges and A Role for Logistics*, European Journal of Management, 5 (2).
- Chen, C. and Velsor, E. (1996). *New Directions for Research and Practice in Diversity Leadership*. Leadership Quarterly, 7 (2), 285-302.
- Cox, T.H. (1993). *Cultural Diversity in Organizations: Theory Research and Practice*. San Francisco: Berrett-Koehler.
- Cox, T. H., Jr. (1994). *Cultural Diversity in Organizations: Theory, Research, and Practice*. San Francisco, CA: Berrett- Koehler.
- Jehn, Caren A. (1999). *Diversity, Conflict, and Team Performances Summary of Program of Research*. Performance Improvement Quarterly, 12 (1), 6-19.
- Jin, M., Lee, J. and Lee, M. (2017). *Does Leadership Matter in Diversity Management? Assessing the Relative Impact of Diversity Policy and Inclusive Leadership in the Public Sector*. Leadership and Organizational Development Journal. 38 (2), 303-319.

- Loden, M. and Rosener, J. (1991). *Workforce America: Managing Employee Diversity As Vital Resource*. Homewood,IL.: Business One Irwin.
- Maltbia, T. and Power, Anne (2009). *A Leader's Guide to Leveraging Diversity: Strategic Learning Capabilities for Breakthrough Performance*. Butterworth- Heinemann.
- Mujtaba, B.G. and Sungkhawan, J. (2009). *Situational Leadership and Diversity Management Coaching Skills*. Journal of Diversity Management, 4 (1).
- Mullins, F. (2018). HR on Board: *The Implications of Human Resource Expertise on Boards of Directors for Diversity Management*. Human Resource Management, 57, 1127-1143.
- Robinson, G. and Dechant, K. (1997). *Building a Business Case for Diversity*. The Academy of Management Executive, 11 (3) 21-31.
- Shipp, P. L . and Davison, C. J. (2001). *Leveraging Diversity: It Takes A System*. Leadership in Action, 20 (6).
- Stockdale, M. S. and Crosby, F. J. (2004). *The Psychology and Management of Workplace Diversity*. Blackwell Publishing.
- Thomas, R. R. 1990. *From affirmative action to affirmative diversity*. Harvard Business Review, 68 (2) 107–17.
- Tsui, A. S., Egan, T. D., O'Reilly, C. A., III (1992). *Being Different: Rational Demography and Organizational Attachment*. Administrative Science Quarterly, 37, 549-79.
- Visagie, J., Linde, H. and Havenga, W. (2011). *Leadership Competencies for Managing Diversity*. Managing Global Transitions, 9 (3), 225-247.
- Zenger, T. R. and Lawrence, B. S. (1989). *Organizational Demography: The Differential Effects of Age and Tenure Distributions on Technical Communication*. Academy of Management Journal, 32, 353-76

MANTAR YÖNETİMİN İŞTEN AYRILMA NİYETİNE ETKİSİNDE ÖZ-YETERLİLİĞİN ROLÜNE YÖNELİK BİR MODEL ÖNERİSİ

Gamze AYDIN
Serdar BOZKURT

GİRİŞ

Günümüzün değişen işgücünün nitelikleri üzerinde etkili olabilen ve çalışanları organizasyonlarına bağlayabilip, onların işten ayrılmalarını engelleyecek yönetsel tarzın ne olduğu konusu için halen araştırmalar devam etmektedir. Bu yönetsel tarzlardan biri ise metaforik bir kavram olan mantar yönetimidir. Mantar yönetim kavramı, çalışanların organizasyonel performansla karşı kör olmalarını ifade eden ve çalışanlara yapacakları işin amacını bildirmeden işlerin sunulduğu bir yönetim biçimidir. Bu kavramda çalışanlar, organizasyonel faaliyetlerin tam olarak amacının ne olduğunu bilmeden işlerini devam ettirmektedirler (Whittick, 2015). Ancak bu tip çalışan davranışları, çalışanların zihninde bazı bilinmezlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Çalışanlar böyle bir bilinmezlik ile kendi iradeleri ve inançları doğrultusunda nasıl mücadele edebilirler sorunsalı bu çalışmanın temel çıkış noktasıdır. Bu durumda çalışanlar organizasyonel faaliyetlere ilişkin zorunlulukları yerine getirirken pozitif örgütsel davranışın temel unsurlarından biri olan öz-yeterliliklerini kullanıp kullanmamaları önemli bir husus olarak düşünülebilir.

Mantar yönetim uygulamaları karşısında çalışanlar işten ayrılmayı düşünebilir. Ancak çalışanın öz-yeterliliği, mantar yönetim faaliyetlerinin işten ayrılma üzerindeki etkisinde bir rol oynamakta mıdır? sorusu ise çalışmanın temel motivasyon kaynağıdır. Bu çerçevede çalışmada; mantar yönetim, öz-yeterlilik ve işten ayrılma kavramları ilgili literatür çerçevesinde incelenmiş ve bir model önerisi geliştirilmiştir.

1. Literatür İncelemesi

1. 1. Mantar Yönetim Kavramı

Araştırmanın ilk kavramı mantar yönetimidir. Literatürde bu kavramın mantar yönetim olarak adlandırılması, mantarların karanlıkta büyüdüğü ve güneş ışığında öleceği gerçeğinden kaynaklanmaktadır (Laplane ve Neill, 2006: 120). Bu tip bir bakış açısının iki farklı yönü bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yöneticilerin yaptıklarını gizleyerek, gücü ellerinde tutmasını sağlayan olumsuz bakış açısıdır. Bu anlayışta yöneticiler, idari kusurlarını organizasyon ve toplumdan, “mantar yönetimi” olarak adlandırılan bürokratik uygulamalarla gizleyebilirler. Bu kötü yönetim yapısı, yöneticilerin işlerini nasıl yürüttüklerini açıklamamak için herkesi karanlıkta tutup, gizliliği kullanarak ellerindeki gücü korumalarını sağlar (Gunn, 1995: 29). İkinci yönünde olumlu bir anlayış benimsenmektedir. Bu paradigmadaki ise; yöneticiler çalışanlarını mantar üretiminde olduğu gibi, bilgi paylaşımına gerek duymadan karanlıkta bırakmaktadırlar. Böylelikle aynı mantarların verimindeki artış gibi çalışanın etkinliğinin ve verimliliğinin yükseleceği düşünülmektedir (Tekin ve Birincioğlu, 2018: 170).

Literatürde mantar yönetim tarzına sahip yöneticilerin özellikleri şu şekilde sıralanmıştır (Mar, 2011):

- Ekibiyle bilgi paylaşımından kaçınır.
- Karar verme sürecini kontrol etmeye çalışır.
- Ekibine danışmadan taahhütlerde bulunur.
- Genellikle takım ile kötü bir ilişkisi vardır.

1.2. Öz-Yeterlilik Kavramı

Araştırmanın ikinci kavramı, köklerini pozitif psikolojiden alan ve psikolojik sermayenin dört bileşeninden biri olan öz-yeterlilik kavramıdır. Öz-yeterlilik (Self-efficacy); belirli bir görevi başarıyla yürütmek için gereken motivasyonu, bilişsel kaynakları ve yolları belirleyerek harekete geçebilme yetkinlikleri bağlamında, bireyin kendine yönelik inancı olarak ifade edilebilir (Stajkovic ve Luthans, 1998: 66). Öz-yeterlilikleri yüksek olan çalışanlar, yaşadıkları zorluklar ve engeller karşısında sebat ederek daha hedef odaklı ve otokontrollü olmaya yönelik bir eğilim gösterirler. Kendilerini yeterli olarak gören çalışanlar başarısızlıklarını yetersiz çabalarına yükledikleri için, daha fazla şey denemeye ve kendilerini tekrar toparlamaya eğilimlidirler (Hefferon ve Boniwell, 2011: 106).

Öz-yeterlilik, literatürde ifade edilen diğer pozitif psikolojik örgütsel davranıştaki unsurlardan önemli şekilde farklılıklar gösterir. Örneğin, öz-yeterlilik belirli bir görev veya bağlamın sınırları içinde bir inançken, iyimserlik ise olumlu sonuçların genel bir beklentisidir. Ayrıca öz-yeterlilik bireylerin kişisel yeteneklerinin uygulanması sürecine ve sonuçlarına dair bir inançken; iyimserlik, kişisel yeteneğe daha az bağlı olan sonuçlarla ilgili olumlu bir beklentidir (Luthans, Avey, Avolio ve Peterson, 2010: 46).

1.3. İşten Ayrılma Niyeti Kavramı

Araştırmanın üçüncü ve son kavramı ise, işten ayrılma niyetidir. İşten ayrılma niyeti, bir kurumdan ayrılmak için bilinçli ve önceden tasarlanmış niyeti ifade etmektedir (Tett ve Meyer, 1993: 262). Çalışanın işten ayrılma niyeti; eğitim gibi demografik özelliklerden, ücret ve ödül yönetimi uygulamaları ile iş çevresi şeklindeki iş tatmini unsurlarından ve işteki mutluluk faktörlerinden etkilenmektedir (Tzeng, 2002: 873-875). İşten ayrılma niyetini tetikleyen psikolojik faktörler ise iş yükü, iş belirsizliği gibi örgütsel süreçlerden etkilenebilmektedir (Firth, Mellor, Moore ve Loquet, 2004: 181).

2. Araştırma Metodolojisi

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı; mantar yönetimin işten ayrılma niyetine etkisinde öz-yeterliliğin rolüne yönelik bir model önermektir. Mevcut literatürde bu üç kavramı bir arada inceleyen araştırmalara rastlanılmamıştır. Bu çerçevede araştırma konuya ilişkin bir öneri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca sonraki çalışmalar için de araştırma kapsamı hakkında bilgiler sunabilecektir.

2.2. Araştırmanın Modeli ve Önergeleri

Literatürde öz-yeterlilik ile işten ayrılma niyeti üzerine yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Çin'deki bir restoranda 114 çalışana yönelik araştırmada, psikolojik sermaye ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki incelenmiştir. Yine bu çalışmada öz-yeterliliği ve dayanıklılığı yüksek bireylerin, işten ayrılma niyetinin düşük olduğu görülmüştür (Gu, 2016). Randwaha'nın (2004) 300 bilim insanına yönelik çalışmasında, öz-yeterlilik ile işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Yim ve arkadaşları (2017), 447 hemşire üzerinde yaptıkları araştırmada psikolojik sermayenin örgütsel stres ve işten ayrılma niyeti arasında kısmi aracılık rolünün olduğunu tespit etmişlerdir. Ancak bu çalışmalarda mantar yönetim ile ilişkilendirilen boyut eksik kalmaktadır.

Bu çerçevede aşağıdaki araştırma önerileri ve model geliştirilmiştir.

Önerme.1: Mantar yönetim algısının, öz-yeterlilik üzerinde etkisinin varolduğu düşünülmektedir.

Önerme.2: Öz-yeterliliğin, işten ayrılma niyeti üzerinde etkisinin varolduğu düşünülmektedir.

Önerme.3: Mantar yönetim algısının, işten ayrılma niyeti üzerinde etkisinin varolduğu düşünülmektedir.

Önerme.4: Mantar yönetim algısının, işten ayrılma niyetine etkisinde öz-yeterliliğin aracılık rolü olduğu düşünülmektedir.

Şekil.1. Araştırmanın Modeli

SONUÇ

Araştırma güncel bir yönetim konusu olan mantar yönetim uygulamalarının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde öz-yeterliliğin rolüne yönelik değerlendirmeleri içermektedir. Araştırma modelindeki kavramların bazıları yönetim ve pozitif örgütsel davranış literatüründe yeni olarak nitelendirilebilir. Bu nedenle çalışmanın literatüre katkı yapacak nitelikte, öncü bir çalışma olduğu düşünülebilir. Ayrıca önerilen modelin sonraki çalışmalar için test edilmesi önem kazanmaktadır. Yine model sonraki çalışmalarda farklı değişkenleri de test ederek, ilgili değişkenler arasındaki ilişkileri daha net tanımlamada yardımcı olabilir niteliktedir.

KAYNAKLAR

- Firth, L., Mellor, D. J., Moore, K. A., ve Loquet, C.** (2004). How can managers reduce employee intention to quit?. *Journal of managerial psychology*. 19(2). 170-187.
- Gu, B.** (2016). Effects of psychological capital on employee turnover intentions: A study based on Hai Di Lao Hot Pot. *Journal of Global Tourism Research*. 1(1). 21-28.
- Gunn, B.** (1995). The paradigm shift in university management. *International Journal of Educational Management*, 9(1), 28-40.
- Hefferon, K. ve Boniwell, I.** (2011). *Positive Psychology: Theory, Research And Applications*. McGraw-Hill Education.
- Laplante, A. P. ve Neill, J. C.** (2006). *Antipatterns: Identification, Refactoring, and Management*. Boca Raton, Florida: CRS Press.
- Luthans, F, Avey, J. Avolio, B. Peterson, S.** (2010). The Development and Resulting Performance Impact of Positive Psychological Capital. *Human Resource Development Quarterly*, 21(1), 41-67. doi:10.1088/1751-8113/44/8/085201
- Mar, A.** (2011). Mushroom Management. <https://management.simplicable.com/management/new/mushroom-management> (10.04.2018).

- Randhawa, G.** (2004). Self-efficacy and turnover intentions: An expoloratory study. *Indian Psychological Review*. 62 (1), 33-39.
- Stajkovic, A. D, ve Luthans, F.** (1998). Social cognitive theory and self-efficacy: Going beyond traditional motivational and behavioral approaches. *Organizational Dynamics*. 26. 62-74.
- Tekin, E. ve Birincioğlu, N.** (2017). Bilgi Çağının Odak Noktası Üniversitelerde Mantar Yönetimi. *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies JAVS)*. 3(14). 22-29. doi:10.23929/javs.508
- Tett, R. P., ve Meyer, J. P.** (1993). Job satisfaction, organizational commitment, turnover intention, and turnover: Path analyses based on meta analytic findings. *Personnel Psychology*. 46(2). 259-93.
- Tzeng, H. M.** (2002). The influence of nurses' working motivation and job satisfaction on intention to quit: an empirical investigation in Taiwan. *International Journal Of Nursing Studies*, 39(8), 867-878.
- Whittick, S.** (2015). Research Report: One in four employees leave due to Mushroom Management. <https://www.geckoboard.com/blog/research-report-one-in-four-employees-leave-due-to-mushroom-management/#.WsZGWi5uaUn> (10.04.2018).
- Yim, H. Y., Seo, H. J., Cho, Y., ve Kim, J.** (2017). Mediating Role of Psychological Capital in Relationship between Occupational Stress and Turnover Intention among Nurses at Veterans Administration Hospitals in Korea. *Asian Nursing Research*. 11(1). 6-12.

YÖNETİCİ VE PERSONELİN İŞLETMELERİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN PERFORMANS DEĞERLENDİRME UYGULAMALARINA YÖNELİK TUTUMLARININ BOYUTLANDIRILMASI

Nuray GİRGİNER
Hazal DUMAN
Fatih ALP

1.GİRİŞ

Örgütlerde faaliyet sürecinin denetimini, çıktı verimliliği ve çalışanların iş sürecindeki eylemlerini sonuç - çıktı odaklı olarak ele alınmasına imkân sağlayan performans değerlendirme uygulamaları köklü bir tarihe sahiptir.

İlk olarak 19 yy. Amerika'sında devlet kurumları tarafından terfi ve atamaların yönetiminde uygulamaya konulan performans değerlendirme kriterleri yapısal formunu Taylor'un çalışmalarıyla kazanmış olup, zaman içerisinde uygulama alanını kamu kuruluşlarından farklı örgütsel alanlara taşımıştır (Gök, 2006; Öztürk, 2006). Günümüzde ise, birey, ekip ve örgüt performansının geliştirilmesi amacıyla tasarlanan ve işin nitelik ve gerekliliklerinin yerine getirilmesi sürecini kapsayan performans değerlendirme uygulamalarının sadece örgüt işleyişine katkı sağlamakla kalmayıp, örgütsel adaletin örgüt ortamına kazandırılmasına, hizmet kalitesinin gelişmesine, geleceğe dönük hedeflere ulaşmaya ve dinamik çalışma ortamının muhafaza edilmesine de yardımcı olmaktadır (Erdoğan, 1991; Palmer vd., 1993; Mikolajczyk ve Schmid, 2005).

Örgüt ve örgütü oluşturan unsurları birlikte ele alarak değerlendiren performans değerlendirme uygulamaları birçok avantajı beraberinde getirmesine karşın değerlendirme sürecinin birey faaliyetlerine bağlılığı ve örgütlerin sahip olduğu yapısal özelliklere, kültüre göre farklılık göstermesi beraberinde ölçüm ve değerlendirme sorunlarını getirmektedir (Akçayaka, 2012). Bu kapsamda performans değerlendirmeye yönelik farklı yaklaşımlar literatürde ve uygulamada yerini alırken, kişiler arası karşılaştırma (Ataay, 1990; Ernst and Young, 2003; Dessler, 2006), ortak performans kriterleri ((Schermerhorn, 1989; Uyargil, 1994; Torrington ve Hall, 1995) ve bireysel performans standartları yaklaşımı (Beach,1985; Palmer vd., 1993) bu süreçte en çok ele alınan yaklaşımlardır.

İzledikleri yöntemler farklı olmasına karşın üç yaklaşımın ortak noktası değerlendirme sürecinde değerlendiren ve değerlendirilen tarafların uyum göstermesi gerekliliğinde kendini göstermektedir. Bu kapsamda performans değerlendirme uygulamalarında iki taraf arasında yaşanan uyumsuzluk ve süreci benimsemede yaşanan aksaklıklar örgütsel çıktıların yanlış değerlendirilmesine, taraflar arası çatışmalara, değerlendirme hatalarının artışına ve örgütsel güven ortamının zedelenmesine yol açmaktadır (Willmott, 1982; Ishibuchi vd., 1999; Colquitt vd., 2011; Frederiksen vd., 2017).

Literatürde performans değerlendirme uygulamalarına yönelik uyum problemlerini ele alan çalışmaların içeriğine kısaca değinecek olursak; Uygun ve Gökiş (2017) kamusal alanında gerçekleştirdikleri çalışmada yöneticilerin sahip oldukları yönetim tarzlarının, performans değerlendirme sürecinde ast çalışanların tutumlarını etkilediğini belirtmiştir. Sezgin vd. (2017), ise ilköğretim okullarında gerçekleştirdikleri çalışmada eğitimcilere yönelik gerçekleştirilen

performans değerlendirme uygulamalarının yöneticiler tarafından amacını gerçekleştirdiği yönünde bir algı ve buna yönelik tutumlar geliştirdiğini vurgularken, öğretmenlerde ise tam tersi etkinin ortaya çıktığı ve benimsenme sorununun yaşandığını belirtmişlerdir. Bireysel özelliklerin farklılıkları ve örgüt içinde kişinin konumu ve görev süresinde literatürde performans değerlendirme uygulamalarına yönelik tutumları etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Jonnergård vd., 2010; Jones vd., 2016; Bayraktar, 2017; Nielsen, 2017).

Performans değerlendirme uygulamalarında sürece tabi olan tarafların uygulamaları benimsememesi, çalışan ve yöneticilere ait özelliklerin sürece etkilerinden hareketle bu çalışmada yönetici ve beyaz yaka çalışanların işletmelerinde sürdürülen performans değerlendirme uygulamalarına yönelik tutumlarının ele alınması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Eskişehir Organize Sanayi bölgesinde faaliyet gösteren farklı büyüklükteki işletmelerden 177 kişi araştırmaya katılmış olup, yönetici ve beyaz yaka çalışanların sürdürülen performans değerlendirme uygulamalarına yönelik tutumları belirlenmiş ve elde edilen tutum boyutları yönetici ve beyaz yaka personele ait çeşitli demografik özellikleriyle birlikte değerlendirilmiştir.

YÖNTEM

Çalışanların kendilerine uygulanan performans değerlendirme uygulamalarına yönelik tutumlarını boyutlandırmak ve elde edilen bu boyutların demografik kriterlere göre farklılıklarını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, Eskişehir Organize sanayinde bulunan firmaların çalışanları araştırma evreni olarak kabul edilmiştir. Lakin evrene tamamıyla ulaşmanın kısıtları göz önüne alınarak basit tesadüfi örneklem tekniğine başvurulmuştur. Bu kapsamda araştırma örneklemini farklı firma bünyesinde çalışan 78 yönetici ve 99 beyaz yaka personel olarak belirlenmiştir.

Veri toplama süreci 2018 yılında gerçekleştirilmiş olup, örnekleme dahil olan katılımcılara yüz yüze anket tekniği uygulanmıştır.

Çalışmada kullanılan anket 2 bölümden oluşmaktadır: Anketin birinci bölümünde demografik özellikleri yansıtan 5 soru (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, pozisyonu, görev süresi) bulunmaktadır. Anketin ikinci bölümü, ise çalışanların performans değerlendirme uygulamalarına yönelik tutumlarını boyutlandırmak amacıyla literatürden hareket edilerek araştırmacılar tarafından 14 ifadeli likert tipi ölçek oluşturulmuştur. Güvenilirlik analizine tabi tutulan performans değerlendirme tutum ölçeğinin Cronbach Alfa değeri 0,714 olarak belirlenmiştir.

Toplanan veriler doğrultusunda araştırmada çalışanlara ait yaş, cinsiyet, eğitim durumu, pozisyonu ve görev süresini kapsayan demografik bulguların dağılımı tanımlayıcı istatistikler olarak açıklanmıştır. Ardından performans değerlendirmeye yönelik tutum ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizine (AFA) tabi tutularak katılımcıların işletmelerinde gerçekleştirilen performans değerlendirme uygulamalarına yönelik tutumları boyutlandırılmıştır. Son olarak ise, AFA analizi sonucunda belirlenen faktörler bakımından çalışanların sahip olduğu demografik özelliklerin yarattığı farklılıklarının analizinde ise iki düzeyli ifadeler için bağımsız örneklem t testi, 2’den fazla düzeye sahip ifadeler için ANOVA kullanılmıştır. Çalışmada yapılan tüm istatistiksel analizlerde anlam düzeyi %5 olarak alınmış ve SPSS 20,0 paket programından yararlanılmıştır.

BULGULAR

Araştırma örneklemine dâhil olan katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde 177 çalışanın; 57'si kadın, 120'si erkektir. Çalışanların çoğunluğu (%43,5) 31-35 yaş skalasında olup, yarısından fazlası (%51,4) lisans düzeyinde eğitime sahiptir. Bunların yanı sıra çalışanların işletmeleri ile bağları dikkate alındığında çalışanların %15,8'i 1 yıldan az süredir, %20,9'u 1-3 yıl arasında, %41,2'si 4-6 yıldır ve %22'si 7 yıldan uzun bir süredir aynı işletmede çalışmaktadır. İşletme içerisinde görevleri açısından çalışanların konumları dikkate alındığında 177 çalışanın 78'i (%41'1) yönetici ve 99'u (%55,9) beyaz yaka personeldir.

Örneklem içerisinde yer alan çalışanların işletmelerinde gerçekleştirilen performans değerlendirme uygulamalarına yönelik tutumlarının boyutlandırılması amacıyla yer tutum ölçeğinde alan 14 ifadeye Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmıştır. Bartlett testi sonucu Ki-Kare değeri: 603,988; $p:0,00<0,5$ ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem değeri $0,578>0,5$ olarak belirlenmiş ve KMO değeri kabul sınırları içerisinde bulunmuştur.

Performans değerlendirme tutum ölçeğine uygulanan AFA sonuçlarının verildiği Tablo 1'de görüldüğü gibi; çalışanların performans değerlendirme uygulamalarına yönelik tutumları 4 boyut (İnanç, Geleceğe Dönük Olma, Şeffaflık ve Adalet) altında toplanmıştır. Belirlenen 4 boyutun güvenilirliğinin değerlendirilmesinde ise Cronbach Alpha değeri dikkate alınmıştır. Boyutların ele alınan içeriği yansıtmaya derecesi Tablo 1'de de görüldüğü üzere her bir boyut varyans açıklama yüzdesiyle verilmiştir. Bu doğrultuda birinci boyut varyansın %24,255'ini, ikinci boyut varyansın %14,498'ini, üçüncü boyut varyansın %11,571'ini ve son olarak dördüncü boyut varyansın %9,885'ini açıklamaktadır.

Tablo 1. Performans değerlendirme tutum ölçeğine ilişkin açıklayıcı faktör analizi (AFA) sonuçları

Tutum Boyutları	Özdeğer	Faktör Yükleri	Varyans Açıklama Yüzdesi	Kümülatif Varyans	Cronbach Alpha
Faktör 1: İnanç	3,153		24,255	24,255	,707
S4: İşletmemizde performans değerlendirmeye büyük önem verilir.		,812			
S1: İşletmemizde performans değerlendirme çalışmalarına herkesin inandığını düşünüyorum		,711			
S3: İşletmemizde iş görenin kendisi değil, yaptığı iş değerlendirilir.		,640			
S5: İşletmemizde değerlendirme süresince ikili arkadaşlıklar ve dostluklar göz ardı edilir.		,633			

Faktör 2: Geleceğe Dönük Olma	1,885		14,498	38,752	,706
S9: İşletmemizde performansı yüksek iş görenlerimize maddi ya da manevi ödül verilir.		,816			
S13: Geleceğe yönelik kariyer planlamalarımızda performans değerlendir-me sonuçlarından yararlanılır		,799			
S10: İşletme karı ve personel performansı arasında önemli bir bağ vardır.		,650			
Faktör 3: Şeffaflık	1,504		11,571	50,324	,594
S11: İşletmemizde performansı geliştirici seminer, hizmet içi eğitim, panel gibi çalışmalar vardır.		,770			
S6: Değerlendirilecek kişinin unvanı ve pozisyonu değerlendirme sırasındaki objektifliği etkilemez.		,688			
S2: Personel sorunlarıyla ilgili danışmanlık şirketleri ile çalışılır.		,663			
Faktör 4: Adalet	1,285		9,885	60,209	,399
S7: İşletmemizde yapılan performans değerlendirme de olumsuz puan alan iş görenlerimiz oluyor.		,714			
S8: İki ya da daha çok sayıda olumsuz performans gösteren kişilerin işine son verilmelidir.		,644			
S14: Performans değerlendirme sistemleri, iş gören beklentilerini tam olarak yerine getiremiyor.		,504			
Toplam Açıklanan Varyans			60,209		
KMO: ,578 Küresellik Testi Ki-Kare: 603,988 Sd: 78 p: 0,000					
Cronbach Alpha: ,714					

AFA sonucu elde edilen ve çalışanların işletmelerinde yürütülen performans değerlendirme uygulamalarına yönelik tutumlarını yansıtan 4 boyutun, çalışanlara ait demografik özelliklerle

karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü ANOVA analizinden yararlanılmıştır. Buna göre çalışanların cinsiyetleri dikkate alınarak gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi analiz sonuçları Tablo 2’de verilmiştir. Tablodan da anlaşılabacağı üzere İnanç (ortalama fark=-,01042; p=,006), Geleceğe Dönük Olma (ortalama fark=-,05620; p=,022) ve Şeffaflık (ortalama fark= -,22558; p=,009) içeren boyutlarda istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur.

Tablo 2: Cinsiyete Göre Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Faktörler	Cinsiyet	Ortalama	Ortalama Fark	Ort. Fark Standart hata	t	sd	p
Faktör 1: İnanç	Erkek	3,3438	,01042	,10393	,100	175	,006
	Kadın	3,3333					
Faktör 2: Geleceğe Dönük Olma	Erkek	3,4306	,05620	,11048	,509	175	,022
	Kadın	3,3743					
Faktör 3: Şeffaflık	Erkek	3,1194	-,22558	,0110362	-	175	,009
	Kadın	3,3450			2,177		

Araştırmaya konu olan personelin işletme içerisindeki pozisyonlarının performans değerlendirme tutumlarında fark yaratıp yaratmadığını anlamak amacıyla yapılan bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir. Buna göre anlamlı farka sebep olan boyutların cinsiyet değişkeni için de farkın gözlemlendiği boyutlardır. Bu kapsamda boyutların anlamlılık derecelerine değinecek olur isek; İnanç (ortalama fark= -,07566; p=,027), Geleceğe Dönük Olma (ortalama fark= -,24074; p=,001) ve Şeffaflık (ortalama fark= -,16770; p=,004)’tır.

Tablo 3: Personel Pozisyonuna Göre Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Faktörler	Pozisyon	Ortalama	Ortalama Fark	Ort. Fark Standart hata	t	sd	P
Faktör 1: İnanç	Yönetici	3,2981	-,07566	,09765	-,775	175	,027
	Personel	3,3737					
Faktör 2: Geleceğe Dönük Olma	Yönetici	3,2778	-,24074	,10245	-2,350	175	,001
	Personel	3,5185					
Faktör 3: Şeffaflık	Yönetici	3,0983	-,16770	,09802	-1,711	175	,004
	Personel	3,2660					

Personel tutumlarını yansıtan boyutların çalışanların yaş, eğitim durumu ve çalışma süreleri açısından anlamlı bir fark teşkil edip etmediğini anlamak amacıyla ANOVA kullanılmıştır. Bu kapsamda çalışanların yaşlarının performans değerlendirme uygulamalarına yönelik tutumlarında anlamlı farka neden olduğu ortaya çıkarken, farkın gözlemlendiği tutum boyutları inanç boyutu ve şeffaflık boyutu olarak belirlenmiştir (Tablo 3a).

Tablo 3a. Personel Yaşının Performans Değerlendirme Tutum Boyutlarına göre ANOVA sonuçları

		Kareler Toplamı	s.d	Kareler Ortalama	F	p
Faktör 1: İnanç	Gruplar	3,864	3	1,288	3,221	,024
	Arası	69,190	173	,400		
	Gruplar İçi Toplam	73,054	176			
Faktör 4: Şeffaflık	Gruplar	3,086	3	1,029	3,665	,014
	Arası	48,549	173	,281		
	Gruplar İçi Toplam	51,635	176			

Personel yaşı dikkate alınarak yapılan ANOVA sonucu birinci ve dördüncü boyutta elde edilen anlamlı farklılığın, hangi yaş grupları arasından kaynaklandığını belirlemek amacıyla çoklu karşılaştırma testi (Tukey) uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3b’de verilmiştir.

Tablo 3b. Personel Yaşının Performans Değerlendirme Tutum Boyutlarına göre Tukey testi sonuçları

Alt Ölçek	Personel Yaşı		Ortalama Fark	Std. Hata	p
Faktör 1: İnanç	26-30 arası	20-25 arası	-,12981	,24017	,949
		31-35 arası	-,33111*	,11351	,021
		36 +	-,31106	,13300	,093
	31-35 arası	20-25 arası	,20130	,23492	,827
		26-30 arası	,33111*	,11351	,021
		36 +	,02005	,12326	,998
Faktör 4: Şeffaflık	26-30 arası	20-25 arası	,42949	,20119	,146
		31-35 arası	,08533	,09509	,806
		36 +	,31282*	,11141	,028
	36 +	20-25 arası	,11667	,20517	,941
		26-30 arası	-,31282*	,11141	,028
		31-35 arası	-,22749	,10325	,126

Personelin eğitim durumunun tutumları açısından ele alınmasını amaçlayan ANOVA ve Tukey testi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir. Tablo 4'e göre sadece şeffaflık boyutunda eğitim durumunun anlamlı fark yarattığı ortaya çıkarken, farklılığa neden olan eğitim seviyelerinin lise ve ön lisans eğitimi alan kişiler arasında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. Eğitim Durumunun Performans Değerlendirme Tutum Boyutlarına göre ANOVA ve Tukey testi sonuçları

Şeffaflık	Kareler Toplam	s.d	K.Ort.	Tukey Testi		Ortalama Fark	Std. Hata	p
Gruplar Arası	3,069	3	1,023	Lise	İlköğretim	-,03571	,1939	,998
Gruplar İçeriği	48,565	173	,281		Ön lisans		0	,050*
Toplam	51,635	176			Lisans	-,41071*	,1583	,408
						-,23626	2	
							,1521	1
F= 3,645				Ön lisans	İlköğretim	,37500	,1501	,064
p= ,014					Lise	,41071*	9	,050*
					Lisans		,1583	,216
						,17445	2	
							,0899	9

Çalışanların işletmede bulunma süreleri açısından personel değerlendirme uygulamalarına yönelik tutumlarının karşılaştırılmasında elde edilen ANOVA ve Tukey testi sonuçları ise Tablo 5'de verilmiş olup, anlamlı farklılık sadece performans değerlendirme uygulamalarının doğru bir şekilde sürdürüldüğüne inan ve bu yönde tutum sergileyen bireyler arasında yani inanç boyutunda ortaya çıktığı belirlenmiştir.

Tablo 5. Çalışma Süresinin Performans Değerlendirme Tutum Boyutlarına göre ANOVA ve Tukey testi sonuçları

İnanç	Kareler Toplamı	s.d	Kareler Ortalama	Tukey Testi		Ortalama Fark	Std. Hata	p
Gruplar Arası	3,411	3	1,137	4-6 yıl	1 yıldan az	-,09687	,1410	,902
	69,642	173	,403		1-3 yıl		4	,991
	73,054	176			7 yıldan fazla	,03730	,1280	,047
Gruplar İçi						-	4	
Toplam						,32947	,1258	
						*	4	
F= 2,825				7	1 yıldan az	,23260	,1571	,452
p= ,040				yılda	1-3 yıl	,36677	6	,061
				n	4-6 yıl	,32947	,1456	,047
				fazla		*	1	
							,1258	
							4	

SONUÇ VE ÖNERİLER

Eskişehir Organize Sanayi bölgesinde faaliyet gösteren farklı firma çalışanları üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmada 78 yönetici ve 99 personelin işletmelerinde yürütülen performans değerlendirme uygulamalarına yönelik tutumları değerlendirilmiş ve çeşitli demografik değişkenler açısından çalışanların tutumlarındaki farklılıklar ele alınmıştır.

Elde edilen veriler doğrultusunda, 57'si kadın, 120'si erkekten oluşan 177 çalışanın çoğunluğunun 31-35 yaş skalasında (%43,5) olduğu, yarısından fazlasının (%51,4) lisans düzeyinde eğitim aldığı belirlenmiştir. Bunların yanı sıra çalışanların işletmeleri ile bağları dikkate alındığında ise çalışanların %15,8'i 1 yıldan az süredir, %20,9'u 1-3 yıl arasında, %41,2'si 4-6 yıldır ve %22'si 7 yıldan uzun bir süredir aynı işletmede çalıştığı ortaya çıkmıştır.

Çalışmada odak noktasını oluşturan performans değerlendirmelerine yönelik tutumların belirlenmesi için, yapılan Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucunda çalışanların tutumları 4 ayrı boyutta toplanmıştır. Bunlar sırası ile “İnanç”, “Şeffaflık”, “Geleceğe Dönük Olma”, ve “Adalet” olup literatürle uyumlu olacak şekilde isimlendirilmiştir (Gu vd., 2010; Eren, 2014; Wihler vd., 2017; Wen vd., 2018).

Çalışanlara ait farklı demografik özelliklerin AFA sonucunda belirlenen tutum boyutları üzerinde farklılık yaratma etkisinin olup olmadığını anlamak amacıyla yapılan bağımsız örneklem t testi ve ANOVA analizleri sonucunda, cinsiyetin inanç, geleceğe dönük olma ve şeffaflık boyutlarında

anlamalı fark yarattığı ortaya çıkmıştır. Buna göre kadın çalışanların performans değerlendirme uygulamalarının önemli ve geleceğe dönük olduğu yönündeki tutumlarının erkek çalışanlara göre daha baskın olduğu, erkek çalışanların ise performans değerlendirme sürecinin daha şeffaf gerçekleştirildiğine daha fazla inandıkları belirlenmiştir.

Çalışmada çalışan yaşı, performans değerlendirmeye yönelik fark yaratan bir diğer unsur olarak ortaya çıkarken, 26-30 yaş skalasında yer alan çalışanların performans değerlendirme yönteminin işlevine daha az inandıkları, 36 yaş üstü çalışanların ise yürütülen uygulamaların şeffaflığına şüpheyile yaklaştığı belirlenmiştir.

Performans değerlendirme sürecinin iki temel aktörü olan değerlendiren ve değerlendiricilerin konumları sürece etki eden bir diğer unsurdur. Bu kapsamda beyaz yaka personel ve yöneticiler arasındaki tutum farkının inanç, geleceğe dönük olma ve şeffaflık boyutlarında ortaya çıktığı belirlenmiştir. Farkın temelinde ise beyaz yaka personelin yöneticilere kıyasla performans değerlendirme uygulamalarına daha fazla inanç, geleceğe yönelik olma ve şeffaflık taşıdığına dair tutum geliştirdikleri belirlenmiştir.

Çalışanların eğitim durumunun performans değerlendirme uygulamalarının ele alınmasında yarattığı farklılık ise sadece şeffaflık boyutunda kendini gösterirken, anlamalı farklılığın ön lisans ve lise eğitimi alan kişilerde görüldüğü ve ön lisans eğitimi tamamlayanların performans uygulamalarının şeffaflık esasına dayalı gerçekleştiği yönündeki tutumlarının daha baskın olduğu ortaya çıkmıştır.

Çalışmada dikkate alınan bir diğer unsur ise çalışanların işletmelerinde tamamladıkları görev yılıdır. Bu kapsamda fark sadece inanç boyutunda ortaya çıkarken, 7 yıldan fazla süredir aynı işletmede çalışan kişilerin performans uygulamalarının işlevi ve faydasına yönelik inançlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak, beyaz yaka personel ve yöneticilerin performans değerlendirme uygulamalarına yönelik tutumlarının ele alındığı bu çalışma ile performans değerlendirme sürecinde altı çizilen bir problem olan uyum sürecinin yönetici ve beyaz yaka arasındaki tutum farkından kaynaklanabileceği ortaya konmuştur. Bu tutum farkının en çok gözlendiği boyutlar inanç, geleceğe dönük olma ve uygulamaların şeffaflığı kapsamında olup adalet boyutunda iki temel aktör arasında ele alınan hiçbir değişken açısından anlamalı bir farklılık bulunmamıştır. Buradan hareketle, performans uygulama yöntemlerinin geliştirilme sürecinde inanç, geleceğe yönelik çıktıların taraflarca benimsenmesi ve uygulamaların her konumdaki çalışana açık, şeffaf bir şekilde gerçekleştirilmesinin uyum probleminin aşılmasında yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte çalışmada mavi yaka personelin sürece dâhil edilmemesi çalışmanın eksiklerinden birini oluşturmakla birlikte, ilerleyen çalışmalarda mavi - beyaz yakalı çalışanlar ve yöneticilerin performans değerlendirme uygulamalarına yönelik tutumlarının birlikte ele alınmasının literatüre daha fazla katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçakaya, M.** (2012). Kamu sektöründe performans yönetimi ve uygulamada karşılaşılan sorunlar. *Karadeniz Araştırmaları*, 32(32), 171-202.
- Ataay, I. D.** (1990). İş Değerleme ve Başarı Değerleme Yöntemleri. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi*, Yayın, (235).
- Bayraktar, O.** (2017). Kamu kurumlarında performans değerlendirme ve bir uygulama örneği. Yayınlanmış Yüksek Lisans tezi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi*, İstanbul.
- Beach, D. S.** (1985). *Personnel: The management of people at work*. Macmillan Pub Co.
- Colquitt, J., Lepine, J. A., Wesson, M. J., & Gellatly, I. R.** (2011). *Organizational behavior: Improving performance and commitment in the workplace*. McGraw-Hill Irwin.
- Dessler, G.** (2006). *A framework for human resource management*. Pearson Education India.
- Eren, E.** (2014). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*. Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Erdoğan, İ.** (1991). *İşletmelerde personel seçimi ve başarı değerlendirme teknikleri*. İstanbul Üniversitesi.
- Ernst and Young, I.** (2003). *Düşünceden sonuca insan kaynakları*, Hayat. 2.Baskı, İstanbul.
- Frederiksen, A., Lange, F., & Kriechel, B.** (2017). Subjective performance evaluations and employee careers. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 134, 408-429.
- Gök, S.** (2006). *XXI. yüzyılda insan kaynakları yönetimi*. Beta.
- Gu, J., Goetschalckx, M., & McGinnis, L. F.** (2010). Research on warehouse design and performance evaluation: A comprehensive review. *European Journal of Operational Research*, 203(3), 539-549.
- Jonnergård, K., Stafssudd, A., & Elg, U.** (2010). Performance evaluations as gender barriers in professional organizations: A study of auditing firms. *Gender, Work & Organization*, 17(6), 721-747.
- Jones, R. J., Woods, S. A., & Guillaume, Y. R.** (2016). The effectiveness of workplace coaching: A meta-analysis of learning and performance outcomes from coaching. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 89(2), 249-277.
- Ishibuchi, H., Nakashima, T., & Murata, T.** (1999). Performance evaluation of fuzzy classifier systems for multidimensional pattern classification problems. *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics, Part B (Cybernetics)*, 29(5), 601-618.
- Nielsen, M. W.** (2017). Gender consequences of a national performance-based funding model: new pieces in an old puzzle. *Studies in Higher Education*, 42(6), 1033-1055.
- Schermerhorn, J.R.** (1989). *Management and productivity*. Third Edition. Printed in the United States America.
- Sezgin, F., Tınmaz, A., & Tetik, S.** (2017). Performans kriterlerine göre öğretmenlerin değerlendirilmesine ilişkin okul müdürü ve öğretmen görüşleri. *Journal of Human Sciences*, 14(2), 1647-1668.
- Torrington, D. & Hall, L.** (1995). *Personel management*. HRM in Action.

- Uygun, S. V., & Göküş, M.** (2017). Kamu kurumlarındaki yöneticilerin uyguladıkları yönetim anlayışlarının kamu performans değerlendirme sürecine yansımalarına yönelik bir alan araştırması: TÜİK örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (38), 166-186.
- Mikolajczyk, K., & Schmid, C.** (2005). A performance evaluation of local descriptors. *IEEE transactions on pattern analysis and machine intelligence*, 27(10), 1615-1630.
- Öztürk, Ü.** (2006). *Organizasyonlarda performans yönetimi*. Sistem Yayıncılık.
- Palmer, M., Winters, K. T., & Şahiner, D.** (1993). *İnsan kaynakları*. Rota.
- Uyargil, C.** (1994). İşletmelerde performans yönetimi sistemi. *İÜ İşletme Fakültesi Yayınları*, S, 262.
- Wen, G., Huang, T., Yu, W., Xia, Y., & Liu, Z. W.** (2018). Cooperative tracking of networked agents with a high-dimensional leader: Qualitative analysis and performance evaluation. *IEEE transactions on cybernetics*, 48(7), 2060-2073.
- Wihler, A., Blickle, G., Ellen III, B. P., Hochwarter, W. A., & Ferris, G. R.** (2017). Personal initiative and job performance evaluations: Role of political skill in opportunity recognition and capitalization. *Journal of Management*, 43(5), 1388-1420.
- Willmott, C. J.** (1982). Some comments on the evaluation of model performance. *Bulletin of the American Meteorological Society*, 63(11), 1309-1313.

MOBBINGİN ÖZEL SEKTÖR ÇALIŞANLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: BİR NİTEL ARAŞTIRMA

Elif ŞERİFOĞLU
Yasemin BAL

GİRİŞ

Yaşamın içinde insanlar, bulundukları ortama göre farklı roller üstlenirler. Aile hayatında bir eş, anne, baba veya evlat; çalışma hayatında bir ekip üyesi, yönetici; bir futbol takımında takım oyuncusu; toplumda bir vatandaş rolü ile hayatın bir parçası olurlar. Aile hayatında anlayışlı, yumuşak kalpli ve yardımsever olan bir birey, çalışma hayatında başkalarını tutum ve davranışları ile incitebilmekte, hayatını zorlaştırabilmektedir. Bunun altında yatan nedenler çok çeşitlidir. Bazen içinde bulunulan örgütsel kültür, çatışma ortamı, sosyo-ekonomik koşullar, kişinin doğasında olduğundan farklı biri gibi davranmasına neden olur. Bazen ise sebep kişinin psikolojik yapısından kaynaklanmaktadır.

Mobbing kavramının geçmişi uzun yıllara dayansa da ülkemizde önemi konusundaki farkındalık son yıllarda artmaya başlamıştır. Her ne kadar henüz Türk hukukunda doğrudan mobbing ile ilgili düzenlemeler yer almamış olsa da açılan davalarla geline nokta ümit verici gelişmeler gözlenmektedir.

Bireyden topluma uzanan ekosistemde, iş yaşamında fiziki ve ruhsal olarak mutlu çalışan bireylere ihtiyaç vardır. Bunun gerçekleşmesi ise mutlu ve huzurlu çalışma ortamlarının sağlanması ile mümkündür. Mobbing kavramı, bu ortamın sağlanmasının önündeki engellerden biridir ve mücadele gerektirir.

Bu çalışmanın amacı, iş yaşamlarının belirli bir döneminde mobbinge maruz kalmış çalışanların yaşadığı olay ve durumlara yer vererek ortak bir çıkarımda bulunmak, bu konuda farkındalığı arttırarak mobbinge mücadele sürecine akademik katkıda bulunmaktır.

Mobbing Kavramı

Mobbing kavramı, çalışma hayatının var olduğu günden bu yana yaşanan ancak tanımı çok eskiye dayanmayan bir kavramdır.

Yakın gelecekte araştırmaya ve tartışılmaya başlanan mobbing kavramının tanımı üzerinde anlaşmaya varılamamış olsa da; her cins, yaş, eğitim ve kültürden birey mobbinge maruz kalmakta ve bir yaşam savaşı gibi sürüp gitmektedir. Mobbing, yer çekimi gibi tanımlanana değin varlığı hissedilen, ancak ne olduğu bir kavram ile anlamlandırıldıktan sonra idrak edilen bir olgudur¹

Literatürde “mobbing” aşağıdaki kavramlarla aynı anlamda kullanılmaktadır:

- Psikolojik şiddet
- Duygusal saldırı
- Psikolojik taciz

¹ “Mobbing Kavramı” <http://mobbing.org.tr>

- Duygusal taciz
- Yıldırma
- Manevi Taciz
- Bullying

Tam kurumsallaşamamış organizasyonlarda baskın karakterdeki kişi ya da kişilerin, hedef olarak seçilen bir kişiye manevi olarak, süreklilik arz edecek şekilde ve sistematik olarak baskı uyguladığı, hedef alınan bireyin çalışma ortamı dışına çıkması ya da çıkarılmasını amaçlayan, “duygusal saldırı” olarak nitelendirilen mobbing kavramı için literatürdeki tanımlamalara bakıldığında birçok farklılık göze çarpmaktadır. Araştırmacılar mobbing kavramını farklı isimlerle ele almışlardır.²

Tüm tanımların ortak noktası olarak mobbing; hedefteki kişiyi yıldırma, aşağılamak ve küçük düşürmeye yönelik belirli bir süreci içeren davranışlar bütünü olarak nitelendirilebilir.

2002 yılında yapılan bir araştırmada bir davranışın mobbing olarak değerlendirilebilmesi için gözlemlenmesi gereken 7 parametre belirlenmiştir. Mobbingin teşhis edilmesinde etken olan parametreler:³

- **Mekan:** Eylem, bir işyerinde gerçekleşmelidir.
- **Frekans:** Eylemin sıklıkla tekrarlanması gerekir.
- **Süre:** Eylem, en az 6 aydır süregeliyor olmalıdır.
- **Düşmanca eylemlerin türü:** Leymann’ın tanımladığı 5 davranış kategorisinden biri olmalıdır.
- Taraflar arasında ast-üst ilişkisi olmalıdır. (seviye ve pozisyon farklılığı)
- 6 fazlı mobbing modelinde en az 2. safhaya gelinmiş olmalıdır.
- Eylemleri gerçekleştiren saldırganın bu davranışları sergilemedeki amacı açık ve net olmalıdır.

Mobbingin Oluşumu

Şiddet, yıllardır toplumlar ve örgütlerde uygulanmaktadır. Kontrol edilemez hale gelmesi, toplumlara ve örgütlere zarar vermesi, konunun önemini ortaya çıkarmıştır. Fiziksel şiddetin göstergelerinin olması konuyu tartışılmaz hale getirirken, psikolojik şiddetin saptanması ve belirtileri açısından incelenmesi daha zordur. Psikolojik şiddeti mobbing olarak tanımlarız ve mobbing, fiziki şiddetten daha tehlikelidir ve daha kalıcı psikolojik etkiler yaratmaktadır.⁴

Mobbingin nasıl oluştuğu konusunda Leymann’ın açıklamaları önemlidir. Leymann mobbing sürecinde beş aşama belirlemiştir⁵:

² Asiye Toker Gökçe (I), “İşyerinde Yıldırma: Özel ve Resmi İlköğretim Okulu Öğretmen ve Yöneticileri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma”, (Doktora Tezi.:Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2006), 33.

³ Harald Ege, “Different Typologies of Workplace Conflict and Their Connections With Post Traumatic Embitterment Disorder”, *Health*, v.2, n.3, (2010): 234.

⁴ Çiğdem Kirel, *Örgütlerde Psikolojik Taciz (Mobbing) ve Yönetimi*, (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2008), 8.

⁵ Noa Davenport, Ruth Distler Schwartz, Gail Pursell Elliot, *Mobbing: İşyerinde Duygusal Taciz*, (İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2008), 20.

Birinci Aşama: Kritik bir olayla, bir anlaşmazlık ile nitelendirilir. Henüz mobbing olarak tanımlanmaz, fakat mobbing davranışına dönüşebilir. Anlaşmazlık, tetikleyici kritik bir olayla başlar. Bu aşama, henüz mobbing niteliği kazanmamıştır; mağdur herhangi bir fiziksel ve ruhsal bir rahatsızlık hissetmez. Bunlar gelip geçici günlük anlaşmazlıklar da olabilir.⁶

İkinci Aşama: Yıldırma sürecinde ortaya çıkan eylemlerin hepsi kişiyi çalışma ortamından uzaklaştırmak amacıyla yapılan saldırı girişimli davranışlar değildir. Bununla birlikte yıldırmaya yönelik eylemler, sistematik ve düşmanca bir amaçla devam ederse; günlük iletişim içinde ortaya çıkan eylemler olarak kabul edilebilir. Bu eylemler, zamanla form değiştirerek bireyi, topluluk içerisinde yalnız bırakıp cezalandırmaya yönelik saldırgan davranışlara dönüşebilir. Psikolojik saldırıların ve saldırgan davranışların başlaması, mobbing dinamiklerinin harekete geçtiğini göstermektedir.⁷

Üçüncü Aşama: Eğer yönetim ikinci aşamada doğrudan yer almamışsa durumu yanlış değerlendirerek, bu aşamada sürece dahil olur. Yönetim gerçekleşen çatışmalara daha önce şahit olmasa da, öncesinde yönetime mağdur aleyhine şikayetler iletilmiş olabilir. Bu aşamada yönetim yeterince objektif değerlendirme yapmayabilir ve ön yargılı davranarak suçu mağdura bırakma ve problemle uğraşmaktan kaçınabilir. Bu durumda bu aşamaya dahil olur.⁸

Dördüncü Aşama: Bu aşama çok kritiktir çünkü mağdurlar “zor veya akıl hastası” olarak etiketlenirler. Yönetimin dördüncü aşamadaki ön yargılı yaklaşımı ve sağlık uzmanları bu süreci hızlandırır. Bu sürecin sonunda neredeyse her zaman mağduru istifaya mecbur bırakma ya da işten çıkarma görülür. Mağdurun psikolojik ve fiziksel sağlığı daha da hasar görür ve yanında kendisine destek olan kişiler tarafından da “zor bir vaka” olarak nitelendirilir. Artık mağdur “kurban” olmuştur ve kendisine uygulanan şiddetin sorumluluğu tamamen ona yüklenir.⁹

Beşinci Aşama: İşine son verilme ya da kişinin kendi isteği ile işinden ayrılma sürecidir. Bu olayın sarsıntısı, travma sonrası bozukluğunu tetikler. İşten çıkarılmadan sonra duygusal gerilim ve onu izleyen psikosomatik hastalıklar devam eder hatta yoğunlaşır.¹⁰ Saldırganın ya da saldırganların da en baştaki isteği olan, mağdurun üzülməsi, güvenini yitirmesi, rahatsızlanması ve ortamdan kaçmak için işyerinden ayrılması süreci gerçekleştirmiş olur.¹¹

Mobbing Nedenleri

Organizasyon içinde mobbing varlığının birkaç heterojen nedeni olabilir. Bazı teorisyenler, mobbing davranışlarının ortaya çıkışını bu faktörlere göre analiz etmişlerdir. Bireysel düzeyde faktörler, durumsal faktörler ve örgütsel düzeyde faktörler olarak araştırma alanı bulmuşlardır.¹²

⁶ Heinz Leyman (I), “Stages of Mobbing Process” <http://www.leymann.se/> [04.01.2017]

⁷ Semra Tetik, “Mobbing Kavramı: Birey ve Örgütler Açısından Önemi”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, s.12 n.18 (2010): 83.

⁸ Pınar Tınaz (I), **Mobbing: İşyerinde Psikolojik Taciz**, (İstanbul: Beta Yayınları, 2006): 80’den aktaran Semra Tetik, “Mobbing Kavramı: Birey ve Örgütler Açısından Önemi”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, s.12 n.18 (2010): 84.

⁹ Noa Davenport, Ruth Distler Schwartz, Gail Pursell Elliot, **age**, 20.

¹⁰ **age**, 20.

¹¹ Pınar Tınaz (II), **Mobbing: Bugün Sana Yarın Bana**, (İstanbul: Beta Yayınları, 2012), 100.

¹² Ivana Simic, “Mobbing Management”, **Journal of Nis University: Economic Themes**, s.4 (2011): 536-537.

Bireye İlişkin Mobbing Nedenleri

Mobbingin bireye bağlı olan nedenleri mağdur ve mobbing uygulayıcısı açısından iki ayrı şekilde incelenebilir. Bu nedenler, mobbinge konu olayların tekrar etme sıklığı ve sürekliliğini belirlemede yol göstericidir.

- Mağdurun Kişilik Özellikleri

Mağduru diğer çalışanlardan ayıran birtakım özellikler bulunmaktadır. Daha çekingen, temkinli ve olaylara tedirgin yaklaşan kişiler genellikle olumsuz görüşlere sahip olup sessiz kalmayı tercih ederler. Literatürde kurban olarak da adlandırılan mağdur “itaatkar”, saldırgan rolünde olan kişi ise “kışkırtıcı” olarak betimlenmektedir.¹³ Kışkırtıcı sosyal davranış ve mağduriyet arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.¹⁴

- Saldırganın Kişilik Özellikleri

Psikolojik şiddet uygulayanlar, genellikle, kendi eksik taraflarını, korku ve güvensizliklerini, bir başkasını rencide ederek gidermeye çalışan kimselerdir. Bu profildeki kişiler genellikle; farklılıklara karşı hoşgörü gösteremeyen, kendini herkesten üstün gören, iki yüzlü, aşırı denetleyici ve kıskanç eylemler içerisindedirler. Hedef olarak belirledikleri bireyin içinde bulunduğu güç durumlarla alay ederek kendi yetersizlik hislerini kapatmaya çalışırlar.¹⁵

Durumsal Faktörler

Örgütlerde olumsuz davranışlar, çalışma psikolojisi ve örgütsel davranış disiplinlerinde ele alınmakta ve değişik bakış açıları ile farklı kavramlar altında değerlendirilmektedir. Bu noktada durumsal faktörler ele alınarak, şiddetin içerdiği konuların incelenmesi gerekir.¹⁶

Birkaç maddeyi konunun daha iyi anlaşılması için açıklamakta fayda vardır:

- **Cinsiyet Eşitsizliği:** Cinsiyet dağılımının eşitsiz olduğu iş ya da mesleklerde psikolojik şiddete daha yüksek oranda rastlanılmaktadır.¹⁷
- **Güç Eşitsizliği:** Güç eşitsizliği psikolojik şiddeti tetiklemektedir.
- **İş Güvencesizliği:** Sürekli işini kaybetme endişesi duyan mağdur, iş güvencesinden yoksun ve korumasız bir durumdayken psikolojik şiddete daha fazla maruz kalmaktadır.
- **Yönetici Değişikliği:** Çalışanların bulundukları mevkiden olma endişeleri, taşıdıkları gelecek kaygısı onları mobbing davranışlarına itebilir.¹⁸

Örgütsel Faktörler

Mobbinge yol açan ve süregelmesine neden olan örgütsel etmenlerden bazıları şu şekildedir¹⁹:

¹³ Karl Aquino, “Structural and Individual Determinants of Workplace Victimization: The Effects of Hierarchical Status and Conflict Management Style”, **Journal of Management**, v.26, n.2, (2000): 173.

¹⁴ Karl Aquino, Kristin Byron, “Dominating Interpersonal Behavior and Perceived Victimization in Groups: Evidence for a Curvilinear Relationship”, **Journal of Management**, v.28, n.1, (2002): 72.

¹⁵ Necati Cemaloğlu, “Örgütlerin Kaçınılmaz Sorunu: Yıldırma”, **Bilig Dergisi**, s.42, (2007): 118.

¹⁶ Çiğdem Kirel, **age**, 36.

¹⁷ **Age**, 36.

¹⁸ **Age**, 37.

- **Kötü Yönetim:** İşveren konumundaki kişi, olaylara sebep olan sorunu gidermek yerine, tacize katılabilmekte ya da olaylara taraf olabilmektedir.²⁰
- **Değişim:** Yeniden yapılandırılan örgütlerde psikolojik şiddetin daha yaygın olduğu gözlenmiştir.²¹
- **Stres:** Organizasyonlarda stres psikolojik tacize zemin hazırlamakla birlikte, stresin psikolojik tacizin bir sonucu olduğu da söylenebilir.²²
- **Rol Belirsizliği:** Kişinin yapacağı işle ilgili net bir tanım yoksa ya da çalışma ortamında diğer kişilerin kendisini nasıl değerlendirdiğinden emin değil ise, etrafına kuşkuyla yaklaşacaktır. Bu durum da çalışanlarda duygusal reaksiyonlara sebebiyet verebilir.²³
- **Monotonluk:** Mobbinge katkıda bulunan nedenlerden biri de yeni fikirlerin üretilmediği, devamlı aynı çalışma şekillerinin görüldüğü, monoton bir çalışma ortamıdır.²⁴

Mobbingin Etkileri

- Kişisel Etkiler

Mobbing davranışları sonucunda saldırgan ve izleyiciler zarar görmezken psikolojik ve fizyolojik sağlık sorunları yaşayan kişi mağdurdur. Bu şekilde zarar gören mağdur artık “kurban” olarak adlandırılır.²⁵

2002 yılında Almanya’da gerçekleştirilen bir araştırma sonuçlarına bakıldığında, mobbinge maruz kalanların % 98’i, mobbinge konu olan davranışların kendilerinde çeşitli etkilere neden olduğunu belirtmişlerdir²⁶:

Mobbingin Kişide Yarattığı Etki	Oran
Motivasyon Düşüklüğü	%71.9
Güvensizlik	%67.9
Aciz Hissetme	%57.7
Performans Düşüşü ve Düşünme Engeli	%57

¹⁹ Noa Davenport, Ruth Distler Schwartz, Gail Pursell Elliott, **age**, 47.

²⁰ Serap Özen Çöl, “Nedensel İlişkiler Bağlamında İşyerinde Psikolojik Şiddet”, **Çalışma Yaşamında Davranış: Güncel Yaklaşımlar**, ed. Aşkın Keser, Gözde Yılmaz, Senay Yürür (Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2009): 422 - 423

²¹ Noa Davenport, Ruth Distler Schwartz, Gail Pursell Elliott, **age**, 50.

²² Çiğdem Kirel, **age**, 44.

²³ Henry Tosi, Clay Hamner, **Organizational Behavior and Management**, (New York: John Wiley and Sons, 2002), 301’den aktaran Çiğdem Kirel (II), “Örgütlerde Mobbing Yönetiminde Destekleyici ve Risk Azaltıcı Öneriler”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c.7, s.2, (2007): 319.

²⁴ Noa Davenport, Ruth Distler Schwartz, Gail Pursell Elliott, **age**, 48.

²⁵ Asiye Toker Gökçe (III), “Mobbing: İş Yerinde Yıldırma Kavramsal Çerçeve”, <http://akademikpersonel.kocaeli.edu.tr/asi.gokce/diger/asi.gokce>

²⁶ Barbel Meschkutat, Martina Stackelbeck, Georg Langenhoff, “Der Mobbing-Report”, http://www.no-mobbing.org/mobbing_report.pdf

Sinirlilik	%60.9
Kendi Yeteneklerinden Şüphe Etme	%54.3
Emeklilik	%58.9
Korku Hali	%53.2
İstifa	%57.3
Konstrasyon Zayıflığı	%51.5

- Örgütsel Etkiler

Mobbingin örgüte etkileri, ilk olarak ekonomik maliyetlerde artış olarak kendini gösterir. Bu etkileri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür²⁷:

- Tecrübeli çalışanların işten ayrılmaları sonucunda yerine yeni birini konumlandırmak gerekecektir. Bu da işe alım ve eğitim masraflarında artış anlamına gelir.
- Mobbing sonucunda sağlığı zarar gören çalışan sık sık hastalık izinleri almaya başlar. İş yerinden ve çatışma ortamından uzaklaşma fırsatı olarak görülen hastalık izinleri maliyetleri artırır ve verimliliği düşürür.
- Mobbinge maruz kalan çalışanlar, istifaya zorlandıklarını veya işten çıkarıldıklarını ispatlamak ve haklarını elde etmek için başlatacakları yasal mücadele, işverenlere daha fazla mali yük getirecektir.

Mobbingin örgütler üzerinde yarattığı diğer ekonomik maliyetler aşağıdaki şekildedir²⁸:

- Yeni işe alınan kişi, işleri yeni öğrenmesi sebebi ile aldığı ücrete oranla daha az iş yapar. Bu da bir maliyet demektir.
- İşe yeni başlayan kişinin işi iyi bilmemesi sebebi ile yapacağı olası hatalar maliyeti arttıracaktır.
- Bir önceki çalışanın işten ayrıldığı günden itibaren yeni bir kişinin işe başlayamaması veya işe geç başlaması sonucu oluşan boş kapasite üretim kaybına neden olacaktır.
- Üretim işi yapılan işletmelerde, yeni işe başlayan çalışanların işle ilgili ekipmanlara yeni adapte olması sebebi ile belirli bir süre kullanım dışı kalması üretimde verim kaybına sebep olabilecektir.
- İşten ayrılan kişilerin sayısının fazla olması durumunda devam eden kişilere verilen fazla işlerin zamanında yetiştirilmesi için ödenecek fazla mesai ücretlerindeki artış veya siparişleri zamanında karşılayabilme zorluğu oluşabilecek diğer maliyet kalemleridir.

²⁷Semra Tetik, “Mobbing Kavramı: Birey ve Örgütler Açısından Önemi”, **age**, 86.

²⁸ Burcu Yılmaz, Ali Halıcı, “İşgücü Devir Hızını Etkileyen Etmenler: Sekreterlik Mesleğinde Bir Araştırma”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, c.2 s.4 (2010): 96-97 ‘den aktaran Mustafa Kaya, “Mobbingin Kurumsal Etkileri ve Maliyeti”, **Sayıştay Dergisi**, s.97 (2015): 83.

Mobbing Mücadele Yöntemleri

- Bireysel Mücadele Yöntemleri

Mobbingin mağdur üzerindeki etkileri fiziksel ve psikolojik sağlık sorunları olarak kendini göstermektedir. Aşağıda belirtilen özelliklerin mobbingle mücadelede mağdura faydalı olacağı söylenebilir.²⁹

Psikolojik ve fiziksel olarak yaşanan stres karşısında dayanıklılığı korumak: Ruh sağlığının çöküntüye uğraması, fiziksel olarak bunu belli etmek, saldırganın amacına ulaştığını algılamasına neden olur. Mağdurun bundan etkilenmediğini göstermesi, karşı saldırıda bulunmaktan daha güç fakat daha etkilidir. Bu noktada stresle başa çıkma yöntemlerinden yararlanılabilir.

Kendine güvenmek: Kendine güven, mağdur edici durumlara karşı sahip olunan yasal hakların bilinmesine dayalıdır. Buradan hareketle yapılacak müdahaleler, kişinin kendine olan güveninin artmasını sağlar.

“Mağdur” zihniyetinden kurtulmak: Yaşananlar karşısında olup bitenin farkına erken varmak, olaylara ve içinde bulunulan duruma karşı mesafe kazandırır. Her ne olursa olsun kontrolü elinde bulundurduğunun bilincinde olan bireyin seçenekleri ve manevra kabiliyeti artar.

Sosyal destek: Saldırganın amacı, mağdurun denge dışı eylemler sergilemesini sağlayarak sosyal çevresiyle olan etkileşimini bozmaktır. Kişi, psikolojik gücünü kaybettikçe daha tepkisel davranmaya ve diğer kişileri karşısına almaya başlar. Çevreyle iyi ilişkiler içinde olup aile ve arkadaşlardan destek almak, bireyin kendisine duyduğu güveni artırır.

Manevra mesafesini korumak: Mobbing uygulayan kişiyle iletişimi bırakmak yerine, normal seviyede bir iletişim varmış gibi ilişkiyi sürdürmek, mağdurun kendisini daha güçlü hissetmesini sağlar.

Belirtileri tanımak: Manevi taciz stratejisiyle davranan kişileri en başından tanıyabilmek, yanlış yaklaşımların önüne geçer. Bu şekilde olası bazı olumsuzluklara maruz kalmak yerine, yaşanabilecek durumları öngörebilmek bireye güç verir ve olası travmaların etkisini azaltır.

Kurumu tanımak: Kurum içindeki iletişim kanallarını, çalışma ortamındaki güç ilişkilerini tanımak, kurumun tanımlı kurallarını bilmek, kişinin hata yapmasını önler ve gerekmesi durumunda yardım isteyebileceği kişiler konusunda bilgi sağlar.

- Örgütsel Mücadele Yöntemleri

Mobbingle mücadelede bireysel yöntemler kadar örgütsel yöntemlere başvurulması da son derece önem arz etmektedir. Bunun için atılması gereken en temel adımlar aşağıdaki gibidir:

²⁹ Jale Minibaş Poussard, Meltem İdiğ Çamuroğlu, **İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing): Kurbanlar ve Saldırganlar, Endüstriyel Klinik Psikoloji ve İnsan Kaynakları Yönetimi**, (İstanbul: Beta Yayınevi, 2007), 337’den aktaran Tarık Solmuş, “Psikolojik Boyutlarıyla İşyerinde Fiziksel ve Duygusal Saldırganlık/Taciz (Mobbing)”, Çalışma Yaşamında Davranış: Güncel Yaklaşımlar, ed. Aşkın Keser, Gözde Yılmaz, Senay Yürür (Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2009): 422 - 423.

- Örgüt yapılanması dikey değil yatay olmalıdır. Güçler tek bir statüde yoğunlaşmamalı, organizasyon içinde dağılmalıdır.
- Tüm çalışanlar tarafından bilinen ve benimsenen bir örgüt kültürü olmalıdır. Her yeni çalışan bu kültür konusunda bilinçlendirilmelidir.
- Güven duygusu aşılmalı, çalışanlar yaşadıkları problemleri şeffaflıkla paylaşabilmeli ve kimlere başvurabileceklerini bilmelidir.

Alan Araştırması

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini özel sektörde çeşitli görevlerde çalışan ve mobbing mağduru olan kişiler oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde nitel araştırmada kullanılan yöntemlerden biri olan “maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi” kullanılmıştır.

10 kişilik örneklem ile araştırma gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu akademik çalışmada nitel araştırma analiz tekniği olan derinlemesine mülakat kullanılmış ve yarı yapılandırılmış mülakat sorularından faydalanılmıştır. Çalışma ile ilgili kavramsal çerçeve tamamlandıktan sonra mülakat soruları içeriğe uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan mülakatlarda açık uçlu sorular sorulmuş ve mağdurdan olabildiğince çok veri alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada veriler nitel analiz yöntemlerinden biri olan içerik analizi ile değerlendirilmiştir.

Mülakat Yapılan Katılımcıların Künyeleri

Mülakata dahil olan katılımcılarla ilgili demografik bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

İsim	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Medeni Hal	Pozisyon	Tecrübe
Mağdur-1	Kadın	30	Lisans	Evli	İnsan Kaynakları Uzmanı	6 yıl
Mağdur-2	Kadın	35	Yüksek Lisans	Evli	Stratejik Planlama Yöneticisi	8 yıl
Mağdur-3	Kadın	32	Lisans	Evli	Operasyon Uzmanı	7 yıl
Mağdur-4	Kadın	28	Lisans	Evli	Proje Mühendisi	5 yıl
Mağdur-5	Kadın	25	Lisans	Bekar	Avukat	2 yıl
Mağdur-6	Erkek	27	Yüksek Lisans	Bekar	İnsan Kaynakları Uzman Yrd.	5 yıl
Mağdur-7	Kadın	30	Lisans	Evli	İnsan Kaynakları Uzmanı	9 yıl
Mağdur-8	Kadın	31	Lisans	Evli	Sözleşme Yönetimi Sorumlusu	7 yıl

Mağdur-9	Erkek	30	Lisans	Evli	Yazılım Uzmanı	9 yıl
Mağdur-10	Erkek	36	Lisans	Evli	Operasyon Sorumlusu	14 yıl

Araştırma Sonuçları

Çalışmanın yöntemi olan nitel araştırma kapsamında yapılan mülakatlarda mobbing kavramı derinlemesine ele alınmış ve ortak bazı sonuçlara varılmıştır. Mülakatlarda sorulan sorulara katılımcıların verdikleri yanıtlarda öne çıkan ortak sonuçlar aşağıdaki gibidir:

- **Mobbingin ne anlama geldiğini biliyor musunuz? Tarif edebilir misiniz?**

Katılımcıların tamamının mobbingin çalışma hayatında uygulandığına ve olumsuz davranışlardan oluştuğuna dair bir yargıya sahip oldukları görülmektedir.

- **Çalışma hayatınızda maruz kaldığınız olumsuz davranışlar nelerdir?**

Mağdurların maruz kaldıkları birçok mobbing davranışı gözlemlenmekle birlikte, mağdurlar ağırlıklı olarak yedi ana başlıkta psikolojik baskı görmektedirler. Bu başlıklar:

- * Yapılan işin küçümsenmesi,
- * Aşağılanma,
- * Bilgi saklama,
- * Terfiye mani olma ve kariyer gelişiminin engellenmesi,
- * Dışlanma,
- * Rencide etme
- * Maddi/manevi zarara uğratma

- **Kim tarafından bu davranışlara maruz kaldınız?**

	Yönetici	Genel Müdür	Diğer Yönetici	Ekip Arkadaşı	Diğer Şirket Çalışanları
Mağdur-1	x			x	
Mağdur-2		x			x
Mağdur-3	x		x		
Mağdur-4		x			
Mağdur-5	x				
Mağdur-6			x		
Mağdur-7	x			x	
Mağdur-8	x				
Mağdur-9	x			x	
Mağdur-10	x				

- **Söz konusu olumsuz davranışlar ne zaman başladı? Ne kadar sürdü?**

İki katılımcı haricindeki diğer katılımcılar işe başladıkları andan itibaren mobbinge maruz kalmışlardır. Tüm katılımcıların mobbinge maruz kaldıkları süreler 6 ayın üzerindedir.

- **Olumsuz davranışlar, sosyal çevrenizle ilişkilerinizi ve aile hayatınızı etkiledi mi? Etkiledi ise nasıl?**

Çalışma yaşamındaki olumsuz davranışlar tüm katılımcıların aile hayatlarını etkilemiştir. Mağdurların yaşadıkları stres ve huzursuzluk ailenin diğer bireylerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Sosyal ilişkileri etkilenen katılımcıların oranı görece daha azdır. Mobbing kavramı her ne kadar çalışma yaşamını ilgilendiriyor gibi görünse de aile hayatı ve sosyal ilişkileri de olumsuz etkilemektedir.

- **Olumsuz davranışların fiziksel ve ruhsal sağlığınıza etkisi oldu mu? Oldu ise anlatabilir misiniz?**

Mağdurların tümünün maruz kaldıkları olumsuz davranışlar sonucunda fiziksel ve ruhsal sağlıklarının olumsuz etkilendiği görülmektedir.

- * Sürekli kaygı duyma
- * Ağlama isteği
- * Takıntı
- * Öz güven kaybı
- * Çabuk öfkelenme

Mobbing mağdurlarının yaşadıkları ortak ruhsal sağlık problemleridir.

- **Çevrenizde sizden başka olumsuz davranışlara maruz kalan var mıydı? Gözlemlerinizi anlatabilir misiniz?**

Bir katılımcı haricindeki tüm katılımcıların, çevresinde mobbinge uğrayan başka çalışanlar da olduğu görülmektedir.

- **İşyerindeki insan ilişkilerinin bu durumlara etkisi / katkısı nedir? - Yöneticilerin yönetim tarzı? Organizasyon yapısının (merkeziyetçilik vb.) etkisi? Sektörel özellikler?**

-

	Yönetim Tarzı	Sektörel Özellikler	İnsan İlişkileri	Organizasyon Yapısı
Mağdur-1	x	x		
Mağdur-2	x		x	
Mağdur-3	x			x
Mağdur-4	x			
Mağdur-5	x			
Mağdur-6	x			x
Mağdur-7	x			
Mağdur-8	x			x

Mağdur-9		x		
Mağdur-10	x			

- **Bu işletmedeki iş yapma ve yürütme anlayışı (ya da örgüt kültürü) yaşadığınız olaylarda ne kadar paya sahip?**

Mobbing davranışlarında örgüt kültürünün ve iş yapma anlayışının önemli paya sahip olduğu görülmektedir.

- **Mobbing'i nasıl yönettiniz? Mobbing ile nasıl başa çıkıyorsunuz? Hangi başa çıkma yöntemini kullanıyorsunuz?**

Psikolojik taciz gören mağdurların çoğunun mobbing davranışları karşısında hiçbir eylemde bulunmaksızın içinde bulundukları durumu kabullendikleri dikkati çekmektedir. Eyleme geçenler ise durumu çözmeye yönelik değil dikkati başka yöne çekmeye yönelik çabalar içine girmişlerdir.

- **Bir an için geriye dönme şansınız olsaydı, bu tür durumlara maruz kalmamak için ne yapardınız? Ya da ne yapılmasını önerirdiniz? (kişisel çıkarım, muhasebe...)**

Mağdurların mobbinge maruz kaldıkları süreçte daha farklı ve proaktif davranmayı tercih edeceklerini söylemiştir. Ortak yanıtlar:

- * İşten ayrılma,
- * Mobbing uygulayıcısı ile yüzleşme
- * Hukuksal yollara başvurma şeklindedir.

Sonuç

Çalışma hayatında yaşanan mobbingin kişiye, aile ve sosyal çevreye, çalıştıkları örgüte ve kuruma, topluma getirdiği yükler çok fazladır. Mücadele edilmediğinde ve normal kabul edildiğinde, verdiği zarar artmakta ve içinden çıkılmaz hale gelmektedir. Mobbinge uğrayan bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığı zarar görür. Bu etkiler zaman içinde kendini gösterecektir. Birey üzerinde ekonomik ve sosyal etkileri de söz konusudur. Mağdur kendine olan güvenini kaybeder önce kurumunda sonra aile içerisinde dışlanır. Kendini yetersiz hisseder. Verimliliği düşen mutsuz çalışan kendisinden beklenen performansı sergileyemez. Örgüt içindeki çatışma hali ve huzursuzluk çalışma ortamına yansır, örgüt kültürünü olumsuz etkiler. İşe devamsızlıkların ve işten ayrılmanın getirdiği maliyetler, yasal işlem ve mahkeme maliyetleri mobbingin kuruma yüklediği maliyetler arasındadır. Tüm bunların sonucunda bireyin kendini çevresinden soyutlaması, yaşadığı ruhsal bunalımlar neticesinde intiharı dahi düşünebilecek olması ise topluma yüklenen maliyetlerdendir.

Kişinin fiziksel ve psikolojik sağlığının devamlılığı önce aile, sonra kurum ve toplumda varlığını sürdürmesi için gereklidir. Bu ise mücadele yöntemleri konusunda bir bilincin oluşmasına bağlıdır. Mücadele yöntemlerinin geliştirilmesi konusunda mobbing sürecinden etkilenen birey, aile, kurum ve devlete önemli görevler düşmektedir. Öncelikle birey yaşadıklarını bir kader olarak görmemeli, çözüme yönelik harekete geçme konusunda istekli olmalı, yasal haklarını bilmeli ve ilgili birimlere başvurmalıdır. Mobbing mağduru kişinin ailesi, mağdura hassasiyetle yaklaşmalı, zor bir dönemden geçtiğinin bilincinde olmalı ve mağdura bu bilinçle destek olmalıdır. Mobbinge mücadelede kurumların da rolü büyüktür. Mobbing hakkında çalışanları bilgilendirmeli, çalışanların kendilerini rahatlıkla ifade edebilecekleri bir ortam oluşturmali, yöneticilerini yakından izlemelidir. Mobbinge mücadeleye ilişkin ilgili yaptırımları tanımla hale getirip tüm çalışanları haberdar edecek şekilde

şirket genelinde yayınlamalıdır. Psikolojik tacizle mücadelede belki de en önemli görev devlete aittir. Önemi bu derece artan ve büyük maliyetlere sebep olan böyle bir olgunun yasalarla düzenlenmesi bireyleri koruyacak ve mobbing uygulayıcıları için caydırıcı olacaktır. Tüm sektörlerde çalışan kişilere ulaşacak bir bilgilendirmeyi tüm yayın kanallarını kullanarak iletmek, bu anlamda sosyal medyayı da bir araç olarak kullanmak faydalı bir yöntemdir.

Kaynakça

- Aquino, K.** (2000) “Structural and Individual Determinants of Workplace Victimization: The Effects of Hierarchical Status and Conflict Management Style”. *Journal of Management*. v.26 n.2: 171-193.
- Aquino, K. Byron K.** (2002) “Dominating Interpersonal Behavior and Perceived Victimization in Groups: Evidence for a Curvilinear Relationship”. *Journal of Management*. v.28 n.1: 69-87.
- Cemaloğlu, N.** (2007) “Örgütlerin Kaçınılmaz Sorunu: Yıldırma”. *Bilig Dergisi*. s.42: 111-126.
- Davenport, N. Schwartz R D, Elliot G P** (2008). *Mobbing: İşyerinde Duygusal Taciz*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ege, H.** (2010) “Different Typologies of Workplace Conflict and Their Connections With Post Traumatic Embitterment Disorder”, *Health*, v.2, n.3.
- Kırel, Ç.** (2008) *Örgütlerde Psikolojik Taciz (Mobbing) ve Yönetimi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Leymann, H.** “Stages of Mobbing Process” <http://www.leymann.se/>
- Meschkutat, B. Stackelbeck M. Langenhoff G.** “Der Mobbing-Report”. http://www.no-mobbing.org/mobbing_report.pdf
- Minibaş Poussard, J. İdiğ Çamuroğlu M.** (2007) *İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing): Kurbanlar ve Saldırganlar, Endüstriyel Klinik Psikoloji ve İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınevi. (Aktaran: Solmuş, Tarık. “Psikolojik Boyutlarıyla İşyerinde Fiziksel ve Duygusal Saldırganlık/Taciz (Mobbing)”. *Çalışma Yaşamında Davranış: Güncel Yaklaşımlar*. ed. Aşkın Keser, Gözde Yılmaz, Senay Yürür. Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2009: 422 - 423)
- Özen Çöl, S.** (2009) “Nedensel İlişkiler Bağlamında İşyerinde Psikolojik Şiddet”. *Çalışma Yaşamında Davranış: Güncel Yaklaşımlar*. ed. Aşkın Keser, Gözde Yılmaz, Senay Yürür. Kocaeli: Umuttepe Yayınları: 391-392.
- Simic, I.** (2011) “Mobbing Management”. *Journal of Nis University: Economic Themes*. s.4:533-545.
- Tetik, S.** (2010) “Mobbing Kavramı: Birey ve Örgütler Açısından Önemi”. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. s.12 n.18 81-89
- Tınaz, P.** (2006) *Mobbing: İşyerinde Psikolojik Taciz*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Tınaz, P.** (2012) *Mobbing: Bugün Sana Yarın Bana*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Toker Gökçe, A.** (2006) “İşyerinde Yıldırma: Özel ve Resmi İlköğretim Okulu Öğretmen ve Yöneticileri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma”. *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Toker Gökçe, A.** “Mobbing: İş Yerinde Yıldırma Kavramsal Çerçeve”, <http://akademikpersonel.kocaeli.edu.tr/asi.gokce/diger/asi.gokce>
- Tosi, H. Hamner C.** (2002) Organizational Behavior and Management. New York: John Wiley and Sons. (Aktaran: Kirel, Çiğdem (II). “Örgütlerde Mobbing Yönetiminde Destekleyici ve Risk Azaltıcı Öneriler”. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. c.7 s.2 (2007): 317-334)
- Yılmaz, B. Halıcı. A.** (2010) “İşgücü Devir Hızını Etkileyen Etmenler: Sekreterlik Mesleğinde Bir Araştırma”. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi. c.2 s.4: 93-107 (Aktaran Kaya, Mustafa. “Mobbingin Kurumsal Etkileri ve Maliyeti”. Sayıştay Dergisi. s.97 (2015): 77-88. “Mobbing Kavramı” <http://mobbing.org.tr>

60-72 AYLIK ÇOCUKLARIN BİLİMSEL SÜREÇ BECERİLERİ VE AKADEMİK BECERİLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Gözde İNAL KIZILTEPE
Özgün UYANIK AKTULUN

GİRİŞ

Okul öncesi dönemde çocuklar dünyayı merakla gözlemleme, keşfetme, keşfettikleri üzerinde düşünme ve öğrenme eğilimindedir. Bu dönemde çocuklar dış dünyayla etkileşime girdikçe, sorular sorar, bu sorulara yanıtlar bulmak için araştırmalar yapar, keşfeder ve ilişkiler kurar. Sorgulamayı öğrenen çocuk, içinde bulunduğu dünyayı anlamlandırırken birçok deneyim kazanır, becerilerini geliştirir ve okul yaşamına sahip olduğu bu becerilerle başlangıç yapar (Brewer, 2007; Berk, 2013). Çocukların bu süreçte temellerini attığı ve okul yılları boyunca geliştirmeye devam ettiği beceriler arasında bilimsel süreç becerileri ve akademik beceriler önemli iki alanı oluşturur (Taşkapu, 2010; Uyanık ve Kandır, 2010).

Lind (2005) bilimsel süreç becerilerini, “bilgi oluşturmada, problemler üzerine düşünmede ve sonuçları formüle etmede kullanılan düşünme becerileri” olarak tanımlar. Carin, Bass ve Contant (2005) ise bilimsel süreç becerilerini fen bilimlerinde öğrenmeyi kolaylaştıran, araştırma yol ve yöntemlerini kazandıran, bireylerin öğrenme sürecinde aktif olmasını ve kendi öğrenmelerinden sorumlu olmalarını sağlayan ve öğrenmenin kalıcılığını artıran temel beceriler olduğunu belirtir. Bireylerin problemler üzerinde düşünerek bilimsel araştırma hakkında anlayış geliştirdikleri bilimsel süreç becerileri; “Temel Süreç Becerileri (gözlem, karşılaştırma, sınıflandırma, ölçme ve kaydetme, iletişim)” “Orta Düzey Süreç Becerileri (sonuç çıkarma, tahmin etme)” ve “İleri Düzey Süreç Becerileri (hipotez kurma ve sınamama, değişkenleri tanımlama ve kontrol etme)” olmak üzere üç alt grupta incelenir (Lind, 2005; Charlesworth ve Lind, 2007). Bilimsel süreç becerilerinin her biri diğeri ile örtüşür ve birbiri üzerine inşa edilerek gelişim gösterir (Brewer, 2007; Morrison, 2012). Okul öncesi dönemde öncelikli olarak çocuklar temel süreç becerilerini yerine getirebilirken bu dönemdeki çocukların bazıları gelişimde bireysel farklılıklara dayalı olarak orta düzey süreç becerilerini de basit düzeyde gerçekleştirebilir (Ayvaci ve Ünal, 2017). Bilimsel süreç becerilerinin desteklenmesi çocukların aynı zamanda problem çözme, eleştirel ve analitik düşünme, karar verme ve bilim okuryazarı bireyler olarak yetişmesine de katkıda bulunur (Saraçoğlu, Büyük ve Tanık, 2012).

Okul öncesi dönemden itibaren gelişim gösteren diğeri bir alan akademik becerilerdir. Akademik becerilerin kapsamında okuma-yazma becerileri ve matematik becerileri yer alır (Neuman ve Dickinson, 2002; Morrow ve Gambrell, 2004). Okuma-yazma becerileri; sözcük bilgisi ve telaffuz, fonolojik farkındalık, alfabe bilgisi, yazı farkındalığı becerilerinden oluşur (Kandır ve Yazıcı, 2011). Matematik becerileri kapsamında ise matematiksel kavramlar, eşleştirme, karşılaştırma, gruplama, sıralama, sayılar, işlem, ölçme, problem çözme, parça-bütün, model alma ve ilişkiler,

geometri, veri toplama ve analizi ile ilgili becerilerin gelişmesi desteklenir (Wortham, 2006; Kandır, Can Yaşar, Yazıcı, Türkoğlu, Baydar, 2016). Okul öncesi dönemde çocuğun var olan doğal merakından ve keşfetme yeteneğinden yola çıkılarak geliştirilmeye çalışılan akademik beceriler, çocuğun tüm öğrenim hayatı ve yaşamında kullanacağı akademik becerilerin temelini oluşturur (Mağden ve Şahin, 2002).

Bilimsel süreç ve akademik becerilerin kazanımında kritik dönem olarak kabul edilen okul öncesi dönemde çocuğun içinde bulunduğu sosyal ilişkiler, aldığı kaliteli eğitim, zengin uyarıcılı okuma-yazma ve bilim materyalleri ile donanımlı bir çevrede bulunması ve bu materyalleri kullanmasını destekleyecek bilinçli bir aileye ve öğretmene sahip olması gibi etkenler becerilerin kazanılmasında kritik bir role sahiptir (Neuman ve Dickinson, 2002; Morrow ve Gambrell, 2004; Brewer, 2007; Charlesworth ve Lind, 2007).

Sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi yüksek aileler, okuma-yazma ve bilim materyalleri yönünden zengin bir çevre olanağı sunarak çocukların, bilimsel süreç ve akademik becerilerinin desteklenmesi için iyi bir hazırlık dönemi geçirmelerine destek olabilir. Ayrıca genel kültür bilgisi yüksek aile ortamında yetişen çocuklar, yetişkinlerle farklı konularla ilgili iletişim kurabilmekte ve onlarla birlikte çeşitli araştırmalar yaparak çevrelerinde olup bitenlerle ilgili nitelikli tartışmalar ve paylaşımlarda bulunabilir. Bu süreç çocukların öğrenme meraklarını harekete geçirerek, soru sormalarına ve çeşitli araştırmalar ve incelemeler yapmalarına neden olur. Aynı zamanda çocuğun öğrenme merakını destekleyen, ev ve okul ortamındaki öğrenme etkinliklerine katılan, bilimsel süreç ve akademik becerilerini kullanarak çocuklara örnek olan ailelerden gelen çocuklar, becerilerini başarılı bir şekilde kullanabilir (Brewer, 2007; Charlesworth ve Lind, 2007; Kandır ve Yazıcı, 2011; Kandır ve diğerleri, 2016).

Aileden sonra çocuğun bilimsel süreç ve akademik becerilerinin gelişmesini sağlayan en önemli etkenlerden biri okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan program ve öğretmendir. Okul öncesi eğitim ortamında yer alan materyaller ve Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Programı'nda (2013) yer alan kazanım ve göstergeler ile fen, matematik ve okuma-yazmaya hazırlık etkinlikleri çocukların bilimsel süreç becerilerini ve akademik becerilerini destekleyen en önemli çalışmaları içerir (Kandır ve Yazıcı, 2011; Kandır, Can Yaşar, İnal, Yazıcı, Uyanık, Yazıcı 2012). Bu nedenle çocukların okul öncesi eğitime devam etme süreleri bilimsel süreç ve akademik becerilerin geliştirilmesinde önemli değişkenler arasında yer alır.

Çocuklar okul öncesi eğitim kurumlarına çok farklı sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik düzeylerden geldiklerinden, önceki yaşantıları ve deneyimleri bakımından farklılıklara sahiptirler. Yapılan araştırmalarda da çocukların cinsiyet, okul öncesi eğitime devam süreleri, anne ve babalarının eğitim seviyesi gibi değişkenlerin çocukların bilimsel süreç becerileri ve akademik beceri düzeylerinde farklılaşmalara neden olduğu görülmektedir (Saba ve Khan, 2013; Koçak, Ergin, Yalçın, 2014; Guo, Piasta ve Bowles, 2015; Kuru ve Akman, 2017). Bu noktadan hareketle

araştırma, 60-72 aylık çocukların bilimsel süreç becerileri ve akademik becerilerin; bazı değişkenler açısından (cinsiyet, okul öncesi eğitim alma durumu, anne ve baba öğrenim düzeyi) değerlendirilmesi amacı ile yapılmıştır. Araştırmanın genel amacı doğrultusunda, 60-71 aylık çocukların “Okul Öncesi Öğrencilerine Yönelik Temel Beceri Ölçeği ve Kaufman Erken Akademik ve Dil Becerileri Araştırma Testi’nden (K-EADBAT)” aldıkları puan ortalamalarında cinsiyet, daha önce okul öncesi eğitim alma durumu, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir fark var mıdır?” sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır. Çocukların hem bilimsel süreç becerileri hem de akademik becerilerini etkileyen etmenlerin aynı çalışmada ele alınması bu araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

YÖNTEM

60-72 aylık çocukların bilimsel süreç becerileri ve akademik becerileri üzerinde cinsiyet, okul öncesi eğitim alma durumu, anne öğrenim düzeyi ve baba öğrenim düzeyi değişkenlerinin etkisinin incelendiği bu çalışmada tekil tarama modeli kullanılmıştır. Bu tür bir yaklaşımda, ilgilenilen olay, madde, birey, grup, kurum, konu vb. birim veya duruma ait değişkenler, ayrı ayrı betimlenmeye çalışılır (Karasar, 2010).

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Aydın ili Efeler ilçe merkezindeki ve Afyonkarahisar il merkezinde Milli Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı resmi anaokullarına 2017-2018 eğitim öğretim yılında devam eden normal gelişim gösteren 60-72 aylık çocuklar oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubuna ise 60-72 aylık 330 çocuk dâhil edilmiştir. Tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenen çalışma grubundaki çocuklara ait kişisel bilgi formlarındaki eksiklikler nedeniyle araştırma verilerinin analizi 311 çocuk ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışma grubunda yer alan çocukların 137’si kız, 174’ü erkektir. Çocukların 126’sı daha önce okul öncesi eğitim almış, 185’i ise daha önce okul öncesi eğitim almamıştır. Çalışma grubunda yer alan çocukların annelerinin 69’u ilköğretim veya ortaokul mezunu, 98’i lise mezunu, 144’ü ise üniversite mezunudur. Çocukların babalarının ise 40’ı ilköğretim veya ortaokul mezunu, 110’u lise mezunu, 161’i üniversite mezunudur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, çocuklar ve ailelerle ilgili kişisel bilgileri toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” ile Aydoğdu ve Karakuş (2017) tarafından geliştirilen “Okul Öncesi Öğrencilerine Yönelik Temel Beceri Ölçeği” ve Kaufman ve Kaufman (1993) tarafından geliştirilen, Uyanık ve Kandır (2014) tarafından geçerlik güvenirlik çalışması yapılan Kaufman Erken Akademik ve Dil Becerileri Araştırma Testi (K-EADBAT) kullanılmıştır.

Kişisel bilgi formu: Araştırmaya katılan çocuklar ve aileleri hakkında bilgi almak amacıyla araştırmacılar tarafından kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Kişisel Bilgi Formu’nda çocuğun doğum

tarihi, cinsiyeti, okul öncesi eğitim kurumuna devam süresi, anne baba eğitim düzeyi, anne baba mesleği ile ilgili sorular yer almaktadır. Kişisel bilgi formları, çalışmaya dahil edilen çocukların anne babaları tarafından doldurulmuştur.

Okul öncesi öğrencilerine yönelik temel beceri ölçeği: Ölçek; üç, dört ve beş yaş grubu çocukların temel bilimsel süreç becerilerini değerlendirmek 2017 yılında Aydoğdu ve Karakuş tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte; gözlem (dört soru), sınıflama (dört soru), çıkarım yapma (dört soru), ölçme (dört soru) ve tahmin (dört soru) becerilerine yönelik olmak üzere toplam 20 soru bulunmaktadır. Güvenirlik katsayısı (KR-20) 0.743 olarak belirlenen ölçeğin, ortalama güçlüğü ise 0.69 olarak bulunmuştur. Ölçekte yer alan her bir sorunun, madde ayırt edicilik indeksinin 0.228 ile 0.558 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Ayrıca alt ve üst %27'lik grupların puanları arasındaki ayırt edicilikler incelendiğinde, ölçekte yer alan maddelerin istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde ayırt edici olduğu belirlenmiştir (Aydoğdu ve Karakuş, 2017).

Kaufman erken akademik ve dil becerileri araştırma testi (K-EADBAT): Amerika'da Kaufman ve Kaufman (1993) tarafından geliştirilen Kaufman Erken Akademik ve Dil Becerileri Araştırma Testi'nin orijinal formu; 36-83 ay arasındaki çocukların, erken dil, bilişsel yeterlik ve akademik becerilerinin değerlendirilmesini sağlamaktadır. K-EADBAT, Sözcük Bilgisi, Sayılar, Harfler & Sözcükler ve Telaffuz Araştırması olmak üzere çocukların erken akademik ve dil becerilerini kapsayacak biçimde üç alt testten, alt testlere bağlı İfade Edici Dil Becerileri, Alıcı Dil Becerileri, Sayı Becerileri ve Harf & Sözcük Becerileri olmak üzere dört ölçekten ve Sözcük Bilgisi ile Sayılar, Harfler & Sözcükler alt testlerinin toplamından oluşan Erken Akademik & Dil Becerileri Bileşiminden oluşmaktadır. Test uygulanırken ortamın sessiz ve rahat bir ortam olmasına özen gösterilmektedir. Uygulama sürecinde test kitapçığındaki her maddenin resmi çocuklara gösterilerek, resme ait yönerge yüksek sesle okunmakta ve çocuklardan cevap vermeleri beklenmektedir. Her çocuk için ayrı test kayıt formu yer almaktadır ve test süresince her doğru yanıt için test kayıt formuna bir (1) puan, her yanlış yanıt için sıfır (0) puan işlenmektedir. Testin orijinal formu toplam 100 maddeden oluşmakta ve uygulanması her çocuk için 15-25 dakika arasında sürmektedir. Her alt test için ham puan, doğru yanıtlanmış olan madde sayısıdır (Kaufman ve Kaufman, 1993). Uyanık ve Kandır (2014) tarafından Türkçe'ye uyarlanan K-EADBAT toplama (90 madde) ilişkin doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre tek boyutlu faktör yapısının doğrulandığı saptanmıştır. K-EADBAT'a ilişkin KR-20 güvenirlik katsayısının .971 ve maddelerin çoğunluğunun madde toplam korelasyon katsayısının yüksek derecede güvenirlik düzeyinde olduğu belirlenmiştir. K-EADBAT toplam için test tekrar test korelasyonu .908 olarak belirlenmiştir. İki test sonuçları arasındaki ilişkinin $p < 0.01$ düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. Bu çalışmada Sözcük Bilgisi, Sayılar, Harfler & Sözcükler ve Telaffuz alt test ve K-EADBAT toplam puanları üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir.

Sözcük bilgisi alt testi: Bu alt testte çocuk, nesnelerin resimlerini veya hareketlerini gösterilen resimler üzerinde işaret etmekte, isimlendirmekte ya da nesne veya hareketlerin özelliklerinin sözel

tanımlarını dikkate alarak gösterilen resimler üzerinde istenileni işaret etmekte veya isimlendirmektedir. Alt test 33 maddedir.

Örnek: “Bana yumuşak, ince kağıttan yapılan ve burnumuzu silmeye yarayan şeyi göster.” yönergesi çocuğa okunarak çocuktan gösterilen resimler arasından tanımlı karşılayan nesneyi göstermesi istenir.

Sayılar, Harfler & Sözcükler Alt Testi: Bu alt testte çocuk, kendisine gösterilen sayı, nesne, harf veya sözcüğü ifade etmekte ya da gösterilen resimler arasından işaret etmektedir. Alt test 37 maddedir.

Örnek: gösterilen resim içerisinde “en küçük”, “yarım” gibi sayısal kavram bilgisine ya da “şeker”, “masal” gibi okuma becerilerine ilişkin sayı, harf ya da nesneyi işaret etmesi ya da ifade etmesi beklenir.

Telaffuz Araştırması Alt Testi: Bu alt testte çocuk, kendisine gösterilen resimlerde bulunan günlük hayatta sık kullanılan nesne ve hareketlerin isimlerini telaffuz etmektedir. Alt test 20 maddedir.

Örnek: “Ev”, “portakal”, “fermuar” gibi sözcükleri telaffuz eder.

Veri Toplama Süreci

Çalışma Aydın ve Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden gerekli izinler alındıktan sonra araştırmaya katılmaya gönüllü olan bağımsız anaokulları ile gerçekleştirilmiştir. 2017-2018 eğitim öğretim yılı bahar döneminde çalışma grubuna dâhil edilen bağımsız anaokullarının müdürleri ile görüşülmüş ve araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Ölçekler, çocukların devam ettiği anaokullarındaki sessiz ve rahat bir ortamda, çocukla olumlu bir iletişim kurmaya önem verilerek bizzat araştırmacılar tarafından bireysel olarak uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Okul öncesi öğrencilerine yönelik temel beceri ölçeği, Kaufman erken akademik ve dil becerileri araştırma testi ile kişisel bilgi formu aracılığıyla toplanan veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırmada, çocuklara ve anne babalarına ait demografik bilgiler frekans ve yüzde değerleri olarak verilmiştir. Ölçeklerden elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediği “çarpıklık, basıklık katsayıları” ve “Kolmogorov-Smirnov testi ile incelenmiştir. Verilerin normal dağılmaması nedeniyle iki gruplu karşılaştırmalarda Mann-Whitney U testi, üç ve daha fazla gruplu karşılaştırmalarda ise Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır. Anlamlılık seviyesi olarak 0,05 kullanılmış olup, $p < 0,05$ olması durumunda anlamlı bir ilişkinin olduğu, $p > 0,05$ olması durumunda ise anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirtilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya dâhil edilen çocukların bilimsel süreç becerileri ve akademik becerilerinin; cinsiyet, okul öncesi eğitim alma durumu, anne öğrenim düzeyi ve baba öğrenim düzeyi değişkenlerine ait sonuçlarını içeren bulgulara Tablo 1, 2, 3 ve 4’te yer verilmiştir.

Tablo 1. Çocukların ölçeklerden elde ettikleri puan ortalamalarının cinsiyete göre Mann Whitney U testi sonucu

Ölçek	Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıra toplamı	Mann Whitney U Testi		
					z	U	p
Bilimsel süreç becerileri ölçeği	Kız	137	157.07	21518.00	-0.187	11773.00	.852
	Erkek	174	155.16	26998.00			
Sözcük bilgisi	Kız	137	167.91	23004.00	-2.084	10287.00	.037*
	Erkek	174	146.62	25512.00			
Sayılar & harfler ve sözcükler	Kız	137	161.61	22140.00	-0.978	11151.00	.328
	Erkek	174	151.59	26376.00			
Telaffuz araştırması	Kız	137	163.58	22411.00	-1.341	10880.00	.180
	Erkek	174	150.03	26105.00			
K-EADBAT toplam	Kız	137	166.19	22767.50	-1.774	10523.50	.076
	Erkek	174	147.98	25748.50			

*p<0,05

Tablo 1’de, çocukların K-EADBAT sözcük bilgisi alt testinden elde ettikleri puan ortalamalarının cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir (p<0,05). Sıra ortalamalarına göre kız çocukların sözcük bilgisi alt testi puan ortalamalarının erkek çocukların puan ortamlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, cinsiyetin çocukların sözcük bilgisi düzeyi ile ilişkili bir değişken olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte çocukların bilimsel süreç becerileri ölçeğinden, K-EADBAT sayılar & harfler ve sözcükler alt testinden K-EADBAT telaffuz araştırması alt testinden ve K-EADBAT genel toplamından elde ettikleri puan ortalamalarının cinsiyetine göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (p>0,05). Bu sonuca göre, cinsiyetin çocukların bilimsel süreç becerileri ve sözcük bilgisi dışındaki diğer akademik becerilerinde önemli bir değişken olmadığı söylenebilir.

Tablo 2. Çocukların ölçeklerden elde ettikleri puan ortalamalarının daha önce okul öncesi eğitim alma durumuna göre Mann Whitney U testi sonucu

Ölçek	OÖEAD	n	Sıra Ort.	Sıra toplamı	Mann Whitney U Testi		
					z	U	p
Bilimsel süreç becerileri ölçeği	Evet	126	237.42	29915.50	-13.259	1395.50	.000
	Hayır	185	100.54	18600.50			
Sözcük bilgisi	Evet	126	170.64	21500.50	-2.382	9810.50	.017
	Hayır	185	146.03	27015.50			
Sayılar & harfler ve sözcükler	Evet	126	177.75	22396.50	-3.529	8914.50	.000
	Hayır	185	141.19	26119.50			
Telaffuz araştırması	Evet	126	174.47	21983.50	-3.038	9327.50	.002
	Hayır	185	143.42	26532.50			
K-EADBAT	Evet	126	180.65	22761.50	-3.992	8549.50	.000

toplam Hayır 185 139.21 25754.50

*p<0,05 OÖEAD: Daha önce okul öncesi eğitim alma durumu

Tablo 2 incelendiğinde, çocukların bilimsel süreç becerileri ölçeğine, K-EADBAT ölçeği alt testlerine ve K-EADBAT genel toplamına ilişkin puan ortalamalarının daha önce okul öncesi eğitim alma durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir ($p<0.05$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında, daha önce okul öncesi eğitim alan çocukların puanlarının daha önce okul öncesi eğitim almamış olan çocukların puanlarından daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgu, daha önce okul öncesi eğitim alma durumunun, çocukların bilimsel süreç becerileri ve akademik becerileri ile ilişkili önemli bir değişken olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Çocukların ölçeklerden elde ettikleri puan ortalamalarının anne öğrenim düzeyine göre Kruskal-Wallis H testi sonuçları

Ölçek	Anne öğrenim düzeyi	n	Sıra Ort.	s d	Kruskal-Wallis H testi		
					X ²	p	İkili karşılaştırma
Bilimsel süreç becerileri ölçeği	İlkokul ve ortaokul	69	112.70	2	24.118	.001*	1-2 1-3
	Lise	98	155.69				
	Üniversite ve üstü	144	176.96				
Sözcük bilgisi	İlkokul ve ortaokul	69	121.25	2	16.715	.001*	1-3
	Lise	98	153.17				
	Üniversite ve üstü	144	174.57				
Sayılar & harfler ve sözcükler	İlkokul ve ortaokul	69	124.53	2	18.381	.001*	1-3 2-3
	Lise	98	145.87				
	Üniversite ve üstü	144	177.97				
Telaffuz araştırması	İlkokul ve ortaokul	69	125.67	2	13.509	.001*	1-3
	Lise	98	152.52				
	Üniversite ve üstü	144	172.90				
K-EADBAT toplam	İlkokul ve ortaokul	69	115.98	2	27.271	.001*	1-3 2-3
	Lise	98	145.63				
	Üniversite ve üstü	144	182.23				

*p<0,05

Tablo 3'e göre çocukların bilimsel süreç becerileri ölçeği, K-EADBAT ölçeği alt testleri ve K-EADBAT genel toplamı puan ortalamalarının anne öğrenim düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir ($p<0,05$). Bu bulgu, anne öğrenim düzeyinin okul öncesi dönemdeki

çocukların bilimsel süreç becerileri ve akademik becerileri ile ilişkili önemli bir değişken olduğunu ortaya koymaktadır. Gruplar arasında gözlenen farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan ikili karşılaştırma testi sonucunda, annesi üniversite ve üstü öğrenim düzeyine sahip olan çocukların bilimsel süreç becerileri, K-EADBAT sözcük bilgisi testi, K-EADBAT sayılar & harfler ve sözcükler testi, K-EADBAT telaffuz araştırması testi ve K-EADBAT genel toplam puanı ortalamalarının annesi ilkokul ve ortaokul mezunu olan çocuklardan anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte annesi lise mezunu olan çocukların bilimsel süreç becerileri ölçeği puan ortalamalarının annesi ilkokul ve ortaokul mezunu olan çocukların puan ortalamalarından anlamlı derecede yüksek olduğu, ayrıca annesi üniversite ve üstü mezunu olan çocukların K-EADBAT sayılar & harfler ve sözcükler testine ve K-EADBAT genel toplamına ilişkin puan ortalamalarının ise annesi lise mezunu olan çocuklardan anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Çocukların ölçeklerden elde ettikleri puan ortalamalarının baba öğrenim düzeyine göre Kruskal-Wallis H testi sonuçları

Ölçek	Baba öğrenim düzeyi	n	Sıra Ort.	s d	Kruskal-Wallis H testi		
					X ²	p	İkili karşılaştırma
Bilimsel süreç becerileri ölçeği	İlkokul ve ortaokul	40	97.65	2	31.106	.001	1-2
	Lise	110	142.30				1-3
	Üniversite ve üstü	161	179.86				2-3
	İlkokul ve ortaokul	40	117.66				1-3
Sözcük bilgisi	Lise	110	145.13	2	14.754	.001	2-3
	Üniversite ve üstü	161	172.95				
	İlkokul ve ortaokul	40	137.04				1-3
	Lise	110	140.23				2-3
Sayılar & harfler ve sözcükler	Üniversite ve üstü	161	171.49	2	9.987	.007	
	İlkokul ve ortaokul	40	130.74				1-3
	Lise	110	142.22				2-3
	Üniversite ve üstü	161	171.69				
Telaffuz araştırması	İlkokul ve ortaokul	40	123.59	2	19.693	.001	1-3
	Lise	110	136.33				2-3
	Üniversite ve üstü	161	177.49				
	İlkokul ve ortaokul	40	123.59				1-3
K-EADBAT toplam	Lise	110	136.33	2	19.693	.001	2-3
	Üniversite ve üstü	161	177.49				
	İlkokul ve ortaokul	40	123.59				1-3
	Lise	110	136.33				2-3

*p<0,05

Tablo 4 incelendiğinde, bilimsel süreç becerileri ölçeği, K-EADBAT ölçeği alt testleri ve K-EADBAT genel toplamı puan ortalamalarının baba öğrenim düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir ($p<0,05$). Bu bulgu, baba öğrenim düzeyinin 60-72 aylık çocukların bilimsel süreç becerileri ve akademik becerileri ile ilişkili önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Gruplar arasında gözlenen farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan ikili karşılaştırma testi sonucunda, babası üniversite ve üstü öğrenim düzeyine sahip olan çocukların bilimsel süreç becerileri, K-EADBAT sözcük bilgisi testi, K-EADBAT sayılar & harfler ve sözcükler testi, K-EADBAT telaffuz testi ve K-EADBAT genel toplam puanı ortalamalarının babası ilköğretim ve ortaokul mezunu olan çocuklardan anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte babası lise mezunu olan çocukların bilimsel süreç becerileri ölçeği puan ortalamalarının babası ilköğretim ve ortaokul mezunu olan çocukların puan ortalamalarından, babası üniversite ve üstü mezunu olan çocukların bilimsel süreç becerileri puan ortalamalarının ise babası lise mezunu olan çocuklardan anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca babası üniversite ve üstü mezunu olan çocukların K-EADBAT sözcük bilgisine, K-EADBAT sayılar & harfler ve sözcükler testine, K-EADBAT telaffuz araştırması testine ve K-EADBAT genel toplamına ilişkin puan ortalamalarının ise babası lise mezunu olan çocuklardan anlamlı derecede daha yüksek olduğu saptanmıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

60-72 aylık çocukların bilimsel süreç becerilerini ve akademik becerilerini bazı değişkenler açısından değerlendirmek amacıyla yapılan çalışmanın sonucunda, çocukların bilimsel süreç becerilerinde daha önce okul öncesi alma durumu, anne ve baba öğrenim düzeyi değişkenleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Ayrıca çalışmada akademik beceriler ölçeği sözcük bilgisi alt testi ile cinsiyet değişkeni, daha önce okul öncesi eğitim alma, anne ve baba öğrenim düzeyi değişkenleri ile de sözcük bilgisi, sayılar, harfler & sözcükler, telaffuz alt testleri ve K-EADBAT genel toplamı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir.

Sözcük bilgisi, bir kişinin bildiği, anladığı ve kullandığı sözcüklerin tümüdür. Aynı zamanda sözcük bilgisi, sözcüğün anlamını bilme ve sözcüğü anlamına uygun bir şekilde kullanabilme becerisi olarak da tanımlanmaktadır (Aktan Kerem, 2001; Akyol ve Temur, 2007; Sinatra, 2008). Cinsiyet faktörünün sözcük bilgisi üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmaların bazılarında sözcük bilgisinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği (Öztürk, 1995; Polat Unutkan, 2006; Uslu ve Uslu, 2013; Özkara, 2014; Erkan ve Topçu Bilir, 2015) bazılarında ise anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir (Yıldırım Doğru, Alabay ve Kayılı, 2010; Koçak, Ergin, Yalçın, 2014). Bu çalışmada, 60-72 aylık çocukların K-EADBAT sözcük bilgisi alt testinden elde ettikleri puan ortalamalarının, kızlar lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulguları destekler nitelikte olan çalışmalardan biri Aydoğan ve Koçak'ın 2003 yılında yaptıkları çalışmadır. Aydoğan ve Koçak (2003), okul öncesi çocukların dil gelişimlerine etki eden faktörleri inceledikleri çalışmada kızlar lehine anlamlı sonuçlar elde

etmişlerdir. Bununla birlikte alan yazında, dil gelişimi ve sözcük bilgisi yönünden erkek çocukları lehine anlamlı bir fark olduğuna dair araştırma bulguları da bulunmaktadır (Taner ve Başal, 2005; Koçak, Ergin, Yalçın, 2014). Farklı bulgularının elde edilmesinde araştırmaların çalışma grubuna dahil edilen çocukların yaşların, ve içinde bulundukları sosyokültürel ortama bağlı olarak yaşantıların farklı olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Yapılan analizler sonucunda araştırmada, daha önce okul öncesi eğitim alan çocukların bilimsel süreç becerileri ve akademik becerileri (K-EADBAT ölçeği alt testleri ve K-EADBAT genel toplamı) puan ortalamalarının daha önce okul öncesi eğitim almamış olan çocukların puan ortalamalarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğudur. İnsanın hayat boyu alacağı eğitimin temelini oluşturan okul öncesi eğitim, çocukların öğrenmelerinde ve gelişmelerinde oldukça önemli bir etkiye sahiptir. (Katrancı, 2014). Barnett (2008) de, okul öncesi eğitimin çocukların gelişimi ve öğrenmesi üzerinde olumlu etkilerini olduğunu belirtmekte ve nitelikli bir okul öncesi eğitim programının çocukların ilerideki akademik becerilerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır. Guo, Piasta ve Bowles (2015) ise araştırmalarında iyi tasarlanmış bir okul öncesi eğitim programına dâhil olan çocukların bilimsel bilgi düzeyleri ve bilimsel süreç becerilerinin okul öncesi eğitim süreci boyunca artış gösterdiğini belirtmektedirler. Yapılan birçok çalışmada da, bu araştırmadan elde edilen bulguları destekleyecek şekilde okul öncesi eğitimin, çocukların bilimsel süreç becerileri ve akademik becerilerinde önemli etkilerinin olduğu bulunmuştur (Taner ve Başal, 2005; Kırca, 2007; Lopez, Gallimore, Garnier ve Reese, 2007; Jordan, Kaplan, Ramineni ve Locunaik, 2009; Çelik, 2015; Kunt, 2016; Alakoç Pirpir, Soydan ve Angın, 2017; Keleş Ertürk, 2017; Kuru ve Akman, 2017).

Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuç ise, hem anne hem de baba öğrenim düzeyinin çocukların bilimsel süreç becerileri ve akademik becerileri üzerinde etkili bir değişken olmasıdır. Buna göre anne ve baba öğrenim düzeyi arttıkça çocukların bilimsel süreç becerileri ve akademik becerileri de artış göstermektedir. Öztürk (1995) ve Yazıcı (2002), yüksek öğrenimli anne babaların; çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi edinme, anne babalık becerilerini geliştirme, yeni kaynaklara ulaşma, evde farklı ve etkili eğitim ortamları oluşturma ve okulda öğrenilenleri destekleme gibi yönlerden çocukların tüm gelişimlerini etkileyebilecek davranışlarda bulunabildiklerini belirtmektedir. Hall, Davis, Bolen ve Chia (1999) ise yaptıkları araştırmada çocuğun başarısında en büyük pozitif anlamlı etkiyi ebeveyn eğitim düzeyinin artmasının yarattığını tespit etmişlerdir. Benzer şekilde, Guo, Piasta ve Bowles (2015) anne öğrenim düzeyinin, Kunt (2016) ise hem anne hem de baba öğrenim düzeyinin yüksek olmasının okul öncesi dönem çocuklarının bilimsel süreç becerileri üzerinde etkisi olduğunu belirlemişlerdir. Koçak, Ergin ve Yalçın (2014) ebeveynin eğitim düzeyinin artmasının okul öncesi dönemdeki çocukların dil gelişimleri, Taner Derman (2017) ise baba öğrenim düzeyinin artmasının okul öncesi dönem çocuklarının sözcük dağarcığı üzerinde önemli etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca Melhuis ve diğ. (2008) anne ve baba öğrenim düzeyinin çocukların ileri yaşamlarındaki matematik becerileri, Saba ve Khan (2013) ise

anne eğitim düzeyinin çocukların dil ve aritmetik becerileri üzerinde etkisinin olduğunu belirlemişlerdir. İnal Kızıltepe (2018) ise hem anne hem de baba öğrenim düzeyindeki artışın çocukların sayı becerileri üzerinde olumlu etkisinin olduğunu saptamıştır. Bununla birlikte Carneiro, Meghir ve Parey (2013), anne eğitim değişkeninin yedi- sekiz yaş çocuklarının matematik ve okuma becerilerinin artmasındaki rolüne, Magnuson ve McGroder (2002) ise anne eğitiminde meydana gelen gelişme ve değişmelerin, çocukların matematik ve okuma becerilerinin gelişmesi üzerindeki olumlu etkisine dikkat çekmektedir. Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar ile alan yazın taraması sonucunda elde edilen bulgular birbirini destekler niteliktedir.

Araştırma sonuçlarının değerlendirilmesinde araştırmanın sınırlılıklarının da göz önüne alınması gerekmektedir. Bu araştırma Ege Bölgesinde yer alan iki il merkezindeki resmi anaokullarına devam eden 60-72 aylık 311 çocuk ile sınırlıdır. Bu doğrultuda farklı şehirleri kapsayan daha büyük örneklemelerle çalışmalar yapılması ve benzer değişkenlerin farklı yaş gruplarındaki çocukların bilimsel süreç becerileri ve akademik becerileri üzerinde etkili olup olmadığının araştırılması önerilebilir. Ayrıca okul öncesi dönemdeki çocukların bilimsel süreç becerileri ve akademik becerilerini etkileyen etmenleri inceleyen kültürlerarası çalışmalar da tasarlanabilir.

KAYNAKLAR

- Aktan Kerem E** (2001) Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Okuma Gelişimi ve Okumaya Hazırlık Programının Etkisinin Değerlendirilmesi. Doktora Tezi (Yayımlanmamış). MÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 318 s.
- Akyol H ve Temur T** (2007) Kelime hazinesinin geliştirilmesi. Kırkkılıç, A. ve Akyol, H. (ed.) *İlköğretimde Türkçe Öğretimi* içinde. Pegem A Yayıncılık, Ankara, 195-232 s.
- Alakoç Pirpir D, Soydan S ve Angın E** (2017) Birinci sınıf öğrencilerinin okul olgunluk düzeylerini yordayıcı bazı değişkenler. Demirel Ö, Dinçer S. (ed.). *Eğitim Bilimlerinde Yenilikler ve Nitelik Arayışı* (2.Baskı) içinde. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 489-503 s.
- Aydoğan Y ve Koçak N** (2003) Okul Öncesi Çocukların Dil Gelişimine Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 159. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/159/aydogan_kocak.htm Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018.
- Aydoğdu B ve Karakuş F** (2017) Okulöncesi Öğrencilerinin Temel Becerileri: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, Cilt: 10(1): 49-72.
- Ayvacı H Ş ve Ünal S** (2017) *Kuramdan Uygulamaya Okul Öncesinde Fen Eğitimi*. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 450 s.
- Barnett W S** (2008) Preschool Education and Its Lasting Effects: Research and Policy Implications. *Boulderand Tempe: Education and the Public Interest Center & Education Policy Research Unit. Great Lakes Center For Education Research And Practice*, Sayfa: 1-36. https://greatlakescenter.org/docs/Policy_Briefs/Barnett_EarlyEd.pdf, Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018.
- Berk L E** (2013) *Çocuk Gelişimi*. Dönmez, A. (Çev). İmge Yayınevi, İstanbul, 846 s. (Eserin orijinali 2009'da yayımlandı)
- Brewer J A** (2007) *Introduction to Early Childhood Education: Preschool Through Primary Grades* (sixth edition). Pearson, USA, 552 s.

- Carin A A, Bass J E and Contant T L** (2005) *Teaching Science as Inquiry* (Tent Edition). Pearson Prentice Hall, USA, 312 pp.
- Carneiro P, Meghir C and Parey M** (2013) Maternal Education, Home Environments, and the Development of Children and Adolescents. *Journal of the European Economic Association*, 11: 123-160.
- Charlesworth R and Lind K K** (2007) *Math & Science for Young Children*. (Fifth edition). Thomson Delmar Learning, USA, 658 pp.
- Çelik M** (2015) Anasınıfına Devam Eden 60-72 Aylık Çocukların Matematik Gelişimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24: 1-18.
- Erkan S ve Topcu Bilir Ö** (2015) Okul Öncesi Eğitimin İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Türkçe Dil Becerilerine Etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(35): 173-190.
- Guo Y, Piasta S B and Bowles R B** (2015) Exploring Preschool Children's Science Content Knowledge. *Early Education and Development*, 26(1), 125-146.
- Hall C W, Davis M N, Bolen L M and Chia R.** (1999) Gender and Racial Differences in Mathematical Performance. *The Journal of Social Psychology*, 139 (6): 677-689.
- İnal Kızıltepe G** (2018) Examining Numeracy Skills of 48–60 Month-Old Children in Terms of Certain Variables. In: Koleva, I., Başal, H.A., Tufan M. ve Atasoy E. (ed.) *Educational Sciences Research in the Globalizing World*, ST. Kliment Ohridski University Press, Sofya, pp. 422-436.
- Jordan N C, Kaplan D, Ramineni C and Locuniak M N** (2009) Early Math Matters: Kindergarten Number Competence and Later Mathematics Outcomes. *Developmental Psychology*, 45(3): 850–867.
- Kandır A ve Yazıcı E** (2011) Erken Dönemde Okuma Yazma Becerilerinin Gelişimi. Kandır. A., Uyanık, Ö., Yazıcı, E. (Yazarlar) Eğlenceli Etkinliklerle Okuma Yazmaya Hazırlık. Efil Yayınevi, Ankara, 1-31 s.
- Kandır A, Can Yaşar M, İnal G, Yazıcı E, Uyanık Ö ve Yazıcı Z** (2012) 5-7 yaş çocukları için etkinliklerle bilim eğitimi. Efil Yayınevi, Ankara, 256 s.
- Kandır A, Can Yaşar M, Yazıcı E, Türkoğlu D, ve Yaman Baydar I** (2016) *Erken Çocukluk Eğitiminde Matematik*. Morpa Yayınevi, İstanbul, 512 s.
- Karasar N** (2010) *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 292 s.
- Katrancı M** (2014) Okul öncesi eğitim ve önemi. Seven, S. (ed.). *Okul Öncesi Eğitime Giriş* içinde. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2-14 s.
- Kaufman A S and Kaufman N L** (1993) (K-SEALS) *Kaufman survey of early academic and language skills: Manual*. Pearson Assessments, Minneapolis.
- Keleş Ertürk C** (2017) 5-6 Yaş Grubu Çocukların Okula Hazırlık Becerilerinin Çocuğa, Ebeveynlere ve Ev Ortamına Yönelik Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış). SÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya, 186 s.
- Kırca M A** (2007) Okul Öncesi Eğitimin İlköğretim Birinci Sınıf Çocuklarının Okula Hazır Bulunuşluklarına Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış). HÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 183 s.
- Koçak N, Ergin B ve Yalçın H** (2014) 60-72 Aylık Çocukların Türkçe Dil Kullanımı Düzeyleri ve Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16 (Özel Sayı II): 100-106.
- Kunt B** (2016) 60-72 Ay Okul Öncesi Öğrencilerinin Bilimsel Süreç Becerilerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış). DÜ Eğitim Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 85 s.

- Kuru N ve Akman B** (2017) Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Bilimsel Süreç Becerilerinin Öğretmen ve Çocuk Değişkenleri Açısından İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 42 (190): 269-279.
- Lind K K** (2005) *Exploring Science in Early Childhood Education* (fourth edition). Thomson Delmar Learning, USA, 416 p.
- Lopez E M, Gallimore R, Garnier H and Reese L.** (2007) Preschool Antecedents of Mathematics Achievement of Latinos: The Influence of Family Resources, Early Literacy Experiences, and Preschool Attendance. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 29(4): 456-471.
- Magnuson K A and McGroder S M** (2002) The Effect of Increasing Welfare Mothers' Education on Their Young Children's Academic Problems and School Readiness. *JCPR Working Paper*, pp. 1-31. <https://eric.ed.gov/?id=ED462495> Erişim Tarihi: 12 Kasım 2018.
- Mağden D ve Şahin S** (2002) Beş-Altı Yaş Grubu Çocuklarının Akademik Becerilerini Değerlendirmeye Yönelik Pilot Bir Çalışma. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1 (6-7): 44-60.
- Melhuish E C, Sylva K, Sammons P, Siraj-Blatchford I, Taggart B, Phan M and Malin A** (2008) Preschool Influences on Mathematics Achievement. *Science*, 321 (5893):1161-1162.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)** (2013) *Okul öncesi eğitim programı*. MEB Yayınları, Ankara, 114 s.
- Morrison K** (2012) Integrate Science and Arts Process Skills in The Early Childhood Curriculum. *Dimensions of Early Childhood*, 40(1): 31-39.
- Morrow M L and Gambrell B L** (2004) *Using Children's Literature in Preschool: Comprehending and Enjoying Books*. International Reading Association, USA, pp 120.
- Neuman S B and Dickinson D K** (2002) *Handbook of early literacy development*. Guilford Publication, New York, pp. 494.
- Özkara Y** (2014) Temel Eğitime Başlayan İki ve Tek Dilli Çocukların Türkçe Sözcük Dağarcığının Karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(25): 265-277.
- Öztürk H** (1995) Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Giden ve Gitmeyen İlkokul Birinci Sınıf Öğrencilerinin Alıcı ve İfade Edici Dil Düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış). GÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 172, s.
- Polat Unutkan Ö** (2006) Anne Babaların Kitap Okumaya İlgilerinin Çocukların Dil Gelişimi Açısından İlköğretime Hazır Bulunuşluğuna Etkisi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13: 285-293.
- Saba M and Khan Z** (2013) Educating Our Mothers: Exploring the Link Between Maternal Education and Child Out Comes. *ASER Pakistan*, Sayfa: 21-23. http://aserpakistan.org/document/aser/2013/notes_aser_2013/Marym_Zara.pdf Erişim Tarihi: 12 Kasım 2018.
- Saraçoğlu S, Büyük U ve Tanık N** (2012) Birleştirilmiş ve Bağımsız Sınıflarda Öğrenim Gören İlköğretim Öğrencilerinin Bilimsel Süreç Beceri Düzeyleri. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 9(1): 83-100.
- Sinatra R** (2008) Creating a Culture of Vocabulary Acquisition For Children Living in Poverty. *Journal of Children and Poverty*, 14(2): 173-192.
- Taner Derman M** (2017) 4-6 Yaş çocukların Sözcük Dağarcıklarının Ailesel Faktörlere Göre İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1): 372-383.
- Taner M ve Başal H A** (2005) Farklı Sosyoekonomik Düzeylerde Okul Öncesi Eğitimi Alan ve Almayan İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Dil Gelişimlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2): 395-420.

- Taşkapu S** (2010) Bilimsel süreç becerileri. Akman, B., Uyanık Balat, G., Güler, T. (ed.) *Okul Öncesi Dönemde Fen Eğitimi* içinde. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 19-62 s.
- Uslu M ve Uslu B** (2013) Okul Öncesi Öğrencilerinin Cinsiyet, Anne-Baba Eğitimi ve Yaş Özellikleri Açısından Okula Hazır Bulunuşluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(3):16-25.
- Uyanık Ö ve Kandır A** (2010) Okul Öncesi Dönemde Erken Akademik Beceriler. *Kuramsal Eğitim Bilim*, 3(2): 118-134.
- Uyanık Ö ve Kandır A** (2014) Kaufman Erken Akademik ve Dil Becerileri Araştırma Testi'nin 61-72 aylık Türk çocuklarına uyarlanması. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 14(2): 669-692.
- Wortham S C** (2006) *Early Childhood Curriculum: Developmental Bases For Learning And Teaching*. (Fourth edition). Pearson/Merrill/PrenticeHall, New Jersey, pp. 464.
- Yazıcı Z** (2002) Okul Öncesi Eğitimin Okul Olgunluğu Üzerine Etkisinin İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 155-156.
https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/155-156/yazici.htm
Erişim Tarihi: 12 Kasım 2018.
- Yıldırım Doğru S S, Alabay E ve Kayılı G** (2010) Normal Gelişim Gösteren ve Öğrenme Güçlüğü Olan Çocukların Sözcük Dağarcığı İle Dili Anlama Düzeylerinin Belirlenmesi. *İlköğretim Online*, 9(3): 828-840.

SAĞLIK HİZMETLERİ KULLANIMINDA SOSYAL MEDYA**SOCIAL MEDIA IN HEALTH SERVICES UTILIZATION**

Merve AKIŞ
Ersin AYHAN
Fatih BUDAK

GİRİŞ

Bireyler, her alanda olduğu gibi sağlık alanında da sosyal medyayı etkin olarak kullanmaktadırlar. Geniş bir kitleye hitap eden internet sistemi, insanların sağlık hizmetini kullanmadan önce bilgi edinmek adına yaptıkları araştırmaları desteklemektedir. Bunun için ise sosyal medya araçlarını kullanmaktadırlar (Karagöl, 2017: 1).

Yaşamın her anında, her konuda bilgi edinmek, haberdar olmak, paylaşımlarda bulunmak için kullanılan sosyal medya, bireyleri yüksek oranda süreçlere katkıda bulunmaya sevk etmektedir. Herhangi bir alanda yaptığımız araştırma sonucu edindiğimiz bilgiler tercihlerimizi etkilerken başka bir alana da kendi bilgi birikimlerimizi aktarmak mümkün olmaktadır. Sosyal medya, sağlık konusunda da önemli bir bilgi kaynağı görevini üstlenmiştir. Her ne kadar yanlış yönlendirmeler ve bilgi kirliliği tehlikesi olsa da bilinçli kullanımla birlikte sağlık verilerinin birikimi, sağlığın geliştirilmesi konusunda önemli bir yere sahiptir (Darı, 2017: 733).

Bilgiye kolay ve hızlı erişimi mümkün kılan internetin kullanımının artması, sadece kullanıcıları değil işletmeleri de ilgilendirmektedir. Yeni nesil pazarlama algısıyla karşı karşıya kalan işletmeler de müşterilerle iletişim halinde olmak için sosyal medyayı etkili bir biçimde kullanmaktadırlar (Tengilimoğlu, 2014: 1). Sağlık işletmeleri ise web sayfalarının yanı sıra hastaları bilgilendirme amaçlı sosyal medya hesapları kullanmaya başlamışlardır. Aynı şekilde hekim ve sağlık hizmet sunucularının da çeşitli ağlardan hastalarla birebir iletişime geçmesi mümkün olmaktadır.

Materyal ve Metod

Bu çalışmanın amacı, kişinin fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik halinde olması durumu şeklinde tanımlanan sağlığın, korunması ve geliştirilmesi amacıyla kullanılan sağlık bakım hizmetlerine erişim aşamasında, bilgilendirme ve karar mekanizması olması açısından yararlanılan sosyal medya kavramının kullanımını, alanyazın incelemesi sonucu ortaya koymaktır. Çalışmanın kapsamını, sosyal medya ve sağlık hizmetleri kullanımına yönelik ve bu iki kavramın birbirleri ile olan ilişkisini ortaya koyan literatür bilgileri oluşturmaktadır.

Yapılan çalışmada, ‘Sağlık hizmet kullanıcılarının, hekim veya hastane tercihlerinde sosyal medyanın önem düzeyi nedir?’, ‘Belirli bir hastalık belirtisi algılayan kişilerin hekimlerine başvurmadan önce sosyal medyada yaptıkları araştırma sonucu, karar verme ve tedavi süreçlerini nasıl etkilemektedir?’ problem cümlelerinden yola çıkılmıştır.

Konuyla ilgili ulusal ve uluslararası çalışmaların incelenip alanyazın taramasının yapılması, çalışmanın yöntemi olarak belirlenmiştir. Bu bilgiler ışığında belirli çıkarımlar yapılmıştır. Araştırma kapsamında sağlık, sağlık hizmetleri, sosyal medya kavramları ile ilgili çalışmalara ulaşabilmek için YÖK tez tarama veri tabanı, PreQuest online bilgi sistemi, Google Scholar arama motoru ve ULAKBİM elektronik veri tabanından yararlanılmıştır.

Literatür Taraması

1. Sosyal Medya

Sosyal medya, günümüzde kullanımı oldukça yaygın olan ve her geçen gün gelişim gösteren bir kavramdır. Her ne kadar yeni bir akım gibi görülse de sosyal medyanın kökleri çok eskiye dayanmaktadır. Sosyal medya, bilgisayar döneminin başlangıcı ve ardından internetin kullanılmasıyla birlikte günümüze kadar gelişme gösteren bir sürecin ürünüdür. Öncelikle 1978’de Ward Christensen ve Randy Suess, kullanıcıların bir modem bağlantısı üzerinden oturum açıp mesaj bırakabildikleri bir yazılım olan Bulletin Board Services (BBS) yani “Bülten Panosu Sistemleri”ni geliştirmişlerdir. Daha sonra 1979 yılında Tom Truscott ve Jim Ellis tarafından tasarlanan Usenets ise, kullanıcıların haber gruplarıyla iletişimini sağlayan ve mesaj, makale veya yayınların paylaşımını mümkün kılan bir yazılım olmuştur (Chapman, 2009; Foldoc, 2005). Her ne kadar bu gelişmeler sosyal medyanın temelini oluştursa da şu an anladığımız sosyal medya kavramı, 20 Ekim 1998 tarihinde Bruce ve Susan Abelson’ın, “Sosyal Ağ Günlüğü” adlı siteyi kurmasıyla başlamıştır (Kaplan vd., 2010: 60).

İnternet kullanımında Web 1.0’dan Web 2.0’a geçiş, sosyal medyanın temelini oluşturmaktadır. Yazılımcıların 1991 tarihinde World Wide Web’i geliştirmeleri ve ardından bu bilgisayar dilini kullanarak öne sürdükleri ve ilk olarak 1999 yılında bir makalede kullanılan Web 2.0 terimi, tüm kullanıcıların içerik üretimine ve paylaşımına katılımını ifade etmektedir (Turan, 2014). Web 2.0 dönemine geçilmeden önce; iletişimin değil, sadece iletimin olduğu bir medya süreci gerçekleşmiştir (Çınarlı, 2012). Tek yönlü iletimden karşılıklı iletişime geçiş, aynı zamanda insanların istedikleri anda istedikleri kişilerle bağlantı halinde olmasına ve medyayı daha bireysel kullanmalarına olanak sağlamıştır. Bu sayede Web 2.0 teknolojisine geçiş ile birlikte sosyal medya kavramı ortaya çıkmıştır (Darı, 2017: 734). Bu iki kavram her ne kadar birbiriyle bağlantılı olsa da, sosyal medya; insanların online (çevrimiçi) olarak karşılıklı etkileşim içerisinde oldukları, her türlü fikir ve görüşlerini paylaştıkları bir alan iken, Web 2.0 kullanıcıların web siteleriyle bağlantısını sağlamaktadır (Kayabalı, 2011: 14).

Sosyal medyanın birden fazla tanımını yapmak mümkündür. Yapılan tüm tanımlarda iki önemli nokta bulunmaktadır. Sosyal medya, kullanıcıların geleneksel internet sitelerini etkileşime geçmek için kullanmasıdır. Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere sosyal medya tanımlarında paylaşma ve sosyalleşme unsurları temel alınmaktadır (Eckler vd., 2010: 1046).

Halis, sosyal medyayı; kişilerin diğer insanlarla video, yazı, resim ve sesler aracılığıyla iletişim ve etkileşim halinde oldukları internet platformları olarak tanımlamıştır (2012: 157). Kim ve arkadaşları ise sosyal medyayı; kullanıcıların online bir çevre oluşturduğu ve yaptıkları paylaşımların içeriklerini kendilerinin belirledikleri sanal ağlar olarak tanımlamışlardır (2010: 216). Başka bir tanıma göre sosyal medya; teknolojik temellerini Web 2.0’ın inşa ettiği bir grup internet tabanlı uygulamadır (Kaplan ve Haenlein, 2010: 61).

Sosyal medya, kişilerin sanal ortamda yaptıkları her türlü paylaşımı kapsarken, tek yönlü gerçekleşen bir iletişimden ziyade çift taraflı akan bir medya modelidir (Tengilimoğlu, 2014: 4). Sanal ağ üzerinden oluşturulan toplulukları ifade eden sosyal medya kavramı, katılımcıların içerik üretimini desteklerken aynı zamanda bireyin toplumla etkileşimini artırır. İçerik paylaşımları, bireylerin fikirlerini özgürce ifade ederek toplumda bir yer edinmelerini sağlamanın yanında, insanları işbirliğine teşvik ederek toplumsal sorunlara daha duyarlı hale getirmektedir (Tuten, 2008: 20).

Globalleşen dünyada, sürekli gelişen teknolojiyle birlikte insanların bilgiye hızlı bir şekilde ulaşmak istemeleri, internet kullanımını arttırmaktadır. İnternet kullanıcı sayısının ülkelere göre dağılımını yapan Internet Live Stats sitesinin 2016 verilerine göre Türkiye, kullanıcı sayısı sıralamasında 14. sırada yer almaktadır (Internet Live Stats, 2018). Yine 2016 TÜİK verilerine göre, internet kullanım oranı %61,2 iken interneti kullanım amacı dikkate alındığında, sosyal medya ilk sırada yer almaktadır (TÜİK, 2018). Kişilerin bilgi edinme, içerik paylaşma, diğer insanlarla iletişim halinde olma gibi amaçlarla kullandığı sosyal medya kavramına ilginin artmasıyla birlikte birçok sosyal platform ortaya çıkmıştır.

1.1. Sosyal Medya Araçları

Mayfield (2008:6) sosyal medya platformlarını; sosyal ağlar, bloglar, wikiler, forumlar, içerik toplulukları ve mikrobloglar olmak üzere altı kategoride incelemiştir. Facebook, MySpace gibi örnekleriyle yaygın olarak kullanılan sosyal ağlar, kullanıcıların kendilerine ait sayfalar oluşturup, içerik yayınlamalarına ve diğer kişilerle bağlantı halinde olmalarına olanak sağlarken; bloglar, kişilerin çeşitli konularda kendilerini rahat bir biçimde ifade edip bilgi paylaşımıyla birlikte özellikle yorumlamanın fazla olduğu sosyal medya platformları olarak tanımlanmaktadır (Tengilimoğlu, 2014: 14).

En büyük örneği Nupedia projesine destek amaçlı kurulmuş Wikipedia olan wiki web sayfaları, kullanıcılara çeşitli belgelerin oluşumunda ve erişiminde kolaylık sağlamaktadır (Wikipedia, 2018). Yine başka bir sosyal platform olan forumlar, sosyal medyanın başlangıcı olarak kabul görmektedirler. Forumlar; üyeler ve bu üyeleri onaylayıp, mesajları yöneten yöneticilerden oluşmaktadır. Kullanıcılar, forumlarda seçilen konular hakkında düşünce ve yorumlarını belirtebilirler (Yağmurlu, 2011: 6).

Aynı türden içeriklerin toplandığı ve kullanıcılara sunulduğu sosyal medya araçları olan içerik toplulukları, artan sosyal medya kullanımıyla birlikte oldukça ilgi görmeye başlamıştır. Fotoğraf içerikleri için Flickr, video içerikleri için ise YouTube popüler içerik topluluklarına örnek olarak gösterilmektedir. Yapılan metin paylaşımları için karakter sınırlandırması olan ve hem kitlesel hem bireysel iletişime olanak sağlayan sosyal medya araçlarına mikroblog denilmektedir. Mikroblog kategorisinde kullanılan en yaygın internet sitesi Twitter'dır (Mayfield, 2008:6; Özer, 2017: 42).

2. Sağlık Hizmetleri Kullanımı

2.1. Sağlık Hizmetleri

Sağlık kavramının birçok tanımı olmakla birlikte, günümüzde en çok kabul görmüş ve evrensel olan tanım Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) yapmış olduğu pozitif sağlık tanımıdır. DSÖ'ye göre sağlık "yalnızca hastalık veya sakatlık durumunun olmayışı değil; bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hâli"dir (WHO, 1946).

Sağlık hizmetleri ise, 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkındaki Kanun'un 2.maddesinde "*Sağlık hizmetleri, insan sağlığına zarar veren çeşitli faktörlerin yok edilmesi ve toplumun bu faktörlerin tesirinden korunması, hastaların tedavi edilmesi, bedeni ve ruhi kabiliyet ve melekeleri azalmış olanların işe alıştırılması (rehabilitasyon) için yapılan tıbbi faaliyetlerdir.*" şeklinde tanımlanmaktadır (Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkındaki Kanun). Erdemir sağlık hizmetlerini; insanların sağlığının koruyucu tedbirler olarak onları olumsuz etkileyen çevresel risk faktörlerini ortadan kaldırma veya önleme, hastalıklar oluşmadan tedbirler almak, tanı, teşhis,

tedavi ve bakım hizmetleri ile bireylerin hastalıktan önceki sağlık seviyesine ulaştırmak için sunulan bütüncül hizmetler olarak tanımlamıştır (2015:9).

Sağlık hizmetlerinin ilk amacı; hasta odaklı hizmet sunmaya organize olup, kişilerin sağlıklı olması için gerekli tedbirleri almak ve hasta olanların iyileşmesini sağlamaktır. Hizmet sunumu, en yüksek kalitede, tıbbi etik ve kurallara uygun, hakkaniyetli ve ulaşılabilir düzeyde gerçekleşmelidir. Sonuç olarak sağlık hizmetleri, bireysel anlamda olduğu kadar toplumsal roller de üstlenmektedir. Bu sebeptendir ki sağlık hizmet sunumunda, toplumun mutluluğunu ve refah düzeyini geliştirici politikalar uygulanmalıdır (Akbaş, 2014: 7-8).

2.2. Sağlık Hizmetleri Kullanımı

Sağlık hizmeti kullanımı, sağlık bakım ihtiyacı olan kişilerin hizmeti kullanması ve bu konudaki isteklerinin sonucunda hizmete erişimleri olarak tanımlanmaktadır (Erdem ve Pirinçci, 2003: 40). Toplum sağlığıyla yakından ilişkili olan sağlık hizmetlerinin etkili olabilmesi için kullanılabilirliğinin artırılması gerektiği ifade edilmektedir (Kaya, 1995: 104).

Bireylerin sağlık hizmetlerini kullanım araştırmaları, iki ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan ilki; sağlık hizmet kullanımının, kişilerin hizmet arama yollarından çok bireysel olarak yaşadıkları ihtiyaç algısına dayandığı şeklindeki görüştür. Buna göre; öncelikle sorun algılanmakta, daha sonra ise sağlık hizmet kullanımı gerçekleşmektedir. İkinci görüş ise; kişilerin ihtiyaç algısından çok kullanacakları hizmetlerin türü, yeri gibi dış faktörlere odaklandıklarını ifade eden görüştür (Brown, 2004: 8).

Sağlık hizmetlerini diğer mal ve hizmetlerden ayıran bazı temel özellikler bulunmaktadır. Hizmetin sunuluş biçimi, sağlık sektörünün karmaşık yapısı ve diğer sektörlerden farklı bir alan olması, bu özellikleri gerekli kılmaktadır. Hizmet sunucuların yüksek düzeyde uzmanlaşmış kişiler olması bilgi asimetrisi sorununu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, sağlık hizmetlerinde asimetrik bilginin fazla olması da bu özelliklerden biridir. (Tengilimoğlu, 2015: 76). Fakat her ne kadar hizmet kullanımı hekimler tarafından belirleniyor olsa da, kişilerin daha önceden yaşadıkları olaylar, bilgi birikimleri, bilinçlilik düzeyleri ve çevrelerinden edindikleri bilgiler, sağlık hizmeti tercihini etkilemektedir (Çalışkan, 2008: 44). Özellikle gelişen teknolojiyle birlikte insanlar bilgiye daha hızlı ve kolay ulaşabilmektedirler. Bu durum da sağlık hizmetleri kullanım tercihlerini büyük ölçüde etkilemektedir (Andersen ve Newman, 2005: 9).

3. Sağlık Hizmetlerinde Sosyal Medya Kullanımı

Sağlık hizmetlerini kullanma niyetinde olan hastalar, doktorlarıyla birebir görüşmeden önce belirli bir bilgi birikimine sahip olmaktadır. Bu aşamada sosyal medya, özellikle hem sağlık hizmeti kullanımı öncesi hem de kullanım sonrası deneyimleri aktarmak ve tecrübelerden faydalanmak için başvuru kaynaklarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal platformlar, sağlık bilgi birikimini sağlamakta ve hastalar ile hizmet sunucular arasında bir köprü görevi üstlenmektedir (Kotsenas vd., 2018: 156).

İnsanların kendileriyle ilgili özel bilgileri başkalarıyla paylaşmak istememe geleneği, sosyal medya kullanımıyla azalmaya başlamıştır. Aynı hastalık deneyimini paylaşan bireyler, tecrübelerini birbirlerine aktarıp bilgi alışverişi yapma eğilimindedirler. Sağlık hizmeti kullanımından önce yapılan araştırmalar sayesinde hastalar, kendileriyle ilgili belirtilerden yola çıkarak bir fikir elde etmektedirler. Hizmet kullanım sonrasında ise hekim ve hastane tercihleriyle ilgili tecrübelerini

paylaşmaktan çekinmemektedirler. Bu durum, sosyal medya kullanımında ‘açıklık’ kavramının giderek benimsendiğini göstermektedir (Hawkins vd., 2016: 1617).

Son yıllarda sosyal medya, sadece hastaların bilgi edinmek amacıyla kullandığı bir platform olmaktan çıkıp sağlık kuruluşlarının kişilere ulaşmak için kullandığı bir halkla ilişkiler aracı haline de gelmiştir. Sağlık kuruluşları tarafından, yalnızca web sayfası hizmeti sunulmamakta, çeşitli sosyal medya platformları üzerinden de hastalara bilgi sunulan ve her türlü sorunun cevaplandırıldığı tanıtım çalışmaları yapılmaktadır. Bu sayede tek yönlü bilgi akışından ziyade karşılıklı iletişim gerçekleşmektedir. Hastalar özellikle hekim seçimi ve şikâyetleriyle ilgili aramalar yaptığında güvenilir cevaplar almak istemektedirler. Klinisyenlerin de aktif olarak sosyal medya kullanımı, sağlıkla ilgili konularda karşılıklı ilişkileri güçlendirirken, doğru bilgiye erişimi kolaylaştırmaktadır. Sağlık alanında sosyal medya kullanımı; bireylere bilgi ve kolaylık sağlarken, sağlık sistemi için de fikir ve görüşlerin belirtilmesiyle geri bildirim aracı olarak kullanılmaktadır (Pentescu vd., 2015: 648).

Hasta katılımının sağlandığı sosyal medyanın; bilgi dağıtma, bilgi toplama ve hastalar ile hizmet sunucular arasındaki iletişimi pozitif anlamda güçlendirme gibi üç temel kullanım alanı olduğu ifade edilebilir. Kişilere bilgi sağlamak ve onlardan bilgi toplamak, tek yönlü bir bilgi akışı sağladığı için, kişiler arası iletişim, sosyal medyanın karşılıklı etkileşim özelliğini taşımamaktadır. Dolayısıyla, sağlık hizmetlerinde sosyal medya kullanımı, yaygın olarak, kullanıcılar ve hizmet sunucular arasında gerçekleşen etkili bir iletişim için kullanılmaktadır (Syed- Abdul vd., 2016: 28).

Sosyal medya; diğer alanlarda kullanımının aksine, sağlık konusunda oldukça bilinçli kullanılması gereken bir iletişim platformudur. Kişilerin yanlış bilgilendirilmesi sebebiyle, kesinliği kanıtlanmamış tedavi yöntemlerine teşvik edilmesi gibi tehlikeli sonuçlar doğurabilecek bilgi kirliliği sorunlarıyla karşı karşıya kalınmaktadır. Medikal bilgi arayışı içinde olan hastaların, tedavi öncesi ve sonrası için sosyal medyayı kullanırken kontrollü olmaları, son derece önem arz etmektedir (Kayabalı, 2011: 20; Darı, 2017: 737).

	Hastane Seçiminde Sosyal Medya Kullanım Oranı	Hekim Seçiminde Sosyal Medya Kullanım Oranı	Sağlık Hizmeti Kullanmadan Önce Sosyal Medyadan Bilgi Edinme Oranı
Çimen M. vd. (2015) (N:402)	%75,6	-	-
Ekiyor A. ve Tengilimoğlu D. (2014) (N:1373)	-	-	%21,5
Tengilimoğlu E. (2014) (N:418)	%22,1	%29,9	%36,8

Tablo 1: Bazı Araştırmacıların Sosyal Medya Kullanımına Dair Bulguları

Sosyal medyanın sağlık hizmetleri kullanımına dair yapılan çalışmalar incelendiğinde bazı parametreler belirlenmiş ve bu çalışmalara ait bulgulara Tablo 1’de yer verilmiştir. Çimen vd.(2015), hastane seçiminde sosyal medya kullanım oranını, 402 kişiyle yapılan çalışmada %75,6 bulurken, Tengilimoğlu (2014) 418 kişiye uyguladığı ankette, %22,1 oranında bulmuştur. Yine Tengilimoğlu (2014) yaptığı çalışmasında, sağlık hizmeti kullanmadan önce sosyal medyadan bilgi edinme oranının %36,8 olduğunu belirtmiştir. Aynı parametreyi çalışmalarında ölçen Ekiyor ve Tengilimoğlu (2014) ise, sağlık hizmeti kullanmadan önce kullanılan bilgi kaynağının %21,5 oranında sosyal medya olduğunu ifade etmişlerdir. Bunlara ek olarak Tengilimoğlu (2014), kişilerin %29,9’unun hekim seçimlerinde sosyal medyayı kullandığı sonucuna ulaşmıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, sağlık hizmeti kullanımı öncesinde ve sonrasında hastaların bilgi almak ve paylaşmak amacıyla sosyal medyayı hangi derecede kullandıkları incelenmiştir. Literatür çalışmasında öncelikle sosyal medya ve sağlık hizmeti kavramları açıklanmış, sonrasında ise sağlık hizmetleri kullanımında sosyal medyanın rolünden bahsedilmiştir. Yapılan alanyazın taramasında, sosyal medyanın hayatımızın her alanında kullanıldığı görülmektedir. Sadece içerik paylaşımıyla sınırlı kalmayıp geniş bir yelpazeye sahip olan sosyal medya platformları; eğlence, boş zaman aktivitesi, mesajlaşma gibi uygulamaların yanında bilgiye hızlı ulaşmaya ve deneyimlerden yararlanmaya da olanak sağlamaktadır.

Çalışma kapsamında; güncel, ulusal ve uluslararası kaynaklar için YÖK tez tarama veri tabanı, PreQuest online bilgi sistemi, Google Scholar arama motoru ve ULAKBİM elektronik veri tabanından yararlanılmıştır. Sağlık hizmetlerinde sosyal medya kullanımı konusunu taramak için “sağlık ve sosyal medya”, “sağlık hizmetleri ve sosyal medya”, “hastane ve sosyal medya” anahtar kelimeleri kullanılmıştır.

Sosyal medyanın sağlık hizmetlerinde kullanımını ele alan güncel çalışmalar incelendiğinde; hastaların ve yakınlarının hastane tercihlerinde sosyal medya kullanım düzeyini ölçmeyi amaçlayan çalışmada Aşkın (2018), İstanbul ili örneğiyle belirli bulgulara ulaşmıştır. Katılımcıların %55’i sosyal medyada hastanelerin tanıtım videolarını incelediklerini ve tercih edecekleri hastanenin sosyal medyada paylaştığı bilgilere %59 oranında güvendiklerini belirtirken, bireylerin hastane hizmetlerinden duymuş olduğu memnuniyet ve memnuniyetsizliği %89,5 oranında yakınlarıyla paylaştığı ifade edilmiştir. Tengilimoğlu (2014), sosyal medyanın, sağlık hizmeti satın alma öncesi ve sonrası tüketici davranışlarına etkisini belirlemek amacıyla Ankara ilinde yaptığı çalışmada, bireylerin hekim, diş hekimi ve hastane seçiminde sosyal medyadan etkilendikleri sonucuna ulaşmıştır. Araştırmaya katılan kişiler %29,9 oranında hekim seçiminde sosyal medyayı kullandıklarını belirtirken, hastane seçiminde ise sosyal medya kullanım oranı %22,1 olarak belirlenmiştir.

Sosyal medya araçlarını kullanarak kullanıcı deneyimleri ve sağlık hizmet sunucularının paylaştıkları sağlık mesajlarının algılanma seviyesi ve buna yönelik stratejilerin belirlenmesi amacıyla yapmış olduğu çalışmada Kaya (2014), sosyal medya araçları kullanılarak olumlu sağlık davranışlarının teşvik edilebileceği sonucuna ulaşmıştır. Sosyal medyada içeriğin oluşturulma şeklinin önemine dikkat çeken çalışmada, kullanıcıların karşılıklı etkileşim halinde olduğu paylaşımlara daha çok ilgi gösterildiği belirtilmiştir. Yine sosyal medya platformlarının sağlık alanında kullanımını inceleyen başka bir çalışma, Dikerler (2013) tarafından yapılmıştır. Sosyal medya kullanımını farklı bir açıdan ele alan bu çalışmada ise, yapılan paylaşımlar üzerinden gerçeğe yakın tahminler yapılmasına imkân sağlanıp sağlanmadığı kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Literatür incelemesi sonucunda, sosyal medyanın sağlık hizmeti kullanımı ve sağlık davranışı üstünde oldukça büyük bir etkisi olduğu görülmektedir. Karmaşık bir yapıya sahip olan sağlık sektöründe, hem çalışanlar arasında hem de hizmet sunucular ve hastalar arasında bağlantı kurmak için sosyal medyanın kullanılması önerilebilir.

Sosyal medya sadece hastaların tercihlerini etkilemekle kalmamalı, bireylerin sağlık konusundaki eğitimleriyle de ilgilenmelidir. Günümüzde toplumsal bilinçlendirmenin sağlanabileceği en basit ve maliyetsiz yollardan birinin de sosyal medya faaliyetleri olduğu ifade edilebilir. Kamu sağlığı ve bireysel bilinçlendirme gibi konularda tercih edilen kitle iletişim araçlarının yeni versiyonu olan sosyal medyanın, sağlık hizmetleri kullanımına yönelik olarak güvenilir bilgilere dayalı içerikler sunması gerekmektedir.

Kullanıcılar, sağlık bilgi erişimi için sanal ağ üstünden yaptıkları aramalarda, gerçek klinisyenlerden gelen bilgilere itimat etmeleri gerektiğini bilmelidir. Bunun da özellikle hekim ve sağlık kuruluşlarının, resmi siteler oluşturarak kullanıcıların diğer sekmelere bu siteler üstünden güvenilir bir şekilde ulaşmalarını sağlamalarıyla mümkün olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. **Akbaş E.** (2014). Sağlık Hizmetlerinde Hasta Memnuniyeti ve Hasta Memnuniyetini Etkileyen Faktörler (Manisa Merkezefendi Devlet Hastanesi Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 7-8.
2. **Andersen R., Newman J.F.** (2005). Societal and Individual Determinants Of Medical Care Utilization in the United States. The Milbank Quarterly, 83(4): 9.
3. **Aşkın Y.** (2018). Hastane Tercihinde Sosyal Medya Kullanım Etkisi: İstanbul İl Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
4. **Brown A.D.** (2004). Factors That Influence Health Services Utilization for Emotional or Mental Health Reasons Among University Student, Yüksek Lisans Tezi, Saskatchewan Üniversitesi Toplum Sağlığı ve Epidemiyolojisi Bölümü, 8.
5. **Chapman C.** (2009) <https://www.webdesignerdepot.com/2009/10/the-history-and-evolution-of-social-media/> (Erişim tarihi: 09.07.2018)
6. **Çalışkan Z.** (2008). Sağlık Ekonomisi: Kavramsal Bir Yaklaşım. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 26(2): 44.
7. **Çınarlı İ.** (2012). Sosyal Medya, Web 2.0 ve Sağlık, http://alternatifiletisim.blogspot.com/2012/08/sosyal-medya-web-20-ve-saglik_14.html (Erişim tarihi: 10.07.2018)
8. **Çimen M., Cizmeci E., Deniz S., Erkoç B.** (2015). Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(41): 1203-1210
9. **Darı B.** (2017). 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum. Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(18): 733-737.
10. **Dikerler O.** (2013). Sosyal Medya Platformlarının Sağlık Alanındaki Kullanım Şekilleri ve Türkiye İçin Yapılmış Örnek Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
11. **Eckler P., Worsowicz G., Rayburn J.W.** (2010). Social Media and Health Care: On Overview. American Academy of Physical Medicine and Rehabilitation, 2: 1046.
12. **Ekiyor A., Tengilimoğlu D.** (2014). Sağlıkta Reklam Serbest Olmalı Mı? Tüketici Görüşleri. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(2): 45-71.

13. **Erdem R., Piriñçi E.** (2003). Sağlık Hizmetlerinde Kullanım ve Kullanımı Etkileyen Faktörler. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Dergisi, 20(1): 40.
14. **Erdemir A.** (2015). Sağlık Hizmetlerinde Toplam Kalite Yönetimi, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 9.
15. **Free On-Line Dictionary Of Computing** (2005) (<http://foldoc.org/BBS>) (Erişim tarihi: 09.07.2018)
16. **Halis B.** (2012). Tüketicinin Değişen Yüzü: Elektronik Ticaret Uygulamaları ve Sosyal Paylaşım Ağlarının Rolü. Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 1: 157.
17. **Hawkins C.M., DeLaO A.J., Hung C., Eng P.** (2016). Social Media and the Patient Experience. Journal of the American College of Radiology, 13: 1617
18. **Internet Live Stats**, Internet Users by Country, <http://www.internetlivestats.com/internet-users-by-country/> (Erişim Tarihi: 11.07.2018)
19. **Kaplan M.A., Haenlein, M.** (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. The Journal of the Kelley School of Business, Indiana University, 53: 60-61.
20. **Karagöl B.** (2017). Sosyal Medyanın Sağlık İletişimindeki Yeri, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1.
21. **Kaya E.** (2014). Sağlık İletişiminde Sosyal Medya Kullanımı, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
22. **Kaya S.** (1995). Ankara Metropolitan Alanda Sağlık Bakım Hizmetlerinin Potansiyel ve Gerçekleşen Kullanılabilirliği. Toplum ve Hekim Dergisi, 10(69): 104.
23. **Kayabalı K.** (2011) İnternet Ve Sosyal Medya Evreninde Sağlık. İyi Klinik Uygulamalar Dergisi, 25: 14-20.
24. **Kim W., Jeong OR., Lee SW.** (2010). On Social Web Sites, Information Systems by Elsevier, 2: 216.
25. **Kotsenas A.L., Arce M., Aase L., Timimi F.K., Young C., Wald J.T.** (2018). The Strategic Imperative for the Use of Social Media in Health Care. Journal of the American College of Radiology, 15: 156.
26. **Mayfield A.** (2008). What Is Social Media?, http://www.icrossing.com/uk/sites/default/files_uk/insight_pdf_files/What%20is%20Social%20Media_iCrossing_ebook (Erişim tarihi: 12.07.2018)
27. **Özer Ö.** (2017). Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı Çerçevesinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Öğrencilerinin Twitter Kullanımı Üzerine Bir Analiz. Intermedia International e-Journal, 6: 42.
28. **Pentescu A., Cetina I., Orzan G.** (2015). Social Media's Impact on Healthcare Services. Procedia Economics and Finance, 27: 648.
29. **Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun**, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.224.pdf> (Erişim tarihi: 06.05.2018)
30. **Syed- Abdul S., Gabarron E., Lau A.Y.S.** (2016). Participatory Health Through Social Media. Cambridge: Academic Press.
31. **Tengilimoğlu D., Işık O., Akbolat M.** (2015) Sağlık İşletmeleri Yönetimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
32. **Tengilimoğlu E.** (2014). Hastane ve Hekim Tercihinde Sosyal Medya Kullanımının Etkisi: Ankara İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1-14.
33. **TURAN E.A.** (2014). Yeni Medya Ortamları ile Dönüşen İzleyicinin Elektronik Sözlük ve Talk Show Ara Kesitinde İzlenmesi. İdil Sayımer (Ed), Yeni Medya Araştırmaları: Kavramlar, Uygulamalar, Araştırmalar: 103-105. İstanbul: Literatürk Academia.
34. **Tuten T.L.** (2008). Advertising 2.0: Social Media Marketing in a Web 2.0 World. Westport: Greenwood Publishing Group.

35. **Türkiye İstatistik Kurumu**, Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028 (Erişim Tarihi: 11.07.2018)
36. **Yağmurlu A.** (2011). Kamu Yönetiminde Halkla İlişkiler ve Sosyal Medya. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 7: 6.
37. **WHO** (1946). The International Health Conference, New York: 19 Haziran- 22 Temmuz.
38. **Wikipedia**, Vikipedi Tarih, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Vikipedi:Tarih> (Erişim tarihi:12.07.2018)

ISBN 978-605-7510-81-5

TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE YÖNETİCİ KADINLARIN ORANSAL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Ahmet TUNÇ
Zeynep Elçin KAMALAK

GİRİŞ

Türkiye’de var olan eşitlik problemi, güncel olarak da üzerinde tartışılan ve çeşitli çözüm önerilerine rağmen istenilen düzeyde sonuç alınamayan toplumsal hususlardan birisidir. Eşitliğin temel boyut oluşturduğu toplumda, başlangıç noktasının aile ve ilişkilere dayanmak suretiyle yayılarak toplumun her alanında yer alması önem teşkil etmektedir. Bir idea olarak var olma gayreti gösteren kadın, kamu yönetiminde personel olarak yer bulsa da üst düzey yönetim seviyelerinde düşük temsil sergilemektedir. Bu durum kadının kariyer fırsatlarına engel teşkil etmekte ve onu üst düzey yönetim kadrolarında olması gereken seviyeye taşımamaktadır.

Devlet Personel Başkanlığının kamu personeline ve üst düzey kamu yöneticilere ait sayısal verileri çerçevesinde, Türkiye’deki kamu personelinin ve kamuda görev yapan üst düzey yöneticilerin cinsiyet dağılım oranları elde edilebilmektedir. Çalışmada, kamu istihdam türü bakımından cinsiyet dağılımları da ele alınmakta, genel olarak üst düzey yönetici personel ve özelde ise Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı personelinin cinsiyet dağılımları da göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’de kamu yönetiminde personel olarak kadınların varlık gösterdiği, fakat yeterli oranlara ulaşamadığı görülmektedir. Ulaşılan sayı ve oranlar her ne kadar iyileşen bir seyir sergilese de, Türkiye açısından istenilen seviyeye varılmadığı görülmektedir.

1. Kadının Yönetimdeki Varlığı

Dünya genelinde ve Türkiye’de kadının yönetim düzeylerindeki temsili oldukça düşük seyretmektedir. Üst düzey yönetici olarak kadın sayısı ise oldukça azdır. Odaklanması gereken asıl problem ise kadının düşük temsilden öte, bu düşük temsilin nedenleri üzerine olmalıdır (Acuner ve Sallan, 1993: 78). Çünkü herhangi bir cinsiyetin kamu yönetiminde sergilediği azlık, orantısızlığa yol açmakta ve toplumsal denge bakımından önem teşkil etmektedir. Kadının üst düzey yönetim kadrolarındaki varlığının azlığı pek çok nedene dayanmaktadır.

Acuner ve Sallan (1993: 78-80)., kadının sayısının üst yönetim düzeylerindeki düşüklüğü durumunu iki görüş üzerinde incelemektedir. Bunlar; “Geçimsel Görüşler” ve “Etkinsel Görüşler”dir. Geçimsel görüşler kendi bünyesinde “İnsan kaynağı yaklaşımı” ve “Ayrılmış iş gücü görüşü” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İnsan kaynağı yaklaşımı; iş yaşamındaki cinsiyet ayrımcılığına dayanmaktadır. Bu ayrımcılığı bir Ortodoks yaklaşımıyla ele alarak, kişilerin kendi yetileri doğrultusunda çalışabilecekleri, ilerleyip yükselebilecekleri pozisyonlarda görev alma fırsatları olarak değerlendirmektedir. Bir nevi liyakate dayanan özellikleri kapsamaktadır (Walby, 1986: 41-42). Çünkü liyakat; “Bir kimsenin, kendisine iş verilmeye uygunluk, yaraşırılık durumu”

(2018, www.tdk.gov.tr), anlamına gelen yeterlilik ve yetenek kapsamına dahil olmaktadır. Dolayısıyla insan kaynağı yaklaşımı, kadın emeğine iş yaşamında yükselme konusunda dezavantaj oluşturmaktadır. Bu durumu da kadın eğitim seviyesinin, deneyim ve yetilerinin yetersizliğine bağlamaktadır. Nitekim üst düzey pozisyonlarda yer almak eğitim seviyesi de dahil olmak üzere nitelikli özellikler gerektirmektedir. Ayrılmış işgücü görüşü ise, kadınların hanesel etkinliklerinin ve aile sorumluluklarının iş yaşamında yer almasında olumsuz etkilere sahip olmasıyla açıklanmaktadır. Etkinsel görüşler; daha çok “işlevsel ve ataerkil” zihniyetin bir sunusu durumundadır. Kadın ev işi, çocuk bakımı gibi görevlerden sorumlu tutulmaktadır. Halbuki kadınların hanesel etkinlikleri bir yeğleme değil, sosyal zorunluluk niteliğindedir (Acuner ve Sallan, 1993: 78-80). Kadının biyolojik yapısının özelliklerinin, onun hanesel etkinliklere bağlanması gerektiğinin düşüncesini oluşturmaktadır. Erkek hegemonyasına dayanan, kadını hane içinde uzmanlaştıran, erkeği ise kamuda iktidar sahibi yapan bu durum, kadının iş yaşamında üst düzey pozisyonlara gelmesine engel teşkil etmektedir.

Kadına iş yaşamında sunulan konum yalnızca erkeğin kariyer yolundaki ilerlemesine destek olarak görülmektedir. Aslında bu durum, yöneticilik gibi iş yaşamındaki bazı kavramların erkek görevi niteliğinde tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak kadın her türlü engele maruz bırakılmaktadır. Kadınların tüm bu konularda engellere maruz kalmaları ise yetersizlikle bağdaştırılarak üst düzey yöneticilik temsiline kadın oranlarını az kılmaktadır.

2. Kadınların Yönetici Olmada Karşılattıkları Engeller

Genel anlamda yönetim, geniş kapsamlı ve değişik uzantılara sahip bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Özer, 2015: 3). Yönetim sürecinin başrolünde ise yöneticilerin yer aldığı düşünülebilir. Üst düzey yöneticiler “stratejik yöneticiler” ve “tepe yöneticiler” olarak da anılmaktadırlar (Bolat vd., 2008: 8). Keza, kadın ve erkek üst düzey yöneticilerin, bilgi ve yöntem becerisi sağlayan teknik yeti, mantıklı ve bilimsel yaklaşım kuramaya yarayan analitik yeti, belirsizlikleri çözmeye yardımcı olan kavramsal bütünleştirme yetisi, karar verme yetisi iletişim yetisi ve ast- üst ilişkisini sağlayan Sosyal yeti gibi özelliklere de sahip olması gerekmektedir (Efil, 1999: 13). Örneğin iletişim, bireylerin ve kurumların içinde bulunduğu toplumsal sistemle etkileşimini sağlayan temel süreç (Türkmen, 1992: 3) olduğundan bireylerin ilişkilerine ve uyumuna aynı zamanda iş yaşamında başarıya etki etmektedir. Nitekim yönetimle bağlantılı birçok kaynakta üst düzey yöneticilerin barındırmaları gereken karakteristik özellikler ve karar verme becerileri de yer almaktadır.

Modern çağın da bireyler üzerinde bir sonucu olan çeşitli değer yargılarının, tutum ve davranış gibi kriterlerle de ilgili olduğunu (Gökçe vd., 2015: 4) göz ardı etmemek gerekmektedir. İş yaşamında kadınlar erkek hegemonyasındaki görevler için yine erkekler tarafından değerlendirilmeye tabi tutulduklarından, pek çok sorunla baş etmek zorunda bırakılmaktadırlar (Ataay, 1997: 251). Bunun yanı sıra kadınların erkeklere oranla kamusal alanda ilerlemelerini engelleyen birçok etken bulunmaktadır. Örneğin “Cam tavan” olarak adlandırılan durum üst

yönetimde kadınların düşük temsili ile sonuçlanmaktadır (Toksoy Redman, 2013, www.tüsiad.org.tr). Cinsiyet ve ırksal ayrımcılığı da içerisinde barındıran cam tavan (Wirth, 2001: 12), kadının iş yaşamında ve kariyer yolunda gayri resmi olarak ve soyut bir biçimde engellere maruz kalması durumunu ifade etmektedir (Korkmaz, 2014: 2). 1970’lerde ABD’de oluşturulan kavram, kadınların üst düzey yönetimde yer almalarına yönelik maruz kaldıkları geleneksel ve kalıplaşmış yapay engeller (Wirth, 2001: 1) biçiminde de ifade edilmektedir.

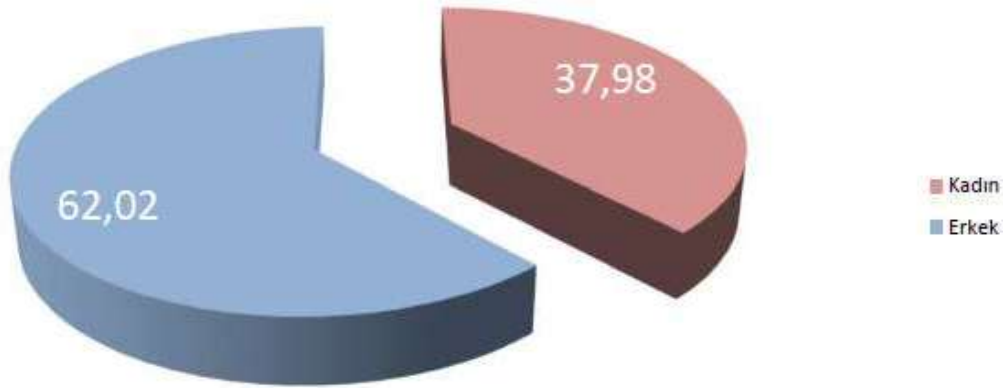
Kadınların üst düzey yönetimde çok yüksek oranlara sahip olamamalarının bireysel nedenleri de bulunmaktadır. Zirvenin verdiği yalnızlık korkusu aile ve iş yaşamına yansımaları buna örnek olarak gösterilebilir. Ya da “*kraliçe arı sendromu*” diye bilinen ve kadının üst düzeylerde hemcinsleri tarafından kabullenilememesi ve ona engel olunması da diğer bir etken olarak gösterilmektedir. Yine kadının iş yaşamındaki psikolojik şiddet mağduriyeti de önem teşkil etmektedir (Korkmaz, 2014: 8). Keza kadın için iş ve kamu yönetiminde ve çalışma süresinin fazlalığı ve anneliğe dair yasa ve yönetmeliklerin yeterli olmaması (Günsel vd., kadinarastirmalari.kadem.org.tr), ücretlendirmede cinsiyet ayrımcılığı (Erkek ve Karagöz, 2009: 15), Ataerkil ideolojinin hane içi ve çalışan kadın imajının olumsuz etkisi (Günindi-Ersöz, 1997: 263), cinsiyet odaklı yaklaşım zihniyeti (Ataay, 1997: 244), kadınlara biçilen geleneksel roller (Günindi-Ersöz, 1997: 263), “*mentor*” (yönder) (2018, <http://www.tdk.gov.tr>) kadın eksikliği (Ataay, 1997: 250), gibi problemlerle de karşılaşmaktadırlar.

Sonuç olarak eşitliğin kavram olarak eşitsizliği yadsıdığı görülmektedir (Mitchel, 1998: 30). Nitekim 18. yy’, kadınların iş yaşamındaki etkileri tartışma konusu olmuştur. Dışarıdaki aktif enerjilerinin doğurganlık kapasitelerine son vermesiyle sonuçlanacağı düşünülmüştür. Bundan dolayı, var olan ve reform uygulanan politikalar ve ekonomik düzenlemeler kadını eve hapsederken, iş hayatında yer vermemesi fikrini beslemiştir (Baxandall, 1998: 81-82). Keza, kadınların toplumsal rolünü etkileyen biyolojik faktörün de aslında onun doğurganlığından kaynaklandığını ifade eden Heywood (2007: 297- 298), kadının bu anatomik yapısının onu dezavantajlı duruma getirmediğini, anneliğin getirdiği sorumlulukları üstlenmesinin kadın için bir zorunluluk olmadığını aksine kültürel bir değer olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim toplumsal cinsiyet rolleri cinsiyetlerin doğuştan getirdiği özelliklerinin dışında, toplumun kalıp ilkeleriyle can bulmaktadır. Kadın ve erkek kimliği hayatın akışında değişim göstermektedir. Çünkü tarihsel ve toplumsal olgular bulunmaktadır. Bu anlamda toplumun cinsiyet algıları ve görevleri, kendisinde bulunan modelleri sergilemektedir (Gazioğlu Terzi, 2015: 113). Mitchel’ in deyişiyle bir toplumdaki kadının yeri ve ona verilen değer o toplumun uygarlık seviyesini göstermektedir. Keza, kadın ve erkek toplumun birer ferdi olmakta ve cinslerden birinin aşağı görülmesi durumunda kaybedenin insanlık olacağı vurgulanmaktadır (Mitchel, 1998: 23). Buradaki husus toplumlarının gelişmişlik düzeyinin insani bakımdan kadının bir birey olarak algılanmasını ve olması gerektiği gibi her alanda eşit şart ve koşullarda yaşamını idame ettirmesi, herhangi bir ayrımcılığa maruz bırakılmaması anlamına gelmektedir.

3. Türk Kamu Yönetiminde Personel ve Yönetici Kademelerinde Cinsiyet Dağılımları

Çalışmanın bu bölümünde kamu personeline ve üst yöneticilere ait sayısal veriler Devlet Personel Başkanlığının verilerinden yararlanılarak ele alınmıştır. Türkiye’deki kamu personelinin toplam sayısının ve cinsiyet dağılımını grafik-1’de şematize edilmiştir. Grafik-1 ‘de anlaşılabilineceği üzere; kamuda (Başbakanlık, Bakanlıklar, Üniversiteler, Kuvvet Komutanlıkları, Müsteşarlıklar, Başkanlıklar, Genel Müdürlükler, Üst Kurullar ve Diğer Statülü Kurumlar, KİT’ler, Kamu Sermayeli Kuruluşlarda) yer alan mevcut kamu personelinin % 37,98’ini yani 1.188.382’sini kadınlardan, %62,02’sini olan 1.940.922 sini ise erkekler oluşturduğu görülmektedir (Devlet Personel Başkanlığı, 2018).

Grafik-1: Kamu Personelinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Kaynak: (DPB - Kamu Personel İstatistikleri, 2018, www.dpb.gov.tr)

Çizelge-1’de kamu personelinin cinsiyetlerine göre dağılımları doğrultusunda kamuda çalışan kamu personelinin çoğunluğunu erkek personel oluşturduğu görülmektedir. Ancak kadın kamu personeli sayısı ve oranı göz ardı edilecek nicelikte değildir.

İstihdam türüne göre kamu personelinin cinsiyet dağılımlarının yer aldığı tablo-1’de ise mevcut kamu personelinin çalışma alanlarına yani istihdam türlerine göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo-1: İstihdam Türüne Göre Kamu Personelinin Cinsiyet Dağılımları

İstihdam Şekli (*)	Kadın Sayısı	Kadın %	Erkek	Erkek %	Toplam
Memurlar	990.431	40,76	1.439.670	59,24	2.430.101
Hakim ve Savcılık	5.463	31,28	12.004	68,72	17.467
Öğretim Elemanları	56.137	42,80	75.034	57,20	131.171
Sözleşmeli Personel	83.833	39,32	129.392	60,68	213.225
Geçici Personel (**)	3.527	17,78	16.311	82,22	19.838
Sürekli İşçi	18.321	8,05	209.208	91,95	227.529
Sürekli İşçi Kapsam Dışı	804	24,63	2.460	75,37	3.264
Geçici İşçi	3.076	12,56	21.406	87,44	24.482
Özel Hükümlere Tabii Personel	26.790	43,05	35.437	56,95	62.227
TOPLAM (***)	1.188.382	37,98	1.940.922	62,02	3.129.304

Kaynak: (DPB - Kamu Personel İstatistikleri, 2018, www.dpb.gov.tr)

(*) - Mit Müsteşarlığı kadro ve pozisyonları, Jandarma Hizmetleri Sınıfı, Sahil Güvenlik Hizmetleri Sınıfı bu tablodaki toplam sayıya dahil edilmemiştir.

(**) Geçici Personel 2 Nisan 2018 tarihi itibarıyla 4/B Sözleşmeli Personel pozisyonuna geçirilecektir.

(***) Türk Silahlı Kuvvetlerinin Asker Sayısı Dahil Değildir.

Kamuda istihdam türüne göre kamu personelinin cinsiyet dağılımlarının yer aldığı tablo-1'den öncelikli anlaşılan kadının farklı statülerde kamu yönetiminde varlık gösterdiği. Yine tablo-1'den anlaşılabileceği üzere kadın personel oranının en yüksek olduğu birimler birbirlerini yakın yüzdelerde takip eden “Özel Hükümlere Tabii Personel (%43,05)” ve “Öğretim Elemanları (42,80)” bölümleridir. En az sayıda kadın kamu personeli istihdam edildiği “Sürekli İşçi” statüsünde yüzde 8,05'dir.

Kamuda istihdam edilen kadın personel oranının en yüksek olduğu alanlardan ikinci olan “öğretim elemanları” statüsünden hareketle akademik kadrolara ilişkin unvanların incelenmesi gerekli görülmüştür. Bu bağlamda tablo-2'de yer alan kadın personel sayısının erkek personel sayısını yakından takip ettiği görülmektedir.

Tablo-2: Akademik Kadrolara İlişkin Unvanlar

İstihdam Şekli	Kadın Sayısı	Erkek Sayısı	Çalışan Sayısı
Araştırma Görevlisi	20.961	21.834	42.795
Yardımcı Doçent	11.912	17.249	29.161
Profesör	6.343	13.670	20.013
Öğretim Görevlisi	6.369	9.650	16.019
Doçent	4.666	7.863	12.529
Okutman	4.071	2.876	6.947
Uzman	1.788	1.869	3.657
Eğitim Ve Öğretim Planlamacısı	9	12	21
Çevirici	13	7	20
Asistan	5	4	9
Toplam	56.137	75.034	131.171

Kaynak: (DPB - Kamu Personel İstatistikleri, 2018, www.dpb.gov.tr)

Tablo-2’den anlaşılabacağı üzere kadın çalışanların sayıca fazla olduğu istihdam şekli “araştırma görevlisi” kadrosuna ait olup, oransal olarak ele alındığında ise kadın personelin oranca en yüksek olduğu istihdam şekli “okutman” kadrosunda yer aldığı anlaşılmaktadır. Öğretim elemanı kadrolarında kadın çalışanların önemli sayıda olması gelecekte Türkiye’nin kadın akademik personel sayısından önemli sayıda ve oranda olacağının da habercisi niteliğinde olduğunu ifade etmem mümkündür.

Türkiye’de kamu kurum ve kuruluşlarında görevli yönetici statüsünde olan personelin cinsiyet ayrımlı sayıları incelenmesi gerekli görülmüştür. Bu bağlamda Devlet Personel Dairesi Başkanlığı verilerine başvurulmuştur.

Tablo-3: Cinsiyet Ayrımlı Üst Düzey Yönetici Memur Sayıları

Yıl	Toplam	Kadın	Kadın %	Erkek	Erkek %
2008	6.922	507	7,32	6.409	92,59
2009	7.010	546	7,79	6.448	91,98
2010	6.738	519	7,70	6.219	92,30
2011	6.404	485	7,57	5.919	92,43
2012	7.640	603	7,89	7.037	92,11
2013	8.136	636	7,82	7.500	92,18
2014	8.288	663	8,00	7.625	92,00

Kaynak: (DPB - Kamu Personel İstatistikleri, 2015, www.dpb.gov.tr)

Tablo-3’den de anlaşılabacağı üzere Türk Kamu Yönetiminde sayıca üstünlüğe sahip belirgin bir erkek egemen yönetici profili gözlemlenmektedir. Özellikle yakın tarihe en yakın veriye sahip olan 2014 yılı verileri üzerinden bir değerlendirme yapacak olursak kadın yönetici oran (%8) ve sayısı (663) ile erkek yönetici oran (%92) ve sayısı (7.625) arasında büyük bir uçurum olduğu açıkça görülmektedir. Mevcut sayı ve oranlardan hareketle Türk Kamu Yönetimi yapısında kadınların yönetici pozisyonu olarak nitelendirebileceğimiz üst düzey kadrolarda yeteri sayıda olmadığı dolayısıyla yöneten konumunda değil yönetilen konumunda olduğu genel kanısına varılmıştır.

4. Türk Kamu Yönetiminde Kadın Personel Ve Yöneticiler: Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 03.06.2011 tarihli ve 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameyle kurulmuştur. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş sonrası bakanlıklarla ilgili yapılan düzenleme, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nı Çalışma Bakanlığı ile birleştirerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adı altında nihai formuna kavuşmuştur.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde bulundurduğu Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü gibi birçok müdürlük ile aile, kadın ve sosyal politikaları önceleyen bir bakanlıktan çok daha makro

ölçekte mevcut hizmet alanlarının kapsamını arttırarak hizmet verme misyonuna sahip olduğu belirtilebilmektedir.

Bakanlığın kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte bakanlık görevini kadın bakanlar üstlendiği görülmektedir. Bakan yardımcısı, müsteşar, vb. yönetici kadrolarda kadın personellerin varlık gösterdiği bakanlığın, merkez ve taşra teşkilatlarında çalışmakta olan personel verisi aşağıda Tablo-4 ve Tablo-5’de incelenmiştir.

Tablo-4: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Merkez Teşkilatı Personeli ve Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Genel İdare Hizmetleri Sınıfı	Sağlık ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri Sınıfı	Eğitim Öğretim Hizmetleri Sınıfı	Teknik Hizmetler Sınıfı	Din Hizmetleri Sınıfı	Yardımcı Hizmetler Sınıfı	Toplam
Erkek	564	26	5	55		34	684
Kadın	392	82	14	59		12	559
Toplam	956	108	19	114	0	46	1.243

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2017: 21)

Tablo-5: Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Taşra Teşkilatı Personeli Ve Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Genel İdare Hizmetleri Sınıfı	Sağlık ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri Sınıfı	Eğitim Öğretim Hizmetleri Sınıfı	Teknik Hizmetler Sınıfı	Din Hizmetleri Sınıfı	Yardımcı Hizmetler Sınıfı	Adalet Hizmetleri Sınıfı	Toplam
Erkek	2.268	1.564	1.017	522	106	1.836	34	7.347
Kadın	1.519	3.284	466	479	14	483	41	6.286
Toplam	3.787	4.848	1.483	1.001	120	2.319	75	13.633

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2017: 21)

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın taşra ve merkez teşkilatlarının verileri incelendiğinde, merkez teşkilatın 559 kadın ve 684 erkek personelden oluştuğu görülmüştür. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın taşra teşkilatında ise 6.286 kadın personel ve 7.347 erkek personel yer almaktadır. Kamudaki mevcut kadın personel oranının %40’lara erişemediği Türk kamu yönetimi yapısında, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı döneminde merkez ve taşra teşkilatlarında sahip olduğu kadın personel sayısı ile erkek personel sayısı arasındaki farkın bir hayli az olduğu görülmüştür. Dolayısıyla mevcut durumun kadın istihdamı yönünden iyi bir görünüme sahip olduğu ifade edilebilmektedir. 2011

yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na dönüşene dek geçirdiği süreçte hizmet alanları, üst düzey yöneticileri, taşra ve merkez teşkilatı personel istatistikleri göz önünde bulundurulduğunda kadın bakanların, bakan yardımcılarının, müsteşarların yönetici konumunda olduğu bir yönetim yapısına sahip olmuştur. Aynı zamanda Türk kamu yönetimindeki personel verileri göz önünde bulundurulduğunda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kadın istihdam oranının yüksek olduğu bir kurum karakteristiğine sahip olduğu görülmüştür. Ancak halen Türk kamu yönetiminde kadınların yönetilen konumda mı yoksa yönetici konumda mı olduğu sorusu halen canlılığını korumaktadır. Bu durum Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı içinde geçerlidir.

SONUÇ

Türk kamu yönetiminde kadının varlık gösterebilmesi için birtakım düzenlemeler yapılmış ancak bu düzenlemeler daha çok hakların korunması amacını taşıdığı için kadının çalışan ve yönetici olarak kamuda, iş dünyasında ve toplumdaki yerini alması ağır gelişen bir süreç olarak izlenmiştir. Kamu sektöründe varlık gösteren kadın personelin 2018 verilerine göre %37,98'inin kadın olması kamu personeli olmada fırsat eşitliğinin sağlandığını göstermiş olsa da kamuda çalışan kadın personel sayısının yeteri düzeyde olmadığı görülmektedir. Kamuda yönetici konumunda olan personelin cinsiyet ayrımlı üst düzey yönetici memur sayılarının incelendiği bölümdeki verilerden hareketle erkek yöneticilerin oranının (%92) kadın yöneticilere (%8) nazaran büyük çoğunlukta olması kadınların yönetici değil yönetilen kesimi oluşturduğunu göstermiştir.

Araştırma da ele alınan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın önceki yapısı olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın insan kaynakları verileri incelendiğinde Türk kamu yönetimi personel yapısından farklı olarak yönetici ve yönetilen statülerde kadın çalışan sayısının erkek çalışan sayısına yakın seyrettiği görülmüştür. Karar verici ve yönetici konumunda olan kadın sayısının diğer kurum ve kuruluşlardan farklılık göstermediği anlaşılmıştır.

Türk kamu yönetiminde eksikliği bulunan kadın varlığının pekiştirilmesi ve iyileştirilmesi için sadece yönetilen değil yöneten kadın çalışanların oluşabilmesi için yönetici kadro atamalarında ayrımcılıktan kaçınılması tutumunda olunmalıdır. Kamuda cinsiyete dayalı personel sayısına/oranına kota sistemi getirilmelidir. Öte yandan kadına yönelik politika oluşumu sadece Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na ait bir çalışma alanı olarak değil bütün kurumların sorumluluk hissettiği bir çalışma alanı olarak görülmelidir. Son olarak kadın personel sayısının ve yüzdesinin en yüksek olduğu akademik kadrolarda nitelikli kadın yöneticilerin yetiştirilmesi için gerekli enstitülerin kurulması, programların belirlenmesi, teşvik alan akademik çalışma alanlarına dahil edilmesi, lisans düzeyinden itibaren ders ve müfredatlar da buna yönelik düzenlemeler yer almalıdır.

KAYNAKÇA

- ACUNER, Selma, SALLAN Songül, (1993), Türk Kamu Yönetiminde Yönetici Kadınlar, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 3, s. 76-92.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), (2017), 2016 Yılı Faaliyet Raporu, Erişim Tarihi: 26.09.2018, <https://sgb.aile.gov.tr/uploads/pages/arge-raporlar/2016-yili-faaliyet-raporu.pdf>
- ATAAY, N. A., (1998), Kadın Yöneticilerin Kariyer Boyutları ve Etmenleri (21. Yy Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı 19-21 Kasım 1997), ss. 237-254, (Edt. Oya Çiftçi), 20.yy'ın Sonunda Kadınlar ve Gelecek, Ankara: Todaie Yayın.
- BOLAT, T., AYTEMİZ SEYMEN, O., BOLAT, O. İ., ERDEM, B., (2008), Yönetim ve Organizasyon, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Devlet Personel Başkanlığı (DPB), (2015), “Kamu Personel İstatistikleri”, Erişim Tarihi: 23.09.2018, <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/kamu-personeli-istatistikleri>.
- Devlet Personel Başkanlığı (DPB), (2018), “Kamu Personel İstatistikleri”, Erişim Tarihi: 24.09.2018, <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/kamu-personeli-istatistikleri>.
- EFİL, İ. (1999), İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon, İstanbul: Alfa Yayınları.
- ERKEK, S. KARAGÖZ, H. (2009), Kadının İş Hayatındaki Yeri ve Karşılaştığı Sorunlar, Konya Ticaret Odası, Ss.1-19. http://www.kto.org.tr/d/file/kadin_is01_rapor.pdf, (er: 21. 7. 18).
- ERSÖZ-GÜNİNDİ, A. (1998), Kamu Yönetiminde Yönetici Olarak Çalışan Kadınların Geleneksel ve Çalışan Kadın Rollerine İlişkin Beklentileri (21. Yy Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı 19-21 Kasım 1997), ss. 255-271, (Edt. Oya Çiftçi), 20.yy'ın Sonunda Kadınlar ve Gelecek, Ankara: Todaie Yayın.
- GAZİOĞLU TERZİ, E., Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Kadınların Siyasal Hakları: Türkiye’de Seçme-Seçilme Haklarına İlişkin Tartışmalarda Sömürgecilik Sonrası Söylemin İzleri, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries) Cilt: 10, Sayı: 2, Yıl: 2015, (109-127).*
- GÖKÇE, A. F., TUNÇ A., ERAYMAN H. (2015), Yaş ve Cinsiyetin Siyasi Parti Yönetimlerine Yansıması: Kilis Kent Örneği, s.716-733.
- GÜNSEL, A. KÖROĞLU, S. DEMİRCİ, L., Çalışma Hayatında Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar ve Cam Tavan Algıları: Kadın Öğretmenler Üzerinde Bir Araştırma, *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1.
- HEYWOOD, A., (2007). Siyasi İdeolojiler, (çev: Şeyma Akın), Adres Yayınları, Ankara, S.389.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=LİYAKAT.
- KORKMAZ, H. “Yönetim Kademelerinde Kadına Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığını ve Cam Tavan Sendromu”, *Asos Journal, The Journal of Academic Social Science, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2, Sayı:5, Eylül 2014, S.1-14.
- MITCHEL, J., OAKLEY A. (1998), Kadın ve Eşitlik, (Çev. Fatmagül Berktaş), İstanbul: Pencere Yayınları. (içinde: juliet mitchel, kadın ve eşitlik) (içinde: Rosalyn Baxandall, Amerikan Sendikalarında Kadınlar Tarihsel Bir Çözümleme)

ÖZER, M. A. (2015), Yeni Kamu Yönetimi, Ankara: Gazi Kitabevi.

TOKSOY REDMAN, B. (2013), “Üst Yönetimde Kadın Temsili: Avrupa Birliği ve Türkiye'deki Gelişmeler”, <https://tusiad.org/tr/fikir-ureten-fabrika/item/5533-ust-yonetimde-kadin-temsili--avrupa-birligi-ve-turkiyedeki-gelismeler>, ER: 11.7.18.

Türk Dil Kurumu (TDK), (2018), “Mentor”, Erişim Tarihi: 21.07.2018, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MENTOR

TÜRKMEN, İ. (1992), Etken İletişim Modeli (Yöneticiler İçin), Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları:480.

WALBY, Sylvia, (1986), Patriarch at Work, Patriarchal and Capitalist Relations in Employment, Cambridge, Polity Press, s. 41-42).

WIRTH, L. (2001), Breaking Though The Glass Ceiling: Women in Management, Geneva: International Labour Office.

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ VE KAMU YÖNETİMİNE YANSIMALARI

Ahmet TUNÇ
Zeynep Elçin KAMALAK

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet rollerinin toplumun gelenek ve göreneklerine maledilmesi eril zihniyetin her alanda işini kolaylaştırmaktadır. Cinsiyetler arası ayrıştırılan ve kadına biçilen roller, erkeklerin rollerine kıyasla çok boyutlu ve ağır nitelikler taşımaktadır. Çocukların öz bakımlarını sağlamak, hem ev hem okul eğitimlerine destek vermek, aile arası akrabalık ilişkilerini düzenleyip idare etmek, ev ekonomisini ayarlamak ve daha birçok şey dişil cinsiyetin getirdiği görevler olarak kadın üzerine biçilmiştir. Bununla kalmayıp tüm bu görevlerin toplum tarafından benimsenmiş olması ve mutlak sayılması da yadsınamaz bir gerçekliktir.

Kadın ve erkeğin farklı biçimde toplumsallaşmaları yönetsel kapasitelerine de etki etmektedir. Kadın kamu yönetiminde veya üst düzey pozisyonlarda görev alabilmesi yine eril zihniyetin baskılarına maruz kalınmasıyla sonuçlanmaktadır. İş yaşamında belli bir düzeye kadar gelebilen kadın, kariyerinde çok üst noktalara getirilmemektedir. Bu durum kadının yetisinin ve bilgi düzeyinden kaynaklanmamaktadır. Aksine kadına kariyer yolunda set çeken görülmez baskılardan kaynaklanmaktadır. Günümüz toplumunun cinsiyet eşitliği eğitim alanında sağlanmış olsa da kamu yönetimi ve üst düzey karar mekanizmalarında bu eşitlik görülmemektedir. Bu durum eril zihniyetin, -toplumun da olması gereken bir durum gibi gördüğü!- baskınlığını kabul ile hayat bulmaktadır.

1. Toplumsal Yapı, Değişim ve Kamu Yönetimi

Batılılaşma hareketlerinin Türkiye’de yansımaları toplumsal değişime hız kazandırır niteliktedir. Bu durum süreç olarak Kamu yönetimi ve toplumun tabakalarında etkisini göstermektedir. Bu değişim dikey hareketlik bağlamında ele alınabilmektedir (Kırkpınar, 1998: 22). Köylerden kentlere toplumun yapısında meydana gelen dönüşüm kültür farklılaşmalarına da sebebiyet vermektedir. Toplumda maddi olarak ortaya çıkan kültür değişimleri örf, adet, gelenek, görenek gibi toplumun yapısına ve yaşayışına etki edebilecek manevi değişimleri de ardından getirmektedir.

Toplumsal yapının gelişim ve değişim sürecindeki başroller cinsiyetlerdir. Kadın ve erkek arası ayrışma, tutum ve davranışlar gelecekte tarihi ve kültürel olarak anılacak olan günümüz toplumsal yapısını şekillendirmektedir. Dolayısıyla toplumsal değişim sürecinde yaşanan farklılıklar tarihe, kültüre, ekonomiye ve siyasal eğilime etki etmektedir.

Toplumsal olarak özel ve kamusal yaşamın, cinsiyetler arası ayrımcılığı, kadını erkeğe eşitleme çabalarından öte geçemediği görülmektedir. Bu konuda göz önünde bulundurulması

gereken hususun, geleneksel yapıdaki mevcut eril baskınlığın toplumsal hayata ve Kamu yönetimine etki ettiği durumlardır. Toplumsal değişime bağlı olarak, bireylere tanımlanan işlerin ve bunların örgütlenmesinin kamusal sorumluluklar açısından da ayrışmalara yol açtığı gözlenmektedir (Yaraman, 1999: 17-20).

Kadın ve erkeğin toplum bireylerinin üstlendikleri roller zaman içerisinde farklılık göstermektedir. İhtiyaçtan doğan bu durumda, toplumdaki mevcut kural ve yasaları esnekleştirme ya da değiştirme mecburiyeti baş göstermektedir (Kırkpınar, 1998: 25). Toplumsal değişim sürecinden en çok etkilenen kadın olmasına rağmen, bu durum onların istenilen düzeye geldiğine işaret etmemektedir.

Toplumsal yapılanmanın işlevsel ve eşitlik anlayışıyla yasal düzenlemelere dahil edilmesi, hayata geçirilmesi bakımından somut nitelik taşımaktadır. Bu dönüşümde hem sayısal hem nitel değişimler hedeflenmektedir. Kadının “ikinci cins” liğinin tarihsel akışı sürecinde, sergilenen eşitlikçi çabalar, toplumun bilinçaltına dönüşüm etkisi oluşturmaktadır (Yaraman, 1999: 39-40). Toplumsal ilişkileri etkileyen cinsiyetlerin sergiledikleri toplumsal rollerde değişim yaşanması kaçınılmaz bir durum olmaktadır. Toplumun sahip olduğu değer yargıları değiştikçe, cinsiyetler arası belirlenen sınırlar da bu duruma eşlik etmektedir. Değişime uyum sağlayabilen toplumlar gelişme gösterirken, kamu ve yönetim konularında da sağlıklı ve dengeli bir uyum yakalamaktadırlar. Değişime ayak uyduramayan toplumlar ise, daimi bir memnuniyetsizlik ve radikal tavırlar sergilemektedirler (Kırkpınar, 1998: 23).

2. Toplumsal Cinsiyet Roller

Cinsiyetler arası farklılıklara ait kavramlar; “ataerkillik, cinsiyet rolleri ve cinsiyete dayalı sosyal iş bölümü” olarak gösterilmektedir (Sancar, 2016: 38). Ataerkil çağın bir tarzı olan (Başaran, 2000: 36) “Ataerkillik”; daha çok erkek merkezli yönetim ve kararları yansıtırken, “cinsiyet rolleri”; cinslere ait olan farklı alan ve görevleri ifade ederken kullanılmaktadır.

Bir toplumda “cinsiyete dayalı iş bölümü”, hem kadın ve erkeğin emek verdiği alanları ayırmakta hem de eşitsizliğe giden yolu elverişli hale getirmektedir (Sancar, 2016: 39). Aslında kadınların hane içi rolleri, yaptıkları işlerin niteliğinde değildir. O işi “bedava” yapmak durumunda olmaları, “üretici” kimliklerine zeval getirmektedir. Bu durumda kadın, bir nevi saygınlığını ve özgürlüğünü, hane dışı ücretli işlerde çalışarak kazanma yoluna gitmiştir. Keza, hane içi gösterdikleri emek ve gayretleri de sürdürmeye devam etmişlerdir. Hatta, ilk dönem feministlerinin özgürlüğü, erkek konumuna ve iktidarına sahip olmakla aynı kefedede tuttukları da bilinmektedir. Modern çağın kültüründe hane içi alan “bir dışlama yeri” olmuştur. Nitekim çocuk kaygısı da, kadını eve bağlama konusunda etkili olmaktadır (Agacinski, 1998: 69-73).

İlkel toplumlarda kadının “doğal varlık” olarak algılandığı ve bu algının inançsal temellere dayandırıldığı görülmektedir. Erkek gücü kadının doğal yapısını dışlamamakta, hatta dışılığın kadın için çağımıza oranla daha önemli sayıldığı bilinmektedir. Örneğin Hititlerde, kadının yönetici

yanında “onunla eş düzeyde” yer alması gibi onun üstünlüğünü gösteren pek çok örnek bulunmaktadır. Fakat zaman içerisinde kadın, toplum dışı bir nesne olarak görülmeye başlanmıştır. Kadınlar toplumun var olma durumuna göre belli sınırlar içerisine hapsedilmiştir. Bu durum kadını, erkek isteklerini yerine getiren bir araç niteliğine büründürmüştür (Eyuboğlu, 2007: 22-23). Öyle ki, kadınların hanesel etkinlikleri bazı kesimler ve feministler tarafından da hor görülmüştür. Kaçınılmaz ev işlerinin onur kırıcı olarak görülüp küçümsenmesi (Agacinski, 1998: 68), aslında kadın emeğine karşı gösterilen en büyük saygısızlıktır. Halbuki yaşamın her alanında yer alan kadın ekonomik üretkenliğe de soyunmuş, hem ev içi işleri yürütmek durumunda kalmış, hem de çocukların bakım ve eğitim konularıyla da aktif bir şekilde ilgilenmiştir.

Tarım toplumlarında var olan cinsiyet ayrımcılığının yanı sıra, modern toplumlarda da bu ayrımcılığa yeni boyutlar eklenmiştir. Çünkü günümüzde güncel hayat, “özel alan- kamusal alan” şeklinde ayrılmaktadır. Bu doğrultuda toplumda kamusal alan erkek iradesinde, özel alanlar ise kadın iradesinde bulunmaktadır. Dolayısıyla, cinsiyetlerin hak, özgürlük ve yükümlülükleri farklılaşmaktadır. Eril üstünlüğe bağlı bir düzene sebebiyet vermektedir. İşte bundan dolayı toplumda kadın, ailevi ve bakımsal işleri üstlenirken, erkek de kamusal ilişkide kendine yer edinmiştir (Sancar, 2008: 173). Dolayısıyla, kadınlara çocuk dünyaya getirme olayının da faziletli gösterilmesi, eril zihniyetin kadınları eve bağlamak adına buldukları çözümden başka bir şey olmamaktadır (Agacinski, 1998: 49). Bu sınırları cinsiyetlerle belirlenmiş alanlar, kadın ve erkek arasında uçurum oluşturmaktadır.

Örneğin Osmanlı yazınında, kadının dışlandığı bir toplum göze çarpmaktadır. Özellikle İran yazınında da toplumsal bir gelenek niteliği kazanan bu durum, genç erkeklerin kadın itilmişliğinden oluşan boşluğu doldurmalarıyla sonuçlanmaktadır. Ya da başka bir örnek olarak İslam öncesi zamanlara ait olan, ailede doğan ilk kız çocuğunun öldürülmesi geleneği (Eyuboğlu, 2007: 13), toplumsal denge ve cinsiyetler arası sayı ve oranlarda bir uçuruma yol açmış ve bu durum toplumsal hayatı olumsuz yönde etkilemiştir. Aslında toplumsal cinsiyet rollerinin ve ayrımcılığın oluşmasında eski zamanlardan gelen ve tarihin belirli kesimlerinde hiçbir zaman birey olarak kabul edilmek istenmeyen kadının hor görülüp dışlanması etkili olmaktadır.

Türkiye’de kadının toplumsal konumunun ele alınmaya başlanması Tanzimat dönemine dayanmaktadır. Aslında Tanzimat Fermanı kadına herhangi bir hak vermemiştir. Fakat Tanzimat’la birlikte II. Meşrutiyete kadarki dönemde toplumsal kadın statüsüne etki edecek bir takım gelişmeler gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin 1856 “Arazi Kanunu”; “kız evlatların babalarından kalan topraklar üzerinde erkek kardeşler gibi veraset hakkına sahip olmalarını” tanımıştır. Bu duruma gelmeden önce kız evlatlar yalnızca erkek evlat olmadığı durumunda tapu bedeli ödemek şartıyla baba toprağında hak sahibi olabilmekteydiler. Akabinde “kölelik ve cariyelik” durumlarına son verilmesi, kadına kısıtlı bir şekilde dahi olsa eğitim hakkı tanınması, o dönemler kadının toplumsal statüsünün ele alınışını yansıtır niteliktedir. Keza, o dönem kadının sokağa çıkması ve giyim tarzıyla ilgili konularda da görece bir yumuşama hakim olmuştur. 1842’de Avrupa’dan ebeler getirilip, tıbbiyelerde kurs vermeleri sağlanmıştır. 1858’de ilk kız rüştiyelerin açılması da, kadın

eğitim çabasının göstergesi niteliği taşımaktadır. Aynı şekilde 1869’da ilk sanayi ve 1870’te kız öğretmen okullarının açılması, kadına meslek kazandırma hususunda öncülük etmiştir (Tekeli, 1982: 196). Tüm bunların yanı sıra, Türkiye’de toplumsal cinsiyet rolleri kapsamındaki asıl toplumsal bilinçlenme Atatürk’ün devrimleriyle hayat bulmuştur. Atatürk’ün kadına tanıdığı hukuki ve siyasal haklar sadece toplumsal varlık anlamında değil, “insan” olarak kişilik bilinciyle var olmuştur. Kadın “araç” olmaktan sıyrılıp toplumu var eden öğelerin temel çekirdeği olarak (Eyuboğlu, 2007: 86), anlamını ve değerini yeniden keşfetme imkanı bulmuştur. Sonuç olarak kadının kendi mevcudiyetini ispatlama çabası çok eskilere dayanmaktadır. Tarih boyunca erkek merkezliliği baskın gelse de, değişen yaşam koşulları, eğitim ve çoğalan hizmet sektörüyle birlikte kadın, çalışma hayatında da yer almakta ve günden güne çalışan kadın oranları artış göstermektedir. Fakat bu çaba kadını, “Çalışan ve yönetilen” sıfatından pek kurtaramamıştır (Tunç vd., 2015: 13, Belli, 2015: 66). Keza, kadının iş yaşamında yer alması ve ücretli işçi olarak çalışması da sanayi devriminin getirileri arasında sayılmaktadır. Zaman içerisinde sosyo-ekonomik ilerlemelerle kadın iş yaşamında aktifleşmeye başlamıştır. Fakat bu durum kadının kariyerine aynı oranda etki etmemiştir (Korkmaz, 2014: 2).

3. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kamu Yönetimine Yansıması

Tarihsel süreçte her ne şekilde olursa olsun kadın-erkek ayrımından kadının zararlı çıktığı (Mitchel ve Oakley, 1998: 24) görülmektedir. Kadınların kalıplaşmış toplumsal yargılardan dolayı iş yaşamına konuşlandırılması daha en baştan engellere maruz kalmaktadırlar. Ya işe kabul edilmemekte ya da erkeklerden daha farklı koşullarda çalışmaktadırlar (Ataay, 1997: 247). Nitekim Sancar’a göre de, bir toplumda var olan cinsiyet ayrımcılığı o toplumun esaslı bir çarpıklığıdır (Sancar, 2008: 173). Toplumsal cinsiyet rolleri üzerine oluşturulan kalıplaşmış ön yargıların aksine Mill (2016: 83); bir toplumda kadın fikirlerinin “erkeklerin ayaklarını yere bastırmaya” yaradığına, erkeklerinkinin de kadın fikirlerine “derinlik ve boyut” kazandırdığına inanmaktadır. Sonuç itibariyle herhangi bir cins, diğerinden üstün ve ayrıcalıklı değildir. Dolayısıyla, toplumsal denge, ancak cinsiyetlerin bir arada ve uyum içerisinde olan karar ve davranışlarıyla sağlanmaktadır.

Toplumsal farklılaşmalar, toplumsal eşitsizliğin yani yöneten-yönetilen ayrımının ilk şeklidir. Her toplum iktidar kelimesinin cinsel manasıyla erkek yönetimli, erkek toplumdur (Akal, 1994: 27). Özen’e göre ise, Yönetici olarak erkeklerin yetkeci nitelikleri haricinde kadınlardan ayrılmadıkları, eğitim seviyeleri baz alındığında da bu ayrışımın ortadan kalktığı savunulmaktadır (Özen, 1997: 218). Nitekim toplumda kişi haklarına saygılı ve adaletli bir mekanizmanın varlığı da kişiyi ve toplumu gelecek vadeden, eğitilmiş ve belli bir kimlik imajına sahip bir noktaya taşınmalıdır (Ortaylı, 1997: 13). Bu bağlamda olması gereken toplumsal değişme kültürel değişme olarak da algılanmamalıdır (Hocaoğlu, 1997: 70). Dolayısıyla ev kadınların sömürülmesiyle başa çıkmak adına, onların hane içi sorumluluklarını kültürel değerlere bağlamak da trajikomik bir durum oluşturmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri kişilerin biyolojik özelliklerinin aksine, cemiyetin onlara biçtiği rollerle anlamlandırılmaktadır. Kadın ve erkek kimliği süreç içerisinde değişim göstermektedir. Çünkü hem tarihsel hem toplumsal olgulara sahip olmaktadır. Cemiyetin cinsiyet algıları ve rol biçimleri de, kendisinde hakim olan cinsiyet modellerini oluşturmaktadır (Gazioğlu Terzi, 2015: 113). Toplumsal cinsiyet rolleri üzerine Heywood'un yaptığı sınıflandırmada, "*Liberaller*"e göre; kadın ve erkek arasındaki farklılıklara özel bir konu olarak değinilmiştir. Siyasi ve kamusal alanda kişiler birey olarak ele alınmakta, toplumsal cinsiyet ise herhangi bir sınıfa tabi tutulmamaktadır. Liberaller gibi toplumsal cinsiyete siyasi bakımdan değinen "*Sosyalistler*" ise daha çok ekonomi ve sınıf eşitsizliği üzerinde durmuşlardır. (Heywood, 2007: 293). Fakat günümüzde kadın rollerindeki değişimler betimlenirken çoğunlukla eğitim ve istihdam göstergelerine başvurulmaktadır (Esping-Andersen, 2011: 32).

Kadın ve erkek değişik şekillerde toplumsallaşsalar da yönetsel eğilim bakımından benzer nitelikler taşıdıkları düşünülmektedir (Özen, 1997: 218). Üst düzey yönetici kadınlarda yönetsel normlara uyum ve hiyerarşide zirveye tırmanma konusunda erkeklerle benzer tutum içerisinde oldukları ifade edilmektedir. Başka bir açıdan, kadınların yönetimde üst düzey pozisyonlara gelmeleriyle kadınsal özelliklerini yitirdikleri de düşünülmektedir. Özen'in kamu yönetimindeki kadın yöneticilerin yönetim biçimi bakımından erkeklerden ayrışımı ve bu ayrışımın cinsiyet rollerine etkisi üzerine yaptığı bir araştırmada; üst düzey yönetici olarak her iki cinsiyetinde yönetimde dişil nitelikler taşıdıkları ifade edilmektedir. Bu bağlamda yönetim biçimi olarak her iki cinsiyet de erillik-dişillik vasfı olarak zıt kutuplarda bulunmamaktadır. Dolayısıyla temelinde dişil nitelikler barındıran bir yönetim tarzında birbirlerine benzemektedirler (Özen, 1997: 219-234). Nitekim doğal yetileri ile kadının erkeğe nazaran daha güçlü olduğu açıktır. Çünkü erkeğin gücü bedensel ağırlık ve baskıya, kadının ise üretime dayanmaktadır (Eyuboğlu, 2007: 24).

20.yy'ın sonlarında dünyadaki toplumsal, ekonomik ve sosyal ilerlemeler de (Toksöz, 2008: 13) kamu yönetiminde kendini göstermiştir. Bu bağlamda bir toplumda yönetici, onların eğitimi, yetenek ve becerileri büyük önem taşımaktadır. Geleneksel toplumlarda yöneticiler kendine özgü şartlarda iş başına gelmektedir. Demokratik toplumlarda ise geleneksel mekanizmalar yetersiz kalmaktadır. (Çam, 2011: 424). Nitekim, çok da uzak bir tarihe dayanmayan geçmişte, 1965'lerden başlayarak kapitalist ülkelerin toplumsal kadın imajı da "bağımlı ve ezilmiş" bir kimliğe dayanmaktaydı. Çünkü "meta" üretimine dayanan (Tekeli, 1982: 36) sistem kadının emeğine hem göz dikmiş hem de onu değersizleştirmiştir. Kadın hem evde hane halkı için sürekli çalışmış, hem de aile ekonomisine de katkıda bulunmuştur.

Artık günümüzde toplumsal ve siyasal alanın verimliliği değerlendirilirken demokrasinin uygulanabilirliği de temel nitelik olarak göz önünde bulundurulmaktadır (Ağır, 2017: 171). Çünkü Demokrasi, demokratik bir toplum zihniyetini yansıtmaktadır. Böylece toplumsal uyum ve eşitliğin, toplumun var olduğu her alana yansması hedeflenmektedir. Bu bağlamda toplumda demokratik kararların alınabilmesi şarttır. Demokratik kararlar için ise toplumun kadın-erkek ayırt etmeksizin cinsiyetlerin, eşit ve adil bir biçimde, sürece iştirak etmesi gerekmektedir. Toplumsal eşitliğin ve

uyumun her konuda gerçekleştirilebilmesi, ancak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi ile mümkün olmaktadır. Çünkü, toplumsal cinsiyet eşitliği, siyasal alan da dahil olmak üzere toplumu ilgilendiren her konuyu içinde barındırmaktadır.

Türkiye’de eğitim sahibi kadınların kamu kurumlarında önemli yerler aldıkları görülmektedir. Bununla beraber üst düzey yöneticilik seviyelerine ulaşmalarında cinsiyet engeline takılmaları da onlara ciddi sıkıntılar yaşatmaktadır. Bundan dolayı, Kamu kurumlarının üst düzey yönetimlerinde eşitlik adına bazı özel tedbirler alınması sonucu doğmaktadır (Sancar, 2008: 175). Mill’e göre kamusal görevler için seçim durumları, hakları ve bunları düzenlemek “anayasanın” görevi kapsamındadır. Ne kadına ne de erkeğe, herhangi bir cinse tanınan güvenceden fazlasının tanınmaması gerekmektedir. Erkekler ne tür şartlar ve kısıtlama altında seçme ve seçilme hakkına sahipse, kadın da o kadarına sahip olmalıdır. Aksi takdirde o toplumda adaletten söz edilmesi mümkün olmamaktadır (Mill, 2016: 74). Dolayısıyla, toplumsal alandaki adalet, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın oluşturulmuş istikrarlı bir yönetimin temeli sağlam hukuki dayanaklarıyla, toplumu eşit bir şekilde bir bütün olarak görmenin oluşturduğu güvenle, yani toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıyla mümkün olmaktadır. Bu durum için kamu kurumlarında üst düzey yönetim seviyelerinde eşit katılım fırsatı sunulması yönünde birtakım planlamalar dahilinde geliştirilebilir. Kadına yönelik kesin yargıların bertaraf edilmesi ve çalışma yaşamında ortak kararlara dahil edilmesi, hem kamu yönetiminde güven ve istikrar sağlamaya hem de toplumsal hayatın iç ve dış rollerinin dengelenmesine imkan verebilir.

Ekonomik gelişme için kadının “doğal bir hizmetçi sayıldığı” aile ekonomisi durumunun kaldırılıp, “genel ekonomik düzen” dahilinde benimsenmesi gerekmektedir (Agacinski, 1998: 73). Sallan Gül ve Altındal’ın (2015: 59) değindiği gibi; kadının “biçimsel temsilden” gerçek temsile geçememesi demokrasinin ve eşitliğin sembolikliğini kanıtlamaktadır. Türkiye’de kadının toplumsal yerinin irdelenmesi aslında toplumsal alanda olduğu kadar siyasal alanda da kendini daha baskın göstermiştir. Fransız ihtilalinden ilham alan kadın hareketlerini hatırlamak da bu konuda yeterli olmaktadır.

Kadınların 20.yy’ın ortalarından itibaren karar mekanizmalarında etkin rol oynamaya başlaması da bunun göstergesi sayılmaktadır (Sallan Gül ve Altındal, 2015: 54). Zaman içerisinde toplumsal gelişime bağlı olarak kadınların kamu görevlerinde yer alma oranlarında da artış görülmektedir. Fakat üst yönetim düzeylerinde bu oran düşüş göstermektedir. Bakanlıklarda, üniversitelerde, yüksek yargı organlarında ve barolarda kadın oranlarının azlığı gerçeği görülmektedir (Sancar, 2008: 174).

Kadınların toplumsal statüleri, yaşamsal mücadeleleri, maruz kaldıkları problemler, yerel ihtiyaçları, hizmet öncelikleri kendine has niteliklere sahiptir. Bu bağlamda uygulanan yerel kadın politikaları toplumsal ve kentsel hayatta olduğu gibi onların ihtiyaçlarını karşılama konusunda eksik kalmaktadır (Derdiyok, 2014: www.turksam.org.tr). Kadının annelik sıfatı dahi çalışma hayatını sekteye uğratan bir mesele olarak görülmektedir (Esping-Andersen, 2011: 37-38). Dolayısıyla,

uygulanacak kadın politikaları geliştirilmeli ve gereksinimlere cevap verebilecek düzeye getirilmelidir. Toplumda zaten cinsiyet eşitsizliği yaşayan kadının kamu yönetimine girmesi, onun çifte eşitsizlik yaşamasına da sebebiyet vermiştir. Keza, kadın hem kamuda yer almış hem de ev yaşamına dair kendisine biçilen zorunlu görevleri yerine getirmek durumunda kalmıştır. Çalışma hayatına uzak, dışa kapalı, daha çok hanesel etkinliklerle, ananelerle ve tutumlarla hayatını sürdüren kadın, doğal olarak aktiflik gerektiren hem siyasal hem kamu yönetiminden uzak kalmaktadır.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet rollerinin toplumsal gelişim ve ilerleme açısından gerekliliği hususu bu konuda farkındalık oluşturulması gerektiği ile sonuçlanmaktadır. Cinsiyet rollerinin ve kalıpların dışına çıkmak yerine esnetilmesi, hem toplumun düzen ve dirliği hem de içi huzuru bakımından önem taşımaktadır. Çünkü bu konuda yapılabilecekler veya oluşturulabilecek algı kamusal yaşama ve kamu yönetiminde de etkili bir hal alacaktır.

Kadının yalnızca hanesel etkinlikten kurtulup hizmet sektöründe yer alması ulaşılmak istenen amaç olmaktan çıkarılıp, kamu yönetiminde etkili hale getirilmesi hedeflenmelidir. Kadının çalışan ve yönetilen imajından kurtulması gerekmektedir. Nitekim, Türkiye’de üst düzey yönetimlerde ve karar mekanizmalarında yer alan kadınların sayısı ve oranlarının düşüklüğü de bilinen bir gerçektir.

Toplumu bilinçlendirmek Kamu Yönetimi başta olmak üzere her alanda mutlaklığı ispatlanması gereken bir durumdur. Kadının çalışma hayatına aktif ve verimli katılabilmesi durumu, onu hane içi hizmete mahkum etmek yerine gelişen hizmet sektörüne de katkı sağlamasıyla sonuçlanmaktadır. Bundan dolayı kentsel yaşamın mecbur kıldığı aile politikalarının iyileştirilmesi ve kadının kamu yönetiminde veya çalışma hayatında maruz kaldığı sorunların, teoriden kurtulup uygulama alanlarıyla hayat bulması gerekmektedir. Bu konuda gerekli çalışmaların, ilgili kurumlarca analiz ve tespiti sağlanmalı, yapılacak olan araştırma ve alan çalışmalarıyla ilgili gerekli ödenek ve imkanların sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AGACINSKI, S. (1998), Cinsiyetler Siyaseti, Ankara: Dost Kitabevi.
- AĞIR, O. (2017), Türkiye’de Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Alanında Güncel Tartışmalar, Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları, Ankara: Seçkin Yay.
- AKAL, C. B. (1994), Siyasi İktidarın Cinsiyeti, Ankara: İmge Kitabevi.
- ATAAY, N. A., (1998), Kadın Yöneticilerin Kariyer Boyutları ve Etmenleri (21. Yy Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı 19-21 Kasım 1997), ss. 237-254, (Edt. Oya Çiftçi), 20.yy’ın Sonunda Kadınlar ve Gelecek, Ankara: Todaie Yayın.
- BAŞARAN, İ. E. (2000), Yönetim, Ankara: Feryal Matbaası.

- BELLİ, Aziz (2015), Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili Ve Yerel Demokrasi, Yasama Dergisi, S.31 “Dünya Kadınlar Günü” Özel Sayısı – I, ss.65-88
- ÇAM, E. (2011), Siyaset Bilimine Giriş, İstanbul: Der Yayınları.
- DERDİYOK, B. (Dış Politika Araştırmaları Merkezi/ Türkiye | 05 Mart 2014), Erişim Tarihi: 08.01.2018, <http://www.turksam.org.tr/analiz-detay/976-yerel-secimlerde-kadin-adaylarin-gorunmezligi-sorunu>
- ESPING-ANDERSEN, G. (2011). Tamamlanmamış Devrim, Kadınların Yeni Rollerine Uymak, (Çev. Selin Çağatay), İstanbul: İletişim Yayınları.
- EYUBOĞLU, İ. Z. (2007), Osmanlıdan Cumhuriyet'e Türk Kadını, İstanbul: Pencere Yayınları.
- GAZİOĞLU TERZİ, E., Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Kadınların Siyasal Hakları: Türkiye’de Seçme-Seçilme Haklarına İlişkin Tartışmalarda Sömürgecilik Sonrası Söylemin İzleri, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries) Cilt: 10, Sayı: 2, Yıl: 2015, (109-127).*
- HEYWOOD, A., (2007). Siyasi İdeolojiler, (çev: Şeyma Akın), Adres Yayınları, Ankara, S.389.
- HOCAOĞLU, D. (1997), Devlet, (blm adı: Düşük Şiddetli Devrim), Doğu Batı Düşünce Dergisi, yıl: 1, Sayı: 1, Kasım, Aralık, Ocak 1997, ISSN: 1301-4153. Ss.65-85, S.174.
- KIRKPINAR, L., (1998), Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, ss. 268.
- MILL, J. S. (2016), Kadınların Özgürleştirilmesi, (Çev. Damla B. Aksel), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- MITCHEL, J., OAKLEY A. (1998), Kadın ve Eşitlik, (Çev. Fatmagül Berktaş), İstanbul: Pencere Yayınları. (içinde: juliet mitchel, kadın ve eşitlik) (içinde: Rosalyn Baxandall, Amerikan Sendikalarında Kadınlar Tarihsel Bir Çözümleme)
- ORTAYLI, İ. (1997), Devlet, (blm adı: Devlete nasıl bakılmalı?), Doğu Batı Düşünce Dergisi, yıl: 1, Sayı: 1, Kasım, Aralık, Ocak 1997, ISSN: 1301-4153. S. 9-13. Ss.174.
- ÖZEN, Ş. (1998), Türkiye’de Kadın ve Erkek Kamu Yöneticilerinin Yönetim Tarzı Açısından Farklılaşması ve Eril Erkek-Dışıl Kadın Varsayımının Geçerliliği (1997), ss.217-236, (Edt. Oya Çiftçi), 20.yy’ın Sonunda Kadınlar ve Gelecek, Ankara: Todaie Yayın.
- SALLAN GÜL, S., ALTINDAL, Y. (2015), Türkiye Siyasetinin Eril Anatomisi: 2015 Seçimlerini Kota Uygulamaları Üzerinden Yeniden Düşünmek”, *Toplum ve Demokrasi*, 9 (19-20), Ocak-Aralık, s. 51-71.
- SANCAR, S. (2008), “Türkiye’de Kadınların Siyasal Kararlara Eşit Katılımı”, *Toplum ve Demokrasi*, 2 (4), Eylül-Aralık, s. 173-184.
- SANCAR, S. (2016), Din, Siyaset ve Kadın, Ankara: Nika Yayınevi.
- TEKELİ, Ş. (1982), Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat, İstanbul: Birikim Yayınları.
- TOKSÖZ, F. (2008), İyi Yönetişim Programı İyi Yönetişim El Kitabı, İstanbul: Tesev Yayınları.

TUNÇ, A., URAL ASLAN, Y., GÖKÇE, A. F., “Türk Kamu Yönetiminde Personel ve Yönetici Olarak “Kadının Varlığı”: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Örneği”, Türkiye’de ve Dünyada Kadın Araştırmaları, (Ed.: Gülseren Ağrıdağ), Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana, 2015, Ss.7-14. S.583.

YARAMAN, A. (1999), Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

ISBN 978-605-7510-81-5

KUR'ÂN'IN BİLİMSEL YORUMUNA BİR KATKI DENEMESİ: DUHÂN ÂYETİ (DUHÂN 44/10) VE KALDERA PATLAMASI

Fehmi SOĞUKOĞLU
Ahmet SOĞUKOĞLU

Giriş

Yeryüzünün insanların yaşamına uygun halde bulunması³⁰ Allah Teâlâ'nın varlık nişanelerinden olduğu gibi, tabiat olayları da onun âyetlerinden kabul edilmektedir.³¹

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok tabiat olayından bahsedilmektedir ve bunlardan birisi de duhan hadisesidir. Türkçe'de “duman” anlamına gelen Duhan'ın, âyetlerde küresel çapta bir olaya işaret ettiği görülmektedir. İlgili âyetlerde Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Gökyüzünün apaçık bir duman getireceği günü gözetle. O (duman) insanları kuşatır ve elem verici bir azaptır. (İnsanlar şöyle derler:) Ey Rabbimiz! bizden azabı kaldır, biz iman ediyoruz.”³²

Âyet-i Kerîme'de “Gökyüzünün apaçık bir duman getireceği günün” gözetlenmesinin, emir kipiyle gelmiş olması, olayın takip edilebilir bir yönünün olduğu düşüncesini doğurmaktadır. Bu düşünceden hareketle tüm Dünya gökyüzünün duman kaplama olasılığının bilimsel açıdan değerlendirilmesi önemli görülmektedir.

Bildirimizde öncelikle dini açıdan Duhan'ın ne anlam ifade ettiği, konu etrafındaki ihtilaf ve farklı görüşlerle ortaya konulacaktır. Nitekim ilgili âyetin tefsirinde farklı görüşlerin varlığı kaydedilmiştir. İkinci olarak kalderanın ne olduğu ve süpervolkan patlamasının nasıl bir sonuç ortaya çıkaracağı ele alınacaktır. Sonuç kısmında ise Duhan hadisesinin, süpervolkan patlaması olarak yorumlanmasının imkânı ortaya konulacaktır.

Duhan Hadisesi

Duman anlamına gelen “Duhan”, Kur'ân-ı Kerîm'deki bir surenin adıdır. İlgili sure adını 10. âyetinde geçen “gökyüzünün duman getireceği” ifadesinden almaktadır. Surenin bu isimle adlandırılmış olması olayın dinî açıdan önemsenen/önemsenmesi gereken bir hadise olduğunu göstermektedir.

Duhan âyetinin³³ tefsirlerinde duman olayının farklı yorumlandığı görülmektedir. Âyetle ilgili birçok çok yorum bulunsa da, temelde bu yorumları iki kısma ayırabiliriz. Bunların birincisine göre; duhan hadisesi mecâzî bir olay olup Hz. Peygamber zamanında meydana gelmiştir. İkincisine göre ise duhan hadisesi gerçek bir olay olup, kıyâmetten önce vâki olacak küresel olaylardan birisidir.

³⁰ Kâf 50/7: Yeri de (nasıl) döşeyip yaydık? Onda sarsılmaz dağlar bıraktık ve onda “göz alıcı ve iç açıcı” her çiftten (nice bitkiler) bitirdik.

³¹ er-Rûm 30/24: Size bir korku ve umut (unsuru) olarak şimşegi göstermesi ile gökten su indirmek suretiyle ölümünden sonra yeri onunla diriltmesi de, O'nun âyetlerindendir. Şüphesiz bunda, aklını kullanabilecek bir kavim için gerçekten âyetler vardır.

³² el-Duhan 44/10-12.

³³ Tebliğde duhan âyeti ifadesiyle duhan suresi 10. âyeti kastedilmektedir: “Gökyüzünün apaçık bir duman getireceği günü gözetle”

Birinci görüşe göre; Medine’de mescidde duman olayının kıyametten önce olacağı hakkında konuşan bir kimsenin varlığından Abdullah b. Mes’ud’a haber verdiklerinde, Abdullah b. Mes’ud ilmi olmayan kimselerin Kur’ân-ı Kerîm hakkında konuşmamasını salık vermiş ve bu olayın Hz. Peygamber zamanında Mekke döneminde, Hz. Peygamber’in duası üzerine olduğunu söylemiştir. Abdullah ibn Mes’ud, Hz. Peygamber’in duasının akabinde bir kıtlık olduğunu ve insanların açlıktan gökyüzünü dumanlı gibi gördüğünü söylemiştir.³⁴ Bunun dışında Abdullah b. Mes’ud kıyamet alâmetlerinden beş tanesinin kendi dönemlerinde vukua geldiğini belirtmektedir.³⁵

İçlerinde Hz. Ali, Abdullah ibn Abbas, Abdullah b. Ömer gibi sahabilerin de bulunduğu çoğunluğun görüşü olan ikinci görüşe göre ise duhan hadisesi kıyametin büyük alametlerinden birisi olup bu zevatın yaşadığı dönemde henüz gerçekleşmiş değildir. Onlara göre Kur’ân-ı Kerîm’de ve Hz. Peygamber’in söylemlerinde yer alan bu alamet küresel çapta olacak bir hadisedir.³⁶

Fahreddin Râzî konuyu iki tarafın delillerini inceleyerek uzun bir şekilde tartışır. Sonuç olarak birinci görüşün delil olmaksızın ifadeyi mecaz olarak yorumladıklarını ve bunun uygun olmadığını belirtir ve ikinci görüşe meyleder.³⁷ Râzî’nin bu konuda sunmuş olduğu deliller gayet ikna edici olup, bu görüş aynı zamanda müfessirlerin çoğunun görüşüdür. Birinci görüşün ise rivâyet tefsirlerindeki bir aktarımdan ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

Hadis kaynaklarında Duhan olayı kıyâmetin on büyük alametinden birisi olarak anlatılmaktadır. Bu konudaki bir rivâyette: “Aramızda (bir konuyu) müzakere ederken Rasulullah çıkageldi, neyi müzakere ediyorsunuz? diye sordu. Kıyameti diye cevap verdik. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “On alamet görmeden kıyamet kopmayacaktır. Duhân; Deccâl; Dâbbe; Günesin batıdan dogması; Îsâ’nın nüzulü; Yecüc ve Mecüc; doğuda, batıda ve Arab yarımadasında yerin batması; Yemen’den çıkacak olan ateş ki, insanları mahşerlerine toplayacaktır.”³⁸ Duhanın büyük bir hadise olduğu bir başka rivâyette şu şekilde dile getirilir: “Rabbiniz sizi üç hususta uyarmıştır. Duman, ki o Mümin’i nezle olmuşçasına etkilerken; Kâfirin içine girerek vücudunun her deliğinden çıkacak şekilde etkiler. İkincisi dabbedir. Üçüncüsü ise Deccaldır.”³⁹

Duhan’ın Hz. Peygamber zamanında olmadığı ancak bazı sahabiler tarafından gündemde tutulduğu görülmektedir. Söz gelimi Abdullah b. Abbas’tan sahih bir senetle şöyle aktarılır: “Ebû Melîke: Birgün İbn Abbas’ın yanına gittim. Bana “bu gece uyuyamadım” dedi. Niçin? diye sordum. Bir kuyruklu yıldız geçti, akabinde Duhan gelecek diye ürperdim.”⁴⁰

Duhan’ın etki alanıyla ilgili Abdullah b. Ömer’den şöyle rivâyet olunur: “Duhan olduğu zaman, mü’minleri adeta nezle tutacak, Kafir ve Münafıkların vücudunun her deliğinden girip, başlarını

³⁴ Buhari, Tefsir kitabı, 266; Müslim, Münafıkların sıfatı ve hükümleri kitabı, 39.

³⁵ Buhari, Tefsir kitabı, 252; Müslim, Münafıkların sıfatı ve hükümleri kitabı, 41.

³⁶ İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm*, (Kahire: 2000), 12:338.

³⁷ Fahreddin Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, (Beyrut: Dârü’l-kutubi’l-ilmîyye, 2000), 27:208.

³⁸ Müslim, Fitneler ve Kıyamet Alametleri Kitabı, 39.

³⁹ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, hicri 1404), 3:332.

⁴⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm*, 12:338.

pişirecek.”⁴¹ Benzer rivâyetler, Ebû Saîd el-Hudrî, Huzeyfe b. Yemân, Huzeyfe b. Esîd, Ebû Mâlik el-Eş’arî gibi sahabîden de aktarılmaktadır.⁴²

Duhan’ın gerçekleşme biçimiyle ilgili Hz. Ali’nin “Bütün yeryüzü içinde ocak yakılmış, bacası olmayan bir eve dönecek” dediği tefsirlerde yer almaktadır.⁴³

Duhan hadisesinin Kur’ân-ı Kerîm’deki siyâk-sibâkı, birçok hadis rivâyetindeki anlatım biçimi ve ulemanın görüşlerinden ortaya çıkan sonuca göre Duhan olayı kıyâmetin büyük alametlerinden birisidir. Duhan olayıyla ilgili anlatımlardan şu hususlar ortaya çıkmaktadır:

1. Dumanın kıyâmetin büyük alametlerinden birisidir.
2. Gökyüzünü duman kaplayacaktır.
3. Duman, tüm insanlar tarafından görülüp hissedilecektir.
4. Duman, tüm insanlık için eziyet verici olacaktır.
5. Tüm Dünya adeta içinde ocak yakılmış bir eve dönüşecektir.
6. Dumandan müslümanlar daha az etkilenecektir.
7. Duman, kafirlerin vücut deliklerinden girip çıkacaktır.
8. Duman, kafirlerin içine girip başlarını pişirecektir.

Kaldera Patlaması (Süpervolkan)

Dünya’nın içyapısı farklı katmanlardan oluşmaktadır. Bu katmanlar genelde üç kısma ayrılarak incelenir. Bunlar; yerkabuğu, manto ve çekirdek katmanlarıdır.

Yer kabuğu bağımsız levhalardan oluşmaktadır ve bu levhalar sürekli hareket halindedir. Levhalarda ve yerin iç katmanlarında oluşan hareketlilik sebebiyle yeryüzünde depremler, dağlar ve yanardağlar meydana gelmektedir. Yanardağ en basit ifadesiyle yerin iç katmanlarında bulunan erimiş veya ergimiş sıcak tabakanın yeryüzüne yakın bir yerde hazne oluşturması ve bu haznede biriken basıncın patlayarak yeryüzüne çıkmasıdır. Bu noktada volkanlarla, süpervolkanlar arasında büyük bir farklılık yoktur. Ancak süpervolkanlar sıradan volkanların aksine dağ biçiminde olmayıp “kaldera” adı verilen bir çöküntü şeklindedirler ve barındırdığı hazne sıradan volkanlara göre onlarca kat büyüktür ve genelde yerküre levhalarının kesiştiği alanlarda bulunmaktadır.

Süpervolkanların kaldera yani bir çöküntü oluşturmasının sebebi haznesinin büyüklüğü ve patlama gücüyle alakalıdır. Bu volkanlar, haznesinin büyüklüğü ve basıncına göre belirli peryotlar halinde patlamaktadır. Peryotlar onlarca, hatta yüzlerce bin yıllık zaman dilimlerinden oluşmaktadır. Bu sebeple bilinen insanlık tarihinde herhangi bir süpervolkan patlaması kaydı bulunmamaktadır.

⁴¹ İbn Cerîr Taberî, *Câmiu’l-beyân fî te’vîli’l-Kurân*, (Lübnan: Müessesetü’r-risâle, 2000), 22:18; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm*, 12:338.

⁴² İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm*, 12:338

⁴³ Ebu’l-Kâsım Mahmûd Zamahşerî, *el-Keşşâf*, (Beyrut: Dârü İhyâi’t-turâsi’l-Arabî) 4:276.

Süpervolkanlar, kaldera denilen çöküntülerin altında yer alması nedeniyle yerlerinin tespiti kolay değildir. Günümüzde bilinen süpervolkanlar ABD’de, İtalya’da ve Endonezya’dadır. Bunların en önemlisi ise ABD’nin Wyoming eyaletinde bulunan Yellowstone kalderasıdır. Yellowstone kalderasını önemli yapan unsur patlama periyodunu doldurduğunun düşünülüyor olmasıdır.

Yapılan bilimsel araştırmalar neticesinde Yellowstone kalderası’nın patlama periyodu yaklaşık 600.000 yıl olarak tespit edilmiştir. Yine aynı araştırmalar en son ki patlamanın 640.000 yıl önce olduğu bilgisini vermektedir. Bu durumda birçok bilim insanı Yellowstone kalderasının her an patlayabilir bir mahiyette olduğunu belirtmektedir. Ancak her an ifadesi, jeolojik zaman diliminde bir gün ile bin yıl arasındadır.

Volkan patlamalarının etkisi yöresel olmakla birlikte süpervolkanların patlaması halinde küresel etkiler oluşmaktadır. Patlama esnasında katı, sıvı ve gaz olmak üzere üç türlü madde etrafa saçılmaktadır.

Yellowstone kalderanın patlaması durumunda beklenen etkiler şunlardır:

1. Patlayacağı bölge olan Kuzey Amerika’nın en az 2/3’sinin yaşanamaz hale gelecektir.
2. 1000 dereceye yakın ısı ve saatte yüzlerce km hızla giden volkanik mikro kül binlerce km uzaklığa kadar ulaşacaktır.
3. Mikro küller ulaştığı bölgedeki insanların iç organlarına kadar girecek yapıdadır.
4. Vücut sıvısının aşırı bir hızla yükselerek buharlaşmasıyla insanların kafasının patlamasına neden olabilecektir.⁴⁴
5. Ortaya çıkacak lav ve küller kıtanın yaklaşık yarısını bir metre kadar kaplayacaktır.
6. Patlamadan ortaya çıkan volkanik kül ve gazlar stratosfer tabakasına ulaşacak ve buradaki yatay rüzgarlar sebebiyle tüm dünyayı saracaktır.
7. Atmosferdeki sülfür gazının çokluğu sebebiyle Güneş bir süre yeryüzünü daha az ısıtacaktır.

⁴⁴ Bkz. <http://arkeofili.com/vezuv-yanardagi-kafalari-patlatti-ve-vucutlari-buharlastirdi/>

Sonuç

Dinî açıdan birçok veri kıyametten önce insanlara büyük zararı dokunacak ve Dünyayı saracak bir dumanın geleceğini bildirmektedir. Bilimsel açıdan ise teorik olarak kaldera patlamasının sonucunda tüm dünyayı duman kaplaması beklenmektedir. Bu iki olayın ortak paydası Dünyayı “duman kaplaması”dır. İki olayın detay bilgileri de benzer veriler içermektedir. Bu benzerlikleri şu şekilde sıralayabiliriz.

Bilimsel Verilere Göre Kaldera Patlaması	Dini Verilere Göre Duhan
Bilimsel olarak kaldera patlamasını durdurmak mümkün değildir.	Kur'an-ı Kerîm'de geçen duhan olayı kıyâmet alameti olarak yorumlandığında, duhan hadisesini durdurmak mümkün değildir.
Bilimsel olarak patlama büyük bir yıkıma sebep olacaktır.	Ayette duhan acı verici bir azap olarak betimlenmiştir.
Bilim insanlarına göre patlamanın “eli kulağında”dır ve zamanı bilinmese dahi, patlama her an gerçekleşebilir.	Dini kaynaklara göre kıyametin küçük alametlerin önemli bir kısmı tamamlanmış ve zamanı bilinmese dahi “duman” olayı her an gerçekleşebilir.
Bilimsel olarak patlamanın dumanı stratosferden yayılarak tüm gökyüzünü kaplayacaktır.	Ayette, dumanın tüm insanları kuşatacağı bildirilmiştir.
Bilimsel açıdan Yellowstone patlamasının Ortadoğu'ya etkisi daha az olacaktır.	Hadislerde Müslümanların Duhan olayından daha az etkileneceğini söylenmiştir.
Bilimsel açıdan patlamadan ortaya çıkan mikro toz tanecikleri insanın iç organlarına kadar girecek mahiyettedir.	Rivâyetlerde dumanın kâfirlerin vücut deliklerinden girerek başlarını pişireceği yer almaktadır.
Bilimsel açıdan kaldera patlamasından oluşacak duman, dünya atmosferinde kalıp dışarı çıkamayacaktır.	Hız. Ali “Bütün yeryüzü, içinde ocak yakılmış, fakat bacası olmayan bir eve dönecek” demektedir.

Bütün bu verilerden Yellowstone kalderasının patlamasından oluşacak etkinin Duhan olayının etkilerini karşıladığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte dini açıdan Duhan olayının farklı yorumlarının bulunduğu ve aynı şekilde kaldera patlamasının etkisinin bilimsel gelişmeler ışığında değişim gösterme ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Kaynakça

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim. *el-Câmiü's-sahîh*, (Kahire: h. 1400)

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmiü's-sahîh*, (Riyad: 1998.

İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-azîm*, (Kahire: 2000).

Fahreddin Râzi, *Mefâtîhu 'l-gayb*, (Beyrut: Dârü'l-kutubi'l-ilmiyye, 2000).

Taberânî, *el-Mu'cemü 'l-kebîr*, (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, hicri 1404).

İbn Cerîr Taberî, *Câmiu 'l-beyân fî te'vîli 'l-Kurân*, (Lübnan: Müessesetü'r-risâle, 2000).

Ebu'l-Kâsım Mahmûd Zamahşerî, *el-Keşşâf*, (Beyrut: Dârü İhyâi't-turâsi'l-Arabî).

<http://arkeofili.com/vezuv-yanardagi-kafalari-patlatti-ve-vucutlari-buharlastirdi>. Erişim 15/11/2018.

KİYÂMETİN BÜYÜK ALÂMETLERİNİN TESPİTİ VE SIRALAMASI

Fehmi Soğukoğlu

Giriş

Etimolojik köken olarak, Arapça olan kıyâmet kelimesi kalktı anlamına gelen “kâme” fiilinin masdarıdır. Bu durumda kıyâmet kelimesi orijinal dilinde kalkmak manasında kullanılır. Kur’ân-ı Kerîm’de daha çok “yevme’l-kıyâmet” terkihiyle zikredilip yetmiş âyette geçmektedir. Ancak bu ifade Arapça’da diriliş günü olarak kullanılmaktadır. Türkçe’deki kıyâmet kelimesinin Arapça karşılığı ise “el-saat”dir. Bu durumda Türkçe’de kullanılan kıyâmet kelimesinin aslı Arapça olmakla birlikte, kelime Türkçe’ye geçerken anlam değişimine uğramıştır. Kıyâmet kelimesi Türkçe’de evrendeki canlılığın son bulması ve kozmik yapının bozulması ve yok olması anlamında kullanılmaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber’in beyânlarında “el-saat” olarak ifade edilen kıyâmet birçok âyet ve hadiste zikredilmektedir. Âyetlerde kıyâmetin kesin olarak kopacağı,⁴⁵ ansızın geleceği,⁴⁶ kıyâmet gününün çok şiddetli olaylara sahne olacağı,⁴⁷ yakın bir zamanda gerçekleşeceği,⁴⁸ alâmetlerinin zuhur ettiği⁴⁹ zikredilmektedir.

Âyetlerde kıyâmetin “ansızın kopacağı” ifadesinin bulunması, akıl ve nakil açısından kıyâmet öncesinde hiçbir alâmet olmayacak anlamına gelmemektedir. Bir şeyin ansızın olması vaktinin tayin edilememesiyle ilgidir. Yani kıyâmetten önce kıyâmetin kopuş vakti bilinemeyecektir. Bu hususu daha iyi anlamak için depremler örnek gösterilebilir. Günümüz teknolojisiyle bir depremin zamanını tayin etmek mümkün değildir ve depremler ansızın olmaktadır. Bununla beraber depremin olacağına dair çeşitli işaretler gözlemlenebilir. Ayrıca âyetlerde kıyâmetin yakın olduğunun bildirilmesi dahi onun bir alâmeti olarak düşünülebilir. Nakil açısından Kur’ân-ı Kerîm’de alâmetlerinin zuhur ettiği⁵⁰, kıyâmetin yakınlığı ve ayın yarıldığı⁵¹ yer alır. Ayrıca konuyla ilgili yüzlerce hadis rivâyeti bulunmaktadır.

⁴⁵ el-Kehf 18/21: Böylece, Allah'ın va'dinin hak olduğunu ve gerçekten kıyametin, kendisinde şüphe bulunmadığını bilmeleri için (şehir halkına ve sonraki insan kuşaklarına) onları buldurmuş olduk. (Onları görenler) Kendi aralarında durumlarını tartışıyorlardı, (bir kısmı) dedi ki: "Onların üstüne bir bina inşa edin, Rableri onları daha iyi bilir." Onların işine galip gelen (sözleri geçen)ler ise: "Üstlerine mutlaka bir mescid yapmalıyız" dediler.

⁴⁶ A'raf/187: Sana kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi ancak Rabbimin katındadır. Onu vaktinde ancak O (Allah) ortaya çıkaracaktır. O göklere de, yere de ağır basmıştır. O, size ancak ansızın gelecektir." Sanki senin ondan haberin varmış gibi sana soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi sadece Allah katındadır. Fakat insanların çoğu bilmiyorlar."

⁴⁷ Hac 22/1: Ey İnsanlar! Rabbinizden sakının, muhakkak ki kıyâmet sarsıntısı büyük bir şeydir.

⁴⁸ el-Ahzâb 33/63: Sana kıyametin vaktini soruyorlar, De ki: Onun ilmi Rabbimin katındadır. Kim bilir belki kıyâmet vakti yakındır.

⁴⁹ Muhammed 47/18: Artık onlar, kıyamet saatinin kendilerine apansız gelmesinden başkasını mı gözlüyorlar? İşte onun işaretleri gelmiştir. Fakat kendilerine geldikten sonra öğüt alıp düşünceleri onlara neyi sağlar?

⁵⁰ Muhammed 47/18.

⁵¹ el-Kamer 54/1.

Kur'ân-ı Kerîm'de kıyâmet alâmetlerinin neler olduğu sırasıyla zikredilmez. Bununla birlikte hadisler ışığında Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı olayların aynı zamanda kıyâmet alâmeti olduğu anlaşılmaktadır. Ye'cüc ve Me'cüc,⁵² Dâbbetü'l-arz⁵³, İnşikâk-ı kamer⁵⁴ ve Duhân⁵⁵ bunlardandır. İnşikâk-ı kamerin Hz. Peygamber döneminde olduğu düşünüldüğünde Ye'cüc ve Me'cüc, Dâbbetü'l-arz ve Duhân'ı kıyâmetten önce vuku bulacak Kur'ân-ı Kerîm'de geçen hadiseler olarak kaydedebiliriz.

Kıyâmetin Büyük Alâmetlerinin Tespiti

Kıyâmet alâmetlerinin küçük-büyük ayrımı Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in beyanlarında açıkça zikredilmez. Bu ayrım hadislerle dayanılarak ulema tarafından yapılmıştır. Bu ayrımın yapılmasındaki kriterin ne olduğu hususunda ihtilaf bulunmakla birlikte, bu kriterin bizzat Huzeyfe b. Esîd el-Gifârî'nin Hz. Peygamber'den naklettiği şu hadis olduğu anlaşılmaktadır:

“Aramızda (bir konuyu) müzakere ederken Resulullah çıkageldi: “Neyi müzakere ediyorsunuz?”, diye sordu. “Kıyameti” diye cevap verdik. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “On alamet görmeden kıyamet kopmayacaktır. Duhân; Deccâl; Dâbbe; Güneşin batıdan dogması; Hz. Îsâ'nın nüzulü; Yecüc ve Mecüc; doğuda, batıda ve arap yarımadasında yerin batması; Yemen'den çıkacak olan ateş ki, insanları mahşerlerine toplayacaktır.”⁵⁶

Hadisteki “On alamet görmeden kıyamet kopmayacaktır” ifadesi bu rivâyette geçen unsurların kıyâmetin büyük alâmetleri olarak kaydedilmesine olanak tanımıştır ki bunun yerinde olduğu görülmektedir. Bu alâmetlerin dışında Hz. Peygamber'den rivâyet olunmuş onlarca kıyâmet alâmeti de bulunmaktadır. Ancak bunlar münferit şekilde zikredilmiştir. Söz gelimi Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. “İlim ortadan kalkıncaya kadar kıyâmet kopmaz.”⁵⁷ Bir başka rivâyette “Sizin aranızda mal çoğalmadan kıyâmet kopmaz.”⁵⁸ Şu olmadıkça kıyâmet kopmaz lafzıyla zikredilen pek çok rivâyet bulunmaktadır. Ayrıca bu on alâmetten bazıları Kur'ân-ı Kerîm'de ismen zikredilmektedir.

Kıyâmetin büyük alâmetleri bu hadiste geçen hususlar olduğunun tespiti yapıldıktan sonra aynı unsurların yer aldığı diğer hadisler de konumuzla ilgili önem kazanmaktadır. Hz. Peygamber'in yukarıdaki alâmetlerin çoğunu zikrettiği ikinci bir rivâyette şu şekildedir: “Altı şey gelmeden amellere acede ediniz! Güneşin batıdan doğuşu, duhan, Dabbetül-Arz, Deccal, ölüm ve kıyamet günü.”⁵⁹ Aynı alâmetler çeşitli rivâyetlerde münferit veya birkaç alâmet şeklinde de aktarılmaktadır. Ulemanın bunu dikkate alarak kıyâmetin on büyük alâmetini Huzeyfe b. Esîd'in rivâyeti üzerinden tespit ettiği anlaşılmaktadır.

⁵² el-Enbiyâ 21/96: “Ye'cüc ve Me'cüc (ün sedleri) açıldığında, onlar her bir tepeden akın ederler”

⁵³ el-Neml 27/82: “O söz, başlarına geldiği zaman, onlara yerden bir Dabbe çıkarırız; o da, insanların bizim ayetlerimize kesin bir bilgiyle inanmadıklarını onlara söyler.

⁵⁴ el-Kamer 54/1: Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı.

⁵⁵ el-Duhân 44/10: “Gökyüzünün apaçık bir duman getireceği günü gözetle”

⁵⁶ Müslim, Fitneler ve Kıyâmet Alâmetleri Kitabı, 39.

⁵⁷ Buhari, İstiskâ, 26.

⁵⁸ Buhari, Zekât Kitabı, 8.

⁵⁹ Müslim, Fitneler ve Kıyâmet Alâmetleri Kitabı, 128.

Kıyâmetin Büyük Alâmetlerinin Sıralaması

Kıyâmetin on büyük alâmetinin kaynağının Huzeyfe b. Esîd'in rivâyet ettiği hadistir. İlgili rivâyeti; Müslim, iki ayrı tarikten, Tirmizi, Ebû Davud, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel ve diğer muhaddisler kitaplarına almışlardır. Ancak rivâyetlerde aynı sıralamanın olmadığı görülmektedir. Bu durumda rivâyetler arasında daha güçlü olduğu düşünülen Müslim'in rivâyeti esas alınabilir, ancak o da iki ayrı yoldan yine farklı sıralamalarla aynı hadisi rivâyet etmiştir. Rivâyetlerdeki sıralamalar şu şekildedir.

Müslim: Huzeyfe b. Esîd el-Gifârî'den

1. Duhan
2. Deccâl
3. Dabbe
4. Güneşin batıdan doğuşu
5. Hz. İsa'nın nüzulu
6. Ye'cüc ve Me'cüc
7. Doğuda yere batış
8. Batıda yere batış
9. Arap yarımadasında yere batış
10. Yemenden bir ateş çıkması

Müslim: Huzeyfe b. Esîd el-Gifârî'den

1. Doğuda yere batış
2. Batıda yere batış
3. Arap yarımadasında yere batış
4. Duhan
5. Deccâl
6. Dabbe
7. Ye'cüc ve Me'cüc
8. Güneşin batıdan doğuşu
9. Yemenden bir ateş çıkması
10. Hz. İsa'nın nüzulu

Tirmizi: Huzeyfe b. Esîd el-Gifârî'den

1. Güneşin batıdan doğuşu
2. Ye'cüc ve Me'cüc
3. Dabbe
4. Doğuda yere batış
5. Batıda yere batış
6. Arap yarımadasında yere batış
7. Yemenden bir ateş çıkması
8. Duhan
9. Deccâl
10. Hz. İsa'nın nüzulu

Ebû Davud: Huzeyfe b. Esîd el-Gifârî'den

1. Güneşin batıdan doğuşu
2. Dabbe
3. Ye'cüc ve Me'cüc
4. Deccâl
5. Hz. İsa'nın nüzulu
6. Duhan
7. Doğuda yere batış
8. Batıda yere batış
9. Arap yarımadasında yere batış
10. Yemenden bir ateş çıkması

İbn Mâce: Huzeyfe b. Esîd el-Gifârî

1. Güneşin batıdan doğuşu
2. Deccâl
3. Duhan
4. Dabbe
5. Ye'cüc ve Me'cüc
6. Hz. İsa'nın nüzulu
7. Doğuda yere batış
8. Batıda yere batış
9. Arap yarımadasında yere batış
10. Yemenden bir ateş çıkması

Ahmed b. Hanbel: Huzeyfe b. Esîd el-Gifârî

1. Duhan
2. Deccâl
3. Dabbe
4. Güneşin batıdan doğuşu
5. Hz. İsa'nın nüzulu
6. Ye'cüc ve Me'cüc
7. Doğuda yere batış
8. Batıda yere batış
9. Arap yarımadasında yere batış
10. Yemenden bir ateş çıkması

Huzeyfe b. Esîd rivâyetindeki sıralama muhaddisler tarafından farklı şekillerde yapıldığı görülmektedir. Ancak aynı olsaydı dahi alâmetler arasındaki atfin “vav” harfiyle yapılmış olması sebebiyle, alâmetlerin olayların meydana geliş sıralaması ile yapıldığı hususu ihtilaflı kalacaktı.

“Altı şey gelmeden amellerde acele ediniz” rivâyeti ise farklı sahabîlerden nakledilmiştir.

Müslim: Ebû Hureyre’den veya atfiyla

1. Güneşin batıdan doğuşu
2. Duhan
3. Deccal
4. Dâbbe
5. Ölüm
6. Kıyamet

Müslim: Ebu Hureyre’den ve atfiyla

1. Deccâl
2. Duhan
3. Dâbbe
4. Güneşin batıdan doğuşu
5. Ölüm
6. Kıyamet

Ahmed b. Hanbel: Ebu Hureyre’den ve atfiyla

1. Güneşin batıdan doğuşu
2. Deccâl
3. Duhan
4. Dâbbe
5. Ölüm
6. Kıyamet

İbn Mâce: Enes b. Mâlik’ten ve atfiyla

1. Güneşin batıdan doğuşu
2. Duhan
3. Dâbbe
4. Deccal
5. Ölüm
6. Kıyamet

“Altı şey gelmeden önce” hadisindeki sıralamaların da Huzeyfe b. Esîd hadisinde olduğu gibi değişik şekillerde rivâyet edildiği görülmektedir. Ayrıca İmam Müslim’in rivâyetinde yer alan alâmetler arasındaki atfin “veya” şeklinde olması zikredilen hususların oluş sırasına göre yapılmadığını da düşündürmektedir.

Hadislerin farklı sıralamalar içermesi ve alâmetler arasındaki atfin “vav” veya “ev” ile yapılmış olması sebebiyle, bu iki hadis üzerinden sıralama tespiti yapmak mümkün görülmemektedir.

Kıyâmet alâmetleriyle ilgili sıralama bildiren bazı hadisler de vardır. Ancak bu rivâyetlerde on alâmet veya alâmetlerin çoğu bir bütün olarak yer almamaktadır. Enes b. Mâlik’ten gelen bir rivâyete göre Hz. Peygamber şöyle demiştir: “Kıyâmetin ilk alâmeti insanları doğudan batıya sürükleyen bir ateştir.”⁶⁰ Bu rivâyetteki “ilk alâmet” ifadesi ve hadisin Buharî tarafından aktarılması önemlidir.

Hadislerde sıralaması belirtilen bir başka alâmet Huzeyfe b. Esîd’in rivâyetinde “alâmetlerin sonuncusu” şeklinde ifade edilmektedir. Buna göre alâmetlerin sonuncusu “İnsanları mahşerine sürükleyecek Yemen’den çıkacak bir ateş”tir.

İlk alâmet olarak anlatılan ifadeyle son alâmet olarak aktarılan ifadedeki benzerlik ulemanın dikkatinden kaçmamış ve konuyla ilgili ihtilaf oluşmuştur. Nitekim Enes b. Mâlik’in rivâyetindeki ateşin Huzeyfe b. Esîd’in rivâyetindeki hadis olması durumunda hadisler arasında bir tearuz oluşmaktadır. İbn Hacer bu konuda şunları kaydeder:

⁶⁰ Buhari, Nebîler Kitabı, 2.

“Bu hadis (Huzeyfe’nin hadisi) Enes’in hadisine zahiri açıdan aykırılık teşkil etmektedir. Nitekim onda (Enes’in rivâyeti) ilk kıyâmet alâmeti “insanları doğudan batıya doğru sürükleyen bir ateş” ifadeleri yer alırken, bu rivâyette aynı husus en son alâmet olarak kaydedilmiştir. Bu iki hadisin şu şekilde bir araya getirilmesi mümkündür: Ateş’in son alâmet oluşu diğer on alâmetin en sonuncusu olması yönüyledir. İlk oluşu ise kendisinden sonra Dünyevî olayların olmayacağı yönüyledir.”⁶¹

Ebû Umâme’den nakledilen “Âyetlerin ilki Güneşin batıdan doğmasıdır.” şeklindeki rivâyette de sıralama bilgisi yer almaktadır. Aynı rivâyet Abdullah b. Amr’dan şu şekilde aktarılmıştır: “İlk çıkacak kıyamet alâmeti güneşin battığı yerden doğmasıdır ve kuşluk zamanı insanların üzerine dabbenin çıkmasıdır. Hangisi arkadaşından önce çıkarsa, öteki de hemen onun izinde olacaktır.”⁶²

Sıralama bildiren bir başka rivâyet ise müfessirler tarafından Huzeyfe b. Yemân’dan nakledilen “Alâmetlerin ilki duhandır ve Hz. İsa’nın inişidir ve Aden’in derinliklerinden çıkıp insanları mahşerine götüren ateştir.”⁶³ ifadesidir. Ancak aynı rivâyet “Alâmetlerin ilki Deccâldır ve Hz. İsa’nın inişidir ve Aden’in derinliklerinden çıkıp insanları mahşerine götüren ateştir ve Duhan’dır” şeklinde de aktarılmıştır. Bu rivâyet İbn Cerîr yoluyla aktarılmaktadır. Diğer müfessirler hadisi ondan almasına rağmen bazılarında ilki Duhan, bazılarında ilki Deccal olarak geçmektedir.⁶⁴ Bunun sebebinin nüshalar arasındaki farklılık olduğu söylenebilir.

Sıralama bildiren bir diğer hadis ise Ebû Mâlik el-Eş’arî’den aktarılan ““Rabbimiz sizi üç hususta uyarmıştır. Duman, ki o Mümin’i nezle olmuşçasına etkilerken; Kâfirin içine girerek vücudunun her deliğinden çıkacak şekilde etkiler. İkincisi dabbedir. Üçüncüsü ise Deccaldır.”⁶⁵ rivâyetidir. Bu rivâyetten Duhan, Dâbbe ve Deccâl olaylarının birbiri ardınca olacağı anlaşılabılır. Nitekim hadisteki ifadeler sıralama bildirmektedir. Bu durumda rivâyet, bu üçü arasındaki bir sıralama bilgisi olarak kaydedilebilir.

Alâmetlerin sıralamasının tespiti açısından önemli bir husus da Güneşin batıdan doğuşu olayının tövbe kapısını kapatacağı yönündeki rivâyetlerdir. Nitekim tövbe kapısının kapanmasının akabinde îman etmenin kıymeti olmayacaktır. Bu duruma şu âyet delil gösterilir: “Onlar, kendilerine meleklerin gelmesini mi, ya da Rabbinin gelmesini mi veya Rabbinin bazı ayetlerinin gelmesini mi bekliyorlar? Rabbinin ayetlerinden bazılarının geleceği gün, daha önce iman etmemişse veya imanıyla bir hayır kazanmamışsa hiç kimseye imanı yarar sağlamaz. De ki: Bekleyin, biz de şüphesiz beklemekteyiz.”⁶⁶ Âyette geçen “Rabbinin ayetlerinden bazılarının gelmesi” birçok müfessir tarafından Güneş’in batıdan doğuşu olarak yorumlanmıştır.

Tövbe kapısının kapanmasıyla ilgili rivâyetler incelendiğinde bazı rivâyetlerde Güneş’in batıdan doğuşunun yanında, Deccâl ve Dâbbe’nin çıkışının da yer aldığı görülmektedir. Güneş’in batıdan doğuşuyla, Dâbbe’nin başka rivâyetlerde eşzamanlı veya peşi sıra çıkacağı bildirilmektedir.

⁶¹ İbn Hacer Askalânî, Fethü’l-Bârî, (Beyrut: Dârü’l-marife), 13:82.

⁶² Müslim, Fitneler ve Kıyâmet Alâmetleri Kitabı, 39.

⁶³ Fahreddin Râzi, Mefâtihu’l-gayb, (Beyrut: Dâru’l-fikr, 1981) 27:243.

⁶⁴ İbn Cerîr Taberî, Câmiü’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’ân, (Dimeşk: Müessesetü’r-risâle, 2000), 18:526.

⁶⁵ Taberânî, el-Mu’cemü’l-kebir, (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, hicri 1404), 3:332.

⁶⁶ el-En’âm 6/158.

Deccâl'in ise Hz. İsa zamanında olacağına dair birçok rivâyet bulunduğundan Güneş'in batıdan doğuşundan önce olacağı tespit edilebilir. Son tahlilde rivâyetlerin çoğunluğu tövbe kapısının kapanmasıyla Güneş'in batıdan doğuşu arasında bağlantı kurmaktadır.

Duhan, Deccâl ve Hz. İsa'nın nüzulü olaylarıyla ilgili aktarımlardan, bu hadiselerin cereyan ettiği dönemde henüz iman etmenin mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Ye'cüc ve Me'cüc olayının da Hz. İsa zamanında olacağı çeşitli rivayetlerde zikredilir. Abdullah b. Amr'a dayandırılan rivâyete göre Dabbe ile Güneş'in batıdan doğuşu peş peşe gerçekleşecektir ancak hangisinin daha önce olacağı belirtilmemiştir. Bununla birlikte, Eş'arî'nin rivâyeti de değerlendirildiğinde Dâbbe'nin Deccal'in çıkışının öncesinde olacağı düşünülebilir. Üç yerde yere batış olayının ise Güneşin batıdan doğuşundan önce mi sonra mı olacağı hususu net değildir.

Sonuç:

Bu çalışmada âhir zamanla ilgili rivâyetler üzerinden kıyâmetin büyük alâmetlerinin tespiti ve bunların sıralaması yapılmaya gayret edilmiş olup, bu haberlerin Hz. Peygamber'e isnâdının imkânı konu dışı bırakılmıştır.

Büyük kıyâmet alâmetleri olarak literatüre giren on olay, hadislerde geçen, “Şu on hadise vuku bulmadan kıyâmet kopmayacaktır” şeklindeki rivâyete dayanmaktadır. Bu ve benzeri rivâyetlerde geçen alâmetlere istinaden net bir sıralama ortaya çıkmadığı söylenebilir. Bununla birlikte bazı alâmetlerin diğerlerinden önce olduğu hususu, bu rivâyetlerden anlaşılmaktadır. Konu hakkında aktarılan rivâyetler bir arada düşünüldüğünde; Güneş'in batıdan doğuşu kıyâmet alâmetleri arasında önemli bir ayrıç olduğu görülmektedir. İlk alâmetin insanları doğudan batıya göç etmesine sebep olacağı, son alâmetin ise Yemen'de bir ateşin ortaya çıkıp insanları mahşerine götüreceği anlaşılmaktadır.

Duhan, Deccâl, Hz. İsa'nın nüzulü ve Ye'cüc ve Me'cüc hadiselerinin, Güneş'in batıdan doğuşundan önce olacağı tespit edilebilir. Yere batma hadiselerinin zamanlamasıyla ilgili ise net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Dâbbe'nin ise Güneş'in batıdan doğuşuna müteakip olacağı da düşünülebilir, Duhan'dan sonra ikinci alâmet olarak da tercih edilebilir. Bir rivâyette Dâbbe'yle ilgili; üç defa ortaya çıkışının olacağı da aktarılmaktadır. Bu durumda üç yerde yere batış olayı gibi, Dâbbe'nin de tasnif dışı bırakılması uygun olacaktır.

Üç yerde, yere batma hadisesi ve Dâbbe olayını hariç tutacak olursak, on alâmet arasında, şu şekilde bir sıralamanın yapılması uygun görülmektedir: “1- Duhan, 2- Deccal, 3- Hz. İsa'nın nüzulü, 4- Ye'cüc ve Me'cüc, 5- Güneşin batıdan doğuşu ve 6- Yemen'den bir ateşin çıkışı”.

Kaynakça

Askalânî, İbn Hacer, Fethü'l-Bârî, (Beyrut: Dârü'l-marife).

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim. *el-Câmiü's-sahîh*, (Kahire: h. 1400).

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmiü's-sahîh*, (Riyad: 1998).

Râzi, Fahreddin, Mefâtîhu'l-gayb, (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1981).

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, hicri 1404).

Taberî, İbn Cerîr, *Câmiü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, (Dimeşk: Müessesetü'r-risâle, 2000).

ISBN 978-605-7510-81-5

XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA AYINTÂB VAKIFLARI

Ahmet GÜNDÜZ

Giriş

Ayıntâb, 1516 tarihinde Osmanlı idaresi altına alındıktan sonra Vilâyet-i Arab eyaletine bağlı bir sancak olarak idare edilmeye başlandı. Kanunî döneminde Halep vilayetine bağlandı. Ancak, 1531’de ise Dulkadir eyaletine bağlanarak XVI. yüzyıl sonlarına kadar bu şekilde idare edildi.

Şehrin sosyo-ekonomik yapısında vakıflar önemli bir yer tutmaktadır. Ayıntâb şehrinde Selçuklu, Memluk ve Dulkadirli dönemlerinde vücuda getirilen birçok vakıf eser Osmanlılar döneminde korunduğu gibi yenileri de ilave edilmiştir. Böylece, birçok Osmanlı kentinde olduğu gibi, Ayıntâb’ın da dini, sosyal ve ekonomik bakımlardan gelişmesinde bu vakıflar önemli rol oynamışlardır.

Câmi ve Mescitler

Câmi ve Mescitler Müslümanların dini ibadetlerini icra ettikleri mekânlardır. Bunlar çoğunlukla hayırsever kimseler tarafından inşa ettirilir ve önemli miktarda gelirler vakfedilirdi.

Evkaf defterimizdeki kayıtlara nazaran Ayıntâb şehir merkezinde 11 adet cami vakfı bulunmaktadır. Akyol, Alaüddevle, Ali Neccar, Kala, Atik, Debbağ, Eyüboğlu, Hacı Musa, Kadı Kemaleddin, Şhreküsdü ve Tahtalu camileri için önemli gelir kaynakları vakfedilmiştir. Bu camiler için vakfedilen gelir kaynaklarının toplamı 27900 akçadan ibarettir. Camilerin görevlileri ve çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için bu gelirler sarf edilmektedir. Kayıtlara nazaran 1557 senesinde bu camiler için yapılan harcama tutarı ise 25018 akçedir⁶⁷.

Ayıntâb şehrinde 60 adet mescit vakfı tespit edilmiştir. Bu mescitlere farklı kalemlerden birçok gelir vakfedilmiştir. Vakfedilen gelir tutarı 39317 akçedir. Bu gelirin 37697 akçesi mescitlerin çeşitli ihtiyaçları için sarf edilmektedir⁶⁸.

Medrese ve Buk’alar:

Osmanlı Devleti’nde eğitim kurumları mektep ve medreselerdir. Ayrıca câmi ve zaviyelerde halka yönelik eğitim verildiği de bilinmektedir. Bunlara ilave olarak, Anadolu’da, özellikle Suriye, Filistin ve Mısır’da medrese ile sıbyan mektebi arasındaki bir eğitim kurumu olan Buk’alar mevcuttu⁶⁹.

1557’de Ayıntâb’da Cedid Medresesi ve Yahşi Bey Medresesi mevcuttur. Bu medreseler için vakfedilen gelir tutarı yıllık 34994 akçe, giderleri ise 34250 akçedir. Ayrıca Hacı Musa, Sunguriye, Şeref İsa ve Zulkadriye Buk’aları bulunmaktadır. Bu dört buk’a için vakfedilen gelir tutarı 11520 akçe, giderleri ise 12326 akçedir⁷⁰.

Zaviyeler

Tekye, tarikat mensuplarının oturup kalktıkları, ayin icra ettikleri yer demektir. Zaviye ise tekyelerin biraz küçüğü olup şehirlerin kenarlarında yapılan ve tarikat mensuplarının oturup kalktığı, ayin yaptıkları yer manasında kullanılan bir tabirdir. Osmanlı arşiv vesikalarında "Tekye, Zaviye, Hangâh ve Dergâh" kelimeleri genellikle birbirlerinin yerine kullanılmıştır⁷¹.

⁶⁷ BOA, TTD, 301, s. 1-4.

⁶⁸ BOA, TTD, 301, s. 4-14.

⁶⁹ Mehmet İpşirli, “Buk’a”, *DİA*, İstanbul 1992, C. VI, s. 386-387.

⁷⁰ BOA, TTD, 301, s. 15-16.

⁷¹ Rifat Özdemir, “Osmanlı Devleti’nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset”, *OTAM*, S. 5, Ankara 1994, s. 265.

16. yüzyılda Ayıntâb'da sekiz adet zaviyenin varlığı tespit edilmiştir. Bunlar; Hacı Baba, Şeyh Muslihiddin, Arduc Baba, Dülük Baba, Ahi Ahmed, Balluca Baba, Emin Dede ve İbn-i Demirci zaviyeleridir⁷².

Çeşmeler

Osmanlı toplumunda çeşmeler önemli bir yere sahiptir. Genellikle şehir, kasaba ve yerleşme yerlerinde, ayrıca ana yolların kenarlarında, açıklık ve kırık yerlerde çeşmeler inşa edilmiş ve vakıf gelirleri tahsis edilmiştir.

Vakıf defterlerindeki kayıtlara nazaran Ayıntâb'da Alaüddevle çeşmesi, Kara Yusuf Çeşmesi ve Hacı Bekir bin Abacı Çeşmesi için vakıflar kurulmuştur⁷³.

Sonuç

Osmanlı döneminde önem verilen vakıflar, şehirlerin gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Osmanlı toplumunun pek çok dini, kültürel ve sosyal kurumları hayır sahiplerinin kurdukları vakıflar sayesinde inşa edilmiş ve varlığını devam ettirebilmiştir.

Bu bağlamda, Ayıntâb şehrinin gelişmesinde de vakıfların önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. Nitekim kurulan vakıflar sayesinde şehrin imar ve iskânına önemli katkılar sağlanmıştır.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, TTD, 301.

Mehmet İpşirli, "Buk'a", *DİA*, İstanbul 1992, C. VI, s. 386-387.

Rifat Özdemir, "Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset", *OTAM*, S. 5, Ankara 1994.

⁷² BOA, TTD, 301, s. 17-18.

⁷³ BOA, TTD, 301, s. 14-15.

29

وَمِنْ أَمْرِ الْعَمَلِ أَنْ يَحْتَمِلَ الْعَمَلُ أَلْفَ عَمَلٍ

۱۲۲۰
 ۱۲۲۱
 ۱۲۲۲
 ۱۲۲۳
 ۱۲۲۴
 ۱۲۲۵
 ۱۲۲۶
 ۱۲۲۷
 ۱۲۲۸
 ۱۲۲۹
 ۱۲۳۰
 ۱۲۳۱
 ۱۲۳۲
 ۱۲۳۳
 ۱۲۳۴
 ۱۲۳۵
 ۱۲۳۶
 ۱۲۳۷
 ۱۲۳۸
 ۱۲۳۹
 ۱۲۴۰
 ۱۲۴۱
 ۱۲۴۲
 ۱۲۴۳
 ۱۲۴۴
 ۱۲۴۵
 ۱۲۴۶
 ۱۲۴۷
 ۱۲۴۸
 ۱۲۴۹
 ۱۲۵۰
 ۱۲۵۱
 ۱۲۵۲
 ۱۲۵۳
 ۱۲۵۴
 ۱۲۵۵
 ۱۲۵۶
 ۱۲۵۷
 ۱۲۵۸
 ۱۲۵۹
 ۱۲۶۰
 ۱۲۶۱
 ۱۲۶۲
 ۱۲۶۳
 ۱۲۶۴
 ۱۲۶۵
 ۱۲۶۶
 ۱۲۶۷
 ۱۲۶۸
 ۱۲۶۹
 ۱۲۷۰
 ۱۲۷۱
 ۱۲۷۲
 ۱۲۷۳
 ۱۲۷۴
 ۱۲۷۵
 ۱۲۷۶
 ۱۲۷۷
 ۱۲۷۸
 ۱۲۷۹
 ۱۲۸۰
 ۱۲۸۱
 ۱۲۸۲
 ۱۲۸۳
 ۱۲۸۴
 ۱۲۸۵
 ۱۲۸۶
 ۱۲۸۷
 ۱۲۸۸
 ۱۲۸۹
 ۱۲۹۰
 ۱۲۹۱
 ۱۲۹۲
 ۱۲۹۳
 ۱۲۹۴
 ۱۲۹۵
 ۱۲۹۶
 ۱۲۹۷
 ۱۲۹۸
 ۱۲۹۹
 ۱۳۰۰
 ۱۳۰۱
 ۱۳۰۲
 ۱۳۰۳
 ۱۳۰۴
 ۱۳۰۵
 ۱۳۰۶
 ۱۳۰۷
 ۱۳۰۸
 ۱۳۰۹
 ۱۳۱۰
 ۱۳۱۱
 ۱۳۱۲
 ۱۳۱۳
 ۱۳۱۴
 ۱۳۱۵
 ۱۳۱۶
 ۱۳۱۷
 ۱۳۱۸
 ۱۳۱۹
 ۱۳۲۰
 ۱۳۲۱
 ۱۳۲۲
 ۱۳۲۳
 ۱۳۲۴
 ۱۳۲۵
 ۱۳۲۶
 ۱۳۲۷
 ۱۳۲۸
 ۱۳۲۹
 ۱۳۳۰
 ۱۳۳۱
 ۱۳۳۲
 ۱۳۳۳
 ۱۳۳۴
 ۱۳۳۵
 ۱۳۳۶
 ۱۳۳۷
 ۱۳۳۸
 ۱۳۳۹
 ۱۳۴۰
 ۱۳۴۱
 ۱۳۴۲
 ۱۳۴۳
 ۱۳۴۴
 ۱۳۴۵
 ۱۳۴۶
 ۱۳۴۷
 ۱۳۴۸
 ۱۳۴۹
 ۱۳۵۰
 ۱۳۵۱
 ۱۳۵۲
 ۱۳۵۳
 ۱۳۵۴
 ۱۳۵۵
 ۱۳۵۶
 ۱۳۵۷
 ۱۳۵۸
 ۱۳۵۹
 ۱۳۶۰
 ۱۳۶۱
 ۱۳۶۲
 ۱۳۶۳
 ۱۳۶۴
 ۱۳۶۵
 ۱۳۶۶
 ۱۳۶۷
 ۱۳۶۸
 ۱۳۶۹
 ۱۳۷۰
 ۱۳۷۱
 ۱۳۷۲
 ۱۳۷۳
 ۱۳۷۴
 ۱۳۷۵
 ۱۳۷۶
 ۱۳۷۷
 ۱۳۷۸
 ۱۳۷۹
 ۱۳۸۰
 ۱۳۸۱
 ۱۳۸۲
 ۱۳۸۳
 ۱۳۸۴
 ۱۳۸۵
 ۱۳۸۶
 ۱۳۸۷
 ۱۳۸۸
 ۱۳۸۹
 ۱۳۹۰
 ۱۳۹۱
 ۱۳۹۲
 ۱۳۹۳
 ۱۳۹۴
 ۱۳۹۵
 ۱۳۹۶
 ۱۳۹۷
 ۱۳۹۸
 ۱۳۹۹
 ۱۴۰۰
 ۱۴۰۱
 ۱۴۰۲
 ۱۴۰۳
 ۱۴۰۴
 ۱۴۰۵
 ۱۴۰۶
 ۱۴۰۷
 ۱۴۰۸
 ۱۴۰۹
 ۱۴۱۰
 ۱۴۱۱
 ۱۴۱۲
 ۱۴۱۳
 ۱۴۱۴
 ۱۴۱۵
 ۱۴۱۶
 ۱۴۱۷
 ۱۴۱۸
 ۱۴۱۹
 ۱۴۲۰
 ۱۴۲۱
 ۱۴۲۲
 ۱۴۲۳
 ۱۴۲۴
 ۱۴۲۵
 ۱۴۲۶
 ۱۴۲۷
 ۱۴۲۸
 ۱۴۲۹
 ۱۴۳۰
 ۱۴۳۱
 ۱۴۳۲
 ۱۴۳۳
 ۱۴۳۴
 ۱۴۳۵
 ۱۴۳۶
 ۱۴۳۷
 ۱۴۳۸
 ۱۴۳۹
 ۱۴۴۰
 ۱۴۴۱
 ۱۴۴۲
 ۱۴۴۳
 ۱۴۴۴
 ۱۴۴۵
 ۱۴۴۶
 ۱۴۴۷
 ۱۴۴۸
 ۱۴۴۹
 ۱۴۵۰
 ۱۴۵۱
 ۱۴۵۲
 ۱۴۵۳
 ۱۴۵۴
 ۱۴۵۵
 ۱۴۵۶
 ۱۴۵۷
 ۱۴۵۸
 ۱۴۵۹
 ۱۴۶۰
 ۱۴۶۱
 ۱۴۶۲
 ۱۴۶۳
 ۱۴۶۴
 ۱۴۶۵
 ۱۴۶۶
 ۱۴۶۷
 ۱۴۶۸
 ۱۴۶۹
 ۱۴۷۰
 ۱۴۷۱
 ۱۴۷۲
 ۱۴۷۳
 ۱۴۷۴
 ۱۴۷۵
 ۱۴۷۶
 ۱۴۷۷
 ۱۴۷۸
 ۱۴۷۹
 ۱۴۸۰
 ۱۴۸۱
 ۱۴۸۲
 ۱۴۸۳
 ۱۴۸۴
 ۱۴۸۵
 ۱۴۸۶
 ۱۴۸۷
 ۱۴۸۸
 ۱۴۸۹
 ۱۴۹۰
 ۱۴۹۱
 ۱۴۹۲
 ۱۴۹۳
 ۱۴۹۴
 ۱۴۹۵
 ۱۴۹۶
 ۱۴۹۷
 ۱۴۹۸
 ۱۴۹۹
 ۱۵۰۰
 ۱۵۰۱
 ۱۵۰۲
 ۱۵۰۳
 ۱۵۰۴
 ۱۵۰۵
 ۱۵۰۶
 ۱۵۰۷
 ۱۵۰۸
 ۱۵۰۹
 ۱۵۱۰
 ۱۵۱۱
 ۱۵۱۲
 ۱۵۱۳
 ۱۵۱۴
 ۱۵۱۵
 ۱۵۱۶
 ۱۵۱۷
 ۱۵۱۸
 ۱۵۱۹
 ۱۵۲۰
 ۱۵۲۱
 ۱۵۲۲
 ۱۵۲۳
 ۱۵۲۴
 ۱۵۲۵
 ۱۵۲۶
 ۱۵۲۷
 ۱۵۲۸
 ۱۵۲۹
 ۱۵۳۰
 ۱۵۳۱
 ۱۵۳۲
 ۱۵۳۳
 ۱۵۳۴

[illegible]

$$\begin{array}{r} 1000 \\ 1000 \\ \hline 2000 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 1000 \\ 1000 \\ \hline 2000 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 1000 \\ 1000 \\ \hline 2000 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 1000 \\ 1000 \\ \hline 2000 \end{array}$$

و در هر روز یک بار بخورند

المطابق

سورة الفاتحة

٣٢٢

مدرسه محمد علی شاه
مدرسه محمد علی شاه

۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحيم

$$\begin{array}{r} 100 \\ 100 \overline{) 10000} \\ \underline{10000} \\ 0 \end{array}$$

١٢
 ١٣
 ١٤
 ١٥
 ١٦
 ١٧
 ١٨
 ١٩
 ٢٠
 ٢١
 ٢٢
 ٢٣
 ٢٤
 ٢٥
 ٢٦
 ٢٧
 ٢٨
 ٢٩
 ٣٠
 ٣١
 ٣٢
 ٣٣
 ٣٤
 ٣٥
 ٣٦
 ٣٧
 ٣٨
 ٣٩
 ٤٠
 ٤١
 ٤٢
 ٤٣
 ٤٤
 ٤٥
 ٤٦
 ٤٧
 ٤٨
 ٤٩
 ٥٠
 ٥١
 ٥٢
 ٥٣
 ٥٤
 ٥٥
 ٥٦
 ٥٧
 ٥٨
 ٥٩
 ٦٠
 ٦١
 ٦٢
 ٦٣
 ٦٤
 ٦٥
 ٦٦
 ٦٧
 ٦٨
 ٦٩
 ٧٠
 ٧١
 ٧٢
 ٧٣
 ٧٤
 ٧٥
 ٧٦
 ٧٧
 ٧٨
 ٧٩
 ٨٠
 ٨١
 ٨٢
 ٨٣
 ٨٤
 ٨٥
 ٨٦
 ٨٧
 ٨٨
 ٨٩
 ٩٠
 ٩١
 ٩٢
 ٩٣
 ٩٤
 ٩٥
 ٩٦
 ٩٧
 ٩٨
 ٩٩
 ١٠٠

TT 0301

KİLİS KÜRT DAĞI (DARMIK DAĞI) AŞİRETLERİNİN HİRİSTİYAN AHALİYE SALDIRILARI VE OSMANLI DEVLETİ'NİN BU SALDIRILARA KARŞI ALDIĞI TEDBİRLER

Murat ÇELİKDEMİR

Kilis Kürt Dağı (Darmık Dağı) Aşiretlerinin Hristiyan Ahalie Saldırıları ve Osmanlı Devleti'nin Bu Saldırlara Karşı Aldığı Tedbirler isimli bu çalışma, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan Şifre Kalemî Belgeleri, Mütenevvî Maruzat Evrakı Belgeleri ve Yıldız Perakende Evrakı Belgelerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şifre Kalemî Belgeleri; Dahiliye Nezareti'ne bağlı kalemler arasında yer alan Şifre Kalemî Belgelerinden DH.ŞFR.,190/11 kod ve numaralı belgeden istifade edilmiştir.

Mütenevvî Maruzat Evrakı Belgeleri; genellikle askerî konularla alâkalıdır. Bunlar genellikle içte ve dışta cereyan eden hâdiseler, âsâyiş konuları, Ermeni meselesi ve şekâvet hâdiseleri, sınır hâdiseleri, ataşemiliterlerin bulundukları ülkelerin askerî ahvâline dair verdiği bilgilerden oluşmaktadır. Bu çalışmada Y.MTV, 138/65, s.1 kod ve numaralı iki belgeden yararlanılmıştır.

Yıldız Perakende Evrakı Belgeleri, Sultan II. Abdülhamid'in saltanat yıllarına ait (1876-1909), "maruzat" adıyla Saray'a sunulan yazılar ile Mâbeyn-i Hümayûn'da günlük muamelât neticesinde biriken evrakı ihtiva eder. Yıldız fonları arasında dosya sayısı açısından en fazla, belge cinsi açısından da çeşitlilik arz eden bölümdür. Yıldız Perakende Evrakı Askeri maruzat kısmında yer alan Y.PRK.ASK., 110/65 kod ve numaralı 3 belge ile Arzuhal ve Jurnaller kısmında yer alan Y.PRK.AZJ., 32/96 bir belgeden yararlanılmıştır.

Halep vilayetinin Kilis Kazası sınırları içinde ve sorumluluğunda olan Kürt Dağı aşiretleri, Hassa'da Fransız rahiplerinin de ikamet ettiği Ekbaz karyesindeki Hristiyanlara bir saldırı planlamışlardır. O dönemde Kilis kaza merkezinde çıkan kargaşa ve kaosu fırsat bilip ikna edebildikleri ahaliden adam ve bağışlar da toplayarak bu planlarını gerçekleştirmek için Ekbaz köyünü abluka altına almışlardır. Eşkîya tehdidindeki başta Hassa'nın Ekbaz köyü olmak üzere İslahiye kazasının Şeyhler köyüne acilen yeterli sayıda asker gönderilmesi gerektiği Adana vilayetiyle kumandanlığının Seraskerlik makamına müştereken gönderdikleri telgrafla bildirilmiştir. Bu saldırının önlenmesi için Sadrazamlık makamınca Müşir Edhem Paşa ile Adana vilayetine gönderilen bir tezkerede, olay mahalline en yakın yerlerden, muktedir subaylarla yeterli miktarda askeri kuvvetin hazırlanıp gönderilmesi Zeytun'da bulunan müşir Edhem Paşa'dan istenmiştir. Gene bu tezkerede, memleketin ileri gelen saygın şahıslarıyla sözüne itibar edilen aşiret reislerinin,

bu eşkıyanın elebaşlarına gönderilerek onlara nasihat etmeleri ve onları bu eylemlerinden vazgeçirmeleri istenmiştir. Eşküyaya arabulucular göndererek, onların nasihat ve ikna yoluyla engellenmeye çalışılması zaman kazanmak için de yapılmıştır. Çünkü Sadrazamlık makamının Adana vilayetiyle Müşir Edhem Paşa'ya gönderdiği tebligatta, Kilis'te bulunan askeri kuvvetin, Kürt Dağı aşiretlerinin tecavüzlerini önlemek için yeterli olmadığını, olay mahalline acilen ve en kısa sürede asker gönderilmesi gerektiği bildirilmiştir. Bab-ı âlîden gönderilen bu yazılarda, “Hristiyanların ve ale'l-husus ecnebilerin hüsn-i muhafazasına pek ziyade itina olunması ...” denilerek, Hristiyanların ve özellikle de ecnebilerin can güvenliklerinin sağlanması ve korunması hususunda aşırı derecede özen gösterilmesi istenmiştir. (Seraskerlik makamının 13 Mart 1312/ 25 Mart 1896 Tarihli yazısı).

Kürt Dağı aşiretlerinin amaçlarına dair 11 Mart 1312/ 23 Mart 1896 tarihinde Hassa Kaymakam vekili ile Hassa ordu komutanı Mülazım Dail Efendi tarafından gönderilen resmi yazı ile gene o tarihte Hassa meclis idare azası Yusuf Beyin gönderdiği yazıda “ Ermeni, Katolik ve Protestan milletlerini yağma ve katl etmek niyetiyle İslahiye’de Kürt Dağı ahalisinden iki yüzden fazla kişinin Ekbaz köyünü ablukaya aldıkları bildirilmiştir. Bu belgeden, Kürt Dağı eşkıyasının amacının gayr-i Müslim Hristiyanları öldürmek ve mallarını gasp etmek olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Ancak Ekbaz’ın kuşatılması hadisesine bizzat katılan eşkıyanın sayısı 200 olmayıp iki ayrı belgede 1000-2000 rakamı telaffuz edilmiştir. Bu 200 rakamı İslahiye’deki Kürt Dağı eşkıyasının sayısıdır. Cebel-i Bereket Mutasarrıf vekili Naib Fevzi Bey tarafından 13 Mart 1312/ 25 Mart 1896 tarihinde Yaver-i Ekrem Derviş Paşa’ya gönderilen telgrafta Ekbazı kuşatanların yaklaşık 1000 kişi oldukları belirtilmiştir. Adana’dan Dahiliye Nezareti’ne 27 Mart 1312/ 8 Nisan 1896 tarihinde gönderilen şifreli bir telgrafta ise Ekbaz’ın kuşatılması ile alakalı olan ve bu bölgede faaliyet gösteren eşkıya sayının 2000 kadar olduğu belirtilmiştir.

İslahiye kaymakamlığının bir yazısında, Ekbaz’ın (Hassa’nın olmalı) Münzil Uşağı ve Kurt Ahmetli Köyleriyle İslahiye’nin Kayabaşı ve Tesbili Köylerinden bazı şahısların da Kürt Dağı eşkıyasına katılarak Ekbaz’ın kuşatılmasına destek oldukları bildirilmiştir. Ekbaz’ı ablukaya alan İslahiye’deki Kürt dağı eşkıyasını ikna etmek ve eylemlerinden vazgeçirmek için İslahiye’deki aşiret reislerinden Mir Şamzade Süleyman ve Köse Ağalarla İslahiye eşrafından Yusuf Beye tebligat gönderilmiştir.

Osmanlı Devleti askeri kuvvetlerinin zamanında olay yerine intikali ile Ekbaz’ı ablukaya alan Kürt Dağı aşiretleri eşkıyası saldırmaya cesaret edememiş ve büyük bir facia Osmanlı Devleti tarafından önlenmiştir. Müşir Edhem Paşa tarafından 17 Mart 1312/ 29 Mart 1896 tarihinde gönderilen bir yazıda “ hamd olsun zayıat olmayub 61 hayvan kaçırılmış ise de şimdi anların

istirdadına çalışılmaktadır.” Denilerek, Ekbaz Kuşatması hadisesinde hiçbir can kaybı yaşanmadığı, Hassa ve İslâhiye’nin bazı köylerinden gasp edilen 60 kadar hayvanın ise bulunup sahiplerine iade edilmesi ve suçluların yakalanması için çalışıldığı bildirilmiştir. Bundan iki gün sonra gene Edhem Paşa tarafından gönderilen bir yazıda gasp edilen 60 kadar hayvanın bulunarak sahiplerine iade edildiği bildirilmiştir.

Osmanlı Devleti idarecileri, şayet yerinde ve zamanında müdahale edemeseler idi büyük bir facia yaşanacaktı. Kürt Dağı aşiretlerinden oluşan 2000 kadar eşkıya Ekbaz Köyündeki Hristiyanları katl edip, mallarını gasp edeceklerdi. Bunun farkında olan Ekbaz Hristiyanları adına, 16 Mart 1312/ 28 Mart 1896 tarihinde bir teşekkür telgrafi gönderilmiştir.

Mabeyn-i Hümayun Baş Kitabet-i Celilesine 17 Mart 1312/ 29 Mart 1896 tarihinde ulaşan Ahalinin teşekkür telgrafi:

Veli nimet padişahımız efendimiz hazretlerinin saye-i asayışvaye-i mülükânelerinde kemal-i rahatla yaşıyorduk ancak bu kere Kilis vukuatı üzerine Kilis’in Kürt Dağı ahalisinden bir hayli kesan(kimseler) karyemizi basmak için sardıkları sırada mutasarrıfımız Hayri Efendi, Payas’tan hemen mikdar-ı kâfi askerle gece yetişüp mal ve canımızın telefine meydan bırakmayarak muhacimleri (hücum edenleri) tard ve teb’id eylemiştir. Hükûmet-i seniyye ve müşarün ileyhın şu hususda dahi hakkımızda icra buyurduğu eltaf ve gayretten dolayı borçlu olduğumuz teşekküratı ve daavat-ı mefruz (Boynumuzun borcu olan duaları)-i padişahiyi tekrar ile ifâya müsaraat eyleriz. Fi 16 Mart 1312.

Mu’teberandan Yusuf; Mu’teberandan Agob; Ekbâr Mu’teberanından Agobcan.

KAYNAKÇA:

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi; DH.ŞFR.,190/11,s.1
2. Başbakanlık Osmanlı Arşivi; Y.MTV, 138/65, s.1
3. Başbakanlık Osmanlı Arşivi; Y.MTV, 138/65, s.2
4. Başbakanlık Osmanlı Arşivi; Y.PRK.ASK., 110/65, s.1
5. Başbakanlık Osmanlı Arşivi; Y.PRK.ASK., 110/65, s.2
6. Başbakanlık Osmanlı Arşivi; Y.PRK.ASK., 110/65, s.3
7. Başbakanlık Osmanlı Arşivi; Y.PRK.AZJ., 32/96, s.1

ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERDE EŞİK DEĞER HİPOTEZİNİN TEST EDİLMESİ⁷⁴

Feyzullah ŞAHİN

GİRİŞ

İnsanları diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden birisi düşünme becerileridir. Yaşamın her alanında geniş bir uygulama alanı mevcuttur. Düşünme becerileri farklı araştırmacılarca, farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Ortak bir tanım üzerinde görüş birliğine varılamamıştır. Tanımlarda, genellikle iki boyut sıklıkla vurgulanmaktadır. Bunlardan, birisi analitik düşünme, bir diğeri ise yaratıcı düşünmedir.

Analitik düşünme becerileri ağırlıklı olarak zekayı psikometrik bir bakış açısıyla açıklamaya çalışan araştırmacılarca önceliklendirilen bir takım düşünme süreçleri yer almaktadır. Bu beceriler; sınıflama, analiz etme, muhakeme kurma gibi temel becerilerden oluşmaktadır. Bir diğer beceri olan, yaratıcı düşünme becerileri ise ıraksak düşünme becerileri kapsamında açıklanmaya çalışılmaktadır.

Yaratıcı düşünme becerileriyle ilgili çalışmalar Guilford'un (1966) Amerika Psikologlar Derneğinde yaptığı açılış konuşması sonrası ivme kazanmıştır. Bu konuşmada, ıraksak düşünme becerileri akıcı, esnek, detaylı ve orijinal fikirler üretme kapasitesi kapsamında açıklanmaktadır. Guilford'un çalışmalarına paralel dönemlerde de yaratıcılık ve zeka arasındaki ilişkide araştırmalara konu olmaya başlamıştır. Eşik değer hipotezidir (Threshold effect), her iki değişken arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik geliştirilmiş olan önermelerden birisidir.

Eşik değer hipotezine göre bireylerin yaratıcı düşünme becerilerini performansla dönüştürebilmeleri için en az orta düzey bir zekaya sahip olması gerektiği varsayılır. Hatta, 85-120 IQ puan aralığında zeka puanına sahip bireylerin yaratıcılıkları ile zeka puanları arasındaki ilişkinin, $120 \geq \text{IQ}$ sahip bireylerden daha yüksek çıkması beklenmektedir (Şahin, 2014). Söz konusu hipotez farklı araştırmalarda incelenmiştir. Bir grup araştırmada hipotezi destekleyen sonuçlara ulaşılmış iken (Cho vd., 2010; Barron 1963, 1969, akt.Preckel, Holling & Wiese, 2006; Getzel & Jackson, 1962, Yamamoto, 1966, akt. Jauk, Benedek, Dunst & Neubauer, 2013; Şahin, 2014, 2015), bir başka grup araştırmada hipotezi desteklemeyen sonuçlara ulaşılmıştır (Kim, 2005; Preckel, Holling & Wiese, 2006; Runco & Albert, 1986).

Söz konusu araştırmaların tamamı ortalama veya ortalama üzeri zeka seviyesinde bireylerle sürdürülmüş çalışmalardır. Oysa, yaratıcılığın her bireyde az veya çok bulunan bir özellik olduğu yönünde genel geçer bir görüş vardır (Detaylı bilgi için: Maslow, 1970, cit. Hong & Ditzler, 2013). Zihinsel engelli bireylerde yaratıcı olarak düşünebilir (Ford ve Renzulli, 1976; Johnson, 1990; Pollack, Pollack ve Tuffi, 1973; Sharpe, 1976; Stasinos, 1984; Uno, vd., 1977; Uno ve Leanordson, 1980). Dolayısıyla, zihinsel engelli bireylerin de yaratıcılıkları ile zekaları arasında bir ilişki

⁷⁴ Bu çalışma, Düzce Üniversitesi DÜBAP.2017.10.04.615 sayılı Bilimsel Araştırma Projesi ile desteklenmiştir.

olabilir. Böylesi bir ilişkinin belirlenmiş olması, zihinsel engelli bireylerin eğitime ilişkin farklı bir bakış açısı sunabilir. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir. Bu çalışmanın genel amacı, zihinsel engelli bireylerin zeka puanı ile yaratıcılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

YÖNTEM

Katılımcılar

Çalışma 2017-2018 eğitim-öğretim döneminde Düzce İl Merkezindeki bir özel eğitim kurumuna devam eden hafif düzeyde zihinsel engel tanısı almış 31 öğrenciyle sürdürülmüştür. Katılımcıların seçiminde amaçlı örneklem yöntemine başvurulmuştur. Öğrencilerin, zihinsel engel tanısı almış olması ve okuma ve yazma becerilerini bağımsız olarak yapıyor olması ölçütleri göz önünde bulundurulmuştur. Kuruma devam eden öğrencilerin tamamı hafif veya orta düzey zihinsel engellidir. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin, 16'sı (%51.60) kadın, 15'i (%48.40) erkektir. Yaş dağılımları ise 3'ü (%9.70) 15, 5'i (%16.10) 16, 6'sı (%19.40) 17 ve 18'i (%54.80) 18 yer almaktadır. Zeka puanları ise 54-65 aralığındadır.

Veri toplama araçları

Wechsler Zeka Ölçeği (WISC-R)

WISC-R tek boyutlu zeka konseptine göre geliştirilmiş bir ölçme aracıdır testidir. Bu çalışmada, öğrencilerin zeka düzeyinin belirlenmesi amacıyla kullanılmıştır. Ölçek Wechsler tarafından ilk defa 1939 yılında yetişkinler için geliştirilmiş, ilk sürümü 1949 yılında yayınlanmış ve 1974 yılında revize edilmiştir (Öpengin, 2018). Daha sonra, 1991 yılında WISC-III ve 2003 yılında dördüncü revizyonları yapılmıştır.

Testin Türkiye'de 1974 versiyonu kullanılmaktadır. Adaptasyon çalışması 6-16 yaş grubuna yönelik Savaşır ve Şahin (1994, as cited in Tan, Soysal, Aldemir, & Işık, 2012) tarafından yapılmıştır. Testten, ortalama alınabilecek IQ puanı 100'dür. Standart sapması ise 15'tir. Bir bireyin zihinsel engel tanısı alabilmesi için ortalamadan $-2 \leq$ standart sapma puan olması gerekir. Testin yarı test güvenilirliği .97, alt testler arası korelasyon ise .51-.86 aralığında hesaplanmıştır. Tanılamalar, Rehberlik Araştırma Merkezi Müdürlüğüne gerçekleştirilmiştir.

Yaratıcı görevler

Öğrencilerin genel yaratıcılık yeteneklerinin bir türü olan Şekilsel yaratıcılık düzeyinin belirlenmesi için Torrance Yaratıcı Düşünme Testi (TYDT) Şekilsel Form B etkinlikleri arasında yer alan "Daireler" ve TYDT Sözel Formu arasında yer alan "Sıra Dışı Kullanım Etkinliği" kullanılmıştır. Daireler, söz konusu testte yer alan üç farklı etkinlikten birisidir. Bu etkinlikte öğrenciden tamamlanmamış daireleri çizerek tamamlaması görevini yerine getirmesi beklenilir. Sıra dışı kullanım, söz konusu testte yer alan altı farklı etkinlikten birisidir. Bu etkinlikte öğrenciden tamamlanmamış boş karton kutularını amaçları dışında kullanma görevini yerine getirmesi beklenilir (Torrance, 2008).

Verilerin Puanlanması

Yaratıcı etkinliklerde, öğrencilerin her iki etkinliğe vermiş olduğu yanıtlar akıcılık, esneklik ve yaratıcılık indeks alt boyutları ile puanlanmıştır. *Akıcılık*, bir maddeye verilen doğru yanıtların sayısıdır. *Esneklik*, bir maddeye verilen yanıtların kategori sayısıdır. Yaratıcılık index puanı hesaplanmasında Snyder, Mitchell, Bossomaier ve Pallier (2004) tarafından geliştirilmiş olan $CI = \log_2\{(1 + u_1) (1 + u_2) \dots (1 + u_c)\}$ formülü kullanılmıştır. Puanlama araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Analiz

Veri seti öncelikli olarak kayıp değerler ve normallik varsayımları açısından değerlendirilmiştir. Eksik girilen herhangi bir değere rastlanmazken, dağılımın normalliği için Kolmogorov Smirnov testi yapılmıştır. Sonucunda, zeka ve yaratıcılık alt puanlarının tamamında dağılımın normal olmadığı saptanmıştır ($p < .05$). Bu sonuca dayalı olarak, zeka ve yaratıcılık alt puanları arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla, non-parametrik testlerden Spearman Brown Korelasyon Analizine başvurulması kararı alınmıştır. Araştırma verileri SPSS paket programı 16.00 sürümü kullanılarak analiz edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmada, çalışma grubu öğrencilerin zeka ve yaratıcılık puanları arasındaki ilişki incelenmiştir. Yanıtlara ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapmalarda hesaplanmıştır. Analiz tablosu aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Zeka – yaratıcılık ilişkisi tablosu.

Ölçme araçları	Alt puanlar	$\bar{X}$	SS	1	2	3	4	5	6	7
Zeka testi	1.WISC-R	57.52	3.03	–	.14	.15	-.15	-.15	.17	–
										.05
Daireler etkinliği	2.Şekilsel akıcılık	6.23	2.58		–	.38*	.39*	.37*	.23	.28
	3.Şekilsel esneklik	3.55	.89			–	.52*	.34	.24	.40*
	4.Şekilsel yaratıcılık indeks	1.12	.23				–	.33	.25	.44
Sıradışı kullanım etkinliği	5.Sözel akıcılık	6.61	2.70					–	.74*	.88*
	6.Sözel esneklik	3.65	1.43						–	.80*
	7.Sözel yaratıcılık indeks	1.14	.27							–

* $p < .05$.

Spearman Brown Korelasyon analizi sonucunda, zeka ile şekilsel ve sözel yaratıcılık alt puanları arasında anlamlı ilişkiler saptanamamıştır ($p > .05$). Şekilsel akıcılık ile şekilsel esneklik ($r = .38$, $p < .05$), şekilsel akıcılık ile şekilsel yaratıcılık indeks ($r = .39$, $p < .05$) ve şekilsel akıcılık ile sözel akıcılık ($r = .52$, $p < .05$), şekilsel esneklik ile sözel yaratıcılık indeks ($r = .40$, $p < .05$) puanları arasında anlamlı ve orta düzey ilişkiler belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, sözel akıcılık ile sözel esneklik ($r = .74$, $p < .05$) ve sözel yaratıcılık indeks ($r = .80$, $p < .05$) puanları arasında ise anlamlı ve büyük

düzey ilişkiler saptanmıştır. Katılımcıların zeka testi aritmetik ortalamaları 57.52 ± 3.03 'dür. Yaratıcılık puan ortalamaları ise $6.61 \pm 2.70 - 1.12 \pm .23$ aralığında değişmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Alan yazında zihinsel engelli bireylerin yaratıcı düşünme becerileri ile ilgili yapılan çalışmalarda, ağırlıklı olarak farklı zeka düzeyindeki bireyler arasındaki farkın yaratıcı düşünme boyutu ile farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir (Bakınız; Ford ve Renzulli, 1976; Johnson, 1990; Pollack, Pollack ve Tuffi, 1973; Sharpe, 1976; Stasinos, 1984; Uno, vd., 1977; Uno ve Leanordson, 1980). Ulaşılabilen çalışmaların hiçbirisinde zeka ile yaratıcılıkları arasındaki ilişkiye ilişkin veriye ulaşılamamıştır. Bu çalışma bu anlamda ilk olma özelliği taşımaktadır. Bu araştırmada elde edilen sonuçlar, eşik değer hipotezine daha detaylı bir bakış açısı sunulmasına katkı yaptığı söylenebilir.

Bu çalışmanın bir takım sınırlılıkları mevcuttur. Bunlardan ilki, öğrencilerin yaratıcılık puanları için TYDT'nin tamamı yerine, söz konusu ölçekte yer alan şekilsel ve sözel alandaki birer adet etkinlikler kullanılmıştır. Bu durum, yaratıcılık puanına ilişkin daha kapsamlı bilgi elde edilmesini, dolayısıyla daha geçerli sonuçlar elde edilmesini sınırlandırmıştır. Ancak, zihinsel engelli bireylerin sınırlı dikkat süreleri göz önünde bulundurulduğunda böylesi bir yaklaşım uygun olarak değerlendirilebilir. Araştırmanın bir başka sınırlılığı, çalışmanın sınırlı sayıda denek ile sürdürülmüş olmasıdır. Dolayısıyla, 31 denekten dönen veriler ile analizlerin yapılmış olması genel geçer sonuçlara ulaşılmasını kısıtlamaktadır. Daha büyük örneklem grupları içeren bir başka çalışmada her iki değişken arasındaki ilişkinin incelenmesi daha geçerli sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

Bu araştırmada ulaşılan sonuçlar, yaratıcı düşünme becerileri ile zekanın birbirinden bağımsız olduğu yönündeki araştırma bulgularını (Şahin, 2015) desteklemektedir. Dolayısıyla, sadece belli bir grup öğrenciye özgü beceri olarak düşünülmemelidir. Zihinsel engelli bireylerin de günlük yaşama katılım ve problem çözme becerilerinde esnekliğin geliştirilmesi için yaratıcı düşünme becerilerini içeren programlara da yer verilebilir.

KAYNAKLAR

- Cho, S. H., Nijenhuis, J. T., VanVianen, A. E., Kim, H. B., & Lee, K. H. (2010). The relationship between diverse components of intelligence and creativity. *The Journal of Creative Behaviour*, 44, 125-137.
- Ford, B. G. & Renzulli, J. S. (1976). Developing the Creative Potential of Educable Mentally Retarded. *The Journal of Creative Behavior*, 10(3), 210-218. doi:10.1002/j.2162-6057.1976.tb01026.x
- Hong, E.& Ditzler, C. (2013). Incorporating technology and web tools in creativity instruction. In Kim, K.H., Kaufman, J. C., Baer, J., Sriraman, B., *Creatively gifted students are not like other gifted students* (pp.17-38), Sense publishing.
- Jauk, E., Benedek, M., Dunst, B. & Neubauer, A. C. (2013). The relationship between intelligence and creativity: New support for the threshold hypothesis by mean of empirical breakpoints detection. *Intelligence*, 41(4), 212-221.

- Johnson, R. A. (1990). Creative thinking in mentally retarded deaf adolescents. *Psychological Reports*, 66, 1203-1206.
- Kim, K. H. (2005). Can only intelligent people be creative? A meta-analysis, *Journal of Secondary Gifted Education*, 16, 57-66.
- Öpengin, E. (2018). Zeka testleri. Edt.Sak, U. *Üstün yeteneklilerin tanılanması* (syf.33-53). Ankara:Vize akademik.
- Runco, M. A., & Albert, R. S. (1986). The threshold theory regarding creativity and intelligence: An empirical test with gifted and nongifted children, *The Creative Child and Adult Quarterly*, 11(4), 212-218.
- Pollack, S. N., Pollack, D., ve Tuffli, C. S. (1973). Creativity in the severely retarded. *Journal of Creative Behavior*, 7(1), 67-72. doi: 10.1002/j.2162-6057.1973.tb00948.x
- Sharpe, L. W. (1976). The Effects of a Creative Thinking Skills Program on Intermediate Grade Educationally Handicapped Children. *The Journal of Crativity Behavior*, 10(2), 138-145.
- Snyder, A., Mitchell, J., Bossomaier, T., & Pallier, G. (2004). The Creatvity Quotient: An objective scoring of ideational fluency. *Creativity Research Journal*, 16(4), 415-420.
- Stasinos, D. P. (1984). Enhancing the creative potential and self- esteem of mentally handicapped greek children. *The Journal of Crativity Behavior*, 18(2), 117-132.
- Şahin, F. (2014). Yaratıcılık-zeka ilişkisi: Yeni deliller, *İlköğretim Online*, 13(4), 1516-1530, Doi: 10.17051/io.2014.02374.
- Şahin, F. (2015). A Research on the structure of intelligence and creativity, and creativity style, *Turkish Journal of Giftedness and Education*, 5(1), 2-20.
- Tan, S., Soysal, Ş., Aldemir, S., & Işık, B. (2012). Üstün zeka düzeyindeki bir grup öğrencinin WISC-R profillerinin incelenmesi. *Yeni Tıp Dergisi*, 29, 170-173.
- Torrance, E. P. (2008). *The Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-technical manual*. Bensenville, IL: Scholastic Testing Service.
- Uno, T., Gargiulo, R. M., Sears, J. D., Mauter, M., ve Rowe, J. (1977). Creativity in developmentally disabled adolescents. *Psychological Reports*, 40, 1207-1212.
- Uno, T., Leonardson, G. (1980). Creativity and Self-Concept of Mentally Retarded Adolescents. *The Journal of Creative Behavior*, 14(3), 219-222. Doi: 10.1002/j.2162-6057.1980.tb00250.x

ELEŞTİREL DÜŞÜNME ÖLÇEĞİ UYARLAMA VE PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Feyzullah ŞAHİN
Elif YILMAZ

GİRİŞ

M.Ö 600’li yılında ilk defa Sokrates tarafından kullanılan eleştirel düşünme klasik olarak “Bir şeyi iyi ya da kötü yanlarıyla değerlendirme” olarak tanımlanabilir. Sokrates’in öğrencisi Plato’da öğretmeninin bakış açısını diyalogik düşünme adı altında sürdürmüştür. Sokrates ve Plato’dan günümüze ise eleştirel düşünme tanımlarında oldukça farklılaşma mevcuttur. Özellikle farklı disiplinlerce farklı tanımların benimsenme eğilimi daha fazladır. Örneğin, Halpern (1996) “İstenilen davranışların olabilirliğini artıran bilişsel beceri ya da stratejilerin kullanılması” olarak tanımlar iken, Paul (1991) “Gözlem ve bilgiye dayanarak sonuçlara ulaşma” olarak betimlemiştir. Birkaç örnekten anlaşılacağı üzere her yönü ile kapsayıcı genel geçer bir kavramdan bahsetmek güçtür. Bu durumun, söz konusu becerinin değerlendirilmesinde de farklı araçların işe koşulmasına yol açmaktadır.

Alan yazında öncü Watson ve Glaser, Paul ve Facione gibi önce araştırmacılara göre eleştirel düşünme sadece bir takım bilişsel beceriler ile sınırlandırılması dar bir bakış açısını yansıtmaktadır. Söz konusu araştırmacılar, eleştirel düşünme becerilerini bilgi ve tutum/ eğilim boyutları da dahil ederek bütünsel bir bakış açısı ile incelemiştir. Bir araştırma raporunda tutum/ eğilim boyutuna açık fikirli olma, meraklı olma güven, olgunca yaklaşım sergileme, ilgili bilgiyi araştırmaya gayretli olma örnek olarak verilmiştir (Facione ve Facione, 1997, akt.Demir, 2006). Facione (1990) ise ideal bir eleştirel düşünürün özelliklerini şu şekilde özetlemiştir:

Alışkanlık haline getirmiş bir şekilde meraklı, bilgili, gerekçeleri güvenilir, açık fikirli, esnek, değerlendirmede adil, kişisel önyargılarla yüzleşmede dürüst, kararlar verirken dikkatli, yeniden ele almaya istekli, sorunlar konusunda net, karmaşık konularda düzenli, ilgili bilgiyi araştırmada gayretli, kriter seçiminde mantıklı, araştırmaya odaklı ve konu ve araştırmanın sağladığı şartlar kadar kesin olan sonuçları aramakta ısrarlıdır.

Günümüzde, eleştirel düşünörlere duyulan ihtiyacın her geçen gün artmasının bir sonucu olarak bu alana duyulan ilgi artmıştır. Farklı düzeyde öğrencileri kapsayan bir grup araştırmada eleştirel düşünme becerilerini geliştirmede kullanılan stratejilerin etkililiğı incelenmiştir. Sonucunda, öğrencileri eleştirel olarak konuya analiz etmelerinin (Gadzell vd., 1996), 7E sorgulamaya dayalı öğrenme modelinin (Mecit, 2006), , problem temelli öğrenme durumları ile sürdürölen uygulamaların (Özcan, 2007; Tiwari vd., 1999), Waldman modeline göre yapılan okuma etkinliklerinin (Balta ve Demirel, 2012), öğrenci merkezli öğrenmeye dayalı karma öğretim yönteminin (Özer, 2007), derslerde öğrencilerin araştırmaya yönlendirilmesinin, soru sorma ve derse katılıma teşvik edilmesi ile öğrencilerin birbirlerinin dinlemesinin (Semerci, 2003) eleştirel düşünme becerilerini geliştirdiğı belirlenmiştir. Öğrencilerin kendi öğrenme sorumluluğunu taşıma,

öğretmen rehberliğinde çalışma, arkadaşlarıyla ortak çalışmalar yapma gibi imkânlar tanıyan aktif öğrenme uygulamalarının eleştirel düşünme becerilerinin üzerinde olumlu etkisi olduğu da saptanmıştır (Aydede ve Kesercioğlu, 2010).

Yöntemlerin incelendiği birkaç çalışmada çelişik sonuçlara da ulaşılmıştır. Örneğin, tarih dersinde düz anlatım yöntemine göre sorgulama yöntemi tercih edilmesinin eleştirel düşünme becerilerini anlamlı düzeyde desteklediği (Savich, 2008), diğer dersleri içeren bir başka çalışmada ise geleneksel yöntemlerle sürdürülen eğitiminin etkisiz olduğu (Akar, 2007) sonuçlarına da ulaşılmıştır.

Bir başka grup araştırmada sınıf ortamının eleştirel düşünme becerilerine gelişimi incelenmiştir. Mandernach (2009) bir araştırmada, geleneksel ve yüz yüze bir ortamda öğrenim gören öğrencilerin eleştirel düşünme stratejilerine ilişkin uygulamalarını, eş zamanlı olmayan (asen kron) ve internet ortamındaki öğrenme sürecindeki uygulamalar ile kıyaslamışlardır. Sonucunda, yüz yüze öğrenim gören öğrencilerle, etkileşimli bir öğretmenin olduğu, uzaktan eğitim sınıfları arasında anlamlı bir farklılık saptanamamış iken, etkileşimli olmayan internet ortamı öğrenme ile arasında ilk iki grup lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bir diğer ifade ile, öğretmenle etkileşimde bulunmaya fırsat verilmesi eleştirel düşünme becerilerinin gelişimine katkı sunmuştur. Sınıf ortamında öğretim tekniklerinin açıkça verildiği grup ile bu tekniklerin gömülü olarak verildiği grup öğrencide düşünce becerileri gelişimi, düşünceleri organize edebilme, düşündüklerini tutarlı ve bir bütün olarak sunabilme ile uygun kelime seçimi açısından farklılıklarının olup olmadığı da bir başka çalışmada incelenmiştir. Sonucunda, öğretim tekniklerinin açıkça verildiği gruptaki öğrencilerin bahse konu her üç boyutta da anlamlı gelişmeler olduğu saptanmıştır (Sondel, 2009).

İçerik ve beceri temelli yaklaşım tercih edilmesinin eleştirel düşünme becerilerine etkililiği de bir başka grup çalışmaya konu olmuştur. Aybek'in (2006) çalışmasında beceri temelli eğitimin, konu temelli eğitime göre eleştirel düşünme becerilerini daha fazla desteklediği sonucuna varılmıştır. Kurnaz'ın (2007) araştırmasında ise içerik ve beceri temelli eleştirel düşünme öğretimi yaklaşımlarının öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirdiği, ancak beceri temelli yaklaşımın içerik temelli yaklaşımdan daha etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Liaw (2007) ise bu sonuçlara çelişik olarak içerik temelli yabancı dil öğretiminin öğrenci başarısı artışına katkı sunduğu, ancak eleştirel düşünme becerileri gelişimine anlamlı bir etki ortaya koymadığını raporlamıştır.

İki farklı çalışmada ise eleştirel düşünme becerilerini gelişimine ilişkin ideal süre konusuna vurgu yapılmıştır. Goodin (2005) bir araştırmasında 13 haftalık bir uygulama gerçekleştirilen güdümlü tartışma yönteminin etkili bir strateji olmadığından yola çıkarak bu sürenin yeterli olmadığı, eğitimin daha uzun soluklu verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Smith (2009) ise eleştirel düşünme biçiminin doğal bir düşünme biçimi olmadığını vurgulayarak, bu düşünme becerisini hakim olarak uygulayabilmek için binlerle ifade edilen saatlerde eğitim alınması gerektiğini önermiştir.

Eleştirel düşünme becerilerinin öğretimi ve/veya gelişimi kadar nasıl değerlendirileceği de önemlidir. Bu kapsamda testler, gözlem tekniği, bireysel görüşmeler veya bunların birleşiminden oluşan setler kullanılabilir. Norris ve Ennis (1989) testleri iki alt kategoriye ayırmıştır. İlki,

eleştirel düşünme bir alt boyut veya bileşenini ölçmeye yönelik testler, diğeri ise bütünsel olarak ölçmeyi hedefleyenler. Yaygın olarak çok yönlü testler tercih edilmektedir. İkinci grupta yer alan testlerden ise en yaygın olarak kullanılanları Watson-Glaser, Cornell Eleştirel Düşünme Ölçeği ve Kaliforniya Eleştirel Düşünme Becerileri Ölçeğidir.

Watson-Glaser ölçeği, ilk olarak 1930'ların sonunda Goodwin Watson ve Edward Maynard Glaser tarafından geliştirilmiş ve 1980'de revize edilmiştir. Cornell Eleştirel Düşünme Ölçeği ise Robert Ennis ve Jason Millman tarafından 1985, Kaliforniya Eleştirel Düşünme Becerileri Ölçeği ise Facione tarafından 1990 yılında geliştirilmiştir. Bunun dışında, New Jersey Muhakeme-Akıl Yürütme Becerileri Testi, Ross Üst Düzey Bilişsel Süreçler Testi, Araştırma Becerileri Testi, Ennis-Weir Eleştirel Düşünme Deneme Testi, Kaliforniya Eleştirel Düşünme Eğilimi Envanteri ve Holistik Eleştirel Düşünme Puanlama Rubriği (Demir, 2006) gibi bir takım ölçme araçları da kullanılmaktadır. Bu testlerin genel özelliği alan genel eleştirel düşünme becerileri ölçümünü hedeflenmesi ve ortaokul ve üstü öğrenci grubunun değerlendirmede dikkate alınmasıdır. Ölçtükleri alt beceriler ise farklılaşmaktadır. Demir (2006) ise eleştirel düşünme becerilerinde Amerikan Felsefe Birliği'nin kabul gören alt alanları ve ilkökul dört ve beşinci sınıf öğrencilere yönelik bir ölçme aracı geliştirmiştir. Bu çalışmanın genel amacı, Demir (2006) tarafından geliştirilmiş olan ölçeğin 5 – 7 sınıflarda uyarlama çalışmasının yapılmasıdır.

Orijinal Eleştirel Düşünme Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenilirliği

Demir (2006) tarafından doktora çalışmasında dört ve beşinci sınıflarda geliştirilmiş olan “Eleştirel Düşünme Ölçekleri” Palavan tarafından (2012) doktora çalışmasında 3. sınıflara uyarlanarak kullanılmıştır. Demir (2006) eleştirel düşünme ölçeklerini geliştirme sürecini şu şekilde açıklamaktadır.

Eleştirel Düşünme Ölçekleri, Amerikan Felsefe Birliği'nin desteğiyle uzmanların konsensüsü ile ortaya çıkan eleştirel düşünme beceri alanları (analiz, değerlendirme, çıkarım, yorumlama, açıklama ve öz düzenleme) temel alınarak geliştirilmiştir. Bu altı eleştirel düşünme beceri alanının her biri için daha önce hazırlanan ölçeklerden ve uzmanlardan alınan bilgi-görüşler doğrultusunda ayrı bir ölçek geliştirilmiştir.

Ölçek toplamda beş alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlardan ilki, Yorumlamadır (Interpretation). Yorumlara, sınıflama, önemini çözme ve anlamını aydınlatma alt becerilerinden oluşmaktadır. İkinci alt boyut analizdir (Analysis). Bu alt boyut ise fikirleri gözden geçirme, argümanları belirleme ve argümanları analiz etme becerilerinden meydana gelmektedir. Üçüncü alt boyut olan değerlendirme (Evaluation) ise iddiaları ve argümanları değerlendirme davranışlarını içermektedir. Dördüncü alt boyut çıkarım yapmadır (Inference). Bu alt boyut, kanıttan kuşkulama, alternatifleri tahmin etme ve sonuç çıkarma olmak üzere üç alt beceriye sahiptir. Beşinci alt boyut, Açıklamadır (Explation). Bu alt boyut ise sonuçları ifade etme, prosedürleri doğrulama ve argümanları sunma becerilerini içermektedir. Son boyut olan Öz-düzenleme (Self-regulation) de kendini gözden geçirme ve kendini düzeltme davranışlarının değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Demir (2006) tarafından ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıflar için geliştirilen ölçeğin güvenilirliği için “test–tekrar test yöntemi” uygulanmıştır. Ölçeğin; Analiz, Değerlendirme ve Çıkarım alt ölçeği bir yönergeye ilişkin “Doğru veya yanlış” veya “Destekler veya Desteklemez” gibi ikili düzeyde yanıt verilmesini içeren sorulardan oluşmaktadır. Bu kapsamda, her bir alt ölçekte 10’ar adet soru yer almaktadır. Yanıtlar, çift serili (biserial) korelasyon ve pearson momentler çarpımı korelasyonu analizi ile incelenmiştir. Analizler sonucu soru-toplam ölçek puanı arasındaki korelasyonlar ise çalışan maddeler sırası ile .70 - .87, .73-87 ve .71-.88 aralığında olduğu belirlenmiştir. Ölçek toplam ile Pearson Momentler çarpım korelasyonu ise .71, .86 ve .70 olarak hesaplanmıştır. Analiz ve Çıkarım alt ölçeklerinde 8, Değerlendirme alt ölçeğinde ise 9 sorunun korelasyon değerlerinin .70 üzerinde olduğu saptanmıştır.

Yorumlama ve Açıklama alt ölçeklerinde ise ölçek geliştirme sürecinin ilk aşamasında 10 soru ile veri toplanmıştır. Bu alt boyutlarda verilen bir senaryo durumuna ilişkin dört şıklı çoktan seçmeli sorulara yanıt verilmesi beklenmiştir. Yorumlama boyutundaki ölçeği oluşturan sorulardan birisi hariç dokuzu çalışmıştır. Bu alt boyuttaki maddelerin ayırıcılık gücü indeksleri “.53 - .94”, güçlük indeksleri ise “.42-.89” aralığında değişmektedir. Ölçeğin ortalama ayırıcılık indeksi (r_{jx}) .71, güçlüğü (p_j) ise .50 olarak belirlenmiştir. Aritmetik ortalaması ise 5.02 ± 2.78 ’dir. KR_{20} güvenilirlik katsayısı da .76’dır. Maddelerin tamamı çalışmıştır. Açıklama boyutundaki ölçeği oluşturan soruların ayırıcılık gücü indeksleri “.51 - .96”, güçlük indeksleri ise “.42-.54” aralığında değişmektedir. Ölçeğin ortalama ayırıcılık indeksi .74, güçlük indeksi ise .50 olarak belirlenmiştir. Aritmetik ortalaması ise 4.49 ± 2.66 ’dir. KR_{20} güvenilirlik katsayısı da .77 olarak hesaplanmıştır.

Eleştirel Düşünme Ölçeğinin bir diğer alt boyutu da Öz-düzenlemedir. Bu alt boyut, 16 maddeden oluşmakta ve 3’lü Likert tipidir. Maddelere yanıtlar “Her zaman”, “Bazen” ve “Hiçbir zaman” olarak verilmektedir. Açıklayıcı Faktör Analizi ile yapı geçerliliği belirlenmiştir. Principal Faktör ve Varimax Rotasyon uygulanmıştır. Maddelerden faktör yük değerleri .30 üzeri olan toplamda 12 madde çalışmıştır. On iki maddenin, toplam varyansın %49.61’inin açıklayabildiği ve tek faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. 12 sorusunun tamamından alabilecekleri en yüksek puan “24”, ölçeğin 12 sorusunun tamamından alabilecekleri en düşük puan “0”dır.

Eleştirel Düşünme Alt Ölçeklerinin Uyarlanması

Demir (2006) tarafından ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıflar için geliştirilen ve Palavan’ın (2012) üçüncü sınıflara uyarladığı “Eleştirel Düşünme Ölçeği” farklı bir sınıf aralığında uyarlama çalışması gerçekleştirilmiştir. Üç farklı tip alt ölçek mevcuttur. Farklı tiplere göre hazırlanmış olan ölçeklere ilişkin analizler ve bulgulara ilişkin tartışmalar aşağıda alt başlıklar halinde verilmiştir.

Analiz, Değerlendirme ve Çıkarım

Analiz, Değerlendirme ve Çıkarım alt ölçeğine ilişkin analizlerde çift serili (biserial) korelasyon analizi sonucu madde-toplam ölçek puanı arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. Çift serili korelasyon tekniği, denegin testin tümünden aldığı puanla herhangi bir soruya verdiği yanıt arasındaki ilişkiyi belirleme ve hesaplanan bu katsayının o maddenin ayırt etme gücü olarak

kullanılması için başvurulmuş ölçütlerden birisidir (Tekin, 2004). Analiz, değerlendirme ve çıkarım alt ölçeğine ilişkin tablo aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Analiz, Değerlendirme ve Çıkarım Alt Ölçeklerin çift serili korelasyon analizi sonuçları.

	Madde numarası	R(jx)
Analiz	1	.38*
	2	.41*
	3	.30*
	4	.42*
	5	.34*
	6	.45*
	7	.35*
	8	.34*
Değerlendirme	1	.08
	2	.48*
	3	.51*
	4	.58*
	5	-.06
	6	.40*
	7	.50*
	8	.42*
	9	.45*
Çıkarım	1	.61*
	2	.30*
	3	.52*
	4	.48*
	5	.04
	6	.26*
	7	.58*
	8	.63*

$p < 0.05$ düzeyinde anlamlı

Madde-toplam korelasyonu yorumlamada, $.30 \geq$ maddelerin bireyleri iyi derecede ayırt ettiği, .20-.30 arasında kalan maddelerin zorunlu durumlarda teste alınabileceği ve .20'den daha küçük maddelerin testten çıkartılması önerilmektedir (Büyüköztürk, 2007). Analiz alt ölçeği, soru-toplam ölçek puanı arasındaki korelasyonlar incelediğinde, maddelerin tamamı ile anlamlı ve pozitif bir ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Korelasyonlar ise .30 - .45 aralığında yani orta düzeyde ve anlamlı olduğu saptanmıştır.

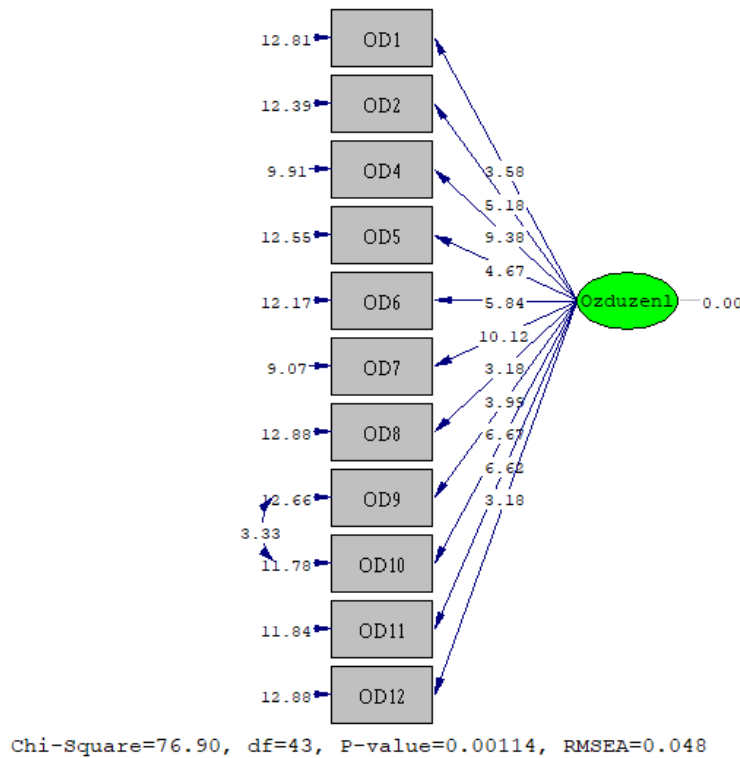
Değerlendirme alt ölçeğinde ise bir ve beşinci maddenin anlamlı çıkmadığı, diğer maddelerin tamamının anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer maddelerin ölçek toplamı ile ilişkisi .40-.58 aralığında yer aldığı görülmektedir. Bu sonuçlar, söz konusu maddeler ile ölçek toplamı arasında orta düzeyde ve pozitif korelasyonlar olduğuna işaret etmektedir.

Çıkarım alt boyutunda da beşinci madde hariç tamamında anlamlı ve olumlu, .26 – .63 aralığında korelasyonlar saptanmıştır. Bu sonuçlar, altıncı maddenin kabul edilebilir düzeyde, diğer

maddelerin ise iyi derecede ayırt ettiği biçiminde yorumlanmıştır. Yedi maddeden oluşan bir alt ölçek olarak kullanılabileceği yorumuna varılabilir.

Öz-düzenleme

Ölçeğin geçerliliği için yapı geçerliği incelenmiştir. Orijinal ölçeğin faktör yapısının bir başka sınıf aralığındaki öğrenci grubuna uyumu Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) ile sınanmıştır. DFA’da Robust Maksimum Olasılık Yöntemi (Robust ML) tercih edilmiştir. DFA analizine ilişkin Path diyagramı aşağıda Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Öz-düzenleme alt ölçeği path diyagramı ve faktör yükleri.

DFA modeli kurulduktan sonra, ilk olarak gözlenen ve gözlenemeyen değişkenlerine ait t değerleri incelenmiştir. Üçüncü madde dışında, tüm değerlerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p < .01$). Bu madde çıkarılarak, analiz tekrarlanmıştır. Daha sonra, yol katsayılarına (R^2) incelenmiştir. R^2 değerinin yüksek olması her bir maddenin modele sunduğu katkı düzeyinin yüksek olduğunu, düşük olması ise tam tersi durumu göstermektedir (Kline, 2011). Bu çalışmada R^2 değerleri .05 – .42 aralığında olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, her bir maddenin modele düşük ile orta düzey arasında anlamlı katkı verdiğine işaret etmektedir. Düşük katkı veren 4 ve 10.ncu maddeler, ortaya çıkan yapının bozulmaması için uzman görüşü ile kalması kararına varılmıştır. Modelin uyum iyilik değerlerinin yükseltilebilmesi için analiz programı önerisi doğrultusunda

uyarlama katsayıları incelenmiş –önerilen hata korelasyonlarının aynı örtük değişkenlerde yer aldığının tespit edilmesi üzerine- 9 ve 10 madde arasındaki hata varyansları serbest bırakılmıştır. Bu işlem sonrasında modelde kısmi iyileşme ortaya çıkmıştır.

Model uyum indeksleri, test edilen modelin kabul edilip edilmeyeceğini değerlendirmek için kullanılan ölçütlerdir. Farklı araştırmacılara göre farklı uyum iyilik indeksleri önerilmektedir. Bu çalışmada Kline'nın (2011) ki-kare, Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (*RMSEA*), Standardize Edilmiş Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (*SRMR*), İyilik Uyum indeksi (*GFI*), Karşılaştırmalı Uyum indeksi (*CFI*) dikkate alınmıştır. Yapısal eşitlik modellerinde, özellikle örneklemin büyük olduğu durumlarda çoğunlukla *p* değeri anlamlılığı ile karşılaşıldığından bu değer yerine normlaştırılmış ki-kare (χ^2) değerinin dikkate alınması önerilmektedir (Kline, 2011). Söz konusu değer ≤ 2.50 olması model uyumunun iyi olduğunu (Kline, 2011), ≤ 5.00 ise zayıf olduğunu göstermektedir (Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008). Bu çalışmada, hesaplanan ki-kare değerine ($\chi^2_{(347)} = 76.90, p < .01; \chi^2/Sd = 1.79$) göre model uyumunun iyi olduğu söylenebilir.

RMSEA ve *SRMR* değerlerinin $\leq .05$ olması mükemmel uyum olduğuna yönünde yorumlanmaktadır. *RMSEA* için $\leq .06$ ve *SRMR* için $\leq .08$ değerleri ise iyi uyuma işaret etmektedir (Hu ve Bentler, 1999). *RMSEA* (Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008) ve *SRMR* (Kline, 2011) değerinin $\leq .10$ olması zayıf uyumu göstermektedir. *GFI* ve *CFI* değerlerinin ise $.95 \leq GFI \leq 1.00$ ve $.95 \leq CFI \leq 1.00$ aralığında yer alması mükemmel uyumu, $.90 \leq GFI \leq .95$ ve $.90 \leq CFI \leq .95$ aralığı ise kabul edilebilir uyumu, daha düşük değerler ortaya çıkması ise zayıf uyuma işaret etmektedir (Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008; Hu ve Bentler, 1999). Bu çalışmada *RMSEA* = .05, *SRMR* = .051, *CFI* = .92 ve *GFI* = .96 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar; *RMSEA* ve *GFI* değerleri için mükemmel uyuma, *SRMR* ve *CFI* için kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu yönünde yorumlanabilir.

Ölçeğin yapı geçerliliğini destekleme amacıyla, alt–üst dilim grup ortalamalar farkına dayalı analiz de yapılmıştır. Bu yöntem uygulanırken öncelikle katılımcıların ölçek puanları büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır. Bu sıralamaya göre 347 öğrencinin ilk ve son %27'lik dilimine giren 94'er öğrencinin puanları eşleştirilmiş *t* testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 2. Öz –düzenleme üst %27 ve alt % 27 gruplara göre t–testi sonuçları.

Grup	N	$\bar{X}$	SS	Sd	t	P*
Alt %27	347	16.92	1.42	163.56	-31.805	.00
Üst %27		25.21	2.09			

**p* < .01.

Alt ve üst %27'lik dilimlere giren öğrenci puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($t_{(163.56)} = -31.905, p < .01$). Puan farkları üst %27'lik dilimde yer alanların lehinedir. Bir diğer ifade ile üst dilim ile alt diliminde yer alan öğrencilerin öz düzenleme puanları farklılaşmaktadır.

Ölçeğin güvenilirliğinin incelenmesi için Cronbach α iç tutarlılık katsayısı, madde analizleri ve madde – toplam korelasyonları incelenmiştir. Cronbach α iç tutarlılık katsayısı .72 olarak hesaplanmıştır. Bir ölçme aracının güvenilirlik değerinin .70 üzeri olması istenilir (Büyüköztürk,

2007). Bu değer, ölçeğin orta düzeyde güvenilir olduğu yönünde yorumlanabilir (Özdamar, 2015). Ölçeğin, madde – toplam puan korelasyonlarının belirlenmesi için çift serili korelasyon analizi yapılmıştır.

Tablo 3. Öz-düzenleme ölçeği çift serili korelasyon analizi sonuçları.

Madde numarası	R(jx)
1	.33*
2	.41*
4	.56*
5	.39*
6	.50*
7	.59*
8	.35*
9	.43*
10	.50*
11	.51*
12	.36*

$p < 0.05$ düzeyinde anlamlı

Madde-toplam korelasyonu, ölçeğin güvenilirliğini destekleyen sonuçlar olarak ta göz önünde bulundurulabilir. Pearson Korelasyon Analizi sonucu, maddelerin aldığı değerlerin tamamının anlamlı ve .33- .59 aralığında yer aldığı saptanmıştır. Bu değerlere göre maddelerin tamamının ayırt ediciliği orta düzeyde olduğu yorumuna varılabilir.

Yorumlama ve Açıklama Ölçeği

Ölçeğinin geçerliliğinin hesaplanması için betimsel istatistikler (ortalama, mod, medyan, en küçük ve en yüksek değer, değişim aralığı, standart sapma, basıklık ve çarpıklık katsayısı ile varyans), madde güçlük değerleri, ayırt etme gücü, çeldiricilerin dağılımı Tablo-4'te verilmiştir. Açıklama ve yorumlama alt ölçek betimsel istatistikleri incelendiğinde mod (7.00 ve 8.00), medyan (6.00 ve 7.00) ve aritmetik ortalamasının ($\bar{x} = 6.10 \pm 1.49$ ve 7.01 ± 1.36) birbirine yakın değerler alması ve çarpıklık katsayısının -.34 ve -.20 olmasından dolayı dağılımın çok az sola çarpık; basıklık katsayısının -.20 ve -.13 olmasından dolayı da dağılımın normal dağılıma yakın düzeye yakın olduğu söylenebilir. Standart sapma büyüdükçe, bireylerin ölçülecek nitelik bakımından farklılaştığı, küçüldükçe de birbirine benzediği yorumuna varılabilir. Açıklama ve yorumlama ölçeklerinden alınan en düşük puan 1 ve 3, en yüksek puanlar ise 9 ve 10'dur.

Tablo 4. Yorumlama ve Açıklama ölçeği madde ayırt edici istatistikleri. (n=347)

	Madde No	Madde Güçlüğü (p _i)	Madde Ayırt Ediciliği (r _{px})	Madde – Toplam Ölçek Korelasyonu (r _b)	Seçeneklerin dağılımı (n /%)				
					A	B	C	D	Boş
Yorumlama ölçeği	1	.85	.30	.38*	38 (%11)	94 (%27)	31 (%9)	184 (%53)	0 (%0)
	2	.94	.16	.39*	7 (%2)	5 (%1)	7 (%2)	323 (%93)	5 (%1)
	3	.22	.40	.35*	28 (%8)	36 (%10)	61 (%18)	218 (%63)	4 (%1)
	4	.82	.43	.52*	24 (%7)	282 (%81)	16 (%5)	23 (%7)	2 (%1)
	5	.47	.58	.42*	41 (%12)	163 (%47)	70 (%20)	53 (%15)	20 (%6)
	6	.21	.23	.22*	46 (%13)	84 (%24)	71 (%20)	133 (%38)	13 (%4)
	7	.75	.49	.48*	259 (%74)	29 (%8)	13 (%4)	38 (%11)	8 (%2)
	8	.93	.20	.46*	6 (%2)	8 (%2)	317 (%91)	11 (%3)	5 (%1)
	9	.53	.62	.45*	32 (%9)	183 (%53)	68 (%20)	59 (%17)	5 (%1)
	10	.92	.13	.38*	318 (%92)	9 (%3)	11 (%3)	7 (%2)	2 (%1)
Açıklama Ölçeği	1	.44	.46	.33*	40 (%12)	105 (%30)	147 (%42)	49 (%14)	6 (%2)
	2	.33	.54	.38*	104 (%30)	53 (%15)	81 (%23)	94 (%27)	15 (%4)
	3	.66	.59	.51*	24 (%7)	65 (%19)	230 (%66)	26 (%7)	2 (%1)
	4	.67	.61	.55*	231 (%67)	18 (%5)	43 (%12)	46 (%13)	9 (%3)
	5	.91	.24	.47*	11 (%3)	10 (%3)	9 (%3)	313 (%90)	4 (%1)
	6	.68	.71	.59*	39 (%11)	33 (%10)	37 (%11)	219 (%63)	19 (%5)
	7	.70	.57	.49*	19 (%5)	39 (%11)	15 (%4)	270 (%78)	4 (%1)
	8	.81	.53	.62*	21 (%6)	33 (%9)	14 (%4)	276 (%80)	3 (%1)
	9	.90	.34	.61*	16 (%5)	310 (%89)	9 (%3)	10 (%3)	2 (%1)

p<0.05 düzeyinde anlamlı

Bir testin madde analizinde, testteki her maddenin güçlük derecesi, ayırt etme gücü ve soruya verilen seçeneklerin işlevliliğine ilişkin bilgiler elde edilebilir (Özgüven, 2007). Testte bir madde değerlendirilirken madde güçlük derecesi, ayırt etme gücü ve seçeneklerin işlevliliği birlikte değerlendirilmesi daha sağlıklı sonuçlar verecektir (Tekin, 2007). Yorumlama ölçeğinin madde güçlüğü ve ayırt etme gücü analizleri sonucunda sorulardan 1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, ve 10'uncu maddelerin ayırt etme gücü anlamlı ve yüksek (.40 ve üstü), 3 ve 6'ncı maddenin ise ayırt etme gücü anlamlı ve orta düzey (.20-.29) olarak belirlenmiştir. Madde güçlüğü .21 ile .94 arasında; ayırt etme indeksleri ise .13 ile .62 arasında değişmektedir. Madde-toplam ölçek korelasyonları ise 6 maddenin küçük ($r_b=.22$, $p<.05$), diğerlerinin ise anlamlı ve orta düzeyde, .35 - .52 aralığında, yer aldığı saptanmıştır. Demir'in (2006) çalışmasında ise ayırtıcılık gücü indeksi .53- .94, güçlük indeksi ise .42-.89 aralığında saptanmıştır. Orijinal çalışmaya yakın sonuçlar ortaya çıktığı söylenebilir.

Açıklama ölçeğinde ise 3-9 maddelerin güçlüğü (.66-.91) anlamlı ve yüksek, 1 ve 2. maddenin ise anlamlı ve orta düzeyde (.44 ve .33) olduğu saptanmıştır. Ayırt etme indeksleri ise .24 -.71 aralığında değişmektedir. Madde-toplam ölçek korelasyonları incelendiğinde ise maddelerin tamamında orta ve anlamlı düzeyde ilişkiler saptanmıştır (.33-.62). Orijinal ölçekte ise bu alt boyuta ilişkin ayırtıcılık gücü indeksi .52- .96, güçlük indeksi ise .42-.54 aralığında saptanmıştır. Orijinal çalışmaya benzer sonuçlara ulaşıldığı söylenebilir.

Seçeneklerin işlevliliği değerlendirildiğinde Yorumlama alt boyutunda 6. maddelerin –madde ayırt etme indeksleri ve ayırt etme güçleri kabul edilebilir düzeyde olmasına rağmen- çeldiricilerin iyi çalışmadığı, verilen yanıtların belirli seçeneklerde yığılma gösterdiği tespit edilmiştir. Bundan dolayı, nihai forma dahil edilmemiştir. Açıklama ölçeğinde ise 2. Maddenin çeldiricilerinin çok iyi çalışmadığı saptanmıştır. Bu sonuçlara göre her iki alt boyutta da birer sorunun testten çıkarılmasına karar verilmiştir.

Bu çalışmada güvenilirlik düzeyinin belirlenmesi için her iki alt ölçeğin de KR-20 değerleri hesaplanmıştır. Sonucunda Yorumlama ve Açıklama ölçeklerinde sırası ile .71 ve .74 olduğu ortaya çıkmıştır. Orijinal ölçekte ise .77 ve .76'dır. Orijinal ölçeğin ve bu ölçeğin orta düzeyde güvenilir ölçekler olduğu yorumuna varılabilir.

Bu çalışmada, Demir (2006) tarafından ilköğretim dört ve beşinci sınıflar için geliştirilen “Eleştirel Düşünme Ölçeğinin” 5-7 sınıf aralığına devam eden öğrencilere uyarlama çalışması yapılmıştır. Veri toplama sürecinde tüm alt boyutları birlikte uygulanmıştır.

Katılımcıların verdiği yanıtların aritmetik ortalama ve standart sapmalarına incelendiğinde sekiz maddeden oluşan analiz ölçeği için 6.30 ± 5.03 , dokuz maddeden oluşan değerlendirme $6.70 \pm .71$ ve çıkarım $7.10 \pm .95$, on sorudan oluşan yorumlama 7.01 ± 1.36 ve açıklama 6.10 ± 1.49 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, gelecek araştırmalarda referans değerler olarak göz önünde bulundurularak öğrencileri yaratıcılığının düşük veya yüksek olmasına ilişkin kanaatte bulunulması amacıyla kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- Akar, C. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde eleştirel düşünme becerileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aybek, B. (2006). *Konu ve beceri temelli eleştirel düşünme öğretiminin öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimi ve düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Aydede, M. N. ve Kesercioğlu, T. (2010). Aktif öğrenme uygulamalarının öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerine etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 14-22.
- Balta, E. E. & Demirel, Ş. (2012). Waldmann modelinin 8. sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama ve eleştirel düşünme becerilerine etkisi. *Turkish Studies*, 7(3), 469-479.
- Demir, M. K. (2006). İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler derslerinde eleştirel düşünme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Facione, A. P. (1990). *Critical thinking: a statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction - executive summary - the delphi report*. Millbrae, CA: The California Academic Pres.
- Gadzella, B. M. and others. (1996). Teaching and learning critical thinking skills. 26 th International Journal Congress of Psychology.
- Goodin, H. I. J. (2005). *The use of deliberative discussion as a teaching strategy to enhance the critical thinking abilities of freshman nursing students*. Unpublished Doctoral Dissertation. The Ohio State University.
- Halpern, D. F. (1996). *Thoughts and knowledge: an introduction to critical thinking*. New Jersey-London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Hooper, D., Coughlan, J., Mullen, M. (2008): Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53-60.
- Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives, *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55, Doi: 10.1080/10705519909540118.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd ed.), NewYork: Guilford Press.
- Kurnaz, A. (2007). *İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde beceri ve içerik temelli eleştirel düşünme öğretiminin, öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri, erişimi ve tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Liaw, M. L. (2007). Content-Based reading and writing for critical thinking skills in an EFL context. *English Teaching & Learning*, 31 (2), 45-87.
- Mandernach, B. J. et al. (2009). The role of instructor interactivity in promoting critical thinking in online and face-to-face classrooms. *Journal of Online Learning and Teaching*, 5(1), 49-62.
- Mecit, Ö. (2006). *The effect of 7E learning cycle model on the improvement of fifth grade students' critical thinking skills*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Norris, S. P. & Ennis, R. (1989). *Evaluating Critical Thinking*. Ca: Critical Thinking Press.
- Özcan, G. (2007). *Problem çözme yönteminin eleştirel düşünme ve erşiye etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Özdamar, K. (2015). *Paket programlarla istatistiksel veri analizi-1*. (10. Baskı) Ankara: Nisan Kitabevi.
- Özer, B. (2007). *Öğrenci merkezli karma öğretim yönteminin öğretimde planlama değerlendirme dersinde akademik başarı ve eleştirel düşünmeye etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Özgüven, İ. E. (2007). *Psikolojik testler*. PDREM Yayınları, Ankara.
- Palavan, Ö. (2012). Hayat bilgisi dersinde beyin temelli öğrenmenin öğrencilerin başarılarına tutumlarına ve eleştirel düşünme becerilerine etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Paul, R.W. (1991). Staff development for critical thinking: lesson plan remodelling as the strategy. A. L.Costa (Ed.). *Developing Minds (A Resource Book For Teaching thinking)*. Revised Education, 1, Alexandria, Virginia: ASCD.
- Semerci, N. (2000). Mikro öğretim dersinde kritik düşünmenin eleştiri becerisini geliştirmeye etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 25(117), 3-6.
- Sondel, H. B. (2009). *The effects of curricular programs on aspects of critical thinking as applied to writing*. Unpublished Doctoral Dissertation. University of Virginia, Curry School of Education, Department of Leadership, Foundations and Policy.
- Tekin, H. (2004). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (17.Basım). Ankara: Yargı Yayınevi.
- Tiwari, A. et al. (1999). Enhancing students' critical thinking through problem-based learning. In Marsh, J. (Ed.). *Implementing Problem-Based Learning*. Hong Kong: Proceedings of the First Asia Pacific Conference on Problem Based Learning.

YARATICI DÜŞÜNME BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE YARATICI DRAMA⁷⁵

Feyzullah ŞAHİN

GİRİŞ

Düşünme, bilgi edinme, anlama ve öğrenme sürecinin en önemli bileşenidir. Bilgileri sorgulama, değerlendirme ve yeni bilgiler üretme çalışmalarının temelini oluşturmaktadır. Sorunları sağlıklı olarak çözebilmek, bağımsız düşünürler olabilmek ve geleceğe yön verebilmek için bir gerekliliktir. Bu nedenle bireylerin iş ve sorumluluklarında farklı bakış açıları oluşturmaları, bağımsız karar vermeleri, sosyal baskılar karşısında objektif davranmaları için düşünme becerilerini geliştirmeleri beklenmektedir (Güneş, 2012).

Yaratıcı düşünme becerileri, Piirto (2011) gibi öncü araştırmacılarca geleceğin becerisi olarak nitelendirmektedirler Ömeroğlu ve Turla'nın (2001) yaratıcı düşünme eğitiminin çocuklara katkısı ile ilgili çalışma sonuçlarını derlediği bir çalışmada;

- Karşılarına çıkan fırsatlardan yararlanma,
 - Karşılaştıkları güçlükleri yenmek için yeni çözüm yolları bulma,
 - Her şeyi merak ederek soru sormalarını ve tahminlerde bulunma,
 - Araştırma ve deney yapma eğilimlerinde artma,
 - Hayal güçlerini geliştirme,
 - Yeni ve değişik buluşlar ortaya koyma,
 - Bir konu üzerinde ilgi ve dikkatleri uzun süre tutabilme,
 - Ayrıntılara dikkat ederek yanlış ve eksiklerini hissedebilme,
 - Yeni oyunlar keşfetme,
 - Çevrelerini biçim ve mekan ilişkisiyle görebilme,
 - Kendilerini dış dünyaya, birlikte yaşadıkları ve tüm insanlara açık tutabilme,
 - Kendilerini yalnız bugün için değil, yarın için de hazırlayabilme,
 - Dengeli ve coşkulu, akıllı ve duyarlı kişiler olabilmek,
 - Duygu ve düşüncelerini farklı yollarla ifade edebilme,
 - Yeni yaşantıları denemeye cesaretle katılma,
 - Ayrıntılara dikkat ederek, yanlış ve eksiklikleri kolayca fark edebilme,
- Düzeylerinde artma ortaya çıktığı saptanmıştır.

BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 8.nci maddesinde genel ilkeler kapsamında “Engelli çocukların gelişim kapasitesine ve kendi kimliklerini koruyabilme haklarına saygı duyulması” ve Eğitim başlığı taşıyan 24.nci maddesinde “Engellilerin; kişiliklerinin, yeteneklerinin, yaratıcılıklarının, zihinsel ve fiziksel becerilerinin potansiyellerinin en üst derecesinde gelişiminin sağlanması” ile “Engellilere yönelik bireyselleştirilmiş etkin destekleyici tedbirler, engellilerin tam

⁷⁵ Bu çalışma, Düzce Üniversitesi DÜBAP.2017.10.04.615 sayılı Bilimsel Araştırma Projesi ile desteklenmiştir.

katılımı hedefine uygun olarak, akademik ve sosyal gelişimi artırıcı ortamlarda sağlanmalıdır.” yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesi doğrudan veya örtük olarak vurgulanmaktadır. Söz konusu sözleşme metni, 14 Temmuz 2009 tarihinde kabul edilerek 27288 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Milli Eğitim Temel Kanunu’nda da milli eğitimin genel amaçları (öğrencileri) “.... yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek (Madde 2, fıkra: 2)” ve (öğrencileri) “İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak... (Madde 2, fıkra: 3) olarak belirtmektedir.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin (MEB, 2006) temel ilkeleri arasında, “Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireylerin, toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak şekilde plânlanır” ifadesi madde 5’inci maddesinde (“ı” fıkrası) yer almaktadır. Bireylerin yaratıcı düşünme becerilerini öğrenmeksizin alternatif çözümler üretmesi güçtür. Bu yetkinliğe ulaşamamış engelli bireylerin özellikle toplumsal yaşamda yeni karşılaşacağı problemlere güdük çözümler üretecektir. Milli Eğitim Temel Kanunu, 6. Maddesinde “Fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yönlendirilerek yetiştirilirler” ibaresi yer almaktadır. Yukarıda yer alan, farklı kanunlarda doğrudan veya örtük olarak engelli bireylerin eğitimi ve yaratıcılıklarının geliştirilmesine yönelik bir takım tedbirlerin alınması gereğinin devletin sorumlulukları arasında olduğu yer almaktadır.

MEB Talim ve Terbiye Kurulu tarafından eğitimcilere tavsiye niteliğinde hazırlanan öğretim planları incelendiğinde ise, eğitim planları ağırlıklı olarak analitik düşünme becerilerinin kazandırılmasına yönelik olduğu görülmektedir. Farklı engel gruplarını içeren bireylerin eğitime yönelik MEB Talim ve Terbiye Kurulu hazırlanmış ve eğitimcilere tavsiye niteliğinde önerilen çerçeve programlarda da yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesine yönelik hedeflere ise yer verilmemiştir. Özel eğitimin temel amacının, engelli bireylerin tam bağımsızlıkla veya en az bağımlılıkla yaşamlarını sürdürebilmesini sağlamak olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu durum önemli bir eksikliklerdir.

Yaratıcı düşünme, öğrenilebilir bir beceridir (Detaylı bilgi; Cropley, 1997; Runco, 2007; Torrance, 1972, 1987). Yaratıcılık eğitimi ya bir kurs veya seminer kapsamında bir etkinlik ile ana müfredata eklentik olarak veya ana müfredat kapsamında yer alan eğitsel aktiviteler içinde gömülü olarak öğretilir (Scott, Leritz, & Mumford, 2004). Yaratıcılık eğitiminin sürdürüleceği eğitimlerden birisi de yaratıcı dramadır. Yaratıcı drama kullanılarak öğrenci yaratıcılığını artırdığında ilişkin bir takım araştırma bulguları mevcuttur. Ancak bu çalışmalar, ortalama ve ortalama üstü bireylerle sürdürülmüştür. Zihinsel engelli bireylere yönelik yaratıcı drama yöntemi uygulanarak gerçekleştirilmiş bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Bu çalışmanın genel amacı, yaratıcı drama yöntemi aracılığıyla sürdürülen bir eğitim programının zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerine etkisinin incelenmesidir.

YÖNTEM

Çalışma grubu

Özel Eğitim Yönetmeliğine (MEB, 2006) göre zihinsel yetersizliği olan bireyler düzeylerine göre hafif, orta, ağır ve çok ağır olarak sınıflandırılmaktadır. Türkiye’de yaygın kullanılan zeka testi WISCAR-IV’e göre 55-70 IQ puanına sahip olan hafif, 40-55 IQ orta (-2- -3 SS), 25-40 IQ (-3- -4 SS) ağır ve 25 IQ (-4 ve altı SS) ve altı çok ağır düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip olan bireyler olarak kategorize edilmektedir. Bu çalışma hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerle sürdürülecektir. Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliği nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine sınırlı düzeyde ihtiyaç duyan birey olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2006). Bu çalışma, hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler ile sınırlandırılmıştır. Çalışma grubu oluşturulurken, öğrencilerden okuma yazma bilenler, yoğun davranışsal problem yaşamayanlar, hafif düzeyde zihinsel engelli olarak tanımlananlar çalışmaya dahil edilmiştir.

Çalışma grubu, hafif düzeyde zihinsel engel tanısı almış Düzce Özel Eğitim Meslek Eğitim Merkezi bünyesinde eğitimini sürdüren öğrencilerden oluşacaktır. Söz konusu kurumda 2015-2016 yılı eğitim öğretim döneminde kayıtlı toplamda 136 öğrenci mevcuttur. Söz konusu öğrencilerden, gönüllük esasına göre 21 deney 21 kontrol olmak üzere toplam 42 öğrenciden veri toplanması hedeflenmiştir. Farklı nedenlerle (göç, sağlık problemi, uzun süreli devamsızlık vb.) üç farklı sürede kesintisiz veri toplanamayan denekler değerlendirmeye alınmamıştır. Bundan dolayı, deney grubunda yer alan öğrencilerden uygulamalara en %80 düzeyinde devam edenlerden veri toplanmıştır. Toplamda, çalışma sürecinde ön test – son test verileri toplanmış olan 16 deney ve 15 kontrol olmak üzere toplamda 31 çocuktan dönen veriler değerlendirmeye alınmıştır. Katılımcılardan deney grubunda olanların 8’i (%50) kadın, 8’i (%50) erkektir. Deney grubunda yer alanlar 15-18 yaş aralığında ve 55-65 zeka puanı aralığındadır. Kontrol grubunda yer alanlar ise olanların 8’i (%53.30) kadın, 7’si (%46.70) erkektir. Kontrol grubundakiler 15-18 yaş aralığında ve 55-62 zeka puanı aralığındadır.

Veri toplama araçları

Bilgi Toplama Formu

Çalışmada katılımcıların eğitim veya sosyo-demografik değişkenlerine ilişkin veri toplanması amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulacak olan bir bilgi toplama formu kullanılacaktır. Söz konusu formda, katılımcıların yaş, zeka puanı, cinsiyet, örgün eğitim kurumu dışında başka bir kişi veya yerden eğitim alıp almadığı durumlarına ilişkin bilgi toplanmasına yönelik ifadeler yer verilecektir.

Yaratıcı görevler

Öğrencilerin genel yaratıcılık yeteneklerinin bir türü olan Şekilsel yaratıcılık düzeyinin belirlenmesi için Torrance Yaratıcı Düşünme Testi (TYDT) Şekilsel Form B etkinlikleri arasında yer alan “Daireler” ve TYDT Sözel Formu arasında yer alan “Sıra Dışı Kullanım Etkinliği” kullanılmıştır.

Daireler, söz konusu testte yer alan üç farklı etkinlikten birisidir. Bu etkinlikte öğrenciden tamamlanmamış daireleri çizerek tamamlaması görevini yerine getirmesi beklenilir. Sıra dışı kullanım, söz konusu testte yer alan altı farklı etkinlikten birisidir. Bu etkinlikte öğrenciden tamamlanmamış boş karton kutularını amaçları dışında kullanma görevini yerine getirmesi beklenilir

Verilerin Puanlanması

Yaratıcı etkinliklerde, öğrencilerin her iki etkinliğe vermiş olduğu yanıtlar akıcılık, esneklik ve yaratıcılık indeks alt boyutları ile puanlanmıştır. *Akıcılık*, bir maddeye verilen doğru yanıtların sayısıdır. *Esneklik*, bir maddeye verilen yanıtların kategori sayısıdır. Yaratıcılık index puanı hesaplanmasında Snyder, Mitchell, Bossomaier ve Pallier (2004, p. 416) tarafından geliştirilmiş olan $CI = \log_2\{(1 + u_1) (1 + u_2) \dots (1 + u_c)\}$ formülü kullanılmıştır. Puanlama araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Analiz

Veri seti öncelikli olarak kayıp değerler ve normallik varsayımları açısından değerlendirilmiştir. Eksik girilen herhangi bir değere rastlanmazken, dağılımın normalliği alt gruplardaki denek sayısının 30'un altında olması nedeniyle non-parametrik teknikler kullanılması kararı verilmiştir. İlişkisiz gruplar arasında farklılıkların belirlenmesi amacıyla Man Whitney U, ilişkili gruplar arasında ise Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmıştır. Araştırma verileri SPSS paket programı 16.00 sürümü kullanılarak analiz edilmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırmada öncelikle deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin uygulama öncesi ve uygulama sonrası yaratıcı düşünme puanlarında (sözel ve şekilsel akıcılık, esneklik ve orijinallik) anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Sözel ve şekilsel yaratıcılık alt puanlarına ilişkin analizler aşağıda sırası ile verilmiştir.

Tablo.1 Öğrencilerin ön, son ve izlem puanları şekilsel yaratıcılık Man Whitney U testi tablosu.

Ölçüm	Puan (Şekilsel)	Çalışma grubu	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamaları	U	p
Ön test	Akıcılık	Deney	16	15.19	243.00	107.00	.626
		Kontrol	15	16.87	253.00		
	Esneklik	Deney	16	16.66	266.50	109.50	.682
		Kontrol	15	15.30	229.50		
	Orijinallik	Deney	16	15.97	255.50	119.50	.984
		Kontrol	15	16.03	240.50		
Son test	Akıcılık	Deney	16	20.34	325.50	50.50	.005*
		Kontrol	15	11.37	170.50		
	Esneklik	Deney	16	19.56	313.00	63.00	.024*
		Kontrol	15	12.20	183.00		
	Orijinallik	Deney	16	20.00	320.00	56.00	.011*
		Kontrol	15	11.73	176.00		

* $p < .05$ düzeyinde anlamlı

Deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin ön test sonuçları karşılaştırıldığında gruplar arasında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir ($p > .05$). Son test ve izlem puanlarına göre gruplar karşılaştırıldığında deney grubu lehinde anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir (Sırası ile; $U = 50.50, 63.00$ ve $56.00, p < .05$). Deney grubunda yer alan öğrencilerin son test ve izlem puanları (Sırası ile; sıra ortalaması: $20.34, 19.56, 20.00, 21.34, 19.78$ ve 19.38) kontrol grubunda (Sırası ile; sıra ortalaması: $11.37, 12.20$ ve 11.73) yer alanlardan daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuçlar, deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin uygulama öncesinde benzer düzeylerde olduğunu, uygulama sonrasında deney grubu lehinde puanların farklılaştığını göstermektedir. Dolayısıyla, uygulanan eğitim programının anlamlı olduğu yorumuna varılabilir.

Howard-Jones ve meslektaşları (2002) ile Russ ve Kaugars (2000-2001) göre oyun oynamak yaratıcı düşünmenin ortaya çıkışını sağlayan duyuşsal ve bilişsel süreçlerin gelişimini destekleyen etkinlikler gerçekleştirilir. Bu çalışma bulguları da söz konusu iki araştırmanın bulgularına paraleldir. Yaratıcı drama öğrencilerin şekilsel yaratıcılığının gelişimine katkı sunmuştur. Çalışmada incelenen bir diğer araştırma konusu öğrencilerin

Tablo.2 Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin ön test ve son test puanları sözel yaratıcılık Man Whitney U testi tablosu.

Ölçüm	Puan (Sözel)	Çalışma grubu	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamaları	U	p
Ön test	Akıcılık	Deney	16	15.66	250.50	114.50	.830
		Kontrol	15	16.37	245.50		
	Esneklik	Deney	16	16.13	258.00	118.00	.953
		Kontrol	15	15.87	238.00		
	Orijinallik	Deney	16	14.19	227.00	91.00	.264
		Kontrol	15	17.93	269.00		
Son test	Akıcılık	Deney	16	17.66	282.50	93.50	.299
		Kontrol	15	14.23	213.50		
	Esneklik	Deney	16	18.41	294.50	81.50	.129
		Kontrol	15	13.43	201.50		
	Orijinallik	Deney	16	16.63	266.00	110.00	.711
		Kontrol	15	15.33	230.00		

Deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin ön ve son test akıcılık, esneklik ve orijinallik puanları karşılaştırıldığında gruplar arasında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir ($p > .05$). Bu sonuçlar, deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin uygulama öncesinde ve sonrası dönemlerinde benzer yaratıcılık düzeyinde olduğunu işaret etmektedir. Dolayısıyla, uygulanan eğitim programı onların sözel yaratıcılığına anlamlı düzeyde katkı sunmadığı yorumuna varılabilir.

İlkokul öğrencileri ile yürütülen meta-analiz çalışmaların birisinde sözel dil kullanımının orta düzeyde anlamlı bir katkısı olduğu ($d = .46$), fakat okumada küçük negatif etkisi olduğu saptanmıştır (Kardash ve Wright, 1986, akt.Batdı ve Batdı, 2015). Bu çalışmada ise kısmen bu çalışma bulgularına çelişik olarak sözel yaratıcılık düzeyine bir etkisi saptanamamıştır.

Çalışmada incelenen bir diğer araştırma sorusu “Deney ve kontrol grubu öğrencilerin ön test – son test puanları (sözel ve şekilsel akıcılık, esneklik ve orijinallik) uygulamaya bağlı olarak anlamlı

olarak farklılaşmakta mıdır?”. Bu soruya yanıt bulabilmek amacıyla Wilcoxon İşaretli Sıralar testi kullanılmıştır.

Tablo 3. Şekilsel yaratıcılık (Akıcılık, esneklik, orijinallik) Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Tablosu.

Puanlar	Çalışma Grubu	Sıralama*	n	Sıra Toplamı	Sıra Ortalaması	z	p
Akıcılık	Son test- Ön test	Negatif sıra	1	3.00	3.00	-3.379	.001*
		Pozitif sıra	15	8.87	133.00		
		Eşit	0				
Esneklik	Son test- Ön test	Negatif sıra	1	3.50	3.50	-2.974	.003
		Pozitif sıra	12	7.29	87.50		
		Eşit	3				
Orijinallik	Son test- Ön test	Negatif sıra	3	5.83	17.50	-2.420	.016*
		Pozitif sıra	12	8.54	102.50		
		Eşit	1				

*Negatif sıralar temeline dayalı, ** $p < .05$ düzeyinde anlamlı

Analiz sonuçlarına göre uygulamanın gerçekleştirildiği gruptaki öğrencilerin ıraksak düşünme görevi akıcılık, esneklik ve orijinallik ön test – son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir fark olduğu belirlenmiştir (Sırası ile; $z = -3.379$ ve -2.420 , $p < .05$). Fark puanlarının sıra toplamaları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar, yani son uygulama puanları lehinde olduğu tespit edilmiştir. Düzenlenen eğitim programının, uygulama grubunun genelinin yaratıcılık puanları artışına etkisi olduğu söylenebilir. Çalışmada sözel yaratıcılık puanları da incelenmiştir.

Tablo 4. Sözel yaratıcılık (Akıcılık, esneklik, orijinallik) Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Tablosu.

Puanlar	Çalışma Grubu	Sıralama*	n	Sıra Toplamı	Sıra Ortalaması	z	p
Akıcılık	Son test- Ön test	Negatif sıra	10	12.60	126.00	-.695	.487
		Pozitif sıra	14	12.43	174.00		
		Eşit	7				
Esneklik	Son test- Ön test	Negatif sıra	7	9.43	66.00	-.108	.914
		Pozitif sıra	9	7.78	70.00		
		Eşit	15				
Orijinallik	Son test- Ön test	Negatif sıra	13	14.85	193.00	-.228	.820
		Pozitif sıra	15	14.20	213.00		
		Eşit	3				

*Negatif sıralar temeline dayalı, ** $p < .05$ düzeyinde anlamlı

Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonucu deney ve kontrol grubu öğrencilerin sözel yaratıcılık akıcılık, esneklik ve orijinallik ön test ve son test puanları arasında uygulanan programa bağlı olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmadığı belirlenmiştir ($p > .05$). Bir diğer ifade ile eğitim programı öğrencilerin sözel yaratıcılığını artırmada anlamlı bir katkı sunmamıştır. Oysa, Ömeroğlu'nun (1990) ortalama gelişim seyrinde olan 5-6 yaşındaki çocukların sözel yaratıcılık puanları yaratıcı drama kapsamında uygulanan bir eğitim programına bağlı olarak deney grubunun puanları kontrol grubunun anlamlı olarak yüksek çıktığı raporlanmıştır. Bu araştırma bulguları bu sonuçlara çelişiktir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, hafif düzeyde zihinsel engel tanısı almış öğrencilere yaratıcı drama yönteminin uygulandığı bir eğitim programının yaratıcı düşünme becerileri üzerindeki etkililiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında, öğrencilere haftada iki ders olmak üzere iki ay süresince toplamda 16 farklı yaratıcı drama etkinliği uygulanmıştır. Analizler sonucu, deney grubunda yer alan öğrencilerin şekilsel yaratıcılık akıcılık, esneklik ve orijinallik son test puanlarında anlamlı düzeyde farklılıklar saptanmıştır. Bu durum uygulanan eğitim programının etkili olduğuna işaret etmektedir. Lee ve diğerlerinin (2015), genel popülasyon üzerinde sürdürmüş olduğu meta – analiz alt bulgularında da şekilsel yaratıcılıkla ilgili benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Yaratıcı drama, hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin şekilsel yaratıcılık puanlarının gelişmesine anlamlı düzeyde katkı sunmuştur.

Araştırmanın bir takım sınırlılıkları mevcuttur. Bunlardan ilki, katılımcı sayısıdır. Araştırma 21 deney ve 21 kontrol olmak üzere toplamda 42 katılımcı üzerinden planlanmıştır. Ancak, süreç içinde bir takım nedenlerle (mazeretsiz olarak devamsız yapma, sağlık problemi yaşama, işe yerleşme, servis problemi, göç vb.) 16 deney ve 15 kontrol olmak üzere 31 katılımcı ile çalışma tamamlanabilmiştir. Bir başka çalışmada, daha fazla denekten veri toplanması genellenebilirliği yüksek sonuçlara ulaşılabilmesini sağlayabilecektir. Çalışmanın bir başka sınırlılığı ise bu çalışmanın 16 etkinlik ile sınırlı olmasıdır. Bir başka çalışmada, daha uzun süreli etkinlik uygulamaları ile sonuçlar tekrar değerlendirilebilir.

Bu araştırmada ulaşılan sonuçlar, yaratıcı drama yönteminin zihinsel engelli bireylerde şekilsel boyutu ile yaratıcı düşünme becerileri gelişimine anlamlı katkı sunduğu saptanmıştır. Zihinsel engelli bireylere yönelik yapılan drama çalışmaları ağırlıklı olarak sosyal beceri kazandırılması ile sınırlı olarak sürdürüldüğü görülmektedir. Dolayısıyla, bu sonuçlara dayalı olarak yaratıcı drama uygulamaları zihinsel engelli bireylerin yaratıcı düşünme becerileri gelişimi amacıyla başvurulabilir bir strateji olarak kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- Batdı, V. ve Batdı, H. (2015). Effect of creative drama on academic achievement: A meta-analytic and thematic analysis. *Educational Sciences: Theory & Practice* ,15(6), 1459-1470. Doi: 10.12738/estp.2015.6.0156
- Cropley, A. J. (1997). *More ways than one fostering creativity*. 4th edt., Greenwood publishing
- Howard-Jones, P. A., Tatlor, J. R. & Sutton, L. (2002). The effects of play on the creativity of young children during subsequent activity. *Early Child Development and Care*, 172, 323-328.
- Guilford, J. P. (1966). Measurement and creativity, *Theory into Practice*, 5 (4), 186-202.
- Güneş, F. (2012). Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 32, 127-146.

- Lee, B. G., Patall, E. A., Cawthon, S. W. ve Steingut, R. R. (2015). The Effect of Drama-Based Pedagogy on PreK–16 Outcomes: A Meta-Analysis of Research From 1985 to 2012. *Review of Educational Research*, 85(1), 3-49. DOI: 10.3102/0034654314540477
- MEB, (2006). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*, www.meb.gov.tr.
- Ömeroğlu, E. (1990). *Anaokuluna giden beş – altı yaşındaki çocukların sözel yaratıcılıklarının gelişimine yaratıcı drama eğitiminin etkisi*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Ömeroğlu, E. ve Turla, A. (2001). Okulöncesi Dönemde Yaratıcılık Eğitimi ve Desteklenmesi, *Milli Eğitim Dergisi*, 151, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/omeroglu_turla.htm adresinden 03.03.2017 tarihinde erişilmiştir.
- Piirto, J. (2011). *Creativity for 21st century skills*. Rotterdam: Sense Publisher.
- Preckel, F., Holling, H., & Wiese, M. (2006). Relationship of intelligence and creativity in gifted and non-gifted students: An investigation of threshold theory. *Personality and Individual Differences*, 40, 159-170.
- Runco, M. A. (2007). *Creativity, theories and themes: Research, development, and practice*. Elsevier Academic Press.
- Russ, S. W. ve Kaugars, A. S. (2000-2001). Emotion in children's play and creative problem solving. *Creativity Research Journal*, 13, 211-219.
- Scott, G., Leritz, L. E. ve Mumford, M. D. (2004). The effectiveness of creativity training: A quantitative review. *Creativity Research Journal*, 16(4), 361-388. http://dx.doi.org/10.1207/s15326934crj1604_1.
- Snyder, A., Mitchell, J., Bossomaier, T. ve Pallier, G. (2004). The Creativity Quotient: An objective scoring of ideational fluency. *Creativity Research Journal*, 16(4), 415–420.
- Torrance, E. P. (1972). Can we teach children to think creatively? *Journal of Creative Behavior*, 6(2), 114-143.
- Torrance, E. P. (1987). Recent trends in teaching children and adults to think creatively. In S. G. Isaksen (Ed.), *Frontiers of Creativity Research* (pp 204-215). Buffalo, NY: Bearly.

ASSESSING MICRO-TEACHING PERFORMANCES OF PRE-SERVICE LANGUAGE TEACHERS: INTEGRATION OF ALTERNATIVE ASSESSMENT TOOLS

Ebru ŞİRE KAYA
Yonca ÖZKAN

INTRODUCTION

Teaching and assessing have always been two critical issues in general education (Freeman & Lewis, 1998; Hill & Rowe &, 1996; Nitko, 1996), and assessment plays a central role in teaching and learning. It has long been used in education for various high stakes decision-making purpose, e.g., selection and placement, guiding and correcting learning, and grading achievement (Crooks, 2001).

Teaching and assessing have been associated by so many teachers and they both play a very crucial role in English language teaching and learning. Assessment is mostly divided into two categories: traditional testing and alternative assessment (Brown & Hudson, 1998). While traditional tests involve standardized pencil-paper tests such as multiple-choice test, true false tests, gap-filling tests, close tests, and c-tests, alternative assessment types include performance-based assessments such as portfolios, diaries, journals, collaborative assessment, self-assessment, surveys, interviews, problem solving assessments, reports, discussions, research papers, and project-based assessments (Brown & Hudson, 1998; Genesee & Upshur, 1996; Huerta- Macias, 1995).

Summative and formative assessments have also often been compared and contrasted, and formative assessment has become more and more preferred as it is acknowledged to contribute to the learning process. The main difference between the two is identified by Crooks (2001) as “Summative assessment is intended to summarize student attainment at a particular time, whereas formative assessment is intended to promote further improvement of student attainment” (p. 1).

Any educated person was assessed by the traditional methods in his/her life a few times. This is because governments, educational institutions and educators thought of the traditional assessment methods as reliable, practical, valid and economical. Brown (2004) indicated that the goal of the traditional assessment methods is to measure what the students have learned at the end of the instruction process; that is, the sum of their performance. The focus of the traditional assessment methods is on gathering information about the product of the learning objectives accomplished by the students not on improving the performance of

them or deducing aims for their future progress. Yorke (2011) claimed that the reliability and validity is a concern in traditional examinations.

For decades, alternative assessment methods in language teaching have been investigated. Brown and Hudson (1998) claims a variety of assessment tests is seen as significant and useful in order to assess students' skills and competencies in English fully. Barootchi and Keshavarz (2002) suggested that alternative assessment, known also as nontraditional assessment, is used like an umbrella term for the types of assessment except for anything other than standardized, traditional tests. It was termed in multiple ways in the related literature as *alternative assessment*, *informal assessment*, *authentic assessment*, *performance assessment*, *descriptive assessment*, and *direct assessment* (Hamayan, 1995; Herman, 1992). Alternative assessment was also defined by McNamara (2001) as a movement away from the use of standardized multiple choice tests for the sake of more complex and challenging performance-based assessments.

Assessment plays a crucial role in giving feedback in terms of the quality of education that the students receive and therefore, there has been a paradigm shift from traditional assessment methods to the alternative assessment. Herman (1992) points out that such shift most probably originated from the dissatisfaction with traditional/conventional assessment. The constant changes from the traditional assessment toward the alternative assessment were summarized by Herman (1992) as follows: From behavioral to cognitive views of learning, and assessment from paper-pencil to authentic assessment portfolios: from single occasion assessment to samples over time, from single attribute to multi-dimensional assessments, from near exclusive emphasis on individual assessment to group assessment (p.13).

In this light, we try to describe and discuss pre-service language teachers' experiences and their reflections about alternative assessment tools, namely peer and self assessment in their methodology course.

METHODOLOGY

Research Context and Participants

This study, descriptive case by nature, describes one semester experience of pre-service language teachers on the utilization of alternative tools in a methodology course. The third year pre-

service language teachers who enrolled to Teaching Skills Course in the Spring Term 2017-2018 Academic Year attended the study. This course, with 4 hours a week, is one of the required methodology courses in the ELT departments in Turkey. This course was conducted by one of the researchers and reported for the purposes of this study. The course involved two phases: In the first phase labeled as *theoretical phase*, the pre-service teachers were informed about lesson plan and some other related issues such as students' language level, interaction, materials, and management. In the second phase, *practice phase*, the researcher assigned all pre-service teachers to practice only one microteaching as well as create self and peer reflections in a single academic term.

During these sessions, the pre-service teachers were exposed to two different alternative tools: a) self-assessment, and b) peer-assessment. While the student teacher was presenting in front of the class, the other student teachers were trying to evaluate his or her teaching performance by the help of the rubric provided by the researcher/course instructor. After the completion of his or her practice, the presenter also filled in the same rubric about his or her own teaching performance. After the microteaching session, the presenter was also asked to write a reflective paper about his or her own teaching. The instructor also conducted mini briefing sessions about how to fill in the rubric and evaluate each other and their own teaching. All the participating student teachers were interviewed about self and peer assessment after the micro-teaching process.

Data Collection Tools and Data Analysis

The qualitative data was collected from semi-structured interviews and self and peer reflective journals. The interviews took 30 minutes with each pre-service teacher. The interviews were conducted in English. 50 peer reflective reports for each presenter and 20 self reflective reports received from the pre-service teachers were analyzed.

Thematic analysis based on Creswell's (2009) six steps in qualitative analysis was followed strictly by the researchers. First, interviews were all transcribed. All the data from reflective journals and transcripts were coded separately at the initial stage and then interrelated in the second stage of coding. Finally, the researchers interpreted the codes and decided on the emerging themes and discussed the qualitative data by giving verbatim.

FINDINGS AND DISCUSSION

Peer and self reflective reports were analyzed by using thematic analysis. The findings were discussed and supported by the participants' verbatim. Themes were presented by giving "n" in parentheses in order to represent TOM (time of mentioned) calculations.

Peer Assessment

11 themes related to peer-assessment emerged in both data sets. To begin with, the majority of the student teachers (n.20) were found to be *familiar* with the concept of peer grading. One of the participants commented on this familiarity as follows:

“I have heard the concept *peer assessment*. I think it is the process in which students are grading each other’s performance”.

Peer assessment was also valued as an useful alternative (n.7) for especially anxious student teachers. An example for this fact is quoted below:

“Peer assessment is more suitable for our peers who are anxious about the written exams. In their micro-teaching, they did not feel the authority of the teacher because they had been told that their friends would grade them”

At the interviews, some participants (n.10) also revealed that they learnt much more in peer grading when compared to self-assessment. One of the pre-service teachers stated:

“While observing our peers, I focused more on their teaching because I was not anxious about my teaching and grade”.

Moreover, peer- assessment was reported to be a more enjoyable technique (n.6) than teacher-centered techniques. The pre-service teachers also claimed that peer assessment helps the teacher to create a democratic class environment.

As for the objectivity, the majority of the participants (n.25) expressed their concern towards objectivity of peer-assessment. Parallel to the ideas put forward by York (2011), the pre-service teachers highlighted the value and high objectivity of standardized examinations as well as teacher-directed tests as follows:

“I prefer teacher-conducted exams because they are much more reliable and objective. Also, we do not feel competent enough to assess and evaluate each other’s

performances”.

Another participant emphasized personal factors and objectivity in the following way:

“Peer-assessment may not be objective due to some personal reasons such as jealousy and friendship. If I criticize one of the presenters based on assessment criteria, I would give him or her low grade. However, if the presenter is my close friend, I would give him or her a high grade”.

Peer-assessment was also associated with its being demanding (n.5) for students and time-consuming (n.3) for both teachers and students. They claim that such assessment technique may lead to a chaos especially in classroom management.

Self Assessment

The majority of the course participants mentioned that self-assessment enabled them all to recognize their weaknesses as well as strengths as a teacher candidate (n.30). They reasoned that self- assessment is based on their performance, which is also discussed by McNamara (2001).

This finding is illustrated in the following excerpt:

“While commenting on my own teaching right after my micro teaching, I could see my mistakes and effective sides better. Writing a reflection report also reinforced my awareness about my own teaching”.

Another finding indicated that most of the student teachers expressed their preferences towards self-assessment to be utilized as an activity but not as a grading method. This may stem from the very fact that they did not value self-assessment for not being objective indication of their teaching performance (n.30). This finding is reflected in the following quotation:

“I think self- assessment can be integrated into skills course, but not as a grading tool rather it can be employed as an enjoyable activity. Nobody could be objective about his or her teaching. For example, I was not objective”.

Some of the student teachers (n.11) also added that they requested course instructor to evaluate their performance due to expertise and authorization elements. Finally, what they expected was an integration of both self-assessment and teacher assessment to come up with a more comprehensive picture of their performance. The verbatim below can exemplify this preference:

“Self-grading can be used as an alternative as long as it is combined with teacher assessment because we need an expert and an objective eye”.

CONCLUSION AND IMPLICATIONS

This study focuses on the reflections of the pre-service language teachers on the utilization of self and peer assessment in microteaching session in *Teaching Language Skills Course*. These alternative tools yielded both positive and negative themes based on the data elicited from the interviews and the reflective reports written by the pre-service language teachers. As for positive themes, all preservice teachers in the study highly appreciated the value and benefits of self and peer assessment since the two assessment tools contributed to the course content, their teaching practices and course evaluation. As Brown and Hudson (1998) point out the contribution of alternative assesment, in courses like Teaching Language Skills in which higher order reasoning such as analysis and synthesis is demanded, such alternative assessment forms might have helped students to become learning process oriented. Although they felt nervous in their initial experiences, more experience is expected to raise their awareness in their self-reflection on the process.

As for negativity, pre-service teachers in this study found peer and self assessment rather stressful and demanding, which may indicate that they are much more grade-oriented rather than learning/process oriented. Furthermore, the participants valued teacher and peer-assessment more than self-assessment due to objectivity.

While there were restrictions to the applicability of this study, due to the limited amount of time to carry it out, the results clearly put forward that alternative assessment techniques cannot be ignored in language teacher education programs. The results suggest that alternative assessment techniques encourage a positive learning environment, support

teacher – learner relationship, motivate learners and provide opportunities for constructive criticism. They also improve critical thinking, foster interaction and learning, provide more detailed feedback and aid the continuous assessment of the learners’ progress. Further research on this topic is required.

Teacher education programs should involve alternative assessment to raise their awareness and prepare them for a more constructivist environment. Alternative assessment should be considered essential for methodology courses in teacher education programs because alternative assessment can empower pre-service teachers to become effective decision makers in the evaluation process.

LIMITATIONS

First of all, this study covers only 50 student teachers because the researchers were teaching only two classes. In another study, more student teachers may participate into the study to have more reliable data. Moreover, the participants may be trained in a professional way to grade themselves and their friends. This study took place during only one term, in another study; the data may be collected during a year. As for the nature of the data, in another study both quantitative and qualitative data can be elicited. More training sessions before conducting the study in terms of alternative assessment may improve the quality of pre-service teachers’ contribution.

ACKNOWLEDGEMENTS

We would like to extend our gratitude to the course participants who joined the study voluntarily. This study was funded by Cukurova University Research Fund under the Project number of 2018-10265.

REFERENCES

- Barootchi, N. and Keshavarz, M. H. (2002) Assessment of achievement through portfolios and teacher-made tests. *Educational Research*, 44(3) 279–288
- Brown, J. D., & Hudson, T. (1998). The alternatives in language assessment. *TESOL Quarterly*, 32(4), 653-675.
- Creswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Crooks, T. (2001). The validity of formative assessments. In *British Educational Research Association Annual Conference, University of Leeds* (pp. 13-15).
- Freeman, R., & Lewis, R. (1998). *Planning and implementing assessment*. Psychology Press.
- Genesee, F. & Upshur, J.A. (1996). *Classroom-based evaluation in second language education*: Cambridge University Press.
- Hamayan, E. V. (1995). Approaches to alternative assessment. *Annual Review of Applied Linguistics*, 15, 212-226.
- Herman, J. L. (1992). *A practical guide to alternative assessment*. Association for Supervision and Curriculum Development, 1250 N. Pitt Street, Alexandria, VA 22314.
- Hill, P. W., & Rowe, K. J. (1996). Multilevel modelling in school effectiveness research. *School effectiveness and school improvement*, 7(1), 1-34.
- Huerta-Macias, A. (1995). Literacy from within: The Project FIEL curriculum. *Available from*, 100.
- McNamara, T. (2001). Language assessment as social practice: Challenges for research. *Language testing*, 18(4), 333-349.
- Nitko, A. J. (1996). *Educational assessment of students*. Prentice-Hall Order Processing Center, PO Box 11071, Des Moines, IA 50336-1071.
- Yorke, M. (2011). Summative assessment: dealing with the ‘measurement fallacy’. *Studies in Higher Education*, 36(3), 251-273.

**BRICS ÜLKELERİNDE FİNANSAL GELİŞME VE BÜYÜME İLİŞKİSİ: PANEL
VERİ ANALİZİ**

Bengü AÇDOYURAN
Nazife Özge KILIÇ

1. GİRİŞ

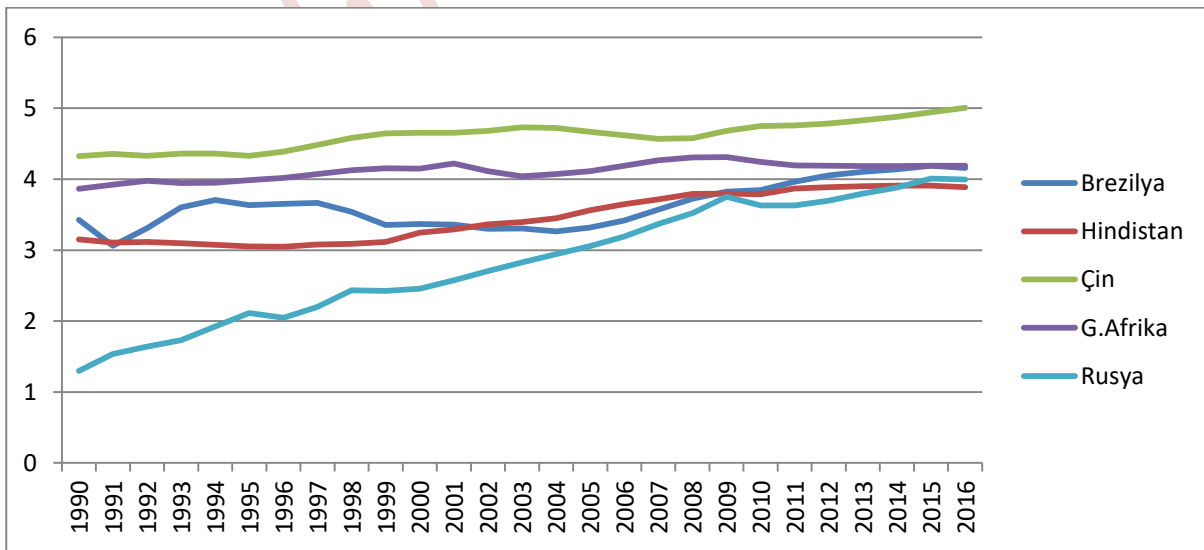
Goldsmith (1969) ve Shumpeter (1932) ve daha yakın zamanlarda McKinnon (1973) ve Shaw'ın (1973) öncü çalışmalarından bu yana, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, ekonomistler arasında önemli bir tartışma alanı olmuştur. Piyasaları, araçları ve bir dizi varlıkları, kurumları ve düzenlemeleri içeren bir finansal sistemin etkinliği ve istikrarın ülke ekonomileri açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Levine (2005), Lucas'ın (1988) belirttiği gibi finansal gelişme, potansiyel yatırımlar ve sermaye tahsisi hakkında bilgi üretiminin gelişmesi, finansal araçların çeşitliliğinin artması, risk yönetiminin kolaylaştırılması, tasarrufların daha üretken yatırımlara aktarılması ve nihayetinde mal ve hizmet alışverişini kolaylaştırılması olarak ifade edilmektedir. Güçlü finansal sektör gelişiminin ekonomik büyümenin desteklenmesi ve yoksulluğun azaltılmasında hayati bir rol oynadığı yaygın bir şekilde tartışılmaktadır. Bununla birlikte, birçok yeni çalışma, ekonomik verimliliği arttırmak, ekonomik rekabetçiliği teşvik etmek ve piyasaya dayalı dinamiği teşvik etmek suretiyle ekonomik büyümeye katkıda bulundukları için sağlam bir finansal sistemin önemli rol oynamasına dair kanıt sağlamaktadır. İyi gelişmiş bir finans sektörünün, girişimcilik faaliyetlerini geliştirmeye yardımcı olan dolayısıyla da iş olanakları yaratan ve toplumun refahını arttırmak amacıyla yatırımcılara finansal hizmetler aracılığı ile ucuz kredi ve kolay erişim sunabileceği vurgulanmaktadır (Younsi ve Bechtini, 2018: 2).

Dünya son yıllarda jeopolitik olarak üretim organizasyonu ve dağıtım açısından büyük bir dönüşüm yaşamış ve küresel piyasalarda artış gösteren ekonomik ve finansal gelişmeler küresel yönetimdeki yapı taşlarını değiştirmeye başlamıştır. Gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerde yaşanan değişimler bu ülkelerin uluslararası rekabetin pek çok alanında önemli oyuncular haline gelmesine olanak sağlamıştır. Özellikle finansal ve parasal anlamda çok kutuplu ilişkilere doğru bir yönelme gerçekleşmiştir. Finansal kurumların ağırlığının artış göstermesi ve yükselen piyasaların finansal sistemlerinin birbirlerine entegre olması mevcut sistemin gelişmesine de olanak sağlamıştır (Narin ve Kutluay, 2013: 35). Bu nedenlere bağlı olarak tüm dünya milli gelirinin dörtte birini temsil eden Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika (BRICS) gibi gelişmekte olan ülkeler dünya ekonomisinde mal ve hizmet üreticisi olarak önemli bir rol üstlenmişlerdir. Aynı zamanda bu ülkelerin küresel sermaye akımına etki ederek likitide kaynağı oluşturmaları küresel alanda daha önemli hale gelmelerine olanak sağlamıştır. Herhangi bir ticaret ve ekonomik birliği bulunmayan bu ülkeler gelişmekte olan ekonomiler arasında yenilikçi yapı taşları olarak kabul edilmektedir. Bu ülke grubu ilk olarak 2001 yılında gelişmekte olan ekonomilerin dikkate değer rolünü ve önemini vurgulamak için ortaya çıkmış ve sadece Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'i (BRIC) kapsamıştır. 2010 yılında Güney Afrika'nın da katılmasıyla BRICS ülkeleri olarak

adlandırılmaya başlamışlardır. 1980 yılından beri %9.8 oranında ortalama yıllık büyüme oranı ile Çin gelişmekte olan bir piyasa ekonomisi açısından tüm kriterleri karşılamaktadır. Bunu sırasıyla %5.8 ve %2.4 ile Hindistan ve Brezilya takip etmektedir. 1998 yılından beri Rusya'da Hindistan ile aynı seviyede bir büyüme gerçekleştirmiştir. Gelişmiş ülkelerle yapılan karşılaştırmalar, bu ülkelerde yaşanan gelişmeleri açıkça ortaya koymaktadır. BRICS ülkelerinde yaşanan bu gelişmeler, özellikle de Çin ve Hindistan'da uzun süredir devam eden yüksek büyüme dönemi, bu ülkelerin, şimdiye kadar sürdürülebilirliği kanıtlanmış olan bir temel oluşturmayı başardıklarını göstermektedir. Çin ve Hindistan'da ve yakın zamanda da Rusya'da gerçekleşen yüksek büyüme oranları bu ülkelerin küresel ekonomideki öneminin artmasına neden olmuştur (Jensen ve Larsen, 2004: 40). Son dönemlerde BRICS ülkeleri, büyük bir orta gelir grubuna sahip olduklarından dolayı potansiyel tüketici pazarı olarak görülmüş ve ülke ekonomisine daha yüksek miktarlarda sermaye çekmişlerdir. Güçlü bir iç talep büyümesinin döngüsel bileşenleri de iyi geliştirilmiş finansal sistemlere sahip olmalarına olanak sağlamış ve ekonomik gelişmelerine katkı sağlamıştır (Vijayakumar, 2010: 3; Stiglingh, 2015:2).

BRICS ülkelerinde yaşanan yüksek büyüme oranları bu ülkelerin aynı zamanda finansal alt yapılarını da geliştirmelerine olanak sağlamıştır. Gelişen dünyada ulusal ve uluslararası finans yapılarının gelişmesi bütün ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Yükselen piyasa sınıflandırılmasına dahil olan BRICS ülkelerinde yaşanan finansal gelişmeler daha çok finansal aracılık hizmetlerinin iyileştirilmesi ile oluşmaya başlamıştır. Finansal aracılık hizmetleri genellikle bankalar kanalıyla sağlanmaktadır. Dolayısıyla bankacılık hizmetlerinde yaşanan gelişmeler bu ülkeler açısından finansal gelişmenin bir ölçütü olarak değerlendirilmektedir. Finansal akış yönlerinin değişmesi BRICS ülkelerinin bankacılık kanalıyla küresel kredi sağlayan bir aracılık rolü üstlenmesine olanak sağlamıştır. Küresel düzeyde bankacılık rolü en yüksek olan BRICS ülkeleri Çin ve Brezilya'dır (Narin ve Kutluay, 2013: 40).

Grafik 1: Özel Sektör Kredilerinin GSYİH'ya oranı (BRICS)

Kaynak: WorldBank.

Grafik 1'de finansal gelişmenin en önemli ölçütlerinden biri olan özel sektör kredilerinin GSYİH'ya oranı gösterilmektedir. Yurt içi kredi hacminde ve özel sektöre verilen kredi hacmindeki artışlar finansal gelişmenin sağlanması açısından önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda finansal liberalleşmenin hemen hemen tüm ülkelerde yaygınlaşmaya başladığı 1990 yılından itibaren BRICS ülkelerinde özel sektör kredilerinin gayri safi yurt içi hasıla içerisindeki payı yıllar itibariyle artış göstermektedir. Grafikte 1990-2016 döneminde bankacılık sektöründe daha çok Çin'in faaliyetlerini arttırdığını söylemek mümkündür. Çin dışı açılma politikalarını gerçekleştirdiği 1990 yılından itibaren gruptaki diğer ülkelere göre daha büyük ilerlemeler gerçekleştirmiş ve 2006 yılı itibariyle dünyanın altıncı büyük ekonomisi haline gelmiştir. Tasarruf oranı oldukça yüksek olan Çin bu fonları ulusal varlık fonları aracılığıyla değerlendirmeyi tercih etmektedir. Finansal açıdan bankacılık sektöründe daha çok gelişmiş ülke olan Çin'de bankacılık sektörünün çoğunluğu kamu bankalarından oluşmaktadır. Grafik 1' de 1990 yılından itibaren en çok kredi artışı sağlayan ülke ise Rusya'dır. 1990 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından merkezi planlama yöntemini değiştirerek önemli derecede özelleştirme sürecine giren Rusya serbest piyasa ekonomisi sürecine hızlı bir şekilde uyum sağlayan geçiş ekonomilerinin başında gelmektedir. Merkezi planlı yönetim sürecinde bankacılık sektörü tamamen kamunun elinde olan Rusya geçiş dönemiyle birlikte serbest piyasaya geçiş süreciyle birlikte bankalarının aracılık sistemlerini geliştirmeye başlamıştır. Hindistan hem dünyadaki en önemli gelişmekte olan ülke hem de farklı türlerdeki bankacılık sektörü kontrollerine ilişkin zengin bir geçmişi olan bir ülkedir. 1950'lerin sonunda finansal sistemi oldukça liberal olan Hindistan'da 1960'lı yıllarda devlet kalkınma programları lehine kredi tahsis etme girişimi için finansal sistem üzerindeki kontrolünü sıkılaştırmıştır. Bu amaçla kredilendirme faizi kontrolleri uygulamaya konulmuş, likidite ihtiyacı artırılmış, sanayi ve tarım için devlet kalkınma bankaları oluşturulmuştur. Bu süreç 1969'da en büyük dört ticari bankanın kamulaştırılmasıyla sonuçlandırılmıştır. 1980'lerde daha da artış gösteren bu ulusallaştırmalar, hükümetin çeşitli kalkınma ve sosyal hedeflere ulaşmasını sağlayacak “ticari bankalar üzerindeki sosyal kontrolü” kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Ancak 1980'lerin sonlarında finansal sistem yine kademeli olarak serbestleşmeye başlamıştır. 1990'lardan bu yana Hindistan ekonomisi finansal sektör reformlarına daha çok ağırlık vermeye başlamıştır. Bu reformlar ağırlıklı olarak bankacılık ve sermaye piyasalarına ilişkin reformları içermektedir. Dolayısıyla Grafik 1'de yer alan alan bankacılık sistemine ait olan göstergeler Hindistan'ın bankacılık sistemindeki gelişimini de destekler niteliktedir (Demetriades ve Luintel, 1996: 360; Akbulak, 2008: 2-3).

Bu çalışma, BRICS ülkelerinde finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin var olup olmadığına odaklanmaktadır. Çalışmada öncelikle finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri araştıran çalışmalara yer verilmiş, daha sonra çalışmada yapılacak olan uygulamanın yöntem ve verileri açıklanmış ve son olarak uygulamadan elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

2. LİTERATÜR

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, finans literatüründe geniş çapta araştırılmaktadır. Aradaki ilişkinin belirlenmesi açısından bireysel ülke analizi, ülkeler arası analiz, zaman serileri, panel verileri ve eşik analizi gibi birçok ekonometrik teknik kullanılmaktadır. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ilk kez inceleyen Goldsmith (1969) finansal araçların fiyatlarını finansal gelişme göstergesi olarak kullanmış ve 1860-1963 dönemine ait veriler yardımıyla seçmiş olduğu 35 ülkeyi analizine dahil etmiştir. Yapmış olduğu analiz sonucunda finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulmuştur. McKinnon (1973) ve Shaw (1973), ticari bankaların finansal gelişmenin ilk aşamalarında finansal yapıya hakim olduğunu gösteren çalışmalar yapmışlardır. Ardından, Pagano 1993 yılında yapmış olduğu çalışmada finansal sektörün gelişmesinin ekonomik büyümeyi destekleyebildiği üç yol önermiştir. Bunlar, yatırımların verimliliğindeki artış, işlem maliyetlerindeki düşüş (yatırımların daha fazla likiditesi) ve tasarruflardaki değişikliklerdir. Teorik olarak Schumpeteryan yazarların yanı sıra bazı Neo-Keynesyen yazarlarda finansal piyasaların özellikle de bankacılık sisteminin eldeki likit varlıkların üretken ve yenilikçi kullanımlara kanallı etme yeteneğini ortaya koymuşlardır (Graff, 2001: 85).

Kenourgios ve Samatias (2007) Polonya için finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Yapılan çalışmada 1994-2014 yılları arasında üçer aylık veriler kullanılmış ve yapılan eşbütünleşme analizi sonucuna göre finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Ayrıca finansal gelişmenin göstergesi olarak kullanılan özel sektör kredilerinin büyümenin temel belirleyicisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ruiz (2018) gelişmiş ve gelişmekte olan 116 tane ülkeyi oluşturan analizinde üç yıllık ortalama veriler kullanarak GMM tekniğini uygulamıştır. Finansal gelişmenin tespiti amacıyla kullanılan veriler özel sektör kredilerinin milli gelire oranı ve yurt içi özel sektör kredilerinin milli gelire oranıdır. Bu bilgiler ışığında yapılan uygulama sonucunda, finansal gelişme eşiğinin altındaki ülkelerin daha yavaş büyüdüğü ve finansal gelişme eşiğinin üstünde olan ülkelerin daha hızlı büyüdüğü gözlemlenmiştir.

Graff'ın 2001 yılında yapmış olduğu çalışmada Patrick'in 1966 yılında ortaya koymuş olduğu finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin arz yönümü yoksa talep yönümü olduğunu araştırmıştır. 93 ülkenin dahil edildiği analizde hızlı büyüme dönemlerini kapsayan 1970-1990 yılları için finansal gelişmenin arz yönündeki doğası hakkındaki Patrick hipotezi için geçerliliğinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Özellikle finansal gelişmenin büyüme için önemi üzerinde durmuş ancak bu ilişkinin istikrarlı bir ilişki olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 1: Literatür Özeti

Yazar(lar)	Ülke(ler) - Dönem	Method	Sonuç
Ruiz (2018)	Gelişmiş ve gelişmekte olan 166 ülke (1991-2014)	Panel Veri	İlişki vardır
Graff (2001)	93 ülke (1970-1990)	Panel veri	Finansal gelişme ekonomik büyüme yardımcı bir rol oynamaktadır.
Kandır vd. (2007)	Türkiye 1988-2004	Granger Nedensellik	Ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru bir nedensellik vardır.
Estrada vd. (2010)	116 Asya ülkesi 1987-2008	Panel veri	Finansal gelişmenin ekonomik büyüme olumlu etkisi vardır.
Hardaker ve Masoud (2012)	42 yükselen piyasa ekonomisi 1995-2016	Panel veri	Borsaların gelişmesi ekonomik büyümeye etki etmektedir.
Yıldırım vd. (2013)	10 gelişen Avrupa ülkesi 1990-2012	Panel veri	Ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru bir nedensellik vardır.
Ndlovu (2013)	Zimbabve 1980-206	Granger Nedensellik	Finansal gelişmeden ekonomik büyüme doğru bir nedensellik vardır.
Adusei (2013)	Gana 1971-2010	FMOLS, GMM	Finansal gelişme ekonomik büyüme azaltmaktadır.
Sağlam ve Erataş Sönmez (2017)	Geçiş ekonomileri 2001-2014	Panel Veri	Finansal gelişmeden ekonomik büyüme doğru nedensellik vardır.
Bist (2018)	16 düşük gelirli ülke 1995-2014	Panel veri	Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki vardır.

Yıldırım vd. (2013) Yükselen Avrupa ülkelerini(Litvanya, Polonya, Romanya, Türkiye, Bulgaristan, Hırvatistan, Macaristan, Letonya, Ukrayna, Rusya) değerlendirmek amacıyla yapmış olduğu çalışmada 1990-2012 dönemine ait aylık verilerle Granger nedensellik analizini

uygulamıştır. Spesifik olarak sonuçlar, Litvanya, Polonya, Romanya ve Türkiye'de arz yönlü iken, Bulgaristan, Hırvatistan, Macaristan ve Letonya için hem arz hem de talep yönlü nedenselliğin var olduğu yönünde çıkmıştır.

Geçmiş yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişkinin var olmamasına dair analiz sonuçları yer almasına rağmen genellikle pozitif yönlü ilişkiler bulunmuştur. Bu ilişkinin yönü bazılarında çift taraflı nedensellik bazılarında ise tek taraflı nedensellik olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum ülkelerin finansal yapılarına, uluslararası konum ve güvenilirliklerine, finansal serbestlik derecesine ve bunun gibi pek çok koşula bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Ancak ortaya çıkan genel görüş finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığının olmasıdır. Genelde görüş farklılıklarının bu ilişkinin yönü ile alakalı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

3. FİNANSAL GELİŞME VE EKONOMİK BÜYÜME

Finansal gelişme, finansal piyasaların çeşitliliğinin artması, finansal araçların artması ve finansal kurumların büyümesi olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda finansal piyasalar ve finansal aracılık işlemlerinde meydana gelen bilgi ve uygulama süreçlerinin iyileştirilmesi anlamına gelen finansal gelişme, ekonominin anahtar işlevi konumunda gösterilmektedir (Ahmed ve Ansari, 1998:504).

İyi işleyen bir finansal sistem sürdürülebilir ekonomik gelişmenin temellerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Daha geniş bir düzeyde, sağlam ve etkin bir finansal sistem, kaynakları en verimli kullanımlarına yönlendirerek ve kaynakların daha verimli bir şekilde tahsis edilmesini sağlayarak büyümeyi teşvik etmektedir. Güçlü bir finansal sistem, toplam tasarruf oranını ve yatırım oranını artırarak büyümeyi artırabilmekte ve bu da fiziksel sermayenin birikmesini hızlandırabilmektedir. Finansal gelişme aynı zamanda rekabeti güçlendirerek ve dinamik verimliliği teşvik eden yenilikçi faaliyetleri teşvik ederek büyümeyi teşvik etmektedir. Finans ve büyüme arasındaki bağın varlığını kabul eden görüş finansal gelişmenin ekonomik büyüme için verimli bir zemin hazırladığını savunmaktadır (Estrada vd., 2010: 4; Adusei, 2013: 61).

Bir ülkenin finansal yapısının gelişmesinin ülke ekonomisinin büyümesine katkı sağladığı konusunda artış gösteren kanıtlar bulunmaktadır. Bagehot (1873) ve Hicks (1969), İngiltere için yapmış oldukları çalışmalarda finansal gelişmenin, sermayenin büyük maliyet gerektiren işler için seferber edilmesini kolaylaştırarak İngiltere'deki sanayileşmeyi ateşlemenin önemli bir rol oynadığını savunmaktadırlar. Bunların yanında Schumpeter (1912), belirli bir istikrara sahip ve iyi işleyen bankaların yenilikçi inovasyon ürünlerini ve üretim süreçlerini başarılı bir şekilde uygulama şansı ile bu girişimcileri belirleyerek ve finanse ederek teknolojik yenilikleri teşvik ettiklerini iddia etmektedir. Bütün bu görüşlere bakıldığında ekonomik gelişmelerin finansal düzenlemeler için talep yarattığı ve finansal sisteminde otomatik olarak cevap verdiği sonucu çıkmaktadır (Levine, 1997: 688).

Son elli yılda finansal gelişmenin ölçümü ile ilgili çalışmalar büyük ölçüde artmıştır. Finansal gelişme pek çok etkinlik ve kurumun etkileşimini içeren bir süreç olduğundan tek bir ölçüt

ile incelenmesi mümkün değildir. İlk olarak Goldsmith'le başlayan ve finansal ilişkiler oranı olarak adlandırılan bu göstergeler zamanla finansal araçlarında dahil olmasıyla geniş bir çerçevede incelenmeye başlanmıştır (Reid, 2010:3). Finansal gelişmenin ölçülmesinde pek çok yöntem kullanılmaktadır. Bu bağlamda finansal gelişme ölçütlerinin literatürde çoğunlukla kullanılan göstergeleri miktar açısından (parasal büyüklükler, kredilere ilişkin büyüklükler, sermaye piyasası göstergeleri, mali varlık stokuna ilişkin göstergeler), yapısal açıdan (menkul kıymetlere ilişkin göstergeler), finansal fiyatlar açısından (reel faiz oranları) ve ürün çeşitliliği açısından (para ve sermaye piyasası araçları) katagorize edilmektedir (Lynch, 1996: 6; Mohammad, 2015: 51; Öztürk vd., 2010: 100).

Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik yönü her zaman önemli bir tartışma konusu olmuştur. Patrick (1966), McKinnon, (1973), Shaw, (1973) Goldsmith, (1969) bu iki değişken arasındaki nedensellik yönünü üç şekilde açıklamıştır. Birincisi, ekonomik büyümeden finansal gelişmeye (talep yönlü), ikincisi, finansal gelişmeden ekonomik büyümeye (arz yönlü) doğru olan nedenselliklerdir. Üçüncüsü ise ülkelerin gelişme safhalarına göre nedenselliğin arz ve talep yönlü olmasıdır. Arz öncüllü hipotez, finansal serbestleşmenin öncülüğünde finansal aracılığın uluslararası tasarruf aktarımını sağlaması ile hızlı büyüyen endüstrilere doğru bir akımın oluşacağını ve bu durumunda ekonomik büyümeyi beraberinde getirerek sürdürülebilirliğin sağlanacağı görüşünü ortaya koymaktadır. Talep öncüllü hipotez ise, reel piyasaların gelişmesine bağlı olarak gelişen finansal piyasaların aracılık hizmetlerine olan talebin artmasına neden olarak ekonomik büyümenin artmasına olanak sağladığını öne sürmektedir. Patrick'e (1966) göre, nedenselliğin arz yönü ekonomik büyümenin başlangıç aşamasında baskın olabilirken, talep yönü büyümenin ilerleyen aşamalarında baskın olabilmektedir bu durum da gelişme safhası hipotezini ifade etmektedir. Finansa dayalı büyüme görüşüne göre ise, finansal gelişme genel olarak ekonomik büyümeyi canlandırma yönünde bir etkiye sahiptir. Belirli bir derinliğe sahip, likit, çeşitliliği yüksek ve istikrarlı finansal piyasalar, fonların etkin bir şekilde kullanımını ve riskin dağıtılmasını mümkün kılarak, uzun vadeli ekonomik büyümeye neden olabilmektedir. Ayrıca yurt içi finansal piyasaların güçlü olması, uluslararası sermaye akımlarındaki dalgalanmaların kamu ve özel sektör üzerindeki etkisini azaltma etkisine sahip olmaktadır (Yıldırım vd., 2013: 713).

4. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışmada finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönü incelenmektedir. Söz konusu ilişkinin tahmininde BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) ülkeleri için 1990-2016 yıllık verileri kullanılmıştır. Çalışmada kişi başı gayri safi yurt içi hasıla (kgbsyih) bağımlı değişken; özel sektör kredilerinin ve finansal sistem mevduatlarının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı ise bağımsız değişkenler olarak modele dahil edilmiş olup hepsi logaritmik formda analiz edilmiştir. Ekonomik büyüme göstergesi olarak kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla, finansal gelişme göstergesi olarak da finansal gelişme ölçütlerinden özel sektör kredilerinin gayri safi yurtiçi hasılaya oranı (kredilere ilişkin gösterge) ve finansal sistem mevduatlarının gayri safi

yurtiçi hasılaya oranı (mali varlık stokuna ilişkin gösterge) belirlenmiştir. Modelde kullanılan değişkenler ve elde edilen kaynaklar Tablo 2' de gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Tanımlanması

Değişkenler	Açıklama	Kaynak
Lnkbgdp	Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (2010 yılı \$)	Dünya Bankası (WDI)
Lprcgdp	Özel sektör Kredilerinin Gayri Safi Yurtiçi Hâsılaya Oranı	Financial Development and Structure Dataset
Lnfdgdp	Finansal Sistem Mevduatlarının Gayri Safi Yurtiçi Hâsılaya Oranı	Financial Development and Structure Dataset

Çalışmada tahmin edilecek olan ekonometrik model aşağıda gösterilmektedir:

$$lnkdgdp_{it} = 6_{it} + lnprcgdp_{it} + lnfdgdp_{it} + u_{it} \quad (1)$$

5. EKONOMETRİK METODOLOJİ

Çalışmada öncelikle doğru model seçiminin yapılabilmesi için kişi başına gayri safi yurt içi hasıla, özel sektör kredilerinin ve finansal sistem mevduatlarının gayri safi yurt içi hasılaya oranı değişkenleri birim kök testine tabi tutulmuştur. Modelde kullanılan değişkenlere yönelik durağanlığın Im, Peseran ve Shin Panel Birim Kök Testleri, Maddala ve Wu Panel Birim Kök Testleri ve Coi Panel Birim Kök Testleri ile incelenmesi yapılmış ve değişkenlerin durağanlık koşulları değerlendirilmiştir. Bütün değişkenlerin I(1) birinci farklarında durağan çıkması sonucunda bu değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemek amacıyla Kao ve Johansen Fisher Eşbütünleşme testleri uygulanmıştır. Johansen Fisher Eşbütünleşme testinin VAR modeline dayalı olarak uygulanmasından dolayı öncelikle farklı kriter aralıklarında optimal gecikme uzunluğu tespit edilmiştir. Değişkenlerin uzun dönemli ilişkilerinin eşbütünleşik çıkması neticesinde bu ilişkinin yönü Granger Nedensellik testi ile tespit edilmiştir.

5.1. Panel Birim Kök Testleri

Panel birim kök testleri, panelde var olan değişkenlerin hangilerinin durağan olup olmadığı konusunda bilgi sağlamaktadır. Çalışmanın analiz aşamasında yatay kesit bağımlılığını dikkate almayan ve heterojen panel birim kök sınamalarından Im, Peseran ve Shin (2003), Maddala ve Wu (1999), Choi (2001) ve Hadri ve Kurozumi (2012) birim kök testleri kullanılmıştır.

Im, Peseran ve Shin (2003) tarafından geliştirilen test istatistiği aşağıdaki gibidir:

$$\Delta y_{it} = \alpha_i y_{it-1} + \sum_{j=1}^{\rho_i} \gamma_{ij} y_{it-j} + X'_{it} \delta + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

$$\Delta y_{it} = y_{it} - y_{it-1} \quad (3)$$

$$y_{it} (i = 1, 2, \dots, n; t = 1, 2, \dots, T) \quad (4)$$

Birim kök ön savları şu şekildedir:

Ho: $\alpha_i = 0$: Seri durağan değildir. HA: $\alpha_i < 0$: Seri durağandır.

Maddala ve Wu (1999), her bir yatay kesit için birim kök testlerinden olasılık değerlerini birleştiren Fisher tipi test geliştirmiştir. Test parametresiz olup 2n serbestlik derecesine sahiptir (n; paneldeki ülke sayısını göstermektedir). Test istatistiği şu şekilde gösterilmektedir:

$$\lambda = -2 \sum_{i=1}^n \log_e (p_i) \sim \chi^2_{2n(d,f)} \quad (5)$$

Choi (2006), başka bir test istatistiğini türetmiştir.

$$Z = \frac{1}{\sqrt{n}} \sum_{i=1}^n \Phi^{-1} (p_i) \sim N(0,1) \quad (6)$$

Φ^{-1} ; normal kümülatif dağılım fonksiyonunun tersidir. Panel birim kök testleri yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Bu test istatistiklerinden farklı bir sav ortaya atan Hadri ve Kurozumi (2012) tarafından geliştirilen KPSS birim kök testinin istatistiği aşağıdaki gibidir;

$$Y_{it} = Z_t' \delta_i + f_t \gamma_i + \varepsilon_{it}, \varepsilon_{it} = \phi_{i1} \varepsilon_{it-1} + \dots + \phi_{ip} \varepsilon_{it-p} + v_{it} \quad (7)$$

Testin varsayımları şu şekildedir;

$H_0: \phi_1(1) \neq 0$ (seri durağandır).

$H_1: \phi_1(1) = 0$ (seri durağan değildir)

Tablo 3. Im, Peseran, Shin Birim Kök Testleri

Düzeyde		
Değişkenler	W-istatistiği	Olasılık
Lnfdgdp	1.46961	0.9292
Lnprcgdp	0.00205	0.5008
Lnpercpgdp	1.75977	0.9608
Birinci fark		
Lfdgdp	-20.6782	0.0000***
Lnprcgdp	-9.09384	0.0000***
Lpercpgdp	-3.83491	0.0001***

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 4. Maddala ve Wu Birim Kök Testi

Düzeyde		
Değişkenler	ADF Fisher istatistiği	Olasılık
Lnfdgdp	2.72362	0.9872
Lprcgdp	6.72099	0.7515
Lnpercapgdp	2.25589	0.9940
Birinci fark		
Lnfdgdp	164.443	0.0000***
Lprcgdp	80.7415	0.0000***
Lnpercapgdp	31.5317	0.0005***

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 5. Choi Panel Birim Kök Testi

Düzeyde		
Değişkenler	Z-istatistiği	Olasılık
Lnfdgdp	1.68600	0.9982
Lprcgdp	1.16040	0.9997
Lnpercapgdp	2.40280	0.9922
Birinci fark		
Lnfdgdp	144.941	0.0000***
Lprcgdp	76.7487	0.0000***
Lnpercapgdp	31.5317	0.0005***

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 6. Hadri Kurozumi (KPSS) Panel Birim Kök Testi

Düzeyde		
Değişkenler	Z-istatistiği	Olasılık
Lnfdgdp	7.95897	0.0000***
Lprcgdp	4.77399	0.0000***
Lnpercapgdp	8.32347	0.0000***
Birinci fark		
Lnfdgdp	-0.66336	0.5714
Lprcgdp	0.11617	0.5462
Lnpercapgdp	-0.35233	0.6377

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 3,4,5,6'da görüldüğü gibi değişkenlerin seviyede uygulanan birim kök testi sonuçlarına göre düzeyde I(0) durağan olmadıkları, birinci farklarında I(1) durağan oldukları tespit edilmiştir. Uygulanan bütün panel birim kök testlerinin test istatistiklerinde serilerin durağan olup olmadığı sınıandığında, 1990-2016 dönemi için çalışmada kullanılan değişkenlerin tamamının birinci farklarında I(1) durağan oldukları görülmektedir. Bu değişkenlerin tümü %1 önem düzeylerinde durağan çıkmışlardır.

5.2 Panel Eşbütünleşme Analizi

Birim kök sınamasında serilerin durağan çıkması sonucunda değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi inceleyen Johansen Fisher panel eşbütünleşme testi ve Kao eşbütünleşme testinden yararlanılmıştır.

Maddala ve Kim (1998) tarafından geliştirilen Fisher eş-bütünleşme testi klasik Johansen eşbütünleşme testinden oluşan bireyselleştirilmiş Johansen (1998) eş-bütünleşme testinin maksimum özdeğerlerinin ve iz istatistiklerinin p-değerlerinin toplamalarına dayanmaktadır. p_i , kesit 'i' için bireysel koentegrasyon testinden elde edilen p değeri ise boş hipotez altında panel için test istatistiği şu şekildedir:

$$-2 \sum_{i=1}^n \log(p_i) \sim X_{2n}^2 \quad (8)$$

Johansen Fisher eşbütünleşme test sonuçları, VAR sisteminin gecikme sayısına bağlıdır (Hossain, 2011:6995).

Kao (1999) eşbütünleşme testi aşağıdaki panel regresyon modeline dayanmaktadır.

$$y_{it} = x'_{it}\beta + z'_{it}\gamma + \varepsilon_{it} \quad (9)$$

(9) nolu eşitlikte y_{it} ve x_{it} 'nin I(1) seviyesinde durağan oldukları ve eşbütünleşik bir ilişkinin gerçekleşmediği varsayılmaktadır. $z_{it} = \{\mu_{it}\}$ gibi bir eşitliği savunan Kao (1999), ε_{it} serisi için yapılacak DF ve ADF birim kök testlerinden hareketle seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini araştırmıştır (Lau vd., 2011:148).

Değişkenler arasındaki durağanlık ilişkisinin incelenmesinin ardından Johansen Fisher panel eşbütünleşme analizinin yapılabilmesi için öncelikle VAR modelinin tahminlerinin doğru yapılması gerekmektedir. Bunun içinde VAR modeline uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Tablo 7 VAR modeli için uygun gecikme uzunluğu belirleme kriterlerine ilişkin sonuçları vermektedir.

Tablo 7. Gecikme Uzunluğu Test Sonuçları

Gecikme uzunluğu	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	428.2851	NA	9.05e-09	-10.00671	-9.920497	-9.972032
1	515.9046	166.9924	1.42e-09	-11.85658	-11.51173	-11.71787
2	534.8058	34.68936	1.13e-09	-12.08955	-11.48607	-11.84681
3	593.6511	103.8447*	3.50e-10*	-13.26238*	-12.40027*	-12.91561*

Not: LR: Olabilirlik Oran Testi, FPE: Son Tahmin Hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri HQ: Hannan Quinn Bilgi Kriterini ifade etmektedir. (*) işareti ilgili kriterlere göre belirlenen en uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.

VAR modeli kapsamında gecikme uzunlukları incelendiğinde, Likelihood Ratio (LR) kritik değerinin 3, Final Prediction Error (FPE) kritik değerinin 3, Akaike (AIC) kritik değerinin 3, Schwartz (SC) kritik değerinin 3 ve Hannan Quinn (HQ) kritik değerlerinin 3 gecikme uzunluğunda en küçük değeri aldıkları görülmektedir. Bu çalışmada, uygun gecikme uzunluğu 3 olarak belirlenmiş ve bu seriler arasındaki uzun dönemli ilişki Kao ve Johansen Fisher Panel Eşbütünleşme Testleri ile incelenmiştir.

Tablo 8. Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Kao Eşbütünleşme Test Sonucu				
	t- istatistiği	Olasılık		
ADF	-2.159516	0.0154***		
Residual Variance	0.000762			
HAC Variance	0.000246			
Johansen Fisher Panel Eşbütünleşme Testi				
Sıfır Hipotezi	İz Testinden Oluşturulan Fisher İstatistiği	Olasılık	Maksimum Özdeğer Testinden Oluşturulan Fisher İstatistiği	Olasılık
None	63.53	0.000***	63.69	0.000***
At most 1	13.61	0.1914	15.40	0.1181

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Kao Eşbütünleşme testinde Barlett Kernel metodu kullanılmış ve Bandwith genişliği Newey-West yöntemi ile belirlenmiştir.

Kao eşbütünleşme test sonucuna göre uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Bu durum bu iki değişkenin uzun dönemde benzer trendleri takip etme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Kao eşbütünleşme testine göre de H_0 hipotezi (seriler arasında eşbütünleşme yoktur) kabul edilememiştir. Dolayısıyla alternatif hipotez H_1 (seriler arasında eşbütünleşme vardır) kabul edilmiştir. Uzun dönemde finansal gelişmenin belirleyicileri ve ekonomik büyümenin belirleyicileri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu belirtilebilir. Bu bağlamda uzun dönemde BRICS ülkelerinde finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında birlikte hareketin söz konusu olduğundan bahsetmek mümkündür.

Johansen Fisher eşbütünleşme testi sonuçları ise istatistiksel olarak %1 anlamlılık seviyesinde sonuçlar verdiği için seriler arasında eşbütünleşmenin varlığını gösteren alternatif hipotezin kabul edilmesi gerektiğini göstermektedir. Eşbütünleşme testlerinin sonuçlarına bakıldığında finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı gözlemlenmiştir. Bu tespit literatürde yapılan araştırmaların bulgularıyla uyumludur. Eş bütünleşme testleri değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığını incelemekte ancak ilişkinin yönü ile ilgili bilgiyi vermemektedir. Değişkenler arasındaki ilişkinin yönü Granger Nedensellik analizi ile tespit edilmiştir.

5.3. Grenger nedensellik testi:

Çalışmada uygulanan eşbütünleşme testi sonuçlarına göre finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak değişkenler arasındaki nedenselliğin yönü Granger Nedensellik analizi ile incelenmiştir.

Tablo 9. Granger Nedensellik Test Sonuçları

	F statistic	Prob
$dlnfdgdp \leftrightarrow dlnpercapgdp$	14.3352	0.0008***
$dlnpercapgdp \leftrightarrow dlnfdgdp$	72.4411	0.0000***
$dlnprcgdp \leftrightarrow dlnpercapgdp$	40.0874	0.0000***
$dlnpercapgdp \leftrightarrow dlnprcgdp$	15.3011	0,0005***
$dlnfdgdp \leftrightarrow dlnprcgdp$	20.9621	0,0000***
$dlnprcgdp \leftrightarrow dlnfdgdp$	92.3248	0,0000***

Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönü Granger nedensellik analizi ile tahmin edilmiştir. Tablo 9'da değişkenlere ait nedensellik sonuçları gösterilmektedir. Bu tabloya göre finansal sistem mevduatlarından ekonomik büyümeye, ekonomik büyümeden finansal sistem mevduatlarına çift yönlü; özel sektör kredilerinden ekonomik büyümeye, ekonomik büyümeden özel sektör kredilerine çift yönlü; özel sektör kredilerinden finansal sistem mevduatlarına, finansal sistem mevduatlarından özel sektör kredilerine çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu durumda finansal gelişme göstergelerinin ekonomik büyümeyi etkilediği, ekonomik büyüme göstergelerinin de finansal gelişmeyi etkilediği söylenebilir. Aynı zamanda finansal gelişme göstergeleri olan özel sektör kredileri ve finansal sistem mevduatlarının da birbirlerini etkilediği bulgusuna ulaşılabilmektedir.

6. SONUÇ

Finans ve büyüme arasındaki ilişki, ekonomi literatüründe yoğun olarak tartışılan konulardan biridir. Geçmişten günümüze yapılan çalışmalar, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında genellikle uzun vadede pozitif bir ilişki olduğunu öne sürmektedirler. Gerek teorik gerekse ampirik çalışmalar, bu ilişkinin varlığını, iki değişken arasındaki nedenselliğin yönünü ve aralarındaki aktarım kanallarını araştırarak bu ilişkinin farklı yönlerini incelemiştir. Literatürde özellikle Patrick, (1966), McKinnon, (1973), Shaw, (1973) Goldsmith, (1969) finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönü hakkında farklı üç görüş belirtmektedir. Bunlardan ilki, finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde sermaye birikiminin artışına sebep olarak olumlu bir etkiye sahip olduğunu belirten arz yönlü görüştür. İkincisi, reel piyasaların gelişmesine bağlı olarak gelişen finansal piyasaların aracılık hizmetlerine olan talebi arttırarak ekonomik büyümenin artmasına olanak sağladığını ileri süren talep yönlü görüştür. Üçüncüsü ise, ekonomik büyümenin safhalarına göre değerlendirilmektedir. Yani ülkelerde yaşanan gelişmelerin ilk safhalarında atıl

tasarrufların finansal aracılık yoluyla ekonomiye dahil edilmesi ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesi (arz yönlü), ilerleyen gelişme safhalarında ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru bir nedenselliğin (talep yönlü) var olduğu görüşüdür. Bu durumda nedenselliğin yönü zamanla değişmektedir.

Bu çalışmanın amacı, BRICS ülkelerinde 1990-2016 dönemi için finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini analiz etmektir. Çalışmada finansal gelişme göstergeleri olarak özel sektör kredilerinin ve finansal sistem mevduatlarının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı; ekonomik büyüme göstergesi olarak da kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla oranı kullanılmıştır. Analizde öncelikle serilere birim kök testi uygulanmış ve serilerin I(1) düzeyinde durağan olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra seriler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespiti için Kao ve Johansen eşbütünleşme testi yapılmıştır. Yapılan eşbütünleşme analiz sonuçlarına göre bu değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiş ve bu ilişkinin yönü Granger Nedensellik analizi ile belirlenmiştir. Granger Nedensellik analiz sonuçlarına göre finansal gelişmeden ekonomik büyümeye; ekonomik büyümden finansal gelişmeye doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Analiz sonucunda ortaya çıkan çift yönlü nedensellik Patricik (1966), McKinnon, (1973), Shaw, (1973) ve Goldsmith (1969) çalışmalarının finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisindeki sonuçlarını destekler niteliktedir. Bu bağlamda, BRICS ülkeleri, büyük bir orta gelir grubuna sahip olduklarından dolayı potansiyel tüketici pazarı olarak görülmekte ve ülke ekonomisine daha yüksek miktarlarda sermaye çekmektedirler. Ayrıca güçlü bir iç talep büyümesinin döngüsel bileşenleri de iyi geliştirilmiş finansal sistemlere sahip olmalarına olanak sağlarken aynı zamanda bu ülkelerin ekonomik gelişmelerine de katkı sağlamıştır. Bu durum hem tasarrufların aktarılmasını sağlayan mekanizmanın işlediğini göstermekte hem de reel ekonominin gelişmesine olanak sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adusei. M. (2013). Financial Development and Economic Growth: Evidence From Ghana. The International Journal of Business and Finance Research. 7(5). 61-76.
- Ahmed, S. M. ve Ansari, M. I. (1998). Financial Sector Development and Economic Growth: The South-Asian Experience. Journal of Asian Economics. 3(9). 503-517.
- Akbulak, Sevinç (2008). Brics Ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin) İle Güney Kore Ekonomilerine ve Sermaye Piyasalarına İlişkin Temel Göstergeler ve Kısa Değerlendirmeler. Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu.
- Bagehot, W. (1873). Lombard Street: A Description of the Money Market (1962 ed.). Irwin, Homewood, IL
- Bist, J.P. (2018). Financial development and economic growth: Evidence from a panel of 16 African and nonAfrican low-income countries. Cogent Economics & Finance. 6. 1-17.
- Choi, I. (2001). Unit Root Tests for Panel Data. Journal of International Money and Finance 20. 249-272.

- Demetriades, P.O. and Luintel, K.B (1996). Financial Development, Economic Growth and Banking Sector Controls: Evidence from India. Wiley on behalf of the Royal Economic Society. (106). 359-374.
- Estrada, G., Donghyun, P. and Arief, R. (2010). Financial Development and Economic Growth in Developing Asia. ABD, No. 233
- Goldsmith, Raymond (1969). Financial Structure and Development. Yale University Press. New Haven.
- Graff, M. (2001). Financial development and economic growth – new data and empirical analysis. METU Studies in Development, 28 (1-2), 83-110.
- Hadri. K. and Kurozumi, E. (2012). A simple panel stationarity test in the presence of serial correlation and a common factor. Economics Letters. Elsevier. 115.31- 34.
- Hardarker, G. and Masoud, N. (2012). The impact of financial development on economic growth Empirical analysis of emerging market countries. Studies in Economics and Finance. 29(3). 148-174.
- Im, K. S., Pesaran, H. M. and Yongcheol, S. (2013). Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels. Journal of Econometrics.115.53-74.
- Jensen, T.H. and Larsen, J.A.K. (2004) The BRIC countries. Monetary Review, 2004(4): 39–54.
- Kandır, S.Y., İskenderoğlu, Ö., ve Önal, Y.B., (2007). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Araştırılması. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 16(2). 311-326.
- Kao, C. (1999). Spurious Regression and Residual-Based Tests for Cointegration in Panel Data, Journal of Econometrics (90). 1-44.
- Kenourgios, D., Ve A. Samitas, (2007). Financial Development and Economic Growth In A Transition Economy: Evidence For Poland. Journal Of Financial Decision Making, 3(1). 35-48.
- Lau, E., Xiao H. C. and Chee K. C. (2011).Energy-Growth Causality: Asian Countries Revisited. International Journal of Energy Economics and Policy. 1(4). 140-149.
- Levine, R. 2005. Finance and growth: theory and evidence. Handbook of economic growth, 1(1):865-934.
- Levine, R. (1997).Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda. Journal of Economic Literature. 35(2). 688-726.
- Lucas, R. E. (1988). On the mechanics of economic development, Journal of Monetary Economics, 22(1).
- Lynch, David (1996). Measuring Financial Sector Development: A Study Of Selected Asia-Pacific Countries. The Developing Economies. 1(34). 3-33.
- Maddala, G.S. and Kim, I.M. (1998). Unit Roots Cointegration And Structural Change. Cambridge University Press.
- Maddala, G. S. and Wu, S. (1999). A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and a New Simple Test. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, Special Issue 0305-9049.

- McKinnon, R. I. (1973). Money and capital in economic development. Washington, DC: Brookings Institution.
- Mohammad, Ayub (2015). Financial Development and Impact on Fast Growing Countries. *Donnish Journal of Business and Finance Management Research*. 1(15). 59-59.
- Narin, Müslüme ve Kutluay Dilek (2013). Küresel Finansal Piyasalarda Değişim ve Yükselen Güçler: BRIC ülkeleri. ASO.
- Ndlovu, G. (2013). Financial Sector Development and Economic Growth: Evidence from Zimbabwe. *International Journal of Economics and Financial Issues*. 3(2). 435-446.
- Öztürk, Nazım (2014). Para Banka Kredi. Ekin Yayınevi. Bursa.
- Pagano, M. (1993). Financial markets and growth: An overview. *European Economic Review*. 37. 613-622.
- Patrick, Hugh T. (1966). Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries. *Economic Development and Cultural Change*. 14. 174-189.
- Reid, R. (2010). Financial Development: A Broader Perspective. Asian Development Bank Institute. ADBI Working Paper Series.
- Ruiz, J.L. (2018). Financial development, institutional investors, and economic growth. *International Review of Economics and Finance* 54, 218-224.
- Sağlam, Y ve Erataş Sönmez, F. (2017). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Avrupa Geçiş Ekonomileri Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 12(1). 121-140
- Shaw, E. (1973). Financial deepening in economic development. New York: Oxford University Press.
- Schumpeter, J. (1912). The theory of economic development. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Stiglingh, A. (2015). Financial development and economic growth in BRICS and G-7 countries: a comparative analysis. North-West University.
- Vijayakumar, N., Sridharan, P. and Sekhara Rao, K.C. (2010). Determinants of FDI in BRICS Countries: A panel analysis. *Int. Journal of Business Science and Applied Management*. 5(3).
- Yıldırım, S., Özdemir, B.K. and Doğan, B. (2013). Financial Development and Economic Growth Nexus in Emerging European Economies: New Evidence from Asymmetric Causality. *International Journal of Economics and Financial Issues*. 3(3). 710-722.
- Younsi, M. and Bechtini, M. (2018). Economic Growth, Financial Development and Income Inequality in BRICS Countries: Evidence from Panel Granger Causality Tests. MPRA. 85251.

ESERLERİN VAROLUŞ TABAKALARI: MODERN VE KLASİK ONTOLOJİ PERSPEKTİVİNDEN

Zeki EDİS
M. Şirin DEMİR
Aydın GÖRMEZ

ÖZET

Bir sanat eserini meydana getiren esas unsurları incelemek için bunun nasıl bir varlık olduğunu ve ne şekilde algılanabildiğini bilmemiz gerekir. Bir varlıktan bahsettiğimiz zaman, kendine Varlık nedir? varlık tarzları, varlık tabakaları ve varlık kategorilerinin ne olduğunu konu seçen ontoloji den istifade ederiz. Ontoloji klasik ve modern Ontoloji olarak iki şekilde karşımıza çıkar. Klasik ontoloji bağımsız bir felsefe disiplini olarak Christian Wolff tarafından temellendirilmiştir. Modern Ontoloji ise Nicolai Hartmann tarafından temellendirilmiştir. Bu iki düşünürün ontolojileri incelendiğinde isim benzerliğinden öteye benzerlikleri yoktur. Çünkü Wolff'un ontolojisi metafizik Nicolai hartmann'ın çağdaş ontoloji ise anti-metta fiziktir. İşte bu tespiti yaptıktan sonra edebiyat konusuna yaklaşımımızı modern ontoloji ile yapmamız uygun düşecektir. Varlıkları sadece nesneler dünyası ile sınıflandırılarak ele alınmak, varlık kavramının eksik tanımından veya niteliklerinin dikkatle incelenmemesinden kaynaklanmaktadır. Aristotles'den beri varlıkların ruhu alanlarının da olduğunu bilinmektedir. Cansız bir taş kütesinden başlayıp bitkiler, duygular, diller, düşünce ve sanat eserleri ne kadar her şey varlık olarak karşımıza çıkar. Ancak dikkatle incelendiğinde bu varlıkların var oluş biçimlerinin farklılık arz ettiği gözlenebilecektir. Modern ontoloji bu heterojen grubu tabakalandırır. Ontoloji bilimine göre tabakalandırma dört tabaka halinde karşımıza çıkar. Bunları sırasıyla 1. Madde tabakası (inorganik) 2. Canlı tabakası (organik) 3. Ruhsal varlık tabakası 4. Tinsel varlık tabakası olarak tanımlar.

Bu çalışmamızda sanat eserlerinde gerçekleşen tinsel varlık tabakasının incelenmesini oluşturup sanat eserini nasıl değerlendireceğimiz incelenecektir. Eserlerin niteliklerin artıran tabakaların çokluğudur. Bu tabakalar arasında sayılan meta-fizik tabaka her eserde bulunmamakla birlikte incelemelere konu olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tinsel, Klasik, Modern, Ontoloji, C. Wolff, N, Hartman

ABSTRACT

To study the essential elements of a work of art, we need to know what it is and how it is perceived. When we talk about an entity, what is Being? we benefit from ontology, which selects the subject of asset styles, asset strata, and asset categories. Ontology appears as classical and modern Ontology in two ways. Classical ontology is based on Christian Wolff as an independent philosophy discipline. The modern Ontology is based on Nicolai Hartmann.. When the ontologies of these two thinkers are examined, there is no similarity going beyond the name similarity. Because Wolff's ontology is metaphysical, Nicolai hartmann's contemporary ontology is anti-metta physics. After making this determination, it will be appropriate to make our approach to literature with modern ontology. The fact that assets are classified only by the world of objects stems from the incomplete definition of the concept of being or from the not careful scrutiny of their qualifications. Since Aristotle, it is known that there are also fields of spiritual sides of beings. Stones, plants, emotions, languages, thoughts, and works of art all are considered as an existence in the universe.. However, when examined carefully, them can be observed that the existing forms of these assets differ from each other.. Modern ontology stratifies this heterogeneous group into different layers... According to the science of ontology, stratification appears as four layers. These are, respectively, layer 1 (inorganic) 2. Live layer (organic) 3. Spiritual entity layer 4. Psychological layer.

In this study, we will examine the psychological layer in artworks and how we will evaluate the artwork. What increases the qualities of the works is the multiplicity of layers in the work.. Although the meta-physics layer is not included in every work, it is the subject of examinations.

Keywords: psychological, Classical, Modern, Ontology, C. Wolff, N.Hartman

Edebiyatın Varlık Türü

Bir sanat eserini meydana getiren esas unsurları incelemek için bunun nasıl bir varlık olduğunu ve ne şekilde algılanabildiğini bilmemiz gerekir. Bir varlıktan bahsettiğimiz zaman, kendine Varlık nedir? varlık tarzları, varlık tabakaları ve varlık kategorilerinin ne olduğunu konu seçen ontoloji den istifade ederiz. Ontoloji klasik ve modern Ontoloji olarak iki şekilde karşımıza çıkar. Aristoteles ile başlayan Klasik Ontoloji bağımsız bir felsefe disiplini olarak Christian Wolff (1679-1754)

tarafından temellendirilmiştir. Çokça yapılan metafizik eleştirilerin şekillendirdiği Modern Ontoloji ise Nicolai Hartmann tarafından temellendirilmiştir. Bu iki düşünürün ontolojileri incelendiğinde isim benzerliğinden öteye benzerlikleri yoktur. Çünkü Wolff'un ontolojisi metafizik Nicolai Hartmann'ın çağdaş ontolojisi ise anti-metta fiziktir.

Varlıkları sadece nesneler dünyası ile sınıflandırılarak ele almak, varlık kavramının eksik tanımından veya niteliklerinin dikkatle incelenmemesinden kaynaklanmaktadır. Aristoteles'den beri varlıkların ruhi alanlarının da olduğunu bilinmektedir. Cansız bir taş kütesinden başlayıp bitkiler, duygular, diller, düşünce ve sanat eserlerine kadar her şey varlık olarak karşımıza çıkar. Ancak dikkatle incelendiğinde bu varlıkların var oluş biçimlerinin farklılık arz ettiği gözlenebilecektir.

Metafizik, Aristoteles ile sistemli bir düşünme biçimi haline gelmiştir; ancak, Emile Meyerson'un da dediği gibi, insan doğası gereği metafizikçidir. Bu, metafizik tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu gösterir. Pozitivist düşüncenin hâkim olduğu bir dünyada metafiziği yeniden tesis etmeye çalışan R.G. Collingwood'un metafizik görüşü ile ortaya çıkar. Collingwood sadece yeni bir metafizik değil aynı zamanda yeni bir felsefe, bilim, sanat, tarih, politika felsefesi tesis etmeye girişmiştir. Metafizik, bütün bu disiplinlerin arkasında duran ve aralarında kurulacak her türlü ilişkinin temelinde yatan düşüncedir. Çünkü her disiplin belli mutlak ön kabuller topluluğu aracılığıyla kurulur. Metafizik de bu mutlak ön kabulleri açığa çıkaran sistemli ve düzenli bir bilimsel etkinliktir. Collingwood, Çağdaş felsefede metafiziği yeniden yorumlarken, bir yandan bu etkinliğin asıl anlamını gün yüzüne sermiştir.¹

Çağdaş felsefede Viyana Çevresi düşünürleri ile birlikte "metafizik"ın elenmesi çabalarına karşılık Collingwood metafiziği yeniden yorumlama çabası güder. Collingwood da Çağdaş felsefe ve Viyana Çevresi düşünürleri gibi dogmatik metafiziği reddetmektedir. Collingwood, Aristoteles'e dönerek gerçek metafiziği yeniden tesis etmeye girişmiştir. Buna göre metafizik, her türlü bilimsel, entelektüel etkinliğin dayandığı mutlak ön kabulleri ele alır. Metafizik, disiplinler arası ilişkinin kurulmasında hayati öneme sahip evrensel bir soruşturmadır. Dolayısıyla, metafizik, sadece felsefi etkinliğe ait bir soruşturma değil, her türlü etkinliği kapsayan evrensel bir bilimdir.²

Diğer taraftan Modern Ontoloji bu heterojen grubu tabakalandırır. Ontoloji bilimine göre tabakalandırma dört tabaka halinde karşımıza çıkar. Bunları sırasıyla 1. Madde tabakası (inorganik) 2. Canlı tabakası (organik) 3. Ruhsal varlık tabakası 4. Tinsel varlık tabakalarıdır.

¹ Çağdaş Felsefede Metafiziğin Yeniden Yorumlanması: R.G. Collingwood, Bahtiyar Aygün 2014 (önsöz)

² Çağdaş Felsefede Metafiziğin Yeniden Yorumlanması: R.G. Collingwood, Bahtiyar Aygün 2014 (öz)

Modern ontoloji her ne kadar klasik ontolojinin metafizik yaklaşımlarına karşı çıksa da Ruhsal ve tinsel tabaka katmanlarıyla bu alana girmektedir.

Aslında varlığın varoluş kuralı; varlığın bir başka varlık tarafından taşınarak var olmasıdır. Tabakalar birbiri üstne tabakalanırlar. Tabakalar içinde en geniş alanlı olan en altki tabakadır ve tabakalar yukarıya doğru azalarak devam eder. Tabakalarının Muhtevaları birbirinden farklılık arz ederler ancak her tabaka bir alt tabaka tarafından taşınır. Muhtevası bakımından madde tabakası inorganik alan olarak ifade edilebilir, “inorganik alana, birbiri içinde erimiş gitmiş yapıların farklı şekillerde derecelendiği bir düzen olarak bize kendini gösteren bütün Kosmos girer. Bu yapıların sırası elektronlar, protonlar ve nötronlar ile başlar atomlar, moleküller ve makro moleküllerden geçerek kozmik boyutlu yapılara, planet sistemlerine, yıldız kümelerine ve spiral bulutsuya kadar uzanır”³ Bu tabakanın sınırları her ne kadar maddi olsada bilim ve teknoloji ilerledikçe görmediğimiz halde kabul ettiğimiz, aklımızın sınırlarını zorlayan son derece geniş bir alan tutar. Daha genel bir tanım olarak; ağırlığı ve hacmi olan cansız bütün maddeler bu tabakanın unsurlarıdır. Ontik kural gereği bir sonraki tabaka olan Organik tabaka bu tabaka üzerinde yer almaktadır. Canlı tabakası, en basit tek hücreli varlıklardan başlayıp bitkiler ve insana kadar uzanır. Bu tabakanın madde tabakasından farkı büyüme, değişme özelliklerine sahip olmasıdır. Bu tabakayı Nicolai Hartmann canlı veya organik tabaka diye isimlendirirken İbni sina ise bu tabakayı kendi içinde İslami yaklaşımla üçe ayırarak nefis diye takdim eder. Bu üç tabakanın ayrımı büyüme üreme ortaklığı ile ilk nefis tabakası, tepki verme farklılığına ikinci nefis tabakası ve oradan da akılla donatılan eşrefi mahluk olarak da ifade edilen üçüncü nefis tabakasını oluşturur. Yani nebat sadece birinci nefse, hayvan ise tepki ile de donatılmış nefse sahipken insan ise akılla donatılarak düşünme yetisi ile eşrefi mahluk olarak en üst nefse sahiptir. Nicolai Hartmann organik varlık tabakası üzerinde bilinç olarak görünüşe ulaşan canlılardan ayırdığı ruhsal tabakaya yer verir. En üst tabakayı ise tinsel varlık tabakası oluşturur. Ruhsal ile tinsel tabaka birbirini benzer görünmekte veya zaman zaman karıştırılmaktadır oysa Nicolai Hartmann bu tabakayı Tinsel alan olarak tanımlar ve kültür dünyasını oluşturduğunu ifade eder. Dolayısı ile kültür dünyası ve ruhi varlık dünyası olarak da isimlendirebiliriz bu dünyalar birbirinden tamamen farklıdır, tıpkı ruhi varlığın inorganik ve organik varlıklardan farklı olduğu gibi.

Bir edebi eserin varoluşu konumuz olduğuna göre kültür dünyasındaki tinsel varlığı daha yakından incelememiz gerekmektedir. Bu tabaka da kendi içinde incelenebilir. Edebi eserlerin varlık derinliklerinde barındırdığı çeşitli katmanlar görülür. Bu varlığın homojen bir varlık olmayıp heterojen olduğunu görürüz. Tinsel varlık üç farklı alanda oluşmaktadır ve bunlar kişisel tin,

³ İ. Tunalı, Sanat Ontolojisi, S.24 N Hartmann. Einf. In. Die Phil., s.122

objektif tin ve objektifleşmiş tindir. Edebi eserlerin tinsel varlığını oluşturmak için bu tinler birbirleri üzerinde yapılanırlar fakat birbirlerinden farklıdırlar. Sevme, nefret etme, sorumluluk kişisel tine aittir. Tinsel varlığın oluşabilmesi bununla başlar. Bunun üzerinde objektif tin bulunur. Objektif tin'in kişisel tinden en önemli farklılığı toplumlarda var olan ortak değerleri barındırmalarıdır. Tarih, dil gibi unsurlar örnek gösterilebilir. Birey üstü ve canlı bir tindir. Kişisel tin ile ortak yönünü de bu oluşturur. “ Bu canlı iki tinsel varlığın bir üçüncü tin sfer'i yükselir. Bu objektifleşmiş tindir. Objektifleşmiş tin, özü bakımından kişisel ve objektif tinsel varlıklardan farklıdır. Bu farklılık objektivleşmiş tinin reel olmamasında gerçekleşir. Realiteye sahip sadece canlı tinlerdir, hayattan koparılmış ve bir maddede tespit edilmiş tin ise mutlak olarak irrealdir.”⁴

Bu üç tinsel varlığa işaret ettikten sonra bizi asıl ilgilendiren objektivleşmiş tin'i inceleyelim. Çünkü sanat Dünyası bu tin alanına girer etrafımızda madde ile kucaklaşan pek çok şey yazı, bilimsel eserler, gündelik hayatta kullandığımız araçlar bu tinsel varlık grubunu oluştururlar. Her sanat eseri tinsel ve maddi olmak üzere zorunlu olarak iki varlık alanına dayanır. Bu her estetik obje için geçerli olan bir ontik kanunluktur. “estetik obje de sanatın karakterlerine göre madde taşır, tunçtur, tual üzerindeki boyadır, kelimedir, yazıdır ya da tondur”⁵ Bütün bunlar objektivleşmiş tinsel varlığın real kısmını oluşturur ancak bunun varlığını sürdürebilmesi için kişisel tine gerek vardır oda eseri algılayan, alıp okuyan sujenin real benliğidir.

Böylece iki kişisel tin karşımıza çıkar. Birincisi eseri yaratan kişisel tin, ikincisi ise bu eseri algılayan sujenin tinsel varlığıdır. Objektivastonu yaratan tek bir tin olmasına rağmen onu kavrayan birçok tin vardır. Objektivasyonu yaratan tin yazardır ancak objektivleşmiş tin ile aynı olduğu düşünülmemelidir çünkü sanat eserinin yaratılması bir defalık bir süreçtir eserden oluşan objektif tin ise algılandığı süre de hayatiyetini devam ettiren bir çok tine dönüşür. Mesela, Hamlet bir sanat varlığı olarak yaratıcısı olan Shakespeare'den kopmuş Shakespeare çoktan ölmesine ramen hamlet hayatiyetini hala sürdürmektedir.

Nicolai'nın varlık tabakalarını özetlersek; inorganik, organik, ruhsal ve tinsel varlıklar varlık tabakalarını oluşturmaktadır. Tinsel varlık tabakasında üç çeşit tinsel varlığın oluşturduğunu ifade etmiştik. Ancak bu varlıklar arasında bulunan estetik obje real varlık alanına girmez. Çünkü bir Real objeyi ve bir estetik objeyi belirleyen kategoriler başka başkadır. “Buna göre bir tabiat varlığı örneğin bir ağaç bir tual üzerinde yeni bir varlık kazanınca sahip olduğu kategoriler değişir, yani kategoriler tarafından belirlenir. Bundan ötürüdür ki, tual üzerindeki ağaç ile Realitedeki ağaç, özdeş iki ağaç değildir. Acaba tual üzerindeki ağacın bir gerçekliği yok mudur? Bakıyoruz onun da

⁴ İ. Tunalı, Sanat Ontolojisi, s41 den N Hartmann, Das Problem Des Geistingen Seins, s.63

⁵ İ. Tunalı, Sanat Ontolojisi, s45 den N Hartmann, Aesth, s.84

kara bir gövdesi, uzun dalları yeşil yaprakları var, tıpkı bahçemizdeki ağaç gibi ancak ne var ki bahçemizdeki ağaca dokunabilir onu tutabiliriz. Tuval üzerindeki ağaca ise dokunamayız; dokunmak istediğimizde duyularımızla kavradığı mız şey boya kütlesidir”⁶

Bir Sanat eserinin varlık tarzı yönünden real ve irreal tabakalardan oluştuğunu ifade ettik. Aynı Eser yapısı bakımından incelendiğinde saydığımız bu varlık tabakalarından oluştuğu tespit edilir.

İrreal varlık da tabakalara ayrılabilir, tabakaların sayısı da sanat dalına göre değişiklik arz edebilir. Ayrıca tabaka sayısı eserin niceliği ile de yakından ilgilidir. “Burada hakim olan belirli bir ilke vardır. O da ön-yapı sınırından itibaren arka yapıya doğru ne kadar çok tabaka birini kovalarsa o eser o derece bir derinlik ve zenginlik kazanır. Buna karşılık tabaka sayısı ne kadar az olursa bu onun, o, derece sığ ve yoksul bir eser olduğunu ifade eder.”⁷

Tabakalar düşüncesini ilk uygulayan Romen Ingarden olmuştur Roman Ingarden bir edebiyat eserinin 4 tabakadan meydana geldiğini kabul etmektedir. “Bunlar şu tabakalardır: 1.Kelime sesleri ve onlara dayanarak meydana gelen ve daha yüksek bir basamağı gösteren ses yapıları, 2. Farklı derecedeki anlam birlikleri tabakası, 3.Farklı şematik görüşler tabakası ve son olarak da 4. takdir edilen şeyin (nesne, insan veya olaylar) ve onların alın yazılarının tabakası.”⁸ Bu dört tabaka dışında “Ingarden, en sonunda yüksek, trajik, korkunç ve kutsal gibi sanat yoluyla bizim derin bir düşünceye dalmamızı sağlayan bir 'metafizik özellikler” tabakasından bahseder. Gerekli olmayan bu tabaka bazı edebi eserlerde bulunmayabilir”⁹ varlığı kabul edilen ama her eserinde bulunmayan 51 tabakadan bahsedilmektedir.

Tek tek bu tabakaları incelediğimizde birinci tabakada -ses tabakasında - kelime vardır. Kelimeler bir dilin öğeleridir bu incelendiğinde hecelerden harflere kadar küçültülebilirler fakat edebiyat eserlerinde kelimelerin temelinde sesler ve tonlar bulunur. Bunlar kelimelere anlam kazandırır. kelimeler bir eserin bütün tabakalarını taşıyan en alt tabakadır. Bu tabaka estetik bakımından da önem arzeder. Kelimelerinin Sadece anlam tabakasının taşıyıcısı olduğunu düşünerek hareket edersek bir dil içerisinde yazılmış Şiiri düz yazıya çevirdiğimizde o şiirin o ses harmonisinden kaynaklanan büyüsunü yitirdiğini kolaylıkla görebiliriz . İşte burada Roman Ingarden’in “çeviri istenildiği kadar sadakatle yapılsın istenildiği kadar ses niteliklerinin benzerliğine büyük ölçüde dikkat edilsin, çevirinin hiçbir zaman bu yönde orjinaline tamamen eş olmasına erişilemeyecektir, çünkü, tek tek kelime seslerin başkalığı, başka ses yapıları ve karakterlerini kaçınılmaz bir şekilde

⁶ İ.Tunalı, Sanat Ontolojisi, s.77

⁷ İ.Tunalı, Sanat Ontolojisi, s.102 den, R. Ingarden, Das Lit. Kunstw, s26

⁸ İ.Tunalı, Sanat Ontolojisi, s.104 den, R. Ingarden, Das Lit. Kunstw, s26

⁹ U. Ahmet, Ed. Bil. Temelleri, s.200 den W. Rene – W. Austin, Theory of Lit. S.58

beraberinde getirir.”¹⁰Bütün dillerde yazılan eserler anlam itibariyle başka dile çevrilebilirler fakat aynı estetiki değeri yakalamak mümkün değildir. Orijinal eserler kadar yetkin çevriler için aynı tinsel varlıkları kullanarak oluşturulan yeni yaratmalardır diyebiliriz.

Ses tabakasının üzerinde anlam tabakası vardır. Ses tabakasının kelimelerden oluştuğunu söylemiştik kelimeler seslerle canlanıyordu ancak eserde sesler vasıtasıyla canlanan kelimelerin anlam tabakasını taşıdığı gözlenir. Bu anlam tabakasında incelendiğinde her dilde anlatılmak istenilen kelimelerle değil kelimelerin birleşerek oluşturduğu cümleler ile olur. Tek tek kelimeler soyut anlamlar verirlerken cümleler içerisinde somutlaşırlar. Anlam tabakasının bir eseri nasıl algılanabilir yaptığını şöyle izah edebiliriz. Bir edebi sanat eserini okuduğumuz zaman duygularımız açığa çıkar sevinir, üzülür veya heyecanlanırsınız aynı eseri ses tabakasının tek başına oluşturduğu bir başka ortamda düşünelim. Ortamda algılayan suje bu dilden anlamayan bir suje olsun. Belki ses tonu, rengi ile ilgili olarak ilgi duyabilir fakat hiçbir şey anlamayacak ve birinci tabakanın taşıyamadığı anlam tabakası olmayınca ortada edebiyat eseri olmayacaktır.

Bu tabakanın üzerinde varlık oluşturan nesne tabakasıdır. Edebiyatta bu iki tabaka ile her şey bitmez yani edebiyatın ereği ses tabakasını kullanarak var olan anlam tabakası değildir. Bu tabakadan sonra bir nesne tabakası gelir. Bu tabakayı da şöyle açıklayabiliriz. “ okuduğumuz herhangi bir romanı düşünelim . Bunun stili ne olursa olsun her roman da söz konusu olan şey, insanlar arasında meydana gelen olaylardır. Hiçbir roman ya da hikaye bunlardan yoksun olamaz. Bu bakımdan, nesne tabakası dediğimiz, insanların, olaylarının oluşturduğu bu tabakaya yine temelli bir tabakadır” Olaylar ve insanların tasvir edildiği tabakadır. Roman Ingarden’e göre, bu nesneler tabakasının asıl fonksiyonu, onun bize varlığın özü ile ilgili bir ufuk açmasıdır. Anlam dediğimiz şey belli objeler ya da obje münasebetlerinde ortaya çıkar.

Edebiyat eserinin son tabakası ‘görme’ tabakasıdır. Burada görme derken kastedilen şey varlığın bize vermiş olduğu bir perspektif vardır bunlar değişebilir buna ‘görme’ denir. Bu ‘görme’ , perspektif tabakasının oynadığı rolü Roman Ingarden; “Görme tabakasının edebiyat esrinde oynadığı rol, iki roldür. 1. Hazırlanan görmeler, tasvir edilen nesnelerin önceden belirlenen görünüş tiplerinde somut olarak kavranmasını mümkün kılar. Aynı zamanda onlar nesnelerin konstitutionlarını etkilemekle tasvir edilen nesneler üzerinde belli bir güç elde ederler. 2. Görmelerin de kendilerine özgü özellikleri vardır ve kendilerine özgü estetik değer nitelikleri meydana getirirler; bu değer nitelikleri, bütün eserin polyfonisine kendine özgü sesini katar ve eserin estetik olarak algılanmasında temel bir rol oynar”

¹⁰ İ.Tunalı, Sanat Ontolojisi, s.104 den, R. Ingarden, Das Lit. Kunstw, s26

Sonuç

Metafizik sözcüğünü ilk kullanan Aristoteles'tir. Yazmış olduğu kitabının ilk bölümüne “Fizik”, ikinci bölümüne “Metafizik” adını vermiştir. Metafizik, “Fizik” adlı bölümden sonra gelen bölüm, anlamını taşımaktadır. Aristoteles kitabında metafizik ve ontoloji bir ve aynı anlamda kullanılmıştır. Aristoteles varlığın ilk nedenlerini araştırarak metafiziğin ilkelerini belirlemiştir. Aristoteles, evreni bir bütün olarak kavramaya çalışmış ve bu çabasından da felsefenin bir disiplini olan Metafizik-Ontoloji doğmuştur. Bu sebepten Fizik (fizik ötesi) ile ontoloji (varlık felsefesi) konu alanları bakımından benzerlik gösterirler. Ancak metafiziğin kapsamı ontolojiden daha fazladır. Metafiziğin varlığı çok geniş ve kapsamlı olarak ele almasına karşılık, ontoloji, varlığı daha kısıtlı teste tabi olan ve bundan geçenleri kabul etmiştir. Varlık felsefesi açısından varlık iki biçimde ele alınır.

1- (reel) varlık kitap, defter, gözlük vs. İnsan bilincine bağlı olmadan var olanlar. Gerçekte, nesnel olarak var olanlar. Gerçek varlık, gerçekliğini nesnelerden, olaylardan, kişilerden alan; belli bir zaman ve mekânda var olanlardır. Bunlar duyu organları ile algılanır test edilebilir.

2-Düşünsel (ideal) varlık. Sayılar, fikirler İnsan bilincine bağlı olarak var olanlar. İdea’da (zihinde, düşünsel) var olanlar. İnsanların zihinlerinde oluşturdukları kavramlardır. Duyu organları ile kavranamazlar. Matematiğin ürünleri, edebiyatın ürünleri gibi.

M.Ö. 540-470 yıllarında yaşamış olan Parmenides “Güneşi her gün doğarken ve batarken görürüz. Ama gerçekte güneş ne doğar, ne de batar.” Diyerek Duyu organlarımız bizi yanıltır. Test organlarımızın da sağlıklı olmadığından bahseder. Diğer taraftan Ontolojiyi bir felsefe disiplinine dönüştüren Christian Wolf (1679-1754) ’tur. Wolf ontolojiyi; Tanrı’nın, ruhun ve dünyanın varlığını kanıtlamak isteyen bir alan olarak belirlemiştir. Ontolojiyi üç alanda etkin olarak sıralamıştır. 1- tüm evren ve Kolzmoloji, 2- Ruh ve rasyonel psikoloji, 3-Tanrı ve doğal teoloji (tanrı bilim).

Aristo ile başlayan varlık felsefesi metafizik tabakayı içerirken bu tabaka pek çok felsefeci tarafından yoğun eleştiriler altında kalmıştır. Bu tabaka bilimsel olmadığı, doğrulanabilirliği beş duyu ile yapılamadığından Cenevre Çevresi (mantıkçı Pozitivistler) tarafından ‘varlığın yokluğu’ olarak ifade edilmiştir. Metafiziğin bilim alanı dışına itilmesi karşısında A.N. Whitehead; her bilimsel önermenin aslında metafiziksel bir evrene işaret ettiğini belirtir ve deneye dayalı bilimlerde

de metafizik kavramlara başvurmak gerektiği görüşünü ileri sürer. Whitehead metafizikin bilime aykırı bir yanının olmadığını savunur.¹¹

Klasik ontolojiye alternatif olarak Niolai Hartmann'ın yeni ontolojisi kabul görmeye başlamıştır. Dikkatle incelendiğinde yeni ontolojinin katmanları olan ruhsal ve tinsel tabakanın da bir metafizik tabaka olduğu görülecektir. Her ne kadar Tinsel tabakanın kalem, kağıt, mürekkep, taş, boya, tuval gibi varlığını duyularımızla test ederek kabul ettiğimiz ifade edilse de tuvaldeki resmin kitaptaki eserlerin asıl canlandığı yer zihnimizdedir. Her okuyucunun veya izleyicinin zihninde sınırsızca canlanan bu yaklaşımlar madde ötesidir.

Bütün bu akımlara karşılık olarak Çağdaş Ontoloji Robin George Collingwood (1889-1943) ile Aristo'nun klasik ontolojisi Ontoloji ögesinin canlandırılması gayreti içerisinde olarak ortaya çıkmıştır. Metafizik yaklaşıma en fazla karşı çıkmaların olduğu dogmalar üzerine Collingwood; soyutluğun türleri kadar dogmatizm türleri olduğunu savunur. Dogmatizm türleri nin temel özelliği olarak eleştiriye karşı kapalı olan tavırlarından bahseder. Collingwood; pozitivistlerin salt metafizik olgulara karşı çıkmak durumunda olmadıklarını metafizikçilerin itici gücü rolünde olduklarını ifade eder.

Bir eserin vücut bulabilmesi için kuşkusuz nesnel tabakaların incelenmesi gereklidir. Ancak bu tabakalar içerisinde dil Belki de matematik eksenli oluşumlarla bizleri farklı ufuklara eleştirebilir fakat onun da sınırının var olduğu ve yazarın yazma yetisi ve dilin kullanımı ile çizildiğini söyleyebiliriz. Okuyucunun algılamasına ket vurulmaması için bunların ötesinde varlık olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bu sebepten Collingwood nesnel bazlı değerlendirmeyi aptallık olarak tanımlamaktadır. Tabii ki metafizik tabakayı dini ve toplumsal dogmalar ile sınırlamanın doğru olmadığını ifade etmek yerinde olacaktır. Bunlardan da kurtularak sınırsız bir algılama kulvarında ilerlemek en doğrusu ve üretici düşüncenin gereğidir. Bilim kurgu eserleri, masalları, destanları böyle yaklaşım olmazsa nereye konulabilir. Collingwood metafizik tabakayı soru cevap yöntemi ile herkesin oluşturduğundan bahseder ve iki gruba ayırır birisinin çeşitli dogmalara bağlı ancak ket vurulmuş bir metafizik tabaka, ikincisinin ise bilim olan ketsiz tabaka olarak tanımlar. Öyleyse eserlerinin incelenmesi ve yorumlanabilmesi bu tabaka ile yapıldığında söylenecek pek çok şey ortaya çıkacaktır. Samuel Beckett'in *Waiting for Godot*'unu yorumlamak ancak meta fizik yaklaşımlarla olabilecektir. Bir eserin değerlendirilmesinde çok daha farklı düşünebilmenin yolu metafizik katmana değinmekle olabilecektir.

¹¹ A.N.Whitehead, *Process and Reality*, New York, 1978.

Aristoteles varlığın ilk nedenlerini araştırarak metafiziğin ilkelerini belirlemiştir. Aristoteles, evreni bir bütün olarak kavramaya çalışmış ve bu çabasıdan da felsefenin bir disiplini olan Metafizik-Ontoloji doğmuştur. Bu sebepten Fizik (fizik ötesi) ile ontoloji (varlık felsefesi) konu alanları bakımından benzerlik gösterirler. Ancak metafiziğin kapsamı ontolojiden daha fazladır. Metafiziğin varlığı çok geniş ve kapsamlı olarak ele almasına karşılık, ontoloji, varlığı daha kısıtlı teste tabi olan ve bundan geçenleri kabul etmiştir.

1- Ruh nedir? 2- Ruh ölümsüz müdür? 3- Ölüm nedir? 4- Ölüm ötesi yaşam var mıdır? 5- Evrenin bir başı ve sonu var mıdır? 6- Evrenin bir yaratıcısı var mıdır? 7- Evren olmadan önce ne vardı? 8- Evren yok olunca ne olacak?

Metafizik, bu sorulara ve bu sorulardan üretilen diğer sorulara cevap aramaktadır. Bu sorular devam ettiği sürece de metafizik varlığını koruyacaktır ve üretilen eserlerde yansımaları gerek yazar gerek okuyucu marifetiyle düşünme alanına girecektir.

EVLİLİKTE SAĞLIKLI YETİŞKİN OLMA: ETKİLİ ÇATIŞMA ÇÖZME STRATEJİLERİ

Şahin KESİCİ
H. İrem Özteke KOZAN
Mehmet MURAT
Mustafa BALOĞLU

Evlilik, karşılıklı etkileşimden ibarettir. Bu karşılıklı etkileşimde iki tarafın da hem fizyolojik hem de psikolojik ihtiyaçları söz konusudur. Bu ihtiyaçlar karşılanırken bazen taraflar arasında çatışma doğabilir. Bu çatışmanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Çünkü, taraflar evlidir, ortak bir paydaya sahiptir ve bir tarafın kazancı diğer tarafın kazancıdır, bir tarafın kaybı ise diğer tarafın da kaybı anlamına gelir. Eğer taraflar, yarışma ve rekabet duygusuna kapılırsa, birbirlerine küserlerse, gözdağı verirlerse bu tarafların kaybına yol açabilir.

Evlilik yaşamında çiftlerin yani karı kocanın etkili çatışma çözebilmesi için sağlıklı yetişkin olması gerekir. Sağlıklı yetişkin sadece etkili çatışma çözen değildir. Sağlıklı yetişkin aynı zamanda etkili iletişim kurabilen, iletişimde ben dili kullanabilen, gerektiğinde hayır diyebilen, kaygı ve stresle baş edebilen, öfkesini yönetebilen, duygularını ifade edebilen bir bireydir. Çatışma çözme becerisi ise evlilik ve aile yaşamında en temel ve gerekli olan becerilerden biridir. Çünkü evlilikte karşılıklı etkileşim söz konusudur. Fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçların karşılanması sırasında bu karşılıklı etkileşime bağlı olarak ihtiyaçların hissedilmesi, karşılanması ve karşılandıktan sonra ortaya çıkan doyum farklılaşabilir. Bazen de evlilikte karşılıklı olarak ihtiyaçların hissedilmesi ve karşılanma şekli farklılaşacağından dolayı çatışma ortaya çıkabilir. Dolayısıyla çiftlerin bu çatışmayı etkili çözebilmesi için özellikle sağlıklı yetişkin sloganı “Kazan-kazan” olmalıdır. Çünkü evlilik ve ailede çatışma çözmede öncelik ise eşlerden herhangi birinin psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması, insani değerler ve sahip olduğu inanç ve değerleri ifşa edebilmesidir. Bunların ortaya konulmasında eşlerden diğerinin ihtiyaçları, istekleri ve beklentileri ile kendi ihtiyaçları, istekleri ve beklentileri arasında anlaşmazlık ortaya çıkabilir. Bu anlaşmazlıklarda önemli olan anlaşmazlığa dair problemin tanımlanması ve çözümlenmesidir. Yani haklı olanın taviz vermeden hakkını almasıdır. Kısacası tarafların “kazan kazan” stratejisini uygulamasıdır. Ama evlilik yaşamında bireyler gerek stres ve baskı altında olduğu zaman gerekse de kişilik özelliği olarak sürekli öfkesini göz dağı, şantaj ve blöf üzerine dayandıranlar “kazan kazan” stratejisini uygulayamazlar. Bu strateji “kazan-kaybet” stratejisine dönüşebilir. Bu da karşılıklı olarak çiftlere zarar verebilmektedir.

Bu nedenle de anlaşmazlık veya çatışmaların etkili bir şekilde uygulanabilmesi için “kazan-kazan” stratejisinin uygulandığı “problem çözme” ve “uzlaşmacı” stratejinin uygulanması fayda

sağlayabilir. Buna karşın kazan-kaybet stratejisindeki rekabetçi, cezalandırıcı, blöf yapan eşlerden birinin sadece kendi menfaatini düşündüğü için amaca odaklanmıştır, ilişkiler hiç düşünmemiştir. Sadece ilişkide kalmayı düşünen karşı tarafın çıkarlarını daha çok önemseyen bireyler “kaybet-kazan” stratejisini uyguladıkları ve ihtiyaçları karşılanmadığı için içsel bir çatışma yaşayabilirler.

Çiftler zaman zaman çatışma esnasında birbirlerine rekabetçi bir tutum sergileyebilirler. Rekabetçi tutum sergileyen eşler kazanmak için güç kullanır, karşı tarafı baskı altına almaya çalışır. Rekabetçi bir tutum izleyen eşler aşırı bencil sadece kendi çıkarlarını düşündükleri için ve karşı tarafın ihtiyaçlarını düşünmedikleri için çatışma çözme esnasında tehdit, gözdağı, ve cezalandırma davranışları ortaya koyabilir. Bu da bireylerde cezalandırıcılık şemasını tetikleyebilir ve birey sağlıklı yetişkin olarak davranamayabilir.

Eşler bazen de kaçınmacı bir tutum sergileyebilir. Eşler çatışma çözme sırasında kaçınan davranırlarsa aralarındaki ilişki ve ihtiyaçları yok sayarak geri çekilmeyi daha uygun bir bulmuşlar demektir. Özellikle geri çekilerek çatışmanın çözümünde sorumluluk almaktan kaçınırlar. Bu tercih edilen bir yaklaşım değildir “kaybet-kaybet” sonucu ortaya çıkabilir. Bu durumda da uygun olmayan başa çıkma modlarından kopuk korungan mod ortaya. Zira bu mod aktive olduğu zaman çiftler sürekli kaçtıkları için çatışma çözme işi zorlaşabilir.

Eşler zaman zaman da çatışma çözerken uyuşmacı bir tarz sergileyebilirler. Eşlerden biri çatışma karşısında uyuşmayı amaçlayabilir ancak boyun eğici ve karşı tarafın her isteğini kabullenen bir tutum ortaya koyabilir. Ancak bu durum olumlu gibi görünse de uzun vadede ilişkiye zarar veren bir durum ortaya çıkartır. Bu durumda da uygun olmayan başa çıkma modlarından teslimiyetçi mod ortaya çıkabilir. Teslimiyetçi modda davranan bir eş ilerleyen dönemlerde depresyona ve çıkmaza girebilir.

Sağlıklı çatışma çözme yaklaşımlarının sergilendiği evlilikler problem çözen ve uzlaşan bireylerin oluşturduğu evliliklerdir. Bu tarz bir yaklaşımda eşler “Kazan-kazan” yaklaşımına odaklanırlar ve problemin çözümü için çaba sarf ederek belki orta düzeyde taviz verebilirler.

Sonuç olarak sağlıklı yetişkin moduna sahip bir eş problem çözen eştir. Eğer imkânlar ve fırsatlar el vermiyorsa uzlaşmacı yaklaşım da ikinci bir strateji olarak kullanılabilir. Özellikle rekabetçi strateji kullanan eşlerde zorba ve kurban durumu görülebilir. Kaçınmacı yaklaşımı kullanan eşlerde ise sürekli çözümü erteleme ve problem çözümüne dair inisiyatif almama durumu söz konusu olduğu için bu durum bireylerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyebilir. Uyuşmacı yaklaşım ise çiftlerin ihtiyaçlarının karşılanmaması anlamına gelir. Kısa sürede ihtiyaçlar karşılanıyor gibi

görünse de ilerleyen zamanlarda ihtiyaçların karşılanmaması anlamına gelir çünkü çiftler öncelikle kendi ihtiyacı yerine karşıdakinin ihtiyaçlarını karşılamış olurlar ve kendi ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için ilk zamanlar içsel çatışma yaşarlar. İlerleyen dönemlerde bu durum karşılıklı çatışma haline gelebilir.

Kaynaklar

- Çetin, C. (2009). *Müzakere Teknikleri İlke, Süreç, Uygulama*. (3. Baskı). Beta: İstanbul.
- Kesici, Ş. (2017). “Sözlü ve yazılı müzakere teknikleri, Cinsiyet Eşitliği: Fıtratta Farklılık Haklarda Eşitlik İçinde”. *Hak iş konfederasyonu*, Basım sayısı:1.
- Kesici, Ş. (2017). Kişisel İletişim Kurumsal İletişim Becerisi Kişiler arası İletişim, Cinsiyet Eşitliği: Fıtratta Farklılık Haklarda Eşitlik içinde. *Hak iş konfederasyonu*, Basım sayısı:1.
- Kesici, Ş. (2017). “Kadın Bireysel Kapasite ve Gelişim Davranış Biliminin Temelleri, Cinsiyet Eşitliği: Fıtratta Farklılık Haklarda Eşitlik İçinde”. *Hak iş konfederasyonu*, Basım sayısı:1.
- Kesici, Ş. ve Kiper, C.(2016). *Aile Terapisine Giriş Sistemik Teori ve Uygulama*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kesici, Ş., Mert, A. , Köklü, E. ve Kiper, C., *Vaka Örnekleri ile Birlikte Aile Danışma Kuramları ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kozan, H.I.O., Baloglu, M. ve Kesici, S. (2018). “Çiftler arasındaki iletişim engelleri” International Academic Research Congress de sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Alanya.

KADINLARA DAİR DOĞRU BİLİNER YANLIŞLAR

Şahin KESİCİ
Mehmet MURAT
H. İrem Özteke KOZAN
Mustafa BALOĞLU

Bireyler bazı düşüncelerin doğru olduğuna inanarak bu yönde davranış sergileme eğilimi gösterirler. Hatta bu eğilimi o kadar katı ortaya koyarlar ki zamanla toplum içerisinde bu davranışları göstermeyen insanlar toplum tarafından ayıplanabilir ve hata yaptığı düşünülür. Ama birey bu davranışları sergilediği zaman ise karşı taraf bu yapılan davranıştan dolayı endişe ve gerginlik hissedebilir. Bu da kişide baskı oluşturabilir yani o davranışı sergileyen kişi davranışı yapmadığı zaman toplum tarafından baskı altına alınır, davranışı sergilediği zaman ise karşı taraf o kişiye olumsuz tutum sergileyebilir. Bu nedenle de birey, davranışı yapsa da yapmasa da çelişki yaşayabilir. Doğru bilinen yanlışlar toplumda mit olarak da adlandırılmaktadır. Türk Dil Kurumu'na göre mit kavramı “Geleneksel olarak yayılan, toplumun hayal gücü ile şekillenen halk hikâyesi” olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr).

Kadınlarla ilgili doğru bilinen yanlışlardan bir tanesi “Kadınlar para işlerinden anlamazlar”dır. Özellikle erkek aile içi bütçeyi ayarlarken sadece mutfak masrafı için kadına belirli bir miktar para bırakırken diğer harcamalar için kadının fikri bile alınmaz. Halbuki aile bütçesi birlikte yapılır ve hatta mümkünse kısa orta ve uzun vadeli bütçe planı yapılarak ailenin bütçesi ayarlanmaya çalışılır. Eğer mümkünse kadın ve erkek ayrı ayrı kendine özel harcamaları için belirli bir miktar para ayırabilir, evin ortak giderleri için para ayrılabilir. Eğer herhangi bir tasarruf planı varsa onun için de köşeye bir miktar para ayrılabilir. Bu bütçe planı da harcamalarla ilgili kararlar alınırken birlikte hareket etmek her zaman iyi olur çünkü sadece erkek veya kadın harcama sorumluluğunu alırsa hata yapma ihtimali artabilir. Bu nedenle birlikte hareket edilerek ve harcamaların birbirine danışarak yapılması harcamalarla ilgili hata yapma ihtimalini düşürebilir.

Bir diğer yaygın mit ise “Kadın gösterişli giyinmemelidir” mitidir. Bu sık kullanılan mitlerden biridir. Çünkü özellikle erkekler kadının kıyafetini aşırı kontrol etmeye çalışırlar. Kadının ne giyeceği ve nasıl giyineceği konusunda inisiyatif elden bırakmak istemezler. Bilinmesi gereken bir gerçek vardır ki kadın kendisine hangi kıyafetin uygun olup olmadığını en iyi bilendir. Çünkü kadının yıllardır getirmiş olduğu bir giyinme alışkanlığı ve tarzı vardır. Bu tarz, hem zevkine göre şekillenmiş hem de yakın çevresinin geri bildirimlerine dayalı olarak yapılan düzeltmeler sonucu oluşmuştur. Özellikle de baba, ağabey veya kocadan daha ziyade kadın giyindiği kıyafetin sorumluluğunu kendisi yükleneceği için kıyafet seçimi de kadına bırakılmalıdır. Kadın kendi inanç

ve değer sistemine bağlı olarak nasıl giyinmek istiyorsa giyinmelidir. Bu konuda kadına herhangi bir baskı yapılmamalıdır.

Bir diğer mit ise “Kadın kariyer yapmamalıdır çocuk yetiştirmelidir” mitidir. Bu mit toplumda çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Toplum kadından kariyer yapmasını değil de çocuk yetiştirmesini beklemektedir. Bu mitin gerçeği ise kariyeri kadınlar da yapabilir yeter ki kariyer yapacak performans bireyde olsun ve eşit standartlar sunulsun. Ayrıca çocuk yetiştirme işi de sadece kadının değil, kadınla birlikte erkeğin de görevidir.

Kariyer konusunda erkek kadından daha önde olmalıdır” miti de toplumdaki yaygın inançlardan birisidir. Hatta evlenirken bazı erkekler kariyer olarak kendilerinden daha düşük kariyerde birini tercih etme eğilimi gösterirler. Kadınlar da kendilerinden daha yüksek kariyerde birini tercih etme eğilimi gösterirler veya aileler bunun böyle olması gerektiği konusunda çocuklara baskı yaparlar. Maalesef toplum da bunu onaylar. Ama bilinmelidir ki evlilikte kariyerden önce sağlıklı yetişkin olmak birlikte bir takım şeyleri paylaşmak, karşılıklı anlayış kariyerden önce gelmektedir. Kariyerden önce dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan biri de çiftlerin karşılıklı olarak birbirlerine sevgi ve muhabbet beslemeleri ve saygı duymalarıdır.

“Kadınlar kocalarına sürekli itaat etmelidir” miti kadın veya erkeğin eğitim durumu en üst düzeyde olsa bile aile ve toplumun böyle olması gerektiği konusunda baskıdan dolayı çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Halbuki kadının itaat etmesi demek kadının evliliğe olan saygısını yitirmesi demektir. Kadının itaat etmesi demek ihtiyaçlarının karşılanmaması ve kötü hissetmesi demektir. Kadının itaat etmesi yerine aile içerisinde çatışma ve gerginliklerde kazan-kazan yaklaşımını devreye sokarak küsmeden, isyan etmeden ve depresif olmadan sağlıklı yetişkin olmayı sürdürebilmesi önemlidir.

“Erkek evleneceği kadını istediği şekle sokabilir.” miti erkeğin kadını istediği şekle ve kalıba sokabileceği konusunda ailesi ve toplum tarafından erkeğe tanınan ayrıcalık olarak görülmektedir. Hâlbuki hiç kimse belirli bir şekle ve kalıba sokulamaz. Herkesin bireysel farklılığı vardır, ihtiyaçları farklıdır. Bu bireysel ihtiyaçları göz önünde bulundurularak kadına anlayış ve hoşgörülü bir şekilde davranılmalıdır.

Bir diğer yaygın inanış da “Evliliğin faydasını kadınlar görürler.” ‘dır. Bu miti en fazla erkekler dile getirmektedir. Özellikle de gece gündüz çalıştıklarını, evin bütün sorumluluğunun üzerinde olduklarını, ödemeleri kendilerinin yaptıklarını dile getirirler. Evliliğin kahrını çektiklerini faydasını ise kadınların gördüğünü söylerler. Hâlbuki kadın çalışsın veya çalışmasın evdeki çoğu

sorumluluğu üstlenmektedir. Hatta görevinden daha fazlasını yaparak aşırı fedakârlık göstermektedir. Çoğu zaman da erkek bu aşırı fedakârlığı takdir etmeyerek kadından daha fazlasını istemektedir. Bu nedenle evlilikte bir fayda varsa bu faydayı hem kadın hem erkek görmektedir. Böylelikle de sorumluluğu eşit şekilde paylaşarak çiftler görevlerini yaparak aşırı fedakârlık göstermemelidirler. Çünkü bu durum ilerleyen zamanlarda hayal kırıklığına yol açabilir.

“Kariyer yapmış kadınların evlenmesi daha zordur.” miti kadınlar üzerinde baskıya neden olmaktadır. Baskı altındaki kadın evlilikte seçim yaparken sadece eğitilmiş ve kariyerli olan erkeğe yöneleceği için duygusal kararlar verebilir. Mantıklı kararlar veremeyebilir. Eğitilmiş olan kadın sağlıklı yetişkin ise sadece eğitim ve kariyer değil kişilik özelliği, karşıdakinin ihtiyacını karşılama durumu ve sağlıklı yetişkin olmasına dikkat eder. Bu nedenle de eğitilmiş kadın ne istediği bildiği için daha kolay evlilik kararı olabilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Kesici, Ş.; Baloğlu, M.; Ak, M. ve Murat; M. (2018). “Aile ve Çocuk Eğitimi İle İlgili Mitler”, I. Uluslararası İksad Sosyal Bilimler Kongresi, Mardin, S. 361-362.

Murat, M.; Ak, M.; Baloğlu, M. ve Kesici, Ş. (2018). “Evlilikle İlgili Mitler”, I. Uluslararası İksad Sosyal Bilimler Kongresi, Mardin, S. 363-364.

BOŞANMA SÜRECİNİN SAĞLIKLI YÖNETİLMESİ

Mehmet MURAT
H. İrem Özteke KOZAN
Mustafa BALOĞLU
Şahin KESİCİ

Boşanma sürecini incelerken iki değişken üzerinde durmakta fayda vardır. Birinci değişken çocuğu olmayan çiftlerdir ikinci değişken ise çocuğu olan çiftlerdir. Çünkü çocuk sahibi olup olmama durumu boşanma sürecini daha karmaşık hale getirmektedir. Özellikle de çocukların yaşları küçük yani özbakımlarını yapamayacak kadar küçük olup başka birisinin bakımına muhtaç olma durumu çiftler açısından boşanma kararının verilmesini zorlaştıran bir nedendir. Çiftlerin çocuğu olduğu zaman boşanma karar süreci sekteye uğrayabilir çünkü burada iki çıkmaz söz konusudur. Birinci çıkmaz çocuğun velayetinin kime verileceğidir. Bu konu çiftler arasında yoğun bir tartışma konusu haline gelebilir. Çocuk küçük yaşta ve öz bakıma muhtaç olduğu için genelde velayet çiftler arasında karşılıklı anlaşma yoksa anneye verilir. Baba bu konuyu yoğun bir tartışma haline getirerek gerginliği arttırabilir. Ortada anlaşmalı bir boşanma yoksa boşanma kararının verilmesi sürecinde bir vesile ile çocuk bunu öğrenerek gerginlik yaşayabilir. Çocuğun velayetinin kime verileceği konusu hem arabulucular hem de aile danışmanları ve ruh sağlığı çalışanları uzmanları ile birlikte üzerinde çalışılması gereken bir konudur. Böylesi önemli bir konuda sorumluluğu çiftlerden herhangi birisi almamalıdır ve profesyonel bir yardım alınmalıdır.

İkinci çıkmaz ise çiftlerin vermiş olduğu boşanma kararının çocuğa nasıl açıklanacağı konusudur. Eğer çocuk çok küçük ise yani okul öncesinde ise boşanma kararı ruh sağlığı uzmanlarının gözetimi altında açıklanmalıdır. Çocukların yaşı büyük ise aile ve ruh sağlığı çalışanları birlikte bir görüşme yapılmalıdır ve bu görüşmede iki önemli noktanın altı çizilmelidir. Birinci önemli nokta aile çocuğu karşısına alıp çocukla göz teması kurarak “Bazı çiftler gibi biz de anlaşımadık boşanma kararı aldık boşanmanın sorumlusu sen değilsin” diye çocuğa açıklama yapılmalıdır. Yani çocuk boşanmanın nedeni ve suçlusu olarak kesinlikle gösterilmemelidir. ikinci önemli nokta ise çocuğa karşılıklı

olarak “Biliyorsun ben boşanmak istemedim ama o baban olacak/ annen olacak adam/kadın yüzünden” gibi anne ve babayı suçlayacak ifadelerden kaçınılmalıdır. Çünkü eğer kim birbirini suçlarsa çocuk ilerleyen zamanlarda durumu fark ederek sürekli suçlayıcı tavır takınan kişi hakkında olumsuz tutum geliştirebilir. Hatta çocuk anne veya babanın herhangi biri hakkında olumsuz açıklama yapar ise anne veya baba çocuğu uyararak “Oğlum/kızım o senin annen/baban” diyerek açıklama yapmalıdır. “O hep senin iyiliğini düşünür seni sever” şeklinde olumlu açıklamalar yapılmalıdır. Yani çocuğa ne olursa olsun anne ya da baba hakkında kesinlikle suçlayıcı ifadeler kullanılmamalıdır.

Kısacası boşanma kararı çocuğa açıklanırken anne ve baba “Biz karı koca olmaktan ayrılıyoruz ama her zaman senin annen ve baban olarak kalacağız. Mutlu ve mutsuz gününde yanındayız. Bize bir ihtiyacın olduğu zaman her zaman yanında olacağız” şeklinde açıklama yapılmalıdır.

Boşanma kararı verildikten sonra boşanma sürecinin yürütülmesi için taraflar bir araya gelerek eğer ortak kazanımlar var ise örneğin ev, araba ve gayrimenkul gibi uzlaşma sağlamaya çalışmalıdırlar. Eğer bir uzlaşma sağlanamıyorsa bir arabulucudan profesyonel yardım alabilirler. Bununla birlikte söz konusu olan çocuk ise eğer çiftlerden biri çalışmıyor ise çalışmayan kişinin nafakası yaşam standartlarını düşürmeden sağlanmaya çalışılmalıdır. Eğer çiftlerden birisi bu nafakayı ödemeyerek (özellikle de erkek) kadını cezalandırmaya çalışırsa bu cezalandırmanın olumsuz sonuçları ortaya çıkabilir. Bu nedenle aile danışmanı “Bu kadın sizin eski eşiniz ve çocuğunuzun annesi. Eğer bu kişiyi cezalandırırsanız yani nafakasını ödemezseniz, iş bulmasına engel olursanız, hakkında dedikodu yaparsanız veya ona sözlü ve fiziksel şiddet uygularsanız bu sizi de etkileyebilir. Örneğin bu kadının durumu çocuğunuzu etkileyebilir ve çevre bu kadınla ilgili bu ... adamın eski karısı diyerek dedikodu yapabilir” diyerek adama farkındalık geliştirerek kocanın cezalandırma isteği yeniden yapılandırılabilir. Diğer yandan baba çocuğunu eskisi gibi eğitim ortamlarından faydalandırmayarak anneye gözdağı verebilir veya çocuğa “Yaşam kaliteni yükseltmek istiyorsan

benim yanıma gel” diye mesaj verebilir. Bu mesajın da sağlıklı yetişkinin vermemesi gereken bir mesaj olduğu hatırlatılmalıdır.

Boşanma kararı verildikten sonra çocuk ebeveynlerinden birinin yanında yaşayacaktır yani anne veya babanın birinden yoksun olacaktır. Çocukta duygusal yoksunluk yani ilgi ve şefkat yoksunluğu ortaya çıkabilir, dinlenilme ve anlaşılma yoksunluğu ortaya çıkabilir. Çocuk sevilmediğini düşünerek kendini kötü hissedebilir. Eğer anne veya babası başka birisiyle evlendiyse de kendini eve ait olarak görmeyebilir yani ait olma ihtiyacı karşılanmayabilir. Eğer üvey anne veya babası sağlıklı yetişkin değilse yani onun ihtiyaçlarını karşılamıyorsa çocuk güvensizlik, kurku ve endişe yaşayabilir. Çocuğun bu belirtilen ihtiyaçları karşılayabilmesi için anne ve babanın çocuğu sürekli takip ederek çocuğun ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığını öğrenmesi gerekir.

Boşanma kararı verilirken çiftler karşılıklı olarak oturup boşanmanın nedenleri üzerinde durarak gerçekten aralarındaki sorunların çözülemez olup olmadığına karar vermelidirler. Eğer sorunlar çözülebiliyorsa çözmeye çalışmalıdırlar. Ayrıca çiftlerin kendilerine sorması gereken soru “Bu sorunlar bizden mi kaynaklanıyor? Yoksa üçüncü kişilerden mi?” şeklinde olmalıdır. Eğer sorun çiftlerin kendinden kaynaklanıyorsa bu sorunun çözümü için “Karı koca olarak biz ne yapmalıyız? Kadın olarak ben ne yapmalıyım ve koca olarak ben ne yapmalıyım” diye birbirlerine ve kendilerine sormalıdırlar ve yapılması gerekeni yapmalıdırlar. Eğer sorun üçüncü kişiden kaynaklanıyorsa bu üçüncü kişi kayınvalide, kayınpeder, elti, görümce ya da yakın arkadaş olabilir. “Biz bu kişileri neden işimize karıştırıyoruz ve bu kişileri sürekli dinleyip kendimizi olumsuz yönde harekete geçiriyoruz” demeleri gerekmektedir. Yani üçüncü kişiye sınır koymaları ve onları kendi işlerine karıştırmamaları gerekir.

Sonuç olarak boşanma kararı verildikten sonra üçüncü kişiler devreye girerek bizim boşanma sürecini felaketleştirmemize, etiketleme yapmamıza, duygusal kararlar vermemize, meli malı ifadelerini sıklıkla kullanmamıza yol açabilirler. Özellikle de boşanma sürecinde üçüncü kişiler dedikodu yaparak bizim öfkelenmemize yol açabilirler. Özellikle de çocukları gündeme getirerek bizim çocuğun hatırına ne olursa olsun boşanmamamız gerektiği konusunda meli malı bilişsel çarpıtmasını devreye sokabilirler. En önemlisi de çocukla ilgili durumu felaketleştirerek bizim

suçluluk duygusu yaşamamıza yol açabilirler. Hâlbuki boşanma kararı uzman yardımı ile verildiği müddetçe çocuk belki de evlilik devam ederse daha olumsuz etkilenecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Kesici, Ş. ve Kiper, C. (2016). *Aile Terapisine Giriş Sistemik Teori ve Uygulama*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kesici, Ş., Mert, A., Köklü, E. ve Kiper, C., *Vaka Örnekleri ile Birlikte Aile Danışma Kuramları ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kozan, H.I.O., Baloglu, M. ve Kesici, S. (2018). “Çiftler arasındaki iletişim engelleri”, *International Academic Research Congress* de sözlü bildiri olarak sunulmuştur, Alanya.

MÜLTECİLERİN KENTE UYUMUNU ÖLÇMEYE YÖNELİK KARAMAN İLİNDE BİR ARAŞTIRMA¹²

Sefa USTA
Gülseren ERGÜN

ÖZET

21. Yüzyılda siyasetin ilgi alanlarından birisi de bireylerin kendi tercihlerinden ziyade göçe zorlanmalarıdır. Zorunlu göç konusunda son dönemde ilk akla gelen Suriyeli mültecilerdir. Ancak Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyeliler dışında, sayıları 400 bini bulmuş diğer ülkelerden mülteci bulunmaktadır. Birçok ülkeden gelip Türkiye’ye sığınan bireyler sınır komşusu olmasalar bile kültürel bağlardan dolayı Türkiye’yi tercih etmekte ve günlerce yürüyerek Türkiye sınırına gelmektedirler.

Zorunlu göçe maruz bırakılan kişiler yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kaldıklarından dolayı, evlerini, işlerini, okullarını, akrabalarını, dostlarını, ülkelerini, vatanlarını ve hatta ölümlerini bırakarak bilmedikleri bir yolculuğa çıkmaktadırlar. Geldikleri yerde kendilerini neyin beklediğini ve hatta geri dönüp dönmeyeceklerini bil(e)memektedirler. Göç olgusu sosyal dokuyu değiştirmekte, hem mülteci için hem de yerleşik halk için yeni bir hayat anlamına gelmektedir.

Bu çalışmada öncelikle kavramsal bilgilere yer verilerek, mülteci- sığınmacı- vatansız- göçmen gibi kavramlar açıklanıp farkları ortaya konulmaktadır. Mültecilerin kente uyumu, beklentileri ve eksiklikler Karaman ilinde bulunan mülteciler ile yapılan anket ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Alan araştırmasında elde edilen bilgi ve bulgular ışığında genel değerlendirmelerde bulunularak, durum tespiti yapılmış ve sorun alanlarına yönelik çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kavramsal çerçevenin oluşturulması aşamasında betimsel analiz yönteminden, uygulama kısmında ise nicel araştırma yöntemlerinden birisi olan anket tekniğinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Zorunlu Göç, Uyum, Kent, Karaman

ABSTRACT

A RESEARCH ON THE SURVEY OF THE ADAPTATION OF REFUGEES IN KARAMAN PROVINCE

In the 21st century, one of the areas which politics interest in is migration that individuals are forced without their own preferences. Syrian refugees are the first to come to mind about forced migration in the last period. However, apart from Syrians who are granted temporary protection in Turkey, there are refugees from other countries have reached 400 thousand. Many people who come from

¹² Bu çalışma, Doç. Dr. Sefa USTA danışmanlığında Gülseren ERGÜN tarafından Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda “Mültecilerin Kente Uyumuna Yönelik Karaman İlinde Bir Araştırma” başlığı ile 2018 yılında tamamlanmış olan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

different countries and take refuge in Turkey despite no geographic border, prefer to come to Turkey because of cultural ties and they walk for days to come to the border with Turkey.

People who are exposed to forced migration, have had to leave their places and because of that they took the unknown road and left their homes, their works, their schools, their relatives, their friends, their country, their homeland and even their dead. They do not know what kind of situation they will encounter and even do not know whether they will return or not. The phenomenon of immigration changes the social fabric and means a new life for both the refugee and the settled public.

In this study, firstly conceptual information is given and the concepts such as refugee-asylum seeker-stateless person-immigrant are explained and their differences are revealed. Adaptations of the refugees in the city, anticipations and deficiencies were tried to be clarified by a questionnaire with the refugees in Karaman province. General evaluations are made on the information and findings obtained from field research and determine the situation of the problem and the solution proposal for the problem areas was tried to be put forward. The descriptive analysis method has been utilized in the constitution of the conceptual framework and, in the application part, survey technique which is one of the quantitative research methods was used.

Keywords: Refugee, Forced Migration, Adaptation, City, Karaman

GİRİŞ

Göç insanlık tarihinden beri var olsa da uluslararası bir sorun olarak ele alınmaya başlanması 20. Yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Daha müreffeh bir yaşam için göç ediliyor olmasının yanında doğal afetler, açlık, verimsiz topraklar, siyasi baskılar, savaşlar, terör ve zulmeden iktidarlar da insanların zorunlu olarak yer değiştirmesine sebep olmuş ve olmaya devam etmektedir. I. ve II. Dünya savaşları nedeni ile milyonlarca insan yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmış, devam eden soğuk savaş döneminde de bu durum katlanarak artmıştır. Günümüzde ise siyasi baskılar, savaşlar ve iç karışıklıklar sebebi ile birçok insan göç yollarına düşmektedir.

Suriye’de 2011 yılında başlayan ve günümüzde de devam eden iç savaş sebebi ile birçok Suriyeli sınır komşusu ülkelere sığınmıştır. Geçici koruma süresi AB Direktifine istinaden bir yıl olarak belirlenmiştir. Ancak bu husus dikkate alındığında, Türkiye’de bulunan Suriyelilerin bu süreyi çoktan aşmış olduğu görülmektedir. Türkiye bu sorunu aşmak üzere 2012 yılında çıkarılan “açık kapı politikası, geri dönmeye zorlamama, bireysel statü belirlemenin yapılmaması, kamplarda barınma ve temel hizmetlerin sunulması” gibi ilkeleri içeren 62 sayılı “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” ile geçici korumayı

genişletmiş ve misafir olarak kabul ettiği sığınmacıları “Suriyeli mülteci” olarak tanımlamıştır (Kaya ve Erdoğan, 2015: 308).

Kuşkusuz ki büyük göç akımına maruz kalan tek ülke Türkiye değildir. 2015 Yılında 1,3 milyon mültecinin Avrupa’nın çeşitli ülkelerine giriş yaptığı bilinmektedir. Birçok Avrupa ülkesi yaşanan mülteci akımını ‘güvenlik’ politikaları çerçevesinde incelemektedir (Sağiroğlu, 2016: 44). Türkiye göç politikalarını ‘güvenlik’ değil ‘uyum’ anlayışı ile oluşturmaktadır. Unutulmamalıdır ki, mülteciler özgürlükleri ve yaşamları tehlikede olduğu için yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan kişilerdir. Sığınma talep eden mültecileri, yaşamlarını tehlikeye sokabilecek ya da zulüm görebilecekleri ülkelere geri göndermek uluslararası bir suçtur.

Ülkesini terk etmek zorunda kalan mültecilerin, barınma sağlık, eğitim, çalışma hayatı ve sosyal uyumu gibi temel konularda sorunların çözümüne yönelik birçok mekanizma geliştirilmiş olsa bile eksiklerin olduğu söylenilebilir. Uluslararası göçü belirleyen en önemli faktör merkezi yönetimin kararlarıdır. Merkezi yönetim göç politikasını belirlemenin yanında mültecilere maddi destek sağlamaktadır. Bu yardımlar merkezi idareye bağlı olarak çalışan il ve ilçe sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları, belediyeler ve sivil toplum örgütleri tarafından yapılmaktadır. Sosyal yardımların insan onuruna yakışan şekilde ve istismara açık olmadan yapılması en önemli gerekliliktir (Esen, 2016: 30).

GÖÇ VE MÜLTECİLİK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Göç, insan hareketliliği olarak literatüre geçmiş olsa da genel anlamda ortak bir tanım yapılamamaktadır. Türk Dil Kurumu göçü “ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireyin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret” (www.tdk.gov.tr, 2018) olarak tanımlanmaktadır. İnsanlık var olduğundan bu güne devam edegelen göç, dünyada meydana gelen değişimler ile her geçen gün değişmekte ve değiştikçe yeniden tanımlanmaktadır. Acer vd. (2010: 11) göçü; insanların yerleşik oldukları bir yerden başka bir yere yerleşmek maksadı ile gitmeleri olarak tanımlamaktadır. Sebep ne olursa olsun bir yerden başka bir yere gitmekteki amaç yerleşmektir. Castles ve Miller (2008: 29) ise göçü; daha iyi bir yaşam şansı arayan kişinin veya topluluğun bulunduğu yerden köklerini kopararak başka bir yere taşınması gibi basit bir eylem olarak düşünmek oldukça güçtür diyerek açıklamaktadır. Göç ve yerleşme, göçmenin geriye kalan bütün hayatını etkileyen hatta yeni kuşakları da kapsayan uzun soluklu bir süreçtir.

Göçmen: Kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden kimse, aile veya topluluk (www.tdk.gov.tr, 2018) olarak tanımlanmaktadır. Çeşitli nedenlerle (siyasi, ekonomik, dini vs.) bağlı bulunduğu ülkeyi terk ederek yerleşmek amacı ile başka bir ülkeye giden kişilere (Asar, 2004:

236) verilen isim göçmendir. Göçmen çoğu kez menşei ülkeye vatandaşlık bağı ile bağlıdır. Ancak bazen de vatandaşı oldukları ülkenin dışında başka bir yerde ikamet ediyor olduklarından menşei ülke ile vatandaşlık bağı olmayabilir. Böyle bir durumda ise ikamet ülkesinden bahsedilir (Acer vd., 2010: 12).

Sığınmacı; sığınma amaçlı göç eden veya iltica eden kişilere verilen isimdir. Sığınmacı; bir ülkeye kabul edilerek mülteci statüsü için başvuru yapmış kişileri ifade eden ilk başlarda diplomatik sığınma olarak kabul görmüş, günümüzde ise ülkesel sığınma olarak yerleşmiş terimdir (Acer vd. 2010: 13). Uluslararası sınırlar içerisinde koruma arayışında olan ancak mülteci başvuruları henüz karara bağlanmamış olan kişileri ifade eder (Castles, Miller, 2008: 145).

Mülteci: 1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Konvansiyonuna göre; özel bir sosyal veya politik guruba üyeliği, milliyeti, dini, ırkı gibi nedenlerle şiddete maruz kalma korkusu yaşayan ve bu nedenle ülkesine dönme ve isteğine sahip olmayan, milletine tabi olduğu ülkenin sınırları dışında yaşayan kimsedir (Castles ve Miller, 2008: 144).

MÜLTECİLERİN KENTE UYUMU: KARAMAN İLİNDE BİR ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu kısmında, Karaman il merkezinde yaşayan yabancıların/mültecilerin kente uyumu ve uyum sürecinde yaşamış oldukları sorunların belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen alan araştırmasının (anket); amacı, yöntemi, evren ve örnekleme, kısıtları ve araştırma sonucunda elde edilen bulgu-sonuçlara yer verilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı uyum politikalarının mülteciler tarafından nasıl algılandığının belirlenmesidir. Bununla birlikte mültecilerin uygulanan politikalardan memnuniyet düzeyi, Türk halkının yaklaşımının ölçülmesi ve Karaman ilinde yaşam koşullarının hangi düzeyde olduğu, Türkiye'ye gelmeden önce ve sonrasında Türkiye imajının nasıl algılandığı ortaya konulmaya çalışılması çalışmanın diğer amaçlarıdır

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın ana kütesini (evren), Karaman il merkezinde, il göç idaresine kayıtlı olan mülteci ve kentte bulunan yabancılar oluşturmaktadır. Araştırmada ana kütle/evren olarak Karaman il merkezinde yaklaşık 4600 kimlikli ve kimliksiz mülteci bulunmaktadır. Karaman il merkezinde bulunan mülteciler dikkate alındığında ve istatistiki olarak ölçüldüğünde % 5 hata payı ve % 95

güvenilirlikte örneklem için 230 sayısı öngörülmüş, hata payını azaltmak ve homojenliği sağlamak için örneklem sayısı 334'a çıkarılmıştır.

Araştırmanın Kısıtları

Araştırma Karaman il merkezinde ikamet eden mülteci ve yabancılarla, Şubat-Mart 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Karaman il merkezinde bulunan mültecilere yönelik uygulanması sebebiyle, araştırma, kullanılan örneklem ile sınırlıdır. Elde edilen sonuçların ülkenin tamamına genellemesi amaçlanmamaktadır. Araştırma belli bir zaman aralığında yapıldığından (Şubat-Mart 2018) ve zamanla algıların değişebileceği düşünüldüğünden, sonuçlar çalışmanın yapıldığı zamanla sınırlıdır. Son olarak, araştırmaya katılan deneklerin verdiği cevapların samimi ve doğru olduğu varsayımı araştırmanın bir diğer sınırlılığıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada veri toplamak amacıyla nicel veri toplama yöntemlerinden “anket yöntemi” kullanılmıştır. Göçmen, mülteci, sığınma ve yabancı terimleri ile ilgili kaleme alınmış Türkçe ve yabancı dildeki çalışmalar incelenmiştir. Bununla birlikte, konu ile ilgili ulusal ve uluslararası düzenlemeler dikkate alınarak oluşturulan anket formu araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir.

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde, sosyal bilimler alanında kullanılan istatistik programı olan SPSS 21.0'dan yararlanılmıştır. Uygulama sonucunda SPSS 21.0 programında Cronbach's Alpha güvenilirlik testi ile anketin geçerliliği ve güvenilirliği analiz edilmiştir. Ölçeğin bütünü için elde edilen değer, 0.693'dür. Bu bağlamda, anketin ölçeğinin güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Anket sonucunda SPSS program aracılığıyla veriler analiz edilerek değerlendirilmiştir. Hem demografik bilgilerin hem de çoktan seçmeli soruların analizinde “frekans analizi” tekniğinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler sonrasında, frekans, yüzde ve ortalama sonuçları, tablolar haline getirilerek yorumlanmıştır.

Demografik Bulgular

Ankete katılanların demografik (cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim durumu, statüsü, uyruğu, çocuk sayısı, barınma yeri, ikamet süresi vb.) özelliklerine ait bilgiler aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Özellik	Kategori	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	219	65,6
	Kadın	115	34,4
Medeni Durum	Evli	214	64,1
	Bekâr	117	35,0
	Boşanmış	1	0,3
	Eşi Ölmüş veya Kayıp	2	0,6
Yaş	15-25	116	34,7
	26-35	123	36,8
	36-45	74	22,2
	46-55	15	4,5
	56+	6	1,8
Eğitim Durumu	Okuma yazma bilmiyor	69	20,7
	İlkokul	84	25,1
	Orta öğretim	115	34,4
	Üniversite	64	19,2
	Lisansüstü	2	0,6
Uyruk	Suriye	45	13,5
	Irak	38	11,4
	Filistin	6	1,8
	İran	37	11,1
	Afganistan	189	56,6
	Diğer	19	5,7
Çocuk Sayısı	Yok	147	44,0
	1-2	93	27,8
	3-4	47	14,7
	5-6	34	10,2
	7+	13	3,9
Çocukların okula gitme durumu	Evet	102	30,5
	Hayır	232	69,5
Karaman'daki İkamet süresi (yıl)	0-1	154	46,1
	2-4	165	49,1
	5-10	15	4,5

- Ankete katılanlar cinsiyetleri bakımından incelendiğinde, katılımcıların % 65,6'nın erkek, % 34,4'inin ise kadınlardan oluştuğu sonucu ortaya çıkmıştır.
- Ankete katılanlar medeni durumları bakımından karşılaştırıldığında, katılımcıların % 64,1'i evli; % 35,0'i bekar, % 0,3'ü boşanmış, % 0,6'sı ise eşi ölmüş veya kayıp olarak beyanda bulunmuşlardır.

- Ankete katılanların yaş dağılımları incelendiğinde, katılımcıların % 34,7'si 15-25; % 36,8'i 26-35; % 22,2'si 36-45; % 4,5'i 46-55 yaş aralığında olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların sadece % 1,8'i (6 kişi) 56 yaş ve üstü olduğunu beyan etmiştir.
- Ankete katılanlar eğitim durumları bakımından karşılaştırıldığında, katılımcıların % 20,7'sinin okuma yazma bilmediği; % 25,1'inin ilköğretim; % 34,4'ü orta öğretim; % 19,2'sinin üniversite; % 0,6'sinin lisansüstü eğitimi aldığı/mezunu olduğu sonucu ortaya konulmuştur.
- Ankete katılanların uyruklarına bakıldığında; % 13,5'inin Suriye; % 11,4'ünün Irak; % 1,8'inin Filistin; % 11,1'inin İran; % 56,6'sının Afganistan ve % 5,7'sinin diğer ülke uyruklarına mensup oldukları ortaya çıkmıştır.
- Ankete katılanların çocuk sayılarına bakıldığında % 27,8'inin 1-2; %14,7'sinin 3- 4; % 10,2'sinin 5-6; % 3,9'unun 7 ve daha fazla çocuğu bulunduğu dikkati çekmektedir. Ankete katılan mültecilerin en yüksek oranla % 44'ünün (147 kişi) çocuğu bulunmamaktadır.
- Ankete katılan mültecilerin çocuklarının okula gitme durumu sorulduğunda % 30,5'i çocuklarının eğitim aldığını; % 69,5'i ise eğitim almadığını beyan etmiştir.
- Ankete katılan mültecilere Karaman ilindeki ikamet süreleri sorulduğunda; % 46,1'i 0-1 yıl; % 49,1' i 2-4 yıl; % 4,5'i 5-10 yıldır bu şehirde bulunduğunu beyan etmişlerdir.

Mültecilerin Kente Uyumuna Yönelik Bulgular

Karaman'da ikamet eden ve ankete katılan mültecileri göç etmeye yönelten sebepler, Türkiye ve Karaman ilini tercih sebepleri başta olmak üzere, katılımcıların kente uyuma yönelik bilgilere aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

Tablo 2: Mültecileri Göç Etmeye Yönelten Sebepler

Göç Sebebi	Savaş	216	64,7
	Terör ve İç Karışıklıklar	42	12,6
	Ekonomik Sebepler	14	4,2
	Doğal Afetler	1	0,3
	Mezhep Çatışmaları	14	4,2
	Eğitim	14	4,2
	Daha İyi Yaşam Arayışı	11	3,3
	Diğer	22	6,6

Katılımcıları göçe sürükleyen sebep sorulduğunda; % 64,7'si savaştan dolayı; % 12,6' s'ı terör ve iç karışıklıklar sebebiyle; % 4,2'si ekonomik sebeplerle; % 4,2'si mezhep çatışmalarından dolayı; % 4,4'ü eğitim amaçlı; % 3,3'ü daha iyi yaşam arayışı sebebiyle; % 6,6'sı ise diğer sebeplerden dolayı göç ettiklerini belirtmişlerdir. Ankete katılanlardan % 0,3'ü (1 kişi) doğal afetlerden dolayı göç etmek zorunda kaldığını belirtmiştir.

Tablo 3: Mültecilerin Türkiye'yi Tercih Nedeni

Türkiye'yi tercih nedeni	BM Yerleştirdi	84	25,1
	Kültürel Bağlar	153	45,8
	Yakın Olması	49	14,7
	Akrabalarım Var	14	4,2
	Diğer	34	10,2

Göç etmek zorunda kalan mültecilere Türkiye'yi neden tercih ettikleri sorulduğunda; %25,1'i BM tarafından Türkiye'ye yerleştirildiğini; % 45,8'i kültürel bağlar sebebi ile tercih ettiğini; %14,7'sinin yakın olması sebebi ile tercih ettiğini; % 4,2'sinin akrabaları bulunması nedeni ile Türkiye'yi tercih ettiğini belirtmiştir. % 10,2'si (22 kişi) ise diğer sebeplerden dolayı Türkiye'yi tercih ettiklerini beyan etmişlerdir.

Tablo 4: Mültecilerin Karaman'ı Tercih Nedeni

Karaman'ı tercih nedeni	BM Yerleştirdi	233	69,8
	Akrabalarım Var	58	17,4
	Kültürel Bağlar	7	2,1
	Tesadüfen Yerleştim	3	0,9
	Türkiye'nin Devlet Politikası Gereği	17	5,1
	Diğer	16	4,8

Ankete katılanların Karaman ilini tercih sebeplerine bakıldığında; % 69,8'inin BM tarafından Karaman iline yerleştirildiği; %17,4'ünün akrabalarının bulunmasından dolayı Karaman'u tercih ettiği; % 2,1'inin kültürel bağlar sebebi ile Karaman iline yerleştiği; % 0,9'unun tesadüfen geldiği; % 5,1'inin Türkiye'nin devlet politikası gereği Karaman iline geldiği; % 4,8'inin ise diğer sebeplerden dolayı Karaman'a geldiği görülmektedir.

Tablo 5: Mültecilerin Barınma Yerleri

Barınma Yeri	Apartman Dairesi	142	42,5
	Müstakil Ev	184	55,1
	Apart Otel	3	0,9
	Yurt	3	0,9
	Diğer	16	4,8

Mültecilerin barınma yerleri/yaşadıkları yerler incelendiğinde; % 42,5'inin apartman dairesinde; % 55,1' inin müstakil evde; % 0,9' unun apart otelde, % 0,9'unun yurttta ve % 4,8'inin ise diğer barınma yerlerinde yaşamakta oldukları görülmektedir.

Tablo 6: Mültecilerin Çalışma İzni Durumu

Türkiye'de çalışma izni	Var	18	5,4
	Yok	316	94,6

Mültecilere Türkiye'de bulundukları süre içerisinde çalışma izinlerinin bulunup bulunmadığı sorulduğunda; % 5,4'ü (18 kişi) çalışma izninin bulunduğunu; % 94,6' sı (316 kişi) çalışma izninin bulunmadığını beyan etmiştir.

Tablo 7: Mültecilerin Çalışma Durumu

Çalışma Durumu	Evet	12	3,6
	Hayır	322	96,4

Ankete katılan mültecilere izinli veya izinsiz bir işte çalışıp çalışmadığı sorulduğunda; % 3,6' sının bir işte çalışmakta olduğu; % 96,4' ünün ise herhangi bir işte çalışmadığı görülmüştür.

Tablo 8: Mültecilerin Aylık Geliri

Aylık Gelir Miktarı (TL)	Yok	283	84,7
	1-500	8	2,4
	501-1000	6	1,8
	1001-2000	27	8,1
	2001+	9	2,7

Mültecilerin Türkiye’de bulundukları sürede aylık gelirlerine bakıldığında; % 84,7’sinin herhangi bir gelirinin olmadığı; % 2,4’ ünün 1-500 TL; % 1,8’inin 501-1000 TL; % 8,1’inin 1001-2000 TL; % 2,7’sinin 2000 TL ve üzeri geliri olduğu görülmüştür.

Tablo 9: Mültecilerin Devletten Yardım Alma Durumu

Devletten Yardım Alma durumu	Evet	72	21,6
	Hayır	262	78,4

Mültecilere Türkiye Cumhuriyeti’nden yardım alıp almadıkları sorulduğunda; % 21,6’ sı devletten yardım aldığını; % 78,4’ü devletten herhangi bir yardım almadığını beyan etmiştir.

Tablo 10: Mültecilerin STK'lardan Yardım Alma Durumu

STK'lardan Yardım Alma Durumu	Evet	158	47,3
	Hayır	176	52,7

Ankete katılan mültecilerin % 47,3’ü STK’ lardan yardım aldığını; % 52,7’si ise STK’lardan herhangi bir yardım almadığını beyan etmiştir.

Tablo 11: Mültecilerin Ücretsiz Sağlık Hizmeti Alma Durumu

Ücretsiz Sağlık Hizmeti Alma Durumu	Evet	243	72,8
	Hayır	91	27,2

Ankete katılan mültecilerin %72,8’i Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ücretsiz sağlık hizmetinden faydalanmakta; % 27,2’si ise faydalanamamaktadır.

Tablo 12: Mültecilerin Türkçe Dil Eğitimi Alma Durumu

Türkçe Dil Eğitimi Alma Durumu	Evet	20	6,0
	Hayır	314	94,0

Karaman’da yaşamakta olan ve ankete katılan mültecilerin % 94’ü Türkçe dil eğitimi almadığını; % 6’sı ise Türkçe dil eğitimi aldığını belirtmiştir.

Tablo 13: Mültecilerin Ülkelerine Geri Dönme İsteği

Şartların Uygun	Evet	253	75,7
Olması Halinde	Hayır	81	24,3
Geri Dönme İsteği			

Mültecilere ülkelerinde şartların uygun hale gelmesi durumunda, ülkelerine dönüp dönmeme istekleri sorulmuştur. Katılımcıların % 75,7’si ülkesine geri dönmek istediğini; % 24,3’ü ise geri dönmek istemediğini beyan etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, mültecilerin Karaman ilinde genel olarak temel sosyal hizmetlerden faydalanmak konusunda yasal olarak önlerinde bir engel bulunmadığı ancak hizmet sunumunda ve tanıtımından kaynaklanan eksiklikler olduğu görülmektedir. Yaşanan bu sorunların çözümü için il göç idaresi, kamu kurumları, yerel yönetimlerdeki ilgili birimler ve STK’ların iş birliği içerisinde çalışması gerektiği hususu vurgulanabilir. Hizmet sunan kamu kurumları ve STK’lardaki çalışanların eğitimi, dil eksikliklerinin giderilmesi ve özellikle genç mülteci nüfusunun istihdamının sağlanması yaşanmakta olan sorunların çözümü için oldukça önemlidir.

Mültecilerin kente uyum aşamasında yaşadıkları sorunların çözüme kavuşması için yasal ve kurumsal anlamda yapılması gereken en önemli düzenlemelerden birisi, mültecilerin sıklıkla gittikleri kamu kurum ve kuruluşlarında veya yerel yönetim birimlerinde tam zamanlı dil bilen personel istihdam edilmesidir. Bununla birlikte, eğitim çağındaki çocukların okula gönderilmesi için aileler bilinçlendirilmeli, bunun yasal bir zorunluluk olduğu anlatılmalıdır.

Diğer taraftan, mültecilerin genç nüfus potansiyeli bulunduğu görülmektedir. Emek piyasasında uyum için devlet etkin rol oynamalı, kayıt dışı istihdam ile mücadele etmelidir. Çalışma izinlerinin önündeki engeller kaldırılmalı, kırtasiyecilik azaltılmalıdır. Mültecilerin kendi kültürlerini, değerlerini koruyup geliştirmelerini aynı zamanda Türk kültür ve değerlerinden dışlanmalarını engellemek için hem Karaman yerel halkı hem de mülteciler bilinçlendirilmeli, aktif politikalar ve programlar geliştirilmelidir.

Tüm bunlarla birlikte, sosyal yardımlar konusunda saha çalışması yapılmalı, çocuk ve yaşlılardan başlanarak her bireye yardım ulaştırılmalıdır. Mültecilerin çocukları ve yetişkin bireylerin Türkçe dil eğitimi alma konusunda bilinçlendirilmesi için, farklı yaş guruplarına yönelik dil eğitim kursları

açılmalıdır. Sadece Suriyeli değil bütün mültecilerin sosyal uyumu hedeflenmelidir. Sonuç olarak, mülteci ve sığınmacıların kültürel değerlerini koruyarak yerel halkla bütünleşmesi sağlanırsa, çok kültürlülüğün avantajlarından faydalanılarak Karaman ilinde mültecilerin kente uyumları sağlanmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- Acer, Y. Kaya, İ. Gümüş, M.** (2010), *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi*, Uşak Yayınları, Ankara.
- Asar, A.** (2004), *Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları*, 2.Baskı Emek Ofset, Ankara.
- Castles, S., Miller, M.J.** (2008), *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (Çev. Bülent Uğur Bal- İbrahim Akbulut), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Esen, A.** (2016). “Uluslararası Düzensiz Göçler ve Yerel Yönetimler”, A. Esen, M. Duman (Ed.), *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*, Wald Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı, İstanbul.
- Kaya, A. , Erdoğan, M. M.** (2015), *Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Sağiroğlu, A. Z.** (2016), “Türkiye’ de Merkezi Göç Yönetimi”. A. Esen, M. Duman (Ed.), *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*, Wald Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (TDK)** (2018), *Güncel Türkçe Sözlük*, <http://www.tdk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 28.03.2018).

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS KAPSAMINDA DÜĞÜN GELENEKLERİ: KONYA ‘ESENCE’ KÖYÜ ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Yaşar SEVİMLİ
Ayşe Gülnihal KAHRAMAN
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Salih SÖNMEZDAĞ

Özet

Somut olmayan kültürel miras, “*Toplulukların, grupların ve bireylerin kültürlerinin bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araç gereçler ve kültürel mekânlar*” olarak tanımlanmaktadır. Bu kavramın alanları doğumdan ölüme kadar insan yaşamında yer alan maddi ve manevi kültür öğeleridir. Türkiye, UNESCO’nun ‘*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*’ne 27 Mart 2006 tarihinde taraf olmuştur. Söz konusu sözleşme, insanlığın var oluşundan bu yana sürdürülen mirasların aktararak korunmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda somut olmayan kültürel miras, sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, doğa ve evrenle ilgili uygulamalar ve el sanatları geleneği olmak üzere beş grup altında toplanmaktadır. Halk kültürü ve bu kültüre ait geleneklerin oluşumunda, o topluluğun hayat karşısında gösterdiği bakış açısı, duruşu, sosyal çevre ve şartları gibi olguların etkili olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada, ‘*toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler*’ başlığı altında yer alan ‘*düğün geleneği*’ örneklendirilmiştir. Konya’nın Beyşehir İlçesinin Esence Köyünde gerçekleştirilen düğün adetleri, kuşaklar boyunca korunup yaşatılarak günümüze ulaşmış ve köy halkı tarafından vazgeçilmez bir gelenek haline gelmiştir. İncelediğimiz bu düğün, 5 gün 5 gece sürmesi ile dikkat çekmektedir. Araştırma süresince, köy halkının büyüklerinden oluşan 20 kişi ile ‘*yarı yapılandırılmış görüşme tekniği*’ kullanılarak, düğün günleri, uygulanan ritüeller ve adetler ve bu uygulamaların toplumsal işlevleri, yapılan yemekler ve bu yemeklerin anlamları hakkında bilgi alınmıştır. Bilgilerin korunması ve çalışmaya eksiksiz aktarılması adına, yapılan görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Elde edilen bulgular, ‘*bakışma*’, ‘*kız isteme*’, ‘*nişan*’, ‘*düğün*’ başlıkları altında incelenerek detayları ile aktarılmıştır. Yapılan araştırmada, söz konusu geleneğin somut olmayan kültürel miras olarak tanıtılması ve bir kültür çalışması olarak literatüre kazandırılması amaçlanmıştır. Ayrıca, ilgili çalışmalara bir kaynak olması öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Düğün, Gelenek, Konya, Somut Olmayan Kültürel Miras

GİRİŞ

Somut olmayan kültürel miras tanımı, UNESCO’nun kültürel mirasların korunması için yürüttüğü çalışmalar sırasında ortaya çıkmıştır. 1972 yılından 2003 yılına kadar bu olgu “*popüler ve geleneksel kültür, folklor, maddi olmayan miras*” olarak isimlendirilmiştir. 2002-2003 yılında hükümetler arası düzenlenen toplantılarda ise hedef alınan alanı kapsayacak en uygun terimin “*somut olmayan kültürel miras*” olduğu üzerine ortak bir karara ulaşılmıştır (Oğuz, 2013:5).

2003 yılında yapılan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile süreci, aktarımı ve yaşayışları korumanın önemine dikkat çekilmiştir (Oğuz, 2013:5). Ayrıca *“Toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar”* şeklinde tanımlanmıştır (Arioğlu&Atsaoy, 2015: 106). Bu kavram insanoğlunun var oluşundan bu yana oluşturdukları yaşayış, gelenek görenek, törenler, ritüeller, sanat gibi birçok kültürel olguyu içermektedir. Kültür unsurlarının korunmasında en önem verilmesi gereken nokta ise asıllarına bağlı kalarak nesilden nesle aktarılmasıdır. Bu sayede kültürel eylemler sürekli olarak canlandırılarak bu unsurlara kimlik ve devamlılık sağlanacaktır (Özünel, 2013: 21).

2003 yılında yapılan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin amaçları Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından şu şekilde belirtilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011):

- Somut olmayan kültürel mirası korumak,
- Somut olmayan kültürel mirasın taşıyıcısı konumundaki toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek,
- Somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değerbilirliği sağlamak,
- Uluslararası işbirliği ve yardımlaşmayı sağlamak.

Somut olmayan kültürel miras çalışmalarında altı çizilen nokta; objelerin, uygulanişın ve uygulamalara katılan kişilerin toplum ile beraber korunmasıdır. Modern hayatla birlikte toplumlar kültürel çeşitliliğini kaybederek tek tip yaşam eğilimi göstermeye başlamışlardır. Bu durumun sebebi; kütle kültürünün veya popüler kültür ürünlerinin geleneksel kültürlerin yerini hızlı bir şekilde alması ile açıklanmaktadır (Oğuz, 2009). Somut olmayan kültürel mirasların korunması bu açıdan büyük önem taşımaktadır. Toplum, atalarından miras kalan geleneklerine sahip çıkmalı ve gelecek kuşaklara aktararak yaşatmalıdır.

Somut olmayan kültürel miras kapsamında yer alan ögeler; insan yaratıcılığının bir ürünü olması, kültürel ve toplumsal gelenekler içerisinde köklü bir tarihe sahip olması, bir topluluk veya bir grubu temsil etmesi ve kaybolma riski gibi unsurlar dikkate alınarak 5 madde olarak belirlenmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013). Bu maddeler;

- Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri, atasözleri, masallar, fıkralar vb.),
- Gösteri sanatları (karagöz, meddah, kukla, halk tiyatrosu vb.),
- Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler (nişan, düğün, doğum, nevrüz, vb. kutlamalar),
- Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (geleneksel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, halk meteorolojisi vb.),
- El sanatları geleneği (dokumacılık, nazar boncuğu, telkari, bakırcılık, halk mimarisi) olarak belirtilmiştir (Türker& Çelik, 2012: 89).

Çalışmaya konu edilen, Esence Köyünde uygulanan Düğün geleneği ve Türkiye’de yaşatılan tüm düğün gelenekleri, yukarıda belirtilen *“Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler”* maddesi altında incelenmektedir. Somut olmayan kültürel miras kapsamına giren düğün adetleri, Konya’nın Beyşehir İlçesinin Esence Köyünde incelenmiştir.

Düğün Gelenekleri

Evlenme, insan hayatındaki önemli üç geçiş dönemlerinden birini oluşturmaktadır. Bu dönemlerdeki uygulamalar, dâhil oldukları toplumun kültürel yapısına göre şekillenir. Doğum, evlenme ve ölüm olgularında yer alan gelenekler, görenekler ve uygulamalar, bölgenin geleneksel kültürünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Demir & Bakar: 111). Örf ve âdetler; toplum tarafından kabul gören değer yargılarıdır ayrıca kuşaklar arası iletişimi sağlayan değerler bütünüdür. Bu değerler yüzyıllar içerisinde oluşmakla beraber değerlerin oluşmadığı toplumlar da tam olarak bütünleşmiş sayılmamaktadır. Örf ve adetler, yıllarca toplum tarafından yaşanarak içselleştirildikleri için onlara herkes tarafından itibar edilmektedir. ‘‘ Millet hayatı geçmişten geleceğe doğru uzanır; geçmişten kopmadan geleceğe uzanmak, tarihe bağlı kalarak ileriye atılmakla mümkündür. Bu bağlantıyı sağlamada örf ve âdetlerin etkisi büyüktür. ’’ (Yüce & Dosbayeva, 2007: 7-8). Evlenme, Türk toplumunda çok önemli bir konuma sahiptir. Toplumun devamı için gençlerin sözleşip evlenmesi, çocuk sahibi olması böylece bir aile kurması beklenir. Kadına ve erkeğe yeni bir kimlik kazandıran evlilik, aile olabilmenin ilk basamağı olarak görülmektedir. Evlenen gençler anne ve baba olmak için toplumun mecbur kıldığı ilk şartı yerine getirmiş olurlar. Evlilik ile birlikte yeni akrabalık bağları da kurulmuş olmaktadır. Ayrıca evliliklerinin ömür boyu sürmesi istenmektedir. Bu birlikteliğin mutlu, sağlıklı ve üretken olması için evlilikle ilgili her türlü törene büyük önem verilmiştir. (Kayalı, 2010: 87). Evlenme âdetleri adı altında gerçekleşen bu törenler; inanış, gelenek ve birtakım pratikler olarak gerçekleştirilmektedir. Böylece toplumda halk kültürünün ve folklorunun oluşturduğu zenginlikle uygulanan evlenme âdetleri geçmişten günümüze aktarılabilmektedir (Alay, 2016: 67).

Kitle iletişim araçları vasıtasıyla sosyo- kültürel farklılıkların milletler arasında kolaylıkla yayılabilmesi, toplumsal uygulamalar ve ritüellerde yaşanan değişimlerin sebebi olarak görülmektedir. Günlerce süren eski düğünlerin yerini sade bir nikaha bırakması veya bir gün içerisinde düğün yapılması gibi değişimler maddi olanaksızlıklar ya da geleneğin reddi olarak açıklanmaktadır. Bunun yanı sıra Türk kültürünün yayıldığı coğrafyalarda ortak uygulamalar da görülmektedir. Bu uygulamalara düğünlerde kırmızı kuşak bağlama geleneğinin zevkle ve istekle yaşatılması örnek olarak gösterilebilir. Bu korunum da ortak geçmişe ve kültüre sahip çıkmanın bir sonucudur (Tuna, 2006: 156). Tüm bu değişimlere rağmen, özünü koruyan düğün kutlamalarının olduğu kırsal alanlar da mevcuttur. Çalışmaya konu olan Esence Köyünde uygulanan düğün âdetleri, büyük oranda aslını koruyarak uygulanmaya devam edilen kültürel bir miras niteliğindedir. Bu köyde düğün âdetleri, kuşaklar boyunca korunup yaşatılarak günümüze ulaşmış ve köy halkı tarafından vazgeçilmez bir gelenek haline gelmiştir. Araştırma süresince, köy halkının büyüklerinden oluşan 20 kişi ile ‘yarı yapılandırılmış görüşme tekniği’ kullanılarak, düğün günleri, uygulanan ritüeller ve âdetler ve bu uygulamaların toplumsal işlevleri, yapılan yemekler ve bu yemeklerin anlamları hakkında bilgi alınmıştır.

BULGULAR

Evlilik sadece yasal olarak belirlenmiş hak ve sorumluluklarla bir erkek ile bir kadının hayatlarını birleştirmek iradelerini gösteren bir olgu olmayıp aynı zamanda toplumun kültürel değerleri ve sosyolojik boyutuyla da şekillenen bir gerçekliktir. Çünkü evlilikte bireyselliğin yanında onu sınırlayan ve hatta ona yön veren örf ve âdetlerin önemli bir yeri vardır. Evlilikle ilgili uygulamalara bakıldığında evlilik kararı almaktan başlayarak, söz kesme, nişan, düğün hazırlıkları,

düğün töreni, nikâh ve düğün sonrası uygulamalarında hep bu sözü edilen olguların etkisi görülmektedir (Alay, 2016: 71).

Kuruluşu tarih öncesi çağlara dayanan Konya'nın yaşayan kültürü şüphesiz geçmişin izlerini taşımaktadır. . Selçuklu ve Osmanlı döneminde bir yandan çok farklı etnik, dinî, tasavvufi ve fikrî grupların etkileşimi sonucu, bir yandan da, farklı ülkelerden; örneğin İran'dan, Orta Asya'dan, Hindistan'dan ve Arap ülkelerinden gelen kültürlerin, yerli Hristiyan kültürle kaynaşması sonucu Konya'da heterojen bir kültürel yapı oluşmuştur (Çakır: 355-356; Arabacı, 1998; Küçükdağ, 1999; Bayram, 1999; Gül vd., 2003).

Çalışmada incelenen Konya düğünü, 5 gün 5 gece sürmesi ile dikkat çekmektedir. Bahsi geçen düğün adetleri, 'bakışma', 'kız isteme', 'nişan', 'düğün' başlıkları altında incelenmiştir.

Bakışma

“Beğendiği kızı gözüne kestiren erkek, etrafındakilere kızı sorar, gördüğü mahalleyi söyler ve kızı anlatır. Köy yerinde herkes birbirini tanıdığından ve birbiri ile akraba olduğundan dolayı ortak akraba ile kızı haber gönderilir. Eğer kızın da oğlunda gönlü var ise bakışma süreci başlar. Her ikindi vakti kız, arkadaşları ile beraber mahallenin köşesinde oturur. Erkek, sevdiği kızı görmek için mahallede kendi arkadaşları ile beraber tur atmaya başlar. Eğer köyde düğün varsa bu onlar için fırsattır. Düğün sahibinin akrabalarından genç gelinler mahalle mahalle gezerek kızlara 'haydi düğüne hazırlan' der ve hep beraber düğün yerine gidilir.” (K1). Eski bir gelenek olan bu adet 'kız toplama' olarak adlandırılır.

Kız toplama, özellikle evlere gidilip davet edilmesi açısından o kişiye değer verildiğinin göstergesidir. Ayrıca eve gidilip kızın alınması, köy yerinde kızların tek başına sokaklarda yürümesi hoş karşılanmadığı için önemlidir. Bakışma geleneği ailelerden gizli olarak düğünlerde ve mahalle köşelerinde nişanlılık sürecine kadar devam eder. Zeynep ÖRGEN “Çeşmeye giderdik eskiden. Oraya gelirdi sevdiklerimiz, bakıştırdık. Suyu bir daha giderdik bakışmak için, evde su bitsin diye beklerdik çeşme başına gitmek için. Günde 2-3 defa su doldurmaya giderdik.” diyerek bakışmanın eskiden çeşme başlarında olduğunu belirtmiştir. (K2).

Köyün gençlerinden Veli ŞİRİN'in, “Biz de 'çıkma' yoktur. Biz kimle sevgilisin? diye değil, 'Kime bakıyon?' diye sorarız.” (K3), demesi 'bakışma' adedinin günümüzde de yaşatıldığını göstermektedir.

Kız İsteme

Aile, toplumun temel taşı oluşturan, evlilik yoluyla kurulan bir birliktir. Aile kavramı, insanlık tarihinin başlamasından bu yana yapısı ve kapsamı zamana ve toplumun yapısına göre varlığını sürdürmüştür. (Könezoğlu, 2006: VIII). Esence Köyü'nde aile kurmanın ilk adımları kız isteme ile atılır.

Genç çift bakışmaya başlayıp, anlaştıktan ve beraber yaşamaya karar verdikten sonra bu konuyu ailelerine açarlar. Türklerde gelin adayını ve ailesini tanıma, yaşadıkları yeri ve hayat tarzları hakkında bilgi edinme amaçlı kız evine gidilir. Bu durum 'görücü gitme' olarak adlandırılır

(Demir & Topbaşoğlu, 2016: 3). Esence Köyü’nde aileler birbirlerini kısmen tanıdıkları için bu durum ‘*dünür/dünürcü gitme*’ şeklinde tanımlanır ve kız isteme şu şekilde gerçekleşir:

“Akşam ezanına doğru erkek tarafı kız tarafına iki tane akrabasını (damadın teyzesi veya halası gibi yakın akraba) gönderir. Bu haber gönderme amacı taşır. Eğer kız tarafının hal ve hareketleri olumluysa ertesi gün erkeğin aile büyükleri (dayı, dede gibi) kız isteme olayını gerçekleştirmek için kız evine giderler. Kız evi ‘*tatlınlarla gelin*’ diyerek kız isteme olayını üçüncü güne taşır. İstemenin son aşaması olan üçüncü gün ise bu kez erkeğin yakın akrabaları kadın erkek karışık şekilde lokum-bisküvi (püskevit) ile kız evine giderler. Günümüzde ise maddi duruma göre çikolata, baklava gibi tatlılar ile kız istemeye gidilir. Bu olaya ‘*söz alma*’ denir. Kız istemeye damat gitmez. Eskiden üç isteme gününde de kaynana, kayınpeder (kaynata) ve damat gitmezdi. Eğer kaynana ve kayınpeder, ilk gün kız tarafına akrabaları yerine kendileri giderlerse kız istemeye de katılırlardı. Bilinen ‘*tuzlu kahve içme*’ adetinin aksine köyde kız istemede kahve içme adeti yoktur. Ertesi gün (dördüncü gün) söz yüzüğü için hep birlikte şehir merkezine gidilir. Merkezde, ‘*yüzük küpe beğenme geleneği*’ adı altında yüzük, küpenin yanı sıra kıyafet alınır son olarak hep beraber etli ekmek (etlekmek) yenilir. En fazla bir hafta sonra yeniden kız evinde toplanılır ve söz kesilir. Alınan yüzükler gelin ve damat adayına takılır. (K4).

Fotoğraf 1. Söz Yüzüğü Takma Merasimi

Nişan

Kız isteme ve söz kesiminden sonra nişan merasimleri başlar. Nişan merasimi boyunca hediyeleşmeler olur. Hediyeleşme, Türk kültürü içerisinde önemli bir yere sahip ve kültür zenginliğinin önemli bir halkasını oluşturmaktadır. Hediyeleşme; doğum, sünnet, düğün, bayram gibi özel günlere bağlı olarak gerçekleştirilen bir nezaket ifadesidir (Çetindağ, 2007: 218-223).

Esence Köyü’nde nişan ‘*tabak*’ olarak adlandırılır ve nişanda davetiye verme adeti yoktur, 1-2 gün öncesinden erkek ve kız tarafı yakın akrabalarının evlerini ziyaret ederek nişana davet ederler. İlk gün kız tarafında, ikinci gün erkek tarafında olmak üzere nişan iki gün sürer. Akşama

doğru kız tarafında evin önünde toplanılır. Genellikle erkek tarafı akşam ezanından sonra nişan sandığı, çiçeği, geline alınan hediyeler ve kıyafetler ile kız evine giderler (K5). Herkes toplandıktan sonra lokum, bisküvi ve fıstık sinilerde dağıtılır. İkramlar yenilip içildikten sonra iki kişi sofraya bezini misafirler arasında gezdirir ve misafirler hediyelerini buraya atarlar. Hediyeler atılırken sofraya bezini tutan kadınlardan biri atan kişinin ismini ve hediye ne olduğu yüksek sesle etrafına duyurur. Bunun sebebi ise kimin ne hediye verdiğini hatırlamak ve duyurmak içindir. Böylece hediye atanın düğünü olduğu zaman benzer değerlerde hediye götürülmesi sağlanır. Bu geleneğe ‘*benek toplama*’ denir. Türkiye Türkçesi sözlüğüne göre ‘*belek*’ kelimesi hediye anlamına gelmektedir. Belek sözcüğünün zaman içerisinde benek olarak kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir (TDK). Benekte toplanan altın ve paralar gelin ve damadın kurdelelerine takılır ve karşılıklı oynatılır. Oyundan sonra nişan bitmiş sayılır ve damat gider fakat gelin ve akrabaları bir süre daha oynadıktan sonra eve çıkılarak gelen hediyelere bakılır. İlk gün bu şekilde biter (K6).

Geline gelen hediyeler içerisinde en çok dikkat çeken sakız ve aynadır. Gelin, ertesi gün nişanlısı ile bakışmak için köşeye kızlarla buluşmaya gittiğinde, arkadaşlarına ayna hediye eder ve sakız dağıtır. Nişan bitmiş olsa da kız ve erkek evine ‘*hayırlı olsun*’a gidilerek lokum, bisküvi ve baklava gibi ikramlar verilmeye devam edilir (K7).

İkinci gün daha sakin geçer. Bu kez oğlan evinin önünde toplanılır ve oynanır. Bu sefer kız evi oğlan evine ellerinde bohçalarla gelir. Eve çıkılarak kızın ailesine havlu (peşgir), yazma, örme çorap gibi küçük hediyeler verilir. Hediyelerin verilmesinden sonra lokum bisküvi ve fıstık gibi ikramlar dağıtılır. Son olarak kız tarafı ayrılır ve nişan biter (K8).

Nişanlılık sürecinde damadın annesi ve babası gelinlerini görmek için her hafta ziyarete giderler. Bu ziyaretlerde gelin anne ve babanın elini öptükten sonra harçlık ve hediyeler alır. Bu dönemlerde düğün tarihi, yapılacak yemekler ve kimlerin davet edileceği gibi konular konuşulur. Bu ziyaretlerde damadın gelin evine gelmesi aileler tarafından hoş karşılanmaz (K9). Fakat damat gece vakti, kızın evinin önüne gelerek odasının olduğu pencereye taş atar. Gelin odada ve yalnız olduğunu ona gösterir ve damat yanında getirdiği merdivenle cama çıkar ve sohbet ederler. Bu gelenek eskiden daha yaygın olmakla beraber günümüzde de devam etmektedir (K10).

Damat bayramlarda sağdıç ile beraber kız evine ziyarete gider ve yer sofrasında yemekler yenilir. Yemek bittikten sonra damat ve sağdıç yufka ekmeğinin arasına para koyar. Damat ve sağdıca hediyeler verilir. Gelin, damat evden çıkmadan önce ayakkabısına şeker ve yumurta koyar (K11). Damada her konuda yardımcı olacak kişiye ‘‘sağdıç’’ adı verilmektedir (Kayalı, 2010: 119).

Kız ve erkeğin bakışmaları başka düğünlerde de devam eder. Bu durumu Hacer YILDIRIM ‘‘Düğünlerde kızlar evin önünde erken toplanır ama oynamaz. İkinci vakti nişanlıları geldiği zaman oynamaya kalkarlar. Nişanlısı hangi yöne oynamaya başlıyorsa erkek de o tarafa doğru giderek, bakışır.’’ diyerek düğünlerdeki bakışmaya örnek vermiştir (K12). Son olarak düğüne giden nişanlı kızı, akşam olduğu zaman kaynanası düğünden almaya gelir ve evine götürür (K13).

Düğün

Eğlence kültürünün bir parçası olan düğünler sosyolojik açıdan son derece öneme sahiptir. Düğünler insanların güzel vakit geçirdikleri şenlik alanlarına dönüşür. Düğünlerde yemekler ikram edilir, şarkılar söylenir, çeşitli oyunlar düzenlenir. Toplumun her kesiminden insanların katılımı söz konusu olan düğünler, bu yapısı ile Türk toplumunda kaynaştırıcı bir özelliğe sahiptir (Berber, 2009).

Esence Köyü'nde çok eski zamanlarda 7-10 gün arasında süren düğünler, günümüzde 5 gün sürmektedir. Her günün ayrı bir özelliği vardır.

Düğün Başlaması (1. Gün-Çarşamba)

Sembolik olarak kazanlar, odunlar, pişirilecek yemeklikler kız tarafına traktörlerle getirilir. Kız tarafında çay içilip muhabbet edilerek düğün başlaması gerçekleştirilir. Erkek tarafında ayrı bir heyecan olur 'bayrak asma' gerçekleştirilerek düğün başlatılır. Akşam vakti isteğe bağlı olarak kız toplama adeti gerçekleştirildikten sonra oynanır (K4).

Aşışme (2. Gün-Perşembe)

Aşışme kelimesinin 'aş içme' kelimesinden geldiği köylüler tarafından söylenmektedir. Bugün de önceki gün getirilen kazanlarda yemekler pişirilirken düğüne davetler devam eder. Eskiye dayanan bu gelenekte uğranılan evlerden yumurta, şeker gibi ürünler toplanılır. Her evde kümes olduğundan dolayı, fazla miktarda olduğu için yumurta toplanır. Öğle saatlerinde toplanan kalabalığa yapılan yemekler ikram edilir. Bu yemekler; sütlu çorba, bulgur pilavı, tavuk yahnisi, kuru fasulye ve üzüm hoşafıdır. Yemeklerin yapılması, ikram edilip toplanması ve bulaşıkların yıkanması tamamen oğlan evinin görevidir. Yemek faslı bittikten sonra benek toplama adeti gerçekleştirilir (K2). Bunun yanı sıra erkek tarafının en yaşlı bireyi gelinin önüne 'şalvarlık' sererek karşısına geçer. Gelin sağ dizinin üzerinde oturup şalvarlığı katlaya katlaya ilerler ve karşısındaki aile büyüğünün elini öperek saygısını gösterir. Bu adetin amacı gelinin becerisini ve saygısını ölçmektir. Daha sonra aile büyüğü gelinin boynuna, eline ve ayak bileğine kına yakar (K14).

Fotoğraf 2. Aşışme Günü Kazanlarda Pişen Yemekler

Günümüzde aşışme günü genç kızlar, ‘kutni’ olarak adlandırılan yöresel bir kıyafet giymektedir. Kutni (gutni), eskiden gelinlik olarak tercih edilmekteydi. Kutnu kumaşından yapılan bu kıyafet, zamanla bir bütün olarak düşünülmüş ve ‘kutni’ olarak adlandırılmıştır. Kutnu, pamuk ve ipekle dokunmuş, çiçekli bir kumaştır. Ayrıca kutnu kelimesinin Arapça pamuk anlamına geldiği bilinmektedir. Osmanlı döneminde kutnu da dahil olmak üzere birçok kumaş çeşidi üretilmiştir. Ünü yurtdışına yayılmış kumaşlar hem saray kıyafetlerinde hem de Anadolu halkının kıyafetlerinde tercih edilmiştir. Bu dönemde üretilmiş birçok ipekli kumaşın modası geçmesine rağmen, kutnu kumaşı, her sosyal sınıfın tercih ettiği bir kumaş çeşidi olmuştur (Kayıkçı, 2007: 774). Esence Köyü’nde düğünlerde giyilen kutni; ‘göynek’, ‘salta’, ‘kuşak’, ‘kemer’ gibi parçalardan oluşmaktadır (K1).

Fotoğraf 3. Kutni Giymiş Kızlar**Kart Dağıtma (3. Gün-Cuma)**

Bugün erkek tarafı için daha hareketli geçer. Cuma namazı çıkışı damadın yakın arkadaşları davetiyeleri dağıtmak için oğlan evinde toplanır ve yemek yerler. Herkes kendisine uygun olan mahalleyi seçer, burada önemli olan erkeğin sevdiği kızın mahallesini seçmesidir. Kart dağıtma, damadın arkadaşları için bakıştığı kızı tekrar görmek için bir fırsattır. Kartların verildiği evlerden aşışme geleneğinde olduğu gibi yumurta istenilir ve sonrasında paylaşılır. Aynı saatlerde damadın annesi ve birkaç aile büyüğü kız evine giderler. Kız evinde aşışme günü toplanan hediyelere karşılık olarak kız tarafına ‘sarık dağıtma’ adeti adı altında peşkir, örme çorap, yazma gibi hediyeler seccadelere sarılarak verilir. Aynı şekilde oğlan tarafına verilecek hediyeler de daha sonra verilmek üzere hazırlanır. Bu esnada akşam için kız toplama gerçekleştirilir. Ayrıca imam nikahı bu gece çok dillendirilmeden kıyılır (K15).

Fotoğraf 4. Sarık Dağıtmak İçin Hediye Hazırlanması

Kına Gecesi (4. Gün-Cumartesi)

Kına yakma geleneği, Türk halkının gelenek ve görenekleri arasında önemle korunanlardanır. Türk halk kültüründe kına; kesilecek kurban, askere gidecek gence ve geline yakılır. Bu üç durumda da kurban edilme amacı vardır. Kesilecek hayvan, Allah yolunda kurban edilir. Askere gidecek genç, vatana kurban edilir. Baba ocağından ayrılan gelin, kocasına ve yeni evine kurban edilir. Kına aynı zamanda temizliğin, iyiliğin, saflığın simgesidir. Bu sebeple geline kına yakma coşkuyla kutlanır. Bu kutlama gününe kına gecesi denir (Yardımcı, 2009: 1-2).

Esence Köyü'nde sabah saatlerinde erkek tarafından 'ramuk' (römork) ve 'motor' (traktör) ile kız tarafına kornalar çalınarak gidilir. O esnada erkek tarafının gençleri kızın çeyizlerini kırdırmadan ve kaçtırmadan ramuklara yerleştirirler. Konvoy eşliğinde erkek tarafına gidilir. Gençler adet gereği baklava alabilmek için ramuktan eşya kaçırmaya çalışır. Eşyalar indirilirken dikkat edilmesi gereken husus eşyaları kaçtırmamaktır. Eğer eşya kaçırılırsa düğün sonrası gelin tarafından gelen baklavalara karşılığında geri alınır. Eşyalar eve taşındıktan sonra gelinin arkadaşları 'ev düzme' adı altında eşyaları odaya yerleştirir. Sonrasında ise erkek tarafı teşekkür etmek amacı ile yemek ikram eder, hediye verir ve misafirlerini uğurlar (K7).

Fotoğraf 5. Traktör ve Römorklarla Çeyiz Çıkarılması

Sokak düğünü olduğundan dolayı kız ve erkek tarafında ışıklandırma ve sandalye dizilmesi gibi hazırlıklar yapılır. Bu hazırlıklara yardım etmek için kız evine sağdıç gider. İkinci vakti erkek tarafına önceden ayarlanmış çalgı ekibi (abdall) ve yemekler gelir. Kız ve erkek tarafında ayrı ayrı kına gecesi düzenlenerek kaşık oyunları oynanır. Yatsı ezanı ile beraber erkek tarafında teneke içinde ateş yakılarak sağdıcin eline verilir. Sağdıç önderliğinde çılgık ve ıslıklar ile kız evine gidilir. Bu sırada ateşi gören gelin bahçede saklanır ve erkek tarafının onu bulmasını bekler. Kalabalığın arasından gelin ve damat beraber çıkarak kınalar yakılır. Her yörede olduğu gibi gelin elini açmaz bu yüzden kaynana gelinin eline 'cüce' (çeyrek altın) koyar. Damadın kınada çok fazla kalması köylü tarafından hoş karşılanmadığı için kınadan sonra 'haydi oğlan evine' diye bağırılarak erkek tarafındaki eğlenceye geri dönülür (K16).

Fotoğraf 6. Çalgı Ekibi (Abdallar)

Fotoğraf 7. Kına Tenekesinin Hazırlanması

Gece yarısına kadar iki tarafta da kaşık oyunları ile eğlence devam eder. Oynarken kaşık kırılır, ne kadar kaşık kırılırsa düğünde o kadar çok eğlenildiğinin işareti sayılmaktadır. Gelin ve damadın arkadaşları sabaha kadar eğlenirler bu adete 'kına kalmak' denilir. Eğlence bittikten sonraysa isteyen arkadaşlara kına yakılır (K17).

Fotoğraf 8. Kaşık Oyunu

Gelin Alma (5. Gün-Pazar)

Yemek: Düğünün son gününde hareketlilik erkenden başlar. Oğlan evinde saat 11:00-14:00 arası yemek verilir. Evin bahçesine veya sokağa kurulan çadırlar altında yemekler davetliler tarafından yenir. Menüde günümüzde mercimek çorbası, etli pilav (pilav üstü kavurma/et), ırmık helvası bulunmaktadır. Daha önceki düğünlerde Konya'nın meşhur yiyeceği etli ekmek ikram edilirdi. Yemeği genellikle düğün yemekçileri hazırlayıp servis etmektedir. Yemeğin öğlen 14.00'e

kadar sürmesinin nedeni ise öğle namazından çıkanların da yemeğe gelmelerinin beklenmesidir (K6).

Fotoğraf 9. Düğün Yemekçileri

Güvey Dolandırma: Yemek bittikten sonra saat 15:00-16:00 arası damat ve sağdıç yan yana durarak ayakta bekletilir. Davetliler, yakın akrabalar toplanır. Cami imamı çağrılarak dualar eşliğinde damada ve sağdıca kırmızı yazmaları boyunlarına bağlar. Yine dualar eşliğinde damadın ve sağdıcin ceplerine leblebi ve kuru üzüm karışımı doldurur ve aynı karışım davetlilere ikram edilir. Aynı zamanda ortaya sofra bezi açılır ve davetliler sofra bezine para atarlar. Biriken paralar damat ve sağdıca pay edilir. Bu ritüele '*güvey dolandırma*' adı verilir (K18).

Fotoğraf 10. Güvey Dolandırma Adeti

Bu ritüel esnasında damadın ve sağdıcin arkadaşları damada ve sağdıca leblebi atarak, türlü şakalar yaparak güldürmeye ve konuşturmaya çalışır. Güvey dolandırılırken sağdıcin ve damadın ayakta beklemesi gerektiği için yine arkadaşları arkalarına sandalye koyarak oturması için şakalar

yapmaya devam eder. Daha sonra damat ve sağdıç davetliler ve akrabalar ile tokalaştıktan sonra güvey dolandırma bitmiş olur. Bu ritüelden sonra damat ve damadın yazması, ceketi vb. eşyaları sağdıca emanettir. Sağdıç damadı veya eşyalarını kaçırırsa karşılığında damadı veya eşyalarını kurtarmak için kaçırarlara para vermek durumundadır (K10).

Gelin Alma: İkinci ezanından sonra gerçekleştirilir. Düğün konvoyuna girecek arabalar oğlan evine gelir ve aynalarına *'peşkir'* veya yazma bağlanır. Konvoy namaz sonrası oğlan babası veya dedesinin gelin arabasının ön koltuğunda yer almasıyla başlar. Geline vedalar başlar *'git güle güle'* diyerek yakın akrabalar sarılır ve gelini uğurlar. Kız evine gidildiğinde kaynana tarafından akrabalara önceden verilen, *'al'* olarak adlandırılan kırmızı duvak ve kuşağı abisine verilir. Gelinin belinde üç kere besmeleyle çevrilen kuşak bağlanır ve alı örtülür. Orta Anadolu'da gelin ata binmeden önce baba, kızının beline bağladığı kırmızı kuşağa *'gayret kuşağı'* adı verilmektedir. Gayret kuşağının amacının kızın gelin gittiği evde tembellik yapmamasına, gayretli olmasına, işten kaçmamasına yönelik olduğu belirtilmektedir (Altunel 1995). Günümüzde ise kırmızı kuşağın anlamı, genç kızlıktan kadınlığa geçiş anlamı taşımaktadır. Ayrıca babanın, kızının velayetini kendisinden damada devrettiğinin göstergesi de sayılmaktadır (Yuna, 2006: 154). Babası eşliğinde merdivenlerden indirilen gelin yine dualar eşliğinde arabaya bindirilir ve konvoy başlar. Konvoy sırasında *'geline camiye gösterme'* adı altında cami etrafından geçilir. Gelin arabadan inmeden yine dualar edilir (K19).

Fotoğraf 11. Gelinin Baba Ocağından Çıkma Anı

Damat, güvey dolandırmada cebine konulan leblebi karışımını balkondan saçar ve gelini almak için aşağı iner. Gelin kayınbaba arasında tatlı bir inme çekişmesi olur. Köy yerinde para ve altından çok tarla vaadi verilerek gelinin gönlü edilir. Damadın koluna giren gelin testi kırar. Merdivenlerden çıkarken gelinin eline su dolu ibrik verilir. Gelin yukarıya suyunu dökerek çıkar. Gelin eve girmeden tereyağlı yufka ekmeğini kapının üstüne yapıştırır. Bu bolluk bereketlilik anlamına gelir. Gelini *'evine hoş geldin'* diyerek karşılarlar. Kayınvalide oğlunun gömleğini omuzlarına atarak gelinine sarılır. Bu *'beni oğlum gibi gör'* demektir. Daha sonra gelin ve damat odasına girerler ve şerbet içip geri çıkarlar. Eski bir gelenek olan şerbet içilmesi, bir çeşit ant içmek anlamına gelmektedir (Tuna, 2006: 155). Bu esnada evin bahçesinde bir kovalamaca yaşanır.

Damadın varsa abisi yoksa amcası veya kuzeninin yüzü '*kazan karası*' ile karalanır. Yüzünü karlatmak istemeyen kişi kaçmaya çalışır. Gelin alma faslı bittikten sonra kayınvalide gelin evine teselliye gider (K5).

Fotoğraf 12. Kaynananın, Oğlunun Gömleği ile Gelini Karşılması

Fotoğraf 13. Damadın Ağabeyinin Yüzünün Karalanması

Güvey Katma: Gelin alma merasiminden sonra damat ve arkadaşları sağdıç evinde toplanır ve yemek yer. Kız tarafı akrabaları tarafından yapılan el açması tepsi tepsi baklavalarla oğlan evine gelir, beraber akşam yemeği yenildikten sonra kız tarafı dağılır. Yatsı namazına kadar beraber vakit geçiren damat ve arkadaşları namaz sonrası cami imamıyla beraber oğlan evine gelir. Dualar edilir ve damat '*güvey katma*' adı altında arkadaş yumrukları eşliğinde gelinin yanına uğurlanır. Damat düğünü tatlıyla bitirmek için elinde baklava tepsileriyle geri döner, tepsileri ikram eder ve odasına geri döner. İkram edilen baklavalara, davetliler tarafından hep beraber yenilir ve düğünün son günü tatlıyla kapanır (K20).

El Öpme-Erte (6. Gün-Pazartesi)

Düğün bitse de adetler devam eder. Pazartesi günü gelin ve damat sabah ezanı kalkarak anne babasının kapısını çalar ve ‘ellerini öper’. Gelin önceden hazırladığı hediyeleri verir ve beraber kahvaltı yapılır. Kahvaltı sonrası gelin ve damat yakın akrabalara giderek el öper. Eve geldikten sonra gelinin arkadaşları oğlan evine gelerek lokum bisküvi yer ve kaşık oyunu oynarlar. Gelin anne babasına yemek davetine gidene kadar evden çıkmaz. Kızın ailesi akşam akrabalarıyla beraber yemeğe gelir ve ertesi hafta aynı şekilde oğlan tarafı yemeğe gider (K4).

Dürü Dağıtma (7. Gün-Salı)

Cuma günü kız evinde oğlan tarafına vermek için hazırlanan hediyeler, gelinle beraber oğlan evine getirilir. Daha sonra bu hediyeler Salı ve takip eden günlerde damadın yakın akrabalarına anne baba tarafından evlerine gidilerek verilir. Bu adete ‘dürü dağıtma’ denir. Hediyeleşme sadece gelin ve damadın anne babası arasında olmaz. İki tarafta karşı tarafın akrabalarına hediyelerini hazırlar. Bu gelenekte ‘düğünü akraban yapar’ düşüncesi hakimdir (K9).

SONUÇ

Günümüzde gelişen teknoloji ve iletişim araçları ile beraber, gelenek ve göreneklerde bir takım değişiklikler olduğu bilinmektedir. Ancak bu durum, geleneklerin tamamen yok olduğu anlamına gelmemektedir. Şehirlerde ve ilçe merkezlerindeki düğünlerde adetlerin gün geçtikçe unutulduğu hatta yok olduğu görülmekteyken kırsal alanlarda, özellikle köy düğünlerinde gelenek ve görenekler büyük oranda sürdürülmektedir. Çalışmaya konu edilen Esence köyünde de düğün kutlamaları kısmen özünü korumaktadır. Söz konusu adetler somut olmayan kültürel miras değerlerinden toplumsal kutlamalar ve ritüeller kapsamına girmektedir. Toplumlara ait somut olmayan bu miraslar, kayıt altına alınarak somutlaştırılmalıdır. Şehirlerin kırsal kesimlerinde yaşatılan bu gelenekler, araştırılıp tanıtılmak amacı ile kitaplaştırılabilir. Ayrıca düzenlenen festivallerde tiyatro gibi görsel sanatlar ile bu uygulamalar canlandırılarak tanıtılabilir. Bunun yanı sıra düğünlerde ikram edilen yiyecek ve içecekler de toplumsal anlam ve işlevleriyle birlikte detaylıca, bölge bölge incelenebilir. Böylece geçmiş ile gelecek arasında bir köprü oluşturmak mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- Alay, O. (2016), '' Bingöl'de Evlenme Gelenekleri'', International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. 4(11), 67-90.
- Altunel, İbrahim (1995), "Gevrekli Seydişehir/ Konya, kasabası düğünlerinde, gelin güvey motifi üzerine bazı tespitler", 3. Milletler Arası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri, T.C. Kültür Bakanlığı yay., 9-11 Ekim 1995.
- Arabacı, Caner (1998), ' 'Konya Medreseleri' ', Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya.
- Arioğlu, İ. E., & ATASOY, Ö. A. (2015), ''Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Geleneksel El Sanatları ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'', Turkish Studies, 10(16), 109-126.
- Bayram, Mikail (1999), "Anadolu Selçukluları Zamanında Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler", Düünden Bugüne Konya'nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi, Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Berber, O. (2009), "Türk Kültüründe Eğlence Ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(10), 1-11.
- Çakır, V., "Konya'nın Geleneksel Eğlence Kültürü", Türkiye Araştırmaları Dergisi, 355-382.
- Çetindağ, G. (2007), "Kazak Türklerinde Evlenme Gelenegine Bağlı Olarak Gerçekleştirilen Hediye Alışverişi Üzerine Bir İnceleme", Milli Folklor, 19(76), 218-231.
- Demir, B., & Topbaşoğlu, K. (2016), "Türk ve Rus Halklarında Eskimeyen Gelenek: Düğün", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(1), 1-18.
- Gül, M., Bayram, A. & Hakkoymaz, O., (2003), "Selçuklu'dan Günümüze Konya'nın Sosyo-Politik Yapısı", Konya İl Emniyet müdürlüğü AR-GE Yayınları, No: 1.
- Kayalı, N., (2010), "Mersin Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri", Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- Kayıkçı, G. (2007), "Gaziantep'in Tarihi ve Kültürel Yapısı İçinde Giysi Özellikleri", 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (s. 771-792). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu .
- Könezoğlu, B. (2006), "Aile ve Ailenin Korunması", Yüksek Lisans Tezi : Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Küçükdağ, Y. (1999), "Osmanlı Dönemi Konya Tekke ve Zaviyeleri, Düünden Bugüne Konya'nın Kültür Birikimi", Konya Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2013), "Gelenekten Geleceğe Türkiye'de Somut Olmayan Kültürel Miras", Ankara: Desen Ofset.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Genel Müdürlüğü, (2011) "Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmaları" Ankara: Hazar Reklam.
- Oğuz, M. Ö. (2009), "Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?" Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Oğuz, M. Ö. (2013), "Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras", Milli Folklor Dergisi(100), 5.
- Özünel, E. Ö. (2013), "Yeni Miraslar ve Uluslararası Sözleşmelerde Sürdürülebilir Kalkınma Stratejileri", Milli Folklor(100), 21.

Tuna, S. T. (2006), "*Türk Dünyasındaki Düğünlerde Koltuklama ve Kırmızı Kuşak Bağlama Geleneği*", BİLİG. (38). 149-160.

Türker, A., & ÇELİK, İ. (2012), "*Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Turistik Ürün Olarak Geliştirilmesine Yönelik Alternatif Öneriler*", Yeni Fikir Dergisi(9), 89.

Yardımcı, M. (2009, Şubat 04), "*Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Kına*", Ç.Ü. Türkoloji- Makale Bilgi Sistemi:
http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/mehmet_yardimci_geleneksel_kultur_asiklar_kina.pdf adresinden alındı

Yüce, M. & Dosbayeva, B. (2007), "*Kırgız Türklerinde Evlenme Geleneği*", Modern Türklük Dergisi 4 (1), 7-8.

Kişisel Görüşmeler

K1. Merve USLU SEVİMLİ – Esence/Beyşehir- 1997

K2. Zeynep ÖRGEN – Esence/Beyşehir - 1961

K3. Veli ŞİRİN – Esence/Beyşehir- 1992

K4. Hacer YILDIZ – Esence/Beyşehir- 1982

K5. Ayşe MERAL – Esence/Beyşehir - 1968

K6. Fatma AYÇİÇEK – Esence/Beyşehir- 1984

K7. Fadime BAYIR – Esence/Beyşehir - 1987

K8. Muammer ÖRGEN – Esence/Beyşehir- 1959

K9. Gülizar ÖZVER – Esence/Beyşehir - 1977

K10. Mehmet ÜNALDI – Esence/Beyşehir- 1992

K11. Abdullah MERAL – Esence/Beyşehir- 1992

K12. Hacer YILDIRIM – Esence/Beyşehir -1982

K13. Meryem DOĞAN – Esence/Beyşehir- 1946

K14. Aysel USLU – Esence/Beyşehir - 1946

K15. Yusuf GÜRCAN – Esence/Beyşehir- 1992

K16. Bekir ÖZŞEN – Esence/Beyşehir- 1993

K17. Ömer MERAL – Esence/Beyşehir- 1992

K18. Ayşe ÖZHÖLÇEK – Esence/Beyşehir- 1972

K19. Rukiye BORU – Esence/Beyşehir- 1951

K20. Mehmet GÜRCAN – Esence/Beyşehir- 1953

Görsel Kaynaklar

<https://homaliyiz.tr.gg/> Erişilme Tarihi: 17.11.2018